Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнедедоттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл
АПРЕЛЬ
1
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 77 (9153).
Өртээ 2 кеп.

ТАРЫЛГА ДООЗУЛГАН

ЗАПОРОЖЬЕ. (СЭТА-ның корр). Областың механизаторлары баштайгы иуш-амылчы тимлелгени чедип алганнар: олар чазым эрте чажып тарыар культураларның — арбайның, суланың, чочам-тараның чаштырыышкынын марттың үженде-ле ,озупканнар. Бир-ле дугаарында ол ажылды Михайловское районнуң кодээ ажыл-ишчилери доосканнар. Олар бо чылын тарааланың дүмүттүүнүң болгаш ниити аянаал алышылыышкыр-дыр талазы-биле боттарының эң-не тергиин дээн түңнелдерин амыдыраар деп шиитпирлеп алган ажылдап турарлар. Олар нол тараалаң черлерниң гектар санындан-на 36 центнерден иуду эвес дүмүттү алырын хүлээгеннер.

Амгы үеде Запорожье областа мал чеми культураларны чер-ле болганда кидин-түлүк тарып турар. Ол бүгү ажылбиле чергелештир тарымал тоорук болгаш кукуруза тарыар черлерни белеткеп эгелей берген.

Партия активиниң хуралы

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Шагаан-Арыг хоорайга Улуг-Хем районнуң партия активиниң хуралы болуп эрткен. Хуралга партия райкомунуң кежигүннери, кежигүннериниң кандидаттар, бүдүрүлгелерде, колхозта болгаш совхозтарда, албан организацияларда, школаларда партия организацияларының секретарьлары, культура албан черлериниң ажылдакчылары, пропагандистер, политинформаторлар олурушкан.

ССР Эвилелиниң 50 чылының дугайында СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге холбаштыр идей-политиктиг ажылды улам күштелдиреринге, ажылчы чоннуң интернационалчы кежиимидилгезиниң талазыбиле районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны партия активиниң хуралынга чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң секретары Х. К. Норбу кылган.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң ССР Эвилелиниң 50 чылының дугайында илеткелинде айтынган теоретиктиг түңнелдер болгаш практиктиг сорулгалар амгы үеде партия база хөй-ниитиг организацияларының бүгү ажыл-чорудулгазының дайынчы программазы болуруи илеткелчи айтыкан. Районнуң партия организацияларының идейполитиктиг ажылын байдалын актив хуралынга хандыр аналиэтеп кирген болгаш кол кичээнгейни шиитпирлээр ужурлуг айтырыгларже, ажылда четпестерни чайладырынче угландырган.

Партия активиниң хуралынга чугаалашкан айтырыг талазыбиле райкүүскомнуң иштики херектер киллизиниң начальниги С. В. Кызылдаа, «Улуг-Хем» совхозта партия комитединиң секретары Д. С. Ламба, «Найырал» совхозтуң Кара-Хаак салбырында партия организациязының секретары Х. Д. Кызыл-оол болгаш өскелер-даа санал берген.

СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш Г. Ч. Ширнин районнуң партия активиниң хуралынга киржип, чүве чугаалаан.

Партия активиниң хуралы чугаалашкан айтырыг талазыбиле докгаалды болгаш хемчеглерни хүлээп алган.

Хуусаа бетинде

Далай транспортунуң ажыдамчылары чурт иштинге болгаш даштыныже-даа эмиидиришкинге чүүк соортурунуң бирги квартал планын хуусаазындан эрте, марттың 29-та күүседиптнен. Плаидан ажыр чүс-чүс муң тонна чүүктү дажыглаан.

ХҮНДҮЛҮГ АТТАР

Москоиертиин улуг ырлажызы Людмила Георгиевна ЗЫКИНАГА совет музыка уран чүүлүн хөгжүдеринге ооң улуг чедишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле ССРЭ-ниң улустуң артизи деп хүндүлүг атты тывыскан.

• • •

Совет чурулга уран чүүлүнүң талазы-биле улуг ачы-хавыяазы дээш Аминадав Моисеевич КАНЕВСКИЙГЕ ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу деп хүндүлүг атты тывыскан.

(СЭТА).

ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). Районнуң бүгү ажыл-ишчиивери тоскү беш чылдың үшкү чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле эгелээннер. Кодза ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле квартал планын олар хуусаазындан эрте күүседир дээн сөзүнге ээ болганнар: эътгии—111,6 хуу, сүттүү—102,0 хуу күүсеттинген.

Шуурмактың ыяш ажыл-агый черн продукция бүдүрерии 118 хуу күүсетиен азы квартал планындан дашкаар 46 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Продукцияның сайгарылгазы база эки —71 муң рубльдиң продукциязы плаидан ажыр сайгартынган.

Тес-Хемниң ыяш ажыл-агый черн, ажыдырал хандырылга комбинады, «Сельхозтехника» каттыжышкынының салбыры квартал планын хуусаа батинде күүсеткен дугайында күш-ажылчы чедиишкиннин март 30-де СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунга болгаш райкүүскомга рапорттаан.

Бөгүн шиитпирлиг чылдың ийиги кварталы эгелзэн. Чедиишкиннге хей-аът киргеи тес-хемчилер бо квартал дың планныт онаалдаларын база-ла хуусаазындан эрте күүседирин шиитпирээннер.

Б. ШЫЫРАП.

ГЕОЛОГТАРДА

Хову-Аксының геология-шинчилел болуунуң геологтары 1972 чылда Ак-Талдың хөмүр-даш нурлавырлыг черлерин шинчилээрин дооскан болгаш ооң өске-даа хевирниң шинчилел ажылдарын кылырының чыл планнарын чедиишкинниг боттандырган. Болуктуң ажылчыннары боттарының клубун тудуп дооскан.

Тоскү беш чылдың бо шиитпирлиг үшкү чылында Чумуртугнуң болгаш Куу-Төштүң делгемнерин шинчилээринче кирбишаан, «Тыва кобальт» комбинаттың соңгу рудиигин шинчилээрииің темпизин дүргедедирин геологтар планнаан. Ол даалгаларны күүседир сорулга-биле хей кижи кирминчилиг шинчилел отрядтарын тургусиан.

Бо чылдың эгезинден бээр иерносиладтарның болгаш даргамаар цехтиң база өске-даа дузалаар ажыл-агыйның тудугларын база кылып турар. Дузалаар ажыл-агыйның ол тудугларында В. Лебедев, Ю. Самойлюк, А. Карпов, С. Козлов болгаш өскелер-даа кызымак ажылдап турарлар.

О. НАНЧАТ.

Тудугжу Василий ШАРАВИИНИҢ күш-ажылчы намдары чаа-ла эгелеп турар. Бо хүиерде аныяк тудугжу найысылалдың төнүмге хаастылып үнер хөгжүм-шиин театрының тудуунда ажылдап, ёзулуг комсомолчу соруктуг туржуп, хүи нормазын доктаамал ажыр күүседип келген. Ооң ажылдап турарын бо фото-чурукта көргүскеи.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

КЫШТАГЛАРДАН КЫСКА МЕДЭЭЛЕР

ЭРЗИН районнуң «Чаа орук» колхозунда № 2 хойжу бригаданың аныяк хойжузу Владимир Дандааның коданында 350 ажыг хой оолдаан. Малчыннын бо чүгүла кампаниязын эрттиржири-биле келген сакманщиктер С. Ендан, Ч. Сүрүң олар хураганнар ажаап естуреринге мергежээнин көргүскеи. Оларның түс бүрүзү-ле 100 ажыг чаш хураганны дорукгуруп турар.

Түс-түс кажааларда төрүттүнгеи үелери-биле үскүлээн хураганнарны учётчик удур-ла дугаарлап, демдеглеп ап турар. Чаш хураганнарның, олардың келериниң янзы-бүрү аарыга таваржыр чоруун болдурбас дээш аныяк хойжу коданың арыг-силиг тургузарынче үлүг кичээнгей салып келген. Чаш малга болгаш төрээн хойларга берип турар сигени четчир. Бо чылын төрүүр үүс хойга онааштыр 95 хураганны менди доруктурар, бир хойга онааштыр 2,6 кг дүктү кыргыыр дээн социалистиг хүлээлгезин В. Дандаа күүседип шылаар дээрэи чигзииниг чок.

Ш. КОМБУ.

• • •

ТЕС-ХЕМ районнуң «Ак-Эрик» колхозта шупту төрүүр 7050 хойнуң 5803-жү оолдаан, оон 3812 чаш хураган менди алдынган. Ол дээрге төрүзе чогуур хойнуң 54 хуузу болуп турар. Ол кодаиларда мал чеми четчир кылдыр дүжүрүнгеи, сакманщиктерни бүрүи четчелеп тургускан.

Хойжулардан Борбак-оол Байыр-оол 289 хойдан 291, Ланаа Дарган 211 хойдан 216, Шыдыраа Довуу—260-дан 263, Сырат Берей-оол—261-деи 261 хураганны менди ап, мурнуку одуругга чоруун турар. Хойжуларга улуг дузаны чедирип келген Валерий Хайын, Людмила Куулар, Чыпгыр-оол Суваи, Чамзы Улаай олар ышкаш аныяк сакманщиктерниң кызыкаай күш-ажылын мактаваскарга чок.

Ол ышкаш колхозта өске чүзүн малдар база чедиишкиннг оолдаи турар. 43 инектеи 41 быжаа, 13 беден 13 кудун, 6 энгиидеи 6 бодаган менди алдынган.

Ч. ДАЖЫВАА.

Пятница

репортажы

НАЙЫСЫЛАЛЫВЫС ЧААГАЙЖЫП ТУРЗУН

Эрткен пятницада, найысылалывыс Кызылга хоорайның кудумчуларының богун арыглаар, ону арыг-шевер тургузар дээш чаагайжыдылга ажылының баштайгы хүнү, ооң эгези болган. Ол хүи кызылчылар бөктү арыглап, мында сесерликтерни, газонпарны, аазбан организация черлериниң хөримнериниң иштинде девискээрни аштап хүлээннер.

...Воскресниктиң эртии турарын сонуургаары-биле хоорайны кезип эгеледивис. Гагарин кудумчуузунга келгиривиске, ооң ийи талазында хөй-де кижи газоннарны, тротуарларны аштап, шырбээн турлар. Мында Кызылдың ужар түүл будүрүлгезиниң коллективи ядза бажыглаан участогунда ажылдап турар болду.

— Участогувус үш квартал эйлүүн чорутткан. Чер эрииргe, аңаа 50 ыяш олуртур, 500 чадаң ыяш болгаи хөй чечек тарыар бис. Бөгүнгү ажыл дээрге чаагайжылгага белетиел-дир. Од база-ла чүгүла чүүл. Хоорайның арыгшевери оиза ажык-дузалыг дээрэи билдиигир болгай — деп, ол улустуң бригадири П. Шмаков чугаалады.

Хүи тоннуүүнде ол участоктуң чаны-биле эртии чыткаш, хоорайның чаагайжыдылга талазы-биле техниги А. Бжицких ядза ажылдаан кижилер ак сеткилдиг болганындыр дээрэии демдегледи.

Оон ыиай-ла чорупгувус. Кочетов кудумчуузунуң эгезинден төнчүүлүге чедир газоннарны аштаап, ону бокгап арыглаан кижи-ле хөй. Харылзаачыларны, столоваялар болгаш рестораннар трезиниц, котельная каттыжышкынының, «Тувтрансагеиствоо» коллективтериниң ажылдакчыларын ожаардывыс.

Чеиии кудумчуузунуң эгезинде ыяш, сигеи, чечек тараан сесерликте уран үүл училищезиниң сургуулдары болгаш башкылары ажылдап. Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырларынга турасказал турар черни долгандыр, мында оруктарны, ыяш, үнүш араазын шырбээн турлар. Ола кудумчуда Тываның геология экспедициязының, башкы институдунуң ажылдакчылары, студеитгидери шырбаштар, ымрбаавтар туткулаан, соруктуг, хогдуг аштаан, арыглаан, чайжон-да турлар.

Хоорайның төп кудумчуларынга воскресник хүнзедир үргүлүүлээн. Албан организация, будүрүлге черлериниң девискээрииге база-ла арыглаашкын хайыгыш турар болду.

— Ниитизи-биле хоорай төвүнүң кудумчуларынга 70 организациялың коллективтери ажылдаан—деп, А. Бжицких хооркүүскомнуң даргазының хүлээлгезии күүседип турар эш С. С. Сатка илеткеди.

Оон Күрседи кудумчуунуң эгезинден куду бадыптывыс. Ында хаая кезеккезек участоктарны аштаан, ынчалаа-даа хөй кижилер ажылдаан хевир чок. Ону сопуургаарывыска Чурталга-коммунал ажыл-агыйының министерствозунуң АТБзи, № 2 АТБ дээш ышкаш, хөй кижилиг коллективтер пятницада чаагайжыдылга ажылынга шуут үнмээн болду. Од ынчаар кудумчуларда магазиннер, столоваялар ажылдакчылары воскресник дугайын билбес. Ол ышкаш № 3 профтехучилищеии. Садыг министерствозунуң өөредилге комбинадының башкылары болгаш сургуулдары кудумчуже база үнмээн.

Бо чылын Кызылды чаагайжыдар талазы-биле хөй ажылды планнаап турар. Ниитизи-биле 700 ыяш бүрү ыяш олуртур, 35 муң чадаң үнүш, 37 муң дес чечекти тарыар болгаш 8700 дөрелчин метр газонну кылыр ужурлуг. Кызылчылар төрээн хоорайны ногаан, арыг-силиг тургузар дээш бүгү күжүн, бар-ла аргаларын бээрииге бүгүрелдиг.

И. ОЙДУП.

О. Шынааның хойжулары

О. Шыиаа салбыры—«Тес-Хем» совхозтуң төвүидеи дыка ырак-узак чердо болгаш ооң хойжулары Өвүрүң «Торгалыг» совхозтуң малчыннарыбиле кожа турар. Бо черник чиргилчиннеиии чыдар, кадар оттуг кара-хүрең даглариида чаптың үнген агы-кацты отсиген, ооң ногаан дазылдары малга хоолулуг чем болуп, ол черлер шээр малдың таварымчалыг чаяттынган ораны болу бергеи. Шагдан бээр-ле чоп маңаа хой мал өстүрүп, чурттап кедгеи.

Час келирге-ле бо даглардың ыжык терезиидеи чаш көктүң ногаан баштары эртеле шаарартыр үнгүлеп келгилээр. Бо чылгы час Таңды сыныың баарын дургаар хойжу кыштагларга база-ла ынчаар эгелээн. Мартың чылыг хүиеринде даглар аразының туиаарган ыржым агаары-дээ, хүнүүн шовган чылыг хереллери-даа хойжу ааддарның кыштагларын чазыктырып, хойжуларның сагыш-сеткилип улам сергедип келтеп.

Бо дээрге хөй ажылдыг салбыр. Мында совхозтуң 4—5 дугаар хойжу бригадаларының 37 хойжу коданында 14300 баш хой бар. Ында төрүүр 8545 баш хойнуң 5310-ну оолдаппкан, оларның 5315 хураганы онча-менди доругуп турар. Салбырда хой кидин түлүк төрүп турар. Ынчангаш хойжуларның болгаи салбырның удуртукчуларының, специалистериниң кичээнгейи олче угланган, оларның харыысалгазы улам бедзээн.

Хойжулар Араажы Ярвил биле Доржу Дүшкүн-оол, Ямчын Кара-оол оларның төрээн хойларының 303-тен 305 чедир хураганы онча-менди доругуп, оът, сигенче кире бергеннер. Ол ышкаш Самба Санаа, Санчат Нанчат, Седеи-оол Бадыраа, Седеи Намый-оол болгаш өске-даа хойжуларның кадарган хойлары кышты хүр чаагай ашкан.

Ниитизи-биле хойжуларда мал чеминиң, ооң иштинде ногаан сигеииің курлавырлары кодан бүрүзүнде четчир. Чаш хураганнарга база төрүүр хойларга немелде чемни берип турар. Бригадаларда суг сөөртүр машиналар доктаамал ажылдап турар.

О. Шынаавың хойжулары мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжыига идепкейлиг киржип, төрүүр үүс хойга онааштыр 90 хураганны, бир баш хойдан-на 2200 грамм дүктү алырын хүлээгеннер. Салбыр төвү Десиең суурның клубунда эрткен чылдың социалистиг чарыжының түңнелдерин болгаш бо чылдың кол хүлээлгелерин биржээш аскан. Ооң районнуң, совхозтуң база ол салбырның, түстүс бригадаларның хүлээлгелерин дораан-на билип ап болур.

Амгы үеде хой кидин түлүк оолдаи турар. Бирги квартадың түңнелин удавас үндүрер. Баштайгы көргүүглерден алырга, хүлээлгезин чедиишкиннг күүседип болур арга хойжуларда бар. Сөглээн сөстү эзлеп, алган хүлээлгени күүседир дээш олар ам-даа күжениишкиннг ажылдаарлар.

С. АРТЫНА,
совхозта ажылчын комитединиң даргазы.

ЧУРУКТА: хоорайның кудумчуларының бирээзинде воскресник үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Бөгүн—Геолог хүнү

ЭРТИНЕНИ ЧЕРДЕН ТЫВАР

Апрельдиң баштайгы воскресеньезии бистиң чуртувуста Геолог хүнү кылдыр доктаатган. Ол байырлал орук изекчилериниң экспедиция сезоиу эгелээри-биле кансырлашкан. Геологтарның кожа оруктары шыргай эзимнер, ээи куруг ховулар, тулаалыг делгемнер болгаш кадыр-берт даглар-биле эрткилээи. Байырлал бүдүүүиде ССРЭ-ниң геология министри А. В. СИДОРЕНКО СЭТА-ның корреспондентиивге үк адырның эрткеи чылдагы ажылының түңнелдерин болгаш бо сезоида шиитпирлээрин көрүп тұрар айтырыглар дугайын чугаалаан.

— Эрткеи чылды геология талазы-биле чедиишкиннг чыл деп санап турар бис—деп, министр чугаазын эгелээн. Улус ажыл-агый ужурдузалыг ажыктыг казымалдарның улуг курлавырларын шинчилээри доозулган болгаш келир үези улуг болгу дег чаа районнарны ажыктан бис.

Усинскоениң нефть, Ямсовейниң болгаш Юбилейлитиниң газ, Коробовтуң демир рудазы, Иксинскиияи бокситтер тывылган черлериниң курлавырларын тодараткан, ону ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында казымал байлактарның курлавырының талазы-биле күрүне комиссиязы бадылаан. 1972 чылда бадылаттынган курлавырлар эвээш эвес: 1,4 миллиард тонна демир ,рудазын, бойдуста чайгаар бүткеи 870 миллиард кубометр галты, 1,7 миллиард тонна хөмүрдашты шинчилеп, ооң курлавырын тодараткан.

Газ, хомүр-даш, демир болгаш маргаиец рудаларын, чести база кара-коргулчуунуу шинчилеп тывар, ооң курлавырын өстүрер талазы-биле ам Совет Эвилели делегейде бирги черии эзлеп турар. Казар байлактарның шинчилеттинген курлавырлары үүгле тоску беш чыл планын чедиишкиннг күүседирин хандырар эвес, а ооң соңгааргыдаа планнаашкынны тургузарынга дүжүп турар.

Хоорайларны болгаш улуг удетпүр топтерии арыг суг-биле хандырар сорулгавы күүседир дээш гидрогеологтуг шинчилелдерии база чорудуп турар бис. Од ышкаш черни чөп ажыглаарын хандырар дээш мелиоратап экиспедиция болгаи. Ол коллектив бем чылдың шиитпирлиг чылында бедиткеи социалистиг хүлээлгелерии алган. Оларның үлегерии дыка хөй коллективтер эдерген.

Геология-шинчилел ажылдарының хемчээлии калбартыр сорулганы СЭКП-ниң XXIV съездиэи салган. Амгы үеде ажылдап турар дег будүрүлгелериииң чиг-эт болгаш минерал курлавырларын өстүрер дээш оларның чоогуида девискээрлерии бирги эллегде шинчилээринче киээнгей улуг. Үлетпүр талазы-биле таарымчалыг районнарның ажыктыг казымалдарын база интенсивтиг шинчилеп турар.

Барыын Сибирьиың нефтиин бо чылын-даа дилеп тывар апаар. Тюмень областап ам алдан хире черден нефтиии тыпкан. Ооң тывыжын моон соңгаар-даа чайгылыш чок удгаттырар апаар, ол тоорук бистиң ажылывыстан дорту-биле хамаажыр. Ол район экономика талазы-биле шакпын хөгжүдлениң районду болгай. Нефть тывыжының темпилери чеже-даа бедик болза, геология-шинчилел ажылдарының темпизи ооң бедик болур ужурлуг.

Чурттуң европа кезээидеи нефть болгаш газ курлавырларыг болгу дег черлерге дилеп тывыышкыннарны калбартыр, ол ииылыг ажылды Ортаа Азиига болгаш Казахстанга база уламчылаары кордунгеи. Якутиига газ шинчилээр ажылдар улам калбарар.

Ажыл-агыйны интенсивтиг аргалар-биле чорударынче кол кичээнгей салырын ССР Эвилелиниң 50 чылынга тураскаатган илеткелиниг эш Л. И. Брежиев онзалап чугаалаан болгай. Экономиканың ажыктының бедидер төлээ күш-ажылдың будүрүкчулуун чайгылыш чок бедидери, эртем-техниктиг дешилгеии дүргедедири, ажыл-агыйны хөгжүдериие үндүрген чарыгдалдарны дүрген эгидери чугула.

Бо сорулга биске база дорт хамаарылгалыг. Геология организацияларында четпестерни чайладыр, курлавырларны долу ажыглаар сорулга тургустунуп турар.

Шинчилелдер кылырыига чаа техиканы болгаш технологияны ажыглаарыига үлелээлээш күш-ажылдың будүрүкчулуун бедидери — коллективтериниң ажыл-ижиниц угланышкыны апарган. Черниң ханы каттарында пефть, газ курлавырларын илередип тывары-биле черии хандыр өрүмнээриичо калбаа-биле шилчээн бистиң үедо ыяшлыг ииылыг ажылдарның техниктиг, экономиктиг көргүзүтлерии экижидер дээш ап чорудар хемчеглер-ле хөй.

Геологияны эң чаа, парын техника-биле чепсеглээни маска туткан, рюкзактыг кижи дугайында эрги бодалды чаартыпкаи. Бөгүнгү геолог дээрге геофизиканың, геохимиянын болгаш математиканың парын методтарын билир бедик мергежилдиг специалист болур. Геологтар ыпкаш ыяшлыг берге, парын байдалдарда ажылдап турар оске профессиияның кижилери эвээш. Оларның амыдыраал, культура хандырылгазын экижидериичe, будүрүлге баавазын ыжыглаарынче партия болгаш чазак улуг кичээнгейии салып турар. Од бүтүүге бистиң адырның ажылдакчыларының харыызы болза, беш чыл планының сорулгаларын күүседир дээш долу харыысалга-биле шалынчы ажылдаары болур деп, А. В. Сидоренко беседаның төнчүүзүидеи чугаалаан.

Байлактар шинчээчилериниң байырлалы

Март 30-де Москвага Геологтуң хүнүнге тураскаатган баймрлыг хурал болган. Геологтар, эртемденнер, министерстволарның болгаш төп албан черлериниң ажылдакчылары, найысылаадың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери Чайковский аттыг концерт залыига чыглып келген.

Президиумде — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Курсланыының даргазы Н. К. Байбаков, ССРЭ-ниң министрлери Б. Ф. Фратченко, С. А. Оруджев, В. Д. Шашин, СЭКП ТК-ның болгаш СЭКП МХК-ниң министерстволарының болгаш төп албан черлериниң харыысалгалыг ажылдакчылары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери.

ССРЭ-ниң геология министри А. В. Сидоренко илеткел кылган.

СЭКП ТК-ның Төп Комитединге болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери хүлээп алган.

(СЭТА).

Бөгүн — Геолог хүнү

БАЙЛАКТАРНЫҢ ТЫВЫКЧЫЛАРЫ

Черинің эртине-байлаан дээп тывар, баштайгы орук изекчилери — геологтар, бөгүн чаңчыл болган байырлалыл демдеглеп турар. Тываның «Хүндүледдің Демдээ» орденниг, геология-шинчилел экспедициязының начальнигы И. И. Корж-биле байырлал бүдүүзүүде бистиң корреспонтентивис ужуражып, оон элээн каш айтырыгларны салган. Ону мооң адаанда парладывыс.

— Тываның геологтары казар байлактар шинчилелиниң ажыктыын бедидер талазы-биле кандыг хемчеглер ап турарыл, Иван Иванович?

— Бистиң орденниг геология-шинчилел экспедициязының бүгү ажыддакчылары шинчилээн, тыпкан казар байлактарның улус ажыл-агыйынга ажыктыын бедидеринче онза кичээнгей салып турар апарган. Ылаңгыя 1971 чылдаазыдан эртken чылын шинчилел ажылдарының ажыктыы оран чок бедээн. Экспедицияның геологтары эртken юбилейлиг чылда Салында даг-дүгү тывыжының өзүлдезиниң планын күүседип шыдаан, ол черде даг-дүгү рудалыг чаа участоктарны тыпкан. Хову-Аксының соңгу талакы участогунга черинің ханы каттарында үлетпүр ужур-дузалыг кобальт, никель рудалары бар болуп илереэн. Ак-Талдың хөмүр-даш тывыштыг черинің үндезин шинчилелиниң хуусаа бетинде шуут доозупкан бис — деп, эш Корж беседазының эгезинде чугаалаан.

Коргулчуунуң, ак-демирниң, честиң геофизиктиг, геохимиктиг аномалиязының перспективтиг черлери шинчилеттинген. Ол ышкаш элезин, дой-довурак чергелиг тудут материалдарының чаа тывыш черлерин шинчилеп илереткен.

Республиканың аныяк үлетпүрүн дүргеп хөгжүдеринге Тывада чедир шинчилеттинмээн казар байлактарны шинчилээр, тывар ажылдарны дүргедедири кончуг чугула.

— Республиканың минералдыг чиг-эт курлавырларын ковудедир талазы-биле геология шинчилелдериниң масштавын калбартып турар бе?

— Ийе. Борта дончузу-биле харыылап көрейн. Тоску беш чылдың үшкү шинтпирлиг чылында 1970-71 чылдарга бодаарга казар байлактарлыг черлерин, ылаңгыя даг-дүгүн, кобальтыны, мөңгүн суун дилеп тыварын болгаш шинчилээрин акшаландырары оранчок өскен. Геологтуг шинчилелдериниң масштавын калбартып турарының бистé барымдаалары-ла хөй.

— Иван Иванович, Силерниң удуртканыңар экспедиция эмир чылдан эгелеп планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче кирген. Бо дугайында каш сөстен чугаалап көрүнерем.

— Бистиң геологтарывыстың ажыл-херээнге ол шилчилге ёзулуг-ла дээштиг болганын демдеглеп кагза чогуур. Чаа планнаашкынче шилчээнивис соонда экспедицияның түс-түс бөлүктеринде шинчилел ажылдарының шынарынче онза кичээнгей салып, даг ажыпы, өрүмнээшкин болгаш өске-даа ажылдарны чогаадыкчы ёзу-биле көөр, чаа техниканы шингээдип алыр хемчегларни чорудуп турар апарган.

Ол шилчилгенің ачызында геология албанының ажылдакчыларының материалдыг шаңналынга тускай фондуну тургузуп алган бис. Ол чаа системаже шилчээн чорук түнүң-даа мурнунда кижилерниң бо белен эвес ажылга сонуургалын дыка бедиткен.

— Бо шинтпирлиг чылда Тываның геологтарының мурнунда кандыг сорулгалар туруп турарыл?

— Сорулгалар бистé улут. Оларның кол-колунга доктаап көрейн. Саяи бөлүү хризотилдаг-дүгүн туюлунга чедир шинчилээр; Хову-Аксының соңгу талакы участогунга черинің ханы каттарының рудазанчаан шинчилээрин үргүлчүлээр; рудалыг, алдынныг, честиг болгаш өске-даа эртинелиг чаа черлерни база участоктарны шинчилеп тывар.

Эң сөолүнде чугаалаан кагза чогуур түүл болза, экспедицияның коллективтери 1973 чылда боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган болгаш чаа ажыдыышкыннары-биле Төрээн чүртүн өөртүр апаар. Орта бүзүрел болурунуң тодаргай хереглиэ — бодунуң профессиязынга ыяк бердинген специалистерниң, мурнакчыларның күш-ажылчы үлегер-чижээ болур. Ындыг шалыпчыларга черинің тургузуун чуруп, тыртып шинчилээр болуктүн улуг геологу Я. В. Сарбааны, Саяи бөлүүнүң кол геологу А. К. Сибилевти, од-ла бөлүкте өрүмнекчи мастер А. Т. Даваапы, улуг өрүмнекчи мастер С. Г. Козловту, өрүмнекчи зөлчег мастери С. М. Түмен-Хөөнү, геофизик А. Н. Касаповту, автобаазаның чоланчызы В. Я. Татаренкону болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Кажымал байлактарның шинчилекчилериниң хүнүн тавары-штыр Тываның бүгү геологтарынга улуг-улуг чедиишкиннерни, амыдыралчурттаалгазынга аас-кежиктиг күзел каары артыш калды.

ОЛАРНЫҢ УЗУН ОРУУ

Тыва республиканың даглыг, сыныг, хая-даштыг делгемнеринде үнелиг казар байлактарны шинчилеп тыварынга төлептиг үлүүн киирип, үр чылдарда геология шугумунга ажыддап келген Виктор Владимирович Зайков-биле даг рудаларын дилээн өрээлде чугаалажып олур бис. Виктор Владимирович элээн каш чыл улаштыр Бии-Хемниң Өөк бөлүүнүң ажылын удуртуп келген.

Улут геолог эш Зайков Тываның байлаан шинчилээрин 1959 чылдан-на эгелээн. Хараалдың алдын уургайының чоокавызын өөрү-биле кады шинчилешкен. Шинчилекчилер шаандакы алдын тывыкчыларының изи-биле чоруп, шичаардагы ажылчыннарның үнелиг ховар байлакты дилеп тывар дээш карак кызыл ажылдап турганын ол чугаалап олурду. Хараал чоогунуң бедик сынныгының чайын 40 градус чеде бээр, суксанчыг, чалымныг иишиң, хайыра чокка шуурганнап кээр янзы-бүрү чаңныг агаар-бойдузун, үр чылдарда рюкзактыг, чадаг эртken узун оруун сакпын орду.

Оон удуртkан бөлүү Чөөн-Хемчиктиң даглыг, хемниг делгемнерин база-ла чүктешкилиг эргип кеззээш, Алдан-Маадырның адыр бөштыг Кара-Дагларынга кээп донтааган.

Дарлаашкынга удур эрес-дидим демисежип, хосталгаже түткүдүл чораан. «Алдан дургүй» деп атка киирип, ады-сураа алгаан бурунгу ядыы кижилерниң чурттындан олар алдыныың чаштынып чыдар черлерин тып илередип, олча-оманнар чыып келгеннер.

Дараазында чылдарда оларның шинчилээшкиннериниң узун оруу Өөвүрүн Дус-Дагже утпапкан. Бедик шыналыг даг дузу-биле танышылгалар, шинчилелдер эгелээн. Бурунгу даглариың ол үүжезиниң нурлавырларын тодаратkаннар. Сөолгү чылдарда ол бөлүк Өөк-Аксында ажылдап турар.

Эш Зайковтуң кадайы — Елизавета Владимировна Саратов университединиң дооскан. База геолог. Бо чылдарның дургузунда олар чаңгыс бөлүкке кады ажылдап келгеннер. Магадап хаммас чараш чурумалдыг бойдуска ынак, ооң эгээртинмес байлактарын шинчилеп тыварынга сонуургалдыг зайковтар кино болгаш фото аппараттар-биле оран-чуртун делгемнериниң каас-чаражын тыртып-тырып ап чоруурлар. Олар геолог эш-өөрүнүң дугайында солун киноларны көргүзүп турарлар.

Виктор Владимирович өөренип турганы Донецкиниң политехниктиг институдун дооскан аныяктарны бодунуң удуртуп турары болукке ажылдадып, оларга арга-мергежилин дамчыдып берип, сагыш човаңгыр дузалап турар. Эш Зайков элээн каш темаларга эртем ажылдарын бижээн. Оларның 15 хирези парлаттынган. Ол Эртемнер академиязының Сибирь салбырында аспирантурада бот-өөредилге-биле өөренип, ону доозуп үнеринге белеткенип, эртем ажылын бижип турар. Ооң шинчилел оруу ам-даа узуун.

Ю. ЕГОШИН.

ТАЙГАДА СУУР

Чөөн-Саяның эң бедик Эргек-Дыргак сыныың мурнуу талазындан чаттылып баткан кадыр тайгалардан Бии-Хемниң болгаш Улут-Хемниң аңчылары үе-төөгүден бээр кыштаар, диңгээр чораан. Ол черниң тайгаларының аттары безин кижиге бир янзы онзагай кыддыр дыңналыр: Хадыжа, Саамчыыр, Шеппир, Омуп, Калдар-Аза дээш чоруп каар. Ол черлериң бойдузу чылдың кайы-даа үезинде каас-чараш, аң-меңи элбек. Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачып» колхозунуң Билелиг фермазындан азы эрги кызыгаар турган Шивилигден ол тайгаларже аттанган аңчылар бир-ийи хонгаш аңаа чеде бээр.

Саяның даг-дүгү шинчилээр экспедициязы 6 чыл буруңгаар аңаа ажыдап эгелээн. Ында ам школа, магазинниг, урутлар албан черлериг улут сүүр тургустуунган, эөнзиргей чыткан черде аммыдырал дүн, хүн чок хайныга берген. Бистер геологтарны чаа тудутларывыс, чаа үлетпүр бүдүүлге черлериниң баштайгы орук изекчилери деп чугаалажыр бис. Ол черде шын. Чүге дээрге оларның баштай орук изээн черлериниге каш чыл эрткен соонда амгы үениң ёзулуг чаа хоорай, суурлары тургустуунуп кээрин, тургустуунуп кээп-даа турарын билир бис. Ол дугайын Тывавыстың сөолгү үедеги шапкын хөгжүдезинден көрүп-даа турар бис.

Маңаа, буурул Саяның кырынга база бир улут бүдүүлгенниң тургустуунары ырак эвес, каш чыл эрттерге улут комбинат аңаа турустар. Ооң бетинде амгы хүнерде ында чурттаа, ажылдап турар геологтарның ажыл, амыдыралы-биле танышжар дээш марттың сөолгү хүнеринің бирээзинде ынаар хаптывыс.

Устуң чазаглыг оруунда Борбак-Хаак. Эжим станцияларын эрткеш, Арадапга он километр четпейн чыткаш, оруктуң оң талазынче хоптинивис. Экспедиция черинге чедир 30 километр хире орук Хадыжа хемни өрү чоктаан, сынныар чарыктарындан агып баткан доңмас кара сугларлыг кадыр-берт ол оруктуң бергезин түү дээр! Орук кандыг-даа болза, боттарының ажылынга бердинген, эрес-кашпагай геологтар аар децзилиг, улуг хемчээлдиг янзыбүрү хереклелдерни Саяның кырынче үндүре бергенин кижи база катап магадап, кайгаар. ГАЗ-69-биле ийи шак хире элеңдээп чораап, Саяи сынында ийи чыл бурунгаар туттунуп эгелээн, республикавыстың чурт чуруунда ам дээрезинде демдеглеттинип кирбээн чаа сүүрга чедип келдивис.

Хем кыдаазының оргулаажында шөйүп чоктаан сүүрда чуртталга бажыңнары бежен чоокшулай берип-тир. Оон аңгыда столовая, магазин, урутдар садыгың, школаның болгаш общежитиниң бажыңнарын төлевилел ёзуулаар кылган. Электри станциязы, харылаа салбыры, мастерскаялар болгаш оон-даа өске дузалаар ажыл-агый черлери ында бар.

Сүүржө кудургайлап баткан орук чанында, даг аданде чыпшыр тутkан борбак бажыңдан үнүп, кирген аныяк тыва ооллар, урутларга чедип келдивис. Алыс чурту Байтайга болур Иван Иргиттиң бажыңы ол болду. Олардан сүүрниң болгаш ында ажылдап турар кижилерниң дугайында хөй-ле чүүлдү биилип алдывыс. А Иргит боду экспедиция черинге сес чыл хире ажылдаан. Ол баштай аттар азырап киргеп. Даг ажылдакчыларынга дузалажып турган, нарын механизмнерни башкарырынга өөренген. Ол ам даг оруңнаар улут мастерлеп ажылдап турар.

Экспедицияның удуртулгазында бистиң моок мурнундала танырывыс, каш удаа ужуражып келген кижилерниң ажылдап турарын ыргиттерден дыңнаап сеткилинивис ооруу. Чижээлээрге, бо бөлүктүң начальнигы Анатолий Арсентьевич Гуменюк моок мурнунда Дарданга ажылдап турган бедик мергежилдиг болгаш талантылыг организатор кижи. А кол геологу Анатолий Кузьмич Сибилев дээрге, даг-дүгүн шинчилеп тывар талазы-биле чүгле бистиң Тывада эвес, а бүгү Сибирьде болгаш Чөөн чүктe ады-сураа нептереэн ховар дээп мергежилдиг геолог-ла болгай. Ол Ак-Довуракты девискээринде даг-дүгүнүң чеже хире курлавыры барын тодаратkан. Бо черде даг-дүгү барын ол шинчилеп тыпкан болгаш ону ажыткан кижи. Ооң-биле чугаалажыр-га «сынчан оңу, мону ажыткан мең» дээн сестерни оон кижи черле дыңнавас, кончуг-ла бөдүүн болгаш угаанныг кижи. Артында-ла чугаазы оожум, кандыг-бир нарын чүүлдүн дугайын кижиге катап-катап тайылбырлап бээр.

Бо геологтар-биле чугаалажып ораш, «Саян экспедициязы амгы үеде бистиң кол участогувус, ынчангаш ында эң-не дуржулгалыг эштерни быжыглаан бис» деп, Тываның геология-шинчилел экспедициязының начальнигы эш И. Коржтуң бээр чоруурр деп турумда, меңээ чугаалааны сагыжымга кирип турду.

А. К. Сибилев 1962—1964 чылдарда Ак-Довуракта даг-дүгүнүң курлавырын тодарадып дооскаш, Саяи сынныдан ол минералдың рудазын дилеп эгелээн. Ындыг руда тывыгган черинден кайы-бир үүже курлавыгныладыр чыдарын эки билир геолог хөй-ле саналгыннарны, шинчилелдерни кылган. Оон бодап, билип турганы ыын болган. Билелиг, Туран-Бажының кедээзинде чайын безин меңгилери эрвес Өргелиг-Тайганың ары талазында сынныры доора-кээре дыкала кезээн. Геолог кижи эскерииел, бичии-даа түвени херекке алыр, тудар, бузар, шинчилээр чаңчылдыг. Бо черниң даштары даг-дүгүнүң рудазы турар черлер-биле дөмейлешкек. Ынчалзаажок руда хевирлиг үүлдер дыка-ла үр тывыгбас болган.

Сибилев бир-ле хүн оңгараара берген аң оруу-биле (улуг тоом) кылаштап орарга, думчуктадыг берген черниң бүүрелчин хаяларындан көкшокар даштар буступ төктүберген чыткан. Ону алгаш көөрге, ында сиир-даштың аргажок куржаангызы бар болган. Бускаш, катап-катаг көрүп, салаалары-биле чуурүптарга, даг-дүгү ылгалып келген. Геологтуң карактары чырып, сеткили ажый берген. Чайтаар-ла олурупкаш, дыка үр дыштанган...

Саяның даг-дүгү рудазының чыдар черн Ак-Довуракты дег эвес — чер иштинде ханы чыдар. Ооң девискээри ам дээрезинде 200 дөрбелчин километр черде илерээн. Куртут-Шиви сыныың бир адырында ол кончуг арбын болган.

Сыныың артыы талазын 350—500 метр чедир ханыладыр үттээш, ам-на ол рудага чедер. Ону ынчаар тодаратkаш, ооң эң адакы кадыпкы дужундан сыныың хөрээнден шахталарны кылып эгелээн. Ам ында 3 шахтаны тудуп турар. Сес кезек черде чер өрүмнээр суурга ажылдап турар. Эрткен чылын Шивилиг кызыгаарының бажында тайгага беш кезек черни үттээрге, ооң үүнүден руда тывыгган.

Амгы саналгыннардан алырга, бо черде даг-дүгүнүң ниити курлавыры Ак-Довуракгыынга деңнежин турар. Шынары ооң девискээри ам дээрезинде 200 дөрбелчин километр черде илерээн. Курлавыры ыын, ол ханы чыдар. Ооң девискээри ам дээрезинде 200 дөрбелчин километр черде илерээн. Куртут-Шиви сыныың бир адырында ол кончуг арбын болган.

Сыныың артыы талазын 350—500 метр чедир ханыладыр үттээш, ам-на ол рудага чедер. Ону ынчаар тодаратkаш, ооң эң адакы кадыпкы дужундан сыныың хөрээнден шахталарны кылып эгелээн. Ам ында 3 шахтаны тудуп турар. Сес кезек черде чер өрүмнээр суурга ажылдап турар. Эрткен чылын Шивилиг кызыгаарының бажында тайгага беш кезек черни үттээрге, ооң үүнүден руда тывыгган.

Амгы саналгыннардан алырга, бо черде даг-дүгүнүң ниити курлавыры Ак-Довуракгыынга деңнежин турар. Шынары ооң девискээри ам дээрезинде 200 дөрбелчин километр черде илерээн. Курлавыры ыын, ол ханы чыдар. Ооң девискээри ам дээрезинде 200 дөрбелчин километр черде илерээн. Куртут-Шиви сыныың бир адырында ол кончуг арбын болган.

Сыныың артыы талазын 350—500 метр чедир ханыладыр үттээш, ам-на ол рудага чедер. Ону ынчаар тодаратkаш, ооң эң адакы кадыпкы дужундан сыныың хөрээнден шахталарны кылып эгелээн. Ам ында 3 шахтаны тудуп турар. Сес кезек черде чер өрүмнээр суурга ажылдап турар. Эрткен чылын Шивилиг кызыгаарының бажында тайгага беш кезек черни үттээрге, ооң үүнүден руда тывыгган.

Амгы саналгыннардан алырга, бо черде даг-дүгүнүң ниити курлавыры Ак-Довуракгыынга деңнежин турар. Шынары ооң девискээри ам дээрезинде 200 дөрбелчин километр черде илерээн. Курлавыры ыын, ол ханы чыдар. Ооң девискээри ам дээрезинде 200 дөрбелчин километр черде илерээн. Куртут-Шиви сыныың бир адырында ол кончуг арбын болган.

ЧУРУКТА: геологтар А. Сибилев (оң талазында) биле И. Листопадов.

турар.

Бо хире байлактыг черни дүргеп ажыглалга киирер сорулга-биле партия болгаш чазак тускай доктаалды хүлээп алган. Чүгле бо чылдың дургузунда 3,5 млн. рубльда шинтпирлээдири, чыл төнүүзүнге чедир 1 млн. тонна даг-дүгүнүң рудазын немей тывары план-хүлээлгеде көрдүнген.

Сес кезек черде чер өрүмнекчилери дөрт ээлчег-биле дүн, хүн чок ажылдап турар. Тайганың ол-бо талаларында сайгылгааннар хондур чаймнаалып, ажылдаан механизмнериниң даап-шимээнин бичиндее соскаш дивес.

Ол выпкаларның бежинге геолог И. Листопадов бистé чедирдин. Март айның планын 120 хуу ажыр күүсеткен эш Плохотченконуң бригадазы тайга тазында ажылдап турар. Баштарын тудуштургап, аар хооразлар көдүртүр кранны азып каан үш узун чагының ортузунда туткан, дээвириниң дүнүүү ажык бажында чер өрүмнээр нарын механизм соскаал чок ажылдаан тур. Ол электри күжүбиле ажылдаар, бедик вольтулуг чагыларны маңаа чедир шөйүп келген. Кады келген геологум өрүмнээн черден үнген сарыг довуракгыг сугну кезок көрүп тура:

— Кам метр хамылай бердинер — деп айтырды.

Мастериниң дузалакчызы аныяк геолог Виктор Одарич:

— 272 метр ажа бергеп. Руда оңу көстүп келди, көрүнчерден — дээш, шойбек өл довуракты эккелди. Кам хоолайларының өрүмнеп үндүрүп келгени ол керидe шынап-ла сиир-даш бузундулары бар болду.

Өрүмнекчилериниң тодаткан черлериндe штольнялар тудуп эгелээн улус база-ла шалыпкын ажылдап турар. Бирги шахта сиир-даштың курлавырынга четкен. Ийиги шахтаның тудуу кидин түлүк. Компрессор күжү-биле ажылдаар механиктиг хүүрек довурак, дашты ускеп, вагонеткаларга чүдүрүптерге, оларны электромоторлуг вагонетка үндүр сөөртүп турар. Дагжыларның күш-ажылын механизастааны черде эки.

— Ам дээрезинде ады чок чаа суурда амыдыралдың кайы хире шапкынчып орарын көрдүнер. Бистe партия, комсомол, профвиилел организациялары база бар. 300 хире ажылчынныг суур шынчаныйн ынчаар. Экономиктиг өөредилгенин кичээлдери база чоруп турар бодтур ийин. Аъш-чемин, үлетпүр баранныарын, дериг-херекселдерин орук эки үеде арбыдадыр сөөртүп алган бис. Часкы үер үеинде Кызылбиле чүгле вертолёттуг аргыжар улус бис. Өг-бүле бүрүзү радиоприёмниктиг болза-даа, суурну радиожудуп эгелединивис. Экспедицияда ажылдап турар кижилерниң 70 хуузу аныяктар, он ажыг наңиняың ооллар, кыстары бистe ажылдап турар. Туранның боттывынгыр артистери биске каш удаа ааллап уораннар.

А салдынган сорулгаларның күүсеттинериниге бүрүн бүзүреддиг бис—деп, экспедицияның черинин начальнигы эш А. Гуменюк чоруур деп турувуста биске чугаалады.

С. МААДЫ, «Шынның» корр.

Солун мергежил

Тыва чоокка чедир казымал байлак шинчилекчилериниң кокпа оруктары изеттинмээн Сибирьниң болгаш Төп Азияның улуг району турган. Ам оон бүгү девискээри геологтуг шинчилеелдер-биле тыва алдынган. Республиканың девискээриниң 17 хуузу улуг хемчээлдиг болгаш 10 хуузу ылап тодаратtынган шинчилеелдер-биле шыптынган. Оон ачызында кыска хуусаада республиканың минералдыг чиг-эт баазазы тургустунган. Тываның даг-руда бүдүүлгезиниң баштайгылары — «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттары, Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүүлгези тургустунуп, ажыглалга киргилээн. Бо үеде Тываның девискээринде казымал байлактыг 90 чер ажыттынган болгаш оларның 44-түү келир үе ужур-дузалыг руда ажыдыышкиннары болур. Оон иштинде Кызыл-Даштыктың политеталлдыг, Хову-Аксының кобальтылыг, Терлиг-Хаяның болгаш Час-Адырның мөңгүн-суу, Саяның даг-дүгү, Ак-Сугнуң молибденниг, Арданның алдыныг, база хөмүр-даш болгаш ховар металлдарның тывыгган черлери чугула ужур-дузалыг болуп турар. Шоолуг үр-даа болбас, бистиң республикада казымал байлактың үүжези элбек булуңнарында чаа бүдүүлге тудугларының оттары чайыннаның эгелээр. А Тываның «Хүндүткелдиң демдээ» орденниг геологтуг шинчилел экспедициязы чаа казымал байлактыг черлерин ажыглалга киргилеп, шинчилээр талазы-биле ажылдарны уламчылап турар. Ынчангаш бистер, геологтар бо хүндүлүг, кадыг-берге болгаш солун ажыл-херээнивиске билиивисти, арга-мергежилиивисти бараалгадыр бис.

Геологтуң чепсек-херекселя үгүле маска-биле компас тургап үе шагда-ла эртken. Ам ол парын болгаш янзы-бүрү хепирлиг аппаратура-биле чепсегленген. Ынчангаш байлактыг черлерни ажыглаарының методтары база өскерилген.

Г. АЛЕКСАНДРОВ.

Келир үениң мал эмчилери, агрономнар, зоотехниктер дээш кедээ ашыл-агыйның өске-даа тускай эртемнигларын Тываның кедээ ашыл-агый техникумунда белеткеп турар. Теоретиктиг билигларни амыдыраа-биле, практика-биле хөвбаарынче улуг ынчээнгейни салып, сургуулдарның практиктиг ынчээлдерин мында эки организастап турарын эскерип көөрүвүс. Хөй чылдарда ашылдаан арга-дурмулгаяыг башкылар сургуулдарны өөредип турар.

ЧУРУКТА: бирги курстуң ветеринария салбырының сургуулдары биохимия талазы-биле лабораториуг ынчээл эрттирип турары. Ынчээлди Татьяна Константиновна Охотникова чорудуп тур.

П. ГОЛЬЦОВТУҢ фотозу.

АПРЕЛЬ 21 — КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

4250 РУБЛЬДИ ШИЛЧИДЕР

Ленинчи субботниктн организастап эрттирер район штабы ашыл-агый, бүдүүлге, албан организация черлериниң удуртукчуларыы-биле чөвүлел хуралды Бай-Хаакка эрттирген. Субботнин хүнүнде машина-техниканы болгаш кижи нүшүн наичалдыр чөп ажыгаарын аңаа тодаргай чугаалашкан.

Коммунистиг субботник хүнүнде Бай-Хаакка 500 ажыг кижи болгаш бүгү бар машина-техника ажылдаар. Беш чыл фондузунче барык 4250 рубльди шилчидер деп шинтпирлээн. Ол ышкаш сууг чаагаймыдылгазынга, кудумчулар, орук, көвүүрүглер септелгезинге дыка хөй кижилер ажылдаар.

К. ДЕСПИЖЕК.

Кыштаглаашкынны чугаалашкан

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). Тес-Хем районда «Тес-Хем» совхозтуң партия хуралынга мал кыштаглаашкынының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди совхоз директору Н. Балчый-оол кылган.

Ажыл-агыйның малчыннары ниитининг малының баш санын өстүрер, ооң продуктулуг чоруун бедидер талазы-биле боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны шинтпирлээр дээш кызымак ажылдап турарын илеткелчи демдеглээн. Совхоз бирги кварталда күүрүнге 220 центнер эттн садар тургаш, 250 центнерни саткан. Хой оолдаашкыны мурнуку чылдарга бодаарга элээн организастыг чоруп турар. Совхозта ниитизи-биле 10.154 хой төрээн, ооң хураганнары колдуунда менди алдынган. Коммунист хойжулар Александр Монгалбин, Александр Карма, Хүлер-оол Сайын, Санаа Самба олар ам безин төрүүр чүс баш хойга онааштыр тозандан орү хураганны доруктуруп турар. Малдың өлүр чоруу кызырылган.

Илеткелчи болгаш хуралга санаа берген коммунистер мал ажылында чамдык кылдынган ажылдар-биле чергелештир улуг четпестер барын чугаалап, ооң үнүп турар чылдагаанарын айтып, ону чайладырының оруктарын база шинтпирлээе чогуур айтырыгларын дуттурушкан.

Малдың чаш төлүн менди камгалап алыры баш бурунгаар белеткел ажылдарындан улуу-биле хамаарыжыр турбуже, совхозтуң директизазы чугула херекче кошкак кичээнгейни салган. Ооң уламынан хойжулар чамдык бергедээшкинге таваржып турар. Мал чемин кампалга чок чарыгдап, ооң учёт-отчёдун шын кылбайн келген. Совхозта мал ажылының тускай эртемниглеринин ролю куду, оларның ажылын совхозтуң директизазы болгаш парткомнуң талазындан кошкатканын партия хуралынга шыңгыы шүүгүмчүлээн. Ол ышкаш совхозтуң кол экономиказы болур мал ажылынче коммунистерни чорудар хемчегларни четпес боттандырып келген. Мал ажылынга коммунистериниң авангардчы ролюн бедидериниң талазы-биле чогуур хемчегларни алырын хуралга чугула деп корген.

Айыткан четпестерни чайладырынче углавган доктаалды хуралга хүлээп алган.

Партия хуралынга организастыг айтырыгны база чугаалашкан. Совхозта партия комитединиң секретарынга Хертек Дыртайны соңгаан.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ИЙИ ЧҮС МИЛЛИОН ТОННАНЫ

ТЮМЕНЬ. (СЭТА). Барыын Сибирьниң нефть тывыш черлерин ажыглалга киргеннинден бээр ол черлерден ийи чүс миллион тонна нефтини чаа казып тыпкан.

Бүгү 1964 чылдың дургузунда алдынган баштайгы 200 мун тонна «кара алдындан» Сибирь нефтизин ажыглаары эгелээн. Ам ол районнардан алдынган нефтиниң миллионнар-биле санап турар. Бо чылын Тюменьниң нефтичилери тергиин хөй дээн суук одаар үүлдү бээр: чурттка нефтиниң немей өзүлдезин үжен миллион тонна болур турда, ооң 24 миллион тонна хирези Барыын Сибирьге онаажыр.

Сибирьниң нефтичилери тоску беш чылдың үшкү, шинтпирлиг чылының баштайгы хүннеринден эгелээшле эрестиг ажылдап турар. Сибирьжилер бөгүнге чедир пландан ажыр 300 муң ажыт тонна нефтини казып тыпкан. Оон дыка хой кезиниң Самотлордан каскан. Хонук санында-ла чер адаанын ол эртине байлаан онаалдага немей он муң тонналы казып турар.

Амгы үеде нефтилиг чаа үш черни шингээдип алырының белеткелэ чоруп турар. Сибирьжилер бо чылын онаалдага немей 2,3 миллион тонна нефтини казып тывар дээн бедик хүлээлгезин чедиишкиннинг күүседип шыдаар.

ЭМ КЫЛЫКЧЫЛАРЫ

Кызылдың № 20 аптеказының амылданчылары бирги кварталдың планын долдур болгаш ажыр күүседткен. Чонга эм аймаан садарының планын олар март 28-те күүседткен.

Хоочун амылданчы, рецептар Алефтина Николаевна Долгополова шалыпчы ёзу-биле ажылдап, эм белетизээр планнын онаалдазын үргүлчү ажыр күүседип турар. Ол — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

ЧУРУКТА: А. Н. ДОЛГОПОЛОВА.

Красноярскиниң фармацевт училищезин дооскан Ольга Николаевна Безотечество бо-ла аптекада чедимишкинниг ажылдап, эш-өөрүкүн бедик хүндүткелин чедип алган. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Ольга Николаевна база-ла эм кылырынга дыка мергежээн.

ЧУРУКТА: суук эмнер столунуң ассисентизи О. Н. БЕЗОТЕЧЕСТВО амыл үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

ФЕРМАЛАРДА ТУКТАР

Липецк областың ажыл-агыйларының фермалары бо чылын эрткен чылдыңдан дыка хөй сүттү саап ап турар апарган.

Чаплыгин районнуң «Колыбельский» совхозунуң төп суурунда Кызыл тукту аскан. Ону Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. М. Воронежцевтиң удуртқан фермазының коллективинге алдар кылдыр кодүргөн. Оон дыка хөй саанчылары — Е. С. Путинцева, М. И. Коняева, Л. П. Белякова болгаш оскелер-даа — ам бээп бир муң килограмм болгаш оон-даа хөй сүттү саптаан, а оларның чылда хүлээгеан — инек санындан-на 5—6 муң килограмм сүт бооп турар.

Инек саны хөй, а мал чеми эвээш-даа болза, фермаңың ажыл-ишчилери кампалганы чедип ап, социалистиг чарыштың калбартып, оон түңнелин хүнүң-не үндүрүп тургаш, ындыг улуг чедимишкинниг болган. Мурнакчы коллективтерге «Хүнүң дээре бригадазы» деп атты тывыскаш, оларга алдар кылдыр Кызыл тукту кодүрүп турар. Саанчыларга материалдыг шаңнаҗдарны база бээр. Мурнакчы саанчыларны совхозтуң радиозунга чарлаар, оларның аттарын хүндүлеп самбыразынга киирер.

Фермада саанчыларның мергежилин бедидер өөредилгени база организастаан. Олар машина-биле саалданың аргаларын, малдың физиологиязын, оларны кончаар ажаап-тежээрин өөренип турар.

Ол ышкаш областың дыка хөй ажыл-агыйларының фермаларында Кызыл туктар база киискип турар. Олар шуптузу сүт саалдазын бо чылын 30—40 хуу көвүдеткен. Область сүт садарының квартал планын хуусаазындан он хонук бурунгаар доозупкан.

ЛИПЕЦК (СЭТА-ның корр.).

ЧЕМИШЧИДИЛГЕ ЗАВОДУ

Ровнонуң азоттуг чемишчидилгелер кылыр заводунда аммиак болбаазырадып кылыр ийи технологтуг шугумнарны эптеп эгелээп. Анаа чылдың-на чүс-чүс муң тонна продукцияны кылыр аргалыг. Ол бүдүрүлге черлерни ажылдадып киирген соонда «витаминниг чемишчидилгелер» бүдүрүп үндүрери барык үш катап көвүдээр.

Чыл санында чүс-чүс муң тонна аммиакты, аммиак селитразын, аммонийни болгаш оске-даа химиктиг продуктуларны бүдүрүп үндүрер бүдүрүлге черлерин бо 1973 чылда ажыглалга киирерин корүп турар деп УССР-НИҢ МОНТАЖ БОЛГАШ ТУСКАЙ ТУДУГ АЖЫЛДАРЫНЫҢ МИНИСТРИНИҢ ОРАЛАКЧЫЗЫ Ю. И. БАШМАКОВ СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.

Тудуг ажылдарын кылырының чаа аргазын, улуг-улуг кезектерни эптеп тургузарын, чаа техниканы ажыглаарын калбартып чорудар хемчегелерни ажылдап кылган. Чагыкчы болгаш күүседикчи организацияларның арасында харылзааны таарыштырып, дериг-херекселдер-биле хандырылганы хынап, ажыл планын канчаар күүседип турарын контроль-даар оперативтиг болуктерни тургускан.

Украинаның Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжынга киржип турар тудугжулары болгаш монтажчылары минералдыг чемишчидилгелерни кылып үндүрер чаа-чаа бүдүрүлге черлерни хуусаазындан эрте тудуп, ажыглалга киирери дээш демиселди улам калбартып турарлар.

КИЕВ (СЭТА-ның корр.).

Беш чылдың кижилери

ХООРАЙЖЫДЫ ТУДА БЕРГЕН

Хову-Аксының ажыл-ишчи кижилериниң дугайында чугаа чоруп турар чүве болганда баштай Анатолий Глуховтан эгелээлиңер. Анатолий Глухов Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты. Хову-Аксы суурда «Тыва кобальт» комбинаттың кол гидрометаллургия цегин, турнуктурузга салбырын болгаш оске-даа тудугларны кылырынга, ажыглалга кииреринге оон күш-ажылчы үлүү кирген. Металлургтарның чаа суурунда ийи кат чуртталга бажыңнарын оон бригадазының ишчилери тудушкан.

Долгандыр арга-ыяш каастаан Таңды сыннарының бедиктеринче углай, дески чараш кылдыр тудуп үндүрүпкен чаа суурнуң адакы талазында ийи кат даш тудугну оон бригадазы кылып турар. «Тыва кобальт» тудуг участогунуң инженери Самданчап Мам-оолбиле оларның кандыг ажылдап турарын сонуургап көөр дээш чеде бердивис. Ол болза, 140 орунлуг ясли-садтың тудуу болду. Бригаданың дашчылары бажыңның бир талазында түүйбу ханалар эптээрин үргүлчүлээп турлар. Кызыл хоорайда 14 дугаарлыг механизация эргелелинин бо участокка быжыглааны кран үзүктел чок ажылдаан тур. Оон бажын кырынче үндүрүп кел чораан аар чүүгүн дүжүрер черинче ортумак сынныг кижи хол чайып, айыткан тур. Бригадир эш Глухов ол болду. Чугаакыры аажок, арынындан хүлүмзүргүдаа ыравас, чазык-чаагай, эрес-кашпагай кижи болду. Өөрү-биле деңге түүйбулар эптээрин уламчылавышаан, айтырыгларга харыылап турду.

Салып үндүрүп орар кылын хананың кырында дескилештир кудуп каан хоюдугунуң катпаан черлеринге болгаш Глуховтуң мөге холунуң зайыбиле ол-бо түгүртүлеңнээн мастерогунда хүнүң херелдери кыланайнып, ойнаарын көрүп тура социалистиг чарыш дугайында чүнү чугаалап болур силер деп айтырыг салдым. Түүйбунуң эзегизин мастерогу-биле тевергин сыйбай тутқулаш, таваар чугаалай-дыр:

— Ажыы-биле чугаалааргa, бистинге чарыш айтырыы эрең гей турган чүве бо. Эрткен чылдың дургузунда бистиң участоктуң бригадаларының аразынга ажылдың түннелин үндүрүп турза-даа, дээре ажылдыг тудугжуларның эки үлегер-чижээн нептеретпейн келген. Четпес ажылдыг бригадаларның түнүн ужурунда хожудап турарын тодарадып, анаа кандыг боттуг дуза чедирерин өөренип көөрүн кичээнгейниң төвүнге тургузар ужурлуг турган. Бо демдеглээн айтырыгларывысче тудуг участогунуң партия, профэвилел организациялары багай сагыш салып келгенин эрткен хуралдарга демдеглеп, хожудаашкыннардан үштүнарының оруктарын, аргаларын-даа чугаалаштывыс. Чамдык тудуг материалдарының үзүктелиишкинниг кээп турганы ажылга шаптыктыг болуп турза-даа, участокта бар арга-курлавырларны ажыглап, социалистиг чарыштың дузазы-биле бүдүрүкчүлүг ажылдап болур турган — дидим.

Анатолий Петрович Глухов Таңды сыннарының кара ногаан апарган чыдар тудушкак эзимнерinче көрүндү. Бедик сын кырындан ырак эвес, чоок эртер хүнүң херелдери оон хүлүмзүргүр ойнап чоруур кызыл-хүрең арның улам чырыдып турду. Ол түүйбуларны үзүктел чок салбышаан, бо чылдың ажылын участок эки эгелээнин демдегледи. Тудуг участогунуң удуртукчулары ам бригадаларда ажылдың байдалын көрүп, чарыштың түннелдерин ай санында үндүрүп турар апарган. Тудуг ажылын моон соңгаар чогаадыкчы байдал-биле удуртуп, чаа тудугларны айыткан хүүсаазында дужаарын участоктуң социалистиг хүлээлгелеринде айыткан.

— Бо чылын кылыр ажылды ыяк өөренип, тудугну хонук, неделя айы-биле планнап, оон күүседлеэнин чедип ап-эгелээнивисти эки чүүл деп саналар мен. Оон ангыда участокта бригадирлер чөвүлелин тургузуп алганывыс база ажыктыг болган. Бо чаа аргаларны ажыглап турарывыстан тудуг материалдарының камналгазында, ажыглалында чамдык четпестер чайлаттынган. Ылангыя цемент, түүйбу чергелиг ховар материалдарны тудугжулар камнывы-биле чарыгдап турар. Тудуг-монтаж ажылдарын күүседириниң планнарын хонукта, неделяда тургузуп ап турарывыстан, бригадаларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өзүп турар. Эрткен ийи айларда И. Карповтуң, И. Мөңгенин бригадаларының көргүзүглери бедик болган. Бистиң бригадавыс эш Карповтуң бригадазы-биле чарыштыг. Чылдың баштайгы айында тудуг монтаж ажылдарының талазы-биле бис оларны ашкан бис. Техниканы ажыглаарының талазы-биле бистиң бригадавыс анаа болаарга, хожудаигай ажылдаан болду. Февральда кайыгаа бригадалар улаа-дараа чаржып, тудуг кылыр планнарын ажыр күүсеткилээн — деп, ол тодаргай тайылбырны берди.

Анатолий Глухов 10 ажыг чылдың дургузунда кады тудуглар кылып келген эш-өөрүнүң мергежилиниң бедизинин, ажылынга кызымаккайын демдегледи. Мурнакчы дашчылардан Николай Сарат-оол кобальт комбинадының тудугларын ажыглалга кииреринге улуг үлүүн киирген. Анаа Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты тывыскан. Ол ышкаш Владимир Амельчиков, Дукур Кызыл-оол, Данин Далан болгаш оске-даа ажылчыннар база-да мурнакчылар. Эш Глухов бригадазында эштерин ажылга кынак, ак сеткилдиг, найыралы Хову-Аксының кобальт, чес, хола тудушкан хая-дажындаа быжыг деп үнелеп чугаалаар болду. Оларның күш-ажылга канналган эп-найыралының ачызында чаа-чаа бажыннар айыткан хүүсаазында ажыглалга кирип, ажылчын суур хоорайжыды туттунган.

140 олуттуг ясли-садтың бажыңының түүүн олар майга чедир доозкаш, од-ла объектининг чанында 48 ог-бүле чурттаар дөрт кат бажыңны түүп эгелээр планныг. Ол бажын бо суурда чуртталга түүгларындан амдыызында эң улуг түүг болур. Таңды-Уланың эзимнерлиг смынында Тыванын металлургтарының суурун хоорайжыды туларын эш Глухов баштаан дашчылар, бызанчылар ынчаар уламчылап турар-дыр.

О. ОХЕМЧИК.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ФЕДЕРАЦИЯ БЮРОЗУНУҢ СЕССИЯЗЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). Ханойда Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының Бюрозунуң түскай сессиязы ажылдап эгелээн. Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын күүседири дээш делегей кампаниязын калбартыр болгаш Вьетнам улуска материалдыг дузаламчыны улгаттырар дугайында, а ол ышкаш профэвилелдериниң Бүгү-делегей конгрезинге белеткел дугайында айтырыглар сессияның хүн айтырыында кирип турар.

Вьетнамның профэвилел федерациязының даргазы Хоанг Куок Вьет сессияның киржикчилеринге байыр чедиргеп.

ВДР-ниң чазааның болгаш МВР-ниң Революстуг түр чазааның принципиалдыг тура-соруун Вьетнамның ажылчы чоннары бижыы-биле деткип турар, чүге дээрге, олар Париж дугуржулгазының бүгү негелделерин долузу-биле шыңгыы сагып турар деп Вьетнамның профэвилелдериниң федерациязының даргазының оралакчызы Нгуен Конг Хоа сессияга чугаалаан. Ол дугуржулгага ат салган оскé-даа талалар базала ону долузу-биле хүндүлеп көрүп, күүсеткен турарын вьетнам улус негеп турар.

Хосталганың Национал фронтузунуң Төп Комитединиң кежигүнү, Мурнуу Вьетнамны хостаары дээш профэвилелдериниң Күүскомунуң кежигүнү Во Нгок Хо америк агрессияга удур, национал камгаланыышкын дээш вьетнам улустуң демиселии деткип турган бүгү делегейниң улустарынга өөрүп четтиргишкинии илереткеп.

ВЦСПС-тиң секретары П. Р. Пименов ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң өөрүнээзинден маадырлыг вьетнам улуска акы-дуңма ёзузунуң эң чоок эт-сепкил каттыштырылгазын болгаш деткимчезин илереткеп.

Совет профэвилелдери Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың тайбыңга ынакшылдыг ленинчи политиказын, СЭКПниң XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылган үлетклинде айыткан тайбың программазын долузу-биле деткип, Вьетнамның ажылчы чоннары-биле акы-дуңманың эпсеткил каттыштырылгазын болгаш найыралын чайгылыш чок улам быжыглап турар дел ол чугаалаан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының Бюровунуң түскай сессиязы бодунуң ажылын дооскан. Ол Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын күүседири дээш делегей кампаниязын улам калбартырынче болгаш вьетнам улус биле эп-сеткил каттыштырылгазын күштелдиреринче кыйгырган резолюцияны, а ол ышкаш тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгрезин чыылдырарын деткээн резолюцияны хүлээп алган.

Чилиниң Компартиязының ТК-зының пленуму

САНТЬЯГО. (СЭТА). «Март 4-түң соңгулдазынга улустуң улуг тиилелгези чазак программазын күүседириңге болгаш чили революциняның таварыып турары бергелерни ажып эртеринге улам таарымчалыг байдалды тургузуп турар»— деп, партия Төп Комитединиң пленумунга илеткел кылгаш, Чилиниң Компартиязының Чиргине секретары Луис Корвалан чугаалаан. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның хөй кезии, чоннуң эң-не мээ-мередилгиг ортумак кезектери болгаш аныяктарның хөй нуруузу чазакта кирип турар партиялар дээш бадылаан деп ол айытнан.

Улусчу чаңгыс эптиң чазаанга удур кижилер боттарын тиилеттирген кылдыр санаарындан ойталавышаан, чаа-чаа хоралакчы үүлгедимишинниер кылырынга, улусчу чаҗаҥты дүжүр онтаарын чедип алыр дээш бүгү-ле аргаларны ажыглаарынга белеткенип турар деп, Л. Корвалан демдеглээн.

Илеткелчи Чилиниң иштики херектеринге империалистериң хөлгаараашкынынарының, эң ылаңгыя америк «ИТТ», «Кеннекот» болгаш оске-даа компанияларның Чилиге удур үүлгедимишинниериниң дугайын база сагындырган.

Улустуң чаңгыс эвин сандарадырынче чүткүп турар «недергей барыын үзелдиг» идегеттериниң хоралыг үүлгедимишинниерин Л. Корвалан шыңгыы сойгалап, шүгүмчүлээн. Коммунистиг болгаш социалистиг партиялар дээрге — чили улустуң шимчээшкинининг кол күшү болбушаан, оларның чаңгыс эви революцияның эрге-ажыктарынга болгаш чуртта политиктиг болуушкыннарның негелделеринге дүгжүп турарын ол онзалап демдеглээн.

Улусчу чаңгыс эп партияларының каттышыышкыныларын шиитпирлээн.

КНО-нуң комиссиязында

ЖЕНЕВА. (СЭТА). КНО-нуң Кижи эргелериниң талазы-биле комиссиязының ында чыылган 29 дугаар сессиязы Белорус ССР-ниң төлээлериниң саналын ёзугаар дайын херектеннерин болгаш кижи төредетенге удур кем-херек үүлгедикчилерин тыварынын, түдүп хоргудаарынын, дамчыдарынын болгаш кеземче көргүзериниң талазы-биле делегейге кады ажылдажылганың принциптериниң төлевилелин чүүлдүг деп көргеп. КНО-нуң Экономиктиг болгаш социал Чөвүлелиниң комиссиязының сессиязынга киирер ол резолюцияда бо талазы-биле делегейге кады ажылдажылганың принциптерин ам болур XXVIII сессияга чугаалажып көөрүн КНО-нуң Кол Ассамблеязынга сүмелээн.

Кады ажылдажылга дээш

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корр. В. Легайловтуң дамчытканы:

Бедеседе (Вашингтон чоогунда) Национал медицина төвүнде кадык камгалал талазы-биле кады ажылдажылганың совет-америк комиссиязының ийиги сессиязы бооп турар.

Ында совет төлээлерни ССРЭ-ниң Кадык камгалал министриниң оралакчызы Д. Д. Бенедиктов, америк талавы — кадык камгалалының, чырыдыышкынның болгаш социал хандырылганың министриниң түскай дузалакчызы Р. Эгеберг баштап турар.

Совет төлээлериниң баштыңы СЭТА-ның корреспондентизинге беседазында чугаалашкан бүгү айтырыглар талазы-биле дугуржулганың чедип алдынганын айытқаш, ол сессияның ажыл-херекчи, найыралдыг байдалга эртип турарын демдеглээн.

УЛУСЧУ ХУРАЛДЫҢ СЕССИЯЗЫ

СОФИЯ. (СЭТА). БУР-нуң улусчу Хуралының алдыгы сессиязы бооп эрткен.

Чазактың иштики болгаш даштыкы-даа политиказын сессия чаңгыс үн-биле чүүлдүг деп көргеп. БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы С. Тодоров чазактың ажыл-чорудулгазының дугайында отчёттуу кылган.

Совет Эвилели биле, социалистиг өске-даа чурттар-биле акы-дуңма ёзузунуң кады ажылдажылгазы болгаш ботботтарынга дузаламчы, пролетаржы интернационализмниң принциптери, Балканның удустары-биле найыралдыг болгаш ак сеткилдиг харылзааларны калбартыры, чаа хөгжээн чурттарга идепкейлиг дузалаары болгаш аңгы-аңгы шиитилел тургузуглуг күүлелер-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынче углаган инициатива бүрүзүн деткиири, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаары дээрге, БУР-нуң даштыкы политиказының удуртузуга болдурар чүтүла чүүлдер болурун улусчу хуралдың шиитпиринде демдеглээн.

АЖЫКТЫГ ДЕТКИМЧЕ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). «Финляндия-Совет Эвилели» шиитилелдиг Төп баштаар черинiң парлаан резолюциязында «ССРЭ биле Финляндияның аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында Керээ делегей арениязының талазы-биле бистиң чуртка тодаргай болгаш быжыг турушту хандырып берген» деп онзалап демдеглээн. Ол Керээниң ачызында Финляндия делегейниң айыыл чок чоруузунга болгаш кады ажылдажылгазынга эң ажыктыг деткимче кылыр аргалыг болган деп резолюцияда айыткан.

Аңгы-аңгы шиитилел тургузуглуг-даа болза, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның, найыралдың болгаш бот-боттарынга идегежиринiң оруунче киргеп күүлелер боттарының ындыг кады ажылдажылгаларын чедишкинниг хөгжүдүп шыдаарын совет-финляид харылзаалар бадыткап турарын резолюцияда демдеглээн.

ЧАПТАНЧЫГ ИЙИСТЕР

ВАРШАВА. Гданьскиң беш ийистери — Агнешка, Ева, Адам, Петр болгаш Роман Рыхерттер чоокта чаа төрүттүнгеле 22 ай болганын байырлаан. Бичии чаштар эки өзүп, доругуп турар болгаш бот-боттарыбиле дыка найыралдыг, уруглариың бүгү оюннарынга кезелдии-биле киржип турар. Олар өске уруглар-биле бир дөмей тоолдар дыңнаарынга, чуруурунга, сазанактар тударынга база ынак. А омак-хөглүг үелеринде олар холдарындан четтинчип алгаш, өрү шуурагылап танцылаар, харындаа... ырлажып-даа турар.

Ынчалза-даа оларның эң-не сонуургаар чүүлү телевизор. Бир эвес улуг кижилер соксатпас болза, уруглар кежээни өттүр безин дамчыдылгаларны көргеш олуруп бээрлер.

Хүндүскү үеде олар ГДР-ден белекке чоруткан бичии чүүзага олурупкаш, чоокта паркка барып селгүүстээр чаҗчылдыг. Ынчан паркка селгүүстээн кижилер оларны дыка сонуургал, чаптап көөрлер.

Орталанмас чөрүлдээ

Капиталистиг күрүнелерниң садыг, акша-хореңги, сан-хөө политиказы, бот-боттарының болгаш үшкү чурттарның-даа аразынга харылзаалары капиталистиг чурттарның аразынга шыңгыы, улам чидигленип турар чөрүлдээлерни үндүрүп турар. Эң күүдүг капиталистиг күрүне — АКШ-тың акша кризизиниң уржуундан делегейде бооп турар ындыг кризис капитал чурттарынга чайлаш чок чөрүлдээлерниң херечизи-дир.

20 капиталистиг күрүнелерниң сан министрлериниң Вашингтонга болган чөвүлел хуралынга делегейде акшаның ындыг шыңгыы кризизин чавырылдырар дээш кылган ээлчеглиг орлалдажышкын база катап буураашкынга таварышкан. Ол чөвүлел хуралдың түңнелдерин тайылбырлавышаан, япон солуннар, «чээрби чурттуң комитединиң» долларга идегедди катап тургузар болгаш капиталистиг чурттарның аразында акша-сан-хөө системазын чогумчалыг болдурарының боттуг хемчегелерин ажылдап кылыр шаа чок болганын демдеглээн.

Капиталистиг чурттарның кол-ла курлавыр валюта-акшазы бооп турар долларның куду үнелиин, оон чоокку үеде орталаныш шыдавазын Японияның банкыларының төлээлекчилери болгаш ол чурттуң сан-хөө ажылдакчылары-даа демдеглеп турар.

АКШ биле Барыын Европаның чурттарының аразында чөрүлдээлиг чорук база көстүп турар. «Европа шимчээшкинининиң» саналын ёзугаар Амстердамга 3 хонук иштинде эрттиргеп европа-америк чурттарның конференциязынга күзеңчиг түңнелдер чогум-на ындыг чөрүлдешкек чоруктуң уржуундан чедип алдынмайн барганың айтыр хөрек.

Ол конференцияга АКШ-тан болгаш Барыын Европадан 350 хире төлээлекчилер кээп киришкеп. Ол конференция түгле «Атлантиканың чаңгыс эвин» бадыткап чадап каан эвес, харын-даа европа-америк талаларның аразында ханы чөрүлдээлерниң чаа бадыткалы болган деп ол черниң тайылбырлакчылары бижээн.

«Амстердамга болган ужуражыышкын Барыын Европаның чурттарының аразында шыңгыы чөрүлдээлер туруп турар үеде АКШ-тың Европа биле харылзааларын түгле дорайтаткан» деп англи «Файнэншл таймс» солун эйыткан. Оон өске база бир «Гардиан» дээр англи солун Францияның төлээлекчилери ол конференцияга АКШ-тың Барыын Европа талазы-биле политиказын шыңгыызы-биле шүтүмчүлээн деп демдеглээн.

(СЭТА).

Барык он ай чапсар соонда Ханойнуң 200 муң школачызы таарымчалыг байдал-биле кичээлдеп киришкен. Америк бомбалаашкыннар үезинде үрелген школа башкыларын катап тургузар ажылга найысылал школаларының өөренимчилери болгаш башкылары январьның төнчүзүнден бээр эрес-шудургу киришип турар.

ЧУРУКТА: Ханойда Ан Дуриг школазын катап тургузуп турары.

ЦБ-ПМА-ның фотозу.

«Шын» солуунуң редакциязынга национал сувенирлерге (тураскаал белектерге) хамаарышкан чагааларны Тывага келген аян-чорукчулар, аалчылар болгаш номчукчулар үргүлчү бижип турар. Оларның бирээзи—РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Күжүгет Хензиг-оолдуң чүүлүн парладывыс. Бо чүүлге хамаарыштыр санал-оналыларны бисче бижиннер. Кол-ла кичээнгейни тураскаал белектерни нептередип, чоонуң үнелелин ол чаалап алган турар кылдыр чүнү кылза экил дээрзинче угландырары чугула. Тураскаал белектер дугайында бо чугаага ол талазы-биле хамаарылгалыг организацияларның ажылдакчыларының арга-сүмелиг, шиитпирлиг, номчукчуларга харыылаан чагааларын редакция манап тур.

ЧУГААЖЕ ЧАЛАП ТУР МЕН

Бистиң тыва улустуң «күш төлү каяа-даа ужар, кижи төлү каяа-даа чоруур» деп үлегер чугаазы бар шыкажыгай. Бо чугаа бистерге —совет кижилерге susu утказыбиле хамаарыжыр. Бистиң Төрээн чуртувустуң кайы-даа булуңунга төрүттүүнген, кандыг-даа националдыг болза, «Урал, Крым бүгү совет чуртка, ужуп чоруур хостуг куш дег төл мен» деп ырлап турарывыс дег, ол дегдем чурттуң ёзулуг чоргаар ээзи болур.

Каяа-даа бааргa аш-оор, өнүктер, уттундурбас ужуражылгалар, үдеглер. Ол бүгү сээн сеткилиңден кажан-даа үнмес. Орта бараалгаткан сувенирлерни (тураскаал белектерни) кайы бирээвиске тураскаадыр сунар азы солчуру чаагай, чараш чаңчылывыс апарган. Ыя ол тураскаал белектен кижи сеткилин өөрүп, ол черниң, ол ужуражылганың дугайын сагындырып кээр бирле чүве сеңээ артып каар ышкажыгай. Ынчангаш тураскаал белектерге хамаарыштыр бодумнуң бодап, көрүп, санаалдаксап чоргаа күзелдеримни «Шынны» дамчыштыр эш-оор-биле үлешип сумележикселим. Ажыл-агыйтыг кандыг-даа адырыда болаттаа бодумнуң бодалдарымны редакциняже бижиптер боор сен деп, номчукчу бүрүзүнге илегээр мен.

Бистиң чуртувустуң областары, крайлары, республикалардан аңгыда, алаак хөй даштыкы чурттарга-даа чордум. Чер-черниң кижилериниң уран шевер, тывынгыр чоргаа хереченнээр янзы-бүрү тураскаал белектер бар болгулаар-дыр. Чижээлээргe моол тураскаал белектер опагай ылгалып турар. Ол үлерил дээрге, биске билдингир, бистиң-ле эдилелдеривис: моңгуң чүген, чулар, эр-хөрөөжен кижилериниң эдилелдери. База-ла моңгуң-биле кааспаан тургаш кылган оттуктут коъш бижектер. Оны үлүг дыка сонуургап садыш алыр. Москва, Парижте кижилериниң байырларында моңгуң чүген, чулар, сөөскен сыптыг кымчы азып каанын көөрге, дыка солуп. Ол белектерниң чурту — Моол. Бистер чүге оны кылып болбас бис? Кылып билир кижилер хөй, а чүгле нептередир хереек.

Чопар-даштан кылган дүрзүлерни сапаваска, оске черлен келген кижилерге супупкү дег тураскаал белектер бисте чок. Хрусталь сапалар (кыңгыраап күзүндүлеңчек шил савалар) амгы үеде эң-не үнелиг-дир. Оон артык чүүлдер хөм савалар болгай. Хойлаарак дижириивис, хээлыг бичии когээржик менээ түрган. Оон чаражкы эш-оорум улуу-биле үнелээр боор чораан. Ону савалар аразынга моңгуң эриктиг дашка аяк-биле кожа тургузуп каарга түлеп хевирлиг. Хамык ужур аңаа арага-дары кудары эвес, а ол — тураскаал белек, үнелиг эдилел болур.

Тула хооран бичии, кылагар самоварлар болгаш гармошкалар даап ышкаш тураскаал белектери-биле алдаржып турар. Бисте хоолдомбу, когээржикчигештер, үгулаалыг хазыржакчыгаштар, таалыңнар, тостан кылган савалар даап кылып болгу дег чүүлдер-ле кончуг хөй ышкажыл.

Тураскаал белектер кончуг бодуүп болгулаар. Кыргыстарда аваа-ла калбак ыяш кырында кылып каан тураскаал белектер бар. Ында ыяштан от хевири кылгаш, оон чапында баглаашта аът, ламка суүп алган олурар ашак бар. Ол белектиң ортээ чиик, а утказы дыка үлүг болгаш өске кижилер хөлчок сонуургаар. Оон келерээ бистиң пожүүстүн тооруу безин тураскаал белекке хамааржып болур. Ийи-үш тооруктуг погаан күзүрүмнүг бузуу-биле калбак ыяшка быжыглаш каарга ол-ла-дыр. Ону стол кырынга салып, таханага алып алаш, эвээнин аргаан-ле ыйлаан. От— ам ылаңгыя чурттуң Европа кезээнде чурттап турар улуска сонуургавчыг. Пош үүгле Сибирьде-ле болгай. Ол ышкаш октагылапкан чыдарывыс мыйыстардан кандыгдаа тураскаал белектерни кылып ап болур.

Копгулуурлуг хап-данза, сырга, моңгуң билек (коъш), довурзык борттер, үгулаалыг бичии сыртыктар (тыва сыртык улам солуп) дээш бисте тураскаал белектерге хамаарышкы дег чүүл-ле хөй. «Ындыг чүүлдерни өске улуска канчаар коргузер, ыяшчыг» дээр хөөннер бар. Ол шын эвес. Ёзулуг национал тураскаал белектер ол болгай.

Адыяның товүнде чурттап турар бис. Улуг-Хемниң эриндe ол тураскаалдың хевирин коргускен стол кырынга салып алыр бичии тураскаалчыгашты кандыг-бир будумелден ыыпчага чедирбайын турары хомудавчыг. «Адыяның товү» деп хөрек демдээн чүге чагыдып кыдырбаан? Ындыг демдектерни Красноярскиде кылып алган садыш турарын эскерип болур.

Тураскаал белектерге хамаарыштыр хөй чижектерни чугаалап болур. Ындыг-даа болза бодалымның кол утпаа билдинe берген боор. Ам доктаавксап турар күзелим ыындыг, чок чүвениң үстүе чогун суравайн, чүнү кылза экил, кайда, кандыг мастерлер барыл. Тывавыс хөвар тураскаал белектериң булуну аваар кылдыр ажылды кайын эгелеэе чедимчелиг болурул даап янзыдыг айтырыгларны саналдаза тогумчалыг боор. Маңаа чаанныр, үзаныр, даараныр, чогаадыр, чүрүүр даап улусчу, профессионал талантылыгларының чогаадыкчы мергежилиниге хамаарыштыр улут чугаа болур дээрзинге бүзүрээр мен. Тураскаал белектерин каяа, канчаар кылыры, ону чонга тарадыры даап эдээп парын айтырыглар тургустунуп келири чугаа чок. Ынчангаш чүвениң үг-шинине харыы кылдыр бо айтырыг талазы-биле харылаан турар удуртукчу ажылдакчыларның биже-ээл чүүлдерн солуп арыннарынга үнүлээрэ күзенгир.

К. ХЕНЗИГ-ООЛ.
РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи.

1800 ЧЫЛ БОЛГАН

Моон мурнунда хөл пыдыраанның тоогузу бистиң үевиң алдыгы үс чылындан эгелээн деп санап турган. Ынчалзадаа Ташкентиде совет эртемденнер ол шын эвес, оон тоогузу ийиги үс чылдан эгелээн деп бадыткап турар.

Узбек ССР-ниң Сурхандарья областының Дальверзин-тепе даар бурунгу хоорайжыгажын казып, шинчилеп турар үеде бир башының бузундуларының орнундан чаап соогуйдеп кылган пыдыраа хевирлери тывылган. Ол хоорайжыгаш бистиң эраның ийиги үс чылында турган.

Оларның бирээзи чаанны, оскези — сарлык бүтавын дүрзүлеп чаазаан. Ол ийиниң дыка ураа-шевер кылдыр чаазап кылган. Чаанның (тывалар тепе даар) хемчээли 2,4 сантиметр. Шыдыраанның тергези кылдыр ойнап турган сарлык бүтазы оон шала бичии —1,8 сантиметр хемчээлдиг.

Дальверзин-тепе хоорайжыгаш I—IV үс чылдарда турган болгаш бодуңуң эң-не чечектелиишкинниг үеинде (II үс чыл) Афганистанның, Пакистанның, Индияның соңгубарының, Узбекистанның мурнуу талазының девискээрин хаара түдүп турган Кушан күрүнезинге хамаарылгалыг.

ЧУРУКТА: Мурнуу Узбекистанда (Ортаа Азия) Дальверзин-тепеге казыышкын үеинде тывылган шыдыраа хевирлери (бистиң үениң II-ги үе чылы).

А. ВАРФОЛОМЕЕВТИҢ фотозу.
ПМА.

Телевидение

АПРЕЛЬ 1-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

10.00— Уругларга фильм. «Бөгүн манежте». Цирк программазы. 11.00—«Малышока». Уругларга дамчыдылга. 11.20—Уругларга мультфильм. 11.30—«Сылдысчыгаш». Уругларга программа.

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдылгалар программазы. 12.05— Медээлер. 12.10— Өңнүг телекөргүүг. Школачыларга «Будильник» 12.40—«Музыкалыг киоск». 13.15—«Бөгүн — Геологтуң хүнү». ССРЭ-ниң Геология министри А. В. Сидоренконуң чугаазы. 13.30—Геологтарның чагыын ёзугаар концерт. 14.15— Өңнүг телекөргүүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионадының ажыдыышкыны. ССРЭ — ГФР. 3-кү оюн. (Биждилге). 15.15—15.25— Чапсар. 15.25— Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларынга. 15.55— Өңнүг телекөргүүг. «Кино алынчоруктарының клуузу». 16.40— Москваның даштыкы авлчылары. 16.50— Өңнүг телекөргүүг. «Инженер Прончатов». Уравнечен телефильмниң баштайгы көргүүг. 3-кү серия. 18.00— «Үе». Информастыг программа. 18.30— СЭКП-ниң XXIV съездизиниң оонга. «Партияның курлуу-биле». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүүг. 19.35—Өңнүг телекөргүүг. Хоккей талазы-биле делегейниң чемпионады. Польша—Швеция. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң спорт Ордуузундан дамчыдылга. 2-ги, 3-кү оюн.

КЫЗЫЛДАН

21.30— Геологтуң хүнүнге тураскааткан дамчыдылга. 22.00—«Сээң үеңнең». Уран-чечен фильм. 1-ги серия.

МОСКВАДАН

23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—00.30— Өңнүг телекөргүүг. А. Островскийниң ырлары.

АПРЕЛЬ 2-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00— Телемедээлер. 19.15— Уругларга фильм. 19.35— Телемедээлер. 19.50— Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.55—Өңнүг телекөргүүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. Швеция — ЧССР. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң спорт Ордуузундан дамчыдылга. 21.30—21.40— Чапсар. 21.40—Өңнүг телекөргүүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионадындан дамчыдылганың улаштыызы. 22.15— Поэзия. Е. Шевелева биле И. Зиновьевтиң шүлүктери. 22.30—«Үе». Информастыг программа. 23.00—«Композитор С. В. Рахманиновтуң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болганынга тураскаатkан байырлыг кежээ. Москваның күрүне консерваториязының улуг аалындан дамчыдылга. 02.00—03.20—Өңнүг телекөргүүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. Швеция — ЧССР. 3-кү оюн. Финляндия — ССРЭ. 3-кү оюн. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң спорт Ордуузундан дамчыдылга.

Агаар

Богүн республикага болгаш Кызылга ыаан агаар болур.

Хаттың күжү: барыын районнарга секундада 10—14. Кызылга. 5—9 метр. Агаарның температуразы республиканың дагларынга 2—6, арткаңнарынга 4—8, Кызылга 5—9 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

АПРЕЛЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Боолуг болаумза» 13.40 (бичe залга), «Ава даарбелинде шулбус чалчалары» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бурунгуюң мурнунда» 10.00, «Улуг кижилерге домазын чопшээрээн» 11.45, «Даурия» (2 сериязы катай) 13.30, 16.40, «Бөгүн чурттаар, олуруу даарта» 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Одиссейниң ужуралдары» 11.20, 13.10, «Шулбус чураан чүстүк» (2 сериязы катай) 17.00, «Улуг шенелде ооредиг» 15.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Адыр, мама!» 10.50, 12.50, 16.50, «Алдын мыйыстар» 9.00, 14.40, «Мел — Тянь-Шань мен» (2 сериязы катай) 18.20, 20.50 шактарда.

АПРЕЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «19-туң комитеди» (2 серия катай) 10.30, 13.40, 16.50, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мел — Тянь-Шань мен» (2 серия катай) 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдын мыйыстар» 15.00, «Бөгүн чурттаар, олуруу даарта» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эрги дуган чанынга ужуражыышкын» 9.00, 12.40, «Олурукчу чорук даап буруудаттырып турар» 10.50, 14.30, «Ава даарбезинде шулбус чалчалары» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

С. В. Рахманиновтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга

Аялганың арыг аяны

Шылгарантай оруе композитор, пианист болгаш дирижёр Сергей Васильевич Рахманиновтуң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болганын бөгүн бүгү чурт демдеглеп эрттирип турар. Ол улуг композиторунуң ады — орус уран түүлдүң сураглыг кижилериниң аттарыбиле кады төөгүде бижиттирген. Чээрби үе чылдың эгезинде С. В. Рахманиновка музыка талазы-биле дээнгеки дег талантылыг композитор Россияга чок турган. Орустуң классиктиг музыказының өөренирде, Сергей Васильевич Рахманиновтуң адын оюп эртер арга чок болуп турар. Ол шылгарантай композитор, пианист болгаш дирижёруң амыдыралын болгаш чогаалдарын канзы-даа бол танышпайн көрейн.

С. В. Рахманинов 1873 чылда Новгород губерниязында бай эвес дворян ог-булеге төрүттүнген. Оон музыкага салымнын бичиинде-ле билдинe берген. Ол Москва консерваториязынга турдu, фортепианога И. Зверев, А. Зилоти, а чогаадылгага А. Аренский, С. Танеев даап чергелиг сураглыг башкылар өөредип турган. Олардан ангыда аңаа эң улуг салдарны П. И. Чайковский чедирген. Аныяк композиторнуң баштайгы базымнарынга П. Чайковский улуг ужур-дузаалыг болган, ынчангаш оңу Рахманинов бүгү назынында хүндүлеэр чораан.

1892 чылда, он тос харлыг Рахманинов консерваториянды доозарда А. С. Пушкининиң «Цыганнар» деп шүлүглелиниң ёзугаар «Алеко» дээр операны бижеэн. Ол даап аңаа улуг алдын медальды тывыскан болгаш ук опера бир чыл болганда Улуг театрга үнүп эгелээн. Ол дугайында сураглыг музыка критиги С. Кругликов: «Бистиң опера бижип турар композиторларывыс Рахманинов ышкаш назылынында «Алекога» деңнешкен дег операны бижип көрбээннер»— деп бижеэн.

С. Рахманиновтуң фортепианога концерттери, симфониялары, романстары чоорту чонга нептереп, композиторнуң ат-сураа даштыкыга безин сураглыг берген. Ол үргүлчү-ле концерттерге пианист болгаш дирижёр болуп ойнап турган. М. Горький, К. Станиславский, Ф. Шаляпин, И. Бунин даап ышкаш ол үеэнип сураглыг кижилери-биле композитор бижиг харылаалыг апарган.

Сергей Васильевич амыдыралының соолгу үеэрби бешчылын Америкага эрттирген. Ол төрээн черинниң дугайында бодап, чаныксан, сеткилчүрээ Россия-биле үргүлчү-ле кады чораан. Оон чогаадыкчы ажылының кол темазы база Россия турган. Төрээн чурттундан ырап келгепинге ол аң ылаңгыя Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында хомудап, сагыышсырап чораан. Композитор элээп каш концерттериниң ортээн ССРЭ-ниң камгалал фондузунга шилчиткей болгаш совет кижилерниң маадырлыг демиселин доктаамал хайгаарап, оларның тиилелгезинге бүрүн бүзүреп турган.

Сергей Васильевич Рахманинов 1943 чылдың март 28-те мочээн. Оон «Алеко», «Чаазы чилби чанчыы» операларын чогаалткан бо суурнуң дүгайында С. Рахманинов «Мында бүгү-ле чүве меңээ эки-дир»—деп, чугаалаар турган.

Улуг композиторнуң дугайын Иланованың чону сактып, оок парыгын чаартып, ыяштарны немей тарып, Сергей Васильевичиниң музыкаларының байырлалы июнь айда аңаа эртип турар.

Композиторнуң 100 хар харлаанынга тураскаадып, суурнуң аныяктары ол паркка немей кат-чимистиг садыш тарыырлар. Ол эки эгелээшкинни колхоз бараазы, Рахманиновтуң музыказының үнелекчизи — Иван Александрович Аносин үндүрген.

Суурнуң оргумак школазында композиторнуң музейинде экспонаттарны чаартkан. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга иванковакжылар композиторнуң юбилейин бедик деңнелге демдеглээрлер. Колхозчу ог-булегледе боланнар, пианиноолар көвүдээн. Оларның уругларын Сергей Васильевичиниң чогаалдарының конкурсун юбилей хүнүнде бараалгайыр.

В. СТЕПАНОВ.
СЭТА-ның корр.

КОМПОЗИТОРНУҢ ЫНАК СУУРУНДА

Тамбов областа Илановка даар ыржым суур бар. Ында эрги паркка чартык чүс чыл бурунгаар шылгарантай композитор С. В. Рахманиновтуң музыкалары дыңналып турган. Ам ол парк кыдында школадан улуг композиторнуң аялгалары дыңналып турар. Аныяк хөгжүмчүлер композиторнуң юбилейинге белеткекип турары ол.

Рахманинов ук суур-биле 30 чыл чаагай чыл харылаажып, улуг чогаалдарын бо ыржым будуңга чогаткылаан. Шыргай парк, ак-кок хөлчүктер, делгем шөл — бо-ла бүгү композиторга чогаадыкчы сеткилсагышты чаяап турган.

«Франческа биле Римини», «Чазый-чидби чанчыы» деп операларын чогаалткан бо суурнуң дүгайында С. Рахманинов «Мында бүгү-ле чүве меңээ эки-дир»—деп, чугаалаар турган.

Улуг композиторнуң дугайын Иланованың чону сактып, оок парыгын чаартып, ыяштарны немей тарып, Сергей Васильевичиниң музыкаларының байырлалы июнь айда аңаа эртип турар.

Композиторнуң 100 хар харлаанынга тураскаадып, суурнуң аныяктары ол паркка немей кат-чимистиг садыш тарыырлар. Ол эки эгелээшкинни колхоз бараазы, Рахманиновтуң музыказының үнелекчизи — Иван Александрович Аносин үндүрген.

Суурнуң оргумак школазында композиторнуң музейинде экспонаттарны чаартkан. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга иванковакжылар композиторнуң юбилейин бедик деңнелге демдеглээрлер. Колхозчу ог-булегледе боланнар, пианиноолар көвүдээн. Оларның уругларын Сергей Васильевичиниң чогаалдарының конкурсун юбилей хүнүнде бараалгайыр.

В. СТЕПАНОВ.
СЭТА-ның корр.

Низаминиң шүлүглелинге аяннаштырган

Түркмен ССР-ге бурунгу Куаз-Хан хоорайның турган черин казар археология шинчилелинге орттетинeн пор будуштуг сава тывылган. Ону улуг азербайджан шүлүнчү болгаш бодалчы Низаминиң «Хосров биле Ширин» шүлүглолинге аяннаштыр каастап чураан. Эрмитамта кадагалап турар ол турасчаалды Ленинградтың уран чүүл шинчээчизи Г. Н. Балашова өөренип көргеш, хаан доюнга болган тоолчугуру көргүзүглерни болгаш Ширин деп чараш кыстың амы-тынын Фархадтың камгалап алганын билдинмес чурунчу дүрзүлеп көргүскен деп чүвени тодаратkан.

Ленинградта кадагалап турар ол турасчаал саваны Балашова Нью-Йорита метрополитен-музейниң хууда чыылдазының база ындыг бир савазы-биле болгаш пор будуштуг дүрзүлеп кезии-биле дөмейлештирип көргеш. Низаминиң ол шүлүглелинге аяннаштырган ындыг чуруктар оларда база бар болган. Ол ийи саваны болгаш дүрзүлеп кезиин Ниишпурга чаңгыс мастер кылган деп чүве билдинген. Аңаа бурунгуда пордан эт будурериниң улуг төвү турган. Чурулганың аяннарының болгаш чурук кезектерин тургусканының дөмейлешкээ илереэн. Фархад биле Ширинни чуруп каанының хевирлешкээ бүзүреллиг болган.

Хуаз-Хандан тывылган тураснаалды химия талазы-биле аналиэтеп көөрге, ону XII үс чыл соолгуреп турда чогаадып тургускааны билдинген. Ол саваны Низами дириг турда каастап чураан деп, эрмитаж ажылдакчызы санап турар. Фархад биле Ширинниң пор савада чуруттунган портреттери — өлүм чок шүлүглелдиг маадырларының эң баштай билдинген «портреттери» болган.

Н. КОНДРАТЕНКО.
(СЭТА-ның корр).

ЛЕНИНГРАД.

Школачыларның район көрүлдези

Бай-Тайга районнуң школачыларының бот-тывынгыр ураң чүүл көрүлдези болуп эрткен. Анаа 8 школалардан 200 ажыг оореникчилер кирипкен.

Көрүлде кайы-даа школада бот-тывынгыр ураң чүүлдүң сайзырап, урутларның талантызының өзүп орарын бадытkаап.

Хойнуң ырып аңгы-аңгы үннерге ырлаар, орус, тыва болгаш өскө-даа улустарның ырларын, танцыларын көрседир, күш-культуржу номерлер көргүзер болгаш янзы-бүрү темаларга хогжумнуг монтажтар тургузар талазы-биле школа бүрүзүнде мактанчыг чүүлдер хөй болган. Тээлиниң № 2 сес чыл школазы концертте киржип турар урутларның хевирче онза кичээнгейни салган. Шүй ортумак школазы сценажыткан көргүзүглериниң сос домаан ураңчечен, бедик утказыг кылдыр тургускан. Ол-ла школаның оореникчилерин хылдыг хогжумге аялгаларны оскелерден дээре күүседкеп.

Школа бүрүзүнүң концерттеринде демир-хомус, быязанчы дээп ышкаш национал музыка херексселдерниг урутларның ойнап турары, хоомей, сыгыт мурнуку чылдардан хөй болган.

Жюриниң шиитпири-биле бот-тывынгыр ураң чүүлдүң бирги черлерин сес чыл школаларындан Тээлиниң № 2 школага, а ортумак школалардан Шүй ортумак школазынга тывыскан. Шүйда кадыкшылга болгаш Кызыл-Даг ортумак школалары пийги черни эзлээннер.

Школачыларның хол-биле кылган ажылдарының делгелгезиниң түңнелин аңгы үндүрген. Кызыл-Даг ортумак школазының оореникчилериниң чопар-даштан сиилбин кылган янзы-бүрү ажылдары үнелелди алган. Бай-Тал ортумак школазында физика болгумунуң киржикчилериниң ажылын мактаан. Делгелгеге Кызыл-Даг ортумак, Тээлиниң № 2 сес чыл школалары бирги черлерни эзлээн.

Б. БАРБА.

Бешки салыг

«Спартактың» ажык чемпионадының эзлегчиг салыы болган. М. Адыг-оол бо удаада М. Хомушкута уттурган. Н. Шишигин Ю. Быковту уткаш, К. Саян биле мастерге кандидат П. Огурцов, П. Заусаев биле П. Соколов, П. Беркович биле Л. Мохов оларның салыглары хайым болган.

Беш салыг соонда Леонид Мохов дөрт чартык санныг, турнир таблицазын баштап турар.

Мастерге кандидат П. Огурцов ол-ла кежээ пыдыраа клувунга он кижиге удур шактыг ойнаапп, сес кижини уткаш, К. Тугаржикке уттуруп, А. Даваа, С. Кызыл-оол олар-биле хайыышкан.

О. ИРГИТ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шегинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 21-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийзи амыралал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-51, кедээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информацин база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 703.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш номчукчуларының газазы-биле аргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шегинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00132.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнелеттингеннең

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
АПРЕЛЬ
3
ВТОРНИК
№ 78 (9154).
Өртээ 2 нөп.

А. Н. КОСЫГИН ШВЕЦИЯЖЕ ЧОРУПКАН

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин апрель 2-де Москвадан Швецияже албанның аян-чоруун кылып чорупкан.

Внуково аэродромунга А. Н. Косыгинни эштер К. Т. Мазуров, П. Е. Шелест, Ю. В. Андропов, М. С. Соломенцев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орун-авкулары Н. К. Байбаков, В. А. Кириллин, М. А. Лесечко, В. И. Новиков, Л. В. Смирнов, И. А. Тихонов, ССРЭ-ниң министрлери А. А. Громыко, А. А. Гречко, Н. С. Патоличев, Б. П. Бугаев, Н. А. Щелоков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Херек арга-лекчиглер М. С. Смирнов, Московеткүскомунуң даргазы Б. Ф. Промыслов үдээн.

Үдээнерниң аразында Швецияның ССРЭ-де херектерингге түр бүзүреттирген төлээн Л. Вестерберг турган.

А. Н. Косыгин-биле кады Швецияже Латвий ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Я. Рубэн, ССРЭ-ниң Далай Флодунуң министри Т. Б. Гуженко, ССРЭ-ниң министрлериниң орлан-чыларын И. И. Земсков болган М. Р. Кузьмин чорупкан.

(СЭТА).

• • •

СТОКГОЛЬМ, апрель 2. (СЭТА-ның тускай корр.). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин албанның аян-чоруун кылып Швецияда чедө берген.

А. Н. Косыгинни Стокгольмунуң Арланда аэродромунга Премьер-Министр У. Пальме, Швед чазактың кежигүнери болгаш өске-даа албан кижилери уткаан.

Кызылда В. Шабалининиң бригадазының калбак панельдеп тудуп турары бажың бо чылын ажыглалга кирер. Ынчангаш тудугжуларда болгаш кадпакчыларда ажыл улам хайнышкынның апарган. Бажыңның каът бүргүзүүге 750 кезек кылыгларны эптеп тургузар апаар. А техниктиг норма ёзугаар ону чүге беш хүн дооза ужурлуг.

Чаа чүүлдү эгелээри болганчок бергедер-биле капсырлажы бээр. Бо тудугда бүгү чүве чаа-даа болза тудугну чогуур хууседазында хүлээдир дээш бригада шудургу ажылдап турар.

Юрий Шарипов биле Александр Пашков — бригадада дуржулгалыг кадпакчылар. Оларның кайызының-даа будургелеге ажылдаан стажы улуг. Юрий Красноярск хоорайга, а Александр Тулага мындыг бажыңнарның тудуунга киржип чораан. Аныяк тудугжулар боттарының байлак дуржулгазын эш-өөрүгге күзелдин-биле дамчыдып бербишаан, хүн нормазын доктаамад ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: Юрий Шарипов биле Александр Пашков.

А. НЕВОЛИНИҢ фотозу.

БҮГҮ-НИИТИ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕ

Партияның XXIV съездиниң улус өөредилгезиниң талазы-биле шиитпирлерин болгаш «Аныяктарны бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчидерин доозар болгаш ниити билиг школазын улам ыңай сайзырадыгайжыдар дугайында» СЭКП ТК-ның база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле улус ажылды Тываның улус өөредилге ажылдакчылары боттандырып турар.

Тоску беш чылдың сөөлгү ийи чылында ниити билигнаң, кежээки болгаш бот-өөредилге школаларының четкизин тварыштыр тургузар, оларның материалдыг базазын быжыглаар база өөредилге-кижизидилге ажылын экижидер хемчеглерин амыдыралга боттандырган.

Чаа программалар ёзугаар башкылаашкынны чорудуп турарын барымдаалап, башкы кадрларның билиг-мергежилин бедидер ажыл калбарган. Райкоороно эргелекчилериниң семинарын организастап чоруткан. Школа удуртукчуларының курстарын чыл бүрү тускай программа ёзугаар чорудуп турар. Школаларга инспектор хыналдалары база башкыларга методиктиг дузаларны көргүзеринче кичээнгейни угландырган. Эрткен өөредилге чылында Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Бай-Тайга районнарның школаларынга калбак хыналданы, ол ышкаш республиканың шупту школаларынга тематиктиг хыналдаларны кылган.

Школаларның болгаш улус өөредилге органнарының ажылында илерээн четпестерни чайладыр хемчеглерни база чорудуп турар. Ынчангаш республиканың школаларында өөредилге-кижизидилге ажылында чамдык эки чүүлдер тыптып келген. Сескн беш чылдың тоңчүзүүде республикада өөредилгениң ниити деңнели 91 хуу, а билигниң шынары 24 хуу турган болза, 1972 чылда ниити деңнел 95,3 хуу, а билигниң шынары 26 хуу апарган. Ийи чылчыларның саны кызырылган.

Шуй, Кара-Хол, Могеп-Бүрең, Мугур-Аксы, Мөрең дээш өске-даа ырак суурларда чаа интернаттар ажыглалга киргеп. Сөөлгү ийи чылда бистиң школаларывыс барык 1 миллион рубльдиң өөредилге херекселдерин алган.

Тоску беш чылдың үшкү чылы совет школаның амыдыралына база шиитпирлиг чыл болур ужуралуг. Ол хамыктың мурнунда аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезинче шилчидилгеш боттандырары-биле онзагай болур. Хүндүскү школаларның тоску класчыга бо чылын өөренип кирер уруглар школаны беш чылдың сөөлгү чылында доозар. 1972—1973 өөредилге чылында кежээки база бот-өөредилге школазының тоску класчында өөренип турарлар беш чылдың сөөлгү чылында ортумак школаны доозуп үнер. Моон кайдыг түңнел үндүрерил дээрге, тоску класска хүлээп алышкынган, хүндүскү болгаш кежээки школаның онгу класчын үстүкү классчыларының эң хөй кижи доозуп үнериниң беш чылдың сөөлгү чылында улус өөредилге талазы-биле көрдүнген планның күүседезин улуу-биле хамаарыжыр.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгени боттандырарының базазы — сес чыл өөредилгези. Республикада бо талазы-биле байдал кандыгыл? Эрткен өөредилге чылында сес класс дооскаларның 92,8 хуузу ортумак школаларда, профтехучилиштерде болгаш ортумак тускай өөредилге черлеринде өөренип турар. Тоску класста өөренип киргенериниң хуузу чүгле 67,4, ортумак өөредилге черлериниң саны республикада эвээш чүве төлөдө, ук деңнел биске куду, ол 75 хуу четкен турар ужуралуг. Ону чедип алыр дээш ажылдаар ужуралуг бис.

Бүгү-ниитилиг сес чыл өөредилгезиниң Хоойлузуун республикада дыка четпес боттандырып турар. Шак мындыг байдал ортумак өөредилгени боттандырарынга шаптыктап турар. 1964 чылда бирги класска хүлээп алган өөреникчилерниң чүгле 70 хуузу сескн классты доозуп үнгеп. Тоску беш чылдың баштайгы ийи чылында 1—8 классчарга өөреникчилер хаара тудары чүгле 7 хуу өскен. Россия Федерациязында ниити көргүзүдем ол 18 хуу чавыс. Ук деңнел, кыдатыл Барыын-Хемчик, Тожу, Улуг-Хем, Таңды, Бай-Тайга районнарда чүгле 57-ден 60 хуу чедип турар. Бо өөредилге чылында республикада 85 өөреникчи кандыг-даа чылдагаан чокка өөредилгезин ара соксаткан. Чырыдыышкын министерствозу, райкүүкомнарның улус өөредилге кадзыктери бүгү-ниити өөредилгезиниң айтырыын кошкак шиитпирлеп турарын ол бүгү херечилээр-дир. Тус-тус райкүүкомнар кодзо, хоорай болгаш суур Советтеринге негелде чок чорук моон тодаргай.

Чамдык районнарда, ол ышкаш тус-тус школаларда, өөредилгениң деңнели эң-не чавыс. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарның школаларында байдал ындыг. Бо өөредилге чылының бирги чартында өөредилге деңнели республикада 93,1 хуу болган. Тээли, Кызыл-Мажалык, Аянгаты ортумак, Хөнделең, Кара-Хөл сес чыл школаларында өөреникчилерниң билиг тергиин чавыс. Методика ажылы, башкыларның ажылынга контроль кончуг кошкак.

Кежээки болгаш бот-өөредилгелиг, школаларның өөредилге-кижизидилге ажылында улуг четпестер бар. Ук школаларның өөредилге деңнели бо чылдың бирги чартында чүгле 89,3 хуу болган. Школаларда өөредилгезин ара каар чоруктар хөй. Бии-Хем районнуң кежээки школаларында 300 хире кижи өөренир ужуралуг тургаш, чүгле 115, Кызыл хоорайдан 770 кижиден 570 кижи кежээки өөредилгеде хаара туттуртаан. Ажылчын аныяктарның ортумак эртем чедип алырының айтырыглары чамдык ажыл-агый, бүдүүлге удуртукчулары, партия, комсомол органнары чогуур кичээнгейге албайн турар.

Школаларның өөредилге-кижизидилге ажылын экижидеринге башкы кадрлар шиитпирлиг роль ду ойнаар ужуралуг. Оларның өөредилгези дээш сагыш салымышкын улуг. Ынчалза-даа башкыларны бот-өөредилгеже бүрүн хаара тудар ажылче сагыш салыры чүгүла соруглаарының бирээзи.

Педагогика эртеминиң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин чөп ажыглавышаан, ажыл-ишке бедик организастыг, харыысалгалыг болур чоруктуң ачызында тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында улус өөредилге чергелеринде школаларда бот-өөредилгеже бүрүн хаара тудар ажылче сагыш салыры чүгүла соруглаарының бирээзи.

ЧАА БИЛЕТТИ АП ТУРА...

Дүүн Бии-Хем районнуң партия организациязында Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнериниге партияның чаа хевирлиг билеттерин тыпсып эгелээн.

Бодунуң улузунга шынчызы-биле бараан болуруп, бодунуң бүгү-ле күжүн болгаш билиин оон эрге-ажыктары дээш, коммунизмниң тиилелээри дээш домиселге бээрииң дугаиын коммунист бүрүзүге партия биледя үрелүү сагындырыг чоруур. Владимир Ильичиниң ойур-хевирин сиилбин кылган болгаш оон: «Партия — бистиң үениң угааны, ат-алдары болгаш арын-нүүрү» — деп сөстерин бижээн партия биледия районда эң баштай алыр аас-кежии «Саян» совхозтуң мурнакчы саапчызы Тамара Ивановна Матина биле хоочун коммунист пенсионер Оюн Сарыбаевна Серенмаа оларга таварышкан.

1939 чылдан бээр партия кежигүнү эш Серенмаа совхозтуң Ленинка суурунда чурттап турар. Пенсиялап үнгүже чедир шында партболүүтү баштап, кодзоның ажыл-ишчилерин шалынчы ажылче хаара тудуп келген организакчының бирээзи. Ол эм политинформатор хүлээлгеня күүседип, чонга партияның сөзүүн дээштин-биле чедирип турар.

Партия документтилерин СЭКП райкомунуң ийиги секретары Н. Өпеш тывыскан.

Бистиң корр.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

БАЛЫКЧЫЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

ЧАДААНА. (Телефон-биле, бистиң тускай корр.). Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының башгайы кварталында күргүнеге сүт садар планныг онаалдазын хуусаа бетинде, 8 хонук бүрүңгаар-ла ажыр күүседип алган. Район ниитизи-биле эрткен үш айда 422 тонна сүттү дужаар тургаш, 439 тонналыг саткаш планын 102 хуу күүседткен.

Сүт садар планын 11,6 тонна, азы 154 хуу күүсөткен «Искра» колхоз, 146 хуу чедирген «Большевик» совхоз, 122 хуу чедирген Ленин аттыг болгаш 122 хуу кылдыр күүседип шыдаан «Октябрь 30 чылы» колхоздар бирги кварталда ол талазы-биле тиилекчилер болганнар.

С. МОНГУШ.

Кызылда балык заводунуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының бирги кварталын күш-ажылчы чедиишкиннериг дооскан. Завод үш айларда 150 центнер балык тудар хүлээлгезин 100 хуу, ниити продукция бүдүрер планын 102,6 хуу күүсеткен. Кварталда 50 тонна ыыттаан балык бүдүрер хүлээлгезин 70 тонна, дүзаал каап балык бүдүрер планын база ажыр күүсеткен. Ол үениң дургузумда 110 муң рубльдиң бараанныг продукциязын сайгарар хүлээлгезин 128 муң рубльге боттандырган. Эрткен чылдың бо үезинбиле деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3 хуу өскен.

Ол бүтү чедиишкинни коллективтиң ажыл-ишчилери социалистиг чарышты бригадалар, түс-түс кижилер аразынга дээштиг организастал, ооң түңнелин ай санында үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап, мактал тургаш чедип алган.

Балык заводунуң ажылчынары хүн бүрүде Кызыл хоорайның магазиннеринге 2 тонна ыыттаан, 2—3 тонна дүзаал балыктарны кииргеш, ортумаа-биле 2,5 муң рубль түңнэ балыкты сайгарып турар.

Коллективте бригадалар арааында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда коммунист Валентина Матвеевна Широковаға удуртқан балык дузакчыларының бригадазы чорун турар. Ооң ажылчыннары бирги кварталдың планныг даалгазын марттың 20-де — хуусаа бетинде күүсеткен. Бригаданың мурнакчылары В. Слезина, Н. Блинова, Г. Татауллина олар өскелерге үлегерин көргүзүп, ай планын доктаамал 140—150 хуу күүседип турарлар. Балык тудар бригадалар арааында чарыштың тиилекчиин Азас хөлде балыкчылар бригадазы болган. Ооң ажылчыннары И. Коряков, Л. Булатов олар балык тударының планын үргүлчү ажыр күүседип келген.

(БИСТИҢ КОРР.).

ДЕЛГЕЛГЕ

● СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). В. И. Ленинниң Стокгольмга чорун турганынга тураскаатказан делгелге Швецияның хаан библиотеказынга ажыттынган. В. И. Ленин Швецияның найысылалынга каш-даа чораан болгай. Оон ажылдап турганы библиотеканың ажылдакчылары В. Ц. Ленинниң Швецияга чорун турганынга холбашкан материалдарны чыгган. Библиотекага кээп турганнарның деңгелдерин, анаа оон бижээн демдеглелдерин, оон чорун турган черлериниң чурукталарын көргүскен. В. И. Ленинниң Швецияга чорун турганын тодаргай чугаалап бээрин дилээп муң-муң чагааларны делгээн.

Делгелгени губернатор Яльмар Мер ажыткан. В. И. Ленинниң удуртулгазы-биле Россияга боттандырган Октябрь революциязының делегейге ужур-дузазын ол демдеглээн.

ЧААГАЙ ТҮҢНЕЛДЕР

● ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндияның профэвилелдериниң топ организациязының семинары болган. Семинарны Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында совет-финлянд көрээге ат салганының 25 чыл ооңга тураскаатказан. 25 чыл үениң дургузунда ийи чурттуң аразында харылзаалар калбарган деп, Финляндияның даштыкы херектер министри А. Карьялайнен ол семинарга чугаалаан. Ийи чурттуң ниитилелполитиктиг тургузуу ажыл-ажыы болза-даа, талаларының бүрүн бүзүрежилгелиг, Кеңээниң бодал, туруштарынга дүүштүр чаагай кожа-делбээ харылзаалар тудар изиг күзелдин эки түңнелдерин берген деп, А. Карьялайнен чугаалаан.

БОЛГАРИЯ. Каварно хоорай чурттуг Вергил Мавродиев дөрт-ле харлыг. Ол саатчок номчуур, санаар, шырак ойнаар шыдыраачы. Ийиги класста өөренип турар акызының бижээн чүүдерин көргүзээш, Вергил ооң частыгларын айтып бээр. Ол оол үш ай дургузуунда бээлин болгаш болгаш даштыкы чурттарның чогаалчыларының 80 ажыг номун номчуп каапкан.

ЧУРУКТА: Вергил авазының чанында.

БТА — СЭТА-ның фотозу.

ЧЕДИИШКИННИГ ОЙНААШ КЕЛГЕН

ССР Эвилелиниң 50 чылынга тураскаатказан кодзоның боттывынгыр уран чүүлүнүң түңнел көргүзүү Москва хоорайга эрткен. Россия Федерациязының областары, крайлары, автономнуг республикаларының дона аайы-биле тиилекчи болган лауреаттар болгаш дипломантылар ацаа киришкен.

Бистиң республиканың хомусчулар болгаш сыгыт, хөөмейжилериниң «Айлаң» ансамбли ол көрүүдеге чедиишкиннии киришкеш дүүн ээп келген. Республиканың Культура министерствозунга Москва хоорай боттывынгыр артистерниң беседа болган. Совет Тываның кодзо уран чүүлүнүң толээлерин оларга онаашкан улуг идегелдиг шынзыдыш, республиканың ат-алдарын уран талантыгы-биле камгалап шыдаан дээрзин ацаа демдеглээн.

Иркутск хоорайга эрткен зона көрүлдезининиң лауреаттары салым-чанаанныг сыгыт, хөөмейжилер, хомусчулар ансамблиниң составында кирип турар. Маттың ортаа үезинде улуг чурттувустуң найысылалы Москвага чеде берген соонда демир-оруктуларның топ Культура ордузунга шылгалго көрүдде болган. Бистиң чангыс чер чурттугларывыс ол дээрелериниң одуруунга кирген болгаш март 18-те «Красная роза» деп торгу аргыыр комбинатка өске артистер-биле кады концерт көргүскен. Калбак-делгем Россияның ырак-тоок кайы-даа булуңнарындан келген кодзо артистерниң өзүп олурар талантызы москвачыларны сонуургаткан.

Март 22. Эвилелдер бажыңының Колонналыг залы. Түңнел көрүлдеге киржип келген өске-даа коллективтер-биле кады Тываның бот-тывынгыр артистери эдлечиглиг концертти москвачыларга бараалгаткан. «Айлаң» ансамблиниң сыгыт, хөөмейн хомус үвү-биле кады бедик дегелделиг көрүкчүлериниң сонуургалын чайгаар хаара туда берген. Могеп-Бүрең чурттуг малчын Хертек Мыйзон «Бай-ла Хемчилмин» бадырыштарга, зал чылыы-биле уткаан деп Москва чораан артистер сеткил ханыышкын-биле чугаалап турдулар.

Кодзоның бот-тывынгыр уран чүүлүнүң эң шилиндектериниң мурнуда шиитпирлиг көргүзүү эрткен айның 29, 30 хүнеринде болган. Кремльдиң Съездилер ордунуңга болур концертке белеткел каш хонук дургузуунда үргүлчүлеп келген. Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс улуг концертниң түңнел көргүзүүнге кириишпишаан, адгы номер кылдыр база ойнаан.

Тыва уран чүүлдүң хөгжүн сайыраң олурарын кымныыдаа сеткил-сагыжын өөртүп турар. Хөй националдыг совет уран чүүлдүң кайгамчык чедиишкинин кодзоның бот-тывынгыр уран чүүлүнүң Бүгү-россия көрүлдезин база катап бадыткаан.

Б. ДИРЧИН.

ТАРААЖЫЛАР, МЕХАНИЗАТОРЛАР СЛЁДУ

Чер ажылының культурazын экижидер, ооң дужүткүрүн бедидер талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң доктаалын күүседир дээш районнуң ажыл-агыйлары болгаш түс-түс тараажылар, механизаторлар боттарынга бодиткен социалистиг хүлээлгени алган. Бо чылын районда бот-оруулга-чарылгалыг 6 звенону организастаан. Ол звеноларны эң шыырак механизаторлар болгаш четчир санныг техника-биле хаптырган. «Алдан-Маадыр» совхозта бот-оруулга-чарылгалыг звеноның кежигүнү Ооржак Маска бо чылын тараа культураларының гектар бүргүзүүден 18 центнер дужүттү алырын хүлээген.

Ооржак Маска механизаторлар слёдугга мынча дээн:

— Бистиң звеноның ажылчыннери эрткен ажыл-агый чылында чамдык чедиишкиннерлиг болган. Тарма культураларының гектар бүргүзүүден 18 центнер дужүттү алган бис. Бо чылын ооң-даа эвээш дужүттү алыр дээш, часкы хову ажылдарынга амдыгаастан ыяк белеткениң турар бис. Бистиң звеноның кежигүнери амгы үеде буталар достери довуактаң, техника септелгезин эң-не хынамчалыг чорудуп турар. Звено кежигүннери Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозта бистег бот-оруулга-чарылгалыг звеноның кежигүнериин соңиалистиг чарышка кыйгырган.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта херээжен трактористка Дарый Сат ол слётка чүве чугаалаап, бедиткен социалистиг хүлээлгени алган:

— Эрткен ажыл-агый чылында бодумга хамаарышкан планны ажыр күүсеткен мен. Бо хүнерде малчыннарже мал чемн сөөртүр ажылда киржип тур мен. Трактorumну эки шынарлыг кылдыр септеп алдым. Бо чылын чымчак чер аңдарылгазынче шилчидерге 900 гектарны кылыр деп хүлээлгемни эдс көрүп, 1200 гектар чедирер деп хүлээнип тур мен. Бистиң совхозтуң механизатору Сарыглар Бавылайны болгаш чаржыш турарывыс «Искра» колхозтуң трактористи эш Удуваңоолду чарышка кыйгырган мен. Ынчангаш сөөлээн сөстү амыдыралга боттандырар дээш бодумнуң бүгү күжүмнү, арга-мергежилимни үндүрүп тургаш, хүлээлгемни ыяап-ла күүседир мен.

Индирде — «Алдан-Маадыр» совхозтуң директору Хеймероол Монгуш: — Бистиң алдан-маадыржылар эрткен ажылагый чылында өске ажыл-агыйлардан дээрэ дужүттү өстүрген. Бо чорук сугтатчыларның ортуузуна ажылды ажы организастаап, оларның материалдыг болгаш моральдыг сонуургалын бедидеринче улут кичээнгейни садыл келгенивистиң ачызында болган.

Слётка плетксдчи болгаш савал бергеннер районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында часкы хову ажылдарында белеткелдө улуг четпестерниң барын демдеглээн. Ылаңгыя техника септелгези хожудан турар. Ылырбе дутуйлуг 7 трактор септеттинмээн. Чамдык тракторларның септелгези багай.

Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжышкынының мастерскаязынга септээн техниканың шынары куду дээрзин хураага демдеглээн. Чазын район ниитизи-биле 22500 ажыг гектар черни удур аңдарар, тараа культураза тарыыр шөлдү 1680 гектар калбартыр дугайында райкүүкомнуң шиитпири бар. Ылаңгыя «Чыраа-Бажы», СЭКП XXII съездизин аттыг совхозтарда чазын аңдарар чер кончуг хөй. «Чыраа-Бажы» совхозтуң директору эш Хүрең-оол боду агроном кижи хирезинде чер ажылының культуразын экижидеринче кичээнгей салбайн турар. Органиктиг болгаш минералдыг чеминчидилгелерни төлдерге ажыглавайн кедтеп. Эрткен ажыл-агый чылында ол совхоз районда аңнс куду дужүттү алган.

Райкүүкомнуң көдзо ажыл-агый эргелелиниң, ооң тускай артомнигериниң чер ажылының дужүдун бедидеринче кичээнгейни кошкак. Эргелелдиң кол агроному Томур-оол Монгуш инициатива чок ажылдап, ажыл-агыйларның тускай эртемнигериниден негелдеин кошкаткан.

Мурнакчы механизаторларның болгаш тараажыларның район слёдугуң киржикчилери беш чылдың шиитпирлиг чылы 1973 чылда тараа болгаш чер ажылының өскедаа культураларының продуктулуун бедидер талазы-биле долу аналитиг чугаалашкан. Районуң бүгү механизаторларынга болгаш тараажыларынга слёттуң киржикчилери кыйгырыгны хүлээп алган.

НЕГЕЛДЕНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Партиялың XXIV съездизи коммунистерин марксисчи-ленинчи өөредилгезин экижидерине кол кичээнгейни углавышаан, оон сорулгазын тодаргай айыткан: «Бо ажылды моон ында улам экижидери, политиктиг өөредилгени коммунизм тургузуушкунумуң тодаргай сорулгалары-биле сыры холбаары болгаш партиянын бүгү кежигүннериниң медерелдиг база идепкейлиг чоруун бедидерине оон күштүг салдарлыг болурун чедип алыры болур».

Бо негелдени амыдыралга күүседип, коммунистерниң, партия кежигүнү эвес активтиг политиктиг өөредилгезин чер-черге организастап чорудар талазы-биле СЭКП райкому тодаргай ажыды ап чоруткан. Бо өөредилге чылында политөөредилгениң системазында политиктиг 69 школа болгаш семинар ажылдап турар. Райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелелинде теоретиктиг семинарны тургүскен. Ында ортумак звеноның специалистери өөренип турар. Нигитизи-биле политөөредилгеге 1584 кижи хаара туттунган, оларның 787-зи — коммунистер.

Оон-биле кады «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП ТК-ниң докладын амыдырапга боттандырарыңче кол кичээнгейни салыр, экономика айтырыгларын өөредир пропагандистерни ишилээп, оларның семинарын организастап эртиргени бис. Ам экономиктиг билгилернин үндезинниерин өөренир 21 школа, коммунистиг күш-ажылдың 6 школазы районда ажылдап турар.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени удуртуп тура, кичээлдерниң организастыг бедик деңгелге эртерин, материалды дыңнакчыларның ханы шингээдип алган туразын чедип алырын чугула. Ынчангаш политөөредилгеге партийни удуртулганы улам күштелдирерин парторганизациялардан докладчал негеп турар бис. Оон түңнелинде чамдык черлерде политөөредилге организастыг байдалда чоруп турар.

Маңаа чижек кылдыр «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында марксизм-ленинизмниң үндезинниерин өөренир школаны ап болур. Үк школада 34 дыңнакчы хаара туттунган. Оларның ниитинде 19 коммунист бар. Пропагандист А. Далбыр-оол кичээлдерни солуп эртиришкинниң өөредилгеге сонуургалы бедиин. Кичээл шагын чылдагаан чок черге үзер кижилер ховар. Дыңнакчылардан Александра Сүгежик, Бичe-оол Хурагандай, Серин Хураган-оол болгаш өскелер-дээ кичээлдерге доктаамал белетеп келдиг кээп, идепкейлиг чоруун көргүзүп турар. Сөөлгү өртөөн кичээлдерге «ССРЭ-нин 50 чыл ойнуң дугайында» Л. И. Брежневтиң илеткелин долузу-биле өөренип эрткеннер.

Политөөредилгениң дээштии — организастыг чоруктa

Үк салбырда ол политшкола хөй-ниитии болгаш бүдүрүлге амыдыралынга дыңнакчыларның күш-ажылчы база политиктиг идепкейин дыка бедиткен. Ылангыя ында сүтбараан фермазының эргелекчизи Серин Хураган-оол кичээлден билип алган ажыктыг чүүлдерин фермазының ажыл-ишчилеринге бо-ла чугаалаан, тайылбырлаан турар. Ол, фермада идепкейлиг агитатор, политинформатор апаргаан.

Ындыг янзылыг чижектерни ам-дээ чугаалап болур. Бо чүүнү көргүзүп турарыл? Бир эвес политөөредилгеге партийни удуртулганы докладчал күштелдирип, ону ажыдыг школаларның, семинарларның дүржүлгазын деткинер, нептередир болза, өөредилгениң дээштии, оон ажыктыг бедиир, организастыг чоруу удадыр дээрин үстүнде чижек хереченлер турар-дыр. Ынчангаш парторганизациялар өөредилге чылын чедишкинниг доозар дээш бо чугула ажылды кичээнгейниң төвүнге тургузар үжүрлүг. Өөредилге дугайында айтырыгны хурал-суглаага чидиш-биле тургузуп, чамдык коммунистерниң канчаар өөренип турарының дугайында отчеттарны партхуралдарга дыңнап, чугаалашса эки.

Бо өөредилге чылында удуртукчу кадрларның, кодээ ажыл-агый болгаш үлетпүр бүдүрүлгениң специалистериниң идей-политиктиг деңгээлин, ажыл-агыйны удуртуп башкарырынга оларның арга-мергежилин бедидерине, партийни ажылдың чаа-чаа арга-методтарын өөренип ажыглаарынга дузалап турар.

Пропагандист кадрларны шын шилип алыры — чугула айтырыг. Ажыл-агыйларның чамдык удуртукчуларын пропагандистер кылдыр бадылаанныыс политөөредилгени организастыг чорударынга база улуг салдарлыг болган. Чижээлээрге, «УТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтарының директорлары И. П. Гончарюк, С. К. Текеев олар экономиктиг семинарларның удуртукчулары, а «Улуг-Хая» совхозтуң директору В. Д. Куркутов — марксизм-ленинизмниң үндезинниерин өөренир школаның пропагандизи. Моңу моон сөңгээр-дээ практикалаар бис.

Чаа болуп эрткен районнуң партия активинин хуралы политөөредилгени организастап турарында четпестерни база шыңгызы-биле илерткен. Ынчангаш партия организацияларының оон чогуур түңнелдерни үндүрүп, политөөредилгеге партийни удуртулганы болгаш пропагандистерден негеддени күштелдирип турган, өөредилге чылын организастыг болгаш чедишкинниг доозар дээш тодаргай хемчегларни алыр апаар.

Х. НОРБУ,
СЭКП Улуг-Хем райкомунуң секретары.

«Бурунгаар» совхозтуң хойжузу Л. Б-Ш. Анчы-биле Калбак-Дагда кыштаанга хөөрежип олур бис.

— Мал чеми арбында ниитиниң малын кандыг-даа берге кижиң менди азырап ап болурун херек кырынга бүзүреп кордум. Калбак-Дагта бо кыжын ышкаш ындыг улуг хар дүшкенин көрбээн мен. Кым билир, мурнунда турган болуп магат чок. Оруктарны дүй хөртүктээн, мал хамаан чок аргыжары бергедеп турду — деп, Ложан Борбак-Шилович беседелиниң өгезинде чугаалайдыр.— Харын-даа бо шагда колхозтарда, совхозтарда күчүлүг техника бар болгаш магалыг чүве-дир: харны далбыйлап, орук-чиригти аштап каастар. Бо хире берге турза-даа мал менди кыш ашканы чем курлавырын тургузуп ап, кышка шыңгыы белеткелдиг болганывыста деп санаар мен. Ылангыя менде ам үдазында четтир мал чеми бар. Чылыг хүннер келири биле далбыйлаан тараа хөөрезинга хой откарып эгелээн бис.

— Тургузу азырап турар мал база бар ыйнаан? — деп оон айтырдым.

— Ийе. Колдуунда чемирөөн болгаш төрээн хойларны тургузу азырап турар-дыр бис. Бистиң коданывыста шунту төрүүр 590 хой бар. Бо хүннерде хой оолдаашкыны түлүктээн. Ам безин 85 хой оолдаан, оон 8-зи ийистедиң. Чаш хураган шунту менди.

— Мал ажылынга дуржулгалыг кижи-дир дээрин, хойжубиле хөөрежип эгелээ-ле, билип каан мен.

— Үр чыл хойжулаан Силер бе, Ложай Борбак-Шилович?

— Чогум хойжу болга-да улуг үр болбаан мен ийин. 6 чыл бурунгаар колхоз турда чылгычылап турдум — дээш, бодунуң дугайын чугаалаар хөннү чок, бир кезек ыыттавайн олурду.

Ложан Анчыны хой кадарары-биле чоруткан. Ынчан 1967 чыл турган. Баштайгы чылынга хүлээп алган хураганының бирээзинге онаштыр 2,2 кг дүктү кыргып алган. Ийнги чылында демги-ле дүңгужун төрүүр хөөнден чүс башка онаштыр 85 хураган алыр хүлээлгезин 93 кылдыр ажыр күүседип, мурнакчы хойжулар-биле деңнешкен.

— Көргүзүгүлер талазы-биле силерниң эң-не чедишкинниг болган чылынар кайы ийик?

— Хой хүлээп алганывыстың үшкү чылында төрүүр чүс хойга онаштыр 113 хураган алганы сагышка өөрүнчүг болуп арткан. Оон дараазында чыдарда ол сан 102—108-тен дүдүлээвээн, бир башка онаштыр 3 кг чедир дүктү кыргып ап келдим.

— Чарыш дугайында чүнү чугаалап болур силер?

— Мен бодум хуумда совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи Аян-оол Дашоол-биле үш чыл улаштыр чаржып турар мен. Түңнелдээ ачыр-зачыр чоруп турар чүве. Бир тээ чарыш дугайында чугаа чоруп турар болганда, ону организастап турарында четпестер бистеге барып чугаалап каар бодай-дыр мен — деп, хойжу харылааш, уламчылай-дыр. — Чамдыкта бистиң совхозка хуралга ол кижи тиилээн, бо кижи аштырган дээн болур. Чогум ону канчаар организастаза экил, дээштиң кандыг болуп турарын дээрзи билдинмейн баар-дыр. Оон ында түңнелди чүгле малчын бүргүү олуржуп турда үндүрүп, чедер, четпестерни илередип, түңнелин сайгарып берип турар болза, тааржыр деп бодаар мен.

Коммунист хойжу оон Анчының ол саналы чөптүг. Малчыннарның бо чылгы социалистиг чарыжының беледелери-дээ ындыг. Ону совхоз дирекциязы, партком өөренип көөр болза эки.

Мурнакчы хойжу оон ында партия обкомунуң IX Пленумунуң шиитпирлериниң ходбаштыр, ээлчегляг кадатче ниичирииниң чугулазын мывчаар чугаалады:

— Мен ам сууржун амыдыралче шилчээ-ле үш чыл аштым. Оон ажыктымы херек кырынга көрүп келдим. Бодумунуң кадарчы ажым Аязбиле ниитиниң малын хорамчага-даа таварыштырып көрбедивис. Өг-бүленин хереежен ээзи совхоз будурүлгезиниң өске ажылдарын кылып, уруг-дарының кижизидип турары кончуг таарымчалыг...

Л. Б-Ш. Анчы хойжулап келген чылдарының иштинде совхозунга 2158 хураганны өстүрүп, 7 тонна ажыг дүктү кыргын берген. Чогум-на мак мындыг шудургу кижилерге кандыг-даа кыш коргунчуг эвес.

К. ХЕРТЕК.

ХЕМЧЕГЛЕРНИ БОТТАНДЫРАР

Чон ортузунга идеологтиг ажылын улам күштелдирип чорудары партия организацияларының чугула сорулгаларының бирээзи дээрин республиканың чоокта чаа эрткен партия активинин хуралы айыткан болгай. Ындыг турбуже бистиң «Кара-Хаак» совхозта партия организациязы чон ортузунга масса-политиктиг ажылды кошкак деңгеезде тургускан.

Партия организациязы политинформаторларының болгаш агитаторларның ажылын четпес удуртуп, оларны ажылчы чоннарның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин бедидериниң херээне кончуг сула мобилизастап турар. Ол ышкаш политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң байдалы бисте база кошкак. Кичээлдериниң кайы хире организастыг, дээштиг эртип турарынче, материалдарны дыңнакчыларның кайы хире шингээдип ап турарынче кол кичээнгей салдыннайн келген. Ылангыя совхозта тургустунган экономиктиг билгилериниң үндезинниерин өөренир политшколаның дыңнакчылары кичээлге бирде келир, бирде келбес. Совхозта 41 коммунистен чүгле үш кижи — Т. Самороков, М. Бутанаева, В. Воронцов олар бо политшколада өөренип турар, а өскелериниң кайда өөренип турары билдинмес. А комсомолчу-аныяктарның өөредилгези база «уттундурган» деп чугаалап болур.

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чылының дугайында» СЭКП ТК-ниң Чиигизе секретары Л. И. Брежневтиң илеткелиниң 50 чылының дугайында» СЭКП ТК-ниң Чиигизе секретары Л. И. Брежневтиң илеткелин чер-черде тургустунган политшколалар, бөлгүмнер туржун, а малчын ог-бүлелериниң безин өөренип, доозуп турарын солуннардың номчуп турар бис. Бисте бо хүнге чедир ол илеткелди кымдаа өөретпээн.

Партия хуралдарынга политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени, агитаторларның, политинформаторларның, лекторларның ажылын экижидер, суурда хөй-иннити организацияларынга боттуг дуваны чедирер, чон ортузунга агитас-массалыг болгаш партийни-организастыг ажылдарны күштелдирер дугайында хемчегларни хөй удаа ап келген. Ынчалза-даа ол хемчегларни боттандырарынче партком (секретары эш Бармы) бо хүннерге чедир кол кичээнгей салбаанындан «саазын кырында» арткан.

Ынчангаш совхозта партия организациязының саазын кырында «планнынче» эвес, а үзүлүг партийни-политиктиг ажылынче ханылап көөрүн үе негеп турар. Бо талазы-биле боттуг дуваны СЭКП Кызыл хоорукну көргүзер боор деп идеген турар бис.

З. БҮРҮНЕЙ,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

ПРОПАГАНДИСТЕР

К. Д. Очурнуң удуртуп турары мал семиртир звенозунда 183 шарыыктар хүр кыш ашкан. Дензи немелдени уламна көвүдедип турар. Шарыыктарның бирээзинин-не денизин ам безин 300 кг ажыг.

Баа-Хем район Советиниң депутаты, «Совет Тыва» совхозтуң малчыны аныяк коммунист Куулар Дукур-оолович партком дуржулгалыг пропагандистериниң бирээзи.

ЧУРУКТА: Куулар Дукур-оолович Очур малчыннарда өөренген.

А. ДАРЖААНЫҢ фотозу.

КЫШ КӨРБЭЭНЗИГ

«Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбырында аныяк инектер кадарчызы Кыргыс Данзын-Хөөнүң аалынын коданы аажок арыг. Малчын инектерин аалга киирип келирге, оларны ында-мында дешкилежип, үскүлешкен турар. Ол дээрге кыш көрбээнзиг семис-чаагайы ол-дур. Ол малдың хүр-менди кыш ашканындан, дүгү безин силиг, кижиден хоюп, дезип тургулаар.

А кыш дээрге мында баазала еске черлерде дег кылын харлыг, хадыл каапкан, мал одары берге болган-на болгай. Ынчалза-даа малдың хүр болганы, Данзын-Хөөнүң мал азырап, ажаарынга бедик мергежилдиниң херечензи-дир. Кадарары-биле молдургалар хүлээп алга-ла ол ийи чыл болуп турар. Эрткен юбилейлиг чылда ол элээн бедик немелде деңзилиг кылдыр малын семиркен. Амгы үеде 150 баш кыс инээн өдержилгеге киирер дээш 6 будурукчу буганы база азырай берген. Бо чылын ол бодунуң ажаалдазында инек бүргүзүге онаштыр хонуктала 700 граммдан эвээш эвес немелде деңзинни алырын хүлээнип алган

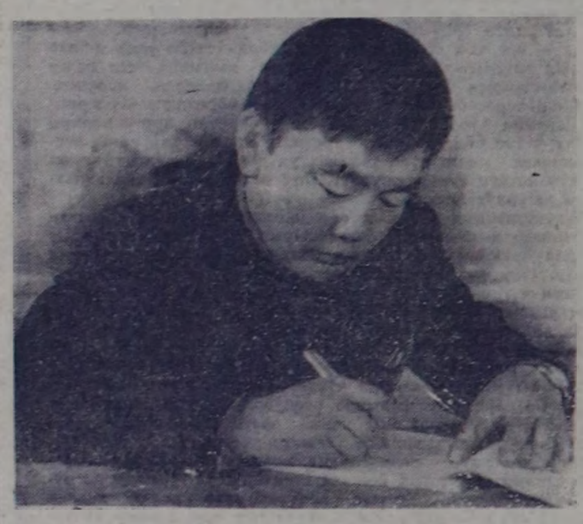
Ш. ДОСПАҢ.

АНЫЯКТАР ҮЛҮҮ

Араажы Ярбия — «Тес-Хем» совхозтуң хоочун хойжузу. Эрткен чылын аңаа дузалакчы кадарчы кылдыр Саңчат Коңгар-оолду өг-бүлезин-биле кады чорударын О. Шынаа салбырның комсомол организациязы шиитпирлээн. Ам хоочун кадарчы-биле аныяк кадарчының хою менди, шыырак. Ол коданда төрээн 285 хойнуң 285 хураганы онча. Оларны ажаап турар сакманшиктерниң бирээзи — Коңгарның кадайы Кара-кыс. Комсомолчу Кара-кыс бо чылдың бирги кварталында 120 хураганны өстүрген.

Салбырның комсомол организациязы 18 комсомолчуну сакманшиктедип чорутқан. Олар боттарының хүлээлгезин кызымак күүседип турардар. Ылангыя Таня Доюндуптуң баштай Виктор Дудаанның коданынга, оон соонда Янчып Кара-оолдуунга улаштыр сакманшиктеп турары өөрүнчүг. Шак мындыг деминг ажылдың ачызында салбырда төрээн 4256 хойнуң 4262 хураганы менди доругуп турар.

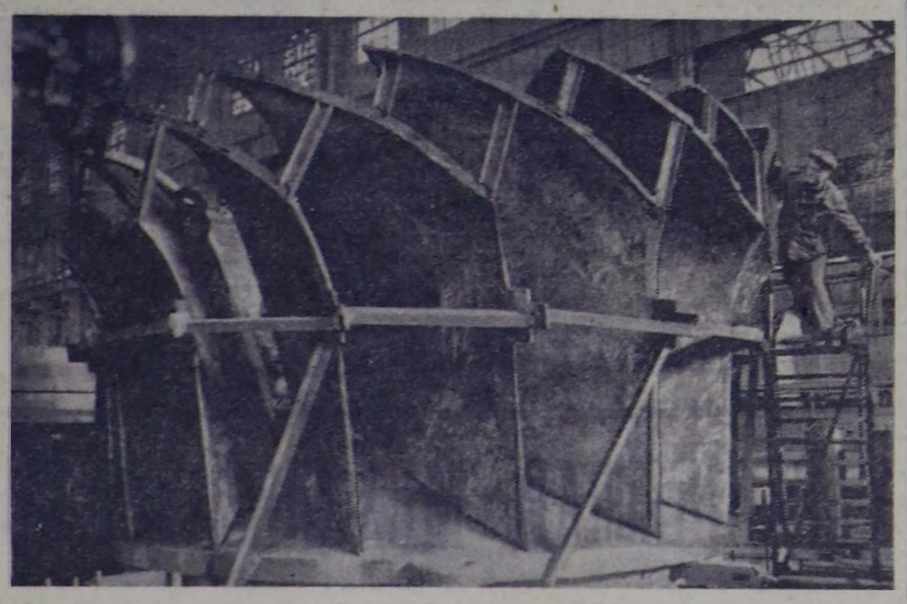
С. АРТЫНА.
«Тес-Хем» совхоз.

Таңды районда «Революциянын чалбыжы» колхозта бригадир-зоотехник Сырат Каадыр-оол партия болгаш чизактың доктаалдарын, өртем-техниканың чедишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулгаын малчыннарга үргүлчү таймылбырлап берип турар. Ол ышкаш малчыннар өртүзүнде зооветеринарлыг өөредилгениң пропагандазын.

ЧУРУКТА: С. Каадыр-оолдуң малчыннарже баарының бетинде беседа кылырынга белеткеннип орары.

Ч. КАРА-КҮСКЕНИҢ фотозу.

ЛЕНИНГРАД. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг металл болбаазырадыр заводта Усть-Илим ГЭС-ке эптээр 245 муң киловатт күштүг суг турбиназын кылыр ажыл шавыпкын чоруп турар.

Будурүлгениң конструкторлары дыка хөй камналгалыг дериг-херекселдерни Усть-Илимче чорудары-биле телевилеп тургускулаан. Ол элементри станциязынга ниити күшү 4 миллион ажыг киловатт 18 агрегатты эптеп тургузар.

ЧУРУКТА: Усть-Илим ГЭС-че чорудар турбинаның долгаыр дугуйун эптеп турары.

П. ФЕДОТОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ИДЕОЛОГТУГ АЖЫЛДЫҢ КОЛ

Коммунизмче бурунгаарлашкынның чергезинден хамаарыштыр бистиң социалистиг ниитилелдивистиң амыдыралынга марксизм-ленинизмниң үндезинниерин, ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезин, улустуң эртем-биликтиг болгаш культуразының бедидери чергелиг ыдыг чугула айтырыгларже кичээнгейни мөөнүп турар.

Номнуң документилеринде СЭКП-ниң теориязының, политиказының база практиказының тудуш чаңгыс холбаазыны көргүзүп турар. Бодунуң бүгү практиктиг ажылын марксизм-ленинчи теоретиктиг баазага үндезилеп тургузар, боттуг чүүлдерниң чорудулгаларын ханы угаазылап бодаар, политиканы эртемге шыңгыы үндезилеп ажылдаар болгаш боттандырар — партияның барымдаалап турар принцибин мындыг. Чижээлээрге, «Ниитилел эртемнерин улам ыцай хөгжүдер болгаш коммунистиг тургузуушкунга оларның ролюн бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ниң 1967 чылда үлээп алган доклады теориянын айтырыгларынче партияның соңсаал чок кичээнгей салымышкынының херечензи болур. Марксизм-ленинчи философиянын, экономиктиг, төөгүлүг болгаш өске-даа ниитилел эртемнериниң талазында үр үеде чорудар апаар шинчиледдериниң кол угланышкынарың мында тодаргайлаттынган.

Сөөлгү чылдарда партия болза ниитилел хөгжүдезинниң хөй-хөй эң чугула айтырыгларын болгаш угланышкыннарын эртем ёзуузу-биле көрген. Документилеринде көргүзүп турарын ёзугаар алырга, партияның теоретиктиг бодалы социалистиг ниитилелдиң болгаш амгы үе делегейининң хөгжүдезинниң чорудулгаларынче улам долу хамылап, ниитилел амыдыралынга улам улуг салдарны чедирип турар. Теорияның дээштиг, чаартычы ролю СЭКП-ниң XXIII болгаш XXIV съездилериниң, ТК-ның Пленумнарының шиитпирлеринде, Октябрьның социалистиг Улуг Революциязының 50 чылынга, В. И. Ленинниң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чыл болганынга, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга турескээткан документилерде онза чырыткыландыр илергелеттингеп. Оларда айыттынган теоретиктиг болгаш политиктиг, түңнелдер марксизм-ленинчи теорияга чаа дыка улуг салдыышкынны киирип турар.

Документилеринде теоретиктиг утказында кол черни коммунистиг ниитилел-экономиктиг формацияның болгаш оон баазаларының дугайында, партияның болгаш улустуң революсчу-тургузукчу ажыл-чорудулгазының үе-чадаларының база оруктарының дугайында марксизм-ленинизмниң өөредиин ханыладыры, тодаргайжыдары эзелеп турар. Сайзырагай социалистиг ниитилелдиң СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиңде болгаш партияның XXIV съездизиниң шиитпирлеринде бердингеп харектеристиказы теоретиктиг, политиктиг болгаш практиктиг улуг ужур-дузалыг. Национал харылзааларынын социалистиг хевирин тургузарының төөгүде туруп көрбээн дуржулгазын түңнээнин-биле болгаш оон-биле кады ол харылзаалар-ның амгы-үе-чадада утказынарын аналитээнин-биле биске социалистиг тургузуушкуннуң чылдарында кижилерниң чаа төөгүлүг ниитидежилгези — совет улус тыптып келген деп түңнел кылдынган. ССРЭ-ниң бежен чылынын дугайында СЭКП ТК-ның Чиигизе секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткеля социалистиг нацияларның чечектелиишкинниң болгаш чайгылыш чок чоошулажышкынының чаңгыс аай чүүлү кылдыр ниитилел амыдыралын интернационалчыдарының диалектиктиг харектерин илередип турар чүүдер-биле национал айтырыг дугайында ленинчи теорияны болгаш программаны байыткан.

Чаа ниитилелдиң политиктиг болгаш социал-экономиктиг кол күжү бүгү болур ажылчын ангының ролюн бистиң чуртувустуң дуржулгазында даянгаш, СЭКП-ниң документилеринде эртем ёзуузу-биле үндезилээн. Пролетариаттың төөгүлүг хүлээлгезиниң дугайында марксизм-ленинчи өөредиг амгы үениң идей-политиктиг демисели-ниниң байдалында бурунгаа болгаш ревизионизмге идеологтарның талазындан көженимшкинниг халдаашкынныңарга таваржыш турары-биле холбаштыр ол теоретиктиг өөредилгер онза чугула ужур-дузалыг болуп бар чыдар. Совет ниитилелдиң политиктиг организациязының бүгү системазын сайырагайжыдарының, социалистиг күрүне ёзуузун болгаш демократияны улам ыцай хөгжүдерининң айтырыгларын ажылдап кылырынче партия улуг кичээнгейни салып турар.

Номнуң документилери Коммунистиг партияның эң чугула онзагай байдалын — оон интернационализмин илередип турар. СЭКП-ниң теоретиктиг ажыл-чорудулгазы марксизм-ленинизмге, пролетаржы интернационализмге үндезилээп, делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң чаңгыс эвин бижиглаар дээш, антиимпериалистиг күштерни сырый маттыгырар дээш, улустар аразынга тайбыңны болгаш найыралды бижиглаар дээш партияның демиселиниң чарлыбас кезээ болур. Амгы үениң делегей хөгжүдезинниң марксизм-ленинчи анализи бүгү мурнакчы кижи төрелгетенниң сагыш-сеткилин хайчыктырып турар айтырыглар талазы-биле тодаргай турушту илередир, социал дешилгенниг болгаш бүгү-ниити айыыл чок чоруктуң эрге-ажыктарынга тәрылшкан тайбыңның Программазы кылдыр улустарның хүлээп көргени даштыкы политиктиг угланышкынны ажылдап кылыр болгаш боттандырар арганы берген. Оон-биле кады СЭКП-ниң документилери болза, янзыбүрү социал тургузуулуг күрүнелерниң тайбың догуна-ашкыны социализмниң болгаш капитализмниң араазында ангы демиселиниң онзагай хевири болур дээрзин онзалап демделеп турар.

Эртемниг коммунизмниң айтырыгларын СЭКП-ниң документилеринде ажылдап кылганы, ниитилел практиказын теория талазы-биле аналитээнин бурунгаа идеологчилга болгаш национализмге удур, социализмниң биче бүрүжээчы ёзу-биле чүзүн-базынын хажыдар чоруктарга удур, барымы болгаш «чөөн» үзелдиг ревизионизмге удур демиселге идеологиял кадрларын, бүгү коммунистерни чепселеп турар.

Теоретиктиг ажыл-чорудулга — Коммунистиг партияның ролюн улам өстүрериниң, ниитилел деңшилгезинге оон салдар чедирерин күштелдиреринин кол негелделеринин бирээзи. Социал шинныг чоруктуң объективтиг дүрүм-ёзугаар чүүлдерин билип алыры-биле кады партияның бүгү ажыл-чорудулгазы база байыыр, оон ниитилелди удуртурунуң методтарын сайырагайжыыр дээрзин партийни документилер көргүзүп турар.

Партияның бо номда кирген шиитпирлери — ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң дугайында идеяларның байлак үндезинни-дир.

Идеологтуг ажылдың алыс утказы ол шиитпирлерден илергейлеттинип турар. Ол дээрге чаа кижинин, коммунистиг ниитилелдиң бүгү талазы-биле сайзырагай тургузукчузун кижиндерин, коммунизм херээнин тиилелгезинге ханы бүгүреддин, ацаа бердиниишкинниң болгаш төлептиг бараан болуп билиринин ёзугаар бүгү ажылчы чоннарны кижиндерин-дир.

Бо талазы-биле ажылга хамаарыштыр СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төлевилээн делегеренгей программазын организастыг-партийни, идеологтуг, ажыл-агыйжы ажылдың айтырыгларыйың талазы-биле съездиниң соонда ТК-ның ху-

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ССРЭ-НИҢ АДЫНГА

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР эрткен чылын инити ишкири 155 муң тонна 46 далай судноларны Совет Эвилелинге кылып берген. ССР дээрге республиканың судно тудар бүдүрүлгелериниң продукциязының кол хереглекчизи боон турар.

700 олуттуг «Михаил Лермонтов» деп пассажир теплоходу, а од ышкап хары угда он-он демир-орук вагоннарын, автомобильдерни болган 1.500 кижини ап чоруп болур «Рюген» дээр судно-паром чагыкчыга кылып берген эң улуг далай судноларынга хамааржып турар.

* * *

БРАТИСЛАВА. (СЭТА). Чехословакияның Дунай хемниң уну-биле чүк соорткүлеэн чыл келген тудум-на улам ковудеп турар. Ол пароходствоның ажылдакчылары бо чылын эрткен чылдыңдан 250 муң тонна хөй чүктү соорткүр деп шинитпирзеп. Олар амгы үеде чугула ажылга — Каманың автомобиль заводунга хереглээри-биле ЧССР-ге кылган улуг станоктарны Братислава портундан Набережные Челныга чедир хем оруу-биле соорткүрүнге ыяк белеткеннп турар.

Хөй санныг түүл-бүрү идиктер болгаш Ботемниң алдарлыг шилинден кылган каас-чараш эдилелдерни бо чылын ЧССР Совет Эвилелинге бир-ле дугаарында база Дунай тамарыштыр соорткүп чедирер.

* * *

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияны идик талазы-биле делегейде бирги чурт деп адаа турары чөптүг. Идиктн чонуң кижи бүрүзүнге онаалтыр даараар талазы-биле ол делегейде бирни черни эзлеп турар.

Бо чыл ол чугула үлетпүр адырын хөгжүдеринге чаа чугула үе-чада болур. Нинтизи-биле 110 миллион эп идиктн даарап кылган турар ужурлуг.

Амгы үеде чехословак идиктерни 90 чурттар садыл ап турар. Оны ап турарларның дангызының бир дугаарында Совет Эвилели туруп турар. Оод соонда өске бүгү социалистиг чурттар, дараазында АКШ, Англия, ГФР, Канада кирип турар. ССРЭ-ге идиктер кылып бээр дугайында эң баштайгы керээни 1947 чылда чаргаш, бүдүн чартык миллион идиктн чорудуп берген. 10 чыл болган соонда идик саны 12 миллион эп четкеп. 1975 чылга чедир ол — 36 миллион эп чедир ковудээр.

* * *

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның электритехниктиг үлетпүрү — улус ажыл-агыйның шалыпкын хөгжүлделиг адырларының бирээзи. Ол нинтизи-биле 28 муң янзы-бүрү продукцияны бүдүрүп үндүрүп турар. Оод эки шынарлыг, быжыг продукциязын чурт иштинде болгаш даштыкыда-даа калбаа-биле хереглеп турар.

Электротехниктиг үлетпүрүнүң кылып турары продукциязының кол-иол иуруузун социалистиг чурттар чагып ап турар. Чүгле бо 1973 чылда социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарынче 350 муң телефон аппараттарын, 188 муң электри моторларын болгаш өске-даа кылыгларны чорудар. Даштыкыже үндүрүп турар чүүлдериниң, хөй кезии Совет Эвилелинге онаажып турар.

НОМЧУКЧУЛАР ШҮГҮМЧҮЛЕП, САНАЛДАП ТУР

Чадаана хоорай-биле „Алдан-Маадыр“, „Сүт-Хөл“ совхозтарның аразында автобус аргыжылгазы кажан экижиирил?

Нинтиниң транспортунга корум-чурумну шыңгыы сагыыр.

Автобуста 72 кижи...

Чоон-Хемчиктиң «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтарже болгаш Тере-Хаяже маршруттуг ийи автобус чоруп турган үеде, аргыжылгага таарымчалыг турган. Чоруун чугудуп алган пассажирлер оя-ла хүн Чадаанадан Сүт-Хөлче дедир ээп келир аргалыг болуп келгеи. Аңаа чон өөруп четтиргенин автобус башкарыкчыларынга илередип турган.

Ол чаагай чаңчыл бо чаа чылдан эгелеп чоорту читкеп. Чаңгыс автобус Чадаанадан 9 шакта үнгеш, Алдан-Маадыр четкеш, Чадаанага дүште 2 шакта келир. Оон кежээ 4 шакта дедир чоруур апарган. Моон үмүрүндан ажыл-херек будуруп алырынга үе-шак чедишпес, Чадаанага хонар ужурга таваржып турар апарган.

Ынчангаш «четтирдим» деп состерниң орнунга чеме-хаялыг шүгүмчүлелдер эңдерилгеи. Ол дугайында хомудалдар Чадаана АТБ-зинге чеже иирбээн дээр. Харын иодээ Советтерге, райнүүскомга чедир айтырыглар тургустунуп келгеи. Ынчалза-даа түңнел чок.

Ам үгле чаңгыс автобус чоруп турар. Аргымар кижилер хөй болганындан аңаа улус шуут сыңышпастай бээр. Байдал берге-дир. Маңаа бо чылдың март 14-те болган чаңгыс фактыны чугаалаарга-ла четчир: Чадаана хоорайда автовокзалдан бир автобуска 72 кижи олурупкан, ооң иштимде 32 кижи билеттиг, артканнары шүргүп кирген болду. Оларның аразында эзирик кижилер база хөй болган. Ынча хөй кижи чаңгыс автобуска тырылдыр олуруптарга, бергеле чүве чорду. Шынап-ла автобус резин дег шейлу бербес-ле болгай. «Орук ара орта чедер ирги бис бе? Оода бо эзирик кижилерни милицияга баргаш, дүжүр-октапса» дээн чугаалар дыңналып турган.

Үстүнде чугаалаан маршрутка 3 совхоз, 4 кодээ Советтерниң 8 суурлары хамаарлыр болгаш чурттакчы чону 11 муң кижи чедип турар. Чон хөй болганда чаңгыс автобуска кижилер сыңмастап турары тодаргай-дыр. Чоонку үеник иштинде таарымчалыг байдалды тургузуп бээрин Чадаана АТБ-зиниң удуртучуларындан чон негеп турар. Байдалды кичээнгейге алыры, аңаа районнуң автоинспекциязы, милициязы дуза көргүзери күзенчиг-дир.

А. ОРЛОВ.

ПАССАЖИРНИҢ САНАЛЫ

Чоокта чаа Кызылдан Самагалдай чедер дээш улуг чаагай чылыг, чырык автобуска олуруптум. Балгазындан үш аныяк оол аңаа олурупту. Оларның кайызы-даа арага ижип турган, кылын эзирик аныяктар болду. Шуурмакты эрткеи, Каллаю хемниң иштинге чоокшулап олурувуста эрлерниң чугаа-сооду үнүп эгеледи. Оларның бирээзи сарыг хөректээштиг оол карманындан бир шил водка үштә соп экселди. Стаканга койтулады куткаш, баштай боду колдурадыр иже каапты. Стаканынче база бир дугурааннн куткаш, эжинче тендиннедир бар чорда, чолаачывыс билийп каапкаш, автобусту тургуза каапты.

Чолаачы автобусче кире халып келгеш, эң сөөлгү олуттарда демги арагачыларда барды. Чолаачы бир стакандан кудуп бээрин оолдардан диледи. Демги эзириклей сүрээдей аарак, стакан долдур кудуп берди. Автобус башкарыкчызы ооң шилде арагазын база алгаш, сонга өттүр чажыпты. Арагазын төктүрген сарыг хөректээштиг оол орустап, тывалап шүүгеи шаг болду. Хамык пассажирлер чолаачыны деткаан. Эзирик кижилерни автобуска кажан-даа олуртказын сүмелеп турдулар. Аныяк кижилер арага ижип, хөй-нинтининң хөлгезинге ыят чок чоруурга, чованчыг-даа, чаржынчыг-даа болур чорду.

Бо бир чижекке хамаарыштыр менде мындыг санал бар. Автобуска эзирик кижилер олурткаш чөпшээревес дугайында дүрүмнү сагыырын чолаачылар боттандырар ужурлуг. Аргыжылга чурумун болгаш чамдык дүрүмнерни бижээш, көскү черге азары чугула деп бодаар-дыр мен.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.
пенсионер.

БИЛЕТ БЕРБЕС ЧОЛААЧЫЛАР

Эрзинде «Мөрен» колхозтан район төвүнге чедир черниң ыраа 20 км чеде бээр. Ол аразында Кызылдың пассажир АТБ-зиниң автобустары чоннуң аргыжылгазын хандырып турар. Ол будүрүлгениң чолаачылары автобус хөлезини 35 көпеекти кижи бүрүзүнден чыш алгаш, билеттерни үзүп бербейн баарын амаа үргүлчүлеп турары элдептиг. Оон аңгыда чамдык чолаачылар аргыжылганың расписаниезин база сагывайн баардырлар. Чижээлээрге, эртенгиниң 7 шак 20 минута турда Мөреннден үнер ужурлуг тургаш, эртен 6 шакта чоруй баар-дыр.

Бо четпестерни моон соңгаар чайладырын пассажир АТБ-зинден мөренчилер дилеп тур бис.

К. ЛАМАЖАП.

СОЛУН КЕЖЭЭЛЕР

«Тыва кобальт» комбинаттың парткому, комсомол комитеди ажылчыннарның, ышык өскенниң культурлуг дыштанылгавынче кичээнгейни күштелдирген. Комбинаттың ажылчыннары хостуг тактарын, дыштанар хүннерин культурлуг ёау-биле эрттирип турарлар.

Кыштың үдээриниң, частың башкы айын уткуурунуң байырлалы база эң-не массалыг, көрүштүг байдалга эрткеп. Баян үнү чаңгыланып, янзы-бүрү нация кижилериниң ырлары диңмиттелип турган. Ол ышкап чоокта чаа болуп эрткен дыштанылга кежээни хову-аксыларының сагыш-сеткинин хайыктырган. Ол кежээни «Кижиниң бедик культуразы» деп адаан. Маңаа кежээниң киржикчилери кижиниң культуразы, кижизидилге эстетиктиг аажы-чанынга хамаарышкан солун чугаалажыышкыннары кылган.

Ол кежээниң сөөлүнде хептиң чаа модазының талазы-биле көргүзүлге база болган.

* * *

Хову-Аксы суурга Тыва телевидение болгаш радионуң симфония оркестриниң артистери аалдан чораан. Ужуражылга кежээзи чаа суурлуң клубунга болган. Тыва АССРниң телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң даргазы С. Ч. Юша сос аңгаш, теле болгаш радиодамчыдылгаларның дугайын чыылганнарга сонуургаткап. Дараазында симфония оркестриниң артистери белеткеп алган концертии ажылчыннарга көргүскен. Чыылганнар Алексей Чыргал-оолдуң «Челер оюм» деэр поэмазының баштайгы кезээн, Ростислав Кенденбильдиң «Аъдым» деп өөрлеп чогаалын ойнаанын сонуургааннар.

Ол ышкап оркестриниң ыраажызы Ошкү-Саар Куулардың «Кызылдың отчугажы», «Айлаң-кушкаш» деп ырларны ырланын ажылчыннар адып часкаашкыннары-биле уткаан.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

КОММУНИСТЕР БӨЛҮҮНҮҢ ХУРАЛЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның сенедынга ФКП-ниң Политбюро кежигүнү Жак Дюклоның даргалааны-биле коммунистерниң сенат бөлүүнүң хуралы болган. Сенат кежигүнү коммунистер сенат бөлүүнүң бюро составын натап соңгаан, ооң даргазынга Жак Дюклону соңгаан.

ФКП ТК-ның март 28-те болгаш 29-та болган пленумунуң ажылынын дугайында отчёттуг дыңнаан, сенат кежигүнү коммунистер ооң шинтпирин үүлдүг деп көрген.

ФКП-ниң Чиңгиве секретары Ж. Мартенің ук пленумга «Парламент соңгулдазының соонда политиктиг байдал» деп илеткелинде чугаалаан аналнзти, түңнелдерни болгаш саналдарны түүлдүг деп санаан, ол хурал медеглел үндүрген.

Делегей байдалынга хамаарыштыр «депутат коммунистер хамаарышпас болгаш тайбыңга янак Франция дээш», бүгү күрүнелер-биле тайбың кожа-хелбөөз догуннаарын, дем каттыштырып ажылдаарын барымдаалаар даштыкы политиканы чорудары дээш туржуп турар деп, медеглелде демдеглээн.

Францияның Коммунистиг партиязының депутаттары парламентиге социал дешилгенің, экономика хөгжүлдезинниң, национал хамаарышпас чоруктуң, хосталганың болгаш тайбыңның политиказын камгалаарын боттарының эң чугула сорулгазы кылдыр тургускан.

БАЙЫРЛАЛ БҮДҮҮЗҮНДЕ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгр улус Совет Армиязының чурттуг гитлержи эжелекчилерден хостаан хүнүнге — ворончуг часкы байырлалга белеткенип турар. Байырлалды апрельдың 4-те демдеглээр. Дайынга үрелген ажылагыйын кайгамчык кыска хуусазда катап тургускаш, ВУР-нуң ажылчы чону социализмни чеднишкининг тургузуп турар. Ам Венгрияның үлетпүрүнүң бүдүрүп үндүрүп турар продукциязы капиталистиг Венгрияның бүдүрүп-ле шыдаар турган продукциязындан сес катап ажыг. Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери бүдүн чартыктан ажыг катап көвүдээн. Ол чедиишкиннер Совет Эвилеля-биле венгр улустуң аңы-дуңма найырашылыдан болгаш дем каттыштырылгазындан чарылбас холбаалыг.

Венгр найысылал байырлалдыг аян-шинчи книр шиметтиниң турар. Шөлдерде болгаш кудумчуларда чурттуң национал улуг байырлалын йөрээген национал туктар, айырап кызыл пестерде бижээн лозунгнар бар.

Патриоттарның чедиишкини

КОНАКРИ. (СЭТА). Гвинеяның (Биссау) патриоттары Мединә-Бояның девискээринге Португалияның колония армиязының база бир реактивтиг хыдыкчы-бомбалакчы самолётун дүжүр аткан.

Ынчангаш Гвинеяның патриоттары колониалистиг Португалияга НАТО-нуң берип турар шериг самолёттарының 5-ни узуткаан.

Гвинеяның болгаш Ногаан Шеңек ортулуктарның хамаарышпас чоруунуң Африка партиязының (ПАИГК) Конакриге чарлаан дыңнадыында ынча дээн. Португал колонизаторларның Гидажта, Бижевде, Гантюрда быжыглаттынган гарнизоннарынга удур база чурттуң соңгу талазында хосталган девискээрлерже шургүп кирер деп оралдажып турар улут шериг кезектеринге удур гвиней патриоттарның өске-даа шавар халдаашкыннарының чедиишкининг болганын дыңнадытда база чугаалаан.

Бангладеш джут дээр үнүш өстүрүп, сайзырадыр, талазы-биле делегейде бирги черни эзлеп турар. Чурттуң бүгү 76 фабриказы 50 муң чедир тонна продукцияны бүдүрүп үндүрүп турар болгаш ооң 40—42 муң тонназын даштыкыже чорудуп турар. Ол дээрге, джут үнүштен кылган удазын, хевис сырыыр кидистер болгаш шоодайлар-дыр.

ЧУРУКТА: тараачыннар чаъс-чайыктаашкынныг үе эртери билек-ле Дакканың чоогунда Демра деп черде үнген джутту ажаап ап эгелээннер.

КЕЙСТОН — СЭТА-ның фотозу.

УГЛАНЫЫШКЫННАРЫ

ЧАГАА ПАРЛАТТЫНМАЗАДАА

ХЕМЧЕГНИ АП ТУРАР

Бо чылдың январь 23-те Кызыл-Мажалык суурдан редакцияга чагаа келген. Барыын-Хемчик районнуң төвүнде № 741 кожуп чоруур механизастаттынган колонназы болгаш сеттелге-тудуг участогу бар. Оларда 400 ажыг кижи ажылдап турар. Ол коллективтерниң кежигүннериниң ажыл төлевирин чогуур үеэниден саадаткаш берип турарын кодээ бижикчи илереткеп.

Профессионалдар эвилелдериниң область төвүлелиниң будүрүлге массалыг болгаш экономиктиг ажылдар-килдиниден биске дыңпатканы болза:

Авторнуң бижээн фактылары хыналдадан бадыткаттынган. «Тыва кодээ тудуг» болгаш «Тыва сеттелге тудуг» трестеринге бижикчилериниң илередил турар четпестерин чайладыр хемчегнерни алырын профессионалдар эвилелдериниң область төвүлели сагыпдыргап. Амгы үеде ол организацияларның талазыңдан бо талазы-биле чогуур хемчегнер алдынып турар.

Социалистиг нинтилелде моральдыг факторларның салдар чедирер үүлдери калбарып турар. Коммунистиг моральдың принциптери болгаш норма-чижектери миллионмиллион совет кижилериниң аажы-чаңының дүрүмнери апарган.

Идеологтуг айтырыглар талазы-биле СЭКП-ниң документилериниң ү пому — партия, совет, профэвилел, ажылагый, комсомол активинге, идеологтуг фронтунуң, эртемниң болгаш культураның ажылдакчыларынга стол кырындан ыравас ном болур.

Партияның документилери — нинтилел хөгжүлдезиниң айтырыгларын, коммунизм тургузуушкунуп удуртуруп чогаадыкчы, эртем ёзузубиле коорүнүп үлегери-дир. Ол документилер идейлиг кижизидилгенин сорулгаларын шинтпирлээриниң, социалистиг нинтилелдиң угаан-бодал амыдыралын үлам шинай хөгжүдүрүнүң ленинчи методологиязынга өөредип турар.

(«ПРАВДА» солунның редакция үүлүнден).

Улусчу театрлар көрүлдези

ТАЛАНТ УЛАМ ӨЗЕР

Сарыг-Септин улусчу театрының «Бернарда Альбаның бажыңы» деп шиӊги-биле бистин республикада улусчу театрларның көрүлдези эгелээн. Көрүлдени ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга тураскаатканы. Ук шиниң кайгамчык испан шүлүкчү болгаш драматург Федерико Гарсиа Лорка 1936 чылда бижип дооскан. Ол-ла чылдың август 19-та Испаниянның фашист эрге-чагыргазы Гарсиа Лорканы боолап өлүргени. Фашистерниң бүжар үүлгедиишкини делегейниң мурнакчы кижилеринин киленип көдүргени болгаш Лорканың аттарга улам алдаржаан.

Испан суурларда дерээжеңнерниң аар-берге, хилинчектиг салым-чолуның дугайында шиӊги Москванын Культура институдунуң доозукчузу Айлана Чадамба тургускан. Элээн үр уеде ажылдавайн турган улусчу театрның коллективи ынчаар катап тургустунган. Шиниң шимелде-кааскалгазын С. Лебедев кылган.

Шиниң кол маадыры Бернарда Альба беш кыс уругларның иези болза-даа, каржы харам болгаш бүдүүлүк. Болгунуң 80 харлыг кырган иезиге бөлин ангы шоочалап алган, а уругларын чүгле бай кижилер-биле өглээр бодап, бурганга тейледип өредип турар. Ынчалза-даа ол бүгү амыдыралга боттанмайн баар. Шиниң төнчүүнде Бернарда Альбаның хеймер кызы Адела ол карангы бүдүүлүк чорукка удурлашып тургаш, боду өлүр.

Шинде ойнап турар киржикчилер боттарының онзашкан рольдарын эки өөренип сайгарып албышаан, бедик мергежил-биле моон сонгаар-даа сценага ойнап болурун бадытканнар. Бернарда Альбаның ролүн милиция ажылдакчызы Л. Сладикова, ооң дузалакчызы Поносияны эмнелге ажылдакчызы Т. Белозерова, ооң беш уруглары — Ангустиасты (райподан З. Чащухина), Магдаленаны (библиотекада Н. Шаляпина), Амелияны (уругларның музыка школазында Н. Подкорытова), Мартириову (библиотекарь И. Латкина). Аделаны (библиотекарь Л. Доронина) олар эки ойнаанын көрүлдениӊ жюри кежигүннери дедиглеп, боттарының арга-сумезин кадып, семинарны база эрттирген.

Сарыг-Септин улусчу театрының шилип алган шиниз көрүлденин репертуар талазы-биле негелдезинге дүүшпейн турар деп бодал үнүп келзе, айтырыгны бүгү талазы-биле шинитпирлезе чогуур. Хамаату шүлүкчү, чаа амыдыралдың ыраажызы Гарсиа Лорканың нарын, классиктиг шинизин кодаа сценага чедимчелиг, дээштиг кылдыр тургускания деткиир апаар. Аныяк режиссёр Айлана Чадамба моон сонгаар-даа чаа, солун шилерни тургузары чугаажок.

Көрүлденин жюри комиссиязы (даргазы, хөгжүм-шиин театрының режиссёру Н. Баль), РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Виктор Бек-оол болгаш өске-даа эштер Туранның улусчу театрының. Кызылдың аныяк көрүкчүлер театрының шилерни дараазында хүннерде көргүзээн.

С. БАИР,
уран чүүл училищезиниң башкызы.

Республиканың школаларында

СЕТКИЛИНГЕ ТААРЫШКАН МЕРГЕЖИЛ

Кызыл-Мажалык ортумак школазында күш-ажыл башкызы Степан Белекович Күжүгет 23 чыл дургузунда сеткилинге тааржыр ышак ажылын кылып келген. Районнуң школаларында мурнакчы башкының бирээни деп ооң санадып турарының ужурулаа ында. Ооң хөрээн «Улус өөредилгезиниң тергиини» деп хөрек демдээ каастаан.

Степан Белекович өөреникчилерни мергежилдиг ус-шевер кижилер кылдыр кижизидер дээш шидаар шаа-биле кылып ажылдап чоруур. Школда өөредилге мастерскаазы эки деритгинген. Ооң тудуун алгыткан, ону база-ла эш Күжүгет удурткан.

Ам ол мастерскаада демир чоңдурар ийи, ыяш хаарылдаар хиреэлиг бир, ыяш болгаш демир үттээр бир, ол ышкаш херекселдер чидидер электриглиг дээш янзы-бүрү станоктар, ооң аңгыда хой верстактар бирги, ийнги цехтерде бар.

Өөреникчилерниң кичээл эртиреринге бүгү-ле таарымчалыг байдал тургустунган. Дериг-херекселдер четчир, көргүзүг плакаттары хөй. Кичээлге белеткелди башкы бөлүк бурунгаар чорудуп турар. Уругларның кичээлге сонуургалы бедик, күш-ажыл кичээлдериниң детскимчени ап, оларның келир үезинге кожа орукту шойдерин чугаажок. Келир үевиң мехапизаторлары, инженерлери, шынап-ла маңаа —школаның өөредилге мастерскаяларында баштайгы күш-ажылчы канналганы алыр. Чазавырында, демир-дес-биле ажылдаарында эргежок чугуда станоктар, верстактар четче бар. Оларга ажылдаарда сагыза чогуур дүрүмнер, схемалар хаптарда эстынган. «Мастерскаяның булуңу» — дежурныйлар дапзызы, чазаныылгага хереглеттинип турар пош, хадык, шин, хады, дыт дээш ышкаш мяштарның хевирлери, көргүзүг материалдары, аптечка-биле дериттинген.

Стол, сандай ышкаш ыяш кылыглардан аңгыда, демирдестен кандыг-бир чүүлдер, ылаңгыя модельдер кылырынга оолдар улуг сонуургалдылар. Эрткен чылын уругларның техниктиг чогаалчыларының район делгелгезинге оларның кызганы чүве адаанга чоруур хемо, чарып машиназы жюриниң улуг үнеледиин алган.

Район школачыларының чаңчыл болган часкы делгелгезинге школа коллективи сутта пиммеп чоруур модельдерни, үгулаалап, даараан тыва хеп аймаан, чураан чуруктарны кавириптирген.

Ураң-шевер бодурунга, амданнып чем белеткээринге салымныг, кызымак, дыннаңгыр, эрес кежээ, өске оорүнге үлегер-чижекти көргүзүп турар чамдык өөреникчилерни күш-ажыл башкызы Хуналдай Дөвүт адап туруу.

С. МОНГАЛ.

Республиканың школаларында

СЕТКИЛИНГЕ ТААРЫШКАН МЕРГЕЖИЛ

Кызыл-Мажалык ортумак школазында күш-ажыл башкызы Степан Белекович Күжүгет 23 чыл дургузунда сеткилинге тааржыр ышак ажылын кылып келген. Районнуң школаларында мурнакчы башкының бирээни деп ооң санадып турарының ужурулаа ында. Ооң хөрээн «Улус өөредилгезиниң тергиини» деп хөрек демдээ каастаан.

Степан Белекович өөреникчилерни мергежилдиг ус-шевер кижилер кылдыр кижизидер дээш шидаар шаа-биле кылып ажылдап чоруур. Школда өөредилге мастерскаазы эки деритгинген. Ооң тудуун алгыткан, ону база-ла эш Күжүгет удурткан.

Ам ол мастерскаада демир чоңдурар ийи, ыяш хаарылдаар хиреэлиг бир, ыяш болгаш демир үттээр бир, ол ышкаш херекселдер чидидер электриглиг дээш янзы-бүрү станоктар, ооң аңгыда хой верстактар бирги, ийнги цехтерде бар.

Өөреникчилерниң кичээл эртиреринге бүгү-ле таарымчалыг байдал тургустунган. Дериг-херекселдер четчир, көргүзүг плакаттары хөй. Кичээлге белеткелди башкы бөлүк бурунгаар чорудуп турар. Уругларның кичээлге сонуургалы бедик, күш-ажыл кичээлдериниң детскимчени ап, оларның келир үезинге кожа орукту шойдерин чугаажок. Келир үевиң мехапизаторлары, инженерлери, шынап-ла маңаа —школаның өөредилге мастерскаяларында баштайгы күш-ажылчы канналганы алыр. Чазавырында, демир-дес-биле ажылдаарында эргежок чугуда станоктар, верстактар четче бар. Оларга ажылдаарда сагыза чогуур дүрүмнер, схемалар хаптарда эстынган. «Мастерскаяның булуңу» — дежурныйлар дапзызы, чазаныылгага хереглеттинип турар пош, хадык, шин, хады, дыт дээш ышкаш мяштарның хевирлери, көргүзүг материалдары, аптечка-биле дериттинген.

Стол, сандай ышкаш ыяш кылыглардан аңгыда, демирдестен кандыг-бир чүүлдер, ылаңгыя модельдер кылырынга оолдар улуг сонуургалдылар. Эрткен чылын уругларның техниктиг чогаалчы-даа, киноюн тургузукчулары-даа эгиннинге чедирип шыдаан.

...Участок толээзи Ковалев (ролюнда сураглыг артист Михаил Ульянов) пенсияже үнер дугайында рапорт бөрип каап, көдээге чурттаары-биле кадайыц оглу-биле ыыаар чорудупкан. Хоочун шагдаа харыылап турган участогун хүлээдип бээр дээш улуг лейтенант Степан Степешкога (артист В. Невинный) көргүзүп чорун турар. Ажылының соолгу хүнү, соолгу шактары келген. Кырган офицериң сагыш-сеткилп кайы хире арыг шынчыл дээрзин амыдыралының ыя хөнзиг кезиндээ-ле четче тайылбырлаптар.

Ажылының аайы-биле Семён Митрофанович кап янзы аажы-чаңныг кижилер-биле таваржып келген. Профессор дулгуяа Агпеса Павловна (артист А. Парфаньяк) чамдык кижилериниң санап турары ышкаш үеп-даян эвес, а амыдыралында аас-кежик чок талаларлыг, бот хөрөжен кижи, улус иүгүдээр дээндө чүүл-даа мурнунга тура дүшпес Быакп (артист С. Пономарев) капчаар-даа каржы-хедер чаңнап турза, алызында бөрүн бодунуң чалыын эдип алыр дээрзинге ол бүзүредиг.

Борис Васильевтиң лейтенантызы алызындан сеткилп ак, кижилерге бүзүрээр болза-даа, амыдыралды чаңгыс талалап корбес, ооң чоптүү дээш туржуп турар. Кажан ону комиссар кыйгыртырга, дежурный орук аайы-биле бир-ле херек ужун каразыткан аныяк уругну байысаанчыга аппарып бөрип дилээрге, ол чажам дивес. Орук ара Алланың (Т. Кулиш) кыдыра сеткилдиг, турамыксымаары даштындан көөргеттинген чорук дээрзин амыдыралга хойнуу көрген лейтенант эндевээп. Милицияның мөчүпү Ковалев ол уругну аныяк истекчите экжеп бергеш, бодунуң бодалын, сапалын киирер дээрге шыкыгып, лейтенаптыны чүге-даа бодаваан. Ынчалза-даа бодунуң сагыш амыравааи сеткилин хоочун оңнүү — комиссарга ыыттавайн баар аргазы чок болган. Уругну аңаа салыпкан. Кол буруу уругда эвес деп хоочун кижиниң бодаанын ыяш болган. Сөөлүнде баргаш, ол аныяк кижиниң амытынын камгалаап, даарта хүндүлүг дыштанылгазынче чоруур деп турган лейтенант болу амы-тынындан чарылган.

Кипоюң кол ут-шии ыыдыг. Бо фильмде шагдаавалар дугайында оске чогаалдарда ышкаш, карак чалданыр шоп-содаа, автоматпиналарга сууушкуннер-даа, тывызыксыг будалчак истээшкиннерда чок. Ынчалза-даа ыыпда ол ажыл-херекти күүседип турар буянныг кижилерни ыштики сагыш-сеткилин шынаы-биле чуруп көргүскен.

Фильмиң бир онзагай талазы болза, адын-сураа алгаан. ССРЭ-ниң улустуң артизи, көрүкчүлерге хөлчок билдингир артист Михаил Ульяновтуң бир-ле дугаар режиссёрлаан шенелде ажылы болур. Артист ыыпда кол рольду баага болу күүседип турар. «Эки турачылар», «Бодүүн төөгү», «Колхоз даргазы», «Орукка тулчуушкун», «Хостаашкын» чергелиг бүгүдего билдингир фильмнерге ойнаавы ышкаш ол ыыпда база-да бодуңун эгээртиннес таланттыы-биле көрүкчүнү өөрткен. Михаил Ульяновтуң режиссёр ажылының эгези чедиишкиниг болган деп сапап турар. Орта чогаалчы Борис Васильевтиң ураң-чечен, амыдыралга чоок тоожуу дузалаан.

О. НАМЧЫЛАК.

Валентина Патрикеевна Грахова Каа-Хемниң Үшеп-Аксы 8 чыл школазында ажылдап турар. Үшен ажыг чыдарны башны ажылынга бараан болдурган хөөчүн башны бодуңуң коллективинде болгаш суурнуң чурттаачыларының аразында хүндүлүг кижилериниң бирээзи. Өөренинчилериниң аамы-чаңын ыяк биилир башны бодуңуң ажылынга чедиишкиниг болуру билдингир. Валентина Патрикеевнаның ажылдап турар эге класзы 100 хуу өөредилгелиг.

ЧУРУКТА: эге класс башкызы В. П. Грахова кичээл үезинде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

КҮШ-АЖЫЛ КИЧЭЭЛДЕРИ

Эрзиниң Мөрея 8 чыл школазының 4—8 классчыларының өөреникчилери күш-ажыл кичээлдерин организастыг эрттирип турар. Бүдүрүлге өөредилгезиниче чаа-даа хаара туттунуп эгелээн бичии өөреникчилериң бо эртемге сонуургалын, күш-ажылга шнакпылын хайыктырар соруга-биле башкы хой солун кылган кылыгларны көргүзүп, теория кичээлдерни чорудуп турар.

Үстүкү классчыларга кичээлдериң эртип турары бир янзы. Уругларның кулинария кичээли —борта элээдь урутзар хлебти бижырарын, амданнып чемни канчаар белеткээрин улуг угбалары — поварларның дузазы-биле теория кырында шиңгээдип алган билиглерин практика-биле холбап турарлар. Боттарының кылган чемин чиирге амданнып болбайн ааи.

Оолдар черле ындыг. Бичии чажындан машина-техника башкарыксаан, бир-ле чүвени тутпан, кылыксаан чоруур. Төрүмелден ол сонуургал күш-ажыл кичээлдериниң детскимчени ап, оларның келир үезинге кожа орукту шойдерин чугаажок. Келир үевиң мехапизаторлары, инженерлери, шынап-ла маңаа —школаның өөредилге мастерскаяларында баштайгы күш-ажылчы канналганы алыр. Чазавырында, демир-дес-биле ажылдаарында эргежок чугуда станоктар, верстактар четче бар. Оларга ажылдаарда сагыза чогуур дүрүмнер, схемалар хаптарда эстынган. «Мастерскаяның булуңу» — дежурныйлар дапзызы, чазаныылгага хереглеттинип турар пош, хадык, шин, хады, дыт дээш ышкаш мяштарның хевирлери, көргүзүг материалдары, аптечка-биле дериттинген.

Стол, сандай ышкаш ыяш кылыглардан аңгыда, демирдестен кандыг-бир чүүлдер, ылаңгыя модельдер кылырынга оолдар улуг сонуургалдылар. Эрткен чылын уругларның техниктиг чогаалчы-даа, киноюн тургузукчулары-даа эгиннинге чедирип шыдаан.

...Участок толээзи Ковалев (ролюнда сураглыг артист Михаил Ульянов) пенсияже үнер дугайында рапорт бөрип каап, көдээге чурттаары-биле кадайыц оглу-биле ыыаар чорудупкан. Хоочун шагдаа харыылап турган участогун хүлээдип бээр дээш улуг лейтенант Степан Степешкога (артист В. Невинный) көргүзүп чорун турар. Ажылының соолгу хүнү, соолгу шактары келген. Кырган офицериң сагыш-сеткилп кайы хире арыг шынчыл дээрзин амыдыралының ыя хөнзиг кезиндээ-ле четче тайылбырлаптар.

Ажылының аайы-биле Семён Митрофанович кап янзы аажы-чаңныг кижилер-биле таваржып келген. Профессор дулгуяа Агпеса Павловна (артист А. Парфаньяк) чамдык кижилериниң санап турары ышкаш үеп-даян эвес, а амыдыралында аас-кежик чок талаларлыг, бот хөрөжен кижи, улус иүгүдээр дээндө чүүл-даа мурнунга тура дүшпес Быакп (артист С. Пономарев) капчаар-даа каржы-хедер чаңнап турза, алызында бөрүн бодуңун чалыын эдип алыр дээрзинге ол бүзүредиг.

Борис Васильевтиң лейтенантызы алызындан сеткилп ак, кижилерге бүзүрээр болза-даа, амыдыралды чаңгыс талалап корбес, ооң чоптүү дээш туржуп турар. Кажан ону комиссар кыйгыртырга, дежурный орук аайы-биле бир-ле херек ужун каразыткан аныяк уругну байысаанчыга аппарып бөрип дилээрге, ол чажам дивес. Орук ара Алланың (Т. Кулиш) кыдыра сеткилдиг, турамыксымаары даштындан көөргеттинген чорук дээрзин амыдыралга хойнуу көрген лейтенант эндевээп. Милицияның мөчүпү Ковалев ол уругну аныяк истекчите экжеп бергеш, бодуңун бодалын, сапалын киирер дээрге шыкыгып, лейтенаптыны чүге-даа бодаваан. Ынчалза-даа бодуңун сагыш амыравааи сеткилин хоочун оңнүү — комиссарга ыыттавайн баар аргазы чок болган. Уругну аңаа салыпкан. Кол буруу уругда эвес деп хоочун кижиниң бодаанын ыяш болган. Сөөлүнде баргаш, ол аныяк кижиниң амытынын камгалаап, даарта хүндүлүг дыштанылгазынче чоруур деп турган лейтенант болу амы-тынындан чарылган.

Кипоюң кол ут-шии ыыдыг. Бо фильмде шагдаавалар дугайында оске чогаалдарда ышкаш, карак чалданыр шоп-содаа, автоматпиналарга сууушкуннер-даа, тывызыксыг будалчак истээшкиннерда чок. Ынчалза-даа ыыпда ол ажыл-херекти күүседип турар буянныг кижилерни ыштики сагыш-сеткилин шынаы-биле чуруп көргүскен.

Фильмиң бир онзагай талазы болза, адын-сураа алгаан. ССРЭ-ниң улустуң артизи, көрүкчүлерге хөлчок билдингир артист Михаил Ульяновтуң бир-ле дугаар режиссёрлаан шенелде ажылы болур. Артист ыыпда кол рольду баага болу күүседип турар. «Эки турачылар», «Бодүүн төөгү», «Колхоз даргазы», «Орукка тулчуушкун», «Хостаашкын» чергелиг бүгүдего билдингир фильмнерге ойнаавы ышкаш ол ыыпда база-да бодуңун эгээртиннес таланттыы-биле көрүкчүнү өөрткен. Михаил Ульяновтуң режиссёр ажылының эгези чедиишкиниг болган деп сапап турар. Орта чогаалчы Борис Васильевтиң ураң-чечен, амыдыралга чоок тоожуу дузалаан.

О. НАМЧЫЛАК.

САГЫШ-СЕТКИЛДИҢ БАЙЛАА

Москвада ажылдап, чурттап чоруур талантылыг чогаалчы Борис Львович Васильев-биле «Юность» деп журналды дамчыштыр таныжа берген бис. Чоокта чаа ооң ук журналга долуулу-биле парлаттынган «Мында дан ханаалары ыржым» деп тоожуузунга үнделиттинген атташ киноюн республиканың көрүкчүлери сонуургал-биле уткаан. Ам чогаалчының база-ла ол журналга парлаттынган «Эп сөөлгү хүн» деп тоожуузунга үнделиттинген атташ фильми бистиң республиканың экранында үнүп эгелээн. Борис Львовичиң мурнундагы киноюшыкап, борта база ооң спарийп бижишкеп. Ынчалгаш чогаалчы бодуңун тоожуга кодүрген айтырыын экранга ыыпын демдеглээни чугаажок.

Тоожу милиция ажылдакчыларының амыр эвес ажылхерээнге тураскаттынган. А чогаалчының оңу көргүзерде ыыпын кырында шиңгээдип алган оруу оскелерден бир янзы болуп турарыбиле солун. Борис Васильев бодуңун лейтенант Ковалевун чүүң-даа мурнунда сагыш-сеткилинден байлак кижи кылдыр көргүскен. Аңаа бак херек үүлгеткен кижилерни чүгле кезедип, шиңдип, торгаары эвес, оларның ынчалза-даа

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңнар!

1925 чылда үнделеттингеи

ШЫН

1973 ЧЫЛ
АПРЕЛЬ
4
СРЕДА
№ 72 (9155).
Өртээ 2 коп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Н. В. Подгорный Финляндияже чорупкан

СЭКП ТК-ниң Политбюро шенгүзүү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Финляндия республиканың президентиниң чалаанын-биле Хельсинкияже апрель 3-те чорупкан. Ол ыяаар Пайырал, кады ажылдажыпта болгаш бот-боттарынга дуразалчы хүгайында керээге ат салганындан бээр 25 чылын байырлаарынга киржири-биле чорупкан.

Эштер Г. П. Воронов, К. Т. Мазуров, Ю. В. Андропов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов болгаш өскелер-даа Н. В. Подгорныйны Внуково аэродромундан үдээн.

Н. В. Подгорный-биле кады ЭХКК-ниң даргазы С. А. Скачков, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы И. Г. Павловский, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Г. В. Романов олар база чорупкаңнар.

(СЭТА).

А. Н. Косыгин Швецияда

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА-ның тускай корр.). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин швед чазактың чалаанын ёзугаар ыяа албаннын аян-чоруун кылып чеде берген.

Стокгольмнуң совет болгаш швед күрүве туктарын киискиткен аэродромунга Совет чазактың башкызын Швецияның Премьер-министри У. Пальме, даштыкы херектер министри В. Викман болгаш албаннын эске-даа кижилери уткааннар.

Швецияның чазаа А. Н. Косыгинге алдар болдурган мөжээки шайлаага тургускан.

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Ыяа албаннын аян-чоруун кылып чоруп турар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Авеста хоорайга чораан.

Совет чазактың башкызы хоорайның будурүлгелериниге барып, ажылчыннар-биле чугаалажып, хоорай чагыргазының төлээлекчилери-биле болгаш «А. Юнсона» концерниниң удуртукчулары-биле уштурашкан. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазын даштыкы херектер министри В. Викман үдеп чораан.

ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛДЫҢ МАЙ БИРИНГЕ УТКУШТУР

Апрель 21—Ленинчи коммунистиг субботник

ДЕМНИГ АЖЫЛДААР

Апрель 21-де коммунистиг субботник чорудар дугайында Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээшкинии «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары бир эп-сеткилдиг деткээш, ол хүн чүнү кылырын тодарадып чугаалашкан. Кижи бүрүзү эң бүдүрүкчүлүг ажылдап турган, ажылдаан акшазын бөш чылдың фондузунче киирер күзелин илереткен.

Хову-Аксыга коммунистиг субботник эрттиреринии штабын тургускан, оон кежигүннери янзы-бүрү участоктарда бижыглаттынган. Олар субботник хүнүнде чүнү кылырын, чеже кижи киржирин санап көргеш. Баштайгы саналга ёзугаар алырга комбинаттың кол металлургтар пегииин коллективи ол хүн чедип муң хире рубльдин продукциязын бүдүрер, оон иштиңден чеди чүс хире рубльди бөш чылдың фондузунче шилчидери көрдүнүп турар.

МАЛЧЫННАРНЫҢ СӨЗҮ

Коммунистиг партиниң болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге тураскаатхан коммунистиг субботникке идепкейлиг киржирин Өвүр районнуң малчыннары үлээптеп.

«Коммунизмче оруң» колхозтуң хойжулары коммунистиг субботникке киришкеш, иштиң күжү-биле ажыктыг ажылды кылырын шиитпирдээнер. Ынчангаш хойжу бригада бүрүзү кылыр ажылын баш бурунгаар тодаратканнар.

Бора-Шай бригадазының 19 малчыны чеди километр хире хемчээлдиг сиген шөлүн кажаалар шөт хевээрин дугурушкан. Хам-дыттын хойжу бригадазының кежигүннери чаа кажаалар тудар тулуг ыяжын белетизээринге киржир.

Часка БЕЛЕТКЕЛ

Шык базырыышкыны эгелээн

ТЭЭЛИ. «Шынның» штаттан дашкаар корр. Б. Барбаның телефон дамчыштыр дыннатканы: Бай-Тайга районда сөөлгү хүннерде аяс-каан хүннер боол турганындан хөрзүи чылып, часкы хову ажылдары эгелээр—шык базырыышкыныче кирер аргалыг апарган.

«Мурнакчы» колхозтуң кол тараалан шөлдеринде болгаш «Тээли» совхозтуң Найырал салбырында трактор агрегаттары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының дүжүдү дээш демисежип эгелээн. Баштайгы хүнде «Мурнакчының» механизаторлары 115 гектарның шыгын базырып, хөрзүнү илиртеп, болбаазыраткан. Ыяда эң ылангыя эрткен чылдың эдбек дүжүдү дээш демиселге шылгараан. «Күш-ажылчы шылгарал» деп медаль-биле шаңнаткан Сайын-оол Лопсанович Хертек биле Куулар Дадый-оол Седенсот оларның агрегаттары мурнакчы чоруун көргүзүп, хову ажылдарында эгелээн социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда киргеннер.

«Тээли» совхозтуң механизаторлары базала баштайгы хүн шалыпчы ёзу-биле ажылдаан. Бүгү агрегаттар шык базырыышкынынга бичии-даа соксаваан: бай-тайгажыларның часкы хову ажылдарынга ыяк белеткенгенинин херечизи ол болур. Совхозтуң шык базырыкчыларының мурнуку одуруунда Дөн-Теректе ажылдап турар тракторист Семен Дамба чоруп турар.

Бай-Тайганың көдээ ажыл-агый ажылдакчылары баштайгы хүннернин темпизин часкы хову ажылдарының бүгү дургузунда кудулатпайн, кызымаккай ажылдаарынга шиитпирлиг.

Хову түрлаглары одунган

Тоскы беш чыл планын иүүседириниң шиитпирлиг чылында часкы хову ажылдарын чедиишкинниг чорудар дугайын Такдыда «Революцияның чалбыжы» колхозтуң коммунистери чоокта чаа боттарының хуралынга чугаалашкан. Амгы байдал-биле алырга, колхозтуң тараажылары тарыгаже киреринге барык белен: үрезинни четчеңзин болгаш арыглаан, бүгү техниканы септээн болгаш бригадалар төптеринде чедирген, ам хову түрлагларын белеткеп турар.

Колхозтуң девискээринде хар ам-даа бар. Ынчалза-даа механизаторларның чамдыызы хову түрлагларында четпилей бергилээн. Тараажылар чурттаар бажыңнарны чугайларны дооступ турар. Апрель 10-да шык базырыышкынын эгелээрин планнаан.

«Революцияның чалбыжы» колхоз бо чылын 14020 гектар шөлге көдээ ажыл-агый культураларын тарыыр, оон 9700 гектарынга тараа культураларын чажар, ол болза бир сеялгага-ла 180 гектар онаажыр дээни ол. Бо хүннерде үрезин хораннаашкыны түлүп, каш хонукта ону двозар.

Часкы тарылгага кол рояьду механизатор кадрлар ойнаар. Ынчалза-даа планнаттынган ажылдарны чогуур хуусаазында кылырынга 14 тракторист чедишпес. Оларны колхоз төвүнде турар № 11 профессионал-техниктиг училищеден алырын дугурушкан.

Апрель 5-те колхозтуң тараажыларының профзвилел хуралы болур. Анаа тараажы бүрүзү-ле хүүда социалистиг хүлээлгелерни алыр. Часкы хову ажылдарынга белеткедиң сөөлгү шиитпиргиг хүннеоп келген. Ам кол чүүл — бүгү ажылдарның шынарын эннижидери. Май Бириниң байырлалын улуг чедиишкиннер-биле үтүүруу.

К. ЧООДУ.

Септелгениң мурнакчылары

Барыын-Хемчик районда «Сельхозтехника» каттыжышкыны эрткен ювилейлиг чылда техника септелгезинин ай, квартал планнарын үргүлүү ажыр күүседип келген. Бо чылдың бирги кварталында 52 трактор, 25 автомашина болгаш янзы-бүрү 85 мотор септээр тургаш, ол бүгүнү чедиишкинниг күүседткен.

Бүдүрүлгеде мурнакчыларның саны чыл бүрүде немежип турар. Ылангыя эрткен кварталда септелгече елесарьлар Сарыглар Сула, Сотпа Март-оол, Саая Ким-оол, Куулар Ким-оол, Хомушку Сталь-оол олар планныг даалгаларын 100—107 хуу чедирип, мурнакчы ажылдааннар. Дуңзалакчылар Чозар Хирлиг-оол, Ирбаа Дуктуг-оол болгаш токарьлар Владимир Малышев, Алексей Саая оларга коллектив чоргаарланып турар.

Районнуң «Большевик» колхозунуң механизаторлары «Сельхозтехника» черинге кээп илчирбеглиг болгаш «Беларусь» маркалыг тракторларны септеп алганнар. Механизаторлар Хомушку Матпа-Дамба, Саая Хүрет-оол, Саая Чат-оол, Николай Хомушку оларның техника септелгезинин үезинде шудургу ажылдаанын колхоз баштазы чери онзалап демделээн.

Т. САРЫГЛАР.

Дүжүттү бедидер дээр болза...

1973 чылда чер ажылының уразы болгаш өске-даа продуктуларын бүдүрериң болгаш белеткээрни көвүдедири дээш, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы чурттуң тараажыларының хей-аъдын көдүргеп. Ынчангаш, тоску беш чылдың планныг онаалдаларын күүседириниң шиитпирлиг чылының часкы тарылгазынга кажангызындан-даа, күженишкинниг белеткенип турар бис. Шак мындыг үеле дүжүттү бедидеринге шаптыктап турар чамдык чазыгларывысты ажыы-биле чугаалаар болдум.

Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң Найырал салбырынга, каш чыл улаштыр агрономнап келдим. Бо черниң агаар-бойдузунуң байдалы шириинин: хар чугаа, чамдык чылдарда чер шуут кара-даа кыштаар, час — орай болгаш доңаттыг, күскү соок база арте. Ынчалза-даа бай-тайгажылар багай эвес дүжүттү тоокка чедир-ле ажаап ап келгеннер.

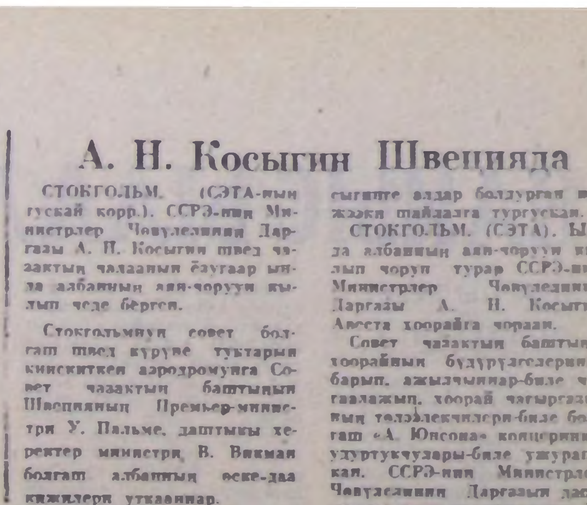
Тоокка чедир-ле... Чүге дээрге, сөөлгү ийи-үш чылдың кайызында-даа тараа культураларының дүжүдүнге немелде болбаан. Оон чылдагаанын агаар-бойдузче чүүй каап шыдавас бис. Хамык ужур чер ажылының культуразының чавызында. Найырал салбырның тарылга шөлдерин көөр болзуларга, анаа дораан-на бүдүрээр силер. Андарган-даа, илиртээн-даа черлерде орк-деликтер эвээжок. Хойну кылыр дээш, оон шынарынче сагыш салбас чоруктун үржүү ол. Тарааны суггарарыныа база улуг четпеетер бар. Чижээлээрге, буга долдур сугну бадырып алгаш, ону чаза будагдыр азы шолче хей сут базырар. Ол сут хорлуунуң чемжин со шаап апаар, чамдык черлер малгашталыр, чамдык черлер курлаг апаар. Суттатчы бүрүзүн өөретпейн турары моон илдең.

Тарылга шөлүнден бедик дүжүттү албайн турарывыстың бир кол чылдагааны — тарылга ээлчештирилгезин четче шиңгээдип албаавыста. Бистин салбырга 8 шөлдүг бир, дөрт шөлдүг бир тарылга ээлчештирилгезин бурунгаа чылын эгелээн. Ону долу шиңгээдип алганывыс соонда, херектин оскерлерин чугаажок. Ынчалза-даа бо тарылга ээлчештирилгелеринде арбай кирбейн барганы элдеп, а планда 540 гектар арбай бар. «Тээли» совхозтуң кол тускай артемниглери дарый хемчег албас болза, ук тарылга ээлчештирилгези үрелип болур.

Чемнешчидилгени ажыглаары болгаш бок үнүштер-биле демисел бисте база сула. Бола бүгү четпеетер тараа болгаш чер ажылының эске-даа культураларын бүдүрерине луза болбайн турар. Хову түрлагларынче үнүштериниң бүдүзүнде тараажы бүрүзү ынаар сагыш салыр, харыы-салганы бедидер ужурлуг. Чүгле ынчан тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында алган социалистиг хүлээлгевисти күүседип шыдаар бис.

Х. КАНЧЫЫР-ООЛ,
салбырда агроном.

Кварталда шалыпчы ажылдааннар

Бо чылдың март ойда республика типографиязы хожудаашкынарлан уштуулуп, цехтер, бригадалар аразының чарыжын улам калбартырынче кичээнгейлиг утпаан. Оон түнелиниде парзаар болгаш дептерлээр цехтер бедик коргүзүттерни чедип алган.

Бо чуруктарда ол ийи цехтиң мурнакчыларының чуруктарын киирген. (Четүлдеп куду) Парзаар цехте коммунистиг күш-ажылдың ийи шалыпчызы Мария Михалева биле Надежда Леикова. Парзалга машиназының чанында ажылдап турар база-ла шалыпчы ажылчын Галина Агошкова-дыр. Оон адаанда чурукта дептерлээр цехте комсомолчу-аныяктар бригадазының кежигүнүзи Надя Севеимаа, Надя Дикунова, Надя Борякина. Бо аныяктарның бригадазы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип тургаш, продукция бүдүрериниң талазы-биле 35 муң рубльдиң хожудаашкынын дуглап, март айда 39 муң 600 рубльдиң продукциязын бүдүрүп үелдүрген.

Бүдүрүлгениң оон өске-даа мурнакчы ишчилериниң ачызында типография бо чылдың бирги кварталында продукция бүдүрериниң планын 102,6 хуу, сайгарылга планын 100,6 хуу күүседткен. Бо хүннерде бригадалар май 1-ниң байырлазынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражырының чарыжынче кирген. Ол чарыштың мурнунда парлаар цех чоруп турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Сөөлгү шакта

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

ПАТРИОТТАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ДАКАР. (СЭТА). Гвинеяны (Бисау) хостаарының шерии Мурнуу болгаш Сөөгү фронтуларда португал колонизаторларының камгалалдыг черлериниче шаап халдаашкынның ходелиишкиннерин үлам калбартып турар. Португал командылал чери эң ылангыл Фариимле болгаш Биссорада бүзээлеткен гарнизоннарынга дузалаар дээш сөөлгү курлавырларын ажыглап турар. Ынчалза-даа оларның ыяыг орааажыктывары бууразыкшыга таварыжып турар. ПАИГК-тин ыяаатынга айытказы-биле алырга, патриоттарның агаардан халдаашкынга удур камгалалының батареялары март 23-тен 25-ке чедир дайзынның парашютчуларлыг беш самолёдун дужур аткан, а Биссора девискээринге чөр орүү-биле чоруткан немелде шериглерни бүрүү-биле удуткаан.

ПАИГК-тин айтыышкынын баугаар Хостаага шеринии кезектери португал шериглерниң кол-кол черлеринге одумнуг согуушкуннар кылбышаан, шаап халдаашкының үргүлүлеп турар.

ДУГУРЖУЛГАНЫ САГЫЫР

ХАНОЙ. (СЭТА). Дөрт таланың каттышкан шериг комиссиязында Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанын төлөөлериниң башкыңы генерал Чан Ван Ча Вьетнам талазы-биле дугуржулганың күштүг бооп эгелээн үеден бээр эрткен 60 хүнүнүн түнелиниң дугайында медегслел кылган.

Сайгончу эрге-чагырга чедисектиг өнчүк-чөпгээлерни кылып турза-даа, МВР-ниң РТЧ-зи ат салган дугуржулганы шынгыл сагыш турарын ол демдеглээн. Каттышкан Штаттар сайгончу эрге-чагырганы деткип турар. АКШ Мурнуу Вьетнамдан бодунун шериглерин үилүрген-даа болза, ында хөй боо-чепсекти болгаш ок-чемнекти арттырып каан. АКШ ВДР-ниң девискээр суглар ында миналарын айыыл чок болдурарын узамдыктырып, сөөгү-вьетнам девискээрже хайгымалды самолёттарын чорудуп турар.

Париж дугуржулгазында айытказы демократтыг хостуг эргелерни Мурнуу Вьетнам улуска сайгончу эрге-чагырга хандырып бербейн турар. Ол Мурнуу Вьетнамның кара-бажыңнарында хилиичектенип чыдар хамаатыг кижилерни МВР-ниң РТЧ-зинге ам-даа дамчыдып бербээн, туттурган шериг кижилерни хүлээдиринге шаптыктап турар.

Генерал Чан Ван Ча Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазының бүгү негелделерни шыңгыы сагырын Каттышкан Штаттардан болгаш сайгончу эрге-чагырганан пеген, оон уржуктарывыш долу харысалгазының оларга онзажырын демдеглээн.

БОМБАЛААШ-КЫННАРНЫ БУРУУ ШААП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корр. А. Бобиков дамчыткан: америк парлалга болгаш хөй-ниити Камбоджаның хостаган районнарын америк ужар чүүлдүң бомбалаарын үргүлүлеп турар политиканы калбаа-биле шүтүмүлеп турар.

Ол бичаң турттуң девискээрин дерии бомбалаар үүлгедиглерни америк ужар чүүл ам мырыңай беш неделя дургузунда үргүлүлеп келген. Информация агентилелдерииің дыңнадыш турарын ёзугаар алырга, ол үүлгедиглерни кылырынче бомбалакчы-ыдыкчы «F-111» болгаш стратегиг бомбалакчы «B-52» самолёттар-биле катай улуг күштерни салып үндүрген.

Америк парлалганың хөй-хөй органнары ол фактыны тайылбырлаан, оон ужурун боттарының билбейн турарын, агаардан халдаар үргедекчи үүлгедиглерниң үргүлүдевишаан турарынга киледээвин база илергейлеп турар. Камбоджага удур америк бомбалаашкыннарның үргүлүлеп турары чазактың адайының тавырылдырар бис» деп турарынга мырыңай дүүшеин турар деп, «Нью-Йорк таймс» солун редакция чүүлүнүг бижээн. «Ындыг дайынзырак үүлгедиглерни конституция ийикпе стратегия талазы-биле агартырының ам кандыг-даа барымдаазы черле чок» деп, солун бижээн.

Камбоджаны бомбалаарын үргүлүлеп турар үүлгедиглер делегейниң ол девискээринге АКШ-тың чимеленишкиниверинге хамаарыштыр дершилелиг хөй-ниити серемчиледдиг болур ужурауг деп чүвеин коргүзүп турар деп, «Нью-Йорк таймс» айытказ.

Камбоджага агаар дыңнын үргүлүлеп турар политиканы демократтыг партиниң сенатта хөй шуруузунуң башкыңы М. Мэнсфилд база сенат кежигүнзери демократтар Дж. Мэски болгаш С. Саймингон шыңгыы шүтүмүлээн. Айова штаттың Де-Мойн хоорайынга олар Камбоджага удур америк бомбалаашкынарны доп-дораан соксадырынче болгаш ол чурттуң девискээринден бүгү америк кижилерни үндурериниче кыйгырган.

М. Мэнсфилд бомбалаашкыннарны акталандырарын соксадыр дугайында сенатка хөөйлу төлевилелин санаалдап киирген. «Мурнуу Вьетнамдан бүгү америк шериглерни үндурүп алган, ынчангаш бодунуң солдаттарын камгалаары эргежок чугула деп смыдаглаар бомбалаашкыннарны чоптуг кылдыр санап-даа болбас» деп медеглээн.

ЧАА ЧАЗАКТЫҢ БАШТАЙГЫ БАЗЫМНАРЫ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның чаа чазаа майының 25-те хүлээлгеэнин күүседип эгелээр. Оон баштай кылыр чугула базымны ажылышчылерниң ажыл төлевирин бүгү-ниити улгаттырары болур. Аргентинаның чоокта чаа сонгуткан оралакчы президентизи Висенто Солано Лима ынчалдыр медеглээн. Оон аңгыда, национал экономиканы хөнүдеринге идиг баар дээш чуртта ажылдап турар даштыкы чуттар монополияларының ап турар ырыг орулгазын дашкаар үндүрүп алган, ынчангаш бодунуң солдаттарын камгалаары эргежок чугула деп смыдаглаар бомбалаашкыннарны чоптуг кылдыр санап-даа болбас» деп медеглээн.

73 КОММУНИСТ ДЕПУТАТ

ПАРИЖ. СЭТА-ның корр. О. Карассевтиң дыңнатканы: Францияның чаа сонгуткан Национал хуралының сессиязы дүүн ажыттырган. Ону Национал хуралдың эң хөгжүүчү, коммунист депутат Биржвль Барель ажыттаан. Бо удаада Национал хуралдың чаа составында 73 коммунист депутат (мурнакы составта олар 33 турган), социалистиг партияның болгаш чөөн радикалдарның парламент бөлүүнүн 102 депутады кирип турар. Чөөн партиялар ниитизи-биле 180 олуттуг болээн. Депутаттар Национал хуралдың даргазынга мурнунда чазакка социал херектер талазы-биле бүрүзе министри турган Эдгар Фору сонгаан.

НАЙЫС ЫЛААЛДЫҢ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДА

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ФОНДУЗУНГА

«Тыва тудуг» трезинде партком ленинчи коммунистиг субботникти эрттиреринии тускай штавын тургускан. Оон начальнигинге трестиң эргелекчизиниң оралакчызы В. А. Жукту томуйлаан. Штаб кежигүннери боттарының аравында ажыл хүваалдазын чоруткан. Од хүн ажыл эң бедик бүдүрүкчүлүг болурунче утланган белеткел ажылдарын чорудуп турар.

«Тыва тудуг» трестиң сәлбырлары 26,5 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылын кылган турары көрдүнген. Ынчалза-даа чер-черде байдалды, болдунар аргаларны ылавылап көрген сөөлүнде од түн өскерди берип болур. Өскерилде түгле көвүдээрниче утланыр.

Коммунистиг субботниктиң эртиренге хамаарышкан хуралдар бригадаларга болгаш аңгы-аңгы тудут объектилеринге болуп эрткилээн. Чижээ, эш С. Шабалининиң удуртуп турары панельдерден бажың эптеп тударының бригадазының кежигүннери од хүнүн ажылының нормазын 110—115 хуу чедирерин, 3 муң рубльдиң ажылын бүдүрерин хүлээнгеп, а түүйбу-биле бажыңнар тудар эш В. Наволокининиң бригадазы 1200 рубльдиң ажылын бүдүрерин баш удур көрүп турар.

Коммунистиг субботниктиң хүнүнде ажылдаан акша-төрениниң чамдык кезии тоску беш-чылдың фондузунче шилчиттинген турарын трестиң чер-черде тудут организациялары шиитпирлээн.

Коммунистиг субботникке бүгү талалыг белеткелди амдаа күштелдирер сорулга-биле од айтырыгны чоокку хүннерде парткомнуң бюрозунга чугаалажып көөр. Аңаа коммунистиг субботниктиң эрттиреринии штавының начальнигиниң илеткелин дыңнаар.

КИЖИЗИДИЛГЕ АЖЫЛЫНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ

Эрткен юбилейлиг чылда Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының коллективи эки ажылдаан. СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болган профэвилелдериниң область чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Кол-кол техник-экономиктиг көргүзүглер долдур күүсеттинген турган.

Ынчалза-даа од бүдүрүлге тоску беш чылдың шиитпиргиг үшкү чылының баштайгы кварталында четпес ажылдап турар. Чижээ, барааның продукция бүдүрерииң планы март 25-ке чедир баштайгы саналгыкын-биле 92 хуу, түшажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң —90 хуу, ыяшты сөөртүп чедирериниң —85 хуу, мебель кылырының —84 хуу болган.

Бүдүрүлгениң ажылында четпестерни чайладырының оруктарын ында партия организациязы кичээнгейге алган. Чоокта чаа «Ажылчы чоннарны кижизидер талазы-биле идей-политиктиг ажылды күштелдирери» деп айтырыгны партия хуралынга чугаалашкан. Аңаа бүдүрүлге программазы чүге күүсеттинмейн турарыл дээрзиниң дугайын илеткел кылган партия организациязының секретазы эш Пестерева анализтеп чугаалаан. Саналберген коммунистер илеткелчиниң бодаддарын немээн болгаш үлам хаылаткан.

Бирги кварталдың бүдүрүлге программазы күүсеттинмээниниң кол чылдагааны болза бүдүрүлге черииң ажылын четпес организастаанында, курлавырларны четче ажыглаваанында, ылаңгыя кижилер-биле ажылды четпес тургусканында болган. Инженер-техниктиг ажылдакчылар, цех начальниктери болгаш бригадирлер бүдүрүлгениң ажылынче хаылап кирбээн, ону эрецгей удуртуп турар. Бо бүгү четпестерниң уржуундан бүдүрүлге планы үзүлген.

Кижилер-биле ажылды четпес тургусканы черле тодаргай. Чижээ, эрткен чылын ажыл шагы үзер чорук 378 кижи-хүнү четкен. Оя-ла чылып эзирик кижилер сергедир черге киргеннер база бар болган. Ажыл шагы үзер, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, арагалаар чорук ам-даа бар.

Партия организациязында агитаторлар, политинформаторлар бар, экономиктиг билиглериниң үндезинии өөренир школа ажылдап турар-даа болза, олар бүдүрүлгениң амыдыралындан хоорук.

Социалистиг чарыштың организастап турарында база четпестер бар. Чарыштың түнелин ай санында үндүрүп турза-даа оон дээштии ам-даа кошкак. Ылаңгыя материалдыг болгаш моральдыг идиг берииишкиниң көргүзериниң хевирин четпес ажыглап турар. Ылаңгыя мындыг чижекти көрээли. Үк коллективтиг Ээрбекте бүдүрүлге участогу февраль айда бригадалар аразынга шилчиң чоруур тукчугаштыл чедип алган болгаш оон кежигүннери акша шаңналдарынга четкен. Ынчалза-даа ону ол-ла дораан эвес, девискээрниге хар улуг дүшкен болгаш ыштың байдалы берге турган. Ынчалза-даа партия организациязы, коммунистер база малчыннар чогуур хемчеглерни ай-шаанда ап чорутканының түнелинде малывыс хүр ыш ажып турар. Бригадада хойлар киидин түлүн төрүп турар. Баштай төрээн ийи муң ажыг хойнуң чаш төлү менди алдынган. Салчак Дамба, Хертекпен Солун-оол, Иргит Малчын-Тараа оларның коданнарында малдың байдалы эки болгаш төрээн хойларның хураганы менди алдынып, эки доругуп турар.

Часкы үе малды ажаап-тежээринге бедик харыысалганы негеп турар. Коммунистер болгаш бистиң бүгү малчыннарывыс ам-даа шудургу ажылдаар болгаш малдың баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер дээш күжениишкинин кошкатпас.

С. БЕЛЕК,
«Кара-Хөл» колхозтуң Сукпакта партия организациязының секретары.

МАШИНА-САНАЛГА СТАНЦИЯЗЫ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың экономиказының бүгү үчёдүн адырлар аайы-биле механизастаар ажылды комбинаттың машина-саналга станциязы чорудуп турар. Станция 1971 чылда тургустунган. Оон бээр ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бухгалтериязының үчёдүн бүрүнү-биле механизастаар ажылды кылып эгелээн.

Күш-ажылдың болгаш ажыл төлевирин, материалдыг үнелиг түүлдерни, үчёттарын станцияның ажылчыннары чүс хуу механизастаан. Амгы үеде коллективтиң ажылчыннары белен продукциянын болгаш оон сайгарылгазының үчёдүн механизастаарының ажылын доозар чыгаан.

Станцияның тургустунган чылында аңаа ажылдаар специалистериниң саны өөрээш турган. Амгы үеде станцияда олар четчелеттинген, ынчангаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бээн.

Ажылынга кызымак, мергежилдиг мурнакчы ажылчыннарның саны коллективте өөрээш эвес. Оларның чамдыызы-биле таныжып көрээлинер. Наталья Федоровна Голубцова (үстүнде чүрүкта) кылган ажылын ак сеткилдиг күүседип, коллективте калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Ол кыска үенин иштинде сан-түн сайгарар машинаның оператору мергежилди кончуг эки шинээдип алган.

Перфорация цехиниң улуг операторуу Вера Серафимовна Тарасенко (адаанда чүрүкта) болдунуп чедип алган мергежилиниң дүрүлгазын өскелерге дамчыдып берип, ыка хөй бедик мергежилдиг операторларны белеткеп үндүрген. Оон үлүрткән цехиниң ажылчыннары ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип келген.

Комсомолчу Людмила Наимовщина сан-түн сайгарар машинага шалыпкын ажылдап, хүн бүрүнүн планныг онаалдазын 120—130 хуу күүседип турар. Ол түгле мурнакчы ажылчын эвес, а харын коллективте идепкейлиг хөй-ниитпчи.

В. ЧАДАМБА.

Авторнуң фотолары.

Харыысалганы бедидип тургаш

Тоску беш чыл планы маа бажын өстүрериниң, ооң продуктулуун бедидериниң талазы-биле малчыннарның мурнунга харыысалгалыг сорулганы салган. Бай-Тайга районнуң ыранны «Кара-Хөл» колхозунуң Сукпакта партия организациязы ону бедик харыысалга-биле көрбүшаан, малчыннар ортузунга организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылды күштелдирип, олардан негелдеми дыңзыдып турар. Бистиң Сукпактың девискээринде хөйжу бригаданың үжен беш, сарлаң болгаш инектиң он ийи коданнарында малчынмар чурттап, ажылдап турар. Девискээр улуг болганы-биле организастыг болгаш политиктиг ажылды калбартып чорудары улуг күжениишкинни негээр.

Бистиң партия организациязывыс чээрби беш коммунистен тургустунган. Партия хуралдарынга колхоз бүдүрүлгезиниң эргежон чугула айтырыгларын чугаалажып турар бис. Бүгү коммунистер шупту партийжи даалгалыг болгаш ону канчаар күүседип турарының дугайында партияның ниити болгаш бюро хуралынга оларның отчеттарын дыңнаарын чуруучутхан.

Коммунистерге партийжи даалганы бээрде кижилер-биле ажылды кичээнгейниң төвүнге ап турар бис. Бистиң малчыннарывыс тарамык болгаш ыраак одарларда амылдап, чурттап турар. Ынаыг болганда оларга бөлүк-бөлүктеп-даа азы туспузунда-даа лекциялар номчуп бээри, беседалар чорудары азы политинформация эрттирери эргежон чугула, ынаыг партийжи даалганы үлегерлиг күүседип турар эштер эвээш эвес. Иргит Малчын-Тараа, Хертек Сагды, Хертек Сююн, Салчак Дамба, Николай Дертен-оол болгаш пенсионер коммунистер Хертек Чылбар, Хомушку Сүгерек, Хертек Чыргал чон ортузунга политмассалыг ажыл чорудар талазы-биле партия организациязының дайынчы дузалакчылары болуп турарлар.

Эрткен юбилейлиг чылда бистиң коммунистеривис-даа, партия кежигүнү эвес малчыннарывыс-даа багай эвес ажылдаан. Малдың баш санын өстүрер, мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле колхоз баштаар черииң болгаш парткомнуң бригадалар аразынга шилчип чоруур Кызыл тугун чедип алган бис, ол тук бистиң бригадада ийи чыл улай туруп турар.

Эрес-шудургу амылы дээш чазактың шаңналдарын чедип ап турар коммунистер болгаш малчыннар арбыдаан. Ылаңгыя коммунистер Хертек Сагды, Хомушку Камыыска болгаш оске-даа малчыннар эң үлегерлиг ажылдаан, шаңнатканнар. Ооң-биле кады эрткен юбилейлиг чылдың түнелинде бистиң 14 малчынывыс колхоз баштаар черииң база парткомнуң шаңнал-манталдарын чедип алган.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бистиң мурнувуста улуг сорулгалар салдынган. Барык алды муң хураганны хой малдың амгы турар баш санынга немей алыр, чээрби тонна дүктү күрүнеге садар, малдың бөлүүн чемнерин 559 тоннаны белеткээр хүлээлгелиг бис. Ооң-биле кады Сукпактың 600 гектар черинге чаа буганы казып үндүрери база бистиң бир күүседир умурлуг ажылывыс.

Бо чылдың кыжынында колхозтуң, ылаңгыя Сукпактың малчыннарының чурттап, ажылдап турар коданнарның девискээринге хар улуг дүшкен болгаш ыштың байдалы берге турган. Ынчалза-даа партия организациязы, коммунистер база малчыннар чогуур хемчеглерни ай-шаанда ап чорутканының түнелинде малывыс хүр ыш ажып турар. Бригадада хойлар киидин түлүн төрүп турар. Баштай төрээн ийи муң ажыг хойнуң чаш төлү менди алдынган. Салчак Дамба, Хертекпен Солун-оол, Иргит Малчын-Тараа оларның коданнарында малдың байдалы эки болгаш төрээн хойларның хураганы менди алдынып, эки доругуп турар.

Часкы үе малды ажаап-тежээринге бедик харыысалганы негеп турар. Коммунистер болгаш бистиң бүгү малчыннарывыс ам-даа шудургу ажылдаар болгаш малдың баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер дээш күжениишкинин кошкатпас.

С. БЕЛЕК,
«Кара-Хөл» колхозтуң Сукпакта партия организациязының секретары.

ЭЭЛЧЕЖИЛГЕГЕ ХОЛБАШТЫР БОДАЛДАР

Ээлчеглиг кадаттың малчыннарга, оларның өг-бүлезиннге база алызында барып ажыл-агыйларның экономиказын кадүрериннге кайы хире улуг үжүрдүзалыын республиканың колхозтарында, совхозтарында ону боттандырып турарының практиказы херек кырында бадыткап турар. Бо чугула айтырыгга хамаарыштыр бодумнуң бодалдарымны, хайгаралдарымны илергейлеп көрейн.

Мен 1971 чылдың ийиги чартыынган эгелеп совхозтуң инээн ээлчежин кадарарынче шилиидерин дилээн мен. Дирекция мээн ол дилээмни хандырган. Ам бо хүнге чедир инекти ынчаар кадарып турар бис.

Эрткен үеним дургузунда мээң ажылдап турарым «Тээли» совхозтуң Бай-Тах салбырының удуртукчулары, мал ажылының тускай эртемнигнери ол чугула айтырыгны эрецгей көрүп келген деп санаар мен. Бисте ээлчеглиг ажылче шилчээн аттыг малчыннарның хөй кезии чартык ээлчег деп адаар арга-биле ажылдап турар. Тодаргайлаарга, ажым биле мени алыыл. Ээлчежин турар кадарчым өг-бүлезиннге көжүп чоруур, а бодум инекти боттаннап кадарып келдим. Оске эштер база-ла ындыг. Мону ээлчеглиг кадатче шилчээн деп болбас.

Торүвес малды болгаш сарлыкты ээлчежип кадарары дыка таарымчалыг деп бодаар мен. Ындыг коданнар бистиң салбырда хөй. Төрүүр малды-даа кадарып тура, сакманнар арганы чоп ажыглаар болза, ээлчежин ажылдап, суурга чурттап болур арга бардыр.

Ээлчеглиг ажылдыг малчыннарга суурга бажың тударда чаа негелделерге дүүштүр, чаагайжыды кылыры чугула. Чүге дизе бистиң салбырда чамдык малчыннарга тутkан бажыңнарны олар холуп турары база бар боор-дур. Бир чамдык кижилер суурда бажың-балгадын өөреникчи ажы-төлүнге эзледип каап, боттары бижээри хевээр көжүп чоруур болгулаар. Ындыг ада-меннің урутлары оларның хайгаралындан дашкаар болганда, өөредилгези болгаш сагылга-чуруму кудулаар. Школа назыпты четпээн уругларны тургузар ясли-садтарны алгыдарынче, тударынче кичээнгей салыры база чугула. Бистиң суурда уруглар сады бар хиреде-ле малчыннар урулларын олче кимрбес болгулаар. Мону база-ла ээлчеглиг кадатче кирген малчыннарның ортузунга организастыг ажылдың кошкаа-биле тайылбырлап болур.

База бир бодал. Бо аргаже шилчээн малчыннарның кыштаг, коданнарынга бичежек бажыңнарны тударын чугула. Чайгы үеде майгыннар, оглер херек апаар болгай, ооц-биле хандырылгаже база кичээнгей салза чогуур.

1973 чылда совхоз ээлээн кап малчынны ээлчеглиг кадатче шилчээр малчыннарны ортузунга организастыг ажылдың кошкаа-биле тайылбырлап болур.

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Чоннуң амыдырал хандырылга черлериниң ажылдакчылары улус ажыл-агыйының өске адырларын шапкын хөгжүдеринге дузалашпышаан, чурттакчы чоннуң негелде-хереглелдерин долузу-биле хандырар дээш кызымаккай ажылдап турарлар. Хандырылга ажылдакчылары совет кижилериниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, культурлуг дыштанырынга болгаш боттарының тускай мергежилин, ниити билиин бедидеринге хамаарышкан буянныг үүлеин кылып турарлар. Ылаңгыя хөрөзөен улусту бажыңга кылыр бүдүрүкчүлүү эвээш, үүрмек ажылдан хостаарынга хандырылга ажылдакчылары улуг рольду ойнап турарлар. Ол үүрмек ажылдардан хостаган кижилер хөй-ниитпи ажылынга, күш-культурага болгаш спортка идепкейлиг киржир апаар.

Партияның XXIV съездизиниң Директиваларында тоску беш чылдың дургузунда чонга ачы-дуза көргүзериниң ниити хемчээлин 2 катап, а көдээ черлерге — 2,8 катап көвүдедирин айыткан. Партия болгаш чазактың ол айтымшкының амыдыралга боттандырар дээш Кызыл хоорайның амыдырал хандырылга комбинадының ажылдакчылары чамдык чаа түүлдерни боттарының ажылынга шинээдип эгелээннер.

Чижээлээрге, хептэ химиктиг арга-биле аптаарының, будуурунуң талазы-биле ачы-дуза чедирериниң хемчээлин улгаттырган бис. Хоорайның кварталдарын доктаатkан график ёзугаар эргип тургаш, чоннуң аштадыр, будудар дээн идик-хевин чыып алырын организастаан. Районнарда өг-бүлелериниң ажыглап турары нарын эт-хереселдерни база септеп берип турар. Оон аңгыда чугдурар, будудар, аштадыр дээн түүлдерни түс-түс кижилериниң азы бүдүрүлге албан организация черлериниң киргеп чагынын ёзугаар оларның бажыңнарындан ап алгаш, чагыгны күүсеткеш, дедир чедирип бээрин база организастаан.

Амыдырал хандырылга комбинадының коллективтери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгелериндө чонга ачы-дуза чедирериниң хевирлерин казбартып талазы-биле тодаргай хемчеглерни айыткан. Чижээлээрге, чоннуң хандырылгазын абонемент ёзугаар боттандырары, чагыгларны күүседириниң хуусаларын кызырары, үрелген кезектерни, агрегаттарны солуп тургаш, септелгени чорудары дээш, оон-даа өске дешилгелиг аргаларны шиңгээдип эгелээр бис. Алдынган хүлээлгелерни эки күүседир дээш бистиң коллективтиң ажылдакчылары, кызымак ажылдап турар. Чыл эгезинде хожудаашкын чоорту эттингеп. Февраль айда комбинат чонга 31 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирер планын 100,6 хуу күүсеткен.

А. КУУЛАР,
амыдырал хандырылга комбинадының инженери.

СОРУУ БЫЖЫГ МАЛЧЫН

Час дүшкен. Хүннүң чылыг хереляери хөвең ишкаш аккыр харны чборту эзилдир чип, даглардa мээстер мерзенип карандылап эгелээн. Частың бо хөлүг эргилдези болунуң долу эргежинче шуудан киргелек, эртен, кежээ соок ам-даа күштүг болуп артпышаанын малчын бүрүзү билир. Частың шак ындыг бергелери малга когаралды чедирип болур, ынчангаш оон ажаалдазынче кол кичээгейни салыр.

Тее-Хемде «Чодураа» колхозтуң Кош-Одекте хойжузу С. Б. Иргиттиң кыштаанга баргаш, дараазында чүүлдерни билип алдывыс. Бажыңның ээлери биске аъш-чемни делгеп салган. Аяк шайны аартап ора, ижин-кара чокка чугаавысты эгелединис.

— Бо стол кырында чыткылаар чаа үнген «Шын», «Тываның аныяктары» солуннарны, «Работница» журналды үргүлүү номчуп турар силер бе, Сундуй Биче-оолович?

— Ийе, доктаамал номчуп турар бис. Чогум хүндүс, хоспуг үе-шагывыста, биске номчудаларны Мария Тараачы, Света Сундуй ышкаш уруглар кылып берип турар. Олар ном-дептер, солун, сетküүл номчуурунга кончуг ынактар. Делегейде, Совет Эвилелинде чүү болуп турарын боттарының билир шаа-биле тайылбырлап турар. Улуг ажылагыйында чедишкиннерни билип ап турарывыс база солун.

Бо кыш берге болган, хар кылын чагган. С. Б. Иргитте төрүүр 352 хой менди чыл ажып турар. оон хөөнүң денгели эки. Амдыызында 280 хире хой оолдаан, оларның хураганы онча-менди, эки доругуп турар. Артканнары амдаа оолдаашпаан.

Сундуй Биче-ооловичиниң уруу Света—комсомолчу сакманщик. Ооң авазы Дыртый Сарыг-оолова уруунга хамаарыштыр мынчаар чугаалап орар:

— Мээң уруум школаны чедиишкинниг дооскан. Ол биче сеткилдиг, аңаа чүнү кыл дээр болдур, ону дораан-на күүседир чанчылдыг. Хураганнар ыдарынга, оларны чагыштырынга, ажаап карактаарынга онза ынак. Иезин арай эммес хураганнарны бичии кажаага ангылап алгаш, оларны чылыг сүт азы шай-биле эмистиктеп турар.

Бистиң уруувус мал эмчизинин берген эмнерин хураганнарга ижиртип, оларның доругуп өзерин кичээнгейге алган турар Малга ээ херек дээрзи-ле моон илередир.

Кижи бодунуң сонуургалыбиле бүдүрүп кылган ажылының түнелин көргеш, аңаа бүдүү амыраар чүве болгай. Мээң уруум Света база-ла ындыг кижи. Бистерге, кырып, назылаан кижилерге уруувус улуг дузалыг болуп турары өөрүнчүг. Бо чылын 120 ажыг хураганны бодү доруктуруп алган. Ооң хураганнарынга немей чаа хураганнар хүн бүрүде база немежип турар. Ажыд-ишке ынак кижи алдаржып, ооң ат-сураа алгыыр, эш-өөрүнге кезээде мактаттырар, хүндүледир. Уруувустуң сооңда биске сакманщиктеп келген аныяктар Оюн Солун-кыс, Мария Тараачы олар Светаны кезээде хүндүлээрлер. Сакманщик кижиниң ажыл-ижинге хамаарышкан чамдык айтырыгларны чаа келген эш-өөрүнге эки тайылбырлап берген.

Сундуй Биче-оолович бодунуң өөрүн ишти Сундуй Дыртый-биле ниитининг малын эки ажаап, ону кадарып эгелээннен бээр 15 чыл болган. Бо аразында ол чеже аңчык малды немей өстүрбээн дээр. Эки ажылы дээш ону колхоз баштаар чери үргүлүү мактап келген. Хоочун хойжу бо чылын болунга хамаарыштыр мындыг социалистиг хүдээлгени алган: хой бүрүзүнден 3,5 кг дүктү кыргып алыр, чаш хураганны чидириг чок өстүрер. Чайгы сиген кезилдезинин үезинде 15 тоннаны белеткеп алыр. Ол ышкаш бодунуң кыштаанда кажааларын шынарлыг септеп алыр.

С. Б. Иргиттиң сөзү бо хүннерде ооң ажыл-ижинде бадыткалып, чедиишкинниг ботанып. Ооң кодан хоо хүр, чаш хураганы база менди. Малчыннның моон соңгаардаа улам чедиишкинниг болурун күзээлиннер.

К. ТАБУРАК.

Тарылгага чедир билип алыр

Механизаторларга сүме

Холду үстен адырары дыка берге. Керосин база адырып шыдавас болгаш хол кежин эрбеннелдиритпер, а сода-биле чуурга хол хорлаар, кеш чарлы бергилээр. Дээре арга болза, соданы үштүн бирии кылыр, солидолду ийинин бири кылдыр-каңдык дег холуп алгаш, сүгну бештин бири кылдыр шыгыды кудуптар. Оон-биле үстүг холду чуурга дыка арыычал болгаш кежи чымчаар.

Аңдазын база өске-даа кодээ ажыл-агый дериглериниң чер чарар кезээнин дадарыын хоюг демир чоңгузун машина үзүнге холаап, аштаарга дыка арыычал.

Кандыг-бир машинаның демир даштынга чыпшына бергей үстелчек будукту арыглаттынмаан карбола кислотазы-биле аштаарга арлып каар. Будууп аштаан соонда ол черни суг-биле чула чуггаш, кургадып алыр. Хылдан кылган кисточкаларны карбола кислотазы-чивес. Ынчалза-даа ол кислотаны ажыглап тургаш кичээнгейлиг болур, холга дээспес херек.

Автомобиль дугуюн үрдүрүп турда дугуй-дээрбээнин шоочаланчак билээ болганчок-ла үштүнүп чаштай бээр. Оон өзал-ондак үнүп болур. Кан сывырган демирден кылган аът дагазы хевирлиг 20 милиметр чоон хаак демги билектин үшта халыырын болдурбас. Ол дээкти дугуйнуң дээрбээнин хозунче хостуг эптежи бээр кылдыр бичии хевертип алыр. Дээктин үштарын болгаш ортузун шоочаланчак билзек болу базып алыр.

Соокта кабина сонгазы бүргеп хүннерде болганчокла ээде бээр, оон орук көөрү бергедээр. Бир эвес ону курга үрдүруп чоруур херексел каңдыг-бир чылдагаан-биле ажыллавайн барза, сонганын иштин чарыын саванны алды кезекке чарганының бирээзи, глицеринни үшке чарганының бирээзи, скипидарны бир кезек кылдыр холаап, дүрбүттер херек. Ону дүрбүттерде аңаа-ла пестү ажыглаар.

Тракторларның болгаш автомобильдериин кывар түүл хоорзалары эпти-ле бокталгаш туна бээр. Оон шимчедикчиниң ажылдаары үзүктелип, кывар түүл кам чок чарыгдаттынгаш түрүп бергилээр. Оон-биле кады демги хоорзалар ыргак болганда, ону аштаары берге. Баш удур элээн каш черге дүүп каан ол-ла хоорзаларга дең аңаа-ла хендир белеткеп алыр. Демги хоорзаже ону суптар. Хоорзаже бичии керосинден кудупкаш, ол хендирни орү, куду тыртыкылаар. Хендирнин дүүшкүннери хоорзалар иштин кылайты аштап каалтар.

Чүүк машиназынга бодаарга, дугуйлуг трактор орукка белеп кадалбас-ла харын, ынчалза-даа ол безин малгашка луже бергилээр таварылгалар турар. Кургаг орукче үнүп алыр дизе, 2 метр хире дурту, чоону 10 сантиметр чулукту сонгу дугуйларга илчирбе-биле чыпшыр шарып алыр. Оон соонда ходелдирип алгаш, оожум бурунгаар чортар. Мурнуку дугуйлар аданга чүнү-даа сукпан херээ чок. Чүге дизе, демги сонгу дугуйларда чыпшыр шараан чудуктун идер күжү аңаа четчир.

Демир детальларны дунзаалаарда дөжүге кыстырып алыр болгай. Ынчан олар кончуг дүргеп соой хона бээр болганда дунзаалаары дыка берге. Оон чайлаар дизе, ону даг-дугу-биле ораап алыр. Даг-дугу чылыг эрттирбес.

И. ОЛДЫРЕВ,
инженер.

МИЛЛИОН-МИЛЛИОН ШААЖАҢ КЫЛЫГЛАР

Конаковонуң фаянс заводу чонга чүүл-бүрү хөй кылыгларны бүдүрүп берип турар. Олар чүүл-бүрү каасталга базалары, сервизтер, диизелер, хөй-ниитиниң чеминелге черлеринге амыглаар сава аймаа боол турар. Оон бүдүрүп турар чаптанчыг тевелери биле чаннар, өңгүр чүрбээштиг асмыр дагаалар, мирафа кулуннары, тоолчургу шинчилиг балыктары болгаш өске-даа ажытаннар аймаа—белек бараанарын уруглар, улуг кижилер-даа аамок чарашсынар апарган.

Конаковонуң ол заводунуң иазы-хары талыйган: оон тургустунганындан бээр эртикен үе 160 чыл ама берген. Ол бүдүрүлге черии Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда таныттынмас кылдыр чаартыган. Автоматтыг шугумнар, хептелге кылыр долу эвес автоматтар-биле болгаш амгы үениң өске-даа чаа техниказы-биле дериттинген чаа-чаа цехтерни ажыглалга киирген. Завод совет үлетпүрнүң ол адырынга зң улуг бүдүрүлге чери болу берген.

Совет Эвилели фарфор болгаш өске-даа нарын-керамика саваларын бүдүрерииге делегейниң бирги черлериниң бирээзин ээлеп турар Чоннуң материалдыг чаагай амыдырал шыдалы улгадырга, ол бараанарны хереглээри аамок калбарган. Ол хереглелди хандырар дээш, сава бүдүрерин улам калбартыр чаартырган. Ол хереглелди хандырар дээш, сава бүдүрерин улам калбартыр хемчеглерни эп турар. Беш чыл дургузунда 12 чаа заводту тудуп тургузар болгаш амылдап турар 18 заводту чаартыр деп төлевилээн. 1975 чылда фарфордан, фаянстан болгаш майолинадан бүдүрген кылыглар 1970 чылдаазындан ийи катап амыг—1 миллиард 140 миллион болур.

ЧУРУКТА: тавактар хептээр участокта — заводтуң мурнанчы амылчыны хептенчи Надежда Варасова.

В. ЧЕРНОВТУҢ фотозу.
ПМА.

Чоннуң бүрүн эргелиг төлээлекчизи

Бадалин Чадамбаевич Бадарчы ажылчы чоннар депутаттарының Каа-Хем район Советиниң депутады. Белбей суурда чурттап турар. Ында тускай школаның директору. Оны соңгукчулар түс черинии эрге-чагыргазының дээди органынга ийи удаа соңгуп, аңаа ыңдыг бедик идегелди үүге көргүскенил? Харыы тодаргай. Күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң чугула хүлээлгелерин депутатка чөп даанырган төлээде, ол коммунизм тургузуушкунунуң хөрөөге бүтү күжүн болгаш биликин берип, ажылчы чоннарның чаагай чорууң болгаш культуразын чайгылыш чокка бедидериниң херээнге бодунуң хүлээлгезин төлептин-биле күүседип, соңгукчуларның идегелин бадыткаар ужурлуг. Ындыгларның бирээзи Бадарчы болган.

Каш чыл буруңгаар Белбей суурга хөй-ниитии организацияларының ажылы алачайгаарлаашкынга турган. Олар үүле савазын кырында санаттырып, клуб эргелекчилиг-даа болаа, орта ажыдаавас. Библиотека чок. Корумчурум үрээр, арагалаар чорутар ээзин эвес турган. Башкы Бадарчы ол черге ажыдап эгелээп, ону эскерип, оон чылдагаанын тодарадып, суурнуң хөй-ниитии организацияларының ажылын «диригизеринде» аргаларын бодап турган. Кажан ону Советтиң депутадынга соңгуп турда, чурттакчыларның чагыгларының утказы, углаанышкыны база ыңдыг болган. Удаваанда Бадарчы бодунуң депутат хүлээлгезин күүседип, бирги эдлчегде суурда хөй-ниитии организацияларының ажылын идепкейжидип, көдээ Советтиң депутаттары-биле сүмележип, хемчеглерни ап эгелээн.

Бадалин Чадамбаевичиниң саналы-биле клуб эргелекчиниге организакчы, бот-тывингыр талантылыг, чүүлдүг кижини тыпкан. Чаа эргелекчи ажылын агитквартиралар аайы-биле чурттакчыларны уран чүүлге хаара тудуп, концерттер белеткелии эгелээн. Библиотеканың фондузун четчелээриие хөй-ниитини киириштирген.

Депутаттың киржилгези-биле суурнуң бажыңнарын дөрт агитквартирага үлеп тургускаш, оларны кижизидилге ажылының төвү болдурган.

Суурнуң чурттакчыларының идепкейин, соңуургалын бодидер сорулга-биле кижи бүрүзүн хөй-ниитии ажылче хаара туткан турарын ботгандырып эгелээн.

Удатпаанда суурнуң чурттакчыларының амыдыралы, дыштанылгазы көңгүс өскерилген. Олар кандыг-бир таварылга, болушкун болганда чаңгыс черге чыылбайн барбас апарганы, байырлал, дыштанылганы шупту кады эрттирери шуут чанчыл болган. Дүржүлгалыг педагог көдээ интеллигенциниң идепкейин көдүрүп, оларны хөй-ниитии ажылынче эвилелдеп шыдаан. Оон организакчы мөзү-шынары, хөй-ниитичи идепкейи ыңдыг янзы илерээн.

Амгы Белбей районда үлегерлиг суур апарган. Ында партия, комсомол организациялары, депутаттар бөлүү, херээженнер чөвүлелии, агитквартиралар чурттакчыларны хөй-ниитиниң ажылынче хамдыжыдып киирген. Аңаа депутат Бадарчының үүүү улуг дээрзин Каа-Хем районнуң партия, совет организары демдеглеп турар. Бадарчы дег идепкейлиг, хөй ниитичи депутаттар хөй.

Совет ниитилелде депутат—күрүне эрге-чагырганың ботгандырарынга киржири-биле чоннан төлээлеткен, оон күзел-соруун, эрге-ажыктарын илередир бүрүн эргелиг төлээлекчиин-дир. Депутат болуру — бедик алдар болгаш улуг харысалга.

Боттарының бүрүн эргелерии ажылган, ажыл-чорудулгазынга харыысалгазын бедидип, бодунуң бедик адынга толептиг болуру, ону идепкейлиг ажыл ыш-биле шынзыдары, Төрээн чуртка бараан болурунуң үлегерии бүтүдеө көргүзери — депутат бүрүзүнүң хүлээлгези.

Коммунизм дээш, тоску беш чылдың даалгаларын күүседири дээш демиселдиң бүтү участоктарында депутаттарның чогаадыкчы, кызымаккай ажылын көргүзүп, боттарының хөй-ниитичи хүлээлгелерин ак сеткиидиг күүседип турарларның чаңгыс чижээн эш Бадарчының ажыл-чорудулгазындан үстүнде көрдүвүс.

Депутаттың эргелери улуг, мынчангаш оон хүлээлгелери база харыысалгалыг. «Чогум бүрүн эргелер деп сөсте эрге болгаш хүлээлге дээр билиг бакталаган. Ол болза бедик күндүлел-даа, бедик харыысалга-да дээни база ол болгай, эштер»—деп СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXIV съездиниге чугаалаан.

Мону долузу-биле чедип алырынга депутат кижиниң отчёттуг болгаш контрольдадып турар чоруу улуг хамаарылгазыг. Ажылчы чоннар депутаттарны үүле соңгуп каар эвес, харын бодунуң күлээлгезин олар канчаар күүседип турарынын дугайында айтырар-даа ужурлуг. Депутаттың чедишкинниг ажыл-чорудулгазының магадылалы — масса чон-биле быжыг харылзаалыг болурунда, аңаа доктаамал даалырында. Ол харылзаалар улам-на быжыг, калбак, хөй талаалыг болуун дээш сагыш салыры—депутат бүрүзүнүң хүлээлгези. Оон ачызында чоннуң эрге-ажыынга дүүштүр ажылдаар, оон күзел-соруун ыш илередир арга чедип алдынар.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң механизатору Кыргыс Тодуг-Эник бодунуң ол хүндүлүг хүлээлгезин төлептиг күүседип келген. Соңгуттурган округунда суурларны кезип, соңгукчулары-биле үргүлчү ужуражып, хүраларга, чыыл болган черлерге үргүлчү олуржур. Советтиң эрткен сессинларының шиитпирлерии чоига таныштырып, оларны күүседир талаазы-биле көдээ ишчилерден үүү негеттиниң турарын тайылбырлап, чоннуң ажыл-ишче организастап турар. Депутаттың ындыг идепкейлиг, ажыл-чорудулгазын, ыяшкаттыр чоруун соңгукчулар хүндүлеп, чоннуң ёзулуг айбычызы кижи ол дээрзиниге бүзүреп, ажыл-агыйда шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларны оон-биле сүмележип, амыхүүзүнга хамаарышкан айтырыгларыны-даа тургузуп турар.

Тургустуунуң келген айтырыглар талазы-биле санаадарны, чоннуң херегледдериниң болгаш негелделериниң дугайында чогуур чөрдерге доктаамал дыңналып турар.

Советтериниң, оон күүскомнарының ажылының чедишкинниг болуру оларның ажыл-чорудулгазынга депутаттарны киириштиреринден бага хамаарыжыр. Ындыг төлээде күүскомнар депутаттарының ажыл-чорудулгазының башкарып, оларга бүтү талаазы-биле дузалаар херек. Ол соруулга-биле доктаамал комиссияларның даргалары болгаш депутаттар бөлүктериниң удуртукчулары-биле сургаалдалыг чөвүдел хуралдарны, семинарларны, дүржүлге соңгуушкуннарын, депутаттың хүннерин үргүлчү эрттирери улуг идегилиг болур.

Амгы үеде Советтериниң, оларның депутаттарының мурнунда чугула соруулгалар тургустунган. Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бүтү күралавырны долуу-биле ажыглап турган, эвээш чарыгдалдыг, эки шынарлыг, хөй продукцияны бээр дээш үлетпүрде, тудугда, транспортта, көдээ ажылагыйда бүтү чоннуң социалистиг чаруы кадбарын тургузар. Чаржың турарларның бирги одуруунга түрүүру, хожудан турарларны өрү тыртары, өскелерге үлетер-чижек болуру — депутаттың алдарлыг хүлээлгези.

Хандагайтының „шуурганы“

Өвүр районнуң радио дамчыдылгазының редакциязы (редактор-организакчызы В. Очур-оол) партия райкомунуң бюрозунуң бадылааны ажыл планыны ёзугаар ажылдап турар.

Дамчыдылганың жанрларының хевирлерин янзы-бүрү болдурар дээш Василий Кечил-оолович Очур-оол чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап келген. Ажыл-агый, культура тургузуушкунунда чедиишкиннерни, мурнакчыларның дүржүлгаларын нептередири-биле чергелештир ийи-чанғыс кижилерниң ажылында, ажычанында четпестерни чидиниибиле илереткен шүгүмчүлелдиг материалдар, шоодуглуг радиожурнал радио дамчыдылгазында кирип турар.

Радио дамчыдылгазының программазынга «Шуурган» деп шоодуглуг радиожурнал айда ийиден эвээш эвес катап пятница санында кирер. Шоодуглуг радиожурнал ажылагыйларда четпестерни, ийи-чанғыс кижилерниң төлеп чок ажыы-чанын шүгүмчүлеп, илереттинген четпестерни чайладырынга, ийи-чанғыс төлеп чоктарны кижизидиринге дуза чедирип турар. «Шуурган» журналдың эдлчеглиг үндүрүлгези чоокта чаа болган дамчыдылганың программазынга кирген. Ол мынчаар эгелээн:

Хандагайты хадый бээрге,
Кандыг ийик, дүвүренчиг.
Күштүг «шуурган» келдинкелди,
Кичээнинер, боданынар!

Дамчыдылганың күштүг «Шуурганы» «Коммунизмче орук» колхозтуң Кужур-Чыраа сүт-бараан фермазында чунарбажыңнын одаар чүүлүнүң чогундан чыл эгезинден бээр ажылдавайн турарын шүгүмчүлээн.

Ол-ла ферманың саанчыларының, кадарчыларының кино, концерт көрүксеп, радио дынакеап турарынга хамаарыштыр районнуң кино четкизиниң директору Сат Анай-оолга, райкүүскомнуң культура килизиниң эргелекчизи Полина Сайынга хамаарыштыр база районнуң харылзаа белдириниң удуртукчуларының адресинге шынгыы шүгүмчүлелди «Шуурган» кылган.

Хандагайтыда хлеб магазинии чогуур шагында ажыттынмас, чамдык хүннерде хаагыыг турар. Магазинниң доктаамал ажылдавастаанының харааазы-биле хлеб быжырар черге-даа, столовайга-даа хлебти садыглай бээр. Бо чылын болуп эртикен хуучулар төлээлекчилериниң хуралынга хлеб садыглаашкынының дугайында шыңгыы шүгүмчүлелдя барымдаалаап, хлеб быжырар черге хлеб садарын хоруур дээн. Ол база күүсеттинмейн турар. «Шуурган» хлеб садыглаашкынын чүрүмчүларын райпо баштаар черинин даргазы эш Айыр-Санаага сагындырган.

«Шуурганга» чүлә хактырган черлерниң удуртукчулары илереттинген четпестерни чогуур ойүнде эдип алыр дээш тодаргай хемчеглерни алган, «Шуурганга» боттуг харыыларны бээр ужурлуг.

Шүгүмчүлелдиг радиожурналдың музыкалыг үделгези база таарымчалыг. Хандагайтының «Шуурганы» күштүүбиле хады, ажылда четпестерни чидиш-биле илерет-де.

М. СЕВЕН.

Акы-дүңмалышкы улустуң байырлалы

Апрель 4-те акы-дүңмалышкы Венгрия чүртүн фашистиг дарлалдан хостаанының оон улуг национал байырлал кылдыр демдеглеп турар. 28 чыл бурунгаар ол хүн Совет Армиянын шериглери Венгрияның девискээрин немец-фашистиг ажелекчилерден болгаш, оларның чалчалары — хортистер болгаш нилашистерден долузу-биле хостаан. Бот-тускайлан, хамаарышпас эргелиг хогжүүр арганы алган венгр улус каз чаңгыс шын оруктуг тып—хостакчы совет улустуң деткимчези-биле социалистиг ончүүү тургусканын, черни ону ажылдап кылып турар кижилерге дамчыдып берген.

Хортисчи ёзу-чүрүмге болгаш гитлержи фашизмге удур демиселдип кадыг-берге чылдарында-даа, 1956 чылда контрреволюцияга удур-даа демиселге база социализмниң чаалап алышкыннарын камгалаар болгаш быжыглаар талазы-биле улуг ажылга-даа венгр ажылчы чоннар боттарының бүтү тиилелгелерин оларны чоннуң эң дээре оолдар, кыстары — коммунистер удуртуп турганының ачызында чедип алганнар.

Венгр улус социализмни тургузарының оруу-биле чедиишкинниг чоруп орар. Улус ажыл-агыйының планынга дүүштүр чүрттүн экономиказы хогжүп, венгр улустуң амыдырал деңнели бедип турар. ВҮР-нүң улус ажылагый хогжүлдезинин эрткен чылдагы түннелдери ол дугайында тодаргай херечи болур. Мурнундагы чылга деңнээрге 1972 чылда үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити хемчээли 5,6 хүү өскен, үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6,5 хүү, национал орулга—5 хүү көвүдээн.

Чедип алдынган бо чедиишкиннер социалистиг чүрттүн делгерентейи-биле калбарганының хараазында чедип алдынган. Амгы үеде чүгле социалистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алыр дээш чарыштa 1,2 миллион ажылчы чоннар киржип турар. «Брак чокка ажылда» деп шимчээшкин улам калбарган.

Көдээ ажыл-агый база чугула тиилелгелерни чедип алган. Оон ажыл-ишчилери Венгрияның төөгүзүнде көстүп көрбээн хөй дүжүттү — 11 миллион ённа тарааны ажаап алган.

Социалистиг экономиктиг интеграцияга Венгрия идепкейлии-биле киржип турар, маңаа улустар аразының кады ажылдажылгазының эң-не янзы-бүрү хевирлерин ол ажыглап турар. Чижээ, боттодунга экономиктиг дузалажылга чөвүлелиниң киржикчилери социалистиг чүрттарның аразында дугуржулганы ёзугаар ВҮР болза электрон-саналганы биче хемчээлдиг машиналарын бүдүрерингё специализастаттынып турар. «Ряд» системаның ындыг «Р-10» машиназын чогаатқан болгаш шенелдеии чедиишкинниг эрткен. Ол машиналарны социалистиг чүрттарга, колдуунда ССРЭ-ге бээр. Оон орнунга электрон-саналганың улуг күчүлүг машиналарын ССРЭ-ден Венгрия алыр.

ССРЭ-биле хөй талаалыг экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга ВҮР-нүң экономиказының хогжүлдезинге онза рольду ойнаар. Акы-дүңмалышкы ийи чүрт аразында бараан саарылгазын чыл-чылы-биле көвүдедип, улус ажыл-агыйынга эргежок чүгула чагыгларны, калбак хереглелдиң бараанарын бүдүрүп турар.

Венгрия болза Варшава Керээзиниң организациязының быжыг звенозу болуп турар. Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязы болгаш венгр чазак социалистиг дем каттыштырылгазының өскедаа чурттары-биле дугуржулганыг политиканы делегей хемчээлинге чорудуп турар, ол политика пролетаржы интернационализмниң принциптеринге. Совет Эвилели-биле болгаш акы-дүңма өскедаа чурттар-биле бүзүдбас найыралга үндезилеттинген.

Улуг байырлал-биле холбаштыр совет кижилер боттарының венгр акы-дүңмаларынга сеткилиниң бүтү ханызындан байырны чедирип, амыдыралының бүгү адырларынга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун оларга күзеп турар. Олар болза ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлериниң 1972 чылдың ноябрьда Венгрияга чоруп турганының үезинде СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң чугаалаан сөстерин долузу-биле, чаңгыс эп-сеткилдиг үлежип чорааннарын, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары Я. Кадарга Ленин орденни тыпсып тургаш, эш Л. И. Брежнев мынчаар чугаалаан: «Венгр Улус Республика Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының X съездизиниң айтып бергени бодунуң хогжүлдезинин улуг сорулгаларын шиитпирлеп турар. Ынчангаш Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязы, оон Төп Комитедя ышкаш, ындыг шылгаттынган удуртукчулуг, эш Кадар ышкаш, ындыг шылгарангай ажылдакчыларлыг венгр улус ол сорулгаларны чедиишкинниг күүседип, Венгрияга социализмни долузу-биле тургузарының оруунга чаа улуг базымны кылыр дээрзинге бис бүзүреп турар бис».

Г. ВЛАСОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Партизаннарның согуушкуннары

АДЕН. (СЭТА). Оманны болгаш Персид мугулдурун Хостаарының улусчу фронтузунуң патриоттары Дофарның чер-ле болганында хелезиленикчилер отрядтарын болгаш шериг туруттарын согуушкуннарга таварыштырарын үргүлчүлеп турар. Фронтуның ында парлаан медээзин ёзугаар алырга, партизаннар марттың үүгле үшкү чеди хонуунда бөзин дайзынның 30 ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин узуткаан азы балыглаан, оларның 19 туруттарын ээлеп алган. «Июнь 9» солуунуң дынатканы-биле алырга, февраль дургузунда патриоттар хелезиленикчилерниң 180 солдаттарын болгаш офицерлерин чыскаддан үндүрген, оларның 56 туруттарын болгаш хайгаарал черлерин улуткаан, 1 транспортерну болгаш 1 чүк машиназын чок кылган, 720 минаны болгаш өске-даа шериг чепсээн хунаап алган.

Хоорайлар кризизи

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америкада «хоорайлар кризизи» дээр — ядарал-түрегдел, ажыл тывылбас чорук, чаржынчыг чурттарга черлериниң ковүдээни, школадар чедиишпейн турар дугайында шиитпирлеттинери берге хөй-хөй айтырыглар бар. Ол айтырыгларның улам чидигленип турарын конгрессче сенат кежигүнү Г. Хэмфри айтып чугаалаан. «Хоорайлар кризизи сомсавайн турар-дыр. Бистиң улуг-улуг хоорайларывыстың амыдыралын экижидери эргежок чугула негеттинип турар»—деп, ол медеглээн.

Америк хоорайларның хөй санныг берге айтырыгларын шиитпирлээринге четчир акша-хөреңги үндүрүп бээринден чазактың онталап турар политиказын сенат кежигүнү шүгүмчүлээн. Чазактың ажылап турарын бодаарга, хоорайларның миллион-миллион чурттакчыларының соңгаарлаттынмас хереглелдерин хандырарынга оон үндүрүп бээр акша-хөреңгиин-даа чок оон ону бодаар чайы база чок кылдыр сагындырып турар-дыр деп, ол сенат кежигүнү чугаалаан.

Хоорайлар кризизин узуткаар хемчеглерни доп-дораан албас болза, Каттышкан Штаттарның хоорай чонунуң эң ядыыларынга таварыш турар чөвүлелиниг айтырыгларны «шиитпирлээрин ораладажырының холу эртип калыр» деп, Г. Хэмфри сагындырган.

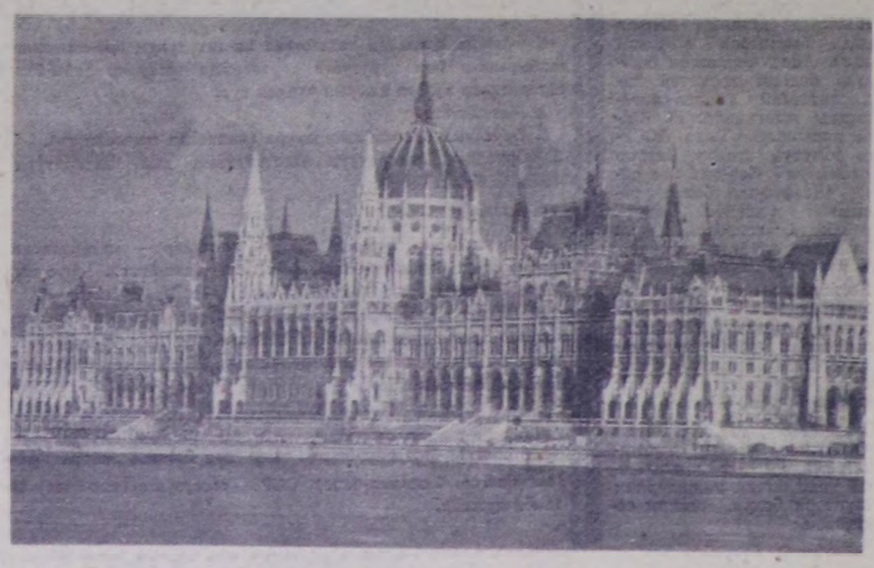
ИНДИЙ-КЫДАТКА БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Дугуржулгага ат салганындан бээр ийи ай болган хуусаа дургузунда Вьетнам талазы-биле Парижь дугуржулганының күүселдезинин түннелдериниң дугайында Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанының парлаан медеглелинде «АКШ-тың Вьетнамга чорудуп турганы төөгүде эң-не кадыг-дошкун колониалдыг дайыны доозулган»—деп, чугаалап турар. Март 29-та Мурнуу Вьетнаминың черинден АКШ-тың Чепсектиг күштериниң соолгу кезектери үнүп чоруткан. Ол ышкаш АКШ-тың агрессияга киржип турган эвилелчилериниң шериглерин база-ла Мурнуу Вьетнамдан үндүрген. Вьетнам Демократтыг Республика Парижь дугуржулгазында айыткан бодунуң хүлээлгелерин база долузу-биле күүсеткен. ВДР-те кээп түүгүрган шериглериин иштинден эң соолгу американ база-ла ВДР-ниң черинден үнүп чоруткан.

ВДР-ниң чазаанының болгаш МВР РТЧ-ниң шыңгыы демиселиниң түннелиинде Парижь дугуржулганының чамдык чугула негелделери амыдыралга боттанган болза-да, ол-ла дугуржулганың дыка хөй чугула чүүлдери ам-даа күүсеттинмейн турар. Ол негелделерни күүседиринден ойталаны дээш харымсалга сайгончу эрге-чагырганга болгаш оларны артындан күткүп турар АКШ чүктээр апаар. Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанын холунда турар районнарже сайгончу эрге-чагырганар он-өн муң шаап халдаашкыннарны кылганын Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанга эгидин бербээн. МВР-ниң Революстуг түр чазаа-биле чугаалажышкыннар үезинде Сайгон национал эптежилгенин болгаш чөпшээрежилгенин Күрүне Чөвүделин тургузар дугайында айтырыгны чугаалажырындан ойталап турар.

Каттышкан Штаттарның чазаа Мурнуу Вьетнамдан бодунуң боо-чепсээн чүүле үндүрүп аппарбаан эвес, харыында аңаа немелде дузалажылгыны коргүзүп турар Амгы үеде Мурнуу Вьетнамда хайгаты хептер кеткен 10.000 ажыг америк шериг чөвүлекчилери турбушаан. Лаоста болгаш Камбоджада херек кырында дайын чорудулгалары үргүлчүлевишаан болгаш АКШ «Вьетнам талазы-биле делегей конференциязының шиитпирии» үреп, Камбоджаны внне араатанзыг ёзу-биле бомбалап, ында «В-52» дээр стратегтиг бомбардировщиктерни база ажыглап турар. Вьетнам Демократтыг Республиканың сүт оруктарында миналарны хора чок кылып, үштүр ажылды Каттышкан Штаттар үзамдыктырып турар.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаа болгаш „ВДР-нин-даа чазаа Вьетнамга бижыг тайбыны хандырып, түргузар дээш могаг чок демисежип турар.

Будапештиң буюнгуда тудуп тургускан эң чараш бажыңнарының бирээзи—парламент бажыңы. Ону бо чурумта көргүскен.

Аңаа Күрүне хуралының хуралдары эртер. ВҮР-нүң Президиумуу хуралдап турар Министрлер Чөвүлелиниң амылдаар чери ол. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Тайылбырлакчының допчу чүүлү

Вьетнам улустуң Парижь дугуржулганың күүседири дээш, а Лаостуң болгаш Камбоджаның улустарының тайбың, хамаарышпас чорук, демократтыг болгаш нейтралитет дээш демиселин Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының үезинде Бетховенниң, Паганиниң, Прокофьевтиң болгаш өске-даа композиторларның чогаадыкларын күүсеткен. Оон концерттери улуг чедиишкинниг болган. Канаданың солунчары совет скрипачының улуг мергежилдиин демдеглеп турар.

СОВЕТ СКРИПАЧЫНЫҢ КОНЦЕРТИ

ОТТАВА. (СЭТА). Совет скрипачы Виктор Третьяков Оттавага болгаш Торонтога концерттеримиң үезинде Бетховенниң, Паганиниң, Прокофьевтиң болгаш өске-даа композиторларның чогаадыкларын күүсеткен. Оон концерттери улуг чедиишкинниг болган. Канаданың солунчары совет скрипачының улуг мергежилдиин демдеглеп турар.

ХОРАЛАКЧЫ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГА

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Эпозис (Кипрни Грецияга каттыштырып алыры) дээш демисежип турар генерал Гривастың чажыт болуктери хоралакчы ажыл чорударын үргүлчүлеп турар.

«Алитиа» солуунуң дынадып турарын ёзугаар алырга, Гривастың талалакчылары Фамагуст, Триномон, Лимасол болгаш Ларнак хоорайларның девискээрлеринге 205 бомба чазылдырар үрегдээшкиннерни кылган.

КАТАП БОМБАЛАП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк ужар чүүл Камбоджаның хосталган девискээрлерин катап бомбалап турар. Хандаашкынынарга аар бомбалакчы самолёттар болгаш таптыктыг ужар чүүлдүг самолёттары киржип турар. Ону АКШ-тың Оожум океан девискээриндө чепсектиг күштериниң командылалының тозазы Гонолулудан дыңнаткан.

ЧАА ЧАЗАК ТУРГУСТУНГАН

ПАРИЖ. (СЭТА). Франция Республиканың президентизи Жорж Помпиду Франциянның премьер-министрииге Пьер Месмерни томуйлаан болгаш чаа чазакты тургузарын ацаа дааскан. Президентиниң капелязиязының дыңнадыында ынча дээн. Чаа чазактың составын апрель 5-те чарлаар.

Моон мурнундагы чазак марттың 28-те парламент соңгуудазы болган соонда халашкан.

МОСКВАНЫҢ АГААР ХААЛГАЛАРЫ

Москваның дөрт аэропорттарын чылда-ла он сес миллион пассажирлер артып турар. Чайын олар хүнүү-не бир мун ажыг самолёттарны хүлээп албышаан, үдеп чорудуп турар. Бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы чурттуң барык 200 хоорайлары-биле болгаш 63 даштыкы чурттар-биле агаар дамчыштыр харылаажып турар.

Чуртта эң-не улуг дээн—Москваның ужар чүүл белдириниң амгы үеде байдалы ындыг-дыр. Аэрофлоттуң бүгү-ле сөөртүлгелериниң 10 ажыг хуузу оон үлүүне онаажып турар. А ол моон соңгаар канчаар хөгжүүрүл? СЭТА-ның корроспондентизи В. Новиковтуң ындыг айтырыынга Хамааты ужар чүүлдүң министриниң оралакчызы Л. С. Свечников харылаан.

Москваның аэропорттары пассажирлерге эң-не таарымчалыг кылдыр ажылдазын дээш сөөлгү чылдарда дыка хөй чүүлдерин кылган деп министрниң оралакчызы чугаалаан. Оларны самолёттарны агаарга башкарар болгаш черге хондурар талаазыбиле амгы үениң идегелдиг дериг-херекселдери-биле четчелээн. Агаар харылзааларының Төп агентилел черин база тургускан. Пассажирлерге таарымчалыг болзун дээш ында «Минск-2» дээр электронныг саналга машиназын ажыглап турар. Ол ышкаш «Сирена-1» дээр автоматтыг системаның бирги эрлчээн ажыглалда киирген, ажылдап турар. Ол билеттерни садарынга дузалап, улаштыр чоруур пассажирлерге олуттарны күрлап турар. Министерстволуң Кол саналга төвүн тургускан.

Бо бүгүнү тургусса-даа, Москва белдириниг пассажирлерин хандырарының талазы-биле бергелерге ам-даа таваржып турар бис. Оон аэропорттарының түгле чер кырынга эвес, харын-даа агаарынга-даа дакпын апарган. Ыпчаарга чоокку чылдарда агаар транспортунуң ролю улам улгадыр болгай. Чижээ, 1975 чылда Москваның аэропорттарын 1970 чылдыындан ийи катап хөй пассажирлер таварып эртер апаар. А беш чылдың дургузунда олар барык 110—115 миллион кижиниң хүлээп алыр болгаш үлээр ужурлуг.

Ол бүгүдэн ангыда аэрофлот бодунуң самолёттарын база чаартып киргикеп. ТУ-154, ИЛ-62 деп диптер аразынга ужуттар дендии дүрген болгаш хөй кижи олурар ындыг кайтамчык самолёттар, а чоокку үеде үнген дүрген чоруктуг ТУ-144 дээн ышкаш машиналар агаар оруктарынче үнер апаар. Чоокку келир үеде 350 болгаш оон-даа хөй кижиниң чүктээр аргалыг самолёт-аэробустар база ажылдап эгелээр.

Бо бүгүнү барымдаалап көргеш, Москваның аэропорттарын чаартырының болгаш калбартырының дугайында шийтпир үндүрген. Амгы үеде бистер оон бирги үе-чадазын боттандырып чорударынче киргикеп бис. Ону СЭКП-ниң XXIV съездиниң Директиваларын болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладынын ёзугаар кылып турар.

Эң чоокку чылдарда аэропорттарның эң хөй кижиниң хүлээп алыр аргазын улгаттырары негеттинип турар. Ол соруга-биле самолёттарның ужуп үнер болгаш хонар черлерин пеметтир тудар азы чаартыр, самолёттар турар шөлдерин калбартыр, чаа-чаа дериг-херекселдерни эптеп тургузар апаар. Ол бүгүнүү түнелиниде самолёттарның ужудушкуннары үзүк-соксаал чок болу бээр. Ол ышкаш самолёттарның хөй черге ваваа турар чоруун кыларары-биле ам-даа ол черге ваваа турар чоруун кыларары-биле ам-даа ол черге ваваа турар чоруун кыларары-биле ам-даа ол

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнделип эдилеткеннген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
АПРЕЛЬ
5
ЧЕТВЕРГ
№ 80 (9156).
Өртээ 2 коп.

Н. В. Подгорный Финляндияда

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА-ның тускай корр.). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконенниң чалааны-биле совет-финляндия Керээге ат салганындан бээр 25 чылын байырлаарынга киржири-биле апрель 3-те Хельсинкиде чеде бергем. Ол-ла хүн совет аалчылар 1917 чылдың күзүнүвүде В. И. Ленининиң чурттап турган бажыңында тураскаал самбыразының бажыңга болгаш Финляндиянның мөчээн президентизи Ю. К. Паасикивиниң хөөрүнге чечектер салырының ёзулалын кылган.

Н. В. Подгорный биле У. К. Кекконенниң аразынга чугаалажыышкыннар эгелээн.

Финляндияның Президентизи У. К. Кекконен апрель 3-те ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның алдары дээш шайлалга тургускан.

У. К. Кекконен шайлалгага чүве чугаалаан. Финляндия биле ССРЭ-ниң аразында Керээ үе-шаг-биле бадыткаттынган болгаш чугула соруулгаларын күүсеткен деп айыткаш, ооң 25 чыл ооюнга Силерниң киржип турарыңар Совет Эвилелиниң улуузунуң болгаш чазааның Финляндия-биле экы харылзааларын үнелеп турарының хереглиг-дир деп чугаалаан.

Даразында Н. В. Подгорный чүве чугаалаан.

Совет-финляндия харылзааларының төөгүзү ийи чугула документтиледе илереттингеи. Ооң бирээзи Финляндия күрүнезиниң хамаарышпас чоруун хүлээп көөр дугайында В. И. Ленининиң 1917 чылдың декабрь айда ат салган докталлы, ийиги— Совет Эвилелиниң биле Финляндиниң аразынга Найырал, кадыг ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында 1948 чылда чарган керээ болур деп. Н. В. Подгорный чугаалаан, ол Керээ Европага чогумчалыг байдалды тургузуп, бүгү Европа дээш тайбыңны бызыглаарынга чугула фактор боон турарын айыткан.

ССРЭ биле Финляндия моон-даа сонгаар 1948 чылдың Керээзиниң шугумун ёзугаар чоруп, совет болгаш фин улустарның эрге-ажыктарын ёзугаар найыралды, кадыг ажылдажылганы кылып, делегейге тайбың дээш туружурупга идегелин Н. В. Подгорный илергейлээн.

МАЙ 1-НИ ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛУ!

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГЖЕ

Чылдың баштайгы кварталы доозулган. Ленин орденнит Тывавистың алдарлыг ажылчын аңгыланың, колхозчу тараачыннарының болгаш күш-ажылчы интеллигенциязының эрткен айларда чедип алган чедиишкиннериниң дугайын солуннардан, радиодан болгаш телевидениедеи помчуп, дыңнап, көрүп билип ап турар бис. Төөгүлүг беш чылдың шиитпирлиг чылының планының чедиишкиниг күүсеттинип орарын эрткен айларның түңнелдерин көргүзүп турар. Чижээлээрге,- республика үлетпүрү продукция сайгарарының квартал планын 103,7 хуу күүсеткен. Кызылдың үлетпүр будүрүлгелери квартал планын база-ла ажыр күүсеткен болгаш пландан ажыр шиитпир-биле 300 муң ажыг рубльдиң ялзы-бүрү продукциязын будүргеи.

Май 1-ге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш чарыш бо хүннерде чер болганда калбарып эгелээн. Майга белеткелдиң үезинде наймылалывыс Кызылдың үлетпүр будүрүлгелериниң база бир патриоттуг эгелээшкин киптип үнген. Тываның хоочун будүрүлгелериниң бирээзи — Кызылдың алгы заводунуң ажылчыннары эрткен вторникте будүрүлге хуралын чыылдыргаш, Май 1-ге белек кылдыр боттарына бедиткен хүлээлгеин алганнар. Оларның ол эгелээшкини хоорайның өске будүрүлгелериниң конгуг дүргеи пептерээн. Дүүн № 48 тудуг эргелелиниң, Кызыл-садыгның, № 40 бот-оруулга-чарылгалыг магазинниң коллективтери Май 1-ге алдаржыткан бедиткен хүлээлгелерин алганнар. Богун ындыг хуралдар № 12 автобазаага, республика типографиязынга болгаш өске-даа черлерге эртер.

Кызылдың алгы заводунуң ажылчыннарының эгелээни бо патриоттуг шимээшкин шиитпирлиг чылдың социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседиринге улуг роль-ду ойнаар. Шнчангат чер-черде партия, профсоюзтар, комсомол организациялары кызылчыларның эгелээшкинин детквишаан, Май мурнуңуң социалистиг чарыжын калбыртыр ужуралдыг.

Тываның бүгү ажылчы чоннары, Май мурнуңуң күш-ажылчы эзлчээнге киржинлиңер!

СОРУЛГА САЛДЫНГАН

Кызыл хоорайның алгы заводунуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың бо шиитпирлиг үшкү чылының баштайгы кварталында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, күш-ажылчы бедик көргүзүглерин чедип алган. Завод коллективи бо чылдың үш айларының дургузуунда бараанныг продукция будүрелиниң планын 102,5 хуу, продукция сайгарарының планын 113,1 хуу күүсеткен. Ол ышкаш кидис болгаш хом идиктер будүрүп үндүрериниң планныг даалгалары база чедиишкиниг күүсеттинген.

Беш чылдың шиитпирлиг чылын күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле эгелээн бо заводтуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары вторникте будүрүлге хуралын эрттирип, аңаа ийи мурнуңуң күш-ажылчы ээлчээн эгелээрин шиитпирээннер. Цехтер, бригадалар аразының социалистиг чарыжын дээштин-биле организастап турган, чылдың дөрт айларының планын апрель 18-те күүсеткен, айда продукция даалгазын апрель 27-до күүседир соруулганы салганнар. Апрельде планнан ажыр 200 эжеш кидис идикти, 1000 эжеш хөм идикти будүрүп үндүрери оларның бедиткен хүлээлгезинде кирип турар.

О. ОХЕМЧИК.

ПЛАНДАН АЖЫРАР

Дүүн найысылаалдың универсалдыг магазинниг дүштеки чапсар үезинде Кызыл-садыгның ажылдакчыларының төлээлери чыглып келген. Аңаа бирги кварталдың түңнелин үндүргеи. Найысылаалдың садыг ажылдакчылары бараан саарылгазының планын 108 хуу күүсеткеп.

Ол хуралдың киржикчилери алгы заводунуң коллективиниң эгелээшкинин детквишаан, Май байырлалынга уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгеин алгап. Кызыл-садыгның коллективи апрельдиң планын ийи хонук бурунгаар күүседирип болгаш пландан ажыр 27 муң рубльдиң бараанныгын садарып хүлээнгеи.

Ф. СТЕПАНОВ.

БҮГҮ ТЕХНИКА ХОВУ ТУРЛААНДА

МЕЖЕГЕЙ. (Телефон-биле). ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери частың байырлалы — Май 1-зиге күш-ажылчы бедектерлиг ужуражыр соруулганы салган. Ылаңгыя ажыл-агыйның механизаторлары од байырлалга уткуштур часкы тарылгага белеткелди бүрүн доозуп, хову турлаглрында барык бүгү техникапы чедирип алган. Апрель 1-ге чедир межегейжилер бүгү 95 ялзы-бүрү тракторларның 84-үн белеп кылып, 4-үнүң техниктиг ажаалдазын доозуп турар. «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының катгыжышкыны ол совхозтуң капитал септелге эртер 2 трактороун саадады берген боордан өске, 74 сеялка, 40 опдазын, 38 автомашина бүрүн белеп.

Совхозтуң 3 хову турлаа бо хүннерде механизаторлар хүлээп алырынга бүрүн белеттеттингеп. Арткан турлагларның агар септелгезин, хандырылгага ажылдаар кижилерниң четчелээшкинин, лозунг, плакаттар-биле, көргүзүг материаддары болгаш күш-ажылчы алдар тутунуң дериглезин, чаартылгазын доозуп турар. Бо чазын партком бригадаларга күш-ажылды, социалистиг чарышты организастаарын база сагылга-чурумну бедик деңнелге тургузар соруулга-биле, оларның составын тус-тузунда партком хуралынга тускай четчелеп, чугаалажыр арганы ажыглап турар. Ындыг ялзы-биле 6-ты болгаш 2-ги бригадаларның составында кирер бүгү механизаторларның четчелээшкинин чугаалашкан. Орта бригадзның кежигүн бүрүзүнүн техниказының белеинин, сагылга-чурумун, социалистиг хүлээлгезин тодаткаш, бадылаан. Арткан бригадаларның четчелээшкинин чоокку хүннерде доосту бээр.

Составы четчелеттингеп № 6 болгаш 2 бригадалар апрель 5-тен эгелеп, аташрынын байдалды таарымчалыг болза, шык баамрылыпкыныиче киритпер деп планнаан.

Бо чазын совхоз тараа культураларын мурнунда кордүнгеп планга немештир 900 гага алгыдар деп турар. Ук айтырыгны партия хуралынга сайгарып көргеш, тус-тус бригадаларда үлей хүваагган.

В. ДАНДАР,
совхозта партком секретары.

Искражылар көдүрлүүшкүнде

Чөөн-Хемчик районунуң «Искра» колхозтуң ажыл-ишчилери кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгүэвилел чарыжынга киржип, алган социалистиг хүлээлгезин эрестиг күүседип турарлар. Шнитпирлиг бо чылдың бирги кварталында күүрүеге эът, сүт, дужаарының планын колхоз февраль 28-те күүсеткеш, бо хүннерге чедир пландан ажыр 15 тонна сүттү күүрүеге саткан.

Ниитиниң малын кыштап хүр-менди ажырар талазы-биле колхозтуң баштаар чери болгаш партия комитеди чугула хемчеглерни ап чорутканының түңнелинде малдың байдалы хүр-менди. Торүзө чогуур 7100 хойдан 5215 хой хураганнаан, ооң чаш төлү овча-менди озуп, доругуп туар. Бо чылын искражылар чүс хойга оналаштыр 90 хураганны алыр хүлээглелиг.

Чоокта чаа социалистиг чарыштың түңнелин үндүргеп. Аңаа хоочун хойжу О. Бор-бак-Даш тиилекчи болуп, чүс хойга оналаштыр чүс хураганны камгалап алган. Чарыштың ийиги черин Б. Ооржак ап, чүс хойдан төлзн хураганны алган. К. Монгуш, А. Ондар оларның көргүзүглери база экн.

«Искра» колхозтуң бода мал фермазының ажыл-ишчилери боттарының алган социалистиг хүлээлгезин шудургу, күүседип, сүт саададын эрткен чылдың бо үезинбиле деңнээрге будүн чартык катап ковүдеткен. Фермаңың саанчылары малдың ажаалдачемгерилгезин эки чорутканывың ажызында хүнде бир цнекген-не 8—9 литр сүттү саап ап турар. Саанчылар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуурунда И. Анай-Хаак К. Монгуш олар чоруп турар. Фермада бо хүннерде 110 пнек төрээн, ооң 110 бызаны камгалап алган.

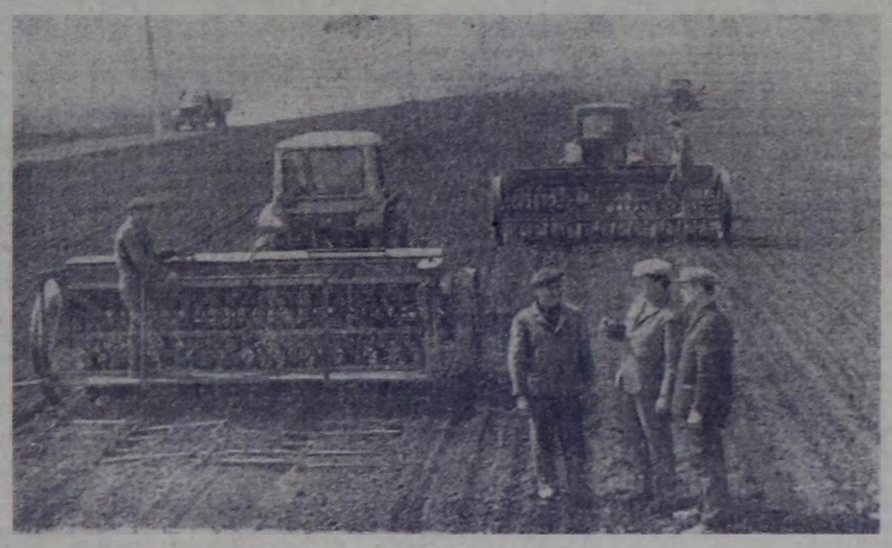
Колхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары часкы тарылгага үлегерлиг белеткеннгеп. Тарылгага кирер бүгү техникавы бүрүн септээп, хову бригадаларында чедиргеп. Хову турлагларын үлегерлиг кылдыр септеп дээрээп. Чоокта чаа колхозтуң механизаторларының слёдун эрттиргеш, аңаа часкы тарылганы кыска хуусаада бедик агротехниктиг деңнелге эрттиреринп шиитпирээп.

К. ХЕРТЕК.

Планны күүсеткен

Улуг-Хем районнуң ыяш ажыл-агый черинде К. Дамбаага удурткан бот-оруулга-чарылгалыг бригада тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының бирги кварталында шудургу ажылдап, 600 рубльдиң продукциязын будүрүп, планын 110 хуу күүсеткеп. Үш ай иштинде он ийи кижи составтыг бригада 120 кубометр тудуг ыяжын, 600 кубометр токмак ыяшты белеткеп, чүс тонна чугайны орттедип, бежеп аът шанаан кылган. Бирги кварталда типлекчи бригадага шаңналдарны тывыскан.

К. КОМБУ.

ОДЕССА ОБЛАСТЬ. Ондиополье районнуң «Слава» колхозунуң тараажылары беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылында күзүн чашкан 970 гектар кызыл-тастың 37 центнер болгаш 400 гектарда кукурузаның гектар санындан-на 50 центнер дужудун алырын хүлээнгеннер.

Бо хүннерде ында часкы хову ажылдары кидин-түлүк.

ЧУРУКТА: (солагай талаадан) механизаторлар бригадазы В. Метеленко, колхозта партком секретары А. Саенко болгаш кол агроном О. Иванченко олар часкы чаштырышкыны үезинде.

И. ПАВЛЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

А. Н. Косыгин Швецияда

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА-ның тускай корр). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин бурунгу хүн Швецияның Премьер-Министри У. Пальмеге алдар кылдыр дүштеки шайлалга тургускан. Шайлалга үезинде А. Н. Косыгин болгаш У. Пальме чугаалар солушкан.

Швецияга ооң чону-биле ужуражып чоруп тургаш, швед улустуң аайыралга мнээн, харылзаа тударынче, бүзүрежилгени быжыглаарынче, кадыг ажылдажылгаже бартырынче чүткүл улустар аразының харылзааларында улам күштүг угланыпкын болу бер чоруур. Оске талазында, ол угланыпкынны быжыглап, калбартып тургаш, улустарга эргежок чугула быжыг тайбың, айыыл чок чорук турар, бүзүрежилгелиг байдалды тургузуп болур.

Тайбың кожа-хелбээ харылзааларны болгаш билчиштикинни калбартырынга Швеция-биле дем каттыштырынга Совет Эвилели моон соңгаар-даа белеп. Совет Эвилелиниң улустары Швецияның улузунуң бүзүрелдиг өнүктери дээрээнге ол улустуң бүзүрелиниң быжыгларын күзээр-дир бис деп, Совет чазактың удуртукчузу ооң ында чугаалаан.

Тайбыңның болгаш деңшилгениң эрге-ажыктарынга дүштүр совет-швед кадыг ажылдажылганың улам калбарарынга йөрээл тударын А. Н. Косыгин сапалдаан.

Ооң соонда Премьер-Министр У. Пальме швед улуска найыралдың созуп баразалганы дээш өөрүп четтиргенин илергейлеп чугаалаан.

У. Пальме ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин дэмп, швед болгаш совет улустарының аразында найыралга йөрээл тударын сапалдаан.

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Швецияның хөмүзээл талазы-биле ийиги хоорайы— Геттеборгта дүүн чеде берген.

Бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү ажылчы чоннары-биле бир домей, Россия Федерациязының ажылчы чоннары Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле эрес-маадырлыг ажылдап, СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин ажыдырал боттандырар дээш моган чокка ажылдап түүр.

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга уткуштур социалистиг чарышты калбартышкаш, РСФСР-ниң үлетпүр будүрүлгелериниң коллективтери 1972 чылдың планын будүрер чүүлдүң хөмүзээлиниң талазы-биле хуусаа бетинде күүсеткеп болгаш планнан ажыр чүс-чүс миллион рубльдиң продукциязын берип, техниктиг деңшилгени хандырып турар продукция будүрелиниң дыка бедик көргүзүүн чедип алгаш. Партияның болгаш чазактың боттандырып турар хөмүзээлиниң ачылында республиканың кодээ ажыл-агыйының материал-техниктиг базазы бижыккан, ол чорук болза, 1972 чылдың агаар-бойдуу аар-берге турза-даа, кодээ ажыл-агый продукциязын эрткен беш чылдың чылда ортумак будүрүүшкүнүнүң деңцелинге алыр арганы берген. Ийи чыл дургузунда үлетпүрүүн чаа 400 дире улуг будүрүлгелерни, ооң иштинде чоннуң хереглеп баразаларын будүрер 160 будүрүлгени тутқан болгаш ажылдага киргеп. Чоннуң амыдыралының деңцелн бедээп, эртем болгаш культура улам ыңай хөгжүп.

Ажылчын ашты, колхозчу тараачыннар, интеллигенциин СЭКП ТК-ның декабрь (1972 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, 1973 чылдың планын хуусаа бетинде күүседирип дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның докталлын чогаадыкчы улуг көдүрлүүшкүн-биле уткаап.

Социалистиг чарышка киргеп будүрүлгелер, организациялар, тудуглар, колхозтар болгаш совхозтар коллективтери 1973 чылда күүседирип-биле докталтыңган онаалдалардан ажыр турар бедиткен планнарны саналдап киргеп.

Россия Федерациязының автономнуг республикалары, крайлары болгаш областары, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планын хуусаа бетинде күүседирип оралдажып, боттарының аразынга база акы-дуңма өске-даа эвилелдешкеп республикаларның областары-биле аразынга бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш ажылдап турар.

Будүрүлгелер, колхозтар, совхозтар болгаш тудуг организацияларының коллективтериниң алган социалистиг хүлээлгелерни АССР-нерниң, крайларның болгаш областарның үлетпүр, кодээ ажыл-агый, транспорт, садыг болгаш культура ажылдакчыларының чөвүлел хуралдарынга, министерствалар коллегияларының болгаш производилел ТК-ларының каттышкан хуралдарынга түүлдүг деп көргүзүп болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге база ВЦСПС-ке чугаалажып көртеп.

РСФСР-ниң ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелеринде көрдүгеп чүүлдер болза:

Үлетпүр талазы-биле — продукция саарарының хөмүзээлиниң болгаш кылыгларның эң чугула хевирлерни будүрериниң талазы-биле РСФСР-ниң улус ажыл-агый хөгжүдезимнин күрүне планын хуусаа бетинде күүседир болгаш чыл планындан ажыр 2,3 миллиард рубльдиң үлетпүр продукциязын бээр. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедиперинің планы 5 хуу кылдыр көрдүнген турда, ону 6 хуу бедидер, будүрүлгени организастаарын болгаш күш-ажылдың байдалын экижидер. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедиперинің күсем-биле будүрүлгениң ниити немелде озуңделиниң 87 хуузун болгаш хөмүр-даш, эът болгаш сүт, чиик үлетпүрге база кара металлургиянга немелде озуңделиниң шуптузун алыр. Продукциязың бот-үнезин чиигедир талазы-биле хөмүзээлин боттандырар болгаш ону немей будүрүп үндүрерни барымдаалап турган, оруулганың чыл планның 250 миллион рубльге ажыр күүседир.

Чыл планындан ажыр 160 муң тонна шөйму, 295 муң тонна кадны, 205 муң тонна кара металлдар прокадын, 42 муң тонна кан хоорайларны будүрер, 3,6 миллион тонна хөмүр-дашты, 2,8 миллион тонна нефтини, 650 миллион кубометр газты алыр, 600 муң тонна мотор одалгазын, 335 муң тонна минералдыг чемничидилгелерни, 7 муң тонна химиктиг болокнонуу, 10 муң тонна синтетиктиг каучукту, 19 муң тонна пластиктиг массаны, 128 муң тонна цементини, 20,7 муң тонна саазынны ажылдап кылыр. 5850 автомобильди, 600 экскаваторну болгаш краннь, 300 скреперни, автогрейдерни, бульдозерни, даазыл дурукчуларын белеткээр.

Көдээ ажыл-агыйга машиналар болгаш деригдер бээрин хуусаа бетинде күүседир, чыл планынга немелде кылдыр тараа ажаар 500 комбайнны, 550 тракторну, кодээ ажыл-агый техниказынга 2 миллион рубльдиң артык кезээн будүрер болгаш ажылдалга чорудар.

Чонның хереглел бараанныгын будүрериң ковүдедир болгаш пландан ажыр: культура-амыдырал онаалдазының болгаш ажыл-агый хереглелиниң бараанныгын 63 миллион рубльдиң, 14,4 миллион дөрбелчин метр ховен-саазын, дүктен кылган, торгу, лён постерни, 600 муң кезек трикотаж болгаш 3,9 миллион кезек даарандыла кылыгларны, 490 муң эжеш идиктн планнан ажыр бээр. 11 муң тонна көлитер кылыгларны, 170 миллион рубльдиң эът болгаш сүт продуктуларын, 14,9 миллион рубльдиң балык чем продукциязын будүрер, чурт үлетпүрүүн будүрүлгелериниге 1972 чыл-биле деңнээрге түс черинің чиг-одиндеп болгаш будүрүлге артынчыларындан кылыглар будүрериң 1,4 катап ковүдедир.

1972 чыл-биле деңнээрге чиик үлетпүр продукциязын күрүне стандарттарының негездезинге дүүштүр будүрериң 2 катаптан ажыг ковүдедир, чурт үлетпүрүүн будүрүлгелеринге кылыгларның чаа болгаш экижиттеп 2700 хевирлерин шиитээдип алыр.

Чаа техниканы пептередирин дүргедирин хандырар — 2,5 муң хире иехти болгаш участокту комплекстиг механизастаар болгаш автоматчыдар, механизастаттынган 6 муң шуултурулга болгаш автоматчыткан шугумнарны пептередир; эртем-шинчилел, төлевилел, конструктор организацияларының болгаш үлетпүр будүрүлгелериниң коллективтериниң күүк-биле 3 чаа хевирниң 2,5 муң машиналарын, дериглерин, приборларын болгаш автоматтарын гургузар; чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны ажыглап пептереткениинден улус ажыл-агыйынга, чылда кылдыр саналарга, 2 миллиард рубль хире кампалганы алыр.

Материал-техниктиг курлаврларны ажыглаарын экижидер. Продукцияның материал талазы-биле улуг хөмүзээдиг болурун улам ында экижеддир болгаш будүрүлгеге 340 муң тонна кара болгаш өңнүг металлды, 3,8 миллиард киловатт-шак электроэнергияны, 2 миллион калорий чылыг энергияны болгаш чижек-биле 1,6 миллион тонна оттуур чүүлдү, 240 муң тонна цементини, 120 муң кубометр ыяш материалын болгаш 56,5 муң кубометр дилген материалдарны камнап алыр.

(Уланчызы 2-ги арныда).

«САЛЮТ-2» УЖУДУУШКУНДА

Космоска ужудуушкун үезинде шинчилеелдер болгаш дурзулгалар кылыр, ооң дериг-херекселдерин хынаар соруулга-биле «Салют-2» дээр орбита станциязын 1973 чылдың апрель 3-те Совет Эвилелиндеи салып үндүрген.

«Салют-2» станциязының Чер кырындан эң ырак ужугары 260, эң чоокшулзары— 215 километр; долганырының үези— 89 минут.

Алдынган медээ ёзугаар адырга, станциязың системалары чогумчалыг ажылдап турар. Башкарылга-саналга төөу станциядан медээлерни ажылдап кылып эгелээн.

ПАРТАКТИВ ХУРАЛДАРЫ

Бо хүннерде республиканың районнарында партия активиниң хуралдары болуп эртип турар. «Совет Социалистиг республикалар Эвилелиниң бежеп чыл ооюнуң дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге холбаштыр идей-политиктиг ажылды күштелдирериниң болгаш ажылчы чонларның интернационалчы кижизидилгезинин дугайында айтырыгны хуралларга чугаалажып турар. Кол киржээгейнн партия организацияларының идеологтуг ажылын үениң мегелдезинге дүүштүр тургузуп, ону ажыл-агый соруулгалары-биле сырый холбаштырарынче салып турар. Хуралдарда СЭКП райкомнарының кежигүннери, колхозтарда, совхозтарда, будүрүлгелерде, албан организация черлериниде партия эге организацияларның секретарылары, пропагандистер, политинформаторлар киржип турар.

К А А-Х Е М

Партияның XXIV съездиниң шиитпирлериниге дүүштүр идей-политиктиг ажылды күштелдирериге идеология ажылынын бүгү аргаларын болгаш хевирлерин ажыглап, ооң деңцелин улам бедидерин чедип алыр дээш районнуң партия организациязы доктаамал сагыш салып турар дээрзин илеткелчи — СЭКП райкомунуң ийиги секретары Ш. Серээдар партия активиниң хуралынта демдеглээн. Ооң кол уткавынарын бөдээнин ажылчы-ишчилериниң хоску беш чылдың планныг даалгаларын чедиишкиниг күүседиринче угландырып турар.

Районда бо талазы-биле авазы эвес ажылдар чорутуп келген. Лекция пропагандазы доктаамал калбарып, политинформаторлар партияның сөзүн массаларга чедирип, будүрүлге коллективтеринге, албан организация черлериниде экономиктиг чаргыларны тывыскаш, партия организациязы бир хүннүң сургаалда-семинарын чорутканы эки түңнелди берген. Кижилер-биле үе-тузунда ажыл күштелгеп.

Илеткелчи болгаш саналдергеп эштер идеология ажылының боттуг соруулгаларны шиитпирлээри-биле харылзаалаы ам-даа кошкак, ооң негелдезинден чыдып калып турар, лекция, беседалар хойдаа болза, оларның ыпнары, дээштин четпес дээрзин айыткаш, партия организациялары бо талазы-биле боттуг хемчеглерни ап чорударын олар айыткан.

Партия активиниң хуралы чугаалашкан айтырыг талазы-биле тодаргай шиитпирни хүлээп алган.

Хуралга СЭКП Тыва обкомунуң секретары В. И. Попов киржип, чүве чугаалаан.

Э Р З И Н

Партия активиниң хуралынга идеология ажылының амгы соруулгаларының дугайында СЭКП райкомунуң ийиги секретары Д. Чамзырай кылган. Идеология ажылының кол утказы чаа кижини, коммунистиг ниитилелдиң бүгү талазы-биле сайзырагай тургузукчузун кижизидерни, коммунизм херээнин тиилелгезинге хаяа бүзүредирип, аңаа бердинишкинниг болгаш төлептиг бараан болурунуң бүзүзүнгө бүгү ажылчы чонларны кижизидерн дээрзин актив хуралының киржикчилерн демдеглээн.

Идей-кижизидилгелиг ажылдың ялзы-бүрү хевирлерни ажыглап тургаш, ооң дээштин чедип алырынче кичээнгей салдынып турар. Ону чедип алыр дээш илеткелчилерниң, агитаторларның семинарларын эрттиргилээн. Ылаңгыя кишкы үеде маячыннар ортузунга политинформаторлардың бир хүннүң сургаалда-семинарын чорутканы эки түңнелди берген. Кижилер-биле үе-тузунда ажыл күштелгеп.

Илеткелчи болгаш саналдергеп эштер идеология ажылының боттуг соруулгаларны шиитпирлээри-биле харылзаалаы ам-даа кошкак, ооң негелдезинден чыдып калып турар, лекция, беседалар хойдаа болза, оларның ыпнары, дээштин четпес дээрзин айыткаш, партия организациялары бо талазы-биле боттуг хемчеглерни ап чорударын олар айыткан.

Партия активиниң хуралы чугаалашкан айтырыг талазы-биле тодаргай шиитпирни хүлээп алган.

Хуралга СЭКП Тыва обкомунуң секретары В. И. Попов киржип, чүве чугаалаан.

1973: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

(Тончүзү. Эгези 1-ги арыда).

Кодээ ажыл-агыйның ажылдакчылары 1972 чыл-биле дениэрге тараа культураларының тарылга шөлүн 4,3 миллион гектарга алгыдарын, тараа бүдүрерин 120 миллион тонна чедирерин, күрүнеге 49 миллион тонна тарааны садарын; чигир свёкланының тарылга шөлүн калбартып, ооң дүжүдүн гектарга онаштыр 200—215 центнер чедир бедидерин болгаш ону күрүнеге 29 миллион тонналы садарын, тарымал тоорук үрезинин бүдүрерин 3,6 миллион тонна чедир, ону садарын — 3 миллион тонна чедир көвүдедирин; 260 мүң тонналаш эвээш эвес лён-волокнону садып алырын хандырар; колхозтарга, совхозтарга болгаш күрүнениң оске-даа ажыл-агыйларынга картофельдиң ниити чыылдазын 22,5 миллион тонна, ногааларының 7,5 миллион тонна, а картофельди белеткээрин 9,4 миллион тонна, ногааларныын — 5,9 миллион тонна чедирер. Картофельдиң дүжүдүн гектарга онаштыр 130—140 болгаш ногааларының — 160—165 центнер чедирер.

Суггаттыг 512 мүң гектар черни, ооң иштинде суггаттыг культурлуг одарны — 330,5 мүң гектарны, кургаткан 328,5 мүң гектар черни, суггаттыг 536 мүң гектар одар-белчирни ажыглалга киирер, суггаттыг культурлуг одарны 52 мүң гектарга немей ажыглалга киирер; суггаттыг черлерниң ажыглалын экижидер, оларның дүжүткүрүн бедидер.

Ажыл-агыйларның бүгү категориялары күрүнеге мал болгаш куштар аъдын — 7,6 миллион тоннаны, сүттү — 27,8 миллион тоннаны, чуургаларны — 15,7 миллиардты, дүктү —225 мүң тоннаны садар. Ол соруулга-биле колхозтарга болгаш совхозтарга малдың баш санын көвүдедирин, ооң продуктулуун бедидерин чедип алыр, малдың чем баазазын быжыглаар, мал чемнерн белеткээрни чогуур өйүнде чорудуп, ону кадагалаарын экижидер, 1972 чылга дениэрге сенаж белеткээрин 18 хуу болгаш сиген далганын белеткээрин 40 хуу көвүдедир.

Пландан ажыр демир-орук транспорту-биле 11 миллион тонна чүүктү сөөртүр, часкы хову ажылдарынга болгаш дүжүт ажаан алышкынынга машиналар база чүүктер сөөртүрүн бирги ээлчегде чорударын хандырар, хем транспорту-биле 4,5 миллион тонна, автомобиль транспорту-биле 31,5 миллион тонна чүүктү сөөртүр.

Пландан ажыр кадыг шыырлыг автомобиль оруун 550 километрни ажыдалга киирер, бир мүң километр автомобиль оруун септээр, колхозтарга болгаш совхозтарга пландан ажыр ажыл-агый иштинниң 790 километр оруун, 900 мүң дөрбелчин метр асфальтылаан шаңны болгаш самолёт ужудуп, хондурар 800 мүң дөрбелчин метр черлерни тудар.

РСФСР-ниң хоорайларынга пландан ажыр 20 мүң телефонну тургузар болгаш хуусаа бетинде, 1973 чылдың ноябрь 7-ге чедир Горький—Киров—Сыктывкар—Воркута аразының радиореле шугумун ажыглалга киирер.

Тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын хуусаа бетинде, декабрь 29-ка чедир күүседип доозар, күн-ажылдың бүдүрүкчүүнүң талазы-биле чыл онаалдазын күүседир; керээ ёзугаар ажылдаар тудуг организацияларының күүседир тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнеэйн чиитедир; тудуг механизмнерин, автотранспортту болгаш тудуг материалдарын ажыглаарын улам экижидер; бүдүрүлге күчүлерин болгаш кол фондуларны, чурттаалга-коммунал болгаш социал-культура хереглелдериниң объектилерин ажыглалга киирериниң планын күүседир. Тудугнуң шынарын экижидер, хоорайлар тударының архитектура деңнелин бедидер.

1973 чылдың планы-биле көрдүнген эң чугула тудугларны болгаш объектилерни: Орск-Халиловскиде № 4 домна суугуларының комплекизин, «Ростсельмаш» заводка тараа ажаар 2 мүң комбайнны бүдүрериң. Новомосковск болгаш Невинномысскиниң химия бүдүрүлгелериниге, Соликамскиниң болгаш Березниковскиниң калий комбинаттарынга минералдыг чемшчидилгелер болгаш чиг-эт талазы-биле күчүлерни, Волгоградтың нефть болбаазырадыр заводунга 360 мүң тонна үстү болгаш Уфаның нефть болбаазырадыр заводунга 1,2 миллион тонна үстү суг-биле арыглаарын, Селенганың целлюлоза-саазын комбинадынга 297 мүң тонна целлюлозаны болгаш 280 мүң тонна картонну бүдүрерни; Старо-Оскольскиниң цемент заводунга 600 мүң тонна цементини бүдүрерни. Ивановонуң К. И. Фролов аттыг меланже комбинадынга, Оренбург хоорайда торгу пөстер бүдүрериниң болгаш Шахты хоорайда хөвең-саазын пөстер бүдүрериниң комбинаттарынга күчүлерни, Челябинск болгаш Орск хоорайларга кондитер фабрикаларын ажыглалга киирерни хандырар.

РСФСР-ниң тудуг организацияларының талазындан көдээ ажыл-агыйның объектилерин: мал кажааларын, куштарга, болгаш дагаа оолдарынга кажаварны, куш фабриказын, комбикорм бүдүрүлгелерин, элеваторларны тудар болгаш ажыглалга киирер талазы-биле онаалдаңы хуусаа бетинде күүседир, база ол ышкаш чурттаалга бажыңнарын ажыглалга киирерни хандырар.

Төлевилел-шинчилел ажылдарының чыл планын 1973 чылдың декабрь 27-ге чедир күүседир; 1974 чылда тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлинге тудуг-смета документациязын ажылдап кылырын болгаш чагыкчыларга бээрин 1973 чылдың август 20-ге чедир күүседирип хандырар.

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 411 миллион рубльге ажыр күүседир, ооң иштинде РСФСР-ниң күрүне садының садыг оргапизацияларының талазы-биле — 346 миллион рубльге болгаш Роспотребсоюзтуң талазы-биле —65 миллион рубльге ажыр күүседир; хамыктың мурнунда садыгларының депшилгелиг аргаларын калбаа-биле хөгжүдериниң мүсель-биле чонну садыг хандырылгазының культуразының улам ыңай бедидерин хандырар; бараанны күрүне садыгларынга садыгны чокка үүрмектеп садар садыг саарылгазының талазы-биле бараанвар садар арганы 33 хуу чедирер болгаш кооператив садыгларының талазы-биле ону 40 хуу чедирер.

Чонга ачы-дуза чедиреринің талазы-биле чагыгларны 15 миллион рубльге күүседир; чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле күүседип турар ажылдарның болгаш ооң культураның улам ыңай бедидерин хандырар. Хоорайларның чаагайжыдылгазын болгаш чурттаалга фондузунуң байдазын улам экижидер, чурттаалга фондузунуң капитал болгаш агар септелгезинин талазы-биле ажылдарны хуусаа бетинде, декабрь 25-ке чедир күүседир, ооң ажыглазын экижидер; квартираларны газчыдар талазы-биле планны хуусаа бетинде күүседир болгаш пландан ажыр 200 мүң квартираны, ооң иштинде көдээ черлерге 140 мүң квартираны газ-биле хандырар.

Улус өөредилгезинің, дээди школаның, культураның болгаш кадык камгалалының ажылдакчылары аныктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезинче шилчимрин доозары-биле, школаларны болгаш уругларның оске-даа албан черлерин 1973—1974 өөредилге чылынга белеткелин экижидериниң; полиграфия бүдүрүлгелериниң талазындан школаларның өөредилге номнарын 1973 чылдың июнь 25-ке чедир парлап үндүрериң хандырарының талазы-биле ажылдарны хандырар дутайында үлээлгелерни алганнар. Дээди өөредилге черлериниң өртемдеңнерн бүдүрүлгелиг ажыктың бедидериниң талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылыр дутайында үлетпүрге болгаш көдээ ажыл-агыйга дуза көргүзериниге комплекстиг бригадалар тургузар талазы-биле хүлээлгелерни алганнар.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылы —1973 чылдың доктаттынган онаалдаларын ажыр күүседирин хандырарынга боттарының бүгү күштерин бээрин, шинчаңгаш бистиң Төрээн чуртувустуң экономика болгаш камгалал күүгүзү быжыглаар, совет улустуң чаагай байдалын улам өстүрөр талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездиниң программазын боттандырарының херээлге бодунуң салыышкынын киирерин СЭКП ТК-га, Совет чазакка Россия Федерациязының ажылчы чоннары бүүрөткеннер.

Советтер болгаш амыдырал

ДЕПУТАТТАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ

Тудугларның шынары, техниктиг документацияны сагып турары, оларны чогуур үезинде ажыглалга киирип турары, хоорайның, суурларның тудугларын план ёзугаар чорудары. Бо айтырыгларны Бии-Хем район Советиниң эзлчеглиг сессиязы чугаалашкан.

Бир чүс чеден чеди ажылчын, колхозчу, албан-хаакчы чаа бажыңнарже көжүп киргеи. Аржаан суурда 60 кижи чурттаар общежитиени, Өөк суурда 90 уруглар тургузар ясли-садты, Туран хоорайның чаа кварталында магазинни. «Өөк» совхозта садыг төвүн, Сесерлигде 100 олуттуг клубту ажыглалга киирген. Өөк, Тарлаг суурларда, «Шивилиг» совхозтуң төвүнде, «Кызыл тараачын» колхозтуң сүт-бараан фермазында чаа чунар-бажыңнарны туткулаан.

Бо дээрге чурттаалга болгаш хамааты тудуглар талазы-биле Бии-Хем районда тудугжуларның беш чылдың баштайгы ийи чылында бүдүрген ажылдарның коргузүү-дүр. Ону ажылчы чоннар депүтаттарының район Советиниң эзлчеглиг сессиязынга илеткелчи — райкүүскомнуң дартазының оралакчызы И. Ф. Молянов дыңнаткан.

Кодээ суурларны чоннуң чурттаарынга, ажылдаарынга, дыштапкынынга таармачалыг болгаш санитар арыг-шеверниң, архитектура талазы-биле планнаашкынның болгаш экономиканың негелделериниго дүүшкен, чаагайжыткан чурттаалга төптеп кылдыр эде тударын дээрге хоорай-биле кодээни улам чоокшулаштырарының сорулгаларын шиитпирлээр чугула айтырыг болур. Маңаа хамаарыштыр, илаңгыя «Кодээге тудугну чүрүмчүдарының дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1968 чылдың сентябрь 12-де үндүрген доктаалы районда кайы хире боттанып турарын болгаш чогуур хуусаазында күүседип, ажыглалга киирип турарын, ооң шынарын район Советиниң депүтаттары хынамчалыы-биле чугаалажып корген.

Үстүнде айтыкан доктаал ёзугаар колхозтар, совхозтар төптериниң кол планнарын чогаадып кылырын 1973 чылда доозар деп айыткан. Амгы үеде чүгле «Шивилиг» совхозтуң төвүнүң кол планы бар, «Өөк» биле «Саян» совхозтарның төптериниң планнарын чогаадып кылган-даа болза, ону Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге бадылатпаан, «Хадың» колхозтуң топ суурунуң болгаш Туран хоорайның кол планы шуут чок болуп турар.

Бүгү тудугларны план ёзугаар чорудары дээрге албан организация болгаш хуу кижилерге шуут дүрүм болгай. Кол план чокта тудуг кылырга түттунган объектилерге бүгү талалыг таарымчалыг байдалдар тургустунмас, хоорай, суурларны чаагайжыдарынга улуг шаптыктыг. Ону биле тура «Саян» совхозтуң дирекциязы мал чемгерилгезининиң комплекизин тудар шөлүн план ёзугаар шилип албайн, чогуур документация чок тудуп эгелээн. Ол ышкаш «Кызыл тараачын» колхоз Туран фермазынга уруглар садының тудуун төлевилел чокка эгелээн. Чамдык кижилер, ылаңгыя колхозтар, совхозтар төптеринде хуу бажыңнарны чогуур чөпшээрел чок турадаан-на дериигге тудуп турар фактылар бар.

Көдээ Советтериниң күүскомнары болгаш районнуң архитектору ындыг чоруктарны болдурбас дээш чогуур хемчеглерни алган турарын сессияның шиитпиринде айыткан.

Сөөлгү чылдарда тудуг ажылының шынары экижээн, тудуг организацияларының инженер-техниктиг ажылдакчыларының талазындан контроль дыңзаан болгаш тутунган объектилерни хүлээп алыр комиссия кичээнгейлиг, хынамчалыг болуп турар дээрзин сессияга демделээн.

Ынчалза-даа тудуг-монтаж ажылдарының шынары амдаа чогуур негелдезинге четпес, төлевилел-смета документациязын сагывайн, ону хажыдыр турар таварылгалар бар болуп турар. Чижээлээрге, «Тыва септелге-тудуг» трестиң Туранда участогу (начальниги С. Лихтин) бодунуң баазазын туткаш, ооң шынарын багай кылганы дээш, ону эде тудар ужурга таваржыш, аңаа 1832 рубльди арттыр чарыгдаан. Ол-ла участок Туранга уруглар садын тудуп эгелээш, ооң фундаментиниң кыжын элезин хорээнүүр черге салган. Чазын чер эрнирге оозу дүжүп кире берген. Ону эде тударынга 2 мүң рубль үндүрген. Техниктиг негелделерни сагывайн туткапкынын хараазында Туранда музыка школазының хуралдаар залы айыылдыг байдалдыг апарган, ынчангаш ону катап кылырынга база хөй түнүг акша чарыгдаттынган. Аржаан суурда уруглар садының тудуун төлевилелден шуут оскээр чоруткан. Чурттаалга бажыңнарын ажыглалга киирип турда ында хөй-хөй четпестерни хүлээп алыр комиссия илередип турар. Ол чүнү херечилеп турарыл дээрге, тудугжулар карак-ажыттап, тутканы бажыңнарын канчапчооп-ла холдан үндүрерин бодаар, харыысалга чок болуп турар-дыр. А тудуг организацияларының удуртукчулары ону база херекке албайн турар.

Тудугну шынарлыг чорудары дээрге-ле тудугжуларның харыысалгалыг болуру. Ол дээш негелдени шыггыырадыр болгаш ажылды үрей кылып турарларга харыысалга хүлээдир дээрзин санал берген депүтаттар айыткан.

Туран хоорайда ийи чаа чурттаалга кварталы туттунган, ынаар чурттакчылар көжүп кире берген. Төлевилел ёзугаар ынаар суг дамчыдар хоорзаны тудуп дооскаш, чаа бажыңнарны ажыглалга киирер турган. Херек кырында хоорзаның тудуу ам-даа доозулбаан, чурттакчылар суг чок олуруп турар. Ол-ла кварталдарга тротуардар тударын көрдүнген-даа болза, ону база кылбаан. Ол дугайында райкүүскомнуң талазындан негелде чок болган дээрзин сессияга демделээн.

Тудугларны айыткан хуусаазында доозары дээрге күрүне планын күүседири болур. Ындыг турбуже улуг-улуг объектилер тудуунче кирипкенде оларны доозарының хуусаазы сагыттынмайн турар. «Өөк» совхозтуң төвүнде 140 орунныг уруглар садының тудуу биле чыл үргүлүлеп келген. Оон өскедаа чижектер бар. Ындыг байдалдын тудуг кылырынга көрдүнген акша-хөреңги чылдан чылче шилчип, өске объектилер тударынга шаптык болуп, доозулбаан объектилериниң саны көвүдеп, капитал салыышкынынарның эгиттинер хуусаазын узамдыктырып турар.

Районда бүдүрүп турар тудуг ыяжындан кылган тудуг материалдарының, туувбупуун шынары багай. Ээ ылаңгыя «Тыва көдээ тудуг» трестиң Туранда ыяш белеткээр участогунуң бүдүрген продукциязын хереглекчилер шуут холуп турар.

Тудуг материалдарынга комналга чок, брус, цемент, туувбу, кадаг болгаш оскедаа материалдарны тудуг шөлүнге кайы хамаан чок октапкан чыдар, ол үрелип, тотчегледттинип турар.

Күш-ажылды организациязаны куду деңнелде, аар ажылдарны ам-даа механизастаайн турар. Бо талазы-биле республиканың тудуг трестери боттарының районда участоктарынга дээштиг дуза көргүзери чугула.

Тудуг организациялардында ажылдап турар кижилер-биле кижимзидилге ажылы — кол күүл болгай. Ынчалза-даа бо талазы-биле байдал багай. Прогулдаар, ажыл үезинде арагалаар чоруктуң уржуундан хөй ажыл шагы үстүп турар. Кадрларның ажылга доктаавас чоруу хөй. Көжүп чоруур № 957 мехколоннага 156 кижи ажылдаар ужурлуг, а чүгле арткан чылын 160 кижини үндүрген болгаш 170 кижини хүлээп алган.

Районда чурттаалга болгаш хамааты тудугнуң байдалын район Советиниң депутаттары улуг кичээнгей-биле сайгарып, ында бар четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай шиитпирни хүлээп алган.

И. ЗОЛОТУХИН,
Бии-Хем райкүүскомунуң секретары.

Кол агроном

КАЗАХ ССР. Владимир Антонович Качан—Кокчетав областың эң дээре агрономнарының бирээзи.

«Бердинский» совхозтуң бүгү шөлдериниң хөрзүнүн шинчилээш, Владимир Антонович бригадирлер-биле кады кызыл-тастың янзы-бүрү сорттарын ажыглаар талазы-биле шөнөлделер кылып эгелээн. В. А. Качанның инициативазын ёзугаар бригадирлериң үргүлчү ажылдаар агро-өөредилгезин организастаан, ажыл-агыйда кол шөлдү эзлээн тараа культураларын тарып өстүрериниң мурнанчы аргаларын ооң программазында киирген. Амгы беш чылда ажыл-агый чыл дургузунда гектардан-на 17 центнерден эвээш эвес тарааны алыр бодалдыг. Шөлдериниң дүжүтинүрүн бедидер дээш бо чылын 35 мүң тонна органиктиг чемнчидилгелерни шөлдерде төккен.

Черни үлегерлиг ажыглап турары болгаш бедик дүжүттерни ап турары дээш бо совхозка «Чер ажылының бедик культураның совхозу» деп атты тывыскан. Бо талазыбиле кол агроном В. А. Качанның ачы-хавыязы улуг.

ЧУРУКТА: В. А. Качан (оң талазындан ийиги кижи) бригадирлер-биле агро-өөредилге эрттирип тур.

Г. СЕРГЕЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХАЙНЫККАН АЖЫЛ-ИШ

Репортаж

Совхозтуң кол зоотехниги Артур Иванович Грудининбиле мал кажааларынга келдивис. Инектериниң кегженгени, ажылчыннарның чугаазы, ол-бо талаларже мал чемни сөөрткен терге дугуюнуң шыгыраажы ажылдың хайныкканың илередип тур.

— Бо хүннерде совхозтуң 8 коданында 2532 баш инек бар, 947 баш хаванныг бие. Деңгелп эки, инектиң хонукта немелде деңзини орту-мааи-биле 430—450 грамм, а хаванныы 450—500 грамм чедип турар болгай. Эрткен чылга бодаарга, бо чылгы байдал дээре болдур ийин — деп, Артур Иванович тайылбырлады.

Чарба үүдүрген машина чанывыска доктаай берди. Чарбаны каяа дүжүрерин, ам кайын барып алырын Артур Иванович-биле чолаачы дугуржуп тур. Ол аразында мен чаныыста кажааларда турган шарыларга чеде бердим. Кажаазының арыг-шеверн хөлчок, чем каап бээр оңгачаларын болгаш шагжалары таарымчалыг.

Чанымда самбырада «Бо чылдың бирги кварталында күрүнеге 100 тонна эът дужаар планывысты 105 тонна кылдыр бедиткеш, ол социалистиг хүлээлгевисти 112 тонна кылдыр дужааган бис» деп бижээн. Оон ыңай сан-түң ба-

за хөй: бирги кварталда совхозка киргеи арыг орулга 200.000 рубль, эът комбинадынга дужааган бир шарыныи-па ортумак деңзини 356 килограмм...

Чолаачы-биле зоотехник чугаазын доозупканда, чоруувye улампйлаптывые.

Кажааларда шарыларны ажаап-тежээн турар 30 ажыг кижи бар. Оларның аразында черле аиаа турар кижи чок: чамдык кижилер силос чүдүргеи, сиген сөөрткеи, өскелерни мал чемгерген, өдек аштаан...

— Бир инекке хүнде чүү хире чем берип тур силер, Артур Иванович?— деп, айтырдым.

— Ол дугайын эш Стылык-биле чугаалажып көрем. Бо кварталда немелде деңзи талазы-биле үшкү черни алган кижи ол болгай дээш—бистиооң-биле таныштырып кагды.

— Силосту 20 килограммны, сигенни, концентратты болгаш саваанны 4-4 килограммны бээр чүве—деп, кадарчы Василий Иванович Стылык мээң айтырыгыма долу таймбырны берди. Ол-ла кадарчыдан бирги кварталда социалистиг чарыштың типлекчилерин база билип алдым. Олар дээрге хүнде бир инекке онаштыр 660 грамм немелде деңзини алган М. Бегаев, инек бүргүзү хүнүң-не 640 грамм чедир семиртип турар Д. Килин болгаш В. Стылык боду болду.

— Силерниң инектериңерниң семирип турары эки-дир. Ол чедишкиниерни канчап чедип алган силер, Василий Иванович?

— Малды өй-шаанда суггарып, чемни таарыштырып, чогуур үезинде чемгерип, ажаалда-тежээлдезин баксыратпаска ол-ла боор чүве ийин — диди.

Тос чүе ажыг хаван чүгле чагыс улуг кажавда турар болду. Анчы-аңгы ораалдерде чарып каан. Оларның ораи-савазы база-ла ырыг-силиг, боттарының деңгези шыырак.

Хаванныры 20 ораалде хуваагап. Улугларын бир аңгы, бичелерин база аңгы-аңгы ораалдерде үекен болду.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планыг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш мал семиртир «Сукпак» совхозтуң мал кажаалырында ажыл-ишхайныккан.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА— БҮГҮДЕНИҢ ХЕРЭЭ

Кызыл хоорайда херээженнер чөвүлелдериниң даргаларының хуралын СЭКП хооркому эрттирген. Анаа хоорайны чаагайжыдырынга херээженнер чөвүлелдериниң ролюн бедидер талазы-биле илеткелди СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары С. М. Кулажы кылган. Ол бодунуң илеткелиинге хоорайның херээженнер чөвүлелдериниң эрткен чылын кылып чоруткан ажылынга доктаап, Тыва АССР-ниң иштики хереглер министерствозунда, агрохимлабораторияда херээженнер чөвүлелдериниң (даргазы А. Иргит, Е. Ленскиң) кылып чоруткан ажылын эки деп демделээн. Бо организацияларда янзы-бүрүныш, чадан үнүш, чечектер олуртурунуң талазы-биле ажыл өске коллективтерге бодаарга эки тургустунган.

Хоорайда херээженнер чөвүлелдериниң даргаларының хуралының киржикчилери Кызылды чаагайжыдырынга боттарының биче эвес үлүг-хуузун киирерин хүлээнгеннер.

Т. ДАЛАЙ-ООЛ.

ХУРАГАННАР МЕНДИ

Мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының хойжулары идепкейлиг киржип, малды кыштан хүр ажырар, ооң продуктулуг чоруун бедидер дээш кызымак ажылдан тураалар.

Салбырның хою кыштан хүр ашкан, амгы үеде 10.285 хой төрээн, ооң хураганнары менди.

Хойжулар аразында социалистиг чарыштың мурнуку олуруунда Шырапай Кончаа чоруп орар. Ол төрээн 320 хоюндан 344 хураганны камгалап алган. Ол ышкаш Сараадар Далай-оол, Түлүш Данзын, Дунгар-оол Маадыр-оол оларның хураганнары хорамча чок.

Салбырның партия, комсомол организациялары 60 ажыг комсомолчу-аныяктарны сакманщиктедип чоруткан. Олардан Любовь Кончаа, Екатерина Манзырыкчы, Галина Аракчаа, Ольга Базыр-Тараа эки ажылдап турар.

О. ТАВАА.

Улуг-Хем район.

МАЛЧЫН ӨГ-БҮЛЕ

Тес-Хемде «Ак-Эрик» колхозтуң хойжузу Аңчы Бызаакай кадайы Хемчик-биле кады бүгү чурттаалгазында хой кадарын келген. Чүгле колхозка безин чээрби ажыг чыл дургузунда бодунуң үлүүн киргеи. Нарын, Шарануур, Агар, Тёс ынчаар ооң хонмаан чурту-даа чок, хой кадарбаан чери-даа чок. Кажан, кайнаар көжериңден эгелээш, кайда, кандыг оттуң элбээнге, агаарның болгаш бойдустуң оскерилгелериниге чедир ооң билбес болгаш торлур айтырыглары ховар. Бола мынчаар чартык чүс чыл дургузунда чурттаи келген кижиниң ындыг болуру-даа чоп. Чамдык чедишкиниериниң чажыды база ында дээрзи билдингир.

Малчын ог-бүлениң кыштаа бо — Бүүре бажының Ак-Өдек. Чуртту дескиндир кезек-кезек ыйгылактарлыг хову. Буруцгаар көөрге,—Агар, артыы талада — Бүүре. Ол-ла, ооң оске бедигээш чок. Хой кадарарынга коскү болурга бо черни Ак-Өдек диэн бергени магатчок. Кыштагны тутканыпдан бээр оң чыл эләэп ыяа берген. Ук кыштагның үндезилекчилери Бызаакайлар боттары болганда, оларның малга таарымчалыг черни шилип ап чаңчыкканы дораан-на эскертине бээр: чоокавыйның оъду улуг, хары чуга, кыжын хадывас. Бо чылын ында база-ла ындыг. Бо коданда 400 хире хойнуң деңгели ол бүгүнү бадыткап турар. Оларның иштинден төрээн 335 хойнуң хураганнары догере менди, кажаалаарга безин чаза булгап турар. Чаш малдың ажаалдазынга саң маңчиктер Дандаа Ким, Доптаң Идам оларның киргеи үлүү база улуг.

Бызаакай биле Хемчик чылдың-на мурнакчыларның санынга кирип келгеннер. Оларның үре-түңнелдиг ажылы чазактың шаңналы-биле үзеллеткеи: Бызаакай — В. И. Ленинниң төрүттүнгениниден бээр 100 чыл болганынга тураскаатынган юбилей медалын, Хемчик угбай — «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальды алган. ССР Эвилелиниң тургустунганының беженги чылывда Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиуму Аңчы Бызаакайга Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп атты тывыскан.

— Эрткен күзүн «Найырал» демир-орук-биле улуг хоорайлар кезип чордум. Магалыг-ла чүве-дир: Москвага-даа четтим, Мавзолейни-даа көрдүм. Бо колхозтан механизатор Сагаачы Дагба мйилээп чордувус — деп, хоочун малчын Бызаакай өөрүшкүзүн бистиң-биле үлежип орду. Хойнуң көрүп, хойнуң кылган кижиниң чугаазын дыңнаары таалапчыг болду.

Мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга Бызаакайларның идепкейлиг киржип турарын оларның богүнгү ажыл-херээ херечилеп турар. Ындыг болбастың аргазы чок, чүге дээрге, олар тоску беш чылдың бо шиитпирлиг чылында төрүүр чүс хойга онаштыр 97 баш хураганны доруктуруп алырын болгаш хой бүргүзүнден 2,6 килограмм дүктү кыргырын хүлээнгеи болгай. Оларның социалистиг чарышка кыйгырган эжи Соян Хайың база-ла колхозта хоочун малчыннарның бирээзи. Ынчангаш ол ог-бүленин бүгү дуржулгазын, мергежилин болгаш күжүн ажылынга бараалгадып турары ол.

К. ЧООДУ.

Чуруктa малчыннын Шорс Шулуунович Томүр дээр. Эрзин районда «Чаа орук» колхозтуң уксаалыг молдургаларын ол кадарып турар. Колхозтуң эрткен чылын садып алган 54 симментальдары ооң коданында менди болгаш хүр кыш аскан.

Шорс Шулуунович—колхозтуң хоочун малчыннарының бирээзи. Бүүреледиг кижи боорга, уксаалыг малды аңаа хүлээткеиге чугаажок. Чоннуң улуг идегелии ол ак сеткилдиг күүседип турар.

Ч. КАРА-КУСКЕННИҢ фотозу.

Дуржулгазын солушкан

Улуг-Хемде «Найырал» совхозтуң Кара-Тал, «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермаларының коллективтери бо беш чылда боттарының аразында социалистиг чарыштыг.

Арыг-Бажы фермазының төлээлери Кара-Тал фермазынга барып, дуржулга солчуп чорааннар.

Кара-Тал сүт-бараан фермазында учёт-отчёттуң дугайында учётчик эш Самый-оол, ферма комсомол бөлүүнүң ажылының талазы-биле ооң удуртукчузу Евдокия Шырбан, салбыр эргелекчизи Анатолий Аржаалай салбырда ажылдың байдалын аалчыларга чугаалап бергеннер.

«Улуг-Хем» совхозтуң малчыннарының ажылында чамдык эки дуржулгаларны партия комитединиң секретары Доржу Дамба чыылганнарга таныштырган.

Саанчылардан Кара-Тала Санчап Лайык-кыс, Арыг-Бажында Серён Анай, кадарчылардан Кара-Талда Сергей Сандан, Арыг-Бажында Кадыр-оол Бүрбү олар бот-боттарын социалистиг чарышка кыйгырышканнар.

Фермаларда бар ажык-тыг дуржулгаларны ажылижинге чогаадыкчы ёзу-бөле ажыглаарын ажыл-ишчилер дугуруушкан.

К. МААДЫ.

УРУГЛАРГА ЭКИ ПОМНАР ДЭЭШ

Коммунистиг партия болгаш Совет чаазак уруглар литературазын сайзырадыр дугайында улуу-биле сагыш салып келген болгаш сагыш салып турар. Оон ужуру болгаш, сорулгазы кымга-даа билдингир. Кижи төрелгеттенниг чыртыкылыг күзели болуп чораан коммунистиг шинтилел херек кырында тургустунган үезинде чурттаар, ажылдаар, амыдыралды каастаар ужурлуг чаш салгалды бүгү талабиле сайзырааргай, бедик культурауг, ажы-чаң болгаш мораль талазы-биле арыг чаагай кылдыр кижизидериниг буянныг керээ ол хире улуг кичээнгейниң төвүнге турар ужурлуг-даа.

Уруглар чогаалынын хөгжүлдезиниң айтырыгларынга хамаарыштыр сөөлгү чылдарда Бүгү-россия масштабтыг эрттирген элээн каш хуралдарга болгаш семинарларга тыва чогаалчылар киришкен. 1970 чылда Россияның уруглар чогаалчыларының болгаш ном үндүрүкчүлериниң, 1971 чылда федерацияның ном үндүрер черлериниң уруглар номнарының редакторларының болгаш чурукчуларының чөвүлел хуралдары болгулаан. Чоокта чаа Тываның Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черниниң даргазы Олег Сувакпит-биле кады уруглар литературазының айтырыгларының талазы-биле Бүгү-россияның чөвүлел хуралынга кириштивис. Хуралга Россия Федерациязының бүгү булуңнарындан 400 ажыг кижи киришкен, пайызылдан база ол хире кижини келдирген, ынчангаш хөй кижи киржиччилиг чөвүлел хурал РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орадакчызы В. И. Кочемасовтуң даргалаашкыны-биле үш хүн дургузунда бедик деңнелге болуп эрткен. Хуралга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыглаар хереглериниң талазы-биле күүрүне комитединиң даргазы Н. В. Свиридовтуң, чогаалчы С. В. Михалковтуң, чурукчу Г. М. Коржевтиң илеткелдерин чугаалажып көргеш.

Бо хуралга сураглыг чогаалчылар, уруглар номнарын каастаар чурукчулар, ном үндүрер черлериниң удуртукчулары, школалар башкылары, пионер вожатыйлары, уруглар библиотекаларының ажылдакчылары, уруглар садтарының кижизидикчилери, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, уруглар литературазының болгаш уруглар номнарын үндүрериниң хөгжүлдезизиге эң-не изиг сонуургалдыг, бүгү ажылы ооң-биле алызындан сырый холбашкан, хүн бүрүде уруглар номнарын чогаадып, парлап үндүрүп база кижизидилге ажылынга ажыглап турар кижилер содун утка-шынарлыг саналдарны берген.

Ол бүгү түүлдериниң дугайын санап чугаалары берге, оларның кол-колун төп солуннарга парлаан, ынчалаада уруглар литературазыбиле чоок холбашкан хөй янзы ажыл-мергежилдиг кижилериниң чугаазын ол хуралга олура дыңнаары холчок солун болду.

Кандыг-даа хуралдың ужурдузазы ооң киришкчилериниң мээ-медерелинге чаа түүлдү чедирип, чаа бодаларны тывылдырып, бодун болгаш бодунуң ажылын шүгдүнүп көөрүнге дөгүм бээри болгай. Бо талазы-биле тыва уруглар литературазының амгы байдалының дугайында каш сөстү чугаалаксадывыс. Бистиң республикабыс уруглар литературазы чедиишкинниг хөгжүп, чаа-чаа чогаалдар, удаа-дараа бижиттинип, чаа-чаа номнар үнүп турар дээрзи билдингир. Оларның саны эвээш, амдыызында хөй янзы деп мактанып шыдавас бис, ынчалаа-даа уруглар литературазы шоолуг хөгжүвейн турар дээриниң барымдазы черле чок.

Тываның уруглар чечен чогаалы бистиң хоочун чогаалчыларывыс Салчак Токаның, Сергей Пюрбюнүң, Степан Сарыг-ооллуң, Леонид Чадамбаның болгаш өскелериндээ аттары-биле ханы холбашкан. Ылаңгыя Леонид Чадамба тыва школаларның өредилге номнарынга бичии уругларга тааржыр кыска чурумалдарны, шүлүктерин бижиишаан, өзүп олурар салгалга дөрт адрестээн баштайгы тыва чогаалдарны бижип эгелээн чогаалчыларның арааныда коскү черни эелеп турар. Ооң ол чогаалдары сөөлүнде барып ооң чымыдыларынга. Юрий Кюнзегеш, Кыысыл-Эник Кудажы, Олег Сувакпит болгаш өскелерниң-биле бир домей, уругларга адрестээн бүдүн-бүдүн кезектер болуп чыгдынган. Ынчаарга 1959 чылда Степан Сарыг-оол орус дылга үнген номдан тыважыды дүжүрүп чураан чуруктарга тааржыр кыска-кыска шүлүктерни чогаатқан, ындыг янзы-биле үндүрген «Кыш келди» деп дептержигеш тыва уругларга тааржыр кыска чурук-көрүк каасталгалыг үндүрген номнарның баштайгызы болган. Ацаа улай Сергей Пюрбюнүң «Шынапайның чугаалары», Кызыл-Эник Кудажының «Оңлүктериң даңгыраа», Алдын-оол Даржаның «Дошкун молдурга», Леонид Чадамбаның «Салгакчылар» болгаш өске-даа чурук-көрүк каасталгалыг номчуташтар үнген.

Ам бо хүннерде тыва уруглар литературазының дугайында шыңгыы негелделиниг-биле бичии-даа чингелде чокка чугаалап болур. Олег Сувакпиттиң, Екатерина Танованың, Чооду Кара-Күскениң болгаш өскелериниң-даа номнары бистиң өзүп олурар чаштарывыстың ынак чогаалдары болу берген. Тываның ном үндүрер чери чыл бүрүде ийи-бир тыва авторларның уругларга бижээн номнарын чурук-көрүк деривлелиг үндүрүп турар апарган, уруглар номнарының иштинде хөй оңнуг будук-биле парлаан тоолдар номнары быжыг оруун тыпкан. Ооң-биле чергелештир акы-дүнма литератураларның очулгаларын үндүрери чогуур деңнелге четкен. А. С. Пушкинниң, Н. А. Некрасовтуң, А. М. Горькийниң, В. В. Маяковскийниң, А. А. Фадеевтиң, В. П. Катаевтиң, Агния Бартонуң болгаш делегейниң өске-даа чогаалчыларының номнарын очулдургаш, уругларга тааржыр парлап үндүрген. Сөөлгү ийи-бир чылдарда тыва дылга Сергей Михалковтуң, Лаварь Лагинниң, Георгий Ладонщиковтуң, Корней Чуковскийниң, Михаил Пришвинниң, Моисей Ефимовтуң, Семен Даниловтуң болгаш өскелериниң-даа уругларга адрестээн номнары парлаттынган. Бистиң үндүрген чамдык номнарывыстың Пионерлер ордузунуң бир залында база делгээн болду.

Ооң-биле чергелештир бистиң республикада уруглар чогаалдарын бижип-даа туруарының, парлап үндүрүп-даа турарының талазы-биле бүгү түүлдер бир деңнү эвес. Ылаңгыя бичии уругларга, чижээлээрге, школа назыны четпээн чаштарга, эге класстарның өөреникчилериниг тааржыр номнарны шору үндүрүп турузусса-даа, он хардан он үш хар чедир болгаш оон-даа шала элээди уругларга тааржыр чогаалдарны бижип-даа, парлап үндүрүп-даа турарывыс чегей. А ол дээрге назынның чугула үезин, аныяк салгакчының келир үедеги характерин қалжиндериниң харыысалгалыг болгаш нарын үезин болгай. Бо назынның тускай негелделиниг, совет педагогиканың ол назы талазы-биле дүрүмнериниг хамаарышкы дег чогаалдарны бистер элээн кыдыра көрүп, чугулага албайн турарывыс хомудавчыг. Ынчалаа-даа ол талазы-биле чогаалдың элбээри чоокку келир үениң херээ, уруглариың ук назынының негелделери бистиң чайгаар-ла албадап кээр дээрзинге бүзүревес аргавыс чок. «Шилчилге» назыны дээр бо назынга хамаарышкан очулгаларны Тываның ном үндүрер чери сөөлгү ийи-үш чылдарның дургузунда элээн үндүрүп турары таварылга эвес. Ам садыттарда болгаш библиотекаларда бар номнарның иштинде сураглыг совет чогаалчылар . Юрий Яковлевтиң «Ужудукчуның өглүү», Анатолий Алексинниң «Оля биле Колянын чагаалажыкшы. Бистиң өг-булевис» болгаш өске-даа номнарны одаа болур.

Бистиң республиканың уруглар литературазы алээн чедиишкинниг хөгжүп олурар деп амдыы чаа-ла чугаалаттывыс. Ооң чамдык четпестерни азы тодаргайлап чугаалаарга, чедип алыр ужурлуг түүлдерни дээрге-ле, ол «өзүлдениң бергелери», шаа барып болур-чогуурулар-биле шинтирлеттинге бөөр айтырыгларлыр. Чаңгыс-ла кол негелде чүл дээрге, бичии уруглар-биле ном дамчыштыр чугааны хөлүн эртпир үүрмектевейн, ону ийи-бир бызаа, хураган азы апай чуруп бижиринниң аргазы кылдыр көрбейн, харын амыдыралдың нарын айтырыгларын калбаа-биле тургузары, бичии уруглуң характерин болгаш чаштар коллективиниң дээштив-биле коргузэри болур. Бичии уруг дээрге чүвени бодап билбес кижи эвес, ол инитилел-биле эң сырый харылзашкан, ынчангаш, ацаа чугула түүлдерни — беш чыл планының өндүр улуг айтырыгларынга чедир чугула темаларны билдингир болгаш бөдүүшү-биле тайылбыраан, тода болгаш өөгүру-биле чуруп көргүзүп чедирер ужурлуг бис. Совет уруглар литературазының бүгү ажылдакчылары-биле бир домей, бистиң республиканың чогаалчылары уруглар литературазының хөгжүлдезинге төлептиг үлүүн киирер дээш бүгү күжүн, салым-чаяанын харам чокка салыр.

Ол бодал Татар, Башкир, Якут, Бурят АССР-лерде, Поволжьеде болгаш Соңгу Кавказтың автономнуг республикаларында уругларга ном үндүрүгээшиниң улуг чедиишкиннериниң дугайын дыңнап олурда, кижиниң сагыжында кирип келир. Түгле сеспи беш чылда бээри Россия Федерациязынга барыкла миллиард номну уругларга таарыштыр үндүрген. РСФСР-де номну 35 дылда парлап турар, а орус дылче ССРЭ-ниң улустарының 40 ажыг дылдарында бижээн номнарны очулдуруп үндүрүп турар. Уруглары болгаш чалыыларны коммунистиг бөөгө кижизидериниң ең чугула аргаларының бирээзи революциянның дөөди идеяларынга сонуургалды хайныктырып шыдаар аргадыг ном болур ужурлуг деп 1924 чылда-ла партияның XIII съездизиниң үндүрген айтыышкынын бистиң Россия Федерациязында ынчаар күүседип турар.

Ал. ДАРЖАА,
Ю. КЮНЗЕГЕШ,
уруглар литературазының айтырыгларының талазыбиле Бүгү-россия чөвүлел хуралының киржиччилери.

ЭРЗИН РАЙКҮҮСКОМУНУҢ КИЧЭЭНГЕЛИНГЕ

ХЕМЧЭЭН АЛЗЫН

Апрельдиң бо хүннери — шинтирлиг чылдың тарылгазының эгелээриниң бүдүүзү. Республиканың найы-даа ашыл-агыйларында ашыл бачым. Чамдың черлериниң механизаторлары хову тураагыларында четкилей боргоннер. А Эрзин районда «Мерен» колхозтуң тараачылары шинтирлиг чылдың часмы ажылдарынга белен эвес.

Часмы тарылгага белеткээ колхоз баштаар черинин болгаш кол агроном Галина Моңгуштуң удуртулгазы-биле чорудуп турган белеткелдиң кошкан болганы хыналдадан ыяпрээн. Амгы үеде колхозтуң 20 тракторунуң 7-зи, 9 андазының 5-ки, 95 илиринин 20 кирээзи септеттинген.

Часмы тарылгага белеткээ ажылы чүгле техника-биле кызыгаарлаттынмас-яа болгай. Аъш-чемден эгелээш кыварчаар материалдарга чедир, чүнү чок дээр. Ынчалаа-даа мында база өөрүнчүг чүве ховар. Үрезинниң чүгле 160 тонназы арыглаттынган, оозу бөзин хораннаттынмаан. Ногаа болгаш картофель үрезинги шуут чок. Эрткен чылын чайгы болгаш күскү чөр аңдарылгазының планы база күүседтинмээн.

**Колхоз баштаар чери, райкүүскомунуң көдээ ажыл-агыйларынга ү

„ЩЕЛЫКОВОНУҢ ЧАЙЫ“

А. Н. Островскийниң Щелыковода күрүне музейи болган кампалалдыг чери улуг орус драматургтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болур оюн демдеглээриниг белеткенип турар.

...Майның эгезинде ыяштар чыгыр иогаан бүрүлер-биле каастанып, чылыг салгын оруктарны кургадыр хадып каапканда, Александр Николаевич Островский бодунуң Москвада бажыңындан чоруурунга бүрүн белеткенип-тер. Ол шагда Кострома чоогунда Щелыково дээр эзел черинге чедир үш чүс ажыг верста оруктуг эртип алыры амыр эвес турган. Орук шаптараазынныг, халалыг-даа болза, соңгу Заволжьениң кыш сөөлүнде одураан бойдузунга үрде барыксаан күзел-чүткүдү чаңгыс-даа үнде кайын соңгаарладыш шыдаар. «Орус черниң мындыг чурумалы ескээртен тыптыр боор бе?.. Мында хемнерни, дагларны, арга-арыларны кижи магадап хамаспаан, А. Н. Островский Щелыковоиуң болган оон чоок-кавызының дугайында бижээн.

Островскийлерниң бажыңы чогаалчының дириг чорааи үеэниидээзи-биле хевээр арттырар дээш, оон оглуңуң уруу, ам 77 харлыг Мария Михайловна Шателен хөй ажылды кылган. А долгандыр турар сесерлик шаанда-гы хевирин оскуруппкан. Өзүп бедээн ыяштар хемниң кадыр эрик баарында чаттырган каас-чараш шыпаалың дуглай бергеи, эрги аллеялар болган кокпа оруктарны оът-сиген дээ үнүп келген.

Ас-кежим боол, парктың шаандагы планнары, чуруктары болган орта чорааи кижилериниң бижимеэдерни артып калгылаан. Моон мурнуида Ясная Полянага, Тарханнарга, Болдинога иогаан куржагларны катап тургускан дуржулгалыг архитекторлар Ю. Пилипенко биле В. Агальцова Щелыковоиуң парыгын Островскийниң үеэнидээзи-биле дөмөйлештир катап тургуварының төлевиделии ажылдап кылганнар. Амгы үеде, чогаалчының төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл оюнуң бүдүүзүнде, парктың хой-хой булуңнары, оон иштивде драматургтуң ыяк чери — «Сиреньниг аллея» эртиен чүс чылдың 80 чылдарында турган аян-шинчилиниче кирип келген.

Парктың ханылында мурнуу талазын шаарап багаиалар-биле хаажылаан, ийи каът ыяш бажың турар. Маңаа, хүндүргек чаглактың адаанга, драматургтуң оцпуктери болган эш-оору чытлып кээп турган. Борта Москвадан, Костромадан артистери болган чогаалчылары, тус черниң ус-шеверлерп болган тараачыннары кээп тургулаан.

Мурнуку өрөөлден стодовайга баар бис. Оон дериатеви бөдүүш болза-даа, ыяк кылдынган: ханаиың ортаа келиин өлөөн сиидбириниг үлүүр, эрги шагның шыныглыг сандайлары, хере тыртын алыр стол, девиирде шөй лампа болгаш бичии стол кырында шортегер халыңдюгаа.

Чемненир столга чамдыкта 40 хире кижи олуруптар. Чымганнарның аразында катқы-иткы үндүреринге мергежилдиг кижилер ыяап-ла турар болганда, ыай-дой ыыт-шимээнниг болгаш хогаүг эртер турган.

Ынчалза-даа «ажыдың деги херек» дижир болгай. Щелыковоиуң бо хоойлуну ыдыктыы-биле сагып турган. Драматург ажыңче бүрүнү-биле дүнүүн, бижиттинге бергеида, бажың ыржыы апаар. Кабинединге столду Островский боду кылган. Ол столуиуң артында чогаалчы дыка хөй шактарны эрттүргеп. Шак орта Шекспирниң «Антоний биле Клеопатра» деп трагедиялын очулдуруп олура, ол моңчуп калган. Чедир бижиттинмээн сазыинар стол кырында хевээр артып калган.

Бажыңның ээзи ыяы-бүрү ээдептиг чүүлдер-биле аалчыларын кайгадыр хөңнү ток чорааи. А чечектер дээрге оске херек-тир. Өг-булевиң кижилери селгүүстеп кылаптаан санында өрөөлиите боошкупгүг чечектер экээр деп дүрүм ол бажыңга доктаатгыпган турган. Ол чаңчыл тураскаадлыг бажыңга амгы үеде барып турарларга база дүрүм боол арткан.

Щелыковоиуң бибиотеказынга мун ажыг номнар турган. Олар болза хамыктың мурнунда шын чогаалдары база Костроманың төөгүзүнүп талазы-биле помнар болур.

Библиотека бо хүпнерге чедир камгалаттынмаан, ынчалза-даа номнарның дандызы бар. Ону бүүлаар музейиниң ажылдакчылары ховар чогаалдарны катап чыып турар. Олар Бүгү-россиинның театр ниитилелиниң дуузазыбяле библиотеканы байыдып, Островскийниң чогаал ажылының, шиилерни сценага үндүргенииң дугайында номпарны немээп. Ам музейниң эртем библиотеказында беш муң ном санаттынып турар.

Драматург 24 чыл дургузунда, чай болурга-ла, «тыңнарда чиик, боданырда шөлээн» Щелыковога чедип кээп турган. Чоогунда Соңгу чүктүң тыныжынга бичии какпын турар Щелыковоиуң чайы Островскийге үнелиг. Пушкинге Болдиноиуң күзүбяле домей турган. Борта драматургтуң чогаалдарының үштүң бир кезээ бижиттинген. Оларның аразында «Ончүзү чок дүптүк», «Салымчаланныглар болгаш мөгейикчилер», «Арга-арыг», «Бөрүлер болгаш хойлар» дээн ыпкаш олум чок шиилер бар.

Кострома областтың бо булуңуң амга чедир «Островскийниң чери» деп, орус национал театриың маадырынга күштүг бергеи чер деп алаи турар.

Щелыково,
Кострома область.

В. ШАШИН,
(СЭТА-ның корр.).

Чаа чүүлдер, болуушкуннар, фактылар

Көдээде амыдырал хандырылга бажыңы

Краснодар крайның Кушевск районуның Ленин аттыг колхозуның төвүнде чаа амыдырал хандырылга бажыңы ажыттылада киргеи. Ында ателье, хептиң химиктиг аштаглаашы чөрудар цех, электриинг херекселдер болгаш автомобильдер септээр мастерскаялар дээш көдээге ачыдуза чедирериниң оске-даа хевирлери бар. Амыдырал хандырылга комбинадының специалистери печка кылыр, чазаныр, бызаннаар болгаш көдээ черниң амыдыралынга эргежок чугула хереглеттинге боор оске-даа ажылдарны кылып билирлер.

Кушевск районда ыыдыг бажыңнар эвээш эвес. Оларда ялзы-бүрү мергежилдиң 600 мастерлери ажылдап турар.

— 1972 чыда Россия Федерациязының суурларынга 700 хире амыдырал хандырылга бажыңнары туттунган — деп РСФСР-ниң чонунуң амыдырал хандырылга министриниң оралакчызы Виталий Замуда чугаалаан. — Бо чылын 860 суурларга амыдырал хандырылга бажыңнары ажыттынар. Колхозтарга болгаш совхозтарга чонуүң хандырылгазының талазы-биле комплектиг 3000 хире хүлээп алыр пунктуларны немей организастап тургузар.

Көдээниң амыдырал хандырылга бүдүүлгелерин тускайжыдарынче кичээнгейни углаидырып турар. Район төптеринде соодукчулар, хеп чуур машиналар дээш оскеда херекселдер септээр мастерскаялар ажылдап турар. Бажың септедип алыр дээш ийикпс, азы гараж тудуп алыр, чунар чер кылдырар, бажыңында изиг сут, газ кииирип алыр дээн күзеддиг кижилер септелге-тудуг участогунга баргаш, дилег-чагыгны киирер. Ол участок чаагайжыдылга талазы-биле комплекеиниг ажылдарны кылып турар.

Колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннарга ачы-дуза чедирериниң 200 ажыг хевирлерин ажыглап турар.

Тоску беш чылда көдээниң чурттакчы чонунуң амыдырал хандырылгазының хемчээли барык үш катап, хоорай чурттакчыларының —1,6 катап өзер.

Петр ЯЩЕНКО,
ПМА-ның корр.

Күчүлүг турбина

Ленинградтың металл заводунда кайгамчык күчүлүг бус турбиназының төлевиделии чогаадып кылып турар. Оон күчүзү —1,2 миллион киловатт.

Металл заводу шагдан бээр бус турбиналарын ыылыр талазы-биле тускайжыктаи бүдүрүлге апарган. 1907 чылда ол бүдүрүлге 200 киловатт күчүзүг баштайгы турбинаны бүдүрүп үндүргеи. А 1924 чылда —2000 киловатт, 1938 чылда — делегейде эң-не күчүлүг (100 муң киловатт) бус турбиназын бүдүрүп үндүргеи. Оон соон дарый 200, 300 болгаш 800 муң киловатт күчүлүг агрегаттарны үндүргеи. А ам оон күчүзү —1,2 миллион киловатт болуп турар.

Ленинградтың «Электросила» каттыжышкынының специалистери турбиналарга генераторларның төлевиделии чогаадып кылган. Ол генераторларны бо беш чылда шенелдеге киирер.

Күчүлүг турбинаны Костромская ГРЭС-ке тургузары көрдүнүп турар.

Автоном НЕПОМНЯЩИЙ
ПМА-ның корр.

НОМ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының көдээ ажыл-агый ажылдакчыларын хандырар киидзис «Мелиорация — чериң дүжүткүрүн бедидериниң үндезини» деп темалыг ном делгелгезин тургускан. Ында кирип турар номнар көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчыларынга солуп болгаш ажыктыг.

Б. А. Кудрявцев «Мелиорацияны көдээ ажыл-агыйга бараан болдурар» деп аттыг номунда бар. Ол номда СЭКП ТК-ның июль (1970 ч.) Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны интенсификастаар талазы-биле айыткан хемчеглериидс черии мелиорастаарының ролюн коргускен. Чонуиуң аъш-чем бараанарынга болгаш үлегүрүүн көдээ ажыл-агый чиг-аанче хереглелдерин хандырарынга черии мелиорастаарының ажык-дузазын ол шиитпирде онзалап айыткавын ук номда айтып демделеп турар. Ол ышкаш 1971—75 чылдарда черии мелиорастаарының программазын, ону чүртүүн зоналарының аайы-биле бөлүндырарының онзагай талаларын, мелиоративтиг тудугну чорударының угланышкынарын, мелиорастаан черлерге көдээ ажыл-агыйны организастаарывың кол-кол айтырыгларын чыыдып турар.

«ССРЭ-де хөрээн мелиорациязы» деп чыыдыда олшыгы турум эвес болгаш чедиипее зоналарга черии мелиорастаарының үндезини айтырыгларын бижип турар. Кургадылга болгаш суггарырлга дузазы-биле хөрээн-мелиоративтиг негелделерни база оон оскерилгелерин ында тайылбырлаан. Делегейниң ялзы-бүрү чүртүрумда суггаттыг база ажылдап кылдынган черлериниң дугайында сап-дакпы база киргеи.

Т. А. Козлов биле В. М. Трегобчук оларның «Мелиорастаан черлериң экономиказы» деп аттыг номундан специалистер хөй солуи чүүлдерии билип алыр. Амгы үеиадс мелиорастаан черлерии хогжудериите экономиктиг айтырыгларны коргуулап, көдээ ажыл-агыйны интенсификастаарынга мелиорастаашкынның ужур-дузазын ында айыткан. Мелиоративтиг ажылдарны чорударының хевирлери, суггаттыг база кургаткан черлерии ажыглаарының характери болгаи хевирлери, мелиорастаан черлериң экономика талазы-биле ажыктыын ол ломда коргускен. Тарылга шөлдериниң структуразын ажыктыг кылдыр тургузарының, специализастаашкинниң дедиелии бедидериниң, мелиорастаан черлерге чемнитчидилгелерии хереглээриниң, комплекстиг механизастаашкинның айтырыгларын ында тодаргай чырыдып бижээн. Ол ышкаш ук номда суггарылга болгаш кургаткан системаларның техниктиг чаартылгазын, суггарылганың ярыаларын база техниказын экижидерии айыткап.

Тарылга шөлүүнүң шын структуразының кол болгаш эдериичи культураларның бедик агротехниказының дугайында А. М. Гавриловтуң «Суггаттыг черлерии интенсивтиг-биле ажыглаары» деп номунда бижип турар. Ол номда бок үнүштер-биле, кужурлаиыр чоруқ, хоолбектелири-биле домселдиң онзагай байдалдары хөй черии ажыглаарының ыыдыктыг принциптерии тодаргай чижектерге үндезилеп тургап коргускен. Шөлдерге ол-шыкты чыып, мооцшээрииң ярыаларын ында бижээн. Сеңтериң, хоолбектерниң болгаш суг шыгжамырларының агымын дозуп, мооидактаарынче ында киүзиигей салган. Тус черниң агым суглариы суггарылгага үргүлчү ажыглаар талазы-биле чыдынган дружулгалы ол номда бижип турар.

Оон ыцай ол делгелгеде «Кургадылгага хөрээнүү мелиоративтиг ажылдап кылыры», «Кожуп чоруур дериглер-биле суггарары», «Культур-техниктиг мелиорация», «Ол-шыгы холуп эртпар черлериң чер иштинде суунуң режимин болгаш ону башкарары» дээш оон-даа оске номнар бар.

З. КУДРЯВЦЕВА.

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының көдээ ажыл-агый ажылдакчыларын хандырар киидзиниң библиотекары.

Ярославльдың мотор заводунуң Культура ордузунуң «Волжанка» дээр танцының улустуң ансаблиниц оюн коргузуглери кезээде көрүштүг. Ол бот-тывынгыр ансамбльдиң коллективи чүгле ярославльчыларде эвес, харын оске-даа черлерде калбак сураглыг. Оон оюн коргузуглери Финляндияга, Словакиияның, Румыниянын чоорайларынга база чедипнпкиниг ертken. Ам ол коллектив Венгрияже баарынга белеткеиип турар.

ЧУРУКТА: «Волжская плясовая» деп танцы. Солизи — мотор заводунуң инженери Владимир Крутиков.

Б. САРАНЦЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АГААР АПРЕЛЬДЕ

Частың ортаа айында агаар байдалы оскераанчел, ынчан черле ыыдыг. Архангельск, Киров болгаш Пермь областарга, Коми АССР-ге аиаадаазындан 2—4 градус соок болгулаар. Ай дургузуида агаар температуразы чижек хемчээлиидеи ортумаа-биле 2—3 градус чылыыр.

Соңгу чүкке апрельде иургулайында соок болур. Агаар температуразы беш градус чедир чүгле ийиги беш хонуктуг болгаш ийиги оп хонуктуң эгезиидс чылыыр. Прибалтикага болгаш соңгу-барыын талага айның баштайгы чартыында, ылаңгыя үшкү беш хонукта элээп серии болур. Аңаа ынчан белии чамдык черлерге хар чаттылаар, кошкак шуургаинап-даа болур.

Төп девискээрге ай чаазында, ийиги оп хонукта болгаш үшкү оп хонуктуң ортаи үеэиидс серии турар.

Белоруссияга баштайгы он хонукта чылыыр. Дүне 5 градус, хүндүс 10—15 градус чылыг болур.

Устүү болгаш Ортаа Поволжьеге ай чаазында, ийиги оп хонукту соөлзүредир, үшкү он хонуктуң ортаи үеэиидс дожаттаар, дүне 5—18 градус, хүндүс 3 градус соор болгаи 2 градус чылыыр. Бирги он хонукту соөлзүредир — ийиги он хонуктуң эгезиидс болгаш үшкү он хонуктуң чамдык хүнериидс эң чылыг болур.

Кавказтың Кара далай эрик-терииииң чоок-кавызыига ылаңгыя ийиги он хонукта болгаш үшкү он хонуктуң ортаи үеэиидс чаастагылаар. Ындыг-даа бол ай дургузуида иниитизи-биле чаастаары чижек хемчээлиидеи ашпас. Бирги болгаш үшкү он хонуктарда дүне 4-теи 12, хүндүс 12—17-деи 20—25 градус чедир чылыг болур. Ийиги он хонукта дүне 5—10, хүндүс 11—16 градус чылыг турар. Закавказье республикаларынга болгаш Дагестан АССР-ге апрель аиаадаазындан чылыг болур: айны соөлзүредир хүндүс 20—28 градус чедир цамир.

Уралга ай дургулуида агаар температуразы мурнуу районнарга чижек хемчээл баттаар болгаш соңгу районнарга—оон 1—3 градус кудулаар. Барыын Сибирьниң тараалаң районнарынга апрель аиаадаазындан чылыг болур. Баштайгы он хонуктуң ортаи үеэи хиреде температура эң кудулаар: дүне 10—17 градус хире соогулаар. Айның ортаи үеэиидс эң чылыыр болгаш үшкү он хонуктуң хүнериидс—дүне 2 градус соор, 3 градус чылыыр, хүндүс 15—20 градус чылыг турар.

Казахстанга ай дургузуида агаар температуразы соңгу талага чижек хемчээлиидеи ортумаа-биле 1—2 градус ажар болгаш мурнуу талага — 1—2 градус кудулаар.

Апрель 1-деи ыке, 15-теи 22-ге болгаш 25-теи 30-га чедир Казахстаның барык бүгү девискээрииге бүрүлер, чаңстаар, ол хар чаар, ажжок хадыыр (чамдык черлерге шуургаинаар). Республиканың соңгу талазыига чамдык черлерге шуургаинаар, ай чаазында кара-доңаттаар.

Ортаа Азияга ай дургузуида температура ортумак чижек хемчээли хире болгаш оон арай кудулаар. Баштайгы он хонуктуң эгезиидс болгаш соөлзүреп келген үеэиидс эң доңаттаар. Ынчан Киргизияга дүне 5 градус хире соор. Дөртку беш хонукта болгаш үшкү он хонук соөлзүреп чорда ажжок чылыг: хүндүс 25—30, чамдык черлерге 33 градус болгулаар.

Чоон Сибирьниң хой кезиипге апрельде аиаадаазындан соок болур. Ай дургузуида агаар температуразы чүгле Ортаа Якутияга чижек хемчээлиидеи ортумаа-биле 1—2 градус чылыг болур.

Ыраккы Чоон чүкке агаар температуразы ай дургузуида мурнуу районнарга чижок хемчээлиидеи ортумаа-биле 1—2 градус чылыг болгаш соңгу районнар биле Камчатка 1—3 градус соок болур. Ай эгезиинде доңаттаар: дүне Приморье крайга 1—6 градус соор, Сахалиниии, Хабаровск крайның соңгу районнарынга, Камчатканга 18—23 градус, Магадан областа 28—43 градус соогулаар.

Е. ЧИСТЯКОВА.

СССР-ниң гидрометеорология төвүнүң эртем ажылдакчызы.

Спорт

ХӨККЕЙ ЧЕМПИОНАДЫ

Делегейге болгаш Европага хөккей талазы-биле чемпионнарны илередириниң маргылдаазы Москвада үргүлчүлевиттиаан. Апрель 3-те ийи ужуражымышкын болган. Эрткен чылдың делегей чемпиону — ЧССР-ниң командазы ГФР-ниң шилиидек ойнакчылары-биле ужуражымышкынны улуг кужениишкин үндүрүп тургап, 4:2 санга ырай боорда уткан.

Ол-ла кежээ ССРЭ-ниң командазы Полыпаның талөөлекчилерин 9:3 санга лиилээн. Бөгүн совет команда делегей чемпиону — ЧССР-ниң командазы-биле ужуражыр.

Сес ужуражымышкынның соонда сан киирер болгаш шайба дамчыдып бээр талазы-биле эң эки түннелдерлиг деп санаттырган ойнакчылар: Петров, Михайлов, Якушев, Харламов, Мальцев, Бодунов, Мартынюк, Шадрин (шуптү ССРЭ), Холик, Бохта (ЧССР), Леппя (Финляидия) болгаш Ольберг (Швеция) олар боол турар. (СЭТА).

СЕСКИ САЛЫГ

Республиканың «Спартак» эки тура шиитилелиинин шыдыраа талазы-биле бирги чери дээш маргылдаазының сески салыында бирги разрядчы Леонид Моховтуң эзлеглиг тииделгезин коруқчулер магадап, ол бисте бедик мергежилдиг шыдыраачы болуп турарын демделеп турган. Мохов бо удаада Юрий Быковту уткан. «Спартактың» чемпиону адын ышкымнас дээш маргылдаага бөө эки белеткенгени бадыткаттынып, бодамчалыг солуи оонну коргузуп турар.

Кайы-даа талазы 40-40 көш кылырынга дерт шак дооступ турда, Монгуп Адыг-оол биле Кан-оол Саяның шактарында сес-сес көшке каш-па секунда арткан, кайызының-даа тукгары дүжер четкен турган, ийи салыкчы көжүп турда чүгле карацнаар турган. Шак чедиишпес болганда мыдыг болгай. Адыг-оол 39 көште шаланкаш, шагын базаргеи Саяның түгү барып ушкан. Оларның ардында болган коичуг чараш тулчуушкун ынчаар доозулган. Бо салыгга Ак-Довуракгың даг-дүгүжүдериниң төлөөлекчизи үргүлчү тыныжык шаап халдап, кара талапы камгалаарынче албадап турган. Кызыл чүрттүг Саян база-ла камгаланып билир ойнакчы дээрзин көргускен.

Беркович — Панюкииниң оюну хайым болган. Хомушку биле Шишигиннің салыгына кайы-даа талазы частырыглар кылып, адак соолуиде оонуп дең байлалдыг соңгаарлаткан.

Соңгаарлаттынган салыгларны понедельникте чедир ойнаан. И. Берковичсоңгаарлаттынган салыгларын М. Хомушку биле М. Адыг-оолга дүжүп бээр ужурга таварышкан. Мастерге кадидат В. Пальчиков кады келген ажы И. Соколовту удып алган.

Маргылдааның төнчүзүнге чедир үш салыг арткан. Кым «Спартактың» чемпиону болурул дээр айтырыгны ам-даа чугаалаары берге. Мохов, Шяшигин болгаш Адыг-оол олар чидирген сан талазы-биле дең болгаш үжелээ бирги черже үнүп болур. Ынчалза-даа, түнелии коргей бис даи.

О. ИРГИТ,
маргылдааның кол судьязы.

ПОЧТАЧЫЛААР

Хоорайның кудумчуларынга доллур иштиг почта сумказын чүүктээн аныяк кызы бо-ла көрүп болур. Ол дээрге Кызылдың харызаа белдириниң почтальону Нина ВЛАСОВАдыр. Аңаа ол ам үш чыл ажылдап, мергежилдиг ажылдакчы болган.

Нина ажылынга кызымак, ак сеткилдиг болгаш чедирер почтазын баш удур белеткеи аягаш, чогуур үеэиидс болуруп участогунче базыптар. Соруктуг ижи-биле аныяк почтальон өөрүшүүк хүндүткелии чаалап алган.

ЧУРУКТА: почтачы Нина ВЛАСОВА.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

МАКТАЛДЫГЛАР

Монгуш Анчымаа, Сарыглар Дыгынаа олар Барыын-Хемчик районнуң төвү Кызыл-Мажалык суурда харылзаа белдириниң почтачылары. Почтачылар онаашкан участоктарынга чыл санында эки ажылдап, номчукчуларның хүндүткелии чаалап алганнар.

М. Анчымаа чүгле Мир, Набережная кудумчуларында 230 ажыг экземпляр солуктарны, журналдарны, С. Дыгынаа Октябрьская, Культура кудумчуларында оон-даа хөй солуктарны, журналдарны оларииге чедирип турарлар. Ынчалза почтачыларывыс бо бүгү солун-сеткүүлдү номчукчуларга чедирип тургаш, боттары чамдыкгаиы организаставаннар.

Почтачыларның кызымак шуургу ажылының ачылыш-да номчукчулар чаидын алганы солун-сеткүүлүп чогуур үеэиидс номчуп, чагап, бижип болгаш оске-даа чүүлдерни саадал чок ап турарлар.

Монгуш Анчымаа, Сарыглар Дыгынаа олар чонның чагыттаи солун сеткүүлүн, чаага бижиин ээлериинге үе шаанда чедирер дээш Ак-Довурак хоорайның почтачыларын социалистиг чарышка кыйгыраннар.

Т. САРЫГЛАР.

телевидение

АПРЕЛЬ 5-ТЕ
МОСКВАДАН

14.00— Дамчыдылгалар программазы. 14.05— Школачыларга. «Сонуургактар маргылдаазы». 14.35— Медээлер. 14.45— Миллионнарның лешиичи университеди. «Бис — интернационалистер бис». Совет иниитилелиидеи эң-не интернационалчы отрядты — ажылчын ангы дугайында. 15.15— Оцнуг телекоргузуг. «В. Мураделиниң ырлары». 15.45— О. А. Лавровтар— «Истелгени дуржулгалыглар чорудуп тур». Телешпп 1-ги херек. «Кара садыгжы» 17.20— Оцнуг телекоргузуг. Хөккей талазыбиле делегей чемпионады. ГФР — Швеция. 3-кү овюн. 18.00— «Ус». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер. 18.40— «Георгий Димитров». Документалдыг телефильм. 19.35— Телемедээлер. 19.50— Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.55— Оцнуг телекоргузуг. Хөккей талазы-биле делегей чемпионады. Финляидия — Швеция. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузуидан дамчыдылга. 20.40—20.50— Чапсар. 20.50— Оцнуг телекоргузуг. Хөккей талазы-биле делегей чемпионадыидан дамчыдылганың улаичызы. 22.15— «Цирктиң оттарын». 23.00— «Ус». Информастыг программа. 23.25— Оцнуг телекоргузуг. Хөккей талазы-биле делегей чемпионады. ЧССР — ССРЭ. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузуидан дамчыдылга. 01.45— Ырлар концерти. Кишиневтеи дамчыдылга. 02.15—03.00— Оцнуг телекоргузуг. Хөккей талазы-биле делегей чемпионады. Финляидия — Швеция. 3-кү овюи. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузуидан дамчыдылга. (Бижидилге).

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

АГААР

Бөгүн республикага булуттаар, чамдык черлерге чаар. Ийлы-бүрү угланышкынның хаттың дүргеии секундада 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 2—6, өскелериге 7—11 градус чылыыр.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Чоон угланышкынның хаттың дүргеии секундада 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы 8—10 градус чылыг болур.

КИНОТЕАТРААРДА

АПРЕЛЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оп төс кыс болгаш чаңгыс далайжы» 10.00, 11.40, 13.20, 15.00, 17.10, 18.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ол чааскаан эвес чоорааи» 15.00; «Аза дээрбезиидс шулбус чалчалары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аза дээрбезиидс шулбус чалчалары» 20.30 «Боруқ чаңгызы» 18.30; «Бөрүлер болгаш хойлар» (2 сериялы катай) 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Коге-бугалар, баймырлыг» 9.00, 12.40; «Диттиг-ишшкин» 10.50, 14.30; «Бөгүн чурттаар, дээрта олур» 16.50 18.50, 20.30 шактарда.

Өөреиириичче чалап тур

Кызылдың кооперация профтехучилищезии совхозтарга полчылар белеткээр үш ай хуусаалыг курска немелде сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Өөреиирии күзээрлер совхоз дирекциязындан чоруткалыг бижиктиг болур.

Өөредилге үеэиидс стипендиляны совхоз дирекциязы төлеп бээр.

УЧИЛИЩЕНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 • Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киидизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киидизиниң 37-13, культура киидизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый киидизиниң 21-47, үлетпүр киидизиниң 22-64, чагаа киидизиниң 41-27, информация база совет тургузут киидизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаиза 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1216.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном сөдүнүң талазы-биле эрчелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00543

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнелеп-дептиңген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
АПРЕЛЬ
6
ПЯТНИЦА
№ 81 (9157).
Өртээ 2 көп.

В. И. Ленин партия Уставының дугайында

Политиктиг номнар парлаар чер «В. И. Ленин партия Уставының дугайында» деп чаа, немелделиг чыындыны парлап үндүрген. Ол номда Владимир Ильичиниң чогаалдарын азы оларның чамдык бөлектерин, а ол ышкаш ооң чагааларын, чүүлдерин болгаш Ленинниң өске-даа документилерин киирген. Олар — революсчу марксисчи-ленинчи партияның Уставының принциптерин сайгарып, үнезилээн чүүлдер бооп турар.

Бүгү материалдарны чылдар аайы-биле ийи кезекте киирген. Чыындыга капсырылга кылдыр В. И. Ленинниң чурттап чораан үезинде СЭКП-ниң Уставтарын, а ол ышкаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының амгы үеде күштүг бооп турар Уставын кииргилээн.

(СЭТА).

Н. В. Подгорныйның Финляндияда чоруп турары

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Апрель дөртте ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный биле Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконенниң аразында чугаалажышкыны үргүлчүлээн. Чугаалажымышкың үезинде ийи таланың сонуургап турары айтырыгларының талазы-биле санал-оналга солчуушкуну болган.

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконен апрель дөртте «Отава» дээрном үндүрер черниң фин дылга парлап үндүргеи номун — «Л. И. Брежнев. Чугаалар» деп номну ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга белекке берген.

Н. В. Подгорный У. К. Кекконенге Совет Эвилелиниг орус дыл кырынга Финляндияның Президентизиниң парлаан чугааларының чыындызын база белекке берген.

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА-ның тускай корр.). Апрель 4-те Финляндияның пайысталының хоорай чагыргазының улуг балызга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның алдары дээш Хельсинки хоорайның өөрүнээшиндеп эртенги шайлалга тургускан.

Хельсинкиниң бүргомистрдаргазы Т. Аура шайлалга үезинде чүве чугаалаан, Совет Эвилели биле Финляндияның аразынга Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дутаныпда керозиниң ужур-дузазын, ийи чурттуң аразынга ак сеткилдиг харылзаанын кылдырынга ооң чугулаазын онзалап демделээн.

Т. Аура ооң ынай Хельсинки биле Москваның аразында сырый харылзааның туруп турарын база айыткан.

Ооң соонда Н. В. Подгорный сөс ап, чүве чугаалаан. Н. В. Подгорный ону Хельсинкиге өөрүшкүлүт хүлээп алганы дээш өөрүп четтиргенин илереткеш, ол эптиг-эвилек хоорайның улам-на калбарып, чараш чаагай кылдыр тудуп, улам көрүштүт апар чыдарын демделээн.

Финляндияның челишкиннери, чурттуң экономиктиг депшилге оруу-биле шалыпкын хөгжүлдези ооң ажылчыннарының, тараачыннарының, интеллигенциязының ажыл-ишинин ачызында бооп турары маргылдаа чок.

Чурттуң Президентизиниң, чазаанның, бүрүне удуртулгаанының тайбыга ынакшылдыг идепкейлиг политиказы Финляндияның делегейге даштыкы политика талазы-биле ат-алдарын улгаттырып турар. Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дутаныпда советфинляндия сөрээ Финляндияның даштыкы политика талазы-биле челишкинниерге идиг берип турар дээраниге чөптээрежир бис деп Н. В. Подгорный демделээн.

Ооң ынай Финляндияның эрге-чагыргалары болгаш улуу-даа ленинчи тураскаадыг черлерни хүндүткеп көрүп, Совет күрүвениң баштыңчызы болгаш үндезилекчизиниң дугайында тураскаадлы каттыг кадагалап турарын совет кижилерниң үнелеп турарын Н. В. Подгорный демделээн.

Түнелиниде Н. В. Подгорный Совет Эвилели биле Финляндияның аразынга Найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын калбартыры дээш дашка кодурген. Ол Хельсинки хоорайның эрге-чагыргазынга Москва Кремлин чуруп-сыылбээн кубокту тураскаал кылдыр берген.

А. Н. Косыгин Швецияда

ГЕТЕБОРГ. (СЭТА-ның тускай корр.). Швецияда албанның ажы-чоруун кылып турар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин апрель дөртте Гетеборг хоорайга чораан. Ону Швецияның Премьер-министри У. Пальме үдеп чораан.

Гетеборг—Швецияның үдетпурүнүң, садыының, эртемтехниказының болгаш культуразының эң чугула төвү, а ол ышкаш Скандинавияның эң улуг транспорт порту бооп турар.

А. Н. Косыгин СКФ концерниниң подшипниктер кылыр бир заводунга чораан. Ол завод совет даштыкы садыг организациялары-биле хөй чылдарда сырый харылзааны тудуп келген. Ол концерн—шарикоподшипниктер бүдүрер талазы-биле делегейде эң улуг бүдүрүлге черлериниң бирээзи. Совет чазактың баштыны ооң цехтерин көрген.

СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыгына СКФ-тиң удурукчуларының бирээзи Б. Энергорд харылаан. А. Н. Косыгинниң анаа чораанын Швеция биле Совет Эвилелиниң аразынга ажыктыг харылзааларны быжыглап, калбартырынга улуг үжүр-дузалыг дээрзин демделээн.

А. Н. Косыгин совет аалчыларның аайы-биле ол заводка кылган шайлалгага чүве чугаалаан, совет-швед харылзааларның челишкинниг калбарып турарын демделээн. Ынчалдыр кады ажылдажыгга ийи чурттуң кайызынга-даа ажыктыг бооп турар. Ооң соонда А. Н. Косыгин, У. Пальме болгаш оларны үдээп кижилер далайга селүүстээн болгаш кежээ Гетеборгтуң хоорай чагыргазынга чорааннар.

ИЙИ МУҢНУ ШИЛЧИДЕР

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүвениң үндезилекчиниң В. И. Ленинниң төрүттүвеген хүнүнге турасхаткан коммунистиг субботник хүнүнде республиканың чоннуң амыдырал хандырылга будүрүлгелериниң ажылшылчилери организастыг болган шалыпчы ажылдаарын шиитпирлээннер.

Ленинчи кызыл субботниктың эрттирериниң штавын Чөвүүн амыдырал хандырылга министерствозунда тургускан. Ону кол инженер А. А. Иванов удуртуп турар. Субботниктың эрттирериниң талазы-биле белеткел ажылын чорудуп, ол хүн каяа будүрүлгеге каяа ажылдаарын тодаратканын. Кызылдың «Чечек» аттыг даарыжыга ательеэнден субботникке 170 кижи киржир. Ол ышкаш Кызылдың тудуг-сеттелге участогунуң ажыл-ишчилери ол хүнде ажылдаан акшаазындан 340 рубльди бөш чылдың фондузунче киирер.

Министерствоюуң Кызыл хоорайда болгаш районнарда будүрүлгелериниң даараныктылары, хөй быжыкчылары болгаш өске-даа ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылакчылары субботникке бедик будүрүкчүлүг ажылдаан, бөш чылдың фондузунче ийи муң ажыг рубльди шилчидер соруга салганнар. Ол күштүг ажылчы байырал хүнүнде шупту 1 муң ажыг кижи ажылче үжүр.

Районнарда амыдырал хандырылга комбинаттарының даараныкчылары, мастерлерга боттарының ажылдаар участоктарынга ажылдан хүнээр болгаш ажылчы чоннуң янзы-бүрү чагыларын күүседирлер. Оларның чамдыктары Ыраккы коданнарда малчыннарже үнүүшкүннерни кылып, малчыннарның даараткан хөтерин чедирип бээр болгаш оларның чаа-чаа чагыларын хүдээп алырлар. Ооң анызда олар комбинаттар чаагайжыдылгазынга база киржирлер.

В. ЧИМДАН.

Тыва АССР-ниң чоннуң амыдырал хандырылга министриниң орлакчызы.

ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

Аныяк тараажыларга үйгырыг

Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларында аныяктар көп күш боол турары кымга-даа билдингир. Хүн келген түдүм-на чылын, часкы хову ажылы улам шапкынчып турар. Бо чугула кампания үезинде аныяк тараажылар кайчаар ажыл-даар үжүрлүг дээрзин Тываның тараажаң «Тиилелге» совхозунуң аныяк механизаторлары боттарының хураажынга чугаалажып көргеш, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү — 1973 чылының часкы хову ажылдарын ↘ БЕДИК ШЫНАРЛЫГ КЫСКА ХУУСААДА ЭРТТИРЕРИН ОРГАНИЗАСТААРЫН ВЛКСМ-ниң БҮГҮ РАЙКОМНАРЫНГА, КОЛХОЗТАРНЫҢ БОЛГАШ СОВХОЗТАРЫНЫҢ КОМСОМОЛ КОМИТЕТТЕРИНГЕ ДААСКАН.

Баштайгы муң гектар

Районнуң бүгү ажыл-агыйларының девискээринге хар бо чылын нургулайында деңге эрээн. Ынчангаш Барыын-Хемчиктиң тараажылары шык базырыышкынынче хары угда кирген. Баштайгы мун гектар тарылга шөлүг илиртеттинген.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында часкы хову ажылдары арткен чылдарныңдан шалыпкын эгелээн. Ылангыя «Большевик» колхоз биле «Шекпээр» совхозтуң агрономнары Хомушку Кызыл-оол, Александр Петров олар ук ажылды организастаарын элээн экижиткен.

Район бо чылын 8000 гектар шөлдүг шыгын базырар. Тараажылар бо харыысалгалыг ажылды үш-дөрт ажыл хүнүнде доозарын хүлээнгеннер.

В. ХАНГАЕВ,
райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы.

Бирги кварталда

Көдээ ажыл-агый продуктуларын күүседирге садар талазы-биле бирги кварталдың планының күүселдээн мынчыг болган:

Районнар	Сүт	Эт
Бай-Тайга	133,4	121,5
Барыын-Хемчик	129,9	114,3
Өвүр	111,3	138,7
Чөөн-Хемчик	126,2	112,2
Улуг-Хем	128,1	110,3
Танды	114,5	106,0
Бии-Хем	107,2	111,3
Тожу	147,7	161,0
Каа-Хем	102,3	118,8
Тес-Хем	112,4	137,7
Эрзин	158,7	104,5
Кызыл х/с	150,1	109,2
Республика	117,0	115,3
1972 чылдың апрель 1-де	107,7	108,0

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылының бирги кварталында республиканың көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары, эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, күүрүнеге сүттү 3988 центнер, эттүү 1988 центнер хөлүү сатказ. 1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын будүрерин болгаш белеткээрин көвүдедирип дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга оларның хөй-эттүг киржип турарының херечизин бо саннар бадыткап турар. Планның онаалдаларын күүседиринге сүт талазы-биле «Тээли» совхоз, «Репюлюциянын чалбыыжы» колхоз, эттү талазы-биле «Торгалыг» совхоз, «Тере-Хөл» колхоз эң-не идепкейлиг болган.

Бо талазы-биле четпестер чок деп болбас. Мында Каа-Хем районнуң совхозтарының, Бай-Тайга районнуң колхозтарының болгаш оскеда чамдык ажыл-агыйларның чоогур деңнелге чедир ажылдаваның айтыр үжүрлүг. Бүгү аргаларны болгаш курлавырларны ажыглавышаан, социалистиг чарыштыг калбартып турган 1973 чылдың планның онаалдаларын хүүсаа бетинде күүседиринче бүгү күштүг мооңнээри чугула.

Хураганнарны бүрүн камгалаар

Наташа Мандал биле Маша Азыраа—Эрзин районнуң мурнакчы сааннаңчыктери. Олар мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришпишаан, хүлээнген ажылынга кызымаан болгаш боттарының эрестиин маргүзүп турарлар.

Комсомолчу кыстар малдың чаш төлүн чүгле менди камгалап алыр эвес, харын кадык, шыырак кылдыр өстүрер сорулганы саяганнар. Эжишкилериниң ол сорулгазы чедишкинниг күүсеттинип турар. Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылының иженде оларның киирген үлүү ол.

ЧУРУКТА: Н. Мандал биле М. Азыраа.
А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

Садарын көвүдеткен

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын, алдынган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырының тараажылары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип турарлар. Салбырның механизаторлары техника септелгезин ой-шаанда доозаар, хову турлагларын септеттингеп. Чурттаар орээлдерде оруң-дожек салдынган.

Салбыр 1973 чылда тараажы болгаш мал чемин культураларны 2405 гектар черге тарыыр. Ооң иштиңден кыыл-тээ 570 гектар, арбай—350 гектар болур. Үрезиннин шуптузу чажар шыварынга чедир арыглатырынган, ам хорааваашкынны чорудуп турар.

Суттатчы звенолар буга дестерин септээрин, аңаа довурак, хүл төгерин доозаан. Ылангыя Узуп-Сууг, Көк-Чыраа бугаларын септээринге Ховалыг Дарманың, Монгуш Медээчи-оолдуң удуртулаан звенолары кызымак ажылдаан. Суттатчылар чоокку хүннерде сарыг-сүт-биле башкайгы суттарылганы эгелээринге белеп.

Бо шиитпирлиг чылдың эгеминде Киров салбырда чаа теплица ажыглалга киргеп. Ногаажылар 120 тонна аът өдээн иженирине белеткеп алган болгаш 38 хааржак помидор рассадазын олуртканын. Салбырның ногаа ажылында бот-орулга-чарылгалыг бир звенолуг организастаан. Ол звенонуң 10 кежигүнү дөгереи комсомолчу.

Бистиң Чөөн-Хемчик районга мартның 24-тен апрельдиң 24-ке чедир шөлдерге органиктиг чемишчидилге чажарының шалыпчы айы чарлаттынган. Ук чарыштың бистиң салбырдан эгелээнин өөрүштүт.

Механизаторлар шык балыкларынга ДТ-75 деп 5 трактордуң белеткээн.

М. ДОСУН-ООЛ.

Тарылгага белен

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырының тараажылары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип турарлар. Салбырның механизаторлары техника септелгезин ой-шаанда доозаар, хову турлагларын септеттингеп. Чурттаар орээлдерде оруң-дожек салдынган.

Салбыр 1973 чылда тараажы болгаш мал чемин культураларны 2405 гектар черге тарыыр. Ооң иштиңден кыыл-тээ 570 гектар, арбай—350 гектар болур. Үрезиннин шуптузу чажар шыварынга чедир арыглатырынган, ам хорааваашкынны чорудуп турар.

Суттатчы звенолар буга дестерин септээрин, аңаа довурак, хүл төгерин доозаан. Ылангыя Узуп-Сууг, Көк-Чыраа бугаларын септээринге Ховалыг Дарманың, Монгуш Медээчи-оолдуң удуртулаан звенолары кызымак ажылдаан. Суттатчылар чоокку хүннерде сарыг-сүт-биле башкайгы суттарылганы эгелээринге белеп.

Бо шиитпирлиг чылдың эгеминде Киров салбырда чаа теплица ажыглалга киргеп. Ногаажылар 120 тонна аът өдээн иженирине белеткеп алган болгаш 38 хааржак помидор рассадазын олуртканын. Салбырның ногаа ажылында бот-орулга-чарылгалыг бир звенолуг организастаан. Ол звенонуң 10 кежигүнү дөгереи комсомолчу.

Бистиң Чөөн-Хемчик районга мартның 24-тен апрельдиң 24-ке чедир шөлдерге органиктиг чемишчидилге чажарының шалыпчы айы чарлаттынган. Ук чарыштың бистиң салбырдан эгелээнин өөрүштүт.

Механизаторлар шык балыкларынга ДТ-75 деп 5 трактордуң белеткээн.

М. ДОСУН-ООЛ.

ПАРТКОМ БОЛГАШ ЧАСКЫ АЖЫЛДАР

Борбак-Арыг суурдан ырак эвес черде машина-трактор мастерскаязы туруп турар. Ында тракторларның, машиналарның даап-шимээнин кажы ырактан дыңналып келир. Холдарында маска болгаш кыырар-кыскаш туткан күдеркара, аныяк кижиге аңаа ужуражы бердиниг. Мастерскаяның эргелекчизи Оңдар Хүреш-оол ол болду.

— Часка уткуштур септээр ужурлуг машина-тракторларывысты барык шупту доостувус. Соолгу трактор бо-дур. Тракторларны септээш, оларның ажылдаарын хынаашаш, хову турлагларывыда тургузуп каан бис. Кажан часкы тарылгаже киреринин үезин чедип келирге, чангыс кижи дег, чаржыш киришпес бис — деп, ол бистиң айтырывыска кыска харылады.

Шынап-ла мастерскаяның механизаторлары 29 тракторну, 170 илдирии, 18 сеялканы, 17 андазынны болгаш оскеда чугула хөрөкселдерни септээш, ажылдаарынга белеткеп каан. Септелгеге трактористер Ооржак Ким-оол, Куулар Батай-оол, Монгуш Ортуп-оол, Куулар Чымыян олар мурнакчы чоруун коргускенинер. Эки ажылдааны дээш олар мактап, шаннадып-даа келген болду. Партия организациязы механизаторлар-биле ажылды ажыглап, оларның ортузунга кижизидикте ажылын күштелдиргеп.

Моральдыг болгаш материалдыг идиг берилишкинин часкы ажылдар үезинде кайчаар организастаар деп турарын партком секретарының хүлээлгезин күүседип турар Константин Хаин-оолдан соңуурган айтырган бис. Ол мынчаар чугаалады:

— Часкы тарылгаже совхозтуң 49 механизатору үнүптеринге белеп. Оларның аразынга социалистиг чарышты чедиг ховугаш-ла түңнээр. Тиилекчи болганнарны шилчилер вымпелдер-биле шаңнаары көрдүнген. Ол ышкаш мурнакчыларның туруктарын Хүндүлел самбыразынга кылырер. Бирги черни алган механизаторга 10 рубльди, ийиги черни алган кижиге — 7 рубльди, үшкүзүнге — 5 рубльди шилчилер вымпелдер-биле кады тыныс-рын планнап турар бис.

Совхозтуң парткому «Чаржыш тур бис» деп улуг стеңдинии кылган. Ында ракета, самолёт, поезд, чиик машина, аътты, чадаг кижи болгаш языты-мелегейни чураан. Совхозтуң механизаторлары ракета дужунга ат, фамилиязын бижидер дээш кызымакай ажылдаар хүлээлгелиг. Часкы сезонуг ажылдың түңнелинде мурнакчы болган кижилерни В. И. Ленинниң төлүзүге үезинде ажылдап, чурттан турганы Шушенское суурже экскурсиялаарын чорудар. Ол ышкаш мурнакчыларны приёмник, хол шактары-биле шаңнаар.

Часкы тарылга эгелей бергеш үеде хову турлагларынга лекция, беседа, политинформация чорудар кижилерни партком амдыгаштан эгелеп тургускан. Совхозтуң лекторлары, агитаторлары, политинформаторлары механизаторларга хүнүнүң чыгыы аалдан барып, Совет Эвилелинде болган даштыкыда болуушкуннарны делгереглей чугаалап бээрлер. Оларның аразында кодээ Совет, Культура бажыңының, библиотеканың ажылдакчылары бала бар. Олар хову турлагларынга хапа солуннарны, «Крокодилдерни», «Молнияларны», «Комсомолчу прожекторларын» доктаамал үндүрерлер.

Совхозтуң мурнакчы агитаторлары библиотекарь Хертек Седенмаа, херзожеңнер төвүлелиниң даргазы Ооржак Долзат, башкылар Зоя Конгар, Буян-оол Конгар олар лекция, беседа кылырынга ажыглаар материалдарны тыптырынып ап турарлар.

Совхозтуң № 1 болган 2 хову бригадаларының турар черлеринде кескү агитациялың янзы-бүрү хевирлерге — стеңдилерни, лозуңнарны, диаграммаларны, плакаттарны шевергин дериг каастаан. Механизаторларның дыштанар өрээлдерин белеткээн. Мында ак чоорганнар-биле эттиңгеп демир оруннарны чыскаар каан. Ол ышкаш «Күш-ажылчы алдарның тугун» мурнакчы болган звеноларга, бригадаларга, тус-тус кижилерге тураскаадып көдүрер. Амгы үеде ол тукту № 1 хөлүү бригадага (бригадири Михаил Тюлүш) тураскаадып көдүрген. Бо тукту Арыг-Бажының коммунистиг күш-ажылдың сүт-бараан фермазынга (эргелекчизи К. Иргит) хөй удаа тураскаадып келген.

В. И. Ленинниң төрүттүвеген хүнү — апрель 21-де коммунистиг субботникти массалыг-биле эртперинче партком кичээнгейни база салган. Коммунистиг субботниктың штавы тургустунган. Ол хүн совхозтуң ажылчыннары, специалистери, школа, садыг, эмнелге, Культура бажыңының коллективтери янзы-бүрү ажылдарга хаара түттүнгеп турарлар. Субботник хүнүнде нинтиин-биле 689 рубльдиң ажылын кылыр. Ооң 361 рубльди бөш чылдың фондузунче шилчидер. № 1, 2 хөлүү бригадалар, шиитпир-биле 90 ажыг кижи 9 км буганы казар болгаш 125 га черниң даҗын аштаар.

№ 1 болган № 2 хову бригадалары 45 га черни аңдарар, 30 га черни плиирткээр. Ынчангаш олар 90 ажыг рубльдиң ажылын кылырын планнаан.

Совхозтуң партия организациязы часкы сезон үезинде механизаторлар болгаш ажылчыннар ортузунга агитас-массалыг ажылды күштелдирип, социалистиг чарышты организастаарын дээштиг болгаш ажыктыг кылдыр чоруларын чедип алыр дээш боттуг хемчегерни алган.

Агитаторлар, политинформаторлар, лекторлар тускай кылган график ёзугаар хову турлагларынга дежурныйлаар. Кожер библиотеканы механизаторлар ортузунга тургузар. Культура бажыңының агитбригадазы солун программалыг концертин ажылчыннарга докгаамал бергүзер. Ол ышкаш олар кожа-хелбээ суурларга ооң-тоглаанын бала көргүзер болгаш лекция, беседаны чорудуп, калбак херегледдиң барааннарын ховуда ажыл-ишчилерге садарлар.

Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында большевикчилер чаагай дүжүттү чедип алыр, часкы сезонуг ажылдарны кыска хуусаада доозар дээш чугула хемчегерни алган, бо хүннерде ону амыдыралга боттандырып эгелей бергеннер. Совхоз шиитпир-биле 2662 гектар черге тараа культураларын чаштырар. Ооң бир гектарынга онаштыр 9,6 центнер дүжүттү алыры көрдүнгеп. Техника септелгезин-биле чергелеттир часкы тарылгага белеткел ажылы ынчалдыр чоруп турар. Бо хүннерде 200 тонна кыыл-тас, 457 тонна арбай чаштырарынга белеп.

Совхозтуң ажыл-ишчилери беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында ажыл-агыйның өске-даа талаларынга кескү чедишкинниерин чедип алыр дээш партия организациязының удуртулгалы-биле бо хүннерде улам кызымакай ажылдап турарлар.

К. САРЫГ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район, «Большевик» совхоз.

Парлалга конференциязы

Дүүн Кызылда Политчырыышкын бажыңында Тыва АССР-ниң Кадык-камгалал министерствозунуң удуртукчулары болгаш медицинаның кол специалистери парлалга, радио болгаш телевидение ажылдакчылары-биле ужурашкан.

Парлалга конференциязын СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи Н. Д. Ширяпей ажыктаан.

Кадык-камгалал министри Н. В. Сиаых эге созуглеп Коммунистиг партияның, Совет чазактың чоннуң кадыкшылыг дээш улуг сагыш салышкынының дугайын демделээн. Тывада кадык камгалал албанының хөгжүн турарын дончузу-биле чугаалаан.

Журналистерниң болгаш солуннар номчукчуларының, радио дыңнакчыларының, телекөрүкчүлериниң чугаалар дамчыштыр совуургаан хөй-хөй айтырыгларынга харыы кадык камгалал министриниң орлакчызы О. Х. Оңдар, республика эмнелгезиниң кол эмчизиниң орлакчызы Д. К. Куулар, республиканың онкология диспансериниң кол эмчизи Б. А. Яковлев, туберкулёзка удур диспансериниң бөл эмчизиниң орлакчызы В. Г. Зыкова, нейрохирургия салбырының эргелекчизи В. П. Григорьев, уруглар аарлыының кол эмчизи Э. В. Ткаченко, Кызыл хоорайның кадык-камгалал кылдызының эргелекчизи Л. М. Меткина, Красноярскиниң курорттар чөвүлелиниң даргазының орлакчызы Н. У. Любутин олар харылаан.

Бистиң корр.

ПАРТАЖЫЛДЫ ПЛАННААРЫ

Партийжи ажылды планнаары — ол дээрге, кандыг бир кызыы соруланы чедип алырынче угланган ораалажыышкын эвес, а партия организациязының ажыл-чорудулгазын экижидериниң чугула аргазы болур. Эки бодап түргаш тургускан план коммунист бүрүзүнүң бүдүрүлгеге болгаш хей-ниити ажылынга идепкейин кодурер болгаш партия организациязының ажыл-чорудулгазының деңнелин бедидер.

Сөөлгү үеде Кызылдың бүдүрүлге болгаш албан организация черлеринде парторганизациялар перспективтиг планны үеде чорулар ажыл планнарын чогаадып тургускаш, оон күүседилеп дээш организастыг ажылдарны уламна калбартып турар. Перспективтиг планның ужуруткалыы, соруланы чедип алыр дээш чүткүдүүр партия организациязының секретарының арга-дуржулгалыындан, оон чоннуң санал-оналын дыңнап, амыдыралды хандыр билиринден улуу-биле хамаарыжыр. Кызылдың партия организацияларының секретарьларының чоокта чаа эртикен семинарынга перспективтиг планнарны тургузар дугайында айтырыгны сайгарып көрген. Оон сөөлүнде чамдык партия организациялары перспективтиг планнарны тургускаш, ол ёзугаар ажылдап эгелей берген, а чамдыктары эрги хевээр ай, квартал планнары-биле ажылдавышаан турар. Болап-даа көөрге, перспективтиг план квартал, ай планындан артык эптиг. Ол дугайын партия организацияларының секретарьлары боттары-даа чугаалап турарлар.

Сайгарылга баазазында партия организациязының секретары С. М. Неделин мынча дээн: —1973 чылдың өгезинге чедир ай планын ёзугаар ажылдап турган бис. Ай төнүп турда-ла, партия организациязының секретары кижинин сагыш салыр чүвезин чаа планны чогаадыры, чогум кандыг айтырыгны партия хуралынга тургузары дээш дүвүреп эгелээри турган. Чамдыкта эки белеткеттинмээн, бүү-хаа айтырыгларны партия хуралдарынга чугаалажы бээр-даа турган бис. Шак ындыг чорук кажан ай төнер дей бергенде, Устав негелдезин ёзугаар хуралды эрттирери чугула сорулгалар түүрүп турарын база СЭКП ТК-ның сөөлгү Пленумнарының докладтарында айыттынган коллективке хамаарыжыр чүүлдерни барымдаалап турган 1973 чылдың октябрь айга чедир перспективтиг планны чогаадып кылган. Баштай ол планны партбюрога чугаалажып көргеш, оон соонда кежигүннериниң ниити хуралынга бадылаан. Оны барымдаалап турган, ай бүрүзүнүң тодаргай планын түргүзүп ап, партбюрога бадылаан, хуралдарга чугаалажыр айтырыгларны баш үзүп көрүп турар. Коллективке лекциялар номчулгазы болгаш өске-даа чугула хемчеглер ол-ла планны ёзугаар партбюроның контролю-биле эртип турар.

Партийжи амыдырал

Ажылдың чоруп турарының үезинде перспективтиг планга чамдык өскерилгелер, немелделер база кире берип болур, ынчалза-даа перспективтиг планның кол угланышкыны өскерилбес. Перспективтиг план бар чүве төлээде, кайы айда кандыг айтырыгны чугаалажыры, илеткелчилер, айтырыгны белеткээр коммунистер баш удур билдингир болур. Ол планны ёзугаар бүгү коммунистер чыл дургузунда кандыг-бир-ле айтырыгны хуралга чугаалажыры-биле белеткээринге киришкен турар үжурлуг. Чижээ, апрель айда Устав негелделерин күүседип турарының дугайында коммунистер В. И. Широченков биле В. В. Дреминнин отчёттарын дыңнаар.

Бо организацияның перспективтиг планында «Чаа дүжүттүң тараазын хүлээп алырынга материал-техниктиг баазаны белеткеп турары», «Социалистиг чарыштың организастарын экижидери», «Коммунистерниң авангардчы ролюнүв дугайы», «Тараапы эки кадагалап кампалаар хемчеглерге коммунистерниң киржилгези» болгаш өске-даа айтырыгларны хуралга чугаалажыр көрүп турар. Перспективтиг планда шупту он айтырыглар кирген. Оларны айның 25-тин бетинде чугаалажып көрүп планнаттынып турар.

«Кок-Тей» совхозта партия организациязының алган перспективтиг планы оон-даа долу боол турар. Ында массалыг хемчеглер, оон иштинде ажылчыннар, малчыннар-биле чөвүлел хуралдарны эрттирери, совхозтуң бүгү ажылчыннарының хуралын чыылдырары болгаш өске-даа чүүлдер көрдүнген. Чижээ, апрель айда часкы тарылганы организастыг эрттирер талазы-биле механизаторларның чөвүлел хуралы, а майда чайгы үеде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле сорулгалар дугайында оон ажылдакчыларының чөвүлел хуралын эрттирери планда көрдүнүп турар.

Ажыл-агыйның үш квартал иштинде ажылының түннелдерин совхоз коллективиниң хуралынга чугаалажып көөрүн планнап турар. Аңаа социалистиг чарыштың түннелин үндүрер болгаш көдээ ажылагый продуктуларын бүдүрер болгаш сайгарар сорулгалар дугайын чугаалажып көөрүн планнаан. Ындыг болза-даа ол партия организациязының перспективтиг планында чедир кылдынмаан чүүлдер бар. Ында ажыл-ажыл айтырыгларын коллады киирген, а ол хиреде мал болгаш чер ажылынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерине коммунистерниң мурнакчы ролю, продукцияның бот-үнезин чиигедири болгаш оон шынарын бедидери дээш демиселге хамаарыштыр партия организациязының чорудуп турар ажылы база социалистиг чарыштың калбартыры, организастыг болгаш идеологтуг ажылдар чедир көргүстүнмейн турар.

Ынчангаш «Кок-Тей» совхозта болгаш сайгарылга баазазында партия организациялары боттарының перспективтиг планнарын база катап ылавылап көөрү чугула боол турар.

Партия хуралдарын эрттирериниң хуусааларының дугайында каш сөстен маңаа чугаалаалы. Хуралды план ёзугаар кажан, кандыг үе эрттирери партия организациязы бүрүзүнүң шиитпирлээр айтыры болур. Ынчалза-даа амыдыралдың көргүзүп турарыбиле алырга, партия хуралдарын айның баштайгы он хонуунда, бети дээрге-ле айның 15-тин бетинде эрттирген турары таарымчалыг. Ол болза ылангыя министерстволарда, эргелелдерде, ведомстволарда болгаш өске-даа организацияларда партия организацияларына хамаарыжыр. Өске-даа черлерде партия организациялары хуралдарны аргалыг болза, айның сөөлгү үннеринде эрттирбес болза чогуур. Чуга дээрге, айның сөөлгү үннеринде янзы-бүрү отчёттар тургузары, планнаашкыннар кылыры дээш сагыш салыр чүүлдер-де хей апаар.

Партия хуралдарын чыылдырарына эптиг үени эрттире каапкан, бо талазы-биле Уставтың негелделерин үрээр, планның күүсептес чоруктар бисте ам-даа бар. Чижээ, бо чылдың январь айда Социал хандырылга министерствозунда болгаш сан организарында партия организациялары хурал эрттирбээн, а февраль айда оларның саны мырыңай сес четкен: хөгжүм-шии театрында, пароходство черинде, Чырыдыышкын министерствозунда, Столоваялар болгаш рестораннар трестизинде, Совхозтар каттыжышкынында болгаш өске-даа черлерде партия организациялары аңаа хамаарыжыр. Үстүнде адаан черлерде партия организациялары оон чогуур түннелди үндүрзе чогуур.

Перспективтиг план чок партия организацияларының амдаа хей. Моон ужурун чамдык партия организацияларының секретарьлары үүгле баштайгы чылында ажылдап, дүржүлге чок болганы-биле, а чамдыктары перспективтиг планның ай планындан артык эптикин ам-даа чедир биликсевейн турары-биле тайылбырлап болур.

Ынчалзажок партийжи амыдыралдың практиказы болза, эки бодап тургаш тургускан перспективтиг план ажыл-херекке үлүг ажыктыг деп чүвени көргүзүп турар. Ол болза, коллективтиң ажылынга партийжи салдарны чедирер, партия организацияларының байынчы арга-шыназын көдүрер, төскү беш чылдың шиитпирлиг чылында салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге үлүг идигни бээр.

А. САГАЛАКОВ,
СЭКП Кызыл хооркомунуң инструктору.

ХҮЛЭЭЛГЕНИ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

Үзеттүрүнүң, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүделиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын таныжып көргеш, бедиткен хүлээлгелерни албыттаан. «Тыва тудуг-септелге» трезинин тудуг, конструкция кезектерининң заводу чугула хемчеглерни ап чоруткан.

Завод чыл планын декабрь 20-де күүседир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг чоруун эрткен чылдан ийи хуу бедидер, чазаныр цех 35 кубометр дилер материалды камнап алыр болгаш 2,3 мүң рубль түннүг орулганы чыл дургузунда чаартыкчы бет саналды шингээдип тургаш алыр, пландан дашкаар 2,5 мүң рубльдин орулгазын чедип алыр сорулгалыг. Бо дээрге, заводтуң алган хүлээлгелериниң чамдыызы-дыр. Ынчаарга бо коллективтиң 150 ажыг ажылакчылери төскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алган хүлээлгелерин ажыр күүседир дээш бо хүннерде улам кызымаккай ажылдап турарлар. Завод январь, февраль айларда планын ажыр күүсеткен.

Социалистиг чарышты коллективке, ылаңгыя бригадаларга, цехтерге болгаш түстүс кижилер ортузунга калбартырын ында партия организациязы билдилии-биле организастаан. Социалистиг чарыштың түннелдерин ай санында үндүрүп, моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинниң боттандырып келген. Эки ажылдыг цехтерге, бригадаларга, мурнакчы кижилерге шилчиир вымпелдерни болгаш акша шаннадарын тыпсып турар. Ол дугайын коллективтиң хана солунунга, «Молнияларга» чырыдып, ажыл-ишчилериниң дыңнадыры ында чанчыл апарган.

Заводта «Мурнукү одуругда» деп стенд бар. Анаа хүн бүрүде кайы бригаданың, цехтиң эки ажылдап, планын хүнде канчаар күүседип турарын көргүзер.

Коллективтиң хүндүткелин чедип алган мурнакчылар заводта бар. Бригадир Владимир Глуценко, чүдүрүкчү Алексей Жибинов, чолаачы Анатолий Гришин, дизелист Николай Доможаков, слесарь Николай Уколов, столяр Николай Филимонов олар арга-дуржулгалыг, хүүда нормазын доктаамал ажыр күүседир, үргүлчүшаңнап-мактадыр, коммунистиг күш-ажылдың талыпчылары.

Партия организациязы коллективтиң ындыг мурнакчы кижилеря-биле ужуражылгаларны организастап, оларның арга-дуржулгазын неттередип турар.

Понедельник санында-ла, ажыл шагы эгелээр мурнунда политинформаторлар ажылчыннар-биле ужуражыр. Коммунистер кран башкарыкчызы Григорий Батыников, мастер-сантехник Григорий Мордвинков, кадрлар килдизинин үлүг инспектору Пина Ординова, электро-каннакчы Петр Растворцев, комсомолчу токарь Владимир Ковалевский олар заводтуң ажыл-ишчилериниң даштыкыда болуушкуннарның, Тыванын экономика болгаш культура талазы-биле чедиишкиннерин болгаш өске-даа чүүлдериниң дугайын делгеренгей чугаалап берип турарлар.

Социалистиг чарыштың түгүн бедик тудуп, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алган хүлээлгелерни чедиишкининг күүседиринче ажыл-ишчилерни эвилелдээр болгаш оларның ортузунга масса-политиктиг ажылды улам күштелдирер дээш партия организациязы республиканың партактив хуралының соонда чүгүлә хемчеглерни чорудуп эгелээн.

К. САРЫГ-ООЛ.

Политөөредилгеже кичээнгей

Чоон-Хемчик районда марксизм-ленининмиңиң үндезиннерин өөренир 15 болгаш 37 эте политшколалар, 19 теоретиктиг семинар база өске-даа комсомол, профэвилел организациялардың болгүмнери ажылдап турар.

СЭКП райкому чер-черде тургустунган политшколаларның ажылын хынап, оон пропагандистерине улуг дузаны көргүзүп келген. Харын-даа чамдык таварылгада түскай үүүшкүннерни организастап турар. Оон түннелинде СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхозта марксизм-ленининмиңиң үндезиннерин өөренир политшколаны эки ажылдыг деп санаан.

Пропагандист Сорулга Чамыянович Куулар удуртқан бо школа ам философияны өөренип доозар. Ында 20 ажыг кижи хаара туттунган. Олар кичээл болур үнде чаңгыс кижи дег чыглып келир. Ынчаи пропагандист кичээлди амыдырал-биле холбап, янзы-бүрү көргүзүг материалдарын аңаа ажыттап тургаш, ону солун, ажыктыг кылдыр эрттирип келген.

Политшколаның дыңнакчылары — аңгы-аңгы мергежилдин кижилери. Олар совхоз бүдүрүлгезинин янзы-бүрү участоктарында ажылдап турза-даа, кичээл шагы үспестер. Кандыг-бир оңза чылдагаан туруп келир болза, ынчан дыңнакчы пропагандистен онаалганы ап турар. Политшколада хаара туттунган кижилер СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин болгаш РСФСР-пин Дээди Советтериниң каттыжкан байырлыг хуралынга Л. И. Брежневтин «ССРЭ-ниң 50 чылының дугайында» илеткелин өөренип доозаш, ол талазыбиле түннел кичээлге быжыг билиглиин көргүскеннер.

Пропагандист Куулар — дээди эртемниг башкы. Ол дүржулгалыг агитатор, лектор. Хүлээнген ажылынга ак сеткилдиг, хей-ниитичи кижи.

Ол ишкаш «Искра» колхозта марксизм-ленининмиңиң үндезиннерин өөренир политшкола (пропагандизи Х. Ооржак), район эмнелгезинде экономиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир политшкола (пропагандизи В. Болдерова) эки ажылдыг деп санадып турар.

Удавас районга политшколаларга түннел кичээлдер, зачёттар өгелээр. Ынчангаш түс черлерде политшколаларның ажылынга дуза көргүзер сорулга-биле партия райкому боттуг хемчегларни чорудуп эгелээн.

С. КУУЛАР.

Янзы-бүрү медээлер

МАЛЧЫННЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунуң мурнакчы хойжуларының бирээзи Учурол Моргуу мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, төскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында төрүүр чүс хойдан чүс хураганны алыр деп хүлээнген. Малчын ол сөзүнге өө болуп, 353 төрүүр хоюндан 353 хураганны онча менди доруктуруп турар. Хойжу ол чедиишкинге улам сорук кирген ажылдап турар.

К. ЛАМАЖАП.

ШЕФТЭЭШКИН

Чоон-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң малчыннарынга Баян-Тала 8 чыл школазының башкылар коллективи үш удаа шефтеп чораан. Шефчилер хойжулар Семис-оол Монгуш, Эдер-оол Монгуш, Машпан Куулар олардың хоюнуң кажаларының көрженин коптарган.

Орта башкылардан Кызыл-оол Адыгбай, Виктор Сат, Борис Куулар дээш оон-даа өскелер идепкейлиг ажылдаанар.

Башкылар шефтеп чораан малчыннарынга делегей байдалының дугайында лекция, беседаларны кылып бергеннер.

О. САЙЫН.

970.000 ЫЯШТЫ ОЛУРТУР

Улуг-Хем районнуң ыяш ажыл-агый ажылдакчыларының чоокта чаа боол өткен техниктиг чөвүлелинге ажыл-агыйда салбырларның часкы ыяш олуртулгазынга белеткелин чугаалашкан. Бо чылын районнарга ниитизи-биле 272 гектар черге 1—3 хар чедир чаш дыттарны олуртур' деп планнаан. Чаш ыяштарның 80 хуузун ЛМД-1 деп машинабиле олуртур. Оон ында үшүш ДТ-75 трактор болгаш автомашиналарны септээш, Хайыракканда, Арыг-Узүүнде, Ак-Туругда салбырларда хүлээдип берген. Питомникке өстүрген 970.000 чаш ыяштыг Улуг-Хемнин ыяш ажыл-агыйының ажылчыннары апрель 26-дан эгелеп өткен чылын белеткээн черлерге олуртуп эгелээр.

К. КОМБУ.

Бойдус камгалалынга

МИНСК. (СЭТА-ның корр.). Долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаарының айтырыын чугаалашкан Бүгүэвилел чөвүлел хуралы аңаа боол өткен. РСФСР-нин Украинаның, Белоруссияның, Ортаакы Азия республикаларының Закавказьеның, Прибалтиканың өртемденнери болгаш специалистери киришкен.

Белоруссияда бойдус чүүлдерин камгалаарының айтырыгларын 21 артем албан черлерин шиитпирлеп турар. Олар хөраңнүү, үңүштерни, дириг амытанныарны, суглу болгаш агаарны канчаар камгалаарының айтырыгларын ажылдап кылып турар. «Белоруссияның арга-ыяштыг черлериниң бойдус курлавырын таарыштыр ажыглаары болгаш будүрүкчү күштерин хөгжүдери» деп номда олариың бо талазыбиле ажылын чыып бижээн. Республиканың ындыг дүржулгазын ол хуралга чугаалажып көрген.

УЛУГ СТАНОКТАР

Совет Эвилелинге эртем-техниктиг депшилгениң программазында агрегаттарның хууда күчү-күмүн шалыпның улгаттырар деп айыткан. Оларны тургузарынга машиналар будүрер заводтарга онза улуг хемчээлдиг иезектерни болбаазырады ажылдап шыдаавр эң күчүлүг станоктар негеттинер. Ульяновскиниң онза будүштүг аар станоктар будүрер заводу чурттуң оон өске будүрүлге черлери-биле кады ындыг улуг станоктарны будүрерии боттандырып турар.

Ам ында узун дургаар болбаазырадылга ыылыр, делегейде эң улуг «УФ-145» станокту тургузуп турар. Хей янзы ажыя ыылыр он агрегаттың ниити деңзизи—600 тонна, станиналарының узуну—50 метр, он бир метр ийи столунуң деңзизи—150 тонна.

Заводта оон өске база бир улуг станокту, «6650» деп үлегер-майыктыг 750 тонна деңзилиг агрегатты будуп тургузуп турар. Оң ажылдаар 90 дөрбелчин метр шөлдүг столунга машина тудугжулары демир үттээр, чондурар, хоюглаар болгаш өрүмнээр ажылдарны деспи ылавылалдыг күүседир. Ындыг болгаш өске-даа хей-хей станоктарны Ульяновскиниң кол туснай конструктор бюрозунуң эртемденнери-биле конструкторлары чогаатқан. Олар будүрүлге черииниң туснай эртемниглери-биле дем каттыштырып, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар.

Тоску беш чылды сөөлзүредир ол завод саналгалыг программа ёзугаар ажылдаар башкарылгалыг, 30—50 херекселин автоматтыг солуурұ дыка аар станоктарны хөйү-биле будүрүп үндүрөр.

ЧУРУКТА: Ульяновскиниң аар онза станоктар будүрер заводунда «УФ-145»-тиң улуг ыылыгларын болбаазырадыр, узун дургаар өрүмнээр, чаа станогун эптеп турары.

В. БОГАТЫРЕВТУҢ фотозу. ПМА.

ЧЫЛДА ЧАРТЫК МИЛЛИОН

Бо чылын Белорус ССР-де Минскиниң соодукчулар заводу бажыңга ажыглаар чартык миллион хире соодукчуну садыг организацияларынга будүрүп бээр. Совет Эвилелинде специализастаттынган эң улуг будүрүлге чери ол: заводтуң кол корпузунуң шууштурулга шугумнарының узун дурту алды километр. Ол завод база-ла оон өске хей-хей будүрүлге черлери дег, эртнен беш чылды сөөлзүредир чаартынган, ынчангаш оон ыылыглар будүрүп үндүрери ийи катап көвүдээн.

Ук завод бо чылын «Минск-5» болгаш «Минск-6» хевирлиг, компресстиг ийи янзы соодукчуну будүрүп турар. Ботбодундан аңгылап каан, ийи өрээлдиг, чаа «Минск-7» деп соодукчуну будүрер ыылдыр белеткеп турар. Оон өрээлдериниң 180 литр ишкир бирээзинге соодуглуг продуктулар кадагалаар, 45 литр ишкир оон өске өрээли температураның 18 градус соок болурун хандырып бээр болгаш продуктуларны доңуруп бээр.

ЧУРУКТА: соодукчулар эптээр ыол шууштурулга шугуму.

Ю. ИВАНОВТУҢ фотозу. ПМА.

КИЖИ болгаш ХООЙЛУ

Социалистиг өнчү. Удуртукчунуң харыысалгазы

Совет хамаатызы кижи бүрүзү социалистиг өнчү-хөренгини камгалаар болгаш быжыглаар хүлээлгелиг дээрзин СССР Конституциязының 131 чүүлүнде айтып турар болгай. Хоойлунуң ол негелдези СЭКПнин XXIV съездизиниң шиитпирлеринге дүүшүүр онза үжүр-үткалыг болуп турар. Бүгү курлавырларны долузубиле ажыглаары, камналга чурумун быжыглаары, ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи чорук-биле демисел дээрге, кыска үеним кампаниязы эвес, харын ажылчы чоннарның хүн бүрүде сорулгазы болур дээрзин съездиниң шиитпириниде айыткан.

Бүдүрүлге, албан организацияларының удуртукчулары боттарының ажылдакчылары самчыгдал, дуглал, ажыл-агыйжы эвес чорук болдурүп, күрүнеге материаллыг когарал чедирген таварылгада оларны харыысалгага киирип, оон чылдагаанын тодарадыр хүлээлгелиг. Бир эвес чедирген когаралдың хемчээли эвээш болза, ону болдурган кижилерге администрация талазы-биле хемчег хүлээдир, а оор-самчыгдал болгаш хей түңнүг дуглалдар болганда ол материалды байысаалга органнарынче беш хонук хуусаа иштинде чорудар ужурлуг.

Бо талазы-биле бистин республикада байдалды аналитеп көөрге, чамдык албан-дужаалдыг кижилер ол негелдени күүсеткейин турар. Ындыг байдал ниитинин өнчү-хөренгизин болдунга ажыглап, самчыгдаарынга, чижээн кижилернин хүүда байырынга таарымчалыг байдалды тургузар.

«Сүт-Хөл» совхозтуң бүгү малын 1972 чылдың декабрь 1-ги байдал-биле санап көөрге, оон кадарчыларындан дуглаан малдың ортаа 100 мүң хире рубль болган. Оон чылдагаанын тодарадып көөрге, чамдык кижилер чылдын-на мал чилирип, төтчеглеп турдала, ону чогуур үезинде төледип, материал талазы-биле харыысалгалыг ажылдан чайлатпайн келгени илерээн. Ында 120 кижи совхозка өрелиг. Оларның иштинден Ондар Бапай-оол 1969 чылдан бээр кадарган малын чоорту төтчеглезе-төтчеглезе, арткен саналшкында совхозка 21 мүң рубльдин когаралын чедирген. Ол ышкаш Монгуш Комбуроолдуң кырында четпес болган малдың ортаа 16 мүң рубль четкен. Совхозтуң дирекциязы ол бүгү өрелерни төледип, мал самчыгдаан кижилерни кеземче харыысалгазынче киирер дугайында кандыг-даа хемчег албаан.

1970 чылдың ноябрьда «Тоора-Хем» совхозтуң дирекциязы кол бухгалтерге М. Жамановту хүлээп алган. Оон өг-бүлези Кызылга чурттап, ооду Тоора-Хемге боттаннап ажылдап турган. Ынчангаш Кызылче үргүлчү командировкалаарынга ынак, ол чоруурда кымган-даа чепшээрел чок, акша-көпеекти норма чок ап турган. Бир чыл эрткенде Жаманов 900 хире рубль самчыгдаан болган. Совхозтуң удуртукчулары ону анаа салыпкан болгаш ол каржаны эгидер дээш чүү-даа кылбаан. Ол дугайын байысаалга органнары билгеш, Жамановка харыысалга хүлээдири-биле судка киирген. Совхоз директору эш Тамдын-оол ам дүүреп, «контроль чоктуң хараазы-биле бүрүүлүг болганым чөп» деп мининген. Жамановтуң арын-нүүрүн тодарадып көөрге, ол кижи моон мурнунда оор-самчыгдал херек үжүрүнде ийи катап шиитпирип чораан болган.

Ынитинин өнчүзүн кадагалаар материал талазы-биле харыысалгалыг ажылга төлеп чок, ылаңгыя мурнунда оор-самчыгдал, төтчеглекчи чорук дээш шиитпирип чорааннарны бо-ла хүлээп алган турар таварылгалар хей болуп турар. Ол дээрге, үлегер чугаада «бөрүге хей кадартканы» ышкаш чорук-тур. Албан организация черлериниң удуртукчулары чамдык кижилерни ажылга хүлээп алырда билбээченнеп, эренгейлеп, эмин эртир бүзүрээчел чоруун көргүзүп, оларның ажыядап турарын контрольдавас, сула салып турар. Оорлар ону ажыглай бээр. «Чыраа-Бажы» совхозтуң дирекциязы тоянчы Ооржак Кодур-оол деп кижи «мал малдап көрейп» деп ажых дилеп көөрге, амырап, кодан молдурганы хүлээдип каан. Удатпаанда оозу хей баш малды «сыырыпкаш», чиде берген. Оон түннелинде совхоз 8 мүң рубльдин когаралынга таварышкан. Сөөлүнде илерээни — ол Кодур-оол ындыг хевирлиг херектер дээш дөрт удаа шиитпирип чораан чижээн болган.

Чамдык таварылгаларда кадрларны шилип алыр чорукка кичээнгей чок, оон ажыл-ишчи чоруун болгаш идея талазы-биле дадыкканын эки өөренип көрбейн, чүгле анкета барымдаалаарының үржүүнден удуртур ажылларга мораль талазы-биле туруш чок, хоптак-чижээн таварылга болган кижилерни депшидер таварылгалар бар. Ур үе иштинде Кызылдың «Улуг-Хем» ресторанының директорунга Д. Краюшкин ажылдап турган. Даштындан көөрге ажыл-ишчи, идепкейлиг хире көстүр кижи. Садыг министерствозу ону рестораннар болгаш столоваялар трезинин директорунга томуйлаан. Удаваанда илереп келгени болза, Краюшкин бодунуң албан-дужаалын ажыглап алгаш, чагырткан кижилерни кеминг-херек үүлгедириниче албадаашаан, оор-самчыгдакчы болук тургускан. Аңаа Бояркина биле Панинаны әлзедип алгаш, оларны дамчыштыр складтан ховар барааннар болгаш өске-даа эт-сеп аймаан бодунга ап, ону мөге акт тургузуп, үндүр бижип турган.

База бир чижек. «Улуг-Хая» совхозтуң кол зоотехнигинге Ю. Барлуков дээрии ажылдап турган. Ол база-ла бодунуң албан-дужаалын ажыглап алгаш, ниитинин малындан бир бе. 4 хойну халас ап чиген. 1940 кг комбикорму таныжы Хунданова ап берген болгаш ажыл-агыйга хереглээри-биле алган 3,5 литр спиртти ижип алган. Ол арагага сундугуп, бодунуң ажылынга әә-харыысалга чок болуп, совхоз малының үчёдүн шуут сандаратқан. Ону чамдык хоптак казарчылар ажыглап алгаш, малды бузуруп турган. Оор-самчыгдакчы болгаш ажыл-агыйынга әә-харыысалга чок чоруу дээш Барлуков шиитпирген.

Үстүнде чамдык фактылар чүнү деречилеп турарын дээрге, социалистиг өнчү-хөренгини камгалаарынга удуртукчу ажылдакчылар шиитпирлиг рольду ойнап, ол дээш коммунистиг ёзу-биле түржүр үжурлуг. Бир эвес бо принциптен чайгылар болаувусса, төтчеглекчилер күрүнеге улуг когаралды чедирип болур дээрзи билдингир. Маңаа колла чүве удуртукчу ажылдакчы бүрүзү бот-харыысалгалыг, негелделиг болурунда.

А. ООРЖАК,
Тыва АССР-ниң прокурорунуң улуг дузалакчызы.

ЧАЖЫДЫ ЧҮДЕЛ ДИЗЕ...

Хүндүлелдин ленингө орденниг Тываның комплексилиг даг экспедициязында партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының органы —«Разведчик недр» солун 1970 чылдан эгелеп, Кызыл хоорайга болуп эртилээн хана солуннар көрүүлелеринге шаннаалыг черлерни доктаамал ап келген. ССРЭ-нин тургустунганының 50 чыл ооңга тураскаатkан хоорайның хана парлалгазының конкурузунга бистин хана солунувус бирги чергенин диплому-биле шаннаткан.

Көрүүлелер үезинде бистин хана солунувус өскелерден чараштыр каастаттынганы, улуг хемчээлдин, ханы утказынарлыы-биле ылгалып келген. Хана солуннуң каастаалгазынга ажыглаары-биле сеткүүлдерден, солуннардан чуруктарны ажыглавайн, а оларны геологтуң кежигүннериниң боттарының кылып турары — солуннуң улам-на амыдыралчы, номчуттуг болуп турар чорду.

Хана солуннуң редколлегиязында беш кижи хаара туттунган. Моон мурнунда чылдарда редколлегияга 7—8 кижини киирип турган. Хөй кижини ынчалдыр хана солуун ажылынче хаара тудар чорук, «санакчы ковуүзэргеан будалыр» дээни ышкаш, ажык чогун көргүскен.

Бистин редколлегиявыстың кежигүннери — будүрүлгенин мурнакчылары, эртем-билиглиг, коллективтин хүндүткелин чедип алган кижилер. Боттарының мергежилинге ынакшыл, хөй-ниитинин даандырган ажылынга ак сеткилдиг чорук оларны каттыштырып турар. Олар хүлээнген ажылын улуг хей-аът киришкин, хандыкшыл-биле күүседип келгеннер. Редколлегия коллективтин мурнунда салдынган соруглаларны ханы билип, ону чырыларынга бедик харысалгалыг чоруун көргүзүп турар.

Хана парлалгазы коллективтин хөй талалыг амыдыралын тывынгыр болгаш чогаадыкчы ёзу-биле көргүзер кижилер. Ол кежигүннер хүн бүрү ажыл-ижин, социалистиг чарыштын чоруп турар байдалын, коллективте агитас-массалыг ажылларны, политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның дыштанылгазы дээш өске-даа хөй-хөй айтырыгларны хана солуннувуска доктаамал чыл дургузунда бо хөй-ниитинин ажылын ак сеткилдиг күүседип келген болгаш бо хүннерде бизин ән-не идепкейжи чоруун көргүзүп турар. Ол келген материалдарны кончуг хынамчалыг ажылдап, шоодулуг, шүгүмчүлелдиг материалдарга хамаарыштыр каттырынчыг шүлүктерни бижип турар. Балашов чугле идепкейлиг хөй-ниитичи эвес, а ажылынга база-ла мурнакчы. Хамаарышкан болгаш хөй-ниитинин ажылдарынга мурнакчы болуп келгеннин Михаил Иванович Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаннаткан. Ынчангаш ол коллективте хүндүлүг кижилерниң бирээзи апарган.

Бистин үш чуруккуларывыстың ән-не хоочуну Евгений Иосифович Пирумов болур. Ол барык 10 чыл дургузунда бо солуннуң каастаалгазын көрүштүг кылып келди.

Бис план ёзугаар ажылдап турар бис. Кол кичээнгейни хана солуннуң тематиказынче салыр бис. Солуң айда бир удаа, а чамдык херек апарган таварылгада ийи катап үнүп турар. Бистин коллективтин ажыл-амыдыралының байдалы-биле чылда 10—11 солуну үндүрүп турар бис. Ылангыя геологтар ажылдаар үжүрлүг черлеринче тарап чорүй барган үеде безин бис оларга чедип, солунувусту үндүрүп келдивис.

Хана солуннуң белеткеп үндүрериниң бетинде партия организациязының секретары, профэвилел комитединиң даргазы, администрацияның төлээлери-биле бееделдажыр бис. Ынчан ол үндүрер үжүрлүг хана солунга хамаарыштыр ажыктыг сүмелерни алыр. Ол ышкаш хана солуннуң үндүрүлгезин кайнаар үгааларын, аңаа кымнарның чагааларын парлаарын дүгүржүп алыр бис. Ол ышкаш хана солунга материал чыып тургаш, редактор-даа, редколлегия кежигүннери-даа коллективтин ажыл-амыдыралын хынамчалыг көрүп, ажылчынар-биле чугаалажыр. Ынчан хана солунга үнер материалдар солуп, амыдыралчы, даштиг, ажыктыг болур.

Кажан хана солунга хереглээр материалдар бүрүн чыгдынганда, редактор редколлегия кежигүннерин чыып алгаш, солуннуң үүжке угландыр үндүрериң, чүүү шүгүмчүлээрин баш үдүр дугуржүр. Аңаа партия организациязының секретарын база чалап алыр. Оон соонда солуннуң белеткеп эгелээр. Материалларны аргалыг болза, бижик машиназынга парлап алыр, ынчан ол номчуттунгур, көрүштүг болур. Бистин редколлегиявыс хана солунун мынчаар белеткеп, үндүрүп турар.

«Мурнакчыларга деннежимер», «Улусчу университет ажылдап тур», «Комсомол амыдыралы», «СЭКП-нин XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга», «Беш чылы хүүсаа бетинде» болгаш өске-даа рубрикаларның аңаа-биле хөй санныг чагаалар үнген.

Апрель айда хана солунувустуң үндүрүлгезин В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге болгаш аңаа тураскаатkан коммунистиг субботникке тураскаадып үнүрер бис.

Г. АЛЕКСАНДРОВ,
хана солуун редактору.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ

Нина Васильевна Кузнецова будүрүлгеде 27 чыл ажыл стажтыг. Ол Кызылдың даараныла фабриказының платье даараар цегининг хоочун даваныкчыларының бирээзи. Ол коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Н. В. Кузнецова тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында калбарган социалистиг чарышка киришкеш, эрткен квартал планын ажыр күүседкен. Марттың планын үени мурнап, ол айның 25-те күүседипкен. 56 харлыг пенсионер-даа болза, эки тура-биле ажылдавышаан, бодунуң мергежилин аныяк даараныкчыларга дамчыдып, ийи кижини өөредип турар.

ЧУРУКТА: Н. В. Кузнецова ажыл үезинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ХАМААТЫ КАМГАЛАЛЫ

ЯДРОЛУГ ЧЕПСЕК — ЭҢ-НЕ АЙЫЫЛДЫГ

Ядролуг частыышкын үезинде дээр диңмирээшкини ышкаш даалш үнер. Кызанналшкының частыышкын болган соонда хелчок улуг төгерик от тыптып келгеш, каш секунда эрткенде ол чиде бээр. Төгерик (азы чартык төгерик) оттуң орнунга бургураш булут тыптыр. Ол улгатса-улгатса, хелчок улуг мөөгү хевирлиг апаар, черинң үүрмектелген болгаш радиоактивтиг халдавыр синниккен хөй муң тонна хөрээн довураа соң-биле кады дээрже үне бээр. Радиоактивтиг булутту частыышкын болган черден агаар он-он, харын-даа чүс-чүс километр чедир ырадыр апаар.

Ядролуг частыышкының өлүмнүг факторларынга согуушкынныг чалгыг, чырык херелдениишкини, оттуг дээр радиация, радиоактивтиг халдавыр хамаарыжыр.

СОГУУШКУННУГ ЧАЛГЫГ

Ол кончуг үрегдекчи күштүг. Частыышкын болган черинден бүгү-ле талаларже ол канчаардаа аажок дүрген тарап, бодуңуң оруунга таварышкан бажыкнарны, янзы-бүрү тудугларны үрегдээр, камгалаттынмаан улустуң узуткаар болгаш хемдедир. Согуушкуннуг чалгыгның тараарының дүргени чырык шыкаш дүрген эвеспээ болза, дыка дүрген. Чырык кызаш дээш соонда, каш секунда дургузунда каяа-даа чедер. Чоокта чашты берги дег оңгар черже кирер бээринге, азы берти кыдыы черге чыдыптарынга ол үе четчир.

Частыышкының чиңдиг оду элээн каш чүс километр черден безин көстүр, оон согуушкуннуг чалгыы силерге четпейн барып-даа болур. Ынчалза-даа камгаланырының хемчеглерин дөмей-ле алыр аппаар бис.

ЧЫРЫК ХЕРЕЛДЕНИИШКИНИ

Хөлчок улуг төгерик оттан үнген чырыктың херелдериниң тараарын ынча дээр. Олар хүн херелдери ышкаш, карак чивеш дээр аразындала тарай бээр. Оларның чыдыпп дээри 8—15 секунда дургузунда (төгерик от өшпээнде) үргүлчүлээр. Чырык херелденииишкини эът-кешти сугландырып, каректарны согуртып, янзы-бүрү тудуг гймаа болгаш материалдар өрттенип база болур. Ынчалзада-даа ол чырык херелденишкинининден безини камгаланып болур арга бар. Чырык эрттирбес материалдарны ол эртип шыдавас. Ынчангаш кандыгдаа дуглаглыг чер болгаш хөлегелиг чүүлдер силерни шуут ийикпе, азы бичии-даа болза камгалаар. Ядролуг частыышкының одун көрүп каааш, лоп-дорааи ындыг янзылыг камгаланыр черлерни ажыглаары чугула.

ӨТТҮР ДЭЭР РАДИАЦИЯ

Бо—көзүлбес, ынчалза-даа айылдыг дайзын. Ол дээрге, ядролуг частыышкының төвүнден бүгү-ле талаларже каш-ла секунда иштинде тарап турар гамма херелдериниң болгаш нейтрониарның агымыдыр. Өттүр дээр радиация 2—3 километрден ырак эвес черден кижилерни таварып болур деп чүвени билир ужурлуг бис.

Бир эвес кижи ол херелдениишкинге таварыжыр болза, радиоактивтиг будүмелдерниң салларындан тыптып херелдениишкин аарыы деп өлүмнүг аарыгдан аарып-даа болур. Радиоактивтиг херелдениишкин кандыг-даа материалдарны эрте бээр, ынчалза-даа оларны эртип тура оон күжүү кошкаар. Камгалаиыры-биле ажыглаан материал кылын болгаш дыгыш болган тудум өттүр дээр радиацияны ол кошкадыр.

РАДИОАКТИВТИГ ХАЛДАВЫР

Чер кырынга ядролуг частыышкының булудундан кончуг хөй радиоактивтиг будүмелдерниң чаап батканының түңнели ол. Булуттуң көшкен аайы-биле чер кырын дургаар ындыг чаашкын эрткеш, ол черлерге халдавырын чыпшырып каар. Халдавыр нептерээн черни радиоактивтиг ис деп адаар. Халлавырның кайы хире нептерээнин ёзугаар ол черни үш аңгы зонага үлеп болур: ортумак, күштүг, айылдыг халдавырлыг черлер кылдыр.

Чер кырынга радиоактивтиг халдавыр чаңгыс аай болбас, соң күштүү дүрген кошкай бээр. Частыышкын соонда бир шак болганда тыптып келген радиацияның күштүү 2 шак эрте бээрге, ийи катап, 3 шак эртерге — 4 катап, а 7 шак болганда 10 катап эвээжээр. Халдавырлыг районга турган кижилер болгаш мал-маган хереледениишкинге таваржыр ийикпе, оларның организминче агаар, суг база чем-биле кады радиоактивтиг будүмелдер киирер болза олар хереледенишкин аарыындан аарый берип болур.

ХИМИКТИГ ЧЕПСЕК

Ол дээрге, бир дугаарындада хораннаар будүмелдер-дир. Кижилерни, дириг амытаннарны хораннап, агзарны, черни болгаш ында бүгү-ле чүвеге олар халдавырын чедирип каапгар. Хораннуг будүмелдер бус, ыш, туман дээн чергелиг янзы-бүрү чүүлдерниң дузазы-биле нептерээп болур. Олар бусталып үнүп, булут апаргаш, хат аайы-биле он-он километр черже кежүп чоруй баргылаар. Халдавырлыг агаар бажын иштинче, подвалче, чоогаларже болгаш хем унунче кире бергеш, элээн үр үеде артып каар. Химиктиг будүмелдерниң халдавырының үр читпезн хораннуг чүүлдерниң быжыг туруштуундэн болгаш агаарның байдалындан хамааржыр.

Агаарның температуразы бедээн тудум, олар дүрген бустэлып үне бээр. Күштүг хат бустарны тарадыптар, а чаъс хөрзүнден, оът-сигенден болгаш янзы-бүрү чүүлдерден хораннуг будүмелдерни чуп каапгар. Хоралыг будүмелдерни агаар-биле кады киир тыныптарга, олар каракче киргенде, кежке чыпшынганда ийикпе, аъш-чем-биле, суг-биле кады чип, ижиптерге кижи хораннаның болур. Хоралыг будүмелдерниң организмге дээштиг салдары аңгы-аңгы: бир чамдыкызы нерви системазынга дээр, азы кешти аартыр, өскелери тыныштыр, бачымнадып турар, а үшкүлери— чем хайылдырар органнарны азы бүгү организмни хораннаптар болгулаар.

Химиктиг чепсектен силерни противогаз, тускай ядык-хеп азы кылымал камгаланыр чер камгалаи болур.

В. МОНГУШ,
республиканың хамаяты камгалал штабының будүрүлге өөредилгезининң мастери.

делегей бо хүннерде

КНО-нуң комитединде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Национал хоойлу-дүрүм барымдаалаттының турар девискээрлерден дашкаар далайлар, океаннар дүвүп тайың ажыглаарының КНО комитединде далай эргезийниң талазы-биле делегей конференциязын эрттиреринге белеткел ажылы үргүлчүлеп турар. Ук конференцияны Кол Ассамблеяның шиитпирииге дүүштүр Нью-Йоркка бо чылды сөөлзүредир ажыдар болгаш оон соонда 1974 чылда Чилиниң пайысылалынга уламчылаан турар ужурлуг. Совет төлөөлериниң барымдаалаи турар бодалдарын Комитеттиң хуралынга ССРЭ-ниң КНО-да төлээзи Я. А. Малик тайылбырлап чугаалаан. Далай эргезинге хамаарышкан айтырыгларны шиитпирлээринге Совет Эвилели чаа принциптериниң күштүг болган турары болгаш делегейниң бүгү чурттарының улустарынга төөгү, практика талазы-биле үнеледип турар, делегей харылзаалаарынга бадыткаттынган принциптер-биле ол айтырыгларны утаавтыр дүүштүрөри дээш туржуп турар деп, Я. А. Малик демдеглээн.

Францияның Национал хуралында

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Национал хуралынга удурлулга органнарын соңгаан.

Национал хуралдың даргазының оралакчызынга депутат-коммунист Леон Фейкти соңгаан. Ам дарганың алды оралакчызының ийизи депутат-социалистер.

Национал хуралдың он ийи секретарының үжү депутат-коммунист болгаш төөн үзелдиг радикалдар шимчээшкинниң толээзи. Ажыл-агый талазы-биле үш хайгааракчының бирээзи социалист болган.

Национал хуралдың удурлулга органнарынга төөн үзелдиг партияларның ынча хөй төлээлерлиг болганы мартта эрткен парламент соңгулдазынга оларның улуг чедиишкинниг болганындан хамаарышкан деп, ол түңнелдерни тайылбырлаап, хайгааракчылар демдеглээн.

СЕНАТ КЕЖИГҮНҮНҮҢ НЕГЕЛДЕЗИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Камбоджаның девискээрин америк ужар түүлдүү бомбалаарын соксатkан турарын сенат кежигүнү демократ Т. Иглтон негээн. Конгресстиң чөпшээрели чокка АКШ-тың чазааның «ындыг түүлегдиглер кылырын үргүлчүлээр чөптүг эрге-барымдаазы чок» деп, сенат кежигүнү демдеглээн.

Ажыл соксадыр демисел

Капиталистиг делегейниң хөй-хөй девискээрлеринде ажыл-ишчилер биле хөрөнгө-тенненрииң аразында шыңгыы сегиржип алышкынналр бо хүннерде кыптыгын турар. Будүрүлге эдериниң дерзии үүлгедиглеринге удур демисеижии, боттарының эргелерин камгалааш, ажыл-ишчилер демиселдиң ажыл соксадыр, удурлашкынын илергейлээр митинг, чыскаалдар эрттирер, будүрүлге черлеринге сагындырыглар кылыр — түүл-бүрү хевирлерин ажыглап турар. Ажылчыннар бижыг туруштуун, сырый каттыжышкынының хөй катаа көргүскеш, чугула чедиишкиннерин чедип ап турар. Италияның демир аймаа болбаазырадыр үдетүрүнүң көрөнгөтен эдерлиг будүрүлге черлериниң 1,2 миллион ажыччының улуг чедиишкининг болган: будүрүлге эдери машиналар будүрер болгаш металлургия үдетүрүнүң ажыл-ишчилер каттыжышкынының негелделерин үлээп алыр ужурга таварышкан, ынчангаш ажылчын, албан-хаакчыларның чаңгыс ай категория системазын тургузар, ол секторнуң бүгү ажылчын, албан-хаакчыларының ажыл төлевирин үлгаттырар, ажыл неделязын чурумчудар, ажыл шагындан дашкаар ажылдадырын кыыгаарлаар, келир чылдың орта үезинден ыдай төлөө хуусаавын үзедыр, оон-даа өске түүлдерни айыткан дугуржулгага ат салган.

Венесуэланың Суэлия штадының Лагунильяс хоорайында америк нефть-химия заводу «Отистиң» ажылчыннарының бир ай дургузунда уламчылап келген ажыл соксадышкыны база тиилелгениг доозугган. Будүрүлге эдери ажыл төлевирин үлгаттырар, ажылдаарының байдалын болгаш медицина хандырылгазын экижидер дугайында негелделерни хандырып бээр ужурга таварышкан.

Данияга ажыл-ишчилериниң массалыг ажыл соксадышкыны үш неделя дургузунда үргүлчүлеп келген. Чамдык судно будүрүлгелери, машина заводтары, пес аргымыр болгаш таакпы будүрүлгелери биеэги-ле олчаан ажылдавайн, чурттуң эң улуг солуннары үнмейн турар, далай өртээлдериниң чүктер чүдүрер, дүжүрер ажылдар ара соксай берген.

Штутгартка, Ульмага, Хейлбронига барыын-герман парлалга ажылчыннарының сагындырыглыг ажыл соксадышкыны, Лондоннуң далай өртээлдериниң, Бейруттуң типография ажыл-ишчилериниң, Нью-Йорктуң метро шугумбарының бирээзиниң ажылчыннарының ажыл соксадышкыны чижектиг хемчеглерни ап турарын база демдеглеп болур.

(СЭТА).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Совет Эвилелинге Венгриядан эккеп турар, өңгүр чараш чуруктуг, шевергин хаптыг куш эъдин чем холуур ег-бүле эдери херээженнер безин аажок ынызинер. Магазиннерге оларны чон база-ла чаагай амданныг ногаа консервалар, хоолулуг ак «джонотан» яблоколар дег үнелеп садып алыр.

Республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң продукциязы чиик, химия үлетпүрүнүң эм будүрер адырларның кылыгларын-биле чергелештир ССРЭ-ге чорудар экспорттуң барык 40 хуузу бооп турар.

ЧУРУКТА: Кечиметтиң муш фабриказы. Будүрүлге черинiң амыгчыннарының аалчылары — ЭДЧ кемигүннери чурттарның тускай эртемниглериниң телээлери.

МТИ — СЭТА-ның фотозу.

ДОГУННААШКЫННЫҢ 25 ЧЫЛЫ

ССРЭ-ниң болгаш Финляндиниң аразында Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугаймда иероге ат салган үүнден бээр бөгүн үзерби беш чыл болган.

Фин мугулдурунуң эриннде, Хельсинкиниң мурнуу портунда, пассажирлериниң ажоок ак лайнерлери чедип келир суг өртээлиниң чанында херээжен кижиниң үүлдеп шуткуп кылган дүрэү-хевири бедип үнген. Ол турасналды тудар акша-хөрөңгини фин чондан чыгган, а ону кыыган үүлерни Совет Эвилели белекке берген. Бо турасналды Финляид Республиканың болгаш ССРЭ-ниң улустарының аразында чаагай кожа-хелбээ тайың харылзаларының демдээ болуун турар дээрзин турасналда чараштыр бижээн. Ону 1968 чылдың апрель 6-да байырладыг ажыктан. ССРЭ-ниң болгаш Финляндиниң аразында Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугаймда олариың аразында харылзаа байдалдарга үндезин эргидеени болдурган керээге ат салганының 20 чылын мынан ийи чуртка демдеглеп турган.

Ийи чурттуң аразында найыралчы харылзааларны хөгжүдериниң үндезиннери Октябрьның социалистиг Улуг революциязы-биле салдынган, оон ачызында Финляндия хамаарышпас чорукту алган. Ынчалза-даа мынчаардагы фин удурткучуларның авантюристиг угланышкынының түңнелинде ол чурт антисоветтиг политика чорудуп, империалистиг белүүтериниң иүткүүшкүнүге алдып турган.

Чурттуң даштыкы политиказынга «Паасскивиэи-Кекконенниң шугуму» деп ат-биле сурагжаан тайбыңга ынакшылдыг угланышкын кодай бергенинiң соонда харын эки талазынче эргилде кестүп келген. Керээ чарганы-биле кожа ийи чурттуң аразында харылзааларга чаа эге ажыттынган, оларның найыралын болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаарынга, хөгжүдеринге быжыг үндезин тургустунган.

«ССРЭ-ниң болгаш Финляндиниң аразында 1948 чылдың керээни улустар аразынга дайын соонгдагы Европага тайбың кады ажылдажылганы таарыштыр тургузарынга улуг үе-чада болган — деп, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев демдеглээн.— Ол болза янаң-бүрү нииттилел системаларлыг чүүлелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының ленинчи принциптери сиңиккеп чыыртыкыланчак болган улуг ужур-дузалыг документилериниң бирээзи болган. Ол дээрге улуг болгаш биче күүлелериниң аразында харылзааларга дең эргении чаагай принципиниге Совет Эвилелиниң шынчызының чыыртыкыланчак хереглээн, кожазында чурттар-биле быжыг, үре-түңнелдиг кады ажылдажылганы тургузарынче бистиң чуртувустуң чүткүүлүүнүң тодаргай илерелии болган».

Экономиктиг, политиктиг, культурлуг болгаш өске-даа талаларга ССРЭ-ниң болгаш Финляндиниң аразынга кайы-кайызынга ажыктыг харылзааларны хөгжүдеринге база быжыглаарынга эрткен 25 чыл дургузунда кайгамчыктыг түңнелдер чедип алдынган.

Садыглажымышкын чедиишкининг хөгжүн турар. Финляндияга ССРЭ үлетпүр дериглерни, автомобильдерни, тракторларны, кара болгаш өңнүг металлдарны, чемиткидилгелерни, химикалийлерни садып турар. Совет Эвилелиниң садып ап турары фин бараанйарның аразында чугула черни, ыяшты сайзырады ажылдап кылыр болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрүнге ажыглаар дериглер, судноолар, кабель ылыылар, саазын, улустуң хереглеп бараанныры ээлеп турар.

Тайбыңны быжыглаарының болгаш дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының айтырыгларынга хамаарыштыр ийи чурт база идепкейлиг кады ажылдап турар. Социалистиг чурттарның санаалдаанын ёзугаар айыыл чок чорукту болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралды белеткээриниң керээнге Финляндия улуг күжениишкиннерни үндүрүп турар. Ыңдыг чөвүлел хуралды херек кырынга белеткээр сорулга-биле хөй талалыг чугула чөвүлежилгелер харын ам Хельсинкиде эртип турар.

Ийи чурттуң аразында культурлуг харылзаалар база хөй янзы хевирлериг.

Совет-финляид керээниң делегейгээ ужур-дузаалы аажок улуг. ССРЭ-ниң болгаш Финляндиянын бо чугула документиге үндезиилендир тургустунган чаагай кожа-хелбээ харылзаалары болгаш кады ажылдажылгазы янзы-бүрү нииттилел тургузуутуг күүлелериниң тайбың догуннаашкынының үлегер-чижээ болур. Финляндиянын айыыл чок турар байдалын болгаш хамаарышпас чоруун, а ол ышкаш Совет Эвилелиниң соңгу-барының талакы кыыгаарларывыңа айыыл чок чоруун магадылаан бо керээ Европаның соңгу талазынга тайбыңны быжыглаарының быжыг-үндезини болу бергеп.

Керээге ат салган үүнден бээр 25 чыл болганын ам ийи чуртта калбаа-биле демдеглеп турар. Ийи чурттуң аразында найыралды быжыглаарынга хөй түүлдерни кылып келген «Финляндия—ССРЭ» ниттилелдиң чиңгине секретары Кристина Порккала мынча деп демдеглээн: «Финляид-совет керээ фин улустуң амыдырал-чуртталгазының чарылбас кезээ апарган. Байырлал-биле холбаштыр түрөктиң ханызындан байыр чедиришкиннерин болгаш чаагай күзээшкиннерни ниитилел кежигүннериниң өмүнээлеринден бүгү совет өөрүктерге дамчыдарын күзээр-дир мен».

Л. СОЛЯКОВ,
СЭТА-ның корр.
ХЕЛЬСИНКИ.

«Шынның» материалдарының изи-биле

«ЧУУЙ КАГЖЫП ТУРУП БЕРГЕН»

Мындыг эгелиг материал бо чыдың январь 28-те үнген солунга парлаттынган. Ында Чадаана хоорайның чаа кварталында ясли-садтың, садыг-магазиннiң, кудуктарның чогу чурттакчы чонга дыка тарымчалыг эвес дээрзин бижээн.

Чадаана хоорай Советиниң күүскомунуң секретары А. Монгуштуң редакциязга бижээни:

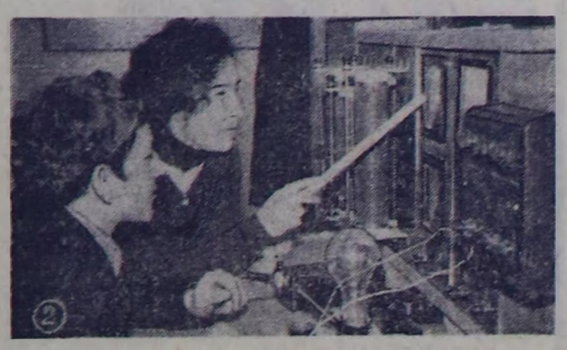
Бо дугайын шүгүмчүлеп бижээн авторнуң чагаалының хоолгазы «Тувинская правда» солундан база келген. Солунда парлаттынган материалдың болгаш хомудалдыг чагаанның иш-биле хыналаны кылган. Фактылар бадыткаттынган. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Советиниң күүскомунуң март 19-та болган хуралынга ук айтырыгны чугаалашкан. Хоорайның чүгле ол кварталында эвес, өске-даа кудумчуларында кудуктарны аштап, септээп, чурттакчы чонну сугбиле четче хандырар дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Хоорайның Комарова Строительная, Вокзальная, Камепистая кудумчуларында чамдык тудутлар ам-даа доозулбаан. Ынчангаш ол квартал амдыызында суг-биле, радио, телефон-биле хандыртынмааны шын. Ол кварталдан ырак эвесте магазиннер болгаш ясли-садтың барындан оларга хамаарышкан тудутлар кылырын амдыызында шиитпирлевээн.

Ол кварталда радио точкалары февраль айда кыдынган. Кедээ тудуг черинiң көжүп чоруур механизастаттынган № 463 колонназының хүлээнiп турарындан алырга, ук кварталда суг хандырылгазы, телефон шугуму бо чылдың үшкү кварталында болур. Кварталдың чурттакчыларынга механизастаттынган колонна черп тускай машина-биле сутну соортуп чедирип берип турар.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ РЕСПУБЛИКА ОЛИМПИАДАЗЫ

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының, Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң, Кызылда педагогика институдунуң организастазы школачыларның физика, математика болгаш химия олимпиадазы чедиишкининг доозулган. Марттың соолгу неделязында болган ол маргылдаага: физикага—37, математикага—53, химияга—39 өренижи киришкен болгаш анаа барык шупту районнардан өренижилер келген.

Олимпиаданың түнелин команда аайы-биле көргүзерге мындыг: Кызыл хоорайның командазы—математикага болгаш физикага I—I черни, химияга II черни эалээн; Каа-Хемниң—химияга I, физикага II, математикага III черни алган; Барыын-Хемчиктиң—математикага II, Улуг-Хемниң—химияга III. Тандының —физикага III чергелерни тус-тузунда эалегилээн.

Районнарга тиилээш келген өренижилерниң Кызылга болган олимпиадазы солун, организастыг эрткенин демдеглээри өөрүнчүг. Олимпиадага киришкен кижи бүрүзү математика, физика болгаш химия эртемнериниң талазы-биле бердинген бодалгаларны кичээнгейлиг кылырыңга, ханы анализти үндүреринге сагыңгыр, тывынгыр чорууп көргүскен. Тергиннерниң араазында тиилээн азы эртемнер аайы-биле бирги, ийиги болгаш үшкү черлерни эалегилээн өренижилерни тодаргайлап болур.

Физикага: Владимир Клят—бирги черни (Кызылдың № 7 школазындан), Сергей Градобоев—ийиги черни (Кызылдың № 1 школазындан), Юрий Манзанов—үшкү черни (Кызылдың № 7 школазындан) эалээн. Олар олимпиаданың Ленинградка болур маргылдаазынга барып киржир эргелиг болган.

Математикага: Владимир Долгополов—бирги черни (Кызылдың № 1 школазындан), Светлана Кызыл-оол—ийиги черни (Улуг-Хемнин Чаа-Хөл школазындан), Татьяна Курылева — үшкү черни (Улуг-Хемнин Ак-Туруг школазындан) алган. Бо өренижилер Кишинёв хоорайга болур маргылдаага баарлар.

Химияга: Наталья Федорова—бирги черни (Каа-Хемнин Сарыг-Сеп школазындан), Надежда Даржаа— ийиги черни (Кызылда школа-интернаттан), Наталья Немальцева—үшкү черни (Кызылдың № 14 школазындан) тус-туста эалегилээн. Бо өренижилер олимпиаданың Баку хоорайга болур маргылдаазынга барып киржир эргелиг болган.

Кызылга болган бо олимпиаданың киржикчилериниң Михаил Аранчин, Сергей Ковенский, Юрий Манзанов олар Новосибирскинин чайгы физика-математика школазынга барып өренип кылдыр чалаттырган.

А. ЧОЙГАН.

Чуруктарда: школачылар олимпиадазының үезинде математикага (бирги чурук), физикага (ийиги чуруг) ажылларны күүседип турары. Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министрининг оралакчызы И. С. Конгар республика олимпиадазының тиилекчилеринге шаннадарны тыпсып турары (үшкү чуруг).

Фото авторнуу.

А. Н. ОСТРОВСКИЙНИҢ ТӨРУТТҮНГЕНИНДЕН БЭЭР 150 ЧЫЛ БОЛУРУНГА

ЭРТЕМ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Үлүг орус драматург А. Н. Островскийниң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болурунга турасказатказн артем конференциязы Москвага «Драматург болгаш амгы үе» деп девиз-биле эрткен. Ол конференцияны ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының Дылы, литература салбыры, ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының Дедегей литературазының талазы-биле А. М. Горький аттыг институду, ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң уран чүүл төөгүзүнүң институду, Бүгү-россияның театр ниитилели организастаан. Ол ышкаш конференцияны эрттиреринге ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилели база киришкен.

Конференцияны «Островский дугайында сөс» деп эге чүүл-биле филология эртемнериниң доктору, профессор В. Щербина ажыткан. «А. Н. Островскийниң чогаал ажылы. Оны өөренип, шинчилел келгени болгаш моон соңгааргы сорулгалар» деп плеткелди эртемнин алдарлыг ажылдакчызы, филология эртемнериниң доктору, профессор А. Ревякин кылган. Уран чүүл эртемериниң доктору Е. Холодов А. Н. Островскийниң чогаал ажылының совет театр уран чүүлүнге салдарын чыылганнарга танышкырган. Ол ышкаш ССРЭ-ниң үлүстүң артизи, Бүгү-россияның театр ниитилелиниң даргазы М. Царев үлүг драматургтуң чогаалдарының дылы, актёрларга хамаарылгазы болгаш оон шиилериниң амгы үеге чоогунуң талазы-биле чүве чугаалаан. Конференцияга өске-даа эртемденнер, драматургтар, театроведтер, артистер санал берип киришкеннер.

ҮШ УДАА ТУРГУЗУП ТУРАР

Бүрүненин академиктиг Бичө театры А. Н. Островскийниң юбилейинге үткүштүр оон «Зэремэ» деп шиилин белеткеп турар. Үк шиинин тургузукчузу, РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы П. Васильев мынчаар чугаалап турар:

— «Зэремни» тургузуп тура, А. Н. Островскийниң дылының онзагайын шүүт магадаар-дыр мен. Бо шиинии Бичө театрга эң-не баштай 1866 чылда авторнуң киржилгези-биле тургускан. Ийи дугаарында А. П. Ленский аныяктарның киржилгези-биле 1895 чылда тургускан болгаш ам үш удаа тургузуп турарывыс ол.

«Советская культураның» корр.

ЛЬВОВТУҢ ТЕАТРЛАРЫНДА

Львов хоорайның театрларында А. Н. Островскийниң шиилери үлүг орус драматургтуң юбилейинге үткүштүр үнүп ажеглээн. М. Заньковецкая аттыг театрда «Ийиг чүрек», М. Горький аттыг аныяк көрүкчүлер театрында «Садыкчаяанныглар болгаш могейикчилер», Совет Армениязының орус шин театрында «Соолгу когарал» деп шиилер чоруп турар.

СЭТА-ның корреспондентизи.

ЗОНА КОМИССИЯЗЫ

Чөөн Сибирьниң шин театрларында үлүг орус драматург А. Н. Островскийниң шиилерин көөр түскай комиссия тургустунган. Ол комиссия чоокта чаа бистин республикага келгеш, хогжум-шин театрының орус бөлүүнүң «Соолгу когарал» деп шиилин көрген. Алды кижи составтыг ол комиссияны Улан-Удэниң орус шин театрының кол режиссёру Василий Петрович Маринин удуртуп чорааш. Бистин артистеривистин шиилерин комиссия бүгү тала-биле хынамчалыг чоруп сайгарган.

Үк комиссия Чөөн Сибирьниң хоорайларында тургустунган А. Н. Островскийниң шиилериниң шүүтүүзүн көрген соонда, тиилекчи коллективтерни, ойнакчыларны түскай дипломнар, хүндүзел бижиктер-биле шаннаар.

Бистиң корр.

АНЫЯКТАРНЫ ӨӨРЕДИР

(ДОСААФ обкомунуң пленумундан)

ДОСААФ Тыва обкомунуң үшкү пленуму болуп эрткен. Анаа республиканың ДОСААФ организациияларында шериг-патриоттуг ажылдың байдалын, ону экижидер хемчеглер дугайын чугаалашкан.

Пленумга илеткелди республиканың шериг комиссариадының политкилдизиниң начальниги эш С. Б. Хисамденов кылган.

Республиканың ДОСААФ организациияларында шериг-патриоттуг кижизидилге ажылының соолгу үеде элээн экижээнин илеткелчи чугаалаан. Чер-черде ДОСААФ организациялары аныяктарны Төрээн чуртту камгалаар чүтүлга херекке кижизидер талазы-биле эвээн эвес ажылдарны кылганын, шериг-патриоттуг пропаганда ажылын чөн ортузунга калбартырынга үлүг кичээнгейни салып турарын илеткелчи чугаалаан.

ДОСААФ организациялары шериг-патриоттуг темага лекция, беседаларны чорудуп, хамаатты болгаш Ада-чуртту Үлүг дайынының хоочуннары, шериг албаны эрттирип турар солдаттар, сержанттылар болгаш офицерлер-биле ужуражылгаларны чорудуп келгеш. ССРЭ-ниң Чеченектиг Күштериниң болгаш Шериг-Далай Флодунуң үлүг ужурдузазының чонга чедир тайылбырлаар ажылды ДОСААФ организациялары чорудуп турар.

Биангыя Таңдының Бай-Хаак ортумак школазында (эге организациянын даргазы А. П. Абросимов) шериг-патриоттуг ажыл эки тургустунган. Ол шынаа бо ажыл Кызылдың № 3 профессионал-техниктиг училишезинде база эки. Ынчангаш ол училищениң эге организациязын (даргазы эш Г. Г. Тренихин) ДОСААФ Төп Комители хүндүлүг демдек болгаш мактал бижик-биле шаннаан. Ол ышкаш Кызылдың № 2 ортумак школазында, Таңдының дуржулга станциязында, Туранның № 1 ортумак школазында шериг-патриоттуг кижизидилге ажылы багай эвес тургустунганын плеңумга демдеглээн.

Кызыл хоорайның ДОСААФ хооркомунда 140 эге организация бар. Ол бодунче муң ажыг кежигүннерни хаара тудуп турар. Шериг-патриоттуг кижизидилге эрткен чылдарга бодаарга өөредилге, албан организация черлеринде экижээн. Шериг назы четпээнерни шеригниң эге белеткелинге өөредир ажылды пайысылалдың эге организациялары болгаш ДОСААФ-тың хоорай комитедиң, комсомол хооркому чаңгыс аай план бүзүгаар боттандырып турар. Биче кадыбрлиг боо-биле ГТО-нуң нормазын тудаар ажыл № 2, 15, 7 болгаш № 3 база 35 профессионал-техниктиг училищелерде эки организастаттынган. Ол ышкаш «Зарянда», «Орлёнок» деп ышкаш шериг-спортчу оюннарны өөредилге черлеринде калбаа-биле организастаан турар апарганын, хоорайда боодалга тиргн чок-даа болаа, бар аргаларны ажылдап турган түүйбу, автосептелге болган аэропорт коллективтери боодалганын хоорай маргылдаазынга киришкеш эки түцнелдиг боол, ГТО-нуң нормазын дужаарынга эң киришкен деп, ДОСААФ-тың хоорай комителиниң даргазы А. Ефимов сапланывга чугаалаан.

Ада-чурттуң дайынының киржикчилери-биле ужуражылганы профтехучилищелер эки организастоп, шериг патриотчу кижизидилге ажылдарынга оларны холбаштырып турар. Ындыг-даа болаа, ДОСААФ-тың хөй-ниитя инструкторларын белеткеэр ажыяты ДОСААФ обкому йдүлүг холга албайн турар. Шериг-патриоттуг темага кинофильмнерни тып алыры улуг бергедээликинге таварылып турар. Ындыг кинофильмнерни ДОСААФ обкому бодунга доктаамал алган турары күзенчиг деп П. Горбунов чугаалаан, оон ынай шериг-патриоттуг өөредилгеге хереглээр литератураларның чогун ол шүгүмчүлээн.

ДОСААФ-тың район организацияларын машина, техника-биле хандырар, оларның базаларын быжыглаар талазынче ДОСААФ обкому ам-даа кошкак кичээнгейин салып „турарын, шериг-патриоттуг өөредилгени программа бүзүгаар үнүп келгенин, чамдык ДОСААФ организациялыында бо ажылдың күзү деңнелде чорун турарын санал берген чамдык эштер шүгүмчүлээн.

Пленум аныяктар оргузуунга шериг-патриоттуг ажылды күштелдирер талазы-биле түскай доктаалды хүлээп алган.

А. СОДУНАМ.

Репертуарлыг булуң

СЕГИТ

Септелге мастерскаязының кыяыл-будуну. Көргүзүт самбызы көстүп турар. Ында шоолуг-ла түве бижиээн. Ара кагдывган хевирлиг. Столда телефон.

Мастер Максыр хүрең шыыглыг столда шала хыйыштыр олурупкан бижиттингген олурар.

МАКСЫР: (боданып). Адырам, часкы тарылга ажылынга черле найы хире белеткепин турар бис ынчаш?.. Сес трактор септеттинген. Үш трактор холдан үнериниң кырында. Адырам... Септеттинген сес тракторнуң түгле үжүн хүзээп алдым. Оскелери кандыг ирги? А хупура! Олар база-ла эки септеттингени турар үжүрдүг. Часкы тарылгага чедир ам-даа бир ай хире үе бар. Ынчага чедир хамык машина-техниканың бөрттүг эәрилпи артырбайн хынап четтигиптер мен. Бир эвес... бир эвес шынар чок септелге кылган кижи тып алзымза, ону канчаарыл? Канчаар боор, ыргаан хөндүрер апаар

Механизатор оолдар, кыстарның хөлүг ыры соңгадын дыңнаалыр.

Тараа тарып киреринге Даргам Максыр белеп сен бе?

Септелгеде техникаң

Чедир хынаа алган сен бе?

МАКСЫР: (хорадап). Хы! Амыр-дыр болар. Чуурга кушту өөредпес чоор. Боларны мен часкы тарылга үезинде таптыг кезетпээн кижи ілүве. Адырам? Оларны канчаар кезедиптер мен ынчам? (Ыр дагын дыңналыр)

Тарылганың хүнү кээрге, Даамай бодаар харык-ла чок.

Техникаң септелгезин Дегийт дүрген хыва, дарга!...

МАКСЫР: (эжиктя ажыткаш, хорадап). Чүү адам улус силер. Ажыл кылган кижиге шаптыктаваңар! Район төвүнче кирер медээ-пиформас кылып бээр шаапар бар эвес. (Столугга кээп олурун алыр). Ыытташтайн бардылар. Кортуу ховаган дег, дезиң дээлиген дег чүвелер болбазыкке. (Столда телефон кыңгыртканы бээр).

МАКСЫР: (Трубканы алыр). Ал-ло! «Алдын-Булак» колхозтуң машина-трактор септээр мастерскаязының эргелекчизи, мастер Максыр Будамышович дыңнап тур. Эки-и, дарга! Силер кайыыл ирги силер? (Телефонтуң давазының адыжы-биле дүй туткаш). Бо-даа чугаа чок район төвүнден хире-дир. Эки, эки-и дарга! Кайыыл ирги? (Девидеп). Районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы... О-о! Эки-и, дарга. (Труба халаап, столугун бир ийнээ баар). Техника септелгени бүрүн доозулган, дарга. Часкы тарылгага шагда-ла белеп бис. Ам түгле тарылганың эгелээрин манап тур бис. Кай, даарта-келир силер бе? (Хаваап часканыр). Дыңнап тур мен, дарга. Мендп-чаагай. А богда! Ат болурувус ол-дур. Техника септелгени бүрүн доозулган деп чүмүл? Кулугурну, шак бо докта баштыл! (Бажын шапкылаар). Аттыг дарга-ла болгай. Оон көрбес, билбес чүвезин бар эвес.

Э-э! Аскак хөй ырады. Техника септелгезин барып хынап көрейн. (Чолдаш-чалдаш үве халыыр. Механизатор оолдар Эзир-оол биле Долгер-оол кирип келирлер).

ЭЗИР-ООЛ: (каттырып). Мастеривисти кончут-ла девидеттивис алс, Делгер. Сээң үвүнүң шыгыы, чоонуң шүүт-ла магададым.

ДЕЛГЕР-ООЛ: Районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы мен, даарта чеде бээр мен дээримге, ана дылы агарып-ла калды шыкам. Таптыг-ла сегит болду.

ЭЗИР-ООЛ: (өөрүп). Кончутла шып калдың харын. Эмин эрттир олутпай дарга. Бодалдым, дырбаңнаалын.

ДЕЛГЕР-ООЛ: (Боланмышаан). Техникапы септелгеден үндүрүп турарывыс шын. Ынчалза-даа оон шынары ара багай. Дүүн Кожай-оол, Дешкир суглариың септээн трактору кандыг болду? Чүгле хол даштыг-биле эрттирип каап. Бир эвес бис хынаваан болзувусса, часкы тарылга үезинде чүү болуруул?

ЭЗИР-ООЛ. Ажылга харыысалга чок улусту шыгыы хомчет алыр херек.

ДЕЛГЕР-ООЛ: (хүлүмзүруп). Хомчет ап турарывыс бо. (Холупда дүре тудуп алган «Чайны» деп хана солуун чада туткаш, ону ханага аза бээр). Максыр дарга, Кожай-оол, Дешкир суглариы шында шыырак-ла чураан болдур бис ийин. Шыңгыы хемчегиин эгези бо.

ЭЗИР-ООЛ: (амыраң). Экидир оо! «Багын чүгаалаарга, бачыды арыыр». Эрендгейлеп турар Максыр мастерни шаа ынчаар чүнар-бажыңнадыр херек. (Максыр кирип каар).

МАКСЫР: (девидеп). Дунмаларым, дыңнаңар. Районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы келир-дир. Даарта дораан. Септелгени дүргедеңиз, цехтер иштин аштап, арыглап көрүңер. Ат болду, шымдаңар.

ЭЗИР-ООЛ: (кайгап). Чүге ынчаар девидеп турарывар ол, Максыр Будамышович.

МАКСЫР: (караан хере көрүп). Канчап девидевес чүвел? Кым келирив бодап көрүңерем.

ДЕЛГЕР-ООЛ: (каттырып). Бо хана солуунду көрүп көрүңер, Максыр Будамышович.

МАКСЫР: (хана солуунду көргеш). Шүгүмчүлээнинер шын-дыр, эштер, шуут-ла караның дал ортузувче кинр салыпкан-дыр силер. Бо бүгүнү дарый этпээже хоржок.

ЭЗИР-ООЛ: (каттырып). Сээң-биле бис телефоннаажып турдувус. Септелге ажылында четпестерин бап бурунгаар биляп алташ, силерни демдеглип аан.

МАКСЫР: (каттырып турааларып). Удуу-биле четтирдим, өөнүктер! Чогум-на үезинде сагындырдынар.

ДЕЛГЕР-ООЛ: Максыр Будамышович, манаа аңаа-ла олурган ажыывыс чок. Хамык тракторну, көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин хынап көрээлиңер. Шала хоомай болза, оларның шуптузун шак кылдыр септээр херек. Техника септелгезин хуусаалында доозар, тарылгаже бир дем-биле киреп ужурлуг бис. Кежеге хаар. **Х. ОЙДАН-ООЛ.**

Шоодуг

Хоккей чемпионадында

МОСКВА. (СЭТА). ГФР-ниң командазын 8:2 санга тиилээш, Швециниың хоккейжилери ССРЭ-ниң шилиндек командазы-биле деңнежи бергеннер, ынчангаш олар ам 6-6 санныглар.

Хоккей талазы-биле делегей чемпиону чехословак хоккейжилер ийи санга хожудан турарлар, чехтер ам ССРЭ-ниң командазы-биле ойнаар.

Үш ойнаашкының соонда ССРЭ биле Швецииның командалары деп болуп турарындап аңгыда Чехословакиниң болгаш Финляндиниың командалары 4-4 санныг, ГФР биле Польшаның командалары чаңгыс-даа сан чок болуп турар.

Шилиндектер илереттинген

Ак-Довуракта № 41 профессионал-техниктиг училищенин спорт залынга Барыын-Хемчик районнуң бирги чери дээш хостуг хүреш маргылдаазы болуп эрткен. Анаа Кызыл-Мажалык, Шекпээр суурлардан, ында ортумак школалардан, профессионал-техниктиг училищеден болгаш өске-даа коллективтерден дөрткен ажыг мөлер киришкен.

Боттарының деңзилериниң бирги черлерни Шекпээр ортумак школазының өөреникчиэ Степан Сегбелдей, ол-ла школада күш-культура башкызы Владимир Ондар, профессионал-техниктиг училищенин сургуулдары Алексей Хертек, Владимир Монгуш, Сергей Одан-оол эалээн. Олар лирель эгеэниде Кызыл хоорайга болур республиканың «Урожай» эки тура спорт шилилезинин маргылдаазынга киржир шилиндек команданың составында киргеннер.

Районнуң адын камгалап республика маргылдаазынга барып киржир шилиндек мөлер шилип алыр бө маргылдаага ВЛКСМ райкому, районнуң спорт комитедп киржилге чок болган, төлэээн безин келбээн. Үк маргылдааны Кызыл-Мажалыкка Культура бажыңынга эрттирер кылдыр дугурушкан. Айыткан хүнүнде спортчулар чедип келгеге. Культура бажыңы хүндүс санитарлыг хүнү, көжээ танцы организастаар болган. Маңаа база-ла ВЛКСМ райкому, спорт комитедп буруулуг, бит бурунгаар чугаалажып албаан.

Моон соңгаар маргылдаалары шынарлыг эрттиреринче кичээнгейни салла чогуур.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Доостур чыгап турда

«Мөгенин маймы кадырыкэ деп тыва улустуң үлегер чугаазы бар болгай. Оон утказы—кадыг-даа шыырак мөге кижиниң октаптар арга черле турар дээн. Ындыг хевирлиг болуушкун «Спартактың» шыырга талазы-биле чемпионадының эдчеглиг салыынга болган: турнир таблицазын баштап турар республика чемпионуну И. Шишигин бо удаала сула ойнаан, эң сөолгу черде чорун турар П. Берковичиге дүжүп бээр ужурга таварышкай. Хоочун бирги разрядчы француз мамгазалды агывга удур ойнаашн, оюнуун төнчүзүнде Шишигин чазып, бодазын алаыпкан.

Эдчеглиг тиилелгени М. Хомушку чедип алган. Мастерге кандидат В. Заусаевке улур таап халдап турган, адаа сөолүнде оок мераелин тергедә 5—9 метр чедер. Агаарның температураазы даглыг районнарга 0—5, өскелериге 6—11 градус чылыг болур.

Кыызга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температураазы 9—11 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Доостур чыгап турда

«Мөгенин маймы кадырыкэ деп тыва улустуң үлегер чугаазы бар болгай. Оон утказы—кадыг-даа шыырак мөге кижиниң октаптар арга черле турар дээн. Ындыг хевирлиг болуушкун «Спартактың» шыырга талазы-биле чемпионадының эдчеглиг салыынга болган: турнир таблицазын баштап турар республика чемпионуну И. Шишигин бо удаала сула ойнаан, эң сөолгу черде чорун турар П. Берковичиге дүжүп бээр ужурга таварышкай. Хоочун бирги разрядчы француз мамгазалды агывга удур ойнаашн, оюнуун төнчүзүнде Шишигин чазып, бодазын алаыпкан.

Эдчеглиг тиилелгени М. Хомушку чедип алган. Мастерге кандидат В. Заусаевке улур таап халдап турган, адаа сөолүнде оок мераелин тергедә 5—9 метр чедер. Агаарның температураазы даглыг районнарга 0—5, өскелериге 6—11 градус чылыг болур.

Кыызга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температураазы 9—11 градус чылыг.

Телевидение

АПРЕЛЬ 6-ДА

МОСКВАДАН

14.00— Дамчыдылалар программазы. 14.05— Школачыларга. «Костер». 14.35— Медээдер. 14.45— Өөрүп телекөргүзүг. «Артлото» Эстрада программазы. 15.45— Өөрүп телекөргүзүг. Хөөнгилериң телеспектакли. «Бистиң кожаларывыс». 16.35— Өөрүп телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ССРЭ — ЧССР. 3-кү өөр.

КЫЗЫЛДАН

18.00— Телемедээлер. 18.15— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.25— Ленинчи шаңналдың лауреады чогаалчы Чингиз Айтматовтуң чогаал ажылының арыннары. 19.15— «Онтаржиоун эриктериниг ужуралдар». Ф. Куперниң чогаалдарын бәзугаар уран-чечен фильм. 20.50—21.00— Чаңсар. 21.00— Өөрүп телекөргүзүг. «Дириг амытаннар оранында». 22.00— Конверт студиязында уран чүүл мастерлеря. Делегей конкурстарының лауреады Е. Нестеренко. 23.00—23.30 —«Уе». Информастыг программа.

Кинотеатрларга

АПРЕЛЬ 6-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Солярис» (2 сериязы катай) 9.45, 14.25, 17.30, 20.35, «Кезиир үе дугайында сөөгүмүшкин» 12.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алдын мыйыстар» 10.00, 15.00, «Аза дээрбезинде шулбус чалчаалары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «19-туң комитединде» (2 сериязы катай) 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультфильм. 10.00, «Диттигишкин» 11.00, 13.00, «Гамлет» (2 сериязы катай) 14.30, «Богун чуруттаар, даарта өлүр» 18.30, 20.30 шактарда.

СИЛЕРНИ ЧАЛАП ТУР

КООПЕРАЦИЯНЫҢ КЫЗЫЛДА ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ 1973-74 өөредилге чылында моон адаанда салбырларга өөренирлерни чалап тур:

САДЫГ, КУЛИНАРИЯ, ХЛЕБ БЫЖЫРАР.

Өөренирниң хуусаазы (мергежил аайы-биле): садыгжылар —1 чыл, поварлар —2 чыл, хлеб бижырыкчылары —1 чыл.

Училищени доосканнарга садыгжы, 4-кү разрядтың повары, хлеб бижырыкчызы деп мергежилдерни тыпсыр.

Училищеге хүлээп алырда киреринин экзамени болбас. Ортумак школа доосканының аттестады болгаш 8 класс доосканының шынаылгазын бәзугаар көрүп, шилип алыр болгаш киреринге күзээлгер-биле беседа чорудар.

Садыг салбырынга ортумак эртемниг ийикпе ажылдап чораан кижилерни хүлээп алыр.

Училищеге өөренирин күзээлгер моон адаанда документтерни киирер:

1. Директорнуң адынга биллиришкинни.
2. Районнуң, сельпонуң, ажылчыын кооперациязының чоруткан бижии.
3. Эртемниң дугайында документ (боду-биле).
4. Ажылдап чораан кижилер күш-ажыл дептерин болгаш соолгу ажылдап турган черинден характеристиказын көргүзер.
5. Паспорт болгаш шериг биледин боду эккеп көргүзер.
6. 3х4 см. хемчээлдиг үш фото-чуруук.
7. Кадыынын дугайында эмтин шынаылгазы.

Училищеге өөренип турган үезин ажыл стажыныга киир саналыр.

Училищеге хүлээп алыр дугайында биллиришкинниң 1973 чылдың август 1-ге чедир хүлээп алыр.

Биллиришкин киргеннер-биле беседаны августуң 1-ден 20-ге чедир чорудар.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко 41. Телефоннары 35-07, 36-54.

УЧИЛИЩЕНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА

Кызыл-садыгның магазиннери апрель 1-ден эгелеп чайгы расписание ёзугаар ажылдап эгелээнин дыңнатпышаан, магазиннериң чаа расписаниезин чарлап тур:

№ 3	магазин,	(Ленин кудумчузунда),	8-тен 20 шакка чедер.
№ 2	«	(Титов »),	»
№ 37	«	(О. Курседи »),	8-тен 21 шакка чедер
№ 15	«	(Каа-Хем »),	»
№ 18	«	(Алгы заводу »),	9-тан 20 шакка чедер
№ 40		(Кочетов »),	9-тан 21 »
№ 34	«	(Пушкин »),	» »
№ 14	«	(Соңгу »),	10-дан 20 »
№ 12	«	(Титов »),	11-ден 20 » »
№ 30	«	(Колхоз »),	» »

№№ 3, 12, 14, 15, 18, 40 магазиннер 14—15 шакта, №№ 37, 30, 2 магазиннер 14—16 шакта, № 34 магазин 15—16 шакта дуъштээр.

Өске магазиннер мурнунда донтаатказн расписание ёзугаар ажылдаар.

КЫЗЫЛ-САДЫГ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 24-63, редакторнун орулакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, болээ «Ыллагый киллизинин 21-47, үлетүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет гургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргавза 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном сөдыыының талазы-биле эргелелиниг типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС — 00348

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг №1217.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда тергиттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
АПРЕЛЬ
7
СУББОТА
№ 82 (9158).
Өртээ 2 коп.

ЭРГИМ ЭШТЕР, КЫЗЫЛЧЫЛАР!

Төрээн найысылалывысты үлегерлиг, арыг-силиг хоорай болдурар дээш бөгүн, даарта болур воскресникке эң идепкейлиг киржиилиңер!

ШУПТУ ВОСКРЕСНИКЧЕ!

МАЙ 1-НИ ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛУ!

ТЫВАНЫҢ ТАРАА ШӨЛДЕРИНДЕ

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң директору С. И. ИЛЬЕНКОВ-БИЛЕ бистиң корреспондентивис телефон дамчыштыр харылзашкан, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының часкы хову ажылдарынга кайы хире белеткелдиг ужурашканын база шык базырышкынының чоруп турарының дугайында чугаалап бээрин дилээн. Оон харысында мооң адаанда парладывыс:

— Чер ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржирин совхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары авазаш, чаагай дүжүттү өстүрүп алыр хүлээлгени алгаанар. Оны амыдыралга боттандырары-биле бирги ээлчегде часкы хову ажылдарынга белеткелди мурнуку чылдардан хынамчалыг чоруткан. Трактористери, кожуг машиналарын чогуур үезинде сеткээн. Хереглеттивер үрезинин чажар шынарынга чедир арыглап алган. Минералдыг болгаш органиктиг чемиштиргилеген шөлдерге төгерп эртикен чылдан көвүдээр. Ол ышкаш суггаттыг черлериң ажыглалын экижидер бис. Ынчангаш бүгү-ле аргаларны 1973 чылда чаагай дүжүттү өстүрүп алырынче үндыдырган — деп ол чугаалаан.

Совхозтуң тарылга шөлдеринде хар эрээн, оон шыгын камгалап алыры-биле шык базырышкынын кыска хуусаада чорударын шиитпирлээн бис. Оны эгелээнинден баэр ийи хонду. Ында 9 агрегат ажылдап турар. Баштайгы хүннерде 2700 гектарның шыгын базырган.

Ажыл-агый 3500 гектар черниң шыгын базырар. Механизаторлар бо ажылды сес ажыл хүнүнде доозарын хүлээнген. Ынчангаш баштайгы хүнден эгелээш, трактористериниң арааында социалистиг чарыш калбарган. Механизаторлар Куулар Уваш-оол, Ооржак Маадыр-оол, Михаил Сарыглар олар хүнде 40 гектар черниң шыгын базырар нормалыг турган, онаалгазын 140—145 хуу күүседип, өөрүнге үлегерин көргүзүп эгелээнинер.

Партия комитеди часкы хову ажылдарының үезинде ажыл-ишчилериң ортузунга чорудар политмассалыг ажылдарның планын тургускан. Агитаторларны, политинформаторларны хову турлагларында быжыглаан.

Хову турлагларында механизаторларның болгаш тараажыларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургускан.

ЧЕР АҢДАРЫЛГАЗЫН ЭГЕЛЭЭН

Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында чаагай дүжүттү мооң мурнунда чылдарач хөйнү чедип алыр соруглга-биле Чөөн-Хемчик районнуң колхоз, совхозтары часны тарылгага баш удур эки белеткенген.

«Октябрь 30 чылы» колхоз механизаторларга таарымчалыг байдалды тургусиан. Хову турлаглары көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлери-биле шиметтинген. Колхоз ниитизи-биле 2800 га черни илииртээр. Апрель 5-те Моңгуш Эдер-оолдуң агрегады 34 га черниң шыгын базырып илииртээн. Ол ышкаш Дүвүреңниң делгем шөлдеринде 4 «Беларусь» илииртээшинче апрель 6-да кирген.

«Тыва» совхозтуң 7 трактор агрегады чер аңдарылгазын эгелээн. Баштайгы 30 га чер аңдартынган. 3 трактор агрегады база немей ажылдап кирипкен.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Дагыр-Шемиде 4 трактор агрегады чер аңдарылгазынче кирген.

(Бистиң корр.)

ТАРЫП КИРИПТЕРИНГЕ БЕЛЕН

1973 чылда тараа болгаш чер ажылының оске-даа продуктуларын бүдүрериң болгаш белеткээрин көвүдеприн дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партия, чазактың доктаалын «Сүт-Хөл» совхозтуң тараажылары болгаш механизаторлары тәнышкаш, бо чылын чаагай дүжүттү өстүрериң хүлээнгеи. Оны амыдыралга боттандырары-биле часкы хову ажылдарынга белеткелдиг хынамчалыг чоруткан.

Бирги ээлчеге часкы хову ажылдарынга киржир техниканы шынарлыг септээринче кичээнгейни салган. Септезе чогуур янзы-бүрү марканың 41 трактору септээш, хову турлагларында чедирген. Ол ышкаш кожуг дериг-херекселдерин чогуур үезинде септеп дооскан.

Тараа болгаш мал чеми культураларының үрезиннери бар, оны чажар шынарынга чедир арыглаан. Тараа культураларының хораанныашкыларын бо хүннерде чорудуп турар.

Тараа шөлдерин чеммишчилери чаагай дүжүттү өстүрүп алырының чугула хемчетлериниң бирээзи. Ынчангаш совхоз директизази органиктиг чемиштиргилеген тарылга шөлдеринче өөрүгүрүнче улуг кичээнгейни салып келген. Бо ажылда 4 трактору хаара туткан. Бо хүнге чедир ийи муң тонна органиктиг чемиштиргилеени ховуларда чедирген, ол планның чартык хуузу. Артканын бо айның 20-го чедир доозар соруглганы салган ажылдап турарлар.

Хову турлагларын чурттаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг кыдыр кызыры механизаторларның, тараажыларның чедиишкинниг ажылдаарынга улуг ужур-дузалыг. Ону барымдаалаш, турлагларны бүрүн септеп дооскан. Үш хову бригадазында ажыл-ишчилерниң чурттаар бажыңнарын, столоваяларны, чүпар-бажыңнарны чугайлап, септелгезин кылган. Оларда орунналарны, стол, савдайларны, аяк-савааны болгаш өске-даа эргежок чугула дериг-херекселдер бүрүү-биле бар.

Совхозтуң директизази, партия, профсоюзтар комитеттери часкы тарылганы чорударының ажылчын планын, социалистиг чарыштың нелгелделерин тускай кылган.

«Сүт-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери часкы хову ажылдарын эгелээринге белеп.

С. ХЕРТЕК.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН

Республиканың тараа продуктулар белеткээр бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының бирги кварталын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг дооскан. Бүдүрүлге эргелели эртикен үш айларда 3560 тонна далганы, 3797 тонна комбикорму бүдүрген. Продукция сайгарар планын 120 хуу күүсеткен. Коллективтиң ажылчыннары продукция бүдүрүп үндүреринден ажыда часкы тарылгага хереглээр 5743 тонна эки шынарлыг үрезинни белеткээн. Оон иштинден 3118 тонна үрезин ийиги класстың болуп турар.

Эргелелдиң бүдүрүлгелериниң арааында калбарган соревнованиязында Дээрбенниң далган тырттырар мастери Заур Фидеров кварталдың планын кымны-даа мурнап күүсеткен. Комбикорм белеткээр цехте концентраттың хемчээлин таарыштырар ажылчыннарының бирээзи ажылчын Владимир Шарафудинов бедик мергежилдиг апарган.

Республиканың тараа продуктулар белеткээр бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилери моон-даа соцгаар шалыпчы ажылдап, Делегейниң ажылчы чоннарының эң-сеткил каттыштырылгаазының хүнү — Май 1-ни күш-ажылчы чедиишкиннерлиг үткүүр дээш улуг күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Ч. ДОСПАН.

ӨӨРҮНЧҮГ ТҮҢНЕЛДЕР

СЭКП Эрзин райкому болгаш райкүүском районнуң малчыннарының, механизаторларының, көдээ ажыл-агый специалистериниң тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының баштайгы кварталында ажыл-ижкин түңнеп көргеш, күженишкинниг ажылдаан дээрзин демдеглээн. Мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киржип, көдээ ажыл-ишчилер кыштың малга сиң берге үезинде шалыпкыл ажыддааның ачызында район ниитизи-биле күүсеткен 135,9 тонна эттги болгаш 47 тонна сүттүг садыл, квартал планын ыракта ажыр күүседирин чедип алган. Ол дээрге партия, совет органнарын, профсоюзтар, комсомол организациялардың организакчы ажылының база бир хереглиг болуп турар.

Ажыл-агыйлардан эң эки көргүзүглериң чедип алганы дээш СЭКП райкомунуң болган райкүүскомунуң шилчир кыныы тугун «Мөрен» колхозка (колхоз даргазы Л. Сапы, парторганизация секретары С. Ондар, ВЛКСМ комитединиң секретары А. Намдак, көдээ Совет даргазы К. Доржу) тывыскан. Мөренчилер күүгенге эът садар планын 110 хуу, сүттүг — 106 хуу күүсеткен болгаш торээн 100 бош хойга онаштыр 84 хураганны алган.

Районнуң колхозтарында хойжу бригадаларның арааында социалистиг чарышты түнеп көргеш, төрүүр 100 бош хойга онаштыр 92 хураган алган «Чаа орук» колхозтуң Соян Алдын-оолга удуртакан № 1 хойжу бригадазынга турасказаткан. Күш-ажылчы алдарның тугун район төвүнде көдүргеп. «Мөрен» колхозтуң № 3 хойжу бригадазынга (бригадири Александр Мон) шилчир ымпеддя тывыскан.

Эң эки хойжу деп атка «Мөрен» колхозтуң кадарчылары төрүүр үүс баш хойга онаштыр 100 хураган алган Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Намдан Орус, 97 хураган алган Иван Сади болгаш 94 хураган алган Марсуу Учурал олар четкен.

Сүт-Бараан фермаларындан «Чаа орук» колхозтуң Сувураада Кочетов аттыг СБФ-зи бедик көргүзүгүг болган. Ол ферманың саанчылары квартал планын март бирде-ле күүсеткен болгаш эртикен үш айда сүт садарының планын 206 хуу чедирген.

Районнуң мурнакчы малчыннарының чыыжынга социалистиг чарыштың тиилекчилериниг шаналдарны тывыскан.

С. ЧАЖЫН-ООЛ,
«Шынаың» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ЧЕДИИШКИННЕР СОРУК КИИРГЕН

Чөөн-Хемчик районнуң көдээ ишчилери 1973 чылдың бирги кварталын чедиишининг дооскан: нурунеге сүт садарының планы 126 хуу, эттгин—115 хуу нүүсеттингеп. Ылаңгыя сүттүг эртикен чылдың бо үези-биле деңнээргеге 429 центнер хөйну сатканы өөрүнчүг.

«Искра» колхоз квартада 230 центнер сүт садар тургаш, 408 центнерни, «Большевик» совхоз 390 центнерниң орнунга 672 центнерни нурунеге сатканы. А эттги квартал планындан «Айдан-Маадыр» совхоз 181 центнер, «Искра» колхоз 53 центнер хойну дуиааган.

М. СЕВЕН.

Республиканың хөөчүн тудугжулары боттарының мергежилинге аныяктарны өөредип турарлар. «Кызыл тудуг» эргелелинде бригадир эш С. Б. Санданның бригадазында аныяк ажылчыннар эвээш эвес. Бо чурукта комсомолчулар Константин Борбуй болгаш Петр Кара-Сал оларны коммунист эш Д. Чульдум-оол (ортузунда чурукта турар) тудугжунуң нарын мергежилинге өөреткен.

Бо комсомолчулар дуржулгалыг ажылчыннарның дуза, сумезининг ачызында хүннүң нормазын үргүлчү амыр күүседип турар апарганнар.

А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ ФИНЛЯНДИЯДА

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА-ның тускай корр.). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный апрель 5-те Эспо хоорайда «Оутокумпу» дээр эртем-шинчилел төвүнге болгаш «Орион» фирманың эм кылыр заводунга чорааан.

Финляндияның ол эң улуг дээд даг-металлургия каттыжышкынының ажылының дугайын «Оутокумпу» дээр акционерлиг ниитилелдиң эртем ажылының талазы-биле директору П. Хаппало тайылбырлаан. Ол эртем-шинчилел төвү даг байлаан казып тывары болгаш металлургия үлетүрүүнүң ажылын автоматчыдарының дериг-херекселдерин чогаадып, төлевилеп турар.

Аңаа болган беседа үезинде «Оутокумпу» ниитилелдиң совет организациялар-биле, хамыктың мурнунда ССРЭ-ниң Өңүүр металлургия министерствозу-биле эртем-техниктиг кады ажылдажылгаазының айтырыгларын база көргеп.

Эртем-шинчилел төвүнүң хүндүүр аалчылар дептеринге Н. В. Подгорный эртиг-элдек чорук дээш ооруп четтиртенин илереткен демдеглел бижээн.

«Орион» дээр каттыжышкынга кирип турар ол яныбүрү эм аймаа кылыр заводтуң коллективи совет аалчыны база-да чылыы-биле үткүп-хүлээп алган. Каттыжышкының баштаар черииниң даргазы П. Косело заводтуң ажыл-чорудулгазын аалчыларга таныштырган. Н. В. Подгорный хүндүүр аалчыларның демдеглел дептеринге «Орион» заводтуң продукциязы эң-не буянныг херекке — кижилериниң кадыкшылын камгалаарынга бараан боон турарын демдеглээн.

Хоорай чагыргазының даргазы С. Вестерлунд хүндүүр совет аалчыга Эспо хоорайның чурттакчыларының өмүнээзинден байыр чедирген. Эспонуң чурттакчылары фин болгаш совет улустарның аразынга найырал, каны ажылдажылга болгаш ажыл-херекчи харылзаалар моон-даа соцгаар улам-на калбарын, быжыгарынга бүүрелиг Н. В. Подгорный ужуражышкынынар болгаш беседалар үезинде онаалап демдеглээн.

Н. В. Подгорныйны Финляндияның даштыкы садыг министри Ю. Ниннамо үдеп чораан.

—◆—

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА-ның тускай корр.). Финляндияның Күргүне Чөвүлели апрель бештиң кежээзинде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның аалдары дээш кежээки шайлаалгайы Чазактың хүлээп алышкынынар бажыңынга тургускан.

Аңаа фин талазын республиканың Президентизи У. К. Кекконен, парламент депутаттары, чазак кежигүннери болгаш азбанның өске-даа кижилери одурушкан.

Финляндияның Премьер-Министри К. Сорса кежээки шайлаага үезинде Н. В. Подгорныйга болгаш ону үдеп чоруур кижилерге байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Н. В. Подгорный харыы сос ап, чүве чугаалаан.

—◆—

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА-ның тускай корр.). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный биле Финляндияның Президентизи У. К. Кекконен апрель бешче сураглыг совет скрипачы, Ленинчи шаналдың лауреады ССРЭ-ниң улустуң артизи Давид Ойстрахтың концертинге чорааннар.

Ол концертти Найырал, каны ажылдажылга болгаш ботботтарынга дузалаачы дугайында керээниң 25 чыл ооруга холбаштыр «Финляндия-Совет Эвилели» ниитилел организазитазын.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА-ның тускай корр.). Конгресстер ордузунуң «Финляндия» залынга апрель 5-те Найырал, каны ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында совет-финлянд керээге ат салган хүнден баэр 25 чыл болганынга турасказаткан байырлыг хурал болган.

Байырлыг хуралга У. К. Кекконен биле Н. В. Подгорный олар үүве чугаалааннар.

У. К. Кекконенниң болгаш Н. В. Подгорныйның чугааларын чыыгаанар улуг кичээңгей-биле дыңнаан болгаш дингиттиг адыш часкаашкыны удаа-дараа үүлүп турган.

Н. В. Подгорный ийи чурт аразында найырадың улам быжыглып турарының демдээ кылдыр ленинградчы мастерлериң сивлябю шуткааны Кремльдиң дүрүү-хевирин чураан савааны фин удуска белек кылдыр дамчыдарга, адыш часкаашкыны дингиттелип турган.

Найырал, каны ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээге турасказаткан аныяктар эстафетазының төлээлекчилери Н. В. Подгорный биле У. К. Кекконенге байыр чедирип, чүве чугаалааннар. Олар Финляндияның девискээринге болган эстафетаның киржикчилериниң адын бижээн рапортту тывыскан.

„Кызыл субботага“ уткуштур

Ленинчи коммунистиг субботникти хүнүнде найысылал Кызылдың ажылчы чоннары эң бүдүрүүлүг күш-ажылдың үлегерин көргүзериниг шиитпирлиниң идергейлеп, ол хүн кылыр чүүлдериниң хемчээлин, беш чыл фондузунче шилчидер хереңгиниң түңүн тодаргайлаан. Апрель 21-ниң хүнү күш-ажылдың байырлалы, ону коммунистиг ёзу-биле көөрүүнүң үлегери болдурар сеткилиг кызылчылар илереткен.

Коммунистиг субботник эртиреринии хоорай штабы Кызылда белеткелдиң баштайгы үе-чадазының байдалын чугаалажып, хоорай хемчээли-биле ниити түңнелди каттыштырарының хуралын эртиргеп.

Кызылдың 25 үлегүүр бүдүрүлгелериниң ол хүн 3470 кижи 88470 рубльдиң үлетүүр продукциязын бүдүрер. Беш чылдың фондузунче барык 7,8 муң рубльди шилчидер.

Автотранспортчулардан коммунистиг субботникке 3713 кижи киржир. Хоорайның автотранспортчуларының 6391 тонна улус ажыл-агый чүүлүн сөөртүр, ажылдап алганы 7420 рубльди беш чыл фондузунче шилчидер.

Мооң мурнунда чылдарда ышкаш, бо чылын найысылалдың тудуг шөлдеринге коммунистиг субботник хүнүнде ажыл-ишт хайыышкынныг болур. «Тыва тудуг» трестен тудуг объектилерниге 774 кижи ажылдаар. Олар 15 муң рубльдиң тудут-монтаж ажылдарын күүседип, беш чылдың фондузунче 1955 рубльди киирер сорулгалыг. «Тыва суг тудуг», «Тыва сеткелге тудуг» трестериниң болгаш тудугжуларының оске-даа организацияларының коммунистиг субботникке киирер үлүг тодаргайлаан.

Бо чылдың ажыглалга киирер объектилерге болгаш шалычы тудугларга мергежилдиг тудугжулардан ацгыда хоорайның албан организацияларындан келгилээн кижилер база ажылдаар. Чамдык тудуг организациялары немелде ажылчын күжүнте чагыларын киирген. Чижээ, 12-ги кварталда удавас ажыглалга киирер чурттарга бажыңнарында шеверлекчилерге дузалажыр, ол ышкаш күрүне театрының тудуунга кижилер хереглеттилип турар.

Хоорай Совединиң көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниге, коммунал ажыл-агыйынга, хоорайны часкы үерден камгалаар ажылдарга кызылчылар ажылдаар. Хоорайның бүгү ажылчы чоннарын ажыл-биле хандырар, коммунистиг субботникты организастыг бедик деңнелге эртиреринге хамаарышкан хемчегларин штаб ажылдап кылган.

М. ДУЛУШ.

А. Н. КОСЫГИННИҢ ШВЕЦИЯГА ЧОРУП ТУРГАНЫ

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Ында чазак бажыңынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң болгаш Швецияның Премьер-Министри У. Пальменин киржилгези-биле совет-швеция документтерге ат салырының дәүлады болган. Совет Эвилели биле Швецияның аразынга далайга судно эжиндиришкинниң дугайында дугуржулгага база судно бүдүрүлгелерин үндүрүт-дадывырлардан удурдедир хостаар дугайында протоколга ССРЭ-ниң далай флодунуң министри Т. Б. Гуженко биле Швецияның коммуникация министри Б. Нуруниг олар ат салганнар.

Оон аңгыда Балтий далайга айылга таварышкан аргаар судноларының экипажтарын болгаш пассажирлерни дилеп тыварын, камгалап алырын боттандырар талазы-биле кады ажылдажылга дугайында протоколга. ССРЭ биле Швецияның аразынга 1973—74 чылдарда культура база эртем талазы-биле кады ажылдажылганың программазынга ат салган.

—◆—

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА-ның тускай корр.). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң Швецияның Премьер-Министри У. Пальменин кижилгези-биле Швецияга албанның аңы-чорууп кылып чораан. Совет чазактың баштыңы дээш дашка көдүрген.

А. Н. Косыгин харыы чугаазынга Совет Эвилели биле кады ажылдажылгаже түткүлдүң Швецияга улгадыр. Стокгольм хоорай ССРЭ биле Швецияның аразынга кады ажылдажылганы ханылдырыңга улуг идигин кылып турарын демдеглээн.

Бо хоорайга В. И. Ленинниң чоразы-биле холбаан бүгү черлер совет кижилерге онза үнелиг. Чоокта чаа архив материалдарындан Ленинниң чурттап турганы база бир бажыңның тывылганын билир бис. Силерниң хоорайыңарда ленинчи черлериниң дугайында сагыш салып турар бүгү кижилерге хаяы өөрүп четтирип турар бис деп ол чугаалаан.

А. Н. Косыгин найырадыг үткүп алышкын дээш Стокгольм хоорайның арге-чагыргаларынга өөрүп четтиргенин илереткеш, совет-швед харылзааларының улам калбарышкынын дээш дашка көдүргеп.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Швецияның Чазаанның чалаанын ёзугаар 1973 чылдың апрель 2-деп 6-га чедир Швецияга албанның аңы-чорууп кылып чораан. Совет чазактың баштыңын, ону үдээн кижилерни чер-ле болганга чүректиң ханызындан, өөрүшкүлүг үткүп хүлээп ап турган.

А. Н. Косыгинниң Швецияга чорун турганының үезинде ону Швецияның хаяы дээрги мындагылар Адольф VI Густав хүлээп алган, оон аңгы дээш шайлаага турган деп совет-швед кадыг кылган дыңнадыгда демдеглээн.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Премьер-Министр У. Пальмениң аразынга чугаалажышкын үезинде делегейниң чугула айтырыгларының, а ол ышкаш советшвед харылзааларының калбарыгының айтырыгларын чугаалажып көргеп.

Ийи тала совет-швед харылзааларының сөөлгү чылдарда улам калбарганын демдеглээш, ийи чурт аразынга кады ажылдажылганы улам хөгжүдеринче чүткүүрүн илереткеп.

Ийи чазак баштыңнары экономиктиг эртем-техниктиг кады ажылдажылганы үргүлчүлеңгиг үеде хөгжүдер толээде, бо талазы-биле хемчегларин ажылдап кылыры каттышкан совет-швед чазак комиссияларга дааскан.

Совет Эвилели биле Швецияның аразынга 1973—74 чылдарда культура болгаш эртем талазы-биле кады ажылдажылганың чаа программазынга ат салган.

Швецияның Премьер-Министри Улофу Пальмени Совет Эвилелиниге албанның аңы-чорууп кылып кээрин А. Н. Косыгин чалаарга, ону ол өөрүшкү-биле хүлээп алган.

ОДАРНЫ ЭКИЖИДЕРИНИҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Специалистиң индири

Партияның XXIV съездизиниң мал ажылдакчыларының мурнунда салган улуг сорулгаларының бирээзи болза, малга быжыг чем баазазын тургузары болур. Хой ажылдыг болгаш одарладыш семиртир мал ажылдыг районнарга чайгаар бүткен одарларның ажыглалын экижидери улуг ужур-дузалыг. Тыва АССР-ниң байдалынга бо айтырыгны шиитпирээрде, одарларның болгаш шыктарның девискээрин экижидери шын организастаары, сиген кезер черлерни болгаш одар-белчиирни суггатчыдыш, үндезин-биле экижидери, үр хуусаалыг культуржуткан одарларны база мал ажылының комплекизин тургузары чугула черни эзелеп турар.

Тываның девискээрине сиген кезер черлериң база одар-белчиирниң от-сигени зона аайы-биле янзы-бүрү. Оларның хевирлери даглар-сыннарның ары талазындан, өвүр чарыынче болгаш белдерден даг баштарынче бедээн тудум өскерлиг бар чыдар. Даглар белдеринде хүреҥ болгаш кара-хүреҥ хөрзүнге колдуунда-да аза-огу, терезиннелчек болгаш кадар янзылыг сөөктелчек от-сиген үнүп турар. Дагларның болгаш сыннарның ары чарыында тундра үнүжүнге төрелдешкек тарамык, чадаг от үнүп турар.

40 чылдарга чедир Тываның девискээрине хуу ажылагый аратгар малынга одар дилеп, чылдың дөрт эргилдезинде кежүп чоруан. Совет эрге-чагырганың чылдарында, кыска үениң дургузунда мал ажылы үндезин-биле экижээн. Малчыннарның белеҥ эвес ажылажки чаа, күүдүл техника чиигеткен. Колхозтарның болгаш совхозтарның миллион ажыш турар хой малы чыл санында 14 миллион центнер чедир чем курлавырлыг чайгаар бүткен одарларга, шыпаалларга одарлап болур. Болдунар аргалар оон-даа хой. Амгы үеде республиканың одар байлаа 2,5 миллион центнер чем курлавырын немей берип болур. Ол дээрге 2 миллион хире хойну чемгерип болурунуң курлавырыдыр.

Республикада малдың баш санының өзүдезинге дүүштүр база чем курлавырларын артемге үндезилеп тургузар сорулга-биле, а ол ышкаш үнүштериниң характерин болгаш хевирлерин, оларның продуктулуун, өзүдезин шинчилеп көөрү-биле «Росгипрозем» институттуң Тывада шинчилел экспедициязы Томскиниң кодээ ажыл-агый академиязы болгаш «Росгипрозем» институттуң Соңгу-Кавказ салбыры-биле кады 1968 чылдан бо чылга чедир Тываның чайгаар бүткен мал чеми курлавырларының геоботаниктиг шинчилелиин 2.163 муң га шөлге чоруткан.

Чоруттунган геоботаниктиг ажыдарының түңнелинде одарларны экижидерииге болгаш чогаадыкчы ажыглаарынга таарымчалыг, экономика талазы-биле ажык-дузалыг база биология талазыбиле долу үнелиг баазаны тургузар чамдык хемчеглер ажылдап кылдынган. Ындыг хемчеглериниң бирээзинге колдуунда үнген үнүжү тарамык, улуг кезиниде малга хоолулуг оъду үнместээн, мал чивес от-сигенниг 137 муң гектар шөлге мал одарладырын 25—30 хуу кызыраы хамаржыр. Ону ынчаар кызыры оон үнүжүнүң ботаниктиг составының шынары экижиирииге болгаш катаптан тургустунарынга дузалыг.

Оъду тарамык, чадаг үнүштерлиг болгаш чашпаа үнген участоктарны аштап, арыглап каан 284 муң гектар шөлге сиген тарыыр. Ону чорударда минералдыг чемнишчидилгелерии кады төгери улуг ажыктыг болуп турар. Чемнишчидилгени ол девискээриниң шуптузунга төгер болза, тарып каан сиген эки үнер.

Одар болгаш ону экижиде-риниң айтырыглары Тывага мал ажылын улам хөгжүдериниң эң чугула чүүлү.

Оъду үнместээн черлерни өдекшидерде, малды түр када оон ыратпайн одарладыр арганы ажыглаар болза чогуур. Чаҥгыс айда бир кодан хой 2 га черни одекшидип шыдаар. Ындыг одарларга түр када мал тургузар арга чаҥгыс удаа өдекшидериниң эң чиик болгаш бөдүүн аргазы ол. Оон-биле кады хой турлаан удаа-дараа солуурун оларның арыг-силиг болур чоруунга дузалыг. Геоботаниктиг шинчилелдерии ёзугаар одарларны ынчаар өдекшидерии 287 муң гектарга чорударын сүмелээн, ол чорук от-сигенииң дүүштүүрүн 70 хуу бедидер арганы бээр.

Тываның девискээринде туруп турар одарларны экижидер талазы-биле саналдан киирген даңзыда хорааның болгаш хораглыг үнүштерии узуткаарының хемчеглери база киирип турар. Мал одарларының чамдыызында (285 муң гада) ындыг чашпаа үнүштүг апаар чылдагааны ук одарларны кайы-хамаанчок ажыглап турарында.

Оон ашгыда 100 муң га хире шолдуң чадаг үнүжүн туруп, доҥгелчиктерии дескилеп, дажын аштап, одарларны алгыдары база көрдүгеп. Бо ажыдыы ында үнген от-сигенниң дүүштүүрүн бедидер бар. Оларның дүүштүүрүн бедидер дизе, аҥаа хөй чылдыг сигеннерии тарыыр керек. Ынчалза-даа одарларның үнер үнүжүн экижидери бир дугаарында малды одарладырын үргүлчүлелдиг болдурарынга улуг ужур-дузалыг дээрзин утпаза чогуур.

Одарларны шын ажыглап турда, ийи удурланышкак байдал тургустунуп кээп болур: бир талазында, оларны болдунары-биле чедимчелиг ажыглаар төлээде, малды орта үргүлчү оъткарар, а нйиде — ону үзүктел чок амыглаарга, ол саза бастынып, от-сигении эвээжээр. Моңу болдурбазының аргалары база бар. Одарларны ажыглаарының ийи аргазы—суда кадарар болгаш үзүктеп одарладыр хевирлерии таарыштыр ажыглаар болза чогуур. Ындыг турбуже, Тывада амга чедир система чок, суда одарладыышкынны ажыглап турары четпес. Чүгле чаҥгыс бо арганы ажыглап турар чорук чыыдың дөрт эргилдезинииң берге үезинде малга хоолулуг от арттырыш алыр, курлавырларын болдурбайн турар. Чүге дээрге, суда одарладыышкыны үезинде мал оътуң эң экизии, хоолулуун, амданнының чып каптар, а агаар-бойдустуң таарымча чок үезинде малга эки оътсиген артпайн баар. Чогум-на моон уржуу-биле Өвүр («Торгалыг» совхоз, «Коммунизмче оруқ» колхоз), Эрзин (Ленин аттыг болгаш «Чаа оруқ» колхозтар) районнарга дүжүт үнмээн чылдарда малдың өлүн хораар чоруу көвүдеп турар. Система чок одарладыышкын үезинде мал эки от дилеп хөй чер кезиир, оон арыш баксыраар. Оон кедерезе мал варыыр, продуктулуу кудулаар.

Ынчангаш бис Тываның дошкун агаар-бойдузунга одарларны үзүктеп, кажаалап алгаш одарладыр ажыктыг арганы ажыглаарын сүмелеп турар бис. Үзүп каан ындыг одарлар ажыктыг: бир кезиин оъткарып турда, өскезинде ногаан от дараазында оътказарынга таарымчалыг кылдыр үнүп келир. Шак ындыг эргилде үезинде баштай оътказарыш эгелээн үзүктүг оъду үнүп четтиге бээр. Ындыг арга-биле мал кадаргаш бедик көргүзүлгелерии чедип ап турар малчыннар республикада бар. Оларның чижээнге Таңдыда «Революциянның чалбыжыш» колхозтуң хойжузу И. П. Сафроновту, Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтуң хойжузу С. С. Тойбуну адап болур. Бии-Хем, Тес-Хем районнарда ындыг чижектер база бар.

Одарларны үзүктеп ажыглаарынга хөй чыдыг сигеннерии тарылгазы улуг роль-дуг. Ындыг одарлар чогум-на мал чемииң быжыг курлавырын тургузарының ажыктыг аргазы болур. Ол ышкаш республиканың чамдык черлериниде ажыглаттынып эгелээн үр хуусаалыг культурлуг одарлар база улуг ужур-дуаалыг.

1973 чылда Мөңгүн-Тайга, Эрзин, Тес-Хем районнарга геоботаниктиг шинчилелдерии чорудары көрдүнген. Бо беш чылдың төнчүзүнде ындыг шинчилелдерии бистиң экспедициявыс Тываның бүгү девискээрииге бүрүн доозар. Ол болза республиканың мал чемииң курлавырларын көвүдедиринге улуг ужур-дузалыг болуру чугаажок.

З. КИБИРЕВА,
Л. ПОНОМАРЕВА,
«Росгипрозем» институттуң Тывада геоботаниктиг шинчилел экспедициязының инженер-геоботаниктери.

Байыр-оол Хертек ийи чыл бурунгаар тудугжулар звеноазының удуртукчузу болган. Оон күш-ажылчы базымы 1950 чылда «Кара-Хөл» колхөз тургустунганда эгелээн. Ол ынчан 16 хардыг тургаш тудутта ажылдай берген. Баштай чудук чонун агелээн. Б. Хертектиң тудугжу мергежилди чедип алырына хоочун тудугжу Х. Сыгдыгыр улуг дузаны чедирип, арга-дуржулгазын дамчыдып берген.

Байыр-оол Седеи-Дамбаевичиниң мергежили чылдан чылче улам бедип, тудугжуң

ЗВЕНОЧУ

нарын кезектерии кылыр апарган. Ынчангаш аҥаа идегелди көргүзүп, звено удуртукчузунга томуйлаан. Звеноиуң кежигүннери тудугмуң хаалгаларын, соңгө рамаларын база чонуң чугула эткерексели: стол, сандай, чем болгаш хеп шкафтарын ыдып турар. Ол ышкаш уруглар ажбан-черлериниң, эмнелгениң, школаның чагыгларын база күүседип бээр.

Б. Хертектиң удурткаиы звеноиуң кежигүннери хөй эвес, чүгле дорт кижи. Ынчалза-даа даалгавын ажыр күүседип келген. Ол звено амгы үеде малчын өг-бүлелерге таарыштыкан стол, сандайларны шевер, чараш, шынардыг чазап турар. Ол чазакчы звеноиуң кызбас чүвези-ле чок: өг-мяжы, панак, дута дээш, чүнү кылбас дээр.

Коммунист Байыр-оол Седеи-Дамбаевич идепкейлиг хөй-нинтичи. Ол — район Советиниң депутады болгаш «Кара-Хөл» колхозтуң баштаар черинии кежигүнү. Соңгукчуларның чагыын күүседип, чон мурнунга отчёдун доктаамал берип келген.

ЧУРУКТА: чазакчы звеноиуң удурткучузу Байыр-оол ХЕРТЕК.

А. АДЫГБАЙ.

ЧАА ТЕХНИКА

Бир эвес бистиң чуртувустуң ыяш байлаанын дугайында чугаалаар болзувусса, оон хемчээли миллионнар болгаш миллиардтар-биле адаттынар. А арга-арыгның төлү чүс-чүс миллион гектарлар-биле, оон ыяш курлавыры миллиардмиллиард кубометрдер-биле хемчээттинер.

Ындыг хемчээлдиг девискээрге ыяш өстүрүп, арга-арыгны катап өстүрериие, ажаар болгаш хайгаараарынга янзы-бүрү машиналар эргежок чугула апарган.

Эрткен беш чылда болгаш тоску беш чылдың ийиги чылында арга-арыгга хереглээр бедик бүдүрүмчүлүг дыка хөй машиналарны белеткээн, оларның саны ам-даа көвүдээр.

Ыяш белеткекчилериниң болгаш ыяш өстүрүкчүлериниң ажылынга бараан болур чаа техника-биле ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедишкинниериниң делгелгезинде «Ыяш ажыл-агыйы болгаш ыяш бүдүрүлгези» деп павильонзан таныжып болур. Мында арга-арыгны катап өстүрериниң ажылын механизастаар, питоминктерге өстүрген ыяштарны тарып олуртур, оларны хоралакчылардан, аарыглардан, өрттен камгалаар машиналарны делгээн. Оларның аразындан ыяш белеткээр ЛХТ-55, кадыр ийлерге ажылдаар бедик бүдүрүкчүлүг ДТ-75 К деп маркалыг тракторлар, СКЛ-1 дээр ыяш олуртур машина, аърга өртүн өжүрер ТЛФ-55 деп агрегат дээш оон-даа өске янзы-бүрү машиналарны көрүп болур.

Ужурган ыяштың будуун аштап арыглаары сөөлгү үеге чедир шүүттүг ажыл кылдыр санаттынып келген. Ам ол ажылды будук кезии арыглаар тургузуглуг машина чигибиле күүседир. Будук кезии арыглаар тургузугга дөрт кижи составтыг бригада ажылдаар. ЛО-25-ти ажыглап эгелээрге комплексилиг бригадаиың күш-ажылының бүдүрүкчүлүү 1,5 катап улгадыр. Бир кубометр ыяшты белеткээриниң бот-үнези 10—15 копеекке чигээр.

Амгы үеде Кременчуттуң автомобиль заводу ыяш сөөртүр күчүлүг автомашиналарны — ыяш сөөртүр поездини бүдүрүп үндурген. Ыяш сөөртүр автопоезд үш өзектиг КРАЗ-255 Л деп бүгү-ле өзектери башкарыкчылыг автомобиль-сөөртүкчүден тургустунган. Свердлов областың Тавдинскиде механиктиг заводу ыяшты боду дүжүрөр кожуугу белеткээн. Автопоезд 23 тонна чүлк сөөртүр күчүлүг.

Ажылчыннарның амыдырал хандырылгазын экижидер сорулга-биле чылдың кайы-даа үезинде изиг чем, суксуннуг турар буфеттиг, соодукчулуг көжүп чоруур бажыңчыгаштарның хевирлерии павильонда коргускени база солуп.

Ыяш үлетүрүнде амгы үеде МП-5 «Урал» деп бензомоторлуг хирээ калбаа-биле ажыглаттынып эгелээн. Оон шимчедикчизин өске машиналарны болгаш механизмнерии хөлдирип болур тускай агрегат кылдыр база ажыглаар. «Урал» деп бензомоторлуг хирээ оон мурнундагы «Дружба-дан» күштүг, камналгалыг, шынар талазы-биле даштыкы чурттарда ындыг хирээлерге деңнежир болгаш чамдык шынарлары-биле ажыш турар. Бензомоторлуг бо хирээниң конструкциязын Пермьниң машина тудуунуң Дзержинскиий аттыг заводу ыяш үлетүрүнии механизастаар болгаш электрпрежидериниң төп эртем-шинчилел институту-биле кады кылган. Делгелгениң павильонундан ыяш ажыл-агыйынга хереглээр чаа хевирниң он-он машиналарын көрүп болур.

М. ЛАРЬКИН.

Москва хоорай.

Күзели күштүгде

Ыраккы Деспец суурнуң клубунга хурал болуп турган. «Тес-Хем» совхозтуң О. Шынаа салбырының төвү бо суурга ырак-узактан келген малчыннар боттарының ажыл-херээниң байдалын сайгарар, социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин чедип алырда, мал кыштагларашкының чедишкинниг чорударда кандыг немелде хемчеглерни алаа чогуурул дээрзин чугаалажыры-биле чыглып келгени ол.

Аҥаа малчыннар улаштыр-улаштыр саналдап, хөй-ле айтырыгларны көдүрүп, оларны ажыл-херекчи база бот-шүгүмчүлекчи ёзу-биле чугаалажып көрген. Четпестерни эдер, ылаҥгыя социалистиг чарыштың дээштиниң чедип алыр, алган хүлээлгелерии деңнеп, шүүп түңнээр, ол көскү тода болган турар үжурлуг дээш элээп-не хөй айтырыгларны көдүрген, оон соонда көрдүнген хемчеглериниң күүселдези дээш шыгыны ажылдаарын, хынаалаашын өй-шаанда чорударын ында партия организациязындан, салбырның удуртулгазындан хурал негээн...

Район төвүнге-даа, оруккa-даа кады чораан эш-өөрден ат-сураан дыңнаанын Тес-Хемниң хоочун садыгжыларының бирээзи Михаил Мандымович Хажылайбиле ол хуралдың соонда ужуражы бердинис. Дээвимрээ аажок бедик, шитя делгем чаҥгыс өрээл бажың. Салбырның аътчем болгаш үлетүүр бараанарының магазини ол.

1945 чылда маҥаа сургууллар столоваязы турган. Чаа бажың тутказ, столовая кылып каарга, бо бажыңга магазинии ажыктаан. Мен ынчан-на садыглап эгелеп-дим. Шил товар, ынчангаш ынчан соңгаларын ак пестер-биле «шилдеп» алыр турдувус. Оон бээр үр-даа апарган. Тес-Хемнии дескиндир садыглап келдим. Кызыл-Чыраа, Самагалдай, Берт-Даг, Чодураа суурлар дээш, шынап-ла дескиннипле келдим ийин. Ам база катап мында, сонуургап көргер даан, ишти мындыг магазин-не болгай—дээш, бараан садыш алыры-биле эзлчегде турупкан хереглекчилербиле чугаалажы берди.

Делгиирде пос-таавыны каът-каът кылдыр чыскаай салып үндүрүпкен, эгиннээштерде костюмнер аймаан кедиргеп аскылап каан, бүгү-ле чүве чыдар, турар черинде эдме-сескелиг, барааннарны ажылгыр шевер кижи делгээнин илдеп.

— Бараан оң-чүзүнү-биле көскүде «чүгүрүк» дижир чүве ийин—дээш, хоочун садыгжы пос метрлээн, хачы-даа хереглеевес, оорегеп чаны-биле ийи салаалаваш, үзе тырткан, от, шай, таакпы ап берген, самбының шаккылаткан бараанны кижи бүрүзүнге ша-даа четпес ораап берип турарын көргеш, «бо-даа мергежээн кижидир» деп бодап башка кирер болду.

Ол кежээ Михаил Мандымович орайга чедир садыглаан, чайланы бээри билек, оон ажыл-ижи-биле таныжып олурувуста садыжыга хереглеп кижилер болганчок соктап кээр болду. Ол болза ыракгаи келген малчыннар болган. Чер-чуртунуң кижи бүрүзүи эки билир, ылаҥгыя малчыннарның негелдезинге дыңнаҥгыр болбас аргажок, ынчангаш чамдыкта шак-ye-даа барымдаалавайн, магазинии ажыдар ужурга таваржы бээрии хоочун садыгжы база тайылбырлап орду.

Кол көргүзүг—бараан саарылгазының ай, квартал планын каичаар күүседип турарындан эгелеп, оон ажылын сонуургадывыс. Харыы мындыг болган. План күүсеттинмейн баргап таварылга түрбаан. Хереглекчилериниң негелдезин, чүнү үргүлчү хереглеп бээрии кичээнгейге ап келген, бараанны фактура ёзугаар хүлээп алыры, үреллик, үреллик эвезии хынап көөрү, садыш алыкчыга сагыш човаҥгыр болуру—чедишкинниң кол чүүлү дээрзин ол тайылбырлады. Оон ыдай малчыннарже, мал фермаларынче үнүүшкүнүүт садыглаашкынны организастап, район төвүнче барааннап киирерде «Чагыг дептеринде тускай демдеглеттинген чүүлдерии күүселдерии чедип алырын оралдажыры — оон ажылынга чаҥчыл болу берген.

Амгы үениң хереглекчилериниң негелдези дыка бедээн. Шагда болза шай, таакпы, чигир, пос-таалымба, аяк-саваны дерги садыныың аргазы-биле чорудуп, даалыңнап-даа алгаш, садыглаар болгай. Ам дээрге, негелде, чагыг өске апарган; чадагтерге, приёмник, репродуктор болгаш хевис, шкаф, стол, сандай база фотоаппарат айтырар харын-даа мотоцикл, автомашина-даа чагыын киирер апарган улус бодеп, ол чугаалай-дыр.

Бо бүгүнү шуптузуи дораан күүседирип берге болбайн ааи. Ынчалзажок чонуң негелде хереглелдерии хире-шаа-биле күүседир хемчеглерни Михаил Хажылай ап турар. Садыг шугумунга үр чылдарда оон үре-түңнелдиг ажылы, төрээн чонунга төлептиг бараан болуушкыну халас барбаан. Садыгжы Хажылай чазактың дээди шаннылы—«Хүндүлелдиң демдээ» орденнии, ленинчи юбилейжи медальдың эдилекчизи, бистиң республиканың садыының болгаш инитининң чемненилгезииниң алдарлыг ажылдамчызы деп хүндүүт аттыг.

Оон ашгыда ол садыглап, ажылдавышаан, хөй-нинтининң ажылынга идепкейлиг киржип, партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип турар. Од ам ында партбюро кежигүнү, секретарының оралакчызы, улусчу контроль бөлүүн удуртушаан, Респотребсоюзтуң баштаар черииң кежигүнү хүлээлгезин база идепкейлиг күүседип турар. Оон ыдай Михаил Мандымович —партия организациязында дээре пропагандистериниң бирээзи дээрзин маҥаа база немеп каалыдар.

— Канчан ол бүгүге четтигин турар силер? Бо айтырыгга элээн боданып чоруй—Бир-тээ, чонга бараан болуру коммунистиң шуут хүлээлгези болганда, ораздажып-ла чоруур чүве-дир ийин, шак-үеии шын ажыглап билири база чугула деп бодаар мен—деп, чүгээ аразында ол демдеглей тыртып каап орду.

Барык чээрби сес чылда садыгга ажылдап чоруур коммунист, хоочун кижиниң күш-ажылчы оруунга бергелер база тургулваи болгай аан. Кандыг-даа ажыл-херек болдуиуң хевир байдалынын аайы-биле негелделиг, сагыш човаар чүүлдерлиг болгай.

— Чамдыкта транспорт хандырылгазы бергедей бээр-дир. Хереглекчилериниң чагыгларының чамдыызы күүсеттинмес-даа апаар. Чон албас, саарылга чок барааннар ай, чылы-биле чыдып бээр, ону ай-дедир сөөртүр-даа таварылталар тура бээр. План күүсеттинзе-даа, алган бедиткеи хүлээлге күүсеттинмейн баар чүүлдер база тургулаар. Ындыг-даа болза самчыгдал, дудагдал кылып корбедим. Дулуу садыглаар, артыкка аптар азы «карак ажыттаптар» дээн ышкаш ындыг багай чаҥчыл совет садыгжының арын-нүүрүнге канчап-даа дүүшпес—деп, Михаил Мандымович түңнелинде чугаалады.

Кандыг-даа ажылдың чедишкинии — кижиниң күзел-чүткүлүидеп, шудургу чоруунда база хамааржыр. Күзели күштүгде ажыл-херек бүдүүгүр болур. Ажылга кежээ, төлептиг кижилерии чон кезээде хүндүлээр. Хоочун садыгжы коммунист эш Хажылай ындыгларның бирээзи, оон дуржулгазы өскелерге үлегер болур.

Д. ЕНДАП.

ЧУРУКТА: аныяк коммунист Зоя Чамзы биле комсомолчу Фина Эрендей (солагай талазында)— Тес-Хем районда «Ак-Эрик» колхозтуң мурнакчы саанчылары. Оларның кайызы-даа Улуг-Күзеп сүт-бараан фермазында ажылдап турар.

Зоя ол фермага он беш харлыында саанчылап эгелээн. Хөй-нинтининң ажылынга-даа идепкейлиг. Колхозта хереэженнер човүлелиниң болгаш ВЛКСМ Тыва обкомунуң кежигүнү хүлээлгелерии база эки күүседип турар. А Фина ийи-ле чыл саанчылап турар хирезинде, коммунист эжиидеи үлегерии ап, колхозунга мактадып турар.

Улуг-Күзеп фермазы тоску беш чыл планын күүседириниң үшкү чылында күрүнеге 65 тонна сүт садар. Саанчылар бирги кварталдың онаалдазын хуусаадан эрте күүсеткеш, «Тес-Хем» совхозтуң Өртеҥ сүт-бараан фермазын социалистиг чарышка ашкан. Чедишкинге хөй-аът киргеи саанчылар ийиги кварталдың планын база хуусаа бетинде күүседирии шиитпирлээнвер.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

БРИГАДИР БОЛГАШ ООҢ АЖЫЛ-ХЕРЭЭ

Кызылдың туулбу заводунуң мурнакчы кижилериниң фото-чуруктарын көрүп тура ала-чайгаар бир чурукка доктаай бердим. Он чыл бурунгаар танышканым Петр Иванович Черепанов мурнуку чылдарынга бодаарга кырыксай бергенин чуруктан эскерзимзе-даа, хоочун бригадирниң ээлчег санында бүдүн чартык нормаиы күүседип турарын хүндүлел самбыразының саннары көргүзүп тур. Заводтуң будуруле киидизинден Черепанов дугайында база дыка хөй эки сөстерни дыңнадым.

— Өске ажылчыннардан оон ылгалыр чүвези черле чүдел?—деп, ээлчег мастери Ташкинадан ылавылап айтырдым.

— Петр Иванович ажылга сундулуу-биле шуут кыптыгып чоруур кижилерии бирээзи. Хептээр пресстин шынарын экижидип, ажылчыннарның ажылын чиигедирин бодаар кижи. Ынчангаш оон бригадазынга ажылчыннар хөй чыл доктаамал ажылдан келген бригадирии база хүндүлээр—деп, мастер чугаалады.

Оожум шимчеп чоруп турар транспортёр лентазында шуушкан, ам-даа чиг туулбуларны дөрт кижи хүлээп ап, тускай тергежигештерге шалыпкыныбиле чыыптарга ийи кижи туулбу кургадыр суургуларның хүлээп алыр дериглерине чедирип тур. Бо ажыл-ишчи херээженнерниң холдарын дамчыштыр бирээзи-ле үш кг деңзилиг 30.000 хире туулбу артер.

Ажылды ам-даа механизастаар дугайын бодап чораан, хептээр пресстин үлекчи тудазы-биле үреледжип турган Петр Ивановичиии ам-на тып алдым. Пресстин даам-шимээнинге чүгле инженер мендилешкеш, тудазын ол эдип алгыже манап тур мен. Чүге дээрге мында үе чүден артык үнелиг, минута санында-ла транспортёрнуң лентазын дамчыштыр 80-деи эвээш эвес туулбу шуужуп артип турар.

Петр Иванович Черепанов Тывага он сес чыл бурунгаар келген, туулбу заводунга эдикчи слесарь боол ажылдавышаан, хептекчилер бригадазын удуртуп келген. Бо ажылчын мергежилге хандыкшылды Петр Иванович ачазындан салгап алган. Өскүс калган оол уруглар бажыңынга слесарь ажылының баштайгы билиглерии ап, тускай мергежилди чедип алгаш бо хүннерге чедир шудургу, чүткүлдүг ажылы-биле коллективиниң хүндүткелин чедип алган. Хөй-хөй хүндүлел биживктер, заводунуң удуртулга черинден шаннылдар база ажылчын эш-өөрүнүң бүзүрели — Петр Ивановичиии бодунуң мергежилин эки билир, ёзулуг ажыл-ишчи кижи-дир деп херечилеп турар.

...Удатпаанда Черепанов менээ чедип келди. Оон ажыламыдыралын сонуургап чугаалажы бердим. Петр Черепановтуң бригадазы Александр Макшановтуң бригадазы-биле үш чыл улаштыр чаржып келгеш, эрткен чылын тиилекчи болган. Бо бригадалар чарышка шүүжүп түрда холду сула салып ажылдаар чайывыс, ужурувус-даа чок.

Сөөлгү үеде ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар заводта тургустунган. Ажылчыннарның шалыны өзүп, хандырылга экижээн. Чылыг суглуг чунар черлерни чаартып, столовaига дүштеки чемни халас берип турар апарган.

Бригаданың социалистиг хүлээлгези-биле таныжарга, ында бөлүктеп чыскааган хөй сан-түң чок-даа болза будуруле айтырыгларындан ангыда амыдырал, өг-бүле болгаш уруглар кижизидилгези база уттунгурбаан. Алган хүлээлгелериниң түңнелин айда үш катап кыска хуралчыгаштарга ажыл-агыйжы чугаа-биле холбап үндүрүп турар. Социалистиг чарыштың удуртурунуң мындыг хевири бүдүрүлгеге эки түңнелдерии берип турар, бригада хүнде 23 муң туулбу бүдүрер планын 30—35 муң чедирип турар. Бо чедишкиннерде бригадир Петр Иванович Черепановтуң бүгү сагыш-сеткили, чүткүлү болгаш ажылчын арын-нүүрү сиңниккен. Ол бодунуң бригадазы даҥгаарланып, өөрүп чоруур.

Ю. ЕГОШИН.

САЯН ГЭС-ТИҢ ТУДУУНДА БЕТОННААШКЫН АЖЫЛЫ

Бо хүннерде Саян ГЭС-тиң тудуун тудугчу бригадалар шалыпкын үргүлчүлеп турарлар. Күш-ажылдың Кызыл Туң ордени-биле шаҥнаткан мурнакчы бригадир Михаил Полторан баштаан комсомолчу-аныяктар бригадазы май муомуңуң социалистиг чарыныың мурнуну одуруунда чоруп турар. Ол бригаданың аныяк ажыл-ишчилери чалым хаялар чанында, ом талакы эриктө котлованның 37-ги секциязының блоктарында бетон салырын чедишкинниг улямчылавышааннар. Ол котлованның бирги, ийиги блоктарынга олар 456 кубометр бетонну нутканнар. Ол ышкаш чалымнар чанының бетоннаар чернерии баш бурунгаар аштап ап, белеткээдер ажылын хынамчалыг чоруткаш ол-ла бригада үш дугаар блокту бетоннарын база доозупкан.

Бурунгу Улуг-Хем кыштың уйгузундан өттүп, чөрээлекте, ол котлованче 15 муң кубометр бетонну салырын гидротудугчулар хүлээнгеп. Берген сөзүн боттамдырар дээш ында Николай Лартяның, Виктор Завьяловтуң, Сергей Работниевичиниң, Виктор Сорокиннин звенолары күжениишкинниг ажылдап турар. Бо шалыпчы звеноларның мурнакчы немигүннери электрокаҥнакчы Василий Барышников, чазаныкчы-бетонщиктер Сергей Дорок, Алексей Швырялов, Сергей Нурулин болгаш өске-даа ажылчыннар хүнде үлүүн ийи катап ажыр күүседип, шалыпкын ажылдап турарлар. Олардан Алексей Швырялов биле Сергей Нурулин комсомолчу путёвка-биле бо участокка келгеннер. Улуг тудугда ажылдап турар шалыпчыларның төлептиг үлегер-чижээ ол аныяктарның эки ажылдаарынга улуг салдарлыг болган. Бригадир Михаил Полторан ол оолдарның ажылишке сундулуун үнелеп, олардан бедик мергежилдиг гидротудугчулар үнер-дир деп чугаалап турар.

Бирги чергениң ол котлованында ажыл-ишчи үш эзлчег ынчаар ажылдап турар. Ында эзлчег бүрүзү ажылын дооскаш, күш-ажылчы рапортун бээр чаҥчылдыг.

* * *

Саян ГЭС-тиң бирги эзлчээниң котлованының адаккы талазында тос, ом дугаар секцияларында блоктарны бетоннаарынга белетнел ажылдарын Всеволод Ветошкинниң бызаклар, бетонщиктер бригадазы кылып турар. Улуг тудугнуң бо секцияларында чер өрүмнеичилери болгаш чер тепсикчилери боттарынга хамаарышкан онаалдаларын чедишкинниг күүседип, арматура тургузунчуларынга болгаш бетон салыкчыларынга кылыр чүүлдериниң делгем өрүүн ажыдып бергеннер.

Котлованның суг шүүрелип эртер черинде блоктар дөстерин аштап арыглаар ажыл ей-тавында чоруп турар. Мында чер суун сорадуруп төгер станциянын моторизи Валентин Манина демурнай электрик Валентин Старостенко, ажылчын Зоя Евсеева, Урал Рузыкалов болгаш оон өскедаа ажылчыннар шалыпчы ажылдап турарлар.

Александр Тямев удуртнан арматурщиктер бригадазы блоктар иштинии демир конструкцияларын монтажтаарын кыска хуусаада доозар сорулганы салган.

В. БАЛАГУРОВ.

Мурнакчы арганы нептередир

ДУРЖУЛГАЗЫН СОЛУШКАННАР

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал өүт-бараан фермазынга, Шаңчының малчыннарынга социалистиг чарыштыорганизастап база боттандырып турарының талазы-биле дуржулга солчууштуну болуп эрткен. Ол ужуражышкынчарга эртиен юбилейлиг чылдың болган беш чыдының шинтпирлиг үшкү чылының бирги кварталында чедип алган эки түңнелдерин быжыглап, четпестерин илередип, ону чайладырының оруктарын тып, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болган белетээрин көвүдедир, ажыл-агыйның экономиказын улам ыцай көдүрер, четче ажыглаттынмайн турар курлавырларны ажыглаарынче ынчаэнгейни утпаладырган.

Совхозтуң парткому, партия болган профавилел организацилары социалистиг чарышты массалыг болдурарынче улуг ынчаэнгейни салып келген. Шаңчының малчыннар хураглыга чаржып турары «УТКА 25 чылы» база «Улуг-Хая» совхозтардан чалаттырган төлээлери олуруштурган.

Шаңчының ажыл-ишчилери мал чемнерин эки белеткеп, малчыннарны сиген, саваң, силос, тараа болган еске-даа чемнер-биле четчир кыдыр хандырган. Салбырның мурнакчы хойжуу Монгуш Седен чүс башка онааштыр 95 хураган алыр дээш хүлээлгеэнин 105 кыдыр күүсеткен. Кара-Ховуның инек кадарчызы Монгуш Арапчор ак сетнилдиг ажылдап, онаашкан ажыл-херээнге мактадып турар. Салбырның баштаар черн малчыннарның үчёдүн ай санында хынап, ооң түңнелин Малдың одарын таарыштырар, кышкы үеде чамдык чылыг хүннерде аалдан ырады одарладып, сооқ хат-кавысканныг хүннерде аал чоогу ыжык черлерге кадарар. Хой оолдаашкыны январьда эгелээрин малчын ажыктыг деп санап турар. Бо чылдың келир кижынга удур ол 10 тонна өдекти, 20 тонна сигенни белеткеп алырын хүлээлгеп.

Монгуш Чөптүг-оолович Седен. Ооң ажыл-амыдыралы үстүнде хойжудан улуг ылгашпас. Хоюның кажаазы бичии, хураган кажаазы 150 башка-ла өй. Ынчалза-даа бүгү аргаларны хереглеп турган күш-ажылчы чедишкиннерни чедип ап турар. Чүс башка онааштыр хураган алыр хүлээлгеэнин ажыргап. Хойнуң оолдаашкын үеэнде аң-не кол кижи—өгүүн херээжен ээзи деп санап турар. Сакманщиктеринң ажылын шын организастаары, оларның ажылының түңнелдиг болуру, хураганнарны четче камгалап алыры, оларны ажаары, чемгерери ол кижиден хамааржыр. Түңнелинде чыл бүрүде-ле төрүүр чүс башка онааштыр, чүстен эвээш эвес хураганны мевди камгалап алыр улуг сорулганы салган. Тоску бет чыдың төнчүзүнге чедир ээш Шыырапай-биле аразында чарыштыг.

Хойжуларның кайызы-даа ажыл дуржулгазын солчуп тургаш, чаш малдың аарыгларынга, ылаңгыя дыртa бээр аарыгларга доктаараннар. Чижээ, ээш Шыырапай ацаа удур балык үзүн ажыглап турар, ынчаарга ээш Седен ындыг таварылганы көргенде, чаш хураганның даваапарын сүйбап, хере тыртып, янзы-бүрү шинчээшкиннерни кылырын ажыглаар болган.

Шаңчы малчыннарының хуралынга санал бергеннер ийи мурнакчы малчының ажыл-дуржулгазын, чедишкиннерин сеткил ханып, өөрүшкү-биле демдеглээн. Моон соңгаар-даа мурвакчы дуржулганы нептередир ажыктыг, ындыг үжуражышкынны үе-үениң байдалынга таарыштыр эртирип турарын айытканнар.

Шаңчының малчыннары каяа чайлаарыл, кыргыдаа пунитуаун нажан, каяа тургузарыл дээн ышкаш өскедаа чугула айтырыгларны көдүрүп, ону дүрген шинтпирлээрининг хемчегларин алырын салбыр баштаар черинден, түскай эртемнигледен, совхозтуң удуртукчуларындан шыңгыы негээн. Малчыннар зооветеринарлыг өөредилгениң түңнелин апрельдиң баштайгы чартыында үндүрерин шинтпирлээн. Ону чүге шылгалда кыдыр чоруткайн, малчыннарның бүгү талазын хынап көргеш, мөргежил талазы-биле класстаашкынны тыпсырын айытканн.

Чарыштыг ажыл-агыйның удуртукчулары «УТКА 25 чылы» совхозтуң директору эш И. Гончарюк, «Найырал» совхозтуң директору эш С. Декеев олар чүве чугааланнар.

Д. АРАКЧАА.

Улуг-Хем район.

Номчукчуларның чагаалары

ЫРАК ТОЖУДА

* * *

«Тоора-Хем» совхозтуң Мөй бирги салбырының организастаам тускай звеносу уруглар албан черлеринге хереглээр 1050 кубометр өдалга ыяштын белетикээн. Ол ажыляа хөөчүн траиторист М. Кайзан, амыяк механизатор К. Биче-оол эң идегелээг киришкен.

Малчыннар школага, а уруглар албан черлеринин коллективтери — малчыннарга бөт-боттары шефтелип турары сөлүн. Ийиде ясли-сад ажыылдаачылары чөөкта чаа Чумуртугга барып, ында силос өңгарын ажыдып берген. Шефчилер есие-даа ажыяга дузалашкан.

Д. АИР-САНАА.

ШООЧАЛЫГ ПОЧТА

Совет кижилерниң билик, культуразы бедөэн тудум-на, оларның ол талазы-биле негелдеэн улам улгадырын амыдырал бадыткап турар. Маңаа хөлбаштыр «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында почта ажылын бижилр бөдадым.

Арыскаңга тускай почта салбырын 1968 чылда тургускан. Чагыткан солун, сеткүүл, хуу кижилерниң чагаалары, албанның бижиктери Арыт-Үзүүн дамчыл, саадавайн, Арыскаңга шуут кээп турар апартанынга кым өөрүвес боор. Баштайгы чылында шынап-ла мактадыг ажыддап турган почта чүве.

Сөөлгү дөрт чылда ооң эргелекчизинге дөрт кижи солушкан. Ажылда четпестерни чайладыры, чүгле ону харылап турар кижилерни халаарында эвес-де болгай, харын кадрларны бижыглаары, мергежилдип өөредири чугула. Ол ышкаш кижини ажылга шилиирде ооң ол ацаа шыдаарын, ону башкарын болур арга-шинээзин удуртукчу бүрүзү билген турары албан деп бодаар мен.

Кижиниң амыдыралынга, бүдүн суурүң байдалынга хамаарыштыр көөр болза, албанның болгаш хуунуң кандыг-даа чугула айтырыглары тургустуңуп келир. Ону шинтпирлээринге район төвү-биле азы еске-даа черлер-биле дарый харылаажыры негеттинин келир таварылгалар база турар. Харылаааның чагаа, телеграф, телефон, еске-даа хевирлери бар болгай. Арыскаңның чүрттакчылары база ол деливскээрде кижилер почтаның ажылын «хоочураан» дижирн таварылга эвес. Шагның дөрт аалчег хүнеринин хөй кезинде «почтаның ажылынден кара шооча дүшпестеп» деп чугаа сөөлгү үеде барык кочудал болган.

База бир чижеп. Арыскаң суурда чүрттакчылар ажылчыларының хөй кезии радиолуг, а черек кырында ооң дыңналыры дендии багай, чүгле сымыраңып турар. Ол дугайын чеже чугаалашпаан, каш катап негелде тургусаан дээр. Чонпун чөптүг айтырыглары ажылга чедир түүнел чоокка артпышаан.

Т. КОҢГАР.

РАДИО ЫЫТТАВАСТААН

20 километрде «Мөрен» колхозтуң төп суурунда радио ыыттавастаан. Суурнуң чамдык кудумчуларының бажыңнарынга муң-не сымыранып келзе-даа ооң чүве биилп алыры берге.

Чүрттакчы чон радиону эдип бээрин негеп, суурда халырызаа салбырынга айтырыгны каш удаа тургускан.

— Ону кылыр техник чок. Эрининиң харылаза белдирилдеп кижи келирин мананар—деп, харыны дыңнап келгенер. Радиону ыыттадырын негээн айтырыг дыка үр үеде шинтпирдеттинмейн соңгаарлап турар.

Ооң ыцай, суурга радио чугаалап турда район төвү-биле бөзин телефонга чугаалажыры берге. Чүге дээрге телефонга радио үнү шылгаап түү-даа дыңналбайн баар. Ооң уламындан телефон харызаазы 2—3 хонук шуут үстү бээр.

Үстүнде айыткан четпестерни дарый чайладып, чонның негелдеэнин хандырарының үеэи келген.

Л. КЫРГЫС.

Ажыглаалдың 50 чылы

КУРСКИНИҢ МАГНИТТИГ ЧЕРИ.

Ол чер соңгу таладан Мурнуу чүнче 820 км, а барыын таладан Чөөн чүнче 250 км. шөйлүп чорутнан болгаш хөй-хөй областарның девискээринге хамаармыр. «Бистиң бо черивисте металлургия херээн шуут чаартып болур аргалыг, делегейге каступ көрбээн байлак чыдын турар чадавас» деп В. И." Ленининиң чартык чүс чыл бурунгаар чугаалаан сөстери бо хүннерде бадытжаттынган.

Курскининиң бо чери бодунуң делгем калбааның талазы-биле баштайгы руда диленчилерин кайгадып турган. Каяа-даа баргаш черни үттээрге руда тыптыр болган. Ооң эгези болгаш төнчүзү кайдал деп айтырыгны долгандыр эртемденнер он-он чыл улаштыр маргыжып келген. Компастың магниттиг сөгүнчугажы 200 муң дөрбелчин километр черге сөңгү, мурнуу чүктерни айытпас, шимчеш дивес болган. Бо черде делегейде бар бүгү демир рудазының үштүң бир кезии чыдып турар.

Ол хире хөй байлактыг черни тодарадып шинчилээри Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында берге турган. Ооң тодаратгынган масштавын академик Губкин эң баштай геологтуг картага шыйып киирген.

1923 чылдың апрель 7-де Курск чоогунда Щигры хоорайның чанындан үттээн черниң 167 метр ханызындан демир рудазының баштайгы бөлүүн үштүп шинчилээн. Ооң дараазында чылдарда ол черлерни калбаа-биле шинчилеп, шиңгээдип эгелээн. Рудниктер, доменнер көвүдээн. Липецк хоорайның чоогунга металлургия заводун амыглалга киирген. Ынчалзамон дайын эгелээнин-биле холбаштыр ук черлерниң тудуу ара соксаан. Улус ажыл-агыйын катап тургузарынга база-ла эвээш эвес үе эртикен. Чүгле 60 чылдарның үезинде Курскининиң байлаа арбыны-биле амыглаттынып эгелээн. Ол дугайын дараазында чурагайлардан көрүп болур. 1960 чылда 3 млн. тонна руданы насиан болза, 1965 чылда 12 млн. тоннаны, 1972 чылда 20 млн. тонна ажыгны заводтарже чүдүрүп чорутнан. 1975 чылдың төнчүзүнде руда тывыжы 40 млн. тонна чедер.

Бодунуң составында 65 хуу демирлиг Курскининиң магниттиг аномалиязының рудазын «алдын» деп, а ол руданың хоюуксаазы кварциттерин «моңгүн» деп бистиң дагмыларывыс чугаалажып турар. Кварциттерде демирниң үлүг-хуузу 35—40 хуу чедип турар. Ол «моңгүннү» «алдынче» хуулдурарыбиле ында руда байлакшыдар комбинаттарны тудуп турар. Лебединскийиң ындыг комбинады бо чылын ажыглалда киргеп. Оон муң-муң тонна демир рудазын заводтар ап эгелээн.

Чаа тудугларның кол инженери Н. Краснов:

— Лебединск комбинадының соон дарый Михайловскийиң, Стойленскийиң, Губкинниң комбинаттары ажыглалга кирер. Оларның ниити күчүзү чылда 42 млн. тонна концентрат, 100 млн. тонна «чиг» руда болур. Бо черде тудугга хереглээр даш, элезин, чугай даржы, дой дээш оон-даа өске чүүлдер хөй. Партияның XXIV съездизиниң Директиваларында: Курскининиң магниттиг аномалиязының (КМА) минералдыг чиг-зт баазазынга бүгү-завилел умур-дузалыг үлетпүр комплексизин тудуп эгелээр дээн айтыышкынының боттанып турары бо-дур—деп, биске чугаалады.

КМА-ның бүгү байлактарын чоннуң эрге-ажыынга бараан болдурар дээн улуг ажыл хайныгып эгелээн. Старый Оскола цемент заводун тутканн, нургаг, будуктар будурер чөр аңыглалда киргеп. Бетон болгаш чугай будурер заводтар тутумуп турар. Ак демир рудазы бокситтерни казып эгелээн. Геологтар никель, титан, хромнуң рудаларын тодарадып тыпкан.

Бо черниң үлетпүр комплексизин төлевилеп, тургузарынга 12 министерство, 50 эртем-шинчилел институттары хаара туттунган. Оларның чамдыктары шуут бо черде амыдап турар. Чаа хоорайлар тыптып келгилээн. Рудалыг ирайның төвү Губинде, Железногорскиде, Старый Осколда дээди болгаш ортуман өөредилге черлеринде 33 мергежилдиң 2 муң амыг студентилери өөренип турар.

Курскининиң байлаан шиңгээдип алырынга Экономитиг дузалажылга чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның эртемденнери база киржип турар. Болгарияның, Чехословакияның, ГДР-ниң эртемденнери болгаш амыячыннары мында амыдап турарлар.

Бо бүгүнүң ачызында Курск удавас чурттуң база бир үлүг үлетпүряүг ирайы апаар.

Н. ГАМОВ,
ПМА-ның корр.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

УЛАН-БАТОРГА БОЛУР

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Майның эгезинде Улан-Баторга делегейниң эртем конференциязын чыылдырар. Конференцияга чугаалажыр тема — «Төп Азияның сайзыралынга көшкүн улустарының ролю». Эртем конференциязын ЮНЕСКО эрттирер. Ону МАР-ның Эртемнер академиязы болгаш Төп Азияны шинчилээриниң моол комиссиязы дөрт организастаар.

ЮНЕСКО-га Төп Азияны шинчилээр комиссия тургустунган, ооң бээр алды чыл болган. Ол комиссияның кежигүннери Афганистан, Индия, Иран, Моол, Пакистан биле Совет Эвилели деп, МАР-ның Эртемнер академиязының төөгү институдун удуртуп турар академик Ш. Напагдорж СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.

Эртем конференциязының чугаалажыр айтырыглары-ла хөй деп, эртемден демдеглээн. Аңаа ең бурунгу үелерден бээр XIII чүс чыыта чедир Төп Азияның улустарының социал-ниитилел хөгжүдээнинң талазы-биле шинчилелдерин чугаалажыр. Амыдыралдың чүүл-бүрү талааларынга ол девискээрде чурттап турар улустарның амгы үеде байдалын болгаш чедишкиннерин база илередип, көшкүн чораан улустарның социалистиг ниитилел тургузуп турарын база нөргүскен турар. Эртем шуулганынга Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг еске-даа чурттарның сураглыг хөй-хөй шинчээчилери, капиталистиг болгаш хөгжүп орар чурттарның эртем организацияларының төлээлери база киржир.

В. БРАНДТ ЭЛЧИННИ ХҮЛЭЭП АЛГАН

БОНН. (СЭТА). ССРЭ-ниң элчини В. Фалинин федералдыг канцлер В. Брандт хүлээп алган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чоруткан чагаазын федералдыг канцлерге элчин хүлээдип берген.

КАМБОДЖАДА БАЙДАЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Пномпеньден кээп турар медээлерден алган көөрге, ында эрге-чагырганың хөй-хөй министрлери болгаш улуг эрге-дужаалдыг дүжүүттерни халажып үнер ужурга таваржы берген. Оларның аразында саң министри Ийх Тхюн болгаш президент Лон Нолдуң дуңмазы, бригада генералы, шынында иштики херектер министерствозунуң баштыңы — Лон Нон. Анша үнезинин улам кудулап турарынга удур демисежириниң чогуур хөмчегларын албайн келген деп, саң министрин ялалаан. Дыңнадыгларда демдеглеп турарын бүгү-ле аймактарга, сөөлгү үш ай дургузунда нефть продуктуларының өртээ 50 хуу, аңы-чем продуктуларының — 30 хуу улгатканн. Чуртка амыдырал чарыгдаздары улгадырга, ажылчыннар, башкылар болгаш студентилер ажыл соксады берген. Шеригперге шалың саадан, аңы-чем баксыраарга, үштекчи чоруктар эгелээн. Чуртта байдал дүшкүүрлүг.

МВР РТЧ-ниң төлээзининң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Париж дугуржулгаанын сайгон администрациязының үрээринге АКШ дуза чедирип, сайгон чазаанга бээр шериг дузаламчызын улгаттырарын ааспп, МВР-ниң Революстут түр чазаанга болгаш ВДР-ге кыжаңгылап, буруудадыр нүүлдээшкиннер кылып, Камбоджаны бомбалаарын калбартып турар деп, ийи мурнуу-вьетнам таланың аразынга Париж чоогунда Седь-Сен-Клу хоорайда эртип турар сүмележилгелерде МВР-ниң Революстут түр чазаанын делегациязының төлээлекчизи медеглээн.

МВР-ниң Революстут түр чазаа Вьетнам талазы-биле париж дугуржулгаанын моон соңгаар-даа шыңгыы сагыыр болгаш ооң негелделерин ооң оске таланың база шыңгыы күүсеткен турары дээп демисежир деп, делегация төлээлекчиэн демдеглээн. «Тайбың, хамаарышпас чорук, демократтыг эрге-шөлээ, национал тайбыңчыдыгга болгаш национал чөпшээрежилге дээш

И. Броз Титонуң чугаазы

БЕЛГРАД. (СЭТА). Кралево хоорайга массалыг митинг болган. Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының Президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң даргазы И. Броз Тито ол митингиге чүве чугаалаан. Югославияда иштики-политиктиг байдалдың чамдык айтырыгларын ол тодаргайлап чугаалаан. «Чүүл-бүрү чылдагаанныр новүдээп, таварымча чок байдалдарны удуткаары дээш демиселедиң, улуг водургүүшкүнүн үезинде, амгы үеде чурттап турар-дыр бисе—деп, Тито чугаалаан. «Социалистиг ниитилелиниста хөгжүдериче ургаанган, боттуг базымнарны кылып турар болгай бис. Хамык улуур ажылчын аңгының эрге-ажыктарында болгаш бүгү ниитилелдиң эрге-ажыктарында апаргында, ажылчын аңгының кезээде «чүүлдүг» азы «херек чок» дээр эргелиг турарын, ажылчын аңгы бистиң хөгжүдеястиң ол күжү болган турарын күзеп турар бисе»—деп, президент демдеглээн.

«Барыын чүнте чамдык идегеттер бистиң чуртувусту хоозун демократтыг дыңнеп алган, ону идея болгаш политика талазы-биле ниикээртен нептереп-сандарай бээр деп, идегеп. Бисне кижи болганы-ла чүнү-даа ажылчын аңдыдан чажыра-чажыра. бистиң ажыл-ишчи кижиистен чажыра-чажыра, бодунуң күзээнин ёзугаар үүлгедип болур апаар деп кордап турган. Бистиң байдалывыстың быжыглыг турарынга, бистиң мурнукувустан шалыкыын бурунгаарлап турарывыска оларның хөнүү чөөк деп, Тито медеглээн. Югославияда чуруттуң республикаларының, хөй-хөй нацилар улустарының чаңгыс ай социалистиг дем каттыштырылгазын, хоспалга даймының үезинде улуг бергелерге таваржып турган чедип алган үүлгедерин камгалап шыдаар, бүгүдеге хүндүледир, быжыг ниитилелди чедишкиннинг тургузарынче эргежок тугула бүгү күжениишкиннерни салып турар деп, президент Тито демдеглээн. Чуруттуң кол идей-политиктиг күзээ ЮКЭ ол соругланы күүсединрин хандырар деп бүтүрелдиин ол илергейлеп чугаалаан.

Индияның баштайгы колхозу

ДЕЛИ. СЭТА-ның корр. А. Архипов дамчыткан:

Индияның эң баштайгы колхозу мурнуу-индий Керала штаттың кол министри — коммунист А. Менон баштаан чазаанның шуут киржилгеэнбиле ол штатка тургустунган. Индияга көдээ ажыл-агыйны удуртуп баштаарының чаа хевири ол болур. Аңаа чазак Совет Эвилелиниң дуржулгазын ажыглаан, көдээ ажылагый продукцилиин бүдүрерин бедидип болурунуң хөйхөй аргаларын илередип көргүзер дээш, ол базымны кылган.

Чазактың ол эгелээшкини көдээ ажыл-агыйга үндезин чаартылгаларны кылыр, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин организастаарының ол чаа хевирининг ажыктың база илергейлеп көргүзер соругалыг деп, колхоз ажыдарының бөлүлынга А. Менон демдеглээн. Чаа коллективтиг ажыл-агыйның ажыглаар черлери Эрнакулам районда 523 гектар шөлдүг. Ажыл-агыйны организастаарынга штаттың чазаа 500000 рупийин үндүрүп берген. Ээ баштайгы индий колхозтуң кежигүннери болгаш чазактың үндүрүп берген черинин коллективтиг ээлери болган 250 өг-бүле бригадалар болгаш звеноолар кыдыр хуваттынган. Бригада, звено бүрүзү бодунга онаашкан, коюс тооруқ, ийи-бирь, перец тарыыр участоктарынга ажылдаар.

Бригадаларның удуртукчуларын соңгуп алыр. Олар колхозтуң администрativtиг төөвүлели болган. Үк төөвүлел звено бүрүзүнүң ийи неделя дургузунда күүседир онаалдаларын тодаргайлап баар. Ажыл-агыйның чогум бүгү кежигүннеринге хамааржыр, ниити шинтпирлерни ниити хуралга үндүрер.

Колхозка ажылдаар эр, хөрээжен кижилерниң ажыл төлевирининг неделяда 25 рупий — магадыладдыг бетинк деп чижек хемчээлни доктаадып берген. Ай бүрүзүнүң үндүрүүн болгаш чыында фондузунга киирер үлүг-хууну төлээн соонда ажыл-агыйның оруулгаларын администрativtиг төөвүлел колхоз кежигүннеринің кылган ажылының сан, шынарын барымдаалап турган, оларның аразынга хуваар.

Штаттың чаза колхоз кежигүннеринге чурттаяга бажыңнарын берген, оруктарны, сут хандырыгаазының системазын болгаш электрп дамчыдыягаазының шугумнарын тудуп турар.

Ам Кералага ындыг коллективтиг ажыл-агыйларны штаттың ооң еске 11 районунга тургузарының планнарын төлевилээн.

Шиитпирлиг удурланыышкын

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Хоойлужудулга хуралы дээр чүвенин авыластыг соңгулдазын эрттирип турган, Анголага колонизаторларның чөптүг эрге-чагырга тургускаазыг кылдыр кажарлаашкын кылыр деп ораалдажып турарынга чурттуң улузу шинтпирлиг удурланып турар. Ону Конго Улус Республиканың найысылалынга Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкининиң (МПЛА) чарлап үндүрген медеглелинде чугаалаан. Анголага боттарының тергиндээшкинин моңгежидер дээш колонизаторлар «соңгулда» эрттирер кажарлаашкын кылыр дей берген деп, документинде демдеглээн. Лиссабонның ол чаржынчыг суртаазынга патриоттар төөреттирбес, олар хостуг болгаш хамааржыгга чок чурттаар эргезин камгалаар, боо-чепсээн хозда туткап демиселин чорудуп турар деп, МПЛА-ның медеглелинде демдеглээн.

Сегиржип алыышкыннар

ЛОНДОН. (СЭТА). Белфастың болгаш Лондондерниң католиктер чурттап турар кварталдарынга англи солдаттар биле чурттакчыларның аразынга катап сегиржип алыышкыннар болган. Аңаа элээн хөй ирланд балыглаткан, бир солдат өлген.

«Айыыл чок чорук күштерин» католиктер чурттап турар геттоларга «террористер» дээп турарывыс ол деп сылдыглап алган, агламшкыннар, үжелгелер кылган. Тудуп хорутдаашкыннар кылган. Чүгле март дургузунда безин «тускай трибуналдарның» шинтпирлеринге ооргалантам, 180 ирландыны кара-бажыңнаан.

Э. РИЧАРДСОННУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-ийн миллион ажыг кижилиг шеринң кызырар дивейн турар. Ону америк конгресстиң төлээлекчилер палатазының чепсектиг күштер херектериниң комиссиязының хуралынга АКШ-тың камгалал министри Э. Ричардсон медеглээн.

Данияның 250 муң ажыг ажылчыны үр үе дургузунда ажыл соксадып келгеш, ажыл-ишке хамаарышкан маргылдаа-чөрүүдээлер улам хөрлээлеп калбаргаш, профавилелдерниң чамдык негелделерин хандырып бээринче бүдүрүлге ээлерин албадапкан.

Хөй-хөй улуг бүдүрүлге черлериниң ажыл-ишчилери боттарының бүгү негелделерин хандырарын негээш, ажыл соксадырын улам үргүлчүдеп турар.

ЧУРУКТА: профавилел кежигүнү эвестерни чолаачылар кылдыр ажыглап турарынга удурланган, нефть болбаазыредыр заводче баар орукту автоцистерналар чолаачыларының доскуудап турары.

Политикен — СЭТА-ның фотозу.

АМГЫ НЕГЕЛДЕЛЕР ЁЗУГААР АЖЫЛДААР

Тыва дыл башкылааш кынының айтырыглары

Республиканың Чырыдышкын министерствозу, Башкылар биligи бедидер институт төрээн дыл башкылаашкынының шынарын экижидеринче база өөреникчилерниң билиинин деңнелин бедидеринче угланган хөй талалыг ажылды чорудуп келген. Башкыларның билигмергежилин бедидер курстарны организастап, аңаа методиканың теоретиктиг болган практиктиг айтырыгларын чүгаалажып, школа программаларын база өөредилге комнарын сайгарып, кичээл эртиреринiң перспективтиг планнарын тургузуп, башкыларның дүржулга солчулгазынче улуг кичээнгейни салып турар. Сөөлгү чылдарда 4 болган 5 класстарның чаа программажо шилчээни-биле холбаштыр 147 башкы чайгы курстарга безеткел эрткен. Оон аңгыда районнар болган районнар араазының семинарларынга 72 кижи киришкен.

Төрээн дылды, ылаңгыя 4—5 класстарда башкылап турар башкыларның чамдык кезии белеткел эртпээн. Райкүтсекомнарның улус өөредилге киллдистери, ында методиктиг кабинеттер чайгы курстарже башкыларны чорудар талазы-биле кошкак ажылдап турарын демдеглээри чугула. Эрткен чылдың чайгы курстарынга Тожу, Чөөп-Хемчик, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Бай-Тайга районнолар келзе чогуур башкыларның түгле 30—40 хире хуузу келген. Районнарда методиктиг кабинеттер белеткел эртпээн башкылар-биле кандыг-даа ажылды чорутпайн турар. Чаа программаларның негелдезин, ужур-утказын хандыр биligи алдаан башкылар школаларда эвээш эвес. Төрээн дылды башкылап турар школа удуртукчулары чаа программа-биле ажылдаарынга, оон башкылаашкынын удуртурунга чогуур белеткелди эртпейн турары кончуг четпес. 10—15 чыл мурнунда өөредилге черидооскан чамдык удуртукчуларның аразында биligi бедидерiniң курстар, семинарларынга чаңгыс-даа катап келбээннер безин бар.

Школа удуртукчузу дээрге школада улуг методист дээрзи билдингир. Ол бүгү талабиле үлегерлиг болур ужурлуг. «Башкы өөренип турда — башкы, өөренмейн баргында оон башкы деп хүндүлүг ады, ажыл-херээ чоорту чидип бар чыдары ол» деп. Д. Ушинскийiniң чугаалааның утпаза чогуур.

Чаа программаларны тургузуп тургаш, оларның утказын артемпин, техниканың болган культураның деңнелинге дүүштүрерине болган 4—8 класстарга төрээн дылды өөредирде уругларның эге класстарга алган биligлерiniре даянырынче кол кичээнгейни угландырган. Аңаа үнделеп тургускан өөредилге комнарының кол онзагай чүүлү—аас болган бижимел чугаа сайгарадырыне чугула кичээнгейни салып, өөредилгени амыдырал-биле ханы холбаарының айтырыын чугулалап киргени болур.

Башкы ажылынга көскү түңнелдиг болурундан аңгыда, тыва дылдың программазы, өөредилге комнарын тургузарында болган боттарының арга-дүржулгазын эпчилеп, улуг күзел-биле дамчыдып турар башкылар бисте хөй. Оларга Чаа-Хөл школазының башкызы В. С. Кызыл-оол, Кызылдың № 2 школазының башкылары А. А. Алдын-оол, С. М. Содунам, Чөөп-Хемчиктиң Тээ-Хая школазының башкызы Салчак Шалгы—мурнакчы тыва дыл башкыларының бирээзи. Бо аныын башкы өөренikчилерiniң төрээн дылын үнелеп биligр чорукка кижилер соруглга-биле класстан дашкаар яазы-бүрү ажылдарны чорудуп турар. Оон эрттирип турар кичээлдери амыдырал-биле ханы холбаарлыг, кижиндикчи ролю бедик. Мурнакчы дүржулгаты ханы сайгарып, ажылынга ажыглаар талазы-биле хөй чүүлдерни кылып турар.

Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Сүгдер Мачылаевна Содунам школага тыва дыл кабинединi тургузар талазы-биле хөй ажылдарны кылган. Бо кабинетке кире бээрге, тыва чогаалчыларның портреттерiн ханаларда аскаш, оларның амыдырал-чуртталгазынга, чогаал ажылынга хамаарыштыр тайылбырны бергени солун. Байлак көргүзүг материалдары мында моонеттингеп: яазы-бүрү тыва пластинкалар, пом-дептерлер, яазы-бүрү демдеглел бижиктер дээш өске-даа чүүлдер бар. Ук кабинеттiң ам-даа байыдарын башкы планнап турар.

Чаа-Хөл ортумак школазының башкызы Виктор Седипович Кызыл-оол өөренikчилерiniң чогаадыкчы таңчылдарын сайзырадыр талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып турар. Кичээлдя дээштиг, сонуургапчыг эрттирбишаан, башкы класстан дашкаар ажылче чогуур кичээнгейни салып турар. Төрээн дылга хаза солуннарны база «Төрээн состуң эртинези» деп бижимел журналды доктаамал үндүрүп келген. Төрээн дыл болгумү солун ажылдарны кылган.

Төрээн дыл башкыларының ажылында сөөлгү чылдарда кылдыныр турар чаа чүүлдерге — школаларда дерип турар дыл болган литература кабинеттери база хамаарыжыр. Бо ажыл онза улуг родьду ойнаары чугаажок. Келир өөредилге чылынга школаларның белеткелiniң кол айтырыы — яазы-бүрү эртемнерге кабинеттерни организастап дериири. Төрээн дыл башкыларындан бо талазы-биле негелде шыгыы тургустунган турары биллингир.

Чөөп-Хемчик, Бии-Хем, Каа-Хем болган Бай-Тайга районнарының школаларында чурт-шинчилел музейлери болгаш булуңнары уругларны өөредип, кижизидериниң кол базазылары болуп турар. Ажылды чогаадыкчы ёзу-биле организастап чорударынче төрээн дыл башкылары чогуур кичээнгейни салыры чугула.

Төрээн дыл, литературага өөредилгениң сөөлгү чыдарда көргүзүглери кандыг боон турарыл? Эрткен өөредилге чылының төнчүзүнде 4—8 класстарга төрээн дылын өөренip турган өөренikчилерiniң саны 17.663 кижи, тыва дылга оларның 464-түгаай демдектерлиг болган, аза өөредилге хуузу—97,4. Литературага 165 өөренikчи багай өөренген.

Төрээн дыл башкылаарынга бедик көргүзүглерни Каа-Хем, Бии-Хем, Тес-Хем районнар чедип алган. Бо районнарда төрээн дыл башкылаарынче школалар, улус өөредилгезиниң киллдистери чогуур кичээнгейни салып турар. Өөүр, Бай-Тайга, Эрзин районнарның база Кызыл хоорайның школаларында өөренikчилерниң тыва дылга биligи кошкак.

Тыва дылдың грамматиказында болган литературазында нарын айтырыгларны, берге темаларны башкылар өөренikчилерге чедир биligидирип шыдавайн турарындан өөренikчилерниң биligи кошкак. Өөредилге түңнелдериниң куду боол турарының кол чылдагаанларының бирээзи чамдык башкыларның биligi-мергежилин бедитпес, мурнакчы арга-дүржулганы өөредимейн турарында.

Үстүнде айытkан кол четпестерни Кызыл хоорайның школаларында кодээ черлериниде школаларынга, Эрзин, Улуг-Хем болгаш Барыын-Хемчик районнарынга бо чылын чоруткан хынаалдаларның түңнелдери-биле бадыткап болур.

Эрзин районнуң Нарын, Эрзин ортумак школаларынга февральда чоруткан хынаалдардан улуг четпестер илереэн. Өөренikчилерниң демээн бедидер, хынаалдарны эрелгей чорудуп турар фактылар бар болган. Программа күүселдезиниде четпестер база хөй. Төрээн дылдың башкылаашкынын удуртур болган хынаар талазы-биле Тожу, Чөөп-Хемчик, Бай-Тайга районнарның улус өөредилге киллдистери четпес ажылдан турар. Бо районнарда методиктиг каттыжыдга ажылы кошкак.

Тыва дыл болган литература башкылаашкынында дарый шинтирилээри негеттиниң турар айтырыглар эвээш эвес. Четпестерни чайладыр толээде болдунар-лэ хемчеглерни ап чорудары школа удуртукчуларындан, улус өөредилге киллдистериндеп негеттиниң турар. Бирээде, төрээн дыл башкыларындан негелдени бедидер, оларның харыысалгазын уламаттырары чугула: ийиде, методиктиг ажылды бүгү-де бар аргаларны ажыглап турган экижидер; үште, амгы үениң мурнакчы дүржулгазын иентередири кончуг чугула.

И. КОНГАР.

Чырыдышкын министрiniң орлакчызы.

СПОРТ

ХОККЕЙ ЧЕМПИОНАДЫНДА

Делегейге болгаш Европага хоккей талазы-биле чемпионаларны тодарадырымның Москвада эртип турар чемпионадынга апрель беште ийи кол ужуражышкын болган. Оон мурнунда Швецияның командазы сан талазы-биле мурнап тургаш Совет Эвилелиниң хоккейчилерiniң чыпшыр чедип келгенiн билдингир болгай. Шведтер бо удаала Финляндияның командазы-биле ужурашкаш, оларның күүтүг удурланышкынынга таварышкыл. Ынчалза-даа бүгү-де аргаларны ажыглап, халдаашкынынарны күштелдирип тургаш, шведтер оларны 3:2 санга удар аргалыг болган. Оон түңнелиниде олар делегей чемпионадының таблицазының мурнуу одуруунга уне берген.

Шведтерниң ол чедишкинни ур болбаан деп чугаалап болур. Чүге дээрге, оларның соонда дораан-на, делегей чемпионоу — ЧССР-ниң командазы-биле совет шилиндек командаларының ужуражышкынны эгелээн. Делгстейниң эң шыырак дээн ийи командазының оонну солуп болган ойнакчыларының каппагай удур-дедир күүтүг халдаашкыннары-биле эрткен. Түңнелиниде совет хоккейжилер 3:2 сап-биле арыг тиилелгенiн чедип алган шведтерни четкен.

Хоккейге делегей маргылдаазының алды киржинчи командаларының ийиги удаа ужуражышкыннары удаасс эгелээр. (СЭТА).

Л. МОХОВ ЧЕДИ САННЫГ

Республиканың «Спартак» ойнаар эки тура спорт нинтилелiniң шыдыраа талазы-биле сескi чемпионадында сөөлгү салыг арткан. Ынчалза-даа чемпионским болурул деп айтырыгны харылаары ам-даа берге. Чүге дээрге, маргылдаа таблицазында эң хөй санныг Л. Мохов биле мастерге кандидат И. Шишигин оларның ойнаар байдалы мындыг: Мохов 10 салыгдан 7 санныг болгаш хайым болур бир соңгаараткан салыглыг, а сөөлгү окында мастерге кандидат А. Панюкинбиле ол ойнаар. Шишигин 6 санныг болгаш түңнелiн баш удур чүтаалаары берге, соңгаарлаткан бир салыглыг. Сөөлгү салыгда К. Саян-биле ойнаар.

Оңгу салыгда каразы-биле ойнаан киржикчилер тиилелгете четкен. М. Хомушкуга удур мастерге кандидат П. Соколов Каро-Канның камгалалын ойнаап, ак талазының ылаштыг, чазын кылган көштерiни ажыглаан, удуп алган. И. Шишигин М. Адыг-сооду удуп алган. К. Саян новосибирьжи П. Панюкинге дүжүп бээр ужурга таварышкан. П. Беркович биле В. Зауседтин салыы соңгаарлаттыгнаан.

Бүгү-де соңгаарлаттыгнан салыгларны дүүн чедир ойнаан. Богун түннел салыг болур.

О. ИРГИТ.

Телевидение

АПРЕЛЬ 7-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдыгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10—Өңнүг телекөргүүг. Шкoлачыларга. «Орленок» телестудиязының аныякчыларының ужудукчу коемонзат А. А. Леонов-биле ужуражышкыны. 13.00—«Богун—Бүгү-делегейниң кадыкшылга хүнү». 13.30—Чогаалчы Ю. Рытхэуның чүтаазы. 13.45—Өңнүг телекөргүүг. «Демир ажиктың чажыды» Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

15.00—«Тываның неделязы». Информастыг программа. 15.30—«Адресиз»: Кызылдың телестудиязы». Дамчыдылга. 16.10—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

16.30—Өңнүг телекөргүүг «Совет Азербайджан». Документалдыг телефильм. 17.25—«Хүлер аътты». А. С. Пушкинниң шүлүглелiniң база Р. М. Глиэрниң балеттиңден музыка бүгаар литература-музыкалыг композиция. 18.00 — «Ye». Информастыг программа. 18.30—«Кинопанорама». 19.35—Өңнүг телекөргүүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. Финляндия — ЧССР. В. И. Ленин аттыг Төп стадионуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 20.40—20.50—Чаңсар. 20.50—Хоккей талазы-биле делегей чемпионадында дамчыдылганың уламчызы. 22.15 — «Л. Зыкина мырлап тур». 23.00—«Ye». Информастыг программа. 23.25—02.00—Өңнүг телекөргүүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. Швеция — ССРЭ. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

ОРБИТАДА «МОЛНИЯ-2»

Черниң ылымнал спутниктерiniң ажыглаар харылаа системазын улам сайзырадырының программазын бүгүүр 1973 чылдың апрель 5-те Совет Эвилелиниге ук системаның бир сантиметр чалгыглыг дамчыдылга кылып ажылдаарын хандырар, дамчыдылга сайгарар аппаратуралыг харылаа спутнигi «Молния-2-ни» шөйбек улуг орбитаже салып үндүрерiн боттандырган.

Харылаа спутнигi «Молния-2» Совет Эвилелиниге ыракшыл телефон-телеграф радиохарылаа системазын ажыглаарын хандырарынга, ССРЭ-ниң Төп телевидениезиниң программаларын «Орбита» четкинин болгаш улуг-тар аразының делегейге кады ажылдажылганың пунктуларынче дамчыдарынга ажыглаттынар.

«Молния-2» спутнигi дамчыштыр телевилелиттингеп программа бүгүүр харылаа тудар.

(СЭТА).

Көрүлде

Школачыларның часкы тыштанылгазының үезинде Өөүр районуң ортумак болгаш сес чыл школаларының уран чүүлүнүң көрүлдези болуп эрткен. Аңаа 580 өөренikчи киришкен.

Конперт көргүзүүнүң идейлиг болгаш уран-чечен деңнелiниң талазы-биле Солчур школазы эң дээре болуп, көрүлдеге бирги черин эвилээн. Партия. Ленин. Төрээн чурт дугайында солун номерлерниң база тыва национал музыканың, хөмей-сыгыттың салым-чаяанныг күүседикчилерiн эвээш эвес дээрэнiн көрүкчүлер бүүгүрээн.

Чаа-Суур сес чыл школазының уран чүүл бөлүмүнүң танцы коргүзүтлерiя, Торгалыт ортумак школаның классиктиг чогаалдардан номерлерiя. Саглы сес чыл школазының акробатиктиг этюдтары кончуг солун болгулаан.

К. МААДЫ.

«Пионерге»

Кызыл хоорайның «Пионер» кинотеатрының коллективи школачыларның часкы дыштанылгазының үезинде алдарлыг кинореиссёр Александр Роуга тураскаатkан кинофестивальды организастаан.

Ам бо хүнiерде ол режиссёрның тургусканы «Салыктыг Моортай», «Өдүм чок Кашей», «Кайгамчык чараш Василиса», «Алдын мыйыстар» болгаш оон-даа өске киноларын өөренikчилер улуг сонуургал-биле көрүп турар.

Театр бо чылдың бирги кварталында 17 мун рубльдi киирип алыр тургаш ону 18 мун рубльже күүсеткен.

Т. СИРИН.

Чогаадыкчы отчёт

Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилели Кызылның уран чурулга мастерсказынга чурукчу Г. Суздальцевтиң чогаадыкчы отчёдун — чуруктарының делгелгезiн организастаан.

Г. Суздальцев ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелiниң Москва чоогунда И. Репин аттыг академиктиг чайлааңга ийи ай иштинде дыштанмышаан, ажылдап турган. Бо үениң дургузунда 30 ажыг яазы-бүрү чуруктарны чураан.

Оларның аразында «Төрээн чурттуң камгалалында» (кызыгаарлы Ивановтуң портрези) деп чурук онза ылгалып турар. Шыргай арга иштi-биле бадып чыдар шапкыны хемчигештиң хүнiзэректээн эрiнiнде турар ыт четкен кызыгаарлыны, оон кичээнгейлиг, күжениен арныл көрүп турарга, шынап-ла, дүвүрээзиниг, дайынчы ажыл-иш чайгаар-ла билдиниp келир.

База бир чуруктa илчирбеленчек шаттар баарында ховуда аалды чураан. Өг чанында бөлүк араттар-биле кызыгаарчысолдат чугаалажып олурар. Мында кызыгааржыларның болган араттарның найыралын, харылаалының шын болган бүзүрелдiн-биле илереткен.

Оренбургта чурукчу А. Овчинниковтуң портредин чураны Г. Суздальцевтиң уран мергежилiнiң өзүлдезiн хереченiлеп турар.

Ынчангаш чурукчу Г. Суздальцевтиң чогаадыкчы отчёду солун.

ЧУРУКТА: Г. СУЗДАЛЬЦЕВТИҢ «Төрээн чурттуң камгалалында» деп чураан чуруу.

Б. ОНДАР.

Бай-Хаактың нок магазининге кире бээрге, кезээде арыссывыг, ында садып алыкчылар чеже-даа хөй болза, шимээн чок, кижи бүргүү бодунга хереглиг номну далаш чок, хостуу-биле шилип ап турар. Садып алыкчыларга садыгжылар А. Данилова, М. Калинкина олар солуп болган ажыктыг номнарны күзелдии-биле сумелеп бээрлер. Бай-Хаактың «Өңнүг» деп ком магазини-биле ном тарадыр 25 кижи ёзугаар оңнуктешкен, сырый харылаалыг ажылдап турар. Садыгжылар боттары Бай-Хаак суурнуң хөй-нииги организацияларының доктаамал аалчылары боол, көжер ком киосклерин организастап турар. Ном тарадыкчылары — уруглар садының кижизидикчизи В. Тырышкина, интернатта кижизидикчи башкы А. Тутатчикова, Лурген школазының улуг пионер вожатыйы О. Захарова болгаш өскелер-даа хөй санныг номну чонга таратkан. «Номнуң аныяк оңнуктери» деп болуктери уш школада база балай эвес ажылдап келген. Таңды районнуң мурнакчы садыгжылары А. Данилова, М. Калинкина олар тоску беш чылдың шиитпирлиг ушкучылында улам эки ажылдап, бедиткен социалистиг хүлээлелни алган болгаш март айның планын 114 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: садыгжы А. ДАНИЛОВА.

К. ШАНГЫР-ООЛДУҢ фотозу.

ШТАНГИСТ ВАСИЛИЙ АЛЕКСЕЕВ

Алексеевти даштындан көөрте, канчаар-даа ажок күдер-шыырак кылдыр көзүлбес кижи. Юрий Власов, Леонид Жаботинский болгаш оон амгы удуравыкчылары аңаа дөмейлээрге, оон сүрүг кылдыр костүрлер. Ынчангаш Алексеевтиң чедишкиннерiп элдептиг, тывызыксыг, илбн-шиды шыкаш кылдыр сагындырар. «Ортумак холдуң» штангизи хенертен канчап хүүлгаазын рекордтары-биле делегейни кайгадыпканып? 54 делегей рекордун ол тургускан. Оон чедишкиперiнiң чажыды чүдел?

Мен бодаарымга, оон мозуунде. Ол — коргуш чок болгаш демиседдп таваар, бодунга бүзүрелдиг чорудар кижи. Оон удурланыкчыларының аразында америк Кен Патер, бельги Серж Реднг, немец Рудольф Манг дээн шыкаш өске-даа сураглыг атлеттер бар-даа болза, ол кажан-даа артык күштүг мен дээрэнiнге дадагалзавас кижи.

Мюнхен олимпиадазында Алексеев-биле чадаанналжыр кижи барык-да ховар болган. «Чер бомбузазында эң-не күштүг кижи Алексеев-тир». «Ол 230 килограммны көдүрүп алган, төлээн хүдүмзүрүп турду» — деп ГДР-ниң парлалгазынга бижип турган.

Оон ынай чүү боон бодурул? Моок мурнунда бодунуң дөрт удаа чаалаш алганы, делегейде эң күштүг кижи деп ат дээш демиселге ол база катап киржир соруулга салып турар бе? Ол ам чүнү бодап, чүнү кылып турарыл?

— Мен ам кандыг-даа онаа хараадаашкын чокка шоо көдүрериn соксадып кааш болур мен. Ынчалза-даа мевден чаа-чаа рекордтарны болгаш типплелгелерiп манап турар кижилер хөй. Амдыызында тиилээр аргалар бар турда, маргыжар мен—деп, ол менiң бир чыл мурнунда чугаалаан.

Мюнхенге тиилээн соонда мээң айтырымга Алексеев бала-ла ындыг хөөнүг харылаан чүве. Чазактың олимпийжилерге тураскаатkан хүүлээп алышкыны болуп турда, «Бо хүүлээп алышкыннар баяныгынга дорт чыл болгаш база катап келирiнге идегээр мен» деп хүдүмзүрбүүлаан, ол чугаалаан. Василий олимпий оюнларының ийи дакпыр чемпиону болуксап турар хевирлиг-дир. Январь 7-де ол 31 харлаан, ынчангаш бо күзелдiң күүсетинери берге-ле. Оон-биле чергелештир штангистерiniң маргылдаазындан Алексеевтиң эң ынак мергежилi жим (шойну чоорту күш-биле идип үндүрери) казыттынган болгай.

Ындыг-даа болза Алексеевке бүзүрээр мен. Монреалга болур олимпий оюнларынга чедир ол Мангка болгаш оскелерге-даа аштырбас. Чүге дээрге, ол 1966 чылдан бээр шоо көдүрүп эгелээн. Оон «кара демир» көдүрер хөөнү ам-даа калбаан.

Богүнде аңаа бергелер база таварышкан. Моок мурнунда оон денизи (152 кг) штанга көдүрерiнге (жим кылырынга) улуг дузалыг турган болза, ам аңаа рывок кылырынга (хенертен хейдиктир көдүрерiнге) ол шаптыктыг болур ужурдуг. ССРЭниң күбогу дээш Сочиге болган маргылдаа үезинде Алексеев бодунуң деңнелiнден 15 килограммны кызырар болза эки-дир дээрэнiн билингеп. Ынчан 106 килограмм деңнелиг Ленинград чуртуг Павел Первушин штанганы 175,5 килограммны, а Алексеев түгле 172,5 кг-ны рывок биле көдүрген.

Делегейниң эң күштүг атледи бодунуң тургускан рекорду 180 килограммны 185 кг кылдыр оскедип, рывокка чаа рекордту база тургузар. А оон күүдүг толчогу — типплелгезiниң эзизи ол, аңаа бүзүреп болур. Бо талазы-биле оон кур күжү бар.

Ленин. Күш-ажылдың Кызыл Тук болгаш «Хүндүлелдiң Демдээ» орденнериниң эдлекчизи — Василий Алексеев Шахты хоорайда чуртап турар. Аңаа ол спортчу боон алдаржып, институт доосканы, даг инженери болуп ажылдай бергеп. Ол спорт талазы-биле Ростов областының эң-не хүндүлүг болгаш алдарлыг кижизи.

— Дүржулгалыг спортчуга түү херегил?— деп айтырыны штангистен салдывыс.

— Кижи бүргүү аңгы-аңгы. Бирээзиниге — тренер, өскезинге — өңнүг, үшкүүзүнге — болуңуң бажыңы. Мен бажыңымга оолдарым, кадайым чанында белеткенип чаңчыктым, ынчангаш кандыг-даа чыыштарга ышак эвес мен. Чааскаан белеткенип турар мен.

Алексеев үлегерлиг өг-бүле ээзи дээрэнiн штангистер билирлер. Ол улуг-даа маргылдааларга кадайы — Олимпиадаларга, оолдары Дима биле Сережаны эдертип алырын ораңдажыр. 1971 чылда ССРЭ-ниң улустарының Спартакиадазының Москвага түңнел оюнчары болуп турда база ынчангаш. Рекордтуг штанганы көдүрүпкеш, оон соонда ийи холунга оолдарын көдүрүпкен.

— Алдар ам-даа мээң бажымны дээскиндирбээн. Ыдыктыг хүндүге ышак эвес кижи мен — деп Василий Алексеев чугаалап турар.

Алексеев чугаалаарынга ышак эвес кижи деп чүвени билир мен. Штанга көдүргеш рекордту тургускаш, бодунуң дугайында чугаалаанны ол. Оон дугайында ам-даа чаңгыс удаа эвес биживир бис.

Дмитрий ИВАНОВ,
спорттуң алдарлыг мастери.
(ПМА).

ТЕЛЕВИЗОРЛАР ЭЭЛЕРИНГЕ

Кызылдың телеателъези хуу улустуң телевизорларын доктаамал хайгаарап турары-биле абонемент талоннарын садып турар. Оон ортаа телевизор экранының улуг-бичезимдеи хамаарыштыр бир айда 90 копеектен 1 руб. 30 копеек чедир.

Ындыг талоннарның эдилекчилерiнге ателье чогуур хуусаа ёзугаар телевизорнуң профилактиктиг болгаш техниктиг көрүлде хынаалдазын чорудуп, абонентинiң чагыын ёзугаар незектерни, радиолампаларны болгаш өске-даа чүүлдерни содуп, телевизорну ателъеге эккеп, бажыңынга дедир чедирип бээр.

Септеврге ыяганының хелезинин счёт ёзугаар төлээр.

Телевизорларны абонементилиг чагыг ёзугаар хайгаараар чурумунуң дугайында тайылбырлаашкынны хүнiнүң-не эртенгиниң 8 шактан кежээкиниң 20 шакка чедир моок адаанда адрестен ап болур: Кызыл, Ленин 42, телефон 30-91.

КЫЗЫЛДЫҢ ТЕЛЕАТЕЛЬЕЗИ.

Күнотеатрларга

АПРЕЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Солярис» (2 серилазы катай) 9.45, 14.25, 17.30, 20.35. «Адыр, мана!» 12.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мээң чүрээмниң кижизи» 15.00, 18.40. «Каприола» 16.55, 20.35 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ак хептиг хынакчылар» (хроника) 15.00, «Ала дээрбезиниде шүлбүс чалчаалары» 13.10, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Күзээриниң үези» 9.00, 12.40, «Сес дугаар» 10.50, 14.30; «Ол тос кыс болгаш чаңгыс далайжы» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

Силерни чалап тур

Ачинскиниң индустриал-педагогика институдунуң 8—10 класс дооскан, 30 хардан ыйду назыдыг уругларны болгаш шериг хөрээн эртирип алган оолдарны өөренири-биле чорударын Кызылдың № 3 кодээ профтехучилищезиниң чарлап тур.

Таймылбырны дараазында адрестен ап болур: Кызыл, Студенческая кудумчузу, 14. Телефон 20-92.

ДИРЕКЦИЯ.

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бүгүн республикага бөлгаш Кызылга өнкар бутлуттаар, чагбас. Барыын утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—9 метр тедер.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 3—7, өскелериниге 10—14, Кызылга 10—12 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАПОВ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шегинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажыттырал киллизинин 37-13, культурга киллизинин 23-54, кодээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бергээр 32-75 телефоняе болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном сатылының талазы-биле аргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шегинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00138

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1218.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан уредакциялаттырыгаш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл АПРЕЛЬ 8 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 83 (9159). Өртээ 2 коп.

А. Н. Косыгин Москваже чанып келген

Швецияга албанның аян-чорукун кылып чораан, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин апрельдиң 6-да Москваже чанып келген.

Внуково аэродромга А. Н. Косыгинни эштер К. Т. Мазуров, П. Е. Шелест, Ю. В. Андропов, М. С. Соломенцев болгаш оонда-даа өскелер уткаан.

Уткааннарның аразынга Швецияның ССРЭ-де херектеринге тур бүзүреттирген төлээзи Л. Вестерберг турган.

А. Н. Косыгинни аян-чорукка үдеп чораан кижилер оонбиле кады Москваже чанып келген. (СЭТА).

Н. В. Подгорныйның Финляндияда чоруп турары

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Нәбырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга хүтайында совет-финляид кереэге ат салганының 25 чыл оюнун хүнүнде, апрель 6-да, найысылалдың эң улуг «Мессутталия» залынга «Финляндияга совет эртем, техника хүннери» база ССРЭ-ниң эртем, техника чедиишкиннериниң делегезези ажыттынган.

Оны ажылдарынга ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, Финляндия Республикаларының Президентиниң У. К. Кекконен киришкен.

Ажыдыышкын өзүлелтиге Финляндияның Премьер-Министри К. Сорса сес ап чүве чугаалаан.

• • •

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның Финляндияга аян-чорук кылып чоруп турарынга хөлбаштыр ССРЭ-ниң Финляндияда элчизи В. Ф. Мальцев апрельдиң 6-да хүлээп алыышкын тургускан.

Хүлээп алыышкынга Н. В. Подгорный болгаш ону үдеп чоруур кижилер, Финляндия Республиканың Президентиниң У. К. Кекконен, Финляндияның Премьер-Министри К. Сорса, Республиканың парламент, чазак кежигүннери, «Финляндия—Совет Эвилелге» ниитилелдиң удуртукчулары, фин хөй-ниитиниң төлээлери база дипломаттыг төлээ черлериниң удуртукчулары болгаш ажылдакчылары киришкен.

Хүлээп алыышкын чаагай найырадыг байдалга эрткен.

Улустарның найыралы орденни тывыскан

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА-ның тускай корр.). Финляндия Республиканың Президентиниң Урхо Калева Кекконенге Улустарның найыралы орденни тыпсырыының өзүлелы апрель 6-да Хельсинкиге, Президент ордузунга болган.

У. К. Кекконенни Улустарның найыралы орден-биле шаннаар дугайында Чарлыкты ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң кежигүнү Г. В. Романов номчуп дыңнаткан.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнга тураскаал кылдыр Улустарның найыралы орденни тургускан деп, У. К. Кекконенге ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный чугаалаан. Ол орден болза күш-ажылчы кижи төрелгетеннинг чаагай идеалывын— бүгү национал-дарның улустарының найыралының хевирээзи боор.

Владимир Ильич Ленинниң чагаавы улустарның аку-дүмэ чаңгыс эвиниң өндүр улуг идезиин илергейлээн.

Бодувун улузунуң, европа диптин тайбыңга мынак күштериниң боттуг хөрегледелерин ханы билгеш, практиктиг ажыл-чорудулгазынга илергейлеп шыдаан, Финляндия Республиканың Президентиниң Урхо Калева Кекконен найыралыг совет-финляид харылзаалары калбартырынга улуг ачы-хавыяалыг деп, Н. В. Подгорный ооң мынай чугаалаан.

Н. В. Подгорный фин улуска болгаш найыралыг совет-финляид харылзаалары калбартырынга бараан болур үре-түнелдиг ажыл-чорудулгазынга У. К. Кекконенниң чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун өөрээн күзээн.

У. К. Кекконен ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң шанналынга өөрүп четтиргенин бодувун чугаалаанга илергейлээн.

ФКП-ниң удуртукчулары-биле ужуражылга

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндияда аян-чорук кылып чоруп турар, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү Н. В. Подгорный Финляндияның Компартиязының Даргазы А. Сяннялло-биле, ФКП-ниң Даргазының орлакчылары Т. Сяннсало болгаш О. Хяннинен-биле, ФКП-ниң хүндүлүг Даргалары В. Песси база Х. Куусинен олар-биле апрель 6-да ужуражыр-ашкан.

Эш хуузунда чаагай хүндүткелдиг байдалга эрткен беседага Н. В. Подгорный совет-финляид харылзааларының, СЭКП биле ФКП-ниң партиялар аразында харылзааларының, Совет Эвилелиниң хөгжүдезиниң болгаш ССРЭ-ниң даштыкы политиказының айтырыгларын тодаргайлап чугаалаан. Делегей байдалының болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкиннериниң талазы-биле санаадарны база чугаалажыр-ашкан.

Ужуражышкынга СЭКП ТК-ниң кежигүнү Г. В. Романов киришкен.

• • •

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Финляндияга аян-чорук кылып чоруп турар Хельсинкиден апрель 7-де чаныпкан. Ол анда Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконенниң чалаанын ёзугаар албанның аян-чорукун кылып чораан, Найырад, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында шүлүглеп алган чүүлдерин чорудуп, Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконенге, Премьер-Министр К. Сорсага баштаткан чазак кежигүннерге, албанның өске-даа кижилерге база ССРЭ-ниң Финляндияда элчизи В. Ф. Мальцев үзээп.

Оркестр ССРЭ база Финляндияның Күрүне гимнерин күүсеткен. Н. В. Подгорный болгаш У. К. Кекконен хүндүлел таныылдарын эргип арткен.

Ужуражышкынга СЭКП ТК-ның кежигүнү Г. В. Романов киришкен.

• • •

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный биле Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконенниң аразынга чугаалажышкыннар чүрекпейлиг, ханызындан билчиишкиннинг байдалга апрель 7-де Президент ордузунга доозулган.

Чугаалажышкынынарга карыы кылган Совет-финляид медеглел хүлээп алдынган.

Төрээн чуртунче чаныпкан

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный төрээн чуртунче Хельсинкиден апрель 7-де чаныпкан. Ол анда Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконенниң чалаанын ёзугаар албанның аян-чорукун кылып чораан, Найырад, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында шүлүглеп алган чүүлдерин чорудуп, Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконенге, Премьер-Министр К. Сорсага баштаткан чазак кежигүннерге, албанның өске-даа кижилерге база ССРЭ-ниң Финляндияда элчизи В. Ф. Мальцев үзээп.

Оркестр ССРЭ база Финляндияның Күрүне гимнерин күүсеткен. Н. В. Подгорный болгаш У. К. Кекконен хүндүлел таныылдарын эргип арткен.

Ужуражышкынга СЭКП ТК-ның кежигүнү Г. В. Романов киришкен.

• • •

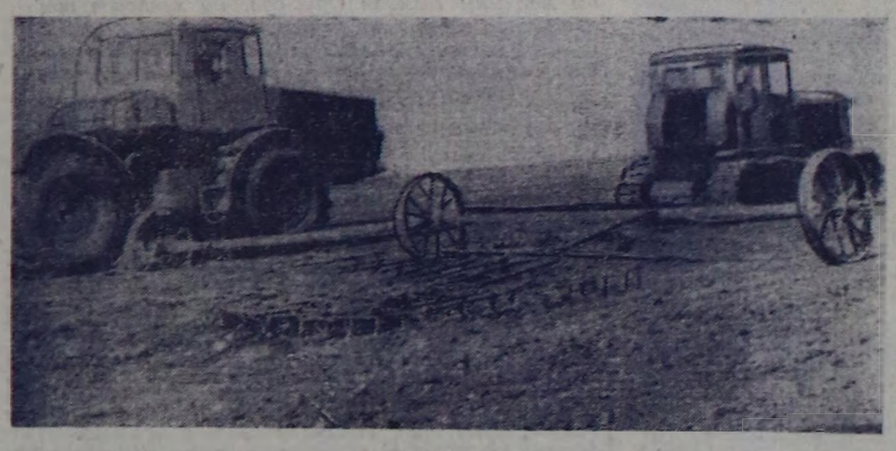
ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный биле Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконенниң аразынга чугаалажышкыннар чүрекпейлиг, ханызындан билчиишкиннинг байдалга апрель 7-де Президент ордузунга доозулган.

Чугаалажышкынынарга карыы кылган Совет-финляид медеглел хүлээп алдынган.

ЧУГУЛА АГРОТЕХНИКТИГ ХЕМЧЕГЛЕР

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАГА БЕЛЕТКЕЛ

Маадырның бригадазы

Республиканың адгы-ажгы булуннарында аис-кааш хүннер дүшкен. Ол чорук часкы хову ажылдарын чорударынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Ынчангаш республиканың чамдык районнарында шык базырыышкыны массалыг эгелээн. Тараалал Таңдының механизаторлары база-ла өскелерден дудак чок ажылдап, бо хүннерде шык базырыышкынынче хары угда киргеп.

Бис 1972 чылда дүжүт ажаап алыышкынынга күш-ажылчы шылгаралы дээш Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты чедип алган Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң № 8 хову-трактор бригадазының бригадири Василий Оюновия Янчаттың бригадазынче хаа-ыгур бис. Андарган шөл орту-зуу-биле шөйүлген орук дөктүгештя ашкан соонда, мурнувуста хову турлаанын барааны кестүп келдя. Механизаторлар дүштеки чемненишкинни доозуп турда аңаа чеде бердивис. Трактористериң нуругулайы шык базырыш чорупкан болду. Турлагла түгле бригадир-биле ийи-үш механизатор эртып кээп-тыр.

— Ажылыңар түү хире чоруп тур?—деп, бригадир Василий Оюновия Янчаттан айтырдывыс.

— Илиртээшкиниче киргеде, үш хонуп тур бис—деп, Василий Оюновия харылаап, турлагдан ырак эвеске шык базырыш турар трактор-ларже айтыкап, ниитизи-биле алды агрегат шык базырыышкынынче хары угда киргеп —деп, немеп кагды.

«Тиилелге» совхозтуң бо бригадазының механизаторлары тоску беш чылдың ийиги чылында 3300 гектар ажыг черге кодээ ажыл-агый культураларын тараап, бир гектардан-на 16 центнер дүжүтү алган. Бригадаңың механизаторлары бо чылын оон куду эвес дүжүттү ажаап алыр дээш часкы хову ажылдарын хынамчалыг чорудуп эгелээн болду.

— Шык базырыышкынны чугула агротехниктиг хемчег болгай, янчангаш мону чорудар үезин эрттирбес дээш бүгү хемчеглерни ап чорупкан бис—деп, бригадир улам-чылады. Бо часын 2540 га черниң шыгын базырар хүлээлелиг бис. Ону апрель айның ортаа үезинде доозар дээш кызымаккай ажылдап, бо хүннерде 700 га черниң шыгын базырдывыс. Трактористер ооллар Май-оол Ооржак, Арбай-оол Монгуш, Кызыл-оол Донгак олар болгаш өскелер-даа бо ажылды эки шынарлыг кылдыр кыска хуусаада доозар дээш кончуг кызымаккай ажылдап турарлар — деп, бригадир чугаазын төндүрдү.

Механизаторларның ажылдаарынга, дыштанырынга бүгү-де чүүдерни ол хову турлаанда тургускан болду. Столованда амданныг ыыт-чымын белеткеп турар. Трактористериң чүрттаар черинде эрыг оруң-дожекти белеткеп салган. Чуруктарны, плакаттарны көзүү черлерде эскылаан болду.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. О. Янчаттың удурткан бригадазының механизаторларының шык базырыышкынында ажылдап турары.

Авторлуң фотолары.

Апрель 21—

коммунистиг субботник

Шупту киржир

Таңды районнуң ажылчы чону коммунистиг субботникке хынамчалыг белеткенип турар. Үлетпүр бүдүрүлгелерде, колхозтарда, совхозтарда, албан организацияларының черлеринде субботник эрттирериниң штабын тургускулаан. Олар кылыр ажылдарның хемчээлин тодарадып коруп, белеткелди организовстап эгелээн.

«Тиилелге» совхозтан 1500 хире кижи апрель 21-де ажылдап хүлээр. Механизаторлар часкы хову ажылын чорудар, чамдыктары техника септелгезинге киржир. Суурнуң чүрттакчылары малчыннарга дузаалажып, кажаалар септээр, өлек аштап, хоорарынга дузалажыр.

Ажыл-агыйның ниитилери бир муң беш чүс хире рубльди тоску беш чылдың фондузунга киирер.

«Элегес» совхозтуң тараажылары, механизаторлары, малчыннары коммунистиг субботникке шупту идепкейлиг киржир. Ниитизи-биле 1700 хире кижи ажылдаар. Олар бир муң чеди чүс рубльди беш чылдың фондузунга киирерин шиитпирлээн.

№ 585 механизованың, орук-бүдүрүлге участогунуң коллективтери апрель 21-де кылыр ажылын тодарадып алганнар.

Коммунистиг субботникке районнан ниитизи-биле 16 муң ажыт кижи киржир.

С. ООРЖАК,

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизиниң эрелекчизи.

Колхозчуларның үлүг

САМАГАЛДАЙ. (Телефонбиле). В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге тураскаатқан коммунистиг субботникке Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң ажыл-ишчилери идепкейлиг киржирип-биле кылыр ажылдарының хемчээлин тодаратқан.

Ажыл-агыйдан 85 кижи одаар ыяш белеткеп алыр, 145 кижи суур чаагайжыдылгазынга, 112 кижи мал кажаалары септээр, коржен хоорар болгаш өске-даа ажылдарга киржир.

Апрель 21-де колхозчулар ажылдаан акшазындан 600 ажыг рубльди беш чыл фондузунче шилчидип, ниити хереже боттарының үлүгүн киирерин шиитпирлээн.

Б. ШЫЫРАП.

Май 1-ге уткуштур

Хуусаа бетинде

Республика типографиязының ажылчыннары боттарының клубун долдур олурупканнар. Үш айлар дургузунда коллективтиң канчаар ажылдаанының түнелин анаа үндүрген.

— Ажылчын бүргүзүнүң бодунга хамаарышкан ажылды ак сетилдиг күүсеткенинин ачызында коллектив ниити продукция бүдүрер планын 109 хуу күүсеткен — деп, типографияның директору В. И. Чемков чугаазын эгелээн.

Бригадалар аразының социалистиг чарыжынга бирги черин алган парлалга цегиге (бригадири А. Жингилева) шилчиир Кызыл туктуг болгаш хын турар кызыл Сылдысты тыпсып, акша-биле шаннаан. Цехтер аразының чарыжынга тиилекчи болган парлакчылар цегиге шилчиир выпнедип болгаш акша шаналын тывыскан.

Оон соонда коллективтиң ажылчыннары эп-сеткил катыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскаатқан бедиткен хүлээлгезин алганнар.

— Шалыпкын ажылдап тургаш, хүн нормазын чартык бүдүн хүнде күүседип тургаш, апрельдиң планын 25-те күүседир бис—деп, поинар дептерлээр цехтың бригадири Надежда Петрова чугаалаан.

— Апрельдиң планын 25-те күүседип, пландан ажыр муң рубльдин продукциязын бүдүрер бис—деп, парлалга цегиниң бригадири, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң депутады Антонина Жингилева ажыл-ишчилериниң мурнундан хүлээнген.

Хуралга санал берген эштер Попова, Краснова, Пономарева, Гнездюкова болгаш өскелер-даа бо эгелээшкинни деткип, кижин бүргүзүн шалыпчы ажылче кыйгырган.

Э. МОНГУШ.

РСФСР-НИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КРАЙ, ОБЛАСТЬ, ОКРУГ, РАЙОН, ХООРАЙ, КӨДӘӘ БОЛГАШ СУУР СОВЕТТЕРИНИҢ СОҢГУЛДАЗЫН ЭРТТИРЕР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

1973 чылдың июнь 13-те РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының он үжүк чыыжының край, область, округ, район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтериниң бүгүн эргелериниң хуусаазының эртериглерин хозбаштыр РСФСР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң докпаалыры болза:

РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының край, область, округ, район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтериниң соңгулдазын 1973 чылдың июнь 17-де воскресеньеде эрттирер.

РСФСР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ

РСФСР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ

МОСКВА, 1973 чылдың апрель 6.

БҮДҮРҮЛГЕНИ ЭРГЕЛЕП-БАШКАРАРЫН САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

«Үлетпүрүү эргелеп-башкарарын моон ынай улам сайзырангайжыдарының чамдык хемчеглериниң дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докпаалы чоокта чаа үнген. Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарыңче угланган ол докпаал бистиң индустриявыстың ажылының деңнелин бедидеринге канчаар-даа ажок улуг ужур-дузалыг. Бүдүрүлгени концентрастаарынга болгаш специализастаарынга, үлетпүрүүн бүгү адырларынга эртем-техниктиг депшилгени иептедиринге делгем оруктарны ол ажыдып турар. Болдунар чаартылгаларның кол угланышкынары болза, эргелеп-башкарар органнарны бүдүрүлгеге чоокшулаштырары, экономиканың янзы-бүрү звеноларының эргелерин болгаш хүлээлгелерин тодаргай ыңгылары болгаш эргелеп аппарадының ажылын дайынчы шинээлиг болдурары болур. Үк докпаал улус ажыл-агыйының ажыктыг чорууның моон ынайгы өзүлдезин болгаш тоску беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседирин хандырар.

Экономиканы башкарары чаңгыс черге турбас, чүрттүн хөгжүлдезиниң үе-чадаларынга хамаарыштыр чаартының турар ужурлуг деп партия бистиң өөредип турар. Социалистиг бүдүрүлгениң масштабы хемчээл чокка өскеп болгаш чаа-чаа адырлар, бүдүрүлге харылзаалары тургустуунуп кээп турар амгы үеде моон мурнунда ажыктыг турган эрги арга-методтар-биле үлетпүрүү башкарары бергедей бээр деп, СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары эш Л. И. Брежнев демделээн. Оскс талазындан алырга, бистиң кадрларывыстың профессионалдыг болгаш экономиктиг белеткели коскуу-биле бедээн, башкарылганың автоматтыг системалары, электрон-саналга техниказы бүдүрүлгеде калбаа-биле шингээттинип турар. Бо бүгү бүдүрүлгени эргелеп-башкарарын улам ынай сайзырангайжыдарын негеп келген.

Үлетпүрүү эргелеп-башкарарын улам сайзырангайжыдар талазы-биле партияның болгаш чазактың ажылдап кылган хемчеглери бистиң индустриявыстың алаэн хөй адырларының амгы үеде ажылгап турар дүжүлгазынга үндезилеттинген. Соолгу чылдарда ажыл-агыйның удуртулгазын төп-чүдериниң деңнели оскеп, министерстволарның бот-тускайлаң чоруу, харылсалгазы бедээн болгаш бүдүрүлге каттыжышкынынарының четкиин калбарып турар. ССРЭ-ниң приборлар тудуунуң, автоматчымдыгга херекседерииниң болгаш эргелеп системазының министерствозу үш чыл бурунгаар главкыларны дүжүргеш, бүгү-эвилелдиң бот-оруга-чарылгалыг каттыжышкынынарының шугуму-биле чедиишкиннинг ажылдап турар. Нефть, химия болгаш хөмүрдаш үлетпүрүүнүң министерстволарының структуразын экижидер дугайында шиитпирни каш чыл бурунгаар хүлээп алган. Бүдүрүлгениң удуртулгазын ийи звенолуг системалыңче шилчиирин дээрге, министерстволарның хөй сайыг главкыларын дүжүрери ол болур.

Чоокку кыска хуусаада үлетпүрүүнүң адыр бүргүзүнге, эвилелдешкен бүгү республикаларга эргелеп-башкарылганың чыңгыне схемазын ап чорудар хемчеглерин, техника-экономика талазы-биле үндезилевишаан, чогаадып тургузары кордүнген. Бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның административтиг кызыгаары база ведомстволарга хамаарылгазы эргелеп-башкарарының үре-түнелдиг хевирлерин ажыглаарынга, комбинаттарны болгаш каттыжышкынынарны тургузарынга, эргелеп аппарадын кызырарынга шаптык болуп болбас дээрзин докпаалда демделээн.

Бүгү-эвилелдиң ийикпе республикаларының үлетпүр каттыжышкынкары ам эң улуг бүдүрүлге-ажыл-агый комплекстери болу бээр. Бодумуң ажыл-чорудулгазының болгаш эргелериниң талазы-биле ындыг каттыжышкынар ам дүжүрүп турар главкылардан боттуг ыгалдыг. Бир эвес главк — эргелеп-башкарылганың административтиг органы, төп аппаратты бюджет күзели-биле туруп келген структурлуг звенозу болза, үлетпүр каттыжышкыны бодунуң чыгыргазында турар бүгү организацияларның материалдыг, сан болгаш күш-ажыл курлавырларын хуваар эргелиг, оларның бүдүрүлгечи ажыл-чорудулгазы дээш долузу-биле харылсалгалыг. Ынчангаш министерствозар ажыл-агый адырының перспективтиг хөгжүдезиниң, планнаашкын системазын, эргелеп-башкарылганы сайзырангайжыдар, адырга чаңгыс аай техниктиг политиканы чорударының үндезин айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле делгем аргаларны алырлар.

Партияның болгаш чазактың ажылдап кылган хемчеглерин чүтле эргелеп-башкарарының организарының удуртукчуларынга база специалистеринге эвес, а партия, совет, ажыл-агый организацияларынга, ажылчы чоннар коллективтеринге дорт хамаарылгалыг. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докпаалын ам бүгү адырларга, бүдүрүлге, эртем организациязы бүргүзүнге ханы өөренирин калбартырының чугулазы-даа ында боон турар. Ол херекке экономиктиг өөредилгениң четкизин, коммунистиг күш-ажыл школаларын, экономиктиг, техниктиг билиглер университеттерин, лекция пропагандазын калбаа-биле ажыглаары чугула.

Министерстволарның кадрлар эргелелдеринге болгаш партия комитеттеринге улуг харылсалга онаажып турар. Чаа байдалда ажыл-агый удуртукчуларының биилин бедидеринге, кадрларны шилип адырынга, оларны хувааринга негелде дыка бедип турар. Ол дээрге ажыл-агый чорудулгазының эртемге үндезилээн деңнелин бедидеринің, эргелеп-башкарарының айтырыгларын чедиишкиннинг шиитпирлээринің чугула аргазы-дыр. Партия организациялары удуртур ажыкче чаа үүлге чүткүдүг, инициативазын илередип чоруур, эртем-техниктиг депшилгенің болгаш эргелеп-башкарарының чаа методтарының ажыдып турары чаа аргаларны билдилиг ажыглаан шыдаар кижилерни депшидер ужурлуг. Оон-биле чергелештир ажыл-агый кадрларының бүдүрүлгеде байдал дээш харылсалгазын бедидер, министерстволарының, ведомстволарының ажылының стилин, аргаларын сайзырангайжыдар дээш саглын салыр херек.

Ажыл-агыйны эргелеп-башкарарының системазы дээрге чаңгыс удаанын ажылы эвес, а ажыдыралдың тургузун турары айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээриниң диналимиктиг, хөгжүдеглиг парын аргазы-дыр. Партияның болгаш чазактың докпаалында айыттынган чаа хемчеглер үлетпүр бүдүрүлгезиниң ажыктыын улам дүрген бедидерииге, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының ондур улуг сорулгаларын улам чедиишкиннинг шиитпирлээрииге идиглеп бээр.

(«Правданың» мурнуку үүлү).

Партийжи амыдырал

АЖЫЛГА КОЛ ЧҮҮЛ

КАДРЛАРЫНЫ шилип алырының болгаш тавырыштыр тургузарының талазы-биле ленинчи айтышкынны партия кезээде хамык чокка удуртукка болдуруп келген болгаш болдуруп-даа турар. Шын политиканы ажылдап кылган соонда бүгү ажылдың кол үндезини кижилерни шилип алырында болгаш күүселдеш хынаарында дээрзин Владимир Ильич айытпышаан, «Тавржыр кижилерни ажылга шилип тургускаш, херек кырында күүселдеши хынап турукар, ынчан ону чон үнелээр апаар» — деп, чугаалаан.

В. И. Ленинниң бо талазы-биле ажылдап кылган принциптери партийжи документилерде, ылаңгыя СЭКП-ниң Уставында сингиккен болгаш быжыглаттынган. Кадрларны политиктиг болгаш ажыл-херекчи шынарын барымдаалап шилип алыры кол принцип болуп. Партияның область комитеди, СЭКП хооркому, райкомнары янзы-бүрү участоктарга ажылдакчыларны шилип ап, дешпидерде бодунуң херек кырында а ж ы л-чорудулгазынга ол принципти удуртукка болдурбушаан, оларның политиктиг, ажыл-херекчи болгаш төлептиг мөзү-шынарларын бүгү талалыг барымдаалап көрүп турар. Кадрларны шын шилиндерде партия эге организациязының болгаш коммунистериниң санал-опалыя ыяап-ла өөренип көөрү биче эвес ужур-дузалыг.

Партияның область организациязы ол негелделерни удуртукка болдурбушаан кадрларны шилип алыр, тавырыштыр тургузар болгаш кижизидер талазы-биле ажылдарны бодунуң кичээнгейинниң төвүнге доктаамал тургускан. Сөөлгү дөрт чылда партия комитеттеринниң пленумнарында болгаш бюроларында од айтырыгларны 42 удаа чугаалашкан, инитизи-биле кадрлар, оларның кижизидилгези-биле холбашкан айтырыгларны партия эге организацияларының хуралдарында база сайгарып турар апарган. Ол бүгү бойда республика партия болгаш совет, ажылчагый база культура шугумунуң янзы-бүрү участоктарының чедишкинниг удуртуп шыдаар шыырак билиглиг, эки белеткелдиг, чүткүдүг кадрлар-лыг болгунуң дөгүм дузалыг болган:

ЫЛАҢГЫЯ кедээге партияның политиказының дайынчы боттандырыкчылары СЭКП-ниң кедээ райкомнары шыкаш, эң чугула звенолары мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаттынганын демделээр херек. Чижээ, бир эвес 1953 чылда биске СЭКП райкомнарының секретарыларының дээди эртемниг түгелейи кижи турган болза, 1959 чылда кедээ райкомнар секретарыларының 88 хуузу, 1973 чылда 95 хуузу дээди эртемниг. Ынчаарга амгы үеде партия хооркомунуң, райкомнарының бүгү бирги секретарылары дээди эртемниг болуп турар. СЭКП хооркомунуң болгаш райкомнарының 38 секретарыларының 29-у 10 чылдан хөй партстажтыг. Партийжи удуртукчу эштериниң хөй нуруузу улуг эвес ажылдардан эгелээн, оларның хөй-хөйү партия эге организациларының секретарылары чорааннар.

Сөөлгү чылдарда партия эге организацияларының секретарыларының составын быжыглаар талазы-биле эвээш эвес ажылдар кылдынган. Ам оларның 86 хуузу дээди, дооспаан дээди база ортумак эртемниг болгаш хөй-хөй эштер тускай өөредилге чердеринге билиг-мергежилин бедидип алган. Партия комитеттеринниң ажылының стилин болгаш аргазын сайзырангайжыдарынга база партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидеринге ол бүгү талрымчалыг салдарны чедирип турар.

Күрүне аппарадының, совет органнарның кадрларының составы дыка экижээн. Бистиң республиканың 38 министрлериниң болгаш эргелел начальниктериниң барык шуутузу дээди болгаш тускай ортумак эртемниг. Хоорай болгаш райкүүскомнар даргаларының 92 хуузу амгы үеде дээди эртемниг апарган. Суур, кедээ Советтер, күүскомнар даргаларының аразында мурнундагы эге бииглиг кижилер чок.

Профсоюзтар болгаш комсомол органнарының кадрларын быжыглаар талазы-биле улуг ажылдар чоруттурган. Кедээ ажыл-агыйта кадрларны шын шилип алырының, таарыштыр тургузарының айтырыглары бисте чугула черни эзеп турар. Совхоздар директорларының болгаш колхоз даргаларының 90 хуузу дээди болгаш тускай ортумак эртемнит апарган. Ам колхоз база совхоз бүрүзүнде кедээ ажыл-агыйның дипломнуг 6-7 хире тускай эртемнитлери бар.

Ынчангаш партия, күрүне болгаш хөй-нитти органнарының бүгү участоктарында, улус ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында даандырган ажыл-херекти биледингир, эки башкарып билир, чүткүдүг организакчы кадрлар бисте бар апарган дээрзин долузубиле чугаалап болур.

СЭКП-НИҢ XXIV съездизиниге партия Төп комитединиң Отчёт илеткелиниге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Кижилерге бүзүрелди болгаш хүндүткелди принципиалдыг негелде-биле дүүштүрер мындыг практика ам бисте кадрлар-биле ажылда бадыткаттынып быжыккан. Бо бүгү болза ажыл-ишчи болгаш эш хуунуң байдалын тургузуп, боттарының арга мергежилин улам долу ажыглаар арганы ажылдакчыларга берип турара.

Бүдүрел, хүндүткел деп сөстерде хамы утка сингиккен. Ажылга депшиттирип, соңгуттуруп азы томуйладып турар эштерни бо сөстер хайныктырып, чалгынандырып турар. Амгы бистиң хүннериниште кандыгдаа адырга, кайы-даа аймак хүзөөлгеге ажылдаары—харыысалгалыг болгаш хүндүлүт.

Даандырган ажыл-херекти бедик харыысалга-биле күүсеседир, партийжи ёзулуг организакчы удуртукчулар бисте эвээш эвес. Ылаңгыя партияның Таңды, Каа-Хем райкомнарының бирги секретарылары эштер Д. К.-Х. Ооржак, Н. П. Федоров болгаш оон-даа еске эштер партийжи мергежилдиг удуртукчулар болу бергеннер, ол ышкаш боттарының ажыл-херээн хандыр билир, биледилиг организакчы совет ажыдакчылар база эвээш эвес.

Чамдык эштер ажылдың стилин сайзырангайжыдар, кижилер-биле ажылга чогаадыкчы, чаа түүлдерни тывар талазы-биле боттарының идепкейин илергейлеп турар. «Тинелге» совхозта партком секретары эш С. Седен-оолду ында коммунистер чогуу-на ынчаар санап турар, «Алдан-Маадыр» совхозта партком секретары аныяк эш Ондар Чалчык коммунистерниң бүзүрелин алдарлыы-биле шынаыдып турар.

Парторганизациялар ажылагыйларның удуртукчуларынга, биледилиг организакчыларны шилип ап, сүмелээр талазы-биле хемчеглерни ап турар. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң директорунга В. Н. Кожушкону сүмелээн турган. Ол ацаа ёзулуг организакчы чоруун болгаш талантазын көргүскен. Бо ажыл-агыйның экономиктиг көрүзүү чыл санында экижээн, социалистиг хүзөөлгеэнин ажыр күүседип турар. Мурнунда аяа механизатор, механик чораан Н. И. Малышевти «Бурунгаар» совхозтуң директорунга сүмелээн. Ажылчын эш амгы үениң улуг кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң удуртукчузунга чедир дешпээн. Бо совхоз мурнунда үргүлчү хожудан турганындан сөөлгү үеде орулгалыг ажыл-агый болу бергеш.

Республиканың партия организациязында специалистер-биле, а ол ышкаш салбырлар, фермалар эргелекчилери болгаш бригадирлер-биле ажылдың чамдык ажыглап, пептередип болгу дет дуржулгазы бар апарган. Оны чамдык ажыл-агыйларның амыдыралындан чижекке көргүзүп болур. Ынчалза-даа бо айтырыгда чогуур система ам-даа тургустунмаан.

Таңдыда «Революциянның чаңбыыжы» колхозтуң Краснояр фермазынга ажыл-херекти үр үеде шуудадып чаяан. Ол дугайында бештаар чер хуралдаш, эргелекчилерни солуп, чаа кижилерни томуйлап турган, а ынчалзажок херек бурунгаарлаваан, колхозта парторганизациянның бюрозу ферма эргелекчизинге коммунист, механизатор Ф. Ильинмыты чоруткан. Өске немелде хемчеглер чокка ферма кыска хуусаада республикада мурнакчы фермаларның бирээзи апарган. Хамыктың мурнунда ол ында ажыл-ишчи бүрүзүнүң онзагай байдалын барымдаалап ажылды чоруттуушаан, оларны сырый каттыштырып шыдаан. Ында партболүк коллективтиң ёзулуг өзээ болуп, коммунистиг күш-ажылдың школазын тургузуп, вооветөөредилгени организастаан. Ам эш Ильиных Краснояркиде биилг бедидерининг куйузунда өөренип турар.

Туранның сүт-бараан фермазын Д. С. Доронин дыка үр чылдарда удуртуп келген. «Кызыл тараачын» колхозтуң фермазының хоочун ол эргелекчизиниң дуржулгазын өөренип алыры-биле аныяк бригадирлер бо-ла кээр. Хоочун кижилерниң аныяктарга дуржулгазын дамчыдары база чугула сорулга болгай.

ПАРТИЯНЫҢ политиктиг угланышкынының, удуртулганың салгалдыының талазы-биле ленинчи принципти амыдырапка болгандырарынче партияның область организациязы база чогуур кичээнгейни салып турар. Маңаа кадр талазы-биле политикага хоочун кадрларны хумагалыг көөрүнүп оларның дуржулгазын болгаш билиин болдунар-ла арга-биле ажыглаарының, аныяк перспективтиг ажылдакчыларны дешпидер дээрзиниң дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айтышкынын барымдаалап турар. Чижээ, бисте СЭКП райкомнарының секретарыларының кезик хирези 30-ден 40 хар чедир кижилер, оларда 40-ден 50 хар чедир кижилер база-да ол хире.

Хоочун кадрлар улуг дуржулгазы-биле практиктиг ажылга ажаок дадыкканы-биле, оон уг-шиин эки билири-биле олар артык күштүг боон турар. Ынчаарга аныяк кадрлар дидим, инициативалыг болгаш чаа түүлдерже түткүдүг. Оларның эки шынарлары ол. Ынчангаш практиктиг ажыл-керекке хыпаттынган, инициативалыг, төлептиг аныяк эштерни дидим-биле дешпидер апаар.

Кадрлар-биле ажыл оларны шын шилип алырыдан эгелээр. Ол дээрге харыысалгалыг херек. Ынчаарга даандырган ажыл-херек дээш бедик харыысалганың ёзулуга оларны кижизидери чугула сорулга. Маңаа кол түүл кадрларны марксизчи-ленинчи теория-биле чепсегээрги.

Камналга чурумун сагыыр

ЧАРЫГДАЛДАР ЭВЭЭЖЭЭН

«Бүдүрүлге курлавырларын ажыглаарын экижидер болгаш үлус ажыл-агыйынга камналга чурумун күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Төвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның чагаазы үнгенден бээр алаан үе эрткен. Курлавырларны долузу-биле ажыглап, камналга чурумун күштелдирип турган, республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери, тудуг болгаш транспорт база хандырылга организациялары боттарының бүдүрүлге көргүзүглерин экижидип турарлар.

Ол дугайын бистиң коллективтиң ажыл-амыдыралындан көрүп болур. Курлавырларны бүдүрүлгеге шингээдир, улугдаа, бичии-даа түүлдерге камналга чурумун сагыыр дугайында айтырыгны нефтебазаның бүгү участоктарының ажылчыннарының ниити хуралдарынга чугаалажып, бо талазы-биле чүнү боттандырып чорударының тодаргай хемчеглерин ажылап кылган. Оон ангыда биске хамаарышкан участоктарның ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары «Бүдүрүлге курлавырларын ажыглаарының болгаш камналга чурумун сагыырының Бүгүэвилел хөй-нитти көрүлдезинге» чылдын-на киржип турар.

Коллективтерде ажылдап турар кижилерниң ортузунга тайылбыр-массалыг ажылды калбартып, бүдүрүлге чорудулгазын экижидерине ажыктыг аяаң хемчеглерни ап келгенинин түпнелинде партияның болгаш чазактың салган сорулгаларын боттандырар талазы-биле бисте чамдык ажылдарны кылган. Курлавырларны илередип, шингээлиринге, камналганы эки сагыырынга хамаарыштыр ажылчыннарның киирип келген саналдарын бүдүрүлгеге шингээткеш, 1971 чылда 144,2 мун рубльдин, а өртken чылын 196,9 мун рубльдин камналгазын чедип алдывыс.

Курлавырларны шингээдиринге, камналга чурумун сагыырынга социалистиг чарышты тодаргай кылдыр организастаары, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының база чаартылга болгаш чогаадылга херээнге бүдүрүлгеде ажылдап турар кижилерни калбаа-биле киириштирери улуг рольду ойнаар. Чаа чылдың планын болгаш бедиткен хүзөөлгелерин кварталдар, айлар азыыбиле хөваагаш, кайы үеде кандыг ажылдарны боттандырып курлавырлар ажыглаарының болгаш камналганың хемчеглерниңе планнап турар бис. Маңаа тус-тус кижилерниң хүүла социалистиг хүзөөлгелиг болуру онза чугула. Ынчангаш кижи бүрүзүнүң киирип келген саналынган, камнап алган түүлүнден үстүнде аданнывыс мун-мун рубльдин ниити камналгазы алдынып турар.

◆ Нефтебаза коллективи 174,2 мун рубльдин камналгазын алган.

◆ *Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези 2,7 мун рубльге чиигээн.*

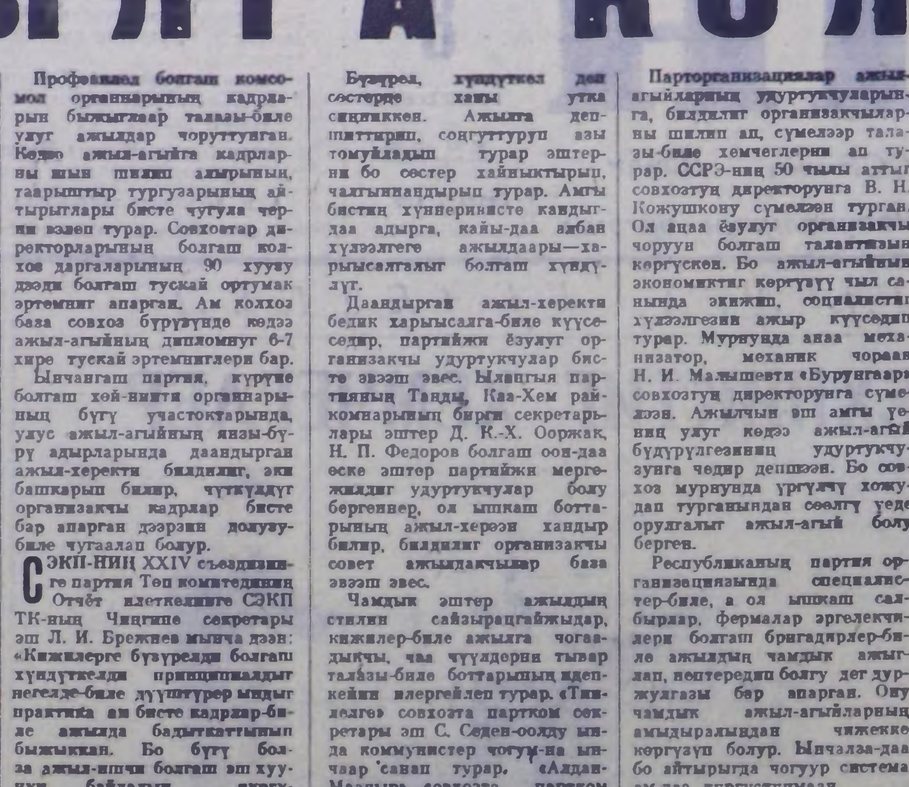
Маңаа хамаарыштыр чамдык чижектерни көргүзүп болур. Автотранспортту шын ажыглап, ажылдакчыларны ажылга таарыштыр тургузуп база кывар-чаар материалдарның, электроэнергияның чарыгдалынга контрольду күштелдиргенинден 174,2 мун рубльдин камналгазы алдынган. Капитал тудугга болгаш септелгеге ийи чогаадыкчы саналды шингээткенинин ачызында тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези 2,7 мун рубльге чиигээн. Ханзагайты суурда № 58 автоматтыг бензин колонказын Чадаананың нефтебаза черинге шилчидип бергеш, олче бензинин Кызыл-Мажалыктан сөөртүрүп чурумчуткаңы транспорт чарыгдалдарын 18 мун рубльге кызырган. Дизельге одаар түүлдү болгаш еске-даа үстерни машина, тракторже кудар ийи насосту тургускан, оон чылда-ла 2 мун рубльдиң камналгазы алдынып турар.

Оон ангыда биске хамаарышкан участоктарның коллективтери чаа техниканы шингээдип алырының болгаш орт айылын болдурбазының талазы-биле Бүгү-эвилелдиң көрүлдезинге киришкеш, эки түннелдерни чедип ап турар. Эрткен чылын организастаан чаа техниканы шингээдип алыр талазы-биле көрүлдеге бистиң коллектив бирги черге санаткаш, акша шаңналын алган. «Хүндүлелдиң демдээ орденниг» эдилекчизин, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы эш А. Ярлыковага удуртқан № 79 АЗС-тиң коллективи «Эң эки АЗС дээш Бүгү-россиянын конкурузунга» үшкү черни алган.

Красноярск крайның болгаш Тыванын нефтебаза ажылдакчыларының аразында калбарган социалистиг чарышка эки көргүзүглерни чедип ап турар мурнакчылар бисте хөй. Чижээлээрге, Кызыл хоорай Советиниң депутады слесарь А. Иванов, № 12 АЗС-тиң ажылчыны В. Русанова, мастер Н. Мартынов, чолаачылар В. Уткин, С. Митин, операторлар А. Родина, Г. Огнева, А. Талалуева болгаш оон-даа өскелер камналга чурумун сагыырынче өскелерни мобилизастап турарлар.

Бүдүрүлгениң иштики курлавырларын дилеп тывар, камналгалыг ажылдаар дээш демиселдин калбарганы планның көргүзүглерни ажыр күүседирин хандырып турар. Бирги кварталның планы бүгү көргүзүглер-биле ажыр күүсеттинген. Нефть продуктуларын сайгарарының квартал планы 101 хуу күүсеттинген. Амгы үеде коллективтиң бүгү участоктарында май мурнунун социалистиг чарыжы калбарган.

В. ДАШКОВСКИЙ,
Кызылдың нефтебазазының кол инженери.

ЧУРУКТА: Эрээнде «Мөрөг» колхозтуң мурнакчы малчыны Намдал Орус-оол. Бо хүннерде оон коданында төрээн 330 хойнуң 344 хураганы менди доругуп турар. Чүс хойга онааштыр 99 хураган өстүрер хүзөөлгезинин ажыр күүсеттингени ол. Коммунист Орус-оол Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг адын бодунуң күш-ажылы-биле бадыткап турар.

С. ЧАЖЫН-ООЛДУҢ фотозу.

МЕХАНИЗАТОРЛАР СЛЁДУ

Улуг-Хем районнуң колхоз, совхозтарының мурнакчы механизаторларының слёду Шагаан-Арыг хоорайга эрткен.

Эрткен ажыл-агый чылының түннелдериниң болгаш тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында районнуң механизаторларының сорулгаларының дугайында слёттуң киржикчилери чугаалашкан. Эрткен чылын районнуң механизатор кадрлары боттарының мурнунда салынган сорулгаларны багай эвес шиитпирлээнин слётка демделээн. Оларның күш-ажылының ачызында район күрүнеге тараа сазарының планын ажыр күүсеткен.

Тоску беш чылдың үшкү чылында районнуң механизаторлары чаагай дүжүттү өстүрүп алыры-биле бедиткен социалистиг хүзөөлгелерни алган. Ону күүседирибиле часкы хову ажылдарына белеткелди экижидериниң чамдык хемчеглерин алган. «Х. Улуг хурал» колхозтуң, «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилери часкы хову ажылдарына белеткелди өскелерден эки чоруткан.

Ажылда бар четпестерни слётка илеткелчи болгаш санал берген механизаторлар илередип, моон соңгаар ону экижидериниң хемчеглерин чугаалаан.

Слётка республиканың совхозтарының бүдүрүлге каттыжыышкынының начальнигинин оралакчызы М. Хазбулатов киржип, чүве чугаалаан.

Районнуң механизаторлары Чөөн-Хемчик районнуң механизаторларын социалистиг чарышка кыйгырган. 1973 чылда чаагай дүжүттү өстүрүп алыр дээш бүгү бар аргаларны ажыглап, эки ажылдаарынче кыйгырыгны слёттуң киржикчилери хүлээп алган.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ АЖЫКТЫЫ ДЭЭШ

Эрткен пятницада СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга хорайның партия организациязының болгаш «Билиг» нитилелиниң экономиктиг чөвүлелиниң эдлечиглиг семинар-хуралы болуп эрткен.

«Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидериниң материалдыг болгаш моральдыг идиг берипшкиннери» деп теманы сайгарган ол хуралга СЭКП хооркомунуң экономиктиг чөвүлелиниң даргазы П. Кирдеев, автосептелге заводунуң директору А. Самойленко, тууйбу заводунуң директору С. Красноперов, № 2 АТБ-ниң директору В. Сатаев, алгы заводунуң директору Г. Сафиудин болгаш оон-даа өскелер илеткелдерни кылган.

Май мурнунун чарыжын калбартыр дугайында айтырыгны аңаа база чугаалашкап.

(Бистиң корр.).

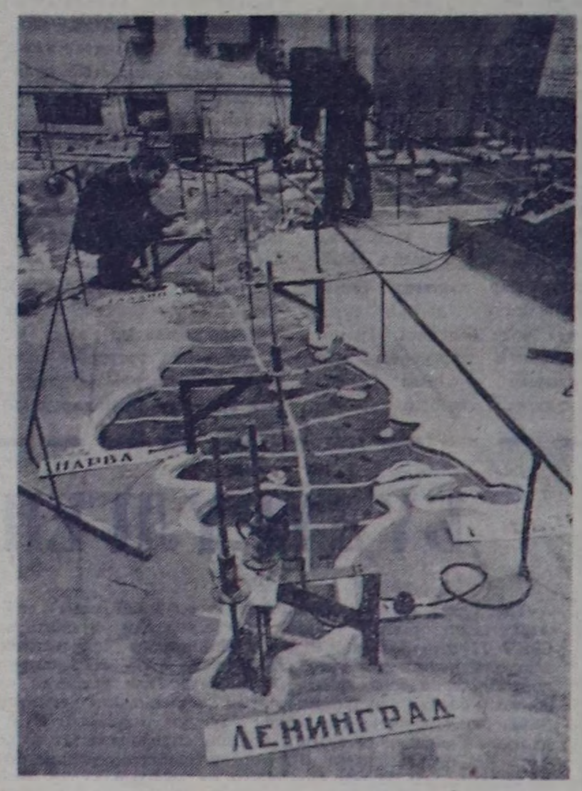
Ажыл-ишчи байдалга

Колхозчуларның республика чөвүлелиниң хуралынга оон даргазы Тыва АССР-ниң кедээ ажыл-агый министри эш Лаасод илеткел кылгаш, республиканың кедээ ажыл-агыйы шапкын базымнарны кылып турарын демделээн. Ылаңгыя чаа ажылның малының баш санын өстүрериниң болгаш мал ажылының продуктуларын көвүдедириниң талазы-биле база улуг ажылдар кылдынганын илеткелге демделээн.

Хуралга санал-оналы бериишкинни база делегеңгей болган. Аңаа кедээ ажыл-агый болгаш бедеткелдер ажылдакчыларының профавилел обкомунуң даргазы эш Сотпа, Каа-Хем райкүүскомунуң кедээ ажыл-агый эргелелиниң начальнигни эш Шип, Бай-Тэйга районда «Кара-Хол» колхозтуң мурнакчы хойжузу эш Иргит, Тыва АССР-ниң үрежиндилге каттыжышкынының начальнигни эш Петров болгаш оон-даа өскелер ажыл-херекчи саналдарын берген.

Хуралга организастыг айтырыгны чугаалашкан. Республиканың колхозтар көвүлелин 45 кижи составтыг кылдыр соңгаан. Көвүлелдиң даргазынга Тыва АССР-ниң кедээ ажыл-агый министри эш Лаасолду база катап соңгаан.

КАМГАЛАЛ АЖЫЛДАРЫ

Ленинградты үерден камгалаарының айтырыы Нева хемниң ол хоорайының тургустунуп келгенинден бээр туруп келген. Ам Ленинградты хөгжүдериниң кол планын амыдыралга боттандырып, хоорайның девискээри калбарып турар. Ынчангаш ол айтырыг онза чидии-биле тургустунган. Оон чаа-чаа кварталдары мырыңай Фин мугулдурда чеде берген.

Неваның үерлей бээринге болгаш оон камгаланыр хемчеглер алырынга хамаарышкан төлевилелдерни Ленинградтың хөй-хөй эртем-шинчилел болгаш төлевилел институттары кылып турар.

ЧУРУКТА: Гидрология институдунуң хем уннарынга хамаарышкан шинчилел кылыр лабораториязында Неваның үерлей бээриниң чылдагаанын Фин мугулдурнун үлегер-майынга капсырлаштыр шинчилеп турар инженер гидролог В. В. Степанов (солагай талада) болгаш лаборатория эргелечизи В. Г. Носков.

М. Блохинниң фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КЫЛЫГ БҮРҮЗҮНГЕ—БЕДИК ШЫНАР

Минскиниң трактор заводунуң бүдүрүп турары хөвең ажаарывың МТЗ-50 дээр тракторунга күрүненип опшар демдээн тывыскан. Ынчангаш МТЗ-50 дээр тракторларның бүгү хевирлериге ыдыг аттарны тывыскылаан. Бүдүрүлгениң бүгү ивеноларын хөвара тутқан продукциянын шынарын экижидер талазы-биле хемчеглериниң системаларын боттандырганының ачызында Минскиниң трактор тудукчуларының ол улуг чедишкини чедип алдынган.

Чижээ, № 3 механиктиг цехте продукциянын шынарының дугайында вторник бүрүзүнде планерканы кылып турар. Ону цехтиң начальнигни удуртур болгаш анда мастерлер, хөй-нитти организацияларының удуртукчулары база киржир. Сөөлгү неделяда технологиянга улуг чурум үрээткиннери болбаан. Продукцияның шынарын экижидер талазы-биле саналдарны цехке киирип турар.

Чижээлээрге, мастер В. П. Ивановский тракторнуң дамчыдыята деринниң чылдырар тудаазының уштарын тудар черин бүдүрериниң технологиязын өскертирин саналдаан. Ынчангаш ол дораан-на протоколга мынчаар бижип каан: «Техниктиг бюронуң начальнигни чаа саналды өөренип көрүп, конструкторлар-биле чөвүлешпин, оон түннелин даравазында неделяда илеткезин».

Ындыг практиканы бүгү цехтерде нептереткен. Ол болза кылыгларның идегелдиин болгаш үр ажылдаарын бедидери дээш демиселдиң боттуг хевирлериниң бирээзи болур. Бир эвес айтырыгны цехке шиитпирлээри болдунмае болза, ону оске чогуур черлерге шиитпирдээри-биле дамчыдып бээр. Кылыгның шынарының дугайында цехтер болгаш участоктар удуртукчулары-биле кол инженер цеделя санында, а директор — ай санында чугаалажып турар.

Продукцияның шынарын эргелээр талазы-биле системаның кол чүүлдериниң бирээзи болза тракторну бүдүрүп улуруериниге чедир ол тракторну техника талазы-биле бедик дешпелге чедирери болур. Чүгле эң бедик идегелдиг машиналарны, белдирлерни болгаш кезектерни массалыбиле бүдүрүп кирер. Заводтуң шенелде кылыр дуржулга ыяалдыг болгаш моральдыг идиг берипшкиннерин» деп теманы сайгарган ол хуралга СЭКП хооркомунуң экономиктиг чөвүлелиниң даргазы П. Кирдеев, автосептелге заводунуң директору А. Самойленко, тууйбу заводунуң директору С. Красноперов, № 2 АТБ-ниң директору В. Сатаев, алгы заводунуң директору Г. Сафиудин болгаш оон-даа өскелер илеткелдерни кылган.

Май мурнунун чарыжын калбартыр дугайында айтырыгны аңаа база чугаалашкап.

(Бистиң корр.).

КЫЛЫГ БҮРҮЗҮНГЕ—БЕДИК ШЫНАР

Минскиниң трактор заводунуң бүдүрүп турары хөвең ажаарывың МТЗ-50 дээр тракторунга күрүненип опшар демдээн тывыскан. Ынчангаш МТЗ-50 дээр тракторларның бүгү хевирлериге ыдыг аттарны тывыскылаан. Бүдүрүлгениң бүгү ивеноларын хөвара тутқан продукциянын шынарын экижидер талазы-биле хемчеглериниң системаларын боттандырганының ачызында Минскиниң трактор тудукчуларының ол улуг чедишкини чедип алдынган.

Чижээ, № 3 механиктиг цехте продукциянын шынарының дугайында вторник бүрүзүнде планерканы кылып турар. Ону цехтиң начальнигни удуртур болгаш анда мастерлер, хөй-нитти организацияларының удуртукчулары база киржир. Сөөлгү неделяда технологиянга улуг чурум үрээткиннери болбаан. Продукцияның шынарын экижидер талазы-биле саналдарны цехке киирип турар.

Чижээлээрге, мастер В. П. Ивановский тракторнуң дамчыдыята деринниң чылдырар тудаазының уштарын тудар черин бүдүрериниң технологиязын өскертирин саналдаан. Ынчангаш ол дораан-на протоколга мынчаар бижип каан: «Техниктиг бюронуң начальнигни чаа саналды өөренип көрүп, конструкторлар-биле чөвүлешпин, оон түннелин даравазында неделяда илеткезин».

Ындыг практиканы бүгү цехтерде нептереткен. Ол болза кылыгларның идегелдиин болгаш үр ажылдаарын бедидери дээш демиселдиң боттуг хевирлериниң бирээзи болур. Бир эвес айтырыгны цехке шиитпирлээри болдунмае болза, ону оске чогуур черлерге шиитпирдээри-биле дамчыдып бээр. Кылыгның шынарының дугайында цехтер болгаш участоктар удуртукчулары-биле кол инженер цеделя санында, а директор — ай санында чугаалажып турар.

Продукцияның шынарын эргелээр талазы-биле системаның кол чүүлдериниң бирээзи болза тракторну бүдүрүп улуруериниге чедир ол тракторну техника талазы-биле бедик дешпелге чедирери болур. Чүгле эң бедик идегелдиг машиналарны, белдирлерни болгаш кезектерни массалыбиле бүдүрүп кирер. Заводтуң шенелде кылыр дуржулга шөлүг машиналарны доктаамал болбаазырангайжыдар арганы берип турар.

Бүдүрүп дооскан машинаның шынарын контрольдаарын күштелдирер талазы-биле хемчеглер база бодунуң эки ролюн ойнап турар. Ынчангаш контроль аппарадының санын көвүдедир, лабораторияларны приборлар-биле чепсегээр ажылдарны чоруткулаан. Трактор иезектери эккеп бээр черлер-биле план ёзулаар ажылдап турарының ачызында ол черлерден негелделер кылыры ийи чартык катап кызырылган.

Шынарны эргелеп таарыштырарының системазы болза тракторнуң бирги капитал септелгеге чедир ажылдаарының хуусаазын ийи катап көвүдедир арганы бүдүрүлгеге берген. Тракторларның бүгү-ле хевирлериниге күрүненип шынар демдээн тывыскылаанны тракторларның шынарын бедидер талазы-биле улуг хемчег болган.

(СЭТА-ның корр.).

Ол сорулга-биле хоорайда болгаш район бүрүзүнде удуртуур ажылдакчылар теоретиктиг семинарларда, партия-намыл-агый активиниң школаларында, марксизм-ленинизмниң кежээки университетинде өөренип турар. Кадрларның идей-теоретиктиг билии бедик болган тудум-на, олар бүдүрүлгеин удуртуурун ажылчы чоннарның кижизидилгээн-биле сырый холбаштырарын ажыктыг мындыр дүүштүрүп билирин практика көргүзүп турар.

ЫНЧАЛЗАЖОК кадрларны шилип алырының база оларның кижизидилгеининг айтырыгларында четпестер ам-даз хөй. «Тыва көдээ тудуг» трестиниң № 62 КМК-ның начальнигиге Шляпин дээрэи ажылдап турган. Ол үргүлчү арагалап, төлеп чок ажы-чадын көргүзүп келген, партия талазы-биле ада-иен удаа шыгыы хемчегин хүлээтпеген. Ынчалзажок оон ол шын түңнел үндүрбээн, мурнуку хевээр-ле төлеп чок үүлгедиглерин үргүлчүлевишаан. Ынчаарга ол трестиң удуртукчулары адаа хамаарыштыр шыгыы хемчег алырының орнунга, ону канчап-чоп-ла «камталаарын» шинтпирээн: баштай адаа эвлеглиг шөлээни берген, оон соонда ону бодунуң эки туразы-биле ажылдан хостаткан деп дужаал бижээш чорудупкан.

Чамдыкта кадрларны шилиирде бодамчалыг авес, далажыр чорук—таарымча чок уржуктарга база чедирер. СЭКП-ниң Тес-Хем райкому партиянын Хабаровскиде дээди школазынга өөренири-биле В. Л. Ламбыңны сүмелээш, адаа тергиин эки характеристиканы берген. Бир чылды ол дөңгүп арттырген, өг-бүзем бергедеди дээш ол заочное салбырже шилчип алган. (Оон мурнунда ол совет садыгның Новосибирскиде институдун база иагган). Партияның район комитеди Ламбыңның сагылга-чүрүмүн хандыр сайгарып көрбейн, ону «Чодураа» колхозта партком секретарынга сүмелээн. Удаваанда ол ажылды сандарадып, арагалап туруп бээрге, ону ол ажылдан хостаап партияның дээди школазындан үндүрерин дилээр ужурга райком таварышкан.

Бо үстүнде дег ыдыг чижектерни өөке-даа партия организацияларындан көргүзүп болур.

Чамдык партия эге организацияларында адаккы болгаш ортумак звеноның кадрларын шилииринче болгаш кижизидиринче кошкак кичээнгей салып, удуртуур ажылче аныяктарны болгаш херээженнерни дыка эвээш дешпидип турар. Кадрлар айтырымын шинтпирээрде хөй-нимтиг организацияларының саналоналын дыңнаксавас удуртукчулар база бар.

Партдокументилерни солуурунга белеткелдиг болгаш ону эрттиреринин үезинде кадрлар-биле ажылга коммунистерниң дыңнадыгларын алыры, а олар-биле тус-тузунда беседалар чорудары ышкаш, чамдык чугула хевирлер тыптып келген. Ынчаарга СЭКП хооркомунга база райкомнарга беседалар чорударда номенклатурада турар ажылдакчыларже кичээнгейни күштелдирип, оларның бүдүрүлгеин ажылчорудунгазындан анчыда, хөйнити амыдыралынга идепкейлиг киржилгезин кандырар херек.

• • •

Тоску беш чылдың шинтпирииг үшкү чылында Тываның ажыл-ишчилери улуг болгаш харылсаалыг соруулгаларны шинтпирээр. Үлетчүрүнүң амылдакчылары продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының талаазыбиле күрүне планын декабрь 25-те күүседирип, планнан ажыр 3 миллион рубльдиң продукциязын сайгарарын шинтпирээн. Көдээ ажылышчилер күрүнеге 90 муң тоннадан эвээш эвес тараапы, 25,6 муң тонна сүттү, 29,5 муң тонна эттги күрүнеге садар хүлээлгеин алгаш, амгы үеде аажок улуг күжениишкинниг ажылдап турар. Ол соруулгаларны республиканың ажылчы чоннары чедиишкинниг күүседир-даа ужурлуг.

Партия организлары кадрларга бүзүрелди болгаш хүндүткелди илергейлевишаан, даандырган ажыл-херек дээш оларның харылсаалгазын бедидиринче, шынар составын улам экижидиринче угланган хемчегларни моон соңгаардаа алыр. Кадрларга доктаамал кичээнгей, оларны шиллиринии, таарыштыр тургузарының болгаш кижизидиринің херээн улам сайзырадгайжыдары — СЭКП-ниң XXIV съездиниң шинтпирлерий база тоску беш чылдың планнарын чедиишкинниг күүседиринің үндезини болур.

В. СУРОВ,
СЭКП обкомунуң партийжиорганизастыг ажылдар киидизиниң эргелекчизи.

«ШЫНГА" ЧАГААЛАР

• *Медицина сестраларының чөвүлели.*

• Ак-Туруг суурнуң чаагайжыдылгазынче кичээнгей салыр үе келген.

• КЫЗЫЛДЫҢ КУЗНЕЦОВ КУДУМЧУЗУНУҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫ № 1 БАЖЫҢ ЭРГЕЛЕЛИНДЕН СУГ КОЛОНКАЗЫН ДАРЫЙ ТУРГУЗУП БЭЭРИН ДИЛЕП ТУРАР.

ОРГАНИЗАСТЫГ АЖЫЛДАР

Туберкулёзка удур республика диспансериниң чеди чыл бурунгаар тургустунган медицина сестраларының чөвүделди коллективте ортумак эртемниг медицина ажылдакчыларын ак сеткилдиг ажылынче сырый эвиделээр, оларның ортузунга кижизидиге ажылын күштелдирер талазы-биле солун ажылдарны чорудуп келген.

Чүгле эрткен чылын олар янзы-бүрү темаларлыг он ийи конференцияны эрттиргеи. Оларның кол угланышкыны — медсестраларның этика талазы-биле культуразын бедидери, ырыг кижилерге эптиг-авилеп, сагыш чөвүнгүр болуру, туберкулёзту чедиишкинниг эмнээри болгаш аңаа удур хемчегларни дээштиг чорудары дээш өске-даа чүгула айтырыгларже кичээнгей салыры болган. Январь айда эрттирген конференциязында Хакасиянын ол мергежил талазы-биле сестраларын чалап, аңаа ажылының дүржүлгазын солушкан.

Бо чылдың январь, февраль айларда чөвүдел көдээнин мелицина пунктуларында практиктиг дуза чедирериниң талазы-биле боттуг хемчегларни ап чоруткан. Ылангыя ол соруулга-биле Тожу, Улуг-Хем, Эрзин, Бии-Хем районнарының суурларынга барып, аңаа өкпе ырыынга удур тарышкынны организастаан. Ынчалдыр үнүүшкүннерни ам база планнаан.

Чөвүдел уругларның Бызыда туберкулёз салбырының ырыг-шеверин хынап, ында сестралар эмчилерниң даалгазын сестраларның канчаар күүселип турарын, амнелип турар уругларның ажаалдазын ай санында хынап келген.

Сестраларның мергежилин бедидеринче, оларның ангыаңгы мергежилди өөренип, чедип алырынче чөвүдел доктаамал кичээнгей салып келген. Сөөлгү үеде дөрт сестра массаж техниказын, он кижи диетсестраның мергежилин, он дөрт кижи тарыынкыннар (вакцинация болгаш ревакцинация) чорударының аргаларын шингээдип алган.

Сестралар чөвүдели эмнелгенин администрациязы болгаш ында хөй-нимтиг организацияларының-биле катай эмнелге девискээрин чаагайжыдар талазы-биле эвээш эвес ажылларны эрткен чылын кылып, аңаа 140 шинтпы болгаш 2000 чаян ыыштыг болгаш 10 муң хире чечек дөстерин тарып олуруткан. Ол дээш туберкулёзка удур диспансерниң коллективи макталга четкен. Бо чылын ол ажылын үргүлчүлеп, ол-на девискээрге түс хадыны, ийи муң ажыг чаян ыыштыг болгаш үжен муң чечек дөстерин немей олуруткун шинтпирлээн.

Диспансерниң хөй-нимтиг организацияларының күжениишкинниг ажылынын ачызында 17 медсестрага коммунистиг күш-ажылдыиы тыныш деп хүндүлүг атты тывысхан.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.
Кызыл.

ЧЕТТИРДИВИС

Мээн авам Эрзиннин «Чаа орук» колхоз түргүстунары билек-ле оон кежигүнүүре киргеш, хөй кадара берген. Алды чыл бурунгаар ол пенсияже үнген. Кадыынын байдалы шоолуг эвес: хан базыышкыны улуг.

Чоокта чаа колхозтуң фермазы — Сувуралдан Эрзин эмнелгезинче телефон долгаан: бир кырган ааралаң, медерелин ышкыныл, бакырап тур дээн. Ол кижи мээн авам болган. Дүрген дуза чедирер машина удатпаанда халдып келген. Чалалга эмчиэн Белек Васильевна Сульдум диагноозту дораан тодараткан: хан базыышкыны хенертен чавыраа баткан болган. Эмчи бүгү болдунар хемчегларни алган, ынчалза-даа ыяап келгеи.

Чоокта чаа колхозтуң фермазы — Сувуралдан Эрзин эмнелгезинче телефон долгаан: бир кырган ааралаң, медерелин ышкыныл, бакырап тур дээн. Ол кижи мээн авам болган. Дүрген дуза чедирер машина удатпаанда халдып келген. Чалалга эмчиэн Белек Васильевна Сульдум диагноозту дораан тодараткан: хан базыышкыны хенертен чавыраа баткан болган. Эмчи бүгү болдунар хемчегларни алган, ынчалза-даа ыяап келгеи.

А. ДЕМБРЕЛЬ.
Бай-Даг суур.

ДАРЫЙ ХЕМЧЕГ АЛЫР

Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг суурунуң ырыг-шеверин санитария нормаларынын негелделеринге дүүштүр тургузар үе келген.

Чурттакчылар хамык богун суур ортузунда Ханы-Чоога дээр онгар ишпинче төгер. Орук-тудуг участогунуң чолаачылары тудуг богун болган хомүр-даш хүндүн суур үстүнде Кара-Туруг базырында ырыгнын ажык шолдуде топ, кадыкшылга школазы хамык богун суур базырында ырыг ишпинче дажыглаан турар. № 586 КМК-ның тудугжулары тудуг богун база ыраттайн, ышкы оваалаш каан. Өлген ыттар сеги чер-черде чыткылаар.

Ам хар ирии, оон суу агып турар. Шыптарда, онгараларда хамык хир-бок хем суунче агып кирип, ону бокталдырып, хирлендирер. Оон үркүү-биле балык-байкал кырлып, ол сугну ишкинээр аарыг кижини эмчиже аппаар арга чок болган. Даартазында, оон соонда база бир хонган, эмчилер кээп, аарыг кижинии байдалын хайгаарап, эмнеп турганнар. Ылангыя аныяк эмчи Наталья Васильевна Хорлуу эптиг-эвилеп, кичээнгейлиг, сагыш-чөвүнгүр болганы биети оорту.

Амгы үеде мээн авам Ш. Ханды Эрзин эмнелгезинде, кадыы экижип орар. Буянныг кижилер — ариг үүлгедиг эмчилерге сеткилиминн ханызындан өөрүн четтиргенимни илередип, оларны чаагай ижинге моон-даа соңгаар улуг чедиишкиннерни күүседим.

А. ДЕМБРЕЛЬ.
Бай-Даг суур.

КУДУК ДИЛЕП...

Кызылдың Кузнецов кудумчузунуң 2, 3, 5, 7 бажыннарының суг ижип узар колонказы чаа чыл үнгенден бээр шуут ажылавастаан. Ынчангаш ол бажыннарның ээлери кожазында хуу бажыннарның иштинде кудуктуг кижилерге чаптыш-чаныш, суг дилеп ижер ужурга таварышкы тур бис. Өске арга чок.

Бо айтырыгны № 1 бажыннар эргелелинге чеже чугаалавааи ээр, а оон удуртукчулары курут азаалыкын-биле бисти «сүттарын» келди.

Дузалажып көрүнер!

А. АШАК-ООЛ.
Кызыл хөорай.

«ХЕРЕЛ»

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хөстүү» совхозтуң партия, профэвилел, комсомол организацияларының, органы — «Херел» хана солуунуң эдлчегиг номери чоокта чаа үнген. Ук хана солуунуң эге үүлүнде совхозтуң ажыл-ишчилериниң бо чылгы планныг онаалдаларын күүседир дээш күженишкинниг ажылдап турарын, «Аржаан» аттыг агиткультбригаданың малчыннарга концерт-биле аалдап чораанын кысказы-биле ураи-чечен бижээн болду. Оон ынай чамдык болук материалдар совхозтуң культурлуг, спортчу амыдыралын делгереигей чырыткан. Ол ышкаш «Найырал» деп шинии совхозтуң аныяктары белеткээш, Шагаан-Арыг хөорайга барып көргүскени база Чуруто алышкыларның республикага спортчу чедиишкиннерин ол хана солунда база бижээн. «Күш-ажылдың хөстүү» совхозтуң мурвакчылары — Торгалыг сүт-бараан фермазының саанчызы Санчай-оол Кара-кыска база Ада-чурттуң Улуг дайынынын киржикчизи, аргачы камгалакчызы Роман Железкинге эш-хуунуң чылыг сөстерин анда шүлүктеп бижээнин солун. Ол солуннуу дыка сонуургап номчудум.

О. ДЕЛГЕР-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХУНДЕ

Социализм чурттарында

МООЛДУҢ малчыннарынга чаа төрүттүнген чаш малды хүлээп алыр болгаш доруктурар харыысалгалыг үе келген. Бо чылын 8 миллион амыг баш чаш малды дорунтурар деп планнаан. Сезен кодээ амылагый каттыжыышкынынга дорунтурган малдың саны 1975 чылга утмуштур планнаттынган деңнелге четнеп.

ГДР-НИҢ химия үлетпүрүнүң зң чугула база бир тудуу — Пистерицте (Галле округ) азот кислотазы бүдүрер комбинат.

Ында ам ЧССР-дең чедире берген, мочевина бүдүрер кадергей улуг деригии эптеп турар.

ПОЛЬШАГА бо чылын тараа культуралары болгаш картофель тарыыр шелду 8,5 миллион гектар чедир калбарып сорулга кодээ ажыл-агый амылдакчыларынга онаалтыр тургустунган. Польшаның кодээ чөрлериниң алыр техниказы хөй—15 миллиард злотых түңнүг.

ЧЕХОСЛОВАКИЯНЫҢ кодээ ажыл-ишчилериниң мурнунга бо чазын улуг сорулгалар тургустунган. Тараа культураларын тарыыр шеп чүгле Чехияга бээин эртөөн чылдаазында 20 муң гектар ажыг болур. Словакияның тарыяга шөлдерин база калбартыр.

КУБАНЬҢ ыыбыш тарыыр зң улуг району — Пинар-дель-Рио мокуюң хову-шөлдериниң ажыл-ишчилери бо үеге чедир кеступ корбээн хөй санныг — 34,5 миллион мөөнгак ыыбыш дүмүдүн ажаап алган.

БОЛГАРИЯДА ыяш тарыялгазының чаңчыл болган недвлязы «чурттуң ногаан ыяш байлаан камгалаар болгаш улам арбыдадыр» лозуңнуг эртип турар. Бо чылын 50 муң гектар хире чаа-чаа шөлдерге ыяш тарып олуртур.

ҢӨРЕЙНИҢ делгемнеринде хову ажылдары калбарып турар. Кодээ ажыл-ишчилерге машина тудугжулары улуг дузаны чедирип турар, чурттуң тараалаң девискээрлери хөй-хөй чаа техникалыг апарган. КУДР-ге алды чыл эртип турда, кодээ ажыл-агыйның бир гектар черинге-ле 5—6 трактор болгаш 1 автомобиль онаажыр апаар.

(СЭТА).

Соңгулдага белеткел

ХАНОЙ. СЭТА-ның корр. А. Минаев дамчыткан:

Улусчу эрге-чагырганың чер-черде органнарының — улусчу общиналар чөвүлелдериниң, хоорай болгаш көдээ районнарның, моңуларга хамаарышкан хоорайларның соңгулдазынга идепкейлиг белеткел Вьетнам Демократтыг Республиканың бүгү будуннарында эртип турар. Соңгулда апрельде эртер болгаш республикага тайбынны катап тургускан соонда политиктиг эң улуг болуушкуннарның бирээзи ол болур.

ВДР-ниң күрүне органнары ВДР-ниң конституциязын бүрүн болгаш шыпгыы сагып, улус массаларны калбаа-биле киришпитирип турган, эң баштайгы тайбың соңгулданы эртиреринн, аңаа белеткенирин улуг ужур-дузалыг деп үнелеп турар.

Депутатка кандидаттарның чамдыктары — ховуларның болгаш заводтарның ажыл-ишчилери, күрүнениң, партияның болгаш хөй-нимтиниң, культураның ажылдакчылары, ВДР-де чурттап турар аңгы-аңгы националдарның, улустарның талээлери.

Соңгулда мурнунда алыр хемчегларнин программазын соңгулда участоктары калбаа-биле боттандырып турар. Оларның бажыннары байырлалдыг шиметтинген. Амгы соңгулда демократтыг Вьетнамның ёзулуг улусчу байырлалы боп турар.

«Немец чалгыгның» дамчыдылгалары

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң ГФР-ге барып болур аян-чоруунуң перспективаларын ГФР-ниң парламга органнары тайыгырлап, ол аян-чорукту чүгле ийи чурттуң аразында ийи талаалыг харылсаалларга эвес, харын Европада нимти байдалга чаагай салдарлыг болган туруп болур деп демдеглеп турда, ГФР-де хөй авес-даа бол, шуугаашкынныг мегечи суртаалчылар бар апарган. Олар ол аян-чоруктуң болур үезинге уткуштур совет политиканы бактап шүүлдээр дээш кызып-кылайып, барын-герман парламгага, радио, телевидениин дамчыштыр ойлук чок сурталбодаддарын тарадып турар. Оларның аразында «Немец чалгыгның» радиостанциязының дамчыдылгалары онаа антисоветчи утланышкынныг.

Ол радиостанция дүшкүүрлүг байдалды чавырыдырарынга, айыл чок чорукту болгаш дем каттыштырып ажылдаарын хандырарынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң Европада идепкейлиг чорудуп турар политиказын балдырлаарынче бодунуң дамчыдылгаларын утландырган. Кожазында Скандинавия чурттары-биле ССРЭ-ниң чаагай кожа-хөлбээ харылсаалларны быжглаарынче угланышкынга од радиостанция хөөн чок чоруун илередип турар. Айыыл чок чоруктуң, кады ажылдажыгланның айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле нимти-европа чөвүлел хуралын белеткээринге хамаарыштыр Хельсинкиде эртип турар сүмележилгелерге оон хөөнү чок. Чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкинни кызырар дугайында чугаалажышкынныр эрттиреры организастаарынга хамаарыштыр Европаның хөй-хөй күрүнелериниң, АКШ-тың болгаш Канаданың төлээлериниң Венада эрттирип турар сүмележилгелеринге ол таарышпайн турар.

Европага тайбыңкыл совет политиказын «Немец чалгыгның» балдырлаш, бистиң чурттувусту Европага «контроль» тургузуп алыр күзелдиг деп нүүдээн турарында болгаш өске-даа нүүдүүр бодалдарында кижи билип чадаар чүве чок. Оларны Европаның политиктиг амыдыралында мырыңай тодаргай үе-чадага, дүшкүүрлүг байдалды кошкадырынче, Европа диниг бүгү күрүнелериниң инитилел-политиктиг тургузуулдан хамаарыжа чокка оларның аразында билчиишкинниг болгаш бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажыгланы калбартырынче угланган боттуг базымнары кыпсан турарын боттарының чазактарындан Барын Европа чурттарының улустарының негеп турарынга капсырлаштырган.

А. БИРЮКОВ,
СЭТА-ның тайыгырлакчызы.

Кижиниң кол эргелерин камгалаар дээш

ЖЕНЕВА. (СЭТА-ның корр.). Кижиниң кол эргелериниң таазы-биле ҢНО комиссиязының 29-ку сессиязы ажылын Нациилар ордузунга деескан.

Кижиниң кол эргелерин Африканың мурнуу талазында колония болгаш совн-язы ылгаар үзелдиг ёзу-чурумнарның база Израильдиң эмнелечи эргечагыргазының эмнелеп алганы араб девискээрлерде дерзин, массалыг черчүп үреп турарыбиле холбашкан хөй-хөй айтырыгларны комиссия чугаалашкан.

Апартеидти хоруур болгаш оон ушурунда харыысалга онаарының дугайында Совет Эвилелиниң саналын ёзугаар тургускан делегей керээзиниң төлевилелиин бадылаашкыннарының хөй нуруузу-биле комиссия чүүлдүг деп көрген (аңаа чүгле АКШ-тың болгаш Англияның төлээлери удурланган). Апартеидти кижи төрелгетенге удур кеминг херек үүлгедии кылдыр эң баштайга оң документиде чарлаан.

Кижи төрелгетенге удур кеминг херектерии болгаш кеминг дайын хөректерин үүлгетпеннинге буруулуг кижилерни илередип хорутдаарынга, тудуп бээрингө болгаш иезамчего онаарынга хамаарыштыр социалистиг чурттарның саналын ёзугаар киирген, делегейниң кады ажылдамылга принциптериниң төлевилелиин эң чугула төлевилелдериниң бирээзин кылдыр комиссияның шинтпиринде үнелээн.

Эмнелетнен араб девискээрлерде израиль эмнелелдиң эргечагыргазының 1949 чылга чарган Женева керээзиниң үрел турар дайынзыраи үүлгедиглерии комиссия бадылаашкыннарының хөй нуруузу-биле кеминг дайын херектери деп буруу шапкан.

Мурнуу Африканың сөөкязы ылгаар үзелдиг идегеттериниң белгаш португал колонизаторларның үндезин африкан чонга хамаарыштыр кеминг, өмээрген бүжар үүлгедиглерни кылып турарын бүрүү шапкан, делегеренгей резолюцияны сессиига база хүлээп алган.

Медеглел

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстут түр чазааның шпгики херектер министерствозунуң төлээзи медеглел кылган. Лаоска тайбынны катап тургузаар болгаш национал чөпшээрежилгени чедип алыр дугайында дугурижулганы Каттышкан Штаттарның, вьетнам администрациязының үрел турар үүлгедиглерии буруу шапкан.

Америк стратеггиг ужар түүл патриоттарның контрольдап турар девискээрлерии бомбалап турар. Вьетнамның чөпсектиг күштерн таныид шериглерге шуут деткиткеш, хосталган районнарны ажелеп алырын ораладажып турар деп, медеглелде чугаалаан. Медеглелде ук дугурижулганы үрел турар үүлгедиглерниң хөй санныг боттуг барымдааларын көргүскен.

УЛУГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ БЕСЕДА

ПАРИЖ. (СЭТА). Франция Республиканың президентиэи Ж. Помпиду совет-француз харылсаалларның байдалын совет элчин чоруптар деп турда болган шайлаалгага «оларның идепкейлиг калбарып турар үезин» дээн. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев-биле ужуражып чугаалашкан беседаларын Ж. Помпиду аңаа холбаштыр улуг ужур-дузалыг деп демдеглээн.

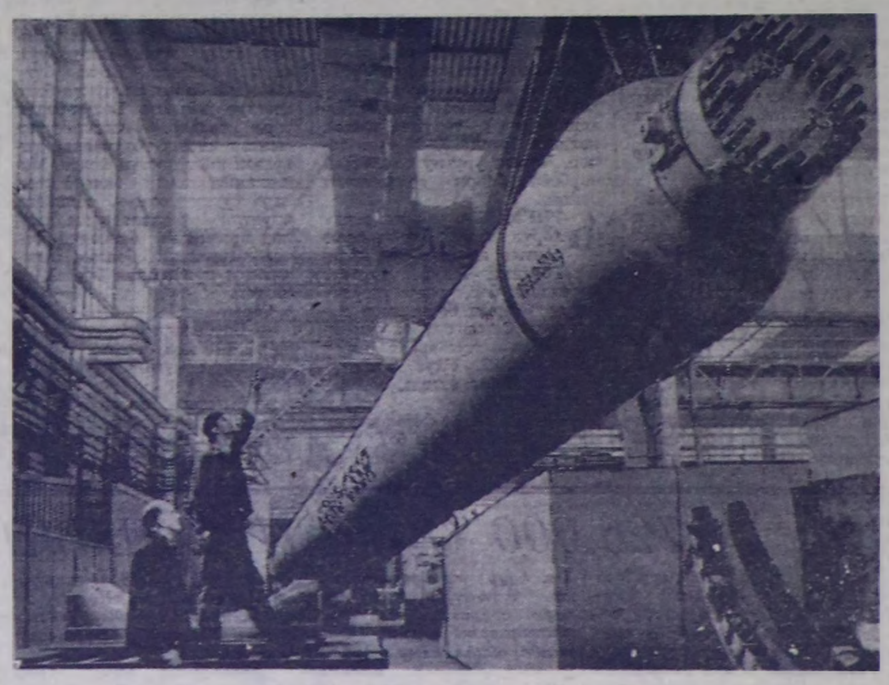
1971 чылдың октябрьда Франциягa Л. И. Брежнев-биле ужурашкаш, Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Франциянын аразында кады ажылдажылганың принциптериниң дугайында документиге оон-биле кады ат салыры менээ өөрүнчүг болган. Франция биле ССРЭ-ниң аразында сүмележилгелер кылыры француз-совет кады ажылдажыгтага доктаамал барымдаалаттынар чүүл болур деп, моон 1970 чылда Совет Эвилелиниге чораан үемде чарлаттынын үнген протоколдар-биле дөмей кылдыр ол документиде айыткан деп, Ж. Помпиду чугаалаан.

Л. И. Брежнев-биле Белоруссияга, Заславльга база катап ужурашканымдан бээр ийи ай болду. Сөөлгү ол беседаларны моон Совет Эвилелиниге эң баштай 1967 чылда чораан үемде эрттирген беседаларым дег, бодум хуумда-даа, ол беседаларның түңнелдериниң дээштиг болганынга-даа хамаарыштыр чаагай сактыышкынналыг бодап чоруур-дур мен.

Совет улус биле француз улустуң аразында найырал бүзүрелдиг болгаш даймнга капсырлаштыр таваржып эрткен шылгалдаларывыс найыралдыг ол сагышсеткилди улам быжыглаан деп чүвеин билир болгай бис. Ынчаныыже француз чазактың богун чорудуп турар политиказында оон-даа чугула чүүл база бар. Политиктиг болгаш нимтизел аайы-биле тургузугларывыс аңгы-аңгы-даа бол, барын чүк чурттары биле социалистиг чурттарның аразында боттарының сагышбодалын чугаалажыры бистиң диниг быжыг туруштуг болгаш тайбың турарынга, европейжилерниң аразында билчиишкиниг болурунга-даа эргежок чугула деп үнелээр бүзүрел ол. Кайыыс-даа бодунуң аайы-биле бүзүреддеринг, кайыыс-даа бодунуң аайы-биле эвилелчилерлиг болза-даа, дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарын, дем каттыштырып ажылдаарын деткиир бүрүн шинтпирлиг бис.

Европада нимти байдал 1973 чылда ол ынавыш-биле болгаш ол политиктиг шилип алышкын-биле дүгжүп турар. Ынчангаш бодумну оваа аас-кежиктиг деп бодаар кижи-дир мен. Хельсинкиде сүмележилгелериниң дугайында бодалдарывысты Л. И. Брежнев-биле январьда чугаалашканывыс, дипломатияны шын боттандырарынга чайлаш чоп таваржып чыдагаанның аайы-биле баштайгы белеткел ажылы оожум чорун турар-даа бол, чогум чөвүдел хуралды удавас чыылдырар деп идегээр барымдаавы берип турар.

Ылангыя улуг-улуг күрүнелериниң аразында харылсаалларга хөөредиглиг суртаал иештередир угланышкын турган сөөлгү чылдарның төөгүзүнден, онзагаар айтырга, 1972 чылдың төөгүзүнден меңээ оон өске база бир бүзүрел, тодаргайлаи чугаалаарга, бүгү чурттар, чогум-на бүгү чурттар чогуур рольдуг боон шыдаар салдарлыг болган турар ужурлуг деп бүзүрел билдиргеи. Ону база чугаалап каайын. Мен бодаарымга, улустарның аразында ёзулуг чөпшээрежилгелиг болурунга эргежок чугула чүүл ол болур деп, Ж. Помпиду оон ынай чугаалаан.

ЧССР. Брюнуң машиналар бүдүрер «Краловополски строирни» заводу химия үлетпүрүнге ажыглаар чүүл-бүрү дериглерни бүдүрүп үндүрүп турар. Оон ол дериглери Совет Эвилелиниде болгаш өске-даа социалистиг чурттарда калбаабиле амыглаттынып турар.

ЧУРУНТА: аммиак бүдүрер реактор. Ону Пистерицтиң (ГДР) химия заводунга тургузар.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

БАЙКАЛ ХӨЛДУҢ БАЙЛАА

ССРЭ-ниҥ Балык ажылагый министерствозунуҥ төвениел институдунуҥ түскай эртемнилери Байкалга үелиг балык укседилерин өстүрүп көвүдедир талазы-биле бөлүк хемчегларин ажылдан кылган.

Ол болза кайгамчыктыг хөлдүҥ бойдус байлактарын камгалаар болгаш таарыштыр ажыглаар талазы-биле калбак хемчегларниҥ кол кезээ болур. Делегейде дус чок суг курлавырларыныҥ бештиҥ бир кезии Байкалда дээрэи бүүдете билдингир. Хөл чүле тергиин арыг суу-биле оналаныл турар эвес, харын ында бар дириг амытанныҥ, балык үнуттеринҥ ийи муң хемнелериниҥ дерттүү үш кезии өске кандыг-дыр черлерде чок боол турар.

Эртемденнериҥ саналыныбиле алыпсаҥ, Байкалдыҥ ол оналаанчак бойдузу 30 миллион хире чыл дургузунда камгалаттынып келген. Ынчангаш 50 болгаш 60 чыдарныҥ аразында ооҥ мурнуу эриинге целлюлоза заводунуҥ тудуу эгелей берген. Бүдүрүлгениҥ ажыглаан суу хоралыг эвес бе, Байкалдыҥ арыг суун чүдептеп бе?—дээр айыылыныышкын чөпүүзүнде тыптып келген: Телевилелдерни үде кылып, саналшкыннарны хынап көрген. Ажыглаан суг арыглар дерилгелериниҥ ортээ заводтуҥ бүүгү чарыгдалыныҥ дерттүү бир кезээ чеде берген. Ынчалза-даа ажыттыныҥ талазы-биле суг арылаарыныҥ ол системазынга дедиштеп дээр дерилгелер делегейде чок.

Байкалдыҥ эриктерин суг камгалалыныҥ зоназы кылдыр чарлаан. Ында дыка хөй черлер арга-арыг паркалары болгаш камгалалдыг черлер апаргылаан. Ооҥ ыяш кезээрин шуут хорун каан. Хөлче кирип чыдар хемнер-биле сал кылдыр шарыпаан чудуктар салдадырын сокпаткан.

Дуе чок суглуҥ омуль дээр сургагыг балыы чүгле Байкалда бар. Ында чамдыкта 120 килограмм четкилей бээр осетрлер беза бар. Ол балыктарны ой-чижек чокка чудуп турганындан оларныҥ курлавыры азоожаан. Ынчангаш Байкалдан омуль болгаш осетр тударын бүрүҥү-биле хорун каан. Ооҥ-биле чергелештир балыктарны кылымал арга-биле өстүрүп көвүдедир дугайында күжениишкиниҥ хемчегларин алган.

Адды чыл мурнунда мен Байкалдыҥ эҥ улуг шинчаачыларыныҥ бирээзи профессор Михаил Михайлович Кожов-биле аман ажыттырып чорааннем. Ол мекээ картазын көргүзеп, чугаалады:

— Бистиҥ экспедициялывыстыҥ ооҥ-ооҥ омульдарны көргөн черлерибо-дур. А бо «пөлдерде» чиир чем четчирдээ болза, балык чок. Байкал аҥгыындан ийи-үш катап хөй омульду чемгерип шыдаар, ынчалза-даа балыктарныҥ боттарыныҥ өзүп көвүлээри эмин эрттир үр-дүр.

Ам хөлдүҥ эриктеринде элээн наан балык өстүрөр заводтар ажыллап турар. Кончуг улуг чаа заводтарны база тудуп турар. Чоокку үеде инкубаторлар Байкалга чыл бүрүдө 5 миллиард омуль үүргеһээн болгаш 2 миллион осетр байланнарын бээр апаар. Ынчаш хөлден чүгле омульду безин 100 муң центнер чедир тудуп болур.

Ынчаарга Байкал база катап ол үнелиг болгаш хөвар балыкты тудуп ажыглап болур хөл апаар бе? Боон болур. Ынчалза-даа мырыный өске бодалдар база бар. Ол дугайын чоокта чаа совет болгаш даштыкы журналистерге кылган парлалго-конференциязынга ССРЭ-ниҥ Балык ажыл-агый министри Александр Акимович Ишков дыҥнаткан: хөлдү балыкчы-сонуургактарга кончуг улуг база кызыр дугайында саналды амгы үеде шыҥгызыбиле өөренип турар.

— Бистиҥ бүүгү чүртүвүстеҥ болгаш даштыкыдан бээп Байкалга экскурсиялаар туристерниҥ саны чыл бүрүде удам көвүдеп турар. Чүс-чүс муң кижилер боттарыныҥ шөлээзиниҥ үезинде бо кайгамчык чараш хөлдеҥ балыктаарын күзеп турар. Ынчангаш хөлдү бир янзы камгалалдыг чер кылгаш, балыкчы-сонуургактарга бүрүнү-биле берае кандыгыл деп бодап турар бис—дээрзин министр чугаалаан.

СТАНИСЛАВ ИЛЬИН.
ПМА-ныҥ тайылбырлакчызы.

ТЕХНИКТИГ ЧОГААДЫЛГА

Биробиджан хоорайда аныяк техниктериниҥ область станциязыныҥ чаа тудуп, тургускан лабораторияларында авиарадиомоделистер, конструктор-техниктер, кино сонуургакчылары тус-тус бөлгүмнерде өөренип турарлар.

1971 чылда уругларныҥ техниктиг чогаадылгаларыныҥ Бүгү-эвилел көрүлдезиниге аныяк биробиджанчылар кылган чүүлдери дээш ВЛКСМ ТК-ныҥ ийи Хүндүлел бижиктери-биле шаҥнаткан. Хабаровск крайга болгаш Еврей автономлуг областка ССРЭ-ниҥ 50 чылына холбаштырган аныяк техниктер көрүлдезиниге олар база-ла элээн кап шаҥналдарны алганнар.

Амгы үеде Биробиджанныҥ аныяк техниктери коллективтиг радиостанциязыны ажыдарынга белеткеп турар. Ол Совет Эвилелиниҥ болгаш дыштыкы-даа чурттарныҥ радио сонуургакчылары-биле радиохарылзаалаашкын түзээ арганы бээр.

ЧУРУКТА: Биробиджан хоорайныҥ аныяк техниктер станциязыныҥ техниктиг модельдер лабораториязында.

В. ВОЛОШКИНОҤУҢ фотозу.

ПМА.

АҢЧЫЛАР, БИЛИП АЛЫҢАР

Черлик кастарны, одуректерни болгаш сугга аштыр база малгаш-балдарлыг черлерге чоруур өске-даа куштарны чазын аныап, өлүрериҥ Совет Эвилелиниҥ бүгү девискээриҥге хоруудаан. Эрткен быштыҥ аар-дөҥге байдалыны болгаш куштарныҥ уя тудуп, өзүп көвүдээриҥге таарымчалыг байдалды бээрии барымдаалаш, аныаашкыныҥ сокпазыр деп шиитпирлээниҥ ССРЭ-ниҥ Көдээ ажыл-агый министерствозунуҥ бойдус камгалалыныҥ, камгалалдыг черлериҥ болгаш аныыр ажыл-агыйныҥ талазы-биле Кол эргелели СЭТА-ныҥ корреспондентизиҥге дыҥнаткан.

Ол ышкаш Украинага, Белоруссияга, Казахстанга, Грузияга, Узбекистанга болгаш Россия Федерациязыныҥ областтарыга бүгү хевирниҥ часкы аҥаашкыныҥ долузубиле хоруудаан.

СПОРТ

13 дугаар ээлчег

Польша биле ГФР-ниҥ хоккейжилериниҥ аразыҥа делегейниҥ Москва чемпионадыныҥ оң үш дугаар маргылдаа ээлчээ шиитпиргиг ужур-дужаллыг болган: олариҥ уткаҥы келир чылын база «А» бөлүкке бактаарыныҥ шааныштыг магадылалын алган. Оонныҥ баштайгы ээлчээниде ГФР-ниҥ хоккейжилери олчалыг болган. Олар 4:2 (1:2, 2:0, 1:0) саҥныг уткан.

Ол ужуражышкыны барык доозулгуже чедир шудургу демиселге арткен. Анаа судьязаарын бо чылдыҥ бирги черидээш маргылдаага эки түледелдиг болган москвалы А. Захарченка болгаш американ Г. Лито дааскан. Халдаар мурнуу үш хоккейжилер Шлодер — Кюнхакль — Филипп ГФР-ниҥ шилиндек командазыныҥ челиишкинниг болурунга шиитпирлиг улугхууну киргеннер.

Оюн эгелээ-ле үш минута боор чорда, ол командаҥ капитаны Шлодер шайбаны ламчыдып бээрге, кирип каккаш, Кюнхакль бир саннаа алган.

Полюктар ойнаарынга аваажгырлангаш, инициативаны апкан: Липек Токаж биле Яворский ийи катап шайба кирип хап алган.

Оюн 53 минута үргүлчүлеп чорда, Кюнхакль дерткү саҥныг кылдыр база бир катап шайба кирип каккан. Маргылдааныҥ түнелеп оон-биле шиитпирлеттинген.

Ам Польшаныҥ хоккейжилери ийиги ээлчегге удук негээр.

Субботада чемпионаттыҥ баштайгы ээлчеглиг маргылдаалары доозулган. Анаа ЧССР-ниҥ болгаш Финляндиянын шилиндек командалары, кежээ — сес удуг алгаш мурнап турар ССРЭ биле Швециянын хоккейжилери ужурашкан.

СЭТА-ныҥ корр.

Телевидение

АПРЕЛЬ 8-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Ламчыдыгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10 — Школачыларга. «Будильник». 12.40 — Өөнүт телекөргүзүүт. «Музыкалыг киоске». 13.10 — Өөнүт телекөргүзүүт. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ССРЭ — Швеция. 3-ку оюн. 15.50— Өөнүт телекөргүзүүт. «Кино аҥы-чөрүктарныҥ шоуы». 14.30—15.00— Чаңсал. 15.00 — Совет Армиязыныҥ болгаш Флоттуҥ дайынчыларына. 15.20 — Өөнүт телекөргүзүүт. А. Н. Островский — «Шиниҥ» херек эки, аас-кежии — ооң-даа дээре» ССР Эвилелиниҥ Күрүлеҥниҥ академиктиг Бичe театрыныҥ фильм-шиизи. 18.00 — «Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Кызыл хоорайныҥ уругларныҥ бот-тывынгыр уран чүүлүүнүҥ түнелеп концерти. 19.40 —«Сээн кырыңда кежээ». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.55 — Өөнүт телекөргүзүүт. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. Польша — ЧССР. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуҥ Спорт ордузундан дамчыдылга. 22.20— «Ыры—73». 23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.25— 01.45— Өөнүт телекөргүзүүт. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ГФР—ССРЭ. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуҥ Спорт ордузундан дамчыдылга.

АПРЕЛЬ 9-ТА

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.15 —«Улуг маттер». Телефильм. 19.30 — «Соңчарыштыҥ оттары». Дамчыдылга 20.00 — «Малыктыҥ чажыды». Телефильм. 20.40 — «Чаа чүүге — чалгыныы». Дамчыдылга. 20.45—«Кижи болгаш хоолду». Дамчыдылга. 21.05— Телемедээлер. 21.20 — Чарлаалдар, реклама. 21.25—22.45— «Мээң оңнуумнуҥ дугайында чугаа». Ю. А. Гагарин дугайында телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Күнотеатрларга

АПРЕЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Солярис» (2 серииязы катай) 9.45, 14.25, 17.30, 20.35; «Адыр, мана!» 12.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хай-бачыт» 10.00, 11.40, 13.20; «Бомбейден келген кудээ» (2 серииязы катай) 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Майныҥ дүмези, аны сугта дүшкен кижи» 11.45, 13.35, «Ак хептиг хаакчылар» (хроника) 12.40; «Аза ковуруулле шулбус чалчаларым» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультфильм 9.00, 12.40; «Понедельникке чедир чурттаалыңар» 10.50, 14.30; «Он тос кыстар болгаш чаңгыс далайым» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

АПРЕЛЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Польша. Олимп оду» 10.00, 11.45, 13.30, 15. 15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Он тос кыстар болгаш чаңгыс далайым» 15.00, 16.45, 18.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Уаун чашпыт чараш кыс Варвара» 16.30; «Бомбейден келген кудээ» (2 серииязы катай) 18.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Диканька чанында суурга кежээлер» 9.10, 11.00, 13.00; «Солярис» (2 серииязы катай) 14.50, 17.50, 20.40 шактарда.

Чөөн-Хемчик районнуҥ Баян-Тала сес чыл школазыныҥ башкызы Монгуш Кежелдей «Эремаа» деп бичии тоожуну редакцияже чоруткан. Аныяк автор чолаачы Дадар-оол биле саанчы Эремааныҥ баштайгы ынакшылыын, төрээн колхозунуҥ эвилел-ижин дээш шудургу инниилериниҥ кызыынан күш-ажылын чогаалында тодазыбиле бижип турар.

«Эремаа» деп ыяска тоожу авторнуҥ проза жанрынга баштайгы орааланыышкыныы. М. Кежелдей бир эвес кызыр болза, проза жанрынга ажылдап болурун бо тоожуу-биле көргүскен. Ынчангаш үстүнде адаанывыс тоожудан эгелерни номчуучуларга таныштырары күзенчиг — деп, Тыва АССР-ниҥ Чолаачылар эвилелиниҥ литконсультантызы С. Сурүң-оол ол тоожуну номчаш, редакцияга саналдаан. Ук тоожудан үзүндүну номчуучуларга бараалгаттывыс.

ЭРЕМАА

(Бичии тоожудан үзүндү)

Дадар-оол, севи «Октябрь 30 чылы» колхозтуҥ Чодураа фермазы-биле кызыдыр сеҥ—дээш, агроном чоруй барган.

МАШИНАГА бензин кудуп ап, үс солуун, аар-саар эриндер дыңаыдып турумда, чанымга турган Сарыг-оол суурже хап чоруй барганыныҥ эскербээн болдум. Чодураа бадар хөҥүүн чокдаа болза, ам канчаар, аргачадаарда, оналап каан черимче бады кадыкпа. Суга чүдүүрүп алган сеялкаларже дажыглап турумда хүн бедип, изий берген. Ол хүн черле ажок изиг хүн болган. Трактористер, чажычылар дүштей берген. Машинам мотору ажок изээн — бертен суг немеп аарын үттүкпен болдум. Ак-Дыгыстан ферма чанында кара суга чедир үш километр хире, ынаар шаап чедип келдим. Кара суг эриинде ногаан шыктың сериин магалы кончуг болду. Чуруп серилттеҥин алгаш радиаторже суг кудуп алыр, кузов ужунга кыйыдып каан багай бырышкак демир-хуулум чогул. Та кайда чыдып калган, изырттып алыр ыргак кадаг эгин бээрге, үштүнүп чыдып каан-тыр. Кедек аайын тыппайн боданып олур мен. Дедыр бригададан барып хуун алыр бе дээрге ыраа кончуг. Мээң үстүмде бора тал хологезинде ак платьелиг уруг ном номчуп олурганын ам чаа көрүп кагдым. Кавчаар боор, ачылап көөр-дүр, суг кудуп алыйн, демир-хуулум чыдып калган-дыр дээрдир дээш ооң чанынче дидим эвес кылаштап чеде бердим. Ол чивеш дивес хүреҥзимээр карактары-биле айтыргапзыг көрүүн келдя. Бо-ла чораан кыс кижилерже улут-ла кичээнгей чок көөр кижи мен. Чүвениҥ шыны-ла херек, ындыг чараш уругну кажан-даа көрүп көрбээн мен, кезек када аҥгадай берген көрүп турган:

— Ху-хуундан берем — дээримге, уруг менче элдепсинип көргеш:

— Адыр, мынаҥар—дээп, номун ынаар салып каап, соңгазы ажык бажыңче чиигп колчуг чорупту. Мээң суг кудар дээш ол-бо дилегзиниҥ турганымны эскерген-даа чадавас. Үр-даа болбаанда чаптаа ак демир-хуулум эккеп бергеш, номун уламчылап номчуй берди.

Суумну кудуп алгаш хуунну чараш кыстың чанынга салып каап, бар чыда уругже хая көрүүн келдим. Ол менче көрүүн келди.

— Четтирдим — дей тыртып каап номунче көрүү берди. Мелегей болганымга дыка-ла хомудадым. Сүрээдээн уум-биле ол-ла хевээр чорупкан мен.

Кежээ дүжүп кээрге, сеялкаларга бар-ла тараамы уруп бергеш, бригадаже чоктап келдим. Дүнеки эҥлечеге өске чолаачы баар чүве.

Ол дүне шуут. удуваан мен. Соңга оттүр сылдыстарже көрүп алгаш чыда хондум. Чүгле ол уругчуң, ол кайгамчык чараш кыстың арып-шырайы сагыжымдан үнмеди. Ол хүүң эккеп бээр дээш чоруй барганда дыдыраштсымаар кара чоон чажы курлаанга чедир шөйлүү баган. Ынаар чоктап келген бис. Моон соңгаар чүңү канчаарын лайын тыппас мен. Чаңгыс-ла чүүдү сактып чораан мен: кажан-даа тура дүшпес, кандыг-бир аргалын дилээр-ле... Дерт.

— Че, мээң машинам-биле каккаш кээли. Кым-даа болза мен тапыыр мен.

— Ынаар кавчаа баар бис?

— Кандыг-бир чыдагаавдан тып аар бис. Сен чүңү-даа ыыттава, мен билир мен — дидир.

— Коргар мен, ооң — дидим.

— Коргар боор чүве бе моң? Анаа кандыг-бир хөректиг улус боон бараалы. Сен ол уругнуң бажыңын айтып бер, ында улустуң шуптузун билир мен. Розаның төрелдери база ында ышкажыгай. Олар-ныҥ-даа бирээзи боон чадавас — дээш Сарыг-оол хөк бодап амырай берди.

— Че ындыг-дыр. Кады баргаш кээли, улус аразына кижиниҥ багай чүвеге таварыштырдыҥ — дидим.

— Ол чүү дээр кижи боор. Кымга-даа, чүңү-даа эскертпес бис, ынчалза-даа ол уругнуң кымыл дээрзин сеҥээ айтып боор мен.

ЫНЧААР дугурушкан мээң машинамга олурушкаш, Чодураа фермазы кайы сеп дээш тутсуп-ла баттывыс. Ферма чоокшулаан тудум чүрээм тиилгээрги дам барып, сагыжым хөлзеп чораан.

Таныжазым чараш кысты билип алыр дээш аля-чоруум ынчаар эгелээн. Бо-ла бүүгү сөөлүнде барып та чүңү-биле доостур ийиннээ. Болдук-болук бора талдар, кызыл-хүреҥ сыптыг аныяк чодураалар үҥгүзеп шык коступ келди. Машинаныҥ газын бичелеткеш, кара сутну оожум кешкеш, оруктуң оң талазынче кырлаҥ крышалыг бажыңче ээптим. Чүрээмни болгаш сагыжымны дувүрээзин бүргей ап келгеп.

Сарыг-оол:

— Бо бажың бе?— дээш чаза-ла каттыра берди.

— Ийе, чүге каттырарың ол?

— Ынчаш чугаалап боор мен. Че, кирээли — деп, барык-ла дуҥнады. Девидээн, сүрээдээн байдалымны эскертпес дээш маныҥ чанынга ажылдаар ужур мөҥээ таварышкан.

Ажыска кезек шыкче көрүп турумда, ол таазга чүвелер тудуп алгаш, суг кыдыынга кээп чүй берди. Иштимде амырай берген мен.

Кара суг упунга шыкка чедип келгеш, уругдан шоолуг ырак эвеске машинаны тургускаш, соок сугну мага хандыр пактап алгаш, чүве кылган кижи боон каапотту ажыдып алгаш үрелдежип олур мен.

Элээн үр болганда ол мээң чанымга чедип келди.

— Үрелп берди бе?—деп айтыра-дыр. Мээң чүрээмниҥ согары уругга безин дыңналып келген шыкап болган.

— Чок, онза чүве болбаан, эдип алдым — дидим.

— Чүңү чаштырып тур силер?

— Сула, ам дораан доосту бээр.

Чугаалажышкын ооң-биле доозулган. Ыраш чоруй бартыже чедир соонда көрүп олур мен. Ооң арыын ылап-ла кажан-на бир черге көрген шыкап болдум.

Ооң чыриткылыг караанда болган хоног үҥүнде кандыгла бир оожум чоргаарадыр болган кижизиҥ чоруктуң чымчак хүндүткели бар ийин. Мээң чанымга келгенин дээш, улуу-биле четтирдим чараш кыс деп бодап олуруп кагдым. Машинамны ажыдаткаш, бригада товүнче чоктап келдим. Эртен 190 га сула төпер. Чараш уругну ооң. ындай көрбейн баары хомудаачыг болган.

БРИГАДАГА Сарыг-оолду көрүп каап, бир-ле чүке сактып келдим. Ооң кадайы Розаның Чодураа чурттуг төрелдери бар, олар үргүлчү ынаар баарын бо-ла коор кижи мен. Сарыг-оол, ол фермазы бо-ла чугаалаан орар кижи болгай. Улус чок хостуун ажыглап алгаш, ооң айтырдым:

— Чодураа фермазының улузун таныыр сен бе?

— Ийе, а чүл?— дээш соңгаар чүңү канчаарын лайын тыппас мен. Чаңгыс-ла чүүдү сактып чораан мен: кажан-даа тура дүшпес, кандыг-бир аргалын дилээр-ле... Дерт.

— Че, мээң машинам-биле каккаш кээли. Кым-даа болза мен тапыыр мен.

— Ынаар кавчаа баар бис?

— Кандыг-бир чыдагаавдан тып аар бис. Сен чүңү-даа ыыттава, мен билир мен — дидир.

— Коргар мен, ооң — дидим.

— Коргар боор чүве бе моң? Анаа кандыг-бир хөректиг улус боон бараалы. Сен ол уругнуң бажыңын айтып бер, ында улустуң шуптузун билир мен. Розаның төрелдери база ында ышкажыгай. Олар-ныҥ-даа бирээзи боон чадавас — дээш Сарыг-оол хөк бодап амырай берди.

— Мындыг чүве-дир ийин. Сарыг, сен кымга-даа ыыттава, ында бир уругнуң ат-сывын айтырып көөр чоор бе деп бодаан кижи мен. Сээн билириҥ-даа чадавас.

— Кандыг уруг-дур, кым боор адыраң?

— Та кандыг дээр чүве ыйнаан, элдеп-ле уруг чорду.

— Ынакшыл бердиҥ бе?

— Чүэүн-даа билбес мен — дидим.

Кижим хораан хозаткылаап сергек кире берген:

— Ам каш шак-тыр — дидир.

— Чок, аная-ла — дээш кижиже хүдүмүүрүп келдим.— Чоок өңнүк апаргаа болгаш оон дилим айтырарым ол-дур ийин.

— Ынаар баарын ол бе?— деп баштактаны-дыр.

— Даарта бис ону доозупкаш, олчаан чоруй баар бис — депкеннимни эскербейн барыптыр мен.

— Ол чүү дээриң ол? Чодураа фермазынче тыртылып тур сеп бе? Кым-бир кыста сагыжың артып калды бе?— дээш, кижим хөк бодап каттыра-дыр. Эҥчоксүнзүмза-даа айтырар-дыр деп шиитпирлеп алдым

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнелеп чыткан

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
АПРЕЛЬ
10
ВТОРНИК
№ 84 (9160).
Өртээ 2 коп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзели ССР Эвилелиниң болгаш Эвилелдешкен республикаларның улус өредилгезиниң дугайында хоорлумудулгазының үнелиннериниң төлевилелиин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга киргеш.

Үнелиннер төлевилелиин «ССРЭ-ниң ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң Известиязы», «Учительская газета» солуннарга болгаш республикалар солуннарынга хей-ниитти чуталаашкын көрзүн хөөн. парлаар деп шиитпирлеэн.

Үнелиннер төлевилелиниң талазы-биле бүгү адилгелерни болгаш саналдарны чорудар адрези: Москва, Кремль. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретариады.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ДАРГАЗЫ Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ ФИНЛЯНДИЯГА ЧОРУП ТУРГАНЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Финляндия Республиказының Президентиниң Урхо Кекконенниң чалаанын ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный 1973 чылдың апрель 5-тен 7-ге чедир Финляндияга аъбаннып аян-чоруун кылып чорааш. Н. В. Подгорныйны удоп чорааннар болза: ССРЭ-ниң дашты-ы херектер министриниң бирги ораалакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң дашты-ы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, ССРЭ-ниң кампелал министриниң ораалакчызы И. Г. Павловский, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Г. В. Романов, ССРЭ-ниң Финляндияда элчизин В. Ф. Мальцев.

Н. В. Подгорный болгаш ону үдеп чораан кижилер найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажылга дугайында совет-финляид Керээниң 25 чыл оюнга холбаштырган байырлалдарга киришкеннер.

Н. В. Подгорный болгаш Урхо Кекконен олар Финляндияга совет әртем болгаш техниканың декадазын ажыдарынга киришкен болгаш ССРЭ-ниң әртемининг база техниказының чедиишкиннериниң делегелгезин ажытканнар.

Н. В. Подгорный болгаш ону үдеэн кижилер Хельсинкиде үлегүр бүдүрүлгелеринге. культура албан черлеринге чоруп, фин улустуң чедиишкиннери-биле болгаш амыдыралы-биле танышканнар.

Н. В. Подгорныйны болгаш ону үдеэн кижилерни черболганга хүндүледдин-биле хүлээп ап турган, ол болза Финляндиянын улуузунуң совет улусту найырал-чы ёзу-биле көрүп турарының илереэшкини болган. Хүндүледиг хүлээп ап турары дээш, Н. В. Подгорныйга сеткилдиң хамыдыктан өөрүп четтиринишкинни илереткен болган Финляндиянын улуузун совет улус кезээде найырал-чы ёзу-биле көрүп келген дээрзин демдеглээн.

Н. В. Подгорный Финляндия Республиказының Президентиниң Урхо Кекконенге Улустарның найыралы орденни тывыскан, ол болза совет болгаш фин улустарның аразында найыралды хөгүдеринге болгаш бижыглаарынга ачы-хавыяазы, тайбыңның хереэнге улуг салымшкинни дээш база ССРЭ-ниң болгаш Финляндия Республиканың аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажылга дугайында 1948 чылда чарлынган Керээниң годаратканы болган совет-финляид кады ажылдажылганы улам ыңай кадбартырынче база хамыладырынче, делегелгенин дүшкүүрүүр чоруун чавырыдырарынче болгаш бижыг тайбыны чедип алырынче углананган политиктиг шугумну уламчылаарынга база хөгүдеринге ийи чурттуң шиитпирлиин бадытканнаар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы болган Финляндия Республиканың Президентизи кады кылган совет-финляид медетлелдиг парлап чарлаарын дутуруштканнар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болган Совет чазактың өмүүжээнден Н. В. Подгорный Совет Эвилелиниң албанның аян-чоруун кылыр келириниче Президент У. Кекконенни чалаан. Ол чалаашкын өөрүп четтиринишкин-биле хүлээп алдынган. Президентиниң келириниң куусаазын соонда дугуржуп ахыр.

• • •

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный апрельдың 7-де Москвага ээп чанып келген. Внуково аэродромга Н. В. Подгорныйны СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың удуртукчу ажылдакчылары уткуп алганнар.

Ооң-биле кады ону үдеп чораан кижилер база четкилеп келгеш.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫН ҮЛЕГЕРЛИГ ЭРТТИРЕР

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының чазында Совет Тывазының тараажылары тараа бүдүрерин улам ковүдедир деп чаагай бодал-биле киргеш.

Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң, Совет чазак эрткен чылын Тывазының тараажыларының күш-ажылчы салымшкының бедии-биле үнелээн. Төрээн чуртка хөй тарааны баар дугайында партияның кыйгырыгына Таңдывың, Каа-Хемниң, Бии-Хемниң ажыл-ишчилери тодаргай ажыл-херектери-биле харыылаан. Көдээ ажыл-агыйның хөй-хөй мурнакчылары орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан.

Эрткен чылдың чедиишкиннери чеже-даа улуг болган бол, бет чылдың шиитпирлиг үшкү чызында Тывазының тараажыларының мурнунда улам улуг, харыысалгалыг соруулгалар туруп турар. Ол дээрге тараа төлүн улам калбартыры, дүжүттүг бедидери-дир. Улам-на хөй тарааны Төрээн чурт бистен манап турар.

Партияның область комитединиң бюрозу 1973 чылда республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга часкы хову ажылдарынга белеткелдиң база ону эрттирериниң талазы-биле хемчеглериниң канчаар боттанып турарының дугайында көдээ ажыл-агый министри эш Лавсолдуң, Совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкынының начальнигы эш Лавриненколуң, «Сельхозтехника» каттыжышкынының даргазы эш Мешкорудниковтуң дыңнадыгларын дүүн чугаалашкаш, республиканың чамдык районнарында, дыка хөй колхозтарда болгаш совхозтарда часкы хову ажылдарынга белеткел дооступ турарын, республикада четчир хемчээлдиг үрезин урдунганын, совхозтарда болгаш колхозтарның хөй нуруузунда көдээ ажыл-агыйның кожуглуг машиналарының болгаш чепсек-херепседдериниң септелгээн шыпкарлып келгенин демдеглээн.

Чамдык ажыл-агыйларның механизаторлары хову турлагларында чеде берген, көдээ ажыл-агый техниказын эдиктирип, оонак сентелге, техниктиг ажаалда талазы-биле ажылдарны бо хүнүерде чедир ылып турар. «Тээли», «Тинлегее» совхозтар, Көлээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы, Таңдыда «Революцияның чалбыжы», Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтар болгаш өске-даа ажыл-агыйлар шиитпирлиг кирген. Часкы ажылдар улам-на калбарып эгелей берген.

Ынчалаажок часкы хову ажылдарын чедиишкиниг эрттиреринго белеткел республикада ниитизин-биле дыка четпес дээрзин СЭКП обкомунуң бюрозу демдеглээн. Апрель бирде байдал-биле алырга, колхозтарда тракторлар септелгээниң планы чүгле 81,7 хуу, совхозтарда — чүгле 86 хуу, а республикада ниитизин-биле чүгле 84,8 хуу күүсеттингеен болган. Тракторлар септелгээни Бии-Хем, Улуг-Хем, Овур районнарының чамдык ажыл-агыйларында, кедергей четпес организастаан. Овурүүн колхозтары планнаттынган тракторларының чүгле 47,4 хуузун септеп алган, а өске-даа чамдык ажыл-агыйларда байдал оорган дээредевес.

«Сельхозтехника» каттыжышкынының чамдык мастерскаялары техника септелгезин оожум болгаш куду шыпарлыг чорудуп турар. Апрель беште байдал-биле алырга, ол мастерскаяларга 33 трактор септелгеге турбушаан болгаш 21 тракторуң келирин манап турган. Каттыжышкынын ниитизин-биле бирги кварталда планда кордуунеенинден 12 тракторну болгаш 17 шимечидикчиин чедир бербээн.

Бо чылдың тарылгазынга чер белеткээриниң планын эрткен чылын дыка хөй колхозтар, совхозтар күүсеттээниниң республикага 136 муң ажыг гектар черни удур аңдарып белеткээр турбуже. Таңды, Эрзин, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарының чамдык ажыл-агыйлажы, аңдазыннар септелгезин кедергей саададып турар. Республикада ам-даа 210 селяка база септеттинээн. Ынчангаш часкы хову ажылдарының техниказының септелгезин доп-дораан дооскан турары үениң эң чидит айтырыы болу берген.

Колхозтарның болгаш совхозтарның тарыыр үрезиниинің шыпарлыг дугайында оваа кичээнгейин салза чогуур. Ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары үрезин шыпарлыыш дугайында оваа сагыш салып, үрезиниң ой-шаанда бедик шыпарлыг кылдыр ажылдап кылыр, четчелээр талазы-биле соңгаралдып болбас хемчегларын алыр ужурлуг.

Бедик дүжүттү алырының эң чугула негелдези болза, часкы шыкты, эрээн хар суун мөөңнээри болгаш чоп ажыглаары болуур. Ындыг турбуже, суттарылганы эрттиреринге белеткел бисте дыка четпес тургустунган. 450 суттарылыга ам-даа чедишпес. Шөлдерге органиктиг болгаш минералдыг чемнишчилгелерни төгерги арбын дүжүттү алырынга чутуза идиглиг турбуже, ол талазы-биле план биске чылдың-на күүсеттинмейн келген болгаш кыш дургузунда чүгле 60 муң бичче-де ажыт тонна органиктиг чемнишчидилгенин төккен ийикпе, азы доктаатмыган пландан үш катап эвээн болуп турар.

Механизатор кадрлар белеткээрин болгаш олардың өөредилгезин ажыл-агыйларның нургулайынга четпес организастаан ужурунда часкы хову ажылдарының үезинде дугуйлуг тракторларга ийи эдчегдиг ажылдаарынга ам-даа 437 кижи чедиишпес. Байдал бо талазы-биле база дүвүреңгир-дир.

Хову турлагларын база ковчуг оожум белеткеп турар. Оларның 35 хуузу белеп эвес. Оларны тааршытыр дерип тургузар, аъш-чем ыыыр ажылдакчылар-биле четчелээр дугайында ан дургеш хемчеглерни алыр ужурлуг.

Республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу, Совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкыны, Мелиорацня болгаш суг ажыл-агый министерствозу, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны, СЭКП-ниң хооркому, райкомнары, райкүүскомнар бо ан чугула ажыл-агыйжы болгаш политиктиг кампанияга белеткел ажылдарында улуг четпеетерив чайладырының шиитпирлиг хемчеглерни оваа чок ап, чонну олуг мөөңнээр сорулгалыг.

Часкы хову ажылдарының үезинде тараажыларның оргузунга масса-политиктиг ажылды калбартып, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче оларны мөөңнээри, механизаторларның болгаш часкы хову ажылында өске-даа ишчилериниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузары база партия организацияларының дорт хүлээлгези болур.

Тываның тараажылары часкы хову ажылдарының үезинде социалистиг чарыштың түгүн улам бедик түдүп, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылын чер ажылының бедик культуразының чылы, тарааның, картофельдин, погаалардың, мал чемин культураларының бедик дүжүттерин алырының чылы болдурар дээш хову ажылдарынга бүгү белеткелди доп-дораан дооскаш, часкы тарылганы кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деннелге үлегерлиг эрттирер хүлээлгелиг.

ЧЕР АЖЫЛЫНГА ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ, ЭРГИМ ЭШТЕР ТАРАЖЫЛАР!

МАЙ 1-НИҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЭЭНДЕ

Мурнуку одуругда

ВЛКСМ-ниң XVI съездизиниң делегады Хайың Свердов— республиканың мурнакчы хөй-чыларының бирээзи. Эрзинде «Чаа орук» колхозтуң чону аңаа чоргаарланыр. Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылының баштайгы кварталын ол база чедиишкиниг доосман: кадарган хою менди, хураганнары шыырап. Ооң бо чылгы социалистиг хүлээлгезиниң ажыр иүүсеттинери чугаажок.

ЧУРУКТА: Х. Свердов.

А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

ЧАСКА БЕЛЕТКЕЛ

Чаагай дүжүт дээш

ТЭЭЛИ. (Телефон-биле). Бистиң совхозтуң тараажылары тоску беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылында бир гектарга онааштыр ортумаа-биле 12 центнерден эвээш эвес дүжүттү өстүрерин хүлээнген. Ону күүседири-биле часкы хову ажылдарынга багай эвес белеткенген. Бисте часкы хову ажылдары эгелээн. Шык базырыышкыныиче дөрт агрегат киргеш. Олар баштайгы хүннерде чеди чүс гектарның шыгын базырган. Бо ажылда Семен Дамба, Солун-оол Кара-оол эки ажылдап, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турарлар.

Ажыл-агый ниитизи-биле 2400 гектар чернин шыгын базырар, ону механизаторлар беш-ле хүн иштинде илииртээрин хүлээнген.

Чаагай дүжүттү өстүрүп алырының магадыладыныи бирээзи суггарылга болгай. Ынчангаш бисте дөрт суггарылга бугазының баштарын кылган, үннарын аштаан, септелгелерин чоруткан. 120 суггарыкчыны аңгы-аңгы звеноларда үскен. Эдер-Куй, Бай-Тал, Дөн-Терек бугаларының суу бады келген. Бо черлерниң тарылга шөлдерин суггарып эгелей берген.

Совхозтуң тараажылары болгаш механизаторлары бо чылын чаагай дүжүттү өстүрер дээш боттарындан хамааржыр бүгү-ле үүлдерин кылырлар.

Ө. КАРА-ДОҢГАК,
«Тээли» совхозтуң директору.

Кыска хуусаада

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан, Кек-Чыраа салбырлары шык базырыышкынын эгелей берген. Ол салбырларның механизаторлары баштайгы ийи хүнде 500 гектар чер илииртээнер.

Совхозта алды агрегат шык базырыышкынынче киргеш. Эрткен хүнүерде Михаил Дажы биле Монгуш Машык-оолдуң агрегаттары хүн нормазын ажыр күүсеткен. Өске механизаторлар оларга чедер дээш шудургу ажылдап турарлар. «Улуг-Хаяның» механизаторлары тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында 7034 гектар черниң шыгын базырар. Ол ажылды 7 хонук дургузунда доозары ажылчын планда көрдүгеен.

1973 чылда тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көөдедирип дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга улуг хажыылар идепкейлиг киришпишаан, часкы хову ажылдарын агротехниктиг кыска хуусаада доозарын хүлээнген ажылдап турар.

Бистиң корр.

• • •

Чөөн-Хемчик районнуң тараажылары шиитпирлиг чылдың часкы тарылгазынче калбаа-биле кирипкеп. Бо хүнүерде 40 ажыг агрегат шык базырыышкынында ажылдап турар.

Районнуң механизаторлары хову ажылдарынга багай эвес белеткенгеннер. Ылаңгыя «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхозтар үрезин арыглаарынга, техника септээрингe үлегерлиг болгаш болгаш шык базырыышкыяыя чедиишкиниг эгелээн.

Чөөн-Хемчикчилер бо чылын 23 муң гектар черге тарылга чорудар. Олар шык базырыышкыныр бо неделяда доозар дээш социалистиг чарышты калбарткан ажылдап тураралр.

М. ТӨМҮР-ООЛ.

Коммунистиг субботникке

Респотребсоюзтуң Кызылда үлеттүр комбинадының коллективин коммунистиг субботник хүнүнде эң-не бүдүрүкчүлүг ажылдап тургаш, 3,7 муң рубльдың белен продукциязын бүдүргеш, садыг организацияларынче түүрүп чорударын дугуржуп чугаалашкан.

Респотребсоюзтуң тулуг-септелге эргелелиниң ажылмычылери боттарының объектилеринге ажылдап хүнзээр. Универсалдыг баазанын коллективи хой дүгү хүлээп алырынга белеткел ажылдарын кылыр.

Респотребсоюзтуң баштаар черниң ажылдакчылары 100 ажыг кижи шефтеп турары «Көк-Тей» совхозка барып ажылдаарлар.

Үстүүле коллективтер субботник хүнүнде ажылдаан акшазын бөш чыл фондузунче киирер.

К. САТ.

Кварталдың тиилекчилери

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле.). Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының баштайгы кварталында Тес-Хем районнуң малчыннарының багай эвес ажылдавын СЭКП райкомунуң бюрозунга болгаш райкүүскомга демдеглээн.

Районнуң ажыл-ишчилери бирги кварталда күрүнее эът садарының планын 137,7 хуу, сүттү—112,4 хуу күүсеткен. Ажыл-агыйлардан «Тес-Хем» совхоз социалистиг чарышка бирги черни алган. Совхоз күрүнеге сүт садарының онаалдазын 104 хуу, эттиин —158 хуу күүсеткен, мал бажын өстүрериниң даалгазын чедиишкиниг боттандырган. Бир иненке онааштыр сүт саап алырын эрткен чылдың бо үезиниден көвүдеткен. Совхозтуң бирги кварталда чедип алган чедиишкиннерин дээш, (директору Н. Байыр-оол, партком секретары Д. Хертек, көдээ Совет даргазы С. Шалык, комсомол комитединиң секретары С. Даңзы-Белек) СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчинр Кызыл тугун пунктута хевээр арттырган. Олар Май 1-ни төлептиг уткуур дээш кызымак ажылдап киргеш.

Сүт-бараан · фермаларындан «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей фермазы (эргелекчизи Чоолу Баткар) эрткен үш айларда эки көргүзүглерни чедип ап, күрүнеге сүт садарының планын ажыр күүсеткен.

Хойжу бригадалардан «Ак-Эрик» колхозтуң Тадар Түменнин удурткаңы № 1 хойжу бригадазы малдың чаш төлүн менди өстүрүп алыр талазы-биле өскелерден эки түннелдиг болган. Хойжулардан «Чодураа» колхозтуң кадарчылары Максим Сувандии, Серев Шмит, Ешчур Дамсүрүн олар төрүүр чүс хойга онааштыр ам бешин 100 хураганны доруктурүп өстүргеш, чаршыткын бирги одуруунда чоруп турар.

Районнуң Күш-ажылчы алдарның тугун «Тес-Хем» совхозтуң О. Шыпаа салбырының № 5 хойжу бригадазынга алдар болдуруп көдүрген.

Партия райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском үлетпүр бүдүрүлгелер аразында чаршыткын түннелиин база үндүрген. Аңаа Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу тиилекчи болуп үнген. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчинр Кызыл тугун пунктута хевээр арттырган. Олар Май 1-ни төлептиг уткуур дээш кызымак ажылдап киргеш.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ТЫВА АССР-НИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ РАЙОН, ХООРАЙ, КӨДЭЭ БОЛГАШ СУУР СОВЕТТЕРИНИҢ СОҢГУЛДАЛАРЫН ЧОРУДАР ДУГАЙЫНДА ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтеринин он үшкү чыл-жының эрге-хүлээлгелери 1973 чылдың июнь 13-те доостуру-биле холбаштыр база «РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының край, область, округ, район, хоорай, болгаш суур Советтеринин соңгулдаларын чорудар дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң дөктаадмыы болза:

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтеринин соңгулдаларын 1973 чылдың июнь 17-де, воскресеньеде, эрттирер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретарының хүлээлгезин, күүседип турар С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1973 чылдың апрель 9.

1973 ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮНГЕ

Бистиң чуртта

АЛТАЙДА ЧАС

Эрте частың уламындан Алтайның тараажылары шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Олар часка белеткелди дүргеп-не доозарынче чүткүп турар. Аңгы үеде 22 муң тракторну-ыяк септээп, белен техниканың шугумунда тургускан. Ажыл-агыйжыларның хөй кезии андазыннарны, культиваторларны, сеялкаларны септеп доозупкаш, чаштырылга агрегаттарын четчелеп турар. Ол дүржүлгелиг механизаторларга техниканы шолче баштай үндүрерин дааскан. Чижээ, «Сорокинский» совхозта хоочун тараачын, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. И. Гусольников, а «Целинный» совхозта—Россия Федерациязының алдарлыг механизатору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. Ф. Чечевица чаштырылга агрегаттарын баштай башкарып үндүрер.

Хүн караа чылый бээри биле-ле, крайның механизаторлары эрээн сугну боор, суттарылгага ажылдап эгелээн. Алтайның шөлдериниде бир муң хаяо трактор агрегаттары, будьдозерлер болгаш хар бөлүкчүлери ажылдап турар.

БАРНАУЛ.
(СЭТА-ның корр.).

ШАЛЫПЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

Украинада агаар-бойдустуң байдалы таарымчалыг боор чылын эгелээн. Сумы областап аңгыда бүгү черлердо чаштырылга агрегаттарын бүрүүбиле шолче үндүргеп. Баштайгы хүнден эгелээп, ажыл шалыпчы ёзу-биле чоруп турар. Республиканың ажыл-агыйлары бир неделя иштинде барык ийи миллион гектар шөлдү чаштырып тараан.

Бо чылын тараа шөлүнче оваа кичээнгей салып турар. Ажыл-агыйлар тараа шөлүн 90 муң гектарга калбартыр деп турар. Ын-не дүжүттүр болгаш эки сорттуг культураларны чаштырарын шиитпирлээн.

Часкы ажылдарның хуусаазын кыырары дээш демисел калбарган. Запорожье болгаш Херсон областарның ажылагыйлары суда, арбай болгаш чочак-тараа чажарын республикага бир-ле дугаарында доозуп, од ажылга чүгле ийи-үш хүнүү чарыгдаан.

КИЕВ.
(СЭТА-ның корр.).

БЕДИК ТЕМП

Донуң тараажылары чаанын чажар тараа культураларын бир миллион гектарда тараан. Ростов областың 38 районнарының шупшузунда хову ажылдары калбарган. Арбай болгаш өске-даа тараа культураларын тарыыр шөлдерни ажыл-агыйлар калбартып турар.

Көдээ механизаторларының калбак чарыжының, техниканы мертежилдиг ажыглаарының түннелиинде ажыл шулуудан, улам шапкын ёзу-биле чоруп турар. Чижээ, «Гигант» совхоз 14 муң хире гектар шөлге тараанын чүгле 90 ажыл шагының иштинде чаштырып доозупкан.

ДОНДА-РОСТОВ.
(СЭТА-ның корр.).

ПЛАНДАН АЖЫР ЧАШТЫРГАН

Джамбул областың ажыл-агыйлары тараа культураларын пландан ажыр чаштырып киришкен. Чижээ, «Трудовой нахарь» колхоз планнан ажыр 400 гектар тараа чаштырган.

Областың тараажылары тараа бүдүрерин ковүдедир дээш бо чылын арбайны, кызыл-тасты эрткен чылдынындан 31 муң гектар хөйнү чаштырар деп шиитпирлээн.

ДЖАМБУЛ.
(СЭТА-ның корр.).

ХӨВЕҢ ТАРЫЛГАЗЫ

Таджикистанның мурнуучөөн девискээрлеринге кудуушкуннуг частаашкыннар соонда хүнзээрек, көөн агаар тургустунган. Хөрүүн ковчуг дүргеп чылып, арбаан. Ажыл-агыйлар хөвең үрезинин чаштырып эгелээн. Оон «Ташкент-3» дээр шыламын шынарлыг сортун бир-ле дугаарында дыка дергем шөлге тарыыр деп турар.

Мурнуу-чөөн Таджикистанның хөвеңчилери часкы чаштырылганы чеди ажыл хүүнде-ле доозуптарын шиитпирлээн.

ВОСЕ,
Таджик ССР.
(СЭТА-ның корр.).

БҮГҮ ТЕХНИКА ШӨЛДЕ

Час эрте дүжүл, агаарның байдалы таарымчалыг болганда, Калининградтың тараажылары хову ажылдарын улам калбартканнар.

Областың тараажылары ам тоску беш чылдың үшкү чылының байлак дүжүт дээш демиселди эгелээн. Чаштырылга агрегаттары шупшузу шөлдерде чеде берген ажылдап турар. Тараа культураларының бүгү шөлүнүң дөрттүн бир кезиин чаштырган. Ол дээрге эрткен чылдың бо үезинде түннелден 25 муң гектар хөй-дүр.

КАЛИНИНГРАД.
(СЭТА-ның корр.).

Космонавтика хүнүнге

КАЛУГА. (СЭТА). Планеталар аразынга аян-чоруун кылырының теоретиги К. Э. Циолковскийниң ур үе иштинде чурттаан бо хоорайның чурттамчылары космосче киминиң баштайгы ушудуушкунунуң 12 чыл оюн демдеглээрингe белеткенип турар. Ында лекцияларны номчуп, делегелгелерни тургузуп турар, ол бүгү — космос делгемин шиңгээдип алырынга совет улустуң чедиишкиннеринге турасчааттыгнан.

К. Э. Циолковскийниң бодунуң эртем-техниктиг идеяларын ажылдап кылып турганы турасчаалдыг бамыңынга, космонавтика төөгүзүнүң Циолковский аттыг нуруне музейинге экскурсантылар оваа хөй болгулаар. Чыл дургузунда ол музейге 350 муң ажыг кижи чорган. Ун музей чүгле беш чыл ажыг ажылдап турар болза-даа, ол — эртем биилгелерин пропагандалаар талазы-биле улуг теп болу берген.

УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА ССР ЭВИЛЕЛИНИҢ БОЛГАШ ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ХООЙЛУЖУДУЛГАЗЫНЫҢ

УНДЕЗИННЕРИ

Октябрьның Социалистиг Улуг революциязы улус өөредилгезин, эртемин болгаш культураны бистиң чуртка хөгжүдериге политиктиг, экономиктиг болгаш социал талазы-биле тавырымчалыг байдалдарны тургускан. Төөгүүнүң кысса үезинде дургузугда совет ниитилелдиң үгаан-бодал амыдыралының бүгү талаларына социалистиг идеологин бадыткаттынып тургустунган. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле коммунизм тургузунчузу чаа кижини хевирээп тургузарының сорулгазы чедиишкинниг боттанып турар.

Улус өөредилгезиниң ёзулуг демократтыг системазы кижи төрелгетенниң төөгүзүнде бир-зе дугаарында бистиң чуртка тургустунган болгаш ол ССРЭ-ниң хамаатыларынга ортумак, а ол ышкаш дээди эртемни чедип алырының боттуг аргазын хандырып берип турар.

ССРЭ-ге социализминиң тиилелтези совет улустуң материалдыг чаагай чоруунун, культурлуг болгаш эртем-билиглиг деңнелиниң соксаал чок өзерин хандырган, школа назыны четпээн уругларны кижизидер ажылды калбаа-биле хөгжүдер, ынаа-ла өөренир сес чыл өөредилгезин чайгылыш чок боттандырар болгаш профессионал-техниктиг, тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң четкизин хары угда калбартпышаан, бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчир аргазы берген.

Өзүп орар салгалдың бүгү талалыг сайзыралын, улус ажыл-агыйын бедик мергежилдиг специалистер-биле хандырарын, ССРЭ-ниң чуруттакчыларының ниити болгаш профессионалдыг эртем-билиин улам бедидерин бистиң чуртта коммунизм тургузуушкуну, бүдүрүкчү күштериниң хөгжүдези болгаш эртем-техниктиг дешпилге негеп турар.

Ортумак өөредилгени чер болганынга боттандырары болгаш ниити, профессионал-техниктиг болгаш тускай өөредилгени сайзырангайжыгзы совет улустуң культуразының улам бедип өзеринге, коммунистиг үнел-бодалды кижизидерингe, күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алырынга деткимче болбушаан, утаан ажылы биле күш-ажылының аразында, хоорай биле көдээниң аразында боттуг илгалдарны чоорту узуткаларынга чутула фактор болур.

ССРЭ-де өөредилге дээрге, ёзулуг бүгү улустуң херээ. Күрүне, өг-бүле болгаш хөй-ниити организациялары каттышкан күжениишкин-биле өзүп олурар салгалды кижизидерин болгаш өөредирин боттандырып турар. Ниити билигниң ортумак, профессионал-техниктиг, тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң башкы ажылдакчыларынга улус өөредилгезин көжүдериге онза роль онаажып турар, мынангаш оларның ажыл-чорудулгазы аныяк салгактыларның өөредилгезиниң болгаш коммунистиг кижизидилгезиниң чогуур шинарлыг болуру дээш профессионал болгаш хөй-ниитиниң мурнунга харысалгазынга үндезилеттинген.

I бөлүк. Ниити чүүлдер

1 чүүл. ССРЭ-де улус өөредилгезиниң сорулгазы

ССРЭ-де улус өөредилгезиниң сорулгазы болза, марксизм-ленинизмниң идеяларынга база совет хоойлуларны болгаш социалистиг норум-чурумну үндүлеп, сагыырының улам бедидип өзеринге, ажыл-агый биле база социал-культура тургузуушкунунуң янзы-бүрү адырларынга чедиишкинниг ажыылдан шыдаар, хөй-ниитиниң болгаш күрүненин ажылынга идепкейлиг киржир аргалыг, социалистиг Төрээн чуртту кызыгаар чок камгалап, ооң материалдыг болгаш утаан-бодал байлактылын кадагалап база улгаттырып, бойдусту хумагалап болгаш камгалап шыдаар, коммунистиг ниитилелдиң бедик эртем-билиглиг, бүгү талазы-биле сайзыраңгай, ыан-кадын болгаш идепкейлиг тургузуучуларын белеткээри болур.

2 чүүл. Улус өөредилгезиниң дугайында совет хоойлужудулганың сорулгалары

Улус өөредилгезиниң дугайында ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазы болза, өзүп орар салгалдың өөредилгезиниң болгаш доминустиг кижизидилгезиниң талазы-биле совет кижилерин негелделерин база сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң хереглелин эң долдур хандырып, улус ажыл-агыйын чогуур мергежилдиг ажылчыннар болгаш специалистер-биле хандырар дээш улус өөредилгезиниң талазы-биле ниитилел харылзаларын таарыштырар.

3 чүүл. ССРЭ-ниң хамаатыларының өөренир эргези

ССРЭ-ниң хамаатылары ССРЭ Конституциязын ёзугаар өөренир эргелиг.

Ол эрге болза долу эвес ортумак школа (сес чыл) деңнэлиг ыяап-ла өөренир ниити өөредилге, ам боттанып турар аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгези, профессионал-техниктиг, тускай ортумак болгаш дээди өөредилгенин калбак хөгжүдези-биле, школа назыны четпээннерге база школадан дашкаар кижизидилге албан черлериниң четкизин калбартырыы, школаларга өөредилгени төрээн дылга башкылаары, өөредилгениң бүгү хевирлериниң халас болуру, күрүне стипендияларының болгаш өөреникчилерге материалдыг дузалдамчының өске-даа хевирлериниң системазы-биле, курстар организастаары, бүдүрүлге болгаш техниктиг өөредилгениң база ажылчы чоннуң мергежилин бедидерининг өске-даа хевирлерин ажылгаары-биле хандыртынар.

Өзүп олурар салгалды кижизидерингe база өөредирингe эң таарымчалыг чүүлдерин турғузар сорулга-биле ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазы өөреникчилер биле студентилерге чогуур чинчеделерин бээр.

4 чүүл. ССРЭ-де улус өөредилгезиниң кол принциптери

ССРЭ-де улус өөредилгезиниң кол принциптери болза:

1) эртем-билиг чедип алырынга ССРЭ-ниң бүгү хамаатылары аймак-сөөгүлеп болгаш нациовалындан, эр, херээженнилеп, шажын-чүдүлгезинден, эт-төрегилининден база социал байдалындан хамаарылга чокка деп эргелиг;

2) бичии болгаш элээди уругларның өөренирп албан;

3) бүгү өөредилге-кижизидилге черлери күрүненин болгаш хөй-ниитиниң болур;

4) өөредилгени төрээн дылынга азы ССРЭ-ниң улустарының өске-даа дылынга чорудар, өөредилге дылын шилип алыры база хостуг;

5) өөредилгениң, медицина хандырылгазының бүгү хевирлериниң халас болуру өөреникчилерниң чамдыызын күрүненин долу хандырылгазынга тургузары, сургуулдар болгаш студентилерниң стипендия хандырылгазы база оларга өске-даа материалдыг дузалдамчы көргүзери болур;

6) уруглар, оолдар кады өөренир;

7) улус өөредилгезиниң системазы чаңгыс аай, өөредилге черлериниң бүгү хевирлери салгашкак болур, өөредилгениң эге чадаларындан дээди чадаларынче шилчимирин ол хандырар;

8) өөредилге болгаш коммунистиг кижизидилге чаңгыс аай, өзүп олурар салгалды өөредирин болгаш кижизидерин амыдырал-биле, күш-ажыл-биле, коммунистиг тургузуушкунунуң практиказы-биле холбаалыг;

9) өөредилгениң утказы эртемге үндезилеттинер, эртемнин болгаш техниканың, культураның болгаш уран чүүлдүң эң чаа чедишкиннерин барымдаалап, оны доктаамал сайзыраңгайжыдар;

10) өөредилге гуманныг болгаш чаагай мөзүү-шыварга үндезилеттинер;

11) өөредилге шажындан хостуг, хамаатыг утка-шынарлыг.

5 чүүл. Улус өөредилгезиниң дугайында ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазы

Улус өөредилгезиниң дугайында ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазы болза амгы үндезиннерден база оларга дүүштүр ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның улус өөредилгезиниң дугайында өске-даа хоойлужудулга актыларындан турғустунар.

6 чүүл. Улус өөредилгезиниң талазы-биле ССР Эвилелиниң бүрүн эргелери

Күрүне эрге-чагыргазының дээди органнарының болгаш күрүненин эргелеп органнарының күүрүнден улус өөредилгезиниң талазы-биле ССР Эвилелиниң эргезинге хамаарыжыр чүүлдер болза:

1) ССРЭ-де улус өөредилгезиниң эргелеп системазын турғузарының ниити принциптерин доктаадыры;

2) ССРЭ-ниң улус өөредилгезин хөгжүдериниң күүрүне планнарын болгаш чуртуун улус ажыл-агыйынга мергежилдиг специалистерин белеткээриниң планнарын доктаадыры;

3) өөредилге черлериниң болгаш улус өөредилгезиниң албан черлериниң хевирлерин доктаадыры, оларның дугайында дүрүмнерин (уставтарын) бадылаары, өөредилге черлеринге өөренирининг хуусаларын доктаадыры;

4) дээди өөредилге черлерин база эвилелге чагыртқан тускай ортумак өөредилге черлерин болгаш ниити-билиг школаларын организастаары, эде организастаары база дүжүрери;

5) өөредилге черлериниң болгаш улус өөредилгезиниң албан черлериниң штаттарын тодарадырының, ажылдакчыларының күш-ажылын нормаларының болгаш төлөөринің чурумун доктаадыры;

6) бүгү өөредилге-кижизидилге албан черлеринге өөредилге-методиктиг удуртулганың ниити принциптерин турғузары, өөредилге планнарын бадылаары болгаш өөредилге программаларын бадылаарының норум-чурумун тодарадыры;

7) улус өөредилгезиниң албан черлериниң материал-техниктиг болгаш өөредилге-материалдыг баазазын хөгжүдериниң ниити-эйилел планнарын турғузары;

8) улус өөредилгезиниң органнарын, а ол ышкаш эвилел чагырганыг өөредилге-кижизидилге болгаш эртем-шинчилел албан черлерин удуртқыр;

9) өөредилге-кижизидилге албан черлериниде өөренип болгаш кижизиттирип турар кижилерге материалдыг дузалам-чының хевирлерин болгаш норма-чижектерин доктаадыры;

10) өөредилге албан черлериниң, улус өөредилгезиниң органнарының болгаш албан черлериниң ажыл-чорудулгаларынга норум-чурумну турғузары болгаш күрүне контролюн боттандырары;

11) даштыкы күрүнелер-биле ССРЭ-ниң улус өөредилгезиниң айтырыгларының талазы-биле керээлерин болгаш дуғурзулгаларын чарары база бо айтырыглар талазы-биле делегей организацияларынга ССРЭ-ниң төлөөлөрин;

12) ССРЭ-ниң Конституциязы болгаш бо үндезиннерни ёзугаар ССР Эвилелиниң эргезинге шилчиткен улус өөредилгезиниң өске-даа айтырыгларын шиитпирлээри.

7 чүүл. Улус өөредилгезиниң талазы-биле эвилелдешкен республикаларның бүрүн эргелери

Күрүне эрге чагыргазының дээди органнарының болгаш күрүне эргелеринин органнарының күүрүнден улус өөредилгезиниң талазы-биле эвилелдешкен республиканың эргезинге хамаарыжыр чүүлдер болза:

1) Улус өөредилгезин хөгжүдериниң республика планнарын болгаш эвилелдешкен республиканың улус ажыл-агыйынга мергежилдиг ажылчыннарны база специалистерни белеткээриниң планнарын турғузары;

2) Ниити билиг школаларын, профессионал-техниктиг өөредилге черлерин, а ол ышкаш республика чагырганыг түскай ортумак өөредилге черлерин доктаатынган чурум ёзугаар организастаары, эде организастаары болгаш дүжүрери;

3) ССР Эвилелиниң хоойлужудулгазынга үндезилээш, республика болгаш түс чер чагырганыг бүгү өөредилге-кижизидилге албан черлерин өөредилге-методика талазы-биле удуртуруп боттандыреры, турғустунган чурум ёзугаар өөредилге программаларын бадылаары;

4) республика болгаш түс чер чагырганыг улус өөредилге албан черлериниң материал-техниктиг болгаш өөредилге-материалдыг баазазын хөгжүдериниң республика планнарын турғузары;

5) эвилелдешкен республиканың девискээринде турар улус өөредилге черлериниң, улус өөредилгезиниң органнарының болгаш албан черлериниң ажыл-чорудулгазын контрольдаарын боттандырары;

6) улус өөредилгезиниң талазы-биле даштыкы чүүттарбиле кады ажылдажыгга дугайында хемчеглерин ниитиэвилел планнарын ёзугаар кылырын хандырары;

7) ССРЭ Конституциязын, эвилелдешкен республикаларын Конституцияларын болгаш бо үндезиннер ёзугаар эвилелдешкен республиканың эргезинге хамаарышкан улус өөредилгезиниң өске-даа айтырыгларын шиитпирлээри.

8 чүүл. ССРЭ-де улус өөредилгезиниң системазы

ССРЭ-де улус өөредилгезиниң системазынга моон адаанда өөредилге-кижизидилге албан черлери кирип турар:

школа назыны четпээннерниң кижизидилгезинин;
ниити ортумак өөредилгенин;
школадан дашкаар кижизидилгенин;
профессионал-техниктиг өөредилгенин;
тускай ортумак өөредилгенин;
дээди өөредилгенин.

Өөредилге-кижизидилге албан черлери күрүне органнарының, а ол ышкаш кооператив-колхозтуң болгаш хөй-ниитиниң өске-даа организацияларының эргезинде турар.

9 чүүл. ССРЭ-де улус өөредилгезиниң күрүне эргелери

ССРЭ-де улус өөредилгезиниң күрүне эргелерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдели, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүделдери, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүсейин комитеттери, а ол ышкаш ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазын ёзугаар тускай эрге-хүзээглелиг, ниити ортумак, профессионал-техниктиг, тускай ортумак болгаш дээди өөредилге эргелеринин органнары, боттарының чагыргазында өөредилге-кижизидилгенің албан черлерлиг министерстволар болгаш ведомстволар боттандырар.

ССРЭ-ниң улус өөредилгезиниң күрүне эргелеринин органнары оларның дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң бадылаан дүрүмнерин ёзугаар ыяап-ла боттарының системаларында бакпаан турар эвилел-республика министерстволарын болгаш эвилелдешкен республикаларның ведомстволарын дамчыштыр ниити ортумак, профессионал-техниктиг, тускай ортумак болгаш дээди өөредилгени удуртур база шуут боттарының чагыргазында өөредилге-кижизидилге албан черлерин боттаар, ол ышкаш өөредилге, кижизидилге, методика болгаш эртем ажылының талазы-биле өөредилге-кижизидилге албан черлерин эргелеп айбы-биле кыяа чагыртканындан хамаарылга чокка ыяап-ла күүседир ниити дүрүмнерин ажылдап кылыр болгаш оларның ажыл-чорудулгазын контрольдаарын боттандырар.

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттери оларга чагыртқан өөредилге-кижизидилге албан черлерин удуртур, ол албан черлериниң четкизин калбартырынче, оларны шын сайгара тургузарынче болгаш материал-техниктиг баазазын бижиглээрынче угланган хемчеглерин алыр, бүгү-ниитиниң ыяап-ла өөредилгезин база школа назыны четпээннерге болгаш школадан дашкаар кижизидилгенин удуртуруп ханзырар. Советтериниң девискээринде турар профессионал-техниктиг, тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң ажылынга дуза көргүзер.

10 чүүл. Өөредилге-кижизидилге албан черин удуртуру

Өөредилге-кижизидилге албан черин удуртуруп ниити билигниң ортумак школазының, профессионал-техниктиг, тускай ортумак өөредилге черинің директору, дээди өөредилге черинің ректору боттандырар, олар башкылар коллективинге болгаш хөй-ниити организацияларынга дайнып ажылдаар.

Өөредилге-кижизидилге, методика болгаш эртем талазы-биле хозбашкан кол айтырыгларны кады сайгарып көөрубиле өөредилге-кижизидилге албан черинің директорунун (ректорунун) чанында ниити билигниң ортумак школазынга, профессионал-техниктиг, тускай ортумак өөредилге черлеринге педагогика чөвүлелдери, дээди өөредилге черлериниң башкылар, профессор-башкылар составындан болгаш өөреникчилерниң бүгү талазы-биле дең-дески сайзыралын ханзырар, оларның калыкшылын бижиглээр, эстетиктиг болгаш күш-дамыр кижизидилгезин боттандырар, өөреникчилерни идепкейлиг күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи ажыл-чорудулгага, профессиязын медерелдин-биле шилип алырынга белеткээр.

18 чүүл. Ниити билиг школазынга өөредилгенің дылы

Ниити билиг школазының өөреникчилериниге төрээн дылынга өөренир арганы тыпсыр. Ада-иелер азы оларны солаан кижилер чогуур дылда өөредип турар школаны боттарының күсели-биле шилип алыр эргелиг. Башкылашкынны чорудуп турар дылдан аңгыда, өөреникчилер ССРЭ-ниң өске улузунуң дылын өөренип болур.

19 чүүл. Ниити билиг школазының өөреникчилерге чедингир болуруң ханзырары

Өөреникчилерге школаларының девискээр талазы-биле чедингир чоруу школаларны шын дуваары-биле, кодаа черлерго өөреникчилерни школаже болгаш школадан халас сөөртүү-биле, школалар чанында чаагайжыды туттунган интернаттар-биле ханзыртынар.

Чер-черниң байдалдарынга хамаарыштыр ниити ортумак өөредилгенің бүгү талаларының чангыс аай чоруун ниитилеттинер.

Чер-черниң байдалдарынга хамаарыштыр ниити ортумак өөредилгенің бүгү талаларының чангыс аай чоруун болгаш салгажырын барымдаалавышаан, I-III (IV) класстарлыг эге школаларны, I-VIII класстарлыг сес чыл школаларын болгаш I—X (XI) класстарлыг ортумак школаларны аңгы-аңгы тургузар.

20 чүүл. Белеткел класстары.

Төрээн дылынган өске дылга өөренир уругларны болгаш уруглар албан черлеринге кижизиттинмээн уругларны школага белеткээр сорулга-биле аргежок таварылгаларда школаларга белеткел класстарын организастаар.

Белеткел класстарын организастаарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң докпаткан чурумун ёзугаар чорудар.

21 чүүл. Узаткан хүнүг ниити билиг школалары болгаш бөлүктер

Өөреникчилерниң бүгү талалыг сайзыралынга улам таарымчалыг байдалдарны тургузар болгаш өг-бүлелериниң оларны кижизидерингe дузалаар сорулга-биле, өөредилге-материалдыг база барда, узаткан хүнүг ниити билиг школаларын ийикче бөлүктерин тургузар.

22 чүүл. Ниити билигниң школа-интернаттары болгаш уруглар бажыңнары

Ада-иезиниң хайгаараалын оскунган бичии болгаш элээди уруглarга, а ол ышкаш өг-бүлеэинде кижизидилгего таарымчалыг байдалы чок бичии болгаш элээди уруглarга таварыштыр ниити билигниң школа-интернаттарын болгаш уруглар бажыңнарын организастаар.

23 чүүл. Кадыкшылганың, тускайлалдың, дузалаалдың ниити билиг школалары болгаш школа-интернаттары

Ур хуусаанын эмнедир ужурлуг бичии болгаш элээди уруглarга таварыштыр ниити билигниң кадыкшылганың санаторий-арга-арыг школаларын организастаар.

Аңаа ниити-билиг школаларынга өөренип шыдавас, күш-дамыр ийикче утаан сайзыралында четпестерлиг бичии болгаш элээди уруглarга таварыштыр тускайлалдың болгаш дузалалдың ниити билиг школаларын база школа-интернаттарын организастаар, олар уруглarга чогуур билиглерин бээр, оларның эмнедирин болгаш ниитилелге ажыктыг күш-ажылга белеткелин ханзырар.

24 чүүл. Ажыдаш турар аныяктарга ниити билигниң ортумак школалары

Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажыдаш турар болгаш ортумак эртем чок кижилерге таарыштыр ниити билигниң кежээки (эзлчеглиг) болгаш бот-өөредилгелиг ортумак школаларын организастаар.

Будурулгелер, организациялар болгаш албан черлери ол школаларның чогумчалыг ажылдаарынга база өөреникчилерниң кичээлгээринге таарымчалыг байдалларны тургузар.

25 чүүл. Сес чыл эртемниң дугайында хереглелиг болгаш ортумак эртем дугайында аттестат

Сес класс дооскан кижилерге ниити билигниң ортумак школазының тоску хевирлиг, профессионал-техниктиг өөредилге черинге база тускай ортумак өөредилге черинге кирер эргези бээр сес чыл эртемниң дугайында хереглелдиг тыпсыр.

Ниити билигниң ортумак школазын дооскан кижилерге ортумак эртем дугайында аттестатты тыпсыр.

Будурулге өөредилгелиг ниити билигниң ортумак школазын дооскан кижилерге ортумак эртем дугайында аттестатты болгаш квалификация комиссиязының тывыскан разрядын айытпышаан, алган тускай эртемниң дугайында хереглелдиг тыпсыр.

26 чүүл. Ниити билигниң ортумак школазын дооскан кижилерни алдын медаль-биле болгаш мактала бижик-биле шаңнаары

Ниити билигниң ортумак школазын доозарда онза шылгараан кижилерни «Өөредилге, күш-ажылга кончуг эки чедишкиннери болгаш үлегерлиг сагыыга-чуруму дээш» деп алдын медаль-биле шаңнаар, а тус-тус эртемнер талазы-биле онза чедишкинниг болганнарны «Тус-тус эртемнерни өөредирингe онза чедишкиннери дээш» деп мактала бижик-биле шаңнаар.

V бөлүк. Школадан дашкаар кижизидилге

27 чүүл. Школадан дашкаар уруглар албан черлери

Өөреникчилерниң аргаларын болгаш сундулуг чүүлдерин бүгү талазы-биле сайзырадыр, оларны хөй-ниитичи идепкейлиг чоруукка, күш-ажылга, артемге, техникага, уран чүүлге, спортка, шериг херээнге сонуургалдыг болурунга кижизидер, а ол ышкаш уруглarның болгаш аныяктарның культуруг дыштанылгазыг организастаар сорулга-биле күрүне, профэвилел, кооператив-колхоз, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларны имнелерлиниң орулуларын болгаш бажыңнарын, аныяк техниктерниң, аныяк натуралистерниң, аныяк туристерниң станцияларын, пионер лагерьлерин болгаш өске-даа школадан дашкаар уруглар албан черлерин тургузар.

VI бөлүк. Профессионал-техниктиг өөредилге

28 чүүл. Профессионал-техниктиг өөредилге черлери

Ниити билиг школаларын дооскан соонда күш-ажылчы ажыл-чорудулгазы эгелеп турар болгаш тускай эртеми чок аныяктар профессионалдыг белеткелди профессионал-техниктиг өөредилге черлеринге азы шуут-ла будурулгелерге, организацияларга болгаш албан черлериниге алыр.

Профессионал-техниктиг өөредилге черлери болза аныяктарның профессионал-техниктиг өөредилгезиниң болгаш ажылчын ангының төлептиг салгалын хевирлээриниң кол школазы болур.

Улус ажыл-агыйында ажыдаш турар болгаш чаа профессия алыр азы бар профессиязынга мергежилин бедидер күзелдиг кижилерге таарыштыр кежээки (эзлчеглиг) профессионал-техниктиг училищелерни, а ол ышкаш шуут-ла будурулгелерге курстарны, өөредилге-курстуг комбинаттарны болгаш школаларны организастаар.

Будурулгелер, организациялар болгаш албан черлери профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң ёзулуг ажылдаарынга эргежок байдалдарны, а ол ышкаш шуут-ла будурулгего ажылчыннарны белеткеп болгаш мергежилин бедидип турар үезе теориялыг база практиктиг өөредилгени чоруларынга өөредилге-будурулге базазын турғузар.

29 чүүл. Профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң кол сорулгалары

Профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң кол сорулгалары болза:

улус ажыл-агыйынга амгы үениң будурулгезинин, эртем-техниктиг дешпилгенің негелделерине болгаш оларның хогжүдезининг перспективаларынга тааржыр профессионал мергежилдиг, бүгү талазы-биле сайзыраңгай, техника та-

ТӨЛЕВИЛЕЛ

УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА ССР ЭВИЛЕЛИНИҢ БОЛГАШ ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ХООЙЛУЖУДУЛГАЗЫНЫҢ

ҮНДЕЗИННЕРИ

лазы-биле эртемниг болгаш культурлуг, шырак билиглиг ажылчыннарны белеткээри болур;

профессионал-техниктиг ортумак училищелерге аныяктарның профессионалдыг болгаш ниити ортумак өөредилгеэн бедик деңнелге боттандырар;

өөреникчилериниң коммунистиг үзел-бодалын хевирлээр, оларны моральдыг бедик чыларларга, патриотизмге болгаш интернационализмге, күш-ажылды болгаш ниитиниң өнчүзүн коммунистиг ёзу-биле коорүвге, ажылчын ангының революстуг болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын камнаарынга база көвүдедиринге белен болур чорукка киживидери;

өөреникчилерни эстетика болгаш күш-дамыр талазы-биле кижиндери, оларның кадыкшылын быжыглары, социалистиг Төрээн чуртту камгалаарынга белеткээри болур.

30 чүүл. Профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң бааза болур бүдүүлгелер, организациялар болгаш албан черлери-биле харылзаалары

Профессионал-техниктиг өөредилге черлери улус ажыл-агыйының адырларының аайы-биле ажылчын кадрлар белеткээринге тускайланып турар болгаш бодунуң ажылын чогуур бүдүүлгелериниң, организацияларның болгаш албан черлериниң баазаанынга чорудар.

Профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң бааза болур бүдүүлгелер, организациялар болгаш албан черлери-биле харылзаалары, а ол ышкаш министерстволарның, ведомстволуның, бүдүүлгелериниң, организацияларның болгаш албан черлериниң өөредилге-материалдыг баазаны түргузаар болгаш улам быжыглаар талазы-биле база ол өөредилге черлериниң чедишкинниг ажылдаарынга эргежок байдалдарны түргузаар талазы-биле хүлээлгелери ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаатказ чурумун ёзугаар тодаруулуур.

31 чүүл. Квалификация тыпсыры, аттестатты болгаш дипломну бээри

Профессионал-техниктиг өөредилге черлерин доосканнарга профессиязының аайы-биле квалификациязы (разрядты, классты, категориязы) тыпсыр болгаш доктаатты-гаш хевирниң аттестадын бээр, чуруму үлегерлиг болбушаан, өөредилгеге онза шылгараанынарга шылгаралдың аттестадын бээр.

Профессионал-техниктиг ортумак училищелерни доосканнарга профессиязының аайы-биле квалификация тывыскан болгаш ортумак эртемниг болган дугайында дипломну, а онза шылгараанынарга шылгаралдың дипломун бээр.

Профессионал-техниктиг өөредилге черлерин доосканнарга тывыскан бүдүүлге талазы-биле разрядтар, класстар, категориялар ССРЭ-ниң бүгү-ле бүдүүлге, организация болгаш албан черлеринге ыяап-ла албан болур. Чаа профессия аайы-биле өөредилге эрткен азы шуут-ла бүдүүлгеге квалификациязын бедиткен болгаш квалификация экзаменин чедишкинниг дужаганнарга чедип алган тускай эртеминиң болгаш тывыскан разрядтың, класстың, категориялың дугайында чаңгыс аай майыктың хереченилелиң бээр.

VII бөлүк. Тускай ортумак өөредилге

32 чүүл. Тускай ортумак өөредилге черлери

Тускай ортумак өөредилгени техникумнарга, училищелерге болгаш доктаатты-гаш чурум ёзугаар тускай ортумак өөредилге черлеринге хамаарыжыр өске-даа өөредилге черлеринге боттандырар.

Тускай ортумак өөредилге черлеринге хүндүскү, кежээки болгаш бот-өөредилгени чорудуп болур.

Ажылдавышаан, тускай ортумак өөредилге черлеринге өөренири дээрге улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларында ажылдап турар кижилерниң шилип алганы тускай мергежилиг төрелдешкек профессиялар аайы-биле тускай эртем чедип алырының хевири болур.

Тускай ортумак өөредилге черлери боттарының ажылчорудулгазын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылааны ССРЭ-ниң тускай ортумак өөредилге черлериниң дугайында дүрүм ёзугаар база айыттынган дүрүмге үндезилээш, тускай ортумак өөредилге черининң ажылдап кылганы база тускай ортумак өөредилге черииниң чагыртып турары министерстволуның азы ведомстволуның бадылааны уставтарыны ёзугаар чорудар.

33 чүүл. Тускай ортумак өөредилге черлериниң кол сорулгалары

Тускай ортумак өөредилге черлериниң кол сорулгалары болза:

ниити ортумак эртемниг, тускай эртемииң аайы-биле теоретиктиг билиглерлиг болгаш практиктиг чаңчылдарлыг, марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң ёзузунга кижизиттинген, организас-массалыг база кижизидилге ажылының чаңчылдарын билир ортумак квалификациялың специалистерин улус ажыл-агыйынга белеткээри;

сургууулдарның күш-дамыр талазы-биле белеткели, совет патриотизмго болгаш Төрээн чуртун камгалаарынга белен болзурунга оларны кижиндери.

34 чүүл. Тускай ортумак өөредилге черлеринге кирер эрге

Сес класс дооскан азы ниити ортумак эртеминг ССРЭ хамаатылары тускай ортумак өөредилге черлеринге кирер эргелиг.

Тускай ортумак өөредилге черлеринге хүлээп алышкыны ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министерстволуның бадылааны дүрүмнерии ёзугаар чорудар.

35 чүүл. Тускай ортумак өөредилге черлериниң сургууулдарының практиказы

Тускай ортумак өөредилге черлериниң сургууулдарының практиказы өөредилге-кижизидилге ажылының бир кезээ болур. Техниктиг болгаш көдээ ажыл-агый тускай эртемперииң аайы-биле практиканы өөредилге мастерскаяларынга, ажыл-агыйларга, полигоннарга болгаш бүдүүлгелерге чорудар; ук практиканың түңнелиивде сургууулдар кандыг-бир ажылчын профессияны, ортумак квалификациялың специалиан боош ажылдаар чаңчылды шиңгээдип алыр.

Сургууулдарның практиказын ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлериниң министерстволуның бадылааны тускай ортумак өөредилге черлериниң сургууулдарының практиказының дугайында дүрүмнү ёзугаар чорудар.

36 чүүл. Квалификация тыпсыры болгаш диплом бээри

Тускай ортумак өөредилге черлерин доосканнарга чедип алган тускай эртемниң аайы-биле квалификациязы тыпсыр болгаш доктаатты-гаш хевирниң дипломун база хөрек демдээн бээр.

Тускай ортумак өөредилге черлерин кончуг эки өөредилге-биле дооскан болгаш хөй-ниити ажылынга идепкейлиг болган кижилерге шылгаралдың дипломун бээр.

VIII бөлүк. Дээди өөредилге

37 чүүл. Дээди өөредилге черлери

Дээди өөредилгени университеттерге, институттарга, академияларга болгаш доктаатты-гаш чурум ёзугаар дээди өөредилге черлери деп санаан өске-даа өөредилге черлеринге боттандырар.

Дээди өөредилге черлеринге хүндүскү, кежээки болгаш бот-өөредилгени чорудуп болур.

Ажылдавышаан, дээди өөредилге черлеринге өөренири дээрге улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турар кижилерниң шилип алганы тускай эртеминге холбаалыг профессияларның талазы-биле тускай эртем чедип алырының хевири болур.

Дээди өөредилге черлери боттарының ажылын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылааны ССРЭ-ниң Дээди өөредилге черлериниң дугайында дүрүмге болгаш айыттынган дүрүмге дүүштүр дээди өөредилге чери бүрүзүнүң тургусканы база ол дээди өөредилге черииниң чагыртып туроры министерствозунуң азы ведомствозунуң бадылаан уставтарынга үндезилеп боттандырар.

38 чүүл. Дээди өөредилге черлериниң кол сорулгалары

Дээди өөредилге черлериниң кол сорулгалары болза:

марксизм-ленинчи теорияны билир, тускай эртемниң талазы-биле болгаш масса-политиктиг база кижизидилге ажылын организастаар талазы-биле ханы теоретиктиг билиглерлиг, практиктиг чаңчылдарлыг, бедик мергежилдиг специалистерни белеткээр, студентилерни бедик моральдыг мөзүг-шынарларга, хүлээлгезиин медереп-билиринге болгаш Төрээн чуртун камгалаарынга белен болурунга кижиндер;

бүдүүлгениң, эртемниң, техниканың болгаш культураның негелделеринге база оларның хөгжүлдезиниң перспективаларынга дүүштүр специалистерни белеткээриниң шынарын доктаамал сайзырангайжыдар;

специалистерни белеткээриниң шынарын бедидер болгаш эртем-техниктиг депшилгеге илиг бээр эртем-шинчилел ажылдарын кылыр;

өөредилге номнарын болгаш өөредилге пособиелерин тургузар;

эртемден-башкы кадрларны белеткээр;

Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлериниң башкы составының, а ол ышкаш улус ажыл-агыйының чогуур аливрларында ажылдап турар дээди эртеминг специалистериниң мергежилин бедидер.

39 чүүл. Дээди өөредилге черлеринге кирер эрге

Ниити азы тускай ортумак эртеминг ССРЭ хамаатылары дээди өөредилге черлеринге кирер эргелиг.

Дээди өөредилге черлеринге хүлээп алышкыны ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министерстволуның бадылааны дүрүмнерии ёзугаар чорудар.

40 чүүл. Дээди өөредилге черлериниң студентилериниң практиказы

Дээди өөредилге черлериниң студентилериниң практиказы өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың бир кезээ болур.

Дээди өөредилге черлериниң студентилериниң практиказын ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министерстволуның бадылааны практика дугайында дүрүмүн ёзугаар чорудар.

Дээди өөредилге черлериниң доозукчулары эргежок чугула практиктиг чаңчылдарны алыры-биле хуваалда ёзугаар баар черлеринге чогуур дуржулга алыр хуусааны эртер.

41 чүүл. Квалификациялы тыпсыры болгаш дипломну бээри

Дээди өөредилге черлерин дооскан кижилерге өөренип алган тускай эртемин ёзугаар квалификациялы тыпсыр болгаш доктаатказ хевирниң дипломун база хөрек демдээн бээр.

Дээди өөредилге черин кончуг эки өөредилге-биле дооскан, а ол ышкаш эртем болгаш хөй-ниити ажылынга идепкейлиг болган кижилерге шылгаралдың дипломун тыпсыр.

IX бөлүк. Сургууулдарның база студентилерниң эргелери болгаш хүлээлгелери

42 чүүл. Сургууулдарның болгаш студентилериниң эргелери

Сургууулдар болгаш студентилер лабораториялары, кабинеттерии, аудиториялары, номчулга залдарын, библиотекаларны болгаш өске-даа өөредилге база өөредилге-дузалал албан черлерии, а ол ышкаш спорт базаларын, спорт керекселдерии болгаш өөредилге черлериниң өске-даа деринглерии халас ажыглаар эргелиг.

Сургууулдар болгаш студентилер хоойлужудулгада доктаатказ чурум ёзугаар стипендиялар, пособиелер, ниити чурттаар чер, интернаттар-биле хандыртынган турар, транспортка чиигелдеиг азы халас чоруур болгаш материалдыг дузаламчының өске-даа хевирлерии алыр эргелиг.

Бүдүүлгеге ажылдавышаан, ниити билиг школаларында, өртүмак тускай болгаш дээди өөредилге черлеривде өөренип турар сургууулдар болгаш студентилер хоойлужудулгага дүүштүр, ажылдап турар черинден немелде шолаа, неделяда кызырган ажыл шагы болгаш өске-даа чиигелделер алыр эргелиг.

Профессионал-техниктиг, тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлерии доосканнарны чедип алган тускай мергежилии ёзугаар ажыл-биле хандырар.

Сургууулдар болгаш студентилер боттарының хөй-ниити организацияларын дамчыштыр өөредилге ажылын сайзырангайжыдарынга, идей-кижизидилгелиг ажылга хамаарышкан айтырыгларны болгаш сургууулдарның база студентилериниң өөредилгеэн болгаш амыдыралы-биле холбашкан өске-даа айтырыгларны чугаалажырынга киржир эргелиг.

43 чүүл. Сургууулдарның болгаш студентилериниң хүлээлгелери.

Сургууулдар болгаш студентилер билиглерии база практиктиг чаңчылдарны доктаамал, ханы шиңгээдип алыр, өөредилге кичээлдеринге олуржур, өөредилге планында болгаш программаларда айыттынган бүгү-ле онаалгаларны чогуур хуусаазында күүседир, бодунуң идейлиг болгаш культурлуг деңнелии бедидер, ниитилелге ажыктыг күш-ажылга, бот-хандырылгага киржир, өөредилге кижизидилгелиг албан черииниң иштики чурумунуң дүрүмнерии сагыыр хүлээлгелиг.

Сургууулдар болгаш студентилер сагылга-чурумнуг болгаш организастыг болур, социалистиг ниити чурттагының дүрүмнерии сагыыр, ниитилелге удур кандыг-даа илереэшкинмерии эптеш чок көөр, коллективтиң хөй-ниити амыдыралынга киржир хүлээлгелиг.

X бөлүк. Башкы кадрларны белеткээри болгаш мергежилин бедидери, улус ажыл-агыйның специалистериниң мергежилин бедидери

44 чүүл. Өөредилге-кижизидилгелиг албан черлериниң башкы болгаш эртемден-башкы кадрларының мергежилин бедидери

Өөредилге-кижизидилгелиг албан черлериниң башкы болгаш эртемден-башкы кадрларының мергежилин дээди өөредилге черлеринге, мергежил бедидериниң институттарынга, эртем-шинчилел албан черлериниге болгаш мурнакчы бүдүүлгелерге чорудар.

45 чүүл. Ниити билигниң өртүмак школаларының, профессионал-техниктиг, өртүмак тускай болгаш өске-даа өөредилге черлериниң удуртукчу ажылдакчыларын белеткээри болгаш мергежилин бедидери

Ниити билигниң өртүмак школаларының, профессионал-техниктиг, өртүмак тускай болгаш өске-даа өөредилге черлериниң удуртукчу ажылдакчыларын дээди эртеминг болгаш башкы ажылының талазы-биле арга-дүржүлгалыг кижилериниң иштинден белеткээр.

Ол категориянның ажылдакчыларын белеткээрин болгаш мергежилин бедидерии мергежил бедидер институттарга, ол ышкаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаатказ чурумун ёзугаар чогуур дээди өөредилге черлериниң факультеттеринге азы салбырларынга чорудар.

46 чүүл. Удуртукчу ажылдакчыларның болгаш улус ажыл-агый специалистериниң мергежилин бедидери

Удуртукчу ажылдакчыларның болгаш улус ажыл-агый специалистериниң мергежилин бедидерии мергежил бедидер институттарга, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаатказ чурумун ёзугаар мергежил бедидер факультеттерге болгаш курстарга чорудар.

XI бөлүк. Улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының профессионалдыг эргелери болгаш хүлээлгелери, оларга чиигелделер болгаш артык эргелер

47 чүүл. Профессионалдыг эргелер болгаш хүлээлгелер

Улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының профессионалдыг эргелери болгаш хүлээлгелери бо үндезиннерде көрдүнген сорулгаларга холбаштыр чогуур өөредилге-кижизидилгелиг албан черлериниң дүрүмнерии болгаш уставтары-биле тодаруулуур.

48 чүүл. Чиигелделер болгаш артык эргелер

Хоойлужудулга ёзугаар улус өөредилгезиниң ажылдакчылары күүне күсели-биле төлээр узун хуусаалыг шөлээлерии алыр, көдээ черлерге одалгалыг болгаш чырыктыг чурттаар төлдү халас ажыглаар, пенсия хандырылгазының талазы-биле артык эргелерии болгаш өске-даа чиигелделерии база артык эргелерии ажыглаар.

49 чүүл. Улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының профессионалдыг хүлээлгелерин күүседириниге таарымчалыг чүүлдерии тургузары

Ажылчы чоннар депутаттарының күүсекчи комитеттери, улус өөредилгезиниң органнары болгаш албан черлери, министерстволар болгаш ведомстволар улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының чедиштки-ниниг ажылдаарынга болгаш мергежилин доктаамал бедидериниге эргежок чугула чүүлдерии тургузар, күш-ажыл камгалалының дугайында, ол ажылдакчыларның негелделеринiң болгаш артык эргелериниң дугайында хоойлуларны албан күүсеткен турарын хандырар, а ол ышкаш улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының ат-алдарын детиндиринче, дөрт хүлээлгелерии күүседириндеи оларны чартыктырбайн тургаш, бо ажылдакчылар күш-ажылын болгаш ажыл шагын аң чоп ажыглаан турорынче киүлээгейии доктаамал салыр.

50 чүүл. Башкы ажылдакчыларының профессиязының таарыжы

Школа назыны четпээн уруглар албан черлеринге болгаш школадан дашкаар албан черлеринге, ниити билигниң өртүмак школаларынга, профессионал-техниктиг, тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге кижизидикчилерии, мастерлери, башкыларны болгаш өске-даа башкы ажылдакчыларын ажылга башкы кылдыр чогуур эртем билиглиг, профессионалдыг болгаш идей-политиктиг белеткелдиг кижилерии хүлээп алыр.

Профессия талазы-биле ук ажылга таарышпас ийикпе башкының болгаш кижизидикчиниң хүндүлүг адын бодунуң чуруму-биле баксырадып чоруур кижилер ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның күш-ажыл дугайында хоойлужудулгазында доктаатказ чурум ёзугаар башкы ажылынган хостадыр.

Кадыының байдалындан уруглар-биле ажылдаарга таарышпас кижилерни өөредилге-кижизидилгелиг албан черинге ажылдадып болбас.

Башкы кадрларның билиин, педагогиктиг мергежилин болгаш чогаадыкчы инициативазын доктаамал бедидерииге идиг бээр дээш, ниити билиг школаларының башкыларының, профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң башкыларының болгаш будүүлге өөредилгезиниң мастерлериниң билиин үргүлчү аттестастап турар.

Дээди өөредилге черлериниң профессор-башкы составында хостуг албан-хүлээлгеге кижи хүлээп алырда, доктаатказ чурум ёзугаар, тодаргай хуусаага конкурс чорудар, ол албан-хүлээлгеде кижилерии ооң соонда ой-ойлеп катап соңгуур.

51 чүүл. Улус өөредилгезиниң ажылдакчыларын оноа ачы-хавыязы дээш шаңнап-мактаары

Өөүп орар салгалды өөредиринге болгаш кижилериниге база тускай эртемниглерии белеткээриниге оноа ачы-хавыязы дээш улус өөредилгезиниң ажылдакчыларын доктаатказ чурум ёзугаар:

ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңналарынга;

ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазында улус өөредилгезиниң ажылдакчыларынга көрдүнгенин ёзугаар аттыг медальдар, медальдар болгаш шылгаралдың демдектери-биле шаңнаарынга;

ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хүндүлүг аттарын тыпсырынга киирер.

XII бөлүк. Уругларны кижизидериниң база өөредиринiң талазы-биле ада-иелерниң болгаш оларны солуп турар кижилерниң эргелери болгаш хүлээлгелери

52 чүүл. Ада-иелериниң болгаш оларны солуп турар кижилериниң эргелери

Ада-иелер болгаш оларны солуп турар кижилериң эргелери болза:

чурттап турар черииниң аайы-биле уругларны школа назыны четпээн уруглар албан черлеринге болгаш ниити билиг школаларынга, а ол ышкаш порфессионал-техниктиг ийикпе тускай ортумак өөредилге черлеринге кижизидери болгаш өөредири-биле киирер;

уругларны өөредириниң болгаш кижизидериниң айтырыгларын чугаалажырынга, уруглары өөренип болгаш кижизиттирип турар албан черлериниң класстан, школадан дашкаар база кадыкшылга талазы-биле ажылдарыны чорударынга киржир;

школаларда болгаш өске-даа өөредилге-кижизидилге албан черлериниң чанында ада-иелериң хөй-ниити комитеттерии (чөвүлелдерии) соңгуур болгаш соңгуттурар.

53 чүүл. Ада-иелериниң болгаш оларны солуп турар кижилериниң хүлээлгелери

Ада-иелер болгаш оларны солуп турар кижилерниң хүлээлгелери болза:

уругларны коммунистиг бедик мөзүг-шынарның ёзузунга, социалистиг өнчү-хөреңгини хумагалап кадагаламырынга кижизидер, оларны күш-ажылга чаңчыктырар болгаш ниитилелге ажыктыг ажыл-чорудулгага белеткээр, уругларның күш-дамыр сайзырадыының болгаш кадыкшылының быжыглаарының дугайында сагыш салыр;

школа назыны четкен уруглары школага киирер, оларның чылдагаан чокка кичээлдер үезинде болдурбайн өөренинчилериниң өөредилге черлеринге үргүлчү баргаи түрарын хандырар;

уругларның чогуур үезинде өртүмак эртем болгаш профессионал белеткелди алырынга эргежок чугула байдалдарны түргузар.

өг-бүлеге кижизидилге, өөредилге-кижизидилге албан черлеринге хөй-ниити кижизидилгези-биле, а. ол ышкаш пионер, комсомол, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларынга кижизидилге ажылы-биле шуут дүүшкеи турар ужурлуг.

XIII бөлүк. Улус өөредилгезиниң өөредилге-кижизидилге албан черлериниң өөредилге-материалдыг баазазы

54 чүүл. Өөредилге-кижизидилге албан черлериң ажыдарының чурумү

Улус өөредилгезиниң өөредилге-кижизидилге албан черлери чүгле чогуур бажыңдар, өөредилге дериг-херекселдери болгаш башкы кадрлар бар таварылгада ажыттынып болур.

55 чүүл. Улус өөредилгезиниң албан черлериниң өөредилге-материалдыг баазазын быжыглаары

Улус өөредилге албан черлериниң өөредилге-материалдыг баазазын быжыглаарын болгаш улам хөгжүлерии күүрүне бюджединиң хөреңгизи-биле база улус ажыл-агый планында көрдүнген капитал салыыкшыннарының күселн-биле боттандырар. Бо сорулгага ол ышкаш будүүлгелериниң, кооперативколхоз болгаш өске-даа организацияларның хөреңгизии оларның чөпшээрелин ёзугаар киирер болур.

Өөредилге-кижизидилге албан черлериниң бажыңнарын доктаатказ чурум ёзугаар бадылаан төлевилелдер-биле тудар ужурлуг.

56 чүүл. Улус өөредилге албан черлериниң өөредилге бажыңнарын ажыглаары

Улус өөредилге албан черлериниң өөредилге бажыңнарын чүгле ол хереглелге дорт ажыглаар.

XIV бөлүк. Улус өөредилгезиниң дугайында хоойлужудулганы үреэни дээш харыысалга

57 чүүл. Улус өөредилгезиниң дугайында хоойлужудулганы үреэни дээш харыысалга

Бүгү ниитиниң ыяап-ла өөренир сес чыл өөредилгезиниң дугайында, школаны хүрээ-хинттен ангылаарының дугайында хоойлужудулганы үреэп болгаш улус өөредилгезиниң талазы-биле хоойлужудулганы өске-даа хевир-биле үреэп албан дужаалдыг кижилер болгаш хамаатылар ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазында доктаатказ чурум ёзугаар харыысалга хүлээр.

XV. бөлүк. Даштыкы хамаатыларның болгаш хамаатыжыдылга чок кижилерниң ССРЭ-ге эртем чедип алырынга эргези

58 чүүл. Даштыкы хамаатыларның болгаш хамаатыжыдылга чок кижилерниң ССРЭ-ге эртем чедип алырынга эргези

ССРЭ-де чурттап турар даштыкы хамаатылар болгаш хамаатыжыдылга чок кижилер ССРЭ-ге эртем чедип алыр талазы-биле совет хамаатылар-биле дең эргелиг.

Бир эвес ССРЭ азы эвилелдешкен республика киржип турар делегей кереэзиң ийикпе делегей дугуржулгазын ёзугаар ССР Эвилелиниң ийикпе чогуур эвилелдешкен республиканың улус өөредилгезиниң дугайында хоойлужудулгазында кордүнгелиниден өске чурум тургустуунган болза, делегей кереэзиниң ийикпе делегей дугуржулгазының дүрүмүи ажыглаар.

„Шынның" материалдарының изи-биле

Кажан ажыглаарыл?

Мындыг эгелиг материал бо чылдың март 13-те үнген «Шынга» парлаттынган. Эрзин районнуң чоннуң амыдырал хандырыга комбинадында электри-биле даараныр 8 машиназы 1971 чылдан бээр ажыглаттынмайн анаа турарын автор ол чагаага илереткен.

Ажылчы чоннар депутаттарының Советиниң күүсекчи комитединиң ниити килдизииниң эргелекчизи эп Самданның биске бижээни болза:

Даараныр машиналарның ажылдавайн турганының чылдагаанын тодаратказ. Район товунге электри күжүнүң чедишпейн турганындан ук машиналарның ажыглаттынмайн турганы шын. Амгы үеде ук машиналарны ажылдадырының хемчеглерии ап турар. Кызыл биле Эрзин аразының электри шугумунуң тудуу бо кварталдың төнчүзүнде ажыглалга киирер. Комбинаттың бүгү машиналары ооң соонда долу күш-биле ажыглаттынар.

АЖЫЛДЫҢ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

Улусчу контроль

Өвүр районнуң совхоз, колхозтарының малчыннары амгы үеде кыштың эвээш когаралбиле ажып эртип, частын малга берге үезинче база кирген. Көдээнин механизаторлары, тараажылары часкы хову ажылдарынга белеткелин база доозуп турар.

Бо харыысалгалыг үеде улусчу контролёрлар ниитиниң өнчү-хөреңгизин карак огу дег камгалаар досхуулга түрүүп, партия, чазактың чугула шиитпирлериниң чер-черде күүсеттинип турарын хынап, эвээш эвес ажылды кылган. Улусчу контрольдуң бөлүктери, постулары бо чугула сорулганы боттандырарда, бирги эдлчегде хыналдаларга масса чонну киириштирип, ажылагыйларда четпестерни илередиринче, ону чайладырынче хаара түдуп келген. Ылангыя кышкы үеде кыштаглаашкынның эртип турганын, малдың чаш төлүн камгалап турарын хайгаарап көөрүнге тускай эртемниглерни киириштирип, улусчу контрольдуң штаттан дашкаар инспекторларын болгаш бөлүктериниң кежигүннерин киириштирип, ол чугула кампанияны үргүлчүнүң контролюнга алган турган.

Улусчу контролёрлар кыштаглаашкын үезинде хойжу 11 бригадага, 3 фермага хыналадыны чоруткан. Ооң түңнелинде төрээн 27182 хойдан 704 хураганның өлүп хорааны илереэн. «Коммунизмче орук» колхозтуң Хам-Дытта хойжу бригадазында төрээн 2381 хойнуң 173-үү ара салган. Кадарчы Ондар Лааның харыысалга чоруу-биле 13 чаш хураган өлүп хораан, ону ооң болуунга төлеттирген. Ындыг фактылар «Торгалыг» совхозтуң Чөзээда хойжу бригадазындан бааа илереэн. Малдың чаш төлүп дугаарлавайн турган таварылгалар ажыл-агыйларда база бар болган. Чамдык кадарчыларның хуу малы совхоз, колхозтарның малы-биле холушпак турун турары-биле ниитиниң малынга белеткээн мал чемин чидиртип турарын барымдаалаан, улусчу контроль организацияларының саналы-биле зоотехниктиг чурум ёзугаар ооң өртээн саналаш, олардан төлеттирер дугайында шиитпирни бригадаларның хуралынга үндүрген.

Амгы үеде ажыл-агыйлар часкы тарылгага кайы хире белеткенип алганын улусчу контролёрлар хынап, ооң илереэн четпестерни чайладыры-биле чемчеглер ап турар. Чижээ, «Торгалыг» совхоз хову ажылдарынга киирер 19 трактортың 14-үн, 8 сеялканың 2-зин, 7 андазындан 3-үү, 96 илиирден 80-ни чаа септээн болган. Септелгенин тынары багай, ону кадагалап турары база четпес. Тарылгага хереглээр 110 тонна сула, 2,5 тонна кукуруза, 20 тонна картофель үрезинии чок болгаш 60 тонна хөрек соларынны ам-даа курлавырлап албаан. Ол четпестер дээш совхозтуң көл инженери Т. Сюндюн биле көл агроному Т. Нуржут-оолга районнуң улусчу контроль комитединиң хуралындан тыныгы хемчег хүлээтинен.

Часкы тарылга үезинде улусчу контролёрлар болгаш оларның ныычы дузалакчылары өске-даа активчилерниң мурнунда база харыысалгалыг үе келген дээрзин миннип, ону төлептиг эртирер дээш олар турлуур.

И. БАЛДИР,
районнуң улусчу контроль комитединиң дергазы.

А. Н. ОСТРОВСКИЙ — ЭКРАНДА БОЛГАШ ЭФИРДЕ

Улуг орус драматург Александр Николаевич Островскийниң адын телевизорнуң ак-кок экрамындан азы радиодан дыңнапканывыста, оон чогаалдарының маадырлары: ужур-дужөк дүжүметтер, оорҗу-чиазы садыгжылар, чылбаңнаап-чашпаа кудачы кадайлар, үй-балай чаңыг помешик-байлар-биле чергелештир чаагай сеткилдиг актерлар, башкылар, демократтыг хөөн кирген юристер, болчукчулар, буяның хереги нүүрү дээш маадырлыг чоруктуң кылырынга белен бөдүүн херээжен кижилер сеткил-сагыжывыска доозан-на кирип келир.

А. Н. Островский—улусчу реализмниг театрның хөгжүлдезинге, орус национал драматургиязың сайзыралынга төөгүлүг будүн уе.

Белинскийниң, Герценниң болгаш эртекен үе чылдың 40 чылдарының литературлуг шинчээшкининиң идеяларының салдары-биле Островскийниң талантызы дадыккан.

Состуң чаражын болгаш эң чечениң шилип тургаш, амаама саазыннарга долдур бижээн төлантызының магадал тодаргай-на кирип келир.

Бо шинии ёзулуг-ла театрда көргүзүп турары ёзугаар, ында бар кааспалгаларны олчаан ажыглап тургаш, телекөрүкчүлерге бараазалгаткан. Олар үк шинии театрга чораан дег сонуургап хүлээп алган.

— Шинии Островскийниң бодалынга дүштүр, моон мурнунда оны көргүзүп турганындан ылгалдыг кылдыр тургускан бис. «Шинииг херек эки, а аас-кежии оон-даа дээре» деп шинии амыдыралда четпестерни болдурбазының дугайында сургаалда кылдыр моон мурнунда ойнап турган, а ол шинии таптыг көөр болаа. хөлүг. каттырынчыг, баштак-шоодуглуг шии болгай. Шинииң киржикчилерин бистер улуг сонуургал-биле ойнаан бис. Александр Николаевич Островскийниң төрүттүнге-ле 150 чыл оюн демдеглеп турар хүннерде космос дезгемериниң теледамчыдылга хүлээп алыр «Орбита» системазының программазындан А. Н. Островскийниң «Шыпкыг херек эки, а аас-кежии оон-даа дээре» деп. Бичо театрның шинизин ёзугаар тырттырган чаа фильмни көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көрген. Бо шинии ССРЭ-ниң улустуң артизи Борис Андреевич Бабочкин турган.

Шинде ролдарны ССРЭ-ниң улустуң артистери Е. Шатрова, Б. Бабочкин, Н. Рыжов, П. Константинов, РСФСР-ниң улустуң артистери В. Обухова, С. Фадеева, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Л. Юдина болгаш оскелер-даа күүседкен.

А. Н. Островский ырга ыдыгаар чок ыяк, оон шиитки аяның оттур билир кижилериң бирээзи чораан. Оон шиилериң «орус ырларының энциклопедиязы» деп адаар болза частырыг чок. Ырлар шинде болуушкуларны улам чидиглендирип, ында овур-хевирлерни тода билдингир болдурарынга дузалап турар.

Бүтүн-эвилел радиозу «А. Н. Островскийниң чогаалдары — музыкада» деп түскай дамчыдыгаларны юбилей хүнеринде организастаан. Ол дамчыдыгаларда улуг орус драматургтуң сюжеттеринге үндезилей бижээн Чайковскийниң «Харжыгаш», Римский-Корсаковтуң «Харжыгаш» деп чогаалдары, А. Серовтуң «Дайзының күжү» В. Пушковтуң «Чаңныг», Л. Яначектиң «Катя Кабанова» деп операларының болгаш ооскелерниң чугле чаагай чогаалдарга ыыгдыг-дыр.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Май 1-ге алдар кылдыр

ПРАГА. (СЭТА). Витковицкие К. Готвальд аттыг металлургия болгаш машина тудуунуң комбинады күш-ажылчы патриоттуг эгелээшкинин кылып, Май 1-нин байырлалынга алдар кылдыр планнан ажыр 5 мүн тоннадан өөскө өөс каанны бүдүрериң хүлээнгеннер.

К. Готвальд аттыг комбинат — чүртте эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи. оон продукциязы 55 чүртте сураглыг болуп турар. Ол бүдүрүлгенин продукциязының чартыы хирезин ажы-дүнма социалистиг чүрттарже чоруп турар. Оон бир улуг чагыкчызы — Совет Эвилели.

Комбинаттың металлургтары болгаш машина түүкүчүлери боттарының шалыңчы күш-ажылы-биле ЧКП-нин XIV съездизиниң республиканың экономиказының мурнунга салган сорулгаларын боттандырарынга улуг салыышкынны киирип турарлар. Бир өөс өөрткен беш чылда чүртке чыл бүрүзүнде кан эзилдиноишкинии 11 миллион тоннага чедирген турган болза. 1975 чылда — беш чылдың төнчүзүнде — ол 14 миллион тоннага чедер.

ИКП-ниң хүрээлеңи өзүп турар

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның компартиязының хүрээлеңи өзүп турар. Сөөлгү чылда компартияга 30 мүн чаа кежигүнер кирген дугайын «Нью эйдж» солун бижээн. Амгы үеле ИКП 254.673 кежигүннүг боон турар. Бихар штаттың коммунистериниң организациязы ИКП-нин эң хөй кижилиг (партия кежигүннери 40 мүн ажыт) организациядан санадып турар. Ол штат — Индияның эң хөй пролетарийлериг черлеринден боон турар.

Бо хүннерде Коммунистиг партияның төлөөлекчилери Индияның штаттарының хоойлудурум үндүрер бүгү хуралдарында болгаш республиканың төп парламентизинде кирип турар.

Национал ассамблея сессиязы

ДАККА. (СЭТА). Бангладеш Республиканың Национал Ассамблеязының (парламентинин) бирги чыжының сессиязы ажылдап турар. Март 7-зе болган баштайгы бүгү-нииги сонгулда үезинде сонгуткан депутаттар баштайгы хуралга боттарының дангыраан бергеннер. Премьер-министр Муджибур Рахманның баштааны «Улусчу лига» партиязы ол сонгулдага улуг тиилелгени чедип алганы билдингир. Ол партия 315 депутат мандаттарының 307-зин алган.

Депутаттар Национал Ассамблеяның даргазын болгаш даргазының оралакчызын сонгаан. Бангладештиң тургузукчу Ассамблеязынга ол-ла албан хүлээлгелерни күүседип турган Мухаммед Улла биле Мухаммед Байдулла олар аңаа сеңгутканнар.

Делегей бо хүннерде

Улуг күрүнезирек шовинизм— Пекинниң удуртулгазының политиказы

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). «Унэн» солун маочуларның улуг күрүнезирек болгаш сөөкээзы ылгаар үүлгединшиннериниң дугайында чүүлүг парлаап, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң, революстуг бүгү күштерни сандарадырынче улганган кыдат удуртукчуларының политиказы инитилел хөгжүдезинге хоралыг чоруктуг таварыштырып турар болгаш ол шугумну делегейниң депшилгелиг кижилери улам күштүү-биле шугумчүдеп. бүрүү шаап турарын демдеглээн. Марстың, Энгельстиң, Ленининиң улуг номналдарынга маонам шуут удур болбушаан, бүржуатыг националнизминиң хоралыг идеологиязының чепсээ апарган.

Кыдатка сөөлгү 10 чыл иштинде шовинизм—кеш-сөөк ылгаар чорук — улам кедерээн деп ол-ла солун бижээн. Маочулар бодунуң чүртүн оңаларынчак чурт дээр чүүлдү хөлүн эрттир алгап-йөрээгеш, өске чүрттарның улустарының чедишкининерин күдү көрүп, бодунуң национзын өске кижилерден артык кылдыр көрүп турар. Мао цзе-дуннуң болүү национал айтырыын ленинчи ёзу-биле шинтпирлээринден шуут ойталаан болгаш Кыдатның биче национал-дарынга хамаарыштыр кеш-сөөк ылгай көөр политиканы боттандырып турар.

Кыдатның биче национал-дары шупчузу кыдат улус-биле кады гоминданчы идегеттерге удур, япон империалистерниң агрессиязынга удур демисежип, кыдат революцинга идепкейлиг киришкен болгаш таниелгенин чедип алырынга улуг салыышкынын киирип. КУРну тургузарынга улуг дузаны көргүскен дээрзин «Унэн» бижээн. Кыдатка улусчу республиканы тургускаары боттарының чүртүнга национал айтырыгны шыныыг ёзу-биле шинтпирлээр арганы бээринге олар ханызы-биле бузүреп турган. Ынчалза-даа Маонуң кеш-сөөк ылгаар политиказының үжурунган оларның ынчыг күзели боттанмайн барган.

Кыдаттың иштинде биче национал-дар талазы-биле маочуларның улуг күрүнезирек болгаш кеш-сөөк ылгаар политиказы ында чүрттап турар үйгурларны, тибеттерни, моолдарны болгаш өске-даа биче-бүүрай улустарны күш-биле кыдатчыдыл турарындан тодаргай көстүп турар.

Иштики Моолга, Синьцзянга, Изилинь, Ляонин, Ганьсу можулурга, Хуанхэниң эриктеринге будун чартык миллион ажыг, моолдарның чүрттап тургамын чүүлде айыткан. Маонуң болүүнүң «культура революцизы» дээр үүлгединшиннери боон турган чылдарда Иштики Моолдун автономизын узуткаан, түс черниң кадрларын, национал интеллигенциязын истеп суруушкүнге таварыштырган. Иштики Моолдун девискээрин болгаш чүрттакчыларын алгызаңгы кезектерге сандарадып, үскүлээн болгаш кыдат можуларга күш-биле катаан. Иштики Моолга мурнунда үеде кирип турган чамдык аймактарны ам Кыдаттың 1972 чылда парлаан чүрт чуруунда бөзин демдеглевейн турар. Иштики Моолдун девискээрине мурнунда будун чартык миллион моолдар турган болза, оларның ам чүгле 500 мүн четпес кижилери арткан. Ол—Маонуң белүүнүң биче национал-дар талазы-биле кеш-сөөк ылгаар болгаш күш-биле кыдатчыдарының политиказының төөү боон турар.

Тибетти, Синьцзян-Уйгур автономнуг районну, Иштики Моолду болгаш биче национал-дарның чүрттап турары өскеөзе районнарны күш-биле кыдатчылар чорук дээрге, маочуларның чорудуп турар политиказы марксизм-ленинизмге кайы-хире хоралыг дээрзин көргүзүп турарын «Унэн» солун демдеглээн. Кеш-сөөк ылгазарының ынчыг хоралыг шугумундан кыдат өвес сөөктүг 45 миллион кижи качыгдап турар.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ЧАА ҮЕЗИ

Совет Эвилели биле Ирак Республиканың аразынга Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында Керээге 1972 чылдың апрель 9-та атты салган. Араб Чөөн чүгле тайбыны болгаш айыыл чок чоруктуг быжыглаарынга бараан болур ол Керээни чаргының совет болгаш ирак хөйнииги сеткил ханышкыныбиле хүлээп алган.

Керээнин ужур-дузазы херек кырынга коступ келген. Үүл дээрге 1972 чылдың июньга ирак чазак «Ирак петролеум компаниязы» национализастаар деп шиитпирни үндүрген. ынчаарга оон мурнундагы ээлери турганнар Иракка политика. экономика талазы-биле ыйыышкынчар кылып. революсчу чазактың ол шиитпирни бууразын дээш, бүгү үүлдерни үүлгедип бергеннер. Ынчаарга ССРЭ-ниң чазаа ол ынчыг байдал турза Иракка дузалаар дээш, бодундан хамаарыжыр бүгү үүлдерни кылган. Чижээ, национализастаан нефтиниң саарар талазы-биле Совет Эвилели бир дугаарында Иракка дузалаан. Ынчангаш совет-ирак Керээ болза Иракның түскай хамаарышпас хөгжүүрүнүң идегелдиг магадылалы болуп турар дээрзин Иракка ынчаарда тура берген нарын байдалдар тодаргай көргүскен.

Совет-ирак экономиктиг кадыажылдажылга чылдан чылче бүгү талайлыг хөгжүп турар. Садыг дарылзаалары калбарган. Иракның ашкаар үндүрер үүлдерии: финиктерии, хөвен-хендирии, ийик, таакпыны, а чоокку үеден бээр—нефтиин база Совет Эвилели салып ап турар.

1973 чылдың чазыныңа Федлуджа суурдан ирак эвеске ирак-совет чаа тудугну—Тартар — Ефрат аразының каналын байырлыг байдал-биле ажыткан. Тудугжулар анда белеткел ажылларын кылып тургаш, автоажыл-агыйның, септелге мастерскаяларының, складтарның бажыңнарын, өөредилге төвүнге класстарны тутқулаан. А ол өөредилге төвүнге октябрьда баштайгы 150 бульдозеристер, автокрановщиктер, чолаачылар, слесарь-септекчилерин белеткеп үндүрген.

1973 чылдың эгезинде суггарылга талазы-биле кады ажылдажылга дугайында совет болгаш ирак экспертгерии төвүлел хуралы Багдадка болган. Ефрат хемге гидроэнергетиктиг комплекстиг, Улуг Заб болган Эски-Мосул база Тигр хемнерге гидробелдирлерни түзар дугайында шинчилел ажылдарын чорудар талазы-биле техниктиг протоколга ат салдынган. Совет-ирак кады ажылдажылганың хемчээлиниң талазы-биле ыяыг чурагайларны коргүзүп болур: Иракта тутқан болгаш тудуп турар объектилерниң ниити саны чеден ашкан. Оларның аразында— Багдадта электротехника заводу, кожээ ажыл-агый машиналар тудуунуң заводу, Рамадиде шил заводу, Багдадтың чоогунда антибиотиктер болгаш фармацевтика заводу, Кутта хөвең-салаын пестер комбинады, ук-трикотаж фабрикалы, Багдад—Басра аразының 550 километр демиржолу бар.

Совет-ирак кады ажылдажылганың ол бүгү объектилери — Ирак Республиканың экономиказында күрүне секторунуң эң чугула адырларыны—энергетиканы, машина тудуунуң, нефть тывыжының, нефть болбазырадырының, чиик болгаш аъш-чем үлеттүрүнүң бүдүрүлгелери болуп турар дээрзин демдеглээри эргежок чугула.

Совет дузаламчы-биле Москула тудуп турар нефть болбазырадыр заводту ажыглалга киирери-биле Иракның нефть үлегпүрү чаа улуг чеминшкининериниг болур дээрзи чигзинниг чок. ол тудуг-биле холбаштыр ында нефть, газ шинчилел тывар ажылдар база чоруп турар. оон киржикчилери — совет болгаш ирак геологтар.

Иракка национал кадрлар белеткээр талазы-биле улуг дузаны Совет Эвилели көргүзүп келген. Совет түскай артемниглер муи-мун ирак ажылчыннарны анаы-бүрү мергежилдерге өөредип турар, чүс-чүс иракгар ССРЭ-ниң бүдүрүлгелериниге бүдүрүлгетехниктиг өөредилгени эртиргеп, база чүс-чүс ирак зныякгар совет дээдз өөредилге черлерин доозуп ап турарлар. Оон харазында Иракның улуг дээн бүдүрүлгелерин оларның боттарының национал түскай артемниглери улам хөйү-биле ханызыгып турар болу берген.

Керээ болза Совет Эвилели биле Ирак Республиканың бүгү-де адырларга кады ажылдажылгазын улам ынай калбартырын магадылап турар. Ынчаарга ол чорук Иракның экономиказының улам быжыгарынга үндезинин берип турар. ол бүгү хемчеглер чүрттүп политика талазы-биле хамаарышпас чоруун быжыглаарынга. оон социал чаартылгаларының фронтузун хөгжүдеринге болгаш найыралчы ирак улустуң чаагай байдалының улам ынай өөрининге магадылап болур.

Сергей КУЛИНИЧ, (ПМА).

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

Кубокту мөңгези-биле алган

Республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң хостуг күрешке команда болгаш хуула бирги черии дээш маргылдааны эртиен дыштанып хүннерде Кызылдың күшкудуруа бажыңында болуп эрткен. Аңаа шиитпир-биле 130 ажыг шилиидек мөге кирипкен.

№ 3 профессионал-техниктиг училищениң сургуулу Анатолий Монгуш эң чиик денизиг 1973 чылда «Урожайның» чемпиону деп бедик атты чедип алган. Тес-Хемден келген Ивэн Хураган болуунуң оңаларын арыг октап, тиилелгеже түткүлүг коруун көргүзүп тургаш, 52 килограмм денизиг мөгелериниң аразында тиилечии болуп үнген.

Самбо күрешке ССРЭ-ниң спорт мастери, хостуг күрешке мастерге кандидат Юрий Монгуш күрештиг байлак, нарын, чараш аргаларын көрүкчүлерге сонуургадып, бодунуң удурламыкчыларын хевис кырынга арыг тивлеп, 57 килограммга эң-не шыырааи бадыткаан. Чөөн-Хемчик районнан келген спорт мастерииге кандидат Сергей Седенбал маргылдаага эки белеткеигенин көргүзүп авааңгыр, тура-соруктуг күрежип тургаш, 62 килограмм денизиг мөгелерниң аразында шүүлген.

Россия Федерациязының «Урожай» Төп чөвүлелиниң үш дакпыр чемпиону, хостуг күрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Федор Ондар 68 килограммга чемпионнаан. Чөөн-Хемчик районуң шилиидек командазының кежигүнү Бады-Оюр Куулар 74 килограммга кымгылаа октатпаан. Барыын-Хемчик районнан келген талантылыг аныяк мөге Сергей Одзан-оол 82 килограмм денизиг спортчуларның аразында шыырааи. 90 килограмм чедир мөгелериң аразында Улуг-Хемниң спортчузу Найлан Доспан, 100 килограмм денизиг мөгелериң аразында Чөөн-Хемчик районуңуң мөгези Николай Чамзырын олар чемпион аттарны чедип алганнар.

Денги бүрүзүге тиилекчи болган мөгелери республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң чемпион кожаазы, бирги черниң диплому, тураскаалдыг көрек демдээ-биле шаңнаан.

Үргүлчүлеп келген маргылдааның түкиелинде команда талазы-биле бирги черии Танды районуңуң мөгелери алган. «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң шилиидек кубогун мөңгези-биле алган. Районуңуң мөгелери кубокту моон-биле үш чыл улаштыр чаалап алганы ол. Ийиги черни Чөөн-Хемчик, үшкүзүн—Тес-Хем районуңуң мөгелери алганнар.

Көдээ спортчуларның болуп эрткен маргылдаазының түнелиинде бо чылдың май 2-ден 6-га чедир Хакас автономнуг областың пайысылалы Абакан хоорайга болуп эртер Россия Федерациязының «Урожай» Төп чөвүлелиниң хостуг күрешке маргылдаазынга киржир республиканың шилиидек командазының кежигүннерин тодараткан. Бистиң мөгелеривис ол маргылдаага белеткенип эгелээн.

ЧУРУКТА: «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң 1973 чылда чемпионнары (солагай талазындан): А. Монгуш, И. Хураган, Ю. Монгуш, С. Седенбал, Ф. Ондар, Б-О. Куулар, С. Одзан-оол олар.

В. ЧАДАМБА, Авторнуң фотозу.

Бокска маргылдаа

Тыва АССР-ниң бокс талазы-биле бирги черии дээш маргылдаа республиканың хөгжүмшин театрынга болуп эрткен. Маңнаа «Спартак», «Урожай» эки тура спорт ниитилелдериниң, Ак-Довуракты, Кызылда пассажирлер автотранспорт будүрүлгезиниң, профессионал-техниктиг училищелериниң командаларының эң шилиидек 40 хире спортчулары киришкен.

Денги ааны-биле республика чемпионнарын илередир маргылдаа ийи хүн үргүлүлээн. Бокска мергежилдиг спортчуларның саны өзүп орарын маргылдаа тодаргайы-биле көргүскен.

Команда талазы-биле Кызылдың пассажирлер автотранспорт будүрүлгезиниң бокскәрлары бирги черии алган. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң шилчилир кубогу тураскаалдыг ыыжелеп, бирги черни «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң командазы алган. Ийиги черде—Пассажирлер АТБ-зиниң спортчузу Олег Аракчаа (54 кг), ССРЭ-ниң спорт мастерииге кандидат Борис Байыр-оол (Кызыл, 57), Ак-Довуракты төлөөзүн Владимир Митюков (60 кг). Кызылдың пассажирлер АТБ-зинден Андрей Квитных (63 кг), «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң спортчузу Александр Танаа (67 кг), Владимир Арбуков (Кызыл, 71 кг). Кызылдың пассажирлер АТБ-зинден Владимир Мартемьянов (81 кг).

Республика чемпионнарынга маңналга бижиктерни, тураскаалдыг белектерни тывыскан. Ийиги, үшкү черлерни алганнарга маңналга бижиктерни бергеп.

Пассажирлер автотранспортунуң спортчузу, ССРЭ-ниң спорт мастерииге кандидат Василий Белекке техника талазы-биле бедик мергежилдиг дээш, түскай шаңналды тывыскан.

Т. ХЕРТЕК.

Хоккейниң делегей чемпионадында

ХОККЕЙ: ийиги эзлчег эгелээн.

ССРЭ-ниң хоккейжилериниң чыныды командазы апрель 7-де Швециянын командазы-биле ойнаан, 6:1 санга үдүп алган. Бистиң командабыстың тренерлери В. Бобров биле Б. Кулагин команданы араазында составтыг киргеп: Третьяк, Васильев—Гусев, Михайлов—Петров—Харламов, Рагулин—Лашкин, Мальцев—Шадрин—Якушев, Лутченко—Цыганков, Волчков—Анисин — Болунов. Оннуң соолунде ийиги «бешке» Шадрининиң орнунга Мартынюк ойнаан.

Бирги эзлчегниң төнгенининиң соонда командаларның байзалы мынаг болган: ССРЭ-ниң командазы чангыс-даа командага уттурбайн—10 санныг болган. Ийиги черде—Швециянын командазы — 8 санныг (ССРЭ-ниң хоккейжилериниге уттурган). Үшкү черде ЧССРнин командазы—6. дөрткүзүнде—Финляндияны—4. бешкизинде—ГФР-нин—2 санныг болган эң соолунде Польшаның хоккейжилери (сан алгаш). Апрельдин 8-те хоккей талазы-биле делегей чемпионнарының чехтер Польшаның командазы-биле ойнаан. 4:1 санга үдүп алган.

Дыштанар хүннүң кежазинде ССРЭ-ниң хоккейжилери ГФР-нин командазы-биле ойнаан. Ол —18:2 сан-биле бистин хоккейжилеривистиң тиилелгези-биле доозулган.

Хоккей талазы-биле делегейге болгаш Европага бирги черлер дээш маргылдаа үргүлчүлеп турар.

(СЭТА).

Телевидение

АПРЕЛЬ 10-ДА

МОСКВАДАН

17.20—Өөлүт телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. Швеция—Польша. 3-кү оюн. (Бижидиилге). В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40—«Эргим төрээн орус ыры». Музыкалыг фильм. 19.05—Телемедээлер. 19.20—Чараалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.25 — «Правда» солуннуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуков көрүкчүлерниң чагаалдарынга харыылап тур. 19.55—Оннуг телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Швеция—ССРЭ. 20.40—20.50—Чаңсар. 20.50 — Спорт ордузундан хоккей талазы-биле дамчыдылганың уламчызы. 22.30—«Дужумда бажың». Уран-чечен телефильм. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.25 — 01.45—Оннуг телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ССРЭ—Финляндия. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзи ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга тоқар бу-луттуг, чагбас. Барыын үстаныышкынның хаттың дүргени секундада барыын районнарга 15—19, өскелериниг болгаш Кызылга 5—9 метр чедер.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 0—4, өскелериниг 6—8, Кызылга 6—8 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Олимп оду» 10.00, 11.45, 13.20, 15.15, 17.00, 18.45, кинопанорама 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Олумнуг частырыг» 15.00, 18.40; «Кыстарнып бирээзи» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Он тос кыс болуп ап эгелээнин чарлап тур. Аңаа өөренирин нүүзээлер Кызыл, Студенческая 14 адрестиг училищеге келир ийиилге аңаа киреринииң негелделерин 20-92 телефондан айтырып алыр.

УЧИЛИЩЕНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Өөренириичче чалап тур

Ачинскиниң индустриал-педагогика техникумуунга өөредири-биле чоруузар эр. хөразмен. 30 хар чедир назылыг. Совет Армиязың хүрээлеңинге шериг албанын эрттирген. 8—10 класс дөөсманнармы Кызылдың № 3 кадза профтехучилищезии шиитпирлээр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлаачыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи аныяңрал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кадза ажылагый киллизиниң 21-47, үлеттүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информацина база совет тургузуу киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1220.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном сударының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00550

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
АПРЕЛЬ
11
СРЕДА
№ 85 (9161)
Өртээ 2 коп.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ ОРДЕННИ АНТАЛ АПРОГА ТЫВЫСКАН

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Октябрь Революциязы орденни Кремльге ВСАП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ВУР-пуң Күрүне Хуралының Даргазы, Венгр-совет найырал шинтилелиниң даргазы Антал Апрога тывыскан. Совет-венгр кады ажылдажылганы хөгжүдеринге, ССРЭ биле Венгрияның улустарының аразынга найыралды бижыглаарынга улуг ачы-хавыяазы дээш база төрүттүнген хүнүндеи бээр 60 харлаазы-биле холбаштыр ол шаңналган.

Н. В. Подгорный СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң өөрүмээзинден Антал Апрога чүректиң ханыгындан байыр чедиргеш, Силер болза Эштер Ямот Кадар, Ференц Мюнних база өске-даа венгр хоочун коммунистер-биле кады венгр революстуг ажылчын-тараачын чазакты тургузарының эгелекчилери болуп, 1956 чылдың контрреволюстуг үймээнишиниң хүнелеринде ийтикти болгаш даштыкы реакцияга тинтпирлиг ойтур шавымышкының бир организакчызы силер дээрзин онаалап демдеглээн.

Антал Апро орденни хүлээп алгаш, СЭКП ТК-га, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга өөрүп четтиргенин илереткен.

Бо шаңнал совет-венгр найыралды бижыглаар дээп ажылдап турар бүгү кижилерге, Венгрияның бүгү вушажылчы улузунга, бистиң бүгү партивиска хамааржып турар деп ол чугаалаан. Бистер ССРЭ-биле найыралдажыры-ның политиказаын үргүлүлеп, бижыглаар апаар бис деп чугаалаашаш, Антал Апро өөрүп четтиргенин база катап илергейлээн.

(СЭТА).

ШҮГҮМЧҮЛЕЛ — ДЭЭШТИГ ЧЕПСЕК

Бистиң чуртувустуң ажылчы чону боттарының бүгү-ле арга-мергежилин болгаш бар күралварларын СЭКП-ниң XXIV съездиниң төөгүдүг шинтирлерин амыдыралга боттандырарынче угландырып турар. Эң ылаңгыя бо тоолу беш чылдың шинтирлиг үшкү чылының бүгү планнарын күүседир талазы-биле партияның болгаш чазактың совет улустуң мурнунга салган улуг сорулгаларын күүседир дээш, олар-кижангызындан-даа артык көдүрүлүшкүн-биле кызымаккай ажылдап турарлар.

Социалистиг чарыш — ол өмдүр-улуг сорулгаларны чедиишкинниг күүседирингe эң чугула чүүл болуру билдингир. Беш чылдың үшкү чылының планнарын хуусаазыпдан эрте күүседир деп кыйгырыгның алаа-биле бүгү улустуң социалистиг чарыжы бисте хайнымышкынныг калбарган. Бүдүн-бүдүн коллективтерден эгелээш, тус-тус цехтер, бригадалар, звеноларга чедир база тус-тус ажыл-шынчилерниң-даа аразынга социалистиг чарыштың керээлерин чарары ам бижыг чаңчыл болуу берген. Чарыштың түңнелинде муш-ажылчы чедиишкиннерин чедип ал, мурнакчыларның одуруунче улам хой кижи кирип турар.

Ол бүгүнүң дугайында, чонпуң эрес-шудургу муш-ажылчы чоруунуң, оларның чедиишкиннериниң, дуржулгазының дугайында өөрүүчүг чагаалар «Шын» солуунуң редакциязынга хүн бүрү кээп турар. Оларның чамдыктарында четпестерни шыңгыы шүгүмчүлеп, оларны чайладырымның аргаларын сүмелээп-даа болгулаар.

1973 чылдың бирги кварталында «Шын» солуунуң редакциязы янзы-бүрү темаларлыг ййи муң чыгаа чагааны алган. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, ол элээн хөй болуп турар.

Редакциялга келген чагааларның аразында ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында четпестерни шүгүмчүлээн чагаалар эвээш эвес. Ынчангаш бо чылдың эрткен үезиниң дургузунда солуунуң арынарынга шүгүмчүлелдиг 30 ажыг чагаа парлаттынган. А 36 чагааны тус-тус черлерге хынап тодаратказ, хемчег алыры-биле чоруткан. Парлаттынган болгаш парлаттынмаан, хыналдаже чоруткан чагааларга харыы тус-тус албан организациялардан кайы хире кээп турарры? Чыл эгезинден бээр солуунуң арынарынга парлаттынган 19 болгаш парлаттынмаан 15 чагааны тус-тус районнарже чоруткан соонда, чогуур харыларны алган. 33 чагаага харыны редакция маңан турар.

Солунга үнген шүгүмчүлелди чугула көрүп, ында айыттынган четпестерни дарый чайладыр дээш хемчеглерни ап турар партия, совет болгаш хой-иниң организациялары республикада эвээш эвес. Эң ылаңгыя Танды, Тожу, Бии-Хем, Каа-Хем болгаш өске-даа районнардан шүгүмчүлелдиг болгаш хыналдаже чоруткан түүлдериниң дугайында харыы үргүлүү кээп, оон дээштиин чедип ап турарын демдеглээр херек. Оон түңнелинде ук черлериниң ажылында четпестер улам эвээжеп, ажыл-иштиң чедиишкинниг чоруп турары таварылга эвес.

Бо чылдың март эгезинде редакциялга «Кызыл тараачын» колхозтуң Эрбек салбырында малдың кышкы азыралының, кыштаглаашкының иинти байдалының дугайында шүгүмчүлелдиг чагаа келген. Ол чагааны алгаш, солуун бодунуң тускай корреспондевтиин байдалды тодарадып көөрү-биле чоруткан. Удаваанда солуунга «Чидириг чүден болганыл?» деп эгелиг чүүл парлаттынган. Түңнелинде Бии-Хем райондан айыттынган четпестериң талазы-биле кандыг хемчеглерни алганын Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы эш Шутов, СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Харченко болгаш райкүүском даргазы эш Дамчай олар редакциялга дыңнаткан. Колхоз баштаар черинiң болгаш партия организациязының каттышкан хуралында «Шын» солуунуң шүгүмчүлелдиг чүүлүн чугаалажып көргенин, айыттынган четпестериниң бадыткаттынганын, дарый хемчеглер алдынганын дыңнатканнар. Амгы үеде Эрбектиң хойжулары чаш малды онча-менди ап, кыштаглаашкыны организастыр доозар дээш чедиишкинниг ажыдап турар. Ынаң, силос болгаш концентраттыг чемнерин колхозтан болгаш «Сельхозтехника» каттыжышкынындан тускайлаан немелде транспорт үргүлүү сөөртүп турар апарган. Кедээ Совет салбырының чонунуң хуу малын чиселеп, бүрүткээн деп ол харыда тодаргай айтып турар.

Бо чылдың март 6-да солунга үнген шүгүмчүлелдиг чүүлге Каа-Хемниң хомүр-даш разрезиниң директорунуң дуза-лакчызы Д. Сарыкай разрезитиң хомүр-даш хүлээдип, деңнилүүр черинге таныылдар болгуи чоокта чаа организастаан ужурунда оларның турар чылыг черн белем эвес турганы шын, солуннуң шүгүмчүлелиниң соонда ону тудуп, чылыглаар хемчегни алган болгаш аңаа хыналда-деңнээ бажының капитал тудуун база эгелээн деп харыылаан.

Солун арынарынга үнген болгаш хыналдаже чоруткан шүгүмчүлелдиг материалдарга ындыг харыылар республиканың хой-хой черлериниң кээп турарын айтып көрек.

Ынчалза-даа чоннуң шүгүмчүлелдиг үнүн тоон көрбес, ону хынап, айыттынган четпестерни чайладыры-биле дарый хемчег ап, оон түңнелин редакциялже чоруткан азы оңаалдадыр албан черлерн база бар. Аңаа эң ылаңгыя Чоон-Хемчик (СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Шулуу, райкүүском даргазы эш Чодюк), Барыын-Хемчик (СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Куулар, райкүүском даргазы эш Амырбит), Тее-Хем (СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Бойду, райкүүскоп даргазы эш Байыр-оол) районнар хамаарышыр. Ылаңгыя Чоон-Хемчик район бо чылын солунга парлаттынган шүгүмчүлелдиг 7 чагаанның чүгле 3-үнге, истелгеже чоруткан чагааларның чүгле пйизинге харыы берген. Тее-Хем районнуң тус-тус организациялары шүгүмчүлелдиг чүүлдерге чаңгыс-даа харыы бербээн.

СЭКП Төп Комитединиң совет парлалгаза шүгүмчүлелдиг чүүлдериниң дээштиин күштелдирер дугайында тускай доктаалынга парлалганың шүгүмчүлелиниң дүжүметсиг ёзу-биле көөр, тус-тус черлёриниң болгаш удуртукчуларының-даа атаддарын партияның болгаш күрүнениң эрге-ажыктарындан бедик көөр кижилериниң ам-даа бәрни шыңгыыды-биле айыткан болгай. Чамдык организациялариың болгаш албан черлериниң удуртукчу ажылдакчылары созупка парлаттынган шүгүмчүлелдерге харыы бээрде, ону агартып, ишти эвес үнелеп көөр таварылгалар база барын доктаалда айыткан.

Партия Төп Комитединиң принципиалдыг шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартыы, оон дээштиг чорууи чедип алыр дүтаймда айтымышкының чер-черниң партия, совет болгаш хой-иниң организациялариың канчаар күүседип турары — солуннуң шүгүмчүлелдиг чүүлдериниге болгаш истелгеже чоруткан чагааларга оларның харыларындан-даа тодаргай көстүр апаар.

Шүгүмчүлел — шимчедикчи күш, дээштиг чепсек. Оон дээштиниң чедип алыр дээш партия, совет органнар боттарының талазындан чогуур хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

МАЙ БИРГЕ УТКУШТУР

КАА-ХЕМДЕ

МУРНАЙ ЭГЕЛЭЭН

«Совет Тыва» совхозунуң механизаторлары районда бирле дүгаарында шык базырыышкынынче кирген.

Часкы хову ажылдарынче эгелеп киреринге турасказаткан механизаторларның байырлыг хуралы болган. Аңаа ажыл-ишчилер часкы тарылганы агротехниктиг чурумнар ёаггаар кыска хуусалда бедик шынарлыг чорудар соруулганы салганнар.

Баштайгы хүнперде үш агрегат Чеди-Паш бригадазында 200 ажыг центнер черни илиртээн. Трактористер Кимоол Делгер, Көк-оол Дээшкин, Анатолий Мандараа бирги хүнден эгелээш, шалыпкын ажылдап турар.

Тарылга шолунуң хову ажылдарын чорударынга таарымчалыг болуурун көрүп турган, 3 агрегатты шык базырыышкынынче немей киирер. Арткан тракторлар часкы чер андырар.

Партия комитеди часкы хову ажылдарының үезинде чорудар политмассалыг ажылдың планын тургускан, ол ёзугаар ажылдап турар.

Я. ДОРЖУ,
совхозта партиком секретары.

ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

Садыгның культуразын бедидер, чаа дешилелиг аргаларны ажыглаар, садыгжыларның күш-ажылын организастаарын экижидер болгаш ажылчы чонну хереглелдин аргежок чугула өске-даа барааннары-биле хандырарын экижидиринге угланган хемчегерни бо чылын боттандырып тургаш, бараан садырлгазын көвүдиринге Кызылдың «Сайын» универмагының коллективи үлөөнген. Айыткан хемчеглерни амыдыралга күүседири-биле социалистиг чарышты кылбарткан.

Ап чоруткан хемчеглериниң ачызында универмаг бирги кварталда бараан саарылгазының планын 108,2 хуу күүсеткен. Көрдүгеп даалгалан ажыр 190 муң рубльдин бараанын садырлгылар аваан.

Х. АЛАШ-ООЛ.

БАШТАЙГЫ ЧЕДИИШКИН

Маал ажылдакчыларының Бүгү-әвилел социалистиг чарыжынга Танды районнуң колхозтарының, совхозтарының болгаш Кедээ ажыл-агый дуржулга станциязының малчыннары идепкейлиг киржип, малдың баш санын өскүрер, ооң продуктулуун берилдер дээш кызымак ажылдап турарлар.

Малчыннар бо чылдың бирги кварталында күрүнеге эът, сүт садарының планын онаалдаларын болгаш бедиткен социалистиг үлөөлгелеринде күүседирп-биле инитинiң малының ажаалда, чемгерилгезин мурвукуулуундан дыка экижиткен. Ап чоруткан хемчеглер аки түңнелдеринде көргөн. Район кварталда күрүнеге эът садарының планын 108 хуу, сүттүг—114,5 хуу күүсеткен.

Күрүнеге сүт садарының талазы-биле «Элегес» совхозтуң сүт-бараан фермаларының саанчылары шылгараан. Оларның даалгазын 125,9 хуу боттандырган. Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы эът садарының даалгазын 120 хуу күүсеткеш, эң дааре көргүзүүлүг болган. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң, «Революциянын чалбыжы» колхозтуң малчыннары аки ажылдаан.

Районнуң колхозтары болгаш совхозтары бирги кварталда күрүнеге эът, сүт садарының планнын онаалдаларын шупту-зу күүсеткен, ам Май 1-ге утказтыр күш-ажылчы аалчыгга ажылдап турарлар.

Ю. БАЙ-КЫРА.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ТУКТАР

СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң бюрозунга чоокта чаа мал ажылының продукциязын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле бо чылдың бирги кварталында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. «Мурнакчы» колхоз I кварталда күрүнеге 10 тонна эът садар планын долдур күүсеткен, 2,5 тонна сүт садар планын 3,4 тонна чедирип, ажыр күүсеткен. Ажыл-агыйда малдың хорамчазы эрткен чылдың бо үе-ви-биле деңнээрге кызырган.

Районнуң улуг ажыл-агыйы — «Тээли» совхоз күрүнеге эът садар планын—114,7 хуу, сүттүүн— 161 хуу күүсеткен. Ынчалза-даа ында малдың өлүп, хораар чоруу көвүдеп турар. Бай-Тал, Кызыл-Даг салбырларында бо талазы-биле байдал дыка багай. Ынчаарга «Кара-Хөл» колхозта малдың өлүп, хораар чоруу база хөй. Ынчангаш мал бажын хорапнас дээш шинтирлиг хемчеглерни алырын ол ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, тускай эртемнигдерниге болгаш партком-нарга бюро дааскан.

Инитизи-биле бирги кварталда эки түңнелдерни чедип алган «Мурнакчы» колхозка СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчинир Кызыл тутуп тывыскан. Фермалар, бригадалар аразынга чарыштың бирги черни «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазы алган. Ынчангаш бригадалар, фермалар аразынга шилчинир Кызыл тукту ол коллективке тывыскан. Бо кварталда сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар планын ажыр күүсеткенинден ацтыда, ол коллектив продукциянын шинарын экижидер, ооң бот-үнезин чиигедир дээш демпсежин турарын бюрога демдеглээн.

Апрель 21-де «Кызыл суббота»

ЭҢ ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИР

Ленинчи коммунистиг субботникти эрттирерининг район штабының начальныгы, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң ийнги секретары Кертик-оол Салчакович Севек-биле бистиң корреспондентивис харылзашкаш, коммунистиг субботникке белеткел ажылдарының районда чоруп турарын сонуургап айтырган.

— Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үведенилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүне тураскаатказан коммунистиг субботник чорудар дугайында Москваның Лихачев аттыг автозаводунуң коллективиниң эгелээшкинин бистиң районнуң ажылчы чону бир-ап-сеткилдиг деткеп, аңаа идепкейлиг киржир күүселин илереткен—деп, ол эгезинде чугаалаан.

Колхозтарда, совхозта, бүдүрүлгелерде, албан организацияларда коммунистиг субботник эрттирерининг штабтарын тургускан. Олар апрель 21-де милыр ажылдарның хемчээлин, өргээн, чеже кижи киржирин санап тодаратказан. Аңаа белеткел ажылдары чер болгапда үдүг кодурлүүшкүн-биле чоруп турар.

Коммунистиг субботник хүнүнде районнуң ажыл-ишчилери школа, амнелге, үруглар албан черлерниге одаар 500 кубометр ыяшты белеткеп, ооң аът садарының даалгазын 120 хуу күүсеткеш, эң дааре көргүзүүлүг болган. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң, «Революциянын чалбыжы» колхозтуң малчыннары аки ажылдаан.

Районнуң колхозтары болгаш совхозтары бирги кварталда күрүнеге эът, сүт садарының планнын онаалдаларын шупту-зу күүсеткен, ам Май 1-ге утказтыр күш-ажылчы аалчыгга ажылдап турарлар.

Ю. БАЙ-КЫРА.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ТУКТАР

СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң бюрозунга чоокта чаа мал ажылының продукциязын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле бо чылдың бирги кварталында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. «Мурнакчы» колхоз I кварталда күрүнеге 10 тонна эът садар планын долдур күүсеткен, 2,5 тонна сүт садар планын 3,4 тонна чедирип, ажыр күүсеткен. Ажыл-агыйда малдың хорамчазы эрткен чылдың бо үе-ви-биле деңнээрге кызырган.

Районнуң улуг ажыл-агыйы — «Тээли» совхоз күрүнеге эът садар планын—114,7 хуу, сүттүүн— 161 хуу күүсеткен. Ынчалза-даа ында малдың өлүп, хораар чоруу көвүдеп турар. Бай-Тал, Кызыл-Даг салбырларында бо талазы-биле байдал дыка багай. Ынчаарга «Кара-Хөл» колхозта малдың өлүп, хораар чоруу база хөй. Ынчангаш мал бажын хорапнас дээш шинтирлиг хемчеглерни алырын ол ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, тускай эртемнигдерниге болгаш партком-нарга бюро дааскан.

Инитизи-биле бирги кварталда эки түңнелдерни чедип алган «Мурнакчы» колхозка СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчинир Кызыл тутуп тывыскан. Фермалар, бригадалар аразынга чарыштың бирги черни «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазы алган. Ынчангаш бригадалар, фермалар аразынга шилчинир Кызыл тукту ол коллективке тывыскан. Бо кварталда сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар планын ажыр күүсеткенинден ацтыда, ол коллектив продукциянын шинарын экижидер, ооң бот-үнезин чиигедир дээш демпсежин турарын бюрога демдеглээн.

Үлетпүр бирги кварталда

Республиканың үлетпүр будурүлге черлери төөгүүр төсну беш чылдың шинтирлиг чылының эрткен айларында багай эвес көргүзүглерниг ажылдаан. Үлетпүр продукциязы будурер талазы-биле бирги кварталдың планы 102,7 хуу, а сайгарылга планы 103,7 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге, үлетпүр бүдүрериниң нинти хемчээли 2,3 хуу өзүлделиг болган.

Эрткен үш айда план[illegible] ажыр 3,5 миллион киловат-шак электроэнергиязы, 13 муң [illegible] курдаштыр, 357 [illegible] кезек туувйбуну, 886 тонна дагдугун, 6,7 муң кубометр дилиг материалдарын, 4,1 муң эжеш хем, 2,3 муң эжеш кидис идиктерни, 345 тонна эътти будурген. Бо продуктуларны будурериниң хемчээли база өзүлделиг болган.

Күш-ажылдың будурүмчүлүүнүң планын республиканың үлетпүрү 101,6 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге, күш-ажылдың будурүмчүлүүнүң өзүлделиниң темпизи ажыл төлевириниң ортуман хемчээлиниң өзүлдезинден артышылдыг болуп турар.

Беш чылдың шинтирлиг чылы 1973 чылдың башгайгы айларында «Тыва даг-дүгү» комбинат, Кызылдың сүт заводу, алгы заводу, Чадаананың хлеб заводу болгаш оон-даа өске будурүлгелер онза нүжеминишкининг ажылдаан.

Чедиишкиннер-биле чергелештир бистиң ажылывыста чамдык четпестерниң барын база демдеглээр херек. Чижээлээрге, Кызылла «Тудуг иезектери» комбинат, Ак-Довуракты хлеб заводу, пааранылга комбинады болгаш инитизи-биле 19 будурүлге коллективи эрткен кварталдың планныг онаалдаларын күүсеттиминээн.

Бараанныг продукциянын бот-үнезин чиигедирининг эрткен ийи айларының планы база күүсеттиминээн. Чүгле оон умурунда 485 муң рубльдиг артын чарыгдалы болдунган.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта даг-дүгүнүң рудазын үүрмектээр машинизи Василий Монгуш бодунуң ажыл-херээнге ёзулуг бердинген специалист болуу берген. Ол ажыл нормазын үргүлүү ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: В. МОНГУШ.

А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

ҮЛҮҮН КИРЕР

ТООРА-ХЕМ (Радио-биле). Совхозтуң ажыл-ишчилери коммунистиг субботникке идепкейлиг киржири-биле кылыр ажылдарын тодарадып планнаашаш, аңаа белеткелди хынамчалыг чорудаа берген. Совхозтуң ийи салбырында тургустунган штабтар ону удуртуп турар.

«Кызыл суббота» хүнүнде 615 кижи күш-ажылдың шылычы ээлчээнге туруптар: малчыннар, тудугжулар, башкылар, өөренүкчилер. Совхоз ажылчыннары ол хүн ажылдаан акшазындан 1200 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидип, боттарының күш-ажылчы үлүүн киирер.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
совхоз директору.

Тожу район.

Ийи районнуң аразында чарыштыг фермаларында

ЭЭР-ХАВАКТА

«Тээли» совхозтуң Ээр-Хавакта комсомолчу-аныяктарның сүт-бараан фермазы тоску бет чылдың шинтирлиг үшкү чылының бирги кварталында бедик көргүзүглерлиг болган. Фермаңың коллективи сүт будүрериниң планын 145 хуу, а сүттүү курунеге садарын—179 хуу күүсеткен. Сүт заводунга дужааган сүттүң шынары эки болуп, 1374 рубльниң арыг орулгазын киирип алганнар.

Эрткен чылдың бирги кварталында бир инектен 272 литр сүт саап ап турган болза, а бо чылын үш айларда ортумаабиле бир инектен 459 килограммны саап алган. Бо чоруқ интектериниң азыралының экижээнин болгаш саанчыларның аразында социалистиг чарыш улам калбарып, күш-ажылдың будурукчулуу белээнин чугаалап турар. Саанчыларның аразындан Ыыра Мандыт, Салчак Севилбаа, Караш Сагды олар тиилекчи болганнар.

Саанчыларның ортузунда кежээки өөредилге эки организастаттынган. 7 болгаш 9 класстарда он үш саанчы хаара тутунган өөренип турар. Фермада «Хереглиг» деп агитквартал бөлүмүнде шупту аныяктар киржип, концерттерни клуб эргелекчизи Ширя Борбактың удуртулгазы-биле белеткеп келгеннер. Саанчылар боттарының күжү-биле белеткээн концерт программалыг болгаш чаржып турары—Барыын-Хемчиктиң «Барлык» совхозунуң Бижиктиг-Хая фермазының саанчыларынга бирги кварталдың түңнелдерин үндүрбүшаан, аалдап баары-биле белеткеннп турар.

Фермада төрээн 49 инектиң быжаалары менди. Быжаа ажаакчылары Д. Иргит, Н. Хемчик кызымаккай ажылдап, хонукта быжаа бүргүзүнден 600—650 грамм немелде деңзинин ап турарлар.

Коммунистиг субботниктиң хүнүнде фермаңың коллективи Ээр-Хавак биле Тээли аразынга харылзаа шугуму киирер 59 чагыны тургузар болгаш фермаңың төвүнге 150 дес ыяшты тарып, херимнерни кызырын планнаан, аңаа белеткел ажылдары чоруп турар.

БИЖИКТИГ-ХАЯДА

— Бистиң фермаңың коллективи мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-әвилел социалистиг чарыжынга киржип, боттарынга алган хүлээлгелерин кызымаккай күүседип турар. Ферма бирги кварталда күрүнеге сүт садарының планын 126 хуу күүсеткен. Бир инекке онаалтыр сүт саап алыры 145 хуу болган. Мурнакчы саанчыларның саны өскен. Эрткен кварталда саанчылар Д. Күүлар 502, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Л. Оюн 483, Ш. Хертек 434, С. Күжүгет 481 килограмм сүттү бир инекке онаалтыр саап ап, мурнакчыларның одуруунда киргеннер — деп, фермаңың эргелекчизи Норбу Саян чугаалап турар.

Фермада төрээн 90 инектиң быжаалары менди доругуп турар. Оон ажаакчызы Күүлар Сарыглар бир быжаадан хонукта-ла 400 ажыг грамм немелде деңзинин ап турарын демдеглээр ужуратт.

Бижиктиг-хаяжылар ленинчи коммунистиг субботниктиң хүнүнде Аянгатыга болгаш Акка 200 кубометр одаар ыяшты белеткээр. Ферма төвүнүң чазагайжыдыгазынга база спорт шолунуң дериидеринге ол хүн саанчылар база ажылдаарлар.

Фермаңың клубун Ак-Довуракты студугжулары септеп бергеннинге саанчылар өөрүп, хостуг үе-шагың аңаа культурлуг ёзу-биле эрттирип турарлар. Клубта 64 олуттуг чаа сандайлар салдынган. Бүгү-ле дериг-херекселди шеверген кылдынган. Бижиктиг-хаяжылардың клубунга радиоузелдиң мурнакчыларының слёду болуп эртер деп турар.

В. СЕРЕН-ООЛ.

ИДЕЙ-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫ КҮШТЕЛДИРЕР

(Тес-Хем районнуң партия активиниң хуралындан)

Ап чоруттунган партийжи-политиктиг болгаш организастыг хемчеглериниң түңнелинде Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери бо чылдың бирги кварталында багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге эът, сүт садарыныӊ планнарын ажыр күүседеткен. Кыштаглаштың хүр, мал оолдаашкынында багай эвес көргүзүглер бар. «Тес-Хем» совхозтуң № 5, «Ак-Эрик» колхозтуң № 1 хойжу бригадаларының малчыннары малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап ап туралар.

Ө. Сувандий, Е. Данзурун, Д. Серен, С. Хайың, А. Карма, Д. Дүшүм ышкаш чамдык хойжуларның коданнарында мал оолдаашкыны доозулбаан-даа болза, олар ам безин 93-тен 100 чедир хураганны төрүүр чүс хойга онааштыр ап турар. Бирги кварталда эрткен чылдың бо үеэш-биле дениэргe, күрүнеге сүт садары көвүдээн. Саанчылар Х. Адыяа, М. Нурзат, Б. Биче-оол, А. Дойнур олар бир инекке онааштыр 450—500 килограмм чедир сүттү эрткен кварталда саап алганнар.

Будурулге коллективтеринден Шуурмактың тудуг ыяжы белеткээр пунктузу, ыяш ажылагый черн, амыдырал хандырылга комбинады, «Сельхозтехника» каттыжыышкыны бирги кварталда планнарын ажыр күүседеткилээн.

Күш-ажылчы баштайгы чедиишкиннерде ажыл-ишчилерниң ортузунга масса-политиктиг ажылды чорудуп турар агитаторларның, политинформаторларның, илеткелчилерниң болгаш пропагандистерниң киирген үлүг-хуузу улуг деп районнуң партия активинин „хуралынга демдеглээн. Идей-политиктиг ажылларны күштелдирериниң болгаш ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезиниң талазы-биле районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны анаа чугаалашкан. Партия организацияларында 150 политинформатор болгаш 476 агитатор, хөй-хөй лекторлар бар. Оларның дыка хөйү масса чонның ортузунга билиглерни иептередип, партийжи агитациянын чедингир сөзүг-биле ажыл-ишчилерни чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже мобилизастаар хүдээлгезин ак сеткилдиг, мергежилдиг күүседип турарлар — деп, партия райкомунуң секретары эш М. Минчимаа илеткелиңге демдеглээш, дээре ажылдыг эштерни адаан. Ынчалза-даа четпестер база бар. Хөй-хөй агитаторлар хамаарышкан участоктарынга барбайн турар. Политинформацияларның темалары кызыы, колдуунда олар ниитилел-политиктиг азы делегей байдалынга хамаарыштыр болгулаар. Экономика, культура, кижизидилге дээш ыткаш темалар кончуг эвээш.

Политмассалыг ажылларның кол сорулгаларының бирээзи улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга социалистиг чарыштыг дээштиг организастаары болур. Бо чугула ажылда четпестерниң барын хуралга санал берген эштер чугаалаан. Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң ажылдакчыларының аразында политкижизидилгелиг ажылдың кошкаандан, социалистиг чарыштыг ёзу барымдаалап чорудуп турарындан күш-ажылдың сагылга-чурумун үреэр таварылгалар хөй, ере-самчыгдал эвээжевейн турар. Райпо бирги кварталда бараан саарылгазының, ниитиниң чемненилгезиниң планнарын күүсетпээн. Ындыг четпестер септелге-тудуг, орук участоктарында база бар. Чарыштың түңнелдерин өй-шаанда үндурбес, чарыштыг коллективтерниң, кижилерниң үжуражышкыннарын организастап, арга-дуржултазын солуштурбас чүүлдер эске-даа коллективтерге, колхозтарга, совхозка тургулаан.

Ажыл-ишчилерни марксизм-ленинчи теория-биле чепсеглээри идеологтуг ажылдың бир үндезини. Политчыгдыышкын школаларында 626 коммунист болгаш партия кежүүнү эвес кижилер өөренип турар. Пропагандист кадрларның шынары экижээн. Оларның 85 хуузу коммунистер, 75 хуузу дээди артемниг. Берт-Дагда, Шуурмакта, райкүүском чанында школалар өөредилгезиниң программа ёзугаар эки чорудуп турар. Райкүүскомнуң иштики керектер килдизиниң чанында, О. Шынаада партия организациялары политиктиг өөредилгеже кичээнгейни кошкатканындан, ында школалар ажылдавастаан. Партия организациялары өөредилгениң байдалын хуралдарынга чугаалажып турза-даа, херек кырында ол ажыл экиживейн турар черлер бар. Оон чижээнге кодээ ажыл-агый эргелелиниң партия организациязын айтып болур. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени организастап турарында ёзу барымдаалаар чорукту чайладып, дыннакчыларны марксизм-ленинчи теория-биле чепсеглеп, коммунистиг үзел-бодалга болгаш бедик мораль-политиктиг шынарларга кижизидеринге, хөй-ниити болгаш бүдүрүлге амыдыралынга оларның чогаадыкчы идепкейин кодуреринге өөредилге херек кырында салдарны чедирген турары чугула деп партактив хуралы айытkан.

Партия өөредилгезиниң политшколаларынга «СЭКП-ниң XXIV съездизин коммунистиг тургузуушкуннуң үе-чадазында национал харылзаалар дугайында» болгаш «ССРЭ-ге ленинчи национал политиканың тинделгези» деп темаларга кичээлдерни эрттирген. Оон ангыда ол материалларны малчын өг-бүле бүрүзүнге өөредири-биле агитаторлар бөлүктерин СЭКП райкому февраль, март айларда чоруткулаан. Национал айтырыг политиктиг өөредилгениң программазындан моон-даа соңгаар үшпее ужурлуг. Интернационалчы кижизидилге талазы-биле лекциялар, беседалар чорутгунуп, түскай кежээлер эртип, школаларда интернационалчы клубтар ажылдап-даа турар болза, бо ажылдың ам-даа чогуур негелдеге четпейн турарын санал берген эштер шүгүмчүлээн. Партияның идей-политиктиг ажылын чорударынга кино көргүзүлгези, клубтар ажылы кол черни ээлээр. Ындыг түрбүже, малчыннарга кинолар ында-хаая баар, клубтарга солун, эки утка-шынарлыг ажылдар ховар болур, агитбригадалар, кызыл-будуннар доктаамал эвес ажылдаар түүлдер бар.

Партия активинин хуралынга идей-политиктиг ажылды экижидеринче утланган хемчеглерни бадылаан. Хуралга СЭКП обкомунуң секретары В. И. Попов киржип, делегерелгей үүве чугаалаан.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корреспондентизи.

МОСКВА. Яхачев аттыг автомобиль заводу бо чылдың бирги кварталының планын хуусаазындан эрте дооскаш, кодээ ажыл-агыйга бээр машиналарны кылыр даалганы март айда-ла күүсеткен. Пландан ажыр 3 миллион 500 муң рубльдин продукциязын берген.

Москваның автомобильчилери аразында тудуш холбаалыг бүдүрүлгелериниң специалистиг чарыш керээлерин чарарының эгелекчилери болганнар. Оон чарган ындыг керээлерин ёзугаар 1975 чылда 80—100 миллион рубль камналганы бээр аргалыг.

«ЗИЛ-130» деп автомобильдиң эки техник-экономиктиг көргүзүлгези, идегедилг болгаш тергиин шынары дээш анаа күрүнениң шынар демдээ тыныскан.

ЧУРУКТА: эштээр цехте. «ЗИЛ-130» деп автомобильдерни шынар демдээ ышкаш, кылып үндүрүп турары.

В ХУХЛАЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникazы).

БЕЛЕТКЕЛ КАНДЫГЫЛ?

Республиканың колхозтары тоску беш чылдың үшкү чылында чазын чажар культурелерны 97820 га, оон иштинде тарааларны 67080, кукурузаны силос кылдыр 6052 га черге тарыыр. Бир гектарга онааштыр 11,7 центнер тараа, кукурузаның 158,7 центнер ногаан массазын, чаңгыс чылдыг сигенниң 15,1, хөй чылдыг сигенниң—16,9, картофельдин—86,9, ногааның 99,4 центнер дүжүдүн алыры көрдүнген. 1966-70 чылдарда ортумаа-биле ап турганынга бодаарга 7,4 муң тонна хөйнү азы тарааның ниити чылдазын бо чылын 78,7 муң тонна чедирери көрдүнген. Ол ышкаш ниитиниң малынга 51,7 муң тонна сигенни, 61,6 муң тонна саваны белеткээр, 102,6 муң тонна силос болгаш 4 муң тонна сенажты салыр.

Бо шинтпирлиг чылда бистиң республиканың колхозтары күрүнеге кодээ ажыл-агый продуктуларын база хөйнү белеткээр сорулгалыг. Чижээ, 26.339 тонна тарааны күрүнеге садар, белеткеп черинге 890 тонна картофельди, 555 тонна ногааны дужаар.

Ол дээрге улуг болгаш харыысалгалыг сорулгалар. Аңаа немештир бо чылын тараа культураларының шолуун 4250 гектарга алгылдар ужурлуг.

Шак ындыг улуг хемчээлдиг ажылдарны боттандырып чорударынга четчир материал-техниктиг хөреңги ажыл-агыйларда бар. Март 1-ге чедир медээ-биле алырга, колхозтарда хереглелдиң 110 хуузу, азы шупту 16.226 тонна тараа үреэнни белеп. Ол ышкаш машина-техника бүрүн четчир.

Эрткен чылын дыка хөй колхозтар бо чылын алыр дүжүтке чер чарып белеткээр планын күүсетпээн. Ынчангаш бо чылын удур аңдарар чер хөй, колхозтар барык оон 40 хуузун удур кылыр аңаар. Чамдык ажыл-агыйларда ол харын-даа 61—73 хуу чедип турары дүвүреңчиг.

Оон-биле чергелештир апрель айда агаарның байдалы сериин, ол-шык дүжери өйтөвинда болурун сааңап турар. Ынчалза-даа майда агаар чылый бээр болза чогуур. Ажыл-херектиң чедиишкинниг болуру ажыл-агый бүрүзүнүң иштики курлавырларын долузу-биле, чеп ажылган шыдаарындан хамаарыжыр аңаар.

Сөөлгү чылдарда агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок тураа-даа, бистиң колхозтарывыс кандыг-даа таварылгада тараа будурериниң чедиишкинниг арга-дуржулгазын мөөнөөн ап шыдаан. Март 30-га чедир колхозтар тракторунуң 75 хуузун, азы 342-ни часкы тарылгага киривитеринге белеп кылдыр септеп алган. Арткан 187 тракторунуң түгэе техниктиг эдилтезин, ажаалдаавын кылыр. Кодээ ажыл-агыйның кожуут машиналарындан часка белеп техниканың хуузу 67-ден ашпайн турары дүвүреңчиг. Тарылгага киржир автомашиналарның септелгези база дыка саадаан — часкы хову ажылдары эгелеп турда ам-даа 115 автомашина септелге артпаан хевээр. Ол ышкаш кывар-чаар материалдарның чедирилгези кошкак шинтпирлеттинии келген. Ылаңгыя ырак-узакта Өвүр биле Тес-Хем районнар ол дугайында баш удур сагыш салбаавындан мынчага көңгүс курут хевээр. Шупту 27 колхоздан чаштырылга үезинде сеялка изи шынар херекселдиг ажылчы болза чогуур. Ажыл-херектиң чедиишкинниг болуру ажыл-агый бүрүзүнүң иштики курлавырларын долузу-биле, чеп ажылган шыдаарындан хамаарыжыр аңаар.

Часка уткуштур

Сөөлгү чылдарда агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок тураа-даа, бистиң колхозтарывыс кандыг-даа таварылгада тараа будурериниң чедиишкинниг арга-дуржулгазын мөөнөөн ап шыдаан. Март 30-га чедир колхозтар трактору-нуң 75 хуузун, азы 342-ни часкы тарылгага киривитеринге белеп кылдыр септеп алган. Арткан 187 тракторунуң түгэе техниктиг эдилтезин, ажаалдаавын кылыр. Кодээ ажыл-агыйның кожуут машиналарындан часка белеп техниканың хуузу 67-ден ашпайн турары дүвүреңчиг. Тарылгага киржир автомашиналарның септелгези база дыка саадаан — часкы хову ажылдары эгелеп турда ам-даа 115 автомашина септелге артпаан хевээр. Ол ышкаш кывар-чаар материалдарның чедирилгези кошкак шинтпирлеттинии келген. Ылаңгыя ырак-узакта Өвүр биле Тес-Хем районнар ол дугайында баш удур сагыш салбаавындан мынчага көңгүс курут хевээр. Шупту 27 колхоздан чаштырылга үезинде сеялка изи шынар херекселдиг ажылчы болза чогуур. Ажыл-херектиң чедиишкинниг болуру ажыл-агый бүрүзүнүң иштики курлавырларын долузу-биле, чеп ажылган шыдаарындан хамаарыжыр аңаар.

ӨӨРЕДИЛГЕНИ ЧОГУУР НЕГЕЛДЕГЕ...

Бистин партиявыс чер-чер Советтериниң • ажыл-чорудулгазын улам сайзырангайжылып, оларның эрге-хүлээлгелерин улам калбартыр дугайында локтаамал сагыш салышкының илергейлеп турар. Ажылчы чоннар депутаттарының кежээ, суур, районнар болгаш хоорайлар Советтериниң ажылын улам ынай экижидер талазы-биле СЭКП ТБ-ның сөөлгү чылдарда хүлээп алган локтаалары чогум-на ол дугайын чугаалап турар. Ол документтерде Советтерниң ажылын үндезинин-биле өкижидериниң аргаларын, оларның эрге-хүлээлгелерин улам калбартырының оруктарын айыткан.

Советтерниң ажылынын чеҥишкини хамыктын мурнунда ында ажылдап турар кадрларның эртем-билиниҥден, мергежилиниҥден улуг-биле хамааржыр апаар. Ынчангаш бо айтырыгже партия, совет органнар улуг кичээҥейни салган. Оон түҥнелиҥде амгы үеде чер-чер Советтери шыырак эртем-биличиг, дуржулгалыг болгаш идепкейлиг аштер-биле быжыглаттынган. Чижээлээрге, райкүүском секретарьлары: Бии-Хемниҥ — Н. Ф. Золотухин, Каа-Хемниҥ —К. Ф. Бондаренко, Барыын-Хемчиктиҥ — М. С. Хертек, суур болган кодээ Совет даргалары: В. Г. Кудрявцев (Тандының Межегейде), Г. И. Иванова (ол-ла районнуң Дүргенде), К. М. Дамбуу (Улуг-Хемниҥ Ак-Тургуда), М. Х. Сотпа (Чаа-Холде), Тыва АССР-ниҥ Дээди Советиниҥ депутады Ө. А. Сат (Чөөн-Хемчиктиҥ Хайыраканда), М. Е. Өлаай (Тожуның Ийде) болган оон-даа өскелер Советтер ажылынга хөй чылда шулургу ажылдап келгеннер.

Район Советтериниҥ күүсенчи комитеттери советтер ажылдакчыларының билиг мергежилин бедидериҥе улуг кичээҥейни салып келген. Чыл санында райкүүскомнарның чанында совет ажылдакчыларның ийи чыл хуусаалыг школазы ажылдап турар. Ол школада райкүүскомуның кежигүннери, килдистер эргелекчилери, хоорай, суур, кодээ Советтериниҥ даргалары болгаш секретарьлары хаара түттүнган. Оон программазын ёзугаар теоретиктиг айтырыглар-биле кады практиктиг соруглаларны, дуржулга солчурунуң талазы-биле сургаалыглыг семинар-кичээлдерни эрттирип турар.

Кызылдың хооркүүскому, Улуг-Хем, Эрзин, Тоҥу, Каа-Хем, Барыын-Хемчик күүскомнары ындыг школаларның ажылын багай өвес организастаан. Чижээлээрге, Каа-Хем, Эрзин райкүүскомнары ол школаның чамдык практиктиг кичээлдерин эки ажылдыг кодээ Советтерге барып эрттирерин практикалап турар.

Советтериниҥ удуртур ажылдакчыларының билиин болгаш ажыл-херекчи мергежилин бедидер соруга-биле СЭКП-нин Новосибирск обкомунуң болгаш Красноярск крайкомунуң чанында партия, совет ажылдакчыларының билиин бедидериниҥ бир ай хуусаалыг курстарында оларны өөредип чорудуп турар. Ол курска, чоокта чаа, январь-февраль айларда райкүүском даргалары өөренип чораан келген болгаш райкүүскомуның оралакчы даргаларының хөй нуруузу аналаа өөренип эрткен. Ол ышкаш эрткен чылын Красноярскиниҥ партия, совет ажылдакчыларының билиг бедидер курузунга суур, кодээ Совет даргаларындан болгаш райкүүском секретарьларындан 42 кижи билиин бедиткен.

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлели советтер ажылдакчыларының 2—3 хүннүг семинарларын доктаамал эрттирип, суур, кодээ Советтер даргаларының, секретарьларының семинарын она аайы-биле районнарга барып эрттирип турар. Эрткен чылдың апрельден бо үеге чедир бир хүннүң она аайы-биле семинарын кодээ Советтер даргалары база секретарьлары-биле кады Кызылга, июльда сургаалдыг семинарны райкүүскомнуң даргалары, секретарьлары-биле, а ноябрьда үш хоногтуг семинарны райкүүскомнуң оралакчы даргалары-биле болгаш чоокта чаа февраль айда ийи хүннүң семинарын райкүүскомнуң секретарьлары-биле Каа-Хем районнуң төвүнге эрттирген.

Совет органнарның чамдык ажылдакчылары боттарының шудургу, кызымаккай чорууң көргүзүп, чүрттүн дээди өөредилге чергелеринде бот-өөредилге-биле өөренип турарлар. Чижээ, Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң культура килдизинин эргелекчизи Д. Идам-Сюрюя, • Барыын-Хемчик райкүүскомунуң архив эргелекчизи Е. Тактан болгаш ол-ла райкүүскомунуң хамааты камгалалының иставыныҥ начальнигги Д. Баллай-оол олар Күйбышевтиҥ юридиктиг институдунда, Монгүн-Тайга, Өвүр райкүүскомнарының секретарьлары И. Ондар, К. Донгак, кодээ Совет даргалары: В. Танаа (Тожуның Аянста), К. Кандар-оол (Чөөн-Хемчиктиҥ Шеминде), О. Малютина (Тандының Хову-Аксы суур Советиниҥ даргазы), Н. Куулар (Өвүрүнүң Сагылда) олар партияның дээди школазында бот-өөредилгениг өөренип, программазын чеҥишкиниҥ күүседип турарлар.

Ындыг болза-даа чамдык район Советтериниҥ күүскомнарының талазындан Советтерге кадрларны шилип алыр, оларны ажылга быжыглаар, биилиҥ болгаш ажыл-херекчи мергежилин бедидериҥе кошкак кичээҥей салып турар фактылар ам-даа бар. Эрткен чылын янзы-бүрү чылдагааннар-биле кодээ Совет даргаларындан 12 кижи халашкан. Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарда Советтер ажылынга кадрлар шилип алырда, оларның эртем-билиниҥ, ажылга мергежилин, төлептиҥ байдалын чамдыкта барымдаалавас чоруктар бар. Чижээ, Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң секретарынга ажылдап турган К. С. Куулар болгаш Чаданда хоорай Советиниҥ даргазы турган С. С. Күжүгет олар арагалап, ажыл шагы үзүп турганы дээш ажылындан дүжүрткеннер. Тес-Хемниҥ Берт-Даг, Кызыл-Чыраа кодээ Советтериниҥ даргалары база солушкан. Өске-даа Советтерден ындыг чижектерни көргүзүп болур.

Оон аҥгыда чамдык советтер ажылдакчыларының эртем-биличиҥ бедидеринче райкүүскомнарның талазындан кичээҥейге салбайн турарының чижектери база бар. Барыын-Хемчик районнуң Аксы-Барлык кодээ Советиниҥ секретары Онгак Куулар, Бай-Тайга районнуң милиция ажылдакчызы Дивин Халарбаа, Эрзин райкүүскомунуң сан килдизинин эргелекчизи Төмүр Бархөө болгаш Бай-Тайга райкүүскомунуң социал-хандырылга килдизинин эргелекчизи Киров Дилак олар бот-өөредилгезин ара каттаннар.

Кадрларны ынын шилип ап, оларның өөредилгезинче болгаш кижизидилгезинче локтаамал сагыш салыры совет органнарның ажылынын стилин болгаш аргазын улам сайзырангайжыларынга база культуразын хөгжүдеринге despотиг салдарны чедирер. Ынчангаш райкүүскомнар боттарының чанында совет ажылдакчыларының школаларының ажылын идей-политиктиг бедик дедиелге организастыг доозар дээш практиктиг хемчегларни алыр ужурлуг. Оон аҥгыда билиг бедидериниҥ курстарынга өөредип чорудар кижилерни баш удур шилип белеткээр. Олар ол курстарга баргаш боттарының биилиин байлакшылып, мергежилиин бедидеринге эргежок чугула чүүлдер-биле чепсеглеп турарын чедип алыры негеттинип турар. Оон аҥгыда дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде бот-өөредилге-биле өөренип турар эштерниҥ өөредилгезин чогуур контролька тургузарын, оларга өөредилге материалдары-биле дузалаарын хооркүүскомнар удуртукчуларының локтаамал сагыш салышкынынга алыр херек.

Р. ТОЛЗАТМАА,
Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ кадрлар талазы-биле инспектору.

Агиткультбригадаларның киржикчилери! Силерни малчыннар, механизаторлар четтикпейн манап турар. Хову турлагларынче, газагларже далажыңар!

—⊙—

Бригаданың солун үнүүшкүнү

Байырлал шинчилиг негтинипкен аныяктар кежээ клубтан сөөбүриниҥ конторазынче углай, катыы-хөглүг шуужуптулар. Оларның аразында сөөбүр эргелекчизи Тимофей Төгүс, сес чыл школазының директору Ондар Кара-кыс, Тыва АССР-ниҥ алдарлыг артизи Кара-Сая Ак-оол база бар.

Ак-кан өҥнүг автобуска олурупкан. Улуг-Хову кайы сөөн дээзинг, оруктуң ырак-чоогу билдинмес кылдыр салыпкан. Чөлдак-Даг, Даштыг-Өдек, Кемзээлиг-Хову, Дедир-Аас ыяшлар оруктуң ол-бо талаларында кыштаглар-ла хөй: М. Сандүү, С. Шоюң, М. Өлзей-оол база өскелерниҥдээ кодан хого менди, хүр кыштаглаан.

Час болдунуң эргезинче кирген. Ол ыяшлар одарларда чаттыла берген чоруур чаҥгыс аай чүүнүнүг, өөр кодан мериностарның магаданчыын кижи коруп-ле туруксаазы келир. Бистиҥ үнүүшкүнүг агитиультбригадавыс малчыннарның ажыл-керээн, амыдырал-чуртталгазын коруп, танышпышаан, чамдык хөйжуларны болгаш сакманщиктерни автобуска орук аай олуруп ап чораан.

Хөйжу бригаданың төвүге чевакшулаам тудуп, автобуста эмнектеринең часны салгынга удетпин үүн — найгамчыктыг чараш аялгалар үзеп бедил, оруктуң ол-бо талазында хаяларга чаҥгылаып турган. Бисти ында малчыннарның эвилең хүлээп алганы киминиҥ сеткилинге уттундурбас.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң мурнанчы малчыны Борис, оон кадайы Чечекмаа Куулалар, сакманщиктер О. Сендиң, Л. Бомбуй, М. Өлей-оол, В. Лама олар чай чок ажылдаан турлаар. Б. Куулардың коданында төрүүр 336 хой хур ныштаан, олардан 320 хой оолдапкан, дерт хой иймстээн, хураганнары шупту менди болду. Кыштагның девискээри шевергин, кажаа туразы магадыладыг, мал чемнериниҥ курлавыры аа-даа арбын.

Агитнультбригада соруглазын сонуургадып эгелээн: салбыр эргелекчизи Т. Төгүс делегей байдалының дугайында лекциязым амгы ажыл-ишке холбаштыр немчаан, кижи эмчизи Р .Сайын, мал эмчизи Л. Оюрмаа олар база-на ажылдап кирипкен, боттувыҥгыр артистериниҥ көргүзүглөрн улаштып турган.

Бистиҥ үнүүшкүнүүр бригадавыс Хову-Аксында мыйыстыг бода мал кыштаанга, Шаҥчының Улуг-Өдөнте хойжу К. Седенниҥ коданынга база чораам. Куулар Седен эртнен чылын төрүүр чүве хайга онааштыр 107 хураганны дөруттуруп өстүргеш, хөй бүрүзүнге хамаарыштыр 2800 грамм дүктү кыргытмаш, малчыннар аразында калбарган чарышма тиилеҥчи болган. Малчыннық ажыл-ижинде амгы байдал, оон бо чылгы көргүзүглөри улам бедик болурун бадыткап турар.

Кала-даа баарга, кыштаг бүрүзүнде деминг күшажыл хайныкпан. Дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга малчыннар бүзүреллиг. «База катап келиңер!» деп, олар чалап турган.

К. ЭКЕР-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Социализмниҥ акы-дуҥма чурттарында

1.800 СОРТ

СОФИЯ. (СЭТА). Виноград өстүрер ажыл—Болгарияның кодээ ажыл-агыйының кол адырларының бирээзи. Ол культураның ортумак дүжүдү сөөлгү он чыл иштинде 70 хуу чедир улгаткан, а виноград ажаап алыры—2,4 катап көвүдээн.

Виноградтың болгаш арага кылырының Плевенде институдунуң ажылдакчылары чүрттүн виноград ажылын хөгжүдеринге улуг салышкынын киирип турар. Институттуң чанында виноград өстүрер ажылдың эртем шинчилелдерин кылыр талазы-биле делегейде эң улуг базазы база бар. Ында виноградтың янзы-бүрү, чаагай амданныг 1.800 сорту бар. Институттуң коллективи виноградтың чаа сорттарын тургузар дээш улуг ажылды база кылып турар. Институттуң специалистериниҥ тургусканы сорттары 33 аддын болгаш 55 мөҥгүн медальдар-биле шаҥнаткан. Оларның аразында амданының болгаш быжыг, четчиринин талазы-биле өскелериниҥден онзаланчак «Плевен», «Болгария» деп сорттары бар.

Виноград тарыыр черниҥ хөрөҥүнүң болбаазырадыр, чеминчидилгелер төгөр, хээкчилер-биле демисежириниҥ, виноград ажаап алырының ажылдарын механизастаарынче улуг кичээҥейни салып турар. Институттуң дуржулга кылыр мөлдеринде виноград ажаап алыр чаа комбайнны шенеп турар. Ол 90 хире кижиниҥ орнунга ажылдаар болгаш сес шактыг ажыл дургузунда 40 гектар мөлдүң дүжүдүн ажаап алыр аргалыг. Бо чылын күрүнениҥ «Агромашина» кодээ ажыл-агый каттыжыышкыны ындыг 30 комбайнны кылып үндүрер.

Институттуң ажылдакчылары чүрттүн агаар-бөйдус байдалын болгаш виноград ажылының 2.000 чылга чедир хөгжүлдеэнин барымдаалаап, виноградты районнуударының карта-чуруун ажылдап кылган. Даштыкыда виноград ажылының талазы-биле эртем тоштери-биле институт сырый харылаааны тудуп турар. Чылдың-на Плевенге ацгы-аҥгы чүрттардан 200 хире эртем ажылдакчылары ыяап-ла келир. Олар аҥаа боттарының биилиин бедидип, артемниҥ чугула айтырыгларын ажылдап кылып турарлар.

ВЕНГР АВТОБУСТАР

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Олар дыка хөй чүрттарда нептереэн. Каас чараш «Икарустарны» Совет Эвилелиниҥ, Польшаның, Чехословакияның болгаш өске-даа чүрттарның оруктарынга ужуражып, көрүп болур. Эрткен чылын «Икарус» дээр автобус заводундан 6.900 автобустар кылдынып үнген. Бир авес ону 1960 чылда кылдынган 2.000 автобустар-биле деҥнээр болаа, кайы хире көвүдээни билдингир-дир.

Бо чылдың эгезинден бээр Матьяшфельдтиде болган Секөшфезерварда заводтуң салбырлары «Икарус-200» дээр чаа хевирииҥ автобузун кылып эгелээн. Ол мурнундагы машинадан-даа улам чараш, хевирлиг, дыка хөй кижи олурар болгаш улуг күштүг моторлуг болур. Бо чылын заводтан ындыг 7.200 чаа машиналар кылдынып үнер. Делегейге нүүп-ажылдыг социалистиг хуваалдашкыга ВҮР-нүң идепкейлиг киржип турарының ачызында Венгрияның үлетпүрү ынчаар шалыпкыны-биле хөгжүп турар.

Экономиктиг дузалажылга Төвүлелиниҥ шугуму-биле автомобиль тудуушкунуң специализастап, кооперастаанының түҥнелиҥде амгы үениҥ хөй санныг, эки шынарлыг автобустарын чүрттүң иштинге ажыглаарындан ырак хөйнү бүдүрүп үндүрер аргазы берип турар. Ол продукциязының 85 хуузун чүрт иштинден үндүр садып турар. Совет Эвилели «Икарустарны» эң хөйнү ап турар. Эрткен чылын ол Венгриядан 3.700 машинаны алган.

1975 чылда «Икарус» заводтуң коллективи автобустарны 10 муң чедир кылып үндүрүп турар апаар. Ол сорулганы күүседири-биле заводту чаа дериг-херекселдерbiле четчелеп турар. Ол бүгүнүн ачызында чүрт автобус бүдүрүп үндүрер талазы-биле Европада эң улуг черлериниҥ бирээзи болу бээр.

ВЕЙМАРГА «ШЕКСПИР ХҮННЕРИ»

БЕРЛИН. (СЭТА). Веймар хоорайга «Шекспир дүннери»—англи улуг драматург В. Шекспириҥ чогаадыкчы ажылынга турасчаатнан, хөочун чаҥчыл ёзугаар эрттирер фестиваль доозулган. Фестивальдың организаичызы — ГДР-ниҥ «Шекспир нинтилелининҥ» чалаанын ёзугаар Веймарга болган умуражыышкынга театр, кинонуң 14 чүрттан келген 1200 ажылданчызы, литература шинчилекчилери болгаш дыл эртемденнери киришкен.

ГДР-ниҥ «Шекспир нинтилелининҥ» бадылап алган чаа уставында В. Шекспириҥ чогаал ажылынга хамаарыштыр социалистиг чүрттарның түскай эртемнигжериниҥ наттыышнан шинчилелдерни болгаш ажылдарны чорударының чугулазын демдеглээн.

ДЕПШИЛГЕЛИГ КҮШТЕРНИ СЫРЫЙ КАТТЫШТЫРАР ДЭЭШ

ДАМАСК. (СЭТА). Араб социалистиг чаартылга партизы социализмни тургузары, депшилге дээш демисел чорудун турар бүгү антиимпериалистиг, антисионистиг күштерни сырый каттыштырарын бодунуң кол соругазы кылдыр санап турар деп, ол партияның тургустунганының 26 чыл ооҥга турасчаатнан байырлыг хураага ооҥ чиигнее секретарының оралакчызы Абдалла Ахмар медеглээн.

Хамыктың мурнунда арабтарның чөптүг демиселин кезээде деткип келген Совет Эвилелиниге баштаткан социалистиг чүрттар-биле, сирий улус-биле, өске-даа чүрттарның улустары-биле биистиҥ партиявыстың аразында найырааның быжыгып турары биске оныа өөрүнүүт деп, А. Ахмар демдеглээн. Ол нанырал бот-боттарын хүндүзежиргиге, дем каттыштырып ажылдаарынга, иштики херектерин холгаарлашпазының принциптерин барымдаалаарынга болгаш империалистиг агрессияга удур ниитп демиселге үндезилеттиниҥ турар деп, ол айыткан.

КУБА-ЧЕХОСЛОВАК ДЫҢНАДЫГ

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары, Революстуг чазааның Премьер-Министри Ф. Кастронуң чалаанын ёзугаар Чехословакияның Коммунистиг партиязының Чиигиве секретары Г. Гусакка баштаткан чехословак партия-чаазак төлээлери 1973 чылдың апрель 2-ден 7-ге чедир Куба республикага албанның найырааның аян-чорууң кылып чорун турган.

Найырааның болгаш бот-бодуң билчир байдалга эрткен чугаалажыышкыннарга Куба биле Чехословакияның компартияларының аразында акы-дуҥма найырааның база кады ажылдажылганың харызаалары, ол ышкаш Куба Республика биле ЧССР-ниҥ чазактарының аразында харызаалар үре-түҥнелдиг калбарып турар деп, куба-чехословак дыннадыгда чугаалаан. Ол кады ажылдажылганы моон соҥгаардаа калбартып, ханыладырынче, ийи чүрттүң аразында харылаааларны бүгү талаалыг калбартырынче ийи таланың чүткүүдүү бадыткаттынган.

Улустар аразында күш-ажылды социалистиг ёзу-биле хуваарын калбартырының болгаш социалистиг экономика интеграциязының комплекснлиг программазын боттандырарының эрге-ажыктарын барымдаалаап, ЭДЧ кежигүннери өске-даа чүрттар-биле дем каттыштырып ажылдаарын моон соҥгаар-даа ханыладырынга белеҥин Куба биле ЧССР илергейлээн.

Совет Эвилели-биле болгаш СЭКП-биле бүгү талаалыг дем каттыштырып ажылдаарының Кубага, ЧССР-ге-даа шиитширлиг ужур-дузаалының база ийи чүрткә Совет Эвилелиниҥ, ыяалгыя экономиканы хөгжүдеринге, социализмниҥ чаалап алышкынналарын камгалаарынга көргүзүп турар интернационалчы дузаламчы, деткимчеэнниҥ улуг ужур-дузаалының дыңнадыгда демдеглээн.

ДЕЛЕГЕЙ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ОСЛО. (СЭТА). Мурнуу Африкада колониализминиҥ болгаш апартеидтиҥ айыылынга таварышканнарны деткиринииҥ делегей конференциязы Ослода ажылдап эгелээн. Конференцияны Каттыштан Нациялар Организациязы болгаш Африканың чангыс эп организациязы чыылдырган.

Конференцияга КНО кежигүннери чүрттарның төлээлери, оларның аразында ССРЭ биле УССР-ниҥ төлээлери, КНО-нуң, АЧО-нуң Африканың национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниҥ болгаш делегейниҥ чазактар аразының удуртукчу хөй-хей организацияларының төлээлекчилери киржип турар.

ХЕМЧЭЭЛ ЧОК УЛГАТКАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Пентагоннуң даштыкы чүрттарга бээр шериг дузаламчызы конгресстиҥ доктаадып берген хемчээлиниҥден оранчок ажыл турар. Конгресстиҥ даштыкы херектер комиссиязының паргазы У. Фулбрайттың дилээн ёзугаар АКШ-тың кол саналга эргелелиниҥ белеткээн илеткелиниге ынчалдыр түҥнел үндүрген.

Чүгле 1965 чылдан 1969 чылга чедир бээнин «шериг дузаламчызынга немей үндүрген чарыгдалдар барык 700 миллион доллар болган»—деп, ол илеткелде демдеглээн. Шериг дузаламчызын тыпсырда бадылаттынган программаларны барымдаалавайн баргылап турар, ынчангаш оон чогум хемчээлдерин биилер кижи-даа чок. Сенат кежигүнү Фулбрайт ол илеткелде айыткан барымдааларны тайылбырлаап, келир сан-хөө чылының бюджединде күрүнениҥ даштыкы чүрттарга шериг дузаламчызының айыткан хемчээлин кызырарын негээн.

Чаартылганың оруу-биле

МЕХИКО. (СЭТА). Экономика түҥнелдериниҥ талазы-биле Мексика хөгжүп орар чүрттарның аразында кескү черни эзлеп турар. Национал продуктуунуң чыл бүрүде нинти өзүлдээн эрткен оон чыл дургузунда ортумаа-биле 7,1 хуу болган. Чүрттүң чоннуҥ саны шылыпкын — чыдыҥна ортумаа-биле 3,4 хуу көвүдеп келген. Чоннуң кижи санынга онаажыр орулга илезин-биле өскен. Ол орулга 1960 чылда 4300 пессо акша (344 доллар), 1970 чылда—6150 пессо акша (492 доллар) болган.

Чүрттүң чаа чазаанның ажыл-чорудулгазының түҥнелиниге Мексиканың экономика хөгжүдеэнинииҥ утпалыышкынынга 70 чылдарның эгезинден бээр кескү өскерлиишкиннер болган. 1970 чылда 6 чыл хуусаалыг соҥгутакан президент Л. Эчеверрия чазаатты бөлүктээн турар.

БАРААН ӨРТЭЭ ААРТАП ТУРАР

Массалыг хереглел бараанналарының өртектери аартап, ачы-дуза чедирериниҥ шүүдезиин төледириниҥ чижек хемчээлдериниҥ соксаал чок улгадып турарының дугайында дыңнадыглар бо хүннерде капиталистиг делегейниҥ хөй-хөй чүрттарындан келгилеп турар. Амыдырал чарыгдаларының улгадып турарының аар үүргези ол чүрттарның ажылчы чоннарынга онаажып турар. Ынчангаш чүрттарының чазактарының акша үнезин улам кудуладыр уржуктуг амгы политиказынга чоннуң хөй-хөй кезектери шиитпиринг удурланып турар. Олар бараан өртектериниҥ улгадырын соксадырын шудургу негеп турар.

«Вашингтон пост» солуннуң дыңнаткан бүзүреллиг барымдааларын ёзугаар алырга, АКШ-ка бараан өртектери бо чылын баштайгы үш айының дургузунда бир чылга онааштыр саназарга 21,5 хуу аартаан. «Бараан өртектери ынчалдыр улгадырга, чазактың политиказынга халаптыг болур, оон түржүк харын бүгү чүртке берге халап болур» — деп, солун демдеглээн.

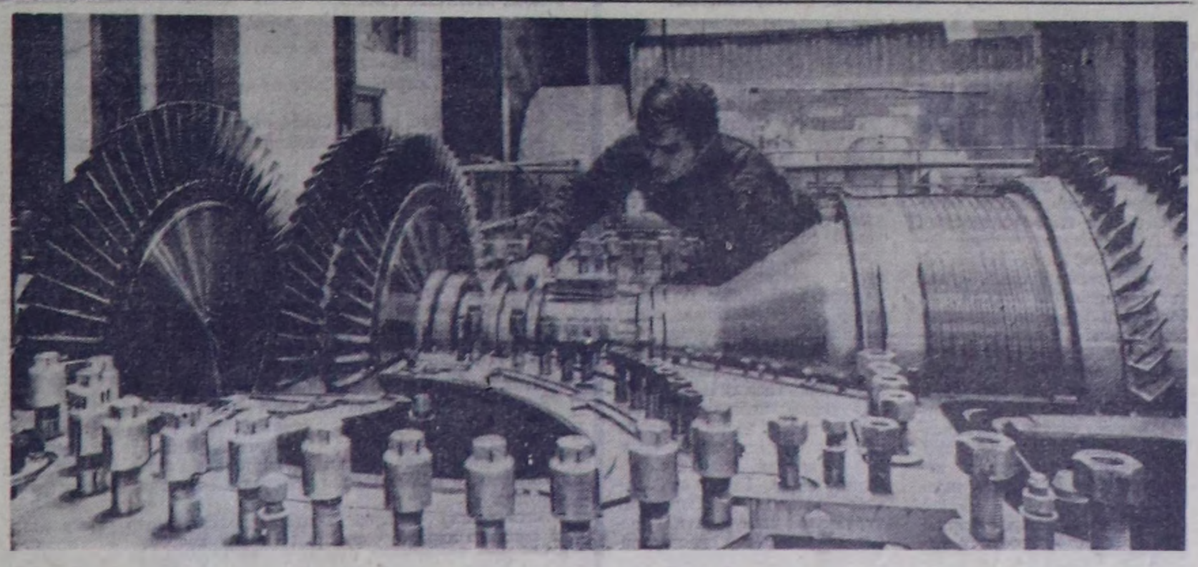
Эрткен дыштаныр хүнде Нью-Йорктуң төп кудумчуларынга массалыг чыскаал болган. Оон киржикчилери шериг чепсээн эндере бүдүрериҥ кызырарынче болгаш аҥаа чарыгдаар акша-хөрөҥнүн социал хереглелдерге үндүрүп баарынче чазакты кыйгырган. Бараан өртектериҥ аартадырга, хамыкты мурнай бодүүн американнар чөвүлаҥныг бергелерге таваржын турар деп чыскаалга киришкеннер демдеглээн.

АТС агентилелдиҥ херечилээнин ёзугаар алырга, совлгү 12 ай дургузунда калбак хереглел бараанналарының болгаш аъш-чем продуктуларының өртек үнезиниҥ чижек хемчээли 8,2 хуу улгаткан. Чүрталга бажыҥнарының холезинин, медицина хандырылгазының шүүдел төлевири аартаан.

Чүрталга бажыҥнарының холезинин улгаттырып турарынга удурланыышкынны илергейлээриниҥ массалыг чыскаалы Парижке болган. Чыскаалганнар эрге-чагырга черлеринге удурланыышкын медеглелин дамчыдып берген. Ол медеглелге мүң-мүң парижчилер ат салган.

Копенгагенге Данияның Компартизының найысылал организациязының конференциязы эрткен. Оон киржикчилери ажылчы чоннуң байдалын дорайтадып турары Данияның чазаанның экономика талазы-биле политиказын бүрүү шапкан медеглел үндүрген.

(СЭТА).

Совет Эвилелинден Төп болгаш Барыын Европаның чурттарынче шөйлүп чорутнан газ дамчыдар хоолайны Чехословакияда «бо чүс чылдың түдүү» деп адап турар. Газ дамчыдар ол хоолай—чүгле 1000 километр черни дургаар шөйлүр эвес, харын-даа бүдүн-бүдүн техниктиг дериг-херекселдердир. Совет Эвилели ону тудуп, тургузарынга Чехословакияга бүгү таланың дузаламчызын көргүскен.

ЧУРУКТА: Брнонуң машина кылыр заводунда газ дамчыдар черге эптээр хоолайның роторун белеткеп турары.

ЧТК — ПМА-ның фотозу.

А. Н. Островскийниң төрүттүгеи хүнүнден

бәэр 150 чылынга уткушитур

АРТИСТИҢ ҮШ РОЛЮ

Амыдралды шыны-биле илередиринің мастери, мерген угаанныг орус драматург А. Н. Островскийниң орус чечен чогаалдың төөгүзүнге ролю өндүр улуг. Оон үзелбодалын, мергежилдиин, черле оон чогаал ажыдын маңаа тайылбырлап турбайн, оон бижээн шиплеринің маадырларын тыва сценага кижи утпас кылдыр көргүзүп чорааш өөрүмүн дугаанда чугаалаксаан кижи мен.

Дөртен кылдар үезинде, тыва артист кадрларны театр училищезинге белеткеп тургаш уеде, А. Н. Островскийниң «Ядамыында кем чок» деп шиизин сценага көргүзери-биле шилип алган турган. Бо шииде бирги чергениң садыгжызы Гордей Торцовтуң уруу Любаның ядыы холечик оолга шнакшылыының дугайында чугаа чоруп турар. Любаныц авазын шаанда Г. Торцовка күш-биле кадайландыртан турган, шнчаган ол болза уруунуң боду дет аас-кежик чок чуртталарын кузевейн, ол эки чолдуг болзуун дээш орадаакшы турар. Любаның авазы Пелагея Егоровна Люба биле холечик Митькавың шнакшылы дээш, оларның аас-кежиктиг болуу дээш туржуп келген. Шнчаарга Г. Торцов уругну үш кадайлы хөөрже киирген бай садыгжы Коршуновка бээр сагыштыг.

Эчизинде барып шии чагай сеткилдиң тнилелгези-биле доостур.

Бо шиини белеткээринче кирип тура, режиссёр И. Я. Исполнов оон киржикчилеринге Островскийниң чогаал ажыдын тодаргай тавыштырган, номчуур номарны саналдаан, ында хамаарышкан кинофильмнерни көөрүп сүмделээн. Ынчангаш шиини артистер белеткеп киришкеш, чонга бараазлатканнар.

Биске ол шиини белеткээни улуг байырлал болган. Оон бирги көргүзүүнүң соонда, шиидө элээдө назылыг Егорушканың ролюн Каракыс Мунзуктуң хөглүг, сеткил хайныктыр кылдыр күүседкенин дораан чугаалажы бергенин ам-даа утпас мен. Сөөлүнде кээп, РСФСР-ниң алдарлыг артизи болган Любовь Севильбаа оскелерден оваа илереп, Пелагея Егоровнаның ролюн күүседкени биске улуг өөрүшкү болган. Ынчаарга аныяк турган ол артист назы-хары улгады берген, уруунга аас-кежиниң күзээн, садыгжы кажиниң кадайы болган ол кижиниң өөүр-кевиин эгеминден төнүлүүге чедир амыдыралчы шиинны-биле, бүзүредиг кылдыр көргүскен. Адактың соолүүде, хөй болуушкуннар эрте бергенде, шын чорук тнилел, кара састың тнилеттирип келгенде, уруу аас-кежиниң тып алырга, Пелагея Егоровнаның өөрүп, орус херээжен кижиниң сеткилин илередип турарын Л. Севильбаа сеткилге долуп, кижи хайныгын келир кылдыр көргүскен.

Оң чыл эрткен соонда режиссёр И. С. Забродин А. Н. Островскийниң «Чырыдың туразында, чылыгнас» дээр шиизин тыва сценаның репертуарынга киирген. Бо шиидө эрткен чүс чыдың ортаа болган төнүч үезинде орус нинтилездиң хөй талалыг амыдыралын көргүскен. Помещик-дворяннарның бууран, капитализмниң төрүттүүнүн турарының үезинде социал чөрүдээлерин ында илереткен. О. Намдараа, К. Хүргүдек, Н. Өлзейоол, М. Мунзук ышкаш, ында мергежилдиг артистер түрда, маңаа чедиишкинни чедип ап болур турган.

Бодуңун бүгү эт-хөрөңнүзин садыпкаш, ол шии-биле дашпакыже чоруй баар дээш дворяин херээжен саңа-веваны—шиинин кол ролюн Л. Севильбаа ойнаан. Ол хереэжениң кижилерин куду көөрүн, төрээн чүртту деп үүвени тоол көрбезин, оон ырык иштин Л. Севильбаа көргүзүүн тура, ол ыяш болза, бөгүн чүрттан турар эвес, харын арткен чүс чыдда чүрттан чораан-дыр дээрзин оң нарын илерээшкиннер-биле безин бүзүредиг көргүзүп турган.

Тыва театрның 25 чыл ою-биле холбаштыр режиссёр С. П. Майер А. Н. Островскийниң «Чаңныг» деп шиизин тыва бодүктүң күжүбиле тургускан. Ында Кабаниханың ролюн Л. Севильбаа ойнаан. Кабаниха—дорт бааргыг, соок үүректиг кижи. Катеринаның олүмүнге ол бүрүүлүг болган. Шиидең көөрге, Кабаниха—Севильбаа дээрге амыдыралды бодуңун хемчээли-биле, ол үениң чона човаланыг, кижиге хилинчектиг моозукбиле көөр. Эргиниң эң-не бүжар чаңчылдарыпта тутурган, ол чаңчылдарын хевээр арттырар, камгалаар дээш «бодуңуң бүгү-де мелегей калчаа аажылы-биле» ол тенин чораан. Оон ол ыңдыг бүжар моозуун улуг демократ Добролюбов «Караңгы ораа», «Караңгы ораада чырыңнар керээ» дээр чүүлдөрүнге бижип турган. Шак ыңдыг мөзүвү көрүкчүлер бүзүрей бээр кыдыр сценага көргүзери берге болган нарын. Ол соруганы Л. Севильбаа күүседиң ыңдаан дээрзин критика демдеглеп турган.

Улуг драматургтың төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл ою демдеглеп тура, шаанда үжүк-бижик чок, карааңы бүдүүлүк чораан Тыва Октябрьның херели хереңденген соонда, бистиң совет чуртувуска ыңдыг талантыларның тыптып кээп турары бистиң партияның, Совет чазакчы социалистиг реализмниң ура чүүлүнүң дугайында ада сагыштыг сөзүлелдери-биле чугаалаан. Ынчангаш шиини артистер белеткеп киришкеш, чонга бараазлатканнар.

Оон аңгыда тураскаал белектер черниң бойдузунуң, туруш байдалының доңчу хереечии болур. Эрткен чылыя Закарпатьев деп бижээн. Адазында «Хуст» хоорай дээш, тураскаал ханазында «Европаның төвү» дээш болду. Хадыңның ак карты олтаан арткан, оон ыңаа бир улуг эвес будуу бүрүүг-биле хевээр. Бүрүңү чиңгир погаан химиктиг материалдан кылган.

Москвага өөрелиин турар үемде эштериин төрүттүнген хүнүм тавыштыг далайның ак даштарын яязы-бүрү өөнер-биле будуп турган кылган белек бергеннер. Оны тонтап көрүп олурарга, далай чалгаан, әрикке кээп деттеп. дедир чавырлыг турганы салышка кирер.

Белек кылдыр ыяап-ла чонар-даштан ап-мен, мал-маган дүрүзүү кылып, нарын улуг өртектиг, хой үе-шак чарыгдаар ажылдар кылыры албан эвес-ле болгай. Бөдүүн материалдардан тыва тоолдарның маадырларын-даа кылып болур-дур. Көрүштүг чараш бедлекчиштерин чиик өртектиг материалдан кылып ап болур-дур. Шак ыңдыг ажыдарны Чоңнуң амыдырал хандырылга министерствозу организастаан болгу дег. Тускай дехти организастаан, ураң-шевер кижилерден чалап, чогуур организацилар-биле сүмележип турган, дидимп-биле тудуп киргиптер болза херек чүүле бүдер.

Чоңнуң амыдырал хандырылга министерствозунуң Чадаавада бүдүүлүг чери биһиң уругларга сандайларны, стоолдарны шевергин кылдыр кылгаш чарыттыр угулаалап каарга, магазинге улус мурнун быласкыр чораан.

Тываны чамдыкта «Сибирьниң Швейцариязы» деп хөөредиг адагылаар болгай бис. Оны херек кырында бадыткалы-биле республиканың чүрүмзидиг чараш черлерин көргүскен улуг эвес хемчээлдиг чуруктарны чурулга мастерскаязы кылза кандыг деп? Кижи бодаарга, чүүле «Моңгун-Тайга», «Саяи сыныары», «Енисейниң бажы», «Азия төвү» деп сосгер-ле Тыва дугайын сөглей бээр. Таарымчалыг кылдыр чураан пейзажты көөр-бээин тайга черниң серини салгыны, арыг агаары арыгга сооланнап, сеткилда сергедип кедир. Бисте ону мичаар кылыптар талантыныг чуруктулардыс азыл келген. Ураң-шевер мастерлердээ хей.

Ч. ДОСПАН,
инженер.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

РИГА. Баскетбол талазы-биле Европа чемпионнарының Кубогу дээш маргылдаа Рига ТТТ командазының спортсменнериниң тнилелгези-биле доозулган. Болгарыяның «Народен спорт» солуунуун турускаңы хүндүлүг шаңналыи олар моон-биле 13 удаа алганнар.

ЧУРУКТА: ТТТ команда — Европа чемпионнарының Кубогунуң эдилекчизи. Солагай таладан (ыңдыкы одуруг): Т. Хенделе, М. Микее, Л. Сварииска, М. Богдановича, тренер Д. Карамышева, улуг тренер Р. Карнитис, И. Осе, С. Скуиме, М. Салеписце; (бетинде одуруг)—У. Семенова, Т. Лупова, М. Скапаце, Д. Грундмане, И. Папе болгаш З. Гревеле.

В. НИКОЛАЕВ биле Ж. ЖИТЛУХИНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ВОЛОГДА ОБЛАСТЬ. Эң бичии школадағы хоккейжилер ареазында «Алдын шайба» клубтуң шаңналыи дээш Бүгү-эвилел маргылдаазы Череповецке 9 хүн үргүлчүлээн. Кол шаңнал дээш 16 команда ойнаан. Воскресенскиден барган «Харжыгаштар» деп команданың бичии хоккейжилери бүзүредиг тнилелгени чедип алганнар. Түпнел оонга олар Новосибирскиниң «Звиржигежин» 9:0, Новокузнецкиниң «Рассведи»—7:2, Череповецтиң «Отчугажын»—6:1 санга уткан.

Тнилекчи хоккейжилерге ВЛКСМ ТКниң кол шаңналын — ядын медальларны тывыскан. Моңгун шаңналдарны болгаш ССРЭ-ниң Хоккей федерацилазының шаңналдарын «Рассвет» команданың (Новокузнецк), а үүлер медальларны болгаш «Пионерская правда» солуунуң шаңналын — «Отчугаштың» аныяк спортсменнери (Череповец) алганнар.

ЧУРУКТА: маргылдааның тнилекчизи—«Харжыгаш» (Воскресенск) команда.

М. ПЕРВОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы.)

Тулага херээжениер ортузуига водейбол талазы-биле чемпионнарны илередиринии маргылдаазы эрткеп. Чүрттүү чемпионнары атты «Динамо» (Москва) команда он бир дугаарында база чаалап алган.

ЧУРУКТА: «Динамо» команда.

П. МАСЛОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы.)

ЛЕНИНГРАД. Спорттуң «Юбилейный» ордузу. Аныктар оргузунга хоккей талазы-биле Европага чемпион ат дээш маргыддаа.

ЧУРУКТА: Европа чемпиону — ССРЭ командазы.

Н. НАУМЕНКОВ биле Б. ЧЕРВЯКОВТЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы.)

СПАРТАКИАДА ДООЗУЛГАН

Ак-Довурак хоорайның дөртқу кышкы спартакиадазы үш ай ажыг үргүлчүлээн доозулган. Оон программазында спорттуң тос хевири киргеи. Аңаа хоорайның, «Тыва даг-дүзүү» комбинаттың коллективетериниң 8 команда киришкеи.

Спартакиадаңың түүнелиинде команда талазы-биле бирги черни «Тыва даг-дүзүү» комбинаттың энергетика цехиниң «Электрон» деп командазы алаан, хоорайның күш-культура ордузуна болгаш спорт комитединиң шилчир кубогу, бирги черниң диплому-биле шаңнаткан. Ийиги изин—«Восход», үшкүзүн — «Торгедов» командаларының күш-культурузары алганнар.

Спартакиадага комбинаттың спортчулары И. Аевев, И. Ирсит, Л. Чистяков, Д. Севильный, В. Чигачев болгаш оон-даа аскелер идепкейже киришкеи. Спартакиадаиы эртиргеиге «Тыва даг-дүзүү» комбинаттың директору В. Узов, ортумаң школаның күш-культура башкызы В. Назин, комбинаттың энергетика цехиниң начальниги Л. Чернов оларны киирген улуг-шүүлү үлүг.

В. БАРАХТАЕВ,
спартакиаданың кол секретары.

БИРГИ ЧЕР ДЭЭШ

Чөөн-Хемчик районда волейбола болгаш баскетбола бирги чер дээш маргыдда Чадананың № 1 ортумак школазының спорт залында болган. Волейбола 15, баскетбола 14 шиликтеи команда-лар киришкеи.

Ийи үүн үргүлчүлеп келген волейбол маргыдаазының түүнелиинде бирги черни Ленин аттыг колхозтуң спортчулары алаан. Партиянаың XXII слеэдиии аттыг совхозтуң ойнакчылары шиини, Чадананың № 1 ортумак школазының спортчулары үшкү черни эзлээннер.

Чадананың № 1 ортумак школазының вореиикчилери баскетбола чаңыс-даа команда-дага уттурбайн, район чемпионун дөн атты чедип алган. Хоорайның шиликтеи команда-лар вореиикчилере утторааш, ийиги черни алыр аргалыг болган. Тнилекчи болган командалар районнуң «Урожай» эки тура спорт ниитилелиинүң шилчир кубогу, бирги черниңи диплому, тураскаалдыг «Ышпел-биле шаңнаткаңнар.

А. СҮНДҮЙ.

«Телевидение»

АПРЕЛЬ 11-ДЕ

МОСКВАДАН

16.35—Өңнүт телекөргүзүүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ЧССР—Швеция. 3-кү ою. (Бижидилге). ССРЭ—Финляидия. 3-кү ою. (Бижидилге). В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Мээң өңүүм дугайында чугаа». Ю. А. Гагарин дугайында телефильм. 19.25—Телемедээлер. 19.35—Мультфильм. 19.45—Телемедээлер. 19.55—Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—«Делегей панорамазы». 20.25—Хензиглерниң театрлары. «Бистиң кожаларывыс». 21.10—Өңнүт телекөргүзүүг. Күрүшениң «Кабардинка» деп танцы ансамблиниң концерти. 21.30—Өңнүт телекөргүзүүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ГФР—ЧССР. 3-кү ою. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 22.15— Концерт. 22.30— А. Н. Островскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болганыга тураскаатқан байырлыг хурал. ССР Эвилелиниң Улуг театрындан дамчыдылга. Чапсарда—«Үе». Информастыг программа. 01.15—Көрүкчүлерниң чагыын ёзугаар концерт. 02.00—02.45—Өңнүт телеэргүзүүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ССРЭ—Польша. 3-кү ою. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республиканың болгаш Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—9 метр чедер.

Агаарның температуразы дагыыг черлерге 2—6, өскелерге 9—12, Кызылга 9—11 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Рустам биле Сухраб» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Адыр, мана!» 15.00, 18.05 21.10, «Циркти көжегешиир артында» 16.20, 19.25 шактарда.

«ВОСТОК»: «Софья Глушко» 15.00, 18.40, «Эргим мааам эвес-тир сеи» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Суг дүвүнде аквалангылар» 8.10, 11.00, 13.00, «Солярис» (2 сериязы катай) 14.50, 17.50, 20.40 шактарда.

Силерни чалап тур

Красноярскиниң кооператив техникумунуң Тывада өөредилге-консультация пунктузу 1973-74 өөредилге чылында бот-өөредилге салбырыпта дараазында тускай эртемнер аайы-биле сургуулдар хүлээп ап турар:

1. Үдеткүр барааннарының товароведениези.
2. Аъш-чем барааннарының товароведениези.
3. Бухгалтер үүдү.
4. Кооператив садыыга планнаашкыны.

Техникумга түүге хереглекчилер кооперациязында болгаш бүрүне садыында ажылдап турар, 8 база 10 класс дооскан кижилерни хүлээп алыр.

Өөредириниң хуусаазы: 8 класс дооскаңнарга —4 чыл, 10 класс дооскаңнарга —2 чыл.

Техникумга киреглер дараазында документилерни дужаар.

1. Директорнуң адынга бижээн балдырыышкын.
2. Эртеминиң дугайында хереченнел азы аттестат (боду-биле).
3. Доңчу намдар.
4. № 286 майык ёзугаар эмчи шынаылгазы.
5. Берт чөкка, 3х4 см. хемчээлге тыртыргап дөрт чурук.
6. Будуруузгенниң удуртукчузуу шынаылгаан күш-ажыл дептериниң хоолгазы азы оон ушта бижиигге.
7. Хереглекчилер ниитилелиниң, садыг черииниң азы базаның өөредиин чоруткан бижии.

10 класс дооскан кижилер кайы-даа салбырга киреглеп, орус дылга болгаш литературага (чогаадыг) киреглиниң экзаменнив дужаар. Оон аңгыда, товароведение салбырынга химиига (аас-биле), а бухгалтер болгаш план салбырынга математиканга (аас-биле) экзаменнер дужаар.

8 класс дооскан кижилер орус дылга (диктант) болгаш математиканга (аас-биле) киреглиниң экзаменнерии дужаар.

Документилерии апрель 15-тен эгелеп Кызылга, техникумуң өөредилге-консультация пунктузунга хүлээп алыр.

Киреглиниң экзаменнериң Кызылга августуң 1-ден эгелеп чорудар.

Айтырыглаар салырга болгаш документилер дужаарда, дараазында адресте чорудар: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 41, кооперативия училищезин, техникумнуң өөредилге-консультация пунктузунуң бот-өөредилге салбыры, телефон 55-58.

Ажылдан өөрен, чаптанчыгбай!

«Беларусьфильм» студиязының «Летопись» деп чогаалдыкчы каттыжыышкынының режиссёр Кузьма Кресницкий биле оператор Николай Южин эртем кинолунуң эң берге хемчилериниң бирээзинде — черлик аннар дугайында фильмнер тыртыларынга шаадан бээр ажылдап турар.

Кинематографистерниң чогаадыкчы санынга Белоруссияның арга-арыгларының эң улуг үзелери — зубрларның ажыдыралының болгаш ажыктаңмының дугайында, оператор тыртырып четтикселек чорда, эргемче кажап диилээр ведир-даваң үктүг выкуколдарның дугайында кино-чуруктар кирип турор...

Чаа фильмниң маадырлары — кыраан үзүү, кумдустар, аваңгыр диңнер, торга, саасскан, диилэ болгаш черлик өдүрскер — артисти чүткулуубилге база-ла онаалаңмаинар. Чүүле бажыңындан арааже дургуннан келгеп, каттырыпчы семдер эниктп улуг күүдегдиң-биле тыртырган.

Ынчалза-даа оператор бүгүле олут-чыдың чок картистерниң ойнакарынче албадаткан. Бистиң карадыс мурнуна ажылчын кундустар моондак тудуп, торга уе кылып конгуул белеткеп, дидим кымыскактар хоралыг куртаг-биле тулчуп, диңнер кыжын чиир чогаайлар чыып, а ава-өдүрекгер ооладып, доос-каралар тударына болгаш чүглерин аштаарынга өөредип турар.

Тыртырган чурүктарга үн кыланган кижилерниң ураң аргазының ачызында ында черлик аннар болгаш куштар чугаалай бергеп. Арганың азарлачыг курттары бөзин үннүг апарылаан. Олар баттарының адачызы — энижке, оон-биле кады бүгү көрүкчүлерге аргада ажыл-херектериниң болгаш сагыш чоналыкшынарының дугайында, чаңгыс-даа хүнде ара кагбас ажыл-чиниң дугайында хөлүг болгаш угаанныг-биле чугаалап турарлар.

«Кым канчаар ажылдап турарыл?» деп чаа, өңнүг фильмни бичии уруглырга таларыштыр кылган. Ынчалза-даа аргада амыдыралдың дугайын чугаалап-турар кыска кино улуг көрүкчүлерге база сонуургаачыг болган.

И. ПОДОРОЖАНСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

МИНСК.

ЧОННУҢ КУЛЬТУРАЗЫНЫҢ ДЭЭЖИЗИ

Тураскаал белектер дээрге чоннуң культуразының дээжизи болур. Ынчангаш бо айтырыгны хандыр чугаалаткаш, тодаргай шиитпирни үндурүп, үзе шиитпирлээри черле чүгүла деп бодаар мен. Бодуумуң көргеп-билгевимге үндезилээш, чамдык саналонналдарны киирикседим.

Ийи чыл мурнунда ажылалбан аайы-биле кожавыс Моол Арат Республикага бир ай хиро ажылдаан мен. Авлчүртче чанарымда моол оңнүктер- меңээ сарыг хөм портфельди белек кылдыр тудускан. Портфельниң артыыштин тамналап тургаш угулаалап каан. Мээң ол портфелизиин каяа-даа чораап ап чоруурумга көргеп, эскергеп улус магадап соңуургаар болду.

Ажылдан турганым комбинаттың кол инженериниң бажыңынга чораш мындыг чүүдү онза соңуургаан мен. Улуг өрөөлге диван бааринда чаткан чугажак ак кындистиң кындыларынга болгап ортуузуна кызыл оңнуг кындеш кларни тургап угулаалап каастап даараавы көрүштүг болгаш чараш болган.

Оон аңгыда тураскаал белектер черниң бойдузунуң, туруш байдалының доңчу хереечии болур. Эрткен чылыя Закарпатьев деп бижээн. Адазында «Хуст» хоорай дээш, тураскаал ханазында «Европаның төвү» дээш болду. Хадыңның ак карты олтаан арткан, оон ыңаа бир улуг эвес будуу бүрүүг-биле хевээр. Бүрүңү чиңгир погаан химиктиг материалдан кылган.

Москвага өөрелиин турар үемде эштериин төрүттүнген хүнүм тавыштыг далайның ак даштарын яязы-бүрү өөнер-биле будуп турган кылган белек бергеннер. Оны тонтап көрүп олурарга, далай чалгаан, әрикке кээп деттеп. дедир чавырлыг турганы салышка кирер.

Белек кылдыр ыяап-ла чонар-даштан ап-мен, мал-маган дүрүзүү кылып, нарын улуг өртектиг, хой үе-шак чарыгдаар ажылдар кылыры албан эвес-ле болгай. Бөдүүн материалдардан тыва тоолдарның маадырларын-даа кылып болур-дур. Көрүштүг чараш бедлекчиштерин чиик өртектиг материалдан кылып ап болур-дур. Шак ыңдыг ажыдарны Чоңнуң амыдырал хандырылга министерствозу организастаан болгу дег. Тускай дехти организастаан, ураң-шевер кижилерден чалап, чогуур организацилар-биле сүмележип турган, дидимп-биле тудуп киргиптер болза херек чүүле бүдер.

Чоңнуң амыдырал хандырылга министерствозунуң Чадаавада бүдүүлүг чери биһиң уругларга сандайларны, стоолдарны шевергин кылдыр кылгаш чарыттыр угулаалап каарга, магазинге улус мурнун быласкыр чораан.

Тываны чамдыкта «Сибирьниң Швейцариязы» деп хөөредиг адагылаар болгай бис. Оны херек кырында бадыткалы-биле республиканың чүрүмзидиг чараш черлерин көргүскен улуг эвес хемчээлдиг чуруктарны чурулга мастерскаязы кылза кандыг деп? Кижи бодаарга, чүүле «Моңгун-Тайга», «Саяи сыныары», «Енисейниң бажы», «Азия төвү» деп сосгер-ле Тыва дугайын сөглей бээр. Таарымчалыг кылдыр чураан пейзажты көөр-бээин тайга черниң серини салгыны, арыг агаары арыгга сооланнап, сеткилда сергедип кедир. Бисте ону мичаар кылыптар талантыныг чуруктулардыс азыл келген. Ураң-шевер мастерлердээ хей.

Ч. ДОСПАН,
инженер.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, парилиж амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көдээ ажылагый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1221.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном сүдынын талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС —00554.

Бүгү чурттарның пролетариилери, каттыжыңар!

1925 чылдан үдезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
АПРЕЛЬ
12
ЧЕТВЕРГ
№ 86 (9162).
Өртээ 2 көп.

БӨГҮН — КОСМОНАВТИКА ХҮНҮ

В. Волченконуң чураан плакады.

ПАРТИЯГА ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

Бистиң Коммунистиг партиявыстың удуртукчу болгаш башкарыкты рольюуң улам өскени-биле холбаштыр ооң хүрээлениге кирип туралардан, бүгү коммунистерден негелде база улгаткан. Партия бодунуң хүрээлениге хүлээп алышкынче болгаш ооң шынар составын экижидеринче доктаамал сагыпты салып келген болгаш салып-даа турар.

Партияның социал составынга кол чер ажылчын аңгыга хамаарышкан турар дээрзин чугулаан айытыпшаан. СЭКП-ниң XXIII база XXIV съездилери партияга хүлээп алышкынның айтырыгларынче база улуг кичээнгейни салган. СЭКП-ниң XXIV съездизинге партия Төп Комитединиң Отчет илеткелинде мынча деп айытkан: «МООН СОҢГААРДАА ПАРТИЯНЫҢ ЭҢ ЧҮГҮЛА САГЫШ САЛЫР ҮҮЛҮ БОДУНУҢ ХҮРЭЭЛЕҢИНИҢ ШЫНАР СОСТАВЫН ЭКИЖИДЕРИ БОЛУР УЖУРЛУГ ДЭЭРЗИН АҢАА ХАМААРЫШТЫР ОНЗАЛАП ДЕМДЕГЛЭЭРИ ЭРГЕЖОК ЧҮГҮЛА...».

Бо чүгүла принципти удуртулга болдургаш, чер-черде парторганизациялар партияга хүлээп алышкыпты уламна кичээнгейлиг көөр апарган болгаш ооң хүрээлениге кирип туралардан негелдени дыка бедиткен. Ооң түнелинде бистиң республиканың партия организацияларында СЭКП-ге чаа хүлээп алганнарның аразында ажылчыннарның болгаш колхозчуларның саны элээп көвүдээп болгаш 1971 чылдың бо үезинде шинтизи-биле олар 41,2 хуу турган болза, а бо чылдың апрель 1-де 73,9 хуу болу берген.

Мурнунда чылдарда бо айтырыгже кошкак кичээнгей салып тургап СЭКП Кызыл хооркому болгаш партияның чамдык райкомнары партийжи хүрээлениниң өзүлдезинин айтырыгларын чоп ортузунга хүн бүрү организакчы болгаш политиктиг ажылынга үндезилээш, доктаамал чорудуп турар апарган. Чижээ, Кызыл хоорайның, Каа-Хем, Бии-Хем, Чоон-Хемчик районнарның партия организацияларында бо чылдың бирги кварталында СЭКП-ге хүлээп алдынганнарның 75—80 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар болуп турар. Ол ышкаш чамдык партия организацияларында аныяктарны комсомолду дамчыштыр СЭКП-ге хүлээп алыр дээш ажылдарны чорудуп турар.

Ынчалзажок чамдык партия райкомнары болгаш эге организацияларга партияга хүлээп алышкынның айтырыгларынче ам-даа кошкак кичээнгей салып, анда ёзу барымдаалаашкының болдуруп турар таварылгалар бар. Хамыктың мурнунда материалдыг будүрүлгеге база хөй-нинтиниң амыдыралыга идепкейлиг, төлептиг кижилерни пиштип тургаш, оларны колдады хүлээп алыр талазы-биле ажыл бисте ам-даа кошкак. Ылаңгыя маңаа СЭКП-ниң Мөңгүн-Тайга, Эрзин, Тожу райкомнарын, «Тыва кобальт тудуг» эргелелинде парткомну хамаарыштырып болур. Бо черлерде бо чылдың бирги кварталында партияга хүлээп алганнарның аразында ажылчыннар болгаш колхозчулар 40—57 хире хуу болган.

Оон аңгыда, партияга кирип туралардан негелдени кошкадып, оларның политиктиг база ажыл-ишчи мозу-шынарын, сагылга-чурумун хандыр сайгарып көрбейн хүлээп алыр таварылгалар чамдык партия эге организацияларында ам-даа бар. Чижээ, бо чылдың бирги кварталында партия кежигүнүүнүң кандидадынга чамдык парторганизациялардың хүлээп алганы беш кижини СЭКП-ниң Кызыл хооркомунун, Улуг-Хем, Бии-Хем, Тес-Хем райкомнарының бюролары хүлээп алырындан ойталааны маңаа тодаргай чижек боор-дур. Ол ышкаш партийжи хүрээлеңге кирген чамдык эштер кандидат стажын эртип турар үеде парторганизация-даа, оларга рекомендация берген коммунистерде оларның кижизидилгезинче ханылап кирбейн баргылаар. Ынчангаш олар кандидат стажының үезинде ёзулуг партийжи шылгалдапы тудуп шыдавайн, СЭКП-ге хүлээп алдынмайн баар. Бо чылын Чөөн-Хемчик, Таңды, Тес-Хем районнарның парторганизацияларынга, «Тыва даг-дүгү тудуг» база «Тыва кобальт тудуг» эргелелдериниң парткомнарынга ыңдыг фактылар тургулаан.

Чаа-чаа күштерни партия бодунуң шынчы дузалакчызы болгаш курлавыры — ленинчи комсомолдан ап турар деп чүве биздингир болгай. Ынчангаш СЭКП-ге чаа кежигүнерни комсомолду дамчыштыр хүлээп алыры база бир чугула айтырыг болур. Ынчалза-даа чамдык партия, комсомол организациялары бо чугула ажыл-херекче тоолуг сагыш салбайн келген. Ажок хөй ажылчын аныяктарлыг Ак-Довурак хоорай биле Хову-Аксы суурда бо талазы-биле байдал дыка кошкак тургустунган. Бо чылдың бирги кварталында ол черлерден партияга комсомолду дамчыштыр киргеннериниң саны чүгле 40 хуу бичии ажып турар. Бир эвес «Тыва даг-дүгү тудуг» база «Тыва кобальт тудуг» эргелелдеринде парткомнар болгаш ыңда комсомолду дамчыштыр партияга кирген аныяктарның саны ооң-даа эвээш болуп турар.

СЭКП-ге хүлээп алышкынның айтырыгларын бүгү талазы-биле кичээнгейлиг көрүп, хамыктың мурнунда партийжи хүрээлениниң шынар составын экижидеринче доктаамал сагыш салыры—партия организациязы бүрүзүнүң бир эң чугула сорулгазы болур. Парторганизациялар партия кежигүнүү эвес активти будүрүлге чорудулгазынга болгаш хөй-нинтиниң амыдыралыга идепкейлиг хандыкшыдын тургаш, ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, интеллигенциянның эң-не төлептиг төлээлекчилерин чаңгыстап шилип алырынга үндезилээш, партийжи хүрээлениң быжыглап, өстүрүп эргежок чугула.

Маңаа бир кол чүве партияга кирип туралардан негелдени күштелдирбишаан, парторганизациялар СЭКП кежигүнүнге кандидаттарның кижизидилгезинче доктаамал сагыш салыры болгаш ылаңгыя оларга рекомендация берген коммунистерниң харысалгазын бедидери болур. Амгы үеде тоску беш чылдың шинтизиг ушкү чылының планныг сорулгаларын күүседири дээш күженишкинниг ажылдар чоруп турар. Ынчангаш СЭКП-ге чаа хүлээп алдынганнарны күш-ажылчы фронтунуң мурнуку одуруунга туржур, партияның медерелдиг болгаш идепкейлиг дайынчылары кылдыр кижизидери партия организацияларының чугула херээ.

Интервью

ЧАСКЫ ХӨВҮ АҲЫЛДАРЫ

КОЛ ЧҮҮЛ—ЧАРЫШ

Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозунуң механизаторларының тарылга мурнундагы чанчыл болган чөвүлел хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Хуралдың сөөлүнде колхозта партия организациязының секретары Е. Н. Черноусов-биле бистиң корреспондентивис ужурашкаш, тоску беш чылдың шинтизиг ушкү чылының часкы тарылгазынга колхозтуң тараачыларының болгаш механизаторлары кандыг белеткелдиг ужурашканын чугаалаан бээрин дилээн.

— Бистиң механизаторларывыстың амгы чөвүлел хуралы мурнундагы чылдардан дыка ылгалдыг, улуг көдүрлүүшкүн-биле эрткен—деп, ол чугаалаан.—Хураага кол чугаалашкан айтырыг— тустус механизаторларның болгаш бригадаларның аразында социалистиг чарыштың дээштинин чедип алыры боон турар. База часкы кампанияда чорудар ажылдың планын таныжып көргеш, кижи бүрүзү бодунга бедиткен социалистиг хүлээлгелерин ылгылаан.

Хураага колхозта ийи хову бригадазының аразында чарыштың негелделерин хүлээп алган. № 1 бригада бисте колдуунда-ла мал чеми культуроларны өстүрүп турар. Бо чылын олар кукурузаның ногаан массазын бир гектарга опаалтыр 150 центнер, картофельдиң—100 центнер, ногаанның — 85 центнер дүжүдүп алырын хүлээнгеп. Инитизи-биле 3825 тонна силосту бо чылын чыгаап алыр сорулга-биле 174 тонна минералдыг база 3100 тонна органиктиг чемишчидилгени тогери көрдүнгеп. Ооң-биле кады часкы тарылганы чедиишкинниг чоруткаш, келир чылдың дүжүдүнге белеткел кылдыр 1000 га чайгы чер аңдарылгазын июнь 10-га чедир доозар болгаш ол черни будун чай дургузунда үлүредип, ажылдап кылыр. 500 гектар черниң күскү аңдарылгазын ол бригада база чорудар.

Бригадада 9 трактор бар. «МТЗ-50» тракторлуң бирээзинге-ле чымчак черже шилчидерге чылда 500 га, «ДТ-75» тракторлуң —700 га черни аңдарар чижек нормазын мында көргеп.

Колхозтуң № 2 хову бригадазы часкы хову ажылдарын 10 ажыл хүнүнде чорударын, 80 тонна суперфосфатты үрезин-биле кады чаштырарын хүлээнгеп. Үк бригаданың бо чылгы социалистиг хүлээлгезинде тараа культураларындан бир гектарга опаалтыр 13,5 центнер дүжүттүү алыры көрдүнгеп. Июнь айның 10-га чедир база-ла 1000 га чайгы чер аңдарылгазын чорудар. чай дургузунда ону арыг тургузар. Бригаданың келир күүнү чорудар ажылдары база тодараттынган. Чижээ, тараа ажаан алышкынын 25 ажыл хүнүнде чедиишкинниг эрттирер. 1,5 мүң га күскү чер аңдарылгазын чорудар. тараа культураларының 710 тонналдан. эвээш эвес үрезин алыр.

Чарыштың эң эки түннелдери дээш коллективтериниң болгаш тус-тус механизаторларның материалдыг сонуургалын бедидеринин хөй арганарын ажылдан кылган бис— деп, ол уламчылаан. Үстүнде чугаалаанывыс чаржын турар ийи бригада ол бүгү сорулгаларны күүседип апаар болза, 1000 рубль түннүг акша шаңналы-биле кады шилчинир Кызыл тукту алыр. Часкы хову ажылдарының үезинде бедик көргүүтлерни чедип алган, тинлекчи механизаторга 250 рубль, 2-ги черни ээлээн механизаторга—200 рубль, 3-кү черни ээлээн механизаторга —150 рубль акша шаңналдарын тыпсыр деп көрген. Ооң-биле чергелештир часкы кампанияның үезинде чарыштың түннелдерин беш хонуктап үндүрер.

Хүн бүрүде ажылынга чедип алган көргүүтлери дээш механизаторларга колхоз прогрессивтиг ажыл төлевирин база доктаатkан. Чижээ, хүнде 5,6 га чер чарар нормазын 10 га чедиришкен болза, алыр төлевириниг 10 хуузу немей бээр дээш, ооң-даа ыңай.

17 трактор септээр турган, олар шуптузу белеп. Колхозта часкы тарылтага киржир 23 тракторлуң хөй кезиин Саргалда болгаш Чедерде хову тургылгаларында чедирген. Ийи хову тургазының үүрмек септелгези доозулган. Көргүүт материалдары болгаш тургылгаларын өске-даа дериптеп бо хүннерде дооступ турар. Ол ышкаш үреэнин хораннаашкынын доозуп турар.

Тоску беш чылдың бо шинтизиг чылының часкы хову ажылдарынга белеткелде чедир кылдымаан үүлдер база бар. Ылаңгыя кодээ ажыл-агый кожуг машиналарның четчелээшкини доозулбаан, оларның септелгезинин ышнары куду. Тараа чаштырар агрегаттарның чедиштезинден 1 сеялкага-ла 410 га чедир опаажың турар. Ол дээрге тараа чаштырылгазын эң кыска хуусада чорударынга шаптык ужураштырар. Бир эвес колхоз баштаар чери, партия, комсомол организациялары механизаторлар белеткээривче база оларны четчелээривче сагыш салышкынын кошкатпаан болза, ол айтырыгны чедиишкинниг шинтизиг болур турган ийик. Амгы хүннерде бисте 24-ле тракторист ам чаңгыс ээлчегде ажылдаарынга четчир механизатор бар боон турар.

Бо четпестерни узуткап, часкы хову ажылдарын кыска хуусада бедик агротехниктиг негелделерге дүүштүр эрттирер дизе, кижилер-биле масса-политиктиг ажылды база эң-не бедик деңнелге тургузар ужурлуг дээрзин колхозтуң коммунистери билип турар.

О. НАМЧЫЛАК.

Маадырларга шаңнал

СЫЛДЫСТЫГ ХООРАЙЖЫГАШ. (СЭТА-ның корр.). Маңаа Космонавтика хүнүнге тураскаатkан байырлыг хурал болган. Делегейнин ужар үүл Федерациязының оралакчы президентизи, СССР-ниң ужудукчу-космонавтызы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры В. А. Шаталов космонавтылар белеткээр Ю. А. Гагарин аттыг төптүн удургукчуларынга ФАИ-ниң хүндүлүг дипломун тывыскан. Ол шаңналбиле әртемденнер, инженерлер, албан-хаакчылар, ажылчыннар коллективин космос делгемин шинчилээринге улуг салыышкыны дээш демдеглээн.

Ол ышкаш космонавтылар белеткээрининг төвүнге ССРЭ-нин ужар үүл спортунун федерациязының тургускаңы ужудукчу-космонавт Ю. А. Гагарин аттыг дипломну база тывыскан.

Апрель 21—коммунистиг субботник

ҮЛҮҮН КИИРЕР

Мөңгүн-Тайганың комсомолчуларын болгаш аныяктарын коммунистиг субботникке идепкейлиг киириштирер дугайында айтырыгны районнуң комсомол комитединиң бюрозунга чугаалаанган. Ниитизи-биле районнуң колхозтарынга, тудуг участогунга, хереглекчилер ниитилелиниң шугумунга болгаш өске-даа албан организацияларга ленинчи субботниктиң хүнү — апрель 21-де 1073 комсомолчулар, аныяктар ажылдаарын планнаан.

Ол хүн кылыр ажылдарны тодаратkан. Ынчан олар одаар ыяш белетиккээринге, колхозтарда мал кажааларын тударынга, тудуг материалдары кылыр даш чыырынга, ыяш белетиккээринге, суурларны чагагаймыдарынга киржип ажылдаарлар. «Малчын» колхозта ВЛКСМ комитеди (секретары М. Сотпа) субботникке 165 комсомолчуларны болгаш аныяктарны хаара тудар. Олар чеди кезек черге мал кажаалары тударынга база одаар ыяш белетиккээринге, Чеди-Тейде тарылга шөлүнүң бугазының 200 метр черде ашталгазынга киржир. Ол ажылдардан киргең акшадан 310 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидерин шинтирлээн.

«Мөген-Бүрен» колхозта комсомол организациязы (секретары Л. Хомушку) 107 комсомолчу-аныяктарны субботникке киириштирер. Олар ол хүн кылган ажылдан 267 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидерин планнаан. Район төвүнде будүрүлгелерде, албан организация черлеринде, школаларда комсомол организациялары оларда, хамаарышкан комсомолчуларны болгаш аныяктарны тудуг-септелге участогунга, суур чаагаймыдылгазынга болгаш өске-даа ажылдарга хаара тудар. Ниитизи-биле субботник хүнүнде кылган ажылдардан киргең акшадан 1608 рубльди районнуң комсомолчулары болгаш аныяктары беш чыл фондузунче шилчидер.

Амгы үеде комсомол организациялары коммунистиг субботник хүнүнде чорудар ажылдарның белеткелин нүжениишкинниг чорудуп турар.

Д. КУУЛАР,
СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң организастыг нилдизинниң инструктору.

1700 рубльди

Тыва автоорук будүрүлге эргелелиниң коллективи Кызыл хоорайда турар беш организациязы-биле деннинчи субботник хүнүнде чүү кылырын тодаратkан. Тоску беш чылдың шинтизиг чылының ол күш-ажылчы хүнүнде 500 хире ажылчын болгаш албан-хаакчы ажылче организастыы-биле үнер.

Автоорукчулар дөрт бригада кылдыр үстүп алгаш, № 1 орук-тудуг эргелелиниң, көвүрүт-тудуг эргелелиниң участоктарынга болгаш асфальт-бетон заводунга. Кызыл—Чедер аразының орук тудуунга ажылдаарлар. Бригадаларның чамдыызы Кара-Хаакта паромну болгаш Улуг-Хемниң ковүрүүн септеглир.

Апрель 12-де күүседир ажылдарның парядтарын, хереглээр тудуг материалдарының болгаш машина-техниканың, чепсек-керекселдериниң хуваалдазын кылып, ажылдаар бригадаларга быжыглаан.

Ленинчи субботник хүнүнде бригадаларның ажылдаан ажыдыктан 1700 ажык рубльди тоску беш чылдың фондузунче киирер.

О. ТОВУУ.

ТУРКМЕН ССР. Мары районнуң «Москва» колхозу хөвең тарыырын организастыг эгелээн (чурукта). Бо чылын оны тараан шөл 5330 гектар болур. Колхозчулар чер ажыл-ишчилери н и ң Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынче киришкеш, 11500 тонна «ак алдын» алырын хүлээнгеп.

К. ХАЛЛЫЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Шык базырыышкыны

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары шык базырыышкының шалыпкын чорудуп турарлар. Бо хүнге чедир район ниитизи-биле 3750 га черниң шыгын базырган. Ажыл-агыйлар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одургунда «Шекпээр» совхозтуң механизаторлары чоруп турар.

Ол совхозтуң тараа шөлдеринде 9 агрегат ажылдап, 2100 га черниң шыгын базырган. Совхозтуң Аянгаты салбырының трактористери Иван Ооржак, Кара-оол Ооржак олар часкы хову ажылдарынга идепкейлиг киржип, хүн бүрүнүң планныг онаалдазын 130—140 хуу күүседип турарлар. «Большевик» колхозтуң тараажылары шекпээржилерден база хожудавайн турарлар.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Бедик атты тывыскан

Улус өредилгезининг талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Кызыл-Арыгның дузалал школазының башкызы **Тамара Петровна КЛЮЧНИКОВАГА** Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атты Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму тывыскан.

«Луноход-2»-ниң ажылы үргүлчүлевишаан

Ырак космос харылзаазының төвү. (СЭТА). Боду шимчээр совет аппарат «Луноход-2»-ниң дүн арттиргени Лемонье кратериниң деңзекээринде дан адып, хүн үнүп келген. Хүн батареязының шывы ажыттынган болгаш радиоприёмник ажылдап эгелээн.

Айга үшкү дүнүң соонда луноходтуң системалары болгаш агрегаттары чогумчалыг ажылдап турарын ооң келген медээлер бадыткап турар. Деригге өрээлчигештерининг иштининг температуразы цельсийниң 18 градузу, баэышкыны — 773 миллиметр.

Боду шимчээр аппарат-биле харылзаа үезинде космос херелдерин шинчилээш, магниттиг хемчээшкинин кылган болгаш ооң турар черин долгандыр чурукка тыртыргап.

Лемонье кратерде эртем шинчилери үргүлчүлевишаан.

Албанның аян-чоруу

ГААГА. (СЭТА) Румыния Социалистиг Республиканың Күрүве Чөвүлелиниң Даргазы, Румыниянның Коммунистиг партиязының Чиңгиннең секретары Н. Чаушеску албанның үш хүн дургузунда аян-чоруун кылып, Голландияда чедип берген.

Дерзин үүлгедиглер

● НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның девискээрин америк ужар үүлдүн бомбалап тургавыңдан безин кедергей дерзин агаар дайынын АКШ Камбоджада калбаа-биле чорудуп турар. «Чикаго дейли ньюс» солунның корреспондентизи Л. Грин оны Пномпеньден дыңнаткан. «Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбынны катап тургузар дугайында дугуржулганы чарган турбуже, Шидий-Кыдатта америк холгаарлаашкынның соксаар дээр барымдаа чогу соолгу үш чыл дургузунда ан күштүг ол халдаашкыннардал билдинип турар» деп, Грин бижээн.

Од халдаашкыннарга бомбалакчы 50 хире «В-52» самолёт хүннүң-не киржип турар. Эрткен неделядэ бир хүн «В-52» самолёттар Камбоджага 120 катап халдаан. Шидий-Кыдатка бүгү дайын төөгүзүнүң дургузунда ыңдыг самолёттарның киржилгезинбиле ужар үүлдүң ан улуг халдаашкын кылганы ол болган. Таныдында турумчуп алган хыдыкчы-бомбалакчы самолёттар чаңгыс-ла хүн дургузунда бээнн 120 халдаашкыннарны кылып турар. Моон мурнунда оларның кажантызындан-даа хөй халдаашкыннарны кылып турары ол деп, бүзүредиглиг дыңнадыгларны барымдаа болдургаш, корреспондент дыңнаткан.

Чөңгээлиг халдаашкын

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанга удур израиль дайынзырактар чөңгээлиг база бир халдаашкынны кылган. Апрельдиң 9-тан 10-че дүнезинде ливан пайысталдың девискээринге дүн карангызында болук израиль эжелекчилер дүжүрүп алгаш, элээн хөй бажыңны үреэр чазыдырышкыннар кылып, Палестинаны хостаар организацияның кежигүнерининг база ливан шериг кижилерге халдаан.

Ол дүржок чөңгээниң түнелинде Палестинаның чепсектиг күштериниң кол командылакчызының оралакчызы болгаш Ливанда палестиннер херектериниң политиктиг дээди комитединиң даргазы Юсеф ан-Наджар (Абу Юсеф), Палестинаны хостаар организацияның удуртукчуларының бирээзи Камаль Адуан болгаш ол организацияның толээзи Камаль Насер олар амы-тынын оскүүган. Шупту 40 кижи өлген болгаш балыглаткан. Ливанның чепсектиг күштериниң ийи офицери өлген болгаш он шериг албанныгаары балыглаткан деп, Ливанның камгалал министерствозу дыңнаткан.

Израиль дээрбечилер ливан найысталдың кыдында дезип келген палестиннериниң чурттап турар ийи лагеринче база халдаан. Ол лагерьларниң бирээзи — Шатилада колдуунда дезип келген хереэженнер болгаш уругнар чурттап турар. Лагерьлиң израиль катер авр пулемёттарбиле боолаан.

1973 чылдың бирги кварталында Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң күрүне планын күүсеткен түңнелдериниң дугайы

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амидырала боттандырбышаан, чылдың башталгы кварталында үлетпүр бүдүрүлгенин хөгжүдүмүүр чемнээ үүнделдерин чедип алган.

Үлетпүрүвүн кол-кол продуктуларын бүдүрериниң болгаш сайгарарының талазы-биле бирги кварталдың планы күүсеттингеп. Яртакы чылдың ол үезинге деңнээрге үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдези ийи хуу болган.

Кол аймаларының талазы-биле үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдезиниң темпилери болгаш сайгарыла планының күүселдези дараазында көргүзүлер-биле тодаратпышар:

	1 кварталдың планының күүсеттээн (хуу-биле)	Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге (хуу-биле)
Республика иштизи-биле	104	102
Электроэнергетика	—	95
Одалга үлетпүрү	105	94
Өңүт металлургия	103	130
Металл ажылдан кылыры	97	99
Ыяш болгаш ыяш ажылдан кылыр үлетпүр	107	103
Тудуг материалдарының үлетпүрү	102	106
Чиик үлетпүр	94	93
Аъш-чем үлетпүрү	105	100,4

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын республиканың үлетпүрү бирги кварталда ажыр күүсеткен, ажылдан турар бир кижиге хамаарыштыр продукция бүдүрери эрткен чылдың ол үезинге бодаарга ийи хуу өскен. Продукцияның иштин өзүлдезинин 83 хуузу ооң ачызында алдынган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедидер талазы-биле «Тыва даг-дүгү» комбинат, Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводтары, сүт комбинады эки көргүзүглерин чедип алган.

Продукция сайгарарының квартал планының күүседдээн болгаш үлетпүр бүдүрүлгезиниң иштин өзүлдези база республиканың чамдык бүдүрүлгелериниң талазы-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези дараазында көргүзүлер-биле тодаратпышар:

	Хуу-биле		
	План күүсеттээн	1972 чылдың ол үезинге деңнээрге	
		Бүдүрүгенин иштин хемчээли	Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү
Ажылак чагыргавының үлетпүрү	102	104	105
Ооң иштинде:			
«Тыва даг-дүгү» комбинат	111	112	113
«Тыва кобальт» комбинат	102	122	130
Кол-Хемниң хөмүр-даш разрези	105	94	102
«Тудуг кезектерин» комбинат	87	95	95
Терлиг-Хаяның минуң суу бүдүрүлгези	104	121	113
Ак-Довуракның УБК-зы	103	104	104
Республика чагыргавының үлетпүрү	105	101	99,4
Эт комбинады	103	97	98
Сүт комбинады	109	121	117
Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели	100,8	104	95
Кызылдың хлеб заводу	100,2	105	108
Чадаананың —«—	105	105	97
Ак-Довуракның —«—	93	95	97
Хову-Аксының —«—	103	97	97
Бай-Хаактың —«—	73	—	—
Пиво заводу	111	87	87
Тараа продуктулар эргелели	120	90	99
Кызылдың сайгарылга базазы	124	95	110
Чадаананың тараа пунктузу	106	108	92
Балык заводу	116	93	88
Респотребсоюзтуң үлетпүр комбинады	104	107	113
Типография	100,9	103	101
Даараныла комбинады	80	82	85
Алгы заводу	113	104	108
Карааа багайларның өөредилге-бүдүрүлге черн	101	118	105
Тудуг материалдары үлетпүрүнүң эргелели	107	111	112
Кызылдың түүйбу заводу	106	111	109
Кызыл-Мажалыктың —«—	112	109	117
«Тыва көдээ тудуг» трест	120	121	122
Шуурмактың ыяш пунктузу	139	138	133
Туранның —«—	100	105	111
Ыяш ажыл-агыйының эргелели	101	106	104
«Тыва септелге-тудуг» трестиң тудуг детальдары болгаш конструкцилары бүдүрер заводу	102	92	100,6
Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	113	99,9	103
Автосептелге заводу	101	95	93
Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының	96	100,7	88

1973 чылдың бирги кварталында үлетпүр продукцилээ-ның кол-кол хевирлерин бүдүргенин:

	Бирги кварталда бүдүргенин	Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге (хуу-биле)
Электроэнергия—млн. квт.-шак	37,5	83
Хөмүр-даш—муң тонна	183	95
Тудуг түүйбузу—млн. кезек	6,8	104
Тудуг чугайы—тонна	596	106
Чыын эптээр демир-бетон конструкциялар болгаш детальдар— муң кубометр	8	107
Сорттуг даг-дүгү—муң тонна	10,9	115
Мебель—муң рубль	240	90
Тудуг болгаш одаар ыяш сөөртүгеэн —муң кубометр	116,3	93
Ооң иштинде тудуг ыяжы — муң кубометр	98,8	92
Дилиг материалдары—муң кубометр	34,3	99
Кидис иник — муң эжеш	18,3	112
Хөм иник—муң эжеш	19,1	107
Даараныла кылыглары—муң рубль	276	99
Эът (I категорияның субпродуктулары-биле) —тонна	1395	94
Колбаса кылыглары — тонна	288	101
Мал саржа—тонна	122	167
Чадаа сүт продукциязы—тонна	2743	104
Дагган—тонна	3560	128
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыгларының— тонна	4289	105
Кондитер кылыглары—тонна	217	117
Дус (чемге хереглээр) —тонна	2688	91
Тутқан балык — тонна	15	115
Пиво — муң дал.	19	12
Эзиртпес суксуннар — муң дал.	21	96

3,5 млн. квт-шак электроэнергия, 13 муң тонна хөмүр-даш, 357 муң кезек тудуг түүйбузу, 886 тонна сорттуг даг-дүгү, 4,1 муң эжеш хөм иник, 22 тонна мал саржаа, 27 тонна кондитер кылыглары болгаш 6 муң дал. эзиртпес суксуннар планга немештир бүдүрүлгеп.

Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге продуктуларны 1973 чылдың бирги кварталында дараазында хемчээлге хөйнү бүдүрген:

Тудуг түүйбузу—259 муң кезек.
Сорттуг даг-дүгү—1425 тонна.
Хөм иник—1,3 муң эжеш.
Кидис иник —1,9 муң эжеш.
Мал саржаа—49 тонна.
Дагган—773 тонна.
Кондитер кылыглары —69 тонна.

Республиканың үлетпүрү бирги кварталда иштизи-биле эки ажылдаан болза-даа, чамдык бүдүрүлгелер күрүне планын кол көргүзүглер талазы-биле күүсетпээн.

Ылаңгыя бирги кварталда продукция сайгарарының планын 8 бүдүрүлге, а үлетпүр продукциязының иштин хемчээлиниң планын 11 бүдүрүлге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 19 бүдүрүлге күүсетпээн. 18 бүдүрүлге коллективин продукция бүдүрериниң хемчээлин эрткен чылдың ол үезинде турганындан кудулаткан. «Тудуг кезектери» комбинат, даараныла комбинады, Ак-Довуракның хлеб заводу, балык заводу болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелер планныг онаалдаларын күүсетпээн. Бараанның продукциязының бот-үнезин чиигедириниң талазы-биле ийи айларның планы күүсеттинмээн.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

ПАРТИЯ ДОКУМЕНТИЛЕРИН СОЛУП ТУРАР

МОСКВА. Хоочун коммунист, баштайгы орус революциянның болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының киржиичизи, Улус Комиссарларыныың Чөвүлелиниң база Күш-ажылдың болгаш Камгалал Чөвүлелиниң секретары чораан, Владимир Ильич Ленинниң секретары, 1904 чылдан бээр СЭКП кежигүнү Лидия Александровна Фотиевага апрель 3-те В. И. Ленинниң Төп музейниниң парторганизациязы 1973 чылдың чаа партия биледин тывысхан.

ЧУРУКТА: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. А. Фотиевага партияның чаа документизин СЭКП-ниң Ленин райкомунуң бирги секретары И. Й. Лавровтуң тывысканы.

В. Янковтуң фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

РЕВОЛЮСЧУ ЧАҢЧЫЛДАРНЫ КАДАГАЛАВЫШААН

Иваново хоорайның СЭКП октябрь райкому... Бирги секретарь Л. А. Селиванның кабинединде — Варенцева аттыг пос фабриказындан болук коммунистер. Кижи бүрүзүнүң арын-шырайы өөрүшкүлүг. Хөй кижилер байырлал хүнинде чүве дег, орденнерин, медальдарын кадгылап алган. Чаа билетти хоочун коммунист П. К. Большевиков болгаш коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы В. И. Грошев олар алганнар.

Ийи коммунист, ийи салгалдың төлээлекчилери... Оларның бирээзи Улуг Октябрьның-даа мурнунда партия кежигүнү болган, өскелеп—бистиң хүнивиристе бодунуң коллективиниң күш-ажылчы алдарын көвүдедип турар. Оларның амыдыралы Төрээн чуртунга шынчы бараан болурунуң чижээ болур.

Павел Константиновичиге хайныышкынныг 1917 чылдың майының бир хүнү черле уттундурбас. Ынчаарда ол бир-ле дугаар партия билетин алган.

— Большевиков... Фамилиннар кайын тывылган ирги? —деп, бир эжи ооң айтыргап.

— Шаанда мээң бурунгуларымның фамилиялары Царевтер деп улуг чораан, боттары крепостнойлар — деп, Павел Константинович чугаалаан.—Мээң фамилиям оорган чүве. 1922 чылда Советтерниң губерния съездизиннге чүве чугаалаан бир эш аныяк коммунистер дугайында чугаалап турган, мени база мактаан: «Чаңгыс багай чүве—эштиң фамилиязы революциянның идеалдарынга таарышпас-тыр» дээн. Ынчангаш аңаа мээң Царев дээр фамилиямны Большевиков кылдыр солуп каан чүве...

Павел Большевиков октоябрь холунга тудуп алган. Октябрьның чаалап алышкыннарын хамаатыг дайын үезинде камгалап турган. Ооң соонда Ивановонуң мануфактуразынга слесарьлай берген. Техникум дооскан, хөй чылдар иштинде цехтиң, ооң соонда фабриканың партия организацияларын удуртуп чораан. Назын улгатканда, пенсияже үнер апарган. Ынчалза-даа ол ам Иваново хоорайның хүндүлүг хамаатызы болуп, партийжи хүрээлеңде идепкейлиг турушпушаан.

Ам О. А. Варенцева аттыг ол-ла пос фабриказында партийжи үчёта ол туруп турар. Ажылчыннар-биле ол бола ужуражы бээр, аныяк коммунистер школазынга лекциялар кылыр. Мырыңай чоокта чаа: «Партия—бистиң үениң угааны, алдары болгаш нүүрү» деп деңнээнин ол номчаан.

— Чаа партия биледин ал тура, В. И. Грошев аажок сеткил хайныл турган.

— Бо байырлалдыг хүнде кыягаар чок өөрүп тур мен —деп ол чугаалаан. —Ленинчи партиниң адын кезээде бедик тударын дацгыраглап тур мен.

Ада-чурттуң Улуг дайынды доозулган соонда Виталий фабрикага бичии ool келген. Сөөлүүредир бригадир болу бергеш, Виталий Иванович кыска хуусаа иштинде бригаданы мурнакчыларның одуруунга киирген, ону партия болүүнүң удуртулгазынга соңгаан, эң-не харысалгалыг, нарын чагыларны аңаа бүүреп турар апарган. Даалганы ол күүсеттейн барган деп таварылга кажан-даа турун көрбээн.

Партия биледин алырының хүнүнде В. И. Грошевтиң бодунуң үлүүнге бүдүргеп будун чартык миллион метр пос онаажып турган, ол — беш чылдың ийи чылының онаалдазындан хөй болуп турардыр.

Фабриканың партия организациязы — районда эң улугларның бирээзи. Бистиң ажылынга ол — революсчу дең-нилиг

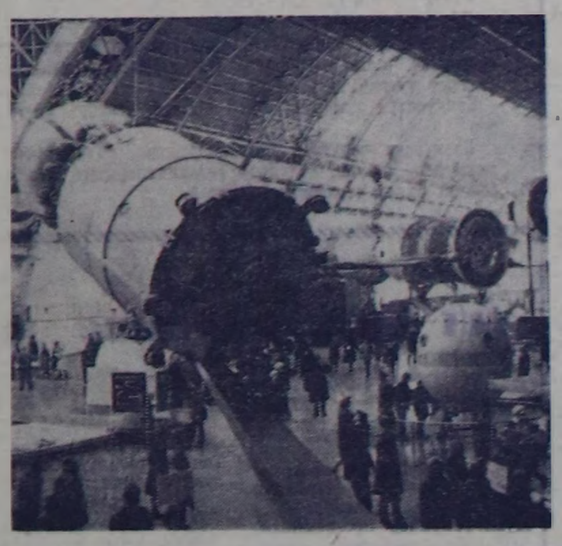
Бөгүн — Космонавтика хүнү

Ю. А. Гагаринге

БӨМБҮРЗЕКТИ ДЭЭСКИНДИРЗИН...

Бөмбүрзекти дээскиндирзин
Бөгүн, даарта кааскаан баар мен.
Болүк өөрүүр азы чаасхаан
Моңгүн моңги тептингөштиң
Халадыва үжүп үнгеш,
Хая көөр мен. Төрээн черим—
Кавайым сээң кавзың найгап,
Айме азы Юпитерже
Али-чөрүүм эгелзәр мен.
Төрүттүнген чадырымның
Дөрүн селээн Арбыктың даа.
Анай-дөнче челөзи дег,
Дүрүлөлыг өскөн хемим—
Аялгамның хөөнүн киирип,
Туран чонка көстүп келир.
Тура-соруум чөргээряаныр.
Бөмбүрзекти дээскиндирзин
Бөгүн, даарта кааскаш баар мен.
Өртемчейниң өзээ хүнү,
Өөрүм чөнүм дөгерезин:
«Менди чаагай туруңар» деп,
Мөдээм берип үжүдар мен.
Азырап каан аваам сени,
Азас хөлдүң ортузунда
Чаңгыс дыттыг ортулукту
Сагыжымдан ыяптас мен.
Чараным сээң чассыг үнүң
Ракетаның даажы-биле
Ыяңгылыг коштавып кээр.
Хиним тудуш чөримге мээң
Хизизин чонка дөңзашканым
Ырга тода чаңгызамыр.
Бөмбүрзекти дээскиндирзин
Бөгүн, даарта кааскаш баар мен.
Өшкен сылдыс оруум дөөуп,
Өштүг ышкаш, андог болза
Чечек биле челээш кааставн
Черим сени көрбейн баар мен.
Ынчалза-даа черниң оглу
Ынакшаанда чаңгыс көрнүр
Айны, Хүнну муң-муң чылда
Алган ырлааш хөөнү калбаан.
Анай-кара чажындан-на
Өртемчейлер шинчизин дээш
Өпейлеп каан кавайы—Чер
Дириг болгаш өлүг-даа бол,
Аяттыг шын дээш
Аактыг бердим
Тиилээн өглүн ынчаш утпас.

Юрий КЮНЗЕГЕШ.

Он ийи чыл мурнунда үжудукчу-космонавт Ю. А. Гагаринниң башкарганы «Восток» дээр космос кораблин делегейге өң баштайгы космос үшудуушкунун кылган.

ССРЭ-ниң Улуг ажыл-агыйының чедишкиннериниң делегелгеннде «Космос» павильонда бо хүнеерде көрүкчүлер улам көвүдеп турар. Аңаа хүнүң-не муң-муң кижи кээп, совет космос эртеминиң болгаш техниказының чедишкиннерин улуг сонуургал-биле көрүп, таныжып турар.

ЧУРУКТА: «Космос» павильонда.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Йөрээл салыышкыннары...

ГАГАРИН. (Смоленси область), (СЭТА-ның корр.). «Ю. Гагариннің музей-бажыңын дыка сонуургап көрдүвүс. Бо музей бүгү салгалдың кижилерин патриотизминиң, бистиң ынак Төрээн чуртувуска ынак болгаш бердинген болурунга кижизидер херекке бараан болзун. Үжудукчу-космонавтылар Шаталов, Леонов, Филипченко, Хрунов».

«Үр-даа чурттавадың, ынчалза-даа космос эртеминге хөйнү кылдың. Юрий Алексеевич Гагарин, кижи төрелгетен кажан-кезээде Силерге сөгүрүп, йөрээр апаар. Симонов. Новомосковск хоорай».

Бо болза космоска баштай үжүткан кижиниң тураскаал музейиниң дериглел дептерлериниен одуругаар-дыр. Ында оон мааперлыг чөрүүн магадаан ында одуругларны хөй-хөйү-биле номчуп болур.

Музей улуг эвес, ынаа бажында тургустунган. Ону ам чаартып, делгимирлерни немеп турар.

Революсчу, чогаадыкчы

Полесьеде Короп суурда революсчу болгаш чогаадыкчы, реактивтиг үжүгар аппараттың төлевилелиниң автору Н. И. Кибальчичиниң төрүттүнген бажыңында музейни организастаан. Ук черниң чурттакчылары оон дугайында үнелиг материалдарны чыгган. Киевтиң чурукчузу П. Басанцтың «Николай Кибальчич» деп чуруу дыка солуп. Ында космонавтыларның ат салган чуруктары база хөй. Юрий Гагариниң йүзейге бележе бергени «Космосче өрүк» деп ному—эң үнелиг эртинелерниң бирээзи апаарган. Ол ыяшкаш К. Э. Циолковскийниң, С. П. Королевтүң портреттерин болгаш эртем ажылларын, оларның дугайында номнарны база делгээн.

Черниговтуң Ленинчи комсомол аттыг дээди шериг үжар чүүлүнүң училищези Космонавтика хүнүнүң бүдүүзүнде ол музейни шефке алырын шийтиргээн.

КОРОП, Чернигов область.

(СЭТА-ның корр.).

Апрельдиң аяс хүнүнде

Герман ТИТОВ,
Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң үжудукчу-космонавтызы

Үжудукчу-космонавт Герман Титовтуң «Мээң ак-көк планетам» деп номун шериг литературазы парлаар чер парлап үндүрген.

Парлалганың медээлер агентилели ол номдан үзүндүнү номчукчуларга сонуургадып турар.

...Мен ракетаның үзүн-на, шиитегер үнүү көстүп турган черже топтап көрүп туру мен. Ол карап чылчырыктаар моңгүнелчек ак, улуг чаагай ракета хову ортузунда шиитее берген, хүн караанга кылайтан дээр-биле дең чытыы апарган турган. Ол эртенги шораан туманга мындыг чүве ийикпе, ааы дүргеп-не Чөрден үжүгүп үнгеш, Өртемчейниң долгемнеринче шымны бөрзе дээш четтикпейн маңап турганзыг кылдыр сагындырып кээр болду.

Ооң, ол сүүр адагаштың шыышык бажында, соок демир өрээл иштинде кижи олурган.

Ында — Юрий...

Бистер, каш-ла кижи, үжудуп үнер шөлүгтештиң бир кыдынга бөлдүвүүп алган тур бис. Кижилериниң сагыш-сеткили шуут дөстүнмейн турган. Эгиннерже бир-ле дыка аар чүве базып-даа турган ышкаш. Чо-ок, ол аңаа-ла аар чүүк эвес-ле болгай. Кижи төрелгетенниң чүс-чүс чылдарда төөгүзү боду чедип келгеш, бистериниң эгиннеривис кырынга чүдүрүүп алгаш, шынгыызы-биле көрбүшаан: даш сүтеден бо кажан-даа туруп көрбээн спутник-кораблыге чедир Кижиниң эртип келген оруунга бүдүрген үүлези дээш силер чогум чүүң-биле харыылаар силер?— деп, айтырыгга харыыны маңап турганзыг-даа. Шынап-на, египет пирамида-тейлерин тудуп турган ат-бажы чок хөй миллион кулдарның амы-тыны дээш чүүң-биле харыылаар бис, буруи шагның бургенга чүдүвес улуг кижилерни — Архимедтиң болгаш Коперниктиң, Галилейниң болгаш Бруноның, Ломоносовтуң болгаш Ньютонның, Кибальчичиниң болгаш Циолковскийниң, бистиң хүнеривистиң конструкторларының болгаш теоретиктериниң үндүрген улуг үзеңбодалдары дээш чогум чүүң-биле харыылаар бис? Космодромнуң үжудуушкун» командазының: оң... чеди... үш... ийи... бирээ...— деп, дедир сан адап турары каш-ла секундазының иштинде Төөгүге чогум чүүү айытканар үжурлуг бис?

— Кодүрлүүшкүнүү эгеле! Бистиң оңнүүвүстүң радиоприёмник дамчыштыр:

— Кылыйтып үзүүтүм!— деп, ында харыы үнүп дыңнаарывыска, ракетаның хөй миллион аът күштүг мотору чер чыртымыкыныңдан үштүнар дээш бар-ла шаа-биле мөөреп турганың оон-даа тодаргай билип турган бис.

Кулак ыйык даажы-шимээн, чазбыыттыг от, ыш-бүс үнген соонда база катап кызыл от чайыннаан, хову-шөлге дола берген. Мөңгүнелчек ак, адагаш дег ракета туружундан оожуум көдүрүлген соонда, хөөнүүг, хөөн чо-ок чүве дег, дөөрже дүмдүүштелип үнүпкен. Ол чоорту-ла улам дүртеден бар чытнан. Ол талыгыр дээрже кылайтыңнан соонда, каракка көзүлбейн барган...

...Бистер скафандр хептерни көтнеш, космодромче хап бар чорувуста, эртемденнериниң бирээзи Гагариче ээлгеш, нуспантанкаш... ыталай бергеш чүве.

Юрий ооң холун дыңзыг адыштаап, бичии ооллга ышкаш:

— Че, че, ынчаарга канчап боор...— деп, каан.

А бир чүс сес минута болган соонда, од эртемден Юрийни барып база катап куспактаан. Ол мырыңай чапчаа-ла космостан ооп келген болгай. Ынчангаш ону Саратов чоогунга барып утпуп алган кижилер, карап чажың, кижиниң өңдүр улуг тиилелгеен дээш өөрүшкүүнү карап чажын тудуп шыдаваан...

Тылары безин чиик апарган ышкаш болган. Ооң үжудуп үнериниң мурнуу чарлының аар-бергe бодалдары ракетаның даажы-шимээнинче шымнып, чиде бергеш ышкаш, хүнүзөректиг хову-шөлдерге чиилп, чингей берген.

Бистер шылгалданы ынчаар тудуп эрткен бис...

(ПМА).

Байырлалга алдар кылдыр

КАЛУГА. (СЭТА-ның корр.). Космосче кижиниң баштайгы үжудуушкунунаан бээр 12 чылынга тураскаатқан тускай хөрек демдектерин Космонавтика төөгүзүнүң К. Э. Циолковский аттыг музейи үндүрген. Оларда планеталар аразынга ази-чөрүкүүн гениалдыг теоретигги К. Э. Циолковскийниң болгаш сылдыстыг дээрниң биргы хайгыылчызы Ю. А. Гагариниң өвүр-хевирин чураан. Өске демдектерде Калугада Циолковскийниң чурттап, ажылдап турган бажыңы болгаш Космонавтика төөгүзүнүң музейин чураан.

КОЛ КОНСТРУКТОР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЛГА

Мен 1960 чылдың январь айда Москваның үжар чүүл госпиталынга эмчи комиссизының «шыңгыы шылгалдазын» эрткеш, чаа солун ажылды кылырын күзээн 30 үжудукчуларның аразынга чеде берген мен. Госпитальдың хүннери үзамдыгын-на турган. Катап-катап шинчип-ле, шенеп-ле туруп берген. Адактың соонда ол доозулган, арткан каш кижи чаа техниканы өөренип киргитиринге белен болган. Ооң-биле танышылга кол конструктор академик Сергей Павлович Королев-биле танышылгадан эгелээн.

Ам Королевтүң ады кымга-даа билдингир. Ооң дугайында хөй-хөй чүүлдерни бижээн. 1933 чылда-ла ооң киржилгези-биле суук кывар чүүлге ажылдаар баштайгы ракеталарны үжуткан, стратосфераны шинчилээринге реактивтиг үжугар аппараттарны ажыглаар талазы-биле биргн Бүтүү-эвилел конференциязынга ол «Кижиниң үжудары чазыныыг ракетазы» деп улуг плеткелди кылган, дайын сөөлүнүү чылдарында ол ракеталарның улуг конструктору апарган болгаш оларның дузазы-биле баштайгы космос аппараттарын салып үндүрген дээрэи база билдингир болгай.

Космонавтыларга кандидаттар кол конструктор-биле 1960 чылдың сентябрьда үжурашкан. Ол Москвага, эртем-шинчилелдиг медицина институдунга болган. Бистер-даа, бистерни белетнеп турган кижилер-даа космоска үжудуушкун деп чүл, ол чогум чүүң-биле холбашканыл дээрэин четче билбес турган бис. Чогумна ооң үжурундан бистер ракеталарның болгаш космос корабльдериниң конструктору Королев-биле үжуражыр деп чүвени билип каан, дыка өөрээң бис. Ажыы-биле чугаалаарга, ынчан ооң ады бөзин нашыы-бир оныза кылдыр сагындырып турган.

Институттуң улуг залы. Ынчан — 15 шак үеэн турган. Залга элээн каш кижи кирип келди. Оларның аразынан бир-ле, ортумак сынныг, деңгем эгиннериг кижи онзаланып турар болган... Ол бичии-ле бурунгаар доңгайбышаан, оң талазынче бажын тыртыйтыр салыпкан, көрүп олурган. Бүгү чүвени ол оттуур көрүп органзыг-даа. Ол бир-ле берге айтырыгны шиитирлеп, ону ажыл эртериңге бүгү күжүн мөөңневишаан; «Сен күүтпен, коргунчуг амытан болгай сен, ынчалза-даа мен сенден күштүг болдур мен ийин. Мен амдыызында сээң күштүг болгаш сула талаларыңарны билбейн турарым-даа чадавас, ынчалза-даа ол бүгүнү ыяк билип алгаш, бирээзин меңээ ажылдатпаш, өскезиниң хоразын узуткан кааптар мен» деп боданып олурганзыг:

Ажыы-биле чугаалаарга, бистер олче соңуургап-даа, ооң сестип-даа база магадап-даа көрүп олургулаан бис. Ол бистиң-биле мендилешкен. Аңаа кижи бүрүзүнүү адын, төрүттүнген чылын таныштырды. Ол кичээңгейлиг дыннап турган. Ооң ынчан чүүң дугайын бодап турганын кижи билир эвес. Аныяк үжудукчулардан баштайгы үжудуушкунче бир кижиниң шилип алыр дугайын-даа ол бодап турган боон база чадавас... Чогум-на ол кижи баштайгы башкарылгалыг үжудуушкунну кылыр үжурлут апаар.

Бистер Королевтан карак салбайн көрүп, ооң шимчээшкин бүрүзүн хайгаарап олурган бис. Мурнунда ол ындыг кижи-дир деп бодап турган бис бе? Чегей-ле боор. Ынчалза-даа аңаа-ла кабинетке олурар эртемден эвес, а дендин улуг угаанныг, быжыг тура-соруктуг кижи деп чүвени ыяк билир турган бис. Ындыг кижиге бүгү-ле чүүдерни идеген болур деп чүвени, ону көрүп каан, билип каан бис. Бистер ооң идеелларынга болгаш эптиг-ээлдээнге дораанна хаара туттура берген бис. Ол башкатанмайн-даа, каттырбайн-даа чугаалап турган болза, ооң чугаазын дыңнаары дыка солун болган. Техника, космос дугайында, үжудуушкунга белетнелдиң болгаш бистиң ог-бүлелериниствиң дугайында хөөрежин-ле турдувус. Королев космос корабли хөрен кырында бөдең, дириг амытаннар-биле элээн каш үжудуушкун кылыр, а силер ыяк белетнеңнер үжурлуг силер деп чугаалады. Код-ла чүүл—өөренири апарган.

—Үжуражыышкын үр эвес, 25—30 минута-да үргүлүлээн. Ынчалза-даа аңаа чүүң дугайын чугаалашпаан бис дээрзи! Шуптувус: Королев — тергиин эки, улуг угаанныг, күштүг, шыырак кижи-дир — деп, түңнел үндүрдүвүс. Аңаа кижи дораан-на бүзүрей бээр. Ооң-биле чардыр хөөнү чок апаар. Шыны-биле чугаалаар болза, ол ам-даа бистин-биле кады, үжудуушкун бүрүзүнде бистериң-биле кожа чоруур.

Евгений ХРУНОВ,
Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң үжудукчу-космонавтызы, техника эртемнериниң кандидады.

(ПМА).

КОМБИНАТТЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказынга Кызыл-оол Борашович Иргит-биле үжуражы бердим. Фабрикада база бир ат-сураглыг, шалыпчы кижилериң бирээзи ол. Аңаа чүгле ооң ажылдап турары бешки эөлчегниң коллективи чоргаарланып турар эвес, а харын даг-дүгү арыглаар фабрикаңың улуг коллективи чоргаарланып турар. Ооң дугайында кижи бүрүзүнүң чугаазы чаңгыс болду. «Кызыл-оол Борашович толептиг-ле!», «Ажылдап турда кыммак-ла кижи» деп-даа чугаалап турдулар!

1962 чыл. Кызыл-оол Иргит өскен төрээн чери Моңгүн-Тайгадан Ак-Довуракка чедип келген. Аныяк комсомолчу оолдуң улуг тудугга ажылдаары ол. Бодунуң чырык күзелиниче ол ынчаар дидим базымны кылган. Ынчан ооң билики чедиң-ле класс турган. Кызыл-оол Иргит кежээки школага өөренир кирип алган. Хүндүс ажылдаар, кежээ өөренир. Берге дээрэи чугаажок.

Ажылдап эгелээнден бээр үр-даа болбаан. Комбинатка адды айлыг курс ажыттынган. Кызыл-оол аңаа өөренип киргеп. Кежээки школазынга база-ла өөренип турган. Курска өөренири нарын турган. Даг-дүгүн арыглап сорттаарының чаа аргаларын өөренир. Хуусаалыг ге кайын билдирер. Соок кыштың ортан чедип чорда, ол алды айлыг курузун дооскан.

Чаа ажылдап эгелээн кижиге бергелер бо-ла таваржып турган. Ажылга чүү турбазыл. Машина-дерилгеда үреля бээр. Даг-дүгүн сорттаары-даа шын эвес апаар. Кызыл-оол Иргит бергелерге торулбаан. Аңаа оон дүржүглалыг эш-өөрү дузалажып турган. Оон айтырдым:

— Ам чүнү кылып турар силер, Кызыл-оол Борашович?

— Бешки эөлчегде улуг таарыштырыкчы мен. Харыысалгалыг-ла ажыл.

Машина-дерилгелериниң ажылдаарын үргүлчү хайгаарап. Даг-дүгү кайы хире арыглаттынып турарын база хынаар. Көрбес болза даг-дүгү тырыгаш чыдыптар. Ынчан хамык чүве үрелир. Ажылга шаптыктыг чүве оон үнер болгай.

Кызыл-оол Борашович Иргит шынап-ла кызымак. Ол ажылга негелделиг-даа.

Арыглал фабриказы эрткен чылын дөртен бир муң тонна сорттуг даг-дүгү арыглаар планның 113 хуу күүсеткен. Бо чылын дөртен беш муң беш чүс тонна даг-дүгү арыглаар планның. Ам фабрикаңың бүгү ажылчыннары ол планны күүседир дээш ажылдап турар. Оларның аразында социалистиг чарыш улам калбарган Дадар-оол Садына, Елена Куликова, Дүктеп-оол Десби база Кызыл-фол Иргит дээш ышкаш күш-ажылчы кижилер бүдүүлгеннің шалыпчылары болуп турар. Оларажылчын кижиниң бедик адын төлептин-биле адаген турар.

Кызыл-оол Борашович Иргит ленинчи партияның хүрээлеңнинге 1967 чылда киргеп. Ол коммунистиг, бедик моральдыг моөң-шынарын, эш-өөрүгө ажыл-ишчи үлегер-чижээн көргүзүп турар.

— Коммунист кижи кажандаа, кала-даа быжыг сагылга-чуруумнуг болур. Мурнакчы дүржүлганың, чаа үүлдүн идепкейлиг неитередикчиан болур Ынчангаш Коммунистиг партияның Уставын, ооң негелделерин ыяап күүседир дээш ажылдап, чүртгап чоруур мен—деп, Кызыл-оол Борашович чугаалап турар.

Фабрикаңың хөй-иннги ажылынга ооң киржилгези улуг. Улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнү. Ынчангаш ол даг-дүгү арыглаар фабрикаңың ажылынның байдалын хайгаарап турар. Ажылга тургустунуп келген чөпшээрлиг-шынарлыг чайгадыр талазы-биле чугула саналдарны берип турар. Ажылчыннарның ажылдап турар черинiң байдалын, оларга чүү негеттиниң турарын ол бо-ла хынай бээр. Контроль бөлүүнүң хуралынга ажылчыннарның хомудал, негелделерин чугаалап турар. Ол ышкаш фабрикада партия бюрозунуң база кежигүнү. Коммунистерниң бүдүрүлгеге киржилгези, авангардчы роллюнуң дугайында айтырыгларны ол чаңгыс эвес удаа белеткешкен.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАРП ТК, МАР-ның Министрлер Чөвүлели, Моолдуң профсоюлдериниң Төп Чөвүлели болгаш Моолдуң арбаа ТК-ы «Бо чылын улус ажыл-агыйының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседирип дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» каттышкан доктаал үндүрген. Доктаалды бүгү чурттуң ажылчы чону калбаа-биле деткип турар. Чарыштың киржиниилериниң хүрээлеңнинге чаа-чаа колдентирлер хүннүң улам хөй немежин киирип турар.

Бүдүрүлге чергелериниң хөй нуруузу чылдың баштайгы айларының ишти продукция бүдүрер болгаш сайгарар талазыбиле план онаалдаларын чедишкинниг күүсеткен. Бүдүрүлге чергелериниң колдентирлери социалистиг чарышты хүннүнде улам калбартып, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидеринче, артемнинң болгаш техниканың, мурнакчы дүржүлгениң чедишкиннерин бүдүрүлгеге калбаа-биле шиңгээдеринче, бүдүрүлге күүлерин улам четче ажыглаарынче сагыш салып турар. Улан-Баторнуң 3 дүгаар электрочылдыдыга төөгү нүш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн эртиен чылдаазынган ораанчок үлгаттыр, пландан ажыр 50 муң төгерик-тиң продукциязың бүдүрүп үндүрер деп шиитиргээн. Социалистиг чарышка подрээнин ажыл-ишчилери боттарының чедишкиннерине чоргаарлаңыр. Малчынвер мал кыштаглаашкынын чедишкиннинг дооскан. Ам олар улус ажыл-агыйының эң чугула кампаниязынче — малдың чаш төлүн хүлээп алырынче болгаш доруктурарынче бүгү күүлүн салып турар. МАР-ның төп статистика эргелелиниң дыцнатқан сөөлгү барымдаалаарындан алгаш көөрге, ам чурттуң малчынвары малының төрүттүнген бүгү чаш төлүнүң 98,8 хуузун чидириг чок дорукторун турар. Часкы 60 хүннеерде боттарының аразында аймактар, күрээжил-агыйлар, совхоздар, бригадалар, салбырлар, фермалар, малчынвар болгаш тараажылар чарыжын турар. Тараажылардың социалистиг чарыжында көл барымдаалаар түңнел часкыхову ажыдарынга белеткел болу бергеш. Күрээжил-агыйлар болгаш совхоздар көдээ ажыл-агый машинелаарының болгаш техниказының сентелгезин нуругулайында дооскан, үреэин арыглаар чугула ажылды доозуп турар. Тарылга ажылдары эгелээри билек Моолдуң тараажылары чурттуң ховударынче бүрүн белеткелдиг үнер.

ХАНОЙНУҢ ТАЙБЫҢ ХҮННЕРИ

Вьетнам Демократтыг Республиканың девисизорин америк ужар чүүлдүң үзуи-саңсаал чок бомбалап турганының үезинде Ханойнуң болгаш еске-даа вьетнам хөөрайнарның шиналачыларын айыыл чок черлерже көжүрген турган. Индий-Кытатна тайбыңны катап тургузар дугайында дуғуршулга күштүг боор киргеп соонда ВДР-ниң бүгү шиналарында өөредилге катап эгелээн.

ЧУРУКТА: Ханойнуң шиналачы уругларының баштайгы кичээлче бар черуурулары.

ВИА — ПАМ-ның фотозу.

„Унита“—пекин пропаганда дугайында

РИМ. (СЭТА). Италиянның Компартиязының органы «Унита» солун редакция чүүлүн парлап үндүрген, ында болза айыл чок чорук болгаш кады ажылдажыганың айтырыгларын чугаалаңыр талазы-биле внитн-европа төвүлел хуралын белеткээринге хамаарыштыр Хельсинкиде болуп турар хөй талалыг сүмедежилгелерниң дугайында «Женьминь жибао» солуунуң парлаан энтсоветчи таймырлалын шыңгыы буруу шапкан. Чер ортузу далайның девискээринге ССРЭниң политиказының дугайында Пекинниң тарадып турар шүүлдүт бодаддарын, делегейниң ол девискээринге ССРЭ-ни «тергиндел тургузуп» алыксап турар дээр хоозун бадыткалдарны «Унита» ол чүүлүнде бүдүрелдиг сойгалаан.

«Өжегээр антисоветчи утка киирген ол тайылбырладдарның болгаш оларның үзелхөөнүүнү чогум ужуруң чугаалаарда ук девискээрде байдалдың чамдык кол-ноол талаларының шыныыг барымдаалаарын ол чулчуруушкуннар хажыдын турар-дыр деп чүвени демдеглээе чоогуур— деп, «Унита» бижээн. Чер ортузу далайның эриктериниң кавызында чурттап турар бүгү улустарны, ылаңгыя империалистиг «тежээлден» хосталыр дээш демисежип келген болгаш амдыгаа чедир демисежип турар араб улустарны боочепсээ-биле коргодактап кыжаныр, аңаа реаксыныг ийикпе фашистиг бау-чуруумнарны гургузаар, Израильдиң ажелекчи дайынын детпинр дээш, америк флот АКШ-тан муң-муң миль ырактеп ол далайже алаан хөй чыл мурнунда мурнай шуруун киргеп болгай. Каттышкан Штаттар атлант эвилелиниң балаларын-биле чергелештир Италияда, Испанияда, Грецияда болгаш Турцияда базаларлыг. Ынчаарга совет флот 1967 чылда алды хүн дургузунда болган дайынның соонда ажелекчи дайынның айылынга таварышкан күүлелерге болгаш улустарга дуза чедирер дээш Чер ортузу далайга келгеп болгай деп, солуун демдеглээн.

Израиль күүлөнүң удуртукчулары КНО-нуң шиитирин күүседиринден ойталап келгеп болгаш ойталандаа турар. Ынчангаш Чер ортузу далайда бо үеде дайын чорудулгалары болбайн-даа турар болза, ында дайын байдалы турун турар. Ол барымдааларны херекке албайн турарлар, бодавыже, Европада болгаш Чер ортузу далайда дүшкүүрлүг байдалды чавырыдырарынга дуза чедирбес турушгарны ээлээр салгыпкыг. Бистер Чер ортузу далайның тайбың далай болган турары дээш шиитирлиг туружун турар бис. Ооң чогум ындыг болу бээрнинге даштыны чурттарның Чер ортузу далайда базаларын уулгалар болган оон даштыны чурттарның флоттарын үндүрер түңнелдиг ындыг болуушкунун бүдүн эгелээн турары эргежок чугула. Ону чаңгыс-да база кылыы деп бодаары дээрге-ле — Европада болгаш Чер ортузу далайда дүшкүүрлүг байдалды чавырыдырарының болгаш тайбының херээне кандыгдаа үүг-хуулу киирер арга чок.

Өске талазынга, ССРЭ-ни экелекчи үнелдиг деп шүүдээп бактаарының шагдала херек чок апарган, эргижирел калган буруу шаныыкыныңнан каргыс үзелдиг чазактар белеп ойталаан, Совет чазактың чорудуп турар тайбыңче болгаш дүшкүүрлүг байдалды чавырыдырарынче утпангган политиказын бүгүде хүлээп көртеп, шак мыңдыг үеде белеп ындыг шүүдээшкинни кыдат удурткүүзүр катап кылып, ССРЭ-ни «кол дайынчы» деп ойлук чок сестер-биле ону тайылбырлап турар деп чүвенин үжүру биндинмес болгаш өжегээн кылган чүве-дир— деп, «Унитаа демдеглээн.

А. Н. Островскийниң төруттунген хүнүнден бээр 150 чыл болганыңга

ТЫВА ТЕАТРГА САЛДАР

Орус чечен чогаалдың шылгарангай төлевилчилери Фонвизинниң, Грибоедовтуң, Гогольдуң болгаш оскелеп-даа делгилгелиг чогаалчыларның реалистиг школазының төлептиг уламчылалкызы, XIX чүс чыл-да, орус боттуг амыдыралдың будуун энциклопедизы болуур Александр Николаевич Островскийниң өлүп чок шиин чогаалы тыва драматургиниң база театр уран чүүлүүнүң төруттунуп тыптырынга, азып сайыраарынга дорт салдар чедиргени. Маңаа хамаарыштыр дертен чыдаарының эгезии сактып көрээлиер. Ынчан Кызылга театр үүлгешкини чаңчыл-ла ажыттынган, эге бажыңнарны кылып турда, оон сургуулдары — амгы хоочун артистеривис алтер мергежилии шиңгээдириниң башкарыкчылары, оон мастерлери апарганыңга канчап чоргаарланмас бис?! Оларның иштинден ылаңгыя ам Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кара-кыс Мунзуктуң А. Островскийниң «Ядамының кем чок» деп шиинде Егорушка дээр бичии болдуң ролүн кайгамчык сүүдүрелдир, солун ойнаан, утуулуурбас өвүр-хевирни туруулеэнден, ол шыкаы республиканың алдарлыг артизи Мария Рамзановнаның «Бальзаминовтуң каалайланганы» деп шиинде кудажы калайның ролүнүң ойнаан, белен катаптаттынмас өвүр-хевирни тургузуп шылгаанын көрүүлүүр амыдыраа чедир утпаан.

Бистиң театрывыс тыва болуу 50 чылдардан эгелээш. Островскийниң өскелеп-даа шиилерин база тургузуп эгелээн. 1950 чылда үк болуп А. Н. Островскийниң «Чырыын турза-даа, чылытпас» деп шиизин Тыва АССР-ниң улустуң, РСФСР-ниң алдарлыг артизи режиссёр И. С. Заброднин уларттулгазы-биле база-да чеишкинниг ойнап көргүскен дээрбин кичаарда солуннарга парлаттынган рецензиялар тодаргай херечилеп турар. Ук шиинің ког маадырлары болдур Ренева биле Васильева оларның рольдарын РСФСР-ниң алдарлыг артизи элекке моңчуп калган Любовь Севильбаа база РСФСР-ниң алдарлыг артизи Хүргүлек Конгар олар кайгамчык-ла солун кылдыр ойнааннар. Ылаңгыя Л. Севильбаа дворян орус херээжени ол-ла олчаан кылыр ойнаан. көрүүлериниң салгыкпас сонуургалын өөскүткен. Ол-ла шиизе, дворяньомещиктиг орус ниитилелдиң ёзулуг төлөлекчилери — Теюргни биле Залешинниин рольдарын сураглыг артистер Максим Мунзук база Николай Олдей-оол оларның ойнап көргүскенин чон тергиин үнелээн.

Тыва театрывыс орус болуу 1951 чылда делегей драматургиязының эң дээре чогаалдарының бирээзин, А. Островскийниң чогаал ажыдыының дээди чадазы болуп арткан «Чаңчыл» деп шиини И. С. Заброднинин удуртулгазы-биле ойнаан, көрүкчүлериниң сонуургалын хайыктырган. Оларда болуктуң артистери 1956 чылда режиссёр С. Майөриниң удуртулгазы-биле шылгарангай драматургтуң база бир сураглыг чогаалы «Белугиниин кадайланганы» дээр шиини белеткеп үндүрген.

Театрывыс тыва болуу 1957 чылда А. Н. Островскийниң «Чаяның» режиссёр С. Майөриниң башталгазы-биле тургускаш, төрээн театрывыс репертуарын улам байлакшыткан. Ынчан Кара-кыс Мунзук биле Хүргүлек Конгар олар Катеринаның ролюнга ээлчежип ойнаан, чангыс кижиниң өвүр-хевириин ийи янзы уран арга-биле илередип шыдааннар. Баштайгызы Катеринаны чымчак, ажакок-ла аян-шинчилиг, чечен мерген кижи кылдыр, а Х. Конгар—өде-чарашовал, дестүнмес чаңчыл кижи кылдыр көргүзүп, карын өвүр-хевирни тургусканнар.

1966—1967 чылдарда театрның орус болуу режиссёрлар В. Журавлев биле П. Белецкий оларның удуртулгазы-биле ажылдавышаан, Островскийниң «Бүрүү чокта бүрүүлүглар», «Орайтаан чынакшыл» деп, чүгүлә социал-политиктиг темага бижиттинген шилерин тургускаш, үлам бүрүгнаар базымны кылган. Баштайгы шиизе Кручининаның нарын, чөрүлдешкек будуштуг өвүр-хевириң республиканың алдарлыг артизи Л. Сысоева, а Кальчиханың ролюн — театрның хоочун артизи З. Голубева олар чедишкинниг тургусканын көрүкчүлер улуг сонуургал-биле үнелээн.

1970—1971 чылдарның сезонуун бистиң хөгжүм-шиң театрывыс А. Н. Островскийниң «Мый-ыт сагыжы тайга кырында» деп шиизин-биле эгелээн. Ону улустуң артизи Максим Мунзук режиссерлап тургуспушаан, садыгжы Аховтуң ролюн дыка чедимчелиг ойнап күүсеткен.

А. Островскийниң шилери тыва көрүкчүге бир-ле онаагай үн-биле дыңналып, шиваардагы помешик-дворян ангының, оон чүзүн-бажың сыскындыларының иринделиин тө силгип, Россияга капитализмниң канчаар тыбылганын күзүнгүлеңдир көргүзүп турар.

Улуг драматургтуң төруттунгениңден бээр 150 чыл болганын бистиң театрывыс, чүрттүп аске бүгү театрлары ышкаш, оон шылгарангай чогаалдарын сценага база катап көргүзүп демделээр дээш күжениишкинниг ажылдаан. Ылаңгыя «Сеңлүү когарааш», «Думбей эзим» деп сураглыг шилерни бистиң коллектив 1972—1973 чылдарның театр сезонунда бодуунуң репертуарыңга шилип алган, баштайгызын бо чылдың март 23-те тускай конкурска киирилтирип шыдаан. Театрның режиссеру Николай Бальзын тургускан ол шиизин алаэн хей районнарның база Кызылның чүрттакчы чону улуг сонуургал-биле көрген болгаш конкурстуң жюрии бөлүк-биле үнелээн. Орус болуктуң артистериниң В. Жигалина база С. Лифанов олар үк шиинің кол маадырлары Тюгина биле Тюльчиниң рольдарын чеишкинниг күүсеткен.

Бистиң театрывыс тыва болуу А. Островскийниң «Думбей эзим» деп социал чиилиг темага бижиттинген кайгамчык шиизин кол режиссёр Сини-оол Оюнның удуртулгазы-биле ам тургузуп эгелээн. Бо улуг хемчээлиг шиинии белеткелинде тыва артистерни бүгү үш салгалы шупту киржип турар болгаш драматургтуң алдарлыг юбилейи үк шиинің удазы көргүзери-биле түүнеттинер.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ,
хөгжүм-шиин театрының директору.

Конкурс

Хамааты камгалалының эң эки материалдары дээш

Тыва АССР-ниң Журналистер эвилели болгаш республиканың хамааты камгалалының штабы хамааты камгалалының дугайында эң эки материалдар дээш конкурсту чарлаан.

Хамааты камгалалының сорулгаларын боттандырарыңга хөлбаштыр хамааты камгалалының комиссиялал болгаш анаа составныын, өскелеп-даа алдан черлериниң, будүрүлелериниң, совхозтарының, колхозтарының, алдан организация база өөредилге черлериниң кылын чоруун турар ажылын, чүрттакчы чоннуң оргузунга хамаатты камгалалдың канчаар пропаганда-лап турарын, бо херекке партия, комсомол, профсоюз организацияларының, эки тура пинтилелдериниң ролюнүң дугайында чүүлдерни, очеркterни, корреспонденцияларны, репортажтарны, интервьюларны, чүрүмалларны конкурска киирер.

Эң эки чүүлдерни бижээн авторларны база хамааты камгалалын пропагандалаарыңга идепкейлиг киришкен солуннар дээкциялаарын, телевидение болгаш радио черлерин шаанда мактаары-биле дараазында шаңналдарны тургускан:

Чамык бирги шаңнал— 150 руб.
Чангыс ийиги шаңнал—100 руб.
Ийи үшкү шаңнал — 75 руб.

Республиканың солуннарыңга парлаттынган болгаш база телевидение, радио черлериниң дамчыктан материалдарны тодаразыг тускай жюрии салдыкан.

Конкурстуң түнелиин 1973 чылдың декабрь 25-те үнүүрер.

Конкурска чорукан материалдарны «Конкурска» деп демделген бижээш, солуннар редакцияларыңче, телевидение болгаш радио черлериңче чорудар.

Эргим болгаш үнелиг

«...Бижи бүрүүг-ле кандыг-бир күзелдиг, сорулгалыг чүрттан чоруур. Мээн сорулгам — орус шин уран чүүлүүнге бараан болгуру»—деп, сураглыг орус драматург Александр Николаевич Островский бодунун допчу намдарының эгезинге бижээн. Шынап-ла ол бодунуң назынының чогаалыкчы 40 чылдарының иштинде 47 шиин чогаалган болгаш 7 шиини оске авторлар-биле кады кылган. Шекспир, Сервантес, Гольдони, Гоцци дээш ышкаш шылгарангай классиктерниң биңгингир шилерин орус дылче ол очулдургап.

Театр уран чүүлүнүң талазы-биле ажылдап турар кижилерге А. Н. Островскийнин ады кезээде үнелиг. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, улуг орус драматург — Александр Николаевич — бистиң, эң ылаңгыя шин артистерниң өгбевис бодур. Ол атты баштай-ла танып, чоорту амыдыралынын чарылбас кезээ кылдыр биле бергенимни бижип көрейн.

А. Н. Островскийнин чогаалдары-биле башкай хөгүчүк класстарга турган кажы таныштым. Республиканың хөгжүм-шиң театрының чанында 1960-63 чылдарда турган театр студиязынга өөренип тура, орус театр төөгүзүнге улуг драматургтуң амыдыралын, чогаалдарын алаэн хандыр өөредивис. Ук студияны доозуп тура, А. Н. Островскийнин «Бальзаминовтуң каалайланганы» деп шиини ойнадывыс. Островскийнин шилериниң маадырларының өвүр-хевириңге канчаар ажылдаарын режиссер-башкывыс И. С. Заброднин үргулуу тайылбырлап турган. Ол шиинге Бальзаминованың ролюн ойнадым.

Мурнунда А. Н. Островский аттыг театр институзу деп адап турганы, амгы Ленинградта күрүнеңнин театр, музыка болгаш кинематография институдунга өөренип тура улуг орус драматургту бүгү тала-биле хандыр өөренивис. А. Н. Островскийнин «Өйүү чок кыс» деп шиизин өөредилге планын ёзулаар бистиң тыва студиязга профессор Л. Ф. Макарьев алаэн үр үе иштинде сайгарып, өөредип келген. Драматургтуң онзагай чүүлү — оон дылы болгаш ол үениң орус кижилериниң хөй талалыг өвүр-хевирлерин, амыдыралды делегеренгей чүрүп көргүскени болур.

Институтка тургаш орус театрга хамаарышкан кичээлдерни А. Н. Островский аттыг театр музейинге эртирип турдувус. Ол ышкаш сцена чүгаазының эртеминге сураглыг драматургтуң «Харжыгаш» деп шиизинде Частын монологтарын номчуп, шылгалда дужаган мен.

Бистиң тыва театрның сценазынга А. Н. Островскийнин «Чаңчыл» деп сураглыг шиизин баштадыр, алаэн шилерни тургускан болгаш тургузуп-даа турар. Класскидан өөренир дижир болгай. Ол шын. Эң ылаңгыя А. Н. Островскийнин шилериниң кижи хейни билип, аңаа өөренип, мергежип болур. Ынчангаш шин артистерниң Александр Николаевич Островский аргим болгаш үнелиг.

Р. ЧООДУ,
артист.

Апрель 12-де улуг орус драматург Александр Николаевич Островскийниң төруттунген хүнүнден бээр 150 чыла болур. Оон чогаадып тургускан 47 шиилериниң хөй кезии делегейниң шин классиказының алдын эртинези болу берген.

А. Н. Островскийниң чогаалдары чүрттүн кандыг-даа театрынга бедик утка-шынар киирип турар. Оон шиилери Москваның дыка хөй театрларында үргулүү үнүп турар. Улуг драматургтуң юбилейинге хотташтыр оларның элээн хөйүн катап тургузуп көргүскен.

ЧУРУКТА: Москваның А. С. Пушкин аттыг театрынга А. Говорухонуң тургусканы (чуруктуусу—В. Шапорин) «Бектегде» деп шиизинден көргүзүг. Евлалия Андреевна—артист В. Алентова (оң талазында), Марфа Севастьяновна — РСФСР-ниң улустуң артизи В. Викландт.

М. СТРОКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникazы).

Четтирдивис

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң төвүнде медицина пунктузунда аныяк эмчи Галина Кодинмай чонуң кадыы дээш кызымак ажылдап турар. Ол Кызылдың медицина училищелин доозакшы, тарээн колхозунга ажылдаары-биле келген. Ажылдап эгелээш ындыг-ла үр болбайн чонга мактаныр эгелээн.

Ол чүгле суурнуң эвес, ырак-чоок коданнарда чүрттап турар малчыннар аалдарында чедип, оларның кадыының байдалын хайгаарап, шинчий, эмнеп турар. Колхоз төвүнден бистиң аалывыс 20 километр хире черде. Кыштаглаанывыстан бээр Галина эмчи биске кеш-даа катап келген. Эмчивистиң биске кээп турары дээш өөрүп четтиргенивисти солуун замчыштыр илередиишаан, моон соңгаар-даа ооң ажылынга улуг-улуг чедиишкиннерниг болгурун күзедивис.

Ч. МАЖАЙ,
№ 1 бригадада хойжу.

ОДЕССА. Балык тудуп, болбаазырадыл кылыр «Восток» деп эң болбаазын дериг-хереккелерлиг база шенелде балыктаашкывыс үнериниң белеткеним турар. Ооң баар чери — Гвиней мугулдуру.

Эрткен чылын баштайгы чоруута балыктаашкын соонда ооң чаядык кезектерин завод чаярткан, чаа автоматтыг хереккелдерни тургускан, балык консервазы кылыр улуг будүрүүлүүг машиналарны эптээн.

«Востоктуң» коллективи беш чылдың шинтпирлиг, үшкү чылының Бүгү-эвилел чарыжынга киришкен, бо удаада планнаан даалгадан ажыр 5 миллион дааза консерваны кылырын үүлгөнген.

ЧУРУКТА: «Восток» дээр балык тудар база Ильичевтуң балыкчы портунда.

И. ПАВЛЕНКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникazы).

МАРГЫЛДАА ДООЗУЛГАН СПОРТ

Республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң шыдыраа талазы-биле чартык ай үргүлчүлээн сески чемпионады Леонид Моховтуң тиилелгези-биле доозулган. Ол ам ийи чыл улаштыр ниитилелдиң чемпиону болуп турап

Мохов маргылдааны эгезинден эгелээш соруктуг, төлептиг ойнааны-биле ыңдыг чедишкинниг болган. Ол чүгле Н. Шишигинге уттурган болгаш үш кижи-биле хайымнашкан, ниитизи-биле сес чартык сан чедип алган. Маргылдаага кирижээн мастерге алды кандидаттың бежин ол удуп ап, эң эки түңнелди көргүсинени дээш тускай шаңналга база четкен.

Ийиги черге республика чемпиону, мастерге кандидат Н. Шишигин үнген. Моховтан ол чүгле чартык сан дудаан.

Ак-Довуракпың төлээлекчизи, бистиң шыдыраачыларывыстың бирги олуруунга кирип турар Монгуш Адыг-ool чедиишкинниг ойнаан 5 миллион дааза консерваны кылырын үүлгөнген.

ЧУРУКТА: «Восток» дээр балык тудар база Ильичевтуң балыкчы портунда.

И. ПАВЛЕНКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникazы).

Баштайгы хайым

МОСКВА. (СЭТА-ның корр.). ЧССР биле Швецияның шилиндек командаларының ойнаашкынының канчаар доостурундан ол командалар хоккей талазы-биле чемпионнарны илередиринид маргылдаазынга чогум кандыг медальдарын алыры шуут билдине бээр үжүрлүг турган... Апрель онда ол ийи команданың ийиги үжураажышкыны 3:3 санныг, хайым боон доозулган. Оон түңелиинде шведтер ам-даа бирги чер дээш демиссежир аргалыг арткан, а делегей чемпионнары—чехословактар «үлдер» шаңнады алыр деп чүве билдине берген.

Од-ла кежээ маргылдааның бирги черинде, чаңгыс-даа айтырыг чок чоруун турар ССРЭ-ниң чыынды командазы финнер-биле ужураашкан. Совет хоккейжилер эге бажыңдан тура-ла финнерни кыңчыктырбайн ниитизи-биле 9 санны киргизеп. А Финляндияның командазы чүгле чаңгыс санны алыр аргалыг болган.

Апрель онниң ужураажышкынларының түңнелиинде база-ла совет хоккейжилер мурнап, 12 санныг апарган. Оларның соонда шведтер, үшкү черде — чех спортсменнер.

Силерни чалап тур

Красноярскиниң кооператив техникумунуң Тывада өөредилге-консультация пунктузу 1973-74 өөредилге чылында бот-өөредилге салдырынга дараазында тускай эртемнер аайы-биле сургуулдар хүлээп ап турар:

1. Үзетпүр бараанларының товароведенieзи.
2. Аъш-чем бараанларының товароведенieзи.
3. Бухгалтер үүдү.
4. Кооператив садыынга планнаашкын.

Техникумга чүгле хереглекчилер кооперацилизинга болгаш күүрүне садыында ажылдап турар, 8 база 10 класс доосканы кижилерни хүлээп алыр.

Өөренириниң хуусаазы: 8 класс доосканнарга —4 чыл, 10 класс доосканнарга —2 чыл.

Техникумга кирерлер дараазында документилерни дужаар:

1. Директорүң адынга бижээн билдиришкин.
2. Эртемнерин дутайында хереченилел азы аттестат (боду-биле).
3. Доңгу намдар.
4. № 286 майык ёзулаар эмчи шынзылгазы.
5. Бөрт чокка, 3х4 см. хемчээлге тыртырган дөрт чуруук.
6. Бүдүрүлгенин удурлуктуулуг шынзыткан күш-ажыл дептериниң хоолгазы азы оон ушта бижилгге.
7. Хереглекчилер ниитилелиниң, садыг черинииң азы базазының өөредип чоруткан бижии.

10 класс доосканнар кижилер кайы-даа салдырга кирерде, орус дылга болгаш литературага (чогаадыг) кирерииң экзаменин дужаар. Оон адгыдыр, товароведение салдырынга хынмага (аас-биле), а бухгалтер болгаш план салдырынга математикага (аас-биле) кирерииң экзаменнерин дужаар.

8 класс доосканнар орус дылга (диктант) болгаш математикага (аас-биле) кирерииң экзаменнерин дужаар.

Документилерни апрель 15-тен эгелеп Кызылга, техникумуун өөредилге-консультация пунктузунга хүлээп алыр.

Кирерииң экзаменнерии Кызылга августуң 1-ден эгелеп чорудар.

Айтырыглар салырда болгаш документилер дужаарда, дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 41, кооператив училищезин, техникумнуң өөредилге-консультация пунктузунуң бот-өөредилге салбыры, телефон 55-58.

аъдаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар бүдүүлээр, чагбас. Барыын чүк утланымышкынгыг хаттын дүргени секундага 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 3—7, арткан-нарыңга 7—12 градус чыыш болур.

Кызылга 8—10 градус чыыш болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 12-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Рустам биле Сухраб» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ААА-ХЕМ»: «Солярис» (2 серилиг катай) 14.00, 17.10, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бө-дең келген каттырыынчыг ол» 15.00, «Ынакшылдың чараяы» 16.50, 20.30, «Мээң сөөлгү тангом» 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Нала иудумчуазундан келген ооллар» 9.00, 10.50, 12.40, 14.40, «Олимпий оду» 16.40, 18.50, 20.40 шактарда.

телевидение

АПРЕЛЬ 12-ДЕ

МОСКВАДАН

14.30—Дамчыдыла программазы. 14.35—Чаа медээлер. 14.35—Өңнүг телекөргүүл. Мультфильмнер программазы. 15.10—Миллионнарның дениичи университединден. «Совет Эвилелиниң экономикazы—ажылагыйның чаңгыс аай организмизи». 15.40—«Орукта». Уранчечен телефильм. 16.10—«Кижи, Чер, Өртемчей». Космонавтика хүнүнге дамчыдылгазы ССРЭ-ниң үжүдүкүү-космонавтызы, Совет Эвилелиниң Маадыры, техника эртемнериниң кандидазы В. И. Севастьянов чорудар. 16.40—Өңнүг телекөргүүл. Хоккей талазы-биле делегей чемпионазы: ГФР—ЧССР. 3-кү оюн. (Бижидилге). Польша—ССРЭ. 3-кү оюн. (Бижидилге). В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузунган дамчыдылга

КЫЗЫЛДАН

18.00— Телемедээлер. 18.15—Телемедээлер (орус дылга) 18.25—Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30—«Ураадың орус улустуң хорунуң концерттеринге ужураажылга». 19.45—19.55—Чаңсар. 19.55—Өңнүг телекөргүүл. Эртем-таңилбырлыг фильмнер программазы. «Марс-биле ужураажылга». «Ай оруу». 20.25—«Ооллар». Уранчечен фильм. 22.00— Музыкалыг программа. «Көрүкчүлериниң чагаадарын ёзулаар. 22.30—«Үе». Информастыг программа. 23.00—01.00— Космонавтика хүнүнге тураскаатканга дамчыдылга.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторүң 24-63, редакторүң орлаакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи чыдырыл киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-51, кадар ажыглай киллизинин 21-47, үлегер киллизинин 41-27, информация база совет, тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келгейи даргазы 32-75 телефоннер долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер
Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1222.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном сатпазының талазы-биле эргелеелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС —00558.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
АПРЕЛЬ
13
ПЯТНИЦА
№ 87 (9163).
Өртээ 2 көп.

ОРУС ШИИ ЧОГААЛЫНЫҢ КЛАССИГИ

А. Н. Островскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чылынга тураскаатkан байырлыг хурал

Бодунуң чогаалы-биле делегтей культураның алдаржыдып, аңаа чоргаарал апарган кижилер база тургулаар. Чогум-ва мындыг кижи Александр Николаевич Островский ол-дур, оон шиилерн орус шии чогаалының алдын эртинези болу берген. «Островскийниң театры» болгун-даа чугула, ёзулуг демократчы. Чогумна шиңгаш ол кайтамчыктыг орус драматургтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл-ын хөй национаддыг совет культураның байырлалы, делегейнің дешилгелиг бүгү уран чүүлүнүң байырлалы кыдыр демдеглеп эрттирип турар.

Орус улустуң ол улуг оглуның төрүттүнгенинден бээр 150 чылынга тураскаатkан байырлыг хурал апрель 11-де Москвага болган. ССРЭ-ниң Улуг театрынга болган байырлыг хуралга эштер В. В. Гришин, К. Т. Мазуров, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев олар олурушкан.

А. Н. Островскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл оюн эрттирер талазы-биле Бүгү-эвилел комитединиң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры чогаалчы С. Б. Михалков хуралды ажыткан.

— Орус литература класссшиниң чогаадыкчы ажылы түгле XIX үе чыдың орус шинтилелиниң хөгжүлдезинге дешилгелиг рольду ойнааны-биле эвес, харын бүгүнгүдээ кижилерге, бистиң совет культураывска бараан бооп турары-биле база биске үнелиг-дир—деп, ол чугаалаан. Оон ужурундан Островскийни бо үениң кижизи деп база саналап турарывыстың ужуру-даа мында.

Островский болза Пушкинниң болгаш Гогольдуң, Тургеневтиң болгаш Толстойнуң, Достоевскийниң болгаш Салтыков-Щедринниң кирип турары орус чогаалчыларның күчүлүг болгунге база хамаарыжыр.

Орус драматуритуң ол хире улуг ат-алдарлыг чоруу — оон чогаалының интернационалзиминде бооп турар. Островскийниң чогаалдарында кижиниң хүндүлээр чорук, боттуг овур-хевир, оон уран чечени чонга кажан-кеззеде билдингир болгаш солуп.

Бүгү-эвилелдиң театр шинтилелиниң баштаар черинин даргазы, Академиктиг Бичө театрның директору, ССРЭ-ниң улустуң артизи М. И. Царев «Островский дутаймында сес» чугаалаан.

— А. Н. Островский чурттан эрткен 64 чылының чаңгыс-даа хүнүн уран түүлден дашкаар, чаңгыс-даа шагын — чогаал ажылындан оскээр эрттирип көрбээн—деп, ол чугаалаан. Оон бижээри дөрткен сес шинээнден Россиниң барык чартык чүс чыл дургузунда янзы-бүрү болуушкуннарлыг амыдыралын өөренип, көрүп болур бис.

Драматург диригт турган үеинде, амгы үеде «Островскийниң бажыңы» деп хүндүлүг атты чоргаарал-биле адып турар. Москваның Бичө театры-биле үзүлбес харылзаалыг турган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы бистиң культуравыстың хөгжүлдезинге күчүлүг идигин бергеш, орус театрга реалистиг принциптерниң туюлунга чедир, доллур тиилзорин хандырган. Чогум-ва совет чыдларда улус Островскийни ыяк билген болгаш делегейге ол алдарлыг чогаалчы деп көргеш.

Улуг драматургка тураскаатkан байырлыг кежээ солуп концерт-биле доозулган.

(СЭТА-ның корр.).

Н. В. ПОДГОРНЫЙ АФГАНИСТАНГА БААР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Афганистанның хааны хүндүлүг дээргинимң чалаанын ёзугаар бо чылдың май айда Афганистанга албанның найыралдыг аян-чоруун ылып баар деп турар.

ХОВУДА ХАЙНЫККАН ИШ

ЧАСКЫ ХӨВҮ АЖЫЛДАРЫ

Чөөн-Хемчиктиң шөлдеринде

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң М. Самбууга удуртkан Бора-Хөлде трактор-хөвү бригадазы бо шиитпирлиг чылдың чазында 4604 гектар шөлдү тарыыр. Чазын удур аңдарар чери хөй эвес, 1000 ажыг гектар.

Часны тарылгага бригаданың кежигүннери багай эвес белеткенген. Амгы үеде механизаторлар болгаш тараажылар эниитии кылып белетиээн хөвү турлаанда чурттап турар. Бо хүннерде ында «ДТ-75» деп трактор-луг ийи агрегат 160 га ажыг черниң шыгын базырган.

Бригаданың механизаторлары шын базырыышкыны-биле чергелештир чер аңдарылгазын эгелээн. Баштайгы хүнде Ондар Кыдат-оол биле Ооржак Борбак-оол оларның башкарган агрегаттары 100 гектар черни аңдарган. Ам ында «Беларусь» деп маркалыг 6 трактор агрегады немешкен.

«Большевик» совхозта часны хөвү ажылдары база түлуктээн. Ында 6 агрегат 500 га черниң шыгын базырган. Оон аңгыда 8 трактор чер аңдарарынче киргеи.

«Октябрь 30 чылы» колхоз часны кампанияны шалыпкын чорудуп эгелээн. Бо чазын олар 1200 га черни удур аңдарып, 970 га черни илиртээр. Амдыызында чер аңдарарынга 4 трактор агрегады киржип турар. Механизаторларның аразында комсомолчулар Куулар Эртине биле Ховалыг Өлей-оол оларның башкарган агрегаттары бедик будурунчулуг ажылдап турар. Чаңгыс-ла хүн олар 50 га черни аңдарган. Илиртээшкинде 4 трактор киржип турар. Олар 100 гектар черниң шыгын базырган.

М. СЕВЕН.

Таңдының тараалап черлериниң бирээзи Оңгар-Хөвү бо-ла болгай. Дээскиндир көөрге ужу-кыдыы көзүлбестеп чорүй барган кара хевис кылдыр чарып каан чер, ап-гыстар. Ында шык базырган, чер чарган, чемшичидилге төккен агрегаттарның болгаш ыяй-бээр аргышкан машиналарның хөйүн кижи дораан-на эскерип каар.

Ындыг болбас аргажок. Оңгар-Хөвү делгемнеринде тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының часкы хөвү ажылдары эгелээни ол.

«Коммунизмниң херели» колхозтуң № 1 хөвү бригадазының төвүнге келдивис. Хөвү турлаан байырлал шинчи кижи кайстап каан: тук, лозуңнар...

Кызыл-булуңга бригадир Тадар-оол Данзынович Оюнбиле ужуражы бердивис.

— Бо чылын час эрте дүшкен. Шинчангаш апрель 9-та шык базырып эгелей бердивис. Эрткен чылдан 16 хонук эрте киргенивис бо. Илиртээшкинде 9 агрегат ажылдап турар, олар баштайгы хүннерде 1100 гектарның шытын базырган—деп, ажыл-ижин ол таныштырып эгеледи.

Колхоз дөрт муң гектар черниң шыгын базырар, ону чедиг ажыл хүнүнде доозарын планнаан. Часкы хөвү ажылдарын агротехниктиг чурумнар ёзугаар кыска хуусаада, шынарлыг чорудар дээш хүлээлгезин механизаторлар ажыл-ижи-биле бадыткап турарын бригадир бүүредип чугаалады.

Ажыл-иштиң байдалындан алырга, чаагай дүжүт дээш демиселдиң бирги эзлүзээ—шык базырыышкының хуусаазында доозар бүгү аргалар бар.

Трактористер Николай Райков, Виктор Доржу хүнде 43 гектар черни илиртээр турган, ону доктаамал ажыр күүседип, баштайгы хүнден эгелээш социалистиг чарыштың муруку одуруунда кирген. Оске механизаторлар мурнакчыларга деңнежир дээш кызымак ажылдап турарлар.

Бригаданың ажыл-ишчилери бо чылын бир гектардан ортумаа-биле 12,5 центнер дүжүттү остүрүп алыр бедиткен хүлээлгелиг. Ону чедип алыр дээш болдунар-ла хемчеглерин ап турар. Бирги, ийиги класстың үрезиннерин белеткеп алган. Черни чемшичидиривче кичээнгейин салып турар. 2500 гектар кызыл-тас шөлүнге минералдыг чемшичидилгени төгеп көрдүнген. Ол ажылче эгелеп киргеп. 300 гектарда аммиактыг селитраны токкеп.

— Часкы хөвү ажылдарының үезинде социалистиг чарыштың негелделерин, шаңнап мактаарының хемчеглерин партком, колхоз баштаар чери ажылдап кылгаш, ону механизаторларга болгаш тараажыларга таныштырган—деп, колхоз даргазы Дмитрий Давыдович Дардаш биске таңылбырлады.

Социалистиг чарыштың түңнелин беш хонгаш-ла үндүрер, тиилекчилерге вымпелдерин, шаңналдарны тыпсыр. Күш-ажылчы алдарлың түгүн көдүрери көрдүнген.

Механизаторларның болгаш тараажыларның амыдырал хандырылгазынче колхоз баштаар чери бичө эвес сагыш салган. № 1 бригаданың хөвү турлаа чурттаарынга, дыштанырынга таарымчалыг кылдыр дериттингеп. Столовая, чунар-бажың, кызыл-булуң ажылдап турар.

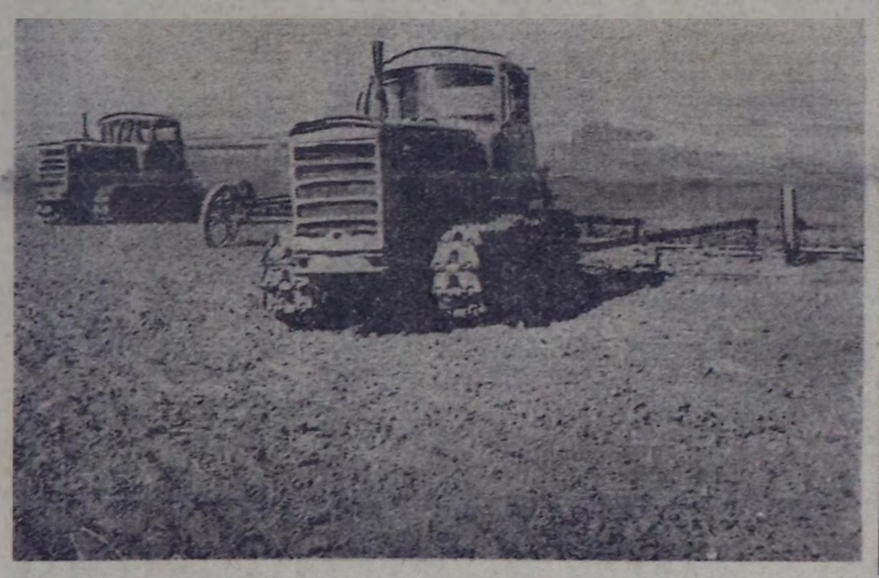
Оңгар-Хөвүнүң делгем тараа шөлдеринде часкы хөвү ажылдары хүн келген тудумна кадбарып орар. Механизатор болгаш тараажы бүрүзүнүң күзел-соруу чаңгыс: часкы тарылганы кыска хуусаада, шынарлыг чорудары—чаагай дүжүттү остүрүп алырының үндезини.

«Коммунизмниң херели» колхозтуң № 1 хөвү бригадазында часкы хөвү ажылдары эгээн организастыг эгелээн. Ындыг болза-даа, четчестерни база эскерип болур. Хөвү бригадазы долу күүжү-биле ажылдап кирбээн, ийи трактор амдаа септеледе хевээр. Кызылда районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкының артык кезектербиле колхозту чогуур үезинде хандырбаан.

Колхозтуң партия комитеди политмассалыг ажылды хөвү ажылдары эгелээри билек калбартып чорудар ужурлуг болгай. Бо талазы-биле ажыл амдыызында кошкак. Коргуул-самбыраазын долдурбайн, агитхуудусту үндүрбейн турар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: шык базырыышкыны. С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Партия активиниң хуралдары

ЧАДААНА

Өске бүтү черлерде ышкаш, Чөөн-Хемчик районда лекторлар, политинформаторлар, агитаторлар, пропагандистер болгаш культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчылары идей-политиктиг ажылга идепкейлиг киришпишаан, ону практиктиг сорулгалар-биле сырай холбаштыр чорудуп турар. Ол бүтү ажылчы чонларның күш-ажылчы идепкейлиг дээштиг салдарны чедирип турар. Бо дугайын районнуң партия активиниң хуралдыга илеткел кылган СЭКП райкомунуң секретары Д. Ш. Сарыглар демдеглээн. Районнуң колхозтары болгаш совхозтары бо чылдың бирги кварталында күүнеге эът садар планын 115 хуу, сүттүүн—126 хуу күүсеткен. Районнуң ажыл-агыйларында часкы тарылга кидин-түлүк чоруп турар.

Партактивтиң хуралынга «Алдан-Маадыр», «Чыраа-Бажы», «Сут-Хөл» совхозтарда партком секретарылары Ч. А. Ондар, Г. Ч. Канчыр-оол, В. Ш. Сат, СЭКП райкомунуң дерээннер оргузуунга ажыл чорудар талазы-биле илалдазиниң эргелекчизи В. М. Килчев, Хайыракан көдээ Совединиң даргазы С. А. Өйер, «Октябрь 30 чылы» колхозта партком секретары М. Ш. Монгуш болгаш оон-даа өскелер санал бергеи. Партия организациялары ССР Эвилелиниң юбилейинге холбаштыр Москвага болган байырлыг хуралдың материалдарын чон оргузуунга тайылбырлап, таныштырарынче, өөредиринче улуг кичээнгейни салып турарын, юбилейниң байырлыг хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң плеткелинде айыттывган түңнелдерни болгаш түүлдерни партийжи организастыг база идей-политиктиг ажылдың үнезинии болдурганын илеткелге болгаш санал берген эштер демдеглээн.

БАЙ-ХААК

Таңдының партия активиниң хуралынга СЭКП райкомунуң кежигүннери, партия эге организациялыларының секретарылары, пропагандистер болгаш политинформаторлар, агитаторлар, хөй сааның партпйжи активи олурушкан. Аңаа «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бежен чыл ойнуң дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге холбаштыр идей-политиктиг ажылды күштелдиреринің болгаш ажылчы чонларның интернационалчы кижизидилгезиниң талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди партия райкомунуң секретары Т. С. Дулуш кылган.

Районнуң партактивиниң хуралынга «Революциянның чалбыыжы» колхозта партком секретары Н. Ф. Кононенко, Владимировка ортумак школаның директору пропагандист Т. Н. Агапова, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары Г. П. Кудашова, Межегей көдээ Совединиң даргазы И. И. Кудрявцев болгаш оон-даа өскелер санал бергеи. Район бо чылдың бирги кварталында мал ажылының продуктуларын күрүшеге садар планын күүсеткеи болгаш бүгү ажыл-агыйларда часкы хөвү ажылдары калбарып турар. Амгы үеде политмассалыг ажылды планныг сорулгаларны күүседиринче, часкы тарылганы бедик агротехниктиг байдалга доозарынче углавдырып турар.

ССРЭ-ниң 50 чылының дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин ажылчы чоннарга калбаа-биле тайылбырлап, таныштырарын болгаш «Өрелерни, идей-политиктиг ажылды амгы үениң негелделеринге дүүштүр тургузарын, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг сорулгаларын ажыр күүседиринче ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизастаарын районнуң партактивтиң хуралы коп чугула сорулга кылдыр салган.

Таңдың партия активиниң хуралынга СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары В. Н. Филиппов олуружуп, делегтейлер чүве чугаалаан.

ТЭЭЛИ

Бай-Тайга районнуң колхозтарында, совхозунда болгаш бүдүрүлелеринде, тудуг база албан организацияларында черлеринде 560 ажыг агитаторлар, политинформаторлар, лекторлар болгаш пропагандистер бар. Олар өр-черде партия организацияларының идей-политиктиг ажылынга база ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезиниң талазы-биле хемчеглерни чорударынга улуг күш боот.

Бо хүннерде районнарның партия организацияларында актив хуралдары эртип турар. «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бежен чыл ойнуң дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге холбаштыр идей-политиктиг ажылды күштелдиреринің болгаш ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезиниң талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны аңаа чугаалажып турар.

Районнарның партактивтеринің хуралдары идей-политиктиг ажылды болгаш ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезин улам эңнидеринче, ажыл-ишчилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидеринче углаңган доктаалдарны болгаш хемчеглерни хүлээп алган.

ШИИТПИРЛИГ ҮШКҮ ЧЫЛДА БЕДИК ДҮЖҮТ ДЭЭШ

В. Н. ФИЛИППОВ, СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары

Бо чыл—тоску беш чылдың үшкү чылы бүгү совет улустарга ышкаш, кедээнни ажыл-ишчилеринге беш чыл планының күүселдези дээш демиселдиң шиитпирлиг чылы болур. Бистиң республиканың чер ажылдакчыларының мурнунда харыысалгалыг сорулга турун турар: беш чылдың эрткен ийи чылында чылда-ла ортумаа-биле ап турганынга бодаарга, 64 муң тонна хөй—300 муң тонна ажыг тарааны ажаап алыр. Оон ыңай, 15 муң тонналап эвээш эвес картофельди болгаш 9 муң тонна хире ногаанны бүдүрер ужурлуг.

Ажыы-биле чугаалаарга, сорулгалар улуг болгаш эрткен күзүн агаар-бойдустуң таарымча чок болганының уржүү-биле кускү чер аңдарылгазы дыка хөй ажыл-агыйларга чедир чоруттунмаан, оон түңнелинде республикага ниитизи-биле бо чылын чазын чажар культуралар тарыыр 130 муң ажыг гектарны удур аңдарар, ынчапташ айтырыг нарын болуп турар. Оон-биле чергелештир синоптиктерниң ынналдыг турарын ёзугаар алырга, часкы хөвү ажылдарынга чедир черниң иштер хире картынга ажыктыг өл-шыктыг курлавыры түгле Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнарга чогуур деннелиңге чоок—120—150 миллиметр (нормазының 70—85 хуузу) болгаш барын районнарга ол түгле 100—120 миллиметр (нормазының 70 хире хуузу) болур деп санап турар. Ол факторлар часкы хөвү ажылдарын шыңгыы нарыыдалып, дүжүт дээш демиселдин баштайгы үе-чадазын чедиишкинниг эртиреринче чер ажылдакчылары боттарының күжүн болгаш материалдыг курлавырларын ылаштыы-биле шалыпкын мобилизастаарын негеп турар.

Бистиң чуртувуска улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң бешчыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында айытканы ышкаш, тараа бүдүрерин көвүдедири көдээ ажыл-агыйда кол сорулгаларның бирээзи болуп артышаан. Ол дээрге — көдээ ажыл-агый бүдүрулгезиниң улам ыяй хөгжүдеринге кол үндезини, экономиктиг болгаш политиктиг сорулга. Ындыг турбүже, бистиң республиканың колхозтары болгаш совхозтары беш чылдың эрткен ийи чылында күрүнеге 27 муң тонна хире тарааны чедир бербээн. Ылангыя ол талазы-биле улуг хөжүдаашкыннар Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем, Эрзин болгаш өске-даа районнарның ажыл-агыйларында бар болган.

Эрткен чылын республиканың дыка хөй колхозтары болгаш совхозтары багай эвес дүжүттү остүрген. Республика ниитизи-биле бир гектарга онаалтыр 12,2 центнер тарааны ажаап ап. Тываның тараа шөлдериниң ажылышчилери Тирээн чурттун шыгжамыринга 132 муң тонна аки шынарлыг тараамы уруп, плапын 170 хуу күүсеткеи. Юбилейлиг чылдың дүжүт дээш Каа-Хемниң, Тандының, Бии-Хемниң болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларының тараажылары улуг күштү үндүрүп, хөй чүүлдү кылган. Бо чылын тараның эң-не бедик чыылдазын хандырар төлээде оларның тараа бүдүрер талазы-биле үнелиг дүрүмнерни болгаш тарылганың болгаш тарылганың чайгы ажаалдазын бистиң кайы хире шалыпкын болгаш шынарлыг чорударывыстан хамаарыжыр болгаш хандырганын туруп болур.

«Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң бежен чылының дугайында» илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн:

«Агротехниканың негелделерин сагыш, үрезин талазы-биле ажылды эки тургузуп, чемшичидилгелерни шын ажыглап, суг-ажыл-агый тургузуушкуннарын ажыглап турар ажыл-агыйлар агаар-бойдустуң уржуктарындан эвээш когаралдарга таварышкан дээрзин бо чылдың дүжүлгазы көргүскен. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ажылхеректи эки чорутkан черлерге канцзашкыннын уржуктары ындыг аар-бергеге болбазан. Ынчангаш бойдус бойдузунда-ла, ажыл ажылында-ла болгай, ындыг болганда, агаар-бойдустуң таарымча чок чүүлдеринге удур демиселге эң-не дээре чепсек—ажыл-агыйны чорударының бедик культуразы, идепкейлиг, эрес-маадырлыг күш-ажыл-дыр, эштер».

Бо чылдың байдалы часкы хөвү ажылдарын эрттиреринге берге болгаш нарын хевирлиг. Ынчангаш анда бүгү талалыг белеткенип, эрте чажар культуралардың тарылгазын кыска хуусаада доозарынче бүгү күштү мобилизастаары партия болгаш ажыл-агый удуртукчуларының хүлээлгези болур. Чөөн-Хемчик, Тандының районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң хамаарышкан ажыл-агыйларының часкы тарылгага организастыг белеткенип, ону план ёзугаар калбартып турарын демдеглээр херек. Ынчалзажок республикада дыка хөй трактор, андезин, сеялка болгаш өске-даа техника септеттинмээн бооп турар.

Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Улуг-Хем, Бии-Хем болгаш Эрзин районнарда хөй техника септеттинмээн. Тожу, Өвүр, Бии-Хем районнарның ажыл-агыйларында бар бүгү тракторларның чартык, харын-даа чартыктан хөй кезии бо айның эгезинге чедир тараа шөлдеринче ажылдап үнүттериге белеп эвес болган. Каа-Хемде 40 ажыг сеялка септеттинмээн. «Өөк», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Шекпээр», «Дөн-Терезин» болгаш өске-даа совхозтар тракторлар септелгезин хожудаткан.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкының бүдүрүлгелери часкы хөвү ажылдарының чогуур негелдезинге чедир белеткенмээн. Олар, ылангыя Кызылдың районнар аразының каттыжышкыны кедээ ажылагый техниканың оожум, багай шынарлыг септеп турар. Оон түңнелинде бирги кварталдың планында көргүнген техниканың 12 трактор, 17 мотор чедир септеттинмээн. Үстүнде чепчектерни дарый чайладыр дээш партия, ажыл-агый органнары хайынчы хемчеглерни алыр ужурлуг. Ажыл-агый бүрүзү болунда бар бүгү техниканы часкы тарылгага ажыглаан турар ужурлуг.

Тараа шөлдеринге кылыр ажылдың хемчээни улгаткан. Ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери, хөрүн ажылдал кылыр машина-техниканы ян долу күүзүг-биле ажыглаарынче кичээнгей салыр ужурлуг. Часкы чер аңдарылгазын комплекстиг агрегаттар-биле чорудары чугула, ылангыя катоктарны бүгү шөлдерге ажыглаар херек. Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунда бо талазы-биле эки дуржүлга мөөннеттингеп.

Техниканы бедик будурукчулуг ажыглаарының бир негелдези болза, оларның техниктиг хандырылгазын эки организастаарындан хамаарыжыр. Ынчангаш хөвү турлагларынга ажылдаарынга база чурттаарынга ян таарымчалыг байдалдарны тургузары чугула. Партия, профсоюзтар болгаш ажыл-агый организарының хүлээлгези болза, хөвү турлаа бүрүзүнде чурттаар бажыннарны, столоваяларны, чунар-бажыннарны чаагай-кылыр дериири, оларны кескү агитацияның керекселдери-биле хандырары, кызыл-булуңнарны болгаш көргүзүг самбыраларын шимеп, долдурары болур. Столовая бүрүзүн дүржүлгелиг поварлар-биле, четчир чем-биле хандырар херек. Таараажыларның негелде-хереглелдерин аки хандырары-биле культура, саңгыг, эмнелге болгаш амыдырал хандырылга черлерн боттарының ажылын эде көрүп, планназа чогуур.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедидеринің бир улуг курлавыры—аки шынарлыг үрезинner болур. Ынчаарга республиканың ажыл-агыйларында үрезиннерниң байдалы болгаш тарылгага белеткели дүвүренин 25 хуузу янзы-бүрү чылдагааннар-биле чаштырар шынарга четпес. Бистеп бирги, ийиги класстың үрезиннери чүгле 35 хуу болгаи. Үрезиннин шынары Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларында ян куду түрбүже, ук районнарның удуртукчулары үрезиннерни орнаарын болгаш хуваала ёзугаар садыл алырын бо хүнге чедир организаставаан.

Хөй-хөй колхоз, совхозтарда үнүүчел, шынары чавыскаа бол, ээринге шыдамык үрезин хөй. Ындыг турбүже, ол үрезинни изиг агаар-биле курганыр ажылды чоруттайн турар. Республиканың ажылагыйларының хөй нуруузу үрезиннерни хораннап эгелеваэн. Аңаа холбаштыр үрезинin тарылгага белеткээрин мырыңай дораан доозар хемчеглер алырын колхоз, совхоз удуртукчуларының, агрономнарның, кедээ ажылагый эртелелдериниң, совхозтар каттыжышкының ажылдакчыларының база колхоз, совхозтарның партия ор-

(Үзанчыны 2-ги арында).

ШИИТПИРЛИГ ҮШКҮ ЧЫЛДА БЕДИК ДҮЖҮТ ДӘӘШ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги врында). ганизацияларының кол сорулгаларының бирээзи деп саналар херек. Картофель, ногаа үрезиннери-биле бүгү ажылагийларны хандырарынче база кичээнгей салза чогуур.

Ылангыя республиканың барыын талакы районнарынга суггаттыг черви шын ажыглаары чаагай дүжүттү үргулчу алырының эң чүгүла курлавыры болур. Бистин суггаттыг черивис 60 мун ажыг гектар кылыр санаттының турар. Ынчанмыже чыл бүрүзе оон ажыглаттынып турары 45—50 мун-на гектар. Суггадыг талакыг байдалда ол шөлдер безин орта ажыглаттынмайн турар. Иүргулайында суггат чүрүмүн сагывайн турарының уламындан бир гектарга онааштыр 7-8 центнер дүжүт берип турар. Суггарылгага белеткел ажылы хой-хой черлерде бо чылын база четпес чорүп турар. Суггат сезону эгелээлекте 550 мун кубометр хемчээлдиг суггат системазын аштап алыр деп планнаан. Ынчаарга ол ажылды херек кырынга күүсеткенинин хемчээли 186 мун кубометр болган. 1300 суггатчылыг турары көрдүнген, анаа ам-даа 450 кижи чедишпейн турар. Ажыл-агыйларда суггарылгага ажылдаар кижилерге келирер резина сапыктар, эргежок чүгүла дериглер чедишпейн турар.

Кодээ ажыл-агый министерствозу, совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкыны. Мелиорация болгаш суг ажылагый министерствозу, СЭКП хооркому база райкомнары, хоорралйкүүскомнар, колхоз, совхозтарның партия организациялары болгаш үдуртукчулары суггаттыг чер ажылын үндезинни-биле чүгүлалап көөр болза чогуур. Бо хүннерде тарылга шөлдерин баш бүрүнгаар суггарып алыр ажылды чер болганга калбаа-биле организасташ, ону дүн-хүн чок чоруулар херек. Колхоз, совхозтарывыстың чылдың-на ап турарының чижектерин хөйү-биле чугаалап болур. Эрткен чылын «Алдан-Маадыр» совхозтун суггаттыг шөлдериңге кызыл-тас дүжүдү бир гектарга онааштыр 26 центнер, сулаңы—14 центнер болгаш арбайныы—16,8 центнер болган. Каа-Хем районнун «Ленинчи оруқ» колхозу суггаттыг бир гектар черинге онааштыр 22,5 центнер, «Саян» совхоз —24 центнер тараа дүжүдүн алган. Хамык үжүр агаар-бойдус байдалынга эвес, харын күрлавырларны ажыглап, ажылдап биринде болуп деп чүвенин цынныын, ол чижектер база катап бадыткаан.

Бо хүннерде республиканың хову-шөлдеринде часкы ажылдар калбарып эгелээн, бедик дүжүт дээш демиселдиң баштайгы үе-чадазы — цык базырыышкыны чоруп турар. Ол болза хөрзүнге өлүшкты тударының эң кол аргазы болур. Шөл бүрүзүнүң хары эрээн соон дарый ону илиргээри чүгүла деп чүве агроном бүрүзүнге билдингир. «Тинлелге», «Шекпээр», «Элегес» совхозтарда цык базырыышкыны ам изиг түлүк чоруп турар.

Ынчалза-даа дыка хөй ажыл-агыйлар бо ажылды эрте эгелээринге белен эвес болган. цык базырыышкыныче орайтап кирип турар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери час эрте дүжер деп бодавайн турган болгаш баштайгы планнарны үенин байдалынга дүүштүр эде түргүзүп шыдавайн турар хире. Үе манаас болгай, дарый алыр ужурлуг хемчегларни сонгаарладып турда, хөй үнелиг өл-шык агаарже бусталып үнүп турар-дыр. Шык базырыышкының 3—4 хонукта доозуп, хөрзүнге хөй өл-шыкты арттырар дээш удуртукчу, специалист, тараажы бүрүзү бүгү хемчегларни алыр ужурлуг дээрзин бедик дүжүт дээш демиселдиң эрге-ажыы негеп турар.

Республиканың цыка хөй ажыл-агыйларынга часкы чер андырылгазының хемчээли улуг деп үстүнде чугаалалывыс. Часкы чер андырылгазының шынарындан кодээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүн алыры хамааржыр дээрзи кижи бүгүлезинге билдингир. Ынчангаш амгы үеде эң чүгүла чүүл болза, ажыл-агый бүрүзүнүң часкы чер андырылгазынга ыяк белеткенири болур. Шөлдерде саванны белүп, пресстээш, нинтинин малынга чем кылдыр ажыглаары-биле тускай черлерже сөөртүр херек. Саван өрттедир деп чүве турбас ужурлуг. Республиканың хөй колхозтарынга болгаш совхозтарынга бедүүн мал чемнинин магадылал курлавырын тургузуп алыр арга бар. Ынчангаш ону ынчаар кылыр болза чогуур. Савапны үзүткап чок кылганнарга шынгыы кеземчени көргүзер апаар.

Республиканың чамдык колхозтарының болгаш совхозтарының шөлдеринде бок үнүштер, ылангыя өлең, овсюгтар өвээш эвес болуп турар. Бо чорук хөрзүнү тарылга мурнуу чартында чогуур система ёзугаар ажылдап кылырын специалистерге хүлээдип турар. Манаа чүгүла агротехниктиг арга болза шөлдү диштиг катоктар-биле таптаары болур. Ону тарылга мурнунда-даа, оон соңгада ажыглаары эргежок чүгүла. Бо арганы ажыл-агый бүрүзүнге ылап ажыглаар херек.

Бо чылын колхозтар болгаш совхозтар 200 мун тоннадан өвээш эвес органиктиг чемишчидилгелерни шөлдерже үндүрер ужурлуг. Ынчалза-даа апрельдиң эгезинге чедир оларны чүгле 34,9 мун тоннаны шөлдерге төккен. Ол дээрге кончуг өвээш-тир, ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери боже улуг сагыш салыр херек. Чемишчидилгелер төгер талазы-биле байдалыңгыя Улуг-Хем, Таңды, Тес-Хем, Бай-Тайга болгаш Эрзин районнарда дыка багай чоруп турар.

«Сельхозтехниканың» бүдүрүлгелери колхозтарга болгаш совхозтарга бо чүгүле ажыл талазы-биле багай дузалажып турар. Органиктиг чемишчидилгелерни ховуже сөөртүп төгерининң темпизин шапкынчылар херек. Звено болгаш ажыл-агый бүрүзүнге хүн бүрүзүнүң онаалдаларын доктаадыр, ону чугаа чокка күүсёдирин хандырары чугула.

Бо чылын картофельди болгаш ногааларны белеткээринче улуг кичээнгейни салыры эргежок чугула. Хову ажылының бо адырында улуг четпестернин барын эрткен чылдарның дүржулгазы көргүзүп турар. Оон түннелинде эрткен чылын картофельдин ортумак дүжүдү гектарга онааштыр чүгле 38 центнер болган. Картофельдин дүжүдү Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш өске-даа районнарда онза күдү болуп турар, оларга картофельдин дүжүдү гектарданна чүгле 20—30 центнер болган. Агаар-бойдуступ таарымча чогунга чылдак тыртып алгаш, ажыл-агыйларның чамдык удуртукчуларының болгаш специалистериниң талазынган картофельди болгаш ногааларны ажаап өстүрерин ийиги чергенин херээ кылдыр, көрүп турарынган түннелдер күду болуп турар-дыр.

Часкы хову ажылдарының баштайгы хүннеринден эгелээш-ле мал чеми культураларже онза сагыш салыр херек. Мында сорулга болза, силос культураларның, тарымал сигеннерниң, дазыл чемиштиг үнүштерниң бедик дүжүдүн алыры болуп турар. Мал чемин белеткээринче партия организацияларының, ажыл-агыйлар удуртукчуларының болгаш специалистериниң, көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң талазынган ән-не улуг кичээнгейни салыры негеттинип турар. Ол болза мал ажылының улам ынай көдүрлүүшкүнү дээш, фермаларның продукция бүдүрерин дүргени-биле көвүдедири дээш демисежип турар бүгү кижилернин ниити херээ болур. Чүгле ол культураларны остүрерининң ниити культуразын бедидеринге, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаарынга, хөрзүннүң болгаш тарылганың белеткелин бедик шынарлыг кылдыр чорударынга үлдезилээш, ажыл-агый бүрүзү ниитининң малынга чемнерниң дүжүдүн бедидип, ону бүдүрерин көвүдедип болур.

Часкы хову ажылдарын массалыы-биле эгелээринге чедир санныг хонуктар арткан, а чамдык районнарда ол эгелей берген. Оон-биле холбаштыр колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге тарылганың ажылчын планнарын база катап ылавылаар ужурлуг, түе черде байдалдарны, ажылдың хемчээлин барымдаалап тургаш, бүгү комплексилиг ажылдарны эң кыска хуусаада, бедик шынарлыг кылдыр чоруткан турары ол планнарга көрдүнер апаар. Партия организациялары часкы тарылганы үлегерлиг өрттирери дээш чарышты калбарыының планын ыяк бодап алыр ужурлуг. Ону чогум-на коммунистер, бүдүрүлге мурнакчылары баштаар апаар. Кижи бүрүү тараа дээш демиселдиң күрүнеге ниити улуг ужур-дузазын ханызы-биле билир, алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге шыдаар шаа-биле салыышкының киирер кылдыр ажыл-херекти ынчаар организастаары эргежок чугула.

Күрүненин бо чүгүла херээнге ажыл-агыйжылар удуртукчуларының харыысалгазы чүүден-даа артык бедик болур. Эш Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр 50 чыл болганынга алдар болдурган байырлыг хуралга мынча дээш: «Ажыл-агый чорудулгаларының кандыг-бир участогун удуртурун партияның идеп каан кижилери чаа чүүлду долу хемчег-биле билир, инициативтиг чорууң көргүзер, эртем-техниктиг депшилгенин берип турар бүгү аргаларын чогуур үезинде ажыглаар ужурлуг».

Ажыл-агыйның ажыл-херектеринин байдалы дээш, 1973 чылдың планнарының болгаш даалгаларының күүсеттинери дээш удуртукчуларның болгаш специалистериниң хүүда харыысалгазын партия комитеттери шиитпирлиң-биле бедиткен турар ужурлуг. Бо принципиалдыг негелдени ямыдыралга кайы хире боттандырарындан бистин хүлээлгеривистиң чедиишкинниг күүсеттинери улуу-биле хамааржыр.

Чер ажылының культуразын улам көдүрер болгаш бедик дүжүт дээш чедиишкинниг демисежир дизе, көдээ ажыл-агыйның специалистери, хамыктын мурнунда агрономнар болгаш инженерлер бүдүрүлгенин технологизиң болгаш организастаашкының үргулчу сайзыраңгайжыдар, ала-чайгаарлаар болгаш эренгейлээр чорукту шиитпирлиң-биле узуткаар ужурлуг. Амгы үеде дүжүт дээш демиселдиң эртемге болгаш практикага-даа ыяк шылгаттыган янзы-бүрү дериг-херекселдери специалистиң холунда туруп турар болгай. Агроном кижинин бүгү-ле ажыл-чорудулгазының кол сорулгазы бедик дүжүттү чедип алыры, төлдүң гектар санныдан-на эң хөй продукцияны ажыл-агыйга бөөр дээш ажылдаары болур. Ынчангаш партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары, колхозтарның база совхозтарның удуртукчулары специалист бүрүзү үреттүнелдиг ажылдазын дээш, аңаа бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузар сорулгалыг.

Советтиг Тываның тараажылары тарааны болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының үлүг көдүрлүүшкүн-биле киржип эгелээн. СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдели болгаш облпрофчөвүдел республиканың тараажыларының социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылган. Ында тиилекчилерге моральдыг болгаш материалдыг идиг берип, планнап-мактаарының тускай хемчегларин база айыткан. Оон аңгыда звеноолар, бригадалар аңгы-аңгы ажыл-агыйлар аразында чер ажылының бедик культуразы дээш чарыштың негелделери база-ла мурнуку хевээр күштүг бооп артканы билгингир. Хову-шөлдериниң ажыл-ишчилериниң чарыжынга болгаш тывыңгыр чоруунга калбаа-биле даянмышаан, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының кодээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдү дээш демиселдиң баштайгы үе-чадазы — часкы тарылганы организастыг эрттиреринче республиканың тараажыларының күжүн долузу-биле мөөннээри колхозтарның болгаш совхозтарның партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының хүлээлгези болур.

ПАРТИЯ БИЛЕДИ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң май (1972 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр 1973 чылдың март 1-ден эгелеп партия документилерин солуп эгелээн.

Партия биледи—оон аазының СЭКП-ниң кежигүнү болуп, аңаа хамааржып турарын бадыткап турар документ болур. Партбилет дораан-на тыптып келбээн.

1917 чылдың февральда монархияны дүжүргүже чедир партия билеттери колдуунда-ла барык чок турган. Партия чажыт байдалга турганы-биле оон организацияларының саны аазаал турган. В. И. Ленинниң соратниги профессионал революсчу Елена Стасова: «Бот-боттарывысты кажан ужуражып келгеш ийикпе азы аттарывыстан билчир турган бис» деп сактып чугаалап турар. Бир организациядан өске организацияже шилчир большевиктер чеде бээр черни, чажыт атты, адрести үгаазылап бодап алыр чораан. Ындыг чажыт ажылдың үезинде документилер ап чоруур болаа, айылдыг уржукка чедирип болур. Ынчан-ле кичээнгей чок чорук организацияны аар-бергe байдалга таварыштырар азы тарадыр сывыртадып болур турган. Чажыт ажылдакчылар кончуг ховар таварылгада тускай чагааларны алыр турган.

Хаанның чазакты дүжүргеп соонда партия чажыт байдалдан үнген. Оон хүрзөлеңи кончуг дүрген өзүп эгелээн. Партия кежигүннериниң документилериниң дугайында айтырыг тургустунуп келген. Кежигүннериң карточказының хевирин кылгаш, ону чер-черде чамдык парторганизацияларже чоруткан. 1917 чылдың апрель 3-те В. И. Ленин даштыкыдан Петроградче ээп келгенде № 600 партбилетти аңаа тывыскан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээпиниң соонда ленинчи партия башкарыкчы партия болуу бергеп, чүрттүн ниитилел амыдыралынга болгаш ажыл-агый тургузуушкунунга коммунистериниң авангардчы ролюн өскен. 1918 чылдың чазынында болгаш чайынында партияның чаа-чаа организацияларын тургускулаап, партия кежигүннериниң саны өскен. Партия Төп Комитеди бүгү парторганизацияларга үчёттуу чорударын чер-черде партия комитеттериге сүмелээн. Оон-биле кады тус-тус коммунистерниң үчёдүн чоруткан: олар Төп Комитеттиң бадылааны кежигүн карточкаларын алган. Ынчан чаңгыс-аай хевирлиг партбилет чок турган, чүге дээрге ону можу комитеттери боттары парлаап. Ол шыкаш чаңгыс-аай үчёт база чок турган.

Ол үеде билеттер эпоханың хереченин хевирлиг болуп, коммунистерниң мурнунда сорулгаларны илередип турган. Чижээ, Кызыл Армияның дайынчыларынга тыпсыр партийжи документилерге: «Фронтуда коммуниске сагындырыг-чагыгны» парлап каан болуур. Ында пролетаржы армияның өндүр улуг хостаккы хүлээлгезининң дугайын чугаалаан.

Документилерниң явзы-бүрү байдалдыы, парторганизация бүрүзүнге билеттерниң дутаарының, оң-түзүнүнүң, хемчээлиниң аңгы-аңгы болуп турганы коммунистерниң ылаптыг үчёдүн тургузарынга шаптыктап турган. Ынчангаш 1920 чылдың январьда партийжи билеттиң чаңгыс-аай хевирин бадылаан. Ол хемчег болза партияны организээ талазы-биле бижыглаарынга болгаш сырый каттыштырарынга, калбак делгем чүрттүн хемчээлиниге партийжи күштерин шын хуваап, таварыштыр тургузарынга улуг ужур-дузалыг болган.

1922 чылда Бүгү-российниң партийжи чизе-даңзызын чоруткан болгаш партдокументилерни солаан. Чаа билет хевирининң болгаш хемчээлиниң талазы-биле улуг эвес болган, коммунистиң дугайында кол-кол чүүлдерни ында киирген, национал республикаларның компартияларынга билеттерни орус болгаш төрээн дылдар кырынга парлаан.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганының соонда 1925 чылда партияның XIV съездизиниге партияны Бүгү-эвилелдиң Коммунистиг (большевиктер) партизазы деп адаан. Ол чаа атты билетке көргүзер ужурлуг апарган. Ынчангаш партия Төп Комитеди 1926 чылда документилерни солуурун база Бүгү-эвилелдиң партийжи чизе-даңзызын чорударын шиитпирлээн. Документилер солууру херек кырында бир чыл эрткенде болган.

Бодунуң хүрээлеңин быжыглаар, партияның херектер эмгелеливге чогуур корум-чурумну тургузар сорулга-биле ВКП (б) 1936 чылда билеттерниң ээлчеглиг солулгазын чоруткан. Кандидат карточкалар база чаңгыс-аай хевирлиг болу бергеп, оларны төпчүткен чурум-биле парлап белеткеп турар апарган.

1952 чылда ВКП (б)-ниң XIX съездизиниге партияны «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизазы» деп адаарын шиитпирлээн. Ынчангаш оон-биле дүүштүр партия документилерин солууру база эргежок чүгүла апарган. Партияның хуудa составының көрүлдези болур партдокументилерни солуурун 1954 чылда чоруткан. Оон бээр 19 чылдар эрткен.

Партдокументилериниң амгы солулгазын СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге болгаш партия Төп Комитединиң май (1972 чыл) Пленумунуң доктаалынга дүүштүр чорудуп турар. Билеттериниң хуусаазының доозулганы ону чаа документилер-биле солуй- тыртып бээр аңаа бир ёзу барымдаалаан техниктиг херек эвес. Ол айтырыг дээрге аңаа-ла бир техниктиг ажыл-херек эвес, принципиалдыг политиктиг характерлиг, бодунуң хүрээлеңин быжыглаар талазы-биле партияның ажыл-чорудулгазының эң чүгүла талазын көргүзүп турар дээрзин СЭКП ТК-ниң май (1972 чыл) Пленумунга партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Партдокументилерни солуур ажылдың үткааы чүл дээе, хамыктын мурнунда коммунист бүрүзүнүң инициативазын болгаш сагылга-чурумун бедидери, коммунистиг тургузуушкунга партия кежигүннериниң авангардчы ролюн күштелдирери болуур.

Партдокументилерни солуп эгелээни картийжи күштериниң көрүлдези, чүрттүн социал-экономиктиг хөгжүлдезининң талазы-биле партияның XXIV съездизиниң айыткан программазын күүседиринге коммунист бүрүзүү кандыг салыышкынны киирерил дээрзининң дугайында хыналда хевирлиг болуур. Совет ниитилелдиң амыдыралынга СЭКП-ниң удуртукчу болгаш башкарыкчы розөнүн үлам өскенин барымдаалаан коммунист бүрүзүнден партияның негелдези бедип турар.

Партия документилерин солууру дээрге партияга арыглаашкын база эвес боон турар. Мурнундагы болгулаан арыглаашкынларны аңгы талазы-биле бүтпес идегеттерни партиядан арылаар сорулга-биле чорудуп тургулаан. ССРЭ-ге социализмниң тиилээни-биле партияга ындыг арыглаашкын кылырының барымдаазы чок апарган. Амгы үеде СЭКП ындыг хемчегларни албайн, бодунуң хүрээлеңин арыг тургузарының аргалары бар боон турар. Коммунистиң бедик адын бужартадыр, Уставты үрээр кижилерни партия бодундан арыглап турар. Ол ажылды партия организациялары Уставка дүүштүр хүн бүрүдеги ажыл-херээ-биле кады чорудуп турар.

Партдокументилер солуур ажылдар 1973—1974 чылдарның дургузунда чоруттунар. Партияның чаа биледи мурнундагы турганындан үндезинни-биле ылгалдыг. Оон картының иштики талазында Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизазының үндезилекчизи В. И. Ленинниң чүрүүн парлаан болгаш партия — бистин үенин үтаалыг, алдарлы болгаш шүүрү деп, Владимир Ильичиниң өлүм чок сестерин бижээн.

Анатолий НОВИКОВ.

СЭКП ТК-ниң чанында марксизм-ленинизм институдунуң эртем ажылдакчызы.

(ЦМА).

ШЕВЕР КИЖИ

Арамаа Ховалыговна даараның ажылдаандан бээр ам он бир чыл эрткен. Бо үенин иштинде ол өөренникчиден бедик мергежилдиг даараныкчы-мастерге чедир оскен. Боогун оон даарап бүдүрүп турар ишки-хевиинин болгаш кылыгларының дапсызын көөр болза, оон хөй чүүлду билип ап болуур. Ол-ла дапсыга тыва национал ндыкхеп аймаа, малчыннарның тускай чагыглары, оруң-дөжек херексели база-ла немежир. Бо биче сеткилдиг, бодүүн не кижээ улуг он бир чыл иштинде өөрүп четтиргенин илередип келген.

Арга-дуржулгалыг ажылчын болгуже, оскелерден өөренип, ажыл-иштиң уг-шинии тып алырынга ол моогаг чок киржип келген.

— Бодунарның мергежилдерге каш кижи өөредип каан силер, Арамаа Ховалыговна?— деп оон айтырарга, ол: «дөрт кижи өөреткен мен» дээр. А шынында оон арга-сүмезин кадып, херектиг үеде чагыг-сөзүн берип чорааны хөй аныктар ам комбинаттың мурнакчы кижилери болу бергилээн. Оларга комбинаттың бөгүнгү мурнакчылары апыяк даараныкчылар, хеп быжыкчылары Зинаида Сырат, Светлана Чамзырын, Сандан Коңзай-оол, Байыс Кара-оол болгаш оскелер-даа хамааржыр.

Ажыл-ишке мергежил-биле кады чаңгыс черде ажылдап турар эш-өөрүнүң, чаңгыс чер чурттугларының хүндүткели аңаа база-ла келген. Улуг баштыңчы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болган оюнда А. Максыр Юбилей медалы-биле шалнаткан. А сескн беш чылда оон чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннери Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Хүндүлел биижин-биле демдеглеттинген.

Эрткен ажыл-агый чылында ай санында 180 рубльдиң орулгазын киирер бедиткен социалистиг хүлээлгезин бүрүнү-биле ажыр күүседип, комбинаттың даараныкчыларының аразында соңчарышка ол база-ла шылгараан. Тос-ку беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының баштайгы ийи айларының планын Арамаа Ховалыговна ажыр күүсеткилээп. А март айның орулга киирер планын база хуусаа бетинде күүседипкен.

Хоочун даараныкчы А. Максыр чүгле кончуг эки ажылчын эвес, а беш уругну өстүрүп, кижизиттиген не. Оон ажы-толунун дугайында чылыг состерни эрзинчилерден хойнү дыңнап болур. Максырларның улуг уруу Аина Кызылдың эмчи училищезини доосказп, ам өскен-төрээн черинде ажылдап турар. Оон бичези база-ла чонунун ниити херээнге бодунуң күш-ажылчы улуг-хуузун киирипитирип чоруур. А Светланазы авазының ажылын салгап, Москва облазында пөс-таавы фабриказынга ажылдавышаан, туснай билиг чедип алыры-биле өөренип эгелээн.

Арамаа Ховалыговна Максырны Эрзинниң чону идепкейлиг хөй-ниитичи деп билир. Мурнунда чылдарда ол Эрзин көдээ Совединиң депутады чораан. Арамаа Ховалыговна ам ажылчы чоннар депутаттарының Эрзин район Совединиң депутады, районда херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү.

М. ЧКАЛОВ,
А. НЕВОЛИНИҢ фотозу.

Заводта көскү агитация

Кызылдың автосептелге заводунга чораан кижилер оон кирер эжинин аксында колективтии ажылчыннарын, инженер-техниктиг ажылакчыларын күш-ажылче улам сорук киирип турар улуг стендилерни дораан-на эскерип каар. Ында «Тываның автосептелге заводунун бешчыл планы» деп бижип каан. Ол стендиде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү (1970—1975 ч.) 149,9 хүү. продукция сайгарылгазы — 117,5 хүү, орулга— 144,8 хүү, ажылдың ортумак төлевири — 111,1 хүү өзер деп айтып каан чурагайларны көскү кылдыр чараштыр бижээн. Заводтуң даштында: «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыралга боттандыраал!», «Ленинниң тугу тиилелгеже аппар чор!», «Тоску бөп чыл планын күүсединиңер!», «Коммунистиг күш-ажылга алзар!» деп улгаттыр бижээн лозуннар ажыл-ишчилернин хей-аъдын киирип, салынган улуг сорулгаларны күүседиринче кижилерни хей-аът киирип каар.

Ам заводтуң иштинде көскү агитацияны канчаар ажыглап турарын көрүптээли. Бир-ле дугаарында көргүзүг самбыразы-биле таныжар бис. Ында ниитизи-биле заводтуң бирги кварталда продукция сайгарылгазын 101,1 хүү, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 90,8 хүү күүсеткенин болгаш участоктар аайы-биле: шуткулга участогу бирги кварталда бараанныг продукцияны 109, күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн — 103,4, кожуглуг күзов участогу бараанныг продукцияны — 102, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 101, кол механика салбыры бараанныг продукцияны—103, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 102 хүү күүсеткенин тода көргүскен. Ол ышкаш Хүндүлел самбыразында шуткучу А. Сандык, слесарлар бригадири К. Кукарин, электрик В. Бочкарев, токарь Г. Костривцев, агрегатчы слесарь К. Донгак оларның портреттерин аскан.

Түс-түс участоктарның көскү черлеринде улуг, чараш үжүктер-биле лозуннарны сиилип бижээнин кижи дораан эскерип каар. Чижээ: «Шуткукчулар! Беш чыл планын дөрт чыл алды ай дургузунда күүседиилинер!», «Бистин ачыс сорулгавыс—коммунизм!», «Төрээн чуртувусту күш-ажыл-биле алдаржыдаал!», «1973 чылды шалыпчы, бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылдың чылы болдураалынар!» дээш оон-даа өске лозуннарны оон ногчуп болур бис. Кожуглуг күзов септээр участоктун көскү черинде 1973 чылда участоктар болгаш бригадалар аразында калбарган социалистиг чарыштың негелделерин көскү кылдыр бижээш, азып каан. Ол ышкаш ханаза астынган он ажыг портреттерни ыяктан-на көрүп каар. Ол болза, заводтуң хоочуннарының чуруктары-дыр. Үк портреттер заводтуң бүгү аныяк ажылчыннарын чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже кыйгырып турар. Ында: «Заводтуң хоочуннары! Силернин хөй чылдар дургузунда кылып бүдүрген күш-ажылынарга чоргаарланып тур бис!» деп сес-тердиг лозуң ону улам бадыткап турар.

Оон ынай бир өрээлдин ханазында: «Күш-ажылды механизастаары болгаш бүдүрүлге эстетиказы» деп стендиде белен кылынган кезектернин чуурун, ажылдап кылырын, кабиналарны канчаар септээрин, механиктиг кылырларны, агрегаттарны, радиаторларны септээрин, кузовтарны эптээрин, кожуглар белеткээрин, белен кылынган кезектерни анты тургузарын көргүскеня дыка солуп.

Участоктарның каттышкан көргүзүг самбыразында квартала азы айда кымның канчаар ажылдаанын, каш акша ажылдап алганын доктаамал көргүзүп турар. Квартал төнерге-ле участоктарның кылган ажылынын түннелин үндүрүп турарын чүрүмчүткан. Тиилекчи болган участокка заводтуң шилчиир Кызыл тугун, дымпелин тывыспышаан, 170 рубльди шанналга берип турар.

Көскү агитацияның бо бүгү хевирлери ажылчыннар оргузунга быжыг сагылга-чурумну тургузарынга, оларның бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга дээштиг болуп турар. Маңаа хамаарыштыр бир чижек. Механика участогунуң хоочун ажылчыны, дунзаалакчы К. Шевченко, белеткекчи А. Поплаухин, фрезеровщик В. Вяткин олар моон мурнунда ажыл шагында арагалап, чурум үрей, эш-өөрүн хүндүлеп көрбес турган. Оларны ха-на солуннарга шоодуп, партия организациязы олар-биле кижизидилге ажылын күштелдиргенинин түннелинде сөөлгү үеде ажыл шагында арага ишпес, шак успес, ажылынга кызымак, эш-өөрүн хүндүлээр апарганнар.

Партия организациязы көскү агитацияны социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче үгландырган. Цехтер, бригадалар болгаш түе-түе кижилерниң аразында чарыштың түннеп көргүскен тускай көргүзүг самбыраларын көскү черлерде аскылаан. Оон түннелинде кижи бүгүдези мурнакчы болур дээш улам кызымаккай ажылдап турар.

Заводтуң парторганизациязы көскү агитацияга удуртулганы күштелдирип, ону ынчалдыр ажыглап турар.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

«Шынның» штаттан дашкаар корр.

Дуржулга солчуушкуну

Коммунист Намдал Орус-оол Эрзин районнуң «Мөрен» колхозка хөй чылдар дургузунда хой малдап келген. Кандыг бергелерге ону таварышпаан дээр. Ам оон дуржулгазы улгатпкан, мергежилги бедээн. Аңаа Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тывысканы-даа чөп.

Орус-оол Сандыкчаповичиниң аалынга чоокта чаа районнуң бүгү колхозтарының төлээлери, партия болгаш совет органнарының харыысалгалыг ажылдакчылары чыглып келген, мурнакчы малчын-биле дуржулга солчуушкуну болган.

Хоочун малчын сөөлгү үеде чыл бүрүзүнде-ле төрүүр чүс хойга онааштыр 103—108 хураганны доруктуруп ап келген. Оон ыыргаан дүгү база өске колхозчулардан дээре: хойдан-на 2 килограмм чедип турар. Малчынның ындыг көргүзүглерни канчап чедип алганын колхозтарның төлээлери оон бодундан сонуургап дыңнаан болгаш чамдык аргаларын боттарынга ажыглаарын шиитпирлээннер.

Дуржулга солчулгазының үезинде «Коммунизмче орук» колхозтан Хүмбүн Ооянчаа, «Чаа орук» колхозтан Дамчай Дамдың-оол, Ленин аттыг колхозтан Дөкмут Баадыр болгаш оон-даа өске хойжулар санал-оналын берип, мындыг ужуражылгаларны моон соңгаар-даа организастаарын ажыл-агыйларның удуртучуларынга күзээннер.

Намдал Орус-оол бо хүннерге чедир төрээн 330 хоюндан 344 хураганны камгалап алган. Ынчангаш тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында алган социалистиг хүлээлгезин оон ажыр күүсеткени ол. Ындыг малчыннарның дуржулгазын нептередири чөп.

С. ЧАЖЫН-ООЛ.

ХАЙЫРЛЫГДА

«Бурунгаар» совхозтуң Хайырлыгда хову турлаа—часкы тарылгага эки белеткеттинген. Ында техника, кывар-чаар материал бүрүн чедиртинген. Ам бригада төвүнде 12 трактор кожуг дериг-херексе-ли-биле ажылдап киреринге шуут белен.

Дувуренде 80 кижи чурттаар бажыцның түзүн доозулган, чүгле одалга системазын адыштирер арткан.

М. ДААНМАА.

АЛТАЙ КРАЙ. Барнаулдуң башың тудар комбинадында Раиса Юркованың удуртқан шеверлекчилер бригадазы Алтайда эң дээрелериниң бирээзи деп санадып турар. Коммунистиг нуш-амылдың аныяктардан тургустунган ол коллективи беш чылдың ушну чылының планнарын күүседипкен.

Нуш-амылчы чедишкиин дээш демисел үргүлчүлеп турар. Аныяк кыстар бо чылдың төнчүзүнге чедир чурттаганың ийи улуг бажыңын күруне комиссиязынга тергиин эки шынарлыг кылгаш дужаар болгаш дына хөй санныг тудуг материалдарын камнап алырын хүлээнген.

Бригадада 50 кижи бар. Дуржулгалыг мастерлер чаа келген, аныяк кижилерни өөредип турар. Мурнакчы коллектив «Бодуң өөренип алыңза, эжиңни база өөрет!» деп кыйгырыг-биле ажылдап турар. Ол дээрге, оларның чедишкининиң чамыды-дыр.

ЧУРУКТА: Коммунистиг нуш-амылдың шалыпчызы маляр Галя МОИСЕЕВА.

В. САЧИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КОЛХОЗТАРНЫҢ БҮГҮ-РОССИЯ ЧӨВҮЛЕЛИ

Россия Федерациязының шөлдериниде часкы хову ажылы хүнүң-не улам калбарып турар. Республиканың тараажылары келир күстүң дужудунге быжыг суурну салып турар. Россияның колхозтары бо чылын 61 миллион тонна ажыг тарааны, 27 миллион тонна чигир свеклазын, 11, 6 миллион тонна картофельын болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа культураларын алыр деп шинтпирлээн.

Колхозтарның Бүгү-россия чөвүлели апрель 11-де Москвага чыылгаш, 1972 чылдың түннелдерин болгаш бо чылдың сорулгаларын чугаалажып көрген.

Эрткен чылдың агаар-бойдузунуң байдалы таарымча чок болза-даа, республиканың колхозтары көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрер болгаш белеткээр, күрүнеге садар талазы-биле чедишкининг болганын Чөвүлел демдеглээн.

Ынчалза-даа дыка хөй колхозтар ниити болгаш арыг орулгалар планнарын күүседиптер болгай. Коллективте бо талазы-биле ажыл багай тургустунган, мергежилдиг ажылчыннар улам-на эвээжеп турар. Амгы үеде ортумак разрядтыг кижилер ниити ажылчыннарның түгле 2,08 хуузу болуп тур, а планда көрүнгенин 3,1 хуудан өрү болур тургай, ам ажылчыннарның хөй кезии түгле 1-2 разрядтыг. Ол ышкаш кижилериниң ажылдан үнер, кирер чоруу көвүдээн, бо чылдың-бирги кварталында безин даараныла комбинадындан 58 кижи үнген, чаа хүлээп алганы —53 кижи.

Күш-ажылдың организастыы бүдүрүлгеге чүгүла айтырыгның бирээзи. Комбинатта бо талазы-биле негелде база көшкак, ооң уламыдан бо чылдың түгле баштайгы ийи айларында безин ажыл шагы үскени 40 кижи-хүн болган. Даараныр машинаның, өске-даа техниканың үрелиишкининден ажылчыннарның ажылдавайн олурары амыгаа чедир чайлаттынмаан. Ол бүгү четпестерниң уламыдан бирги кварталда 59 кижи ажыл нормазын ыракта чедир күүседиптээн, үрей кылыышкынар база улажып турар.

Ажыл-агыйжы хемчеглерни албайн, кижизидикчи болгаш организакчы ажылды экижитпейн, бүдүрүлгенин перспективтиг айтырыгларынче кичээнгей салбайн тургаш, комбинаттың удуртукчулары четпестерниң чылдагаанын машина-техниканың эргижирээнинче, өөреникчи кадрларның көвүдээнинче чаа каап турары канчап-даа таарышпас. Бо дугайын Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң чоокта болган хуралынга шынгыы чугаалашкан. Ол бүгү четпестерни чоокку үеде чайладырын комбинаттың директорлуг эш Андестодерге, кол инженер эш Пургинага хүлээткен.

В. БАИР.

УЛАМ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

Барыын-Хемчик районнуң башкы коммунистериниң актив хуралынга «Өөредилге-кижизидилгелиг ажылды бедик деңнелге тургузарынга коммунистерниң авангардчы ролюнуң хугайында» илеткелди СЭКП райкомунуң секретары эш С. Күжүгет кылгаш, школаларда партия организациялары өөредилге-кижизидилге ажылынче кичээнгейни угландырып турар апарганын демдеглээн.

Ылангыя Ак-Довурак хоорайда ортумак школада партия организациязы (секретары эш С. С. Тамдын-оол) өөредилге-кижизидилгелиг ажылды бедик деңнелге тургускан. Барлык ортумак школазында партия организациязы (секретары эш Шурук) эки болгаш тергиин эки өөредилгелиг өөреникчилерниң санын көвүдеир талазы-биле улуг ажылды чоруткан.

Бодунуң класзынга чүс хуу өөредилгени чедип алган коммунист башкыларның саны өзүп турар. Оларга башкылар И. Н. Бадан (Эрги-Барлык), Ч. О. Чамыш-оол (Шекпээр), Т. Ф. Куулар (Кызыл-Мажалык), С. Чечекпаа (Доң-Терезин) С. Д. Чечен (Ак-Довурак) олар хамаарышыр.

Ооң-биле кады школаларда партия организациялары өөредилге-кижизидилгелиг ажылче ам-даа четпес кичээнгей салып турары хуралга демдеглеттинген. Чамдык школаларның өөредилгезининг хуузу ам-даа чавыс хевээр. Кижизидилге ажылының куду деннелдиң өөреникчилерниң өөредилге хереселдерин кам-хайыра чок көөр чоруунга чедирип турар чүүлдер бар. Чижээ, Эрги-Барлык, Аянгаты школаларынга химияның база физиканың эки дериттинген кабинеттери турган. Амгы үеде ук кабинеттерниң дыка хөй өөредилге хереселдери читкен болгаш үрелген.

Өөредилге-кижизидилге ажылының талазы-биле социалистиг чарыштың түннелинде школалар аразынга СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомнуң шилчин чоруур Кызыл тугун Ак-Довурак ортумак школазының коллективинге тывыскан.

Д. МОНГУШ.

ЭКОНОМИКАНЫ ӨӨРЕНИР

«Тыва даг-дүгү» комбинатның «Билиг» ниитилел организациязы ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның ортузунга экономиктиг билиглерни неп-теридир талазы-биле боттуг ажылдарны кылып чоруткан. Ылангыя «Тыва даг-дүгү» комбинатта Л. И. Катков удуртқан экономиктиг секциянын ажылы эки түргустунган. Ол секция ам дөрт чыл дургузунда ажылдап турар болгаш ооң лекторлары экономиктиг темаларга лекцияларны боттарыг чогаадыкаш, ону план ёзугаар ажыл-ишчилерге номчуп турар.

Экономиктиг темаларга номчуттунган лекциялар комбинаттың ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга чүгле теория талазы-биле билиглерни берип турар эвес, а экономиканың айтырыгларын шын сайгарып билиринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринин арталарын дилеп тыварынга, күш-ажылды өөредип организастаарынга оларны өөредип турар.

Арыглал фабриказының кол инженери В. Д. Родин «Арыглаар фабрикага технологтуг ажылдарны автоматчылары», технология килдизининг салбыр начальныгы Н. И. Янковский «Эвээш чарыгдалды үндүрүп тургаш, продукция бүдүрерин көвүделиринин оруктары» деп лекцияларны ажылдап кылгаш, комбинатка номчааннар. Амыдыралчы ындыг лекциялар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге улуг идегин берип турар. Эрткен чылын безин комбинаттың инженер-техниктиг ажылдакчылары 22 мун рубльди камнап алыр аргалыг 238 чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны киргенер.

«Ажылчы чонналриң экономиктиг өөредилгезин экижилер хугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын амыдыралга боттандырар сорулга-биле «Тыва даг-дүгү тудугнуң» парткому боттуг ажылдарны чорудуп турар. Политиктиг болгаш экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир школаларда безин хөй санныг ажылчыннар хаара түттүнген. Ол ышкаш коммунистиг күш-ажылдың 48 школазында 1461 дыннакчы экономиканы өөренип турарлар.

Х. БИН-ООЛ.

АЖЫЛЧЫ ЧОННУҢ ХЕРЕГЛЕЛИНГЕ

(Аъш-чем барааннарының өзүлдезининиң дугайында)

Совет кижилериниң чеминиң хоолулуу ГФР болгаш Англия дээш ышкаш сайзыраңгай капиталистиг чурттарныыдан бедик. Мындыг түннелди Каттышкан Нациялар Организациязының кижининг эргезинии талазы-биле комиссиязы түскай шинчилелди кылгаш үндүрген.

ССРЭ-ниң садыг министри Александр Иванович Струев бо фактыны мынчаар тайылбырлаан:

— КНО-нуң кижининг эргезинин талазы-биле комиссиязының ССРЭ-де чеминелгеге хамаарыштыр кылган түннелиншын болгаш херек кырында турүп турар байдалга дүгжүп турар. Түгле мындыг түвени немеп каар күзелдиг мен: ССРЭ-де чеминиң эки хоолулуу чүвел дээрге, шынарлыг продуктуларны ажыглап турарында. Маңаа сан-чурагайлар чугаалавайн барып болбас. 1970 чыл-биле деннээрге, 1972 чылда чурттуң чонунга күрүне болгаш кооператив сатыг шүгүмнарын тавартыр аътти болгаш аътгеи кылган продуктуларны 22 хуу, дагаа чүргазын — 36, ногаа, кат-чимис болгаш оон кылган консерваларны — 17, балыкты—16 хуу хойну саткан. Балыктан кылган чеминиң саны көвүдээн. Ол дугайын КНО-нуң шинчилелинде база айытқан. 1950 чыл-биле деннээрге, 1971 чылда балык продукциязын ажыглаары ийи катап өскен.

Чемни чиирин әртем ёзугаар санап каан чижек хемчээли турар. Бисте чонну хлеб, будочка, чигир-биле хандырары түгле норма-чижекке дүгжүп турар эвес, харын-даа ажып турар.

— Сүт продуктуларының талазы-биле байдал кандыгыл?

— КНО-нуң комиссиязы совет улус сүт продуктуларын ГФР-нин, Англияның болгаш АКШ-тың чурттакчы чонундан хойну ажыглап турар деп демдеглээн. Ындыг-даа бол бистер, совет садыгның ажылдакчылары, ам-даа эвээш деп бодап турар бис. Эрткен чылга бодаарга бо чылын сүттүг, сүт продуктуларын күрүне болгаш кооперация садыының талазы-биле садары хөй кылдыр көрүнген. Ассортиментизи база көвүдээр. Чижээ, Москванын «Сүт» деп каттыжылгазы сүттен кылган продукциянын 60 хевирлерин садар. Эрткен чылын агаар бойдустуң байдалы берге болганының үржүүнден бо чылын чонга сүт продуктуларын садары арай эвээжей бээр. Ындыг-даа бол 1973 чылдың январьда садып алган сүт эрткен чылдын ол айындан хөй болганын демдеглеп каар апаар. Мал ажыл-агыйының ажылдакчылары ниитиги курлавырларын мөөнеп тургаш, чурттуң чурттакчы чонун бедик шынарлыг сүт продуктулары-биле хандырып шыдаар дээрзинге бүзүреп кагза ажырбас.

— 1972 чылдың берге агаар-бойдузунуң үржүүнүң дугайында чугаладыңар. Ол чорук садыгга салдарлыг боон болур бе? Ол дугайын чурттакчы чон эскерип турар бе?

— Чүгүла-чүгүла аъш-чем барааннарының садар хемчээли эрткен чылдагы хемчээлиниден эвээжевейн харын көвүдеп турар. Черле ынчап барааннарның өзер хемчээли чонның өзүлдезининден мурнай чоруп олурар.

Хандырылга айтырыглары канчаар шинтпирлеттинин турарыл? Бирээде, бедик дүжүт алган республикаларның, крайларның, областарның курлавырларын долузу-биле ажыглаар. Мындыг бир чижек бар. 1972 чылда магазинерже болган ногаа шыгжамырларынче 7,8 млн. тонна картофель, 7,7 млн. тонна ногаа аймаа кирген. Садар картофельдин хөй кезиин чурт Белоруссиядан, Украинадан, Эстониядан, Латвиядан, Литвадан алган. Бир кезек картофельди болгаш ногаа аймаан Польшадан, Чехословакиядан, Герман Демократтыг Республикадан садып алган бис. Ооң түннелинде бистин картофель болгаш ногаа курлавырларывыс бо чылын эрткен чылдаазындан артык хөй болган.

Эът курлавырларының талазы-биле мындыг улуг өзүлде чок, 1972 чылдың деннелинде артып калган. Ынчалза-даа мындыг түвени чугаалаар апаар: сөөлгү чээрби чылдың дургузунда чурттакчы чонуң кижи санынга хамаарыштыр эътти болгаш эът продуктуларын ажыглаары ийи катап өскен. Чамдык районнарда эът эвээш-даа болза, оон орнунга балык эъдин болгаш оон кылган чемнер аймаан ажыглап турар. Бо чылын балык эъдин күрүне болгаш кооператив садыгларының шүгүмүбиле эрткен чылгызындан 21 хуу хойну садар.

— Чем аймаан үндүр садарының өртээ кандыг хевирлигил?

— Туралаан магазинче кире бергеш, чем өртээ бир ай доктаамал деп чүвеге бүзүреп болур. Агаар-бойдустуң кандыг-даа берге байдалы өртек политиказынга салдар чедирбес. Аъш-чем аймаа дээш өгбүле бүрүзүнүң 1973 чылда төлээри он чыл мурнуңга төлеп тургашындан ылгалбас. А ажыл төлевири дээрге чылдың-на өзүп келген болгай.

(ПМА).

ДОКТААТКАН ХУУСААЗЫН ЭРТТИРГЕН ШЕРИГ АЛБАННЫГЛАРНЫ ССРЭ-НИҢ ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРИНДЕН 1973 ЧЫЛДЫҢ МАЙ—ИЮНЬДА ХАЛАШТЫРАР ДУГАЙЫНДА БОЛГАШ ЧИҢГИНЕ ШЕРИГ АЛБАНЫНГА ХАМААТЫЛАРНЫҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ КЕЛДИРИИШКИНИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ КАМГАЛАЛ МИНИСТРИНИҢ ДУЖААЛЫ

1973 чылдың апрель 11 № 86 Москва хоорай

«Бүгү-нинти шериг хүлээлгениң дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузунга дүүштүр ДУЖААРЫМ БОЛЗА:

1. Чиңгине шериг албаны эрттирер хуусаазы 1973 чылдың июнь 1-ге чедир дооступ турар шериг албанныгларыны Совет Армиязының, Шериг-Далай Флодунуң, кызыгаар болгаш иштики шериглериниң хүрээленишкинден 1973 чылдың май—июньда курлавырже халаштырар.

2. Шериг албанныгларны курлавырже халаштырарынга холбаштыр бо дужаалдың бирги үүдүнге дүүштүр келдиришкини хүнүнде 18 харлаар, келдиришкинге бээрги соңгаарлаттырар эргези чок хамаатыларны база келдиришкинге бээрын соңгаарлаттырган хуусаазы эрткен, келдиришкинге бээр назыны улгаткан хамаатыларны чиңгине шериг албанын эрттирери-биле Совет Армиязга, Шериг-Далай Флодунга, кызыгаар болгаш иштики шериглерге келдирер.

3. Дужаалды бүгү роталарга, батареяларга, эскадрильяларга болгаш корабльдерге чарлаар.

ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. ГРЕЧКО

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Израильдиң кемниг үүлгедиглерин буруу шаап турар

Делегейниң болгаш араб чурттарның парлаагазы база хөй-ниитизи Израиль аг-шеригиниң Ливанга удур база дагын агрессечи дерзии үүлгедиглерни ыяланын килең-нээшкин-биле шинтпирлиг буруу шаап турар. Ол араатанзыг үүлгедигниң урмуунда Удурланыышкынның палестин шимчээшкинининиң коску үш ажылдакчызы, ливан шериг албанныглар, хамааты кижилер, Бейрут чоогунда лагерьлерден дескен палестин кижилер өлүрткен.

БЕЙРУТ. Палестинаны хостаар организацияның күүскому медеглел кылгаш, Удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң удуртулгазынның кежигүннери Мухаммед Юсеф Ан-Наджар (Абу Юсеф), Камаль Насер, Камаль Адуан оларны израиль халдакчыларның өлүргенин шынгыы буруу шапкан.

КАИР. Бейрутче болгаш Сайдаже израиль аг-шеригиниң халдаашкынын Египет Араб Республиканың чазаанның төлээлекчизиниң тараткан медеглелинде араб чурттарга удур агрессиянын калбарышкыны кылдыр үнелеп көрген Тель-Авивтиң агрессечи политиказы Каттышкан Штаттарның ада көргүзүп турар шериг дузалам-чызындан дорт хамаарылгалыг деп ол төлээлекчи онзалап демдеглээн. Палестинаның араб улузунуң дүүм ёзугаар өргелерин катап түргүзер дээш Удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң демиселинге бодунуң деткимчезин Египет болгаш өске-даа араб чурттар күштелдирер деп ол демдеглээн.

КАИР. Азия болгаш Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының организациязының чиңгине секретары Юсеф эс-Сибаи Израильдиң дээрбечи чөнгээлерин соксадырын бир деминг хөделиишкинер-биле чедип алыр болгаш делегейниң хөй-ниитизиниң негелделерин херекке алыр кылыр ону албадаар төлээде, израиль агрессорларга удур демисежип үнеринче делегейниң бүгү-де депшилгелиг, демократтыг күштерин, бүгү-де ак сеткилдиг кижилерин кыйгырган.

Бейрутче болгаш Сайдаже израиль агрессорларның дерзии халдаашкының Азия болгаш Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының организациязы киленнинг буруу шапкан.

АЛЖИР. Ливан Республикаже Израильдин оор ёзу-биле халдаашкыны Чоокку Чөөн чүкте байдалды улам нарыладтыр деп, АПС агентилел демдеглээн. Тель-Авив бодунун агрессечи, әжелекчи сорулгаларын чажырбайн турар болгаш Удурланыышкынның Палестин шимчээшкининиң удуртукчуларын дерзии ёзу-биле ажылап каапта сорулгадыг өлүрүкчү болуктерни Израильде тургузуп турарының дугайын бижээн.

КАИР. Ливанга удур израиль агрессияның үржүүнда Удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң коску ажылдакчыларының, а од ышкаш ливан шериг албанныгларның болгаш хамааты кижилерниң дерзии ёзу-биле өлүрткенибиле холбаштыр Араб чурттар лигазының чиңгине секретары Махмуд Риад Палестинаны хостаар организацияның күүскомунуң даргазы Ясир Арафатка кажыдалдың телеграммазын чоруткан, израиль илеткетперниң ол хоратан үүлгедиглерни шинтпирлиг буруу шапкан.

Израильдиң соксаш дивейн турар агрессечи үүлгедиглери араб улустарниң Израильге әжелеттирген араб девискээрлерни хостаар болгаш Палестинаның араб улузунуң дүүм ёзугаар әргелерни катап түргүзар дээш чөптүг демиселин үргүлчүлээр деп шинтпирлиг чоруун харың улам күштелдирер апаар деп ук телеграммаза эмзелеп демдеглээн

ПРАГА. Ливанга удур израиль агрессорлар кемниг үүлгедиглерин база дагын кылганын Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязы шинтпирлиг буруу шапкан. Әжелеттирген девискээрлерге болгаш өске-даа районнарга өлүрүүшкүннер база дерзинилээшкиннер кылырындан анчыда, Израиль болза Ливанның хамааты чонун болгаш инда чурттаан палестиннерни араатанзыг ёзубиле ажыглап каапта дээш Ливанче база дагын халдаашкын кылган деп, Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының медеглелинде чугаалаан.

Израильдиң кемниг үүлгедиглерин буруу шаварынче, оон агрессиязын соксадыр, палестиннерниң дүүм ёзугаар негелделерин хандырар дээш бүгү-ле хемчеглерни алырынче бүгү делегейниң ажылчы чоннарын, оларның профэвилел организацияларын федерация кыйгырган.

• • •

БЕЙРУТ. Израиль агрессорлар апрель он бирде Ливанга удур база дагын чөнгээ кылган.

Болук израиль самолёттар Бейруттуң агаар делгеминче шуургуп киргеш, Сабрада болгаш Шатилада дескен палестин кижилериниң лагерьлериниң районнарының кыры-биле хайгымчы үжүдүүшкүннарны кылган. База бир болук самолёттар, чурттуң мурнуу талакы районнарының кыры-биле эргилдир үжүдүүшкүннар кылган.

• • •

БЕЙРУТ. Ливанның Бейрут болгаш Сайда хоорайларынче, ол ышкаш палестин дескен кижилериниң лагеринче израиль хоралакчыларының чаа болган араатанзыг халдаашкыннарыбиле холбаштыр Айның чок чорук Чөвүлелинче Ливан удурланыышкын бижинин чоруткан. Бодунуң чазаанын удурланыышкын бижинин КНО-нуң Айның чок чорук Чөвүлелининң кежигүннеринге болгаш КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхаймга дамчыдып бээр дугайында айтыышкынны Ливанның КНО чанында доктаамал төлээлекчизи Э. Горра илган.

(СЭТА).

Улусчу контроль

УДУРТУЛГАНЫҢ КОШКАК БОЛГАНЫНДАН

Бүдүрүлге бүрүзүнүң ажылының чедишкининг болуру ажыл-ишчи башкарылгадан, күш-ажылдың организастыындан, ылангыя кижилер, кадрлар-биле ажылдан чүгүла хамаарыжыр. Кызылдың даараныла комбинады мүрнүку чылдарның деннелинден куду ажылдап, бердийген планныг онаалданы ыракта чедир күүсетпейн турар. Ооң кол чылдагааны удуртулганың көшкаында, инженер-техниктиг ажылдакчыларның бодундан болгаш кижилерден негелдениң көшкаында. Олар коллективтиң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды чогуур ойунде хандырбаан, кижилериниң бедик кодурлүүшкүнүнүг, бир деминг күүнү четче мобилизастап шыдаваан, бүдүрүлгениң иштики курлавырын илередип ажыглазарынче четпее сагыш салган.

Даараныла комбинады ниити продукция бүдүрерин эрткен чылын 1971 чылдыындан 5,4 хуу кудулаткан, ол үеде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери планда көрдүнгенинге база ыракта четпээн. Ол ышкаш продукция сайгарылгазы 1970 чылдың безин деннелинден куду болган: 1971 чылда 99,6 хуу, а 1972 чылда түгле 90 хуу четкен.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында бүдүрүлгениң көргүзүглери база-ла экиживейн, харын чамдык тала-биле улам куду болуп турар. Бо чылдың бирги кварталында ниити продукция бүдүрерин түгле 80,7 хуу, а продукция сайгарарын —80,3 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база куду болбушаан. Бо чылдың баштайгы ийи айларында эрткен чылдын ол үезинге деңнээрге: ниити продукция бүдүрери —23,9 хуу, продукция сайгарары —22,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү —22,5 хуу кудулаан.

Кандыг-даа ажыл-херекти кижилер, кадрлар кылып бүдүрер болгай. Коллективте бо талазы-биле ажыл багай тургустунган, мергежилдиг ажылчыннар улам-на эвээжеп турар. Амгы үеде ортумак разрядтыг кижилер ниити ажылчыннарның түгле 2,08 хуузу болуп тур, а планда көрдүнгенин 3,1 хуудан өрү болур тургай, ам ажылчыннарның хөй кезии түгле 1-2 разрядтыг. Ол ышкаш кижилериниң ажылдан үнер, кирер чоруу көвүдээн, бо чылдың-бирги кварталында безин даараныла комбинадындан 58 кижи үнген, чаа хүлээп алганы —53 кижи.

Күш-ажылдың организастыы бүдүрүлгеге чүгүла айтырыгның бирээзи. Комбинатта бо талазы-биле негелде база көшкак, ооң уламыдан бо чылдың түгле баштайгы ийи айларында безин ажыл шагы үскени 40 кижи-хүн болган. Даараныр машинаның, өске-даа техниканың үрелиишкининден ажылчыннарның ажылдавайн олурары амыгаа чедир чайлаттынмаан. Ол бүгү четпестерниң уламыдан бирги кварталда 59 кижи ажыл нормазын ыракта чедир күүсетпээн, үрей кылыышкынар база улажып турар.

Ажыл-агыйжы хемчеглерни албайн, кижизидикчи болгаш организакчы ажылды экижитпейн, бүдүрүлгениң перспективтиг айтырыгларынче кичээнгей салбайн тургаш, комбинаттың удуртукчулары четпестерниң чылдагаанын машина-техниканың эргижирээнинче, өөреникчи кадрларның көвүдээнинче чаа каап турары канчап-даа таарышпас. Бо дугайын Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң чоокта болган хуралынга шынгыы чугаалашкан. Ол бүгү четпестерни чоокку үеде чайладырын комбинаттың директорлуг эш Андестодерге, кол инженер эш Пургинага хүлээткен.

В. БАИР.

ШИЛИНДЕК ШИИЛЕРНИ КӨӨРГЕ...

Көрүлде чоруп тур

ЯНЗЫ-БУРУ МЕДЭЭЛЕР

ЧАА ЫРЛАР

Республиканың чогаадылга бажыңының чаа ырлар, аялгалар хүлээп алыр тускай комиссиязының хуралы композитор Р. Кенденбильдиң, чогаалчы С. Сүүң-оолдуң киржилгези-бile эрткен. Анаа профессионал болгаш бот-тывыңгыр композиторларның чаа бижээн 80 хире ырын сайгарып, чугаалашкан.

Комиссия кежигүннери чаа ырларның сөстериниң, ооң аялгаларының шын тургуступганыныче, уткашынарынче кол кичээнгейни салган. Киргеп ырларның 46-зын хүлээп алган. Комиссияның бо удаада хүлээп алган ырлары янзы-бүрү темаларга бижиттинген. Ыланғыя хөйүң ырлары, аныяктарга, бичии уругларга болгаш ийи-үш үннерге бижээн дуэттер, квартеттер бар. Оларның утказы ханы болган. Шулукчу Ю. Кюнзегештиң «Россияның оолдары бис» деп сөзүнге композитор Л. Хүреш-оолдуң, А. Хууракпың «Маадыр күштүг совет чоя бис» деп сөзүнге бот-тывыңгыр композитор С. Кыдыр-оолдуң, А. Арапчорүүң «Идегелдиң отчугажы» деп сөзүнге Ш. Степайның бижээн ырлары эки үнелелди алган.

Хүлээп алдынган чаа ырларны радиога дамчыдар болгаш «Хүннүң ыраажылары» деп номга парлаар.

Д. ШАКТАР.

—⊙—

ПАРКТЫҢ БЕЛЕТКЕЛИ

Кызылдың Гастелло, аттыг дыштанылга болгаш культура парыгының коллективи частым, күш-ажылдың байырлалы — Май 1-ге эки белеткелдиг ужуражыр дээш бо хүннерде шалыпкын ажылдап турар.

Совет-оол найыралга тураскаатказы чаа аллея дериттинип турар. Анаа Совет Эвилелиниң болгаш Моолдуң ажыл-агый, культура тургузуушкунуна чедип алган кол-кол чедиишкиннерин чонга сонуургадып көргүзер. Кызыл хоорайның Хүндүлүг хамаатыларының чаа аллеязы база немежир.

Ажылчы чонуң ажыктыг, хөгдүг, дыштанырынга паркта болдунар-ла таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Чай дургузупда 55 хеме харын угда ажылдап, дыштанып хүннерде муң ажыг кижини селгүүстедир аргалыг болур. Беш-беш столдарлыг теннис, бильярд залдарынга, шыдыраа орээлинге чаңгыс угда бежен-бежен кижи ойнаар ийикпе, азы хүнде 300 чыгыы кижи дыштанып ап болур. Таңды толүүге харын угда 110 кижи таңцылаар ийикпе, хүнде муң ажыг кижи ойнап, хөглээр аргалыг. Бичии уругларның болгаш улуг улустуң чайгаар аалкыыштарынга чаңгыс угда 110 кижи чайганың дыштанып ийикпе, хүнде муң чыгыы кижиге бараан болур. Бичии чаштар ойнаар подүүгеш, ногаан театр, кинотеатр, «Хүреш» стадион, баскетбол, хол бөмбүүнүң полдери үргүлүг ажылдаар.

Бо бүгү хемчеглер чонуң культурлуг дыштанылгазын чоп хандырарынга, спортчу культура-массалыг ажылды эжиндиргиге улуг дүгүлгиг болуру чугаажок.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

—⊙—

СЛЁТ

Милицияның аныяк онпуктериниң болгаш аныяк дерзиргилчилериниң слёду Кызылдың пионерлер бажыңында болуп эрткен. Слётка хоорай школаларының төлөөлери киришкен.

Милицияның аныяк онпуктериниң хоорай штабының начальниги Р. Д.Нугнс слётту ажыткан. Милицияның хоочун ажылдакчылары Эрес Ширивдивсевич Маадыр, Василий Прокопьевич Симахин олар боттарының ажыл-чорудулгазының дугайын аныяк онпуктерниңге чугаалап берген.

Назы четпээн уруглар аразында кем-керек үүлгедир чорук-биле демиселди чорударынга идепкейлиг киржип, иштики хереглер органынга көргүскен дузаламчызы дээш болүк өөреникчилерни мактала бижиктер, тураскаал белектер-биле шаңналаан.

В. ЧАЛБАА.

Улусчу театрларның болгаш шин коллективтериниң көрүлдээп чоруп турарын билир бис. Республика көрүлдезиниң жөрээл чеди хире районнарга чедип, районнарга болуп эрткен көрүлдеерге шилиттингеп шиилерни көргүлээн.

Барыын-хемчикчилер районга болуп эрткен көрүлдеге бирги черии үлешкеп шин коллективниң ажылып республика көрүлдезиниң жөриээнге таныштырган. Ол районнуң барык-ла суур бүрүзүндө шин коллективтери ажылдап турар. Театр уран чүүдүнге сундулуг апыяктар өскен. Кызыл-Мажалыктың докталмал ажылдап турар улусчу театры бээп районнуң көрүлдезиниге бодунуң үстүнче пин коллективти эртиринкеп. Ынчангаш ол ийи шин болгумнери республика көрүлдеерге киржир эргелиг болганы-даа ол.

Ак-Довуракпың Культура ордузунда орус, тыва шин болгумнерин ажылдап турар. Тыва болүк республика көрүлдезиниң жөриээнге К. Күдажының «Долуманың хуулгаазының» комедиязын баргаалгаткан. Тургускан режиссёру С. Ключ. Үлетпүрлүг аныяк хоорайның бот-тывынгыр артистериниң чогаадыкчы ажылын жөри эки деп үнедээн. Шаңгыя кол механик Ширижик (токарь К. Оңдар), колхоз даргазының орлакчызы — Севил Серенович (дашчы К. Куулар), тракторист кыс — Долума (эмчи санитарказы Ш. Хертек) дээш чергелиг рольдарның күүседакчыларының оюну сонуургаткыр болган. Шиниң хөгжүм, чурук болгаш чырык талазы-биле каасталгазы багай эвес болган. Ындыг-даа болза, ол коллектив ордуда ажылдап турар болганда, бо талазы-биле ам-даа сагыш салып, чогаадыкчы дилээшкиннерни кылган болза, канчаадыр-даа дериң ап болур аргалыг турган.

«Долуманың хуулгаазының» ак-довураккыларның ойнаалының хамаарыштыр жөриниң даргазы, хөгжүм-шин театрының режиссёру Н. Бальдың мынчаар чугаалаавын түңнел кылдыр саначап, өөренип көөрү артык эвес боор деп бодаар мен:

— Комедия — актёрларның ойнаарынга бөрге жаңыр. Режиссёрнуң тургускаңы болгаш артистерниң оюну бо шиниң ниитп уткаазын көрүкчүге дамчыдып берип шыдап турар. «Долуманың хуулгаазының» — ыры-хөгжүмнүг, оюнагай хевири-биле водевильге хамаарыштыр турар шин. Ол водевиль болбазын барган. Моңу чедип алыр төлээде ам-даа ажылдаар апаар көргүүтлер бар-дыр. Шиниң четпестерин айытпышаан, ол бүгүнү эткеп, районнуң сөүрлеринге «Долуманың хуулгаазының» көргүзерин жөри саналдаан.

«Шекпээр» совхозтуң бот-тывынгыр артистерин жөрээ К. Чаш-оолдуң «Өскүс-оол» деп тоол-шимаин көргүскеп. Тургускан режиссёру — кодээ Культура бажыңының директору Оттук-оол Куулар. Чурук каасталгазын башкы Ш. Чадамба бедик денгелге кылган. Кол рольдарда чогаачы М. Кудур-оол, кодээ Совет секретары О. Куулар, башкы М. Моңгуш, мал эмчизи И. Куулар, бригадир О. Кок-оол болгаш өскелер-даа чедиишкиннер ойнап турарлар. Бо шиниг хамаарыштыр Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң уран чүүл талазы-биле инспектору, жөриниң секретары Л. Артыманың сайгарылгага мынчаар чугаалаанны черле чөп:

— «Өскүс-оолду» «УТКА 25 чылы» совхозтуң аныяктарының ойнаанын база көрдүвүс. Идик-хеп, чурук каасталга талазы-биле тургускаңы болгаш артистериниң ойнап турарының-даа талазы-биле шекпээржилер ылгалып турар-дыр. Моңу ап көөрге. «Шекпээр» совхозта уран чүүл эки организастаттынгаң деп чүвө тодаргай.

Чедиишкиннер-биле чергелештир чедир кылдынмаан чүүлдер үк шиниг ам-даа бар. Чүнү-даа мурнай Өскүс-оолду мергеп үгаанның, эрес, тоннуң маадыры кыдыр көргүзери күзенчиг. Чамдык күүседакчылерде артык, чугаалап турган сөстерин тайылбырлай холдарын шимчедир, айтыр шимчээшкиннер бар. Од ышкаш бо шиниг чогаадырда элээп чүүлдерже сагыш салган болза экп. Шиниг кол чүүл чөрүүдээлер, болуушкуннар болгай. Ындыг турбуже, тоолдуң утказын тайылбырлаан, шөйүүлчек сценалар бар. Маадырлар тоолдуң утказын чугаа-биле тайылбырлаан эвес, а болуушкуннар, хереқтери-биле биске чедирер үүжүлүг.

Аныяк коллективтиң артистериниң аажы-чаңы, олурар-турары, бодуң каңчаар алырының дутайында тываның хоочун артизи, драматург В. Кок-оолдуң тайылбыры кыска-даа болза, өөредиглиг болган. Шекпээржилер бо шиниэин районнуң алээп суурларынга барааалгаткан болгаш ам чоок районнарже ойнап баарын планнап турарлар.

Дараазында хүн жөри Тээлиниң улусчу театрының С. Пюрбюнүң «Чечек» деп шүүтүлелиг ёзугаар ындыг аттыг шиниэин көргеп. Чечектиң чеди харлыңындаалың Урана Мюраю, а 17 харлыын Зоя Дандар-оол ойнаан. Чечекке ынакшаан ядыы оол Мергеп (С. Мартый-оол), а байның оглу Мөңгүүле (С. Севээн-оол) бот-боттарынга демиселлеппес овур-хевирлер болган. Ук шиниң музыказын Б. Чүлдүм-Сүүң чедиишкиннер кылганың жөри онзагайлап демделээп болган черле ынчаш музыкалыг сценалар көрүштүг. Чедиш ажылдаттынганың демделээп апаар. Бот-тывынгыр турукчу Куужаан Дандар-оол шиниң чурук каасталгазын бөлик денгелге кылганы чогүүр негелдеге дүжүп турар.

«Чечек» деп шүүтүлелиг шиниэинди кылганында элээп четпестер бар. Көргүзүглер үүрмек, хөй болганындаа каш минута болгаш-ла көжегени хаан, ажыдып турары көрүкчүүнү таңгаралдыптар. Ук шүүтүлелдя авторунга шиниэидир кылдырып алган болза, хоочун драматург ону бир янзы кылдыр кылып каар турган иппик.

Шүүлүктеп бижээн, ыры-хөгжүмнүг шиниэи чонга бараалгадыр дээш, Тээли суурнуң уран чүүлге сундулуг апыяктары бар аргаларны ажыглап, кызымак ажылаашын демдеглеп, оларга четтирдиниг деп чугаалаар ужурлуг бис. Ам кол сорулга — жөрээ кежигүннериниң хумезин ёлүтаар чиг, чедир кылдынмаан сценаларны чедир кылгаш, «Чечекти» районнуң ажылчы чонунга бараалгадыры болур.

Бай-тайгажылариың жөриге көргүскеп ийиги ажылы — Кызыл-Дёг клубунуң чаныы-да шин болгумнүнүң белеткээни «Сөлдэрлиг сакмавшик» деп шиниэитеп. Ооң тургускан режиссёру — Д. Ооос-оол. Ол ажыг минута дургузунда болур шиниэитеп-те бот-тывынгыр артистер Н. Салчак, Л. Салчат, Р. Очур-оол, С. Хертек болгаш өскелер-даа чедиишкиннер ойнаапнар. Ол шиниэитеп-те хамаарыштыр РСФСР-ниң алтарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. Кок-оолдуң көрүкчүүнү таңгаралдыптар. Ук шүүтүлелдя авторунга шиниэидир кылдырып алган болза, хоочун драматург ону бир янзы кылдыр кылып каар турган иппик.

Шүүлүктеп бижээн, ыры-хөгжүмнүг шиниэи чонга бараалгадыр дээш, Тээли суурнуң уран чүүлге сундулуг апыяктары бар аргаларны ажыглап, кызымак ажылаашын демдеглеп, оларга четтирдиниг деп чугаалаар ужурлуг бис. Ам кол сорулга — жөрээ кежигүннериниң хумезин ёлүтаар чиг, чедир кылдынмаан сценаларны чедир кылгаш, «Чечекти» районнуң ажылчы чонунга бараалгадыры болур.

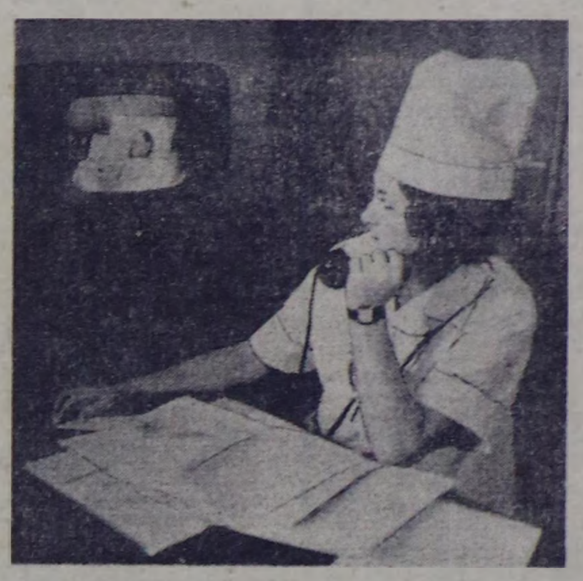
Бай-тайгажылариың жөриге көргүскеп ийиги ажылы — Кызыл-Дёг клубунуң чаныы-да шин болгумнүнүң белеткээни «Сөлдэрлиг сакмавшик» деп шиниэитеп. Ооң тургускан режиссёру — Д. Ооос-оол. Ол ажыг минута дургузунда болур шиниэитеп-те бот-тывынгыр артистер Н. Салчак, Л. Салчат, Р. Очур-оол, С. Хертек болгаш өскелер-даа чедиишкиннер ойнаапнар. Ол шиниэитеп-те хамаарыштыр РСФСР-ниң алтарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. Кок-оолдуң чугаазын майгаа киирейн:

—Шин болгумнерни хөй аас, а чаңгыс көжегелиг бичии шиилерден эгелеп мергежилер ужурлуг. Кыска шиниэ эки белеткеп алыр болза, көрүкчүдер аңаа көрүүр. Ындыг шиилер агитбригадаларга эң-не ажыктыг. Аңаа үш-дөрт ыр, бир танцы немеп алырга-ла малчыннарга болгаш хову турлагларында киживилерге тапсар аразында көргүзүүтер солуп конперт белеп болүр. Ынчангаш кызыл-дагжылар-ның бо шиниэ кыска-даа болза, демей-де чогаадыкчы ажылга санаттынар.

Кайда-даа театр уран чүүлүнге сундулуг чогаадыкчы коллективтер хөй. Олар ындыг-даа шаа-биле ажылдап турарлар. Ийик-хеп, шимелде талазы-биле режиссёрларның кичээнгей салып турары мурнуку чылдарның деңгеелиндең эжикээн. Эң-не аскап турар, чугула чүүл — артистерниң ажыдыл кыскыртазы, овур-хевирни тургузарынга кос-домакты шин ажыглаары кайы-даа коллективтерде четпейн турар. Бо талазы-биле тускай семинарларны чорударын амыдырал негеп келген. Түпкел ылгыг-дыр.

В. СЕРЕН-ООЛ.

Совет Эвилелиниң хөй-хөй эмнелге чергелеринде чүрээ биличиметтээн хоочулуг кижилерниң ол аарыының түлүкүүг кадаанаар үезинде оларны үргүлүг хайгаараарының өрээлдери тургустунган. Ындыг өрээлдерге аарыг кижиниң чүрээниң ажылдаарын контрольдаар телевизия дериглерин болгаш электроника приборларын тургузар. Хынаалда мылыр дериглер аарыг кижиниң байдалының өскерлиин чогуур ойүнде илереткеш, ону медицина ажылдакчыларынга медээлеп бээр.

ЧУРУКТАРДА: Ростовтуң медицина институдунуң доктаамал хайгаарал өрээлинде профессор Лев Андреев биле кол эмчи Семён Галкин; ол талазында — медицина институдунда аарыг кижиниң байдалын телевизор, приборлар дузазы-биле хайгаарап турар дежурный эмчи Ирина Ониева.

В. КОЗЛОВТУҢ фотолары. (ПМА).

НАЙЫРАЛДАН ЧАЯАТТЫНГАН УРАН ЧҮҮЛ

Ригада сылдывир уран чүүлдүң мастери Андриан Осмоловский Совет Эвилелиниң улуг оңнүү, алдарлыг америк чурукчу Рокуэлл Кентинниң кадайы Салли Кентинниң портредин дооскан. Ол болза «Моң кадайым Салля болгаш далан» деп билдингир чурукту дүжүрүп кылганы болур. Ригавың мастери ону карел хадыынын, буктун болгаш өске-даа үнелиг няптарның муң-муң кезекчегештеринден чыып кылган. Совет чурукчу бодунуң ажылын АКШ-та тургузуп турар Р. Кентинниң музейинге белек кылдыр тудар деп шиитпирлээн.

Р. Кентинниң чуруктарын А. Осмоловский моон журнунда-даа дүжүрүп кылгылаан. Кап чыл бурунгаар ол «Канаданың Хаалыг даглары» деп чуруктан янзы-бүрү материалдарны эптеп турган каастаан чурукту кылган. Ында далай эриилде хораажен кижини чураан. Хөт ооң бажып сагааннадып, хаяга моңгаан чалгыг чаштанчылары ону хоме ап турор.

Ол ажылды Р. Кент бодуңеди-биле үнелээн. Осмоловскийге чагаалынга ооң бижээн болза: «Александр Пушкин» теплоход-биле бурунгу хүн Монреальда чедип келдим. Улуг эвес байырлалга киржири-биле капитан мени чалады. Чырык чаагай музыка өрээлиге элээп кап офицерлер, Балтий далайның судно шугумунун Монреальда толөөлекчиан болгаш репортёрлар чыылган болду.

Орта капитан силерниң меңээ бөөр дээш кылганыңар моөң «М. А» («Канаданың Хаалыг даглары») деп чуруумнүң хоолгазын—тергиин каастаан чурукту меңээ тутсуптарга найгаашымны, база өөрээнимин түү дээр!.. Мен, моөң падайым болгаш каастаан чурукту көрген өске-даа кижилер силерниң ажылыңарның чуруктун бодуңеди-биле домейпин, ону күүсеткенниң элдептиг мергежилдиин магадап турдувус. Бо одуруглар-ны бижип орумда, ол чурук моөң мурнумда тур, ынчаарга ол меңээ кезээде чүгле уран чүүлдүң үнелиг чогаалы эвес, харын ону меңээ кылып бөөр кыздыр силерге сагыш алындырган эп-найыралдың өөрүнчүг тураскаады болуп артар...»

А. Кентинниң чуруктарын үлегерлеп, А. Осмоловский өске-даа элээп кап каастал-гылыг ажылдарны кылган. Оларны делгелгелерге көргүскүлээн.

Эрткен чылын бистиң чуртка чурукчунуң кадайы Салля Кент каап чораан. Ол Ригажө чылыг сөстерлиг чагаалы бижээн. «Силер бодуңар-ның чараш ажылыңарның бирээзин Рокуэлл Кентинниң келир үелеги музейинге кылып бөөр деп турарынарны дыңнаан, кончут-ла өөрүп турмен. Үш чыл мурнунда бистиң бажыңывыска болган өрттен силерниң «Канаданың Хаалыг даглары» деп чуруктан кылган хоолгаңар бүдүн артыкаа. Музей дугайында күзел моөң болап чораанымдаа эрте, ийи-үш чыл шиитиндө, буде бөөр чадавас хевирлиг-дир» деп, чагавда чугаалап турар.

Д. ГЕФТЕР,
СЭГА-ның корр.

РИГА.

«ЛУНОХОД-2» ШИНЧИЛЕЛИН ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

ЫРАККЫ КОСМОС ХАРЫЛЗААЗЫНЫҢ ТӨВҮ. (СЭТА). Дөртку ай хүнүнүң программазынга дүүштүр автоматтыг «ЛУНОХОД-2» аппарат апрельдиң 10-да болган харылзаажылгага Лемонье оңгарының чоон талазының эрик чоогу кезээнин узун дургаар уунда шөйлүп чорутқан улуг куржаанны бузундузунче шиглей чорупкан. Ол бузундунүң чоок кавынынга комплекстиг эртем шинчилелдерни эрттирер деп төлевилээн. Аңаа ында даштыг дазырның үстүү хөрээн кавдынның физика-механика талазы-биле байдалын, ай бүдүмелдериниң химия составын болгаш сорунзалыг маңзүүн өөренип көөрүн, долгандыр турар девискээрни чуруккa тыртгырып алырын киирген.

Бузук куржаанныга чоокшулап келгенде, ай бүдүмелдериниң сорунзалынының ийдек өскерли бергени демдеглеттингеи.

Автоматтыг аппарат ол харылзаажылга үезиниң дургузунда 1886 метрин эрткеш, бузук куржаанны дөзүнге 200 метр четкелек чораап доктаатқан. Аңаа девискээр байдалын чуруккa тыртгырган.

Ай кырын шинчилээрин үргүлчүлеп турар.

«Салют-2» ужудуушкунун үргүлчүлевишаан

Бо чылдың апрель 3-те Чер чоогунуң орбитазынче салып үндүрген «САЛЮТ-2» деп эртем станциязы ужудуушкунун үргүлчүлевишаан. Станция-биле радиохарылзааны тудуп турар. Ставциянның системаларының болгаш аппаратуураларының чаартқан хевирлерин шенеп көрүп турар. Станциянның аппаратуразы чогумчалыг ажылдап турар.

(СЭТА).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ -13-ТЕ

МОСКВАДАН

14.00 — Дамчыдылгалар программазы. 14.05 — Чаа медээлер. 14.15— Өөнүг телекөргүүзүг. «Дириг амытаннар делегейинде» 15.35 — Эртемниг болгаш культураның чугула айтырыглары. «Эртем болгаш культура — социалистиг чурталга дээш демиселдер». 16.05—О. биле А. Лавровтар. «Истелгени дружугалыглар чорудун турар». Телетиш. 2-ги кезек. «Силерниң ёзулуг адыларыр». 17.30— Өөнүг телекөргүүзүг. Москва хоорайның В. И. Ленин аттыг Культурл ордузунуң «Березка» деп хореография ансамблиниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.15 — Телемедээлер (орус дылга). 18.25 — Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30 — «Кето биле Кота» Уран-чечен фильм. 19.55 — Өөнүг телекөргүүзүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. Швеция — Финляндия. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 20.40 — 20.50 — Чаңгар. 20.50— Спорт ордузундан хоккей дамчыдылгазының үлдючызы. 22.20 — Өөнүг телекөргүүзүг. «Музыкалыг ужуражылгалар. С. Туликовтуң ырлары. 23.00—«Ус». Информастыг программа. 23.25—02.00— Өөнүг телекөргүүзүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ССРЭ — ЧССР. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

аңаар

Бүгүн республиканга булуттаар, чаидык черлерге бичезаар. Барыын угланымшкынның хаттың дүргени секундада 5—9 метр, барыын районнарга 10—14 метр чедир күштедир. Агаарның температуразы даглыг черлерге 8—12, өскелерингө 12—16 градус чылыыр.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—9 метр, хүнүң ийиги чартыында 10—14 метр чедир дыңзыыр. Агаарның температуразы 12—14 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 13-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Рустам биле Сухраб» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Адыр, мапа!» 10.00, 15.30, «Азбадаткан агент» (2 сериязы катай) 16.50, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Солярис» (2 сериязы катай) 14.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пала кудумчуузундан келген оолдар» 9.00, 10.50, 12.40, 14.40, «Олимп олу» 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

СОЛУН ЧҮҮЛДЕР

ЭРТЕ ШАГНЫҢ ОЙНААРАКТАРЫ

Мургаб районнуң № 25 школазының аныяк краеведтери «Гыдыл гошуң» колхозтуң девискээринден бурунгу шагның даштан кылган кылыстарының ёзулуг коллекциязын чыып алган. Олардан эртеги туркмен ойнаарактар ажок сонуургапчыг. Хөөлериниң хевирин барымдаалап, оларның XI-XIII ектерде кылдынганын тодаратқан.

Эртеңги Мерв хоорайның бир черин казып турғаш, археологтарның тыпканы дойдовурак кылыстарның улуг коллекциязы база ол ектерге хамаарыжыр. Олар болза ойнаар савалар, кижилер болгаш дириг амытаннарның хевирлери боол турар.

XII ектө улустуң ус-шевери Мухаммед Али Иноятонның дойдан чүве кылыр мастерскаязындан хөлчөк чараш, хенизе доңгалар, ажктар, суг кудар савалар тывылган. Тускай эртеңгиглерниң бодалы-биле алырга, ол ойнаарактар болза дойдан чүве кылыр мергежил чедип алыр дээш кижилерге тускай көргүзүг материалы боол турган.

Б. МИРТОВ,
СЭГА-ның корр.

АШХАБАД.

АҢ КОКПАЗЫНДА...

ДИИСПЕЙ

Соңгу Забайкалда Тулик суурнуң эң хоочун чурттакчызы В. С. Абрамов ыңнап үнүп турда, хөй бичии оолдар ыяап-ла үдеп каар. Гайгаже чоругкан кокпа оруктап чарылбас өңнүктер—үш аңчы ыг болгаш бир чыкпак хава маңнажып орар. Ынчалзадаа кыргапның чаңгыс суургулары оларны шоолуг соңуургаваас. А солун чүве—Хургулбей деп шолалыг, селбегер дииспейниң кудурун алынкаш, аңчы-биле кожа чоргаар базып чоруурунда.

Сеңдер Хургулбейниң ынак ажылы тайгадан алнаары. Ыттарның эдерги-даа, боо-хевинүң даажы-даа ону коргупгас. Ыттар олчаны истеп чорун турда. Хургулбей эзлиндеп бир базым-даа ыравас. Оон боо-даа тог-ла дээр. Өлүг кушкуд харга кээп дүжер. Дииспей ыыргай аразынче шимеш дээш, олчалы эзлинче эккээр.

Хургулбей балыктаарынга онза ынак. Маңаа ээзи-биле дииспейниң соңуургадары аңмаанны бээри шын-на харын. Василий Семенович улуг балык тудуксаар, а Хургулбей бичии болза деп кузээр. Чүге ээзгеге бичии балык тыттунза, ооравын-на оон аксынга кээр болгай.

Л. ФАДЕЕВ.
(СЭГА-ның корр.).

ЧИТА.

ЫРГАК-ДАГЫР БУДУКТАР

Ыргак-дагыр будуктарден чүнү кылып болурул? Бо айтырыгны Заполярьеде Анюйск девискээр чукчи суурнуң эмчизи Валерий Михайлович Линовицкийге салыр болзунарза, ол боданхайн-даа харымнаар: «Кончуг хөйүң кылып ап болур». Орта бүзүрээр диже Линовицкийлерниң бажыңынга баар силер. Кижиниң бойдус-биле чогаадыкчы эвилелиниң түңнелинде кылдыкан кандыг дүрзү-хевирлерни ыыкда чок даар!

Фламинго дээр күш бо-дур. Ыяштың чоржалдан үнген будук куштуң майнын кончуг чараш эгээдиргеш, олчаан кылыр дүрзүлеп каан.

Динозавр биле ихтиозаврны, кальмарны чалгыннарлыг бичии аттыг, аспы болгаш тени чураан болук дүрзү-хевирлер шынап-ла тоолзуг. Ол-ла бүгү хевирлер ыяштарның болгаш чадаңнарның дазылдарындан, унчарыктан, будуктарындан кылдынган.

Линовицкийлерниң өг-бүлези Заполярьениң бойдузунга ынак. Дүрзү-хевирлер кылыр материал «аңнаар» дээш, өг-бүлениң улуг, бичии кижилери чоруктар. Тундрага хум үнүп ийикпе ажып турда, шивиини-биле донуп калган тейжигештерниң аразынга чоруурга, магалының канчаар!

А бажыңынга чанып келгеш, Линовицкийлер солун ажылын кылып киришкеп. Валерий Михайлович боду ыяштыбиле дүрзүлер кылырындан аңгыда, чуруурунга база хандыкпылдыг. Оон кадайы Тамила Ивановна чуруга башкызы эртемниг. Ол Анюйскиниң школа-интернадында бичии өөреникчилериниң эң-не солун чуруктарын компьютыбиле кадагалап чоруур. Оглу Глеб дөртку класста өөренип турар болгаш, ада-иези ышкаш, чуруурунга ыыкак. А хеймер Павлик пластилин ийикпе будуктар тудуп алганда, шакчыгы-биле олуруптар.

Линовицкийлерниң өг-бүлези суурунга, районга округка, областка эрткилээн уран чуруга делегелгелеринге киржип турар.

Е. ДЕНИСОВ,
(СЭГА-ның корр.).

АНЮЙСК СУУР, ЧУКОТ НАЦИОНАЛ ОКРУГ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шагинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амытырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузут киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн баргаанза 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1223.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном сатылының талазы-биле эртелеяиниң типографиязы. (Кызыл, Шагинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00560

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
АПРЕЛЬ
14
СУББОТА
№ 88 (9164)
Өртээ 2 көп.

Коемльге хүлээп алыышкын

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуунуң болгаш ССРЭ-ниң чазааның амгылаңнарынден апрель 12-де Кремльдиң Улуг ордузунга Мексикан Каттышкан Штаттарның Президентизи Луис Эчеверрия Альварестиң алдары дээш дүштеки шайлалга тургускан.

Хүндүлүг аалчы болгаш оон кадайы-биле кады дүштеки шайлалгага Президентиниң үдеп чоруур албан кижилери, Мексиканың Совет Эвилелинде элчизи Рохо Гонсалес Салазар олар олурушкан.

Совет талдан аңаа Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, А. П. Шелепин, П. Е. Шелест, М. С. Соломенцев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының даргалары, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, албанның оске-даа харыысалгалыг ажылдакчылары олурушкан. (СЭТА).

Мексиканың Президентизи М о с к в а д а

Апрель 12-де Мексикан Каттышкан Штаттарның Президентизи Луис Эчеверрия Альварести Москва хүндүткелдиг ёзу-биле уһаан. Ол ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалааның ёзугаар албанның аңы-чөүрээр кылыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежиңүүниг кандидат Ю. В. Андропов, албанның оске-даа кижилери Луис Эчеверрия Альварести болгаш оон кадайын Мексикан Каттышкан Штаттарның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле каастаан Внуково аэродромунга барып, үткүп алганнар.

Ужудуушкун шөлүнге Чепсектиг Күштериниң—чадаг шеригленiрiниң, ужудукчуларның болгаш далайжыларның хүндүлүг таңнымалын чыскаагаш, ийи чурттуң күрүне гимнерин күүседткен. Луис Эчеверрия Альварес биле Н. В. Подгорный совет дайынчыларының чыскаалын эргип кергеи.

Найысылалдың ажылчы чоннарының аэродромга чыылган төлээлекчилери Мексиканың Президентизиңге байыр чедирип турганнар.

Луис Эчеверрия Альварес Н. В. Подгорный болгаш А. Н Косыгин-биле кады машинага олурупкан. Мотоциклчилериң хүндүлүг таңнымалының үдезгези-биле бөлүк машиналар Кремльче утлаап чорупкан.

Машиналарның эрткен кудумчуларынга ийи чурттуң туктарын, байыр чедирген транспарантыларны аскылаан болгаш москвачылар мексикан аалчыларга изиг байырын чедирип турганнар.

(СЭТА).

ДҮЖҮТТҮҢ МАГАДЫЛААЛЫ

Тараажының четтикпейн маназы чылыг хүнер келген. Часкы хөвү ажылдарының өгээн — шык базырыышкыны республиканың ол-бо булуйнарында хайныгып үнген. Черни илиртеп, хөрзүнүүң өл-шыгын арттырып алыры часкы тарылганың эң чугула болгаш баштайгы үе-чадазы, келир күзүн чаагай дүжүттү өстүрүп алырынга быжыг магадылалдарның бирээзи. Бо чылын республиканың девискээринге хар барык-ла кайы-даа зонага дедге эрил, час дыка эрте дүшкеи. Ол чорук бир талазында, ажыл-агыйларга тарылга кампаниязын эрте эгелеп, кыска хуусаада, бедик агротехниктиг негелделерге дүүштүр эрттиреринге улуг ужур-дузалыг. Өске талазында, часкы хөвү ажылдарынга белеткел чок ужурашкан, азы бо чылыг хүнерниң дүжүтке алыс ролдуун чедир үнелевес ажыл-агыйларга эрте дүшкен час дузалаардан, эттинимес уржуктарны тавариштырып болур.

Хар шыгын бустандырып үндүрбейн, хөрзүнге хевээр арттырып алыры часкы тарылга кампаниязының бир чугула соруглазы болур. Үнүштүү өзүп үнеринге өл-шыктың өгээртинмес ужур-дузазым барымдаалавас чорук улуг когаралдарга чедирип болуруи фактылар бадыткап турар. Тоску беш чылдың ийиги чылында СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң тараажылары чылыг хүннер келири билек суггат чок черлерниң шыгын базырып, илиртээрин херекке албаан, черниң кыры аажок курган, хатка алыскыже чыттырган, чүвениң хөлү эрте бертенде илиртээшкинче кирген. Оон түнелинде суггат чок черден эң чавыс дүжүт алган ажыл-агыйларның бирээзи ол болган. Ындыг ажыл-агыйлар эрткен чылын республикага эвээш эвес болган. Бо чылын ол четпестерни каптаптавас дээш Чөөн-Хемчик районнуң колхоз, совхозтары оон иштинде СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз бо хүннерде дээштиг хемчеглерни ап чорудуп турар.

Ажыл-агыйларның дуржулгалыг агрономнары, черниң ажыглалын экижидеринге сагыш човангыр удуртукчулар часкы илиртээшкинче ынчангаш улуг идегел, кичээнгей салып турар. Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларының улуг кезии шык базырыышкынынче кирбээн. Олар аңгыстарның өлүнге сылдаглап, таарымчалыг хүннерни эрттирип турар. Каа-Хемниң оң талазы эриинде ховулар, ылаңгыя даг эдектеринде шөлдериниң хары шагда-ла эрээн, күзүн чарган черлер шуут курган чыдар апарган. Ындыг байдалдыц тургустунуп келирин «Ленинчи орук» колхозтуң хөөчүн агроному И. Тараканов билгеш, Копту-Аксы суурдан ырак эвесте тараа шөлүүң оюк-делик малгаштыг черлерни оя-кыя чоруй, шыгын базырарын организастаан. Ол ажыл-агый-биле кожа «Октябрь 30 чылы» колхозтуң, «Буруңгаар» совхозтуң оон-даа кургаг, күзүн белеткээн черлериниң шыгы мынчага чедир базырытынмаан.

Эрээн хар шыгын үрезиниң өзеринге дузалыг кылдыр илиртеп базырарынче Чөөн-Хемчиктиң, Барыын-Хемчиктиң, Улуг-Хеминиң, Бай-Тайганың, Таңдының колхозтары болгаш совхозтары улуг кичээнгейни салып турар. «Тээли», «Тпилелге», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Бирлык», «Совет Тыва» совхозтарда, Чөөн-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» колхозта болгаш оске-даа ажыл-агыйларда ук ажыл түлүктээн.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары бо чазын 183.422 га белеи черниң шыгын базырар, 123.399 га чазын удур аңдарар черни илиртээр апаар. Ол дээрге дыка улуг хемчээлдиг ажыл дээрзи билдингир. Борга агрономнар, партия, совет, ажыл-агый органнарының удуртукчулары бүгү чер ажылдыларны мобилизастаарының ёзулуг талантызын көргүзүп, оларның ортузунга партийжи-политиктиг, тайылбыр-масслыг ажыыды бедик деңнелге тургузар ужурлуг. Бригадалар, звеноолар, агрегаттар аразында социалистиг чарышты ажылдың өгезинден тура организастап, оон дээштиңи бедидерииң хемчеглерни ап чорудар херек. Часкы хөвү ажылдарынга бедик көргүзүглерни чедип ап, чаа арга-дуржулганы шиңгээдип алган мурнакчыларның дуржулгазын нептередип, бүгү-ниитиниң болдурар, шалыпчыларның материалдыг сонуургалын бедидериниң хемчеглерин ажыядап кылыр.

Четче эвес сан-медээлерни ёзугаар алырга, республикада апрель 11-ге чедир 20 муң хире гектар черниң шыгын базырган, ол ажылче кирипкен ажыл-агыйларның саны хүн бүрү көвүдеп турар. Бо хүннерге чедир Тываның колхозтарында болгаш совхозтарында 125 трактор агрегады часкы хөвү ажылдарында киржип турар. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның чамдык ажыл-агыйлары часкы тарылганың ийиги чугула үе-чадазы — чер аңдарарынче кирген. Ам бистиң колхозтарывыс, совхозтарывыс часкы хөвү ажылдарының түңнел үе-чадазы болур үрезинге чаштырылгазынче киреринiң бүдүүзүнде келген.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг чазын эки эгелээнiериниң бирээзинге «Тээли» совхозту адап болур. Совхозтуң механизаторлары шык базырыышкынын апрель 3-те эгелээн болгаш бо хүннерге чедир ында 1095 га шөлдү илиртээн. Наймаал салбырның Дөң-Теректе Салчак Кагай-оолга удурткан бригадазы 70 га черни аңдарган, Бай-Тал биле Кызыл-Даг салбырларда ону база эгелээн. Ол совхозта 22 суггарыкчылыг бригада 215 гектар черни суггарган, эрте чажар кызыл-тасты чаштырып кирипкен.

Моон алгаш көөрге, республикада шинтпирлиг чылдың дүжүдү дээш демисеидиң эгези салдынып турар. Чаагай дүжүттүү илаптыг магадылалдарының бирээзи шык базырыышкының кыска хуусаада чорударының хемчеглерин алыры ажыл-агый удурткчуларындан, специалистерден, партия организациияларындан, бүгү тараажылардан негеттинип турар.

1973 чылда тараа болгаш чер ажылының оске-даа продуктуларын бүдүрериң болгаш белеткээрiн ковүдедири дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң № 2 хөвү бригадазының ажыл-ишчилери идепкейлиг киржирiн шиитпирлээш, бо чылын бир гектардан ортумаа-биле 20 центнер дүжүттү алырын хүлээнген. Ол эрткен чылдаазындан ийи центнер хөй.

Салдынган сорулга белеи эвес, ону чүгле черниң культуразын бедидип, техниканың ажыглалын экижидип тургаш, кызымак күш-ажылдың түңнелинде чедип алыр деп чүвени бригаданың кежигүн бүрүзү эки билир. Ынчангаш часкы хөвү ажылдарын чорударынга хынамчалыг белеткенген. Тракторларны, кожуг дериг-херекселдерин эки шынарлыг сеңгээн. Чажар үрезиннери чүгле бирги, ийиги классты болуп турар.

Бригада 2600 гектар тарылга шөлдүг, оон иштинден 2350 гектарга кызыл-тасты тарыыр. 2100 га черниң шыгын базырары планнаттынган, ону чеди ажыл хүнүнде күүседири көрдүнген. Илиртээшкинде 4 агрегатты быжыглаан, олар апрель 9-тан бээр (баштайгы хүннерде чартык хүн ажыллаан) бир муң гектарның шыгын базырган. Механизаторлар ийи эштиг-биле ажылдап турар, ынчангаш илиртээшкинiң бо неделяда дооза рын шиитпирлээн. Шык базырыышкынында Василий Непомнящий, Илья Коротков эки ажылдап, хүнүүн маадырлары болуп турар. Бригада 400 га черни чазын чарар, шиңа амдыызында үш трактору быжыглаан, илиртээшкинiни механизаторлар дооскаш, аңаа ажыллаардар.

ЧУРУНТА: минералдыг чемишчидилге төгеринде мурнакчылар Александр Пинчук (солагай талазында) биле Алексей Нечаев (үстүнде). Минералдыг чемишчидилгени төгеринге белеткеп турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

ЧААГАЙ ДҮЖҮТ ДЭЭШ

ЧАШТЫРЫЛГА ЭГЕЛЭЭН

«Тээли» совхоз эрте чажар кызыл-тастың чаштырылгазынче кирген. Апрель 13-ке чедир ол ажыл-агыйда 449 гектар черде кызыл-тас чаштыгган. Ол совхозта чаштырылга чедиишкинiниг үргүлүүлевишаан.

Часкы тарылганың мурнакчылары совхозта илереп турар. Чер аңдарылгазында Дылгыжек Кием-оол, Салчак Дамдын, илиртээшкинде Чүдүк Сайзырал олар хүн үнүүн үргүлүү 115—120 хуу чедирiи турарлар.

Ш. ЧАШ.

СЭКП Тыва обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде

Мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш садарының талазы-биле социалистиг чарыштың түңнелдериниң дугайында

1973 чылдың баштайгы кварталында мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле районнар аразынга калбарган социалистиг чарыштың түңнелдерин СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниго болгаш облпрофчөвүлелге чугаалаанын корген. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге сүт садарыпкан планның 117 хуу, эттиниң — 115,3 хуу күүсеткеп.

Эрткен чылдың бо үезинге деңнээргe, бо кварталда 361 тонна сүттүг, 296 тонна эттиг хөйүү бүдүргеп. Малдың баш саны эрткен чылдың бо үезинге турганылга бодаарга 1,9 хуу, азы 27,7 муң баш оскеп. Ол-ла үениң иштинде сүт саалдазы бир саар инекке оннаштыр 4 хуу оскеп.

Күрүнеге сүт садар планын 112,4 хуу, эттиниң — 137,7 хуу күүседип алган Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери социалистиг чарышка дээре көргүзүглериг болган.

Ол ышкаш сүт-биле эт бүдүрериң болгаш белеткээрiн база малдың баш санын өстүрериң чедип алган Таңды болган Чөөн-Хемчик районнар-биле Өвүр районнар кудулаткан. Барыын-Хемчик биле Өвүр районнарның ажыл-агыйларының күрүнеге сатказ мыйыстыг бода малдың бирээзи-де 200 килограммдан аштаан.

Бирги кварталда эт, сүт садарының планын чедиишкинiниг күүсеткен болгаш малдың баш санын өстүрериң чедип алган Тес-Хем районну (СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойгу, райкүүском даргазы С. М. Байыр-оол) чарыштың тиилекчизи деп санаап, аңаа СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчилер Кызыл тугун 500 рубль акшаа шаңналы-биле кады тыпсырын шиитпирлээн.

Кыштаглаашкынны чедиишкинiниг доозар, малдың баш санын өстүрер, сүт саалдазын көвүдедир, бедик немелде деңнии чедип алыр төлээде малды семиртир азыраарын организастаарын СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарынга, хооррайкүүскомнарга болгаш партия организациияларынга база колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларынга дааскан.

„ШЫННЫҢ“ ПОЧТАЗЫ ЭРТКЕН КВАРТАЛДА

★ *Эрткен үш ай дургузунда редакцияга 1887 чагаа келген*

Республиканың ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, тоогүлүг беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының планныг сорулгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш улам сорук киришкинiниг ажылдан, бо хүннерде социалистиг чарышты кажаптызындан-даа артык калбарткан.

Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң фермазының коллективи биле «Кок-Тей» совхозтуң сүт-баразай фермазы социалистиг чарыштың керээзин чарганың март 20-де үнген солунга парлаан. Чарышты организастаарынга «Шын» солунуң көдээ ажыл-агый киллизи идепкейлиг киришкен.

Тываның ажылчын аңгызы, колхозту ажыл-ишчилери бирги кварталда улуг үүлени бүдүрүп, үре-түнелдиг ажылдаан. Бүдүрүлгеде, ажыл-агыйда, салбырда, бригадада, пехте дээш чер болганда ажылдың кандыг янзы чорун турарын, алган социалистиг хүлээлгелерiн күүседип турарын илереткен болгаш ажылга арка-дуржулгазын солуткан база четпестерин шыңгыы шүгүмчүлээн чагааларны ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер редакцияже үргүлүү бижип турар.

Эрткен үш ай дургузунда редакцияга 1887 чагаа келген. 1972 чылдың бо үезинге деңнээргe, редакция 200 ажыг чагааны хөйүү алган. Келген чагаалардан 1245 чагаа солунга парлаттынган. Авторларның, калбак массаның дузазы чокта солун үндүрери берге дээрзи билдингир.

Бистиң номчукчуларывыстың нургулайы көдээде ажылдан, чурттан турарлар. Ынчангаш республиканың чурттакчылыг кедээ черлериниден квартал дургузунда иштизибиле 1200 ажыг чагааны редакция алган. Ол чагааларның 439-ун колхозчулар бижээн.

Эрткен үш ай дургузунда бистиң солунже Чөөн-Хемчик, Улут-Хем, Барыын-Хемчик районнарның болгаш Кызыл хоорайның чурттакчылары хөй санныг чагааларны чорутканнар. Мурнуку чылдарның деңнелiнден хөй чагаа Бистиң, Таңды, Каа-Хем районнардан кээп турар апарган. Төрээн чуртунустуң пайысталы Москва, Иркутск, Улан-Удэ, Омск болгаш оске-даа хоорайлардан, чаржын турарывыс Хакастыдан, ылаңгыя Саяи ГЭС-тиң ажыл-амыдыралындан хаая эвес чагаалар биске кээп турар. Ынчангаш бижикчилериниң саны ай, чыл эрткен лудум улам озуп турар. Бирги кварталда бистиң эрги авторларывыска 114 чаа бижикчи немешкен. Ол дээрге бижикчилериниң солун ажылынга киржир бот-идепкейлиниң бедээнiниң херечизи-дир.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың үндүрген доктаалдарын шиитпирлерiн амыдыралга боттандырар, алган хүлээлгелерiн ажыр күүседир дээш кыымак деми-сежип чоруур арес-кежээ ишчилериниң ажыл-херээн «Коммунист дугайында чугаа», «Беш чылдың кижилери», «Совет кедээниң кижилери» деп эгелериниг адаанга доктаамал чырыдып келген. Кедээ ажылагый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерiн хуусаа бетинде күүседирi дээш демисел—хүн бүрүнүң чугула айтырыы. Малды хүр кыш ажырары, чаш толду чидириг чок камгалап алыры, малчын, кадарчы бүрүзүнден ак сөткилдиг болуруи, арга-дуржулганы негээр. Кыштагларда байдалды, малчынарның чымыштыг ажылажывыл дугайында репдилерии, түүлерiи, информацияларны «Мал ажылы—шалыпчы фронт», «Кыштаглардан медээлер» деп эгелериниң адаанга доктаамал парлап турганын номчукчулар биилер.

Республикада үлетшүрүүн баштайгы улуг бүдүрүлгелерi «Тыва даг-дүтү», «Тыва кобальт» комбинадында болгаш Терлиг-Хаяның моңгун суу бүдүрүлгезинде ажылдап турар хөй национал кижилериниң ажы-дүүма пайыралының, бот-боттарынга деткимче-дузалажылгазының дугайында солун түүлер парлаттынганын.

Солуниуң эрiнiнарынга ажыл-амыдыралчы ындыг чагааларны чырыдып бижип турарынган ацтыда бистиң аныяк салгакчыларывысла улуг кичээнгейни салып турар. Школаларда өредилге-кижизидилгелиг ажылдарның, коммунизм тургузукчуларын кижизидериниго бүгү-ле биилиң, күжүн харам чокка берип турар кижизидикчилериниң, башкыларның дугайында чылыг сөстүг чагааларны редакция хөйүү-биле алган, оларның чамдыкызын парлаан. А эң бичии чаптанчыг чаштарывыска бо чаа чылдан эгелеп тускай «Хүнчүгеш» деп булуңну үндүрүп эгелээн.

Солунга үнген санал-оналдарны, эгелээшкиниерiи деткээн чагаалар база кээп турар. Ылаңгыя февральда «Оң эки корум-чурумнуг суур дээш» шеминилерiниң эгелээн чарыжын деткеп чагаалар Улут-Хем районуң суурларындан, Баян-Таладан, Ээрбектен, Имеден болгаш оске-даа черлерден келгилээн.

Солун чүгле чедиишкинiерни демдеглеп чырыдар эвес, ажылга шаптыктыг четпестерни шүгүмчүлеп, ажыл кылбас, арагачы чагаалларны «Мергелдейниң» булуцунга сойгаалап турарын номчукчулар биилер. Райкомнар, райкүүскомнар, чер-черде партия организациялары, албан организация, бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары солунга үнген шүгүмчүлелдi түүлерни кичээнгейлиг көрүп, айтыкан четпестерiи чайладыр талазы-биле кандыг ботгут хемчеглерни алганын редакцияга дарый дыннадып, харымны берип турары эргежок чугула.

1973 чылдың дүжүдү дээш демисел калбарган. Хөвү турлагларында, бригадаларда тараажылардың, механизаторларның ажыл-ижии, хоорай-суурлар чаагайжыдылгазының, малдың часкы байдалының, кыргылдага белеткелдiң дугайында база оон-даа өске темаларлыг чагааларны номчукчуларындан «Шын» хөй-хөйүү-биле манап тур.

Ол ышкаш ажыктыг ажыл кылырындан өйталаспар ийи-чаңгыс чалгааларны болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун үреп, арага-дарыже хандыгар толеп чоктарның четпестерiи факт, барымдаалыг кылдыр илередiп бижиир херек. Опаашкан ажылынга кызымак, күрүнениң, хөй-ниитиниң херээн улуу-биле үнелеп билир, уруг-дарыың культуруду, төлептиг авыл-чанга киижилер дээш бүгү иүүүн, биилиин берип чоруур киижилер бистиң аравыста дыка хөй. Оларның дугайында делегерецгей-биле бижиңер, эргим номчукчулар!

Космос шинчээчилериниң байырлалы

Москваның ажылчы чоннарының болгаш пайысталы гарнизонунуң дайынчыларының төлээлекчилериниң Космонавтика хүнүнге тураскаатказын хуралы апрель 12-де Совет Армияның Төп театрынга болган. Президиумда — эштер Ф. Д. Кулаков, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. В. Смирнов, партия, совет болгаш хөй-ниитиг организацияларының харыысалгалыг ажылдакчылары, сураглыг эртемденнер, космонавтар, шериг начальниктери, космос техниказының тургузукчулары, будүрүлгениң мурнакчылары.

Моссовет күүскомунуң даргазының бирги оралакчызы В. П. Исаев хуралды ажыткан. Ол ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик М. В. Келдышке сөс бергеи.

Бо чылын Космонавтика хүнүн СЭКП-ниң XXIV съездиниңиң болгаш бистиң партияның Төп Комитединиң декабрь Пленумунуң шиитпирлерiи амыдыралга боттандырары дээш күш-ажылчы көдүрүлүшкүнүүн үезинде демдеглеп турар-дыр бис деп, академик чугаалаан. Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының даазгаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш чурутта калбарган деп, академик демдеглээн.

М. В. Келдыш космос шинчээриниде чаа-чаа чедиишкиннерiи чугаалаап, бо талазы-биле делегейге кады ажылдажылганың таптыг херээнге ужур-дузазын демдеглээн.

Космоска баштайгы ужудуушкунну кылган киижи — космонавт Ю. А. Гагариниң адынаң бүгү делегейге чаңгыланып үнген уттундурбас хүнден бээр он ийи чыл эрткен деп, В. И. Ленин аттыг электро-механиктиг заводтуң слессары, коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы К. П. Сахаров чугаалаан. Бистер, ажылчыннар, космос шинчилээрiнге чаа-чаа чедиишкиннерни улуг чоргаарал-биле хайгаарап, ол дээрге, чер кыриның сорулгаларын шиитпирлээрiнге база чугула дээрзин билип турар бис деп, К. П. Сахаров түңнелинде чугаалаан.

Индирде — ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, ужар чүүлдүң генерал-майору, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры В. А. Шаталов.

Улуг Ленинниң тургусканы Совет Эвилели космонавтиканың тыныглаи черi, бистиң чуртка бир-ле дугаарында бо талазы-биле эң чугула балыммарны кылган дээрзинге чоргаарланып турар бис деп, ол чугаалаан. Космоска бистиң тиилелгелериниң Коммунистиг партияның, совет улустуң ачызында чедип алдыңган.

Ужудукчу-космонавтылар чоокта чаа партияның чаа билеттерiн хүлээп алганнар. Ол уттундурбас хүн бистер боттарывыстың бүгү күжүвүстү Коммунистиг партияның, коммунизмниң улуг херээнге юлуу-биле бээрвистiп база катап даңгыраглаан бис деп, В. А. Шаталов чугаалаан.

Хуралдың ынжыкчилерге СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагааны улуг көдүрүлүшкүн-биле хүлээп алганнар.

(СЭТА).

Чөвүлел хурал

Дүүн Кызылга республиканың улус өредилгезиниң ажылдакчыларының чөвүлел хуралы болуп эрткен. Хуралды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме ажыткан. Аңаа «Аныяктарның бүгү-ниитiя ортумак өредилгезинче чылчыдгени доозар талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерiи күүседиринге республиканың улус өредилгезиниң ажылдакчыларының ролюн бедизер дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди СЭКП обкомунуң эртем болгаш өредилге черлериниң киллизиниң эргелекчизи П. Т. Киселев кыланн. Хуралга «Бүгү-россияның улус өредилгезиниң ажылдакчыларының чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында» республиканың Чыгыышкын министри Д. Б. Ондар дыннадыг кылган.

Илеткел талазы-биле Таңды районнуң Владимировка школазының директору Т. И. Агапова, Кызылда күрүненiң башкы институлунуң ректору Х. С. Алдын-оол, Тураның № 1 школазының директору Н. В. Селина, Эрзин районнуң Нарын школазына өредилге эргелекчизи Н. Д. Данаа, Кызылдың хоороно эргелекчизи З. Ф. Борисова, Өвүрүнүң райоио эргелекчизи Т. С. Доңган, СЭКП Каа-Хем райкомунуң секретары Ш. Х. Сөрээдар, ВЛКСМ обкомунуң секретары Е. Д. Пала болгаш оске-даа аштер санал берген.

Чөвүлел хуралдың түңнелинде Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу чүве чугаалаан.

Улус өредилгезиниң дугайында партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерiи Тыва АССР-ниң школаларынга күүседир талазы-биле хемчеглерни хуралга хүлээп алган.

Партийжи амыдыраа

НИИТИ КҮШ-БИЛЕ

Кызылдың ийнги автотранспорт бүдүрүлгези 60 чылдың январь, февраль айларының бүдүрүлге планнарын канчаар күүсеткенин, ылангыя бүдүрүлге программазын оң үеде 109,2 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерииниң планын 115,5 хуу күүсеткенин база бо чылдың баштайгы ийи айында автобүдүрүлге коллективи чүүк сөөртүрүнүн тонна талазы-биле планын 116 хуу күүсеткенин, оон ынай тонна-километр талазы-биле чүүк дажылгазын 106 хуу чедиргенин болган оске-даа чүүлдерни оон удуртукчулары-биле даа чугаалашпайн, албан черинин чанында делгеп тургузуп каан көргүзүг самбыраларындан база билип ап болур. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ында көскү агитацияга бүдүрүлге черинии көрүнчүү бооп турар. Маңаа бадыткал кылдыр мындыг чижектя киирип болур. АТБ бо чылдың бирги кварталында чүүк сөөртүрүнүн тонна талазы-биле планын 113,8 хуу, тонна-километр талазы-биле онаалданы 105,2 хуу күүсеткенин юп-дораан бижээш, көргүзүг самбыразында аза каапкан.

Партийжи көскү агитацияны ынчаар тургускана бүдүрүлге черинде ажылдап турар кижилерниң сеткил-сагыжын көдүрүп турар болган оон ажылынга дузалыг бооп турар дээрзи билдингир. Көскү агитацияны коллектив кежигүннерине болган келген чонга солун көрүштүг тургузарынче партбюро секретары эш В. Н. Комарова улуг кичээнгей салып турар.

Маңаа тодаргай чижек кылдыр чамдык чүүлдерниң дугайын чугаалап көрээли. Бүдүрүлгенин социалистиг хүлээлгезин, оон негелделерин үскай самбырада улгаттыр бижээш оскан. Оон ынай ында күш-ажылчы алдарның тугун база тургускай. Бо хүннерде ол тукту мурнакчы чоланчы В. Бобровтун, септекчи П. Петровскийнин, № 4 бригаданың бригадири Г. Монизтин болган № 2 колоннаның начальнигги И. Волошининн алдары дээш көдүрген.

Коллективке барганнар бүдүрүлге черинин амыдыралында хөй чүүлдер хүн бүрүде болуп турарын билип ап болур. Чижээ, ук коллективте коммунистиг күш-ажылдың деп атты чедип алган сес бригаданың база ол атты дээш шудургу демисежип ажылдап турар 12 бригаданың социалистиг хүлээлгелерин улгаттыр бижээш, үскай самбырада тургускан.

Социалистиг чарыштыг партия организациязы оон тинлекчилериниг материалдыг болган моральдыг ишгни бээр кылдыр тургускан. Тинлекчилер бүдүрүлгенин бодунун шилчин чоруур түкчүштарын акша шаннаддары-биле кадыг ап турар. Ажыл мергежилинии аайы-биле социалистиг чарыштыг организастааны алаан солун. Бодунун ажылынга мергежилин бедиткен болган оны дерек кырында күүсеткен кижиге моральдыг болган материалдыг шаннал-макталыг дораан көргүзүп турар. Ындыг шаннаддарның хевири янзы-бүрү: чурттун дыштанылга бажыннарынга халас баары, бодунун эвлечелиг шөлээзин чылдың кайы-даа үезинде ажыглаарын болуп шилип алыры болган оон-даа оске чүүлдер бар.

Ук организацияда улусчу контролёрлар база дайынчы ёвүбиле ажылдап турар. Оон даргазы коммунист В. Антаков ында турар улусчу контроль болүктериниң кежигүннерин ажылдың бүгү черлериниг мергежил аайы-биле таарыштыр тургускан болган олар хүлээлгени бижыг күүседип турар. Бо организацияда улусчу контролёрлар болүүнүн хыналга актызын көскү черге дораан азып турар. Ынангыя мындыг чүүлдү сонуургап болур. Ында бижип турары: «Чамдык кижилер спидометриниң ында эвес ажылдап турарын ажыглап алгаш, автомашинаны бодунуң туразы-биле ажыглаар чоруктар болу бээр...» дээн. Оны чайладырының хемчеглерин улусчу контролёрлар болүү хайгаралга алган болгаш ол талазы-биле кылдынган ажылды партия организациязынга илеткеп турар.

Ийнги автобүдүрүлге черн коммунистериниң төлептиг салгакчыларын белеткээр ажылче кичээнгейни база салып турар. Партия организациязы ында комсомол комитеди-биле кады төлептиг комсомолчуларны партийжи хүрээленге хүлээп алырының айтырыынче база кичээнгейни салган. Партия организациязы болгаш комсомол комитеди ашгы үеде коммунистиг күш-ажылдың коллективи атты чедип алыры дээш демисежип турар комсомолчу-аныяктарның звено удуртукчүзү В. Шабалинни, бригадир А. Фадеевти оон эжи В. Строговту болгаш комсомолчу-аныяктар бригадазының удуртукчузу Е. Жуковту партийжи хүрээленге киирип алырының белеткел ажылын чорудуп турар. Ук эштер бүдүрүлге черинии мурнакчылары болгаш хөй-ниитии ажылынга идепкейлиг бооп турарын хоочун коммунистер үнелеп көрүп турар. Чоокку үеде болуур хуралга оларны партийжи хүрээленге хүлээп алырының дугайында айтырыгны кижи бүрүзүн шылгалаа-биле партия хуралынга көөр.

№ 2 АТБ-де партия организациязының ажылында эки түүлдерни демдеглевишаан, хайгаралга алдынмайн турар чамдык айтырыгларның дугайын чугаалаза чогуур. Партия организациялары, ылангыя Кызыл хоорайның чер-черде партия эге организациялары партийжи ажылды чорударының перспективтиг планнашкының тургузарынче болган ол планны ёзугаар ажылдап киреринче шилчээн. Ындыг болзаалаа үстүнде партия организациязында ындыг планны амгы тургуспаан.

Администрация черинин ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргени партия организацияларынга партияның Уставы тывыскан болгай. Ынчаза-даа № 2 АТБ-де партия организациязы ол эргени кошкак боттандырып турар. АТБ-нин директору эш Сатаев квартал санында-ла бүгү коллективтиң ажылдынчыларының ишгни хуралынга илеткел кылып турарын парторганизация партийжи контрольдуң бир хевири кылдыр санап турар. Коллектив мурнунга түүнел чугааны кылыры удуртукчу бүрүзүнүң база бир хүлээлгези. Ынчаза-даа ук ажылды оон-биле кызыгаарлап болбас.

Бир эвес партия бюрозунуң болгаш коммунистерниң ишгни хуралдарынга бүдүрүлге участоктарының удуртукчуларының илеткелдерни ой-шаанда дыннап, оларга чогуур угланышкыннарны берип турган болза, администрация черинин ажыл-чорудулгазынга ол дээштиг болгаш аңаа партийжи салдарны чечирери чугаажок болгай. Ындыг арганы база ажыглавайн турар болганда, бо талазы-биле партия организациязының ажылы ам-даа чогуур деннелде тургустунмаан.

Ийнги автобүдүрүлге улуг коллектив. Оон ажылын башкарып чорудары хүндүлүг болгаш харыысалгалыг хүлээлге. Ону коммунистер күүседип турар. Ынчангаш тоскү беш чылдың шиитпирлиг чылында ук бүдүрүлгенин чеминшкинниг ажыннан шыдаары чугаажок.

С. ТАМБА.

«Шынның» корр.

ЧЕДИИШКИННИ БЫЖЫГЛААР

Хөйжу Долума Сереннин кыштагда бажыңы деңгем-даа болза, аңаа чымалган кижилер арай деп-ле сыңчыр болду. Тее-Хемде «Чодураа» колхозтуң хойжулары бирги кварталда ажылын маңаа түүнээнмер.

№ 1 бригаданың удуртукчузу, сураглыг хойжу И. Данзурун туруп келди:

— Чарыштыг эжим —«Тее-Хем» совхозтуң О. Шынаа салбырының хойжузу Самба Саналга чагаа бижип алдым. Номчуптайн: «Амыр-мендиңерни айтырдым. Эки, хүр кыштагладывыс. Кодаңда 371 төрүүр хөй бар, бо үеде оон 340-ни төрээн, 367 хураганны менди камгалап алган бис. Хойнуң күш-деңгели эки, хураганнар эки доругуп тур. Хөй дүккүр, сүткүр болзун дээш чылыг сугну, немелде чемнерни берип келдинвис. Соругаавыс—ам төрүүр хөйларның хураганын менди алыр, часкы доңаттан ону камгалавар, дүк кыртыядавын организастыг эрттирер. Силерниң байдалыңар кандыгыл, бижип көрүнер. Ийнги кварталда ужуражып, арга-дружулгавыс солушсувусса кандыгыл?..»

— Чүүлдүг-дүр, чагааны чорудар — деп, хойжулар бир үн-биле деткидилер.— Оя база хоочун хойжу болгай. О. Шынаанның бешки бригадазы хүр кыштаглаан дивежикпе, оон көргүзүглери шыыракла боор.

Чымдаң малчыннар улаштыр ажыл-херектерин сайгарып киришпитлер.

— Төрүүр чүс хөйдан 90 хураган алыр планныг болгай бис. Ам херек кырында еезен четкелек. 1900 ажыг хөй ам орайтап төрүүр. Соругга чүл? Кыштаглардан чазагларже далажып кешкен хөрээ чок. Часкы үе биске онза аймылдыг бооп турарын кым билбезин? Эрткен чылын апрель эгезинде колхоз ниитизин-биле төрүүр чүс хөйдан 97 хураганны алган турду. А сөөлүңде барза-барза, 79-ка дүштү чоп. Чүтле № 2 бригададын апрель, май айларда 270 хураган өлгеп болгай. Ынчангаш кыш эрткен дээш хол салдынар эргевис чок. Малдың деңгидезинге, оон дүңүүр болзурунга шаптыктыг дайынын — саргыбиле демисежипе болза таларлар. Саргы дүжер бетинде коданнарыны бригада кежигүннери демнежип турган, бирден бирээ чокка дуставаан эгелээл. Коданнарда бар хураганнарны менди доруктургаш, ам төрүүр ужуруг хойларның хураганнарын эки алзывыеса, хүлээдге күүсеттинер-дир деп олар түңнээш, ынак туржурун дугурушкан.

«Иван Данзурун ышкаш чарыштыг эжиниг эки түңнелдерин илистиптер хире хойжулар колхозта бар: Максим Сувандии, Борис Сыраа, Оюн Бара, Соян Чикей, Шинит Серен, Адыш Адышаа... Хой ооллаашкынының сөөлгү түңнелин-биле төрүүр чүс хойга онаалтыр 105-тен эвээш эвес хураган аптар идегел оларда бар. Ынчалза-даа төрүттүнген хураганнарындан 11-ден 69 чедир чидирилиг болган кезек малчыннар колхозтуң ишгни көргүзүглерин куду тыртып турары хонудавчыг. Б. Эртине, Г. Луду, А. Лагбуужап, А. Хүлер-оол, О. Даржаа, С. Чавчын-оол болгаш өскеда эштерни хойжулар чидиргелде шүгүмчүлеп турду. Хууда харыысалга чок чорук — оларның кол четпези. Ынчалзада колхозтуң талазындан ол боданнарже онза кичээнгей салган болза, байдал моон чүгээр болур иймек. Чидириглиг хойжуларның хөй кезии аныяк дүржүлгазы эвээштер. Багай көргүзүглүг ындыг малчыннар хөй эвес болганда, оларга дүржүлгалыг хойжуларны быжыглап болгай. Ол «шефчилер» арга-сүмезин-биле, ажылишчи үлегери-биле дуза чедирери чугаажок. Коллективтиң кежигүн бүрүзүнүң эки ажылындан чедиишкин тургуетулгар дээрзи билдингир.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

Беш чылдың кижилери

КҮЗЭЭНИН ЧЕДИП АЛЫР

«Мергежил талазы-биле эң дээре кижи» деп социалистиг чарышты ВЛКСМ Тыва обкому үлетпүр, тудут, көдээ ажыл-агый болгаш улус ажыл-агыйның оске-даа адырларының аныяк ажылдакчыларының ортузунга 1972 чылда чарлаан. Ол бедик атты чедип алыр дээш аныяк ажыл-ишчилериниң ортузунга чарыш чыл дургузунда чоруп келген. Тудугжулардан № 48 тудут эргелелиниң Мария Васильевна Сафроновага удуртқан шеверлекчилер бригадазында Нина Оюн ол атты чедип алган, комсомол обкомунуң «Мергежил талазы-биле эң дээре кижи» деп диплому-биле шаңнаткан.

Нина Оюн шеверлекчи болуп ажылдаа-ла чүүлө үш чыл ажыг турар. Ажыл стажы улуг эвес. Ынчаза-даа ол бодунуң ажилынга мергежилдиг кижилериниң бирээзи. Профессионал-техниктиг училищеге киреректе, тудут талазы-биле ол чүвү-даа билбес турган.

Бистиң чуртувустуң тудугжунуң кыйын будуруп турар ажылы совет ниитилелди хөгжүдеринге болгаш кижиниң амыдырал-чурттазының чавагай байдалын экижидеринге улуг ужур-дузалыын, ол мергежилге ооренип алырга амгы үеде эргежок чугулаазын башкылары болгаш мастерлер аңаа хөй удаа чугаалаан. Сүмелер ёзугаар Нина Оюн тудугжу болуруң шуут шиитпирлеп алган. Ынчангаш бо талазы-биле төөретиктиг билиглерни шиңгээдип алырынче сүндугуп кирген. Училищени доозуп тура, ийнги разрядтың шеверлекчизи атты ол чедип алган.

— Кажа ажылдаарыл деп, айтырыг доозукчуларның мурнунга тургустунган.

Олар үр-даа боданмаан. Хүн бүрү сайзырап орар аныяк республика найысылалында будуруглеринг, чурттарының болгаш культураның хөй санныг тудугларын тудуп турар. Аңаа күш-ажылчы үлүүн кимирин доозукчулар дорту-биле шиитпирлээн.

№ 48 тудут эргелелиниг келирге бөлүк аныяк кыстарны комсомолчу-аныяктарның бригадазы кылгаш, дүржүлгалыг ажыл-ишчи М. В. Сафроновага бригадирледип каан.

— Тудугларның шеверлеп ажылдарын эки шынарлыг кылып, мергежилди бедиңерииге Мария Васильевна меңээ улуг дузаны көргүскен болгаш көргүзүп-даа турар— деп, Оюн чугаалап турар. Шынап-ла, эш Сафронова аныяктарны шеверлекчиниң белеп эвес мөргежилиниге хандыкшыдар, мергежилии бедидер талазы-биле бичө эвес ажылды кылганын мактаар ужурлуг. Нина бригадирииниң ёзулуг салгакчызы болуп өзүп орар. Мария Васильевна ажыл ужуруңда кайнаар бир чер чоруурга, оон орнунга ол төлөзөлеп арткаш, бригаданың ажылын башкарып турар.

Бо бригаданың кежигүннери эмнелге комплекизиниг, № 12 квартилда чурттагга бажыңнарынга болгаш өскеда объектилерге шеверлел ажылдарын кылган. Оон шынарын көрүне комиссиязы эки деп демдеглээн. Нина Оюн бердинген онаалданы шынарлыг болгаш дүрген кылыр талазы-биле өөрүндеп ылгалдыг. Мергежилдиң бедиин ол хереченлеп турар. Оны канчап чедип алганыл? Оон чажыды — ажылынга сагыш-сеткилинден оон бердингенинде, мергежилии бедидер дээш хүн бүрү сагыш салый, мурнакчыларның дүржүлгазын чогаадыкчы ёзу-биле шиңгээдип ап турарында база бодунуң кызымаккай ажыл-ишчизинде. Күзээнин чедип алыр дижир болгай. Нина Оюн мергежилдиг «тудугжу болур дээн сорулгазын-ыяапла чедир алыр. Эрткен чылгы баштайгы күш-ажылчы чедиишкиннери, алган үнелели ону бадыткап турар. Ынчаза-даа аңаа Оюн доктаавайн, харын мергежилди улам бедидерин шиитпирлээн. Ол үшкү разрядтың шеверлекчизи. Оон-даа бедик разрядты чедип алыры-биле бүгү-ле хемчегларни ол ап турар.

Нина Оюн идепкейлиг хөйниитичи. ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң кежигүнү, бригадада комсомол бөлүүнүң удуртукчузу. Бригада тудут эргелелинде мурнакчы ажылдыгларның бирээзи. ССРЭ-нин тургустунганының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка бригада кежигүннери идепкейлиг киржип турган, бедик күш-ажылчы көргүзүглерлиг болган. Олар үүлгө ажылга эвес харын база амыдырала төлептиг чорууп көргүскен. Ынчангаш эрткен чылын бригадага коммунистиг күш-ажылдың коллективи атты тывыскан. Бо бедик атка шеверлекчи кыстар төлептиг болуп турарлар. Тоскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының эрткен үш айларының планын олар ажыр күүсеткен.

Шеверлекчи бригаданың күш-ажылчы чедиишкиннерин комсомол бөлүүнүң организастыг болгаш масса-политиктиг ажылын экижиткенинии ачызында чедип алдынган. Комсомол хуралдарында бүдүрүлгенин ажыктыын бедидерииче, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче угланган болгаш оске-даа айтырыгларны каш удаа чугаалашкан. Шеверлекчи кыстар чурттан турар черинде солун кежээлерни эрттирип, лекция, беседаларны дыннап турар. Организастыы-биле шин, концерт, кино көөрү чаңчыл болган.

Тоскү беш чылдың шиитпиргиг чылы — 1973 чылда Нина Оюн бердинген онаалданы чүүлө эки шынарлыг күүседир сорулгазы салган ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: Нина Оюн.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Апрель 21—коммунистиг субботник

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ФОНДУЗУНЧЕ

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң партия организациязы колхоз баштаар черн ленинчи субботникти эрттирериниң штабын тургускан, ажылын оң организастап турар.

Колхоз төвүнде тудугжу, хойжу бригадаларда, фермаларда тайылбыр ажылы чорудуп, ол хүн кылыр ажылдарны тодаратканын. Субботникке ниитизи-биле 392 кижи киржир. Шүй бугазының дөзүн аштап арыглаарынга 105 кижи, үш машина, Кедээ-Шөл бугазының ашталгазынга 100 кижи, ийи машина болгаш, Арыг-Үзүү деп черге тарыга шөлүүнүң хараганын сөп, дажын аштаарынга 60 кижи, ийи машина ажылдаар.

Чамдык кижилер ууур чаагайжыдыгазынга киржип, ыяш тарыыр, штакетниктер септээр, кадарчыларның кажаларының көрженин хоорун, малчыннарга дузалажыр.

Ленинчи коммунистиг субботникке ажылдааны 670 рубльди тоскү беш чылдың фондузунче шилчидер хөп ниитиирлээн.

С. КАРА-САЛ.

• • •

Тее-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң ажыл-ишчилери коммунистиг субботникке организастыг киржирин чаңгыс эп-сеткилдиг шиитпирлээн. Субботник эрттирериниң штабы белеткел ажылын чорудуп, ол хүн кылыр ажылды чугаалажып алган.

Тайгага оттуулар ыяш белеткелиниг 85 кижи ажылдап, 130 кубометр ыяшты белеткээр. 115 кижи суур чаагайжыдыгазынга киржип, херииннер септеп, кудумчулар аштап арыглаар. Хойжу бригадаларның болгаш инек фермазының малчыннары, саанчылары, кыштаглар девискээрин аштап, кажаалар коржедин хоорар.

Апрель 21-де ниитизи-биле 312 кижи алды автомашиналыг, ийи тракторлуг ажылдаар. Ол хүн ажылдаан акшадан 612 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер.

Д. ДИРЧИН.

• • •

Баян-Колчулар апрель 21-де субботникке киржириниг белеп. Аңаа 400 ажыг кижи, 4 автомашина, үш трактор ажылдаар. Кара-Булуңга, Сарыг-Булуңга ийи километр дурттуг черге буга унуп аштаар. 10 хире кижи Кара-Таңга чер суггарыягазынга ажылдаар. Оттуг-Даш фермазының саанчылары фермага өдек болуп, чурттаага бажыңдарын чугайлап ферма девискээрин арыглаар.

«Х Улуг хураа» колхозтуң колхозчуларының ол хүн ажылдаан акшазындан 300 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидерин шиитпирлээн. Ажылга херектээр херекседерни белеткеп турар.

Б. ВАҢЫТ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

• • •

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозта партия комитеди чоокта чаа болуп эртнен бюрозунга апрель 21-де болуур Ленинчи субботникке кыйын чорудар ажылдарны тодаратканын. Субботникке школа коллективи-биле кады 800 кижи киришкен, 500 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер.

Ийме суурнуң Ленин кудумчузунда 200 ажыг метр черни сайлап дескилээр, суур иштиниң 6 кезек черге буга кежир ковурургежтерни кылыр, 2,5 км хемчээлдиг черниң бугазын аштап арыглаар, МТМ-ниң херимнин септээр, 1 км хемчээлдиг кудумчу черимин штакетник-биле септеп чугайлаар, кол кудумчуларга 250 дээ ишзы-бүрү ыяштарны тарып олуртур, школаның 1973—74 оөредилге чылында одаар шяжын Кара-Дыт деп черге хап белеткээн, ол-ла хүн школа чанынга чедирер болгаш оон-даа оске ажылдарны кылыр. Ол субботникке 5 дугуйлуг тракторлар, 12 автомашина киржир.

О. АРАКЧАА.

Эконимиктиг билиглерниң үндезинниери

3. ЧАРЫШТЫҢ АМГЫ ҮЕ-ЧАДАДА

БИСТИҢ чуртувустуң амгы үеде хөгжүлдезинин онзагай байдалдары чарыштың чамдык чаа негелделерин улам тодаратканын. Ол негелделер бүдүрүлгенин өзүп турар техник-эконимиктиг деннелии, социалистиг ниитилел харылзааларының ыяшын, ажылчы чоннар массаларының эртем-биилиин, культуразын болгаш бедик медерелдиин, коммунистиг тургузушкунга чаа социалистиг сорулгаларны илередип турар. Бо байдалдарга ажылчы чоннарның чүгле чогаадыкчы идепкейи бээйир эвес, а коллективтериниң болгаш чамдык ажыл-ишчилериниң инициативазы, эгелээшкини болгаш бот-тывынгыр чоруу улам калбарар.

Социалистиг чарыштың организастаарында боттуг өскерилгелер ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бүгү талазы-биле бедидерин негеп турар. «Төөгү талазы-биле бистин турган байдалдарывыска хамаарыштыр сан талазы-биле түңнеддерни үргүлчү бирги черге салып,— ынча тонна көмүр, ынча тонна нефтини, ынча тонна тараану, ынча санныг тракторларны бээр деп көрүп турган болгай бис. Ынчаарга сан талазы амгы-даа үеде биске чүгүлө болбайн ган. Ынчаза-даа продукцияның шынарынга болгаш бүдүрүлге ажылының экономиктиг талазынга хамаарышкан көргүзүтлер-биле ол бүрүн болгаш түдүш хөлбаалыг болуп, чижээ, кандыг-бир удуртукчу кижи продукцияны бүдүрүп үндүргени дээш санажып турган болза, оон ажылын чүгле: ол чогум кандыг өртек-үне-биле чедип алдынганыл деп чүвени тодаратканын, ам үнелеп көрген турар ужурлуга — деп, СЭКП-нин XXIV съездизинге Л. И. Брежнев илеткелинге демдеглээн.

Ниитилел бүдүрүлгезинин ажыктыын бедидер дээш демисел ажылчы чоннарның болгаш коллективтериниң социалистиг хүлээлгелериниде толаргай болгаш долузу-биле илереттинип турар.

Ылангыя Москва чурттуг аргыкчы М. С. Ивановникова камнап алдынган чиг-эттен продукция бүдүрүп үндүрериниң көвүдедир дээш чарышты эгелээн. Горькийниң автозаводунуң коллективи күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң бригада аайы-биле болгаш хууда планнарын ажылдап кылыр база боттандырар дээш шимээшкинниң эгелекчизи болган. Ындыг чижектер кайда-даа хөй.

ЭРТЕМ-ТЕХНИКТИГ депшилгени дүргедедир дээш чарыш амгы үеде бүгү улустуу болуп калбарып турар. Чаржып турарларның күжениишкиннери чаа техниканы чогаадып кылырын болгаш пептередирин дүргедедиринче, ам эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрериниче, чаа объектилерни техника-экономика талазы-биле шиңгээдип алырының хуусааларын кыларынче, бүдүрүлгени комплекстиг механизастаарынче болгаш автоматчыдарынче, ону бүгү тала-биле чаартырынче, нарын машиналарның, агрегаттарның, автоматчыткан шутумнарның дең-дески ажылдаарын хандырарынче угланган.

Техниктиг депшилгенин темпилери инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш эртем ажылдакчыларының идепкейлиг чоруунун деннелиниден база дыка хамаарыр. Бир эвес чарышка инженерлер болгаш экономиктер, эртем-шинчилел болгаш төлевилел институттарының, конструктор бюроларының болгаш лабораторияларның ажылдакчылары кирипшес болза, чарыш дээштит болбас деп чүве билдингир. Чаартыкчы саналдарны пептередиринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерииниң комплекстиг планнарын ажылдап кылырынга ажылчыннарга дуза чедирер талазы-биле чогаадыкчыларның болүктер болгаш бригадалар школаларын тургузар дугайында эгелээшкин деткимчени ап турар.

Чарыштың хөгжүдеринге ажыл-агый реформазы улуг салдарларны чедирген. Бүдүрүлгенин курлавырларын дилеп тыварынга болгаш ону сайзыраңгайжыдарынга ниитии берип турар.

Ажыл-агый чорудулгазының экономиктиг көргүзүглери болур орудланын болгаш оруллыг болур чоруктун ролюн бедиткени фондуларның дедир агиттинери, продукцияны сайгарарының көргүзүү, материалдыг сонуургалды күштелдиргени—бо бүгү чүгле сан талазы-биле көргүзүглерни эвес, а хамыктың мурнунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, кол болгаш саарылга фондуларын чеп ажыглаары, продукцияның шынарын, бүдүрүлгенин орудлагыг болурун бедидери дээш ышкаш шынар талазы-биле көргүзүглерни чедип алыры дээш демисежиринче бүдүрүлге коллективтерин хаара тудуп турар.

Социалистиг чарышка ажыл-агый реформазының салдар чедирип турарын өске бир ээ чугула түүлден база көрүп болур. Чаа байдалдарга чарышбиле планның аразында хамаарыылгазы өзээн өске болуп, чарыштың түңнелдерин үндүрериниң негелдезин өскерлип турар. Моон мурнунда хүлээлгелерни алырда-даа, чарышка тинлекчилерни тодаралып илередирде-даа, а ол, ышкаш чаржып турарларга материал болгаш мораль талазы-биле деткимчени көргүзөрде-даа планның күжениишкиннигг байдалын херекке албайн, колдуунда-ла планны ажыр күүсеткенин барымдаалаар турган. Оон-биле кады планны дыка ажыр буу-хаа күүседиптер чорук планны тодаргай, боттуг кылдыр тургуспаанын хереченлеп келир. Оон кадында чоннун хереглелин болгаш чамдык чиг-эттин байдалын алгаш көөрге, продукцияның чамдык хевирлерин планнан ажыр күүседиринин ажыы база чок болуп келир болгай.

Бүдүрүлгелерге болгаш тудугларга дериглелер, өөр-өөр кезектер база бедидилер дээш ышкаш онзагай хереглелдиг продукциязын хуусаа бетинде хөйү-биле бүдүрүп үндүрүптерге, бир эвес хереглекчи ол продукцияны ажыглаарынга белеп эвес болза, улус ажылагыйының эрге-ажынга ол дүүшпейн баар. Хереглекчи ол белеп кылдыр бүдүрүп каан продукциязын өртээн төлеп беринкеп болза, оон саарылгазынга эт-херекседер көвүдээр, ол чорук алыр орулганы эвээжедир, оон тайлымы-биле шаннал-макталт фондузунун хемчээли база эвээжээр. Хуусаазындан эрте бүдүргеш бе-

ХОВУ ТУРЛАГЛАРЫНДА МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДАР

Беш чылдың шиитпирлиг ушкү чылында чагагай дүмүттү чедип алыр, часкы сезонныг ажылдарны ныска хуусаада доозар дээш ажылдап турар ажыл-ишчилерниң ортузунда организастыг болгаш масса-политиктиг ажылдарны чер-черде партия организациляры чорудуп эгелээн. Бо хүннерде хову турлаглары көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлери-биле шиметтинген. Агитаторлар, политинформаторлар, лекторлар механизаторларга хүннүң чыгыы залдап барып турар. Хову турлагларында культура-массалыг ажылдар кидин түлүк хайнығыл эгелээн.

Чамдык партком секретарылары-биле бистиң корреспондентивис телефон дамчыштыр харылзашкаш, хову турлагларында партийнин организастыг болгаш массаполитиктиг ажылдарның чорун турар байдалын сонуургаан.

Партком секретарьларының харыыларын моон адаанда парладывыс.

ТАҢДЫДА «ТИНЛЕЛГЕ» СОВХОЗТУҢ ПАРТКОМ СЕКРЕТАРЫ С. СЕДЕН-ООЛ:

— Часкы хову ажылдары бисте кидин түлүк чоруп турар. Бисте тос хову турлаглары бар. Турлаг бүрүзүнге көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлери-биле шиметтинген. «Беш чылдың шиитпирлиг, ушкү чылын күш-ажылчы чедишкиннери-биле доозазылыгар!», «Механизаторлар часкы тарылганы кыска хуусаада доозар дээш чарыгче!», «Чарышка тинлекчи болуңгар!», «Тинлекчиге дениежиңер!» дээш ышкаш лозуңнар барык турлаг бүрүзүнде. Ажыл-ишчилерни олар улам сорук кииряп турар.

Турлагларда социалистиг чарыштың негеделериниң, механизаторларның хүлээгелерин көскү черлерде аскап. Оң ышкаш тос турлаг радиопривёмник, телевизор, помнар, сеткүүдлер болгаш шыдырга, даалы дээш өске-дең чүүлдер-биле бүрүн хандыртырган.

Бо хүнперде № 4, 7, 8, 9 хову бригадаларында «Молниялар», агитхуудустар, хана солуннар үзегүлээн.

Ол ышкаш партком кежигүннери, агитаторлар, политинформаторлар, лекторлар ховуда ажылдап турар ажыл-ишчилериниң ортузунга массаполитиктиг ажылды чорудуп эгелээн. 14 кижиден тургустунган бирги болук ацы-аңгы хову бригадаларынче алтанышкан. Оон нодоо Совет даргазы Андрей Амбаржы, совхоз директорунуң орнак-чылыгы Виктор Сагды, рабкоон даргазы Михаил Монгуш, школа директору Валентина Протасова болгаш өскелердээ ажыл-ишчилерге солуп лекция, беселаны кылганнар.

Бригадалар болгаш тус-тус механизаторларның арасында социалистиг чарыш - калбарган. Аңаа тинлекчи болуп дээш кижи бүгүдеи бо хүнперде улам кызымаккай ажылдап турар. Оларның күжениишкинниг ажыл-ишчиниң түңнелинде совхоз 8 муң га черниң шитпи базырган. № 8 болгаш № 9 бригадалар шык базырыышкынын өске бригадаларны мурнай доозан.

Механизаторларның арасында социалистиг чарыштың түңнээри. Аңаа тинлекчи болган механизаторларга Олег Ондар, Май-оол Алдын-оол (№ 9 бригада), Доңгак Кызыл-оол, Май-оол Ооржак, Монгуш Хүреш-оол (№ 8 бригада), Людуп Кызыл-оол, Бады-Хөө Кызыл-оол (№ 7 бригада) оларга шилчиир выпмепедерин болгаш өртем-тиг барааннарны тыыскан.

ЧӨЭЙ-ХЕМЧИКТЕ «БОЛЬШЕВИК» СОВХОЗТА ПАРТКОМ СЕКРЕТАРЫНЫҢ ОРАЛАКЧЫЗЫ Х. ХАЯЯ-ООЛ:

—Совхозтуң механизаторлары ышкы базырыышкынче массалыы-биле киргеп. Оларның ортузунда агитас-массалыг ажылды партком план ёзугаар чорудуп турар.

№ 1 болгаш № 2 хову бригадаларывыстың турар черлеринде көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлери — стеңдилери, лозуңнарны, диаграммаларны, плакаттарны кылган. Механизаторларның дыштанар түскай өрөөдерин белеткээн. Ында түр библиотеканы организастаан. Ол ышкаш ойнаар херексеглер: шыдырга, машкы, хол бөмбүт болгаш хөгжөм херексеглерни турлагларда бар.

Агитаторлар, политинформаторлар, лекторлар болгаш партком кежигүннери түскай кылган график ёзугаар хову турлагларында дежурныйлап турадлар. Культура бажыңының агиткультбригадазы сонуун программалыг концерттин белеткеп алган. Удавас олар механизаторларга зоддап чедө бөөрдер. Совхозтуң иденкейлиг агитаторлары—библиотекарь Хертек Седенмаа, хереңээнер товуленнин даргазы Ооржак Долзат, башкы Зоя Конгар болгаш өскелердээ хову турлагларында баштайгы беселаны кылганнар.

Часкы тарылгада совхозтуң 49 механизатору ажылдап турар. Оларның арасында социалистиг чарышты чеди хонгаш түңнээр бис. Тинлекчи болганнарны шилчиир выпмедер-биле шаңнаары көрдүнген. Ол ышкаш мурнавычыларның чуруктарын хүндүлеп самбырызыга киирер бис.

«Чаржын тур бис» дең улуг стендини кылдывыс. Оон ыдаң Күш-ажылчы алдарның түгүн мурнакчы болган бригадаларга, звеноларга, тус-тус кижилерге турасканадыр көдүрер бис.

Бистиң совхоз нинтизи-биле 2662 гектар черге тараа культураларын тарыыр. Оон бир гектарынга опшаттыр 9,8 центнер дүжүттү алыры көрдүнген.

КАА-ХЕМДЕ «СОВЕТ ТЫВА» СОВХОЗТУҢ ПАРТКОМ СЕКРЕТАРЫ Я. ДОРЖУ:

—Партия комитеди часкы хову ажылдарының үезинде чорудар политмассалыг ажылдың планын тургускан болган ол ёзугаар ажылдап эгелээн. Хову турлагларында ажыл-ишчилерни чагаг дүжүттү чедип алырынче болгаш часкы тарылганы кыска хуусаада доозарыңче кыйгырып турар лозуңдарны, стендилерни, плакаттарны аскылаан. Ол ышкаш часкы ажылдар үезинде чедер-четпестерни илередир «Молниялар», агитхуудустарны үндүрүп эгелээн бис.

Совхозтуң агитаторлары, политинформаторлары, лекторлары механизаторлар ортузунга Совет Эвилелиниң болгаш дыштыкшылыг дугайында лекция, беселаны долгандыр ховуларда чорудар.

Ол ышкаш бо хүнперде механизаторлар ортузунда социалистиг чарыш улам калбарган. Аңаа тинлекчи болур дээш механизаторлар кызымаккай ажылдап турадлар. Ыланғыла трактористер Кимоол Делгер, Кек-оол Дээпкин, Анатолий Мандрага олар баштайгы хүнден эгелээн, өскелерге күш-ажылчы үлегерчизин көргүзүп эгелээн.

ДЕЛЕГЕЙ бо хүннерде

Социализм чурттарында

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

● **БЕЛГРАД.** Загребтаң «Май бирге» заводтуң коллективи база бир чедиишкинниг болган. Оон шын ылавылаадыг ажылдарны бодик дейнеадыг станоктар будурер цехтеринің бирөзүнде автоматтыг шугуулу эштен тургузары доозуулган. Ол шугум дискектиг өзектер будурүп үндүрерин орнячок конвудеидир. Шуңа дээш 34 янзы ажылды кылыр.

«Май бирге»—Югославияның станоктар тудуп тургузар эң улуг заводу. Оон продукциязы хөй-хөй чурттарда сургаглаан. Ол будурүлге черинің маргазын эдилээн станоктар Совет Эвилелинде база ажок сураглыг.

КАДЫКШЫДЫЛГА ЧЕРЛЕРИ

●**ВАРШАВА.** Польша Улус Республиказының санаторийлеринге 600 муң ажыг ажылишчи чыдыш-ла кадыын экижидип ап турар. Кадык камгалалын болгаш социал хамгарадырыгаңы хөгжүдүрининг программазында айытканың ёзугаар алыпта, 1980 чылда Польшаның кадыкшылга черлеринге бир миллион ажыг кижини дыштаныр. Ам эрги эмнелге черлерин даартыл, чаалярын тудуп турар.

Августовта (Белосток воеводствозу) ажыттынган үнелиг аржаанныр болгаш эмнелге малгаштары аңаа ревматизм аарыгларын эмнээр аргаңы бээр.

Бескид сыныарының эдектеринде Яшовец деп черде чаа курорт төвүүнү тудуу доозуулган. Аңаа бир эолчегде 2,8 муң кижи барып дыштанып ап болур.

БОЛГАРИЯ — ТУРИЗМ ЧУРТУ

●**СОФИЯ.** Болгарияның Кара далай болгаш даг курорттарында часкы-чазгы сезон ажыттынган. Бүгү сезоннарда аалчылар хүлээп алырынга бир дёмей чанчылыг Болгария дыштыкы чурттардан аңаа келир туристериниң ынак ораны апарган. Эрткен чылын оларның саны 3 миллион ажыг кижи болган.

Туризм—БУР-ның улус ажыл-агыйының элээн аныяк эдыры. Министрдер Төвүлели республиканың бедик даг деривискээрлиг 15 черниге, Кара далайның мурнуу болгаш соңгу талаяы эрик чоок-кавызында база Дунайның дургаар туризмни кадбартырының код планын тедеелээн. Аңаа делегейниң 100 ажыт чурттарындан келир 250 муң турист турар чаа-чаа гостиницаларны, мотельдерни болгаш кемпингилерни белеткээн. Кара далайның эрик кавызынга тергиин чергелиг 42 гостиница ажыттынган. Пампорота, Боровецте болгаш Смоляевецте сургаглыг үе даг курортунга 2 муң кижи турар 9 гостиницаны ажыглаага хүлээдии берген.

Болгар курорттарга 1973 чылда Совет Эвилелиниң 130 муң ажыг ажыл-ишчиги дыштанмыш.

(СЭТА).

Шиидилге доостур четкен

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспоидептизи В. ШЕХОВЦЕВ дамчыштыр: АКШ-тың Вьетнамга чорудун турган эжелекчи дайынынга удурлаган америк эртемденнер Д. Эллеберг биле Э. Руссону шиидери Лос-Анджелесте түрүлчүлеп турар. Пентагонның Вьетнам улуска удур дайынны белеткээринге болгаш ооскүдеринге хамаарышкан чажыт документилерин чоңга чарлап дыңнадыры-биле парладлага дамчыдып берипкеп. АКШ-тың Вьетнамга эжелекчи дайынынып чажыттарын америк улуска илередин берген «бурууулуг» деп, оларны ялалап турар.

Вьетнамга чорудун турган дүржөк түлгедиглерге бүүредиг удурлавышчылар Эллеберг болгаш Руссо олар Ак бажыңнаң болгаш пентагоннуң ыяк чажыры түргаяны америк эжелекчи дайынның чажыт талаларын чоңга чугаалап бээринче чүткүддүг болуруун удурлага болдурун турган. Ялалатканнарны байысагаңыдаан билдинген материалдар оны база катап бадыткаан. «Чуртуңу салыңгөлүн хамаанчок чүве кылдыр бодай албас кандыг-даа американ ол документилерни конгресске болгаш америк улуска түгеүп бээрин бодуунуң хүлээгеен кылдыр сайнар ийин. Моөң бодап турарын ыңдыг»—деп, судка Руссо мегелээн.

Ол шиидилге Лос-Анджелеске 68 хүн үргүлчүлеп келгеш, доостур чыгай берген. Судка барымдаалар чугаалап берген 40 хереченнің хөй нуруузу эрге-чагырганың Эллеберг биле Руссога удур ялалдарының үндезини чогун бадыткаан. Ынчанымже дайынга удур шимчээшкинниң од активчилерин кара-бажыңнап алыр дээр ораздажыышкынын эрге-чагырга черлери ойтаалаайн турар. Эллеберг биле Руссога удур бүрүүлаңдыгарны ёзугаар, адыгга, оларны түс-тузунда 105 болган 35 чыл дургузунда карабажыңнап хоруудаар кылдыр шиитпеп үргүл болур.

Човуланның Ольстер бо хүннерде эжелетиен чурт дег апарган. Хөй-хөй хоорайларның кудумчуларында англи солдаттар эңмежок, тенниг демир мөөндактар тургулапкан, стадионнарда таныылар, школаларда шеригнер тургулап алган. Калтиктер чурттап турар кварталдарда бөө даштарының, бомбалар частырының дикмирээри үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: бөгүн Белфастың хөй-хөй районнары мынды.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

Чоннуң эрге-ажыын камгалаан

ПАРИЖ. (СЭТА). Чоокта чаа болган парламент сонгуулдазы ажылдарының болгаш амыдырал байдалын хамыыбиле өскертирий француз улустуң күзеп турарын илередилээн деп, национал хураага чаа чазактың программазын чугаалажып турда, ФКП-ниң Чинтигне секретары Жорж Марше медегээйн. Чоңну ажыл-биле хандырары, амыдырал чарыгдалдарының соксаад чок улгадың турарын чижектиг айтыыглар Франциязың ажылчы чоңунга, эртем-билигниг болган ажылчидий алырының бергедери болган ажылгаларга хамаарыштыр тургустунуп турар деп, ол демдеглээн.

Ажылчы чоңнуң күзел-соңуургалдарын илергейлеп турар Франциязың Коммунистиг партизязы ажыл төлевиин улгаттырарын, ажыл педелязын кызырарын, пенсиялаар вазы-хар хемчээлин доңдораан кызырарын, пенсия, дузаламчыларны улгаттырарын, тараачыннарның орулгаларын улгаттырар хемчеглер ажырын, школа өөредилгезин халас болдурарын негеп тур деп, Марше чугаалаан.

Эр, хереөмен 11 миллион француз чөөн үзездиг күштериниң каттышкан программазын соңгуудага детксөн болгай деп, Ж. Марше демдеглээн. Бистиң партизавыс ол каттышкан программада айтыкан политиказының тилелеегин дээш туружур. Национал, демократтыг бүгү күштери, бүгү ажылчын аңгыны сырый каттыштырарына бүгү күжүвүстү ынчангаш берип турар бис деп, ол чугаалаан.

ГСДП-ниң съездизинде

ГАННОВЕР. (СЭТА). Германияның социал-демократтыг партизазының съездизи ажыттынган. Аңаа ГСДП-ниң даргазы, ГФР-ниң федералдыг канцлери В. Брандт илеткел кылгаан.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң Боонга алга-чорук кылып келири улуг ужур-дузаалыг болур деп, илеткелдиң дыштыкы-политиктиг кезээнге В. Брандт демделгээн. Совет Эвилелиниң бистиң харылзаалавысыка кады ажылдажылгаже түткүүл улам улуг ужур-дузалыг боон турар деп чүве оон-биле база бадыткаттынган. Польша-биле болгаш Варшава Керээзинниң киржикчилери өскедээ күрүнелер-биле харылзаалырының база ынзыг деп, В. Брандт чугаалаан.

Аңаа кансыраштыр мээң чазаам делегейниң ийнги дайынының түңнеделерин оскертириңге удур деп, ГФР биле социалистиг күрүнелериң аразында харылзаалараа хамаарыштыр Брандт медегээйн. ГФР төөгүнүң кичээндергелериден чогуур түңнедии кылырыңга белеп.

«Тайбының хандырарының принципгерии барымдаалаан чаа дашгының политиказы чорударынче бурунгаярааның чүгле ынчалдыр чедии ол шыдаан бис»—деп, В. Брандт чугаалаан. «Бистиң дүшкүүрүүг байдалды чавырыдырыш турган тайбының бижыглаар политиказыс европа төөгүзүнүң бир кезии болу бергең»—деп, ол медегээйн.

ГДР биле ГФР-ниң аразынга харылзаалар үндезиниериниң дугайында керээни келир айда бүдүдеттөр чүүдүүр деп бадылаар дээрзинге бүзүредиинии илергейлеп. Брандт ол керээнии дугайын чугаалаан. ГФР-ниң чазаа чарган керээдерин сагыыр деп, ол айыткан.

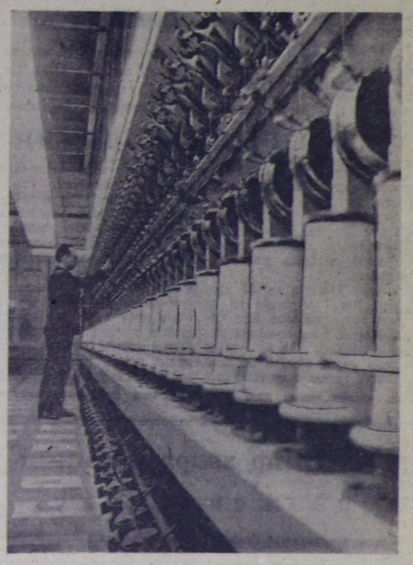
ГАННОВЕР. (СЭТА). ГСДП-ниң даргазының орлакчызы Г. Вевер Германияның социал-демократтыг партизазының съездизинге отчёттуг илеткел кылган, партизаның иштики болгаш дашткы политика талазы-биле сорудгаларын тодаргайлап чугаалаан. Европаза дүшкүүрүүг байдалды улам чавырыдырары ГСДП-ниң дашткы-политиктиг база бир сорудгазы, ынчангаш ук партия 1973 чылда «тайбының идепкейлиг хандырар» политиказының чорударын үргүлчүлээр деп, Г. Вевер демделгээн. «Чугаанның ужуру болза Европаның барыын болгаш чоон кезектериниң аразында харылзаалараны базыын бүрүдеге эжикжидериңде боон турарэ»—деп, ол чугаалаан.

Аймыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыларыны чугаалажыр талазы-биле ниитя-европа төвүлел хуралын чымыдырары, Европаза чепсектиг күштериң кызырар дугайында идеяны боттандырары тайбының база аймыл чок чорукту улам бижыглаларыңга бараан болган турун болур деп, илеткелчи айыткан. ГФР-ниң өске чурттар-биле экономика, садыг болгаш культура харылзаалараын улам калбартыры чугула дээрзин ол демделгээн.

Венерниң чугаалаанын ёзугаар ылыргә, ГФР-ниң Совет Эвилели-биле болгаш ПУР-биле керээлери «чазагай көжелхөөз харылзаалараны тударыңче шилчиириниң үндезини боон турар».

Г. Вевер йи герман күрүнеииң аразында харылзааларны керээ ёзугаар тааржыттырары «Варшава Керээзинниң бүгү күрүнелери-биле ГФР-ниң харылзааларының чарылбас кезээ болгаң» дээн.

БҮДУРУЛГЕНИҢ ЧАА АРГАЛАРЫ

СЕРПУХОВОНУҢ (Москва облазть) химиктиг волокно ыылыр заводунда оон кол инженери В. М. Шандырның болгаш будурулге начальныгының оралакчызы В. Д. Весновскийниң удуртулгазы-биле пос ыылырының чаа аргазын ажылдап кылган. Ам ону мурнунгазыгы ышкаш чеди эвес, а дөртле цехти дамчыштыр белеткеп кылып турар апарган.

Ол заводту чаа техника-биле дериири үргүлчүлевишаан. Чоокну үеде заводтуң бүгү дериг-хереңселдерии ацетат удазыннарын ыылыр эң чаа, болбаазырагай машиналар-биле солуур.

Ол будурулге черинің кезек ажылдакчыларын чаа чүүлду кылганы дээш УАЧД-ниң алдын болгаш мөңгүн медальдары-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: аргыыр цехтиң улуг технологу Юрий Чувелев чаа машинаны эптеп тур.

А. КОВТУННУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

МАЛЧЫН

Аныяк малчының өөнге аяк шайны ижип, ажыл-иш дугайында хөөреңип олурувуста узун, шыырак, күдер эр кирип келди. Аныяң малчын Кара-Сал Демчик таныштырды:

— Бо болза Хөндергей салбырында мал бригадири Ондар Домбуйевич Даңзы-дыр. Малчыннарның аалын кезип, мал-маганның ниити байдалын, ооң чем-суурун хынап, бодунуң арга-сүмезин надып чорууру бо.

Аныяк малчыңдан бригадир ыындыг айтырыг салды:

— Суг чок чер-ле болгай. Арай бергедеп тур боор силер аа?

— Чо-ок, бригадир. Дүү ол улуг демир досказар ишти-нде суг эңмежок. Суг сөөртүр машина сугну хүннүң чыгыы эккээр. Бөгүн 2 тонна 500 кг эйнелди.

Бо малчын бодунуң ажыл-ижин 1962 чылдан эгелээн. Ынчан ачазынга дузалажыр чаңчылыг, ынаны кадарып, малчын кижиниң харыысалгалыг, берге ажыл-ижин шиңгээдип эгелээни ол. Малчын болуур дизе быжыг тура-сорук, күш-ажылга ынакшыл, бодунга бедик негелде ылаап-ла негеттинер. Бо кыжын бодунуң ачазы Доржу Сүрүңович Кара-Сал-биле надыы 302 хойну ол хүр кыштаткан. Оларның деңгели эки. Бо хүннерде 80 ажыг хураган менди алдынган. Хөй солдавышаам. Ажыл-иш ыында хайныкнан.

Ажылынга кызымак аныяк малчын Кара-Сал Демчик бодунга ыындыг социалистиг хүлээлгени алган: төрүүр 100 хойга онааштыр 96 хураганны менди ажаап албышаан, бир хойдан-на 3- кг ажыг дуктуг ыыргып алыр. Бодунуң кыштаанда хөй нажаазының көрмеңии чазын арыглап ашташ, ооң сентелгезиин сентябрьның 20-ниң бетинде бүрүн доозар. Ол ышкаш кыштагның ишти-даштын арыг-шевер тургузар.

К. ТАБУРАН.

ХӨГЖҮЛДЕЗИ

рип турары ол продукциязың өртээн телээриндеп хереглекчилерниң ойталап турарды таварыгга эвес. Ынчан материалдыг түүдер болгаш эң хереңселдер белеткекчиге сайгартымайн чыдып бээр, продукцияны шыгжап кадагаладырыбайлар көвүдээр. Чогуур хуусаада чеже продукция хереглеттинерил, ынча хирени бүдүрер херек.

ПЛАННАА ШКЫНЫҢ, экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазы бүгү-ле бар күрлавырларны чүткээ алырынче будурулгелериниң кичээнгейин үглап турар. Будурулге өвөөжеткен планны эвес, а күжениишкинниг планны күүсеткен турары нигтилеле ажыктыг. Ол чорук будурулге коллективиниге база ажыктыг. Чамдык будурулгеларде социалистиг чарыш талазы-биле хүдээлгелерии ажылдап кылырын план бадылаттырда бээрге эгелеп турары кончуг шын эвес, перспективтиг болгаш чыл планын түргузуп турар үеде, ол планны базылаарыңга чедир ону бүрүнү-биле ажылдап кылган турар үжүрлүг. Чамдык удуртукчыларның дыка хөй курлавырларны болгаш бар арганы планга киирбейн, чажырын чыдып-чыдып, а оон ёөнээ бедиткен хүлээлге алыр практиказын СЭКП Төп Комитеди бүрүү шапкан. Бо чорук планнаашкыга, материал-техниктиг хандырылга чамдык бергедээшкиннерни түргузар болгаш кижилерни кижизидерииге багай салдарны чедирер. Янзы-бүрү коллективтерниң чаржыныңың түңнелин деңнештирип турган, хамыктың мурнунда хүлээп алган болгаш күүсеттинген планнарның боттуг чоруун, а ол ышкаш будурулге чарыгдалдарының деңнелин өөренип көөрү чугула.

Будурулге фондуларын чеп ажыглаарын, күш-ажылды организастаарын экижидерин киирштир ап турар тодаргай планнарны түргузар херекке будурулгелериниң болгаш катгыжылышкыннарның, колхозтарның болгаш совхозтарның харыысалгазын база сонуургалдыын белидер сорудганы партия салып турар.

Амгы үе-чалада күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидеринге чарыштың ролю база өзүл турар. Ол дээрге, чарыштыг организастарының херээнге чүгле будурулге эвес, а ажыл-ишчилерниң мергежилин база оларның ниити культуразын бедидери, техниктиг чогаадылгага киржилге, хөй-ниитя идепкейии, коллективке эштүү харылзаларны хөгжүдерии, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжыглаары дээн ышкаш социал айтырыгларны өөренип көөр дээни ол. Ол бүгү айыттынган чүүлдерни чарыштың түңнелин үндүрүп, хүндүлүг аттарны, хүндүлел бижиктерии, төрөл дёмдектерии, вымпелдерни болгаш түктарны тыпсып турган барымдалап көөрү чугула.

ЧАРЫШТЫ сайгырангайжыдарының кол углапнышкыннарының бирөзүн болза, оон демократтыг үндезиниериң хөгжүдери болур. Чарыш—массаларның чогаадыкчы чоруу-дур. «Социалистиг чарыштың организастаарын улам ынай экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң докладында ол дугайын тодаргай айыткан.

Чарыштың негеделериң болгаш оон түңнелдерин будурулге, цех, участок бүрүзүнүң хуралынга ыяап-ла үгаалажыр үжүрлүг. Ажылагай удуртукчулары болгаш хөй-ниитя организациялар ажылгы чоннарның киирген шүгүмчүлелдиг саналдарын киичээнгейлиг өөренип көөр, оларны дүрген шиитпирлээр дээш тодаргай хемчеглерии алыр, совет кижилерниң будурулгечи болгаш хөй-ниитячи идепкейин көдүрер дээш коллективке даянып ажылдаар хүлээлгелиг.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге сорук киргеп ажылчы чоннарның чогаадыкчы күженииишкинин тоску беш чылдың планның күүседириичe Коммунистиг партия углап турар. Коммунистерниң хөй миллион арганызының өмүнээзинден бистип улуг Төрээн чүртувустуң чагагай чечектелиишкинии дээш чогаадыкчы күш-ажылче ажылчыннарны, колхозчуларны, улусчу интеллигенциязыны, бүгү совет улусту съезд кыйгырган.

Партияның кыйгырыныга харыы кылдыр чүс-чүс база мүн-мүн будурулге, колхоз, совхозтар, тудуглар, транспорттуң ажылдакчылары, хоорайлар, областар, республикалар чаа техниканы нептередириниң базазынга будурулгенин ажыктыг болурун бүгү талазы-биле бедидерии, күш-ажылды организастаарын экижидер, кол болгаш саарылга фондуларын чеп ажыглаарын, продукциязың шынарын бедидерии, көдээ ажылагый культураларының хүжүктүрүн база мал ажылының продуктулуун бедидерии дургедир дээн ыяс ажылдың чимчээшкинче идепкейлиг киришкеннер.

Тоску беш чыл планын чеиишкинниг күүсединиң коммунизмниң материал-техниктиг базазынын тургузарынга, чоннуң чаагай чорун бедиерииге чүгула базым болур. Совет экономиказы чайгылыш чок болгаш дүрген хөгжүдерии делегейниң социалистиг деп каттыштырылгазын улам ынай быжыглаарынга дузалап, ажыл-агыйның социалистиг, планга үндезилеттинген улуг ардык күштүүн улам тодалыбиле хереченип турар.

АЖЫГЛААР ЛИТЕРАТУРАЛАР

В. И. Ленин. Чарыштың канчаар организастарыл? Чогаалдарының долу чыыдыгызы, том 35, арын 195—205.

В. И. Ленин. Совет эргечаңгыланың элчегглиг сорудгалары. Чогаалдарының долу чыыдыгызы, том 36, арын 190—194.

СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илетиелиниң талазыбиле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизазының XXIV съездизиниң резолюциязы, III кезээ, п. 3.

Социалистиг чарышты организастаарын улам ынай экижидер дугайында, СЭКП Төп Комитединиң доклады.

Череповецниннің металлургия заводунуң, удуртукчу болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының коллектив кежигүннериниң идей-политиктиг кижизидилгезинге киржилгези. СЭКП Төп Комитединде, «Правда» 1971 чылдың декабрь 29.

Куш-ажылчы коллективтиң будурулгечи болгаш ниитилелполитиктиг идепкейин бедидер талазы-биле Минскиниң трактор заводунуң партия организациязының ажылынын дугайында. СЭКП Төп Комитединде. «Правда», 1972 чылдың февраль 1.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткеп дугайында. СЭКП Төп Комитединиң доклады, «Правда», 1972 чылдың февраль 22.

Л. И. Брежнев. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлери — совет профэвилелериниң ажыл-чорудулгазының дайынчы программазы. ССРЭниң профессионалдар эвилелериниң XV съездизинге чугаазы.

ШЫН дөртку арын 1973 ч. 14 апрель

ЧОННУҢ ДЫШТАНЫЛГАЗЫ

Чоннун культурлуг дыштанылгазын ажыктыг арттирериниче Ак-Довурак хоорай Советиниң күүскому кичээнгейни салып турар. Хоорхүүскомнун чанында дыштанып хүн штабы ажылдап турар, ажылчы чоннуң, школачыларның дыштанылгазының талазы-биле түскай демчеглерни ажылдап кылган. Штабты хоорай Советиниң депутады Х. Сарыглар удуртуп турар. Оон составында профвиилел, комсомол организацияларының, спорт инитилелиниң болгаш хөй-ниитиниң төлээлекчилери бар. Оон түнелинде чоннуң культурлуг дыштанылгазы сөөлгү үеде солун, утка-шынарлыг әртип турар апарган.

Хоорайывыстың Культура ордузу ажылчы чоннарның культурлуг дыштанылгазының кол одаа. Маңаа хоорайның чурттакчылары ажыл соонда чыглып кээп, кинону, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концертин көрүп, спорт залынга стол теннизи, шыдыраа, баскетбол, волейбол ойнап, хостуг кежээлерни культурлуг эрттиреринге чанчыкканнар. Культура ордузунда ыр, шин, танцы, чурулга болгаш оон-даа оске бөлүмнер доктаамал ажылдап турар, дыка хөй ажылчыннарны ынаар хаара тутkан.

Ажылчы чоннуң культурлуг дыштанылгазын солун, ажыктыг, эки арттирер дээш культура ордузунуң ажылдакчылары олче чогуур кичээнгейни салган. Оон бир чижээнге моңу ап болур. Чазыы назынының хоорайында аныяк ооллар, кыстар чурттап, ажылдап, өөренип, оларның хөй кезии социалистиг чаа от-бүлени тудуп турарлар. Амыдыралдың каастакчызы — ажы-төлдер чылдың немежин орар. Ынчангаш ада-иелерниң мурнунга кежээки хостуг үелерде кино, концерт көөрде бичии уругларын каяа аппарып казырыңың дугайында айтырыг тургустунуп кээр. Ынчангаш чоокта чаа Культура ордузунда кежээки үеде ажылдаар уруглар өрээлин ажыткан. Ону хоорайның херээженнер чөвүлели улуг өөрүшкүүбиле деткээн. Оон ачызында чоннун дыштанылгазы сөөлгү үеде солун, утка-шынарлыг апарган. Культура ордузунда хөглүглерниң болгаш тывынгырларның клубунун оюнуң кончуг солун әртип турар. Ында «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, АТБ-ның, түүйбу заводунуң болгаш оске-даа будүүрүлгелерниң ажылчыннары идепкейлиг киржип, оюнга олар активчи, тывынгыр чоруун көргүзүп турарлар.

Амгы үеде дыштанылга штабының удуртукчулары ажылчы чоннун чайгы үеде дыштанылгазының планын ажылдап кылган. Чайын бистиң хоорайывыстың чурттакчыларының хостуг үеде дыштанып черлери хөй. «Асбест» стадион чоннун кол чыглыр черлериниң бирээзи. Футбол, баскетбол, волейбол ойнаар, баг кагар шөлдер, чайганып ойнаар черлер янда тургустунган. Туризмге хандыкшылдыг кижилер хоорайдан 76 километр ыракта туристи базага күзелдии-биле барып дыштанып алырлар.

Ог-бүле туткан апыяктарны, чаа төрүттүнген уругларны байырлалдыы-биле бүрүткээрин, Совет Армиянын хүрээлениче ооллардың удаарининң кежээлерин болгаш чаагай чанчылдың оске-даа хемчеглерин хоорайның дыштанылга штабының удуртукчулары организастап арттиргилээн.

Кышкы-даа, чайгы-даа үеде Ак-Довурак хоорайның ажылчыннары, албан-хаакчылары хостуг үелеринде хоорай дапгынче массалыы-биле үнүп, кончуг эки дыштанып ап турарлар.

З. МАНЧИНА,
Ак-Довурак хоорай Советиниң дергазы.

Бистиң календарывыс

ДЕМЬЯН БЕДНЫЙ

(ТӨРҮТТҮНГЕНИНДЕН БЭЭР 90 ЧЫЛ БОЛГАНЫНГА)

«Ам-даа Демьян Бедныйныңм... төлазында мен... Ховар талант-тыр.. Ону доктаамал, оваарымчалыг деткиир херек...» («Правданың» редакциязынга В. И. Ленининиң 1913 чылда чагаазынган).

Шылгаранган совет чогаалчы Демьян Бедный чоннуң амыдыралы-биле тудуш холбаалыг социалистиг уран чүүл дээш идепкейлиг демиселчи чораан. Чогаал төлазыбиле Д. Бедный — Россияга бирги революциядан Ада-чурттуң Улуг дайынынга фашистиг Германияны тиилээнинге чедир бистиң улустуң төөгүзүнүң дугайында чогаалдарын арттырган. Д. Бедныйның идея талазы-биле ёзулуг киживидимчизи В. И. Ленин турган, оон чогаалдарын ол черле чидиг угаанныг, эки бижиттингеп, ылаңылаадыг, харааддаан үүлелии часпас деп демдеглеп чораан. «Правдавың» арыннарынга массага партиялыг сөстерин чедирип турган ол публицист-шүлүкчүүнүң болгаш агитаторнуң үүлү үргүлчү дыңналыш, турган. Октябрь революциязының мурнунда-ла оон сатириктиг шүлүктериин «басня снарядтары» деп адап турган.

Хаанныг чазактың үеэлинде цензура оон-биле шыдаштайн барган. «Правдага» шүргүн кирип алган агентизи Чермановату дамчыштыр шүлүкчү биле редакциянның араазынга үскүлежиишкин кылырын полиция бодап алган. Ол агентини сойгалай илереткээн турда-ла, ол дугайында В. И. Ленин бялзп каан, шүлүкчүнүң талазынга болу бергеп.

1913 чылдың февральда байдал эттинге бергенде, Д. Бедныйның «Правдага» ээп келгени дээш өөрээнии ол илереткеп. А редакцияга В. И. Ленининиң бижээни болза: **«Ам-даа Демьян Бедныйның талазында мен... Ховар талант-тыр... Ону доктаамал, оваарымчалыг деткиир херек... Бир эвес талантылыг ажылдакчыны хаара түүп албас, аңаа дузалашпас болзуңарза, ажылчын демократиянын мурнунга силэрнин бодалыңарга кемниг, улуг кемниг (бир эвес хууда янзы-бүрү кемнер турар чүве болза, оорган чүс катап улуг) кемниг болур силер».**

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде оон чогаал ажылы ханы патриотизм-биле сиңиккен. Ол чылларда шүлүкчү хүнүң бижип турган. Оон патриоттуг янрыказы болгаш антифашистиг сатиразы совет дайынчыларны тиилелгеже сорук киирип турган. Чогаал ажылын партийжи хүлээлге кылдыр ол көрүп, совет чогаалчыларга «бистиң Совет эрге-чагыргавыстың болгаш бистиң партиявыстың бергеп кылдыг-даа ажылын бодун бердингенияге демей чүүл кылдыр санаарын, бедик онаалгабиле демей кылдыр санаарын чагып чораан. Демьян Бедный шүлүк чогаалы-биле улуг агитацияны кылып чораан. Совет чогаалчыларның бирги Бүгү-эвилел съездизинге чүве чугаалаан, ол: «Агитация чок шүлүк чогаалы чок...» дээн.

Демьян Бедный бодунуң амыдыралының дургузунда 204 комму — шүлүктер чыындыларын, аңгы-аңгы чогаалдарны парлаан. Оон иштинде — хамаатты дайынның үезинде 50 хире номну ол парлап үндүрген, а Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде — 200 ажыг чогаалды бижээн. Демьян Бедныйның басияларындан бирги чыында ному 1913 чылда бир луглаарынга парлаттынып үнергe, В. И. Ленин ону А. М. Горькийге чагаазынга демдеглээнин база айтыр херек.

Шылгаранган шүлүкчү 250 муң ажыг шүлүк одуругларын бижээн.

Совет эрге-чагыргамның чадарының дургузунда Демьян Бедныйның чогаалдарын бистин чуртка 316 катап, 11 миллион 982 муң экземпляр тираждыг кылдыр 16 дыл кырынга парлап үндүрген.

Демьян Бедный 1923 чылда дайынчы Кызыл Тук орден-биле, а бодунуң 50 харлаамының хүнүнде—Ленин орденибиле шаңнаткан. Ол оон-биле кады сураглыг ном чыыкчызы чораан. 30 муң ажыг номнуг оон библиотеказы чүгле ховар номнар чыылдазы эвес, харын чоннуң культура талазы-биле үнелиг чүүлдериниң чыылдазы болуп турган, ону ол Күрүнениң чогаал музейиниге берген.

Демьян Бедныйның чогаалдарын тыва дылга тускай номнар кылдыр парлап үндүрбээнда бол, оон чамдык шүлүктерия өөредилге номнарынга очулдуруп парлагылаан болгаш чон, шилгиэ амгы салгалдың кижилери орус дыл кырынга оларны калбаа-биле номчуп, чонга, партияга бараан болур талазы-биле оон чогаалдарындан өөренип ап турарлар.

Демьян Бедный 1945 чылдың майның 25-те Москвага мөчээн. Оон саазынарының араазынган тывыгган, бодунуң дугайында бижээн одурутларынга: төрээн чонум дээш, дайынналрга удур демиссежип, ол чон-биле хаяы салым-чолду үлежип, кандыг-даа үеде оон-биле кады ажылдап чораан мен дээрзин бижээн болган.

Шүлүкчү-ниидир, совет шүлүк чогаалының хоочун кижизи Демьян Бедный бодунуң чогаал ажылы-биле чоннуң хөрээнге, коммунизмниң хөрээнге бараан болурунуң улуг үлегери болур.

С. САЛЧАК.

СОЛУН ЧҮҮЛДЕР. БОЛУУШКУННАР.

ФАКТЫЛАР.

⊛ **ГДР-де 600 хире музей бар.**

⊛ ***Венгрияда изиг суглуг 500 аржааннар бар.***

⊛ **Француз артист Анри Рошатэн бедии 25 метр, чиңгези 10 миллиметр демир кырынга алды ай дургузунда черже дүшпейн чурттаар деп шиитпирлээн.**

БЕРЛИН—МУЗЕЙЛЕР ХООРАЙЫ

● **БЕРЛИН.** Эрткен чылын ГДР-ниң найысылалында тос улуг музейни ийи чартык миллиондан ажыг кижи көрген. Хоорайның төвүнде турар «Пергамон» деп музейниң атсураа дыка нептереңгей. Оон чанында оске музейлер база бар, оларның шөлү 15 муң дөрбелчин метр чедип турар.

«Пергамонда» эрте-бүрүнгү Египет, Греция болгаш Рим үезиниң эң үнелиг экспонаттарын чыгган. Ында ам-даа шаандагы шагның номчуттунмаан бижимелдери база делгей салдынган. Немец төвүгүнүң 300 муң экспонаттары делгеттинген музей, зоология музейи, ында салган ихтиозавр сөөгү болгаш почта музейи база дыка солун. Сөөлгү музейде чыгган маркалар онза көрүштүг черни ээлеп турар.

Ам ГДР-де 600 хире музейлер бар.

Ө Г-Б Ү Л Е Н И Ң Ш У П Т У З У

● **СОФИЯ.** Ямбольда профессионал-техниктиг училищенин директору Ж. Ташевтиң квартиразында Василий Блаженныйның луганының Парижте Бурган иезин дээр луганын бичии дүрзүлери бар. Бажының ээзии он чыл дургузунда хостуг үезин архитектуранын билдингир тураскаалдарының бичии дүрзүлерин ыяштан чалап кылырынга чарыгдап келген.

Адазының сундулуг ажылын оглу база дөзеп алган, ол оолда корабльдернин, самолёттарнын, космос аппараттарының дүрзүлерн энмежок.

А А Л Ч Ы Л А Р Н Ы М А Н А П Т У Р А Р

● **БУДАПЕШТ.** Венгрияда изиг суглуг 500 аржааннар бар. Эрткен чылын Хайдусобосло курортунга миллион ажыг кижи эмненген. Маңаа дыштанып келген улуска чүгле бромнуг, иодтуг аржаан бутkан ваннилар эвес, фин чунарбажын, аалчылар бажыны болгаш рестораннар база бар.

Курорт бо чайын дыштанып келир аалчыларны хүлээп алырынга белеткенип алган. Анаа Венгрияның чурттакчылары болгаш ташткы чурттардан дыштаныкчылар келир.

Д А Г Д А Д Ү В Ү Р Э Э З И Н

● **ВАРШАВА.** «Дарда дүвүрээзин!» деп медээ дуне, хүндүс-даа өл-чазыстыг азы соокдаа турда келир болза бергеге таварышкан улуска чедер дээш чоруптарынга белен дуза чедирериниң тускай командазы бар. Чүгле сөөлгү беш чылда безин даггa бергелерге таваржы берген улуска дуза чедирер дээш 30 муң ажыг операцияны кылган. Польшаның курорттарынга дыштанып келген дыка хөй улустуң, спортчуларның болгаш альпинистерниң амы-тынын олар камгалап алгылаан.

О Р У Л Г А

● **ДЕЛИ.** 1970 чылдан эгелээн 1972 чылга чедир Индиядан делегейниң ангы-аңгы чурттарынче 137 муң сарбашкыннарны үндүр саткан. Оон түнелинде чурт 10 миллион даштыкы акшаны алган. Индияның сарбашкыннарын Совет Эвилелиниң, Англияның, Югославияның, АКШ-тың, Италияның дириг амытаннар азыраар черлеринче үндүр сөөртүп турар.

С Ы В Ы Р Ы Н Д А К Д Е М И Р К Ы Р Ы Н Г А

● **ПАРИЖ.** Сывырындак демир кырлап ойнаар француз Анри Рошатэн алды ай дургузунда 25 метр бедик кылдыр херип каан, чиңгези он миллиметр демир кырынга черже дүшпейн чурттаар деп шиитпирлээн.

Анри Рошатэн ам-да 42 харлыг. Моон мурнунда ол он беш хонук иштинде база сывырындак демир кырынга шеяеп чурттаан. Ам бо удаада кижи ындыг онзагай байдалга кандыг хевирлиг чурттаар эвес деп чүвени әртем өзүзу-биле шенээрин доктаатkан. Рошатэнниң кадыын оон мага-бодунга чыыштырган херекселдернин дузазы-биле эмчилер болгаш әртемденнер доктаамал хынаар. Амыдыралга әргежок чугула чүвелерниң шупгузун черден ап берип турар.

Шенелде үезинде әртист ол херип каан чиңге сывырындаанын кырынга удуур. Артистин кадайы ашаа белеткел кылып турар үеде сывырындак демир кырынга сес хонук кады турган. Анри демир кырынга аңдарылбайн удуп алыр кижи деп кадайы чугаалап турар.

Дыка хөй хоорайлар бо шенелденн бистининге әрттирзин деп саналдарын киирип турган. Ынчалза-даа артист Сенк-Этьенн деп бодунуң төрүттүнген хоорайын шилип алган. Ол хоорайга Анри Рошатэн 1937 чылда ойнап эгелээн.

(СЭТА).

«Донор» хадыннар

Свердловск областың Малостоковскидо ыяш ажылагый черниге апрельдиң аяс хүнеринде хадыңнарның үнпарып шынчилеп көрүп чоруур, назының үлгаш берген кижини бо-ла көрүп болур. Ол болза хадың чулуудан ижер суксун кылыр талазы-биле тускай әртемниг, кодээ ажыл-агый әртемнериниң кандидады Иван Иванович Орлов-тур.

Ында үнген ыяштар араазындан «донор» болур хадыңнарны ол шилип ап турар. Бежен чыл иштинде ажылдавының дургузунда хадың чулуудан янзы-бүрү элээн хөй ижер суксуннарны ол кылган, ол суксуннар болза ногаалар болгаш кат-чимистериниң шынары бакырай берген турар шылчилге үеинде — кыштан часче кирип турар үедо онза ажыктыг болур. Хадың чулуун әрте шагдан бээр чамдык аарыларга удур эм кылдыр база ажыглап келген.

Хадыңның чулуун ону ап турары хадыңныга хора чок арга-биле сордуруп алырының аргазын ол ажыддан кылган.

1973 чылда черде үнген хадыңнар чулуун Свердловск областың ыяш ажылагый чердери белеткээр.

Чазын ижер ол чаагай суксуну областың аъш-чем үлеп-дүрүнүң бүдүрүлгедери бүдүрүп үндүрерлер.

(«ИЗВЕСТИЯ» СОЛУНДАН).

Кымдан-даа дүрген

Совет үжудукчу А. Федотов Е-266 самолёт-биле 100 километр маршрутка дорт эвес, а долгандыр үжудун тургаш, бир шак иштинде 2800 километр дүрген үжудун, чаа делегей рекордун тургускан. Моон мурнунда ол рекорд баа оон бодунга хамаарыжып тургай. Бо үжудуушкуннуң материалын делегей рекорду кылдыр бадыладыры-биле Делегейниң үжар үүлү федерациязынче чорудар.

(СЭТА).

КӨДЭЭНИҢ БОТ-ТЫВЫНГЫР УРАН ЧҮҮЛ КӨРҮЛДЕЗИ

МОСКВА. Көдээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскаатkан Бүгү-эвилел көрүлдезиниң түнел концерти чоокта чаа Кремльдиң съездилер ордузунга болган. ЧУРУКТА: Тываның улустуң танцызык күүседип турары.

Л. КОНЬКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

«Азия төвүнүң» шаңналы

Республикавыс «Спартак» эки тура спорт инитилелиниң «Азия төвүнүң» шаңналы дээш хостуг хүрешке команда болгаш хууда бирги черн дээш ажык маргылдаазы дүүн Кызылдың хогжум-шиит театрында эгелээн. Чыл бүрүде таңчыл болган әртип турар бо маргылдаазда Кемеровонуң, Хабаровскиниң болгаш бистиң республикавыс дөрт командалары киржип турар. Оларның араазында хостуг хүрешке ССРЭ-ниң 8 спорт мастери, 14 кандидаттар болгаш бирги разрядтың мөгелери киржип турар.

Маргылдаа эң чиик деңнелиг мөгелерниң хүрежи-биле эгелээн. Баштайгы салыгларда «Спартактың» төлээзи, спорт мастерине кандидат Владимир Седип-оол, Кемероводан келген мастерге кандидат Василий Кужларов олар арыг тиилелгелерни чедип алганнар.

Маргылдаа бөгүн үргүлчүлээн.

(Бистиң корр.).

Дыштаныр хүннерде чалап тур

Хостуг хүреш талазы-биле «Спартак» эки тура спорт инитилелиниң ажык бирги черн дээш маргылдаа хөгжүмшүн театрында субботада 10 шактан эгелеп үргүлчүлээр. Штабтага республикавыс бирги черн дээш маргылдаа субботада 11 шакта Күш-культура бажыңында эгелээр, воскресеньеде уламчылаар. Стол теннизиниң талазы-биле өөредилге черлериниң аразында маргылдаа политехникумга богун 10 шакта эгелээн, даарта 15 шакта үргүлчүлээр.

Политиктиг чырыдышкын бажыңында эстрада конперти болур. Эгелээри, дыштаныр хүннерде 18, 20 шактарда. «Совет Тываныц 5 чылы», «Энергетик», даг экспедициязының культура бажыңнарында дыштанырга кежээлери болур, 20 шакта эгелээр.

телевидение

АПРЕЛЬ 14-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдыгалар программазы. 12.05—Чаа медээлер. 12.10—Өөнүг телекөргүүт. Уругларга. «Тывыныктар болгаш оларны тывары». Өй-ваарактар шинээ. 12.30—«Кадыкшыл». Әртем-тайылбырлыг программа. 13.00—Өөнүг телекөргүүт. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ССРЭ—ЧССР. 3-кү оюн. (Бижидилге). В. И. Ленин аттыг Төп стадионуңук спорт ордузундан дамчыдылга. 13.50—«Кижи болгаш хөөйлу». Дамчыдылганы юридиктиг әртемверниң доктору А. Безуглов чорудар. 14.20—14.30—Чапсар. 14.30—«Тодаргай болгаш алдептиг киволар тайылбыры. 15.30—Өөнүг телекөргүүт. Совет ырларның конперти. 16.05 — «Силерниң чагааларыңар-биле». 16.35—Ж. Семепов. «Метрэ болгаш сандайда кижи». Телеөнүң (1-ги кезээ) 18.00—«Үе». Информастыг дыңнадыг. 18.30— Документалдыг телеөнүң «Советтиг Грузия».

КЫЗЫЛДАН

19.25—«Тываның неделязы». Информастыг программа. 19.45—Телемедээлер. 20.00—Телефильм. 20.10—«Саян кырында кежээ». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.55—Өөнүг телекөргүүт. Хенэнглериниң телеөеатры. «13 сандай». 22.00 — Спорт программазы. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—И. Прут, А. Вейцлер. «Цыганга ала коргунчуг эвес». Телеөнүң. 00.45—«Ташкентниниң трактор заводу». Документалдыг телефильм. 01.00—01.45—Өөнүг телекөргүүт. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ГФР—Польша. 3-кү оюн. В. И. Ленин аттыг Төп стадионуңук спорт ордузундан дамчыдылга.

ачаар

Бөгүн республикага бүрген, аязыр, чамдык черлерге хар чаар. Барыын чүк утлавышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 0—5, арктаныарынга 5—9 градус чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк утлавышкынныг хаттың дүргени секундада 10—14 метр чедер. Агаарның температуразы 7—9 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Рустам биле Сухраб» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Олимп оду» 15.00, 16.45, 18.30, «Ромео биле Джульетта» (2 сериялы катай) 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Диканька чанында суурга кежээлер» 15.00, «Кара хек-даван» 17.00, 18.50, 18.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пала кудумчуундан келген ооллар» 9.00, 10.50, 12.40, 14.40, «Игрок» 16.40 18.40, 20.40 шактарда

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 21-63, редакторнун орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, кырыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи аймактарал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кадар ажылагый киллизинин 21-47, үлетүүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуу киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргавза 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1224.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном сөдүлүнүң талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00563.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үдезавлоттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл
АПРЕЛЬ
15
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 89 (3165).
Өртээ 2 коп.

Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар!

(СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫН ТӨП КОМИТЕДИНИН 1973 ЧЫЛДЫҢ МАЙ БИРГЕ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

1973 чылдың
МАЙ 1-ГЕ

СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Тайбың, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселге ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү —Май 1 делгерезин!

2. Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

3. Көзээде дириг, революсчу, интернационалчы өредиг, социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш империализмге удур бүгү чурттарның ажылчы чоннарының демиселиниң тугу—марксизм-ленинизм делгерезин!

4. Коммунистер! СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, бүгү улустуң демиселиниң авангардынга туруп, массаларның идепкейлиг организачылары болгаш кижизидикчилери болуңар!

5. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улам ыңай быжыглаар дээш идепкейлиг демисежиңер!

6. Коммунизм тургузукчузу—уяуг совет улуска алдар!

7. Коммунизм тургузуушкунунда иол күш—Советтер чуртунуң маадырлыг ажылчын аңгызы делгерезин!

8. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары — алдарлыг колхозчу тараачыннар делгерезин!

9. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу—совет улусчу интеллигенция делгерезин!

10. Ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның эвилели делгерезин! Совет ниитилелдиң бузулбас идей-политиктиг чаңгыс эви быжыглып турзун!

11. СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының улуг чаалап алышкыны—ССРЭ-ниң улустарының интернационалчы чаңгыс эви болгаш аңы-дуңма найыралы делгерезин!

12. Ажылчын аңгының, бүгү совет улустуң шылгаттынган авангарды—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

13. Ёзулуг улусчу эрге-чагырганың органнары — ажылчы чоннар депутаттарының Советтери делгерезин! Социалистиг демократия улам хөгжүп, быжыглып, Советтер депутаттарының ат-алдары болгаш идепкейи улам бедик кадырлып, күрүнени эргелеп-башкарарынга ажылчы чоннарның киржилгези калбарып турзун!

14. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Соңгулда кампаниязынга идепкейлиг киржиңер! Ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш интеллигенцияның эң дээре төлээлекчилерин ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге сөңгүүлү!

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогу делгерезин!

15. Совет профэвилелдери! Социалистиг чарыштыны организастаарын эжиңидиңер, дээштиин бедидиңер! Будуруулгени эргелеп-башкарарынга ажылчы чоннарны калбаа-биле киништириңер!

Коммунизмниң школазы—совет профэвилелдери делгерезин!

16. Оолдар болгаш кыстар! Марксисчи-ленинчи өредигни, эртемниң, техниканың болгаш культураның чедишкиннерин чүткүлдүг шиңгээдип алыңар! СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш идепкейлиг демиселчилер болуңар!

17. Коммунизмниң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды— Ленинчи комсомол делгерезин!

18. Коммунистиг ниитилелдиң идепкейлиг тургузукчулары—совет херээженнер делгерезин!

19. Совет дайынчылар! Дайынчы болгаш политиктиг белетиелге чаа-чаа чедишкиннерни чедип алыңар, серемчилелдиг болуңар, совет улустуң тайбың тургузукчу ажылижин идегелдиг камгалаңар!

Социалистиг Төрээн чурттуң идегелдиг камгалакчызы — ССРЭ-ниң маадырлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

20. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Төрээн чурттуң күчүзүнүң болгаш улустуң чаагай байдалын чайгылыш чок остурериниң үндезини — социалистиг экономиканы улам ыңай кадырер дээш чүткүлдүг демисежиңер!

Бөш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының онаалдаларын чедишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты калбаа-биле нептередиңер!

21. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң үлегерин көргүзүп турар социалистиг чарыштың мурнакчыларынга алдар!

22. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылдың бедик будуруңчүлүүн болгаш будурулгениң ажыктыын чедип алыңар, камналга чурумун шыңгыы сагыңар, эвээш чарыгдалдарлыг, эки шынарлыг хөй продукцияны бериңер!

23. Үлетпүрнүң ажылдакчылары! Чурттуң индустриялдыг күчүзүн улам ыңай хөгжүдүп, быжыглаар дээш демисежиңер! Чаа күчүлерни эң дүрген шиңгээдип алырын, техниктиг депшилгени дүргедедирин чедип алыңар!

Чаа техниканга болгаш депшилгелиг технологияга делгем оруиту берээли!

24. Үлетпүрнүң ажылдакчылары! Улустуң хереглел барааннарын будүрүп үндүрерин көөдедип, ассортиментизин чаартыңар, оларның шынарын эжиңидиңер, бот-үнезин чиигедиңер!

25. Тудугнуң ажылдакчылары! Чаа объектилерни ёйшаанда ажыглалга киирерин чүткүлдүг чедип алыңар! Тудугнуң шынарын бедидер, өртөн-үнезин чиигедир дээш демисежиңер!

26. Транспорттуң болгаш харылзааның ажылдакчылары! Транспорттуң болгаш харылзааның чепсектерин хөгжүдүп, сайзыраңгаймыдыңар! Улус ажыл-агыйын хандырарын бүгү хемчег-биле эжиңидиңер, совет кижилерниң хереглелин улам долу хандырыңар!

27. Үлетпүрнүң болгаш кедээ ажыл-агыйның ажылдакчылары! Колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг баазазын быжыглаңар! Кедээ ажыл-агый будурулгезин электрижидиринииң, комплекстиг механизастаарының болгаш химижидиринииң, черни мелиорастаарының темпилерин дүргедедиңер!

28. Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Черник, техниканы, күш-ажылчы болгаш материалдыг нуралварларны ажыл-агыйны ёзу-биле ажыглаңар! Чер болгаш мал ажылының продукциязын будуреринң база күрүмеге садарын көөдедиңер, ооң бот-үнезин чиигедиңер!

29. Кедээ ажыл-ишчилер! Шөлдерге болгаш фермаларга социалистиг чарышты калбаа-биле нептередиңер! Часкы ховуу ажылдарын бедик шынарлыг чорудаалы! Беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылында бедик дүмүттү чедип алыңар! Мал ажылының продуктулуун бедидер дээш чүткүлдүг демисежиңер!

30. Садыгның, ниитиниң чемненилге чөрлериниң, амыдырал болгаш коммунал ажыл-агый албанының ажылдакчылары! Совет кижилерин хандырарының культуразын бедидиңер, оларның хереглелин улам долу, эки хандырыңар!

31. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш демисежиңер! Сагылгачурумну болгаш организастыг болур чорукту быжыглаңар! Ниитилел өнчүзүн ыдыктыы-биле камгалап база көөдедиңер!

32. Улус ажыл-агыйының ажылдакчылары! Экономиктиг биликлерни, ажыл-агыйны чорукту болгаш эргелеп-башкарарының амгы арга-методтарын чүткүлдүг шиңгээдип алыңар! Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын, мурнакчы дүржулганы, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедишкиннерин будуруглгее улам идепкейлиг нептередиңер!

33. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Коммунистиг кижизидилгеге, кижи бүрүзүнүң күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи идепкейин улам ыңай хөгжүдеринге күш-ажылчы коллективтериң ролюн бүгү хемчег-биле бедидиңер!

34. Совет эртемденнер, конструкторлар, инженерлер, техниктер, чогаадакчылар болгаш чаартыкчылар! Эртем-техниктиг депшилгени бүгү хемчег-биле дүргедиңер, эртемниң будуруглге-биле харылзаазын быжыглаңар! Амгы үениң эртеминиң болгаш техниказының чедишкиннерин улус ажыл-агыйынга эң дүрген нептередирин чедип алыңар!

35. Литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, культураның ажылдакчылары! Совет уран чүүлдүң партийни болгаш улусчу болурунуң түгүн бедик тудуңар, уран-чечен мергежилиңерни сайзыраңгайжыдыңар, боттарыңарның арга-мергежилиңерни коммунизм тургузукчуларын кижизидеринге бериңер!

36. Дээди болгаш ортумак школаның ажылдакчылары! Өөредилгениң шынарын бүгү хемчег-биле бедидиңер, улус ажыл-агыйынга специалистер белеткээрин сайзыраңгайжыдыңар! Өзүп орар салгакчыларны коммунистиг ажыл-чаңның, өөредилгени болгаш күш-ажылды медерелдиг көөрүнүң ёзузунга кижизидиңер!

37. Кадык камгалалының болгаш күш-культураның ажылдакчылары! Чоннуң медицина хандырылгазын эжиңидиңер, совет кижилерниң хүн бүрү амыдыралынга күш-культураны улам идепкейлиг нептередиңер!

38. Пионерлер болгаш школачылар! Совет Төрээн чуртка изиг ынакшылдыг болуңар, эки өөреникер, күш-ажылчы чаңчылдарны шиңгээдип алыңар! Ленинниң хөрээ дээш, коммунизм дээш идепкейлиг демиселчилер болурунга белеткенниңер!

39. Ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның дайынчы марксисчи-ленинчи авангарды, империализмге удур, тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш туруштуг демиселчилер — коммунистиг болгаш ажылчын партияларга аңы-дуңманың байыры!

40. Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң сыныш дивес үндезинингe бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжышкыны быжыглып турзун!

41. Социалистиг чурттарның улустарынга аңы-дуңманың байыры! Делегейниң ажылчын аңгызының төөгүлүг чаалап алышкыны, антиимпериалистиг демиселге шиитпирлиг күш, тайбының, демократияның болгаш социал депшиягениң чөлеңгизи—социализмниң делегей системазы хөгжүп, быжыглып турзун!

42. Социалистиг чурттарның ажылчы чоннары! Найыралды болгаш чаңгыс эпти быжыглаар дээш, аңы-дуңма харылзааларны улам ыңай хөгжүдер дээш демисежиңер! Социализм дайынкарының чимзенишкиниериндеп сөремчилелдиг болуңар!

Социалистиг интернационализмниң тугун бедик тудаал!

43. Капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызынга аңы-дуңманың байыры!

Амгы үениң эң мурнакчы революстуг аңгызы — делегейниң ажылчын аңгызы делгерезин!

44. Колониалдыг кинчи-бектиг эл октааш, боттарының чурттарының хамаарышпас чоруун болгаш социал депшиягезин быжыглаар дээш демисежип турар улустарга изиг байыр!

45. Империализмге болгаш сөөк-ясы ылгаар чорукка удур, хостаага болгаш национал хамаарышпас чорук дээш демисежип турар колония болгаш хамаарылгалыг чурттарның улустарынга изиг байыр!

46. Революсчу күштерниң — социализмниң делегей системазының, делегейниң ажылчын шимчээшкинииниң, улустарның национал болгаш социал хосталгазы дээш демиселчилериниң күчүлүг эвилели быжыглып турзун!

47. Улустарның хосталгазы дээш, социализм дээш арабажыңнарда болгаш фашистиг кинданнарда хилинчектенип чыдар эрес-маадыр демиселчилерге аңы-дуңманың байыры!

Капиталга хоругдаттырганнарга хосталга!

48. Империалистиг агрессияның күштерин ашкан төөгүлүг тиилелгени чедип алган маадырлыг вьетнам улуска аңы-дуңманың байыры!

Совет-вьетнам найырал делгерезин!

Индий-Кыдаттың бүгү улустарынга тайбың, хосталга болгаш хамаарышпас чорук делгереп турзун!

49. Делегейниң улустары! Чоонку Чөөн чүктe дайынның айыылдыг одаан узуткаар болгаш араб нүрүнелерге удур израиль агрессияның урмуктарын чайладыр дээш демиселге күжениишкиниңерни улгаттырыңар!

50. Араб чурттарның улустары! Империализмге болгаш реакцияга удур демиселге бүгү-ле революсчу, национал-демократтыг күштериң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжышкынын быжыглаңар!

Совет Эвилелиниң болгаш араб чурттарның улустарының аразында найырал делгереп, быжыглып турзун!

51. Европа чурттарының улустары! Европа дипти быжыг тайбыңның, айыыл чок чоруктуң болгаш күрүнелер аразынга үре-түңнелдиг кады амыдажылганың девискээри болдурар дээш демисежиңер! Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадырының дайзыннары — реакция болгаш реваншизм күштериниң чемженишкиниериин сойгалап өөредиңер!

52. Делегейниң улустары! Күштү амыглаваазы делегей амыдыралының хөөйлүзү болурун, а ядролуг чепсекти моңгеде хорууруп чедип алыңар! Чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери дээш, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дээш демисежиңер!

53. Улустарның тайбыңының болгаш найыралының, империализмге, реакцияга болгаш дайынга удур демисежип турар бүгү күштерни сырый каттыштырарының политиказы —Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказы делгерезин!

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап ылганы тайбың Программазының идеялары тиилеп турзун!

54. Тайбың, демократия болгаш социализм күштериниң чөлеңгизиниң — бистиң улуг Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели быжыглып, чечентелип турзун!

55. Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди

КЫЗЫЛЧЫЛАР СУББОТНИК БҮДҮҮЗҮНДЕ

Кызылдан Бай-Хаакчо баар оруктуң эгези пайысыладың телевидение черинiң чанындан эгелээн. Хоорай чаагайжыдылгазының планын бүзээр ол оруктуң үнген черн чечектер болгаш үнүштер таваи сесерликтерлиг, болур, ооң пйи талазынга ыяш олуртур. Беш километр чедир оруктуң үзүндүзүн Бай-Хаак аллеязы деп адаар.

...Суббота. Эртенгиниң чедишак ээа-да ашкан. «Телетоп» деп бижиктиг автобустар доктаар чер, келген автобус бүрүзүнден ажылчын хептиг, холунда хүүректер тутқылаан хөй-хөй кижилер дүжүп, чыглып тур. Бо дээрге төрээн хоорайын чаагайжыдып, ооң будумчулары, тротуарлары, оруктары чарап хевир киржип дээш ацаа үлүүн киперя-биле кээп турар кызылчылар болду. Бөгүн ацаа министерстволарның, ведомстволарның ажылдакчылары үстүнде айыткан төлго сесерликтиң орнун төлевилеп, ооң дажын аштап, арыглаап, довурак төгери-биле ажылдаар соруглалыг. Ленинчи коммунистиг субботникке белеткелиң эгези база ол.

Сес шак. Ажыл-даа хайнып үнду. Довурак чүдүрген оң-оң машиналар кээп эгелээн. Оларны шефчилер доп-дораан дүжүргеш, сесерликтиң орнунга төп, ону дескилеп киритпилер. Оруитун кайы-даа талазында бир-бир километр чердө ажылдаан кижилер чүгле карацнаар.

Кааң хүн сырып хаттыгдаа болза, улустуң оорушкү мацнайы аажок: катқы-ятқы, баштак-шоодуг ооп-моол дыналып турар.

Хайнышкынның ажыл-ишкежээге чедир үргүлүзээн.

— Чаңгыс хүн дургузунда янзы-бүрү автожыл-агыйлардан 90 чүк машиналары кээп ажылдаан болгаш барык 2000 тонна довуракты 21 км. ырак черден сөөрткен. Кызылчылар 15 мун дорбелчин метр сесерликти кылган, ацаа сигенни тараап, комиссияга дужаап бээринге белеткээн. Баштайгы түңнел ыңдыг — деп, чурттагга-коммунал ажыл-агый эргелининиң боторуга-чарылгалыг участогунуң экономизи Галина Дувектер чугаалады.

Ленинчи субботникке белеткенип, найысыладың чаагайжыдылгазына кызылчыларның бир кезии бодунуң үлүүн ыяаар киргеннер.

Ниитизи-биле кызылчылардан бо субботникке 20 мун кижи киржип, 270 мун рубль түңнүг ажылды кылган болгаш ооп 36 мунун бот-тыл фондузунга киперер.

О. ПРПТ.

ЧУРУКТА: кызылчылар Бай-Хаак аллеязында ажылдап тур.

В. САВИНЫХТЫҢ фотозу.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

ЧЕР АҢДАРЫЛГАЗЫ

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары шупту часкы ховуу ажылдарын чорудуп турар. Шык базырыышкынын «Шекпээр» биле «Доң-Терезин» совхозтар бо хүннерде дооскан. Оларның баштайгызы күзүн чардынган 2190, йиисизи — 392 га шолунуң плинртээшкинин чедишкинниг чорукан. Ооп ыңай «Барлык» совхоз 2570, «Большевик» колхоз — 430 га черниң шыгын базырган.

Районнуң ажыл-агыйлары чер аңдарарынче кирип эгелээн. Амга чедир «Барлык» совхозта баштайгы 70, «Шекпээрде» — 46, «Доң-Терезинде»—42, «Большевик» колхозта — 12 гектар чер аңдартынган. Районда бо чазыы удур аңдарар черниң 10 ажыг хуузу белен апарганы од. Ол ажылдың темпизи хүн бүрү улам бедип орар.

Шык базырыышкынын доозупкан «Доң-Терезин» совхозтуң 7 агрегады чер аңдарып киргеп. «Шекпээрде» олче 6 агрегат киришкен.

Барыын-хемчикчилер часкы сарыг сугну суггарылгага ажыглаарын боттандырып эгелээн. Районда ниитизи-биле 107 суггарыкчы, 17 ындыг агрегат ажылдап турар. Эң хөй суггатчы «Большевик» колхозта — ында 40 кижи чер суггарып киргеп.

СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң ажылдакчылары тус-тус ажыл-агыйларның тарылта шөлдерииге барып, турлаглариның дериглеэнн, белеткелиң, часкы ховуу ажылдарынга киржир механизаторлар болгаш тараажыларның хандырылгазын сонуургап көрген болгаш практиктиг дуза чедиргеп. Ховуу турлаглариндан «Шекпээр» совхозтуң Аянгатыда № 2 бригадазының, «Доң-Терезинниң» Тейде, «Барлыктың» № 3 бригадазының ховуу турлаглары эки белеткеттинген.

В. ЧАДАМБА,
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

ЧЕТЧИРИ-БИЛЕ БЕЛЕТКЭЭН

Өвүр районнуң «Кызыл тукэ» колхозунуң ажыл-ишчилери бо чылын мал чеми культуралар тарыыр шолуун калбартып, дүжүттүүн бедидер хемчеглерни ап турар.

Ажыл-агый часкы ховуу ажылдарынга киржир техниканы септеп алган. Үрезинперни четчири-биле белеткээн. 1170 тонна өдектиг шөлдерде сөөртүп чедиргеп. Чүс тонна минералдыг чемнишидилгени шөлдерге төгер. Ап чорудуп турар хемчеглер чаагай дүжүттү өстүрүп алырынга дузалаар.

К. МААДЫ.

ОН ИЙИ ХОНУКТА

Тес-Хемде «Чодураа» колхоз бо шиитпирлиг чылда 2370 гектар черге тарылга чорудар. Оон 1000 гектарын кыамы-тас эдээр.

Колхозтуң механизаторлары чер аңдарылгазынче киришкеп. Чүгле баштайгы шөлдө кылган үүнде 55 гектар чер аңдартынган. Механизаторлар муң ажыг гектар черни 12 хонук дургузувда бедик шынарлыг кылдыр аңдарарын үлээнгеннер.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Совет-мексика чугаалажышкыннар

Апрель 13-те совет-мексика чугаалажышкыннарны үргүлчүлээн.

Чугаалажышкыннарга совет талаадан: СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер Министри А. А. Громыко болгаш албанның оске-даа кижилери киришкен.

Мексиканың талазындан: Мексикан Каттышкан Штаттарының Президентизи Луис Эчеверрия Альварес, даштыкы хереглер министри Эмилио О. Рабаса, Мексиканың ССРЭ-дө элчизи Р. Гонсалес Салазар, албанның оске-даа кижилери ацаа киришкен.

Бот-боттарын билчиринип, найыралдың байдалынга эртен чугаалажышкыннар үеинде пйи таланың политиктиг, экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культурлуг харылзааларын улам калбартырының орукгарының дугайында санал-оналарын солчуушкуну болган. Ол шыкаш пйи талага сонуургалдыг делегей айтырыш база чугаалашкан.

Мексиканың Каттышкан Штаттарының Президентизи Луис Эчеверрия Альварес, ооң кадайы болгаш оларны үдеп чоруур кижилер апрель 14-те Ленинградче чорупканнар.

(СЭТА).

СЭКП Төп Комитединиң доктаалы

РСДРП-НИҢ II СЪЕЗДИЗИНИҢ 70 ЧЫЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

1973 чылдың июль 30-де РСДРП-ниҢ II съездизиниң ажыттынган хүнүнден бээр 70 чыл болур. Ол съездиге революстут марксисчи организацияларның каттыжышкыны доозугаш, В. И. Ленинниң ажылдап кылганы идей-политиктиг болган организакчы принциптеринге үндезилээш, Россияның ажылчын ангыланың партиязы тургустунган болганда, ук съезд бүтүү делегейге улуг ужур-дузалыг боон турар. Оон түнелинде чаа хевирниҢ пролетаржы партиязы, большевиктер партиязы, улуг ленинчи партия тывызган. «Большевизм политиктиг үзел-бодалдың агыны боон, политиктиг партия боон 1903 чылдан бээр туруп келген». (Ленин).

Оон бээр-ле бистиҢ партиянып эрткен оруу төөгүде деңневир чок. Ол дыка улуг эвес чажыт организация тургаш, делегейде эң-не баштайгы социалистиг күрүнениҢ баштакчы партиязы — коммунистерниҢ күчүлүг, сырый каттыжкан барык он беш миллион кежигүнүг партиязы боон хуулган. СЭКП, ажылчын ангының партиязы, коммунизм тургузукчузу бүтүү совет улустуң дайынчы авангарды болуп берген. Бистер партияны «бистиҢ үеним үгааны, ат-алдары болгаш арын-бүүрү деп көрүп турар бис» деп, Ленин бижээн.

В. И. Ленин партияны тургузуп турар үеде империализмниҢ болгаш пролетар революцияларының байдалдарында ажылчын ангыга II Интернационалдың партияларындан үндезинин-биле ылгалдыг, ёзулут револючу, ёзулут коммунистиг партия — чаа хевирниҢ партиязын херек деп чүвени барымдаалаан. В. И. Ленинниң тодаратканы-биле алырга, партия болза, пролетариаттың нинтилелди революстут ёзу-биле чаартыры дээш демиселин үгаан-баштаар, капитализмден социализмче болгаш коммунизмче революстут ёзу-биле шилчиринниң кол күжүү болур ужурлуг. К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң өөредиглеринге, Россияның болгаш делегейниҢ ажылчын шимчээшкинниҢ дуржулгазынга даянмышаан, империализмниҢ үе-чадазынга таарыштыр марксизмниң чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүткеш, Ленин ажылчын ангының революстут организацияларының дээди хевирни болур партиязының дугайында бүдүш өөредиглиг тургускан, оон теоретиктиг болган организастыг үндезинин, большевизмниҢ стратегиязын болгаш тактиказын, партийжи амыдыралдың норма-чижектерин болгаш партийжи удуртулганың принциптерин бүтүү талазы-биле ажылдап кылган.

Россияга революстут пролетаржы партиязының эге үндезинин В. И. Ленинниң 1895 чылда Петербургка тургусканы «Ажылчын ангыны хостаары дээш демиселдиг эвиделип» болган. Чурттуң элээн кай үлетүүр тептелиниң социал-демократтыг ажылчын партиязының (РСДРП-ниң) үндезилеттинип тургустунганын чарлаан. Ынчалза-даа Ленинниң болгаш мынчаарда шөлүлгеге турган оон чоок соратниктериниҢ киржилгээн чокка эрткен съезд партиянып программазын болгаш уставын ажылдап кылып, социал-демократтыг шимчээшкинниҢ сандаргай чоруун улуткап шыдаваан.

Ленинниң тургусканы болгаш удуртканы «Искра» солун революстут пролетарлы партиянып идейлиг болгаш организастыг болеткелиниге, оппортунистерден ангыланырының шилгарангай ачы-хавыяалыг болган. Партиянып чер-черде комитеттери, дыка хөй профессионал революсчулар привционалдыг үндезин-биле солунду долгандыр сырый каттыжкан. Ленинниң чугаалаашы-биле алырга, «Искра» Россияның революстут пролетариадының кол-кол күштерин каттыштырган боон турар.

РСДРП-ниң II съездизи партиянып марксисчи-ленинчи программазын — самодержавиени, помешиктерниң болгаш капиталистерниң эрге-чагыргазын дүжүрери дээш, ишчилелди социалистиг ёзу-биле чаартырының чеңээ болур пролетар диктатуразын тургузары дээш демиселдиң программазын хүлээп алган. Ол болза «эмономистерниң» оппортунизмнин большевизм тинилээнин быжыглаан, делегейниҢ социал-демократиязында оларның эвилелчилериниге эң күштүг согугнуу таварыштырган.

РСДРП-ниң II съездизи делегейниҢ ажылчын шимчээшкинниҢ база-ла эргилделиг үе-чада болган. «Большевик партиянып тургусканы — Россияның болгаш делегейниҢ ажылчын шимчээшкинниҢ чаа үе-чадазы ажыктаа. Оон болгаш социал хосталгазы дээш демиселин төөгүүнүү чаа байдалдарында чеднишкинниҢ удуртуун шыдавар арталыг организацияны пролетарват төөгүге бир-ле дугаарында алган» — деп, СЭКП ТК-ниң «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга уткуштур» Тезистеринде чугаалаан турар.

Партия дугайында ленинчи өөредиг — революстут марксизмниң артинезинге эң улуг салышкын. Бүтүү чурттарның пролетарийлериниң эң чугула негелделери марксизм-ленинизмде эртем ёзузу-биле илереттингеп.

Буржуаз болгаш биче буржуазтыг идеологияга удур, ревизионнамге, троцкизмге, барыын болгаш «чоон» оппортунизмге удур, социал-шовинистерге болгаш национал-чайгылыкчыларга, марксизмниң революстут принциптериниң бүтүү дайзыннарынга удур эптеш чок демисел үезинде В. И. Ленин партияны тургузуп, үлам быкыглаан база дажыктырып келген.

Коммунистиг партиянып удуртулгазы-биле Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээш, кижи төрелгетенниң төөгүзүнге чаа үе-чаданы — капитализмден социализмче болгаш коммунизмче шилчиринниң үе-чадазын ажыктаан.

Көстүп корбээн ханы, кайгамчык улуг хемчээлдиг болган шапкын темпилерлиг социалистиг тазартылталар Коммунистиг партиянып удуртулгазы-биле боттанган. Чүс чыладарда хамыдан чоранның ажыл эртиеш, бистиң Төрээн чурттувус күүдүүт социалистиг күрүне болу берген. СЭКП марксизм-ленинизмниң идейлиг үндезинниге бүтүү намонаддарның ажылчы чоннарын каттыштыргаш, кажилерниң салгалдарын — коммунизмниң эрес-шудургу тургузукчуларын, ёзулуг интернационалчыларны кижизиткен.

Ленинчи партияны долгандыр совет улустуң чаңгыс аптаг сырый каттыжышкыны, Октябрьның хөрээнге, социалистиг Ада-чуртка оон кызыгаар чок бердингени Ада-чурттуң Улуг дайынында дошкун чылдарында чайынналчак илереп козулгеп. Совет кижилер кызыгаар чок эрес-дидимнең, массалыг мааңыр чорууп фронтуга болгаш тылдыга бадыткап көргүскеп. Бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге ышнчы совет улус фашистиг дарлалга кулдаадырган улустарның хосталырынга дуза чедиргеп. Эң баштайгы социалистиг күрүнениҢ күчү-шыдалы, СЭКП-ниң ленинчи шын политиказы Европаның болгаш Азияның хөй чурттарынга улусчу-демократтыг, социалистыг революциялардың чедишкинниҢ болурунга дузалыг болган, империализмниң колониалдыг системазының бууран дүжерин дүргедеткеп.

СЭКП-ниң удуртулгазы-биле совет улустуң боттандырган эң хаңы социал-экономиктиг чаартылгаларының кол түңнели сайзырангай социалистиг нинтилелди тургусканы болган. Нинтилелдиң экономиктиг, социал болгаш үгаан-бодал амыдыралынга болган үилелиг өскерилишкиннерниң уламында кижилерниҢ төөгүүнү чаа нинтилежилгелеп — нинтиэрге-ажыктары-биле болгаш сорулгалары-биле, чаңгыс аай марксисчи-ленинчи идеологиялыг болгонынга канаатыгтаан совет улус, чүс ажыг национальяларының, биче улустарның ажылчы чоннарының бузулбас аксы-дузума найыразы тургустунган. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл ооның бүтүү улусчу байырлалы — интернационализмниң болгаш улустарның найыралының чаңгыс коргуулуг болган.

Коммунистиг партияның удуртукчу ролюнуң улам өзеги социалистиг нинтилелдиң хөгжүлдезинниң дүрүм ёзугаар эң чүүлдә боттуг чүүлү болур. Ол боттуг чүүл коммунизм тургузарының үе-чадазында улам улуг күштүг-биле илереп келир.

Партия дугайында Ленинниң өөредиин СЭКП-ниң Программазында, XXIII болгаш XXIV съездилериниң шиитпирлеринде база өске-даа документилерде улам хөгжүткеп. СЭКП марксизм-ленинизмни чогаадыкчы ёзу-биле байыдып тургаш, съездилериниң, Пленумнарының шиитпирлеринге, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооюнга, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болган ооюнга, Совет Эвилелиниң 50 чыл ооюнга уткуштур үндүрген партия документилериниге социализм, коммунизм тургузуучу партияның чөпшээрелдиг күжүн-шыдалын, амгы үеде делегейниҢ партия документилериниге социализм, коммунизм тургузуучу партияның, амгы үеде делегейниҢ революстут шимчээшкинниҢ дуржулгазының ханызы-биле түңнеп көргүскеп.

Социалистиг тургузуучу шкинниҢ амгы үе-чадазынга дүүштүр шын политиктиг шугуму айыткан СЭКП-ниң XXIV съездизи партияның, бүтүү совет улустуң амыдыралынга шылгарангай болуушкун болган. Съезд амгы үениҢ эртем-техниктиг революциязының чедишкиннерин ажыл-агыйның социалистиг системазының артык күштүү-биле бүрүн каттыштырар, будурүкчү күштерни шалыкын болган бүтүү талалыг хөгжүдүп турган, улустуң амыдыралының материалдыг болган культура деңнелин улам бедидерин хандырар төөгүлүг сорулганы салган.

Съездиниң шиитпирлерин ажылчын ангы, колхозчу таразчыннар, улустуң интеллигенция партияның удуртулгазыбиле чедишкинниг боттандырып турар. Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планын күүседирип дээш демиселче кол кичээнгейни салып турар. «Ам кол сорулга болза ажыл-ишке барымдаалап турган уг-шигин шалыкын өскерткеп, ажыл-агыйны удуртуу-баштаарының сайзырангай аргаларын ажылларынче кол кичээнгейни үтландырары болгаш оон-биле капсырлаштыр экономиканың ажыктыын ылап бедидери болур» — деп, СЭКП ТК-ниң Чиңгиче секретары эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Совет политиктиг системаны сайзырангайжыдар талаазыбиле янзы-бүрү талалыг алыс сорулганы боттандырбышаан, социалистиг демократтыныҢ улам калбартырынче, ёзулут улусчу эрге-чагырга органнары — ажылчы чоннар депутаттарының Советтеринин, профсоюзтар, комсомол организацияларының болгаш хөй-нинтиниҢ өске-даа массалыг организацияларының ролюн бүтүү хемчеглер-биле бедидеринче улут кичээнгейни СЭКП салып турар.

Партияның шынар составы эки болган тудум-на, үндүрген шиитпирлерин күүседир талазы-биле бүтүү коммунистериниҢ ажылдаары организастыг болган тудум-на партияның удуртукчу ролю улам бедидер. Оон ол ролю партийжи сагыыра-чурумнуң деңнезинден, коммунистерниҢ идейлиг бүзүреливинден болгаш теоретиктиг белеткелиниден, демократтыг централизмниҢ принциптерин чайгылыш чок боттандырарындан. коммунистиг тургузуучукшуунуң бүтүү участоктарынга коммунистерниҢ массалар-биле күн бүрүде харылзаалыг турарындан шуут хамаарыдгалыг. СЭКП партийжи удуртулганың стилин болгаш аргаларын доктаамал сайзырангайжыдып турар. СЭКП бодунуң бүтүү организапиларының дайынчы шиитпирлерин бедидеринче могаг чок сагыш салып, четпестерге большевизмни ёзу-биле эптеп чок болурунга коммунистерни кижизидип, шүүгүмчүлелди болгаш бот-шүүгүмчүлелди калбартырынга эргежок чүүлдерни чүүдерни тургузуп берип турар. Партия документилерин солуурунга холбаштыр чорудуп турар политиктиг үүрүн болгаш организакчы ажыл партияны улам быжыглаарынга, нинтилелдиң бүтүү амыдыралы удуртуруунуң аргаларын сайзырангайжыдарынга, хүлээлгеге ажылынга коммунист бүрүзүнүң, харылсалгазын бедидеринге дуза чедирип турар.

СЭКП — чайгылыш чок пролетаржы, социалистиг интернационализмниң партиязы. Интернационализмниң тугунуң адаа-биле хөй национальдыг Совет чурттуң ажылчы чоннарын бүтүү-ле шылгалдаларны эрттир бүтүү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг тиилелгелерге болгаш чеднишкиннерге ол чедирип келген. Интернационалчы чорук национализмнин кандыг-даа илереэшкиннеринге эптеш чок болуру — бистиң амыдыралывыстың хөөйлузу, коммунистиг тургузуучукшуунуң сорулгаларын чеднишкинниг шиитпирээринниң эң чүтүл негелдеан болур.

XXIV съездиниң ажылдап кылганы Тайбыңның программазын боттандырар талазы-биле СЭКП-ниң даштыкы политиктиг угланышкыны бистиң чуртка коммунистиг тургузуушкунга, делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазын быжыглаарынга даштыкы талазы-биле таарымчалыг байдалды хандырып, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинге дузаны коргүзүп турар. Ол угланышкын болза империализмниң агрессчи политиказынга удур, удурланышкак социал системалыг күрүнелер-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаарының болгаш бот-бодунга ажыктыг кылдыр кады ажылдаарының принциптерин бадыткаарынче, улустарның бүтүү-нинти тайбыңын болгаш аймыл чок чорууп быжыглаарынче, бүтүү делегейге социал чөптүг чорууну хандырарынче утланган. Ол утланышкын бүтүү улустарның эрге-ажыынга таарыжыр.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы — делегейниң коммунистиг шимчээшкинниҢ шылгаттынган дайынчы отряды. СЭКП-ниң теоретиктиг ажыл-чорудулгазын, оон принципиалдыг ленинчи политиказын, марксизм-ленинизмге, пролетаржы интернационализмге үндезилеттингеп социалистиг дем каттыштырылгазының сырый каттыжышкыны дээш, делегейниң бүтүү коммунистиг шимчээшкинниҢ чаңгыс эви дээш, буржуаз идеологияга, реформизмге, барыын болгаш «чоон» оппортунизмге удур оон чайгылыш чок демиселин аку-дүүмалышкы марксисчи-ленинчи партиялар чүүдүлгүүнүү көрүп, деткип турар. Ленинизмниң принциптерин амыдыралга боттандырар талазы-биле революсчу демисели, социализмни болгаш коммунизмни тургузарын удуртур талазы-биле СЭКП-ниң ондур улус дуржулгазы, төөгүнүү чаа үе-чадаз бүрүзүнүң негелдерине дүүштүр хөгжүүр талазы-биле партияның бодунуң улут дуржулгазы делегейниҢ бүтүү революстуг шимчээшкинниҢ хөрээ болу берген. Ол дуржулгазы бүтүү талалыг барымдаадып көрбес болза, марксизм-ленинизм хөгжүп шыдавас.

Ленинчи партияның төөгүзүнде, бистиң чурттуң төөгүзүнде, делегейниҢ бүтүү коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниҢ төөгүзүнде алдарлыг болуушкун кылдыр, РСДРП-ниң II съездизиниң 70 чыл ооюн калбаа-биле демделээри эргежок чугула деп СЭКП-ниң Төп Комитединиң саналы тур.

Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТКлары, партияның, крайкомнары, обкомнары, хоорюмнары болгаш райкомнары, партияның эге организациялары, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелели, кызыгаар болгаш иштики шеригларының политэргелелдери бо болуушкун-биле холбаштыр чоануң бүтүү кезектерниң ортузунга политиктиг ажылды калбартып чорудар, ол ажылдың үезинде партия дугайында ленинчи өөредиглиг, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунну удуртур талазы-биле СЭКП-ниң бүтүү делегейге төөгүлүг ужур-дузазынче, делегейниҢ коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниҢ чаңгыс эви болгаш сырый каттыжышкыны дээш оон демиселинче оназа кичээнгейни салыр.

Октябрьның 50 чылы-биле болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооюнга, СЭКП-ниң XXIV съездизи-биле холбашкап документилерни калбаа-биле ажылдавышаан, пропаганда болгаш масса-политиктиг ажылды «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бөжен чылының дугайында» СЭКП ТК-ниң Чиңгиче секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниге тодаргайлаттынган сорулгаларга дүүштүр ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин күштелдиреринче угландырар. Партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының политиктиг болгаш организастыг ажылының кол утка-шынары 1973 чылдың улус ажыл-агый планнарын болгаш тоску беш чылдың опаалдаларын нинтизи-биле хуусаа бетинде күүседирип дээш бүтүү улусчу социалистиг чарыштыг калбартыры болур ужурлуг дээрээн СЭКП ТК-ниң доктаалында чугаалаан.

Марксизм-ленинизмниҢ институту, СЭКП ТК-ниң чанында Нинтилелдиң эртемнериниҢ академиязы болгаш партияның Дээди школазы ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының гуманитар институттарының киржилгези-биле РСДРП-ниң II съездизиниң 70 чыл ооюнга холбаштырган эртем конференциязын чорудардар. В. И. Ленинниң төп музейи болгаш оон салбырлары, К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң музейи СЭКП-ниң төөгү талазы-биле орууп көргүскеп делегелдерни организастаардар.

Өөредилге чылын чедиишкинниг доозар

ТҮҢНЕЛ КИЧЭЭЛДЕРНИ КАНЧААР ЭРТТИРЕРИЛ

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениҢ системазында өөредилге чылы ам сөөлүреп орар. Партия организациялары болгаш политшколалар, теоретиктиг семинарлар пропагандистери түңнел кичээлдерни кандыг хевирге, канчаар эрттирер дугайында белеткел ажылдарын чорудар үе келген.

Бо өөредилге чылында партия чырыдышкынының бүтүү системазынга оон кол программаларындан дашкаар немей өөренир материалдар кончут хөй болган. Ынчангаш өөредилге чылын доозарынга белеткел ажылдарын чорударда, хамыктын мурнунда школа бүрүзү бодунуң кол программазын кайы хире шынарлыг болгаш долузу-биле өөренип келгенин хынап база арткан үеде чеже темаларны өөренип эртип болуруп тодаргай санап көөр херек. Онзагай хөжудан турар школаларга болгаш кандыг-бир чылдагаан-биле хөй кичээл шагы үскен дыңнакчыларга немелде кичээлдерни, консультацияларны чорудары чугула.

Түңнел кичээлдерниҢ кол сорулгазы болза, дыңнакчыларның өөренип эрткен бүтүү материалдарын катаптавышаан, бижыг билиглерин шинээдип алырынга, теорияның айтырыгларын амгы үениң нинтилел практиктиг базага күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң мурнунда туруп турар коммунистиг кижизидилгениҢ болгаш будурүлгелерни хөгжүдүнүң тодаргай сорулгаларынга холбаштыр хандыр бодап, оларны ажылхерекке ажыглап билиринге дузалаары болгур. Түңнел кичээлдерни эрттирериниҢ хевирлери янзы-бүрү. Ону дыңнакчыларның составын, пропагандистерниҢ мергежилиин болгаш дуржулгазын барымдаалап турган, школа, бөлүм азы теоретиктиг семинар бүрүзүнге таарыштыр чорудар. Түңнел кичээлдер олардың хевирлериниҢ хамаарырлга чокка шуптузу дыңнакчыларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин улам бедидеринге беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының опаалдаларын чедишкинниг үе-чадазынга үүлгедеринге.

Партияның болгаш комсомолдуң политиктиг чырыдышкынының база экономиктиг өөредилгезиниҢ системаларынга өөредилге чылын канчаар түңнеп доозарының дугайында СЭКП ТК-ниң Пропаганда болгаш агитация кылдыынинниҢ тодаргай сүмелери «Политическое самообразование» журналдың сөөлгү дугаарында айыттынган практиктиг сүмелерни удуртулга болдурар.

Марксизм-ленинизмниҢ үндезинниерин, эртемниг коммунизмниҢ айтырыгларын база партияның экономиктиг политиказын өөренип турар хөрөнгө-биле практиктиг семинарларның дыңнакчыларынга түңнел кичээлдерни ачылда, теоретиктиг конференцияларны эртиреринде чугула.

Түңнел кичээлдерниҢ кол сорулгазы болза, дыңнакчыларның өөренип эрткен бүтүү материалдарын катаптавышаан, бижыг билиглерин шинээдип алырынга, теорияның айтырыгларын амгы үениң нинтилел практиктиг базага күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң мурнунда туруп турар коммунистиг кижизидилгениҢ болгаш будурүлгелерниҢ хөгжүдүнүң тодаргай сорулгаларынга холбаштыр хандыр бодап, оларны ажылхерекке ажыглап билиринге дузалаары болгур. Түңнел кичээлдерни эрттирериниҢ хевирлери янзы-бүрү. Ону дыңнакчыларның составын, пропагандистерниҢ мергежилиин болгаш дуржулгазын барымдаалап турган, школа, бөлүм азы теоретиктиг семинар бүрүзүнге таарыштыр чорудар. Түңнел кичээлдер олардың хевирлериниҢ хамаарырлга чокка шуптузу дыңнакчыларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин улам бедидеринге беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының опаалдаларын чедишкинниг үе-чадазынга үүлгедеринге.

Эге политшколаларга болгаш марксизм-ленинизмниҢ үндезинниерин өөренир школаларга түңнел кичээлдерниҢ темаларын чыл дургузунда өөренип келген эртемнериниҢ иштинден дыңнакчыдарның совуургалынга болгаш ажылхерээнге дүүшкен чугула айтырыгларны шилип алыры ажыктыг. Маңаа түңнел кичээлдерниҢ планы улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажыдап турар дыңнакчыларның шиитпирлиг үшкү чылда тодаргай ажылхерээ-биле, партия болгаш чазактың үе адырның мурнунга салып турар сорулгаларын хандыр аналитэп өөренирбиле холбаштыр тургустунган.

Чер-черде партия комитеттерин, ВЛКСМ райкомнары комсомолдуң политиктиг чырыдышкынынга түңнел кичээлдерин организастыг эрттирер дээш амдыгаашаан шыңгыы хемчеглерни алыры чугула. Аңаа өөредилге чылын «Беш чылдың шиитпирлиг чылын шалыпчы күш-ажыл-биле, нинчуг эки өөредилге-биле адаржылар бис» деп аныктарның Бүгүүлелеп комсомол хуралынга хүлээп алганы социалистиг күүседилгезин дыңнакчылар канчаар күүседип турарын база «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга!» деп Ленинчи зачётка комсомолчуларының болгаш аныяктарның киржилгезин аналиатеп, чугаалаашкын көөрүн сүмелеп турар.

Эртип турар өөредилге чылы болза, «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалын ёзугаар бүтүү нинтиниҢ экономиктиг өөредилгезин эгелээн чылы. Бистиң республикада партия чырыдышкынының бүтүү аеволарында өөренип турар дыңнакчыларның 42 хуузу экономика айтырыгларын өөренип турар. Ол школалар болгаш теоретиктиг семинарларның түңнел кичээлдеринге СЭКП ТК-ниң декабрь (1972 ч.) Пленумунуң негелделеринге дүүштүр улус ажыл-агыйын интенсификастаарының, будурүлгениҢ экономиктиг ажыктыг чорууп, күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидеринин эртем-техниктиг депшилгениҢ чеднишкиннерин, мурнакчы дуржулганы дүрген шиитпирлерин ажыдып база будурүлгеге курлавырларының болгаш каминага чурумнуң айтырыгларын чугаалаашкын көөрүнче кичээнгей утланган турар ужурлуг.

КоммунистерниҢ болгаш партия кежигүнү эвес активтиң политиктиг өөредилгезиниң түңнелин чорудары бо чылын кажангыыындан-даа артык бедик негелделиг болгаш ажыл-керекчи байдалга эртер. Амгы үеде партия документилериниҢ солуушкуну чорун турар. Оон-биле холбаштыр партия комитеттери кадрларын идей-политиктиг кижизидилгезинин болгаш марксисчи-ленинчи өөредилгезиниҢ айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирип, партия ажылының ол чугула участогунга удуртулганы янжидип турар. Бо дугайымда чоокта чаа эрткен республиканың партия активиниҢ болгаш районнарның партия активтериниҢ хуралдарынга шыңгыы чугаалашкан болгаш ол талазы-биле чогуур тодарадыр. Чүге дээрге, оларның ишлеп, белеткел ажылдарын — курстарны, семинарларны чайгы үеде чорудар, өөредилге-методиктиг литератураны тыптынар апаар болгай.

Чаа өөредилге чылындан эгелээш бүтүү нинтиниҢ экономиктиг өөредилгези чер бозтанга калбаа-биле уламчылаар. Аңаа белеткелдиг ужуражыр төлээде колхоз, совхозтарга, будурүлге коллективтеринге экономиктиг өөредилгениҢ перспективтиг планнарын тургузар. **Оларны министерствозар, ведомстволар база районнар аайы-биле түңнээрин июль 1-ге чедир доозар дугайын республиканың партия активиниҢ хуралы негаан.**

Партия чырыдышкынының чаа өөредилге системазы тургустунгандан бээр ам сес дугаар өөредилге чылы эртип турары бо. Бо ораазында чеже коммунистер кандыг эртемнерни өөренип доосканын дээр дугайында тодаргай түңнели билдинмес боон турары бо ишкаскаш. Ынчангаш тодаргай түңнелдер чокта коммунистерниҢ политиктиг өөредилгезиниҢ чадалар аайы-биле чыл бүрүде шын планнап чорудары берге. Ынчангаш бо өөредилге чылының түңнелибиле чергелештир коммунистерниҢ политиктиг болгаш экономиктиг белеткелиниҢ талазы-биле шын үчёттү тургузары партия комитеттеринден, эге организация бүрүзүнден пегеттинип турар.

Өөредилге чылының дургузунда политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге дыңнакчыларга чүүү бергенил, оларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин, ажылхерекке харылсалгазын бедидеринге кандыг салдарны чедиргенил дээр дугайында түңнелди партия организациялары ылыыр ужурлуг. Хөй-хөй партия организациялары бо айтырыгларның талазы-биле аналиэтиг түңнелди үндүргеш, партияның нинти хуралдарынга чугаалажып көрүп турар. Ону чер болгавга практикалаары чугула.

М. МАШПААДАЙ,
СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкынын бажыңының эргелекчизиниҢ оралакчызы.

Квартал планын ажырган

«Тыва тудуг» трестиҢ № 48 тудуг эргелелинде № 3 шеверлекчилер бригадазының ажылдап турар чери № 12 кварталда. Ол шеверлекчилер бригад ының бригадири Виктор Николаевич Сергеевтиң дугайын баш бурунгаар оларның мастериниден билип алган кижи мен. Ол 1967 чылда Москваның тудуг училищезин доосканы, төрээн чуртувустуң наймыылалыының улуг-улуг будурүлгелериниге ийи чыл ажылдаанын, шериг албанын эрттирип чорукчан. Совет Армиянын хүрээлеңиндеи халашкаш, бистиң республикага ажылдаары-биле чедип келген. Баштай ол үшкү разрядтың шеверлекчиин болуп ажылдап турган. Аныяк оол ажылынга кызымак, хандыкпылдыг, организакчы болурга, ону шеверлекчилер бригадазының бригадири кылдыр томуйлаан. Бригадада ол хүндүлүг, эң-өөрүнге эптиг-эзилдек, дуржулгалыг кижилериниҢ бирээзин. Чогум-на оон үжүрүнда бригаданың шеверлекчилери, бистиң республикада күш-ажылы-биле адыгураа үнген Краснобаевананың удуртканы шеверлекчилер бригадазындан дудак чок ажылдап, бо чылдың бирги кварталының планнын онаалдазын 103 хуузга күүсеткеп. Амгы үеде оон бригадазы чүнү кылып турарын сонуургап айтыгдым.

— Амгы үеде бистиң бригадавыс № 1 бажыңның ийи дугаар подъездиниҢ ханаларының малгаштаашкынын кылып турар—деп, бригадир чугаазын эгеледи. — Бригадавыс тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында эки түңнелдерни чедип алыр дээш ажылдап турар. Сөөлгү үеде бригадада ажыл шагы үзер, хууда планын күүсеткес шеверлекчилер чок. Бригадада эң-найырал быжыг. Кижи бүрүзү коллектив дээш, будурүлге планын күүседир дээш сагыш салып турар. Ынчангаш мурнакчыларның одуруу улам көвүдеп турар апарган. Оларга Мария Монгушту, Соня Хановану, Надежда Суворовану, Александра Ховалыгны, Сария Камалитдинованы болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Амгы үеде Виктор Сергеевтиң бригадазы делегейниҢ ажылчы чоннарының эң-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ни күш-ажылчы чеднишкиннер-биле уткуур дээш апрель айда бедиткеп хүлээгени алган.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: В. Сергеев (оң талазындан) бригаданың мурнакчы шеверлекчилери Мария Монгуш, Надежда Суворова олар-биле чугаалажып турары.

Александра Ховалыг (ортузунда чурукта) бедик мергежилдиг шеверлекчилериҢ бирээзин: Соня Ханова (адаанда чурукта) чоокта чаа үшкү разрядтың шеверлекчиин деп атты чедип алган.

Хөй-нинтичи малчын

Шой-Сюрюн Далдасович Кол Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзин. Ол тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының эгелиндеп тура мал ажылының продуктуларын бүдүрериң болгаш белеткээрин көвүдедирип дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-авиялел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, бедиткеп социалистиг хүлээлгени алган. Тодаргайларга төрүүр чүс инекке онаашпыр 100 бызаанны алыр деп хүлээптеп. Бо хүнге чедир 20 хоюг инек төрээн. оон бызаалары шупту онча-менди, күш-дедгелиг эки доругуп турар.

Шой-Сюрюн Далдасович чүгле эки малчын эвес, харын база идепкейлиг хөй-нинтичи, совхозта улусчу контроль болуушкун дергазы. Ол ажылга үр үеде идепкейлиг ажылдап келгени дээш ону чоокта чаа ССРЭ-ниң улусчу контроль комитединиҢ Хүндүлел Бижии-биле шаңнаан.

М. СЕЛИП.

«ЛУНОХОД-2» ШИНЧИЛЕЛ АЖЫЛДАРЫН ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

Ырак космос харылзаазының төвү. (СЭТА). Автоматтыг аппарат «Луноход-2»-биле апрель 11 болгаш 12 хүннеринде кылган радиохарылзаалың сеансыларының үезинде Лемонье кратериниң төөн талазын тавараан тектониктиг элдиг девискээрин шинчилээн.

Шинчилел ажылының үезинде бедиглээштерни стереоскоптуг арга-биле чурукка тыртырган, ай даштарының сорунза-магниттиг шынарларын хемчээген, ай довураанның физика-химиктиг шынарларын болгаш химиктиг тургузуун өөренип көрген.

Магниттиг шөлдүң байдалын шинчилээри-биле боду шинчеп чоруур аппарат оңгарының кыдыынга катап чедип келген. Ынчангаш арга-биле магниттиг шөлдүң хемчээшкинин шын кылып болур. Алдынган чуруктардан көөрге, оңгарның кыдыында 1—2 метр хемчээлдиг хорум даштар бар боон турар. Олар боду шинчеп чоруур аппараттың оңгарның эриинге чыштыр чедер арганы бербейн турар.

Чоокку хүннерде кылыр харылзаа сеансыларының үезинде луноходтуң ыяш-бээр шинчилээшкинин кылып тургаш, ол девискээрни шинчилээрин үргүлчүлээр.

Ай кырынга четкен. үезинин дургузунда автоматтыг лабораториа 31 километр 60 метрни эрткен.

Лемонье кратериниҢ девискээринде шинчилел ажылдарын үргүлчүлеп турар.

БЕРГЕН СӨЗҮН ЭЭЛЕП ТУРАР

Кызылдың № 1 автотранспорт бүдүрүлгезининң коллективи тоску беш чылдың шинтпирлиг чылының бүдүрүлге планын декабрь 29-ка чедир күүседирин шинтпирлээн. Ажыл-ишчилер муң тонна чүктү пландап ажыр сөөртүрүп, 90 муң литр кывар-чаар материалды, 45 аккумуляторну, 15 муң рубльдиң хомүр-дажын, электризнергизазын, артык кезектерин камнап алырын база 18 чаартыкчы саналды бүдүрүлгеге шингээдирин хүлээмгеннер.

Бо чылдың баштайгы кварталының бүдүрүлге көргүзүглеринден алырга, автотранспортчулар берген сөзүн толептинбиле ээлеп болуруп бадыткап турар. Кварталдың чүк сөөртүр планы 106,7 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 100,3 хуу кылдыр күүсеттинген. Оваалдадан ажыр 50 муң тонна чүк сөөртүнген, 60,8 муң литр кывар-чаар материалды камнап алган.

Бүдүрүлгеде чолаачыларының 22 бригадазы коммунистиг күш-ажылдың бригадалары деп бедик атты каш чыл улаштыр толептин-биле эдилеп, өскелерге үлегер-чижек болуп келген. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады В. П. Мякишев база А. Н. Крапцов оларга удурткан чолаачылар бригадалары социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорун турар.

Бригадалар аразында социалистиг чарыштың түңнелин квартал санында үндүрүп, тинлекчилерге шилчир вымпелди, 75 рубльдиң акша-шаңналын тыпсырын администрация, партия, профовилел организациялары шинтпирлээн.

№ 1 АТБ-ниң күш-ажылчы коллективи шинтпирлиг ажылагый чылында алган хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырарынга бүзүрелдиг. Амгы үеде автотранспортчулар Ий мурнуунуң социалистиг чарыжында идепкейлиг киржип турарлар.

Х. ЮМБУУ.

ЧУРУКТАРДА: бүдүрүлгениң мурнакчы токарьларының бирээзи Борис Казанцев ажыл үезинде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Чылдың дөрт эргилдезинде...

Иргит Делег-оол «Тээли» совхозтуң мурнакчы механизатору. Ол бодунуң мергежилин «Универсал», «НАТИ» деп баштайгы биске кээп турган тракторлардан эгелээн. Ам оон башкарып турар техниказы күчүлүг «С-80» трактор болгаш «СК-6» дээр комбайн.

Ур чылда белен эвес мергежилге үзүктел чок ажылдап келген механизатор баштайгы чылдарын мынчаар сактып чугаалаар:

— Ынчан берге-ле турган болдур ийин. Техниканы ханы билир инженер, механик чок, артык кезектер дугайында чугаа безин турбас чүве болгай. Ангыстың бир үжүндан, өске үжүнче чортуп үнүп чордала, трактор көксү-хөрээ аарыг чүве дег, кенгиртекейни бээр. Хүн чартыында септеп, кылып алзынза экизи-ле ол. А чамдыкта хүн-хүнү-биле, каш хонук үлай баш ыжып, үреңген черин тып чадап, чазарлап келгилээр. Амгы үениң механизаторларынга болаарга ынчан бистиң билиниве чүү шоолуг боор, чүгле үш айлыг курска трактор шимчелиптер кылдыр бораспан өөренип алган, ол-ла.

Иргит Дарь-Хөөевич навы-харын улгатса-да, механизатор мергежилин кагбаан. Кызыл совхозтуң электростанцизынга, чазын — часкы тарылгага, чайын — чер андырылгазынга, күзүн — дүжүт ажаан алырынга идепкейлиг киржир. Ак сетки дыг күш-ажылы ээш И. Л. Делег-оол чазактың ийи медалы-биле, дирекция болган ажылчын комитединиң өртектиг белектери-биле каш удаа шаңнадып келген.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Улусчу контроль

КЫШТАГЛААШКЫН ЭРТИП ТУРДА...

Тес-Хем районга мал кыштаглаашкыны эрткен чылдарга децнээрге, бо чылын чүгээр эрткен. Колхозтарда болгаш совхозта мал чеми четчир болган. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери кыштаглаашкынче кичээнгейни хүн бүрү кошкатпайн, болдупар-ла хемчеглерни алган. Бирги кварталда мал продуктуларын садар планнарын район күүсеткен.

Районнуң улусчу контроль комитедя, оон болүктери болгаш постулары мал кыштаглаашкынының чер-черде байдалын хынап, илереттингген четчестерни чайладыр хемчеглерни ап турган. Бирги кварталда үш ажыл-агыйларга ниитиниң малының кыштаглаашкынын болгаш малды тарып боозадып турарының байдалынга хамаарыштыр хынаалаларны кылып чоруткан.

«Ак-Эрик» колхозтуң баштаар черн, партия, комсомол организациялары бо чугула кампанияны организастыг эртирген. Кыштагларда бүгү кажаалары таарымчалыг кылдыр септээн, бөдүүн болгаш холумактыг чемнерни, дусту четчири-биле соөртken, малды ижер суг-биле хандырарын багай эвес организастаан. Малдың өлүп хоораары эвээш, чаа төрүттүнген чаш малдарны киир бижипр болгаш дугаарлаар ажыл чүгээр тургустунган. Ынчан ол тыва черниң кыштаглаашкынының байдалын хөй удаа хынап көрген. Оон түңнелинде чамдык малчыннар мал чемин каналгалыг чарыгдавас, январь, февраль айларда төрүттүнген чамдык хураганнарны киир бижипр болгаш дугаарлаар ажылы четпес тургустунган, ара салган малдарның актылары чедир кылдынмаан. Ажылагыйның тускай эртемниглери кыштагларга ховар барып, ажыл-херектиң байдалын эки билбейн турарының чылдагаанындан өлген малдарны ой-шаанда шинчилеп көрбейн, оларның актызын хары угда бижип тургузуп турары канчап-даа таарышпас. Аарыгның диагнозун малчыннарның созүвдеп тургузуп турарындан малдың өлген чылдагаанының тодаргай анализин тургузары берге болур таварылгалар бар. Чижээ, «Чодураа» колхозтуң № 3. хойжу бригадазында ветфельдшерлеп турар Оюн Седип-оол чаа төрүттүнген хураганнарга сыкыртыышкын кылып тургаш, кошкак хураганнарга хөй хемчээлдиг эм сыкыртканындан малчын Соян Чанчын-оолдуң коданындан 29 хураган өлгени илереэн, ол-ла колхозтуң № 2 хойжу бригадазынга ажылдап турган мал эмчизи Дамчыт Алдын-оол бир ай дургузунда ажылын каапкаш чоруй барганындан 60 ажыг хураган хайгаарал чогуудан өлген. Бо бүгү когаралдарны харыысаала чок болган кижилерден төледирин колхоз баштаар черинге сүмелээн.

Районда уксаажыдылга ажылы чогуур деңнелде тургустунмаан. Тарып боозадылганы хайгаарал, учёт чок, санитарлыг байдалы куду деңнелге эртирген. Төрүүр хойларга кошкарларны кайы-хамаан чок салып турганы-биле хойнуң план чок ооллаашкыны ноябрь, декабрь айларда чамдык коданнарга эгелээн. Ынчан төрүттүнген хураганнар санга кирбейн барган таварылга хөй. Ол дугайында айтырыгны улусчу контроль комитединге чугаалажып көргеш, чамдык четчестерни чайладырының талазы-биле тускай хемчегларни ажылдан кылган. Ылаңгыя «Тес-Хем» совхозта аоотехния ажылы куду деңнелде. Хой коданнарын чүүн болгаш уксаа аайы-биле үспейн турары-биле малдың уксаазы холушкан, оон уламындан дүктүң шынары баксырап турар.

Малчыннарның амыдырал байдалының болгаш социалистиг чарышты организастап турарының дугайында хынаалдар чоруттунган. Чамдык малчыннарның амыдырал байдалы ам-даа йуду деңнелде. Чамдыктары ким-биле чаржып турарын, социалистиг хүлээлгезинге төрүүр чүс малга онаштыр чеже төл алырын безин билбес болган.

Мал кыштаглаашкынының үезинде үнүшкүннүг хынаалдарны районнуң улусчу контроль комитеди, оон болүктери болгаш постулары чорудуп турза-даа, чоруткан хынаалдарның түңнелдерин болүктүң азы постунуң хуралдарынга эвээш тугаалажып турар. Айыттынган четчестерин чогуур үезинде чайладыр, үндүрген шинтпирлериниң күүселдезин чедип алыр ажыл четпес тургустунган, кылып чоруткан хынаалдаларны чүгле ажыл-агый удуртукчуларынга партия организацияларынга дыңнадып каары-биле кызыгаарлаттынар түүлдер тургулаан.

Районнуң улусчу контроль комитеди айыттынган четчестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни ап турар.

Т. ЛИКТАН.

Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң дээргазы.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ГАГАРИН КОСМОСЧЕ ОРУУВУСТУ АЖЫТКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Америк астронавт, «Союз»—«Аполлон» деп төлевилел ёзугаар ужудар «Аполлон» корабльдиң командирингге томуйлаткан, АКШ-тың шеригагаар күштериниң бригада генералы Томас Стаффорд 1961 чылда кижиниң—Юрий Гагариниң—космосче баштайгы ужудуушкуну бистиң үениң өө-не уттундурбае болуушкунарының бирээзи-дир деп чугаалаан.

«Ужудуушкуннуң улуг ужур-дузазын чугаалаар дээр болза, Юрий Гагарин бистиң космосче оруувусту ажыткан-ын айтырга-ла четчир-дир»—деп, Стаффорд айыткан.

«Союз» болгаш «Аполлон» корабльдерни космоска ужураштырар талазы-биле техниктиг айтырыгларның дугайында чугаалажыышкыннар чедиишкинниг эрткен деп, Стаффорд демдеглээн.

«Аполлон» корабльдиң экипажынга оон-биле кады Дональд Слейтон биле Вэнс Бранд оларны томуйлаанын ол дыннаткан. Олар шуптузу келир ужудуушкунга ыяк белеткенип турарын Стаффорд база чугаалаан.

П. МЕСМЕРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Премьер-министр П. Месмер Франциянның чаа чазаанын ажыл-чорудулгазының программазын национал хуралга тайылбырлап тура, Франциянның даштыкы-политиктиг угланышкынын чайгылыш чок деп демдеглээн. Франция «дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының болгаш Чөөн Ервопа-биле, ылаңгыя Совет Эвилели-биле улам сыры кады ажылдажылганын политиказын чорударын улам-чылаар» деп, ол айыткан.

Франция тайбыңны чер болганга катап тургузарынче болгаш камгалаарынче чүткүлдүг деп, П. Месмер демдеглээн, дайынзырак эвилелдер политиказынга удур туруштуун илергейлеп чугаалаан. «Айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажып талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын чоокку үеде чыылдырып болур, ол чөвүлел хурал европа диптин быжыг туруштуг турарынын чаа үе-чадазының эгезин салыр дээрзинге ынанып турар бис» деп, ол медеглээн.

«Улустар аразының валюта системазының быжыг туруш чогу, Барыын Европа чурттарының кады ажылдажылгазының бергелери, дектя мурнай Европаның экономика каттыжыышкынының, АКШ биле Японияның аразында келир үеде садыг чугаалажыышкынарының бүзүрел чогуу»—бүгүн Франциягa, Барыын Европага онаажып турар үш кол айтырыгны премьер-министр тодаргайлап чугаалаан.

ФРАНЦИЯ БИЛЕ ВДР-НИҢ ШИИТПИРИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Франция биле Вьетнам Демократтыг Республика элчин черлери дең эргелиг дипломаттыг харылзааны тургузуп алыр деп шиитпирлээн.

Президентинин чагаазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Р. Никсон конгресске чагаа чоруткаш, пенсия хандырылгазының системазынга реформа чорударын санаадаан. Оон чугаалааныбиле алырга, ол система улуг четпестерлиг болгаш ону «оранчок экижидери нететтинип турар».

Каттышкан Штаттарда пенсия хандырылгазының талазыбиле тыпсыр күрүне дузалам-чыларының хемчээли чаржыныг эвээш. Американнар ажылдап келген үезинин дургузунда кырый берген соонда амыдыраар арга чок апарбазын болаап, бир болза акша-хөреңги камнап чыгдынар, чок-ла болза пенсия фондузу дээр чүвеге садывыр төлээр ужурга таваржып турар.

Ындыг болза-да пенсия хандырылгазының барымдаалаттынып турар системазын кандыг-бир хире-чергелии-биле экижитки дег саналдар президентинин чагаазында чок болган. Херектиң шыныг талазын алгаш көөрге, чазактың 16 ай мурнунда-ла кинргенийи хоойлу төлевилелин чугаалажып көөрү-биле конгресске катап кинрген. Ол төлевилелдерни хоойлуудукчулар ынчан-на «оруукшуулуп» каапкан турган. Ук хоойлу төлевилелдериниг американнарның пенсияга киниритирер акча камналгаларындан тыртар үндүргүнү чигедир болгаш өске-даа ап-саап хемчеглер алырын айыткан.

Харылзааны экижидер дээш

БОНН. (СЭТА). ЧССР биле ГФР-ниң аразында харылзаалардың чогумчалыг бодуурар дугайында айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкыннар дугайында дыңнадыры-ны парлаан. Апрель 12-13 хүнниринде Боннга ЧССР-ниң Даштыкы херектер министриниң оралакчызы И. Гетц биле ГФР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң статс-секретары П. Франктың аразында «белеткеп чугаалажыышкыннар» болганын ында дыңнаткан. «Ол чугаалажыышкынында ажыл-херекчи, таарымчалыг байдалга бооп эрткен болгаш делегациялариның удуртукчулары ЧССР биле ГФР-ниң аразынга азбан ужурунда чугаалажыышкынарны эгелээрин боттарының чазактарынга сүмелээрин дугуржуп, алганнар...»—деп, ында айыткан.

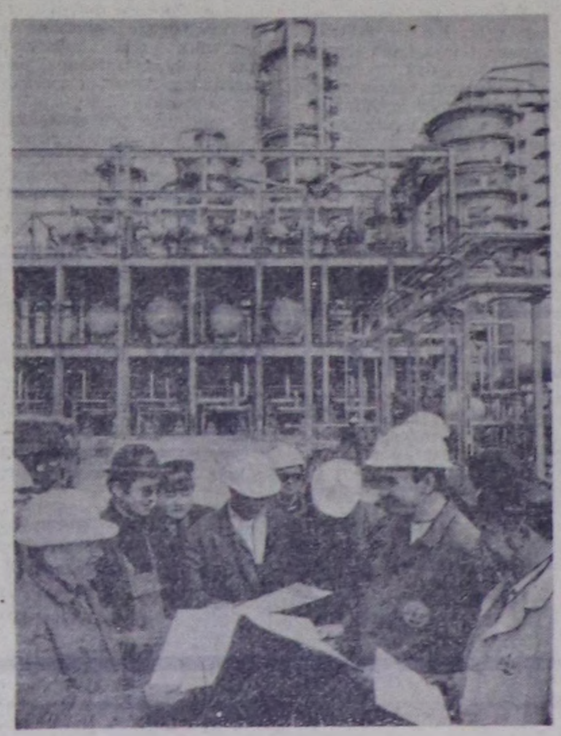
ГАННОВЕР. (СЭТА). ГСДПниң ында эртип турар съездинингe ГФР-ниң федералдыг канцлери В. Брандт Барыын Германияның өң улуг чагырыкчы партиязының — Социал-демократтыг партиязының даргазынга база катап соңгуткан. Социал-демократтыг партиязы элээн кап чыдда бөштап келген Брандт хээш 404 кижи бадылаан. 20 делегаттар аңаа удур, 4 делегаттар — далгалаан бадылаан.

АФРИКАННАР ШӨЛҮҮР ТУРЛАГЛАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың сөөкязы ылгаар үзелдиг өзу-чуруму чуртка «үптеп, тергиндээр» сорулгазын чедип алыр дээш, африканнар чурттадыр бантустаннар дээр шөлүнге девискээрлерин тургузуп турар. Хоорайлардан болгаш үнүш-дүжүттүг девискээрлерден айгадап, ээнзиргей черлерже африканнарны күш-биле шөлүүрү ам 20 чыл дургузунда тургулчүлеп келген. Сөөк-язы ылгаар үзелдиг «хоойлужудулга» Мурнуу-Африка Республиканың чонунуп 75 хуузу болур 15 миллион африканнарга девискээрниң 13-ле хуузун бергеп. Соолгу 10 чыл дургузунда ынаар шупту 7 миллион ажыг африканнарны шөлүп киирген.

Апартеидтиң «хоойлуларын» өзугаар африканнарның шуптузу тус-тузунда хамаарышкан бантустанныг болгаш кайы-бир шөлүнге, девискээринге хамааржылгалыын бадыткаар хууда шыпаылгазын тургулчү ап чоруур хүлээлгелиг. Шынында хөй-хөп африканнар, дектя мурнай эрлер, боттарының хамаарышкан бантустаннарынга чурттай албас, оон кандыг-бир ажыл тып алыр арга чок. Бүгү африкан чонну көөрү чоруур ажылчыннар болдурар дей берген, хамык ужур ында боop турар деп. Банту аймактың эргелел, хөгжүүде болгаш чырыдыышкын херектериниң министри М. Бота бодунуң медеглелдериниң бирээзинге сагындырып чугаалаан. Ындыг болганда, сөөкязы ылгаар үзелдиг идегеттер монополияларның чаяк хөлеэлиг ажылчын күүн херегелдерин хандырып бээр дээш, африканнарны бир черден оске девискээрже база көөрүре октап, дерани чурумнуг күш-ажыл лагерьлеринге бөлгеп мооцнеп ап болур арга-лыг. Африкан ажылчыннарны бакташтырар болгаш африканнарның кичээнгейин үндезин политиктиг болгаш социал айтырыглардан төрелбөлүк айтырыгларынче алаактырар дээш, сөөк-язы ылгаар үзелдиг эрге-чагырга черлери шөлүүлгө девискээрлерин төрел-бөлүктер аймыбиле бөлүглей тургузуп турар.

Бандустаннарга ада-иелерниң ажы-төлүн былаап ап, херээженнерни ашактарындан чарып турар. Шөлүүлгө девискээрлериниң чурттакчыларының ажыглаар черн, кылыр ажыл-ижи, аъш-чемнери дек чок. Ядаранарларның болгаш өлүмге таваржырларның саны ында халаптыг көөдеп турар. Бандустаннарда чон чык долган. Базулуда бир дөрбелчин километрде 209 ажыг кижи чурттап турар. Бандустаннар шөлүткен херээженнериниң, уругларының, кырганнарының, ажылдан шыдавастарының болгаш ажыл чоктарының чурттаар турааглары болу берген. Шөлүткенвер чурттаар девискээрлериниң үлүг-хуузунга Мурнуу-Африка Республиканың бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының 1,9 хуузу-ла онаажып турар.

Эрткен чылдың төнчүзүнден эгелээш, совет нефтини Венгрияже «Дружба-2» дээр тусиай хоорзаны дамчыштыр чорудуп эгелээн. Оолап четпен чиг-этти болбаазырадып кылыры-биле Сазхаломбатта чаа-чаа бүдүрүлге черлерин ажыглалда киирген. Ында чылдың-на үш миллион тонна нефтини болбаазырадып кылыр бир заводту база тутнан.

ЧУРУКТА: тудуг ажылдарының үезинде күш-ажылчы улуг чедиишкиннерни дээш социалистиг күш-ажылдың коллективи атты алган ажылчыннар бригадазы.

МТС—СЭТА-ның фотозу.

ШЕМИНИҢ ШОЛБАННАРЫ

Шеминде «Большевик» совхозтуң конторазының кырында:

Күжүр Шеми оглу, кызы Хүлээлгезин уттур эвес — деп чараштыр бижип каан.

Шемижилер бо хүннерде партияның XXIV съездизининиң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында улам кызымаккай ажылдап турарлар.

Аныяк совхозта мурнакчылар хөй. Оларның чамдыктарының дугайында борта чугаалаайн.

1. ТРАКТОРЖУ

«СК-3-түү» мунупканда Эрес киирер Морзук акый. Онаг-үлүүн күүсеттээнде Олурбастаар эрес акый — деп, сөстерлиг бо кожамыкты Шеминиң оолдар, кыстары чээрби ийи чыл бурунгаар Культура бажыңынга болган концертинге ырлажып турганнар.

Ол ырның маадыры Ооржак Майдырович Морзук-оол бо хүннерде Шеминде мурнакчы механизаторларның бирээзи. Ол болза 1949 чылда Чадаана хоорайга ажыттынган алды ай хуусаалыг курсту доосказ соонда трактористеп эгелээн. Ынчан ол бирле дугаар Шеминге «СК-3» деп комбайны-биле хову дургаар чалгыш турган чаагай тараапы ажаап алырынга мурнакчы чоруун көргүскеш, ырга ынчаар мактадып турганы ол.

Оон бээр-ле ол шаңнал-мактала кирип, төрээн черинин кижилериниң хүндүткелин чедип ап келген. Час ѕелирге, ол «демир аъдын» мунупкаш, тараа шолун хаалей-дырай чарып каар. Күскү чечек орнүн солуп, хүрец-сарыг тараа чалгый бээрге, ол комбайнга олуруптар. Хүндулел, мактал бижиктерин ол бажыңында коскү черде аскылап алган. Чоокта чаа механизаторларның район төвүнге болган следунга Морзук-оол база киришкен. Ол ам шын базырыышкынында ажылдап турар. Ынчан оон нара костюмунге ленинчи юбилей медалы чайынанып көстүп турган.

Хоочун трактористи совхозтуң аныяк механизаторлары Куулар Багай-оол, Кара-Монгуш Дүмен-оол, Вока Кара-Сал болгаш оскелер-даа «башкывыс» деп хүндүлел-биле чугаалап турар.

2. ТУДУГЖУ

Дилер, дооргаар хирээң тутпаш, Дидим, күштүг ажылдаар сен: Хоорай, суурзар сайзыралы— Холуң дерп—артинеп ол.

Шеми көдээ Советтиниң депутады, Күш-ажылдың Кызыл тугу орденнинг, совхозтуң мурнакчы тудугжузу Федор Шожун-оолович Сыгыр-оолдуң дугайында ында чылыг сөстерни чугаалап болур. Ол 1950 чылдан эгелеп тудугжу. Шеминде оон балдызы дегбээп бажың барык чок.

Амгы үеде Федор Сыгыр-оол — совхозтуң пилорамазында. Хүнде ол 7 кубометр ыяш дилдирер нормазын 10 кубометр кылдыр күүседип турар. Хоочун тудугжу бодунуң мергежилин аныяк өскүнперге күзелдин-биле дамчыдып бээр чанчылдыг. Ылаңгыя аныяк ооллар К. Кызыл-оол, К. Комбуй-оол, К. Допгак, А. Кара-Сал олар оон тудугжу ажыл-ижин салган алган.

3. ХОЙЖУ

Хоюм, өшкүм — совхоз сүрүү, Кодан сыңмас дешкилессин. Кедер хевим, аъш-чемим — Хереглээним элбек болзун!..

Культура бажыңының залын долдур олурупкан совхозтуң ажыл-ишчилеринге яныяк хойжу Ондар Седен-Дамбаа ынчаар сыгыртып бараан болу бээр. Ол кадарчыдыр барааның садып, саарар тургаш, ону 73 муң рубль чедирип, квартал планын 101,8 хуу күүсеткен. Чонуң, ылаңгыя малчыннарның чагаан бараанларын чогуур ой-шаанда күүседип турарынга садыл алыкчылар өөрүп четтиргенин илередип турар.

М. ЛАМА.

МАЛЧЫН ИЕ

«Өөк» совхозтуң малчыны Уйнук Шараповна Чамзы тос уругларны кижизиткен ие. Уругларын күш-ажылга ынак, төлептиг кижилер кылдыр кижизиткен. Улуг оглу Борис чозалачы, Сергей — хойжу, Иван — шериг албанын эрттирип турар. Оске уруглары 1-ден 10 класстарда өөренип турарлар. Ажылдап-даа турар, өөренип-даа турар уруглары күш-ажылга, өөредилгеге кызымак, идепкейлиин көргүзүп, мактадып турар.

У. Чамзы уруг-дарыг кижизидеря-биле чергелептир шинтпирниң малын малдап, кызымаккай ажылдап турар. Бо чылын төрүүр 100 хойдан 95 хураганны, бир хойдан 3,8 кг дүктү кыргымыр хүлээлгезин алган, хойжу Д. Ооржакты чарышка кыйгырган.

Ч. МААДЫ.

ЭКИ КИЖИЛЕР

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

Улуг-Хем районнуң Ак-Туругда үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарының магазининиң садыгжылары Маадыр-оол Артаа, Болима Артаа олар суур чурттакчыларының-даа, малчыннарның-даа мактал, хүндүткелин боттарының бичезеткилдиг, кызымак күш-ажылы-биле чедип алган. Магазининиң пшти арыг-силиг, бараанларның ортезин коскү кылдыр бижээп, делгиирлерде шеверген салып каан. Магазинде бараанларның ассортиментизи эзбек.

Шиитпирлиг үшкү чылдың бирги кварталы тоңген. Садыгжы Артаалар боттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин түйнеп үндүргеннер. Олар бирги кварталда 72 муң рубльдиг бараанын садыпкан.

Чөөн-Хемчик

КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНДАН

«НАЙЫРАЛ»

СЦЕНАДА

Чадааннын улусчу театрының бот-тывынгыр артистери Сергей Чюрбю биле Виктор Көк-оолдуң чогаатказы «Найырал» деп шиинии белеткээш, көрүкчүлерге бараалгадып чоруп турар. Шиинии улусчу театрның режиссёру Зоя Монгуш тургускан болган чүрүк казасталгазын Михаил Чүлдүм кылган.

«Найырал» районнуң Культура бажыннарының, клубтарының сценаларынга үнүп, көрүкчүлерниң бедик үнелединиң алган. Ам оны Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның ажылчы чоннарынга бараалгадып чоруп турар.

Шиинии киржикчилериниң иштинден ядыы арат Санданның ролюн Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Константин Дамдың, Манмаа кадайны Оюн Кара-кыс эки күүседип, көрүкчүлерниң үнелээшкинин чаалап алганын демдеглээр үжүрлүг.

КӨРҮЛДЕГЕ УТКУШТУР

Агиткультбригадаларның май айда болуур район көрүлдезинге колхозтарның болган совхозтарның бот-тывынгыр ойнакчылары белеткенип турар. «Искра» колхозтуң «Чадаган», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң «Бора-Хол», «Алдан-Маадыр» совхозтуң «Алаштың ыраажызы» агиткультбригадалары (удуртукчулары А. Балчырак, О. Сат, О. Кайгал-оол) ажыл-агыйларның фермаларын, бригадаларын эргип, концерт бараалгадып турарлар.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң агитбригадазы Шекпээрде, Кошпеете хойжуларга бот-тывынгыр талантызын көргүзүшаан, малчыннарга беседаларны кылып, агитхуудустарны үндуруп берген.

Районнуң тараалак шөлдеринде час бодунуң эргезинче кирген. Тараажыларга хамык-ла чаагай шылгалза — шинтпирлиг үшкү чыдын часкы чымыштыг ажыллары эгелээн. Тракторларның, кожуг машиналарның тааланчыг аялгалары ховуларда аян туда берген. Ховуу ажыл-ишчилерин күш-ажылчы демиселче улам хей-аът киирер дээш агитбригадаларның бот-тывынгыр артистери концерт программазын часкы тарылгаже угландыр эде тургускаш, ажыллап эгелээн.

СЕМИНАР

Район библиотекаларының аргелекчилериниң ийи хүнүг семинары организастыг деннелге арткан. Райкүүскомнуң культура килдизинин аргелекчизи Д. Идам-Сюрюн семинарның эгезинде район библиотекаларының 1972 чылда кылган ажылдарының дугайында илеткел кылгаш, библиотекаларның канчаар ажыллаанынга тодаргай анализти кылбышаан, беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында салдынган сорулгаларны айыткан. «Аныяктарны интернационализмге бижилидери» — бо темага лекцияны СЭКП райкомунуң ажылдакчызы Н. Бады-Лама, «Национал айтырыг дугайында номнарны пропагандалаары» деп лекцияны район библиотеказының ажылдакчызы Н. Хабарова номчаан.

Шемн. Ийме суурларда библиотека аргелекчилери С. Хертек, М. Манмаа ном пропагандазын калбартыр, номчукчу масса-биле канчаар ажылдап турар дугайында солун дүрзүлгелерин солушкан.

Семинарның соолгузе районнуң уруглар библиотеказының аргелекчизи Л. Тарасенко номну уругларга канчаар пропагандалап турарының дугайын чугаалашкан. Чадааннын № 2 школазының эге класстарының өренүкчилери-биле ужуражышкынны эрттирген. Өренүкчи бүрүзү номчаан номнарының утказын кол-кол маадырларын чугаалап, шулуктерня, чечен чугаалаарны номчаанмар.

Семинар библиотека ажылдакчыларының моон соңгаар ажылдаарынга ажыктыг чүүлдерни берген.

М. СЕВЕН.

Делегейниң хоккей чемпионады

Совет хоккейжилер — делегей чемпиону

ССРЭ-ниң чыынды командазы хоккей талазы-биле делегейниң болгаш Европаның чемпионнары деп хүндүлүг атты база катап чаалап алганнар. Апрельдиң 13-түн кежээнде оң хүндүлүг атты эдилеп турганнарыңы — Чехословак Социалистиг Республиканың хоккей командазын 4:2 саныг тиилээш, бистин командавыс делегейге бирги чер дээш бо маргылдаанның арткан беш киржикчилери командаларны ыракта эрткен. ССРЭ-ниң хоккей талазы-биле эң шилиндек командазының кежигүннери бо харысалгалыг ужуражышкынга дерт удаа шайба киирер аргалыг болган. Бо удаада Михаил ийи, Якушев биле Харламов олар бир-бир саннарны командазынга чаалап бергеннер.

Хоккей талазы-биле чемпионнар илередиринин Москвада боор маргылдаазынга ийиги черни Швециянның шилиндек командазы алыр ужуралуг. Ийиги түнненден оң тодаргай апаргаң. А үшкү черни — хүлер медальдарны Чехословак Социалистиг Республиканың командазы алыр апаар. Маргылдааның дөрткү черни — Финляндияның шилиндек хоккейжилери алыр.

Ол ышкаш маргылдаанның бешки болган алдыгы черниң кыска опаажыры Германияның Федеративтиг Республиказының болган Пояпаның командаларының ужуражышкынындан илередир.

(СЭТА-ның көрү).

Хоккей талазы-биле чемпионнар илередиринин Москвада боор маргылдаазынга совет командадан эң шилгараатай чедиишкиннерлиг болган ойнакчылар (солагай талазынан оң талазынче): Б. Михайлов, В. Петров, В. Харламов олар. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ОН ҮШ ЧУРТ-БИЛЕ

ЛЕНИНГРАД (СЭТА). ТУ-134 дээр агаар лайнери Ленинградтың болгаш Норвегияның пайысылалы — Осло хоорайның аразынга агаар оруун ажыктаан. Ам-ты үеде Ленинград Европаның 13 чурту-биле агаар-биле харылаалыг. Социалистиг чурттарның, Англияның болгаш Финляндияның самолёттары адаа кежи хонуп турарлар. Чаңгыс Чехословакиянның Братислава хоорайы-биле база агаар харылаазы ажыттынар.

телевидение

АПРЕЛЬ 15-ТЕ

11.00 — Уругларга фильм «Алдын салкын». 12.30 — «Малышок». Уругларга дамчыдылга. 12.45 — Мультфильм.

МОСКВАДАН

13.00 — Дамчыдылга программазы. 13.05 — Медээлер. 13.10 — Школачыларга «Дириг бойдустуң чажыттарынче». Биология олимпиадазының 3-кү эдилээ. 14.10 — Өөнүг телекөргүзүг. «Кино аянчоруккүзүнүң клубу». 15.15— «Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларынга». 15.45 — «Музыкалыг киоск». 16.15 — Ж. Симеонов. «Мегрэ болгаш сандайда кижи». Телешин. 2-ги кеэзэ. 17.25—Өөнүг телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ССРЭ — Финляндия. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 20.30 — 20.40 —«Эң мр». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи, композитор В. Левашов чоруудар. 21.25—00.30 — Өөнүг телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ССРЭ — Швеция. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

АПРЕЛЬ 16-ДА

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Мультфильм. 18.55 — «Экономиктиг билиглерни — чонга». Дамчыдылга. 19.10 — Телемедээлер (орус дылга). 19.20 — Чарлаалар, реклама. 19.25 — «Ак көпада», «Аныяк салгалдың компаазы». Документалды фильмнер. 20.00 —Аныяктарга дамчыдылга. «Челээш». 21.00 — 23.10 — «Альбатростуң соолгу рейзи». Уран-чечен телефильм (1-ги, 2-ги серилары).

агаар

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур. Хар чаар, чашкын болур. Хаттың дүргени секундада 10—14 метр болуп, 15—20 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы дагыг черлерге 2—6, а оон арткаларында —3—9 градус чылыг. Кызылга булуттагылаар. Чашкын чок. Хаттың күжү секундада 5—9 метр болуп, 10—14 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы 5—7 градус чылыг.

Редактор В. С. ПАРАВИН.

Кымыскаяктар— ажыктыг

«Кымыскаяк» деп аттыг хемчеглерни бойдус камгалалының Бүгү-россия инитиделиниң Төп чөвүлели болган РСФСР-ниң ыяш ажыл-агый министерствозу чорудуп турар.

Чүс-чүс муң кымыскаяк өглерин шагда-ла үчётка алган, оларның хемчээлин тодаратказы болгаш тускай карталарда киирип бижээн.

— Кымыскаяктар ыяш ажыл-агый ажылдакчыларының идегелдиг дузалакчылары — деп, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының эволюциялыг морфология болгаш экология институдунуң эртем ажылдакчызы А. А. Захаров чугаалап турар. — Оларны тайгага-даа, тундрага-даа, элезинниг ховуларга-даа көрүп болур. Кымыскаяктарны аъргаңың санитарлары дээжир. Тускай эртемниглерниң саналыңдан алырга, бир хүн иштинде бир кымыскаяк өөнүң кымыскаяктары бир килограмм чедир хоралыг курттарны чиир, кымыскаяк өө бүрүзүнүң кымыскаяктары ыяш байлаанын гектарының дөрттүң бир кезинин хоралакчылардан камгалаар. Кымыскаяктар чурттап турган черге улугдаа, чадак-даа ыяштар эң өзер дээрзи эрте шагдан бээр билдингир. Моган чок ол ажыл-ишчилер чер иштинге боттарының шаа-биле хой санныг оруктучаштарны казып алыр, оон хараазында ол оруктучаштардан ыяштарның дазылдарынче агаарның, сугнуң кирерин чингедип турар, хөрзүнүң карттарын экижидеринге дузалап, үнүштерниң үезиннерни тарадыр. Кымыскаяктарны камгалаар талаазы-биле хемчеглер Белгород, Смоленск, Челябинск областарда, Татарияда болган Удмуртияда чедиишкиннинг чоруун турар.

Ол ажылдарга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының ыяш ажыл-агый институдунуң ажылдакчылары, Воронежтиң күрүне университединиң башкылары болгаш студентилери, ыяш ажыл-агый техникумнарының суруулдары идепкейлиг киришкип турарлар.

—◆—

Какпалыг— агаар-биле

Новосиле дээр хоочүн хоорайга эзир тудуп алган. Орловщинага ындыг күчүлүг куштун көстүп келири — ховар болуушкун. Ол эзир ынчаарда кижиден-даа деспээн. Ону хол-биле тударга-даа удурланмаан. Чүге ындыг болган чоор?

«Найырал» совхозтуң ажылдакчызы А. Устинов эзирни тудуп алыр биле-кле чүвенин ужуру биллинге берген. Эзирниң будунда какпа халапайның чораан, какпаны эзирге салбаскаа боор чүве болгай! Эзирниң какпага канчал туттуна бергенин кым билир боор.

Ынчалза-даа оскө бир чүүлдерни билир кижилер тургулаан. Какпа соорткен ол эзир Лебедевка суурга элээн каш дагаанны теп алган бергеи. Өскө-даа черлерге шаа ол арттырып каапы мегаччок. Ужуру чүл дээрге, Орловщинага эзирнин дузазы-биле динавайн турар-ла болгай.

Бодап коорге, какпага какпыр алган эзир шуут шагзырап, бакырап келгеш, кижиге туттуруп алганы ол боор. Ам ол эзир бодунуң тыныг алган кижизинээ чурттап, балыын эмнедип ап турар. Эзирниң балыы эттиие бээрге, опу салып чорудуптар деп турар.

(«Советская Россия» солуудан).

Идегел

(РАССКАЗ).

Каш чыл бурунгаар Москва облазы чурттуг эртемдензоотехник Михаил Назаров албан ужурунда Тес-Хемге мооргап келген. Ол тыва хойну улуг кудуруктуг саражка уксаа-биле хайнактаар даалгалыг. Кезек ажылдап чорүй чаа институт дооскан уруу — Надяны келдирип алган. Адаштыклар чапар безин чай чок үш чыл улай ажылдаашаа, эрес урагачы дег, күзелин кыйчыктырбайн «шалбалап» алганнар. Эртемден ажылының түңнелиинге ханыр, өөрүшкү-маңнайлыг чавар дей берген. Надязы ыпчан совхозтуң топ салбырында хой бригадазының зоотехниги турган.

— Че, Надюша, сен артыш кал—деп, Назаров улуг адыжын уруунуң кызыны эктип базыра салгаш, чугаалаап.— Сээң биле бис ийи бот-тодуруска найы хире чоок ийик бис, эртем биле практика база-ла ыңдыг чоок. Ажылынысты эмдыралга бадыткаш, бүзүредир аңаар сен. Бүгү чурталган адышта дег, оруудан болгай. Бо черниң улузу эки улус чүве уруум. Ону бодун биле берген сен. Хүндүлеп чор. Чаныксаң, аваң-ачаң сакты бербес боор сен. Бодуң кижи чоргуңга, чоп сеин кагбас, чопу кижини адынгап эвес, ажылыңнан таныр аар чүве.

Надя артыш калган. Чыл эрткен. Надя ажылга улам сундугуп, шулуудай берген.

— Тутканып туволуута чедирбээн шаанда амыраар эвес. Шудургу-ла кижи—деп, хойжулар ону бо-ла мактаан оралар. Улуг пазылыг хойжулар оон чогум фамилиязында эки тыппас, «Надя-кыым, Надяжыым», чамдыкта «Идегелим» деп дорт очулдурупдаа алган оргулаар.

Идегелим, Идегелим... Ол эргим сестерни бир катап Шыналлай Сорук база соглээн. Ынчан аңай-хаактар часкы ярыгның оңуш булаан, дескелчок олуму, чараш будужу-биле кижиниң хоцпун хөлзеди бээр үе турган. Надя бир кежээ кинодап чорупкан. Кассадан ээп орда, улуг сынныг, делгем эгиннерлиг, хүрен шырайлыг, силиг кеттинген яныяк оол орук доза тура дүшкеш, ат-сывын алап, хол сунуп келген. Надя чожуй бергеш, танывааы оолдуң характырынче тайзы көрө каапкан. Поруксумаор характарда эриг хөөннүң үяп отчугажы кылаш диген. Ооң чалымы Надяның мага-бодун шона каапкан шыкаш болган. Баштай мөгүдезе-даа, Надя дораан туттунуп, шырайы эриг мөңгүн дег, чырып кыпып, чажам чокка холуп супгаш:

— Экии, дарга—деп, тывалап мендилээш.

— Силерни көрген-даа, дыңнаан-даа мен. Ада-нем хойжу улус. Бодум Москваның ветеринария академиязының сургуулу кижи мен. Кырганарым көрүп, кыска шолээлиг келдим.

— Кайы, Шыналлайларның оглу силер бе?

— Ийе, Надежда Михайловна. Хойжуларда силерни танывас кижи чок чорду—дээш, Сорук арай болгааның, аскын тыртып алган. «Тыва чаңныг үрүүвус чүвеэ деп, хойжуларның аскындан дүжүрбес сөзүн соглептер часкап, туттунуп алган.

— Бистер таныпшаска, үүле кайыш бүдер. Хүп бүрүүзүн чымыжынга-даа, зооветеринарныг өөредилгээ-даа оларым-биле кады болгай мен.

— Че, ажыл-херээнер кандыг чорүп тур?—деп, Сорук сонуургап айтырган.

— Дошкун кыш эрти. Тес үнүнда сараттарның тигии ам-даа үрелбээн хевээр ийин. Ам час эргелин апкаш, торлур чүвеинс чок.

— Бо черге таарзырыпар коңчуг-дур ам, Надежда Михайловна?

— Бодум үүү дээр мен? Билбес мен. Ачамның давгазы-биле артыкан кижи мен. Үүлем бүдүрүп каап, чапайп дээримге хойжуларым үг-даа чок. Ам мырыңай салдыкластап, төрелзиниң калган — деп, Надя чазык харылаан.

Олар кожа олутка таларжы бергеннер. Сорук кино доозулгүйе, сөс-даа бук дивээн. А Надя кыйынгда аныяк эр кижиниң эгин кожа орарын билип, сагыжынга демги-ле карактарның чымчак көрүжү кире каап, киноже кичээнгейин мооңнеп чадап орган. Сорук кино соонда үнүп келгеш, бичии доктаап чорүй. Надяже эргилгеш, чугаалаан:

— Надежда Михайловна, силерни бажыңынарже үдеп келгеш.

— Экии, Надя! Чоп көзүлбес силер? Дүүнден бээр тыпшайн келдим—деп, ол ам спортчу көк торгу костюм солуп кеттинипкен, ооазынга аяпшажып эптешкени аажок, тыпшыы ам-даа оожургалак база-ла холун сунуп, далаш айтырган.

— Думаалай кетпээн-ие кижи мен—дээш, Надя каттыра каапкан.—Сээң келгенииңи билген болзумаа, кайның-даа бол, дилеп тып аар ийик мен.

— Дүүн келдим. Өөрүм оолдар маргылдаага кириш дээш, кулак уюк туруп берген. Ам канчаар боор.

Чугааны хөгжүм ыыды хөме алы берген. Стадионнуң төвүнде танды шөлүүче аныяктар сөктүп-ле каан.

Надя биле Айланмаа танцылай бергеннер. Чүге-ло ийик. Надяның сагыжында бир тыртылчак чүве бар болган. Ол болганчок-ла бомбук шөлүүче көре каггылап чораан. «Бомбүкке ыяап тергиин-дир, а кыстардан оваартыр ужурун чүл, кайгалым? Бир катап карактарындап эргим чыркыты тып алганымны сактып келдим. Чүрээм эндевейн чор» —деп, Надя бодап, ээлгиря эриг хаак дег, кашпагайы назыргы дег кыянып, чорүп турган.

Айланмаа, ажының сагыжын номчуй тыртып алган дег, ооң кулаанче ээккеш сымыранган:

— Надюша, бир оол мени танцыже чалаая чүве, канчаарыл, ажым?

Надя бомбук шөлүнче, боштунган чаныг мал дег, ыңай болган.

...Салам бүрүлүг хадыг, таллар бүргээн олбук дег оймакка, Сорук биле Надя дың ийилээ келгеннер. Оон коорге. Тандының мөңгилери талыгырда кажарарыг чыткылаар. Сыл сирти девүнчүктеп, чоорту шал ногаан калбак ээнм бөөп бады келген. Бажында токпак кара пөштерлиг, чунма оттаар куржаавгы шорааннар мында дег костур. Чыжыргапа, чодураанның аарааар салбактары үнп сывып ээй тырта бергилээн. Ол бүгү чечек чимис чыды чыыт агаарга турнугуп. кижиниң эки хоңүнге холдужүп, эгээртишмес таалалды хайпыктыра бээр.

— Бистиң черге чүс-даа чылда чурттап ыыдаар-дыр сен, Надя. Ылап-ла билип каап мен—дээш, Сорук кыстың арыг ак-көк карактарынче кезе кайган, харыы мынап, арай холдээн шилчилиг, торгу дег шыкка ооң-биле кожа олуруп чорүй, чугаалаан.

— Ийе, чүс-даа чылда... Ол дугайын чүден билгенин ол?

— Кодурбээн хөнээ чок кырганнарның тывымазы бар эвес, кижини кылып каап кедилиг ажыдыңдан үнелээп оралар. Хол дашты-биле чүве кылыр халыыктар эскет чок калтылаар, сеня ындыг эвес, кедилиг кижи дижип оралар. Оон билип адым.

— Меңээ хамаарыштыр коза состер чогаатпайн көр, Сорук. Апаа-ла ачамга дузалажып келген зоотехник мен.

— Чүс чыл чурттаар дээн сөсте коза чүве чок, күзел мышкажыл. Күзелге бүүрел — кезээде солун, кезээде эчилиг!

— Сээң ооң шын харыв. Ылангыя кижилер бүзүреливеп хая корпун черле болбас. Улустуң хомудатканың ол.

— Ынчангаш-ла бистин улус сени Надежда—Идегел дижир болгай. Сеткилимни билгеп болзукаа, Надя...

— Чугаала че—деп, Надя арай чассыг үн-биле тывалай каапкан.

— Мээм идегелим боор көрем, идегелим боор...

— Чогум түү дээш идегелим боор кижи мен—эки билбейн-дир мен—дээш, Надяның характары улам чырый берген.

— Чылдын-на бо оймакка кээп тураады. Экизин көрем!

— О, шынап-ла! — дээш, Надя кезек боданып чоруй, чанындан чечек чула соп алгаш, ону сүйбагылаашаа, сөглээн: — Шынап-ла ынчаалы, Сорук... Сөзүм берейн.

— Идегелим... Идегелим!

Тура халышкаш, четтинчи каап, өөрүшкү чайнаан арынарынче кезе көрүүп, каттыржыпкаш, холдарын чыпра туттунганнар.

• • •

Сорук биле Надя кыштадыр чагаалашканнар. Боттарының дугайын кайызының-даа ада-иезинге элекпеп дыңнатпазын дугурушкан. Ындыг-даа болза Сорунтуң неэ Надины бир янзы көөр апарган. Орта Айланмаа-ла салдарлыг болганы илдең. Аазы улус аразында узун-кулактыглар, узун-дылдыглар чок эвес, дамчыыр чугаа чаяты неге сөглешкени магат чок.

Сөөлгү чагаазынга Сорук практикалап чеде бээрин бижээш, чуруун чоруткан. Чурукту Надя оолдуң иезинден чажырарын уткан болган. Дөрде стол көрүнчүүнүң кыйышпга тургузуп каан хевээр. Кадай ону көрүп каашаа, мырынай адаа эстээр, аныяксыы шуут киткеп калган, бөзин ыргагылай каапкан апарган.

Ол чазын Надя чиге нарын дуктуг хой бригадазы тургузары-биле хайнактаашкынга белеткел кыла берген. Совхоз дирекциязы ону дораан деткээн.

Час түлүктээн. Чечек, үнүп черни шимээ эгелээн. Ынчалза-даа аалдар кыпытларындан арай кошкелек. Хураганнар доругуп, бичиилери беезин оътка кире бергенде, хүн дурту узап, чай ажыкто бакылап келгенде, силиг оттуг, дамырак сутлуг чазагларже кепсе дээрге-ле Надяның сагыжына четпес.

Хойнуң дүрген күш кирип, дугу хоороэрп, чаш толдуң шапкын озүлдеэн оттуг, сугдуг чазагларда дээрээп Надя бир катап хураага саналдаан. Ону чүтле чаңгыс Надя бодап, чүткүткен эвес. Шынаалайлар-даа, ток дүшке-ле мал аразынга пазы бараан хоочунвар-даа чугаалап турган. Надя боду машина, кижилер алгаш, салбырның хойжуларын чазагладып, каш хонук улай олут орбаан.

Ындыг-ындыг оомак шорулгактарга Надя аймаараваан, Тандының харааг-харлыг баштарынче, оон бир-ле ергим чүве тып аар дээп ышкаш, кезе кайган, бодавташ олурупкан. Ынчан аңаа чурттаары улам солун, улам тывыыг сагындырган. Кулаанын үүнүп артындан базымнар даажы дыңналган.

— Идегелим...

Серт дээш, хая көрүүп кээрге бир холунда чемодан тудуп турган Сорук бо хүлүмзүруп турган.

Көк-оол ЧАМЫЯҢ.

ЧЕТТИРДИВИС

Республиканың хөгжүм-шинн театрының артистери чоокта чаа Тес-Хем районнуң чонунга «Үймээн» деп шиинн көргүскеннер. Ында ойнап турар хоочун болган аныяк артистер биске шин бараалгатканындан ангыда Самагалдайның улусчу театрының бот-тывынгыр артистерниге боттуг дузаны чедиргеп. Бистиң белеткен турарывыс «Хуулгаазын шыгжамыр» деп шиге республиканың хөгжүм-шин театрының кол режиссёру, Тыва АССРниң алдарлыг артизи Сини-оол Оюн ийи хүн иштинде дузалажып, чедер четпестерин чугаалап берди. Ол ышкаш артистер Д. Дамба-Даржал, М. Чадамба олар база-ла арга-сүмезин кадып, көргүзүүлер аайы-биле практиктиг дуза чедиргенинге улуу-биле өөрүп четтирдивис.

Д. ЧАМЗЫРАЙ.

Йөрээл сөзү

Эмдик аът дег омак бол.
Элик-ан дег кашпагай бол.
Эзир куш дег чоргаар бол.
Эриг хаак дег эмилең бол!

Аргар ышкаш сезиктиг бол,
Айлап-куш дег ыраажы бол.
Ава ышкаш кээргээчел,
Ары ышкаш ажылчыл бол!

В. САГАН-ООЛ.

Силерни чалап тур

Красноярскиниң кооператив техникумунуң Тывада өөредилге-консультация пунктузу 1973-74 өөредилге чылында бот-өөредилге салбырынга дараазында тускай эртемнер аайы-биле сургуулдар хүлээп ап турар.

1. Үлеткүр барааннарының товароведениези.
2. Аъш-чем барааннарының товароведениези.
3. Бухгалтер учёду.
4. Кооператив садыңга планнаашкын.

Техникумга чүгле хереглекчилер кооперациязында болган күрүне садыңда ажылдап турар, 8 база 10 класс дооскан кижилерни хүлээп алыр.

Өөредириниң хуусазы: 8 класс дооскаңнарга — 4 чыл, 10 класс дооскаңнарга — 2 чыл.

Техникумга кирерлер дараазында документилерни дужаар.

1. Директорнуң адынга бижээн билдирипшкин.
2. Эртемниин дугайында хереглел азы аттестат (бодубиле).
3. Допчу намдар.
4. № 286 майык бөгүлээр эмчи шынзылгазы.
5. Борт чокка, 3х4 см. хемчээлге тыртырган дөрт чурук.
6. Будурултенин удуртукчузу шынзыткан күш-ажыл депгеринин хоолгазы азы оон ушта бижилге.
7. Хереглекчилер иштилелиниң, садыг черниң азы базазын өөредип чоруткан бижии.

10 класс дооскан кижилер кайы-даа салбырга кирерде, орус дылга болгаш литературага (чогаадыг) кирерининг экзаменнин дужаар. Оон ыңгыда, товароведение салбырынга химияга (аас-биле), а бухгалтер болгаш план салбырынга математикага (аас-биле) экзаменнер дужаар.

8 класс дооскан кижилер орус дылга (диктант) болгаш математикага (аас-биле) кирерининг экзаменнерин дужаар.

Документилерни апрель 15-тен эгелеп Кызылга, техникумнуң өөредилге-консультация пунктузунга хүлээп алыр.

Кирерининг экзаменнерин Кызылга августуң 1-деп эгелеп чорудар.

Айтырыглар салырда болгаш документилер дужаарда, дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 41, кооператив училищезин, техникумнуң өөредилге-консультация пунктузунуң бот-өөредилге салбыры, телефон 55-58.

Удуртукчуларга

Кызыл-садыгның садыг киллизи (Октябрьская 29) бичии уругларга Май-1-ниң белээн белеткээри-биле чагыгларны хүлээп ап эгелээн.

Чагыгны апрель 28-ке чедир хүлээп алыр.

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

Ном садыының «Өөнүк (Кочетов кудумчузунда) болгаш № 2 («Восток» деп автобус доктаар черде) магазиннеринин канцелярия киллизинде бажын кырынга азар туктарны садып турар. Өртээ 1 руб. 08 коп.

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

КИНО

АПРЕЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Рустам биле Сухраб» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Адыр, мана!» 10.00, «Олимп оду» 11.20, 18.40, «Ромео биле Джульетта» (2 серизы катай) 13.00, 15.50, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кижи—амфибия» 10.40, 12.25, «Кара хекланан» 14.10, 18.40 «Мейерлинг» (2 серизы катай) 16.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пала кудумчуундан оолдар» 9.00, 10.50, 12.40, 14.40, «Игрок» 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

АПРЕЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Сагыш мышкаш чүве кайдал» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Игрок» 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Олимп оду» 15.00, 16.50, 18.40 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пала кудумчуундан оолдар» 10.50 «Рустам биле Сухраб» 12.40, 14.40, 16.40, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОНШАРЫ: Редакторнуң 21-63, редакторнуң орлакчыларының 35-21, пропаганда киллизинин 23-54, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи үнүтмирал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кезээ ажылагый киллизинин 21-47, үзетөүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаяа 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1225.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00148.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнделеттингеш

ШЫН

1973 ЧЫЛ
АПРЕЛЬ
17
ВТОРНИК
№ 20 (9166).
Өртээ 2 нем.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Кезээде дириг, революшчу, интернационалчы өөредиг, социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш империализмге удур бүгү чурттарның ажылчы чоннарының демиселиниң тугу—марксизм-ленинизм делгерезин!

(СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНИҢ 1973 ЧЫЛДЫҢ МАЙ БИРГЕ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

СОВЕТТЕРГЕ СОҢГУЛДАГА УТКУШТУР

1973 чылдың июнь 17-де, воскресеньеде, ССРЭ-ниң эвилелдешкен республикаларынга ажылчы чоннар депутаттарының край болгаш область, округ, хоорай болгаш район, кодээ болгаш суур Советтеринiң чаа составының соңгулдалары болур.

Советтерге соңгулдалар — чурттуң политиктиг амыдыралында чугула болуушкун. Ажылчы чоннарның чаа массаларын күрүнени эргелеп-башкарырынга идепкейлиг киржиштирип, хаара тудары соңгулдалар-биле сырый хозбашкан. Ол дээрге социалистиг демократиянын доктаамал шинчээшкинниниң болгаш хөгжүдээнiниң чайынаачак херечении-дир.

Соңгулда кампаниязы болгаш улуучу эрге-чагырганың чер-чер органнарынга соңгулда Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң 50 чылының дугайында плеткелинде айыткан сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирээринге детскимче болуру чугаажок. «Күрүне тургузуушкунунуң, социалистиг демократияны улам хөгжүдүп, сайзырагайжыларының херээжиң талазы-биле улуг ажылды кылып чорудар ужурлуг бис, эштер—дел, ол демделээн.— Ол ажылдың кол-кол угланышкынын СЭКП-ниң XXIV съездиниң Резолюциязында айыткан. Ол дээрге — эргелеп-башкарылгага массаларның улам идепкейлиг киржири, шиитпирел амыдыралын удуртур талазы-биле бодунуң хөй талалыг эрге-хүлээлгелерин Советтерниң улам долу ажыглавары: күүсекчи органнарның төлээлээн черлеринге отчёттуг болурунуң правшивии амыдыралга чайгылыш чок боттандырары; социалистиг хообулу-дүрүмүү улам быжыглавары; улуучу контрольдуң ажылын экижидери-дир».

Депутаттарның амгы составы шиитпирел ажыл-херээн эргелеп-башкарырының мындавын алган үезинден бээр чер-чер Советтери экономика болгаш культура амыдыралының янзы-бүрү адырларынга бодунуң салдарын күштелдиргеи. Олар СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Биетиң социалистиг шиитпилевисти быжыглавырынга болгаш хөгжүдүрүнге Советтериниң бөгүи хиирер кол үлүг-хүүжу ында болуп турар.

Ийи миллион ажыг депутаттарны хаара тутkан бежен муң хире чер-чер Советтери коммунистиг тургузуушкунуң бүгү участоктарында идепкейлиг киржип турар кайгамчык улуг күш болур. Бүдүрүлгени хөгжүдүрүнге, амыдырал-чуртталга, школа, үргүлер болгаш культура-чырыымыкның албан черлериниң тулуунуң планнарын боттандырар талазы-биле демиселге, түс черлериниң чаагайжыдылгазын экижидерине болгаш ажылчы чоннуң амыдырал денгеелин бедидерине үлүсчу эрге-чагырга органнарының ролю улуг. Чер-чер Советтериниң идепкейлиг болгаш инициативтиг чоруулдан кодээ ажыл-агыйны хөгжүдери, колхоз, совхозтарның моон соңгаар быжыглыышкыны улуу-биле хамаарышыр.

Чер-черлерге күрүне эрге-чагыргазының бүрүп эргелиг органнары болбушаан, боттарының, улуг болгаш харысаалгалыг ажыл-чорудулгазын чедиишкинниг күүсединиң талазы-биле бүгү аргалар Советтерде бар. Соолгу чылдарда оларның эргелери, ылаңгыя хамаарышкан денгеелеринде турар бүдүрүлгелериниң ажылын тааржыткыр талазы-биле эргелери дыка улгатkан. Ол эргелериң чоп ажыглавыттаан, түс чер үлегүрүнүү ажылын экижидер, массалыг хереглелдиң барааннарын бүдүрериң калбартыр, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер талазы-биле Советтер хөй ажылдарны

Май мурнунуң социалистиг чарыжы чоруп тур!

ҮЛЕТПҮРНҮҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ! УЛУСТУҢ ХЕРЕГЛЕЛ БАРААННАРЫН БҮДҮРҮП ҮНДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИП, АССОРТИМЕНТИЗИН ЧААРТЫНАР, ОЛАРНЫҢ ШЫНАРЫН ЭКИЖИДИНЕР, БОТ-ҮНЕЗИН ЧИИГЕДИНЕР!

(СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНИҢ 1973 ЧЫЛДЫҢ МАЙ БИРГЕ КЫПГЫРЫГЛАРЫНДАН).

ЗАВОДТУҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Бо чуруктарда Кызылдың алгы заводунда коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Бүдүрүлгениң бо мурнакчылары шак, минута бүрүзүнде бедик бүдүрүкчүлүг ажылдарын чедип ап туралар.

Үстүнден куду кидис идик салыкчызы Сержи САНЧАЙ, кидис идиктер уннарының дескилекчизи Нина ИВАНОВА, дыдыкчы Надежда БЕЛЯЕВА.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

КҮЖҮВҮС—НАЙЫРАЛДА

Алгы заводунга инженерлеп ажылдаа-да элээн каш чыл болдум. Бо үениң дургузунда заводтуң кижилериниң ажыл-ишке ынаан билдим. Кылып турар продукциязының бедик шынарлыг болуруун чедип алырынче оларның изиг түткүлдүүн сөткилдиң хапсымыдан үвелээр-дир мен. Заводтуң ажылчылары аразында чарыштыг ажылдаарынга сонуургалдыглар.

Заводтуң ажыл-ижиниң дугайында бижир дээш карандаш, саазыны тудуп алгаш, баштай-да шалыпчыларның адын адап, оларның күш-ажылчы чедишкиниери чүнүң ачызында чедип алдынып турарын демдеглеексээр-дир мен. Шынап-да бо заводта 1942 чылдан эгелеп ажылдаан, орден-хавыяалыг мастер Кертик-оол Кодур-оолович Хүрежиенни баштадыр кидис идик кылыр цехтиң ажылчыны Григорий Гавриченкога чедир 130 ажыт мурнакчының маадырлыг ажыл-ижин бижип болуур бис. Төөгүлүт беш чылдарның дургузунда оларның кылган ажыл-ижи, бижыг нәйыралы, төлептиг аажы-чаңы амдыызында бижиттинмээн романның кол өзээ, күр чери болуп артсынам.

Бо заводтуң, ооң кижилериниң бедик көргүзүглери хая-даш байтык, каң-шойдан каш-даа катап артык бижыг нәйыралдың ачызында чедип алдынып турар-дыр. Оларның улам бижыгып турар чедишкиниериниң база бир дөзү ажыл-ишчилериниң чаңгыс деминин заводтуң техниктиг дециелин бедидеринче кичээнгейни улгаттырганы болур. Ол күчү-күштерге үдеттирген цехтер, бригадалар аразының социалистиг чарыжы күш-ажылчы базыннарыныстың шимчедикчи өзээ, күчү-күжү болуп турар.

Чарыштың түңнелдерин цехтер, бригадалар хонуктап, неделялап үндүрүп турар. Мурнакчыларның аттарын, чедип алган көргүзүттериниле катай чараштыр бижээп, азып турар бис. Ол үеде багай ажылдаан болгаш хожудаан кижилер тодарап келир. Ажылчын коллективтиң, ооң ажылчыннарының чедишкинииг базымын, чамдык хожудаашкыннарын ооң эгелеп билип ап, чөпестерден үштүнарының артаарын тып ап турар бис.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында бедиткен хүлээлгелериниста багай эвес күүседип эгелөдивис. Заводтуң партия, профэвилел, комсомол организациялары цехтер болгаш тус-тус ажылчынвар аразынга чарыштыдээштир организастаар талазы-биле дайынчы, авангардчы ролюн көргүзүп турар. Дээштиг организастаан чарыштың ачызында продукция бүдүрүп үндүрериниң квартал планын 102,5 хуу, сайгарарының планын 113,1 хуу күүсеттивис.

Кидис идиктер кылыр цех план ёзугаар 16000 ажеш идикти белеткээр тургаш, 18284 ажеш идикти бүдүрүп үндүрген. Ол ышкаш чылдың баштайгы кварталында хөн идиктер бүдүрериниң планы база ажыр күүсеттинген. Ажылчыннар, мастерлер продукцияны күрүнө стандарттарының неголделеринге хүүштүр бүдүрүп үндүрериве улуг кичээнгейни салып турар. Чижээ, кидис идиктиң 83 хуузун бирги сортка кылып үндүрер сорулгалыг тургаш, ону 87,5 хуу чедирген.

Продукцияны бедик шынарлыг кылдыр бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле мергежээн ажылчыннарның саны заводта чүс чедип турар. Ол болза коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары Ховалыг Абак, Полина Казанцева, Сержи Санчай, Нина Пономарева болгаш оон-даа өскелер. Оларның хөй кезии хүнде кылыр үлүүн 175-тен 200 хуу чедир күүседип турар. Бо чылдың баштайгы айындан эгелээш цехтерде ажылчын бүрүзү хүнде үлүүн 100 хуудан ажыр күүседип турар апарган. Ажылчын кижи бүргузүнүң беш чылдың планын күүседир дээш шалыпчы ажылдап турарын бедик үнелеп, ону завод, коллективиниң чедишкинии деп санап турар бис.

Күш-ажылчы бедик көргүзүглерни кидис идик пеги чедип ап турар. Март айда ооң көргүзүү мурнукузундаа бедик болган. Ол цех 5400 ажеш идик кылыр планны ажырып, 6437 ажеш идикти бүдүрген. Чаңгыс айда пландан ажыр 1037 ажеш идикти белеткээн. Завод тургустунган хүнүнден бээр бо цех ол хире хөй санныг продукцияны бүдүрүп көрбээн.

Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседиринге улуг идигни машина-техника-биле эки чепсегленишкин бээр ужурлуг. Ол сорулганы боттандырары-биле эрткен чылын 7 көзек черде чаа дерилгелерни тургускан бис. Ылаңгыя кидис идиктериниң даштыкы талазын дескилээр прессти тургузуп ап, ажылдап турарывыстан ол цехте күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 2,5 катап өскен. Кидис идиктиң унунуң кыдыгарын чондуруп дескилээр станокту тургускан. Ооң дузазы-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ол операцияга мурнукузундаан 7 катап өскен.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге чаартыкчылар болгаш чогаадыкчыларның үлүү база кирип турар. Бо хүннерге чедир оларның 9 янзы саналының амдыызында бежин ажыглап эгелөвен. Ол беш санаадың экономиктиг ажыы чылда 4 муң рубль чедер. Арткан саналдарны ажыглай бээрге, экономиктиг ажык 6—7 муң рубль чеде бээр. Ол санаддарны заводтуң ажылчыннары Федор Пашкин, Михаил Казанцев болгаш өске-даа чаартыкчылар кирген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге дузалаар техниктиг болгаш экономиктиг өөредилгелерни бо чылын багай эвес организастаан бис. Инженер-техниктиг ажылдакчылардан ийи кижи төрел бүдүрүлгелерге барып өөренгеш келген. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң талазы-биле дешпилгелиг аргаларны ажыглаарынга бо заводта деягем цехтериниң чедишпээн дыка шаптыктыг болуп турар. Заводка чаа цех бажыдын тударын боттандырыптар болза, бүдүрүп үндүрер продукцияның хемчээли каш катап өзер, бедик бүдүрүкчүлүг механизмнер ажыглалга кирер апаар. Чамдык мындыг бергелер тураа-даа бо шинтпирлиг чылдың планын күүседир дээш, бистиң найыралдыг коллектививис бүзүрелдии-биле ажылдап турар.

А. ЖАРОВ,
Кызылдың алгы заводунуң кол инженери.

Коммунистиг субботникке

АЖЫЛ-ИШЧИ АПРЕЛЬ

Бо чылдың бирги кварталының планын хуусаа бетинде— март 21-де күүседикшивисти рапорттаан бис. Беш чылдың үшкү чылының планныг даалгаларын айлап, кварталдап эрте күүседип эгелээнивис моон соңгаар-даа улам дээре көргүзүттерни чедип алырын биске даандырып турар-дыр.

Апрельдин баштайгы хүннериниң эгелээш, бүдүрүлгеде бар арга-күрлавырларны санап, тодарадып көргеш, май мурнунуң чарыжынче кирип, шалыпчы ажылдаарын шинтпирлээн бис. Цехтериниң ажылчыннарының каттышкан хуралынга Май бирниң байырлалын күш-ажылчы белектер-биле төлептиг үткүүр ээш үүнү кылып бүдүрерин тодаратка бис. Анаа бо чылдың дөрт айларында продукция сайгарарының планын апрель 18-те, апрель айның планын 27-де күүседир деп бедиткен хүлээлгени алдывыс. Май мурнунуң чарыжынын ол хүлээлгелериниде пландан ажыр 200 ажеш кидис, бир муң ажыг ажеш хөн идикти бедик шынар-биле бүдүрүп үндүрерин база айыткан бис. Апрельде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаанындан 1 хуу өстүрер сорулга салдынган.

Май байырлалынга үткүштүр түс-тус цехтер, бригадалар, түс-түс ажылчыннар база бедиткен хүлээлгелерни алгылаан. Чижээ, кидис идик кылыр цехтиң ажылчыннары апрельде кылыр даалгазын ол айның 27-де, хөн идиктер пеги—25-те күүседир.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Григорий Гавриченконуң удуртқан бригадазы пландан ажыр модельдиг 50 ажеш идикти, Галина Вендерлыхтың бригадазы ай планындан ажыр 1000 ажеш чиик идикти бүдүрүп үндүрер. Алгы заводунуң коммунистериниң болгаш ооң хоочун ишчилериниң эки үлегер-чижээн бистиң комсомолчу-аныяктарывыс эдерип, продукция бүдүрериниң талазы-биле бедиткен хүлээлгелерни база алганнар. Оларның алган даалгазында май 20-ге чедир 2 тонна демир-дести лужаары база айыткынган. Соглээн сөзүвүске ээ болуур дээш, хуралдың киржикчилериниң даасканы-биле заводтуң удуртукчулары, бригадирлер, мастерлер, продукцияның шынарын хынаар контролёрлар алган хүлээлгелериниң адаанга аттарывысты салгылаан бис.

Май байырлалынга өөн көргүзүглериг ужуражыр дээн бистиң эгелээшкинивисти Кызыл хоорайның бүдүрүлге коллективтери деткип, боттарының хуралдарынга байырлал мурнунуң бедиткен хүлээлгелерин база алгылаан болгай. Бедиткен хүлээлгелерни ап, ону боттандырары-биле чаржып туруп ажылдаарга, «Беш хүннүң кылыр үлүүн дөрт хүнде!» деп кыйгырыывысты күүседиринге дыка-ла улуг идиглигдир.

Улуг баштынчывыс В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге туралаткан ленинчи кызыл субботникке идепкейлиг киржип, ол хүнде 140 кижи ажылдап хүнзээр бис. Анаа 4200 ажыг рубльдың бараанныг продукциязын бүдүрүп үндүргеп, 400 рубльдя төскү беш чылдың фондузунга киидер бис.

Ажыл-ишчи апрельдин эрткен он хонуунда цехтер аразының социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрдүвүс. Ол чарыштың бирги черинде мастер Михаил Казанцевтин удуртқан кидис идиктер пеги алган.

10 хонуктүн дургузунда заводтуң коллективи планда көргенин ёзугаар 30 муң 100 рубльдин бараанныг продукциязын бүдүрүп үндүрер ужурлуг турган. Бистиң ажылишчилериниз ол даалгаамы 35 муң рубльге боттандыргандыр. Бо шалыпчы аалчегге хөн идиктер бүдүрүп үндүрер цехтиң болгаш өске-даа шалыпчы бригадаларның күш-ажылчы үлүү кирген.

Бо айның баштайгы хүннеринде Вендерлых, Михаил Казанцев, Нина Иванова олардың удуртқан цехтеринде Надежда Сырова, Мария Ооржак, Полина Дадар-кыс, Екатерина Воробьева, Надежда Беляева болгаш оон-даа өске он-он мурнакчылар хүнде үлүүн 175—200 хуу чедир күүседирин чедип ап, эрес-маадырлыг ажылданнар.

К. ХҮРЕКПЕН,
кидис идик пегиниң мастери.

ӨӨРЕДИЛГЕ БАЗА ДУЗАЛЫГ

Кызылдың алгы заводунда партия, профэвилел, комсомол организациялары 1972-73 өөредилге чылында ажылчынларның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезин мурнуку чылдарныңга дециээрге, элээн эки организастаан. Мен экономиктиг өөредилгениң кичээлдерин организастажып турар болганымда, ооң кавчаар артып келгенин допчудап чугаалаан көрейн.

Алгы заводунда организастаан экономиктиг болгумде 22 кижини хаара тутқан. Дыңнакчылардың хөй нуруузу ажылчыннар. Бо хүннерге чедир политиктиг экономиктиң болгаш үлетпүр бүдүрүлгезин эргелеп-башкарарының дугайында элээн каш темаларны 15 кичээлге болгаш семинарларга өөренип эртивис. Кичээлдер-даа, семинарлар-даа неделя санында, вторник хүнүнде эртип турар. Ооң дыңнакчылары кичээлдерни үспейн, идепкейлиг киржип, семинарларга долу харыыларны берип турарлар.

Март айда «Социалистиг үлетпүр бүдүрүлгезин» деп темага семинар ийи шак дургузунда болуп эрткен. Дыңнакчылардан Ксения Башинина, Светлана Михалченко болгаш өскелер-даа ол семинарга долу харыыларны бергеннер. Ам келир неделяда «Социалистиг планнаашкыны организастаарыл» деп темага болур семинарга эки харыыларны бээр дээш дыңнакчылар конспектилер кылып, белеткенип турар. Экономиканың үндезиннери болгаш социалистиг бүдүрүлгени эргелеп-башкарарының айтырыгларын өөренир бо бөлүмүү Сан министерствозунуң ажылдакчызы Б. Зимарин башкылап турар. Пропагандизивистиң темалар айы-биле тайылбыры чижектер-биле холбашкан болгаш солуп-даа, билдингирдээ болур-дур. Ооң тайылбырында республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш бистиң заводтуң ажыл-амыдыралындан солуп чижектер, дешпилгелиг аргаларны кайда ажыглап турары киргилээн болур. Ооң ыяал, башкызывыс экономиктиг сайгарыылгалар кылыр кичээлдерге көргүзүг материалдарын база ажыглап, бүдүрүлгениң алыр орулгаларын болгаш чарыгдалдарын санап үндүрериге ажыглаар түскай бланкаларны биске үлеп берип, аңаа экономиктиг саналгаларны бисме кылдырып турар.

Бо бөлүмүнүң дыңнакчылары экономиктиг өөредилгениң ажыктыын үлеп, аңаа өөренип алган билиглерин хамаарыкшан участоктарында ажылынга ажыглап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниче болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче угланган хемчегларын боттандырарынче сагыш салып турарлар. Эштер Вендерлых, Казанцев болгаш өске-даа дыңнакчыларның удуртуп турар цехтеринде, бригаларында ажылчыннар бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринин кол быраларын ажыглаарының аргаларын эки билирлер. Оларның политиктиг, экономиктиг болгаш техниктиг билиглер-биле чепсегленип турарындан бүдүн-бүдүн цехтер, бригадалар социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни удаа-дараа чедип ап турар.

Р. САФИУЛИНА,
хөн идиктер цегиниң ажылчыны, бөлүмүнүң удуртукчузу.

БҮГҮ-НИИТИНИҢ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕЗИ—ЧУГУЛА СОРУЛГА

(Республиканың улус өөредилге ажылдакчыларының чөвүлел хуралындан)

Апрель 13-те Кызылга республиканың улус өөредилге ажылдакчыларының чөвүлел хуралы болуп эрткенин моон мурнунда дыңнатқан болгай. Анаа «Аныяктарның бүтүнити ортумак өөредилгезинче шилчилгени доозар талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизинниң шинтпирлерин күүседиринге улус өөредилге ажылдакчыларының ролюн бедидер дугайында» плетклелди СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң кидлизиниң эргелекчизи П. Т. Киселёв кылган.

Эртем-техниктиг революциязының салдары-биле социалистиг экономика шапкын хөгжүп, бүдүрүлгеде техниканың шынары болгаш күш-ажылдың мөзү-хевири өскеринп турар. Амгы үениң бүдүрүлгези чүгле машиналарга, техникага эвес, харын оларны тургузуп, башкарып турар кижилерге бедик негелдени салып турар. Ынчангаш тускай билиглер, бедик профессионалдыг белеткел, инити культура кижилериң чедишкиниг ажылдаарынга ынап-ла негелде боон турар. Ону барымдаалаш, СЭКП-ниң XXIV съездиги амгы беш чылда аныяктарның бүтүнити ортумак өөредилгезинче долу шилчилгени доозары, школаларның билиглериниң шынарын белидери, оларны хөй-иниитиге ажыктыг күш-ажылга белеткээри эргежок чугула деп көрүнү хоорай илеткелчи демдеглээн.

Бо чугула сорулганы күүседиринге бүгү-ле хөй-иниити организациялары, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары болгаш ада-иелер боттарының үзүүн кирер ужурлуг. Ынчалза-даа элээ улус өөредилгезиниң аажылдакчылары, школаларның удуртукчулары болгаш башкылар коллективтери ыял рольду ойнаар үлүлээлелиг.

Бистиң республикада бүгү аныяктарның ортумак өөредилгезин алырынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Бисте инити билигниң 63 ортумак школалары, дөрт тускай ортумак өөредилге-черлери, профессия-биле чергелештир ортумак эртемин берип турар ийи профтехучилищелер, ажылчын болгаш көдээ аныяктарның кежээки (бот-өөредилгелиг) элээн каш школалары бар. Амгы үеде школаларда 3 муң ажыг башкылар ажылдап турар, оларның 62 хуузу дээди болгаш дооспаан дээди эртемниг, чогуур башкы стажтыг.

Школаларның өөредилге-материалдыг базаларын бижыглаар, школа чанынга интернаттарның четкизин калбартыр талазы-биле хемчегларын ап турар. Бо беш чылдың эрткен ийи чылдарында 3 муң ажыг өөренижилер олурар школаларны тутқан. Школаларның хөй нуруузунда мебельдер болгаш өөредилге хереккелдери четчелеттингеп.

1972 чылда республиканың школаларының башкылары, бүгү совет улус-биле бир домей, «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооргга төлептиг ужуражылынар!» деп кыйгырыг-биле ажылдап келгенинер. Ол патриоттуг шимчээшкинге киришпиннаан, школаларның башкылар коллективтери партияның болгаш үлетпүр бүдүрүлгезин эргелеп-башкарарының дугайында доктаалдарын амыдыралга боттандырыбышаан, өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны сайгыргайжыдар. Өөренижилерни амгы үениң эртемериниң үндезиннериниң быжыг болгаш хаяы билиглери-биле чепсегээр дээш элээш эвес ажылды кылган. Эрткен 1971-72 өөредилге чылының түңнелинде бөш школа, 700 ажыг класстар, 910 башкылар уругларының чүс хуу өөредилгезин чедип алган.

Өөренижилерниң өөредилгези чылдан чылче ажыжып орар. 8-ки беш чылдың төнчүзүнде (1970 чылда) школачыларның өөредилгези 91 хуу турган болза, 1972 чылда — 95,3 хуу болган. Ооң-биле чергелештир өөренижилер саны өзүп турза-даа, ийи чылчыларның саны элээн кызырылган.

Өөредилге-кижизидилгел и г ажылды бедик деңнелге тургузуп шыдаан школаларның санынга Тураның № 1 ортумак, Сушчүүл, Бүрен-Хемниң, Бүрен-Бай-Хаактың, Чаа-Суурнуң сес чыл школаларын адап болуур. Республикада ындыг школаларның улам көвүдеп турары өөрүнчүт. Оларның чедишкиниериниң дулгүүрү чүдел? Чүүл-даа мурнунда ында боттарының сорулгаларын эки билир, пайыраддыг башкылар коллективтериниң тургустунуп, бижыкканында. Тураның № 2 школазын (директору Б. И. Арапчап) мөрөлиицер. Ында 25 башкылардан 17 кижи, 14 класстардан 9 класс чүс хуу өөредилгезин чедип алган. Ол школада өөредилге-кижизидилгелиг ажыл бедик деңнелде организастаттынган, орта хөй-иниити организацияларының болгаш школа директорунуң ролю улуг.

Сөөлгү чылдарда бисте мергежилдиг башкылар өзүп үнген. Оларга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. С. Тамдын-оол, Тураның № 2 школазында З. О. Белек-оол, Эрзинде — Г. Б. Чалдыг, Кызылда — В. А. Пожидаева, Чадаананың № 2 школазында В. С. Волчевко, Чаа-Хөлде — В. С. Кызыл-оол, Таңдыда — Т. Н. Агапова болгаш ооң-даа өске хөй-хөй башкылар хамаарыжыр.

Республиканың школаларында кижизидилге ажызы элээн экижээн. Оларның дыка хөйүнде өөренижилерни В. И. Ленинниң амыдыралының база ажыл-чорудулгазының чижээнге, партияның база улустун революстуг, дайынчы болгаш, күш-ажылчы чанчылдарынга кижизидер талазы-биле системалыг ажылдарны чорудуп турар. Школачыларны коммунистиг үзел-бодалга кижизидеринге, өөренижилер коллективтериниң каттыштырарынга школаларның комсомол болгаш пионер организациялары улам көскү черни эзлеп турар.

Ынчалза-даа улус өөредилге организациялының, школаларның ажылынга ам-даа улуг четпестер барын демдеглээр хереқ. Олар ког сорулгаш — тоску беш чылдың төнчүзүнде бүгү аныяктарны ортумак өөредилгеже шилчидиринге айтырыын шинтпирлээринче утланган хемчегларын четпес чорудуп турар. Ооң түңнелинде эрткен чылын 8 класс дооскаңнарның чүгле 81,8 хуузу ортумак өөредилгезин ынзы-бүрү хевирлеринде хаара туттунган. Ортумак өөредилгеже шилчишкинниң үндезинин болур бүгү-иниитиниң сес чыл өөредилгезин боттандырып турарывыста шыңгыы четпестер уэуткаттынмаан. 8 чыл мурнунда бирги класска кирген уругларның чүгле 70 хуузу 1972 чылда сес классларны дооскан. Ол көргүзүг Каа-Хемде —14,3, Тес-Хемде — 26,1, Улуг-Хемде —22,6, Таңдыда —27 хуу болгулаан.

Чамдык черлерде школа назылыг уруглар өөредилгеже хаара туттунмайн турар таварылгалар ам-даа бар. Бо өөредилге чылының эгезинде 136 өөренижилер, ооң иштинде Кызылда —33, Каа-Хемде —18, Барыын-Хемчикте —17, Эрзинде —15, Бии-Хемде —14, Таңдыда —10 уруглар школага келбээн.

Ажылчын болгаш көдээ аныяктарның кежээки (бот-өөредилгелиг) школалары планнарын четче күүсетпээн болгаш дыка хөй аныяктар өөредилгезин ара каггаан.

Башкылар коллективтериниң кол сорулгазы болза өөренижилерни бижыг болгаш ханы билиглер-биле чепсегледиишаан, оларның марксизм-ленинчи үзел-бодалдарын хевирлээри, аныяктарны идепкейлиг күш-ажылчы болгаш хөй-иниитичи ажыл-чорудулгага, социалистиг Төрээн чуртту камгалаарынга белеп болурунга кижизидери болуур. А бо талазы-биле бистиң чедишкиниг болурувус чүүлдээ мурнунда башкылардан, оларның идей-политиктиг деңнелиниден хамаарыжыр. Башкы кижи бодунуң чуруму-биле, ажыл-херээ-биле өөренижилерге, ада-иелерге болгаш бүгү улуска үлегер көргүзер ужурлуг. Ынчалза-даа башкыларның иштинде боттарының теоретиктиг билиглерин, инити культуразын бедиткөс кижилерниң бар боон турары хомуданчыг. Республиканың школаларында 1659 башкылар дээди эртем чок хиревинде, башкы институдупуң бот-өөредилге салбырында чүгле 400 хире кижи өөренип турар. Улус өөредилге органнары болгаш партия организацияларының башкыларын билиниин болгаш культуразының деңнелин бедидеринче онза кичээнгейни салыр херек.

Улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының мурнунда партияның болгаш чазактың салган сорулгаларын амыдыралга күүседип, 1975 чылдан эгелеп, бүгү аныяктарның ортумак эртем чедип алырын хандырар дээш, организастыг ажылдарны чер болганга күштелдирери чугула.

• • •

Хуралга санал бээри-биле бир дургазында Таңды районнуң Владимировка школазының директору Т. Н. Агапова сес алган. Бистиң школавыс башкылар коллективи өөренижилерниң билиниң деңнелин бедидер дээш, элээн хемчегларни алган деп, ол чугаалаан. Үстүнү класстарның өөренижилери район школаларының физика болгаш химия олимпиадаларынга шанналдыг чергерге четкен. 9—10 класстарның өөренижилерине «СЭКП — совет ниитилелдиң удуртукчу күжүз» деп семинарны, эге класстарга —«Чүгежиктериниң клувун» организастаан. Солуп тематиктиг кежээлерни, улустарның байыралының тураскаатқан эртем-теоретиктиг конференциязы эрттирген. Методиктиг секциялар болгаш эге классар башкыларынга «Мурнакчы дуржулганың школазы» ажылдап турар. Башкыларның кичээлдерине контрольду база бир янзы тургузуп, дээре башкыларның киржилгези-биле колдуунза калбак хыналдаларны чорудуп турар.

Кызылда башкы институдупуң ректору Х. С. Алдын-оол бодуунуң саналынга институтуп өөредилге-материалдыг баазазының экижээнин, башкыларның мергежилиниң бедээпин, ора түңнелинде студентилериниң өөредилгези шыпаржып турарын демдеглээн. Көдээ школаларның доозукчуларын орус дылга кошкак бидиглиг, ынчангаш институтка киреринин экзаменнерин тудуп шыдаалайн турар. Ылаңгыя Монгун-Тайга, Тожу, Эрзин районнардан студентилер институтта эвээш.

Интернационалдыг кижизидилге талазы-биле Тураның № 1 школазының ажылының дургузгазын ооң директору Н. В. Селина делегеренгейи-биле чугаалаан. Школаның пионерлери бүгү эвилелдешкен республикаларның чамдык школалары-биле чагаалажып, материалдарны чыып, 15 улуг альбомнарны кылган. Он чыл мурнунда башкы М. В. Селинаның удуртугазы-биле тургустунган ленинчи комната ажылдап, чаа-чаа түүлдерин кылып турар. Ында бүгү-ле эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның дылдарында үнгүлээн ленинчи номнарның библиотеказын тургускан. Тураның № 1 орус болгаш № 2 тыва школаларының пайыралы бижыккан. Оларның өөренижилери күш-ажыл кичээлдерин чаңгыс мастерскаяга, бүдүрүлге өөредилгезин чаңгыс бригадага эрттирип турар. Ийи школаның өг-бүлеге болгаш школага дузалаар төвүлели база чаңгыс. Чедишкиниериниң үндезини — күш-ажыл болгаш бүдүрүлге өөредилгезинде дээрзин Н. В. Селина онзалап лемдеглээн. Ынчаарга республиканың аныяк натуралистер станциязы болгаш комсомол обкому ол бригаданың ажылын шоолуг сонуургавааны, түңнелин үндүрбээни хомудавчыг. А башкылар билин бедидер институт бүдүрүлге өөредилгезиниң талазы-биле чүгле хайгаарактың роль дуг боон турар.

Эрзиниң Нарын школазының өөредилге эргелекчизи Н. Л. Дакаа школага иштики контрольду администрацияның кавчаар боттандырып турарын чугаалаан. Ында хынаала база лабораторлуг ажылдарны класстарга эрттиреринин, кошкак өөренижилер-биле немелде кичээлдер чорударының графигин тургускан.

Кызылдың хоорооно эргелекчизи З. Ф. Борисова школаларда эге класстарны ийи ээлчегге кичээлдедип турорын буруу шапкан. Назы четпээн уруглар талазы-биле комиссияга школалардан хөй херектериниң кирип турары—оларда кижизидилге ажылының кошкаан хереченлеп турар. Өске хоорайларның үлегери-биле Кызылга инити өөредилге-бүдүрүлге комбинадын тударының эргежок чугулазын, профтехучилищелер-биле школаларның харылзаазын бижыглаза чогуурун оратор демдеглээн.

Өвүр районда сес чыл өөредилгезиниң чедишкиниериң, уругларның өөредилге ара каар чоруунун аажажээнин ында районо эргелекчизи Т. С. Довгак саналынга чугаалаан. Районнуң школаларында математика, орус дыл башкылары чедишпес, дыка хөй башкылар улустуң хуу бажыңнарында чурттээн турар.

Комсомол обкомунуң секретары Е. Д. Пала Сарыг-Септиң № 1, Балгазының, Чадаананың № 1, Кызылдың № 14 школаларында комсомол, пионер организацияларының солуп болгаш дээштиг ажылдарын демдеглээн.

Каа-Хемниң школаларында тыва эге класстар болгаш математика, орус дыл башкыларының чедишпейн турарын, башкы институдунуң дыка хөй доозукчуларын көдээ школаларже барбайн, кандыг-бир чылдагаан-биле Кызылда артып азы оскээр чоруп турарын СЭКП райкомунуң секретары Ш. Х. Сереэдар шүгүмчүлеп чугаалаан. Школаларда мебель аймаа чедишпейн турар болганда, ону кылыр бир комбинатты тургузарының чугузазын ол сапаллаан.

• • •

Улус өөредилгезиниң дугайында партияның XXIV съездизинниң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле тодаргай хемчегларни чөвүлел хуралга хүлээп алган.

СОВЕТ ӨРТ КАМГАЛАЛЫНЫН 55 ЧЫЛЫ

1918 чылдың апрель 17-де В. И. Ленин Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң өрше удур демиселди организасталарының хемчегелериниң дугайында декретке ат салган. Ол хүнү совет өрт камгалалының хүнү кылдыр демдеглери чаңчыл болу берген. Ол декретти үндүрген өртке удур хемчегелер — күрүшенің база бир чугула херее болганын айтып турар. Чүге дээрге, революция мурнундагы хаанныг Россияга чылдың-на өрт айкымындан саналы чөнмес улуг хотарал боолгурганы балдыгыр болгай.

Ол декретке үндезилээп, күрүшүг бүгү-де бүдүүшаарыга өрттү баш удур болдурбазының болган өрттен камгалалдың тускай дайынчы отрядтарын, эки тура нинтилеттерин тургускан болган улус ажыл-агыйының өрттен когаладары дораан-на дыка кызырылганын айтыр херек. Совет эрге-чагырганың башгайы чылдарындан эгелээп, өртке удур отрядтарын, бөлүктөрүнүң техниктиг чепсек-херекселдеринче, олардың доктаамал белеп чоруунче, моргелиилии бедидеринче улуг ынчөөдгейин салып келген. А өртөөн камгалалдың дайынчылары болган командирлери, эки туружчилер-дээ айынындыг таварыштарында боттарының эрес-дидимү, тывыгыр чоруун көргүзүп турганнар.

Москвадың болган Воронцовскийниң өрт командаларын күрүшенің болган чоннуң эт-хөреңгизин өрттен камгалааны дээш Кыш-алмастың Кызыл Тук орденнерибиле нацказаны оон хөреңгизи-дир. А 1924 чылда-на Краснодар хоорайның өрт командылалы бөөлөп-ле шидиг дээш хавыяаны чедип алган. Ол ышкаш дыка хөй дайынчылар, командирлер орденнер болган медальдар-биле шангатканнар.

1923 чылда өртке удур Чөвүлелдиң Бүгү-россия конференциязы Москвага эрткен болган күрүшенің, чоннуң эт-хөреңгизин өрт айкымындан камгалаар херектиг чугулазын адаа айтып, тускай дозмалаашкыннарларын хүлээп алган.

Өрт айкымынга удур демиселди үзүмү күштедирөөр, тускай кадрларны белеткээр сорунга-биле 1924 чылда Ленинградка тускай техникумну ажыктаан болган улуг-улуг хоорайларга курстарны организовала. Бо бүгүнүк түнелиндө бедик мергежилдиг, тускай эртемниг кадрлар хөйү-биле белеткеттинген. А амгы үеде Свердловскиде, Ивановода, Львовта, Ленинградта, Иркутскиде, Харьковта тускай ортумак өөредилге болган Москвада дээш өөредилге төлөри ажылдап турар.

1925 чылдан эгелээш ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң «Өрт хереэ» деп журналы, а сөөлүүредир — Москвадың, Ленинградтың, Киевтиң болган эвилелдешкен республикаларның өртке удур хейгаарал органнары тускай сонуннарлыг апарган.

Бо-бүгү хемчегелериң түңнелиндө бисеңг чурттуң улус аймак-ачыйының болган тускай хамаатыларың-даа өрттен когарал-чидиргилерди дыка эзеглеп. Өртке удур демиселди удам күштедирөөр сорунга-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1954 чылда тускай доктаалды хүлээп алган. Ада үндезилээш, бүгү-ле албан, организацияларга черлеринге, бүдүрүлгелерге, колхозтарга болган совхозтарга өртке удур муң-муң дружиналар тургузуп, штаттан дашкаар инспекторлар, техниктиг комиссиялар ажылдап турар.

«Оттуг фронтунуң» дайынчылары чыдыкы кандыг-даа черлеринде, дүне болган хүндүс-даа удустуг болган күрүшенің эт-хөреңгизин камгалаар дээш сегирээш алыышкыга белеп.

Тыва Арат Республиканың чазаалың 1926 чылда тускай доктаалын ёзугаар Кызыл хоорайга өртке удур-ан бөлүктөй командалары организовастап тургускан. Ынчаарда өрт өөскүрүнүң дериг-херекселдери ол бедүүш турганы балдыгыр. Командалың составы дөрт-ле терээлиг ат, он нүмер дайынчы турган. Үзеп чылдарда ТАР-ның Бичө Хурал Президиумуу өртке удур командалы шеригээдиш, оон ажылын шыңгыыладыр дугайында айтышкын үндүрген болган Совет Эвилелиниң дузаламчыгы-биле бо ажылды эжиктиг, өртке удур командайы машина-техника-биле хандырган.

ССРЭ-ниң «составында Тываның киреңнинг сооңда өртке удур немелде хемчегелерни ап, амыдыралга боттандырган болган техниктиг чепсек-херекселдерни күштелдирген. 1945 чылда Шагаан-Арыгга, 1953 чылда — Туранга, а дараазында үевөрде — Чадаанага, Сарыг-Сепке, Бай-Хаакка болган өске-даа улуг-улуг-дооруй, оруулаарга өртке удур командалардың, дружиналарының-организастан тургускудаан.

Эртээн чылдың ССРЭ-ниң тургустуганының бежен чылынга төлептиг уңуралыр дээш республикамың өртке удур кезектериниң арамызына казбарган социалистиг чарыштың биргө черии Чадаананың профессиональдыг өрт кезээнге, ййитилии — Тандының, үшкүүүн — Кызылдың биргө профессиональдыг кезектеринге тыныскаңы таварыгга эвес. Олардың харылаш турар дешкизөрлеринге өрттү баш удур болдурбас хемчегелерни алтанының болган өрт үнген таварыгларда оңу шалыпкын уштказарының-даа түңелиңде күрүшенің болган чоннуң хөй эт-хөреңгизи камгалаттынган.

Хөй чылдарда, могаг-шылаг чокка «оттуг фронтуга» ажылдап келгешнерни бөгүн демдеглээри чугула. Ындыларга республикамың ИРМ-ниң өрт кылдыкининг инспекторлары Б. Ч. Опон, П. В. Степаненко, Кызылдың профессионал өрт кезээнің дилетчери Н. Д. Санникова, Ак-Довуракты өрт кезээнің начальныгы А. А. Бондарев, Сарыг-Септе өрт командаанының командирлыг В. А. Жидеев, Кызылдың өрт кезээнің слесары А. Г. Лунгов болган оон-даа өскелер хамаарыжыр. Үстүнде ады үнген житер бо берге болган күндүүт ажылды 15-тен 20 ажыг чыда ак сеткилдит күүседип келгешнер.

Республиканың чурттакчылыг черлериниде, албан, организацияларында өрт дружиналары сөөлгү үеде ажылын база эжиждип турар. Олардга эң ылаңгыя Тандының «Тилелиг» совхозта, Кызылдың садыг черинде болган өске-даа черлерде дружиналарыны хамаарыштырып болур. Ол ышкаш штаттан дашкаар өрт инспекторларының ажылының улуг ужур-дузалының демдеглээри чугула. Чөөп-Хемчиктиң «Большевик» совхозта Н. Д. Хыйыртей, Кызылда — Н. Д. Токарев болган өскелер-даа инспекторнуң берге ажылын үлегерип кылып турар.

Өрөө удур командаларың, дружиналарының ажылынга идепкейлиг дузалашып, боттарының чаагай ажыг-чадын илереткеннер бистиң республикада эвээш эвес. Чөөп-Хемчик районда Н. М. Оюдар, респотребсоюзтуң өрт дружиначылары А. Ф. Безизвестных болган Л. Г. Губин дээш оондаа өскелер «Өртке удур эрес-дидим чорук дээш» деп медальдар-биле шаңнаткаңнар.

Тоску бөө чылдың шинтпирлиг үшкү чылында республиканың өртке удур командаларының кезектеринге боттарының ажылын улам эжиждип, күрүшенің болган чоннуң эт-хөреңгизин карак огу дег камгалазарынга белеп чоруун күштелдирерлер.

К. КАЛБАК,
Кызылдың өрт камгалал инспекциязының начальныгы, капитан.

Белеги бо хүннерде

Эрткен неделяның чугула болуушкуннарындан

НАЙЫРАЛЧЫ ХАРЫЛЗААЛАР БЫЖЫГЫП ТУРАР

Мексиканың Каттышкан Штаттарының президентизи Луис Эчеверрия Альварестиң апрель 12-де ССРЭ-де эгелээн албан хуузунуң аян-чоруу болгаш совет удуртукчулар-биле оон чугаалажыышкынынары Мексика-биле бистиң чуртувустуң найыралчы харылзааларын быжыглазарының болгаш хогжудериниң оруунга чугула үе-чада болур. Мексика күрүненің башгыны бистиң чуртувуска бирде дугаарында келгени ол. Ынчалза-даа бистиң чуртувустуң улустарының найыралчы харылзаалары шагдан бээр — Улуг Октябрьның үезинден бээр туруп келген. Октябрь революциязын, улустарның тайбыныыны, хамаарышпас чоруунуң болгаш бот-бодаш миннип шинтпирлеттинер эргезинин ленинчи политиказын мексикан нацияның хөй нуруузу кодурдүүшкүнүүр уткаан.

Бистиң чуртувуска Совет эрге-чагырганың тургустунганының башгайгы хүнинеринде-ле Мексикага революстуг шимчээшкинниң башкыларының Эмилиано Сапата «хостаагага ынакшылдыг Россияның хөрээ бүгү кижи төрээгенниң херээ, делегейниң бүгү дараттырган улустарының даядм эчис соруягазы болуп турар» деп онзалап демдеглеп турган. «Бүгү делегейниң пролетариады эрус революциянга байыр чедирип, ону магадап турээрында нижи чиитигзинер чүве чок» — деп ол бижээн.

Мексика дээрге Совет Эвилели-биле дипломаттыг харылзааларны Америка дизке бир дугаарында тургускан чурт болган. 1924 чылдың ноябрьда Мексиканың ССРЭ-ге баштайгы төлээлекчи элчининиң бүзүредир бижиктерин хүлээп ап тура, ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитединиң Даргазы М. И. Калининниң мынча деп медеглээн: «Ийи чурттуң улустарының араазында найыралдажылганың болгаш хүндүлежиргенниң сагыш-сеткили Мексиканың Каттышкан Штаттарының болгаш ССРЭ-ниң аразында культурлуг база ажыл-ишчи харылзааларны улам ыңай хогжудеринге болгаш бымыгларынга улам тодаргайлаттынып келир дээрзинге ханы бүзүредиг мен».

Совет-америк харылзаалар кандыг-бир чоруудээлер-биле кажан-даа баксырап көрбээн.

Ам Мексиканың халбак хөй-нинтичи, удуртукчу болгаш ажыл-ишчи бөлүктери ССРЭ-биле улам идепкейлиг кады ажылдажыр болгаш харылзааларны калбартыр дээш туружуп турар. Мексиканың ламтыкы садыг институдунуң чиигине директорунуң орлакчызы Рикардо Самвиленогунуң чөөкта чаа демдеглээнин ёзугаар алырга, мындыкады ажылдажылга болгаш калбак харылзаа «Мексиканың амыдыралчы эрге-ажыктарынга таарыжып, национал экономиказының америк салдардан болгаш хамаарыжыгадан чөөрту хостаның алырынга маңгы берип турар».

Мексиканың президентизиниң ССРЭ-ге алы-чоруу боттарының улустарының болгаш бүгү-нинти тайбың харөөнин арге-ажыктарынга таарыштыр ийи чурттуң аразында найыралчы харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы улам ыңай быжыглазарынга таарычалыг перспективаларны ажыдар дээрзинде чиигинит чок.

(СЭТА).

КЕМ-БУРУУЛУГ ӨНЧҮК-ЧӨӨГЭЭЛЕР

Израиль дайынзырактарның база дагын кеминг үүлгедиглери — Ливанның Бейрут болган Сайда хоорайларынче болук хораллачыларын дүвеки халдаашкыны — бүгү делегейде киленнээшкиннерни болгаш удурланышкынарны хайныктырган. Ол дээрбечи халдаашкынының коргузүп турарын ёзугаар алырга, Тель-Авивтиң чагырыкчылары Чоокку Чөөн чүкке дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынга шаптыктаар, Чоокку Чөөн чүк чоруудээзин политика талазы-биле таарыштыр тайбың шинтпирлээринниң аргазын үзер сорулганы салып турар деп, коскү политиктиг болгаш хөй-нинтичи ажылдакчылар, парлалга онзалап демдеглеп турар.

Ол херек кырында ындыгдаа. Кожазында араб чурттарга удур Израильдиң чепсектиг өнчүк-чөөгээлери шагдала Тель-Авивтиң политиктиг шугумун коргускен система апарган. Ливанның девискээринче шургаан араатанзыг «рейдини-даа» алгаш кораэлиңер. Ол халдаашкынның үезинде израиль агрессордар каш-даа тайбың араб суурларны узуткады. Ливанның хамаалы ужар үүл лайнерин израиль шериг-агаар күштери Синай кырынга дүжүр адыпты. Шак ындыг кеминг үүлгедиглер кандыг соругга салып турарыл? Араб чурттарны коргудар, «алды хүнүүн дайыны» дижир чүвезинин үезинде 1967 чылда эжелеттирген араб черлерни ажелээрин моңгежидер дээр кара чаңгыс соругганы салып турар.

Нинти түңү 500 миллион доллар ажыл турар ээлчеглиг «дузаламчыны» Каттышкан Штаттардан Тель-Авив алыр болганының соонда араб күрүнелерге удур израиль дайынзырактарының өнчүк-чөөгээлери күштелип турар, ол факт бодунче кичээнгейни хаара тудуп турар. Барыын талакы парлалганың дыңнадып турарындан алырга, ол акша-хөреңгилериниң аажок хөй нуруузун Израильдиң чагырыкчылары америк шериг техниказын садып алырынга чарыгдаар бодаалдыг. Израильге ындыг янзылыг «дузаламчы» харын агрессорну деткип турары болур.

Араб чурттарга удур өнчүк-чөөгээлер организастарда израиль дерзин илереттерге дашкаартан шуут дуза чедирип турар. Бейрутче болган Сайдаже халдаашкынга хамаарыштыр парлалганың дыка хөй органнары ол өнчүк-чөөгээге европейжи паспорттарлыг кижилер база киржилээ деп айтып турар. Дээрбечи «рейдини» израиль идегеттер дапсыкы тускай албан чердери-биле кады чоруткан деп чүве оортан база тодаргай-дыр.

Израильди арабтарга удур деминселдиң бөө чери кылдыр көрүп турар чамдык империалистиг болгаш сионичи бөлүктөр Чоокку Чөөн чүкке күш дегөөр чорукту ажыглаарынга идегел салып турарын фактылар көргүзүп турар. Ол дээрге хөөнүн идегел-дир. Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының, тайбынга ынакшылдыг бүгү күштериниң деткичезинге болган дузаламчызынга халган араб чурттар Израильге ажелеттирген черлерин хостап алыр, Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбынны чедип алыр деп шинтпирлиг тура-соруктуглар.

(СЭТА).

—◆—

Аныяк совет ажылчыннар-биле немец студентилер Ростоктуң университединге (ГДР) нинти ыры болүүлүг концертинге ужурашканнар. Ол коллектив республиканың өске ындыг коллективтери-биле кады аныяктарның болгаш студентилериниң X Бүгү-делегей фестивалынга бот-тывыгыр уран чүүл программазын белеткеп турар.

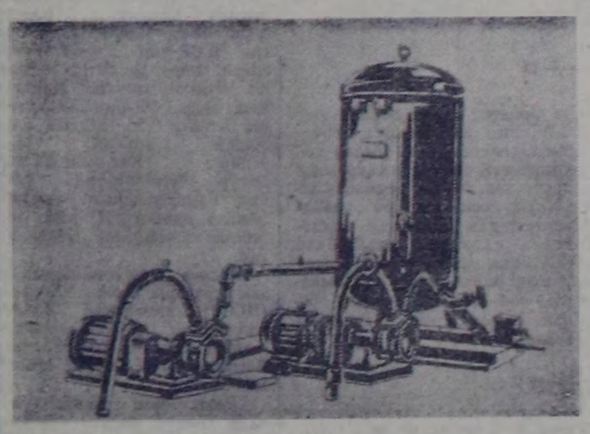
ЧУРУКТА: Дитер Крис (солагай талазында) болгаш Юрген Клемент (солагай талададан үшкү), Владимир Зиббалюк (солагай талазының оң чарыында), Людмила Рябинина, Иван Лашкин болгаш Евгения Назарова олар.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

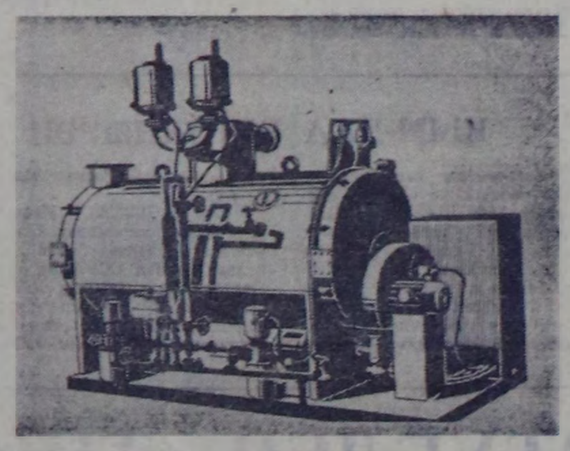
—◆—

ТЕХНИКАДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

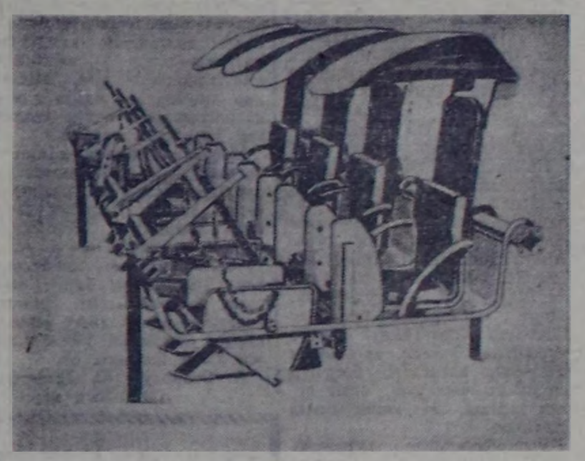
ВУ-10-70 деп сут көдүртүр херексел хонунга 150 кубометр сут чыгыдаар фермаларны сут-биле хандырарын механизастаарынга хереглеттинер.

ВУ-5-30 деп сут көдүртүр херексел-биле дединээрге, чаа херексел чылда 500 рубль түңнүт каминалга бөөр, 1 кубометр сугну бээринин бот үнезин 61,8 хуу чигедир.

Д721А деп бус тывмадарынчызы маң чеми чымчадырынга болгаш сут арыгларынга ажыглаар бус тывылдырарынга херектиг.

Д721 деп эрги бус тывылдырынчызын бодаарга, мооң будурукчулуу бедик, автоматчыттынган болгаш хүнөталдырбас херекселдиг.

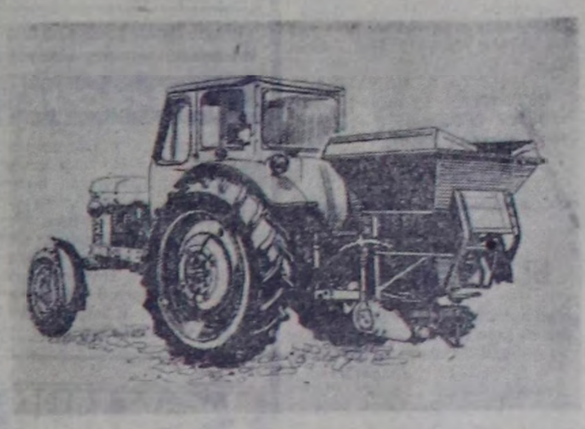
Бок үнүштерин тура тыртып, арыгларынга таарыштырган ПАУ-4 «Полольщица» деп агрегатты будурүп үндүрер дугайында шинтпирин хүлээп алган.

ПАУ-4 агрегатты десин шөлдерде ногаа культураларының одуруглар аразын болгаш камгалал зоназын үлдүредип, оон бок үнүштерин арыгларынга таарыштырган. ПАУ-4 агрегатты боду чоруур Т-16 азы Т-16М машиналарга соортуп ажылдадыр. Агрегат-биле бир тракторист база 4 кижи ажылдаар.

Агрегат бир шак арыг ажыл үезинде 0,64 ганы арыглаар аргалыг.

Хол-биле ажылдаарынга бодаарга, ПАУ-4 агрегатты ажыглаарга, күш-ажылдың будурукчулуу 4,7 катап улгадыр, күш-ажыл чарыгдалы 79 хуу эвээжээр.

Одуруглар аразының болгаш камгалал зоналарының бок үнүштерининн 93 хуузун узуткаар аргалыг.

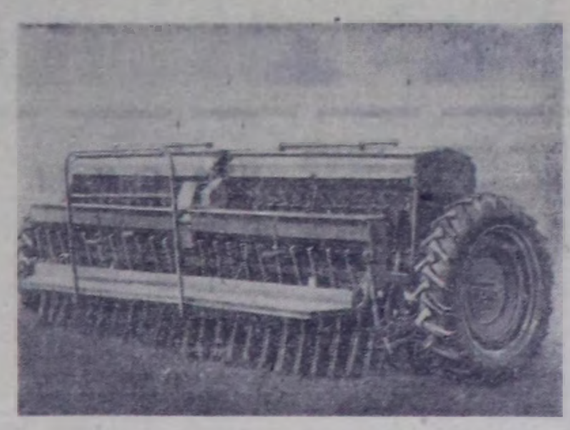

Ййленчек черлерге минералдыг чемнишчидилгелерни чаштырар РМС-6 дээр машинаны 1972 чылдан эгелеп будурүп үндүрер дугайында шинтпир үндүрген турган. (Ол дээрге ПРУ-0,5 деп чаштырыкчының кадыр черлерге таарыштырган хевири-дир).

РМС-6-ны 20 градус чедир ййленчек черлерге, а ол ышкаш даглыг-даштыг девискээрлерде садтарга азы шөлдерге минералдыг чемнишчидилгелер чаштырарынга ажыглаар. РМС-6-ны кадыр, ййленчек черлерге азы оргулааштарга ажылдаарынга таарыштыр кылып үндүрген тракторларга (МТЗ-5Л трактордан анчыда) кожар ужурлуг. Агрегатты тракторист боду башкарар.

Оон будурукчулуу шакта 6 га чедер.

РМС-6-ның дузазы-биле дагның кадыр ййленчек черлеринге минералдыг чемнишчидилгелерни чажарын механизастаар болгаш ажылдың будурукчулуун ону хол-биле кылганындан 14,7 катап улгаттырар, күш-ажыл чарыгдалын 77 хуу эвээжедир, чылда экономиктиг ажыктыы — 820 рубль.

Бүгү-эвилелдиң «Союзсельхозтехника» каттыжыышкыны. Трактор болгаш кодээ ажыл-агый машиналар тудуушкунуунуң министерствозу 1971 чылдан эгелеп сүттү арыглаар, соодар ОМ-1 дээр тускай херекселди будурүп үндүрер дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели шинтпир үндүрген. ОМ-1 дээрге, фермаларга сүттү дораан-на арыглаар, соодарынга таарыштыр кылган херексел-дир.

Соодучу дээрге дээскинер доңгалардан болгаш калбак соодучулардан тургустунган агрегат болур. Оны 3 фазалыг электри шугумундан 220/380 вольт-биле ажылдадыр. ОМ-1-ни саалда агрегадында ажылдап турар кижилер хөделдирип шыдаар. Соодучу-арыглакчының будурукчулуу — шакта 1000 литр сүт.

ООМ-1000 а-биле деңнээрге, ОМ-1-ниң дузазы-биле бедик шынарлыг сүттү алыр болгаш чыл санында 34 рубль каминалганы бөөр.

ОМ-1-ни алырының чагыын «Сельхозтехниканың» район каттыжыышкынынче азы салбырынче чорудуңар.

Чурттуң кандыг-даа байдалдыг хөрөүн, агаар зоналарынга тараа, тараа-бобы культураларның, янзы-бүрү сигенирниң үрезинирин борбаандылаан суперфосфат-биле хары угла чаштырарынга ол сеялканы ажыглаар. СЗТ-3,6 сеялканы 3 болгаш 5 класстың тракторларынга улаштыр кожуп алгаш, ажылдадыр.

Ээлчег үезинин бир шагында оон будурукчулуу 2,11 га.

Агрегатты чаңгыс сеялкалыгга бир тракторист, хөй сеялкалыгда — тракторист биле чаштырыкчы ажылдадыр.

СУТ-47-ге бодаарга, СЗТ-3,6 сеялканы ажыглаарга, күш-ажылдың будурукчулуу 31,8 хуу улгадыр, ажыглаал чарыгдалы — 17,9 хуу кудулаар.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ «СЕЛЬХОЗТЕХНИКА» КАТТЫЖЫЫШКЫНЫ.

УГУЛЗАЛАР БАЗА

«Чугаажок чалап тур мен» деп чүүлдү улуг сонуургал-биле номчудум. Ынчангаш ук чугаага база-ла киржип, санал-онал киирер күзел бар.

Тыва тураскаал белектер дугайында чугаа мооң мурнунда база доруп тургулаан. Оон түннелинде республиканың Культура министерствозу, респотребсоюз, Чүрүкчүлер эвилели чамдык чүүлдерни кылгылаанын билир бис. Тыва уран-шеверлерниң чонар-даштан болгаш дамыдаан чазаан кылыглары, тыва ыры-хөөмейниң арткен чылын үнген пластинказы, таажаннар, «Азияның төвүнде» деп өнүүр открыткалар аалчыларга болгаш белек сөннекчилерине садып алыксанчыг болгулаан. Ынчалзада ол кончуг эвээш санныг чүүлдер-дир, харын-даа хереглекчилерни чүгле ымзандырып каан деп болур. Шак мындыг тураскаалдыг белектерни көвүдүр болгаш хөй янзы утка-шынар, уран-чараш талазы-биле онзагай солун кылдыр бүдүрүп болур дээрзин бо кат чижектер-ле хереченип турар.

Бистиң совет Тывавыс дээрге хөгжүүде сайзыралыныг болгаш байлааның талазы-биле Совет Эвилелиниң база-бир чараш булуңнарының бирээзи. Бистиннге кандыг-даа аалчылар кээп турар. Келген-даа, аътланган-даа аалчы кандыг-бир солун чараш тураскаал белекти алгаш чоруурун күзээр болбайн аан. Бодап-даа көрүнер, кайы-бир черден аалчылар келгенде азы оларны аътлаарар деп барганывыста «чүнү сөннээрил» деп боданы бээр таварылгаларывыс тургулаан. Оон чылдагааны — ыныг белектерливистин эвээжинде.

Совет цирк артизи К. Б. Хензиг-оол делегейни дескиндир, ораннарны одуртуп ойнал чоруп тургаш, кандыг чер, чурт солун тураскаал белектерлигин деп чүвени караабиле көрген. Уран-шевер кылгларның дугайында оон сагыш аарып, санал киирип рурарын бүгү тала-биле деткиири чугула деп саналр мен. Бо дугайында кончуг эки чугаалажып эгелээш-ле, та кала чүве ийик, бир-ле черге келгеш, доктаап, оон шак баар чүүл бар. Ыныг чоруктан ам черде шуут уштунуп, эгелээн керекти эчизинге чедирзе чогуур.

Чараш тураскаал белектерге тыва угулзалар, сиилбирлер болгаш Тываның чараш чаагай, төөгүлүг черлериниң дугайында өнүүр открыткалар, альбомнар база хамаарыштыр мынчаар чугаалады:

— Бай-Хаак суурга улусчу театрны тургускандан бээр беш чыл ажа берген. Ол үениң дургузунда совет авторларының элээн каш чаңгыс көжегелиг шиилерин болгаш «Кайгамчык эвилдириг» деп долу хемчээлдиг шиини белеткээн бис. Беш шии улусчу театрларның мооң мурнунда болгаш көрүлдезиниг эки деп мактаткан. Соолгу үеде «Маадырлыг чүрек» деп шиини белеткеп алгаш, районнуң колхоз, совхозтарының төттеринге, Культура бажыңыңа көргүзүп турдувус. Көрүкчүлерниң талазындан чылыг хүлээп алышкынга улам өөрүп, чамдык четпес чүүлдерни чедир кылып турар бис.

— Улусчу театрның чаа шиизининң дугайын кысказыбиле чугаалап көрүнерем?

— «Маадырлыг чүректе» болуушкун 1917 чылда Сибирьде ак-гвардейжилерниң эжелеп алганы бир хоорайда болуп турар. Ында кол черни революсчу кыс Зоя Демьяновананың овур-хевирин ээлээн. Ол коргуш чок чүректиг, революсиянның хереэнге бердинтеп кысты кара-бажыңче кинр окташкан. Аңаа ол чүүл-бүрү характерлиг, салым-чолдуг кижилер-биле ужуражыр...

Улусчу театрның режиссёрлуг театрның ажылынга хамаарыштыр мынчаар чугаалады:

— Улусчу театрда уран чүүлге сонуургалдыг, аңаа бердинген аныяктар кирип турар. Олар чүүл-бүрү ажыл-шиттиг, эртем-билиглиг-даа болза, уран чүүлге ынакшылдыг кижилер чүве. Районнуң амыдырал хандырылга комбинадының ажылдакчызы Валентина Шешелюк, аптека бухгалтери Наталья Хасанова, автоклуб эргелекчизи Нина Петрова, школада интернат ажылдакчызы Галя Кутивина, Культура бажыңының ажылдакчылары Олег Макаров, Василий Молчанов болгаш өскелерни-даа улусчу театрның хоочуннары деп алап болур. Олар хостуг үе-шагын улусчу театрга берип турар. Улусчу театрның бот-тывынгыр артистериниң ажылдап турар организацияларының удуртукчулары оларны чамдыкта ажылындан хостап, бистиң дилээвисти кезээде хандырып турар.

Улусчу театрларның республика көрүлдезинге ук шиини көргүскен.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң хоккей талазы-биле шилиндек командазы — делегейниң болгаш Европаның шайбалыг хоккей талазы-биле чемпиону. Солагай талазындан оң талазынче адаанда одуругдан Валерий Харламов, Александр Мальцев, Владимир Лутченко, Евгений Поладьев, Александр Сидельников, Алексей Волченков, Владимир Шеповалов, Александр Мартынюк, Вячеслав Солодухин; үстүнде одуруг — тренер Борис Кулагин, Юрий Лебедев, Вячеслав Анисин, Виктор Кузькин, Александр Якушев, Сергей Капустин, Борис Михайлов, Валерий Васильев, Александр Гусев, Владимир Петров, Юрий Шаталов, Юрий Ляпкин, Владимир Викулов, Александр Рагулин, Геннадий Цыганков, Александр Волчнов, командаңың улуг тренери Всеволод Бобров.

В. УН ДА-СИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы.)

КЫМ-ДАА ЧИГЗИНМЭЭН

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Хоккей талазы-биле Москва чемпионадының дугайында отчёттарны фин солуннар «Совет хоккейжилериниң кайгамчыктыг тиилелгези», «ССРЭ делегей чемпиону атты алган», Швеция — мөңгүн медальдыг», «Совет Эвилели —бүзүрелдиг делегей чемпионун» деп эгелерлиг парлап үндүрген.

«Хельсинги санамат» солун мынчалдыр бижээн: «Совет Эвилели ЧССР-ниң командазын ийи катап тиилээш, делегей чемпиону деп ат алган. Баштайгы беш хоккейжиниң кол кылдаар ойнакчызы делегей чемпионаттарының бүгү төөгүзүнүң дургузунда эң түнелдиг ойнакчы деп ат алырын база чедип алган».

ПРАГА. (СЭТА). Москвага болган маргылдааларның баштайгы ээлчээ безин доозулган соонда ССРЭ-ниң шилиндек командазының делегей чемпионну деп атты катап чедип алырындан кым-даа чигзинмээн апарган деп, «Млада фронта» солун домдегээн. ССРЭ-ниң командазы ойнаарынга болгаш күш-шыдал талазы-биле бедик шынарлыын көргүскен. Аңаа демисешкеннерден соң-биле бо удаада кымнар-даа дедиежин шыдаваан. Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң шилиндек командазының ойнаарының кол шыпары—оон онаа авазангыры, бедик сайзырангай аргалыг болган.

КҮШТҮГЛЕР ТИИЛЭЭН

Республиканың «Спартак» эки тура спорт пиитилелиниң «Азия төвүнүң» шаңналыг дээш хостуг хүрешке команда болгаш хууда бирги черни дээш ажык маргылдаазы Кызылдың хөгжүм-шиин театрынга ийи хүн үргүлүлээш доозуттан. Ол ийи хүнүң дургузунда хөгжүм-шиин театрынга хүреш көөр дээш келген улустуң саны кончуг хөй болган. Ындыг болуру-даа тен. Ук маргылдаага бистиң республиканың эң шилиндек мөгелериниң аңгыда Хабаровскиниң болгаш Кемеровонуң мөгелери база киришкен.

Хабаровскиден келген спортчулар шупту бистиң чаңгыс чер-чурттугларывыс, ында күш-культура институдунда өөренип турар студентилер болду. Оларның аразында ССРЭ-ниң Чеңсектиг Күштеринден хостуг хүрешке бирги черни дээш чоокта чаа болган маргылдаазынга 48 килограммга пийги черни алган, спорт мастери Александр Шойдук, мастерге кандидат, Хабаровск крайның кат даңшыр чемпиону Владимир Бисче-оол ышкаш шыырак мөгелер киришкен.

Кемеровдан келген мөгелерден хостуг хүрешке Сибирь зоназының кат даңшыр чемпионнары, спорт мастерлери Владимир биле Иван Вахтель алышкылар болгаш спорт мастериже үш кандидат хүрешкен.

Эң чиик дедиелиг мөгелерниң хүрежинге «Спартактың» бирги командазының мөгези, спорт мастериже кандидат Владимир Седип-оол аваазагыр, кашпагай хүрежип тургаш, тиилээн. 52 килограмм дедиелиг мөгелерниң аразында чемпион ат дээш хүреш ССРЭ-ниң спорт мастери Михаил Оюн биле мастерге кандидат Александр Кунданың аразында болган. Маңаа алыс черле улуг арга-дружудгалыг мөге Михаил тиилекчи болуп үнген.

Аныяктарның спорт школазының директору, спорт мастери Болат Чокцек бодунуң онаагарын удаа-дараа арыг тиилеп турган, 57 килограммга шүүлген. Кызылда педагогика институдунуң студентизи, мастерге кандидат Николай Монгуш Чөкпенке чүгле сап талазы-биле ойнаткаш, ийиги черни алган. 62 килограмм дедиелиг мөгелериниң хүрежи көрүкчүлерни сонуургадып, магадаткан. Бо дедизде хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастерлери Федор Ондар, Оргелээр Ондар, мастерге кандидат Сергей Седенбал олар болгаш оон-даа өске адысураа үнген мөгелер хүрешкен. Ол мөгелериң аразында үргүлүүлеп келген хүрештиг түнелиндө Өргедээр Ондар биргн, Федор Ондар ийиги, Сергей Седенбал үшкү черлерни эзлээннер.

Кызылдың № 2 ортумак школазының күш-культура башкызы, спорт мастери Чадамба Ооржак 68 килограмм дедиелиг мөгелериниң хүрежинге тиилээш, «Спартактың» чемпиону болган. Педагогика институдунуң студентизи, спорт мастеринге кандидат Вячеслав Кара-Тоннуг хостуг хүрештиг байлак аргаларын хөгү-биле ажыглап, бодунуң удурлавыкчыларын арыг октап тургаш, 74 килограммга тиилээн.

Республиканың «Урожай» эки тура спорт пиитилелиниң шилиндек командазының кежигүнү, өзүп орар талантыг моге Сергей Одан-оол 82 килограммга чемпионнаан. 90 килограмм чедир дедиелиг мөгелерниң хүрежинге Кемероводан келген спорт мастери Иван Вахтель, а эң аар дедиеге оон акызы спорт мастери Владимир Вахтель шыгараалнаар.

Үргүлүүлеп келген маргылдааның түнелинде «Спартактың» бирги командазы команда талазы-биле бирги черни алгаш, республиканың «Спартак» эки тура спорт пиитилелиниң шилиндек кубогун чаалап алган. Ийиги черни Кемерово хоорайның мөгелери, үшкүзүн—«Урожайның» шилиндек командазары алганнар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: 52 килограммга тиилээн, ССРЭ-ниң спорт мастери Михаил ОЮН.

Авторнуң фотозу.

УРАН ҮҮЛГЕ ХАНДЫКШЫЛ

Субботада Бай-Хаактың Культура бажыңында танцы кежээни шагда доозулган. Ынчалзажок аал чырык хевээр. Спенада болук аныяктар чыглып алган сумелешкеп, маргышнап, бот-боттарын шүгүмүүлешкеп турлар.

— Революсчу кыс кижиниң сеткил-сагыжының соруктуу, үүткүлдүү, эрес-маадырлыг ярын-шырайындан бээрп ыло болур ужурдут. Үүгле сос-биле эвес, а данпыкы хевиринбиле революсчу Зоя Демьяновананың овур-хевирин ламчыдар ужурлуг сев — деп, аңаа турган кыстарның эң орланы бир ажын сургаан тур. Оларның-биле таныжып чугаалаштым: өөредип турган кижи Бай-Хаакта улусчу театрның режиссёру Тамара Бобкова, а оскези — театрның чаа шиизинде революсчу кыс Зояның ролюн ойнап турар, аптеканың бухгалтери Наталья Хасанова болду. Улусчу театрның бот-тывынгыр артистери Ида Эвалдының «Маадырлыг чүрек» деп шиизин белеткеп алган, ам-даа тедир кылып, эдчеглиг репетицияга арттырып турда чеде бергеннивис ол болду.

— Ам база катап, кызыл шеригжиниң кирип келир сценазын көрээли. Саша Молчанов, эгеле че! — деп, режиссёр командылазарга, көжеге артыпдан 1917 чылда кызыл шеригниң хевин кеткен күдер эр чоргаар базып үнгеш, ролюн ойнап эгеледи...

Улусчу театрның режиссёруу ук театрның ажылынга хамаарыштыр мынчаар чугаалады:

— Бай-Хаак суурга улусчу театрны тургускандан бээр беш чыл ажа берген. Ол үениң дургузунда совет авторларының элээн каш чаңгыс көжегелиг шиилерин болгаш «Кайгамчык эвилдириг» деп долу хемчээлдиг шиини белеткээн бис. Беш шии улусчу театрларның мооң мурнунда болгаш көрүлдезиниг эки деп мактаткан. Соолгу үеде «Маадырлыг чүрек» деп шиини белеткеп алгаш, районнуң колхоз, совхозтарының төттеринге, Культура бажыңыңа көргүзүп турдувус. Көрүкчүлерниң талазындан чылыг хүлээп алышкынга улам өөрүп, чамдык четпес чүүлдерни чедир кылып турар бис.

— Улусчу театрның чаа шиизининң дугайын кысказыбиле чугаалап көрүнерем?

— «Маадырлыг чүректе» болуушкун 1917 чылда Сибирьде ак-гвардейжилериниң эжелеп алганы бир хоорайда болуп турар. Ында кол черни революсчу кыс Зоя Демьяновананың овур-хевирин ээлээн. Ол коргуш чок чүректиг, революсиянның хереэнге бердинтеп кысты кара-бажыңче кинр окташкан. Аңаа ол чүүл-бүрү характерлиг, салым-чолдуг кижилер-биле ужуражыр...

Улусчу театрның артистериниң дугайын чугаалап бээрин Бобковадан диледим:

— Улусчу театрда уран чүүлге сонуургалдыг, аңаа бердинген аныяктар кирип турар. Олар чүүл-бүрү ажыл-шиттиг, эртем-билиглиг-даа болза, уран чүүлге ынакшылдыг кижилер чүве. Районнуң амыдырал хандырылга комбинадының ажылдакчызы Валентина Шешелюк, аптека бухгалтери Наталья Хасанова, автоклуб эргелекчизи Нина Петрова, школада интернат ажылдакчызы Галя Кутивина, Культура бажыңының ажылдакчылары Олег Макаров, Василий Молчанов болгаш өскелерни-даа улусчу театрның хоочуннары деп алап болур. Олар хостуг үе-шагын улусчу театрга берип турар. Улусчу театрның бот-тывынгыр артистериниң ажылдап турар организацияларының удуртукчулары оларны чамдыкта ажылындан хостап, бистиң дилээвисти кезээде хандырып турар.

Улусчу театрларның республика көрүлдезинге ук шиини көргүскен.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧЕМПИОНАТТЫҢ ТИИЛЕЛГЕЛИГ ТҮННЕЛИ

Делегейниң бирги черидээш Москвага эртикен маргылдааның апрель 15-те кежээ түнелиндө ооңгуга пийги черни ялыры магадылалдыг апарган. Шведияның хоккейжилеривиле ССРЭ-ниң шилиндек командазы 1973 чылда делегейниң болгаш Европаның чемпионнарны атты чедип алган ужурашкан. Ол оон шоо делегейниң ооңгу тиилелгезин боонга доозулган. Ынчангаш олар чаңгыс-даа аштырышкынны таварыштыпаан—5:4 санныг үткан.

Бистиң командадыска Гусев биле Мальцев, Петров биле Михайлов олар пыкталаан. Михайлов ол маргылдааларга совет команданың кирер ыяк-кан шайбазының санын чүске чедирген.

Оюн доостурунун медээзи дыкпалырынга дөрт-ле секунда четпелек турда, швед Сазкинг чемпионатка соолгу шайбаны кирер каккан.

Улуг-хүнде хүндүс ЧССРниң шилиндек командазы Финляндияның командазын 8:0 санга удуп алган. Оон бүдүүгүнде Польшаның шилиндек командазы ГФРниң командазын 4:1 санга тиилээн.

Хүлер медальдарны эрткен чылын Европаның болгаш делегейниң чемпионнары турган ЧССР-ниң хоккейжилерге алган. Оон дараазында черлерни Финляндияның, Польшаның база ГФР-ниң командалары алган. 1974 чылдың март 30-дан апрель 14-ке чедир Хельсинкиге болур чемпионатка ГФРниң командазының орнунга ойнаар эргеги ГДР-ниң шилиндек командазы чедип алган.

Москва чемпионадының эң эки вратары Иржи Холечек (ЧССР), камгалаар болгаш хандаар эң эки ойнакчылары —совет хоккейжилер Валерий Васильев биле Борис Михайлов болган.

...Делегейниң дошка ойнаар хоккей лигазының президентизи Джон Ахерн ССРЭниң шилиндек командазының капитаны Борис Михайловка кубок тыпсып берген. Оон соонда диңмиттиг адыш часкаашкынчары бооп турда, бистиң командавыстың ойнакчылары боттарының хоккейжи дериглерин —шлемнерин, клюшкаларын, хол-хаптарын көрүкчүлерге үлеп бербишаан, аалды долгандыр хүндүткел кылажы-биле эрткилээн. «Четтирдивис!» деп кыйгылар диңмиттиг адыш часкаашкынчарын оттуур төлээргей дыңналып турган.

Москва чемпионадыг көрүүчү чонуң эң хөй саныг болурунуң база бир рекордун чедип алган. Парлалга төвүнүң дыңпаткан барымдаалары ёзугаар алырта, ордуга 387.653 көрүкчү киржи келген. Делегейниң бирги черидээш эрткен чылын Прагага болган маргылдааны көрөөнчүлерден оон барык 150 муң ижи ажыг болганы ол.

А. Стародуб, Ю. Хромов, СЭТА-ның корр.

Телевидение

АПРЕЛЬ 17-ДЕ
КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер. 18.40— Телефильм. 18.55—«Бистиң планетавыс». Дамчыдыкта. 19.25— Улуг улуска мультфильм. «Эрги чагыглар». 19.35—«Улусчу контроль». Дамчыдыкта. 20.05— Киножурнал. 20.15—«Эрес-дидим чоруктуң эдлээ». Дамчыдыкта. 20.25— Телемедээлер. 20.40— Чарлаалар, реклама. 20.45—23.00.— «Альбатростуң» соолгу рейзи». Уран-чечен телефильм. 3-кү, 4-кү серия.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

аалдар

Кызылдың аалдар станциязының медээзин ёзугаар алырта, бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттаар, чамдык черлерге чаар. Барлын утпаныышкынныг хаттың дүргени сөкүндада 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 6—10, өскелеринге 10—14, Кызылга 14—16 градус чылыг болуп.

КИНО

АПРЕЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сагыш шынаш чүве кайдаа», 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Виннету — Аппачлерниң баштыңчызы» 15.00, «Эрги хоорайга алгыш-кырыш» 16.45, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Пала кудумчуздан келген оолдар» 15.00 18.40; «Игрок» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кижи улгады берзе, амыр-да» 9.00; «Рустам биле Сухраб» 10.50, 12.40, 14.40, 16.40, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧУКОТКАНЫҢ АК-КӨК ДИЛГИЛЕРИ

Аң өстүрери — Чукоткада ажыл-агыйның ажыктыг адыры апарган. А чоокта чаа-ла ону мырыңай тоовайн турган болгай. Эртиен чылын, чижээлээрге, В. И. Ленин аттыг колхоз ак-көк дилгилер өстүрерингe 32,7 муң рубль каражаны планнаан турган. Кажан түңнелдерни санап көөргө, сыр дедир болган. Аң фермазы ажыл-агыйга 76 муң рубльдиң орулгазын киирген.

Орулга дээш демиселге курлавырлар хөй болган. Оларга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары, кадрларның экономиктиг өөредилгези, мурнанчы дуржулганы малбаа-биле нептередиринге үндезилээш, социалистиг чарыштыг дээштиг организастаары хамаарыкыр.

Колхоздуң аң фермазының чанында бодунуң шинчилеп лабораториязы бар. Ол уксаажыдылга ажылын чорудуп, аңнарның чеминиң шынарын хынап, ак-көк дилгилерни манчаар, чүнүң-биле чемгереринн сүмелеп турар.

Чукотканың бойдузу кадыг-дошкун болза-даа, ажыл-агый гидропонныг арга-биле ногаапарны өстүрүп турар. Мооң мурнунда далай аңнарының болгаш балыктың сеткерин чөрже октап турган болза, ам оларны дээрбеяээш, аңнар чеминте холуп берип турар.

Фермэның бүгү аңнарын садар болгаш өстүрер деп ийи белүкке үскен. Өстүрер кылдыр дүгү арыг ак-көк өңнүг болгаш эң эки хөөт шынарлыг 130 дилгилерни азырап турар. Оларның эниктерин садар белүкке кадып каар. Мынчаар ажылдаанының түңнелинде колхоз эрткен чылын нүрүнеге эки шынарлыг 4360 дилги кештерин сатнан.

Фермада зооветеринария белүгүмү доктаамал ажылдап турар. Оон кичээлдерин колхоздуң кол специалистери, дээрге аң азыракчылары эрттирип турар. Ында ажылга дуржулгалыг, мурнанчы кижилер хөй. Энир чылын эң бедик көргүзүглерни В. Родионова чедип алган. Ол он төрүүр дилги бүрүзүнден 83 эниктерни алган. А ферманың ортумак көргүзүү оон куду. Ынчангаш белгүмнүң кичээлинге В. Родионова бодунуң ажылының дугайын делгеренгейи-биле чугаалап, хөй-хөй айтырыгларга күзелдин-биле харыылаан. Ажыл-агыйның чоокта чаа-ла карылгалыг турган адыры ынчалдыр орулгалыг апарган.

— Ак-көк дилгилер өстүрери — ажыктыг херек. Чүгле ажылды шын организастаары чугула. Ынчан орулга-даа бовур-ла—деп, колхоздуң кол бухгалтери М. П. Краснов чугаалап турар.

Е. ДЕНИСОВ,
СЭТА-ның корр.

Лорино суур,
Чукот национал округ.

ЧАСКЫ ЧЫМЫШ

Белоруссияның арга-арыг аажылдакчылары часкы ыяш олуртулгазын эгелээн. Бо чылын аныяк ыяштар 40 муң гектар черни эзлээр дең, БССРниң Ыяш ажыл-агыйының министри С. Т. Моисеенко СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан. Бүгү ыяштарның өрттүң бир кезээн көдээ ажыл-агыйга ажыглаарынга таарышпас элезиннерге, оңгарларга, дөңнерге болгаш өскедээ черлерге олуртур. Ниитизи-биле 800 гектар шөлдүг хөй нагаалалыының куртагларын суг болгаш хат эрозиязынга моондак болур.

Көдээ ажыл-агыйның хоралакчыларынга удур шыдамык, холушкак ыяштарны олуртурунче улуг кичээнгей салдынып турар. Оларга хады, хадын болгаш чемдык өскедээ ыяштар хамаарыкыр. Олуртур материалдар өстүрерин механизастаар орулга-биле питомнактерни улгаттырып турар.

ХАДЫҢ ЧУЛУУ

Украинаның Полесиязында магазиннерде, ажылдык столоваларда, кафелерде болгаш ресторанналарда хадык чулуун садып эгелээн. Частың ол хоорыязын консерва заводтарынче эң баштай-ла Клевакның болгаш Костополдуң арга-ыяш будурулгелери чорутткан.

Ровно областтың арга-арыг аажылдакчылары хадыңныг мөөрүктерниң ол «аржаанын» баштай-ла 1967 чылда үлетпүрге хереглээри-биле белеткеп эгелээн. А оларның чаңгыс чер-чурттуглары — аъш-чем үлеттүрүкүн ажыл-ишчилери ол үелиг чемни ажылдап кылырының болгаш консервалаарының технологиязын база эң баштай ажыктанналар. Ол дурхаглаан Россия Федерациязы, Белоруссия болгаш Эстония чаңгыдан алган. Ровно областтың будурулгелеринче хадың сулуктан кылган «Хадың кавы», «Полесянка», «Арганың амбанныг чыдыг» аттарлыг суксуннар чонуң үнелелин алган.

СЭТА-ның корр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчуузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчыларының 35-24, пропаганда киллизининиң 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизининиң 37-13, культура киллизининиң 23-54, кедээ ажыл-агый киллизининиң 21-47, үлетүүр киллизининиң 22-64, чагаз киллизининиң 41-27, информация база совет тургузуг киллизининиң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаяза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1226.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчуузу бажың № 1). ТС—00566

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чыл үнеде газеттивиске

ШЫН

1973 чыл
АПРЕЛЬ
18
СРЕДА
№ 91 (9167).
Өртээ 2 кеп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Совет-мексикан чугаалажыышкынныг доозулган

Апрель 16-да Кремльде совет-мексикан чугаалажыышкыннар доозулган.

Чугаалажыышкыннарга совет таладан киришкеннер СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Мексикада элчиниң Н. К. Тарасов.

Мексикан таладан: Мексиканың Каттыжыкан Штаттарының Президенттиин Луис Эчеверрия Альварес, даштыкы херектер министра Эмилио О. Рабаса, Мексиканың ССРЭ-де элчиниң Р. Гонсалес Салазар.

Наймаалдыг байдалга боолу эртээн чугаалажыышкыннар үезинде совет-мексикан харылзаалардың айтырыгларының болгаш делегейниң чамдык айтырыгларывыңда-даа талазы-биле ажыктыг санаалар солчуушкуну боолу, ийи чурт аразында пайыралды болгаш бот-боттарын билчир чорукту улам калбартыл, бижыглаарывынче талаларының түткүлү тодаратты.

Совет-мексикан кады кылган дыннадыгны партаар деп дугурушкан.

Мексиканың Каттыжыкан Штаттарының Президенттиин Луис Эчеверрия Альварес апрель 16-да ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың алдарыг дээш шайлалга тургускан.

Совет таладан шайлалгага ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, эштер Г. И. Воронов, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, П. Е. Шелест, М. С. Соломенцев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлакчылары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының даргалары, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң харыысалгалыг ажылдакчылары олурушканнар.

Мексикан таладан шайлалгага Президентиниң алыс-чорууга ону үдеп чоруур албан кижилери, Мексиканың Совет Эвилелинде элчиниң Роке Гонсалес Салазар олурушканнар.

Шайлалга үезинде Луис Эчеверрия Альварес биле А. Н. Косыгин пайыралдың дашказын көдүргеннер.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели апрельдиң суббота 28-тиң дыштанылга хүнүн 1973 чылдың апрель 30-че шилчидер деп доктаатkан.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму Улуг-Хемнят үлетпүр ажыл-агыйының директору эш Леонид Матвеевич БАШКИРЦЕВТИ төй чылдарда үре-түнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 60 хар харлаанынга холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаан.

СОҢГУЛДАЛАРГА БЕЛЕТКЕЛ

Дүүн партия райкомнарының организастыг килдистеринің эргелекчилериниң болгаш райкуускомнарның секретарьларының семинар-чөвүлел хуралы болуп эрткен. Анда чер-чер Советтерниң июнь 17-де болур сонгулдаларга белеткел талазы-биле айтырыгларны чугаалашкан.

Семинар-хуралдың киржикчилеринге СЭКП обкомунуң бюро кежигүнүнүң кандидат, организастыг-партийжи ажыл килдиниң эргелекчизи В. П. Суров, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретарының хүндэлгезин күүседип турар С. Х. Красный олар чер-чер Советтерниң сонгулдаларга бүгү тала-биле белеткенириниң холбашкан хемчегларын хүгайын тодаргайы-биле чугаалааннар.

ПАРТИЯНЫҢ ДАЙЫНЧЫ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

Шалыпчы ажыл-ижиниң түлүктүг адымындан, хоорай, суурларывыстың часкы шинчилеңдеп улуг байырлалдың чоокшулап келгенин улам тодаргай билдинип турар. Империализмге удур, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май бирии ийи неделя артырге демдеглээр бис. Ынчангаш база-ла чаңчыл ёзугаар, оорунгур ол байырлалдың бүдүүзүнде ондур улуг эвес соруулганы чедип алырынга — коммунизм тургузуушкунуна чаа-чаа чаагай үүле бүдүрериңче миллион-миллион совет кижилерни сорук кинрген СЭКП Төп Комитединиң чалбыыптыг Кыйгырыглары чаңгыланып үнген.

1973 чылдың Май бирии бистиң улус тоску беш чылда СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан уткуп турар. Бүгү аңы-дунма эвилелдешкен республикаларның ажылчын ашызы, колхозчу тараачын чону, интеллигенциязы, ажыл-ишчилери чурттуң экономика болгаш камгалал күчүзүн хүшүүн-не улам быжыглаарынга күжүн, энергизын харамнанмайн берип турар. Патриотчу ол чүткүл бүгүн бүгү улусчу социалистиг чарыштың киржикчилериниң алдарлыг ажыл-херектеринде, бүгү-эвилелдиң ленинчи коммунистиг субботникиниг массалыг белеткелде боттанып турар. Партияның кыйгырыы кижи бүрүзүнүң чүлүү-чүрээйден шуут чаңгыланып турар:

— СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ! ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ КУЧУЗУНУҢ БОЛГАШ УЛУСТУҢ ЧААГАЙ БАЙДАЛЫН ОСТУРЕРИНИҢ УНДЕЗИНИ — СОЦИАЛИСТИГ ЭКОНОМИКАНЫ УЛАМ ЫЛГАЙ КӨДҮРЕРИ ДЭЭШ ЧҮТКҮЛДҮГ ДЕМИСЕЖИНЕР!

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ҮШКҮ ЧЫЛЫНЫҢ ОНААЛДАЛАРЫН ЧЕДИИШКИНИНГ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫ КАЛБАА-БИЛЕ НЕПТЕРЕДИНЕР!

Ажыл-агыйны удуртуп-башкарарының сайзыраңгай арганларын ажыглаарынче эргиледе кылырын боттандырары, эртем-техниктиг дешпилгелиг дүргедедирин хандырары, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш бүдүрүгенин ажыктыын бедидерни бистиң экономиктиг тургузуушкунувуска эң чугула негелде болур деп. СЭКП-ниң XXIV съездиин демдеглээн. Богун чарыш «хой, эки шынарлыг, эвээш чаргдалдыг продуктиия бүдүрер!»—дайынчы соруулгалыг.

СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларында ажылчы чоннарның отряд бүрүзүнүң ажылдаарының боттуг программазын айыткан. Улетпүрүнүң ажылдакчылары чаа-чаа күчүлерни эң талыпкыя шиитээдин алырын чедип алыр, мурнакчы техникага болгаш ажылдаарының дешпилгелиг аргаларынга делгеп орукту ажыдын бээр, улустуң эки шынарлыг хереглел барааннарын бүдүрүп үндүрер үжурлуг. Тудугжулар бүгү объектилерни ажылгага тогуур ойүнде хүлээдип бээр, ажылдарның шынарын экижидер болгаш бот-үнезинге чиигедир соруулгалыг. Бистиң кодээ ажыл-агыйжыты хөгжүдеп оон материал-техниктиг баазазын быжыглаары, электрижидилгении, бүдүрүлгени комплекстиг механизастаарының болгаш химижидериниң, черни мелиорастаарының темпилерин дүргедедир — кол утланылгыныг. Колхоз, совхозтар бүгү курлавыларны эң ёзу-биле ажыглап турган, чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база күүнеге садарын көвүдедир үжурлуг. Ам, часкы хоюу ажылдары калбарган үеде декти мурнай оларның бедик шынарлыг болуруп хандырары, келип дүжүттүң быжыг үнделиин тургузуп алыры эргежок чугула. Совет кижилерге бараан болурунуң культуразын бедидери, оларның хереглелдерин улам четче болгаш эки хандырары садыгының, шиитиниң чемненилге черлериниң, амыдырал-хандырылгазының болгаш коммунал ажыл-агыйның ажылдакчыларының алдарлыг хүлээлгези болур.

Беш чылдың үшкү чылының онаалдаларын күүседирде, кижи бүрүзүнүң күш-ажылчы болгаш хой-ниитичи идепкейин улам бедидерниге ажыл-ишчи коллективтериниң ролун кодүрери эргежок чугула. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коорунге кижизидер, сагылга-чурумнуг болгаш организастыг болур чорукту бижыглаары, ниитиниң ончухереглизин хумагалаарынче болгаш ковүдедиринче сагыш салыры — хамыктан чугула. Оон-биле чергелештир экономика билиглерин, ажыл-агыйны эргелеп-башкарарының чаа-чаа аргаларын шиитээдин алыр, күш-ажылды эртемге үндезилел организастаарын, мурнакчы дуржулганы, эртем-техниканың эң чаа чедиишкиннерин ажыглалга улам идепкейлиг иептерединр херек. Коммунистер партияның XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш бүгү улустуң демиселиниң мурнуу одуругларына туржур, массаларның билдилиг организакчылары болгаш кижизидикчилери болур — хүндүүг хүлээлгелиг.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының, эртем, культураның ажылдакчыларына, бистиң алдарлыг дайынчыларывыска, бүгү салгалдарның төлээлекчилериниге Май бирии бүдүүзүнде СЭКП Төп Комитединиң чаагай сеткилдиг чагыг состери совет кижилерни сорук киирип турар. Олар партияның Кыйгырыгларынга харыы кылдыр тайбыңныг, демократияның болгаш социализмниң чөлелгижи — бистиң ондур улус Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелин улам бижыглаары, чечектедирери дээш идепкейлиг демисежирлер.

Пролетарлар интернационализминиң тугунга шынты бистиң партиявые болгаш улузувус күш-ажылчы улустарның ондур улус бүгү-делегей хүрээлелиниң байырлалы — Май 1-ни социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партиялары-биле, улустары-биле, бүгү диптерде аңгы талазы-биле аңы-дунмалары-биле кады үткүп турар. Империалистиг эжелекчи дайын күштерин ашкан, тоогузуг тиилелгени чедип алган маадырлыг ыеттиин улуска наиг байыр чедирип, хосталга, национал хамаарышпас чорукту бижыглаары болгаш улустарның, улустар-биле, бүгү диптерде аңгы талазы-биле аңы-дунмалары-биле кады үткүп турар. Империалистиг эжелекчи дайын күштерин ашкан, тоогузуг тиилелгени чедип алган маадырлыг ыеттиин улуска наиг байыр чедирип, хосталга, национал хамаарышпас чорукту бижыглаары болгаш социал дешпилге дээш бүгү демиселчилер-биле чаңгыс эп-сеткилдиишти илергейлеп турар бис. Социализминиң делегей системазының, делегейниң ажылчын шимчээшкиниинің, улустарның национал болгаш социал хосталгазы дээш демиселчилериниң — революстуг күштериниң күчүлүг эвилели бижыгып турзуп!

Амгы үениң делегей хөгжүдезиниге СЭКП-ниң XXIV съездиниң айтыкан тайбыңныг программазы улам улуг салдарлыг боол турар. Ол чаагай идеяларның тиилэрин чедип алырынче чүткүлүн салгап, бистиң партиявые Чоокку Чөөн чүктө айыылдыг дайын одаан узуткаары дээш, Европа диптө бижыг тайбыңның болгаш күрүнелериниң үретүнелдиг дем-каттыштырылгазының девискээри болдурары дээш, делегейниң айыыл чок чоруун бижыглаары дээш демиселге күжениишкиннериин улам улгаттырарыпче улустарны кыйгырган. Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказы — тайбыңның болгаш улустарның найыралының, империализмге, реакциига, дайынга удур туржун турар бүгү күштерин сырый каттыштырарының политиказы ол болгай.

Совет кижилер сагыш-бодалын боттарының ыылгаттынган авангарды — төрээн партиязынче, оон ленинчи Төп Комитединче угландырыы, бистиң улуг хереэвистиң чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурунга бүзүрелдии-биле Май бирии байырлалын үткүп турар. Партия биле улустуң чаңгыс эки бузулбас, коммунистиг тургузуушкунну улам ханыладырының перспективалары тодаргай. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткан соруулгалын чедип алырынче угланыышкын ылап шын.

— МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ, КОММУНИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ УДУРТУЛГАЗЫ-БИЛЕ — КОММУНИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИНЧЕ БУРУНГААР!

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛУ).

Частың шалыпчы ижи

Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң тарылга иезилерин кезип чорааш, ол ажыл-агыйның орден-лавыжалыг дуржулгалыг тараажызы Петр Алексеевич Ермолаевтин удуртканы 3 дугаар ховуу бригадазынга чеде берген бис. Бо бригаланың шөлдери Таңды сыннарының кыдыын дургаар шойлуп чоруткан-дыр.

Трактору-биле үзүн шөлдүн бир талазын дургаар чер чардырып турган механизатор Давид Яковлевич Шлейкель-биле ужуражып чугаалаштывыс.

— Бир ээлчеге 14 га чер чардырар планныг мен, ынчалза-даа ону 18—20 га чедирип тур мен. Бистиң бригаланың механизаторлары Анатолий Коваленко, Григорий Семиранов олар база-ла үлүг-нормазын ажыр дүүсединп турарлар. Эрий берген черни аңдарарга, бичии-даа хала чок, магалыг-дыр —деп, Шлейкель биске чугаалады.

Дуржулгалыг механизатор арткан чылларда хой черни чарып, тарырынга белеткеп, орес-шудургу ажылдааны дээш Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан.

Бо чуруктарда (солагай талазында) механизатор Чульдум Багай-оол. Ол тарыыр шөлдерде чеминчидилге чаштырылгазын талыпкын, ажы-чарлар тракторист Анатолий Коваленко.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Сес мун гектарны

Беш чылдың шиитпирлиг чылында 8000 гектар ажыг черниң шыгын базырарын Бай-Тайгак-Хемчик районнуң тараажылары агротехниктиг хуусада доосканнар. Совлгу 300 гектар черни «Большевик» колхозтуң механизаторлары илиртээн. Часкы ховунуң үезин чажырга белеп болганы ол.

Шык базырарынга районнуң бүгү тараажылары эрестиг киржип турарлар. Былаңгыр «Шекпээр» совхозтуң 3512 гектар, «Барлык» совхозтуң 2975 гектар шөлдериниң шыгын базырарынга оларның кирген үлүг улуг. Аянгатынын болгаш Бичө-Тейниң тараажылары Ооржак Кара-оол, Ооржак Шойнар, Григорий Сарыглар, Иван Ооржак болгаш оске-даа механизаторларны мактап турарлар.

Май мурнунуң бо хүннеринде районнуң механизаторлары чер ажыдарылгазынче калбаа-биле кирген. Совлгу медээ-биле алырга, чүгле «Шекпээр» совхозта беэин ажыдартынган черниң демчээли 500 гектар ажа берген.

Т. ТАЛГАНЧИК.

* * *

«Улуг-Хая» совхозтуң Бөл-Чыраа салбырының механизаторлары болгаш тараажылары тоску беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылында тараа культураларының бедик дүжүдүп өстүрүп алыр дээш талыпкын ажылдап турарлар. Салбыр тараа культураларын 2261 гектар шөлге тарыыр, 1419 гектар шөлдүн шыгын базырар планныг. Ам бо хүннерге чедир 1053 гектар шөлдүн шыгын базырган. Шык базырышкынында 4 агрегат ажылдап турар. 2 трактор бирле 221 гектар черни үлдуроткен.

Салбыр бо чазын 604 га черге часкы ажыдарылганы ол. 500 га күкурузаны, 30 га ногааны, 15 га баххи культураларын тарыыр. Эрткен беш хонуктуң түнелинде аныяк тракторист Борис Шожул 290 гектар черниң шыгын базырар тургаш, 319 гектарны базырып, нормазын 110 хуу күүседкеш, трактористер аразында чарышка тинилекчи болган. Бригаланың хову турланда механизаторларга тааржымалыг бүгү байдалды тургускан.

О. ТАВАА.

Апрель 21—коммунистиг субботник

Будурукчулуг ажылдаар

Тыва АССР-ниң найысылалы — Кызылдың ажылчы чоннары ленинчи коммунистиг субботникке идепкейлиг белеткенип турар. Субботник эрттирериниң хоорай штабы кылыр ажылдарының хемчээлин, оон ортек-үнезин, чеже кижи киржирин савап көргеи. Апрель 21-де 21 муң хире кижи ажылдаар, олар 270 муң ажыг рубльдин продукциязын бүдүрер. Ажылдаан акшазының 31 муң рубльди тоску беш чылдың фондузуне шилчидер.

Найысылалдың 25 үлетпүр бүдүрүлгелериниң беш муң хире ажыл-ишчизи эң бүдүрүкчүдүр ажылдап хүзээлп. 86 муң ажыг рубльдин продукциязын бүдүрер. 7,800 рубльди беш чылдың фондузуне киирер. Кызылдың автотранспорт бүдүрүлгелериниң чолаачылары ол хире акша-хөрелгинин бет чыл фондузуне шилчидер. Оларга улус ажыл-агыйының 6,400 тонна чүктерин сөөртүр, субботниктиң киржүүчилериниң киирген чагыгларын күүседир.

Кызылдың тудугжуларындан 800 хире кижи янзы-бүрү объектилерге ажылдаар, олар беш чылдың фондузуна ийи муңдан эвээш эвес рубльди киирерин шиитпирлеэн. «Тыва суг тудуг», «Тыва көдээ тудуг» трестериниң болгаш өскелериин-даа участоктарының, бригадаларының ажыл-ишчилери «Кызыл субботага» эң-не идепкейлиг киржирин-биле белеткел ажылдарын хынамчалыг чорудуп турар.

Кызыл хоорай Советиниң колхоз, совхозтарының пшчилериниң кызыр ажылы тодаргайлаттынган. Кара-хаакчылар муң хире метр узун садты кажаалаар, погаа өстүрериниге белеткелди чорудар. «Сукпак», «Көк-Тей» совхозтарның, «Тере-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери ниитиге ажыктыг хой хемчээлдиг ажылды кылырлар.

Хоорайның албан организацияларының чергелериниң ажылдакчылары, өөредилге чергелериниң студентилери, сургууддары, өөренишчилери коммунистиг субботникке идепкейлиг киржир, оларның кала ажылдаарын, чүнү кылырын тодаргайлап санаап.

Кызылчылар Ленинчи коммунистиг субботник хүнүнде эң-не будурукчулуг ажылдаар соруулганы салганнар.

Кижилер-биле доктаамал ажылдаар

(Партия активиниң хуралындан)

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чылының дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң дүүштүр идей-политиктиг ажылды күштелдиреринің болгаш ажылчы чоннарның интернационалдыг кижизидилгезиниң дугайында айтырыгны Бай-Хемниң актив хуралынга чугаалажып көргеи.

— Массө чонуң ортузунга идей-политиктиг ажылдыш амгы соруулгаларын СЭКП Төп Комитединиң пегелделеринге дүүштүр чугаалажып турган, оон амыдырал-биле, коммунистиг тургузуушкунунуң практиказы-биле, районнуң ажылчы чоннарының мурнунда турар тодаргай соруулганы шиитпирлеп турарывыс-биле тудуп харылзаалыг көөр ужурлуг бис — деп, илеткелчи партия райкомунуң ийиги секретары Н. Н. Өпеп болган санал бергеи аштер демдеглээн.

Маңаа кол-ла чүве экономика айтырыгларын шиитпирдээринге, улус-ажыл-агыйының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүзээлгелерни күүседиринге идеологтуг салдарны чедирер талазы-биле партия организацияларынга кандыг дээштинге чедир тургусаанында. Ындыг чорукту чайладырын чедип албаанны-биле тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында ажыл-агыйларның чамдык адырларында улуг четпестер хевээр артпышаан болуп турар.

Районнуң партия организацияларында ийи муң ажыг коммунист бар. Партияның созун чүгле коммунистер эвес, харын шиитээн-биле 117 политинформатор, 345 агитатор, 79 пропагандист чонга чедирип турар. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң школаларында, белгүмнеринде, семинарларында 2272 кижи хаара туттунган. Чүгле экономиктиг школа болгаш семинарның саны — 26 шда 1075 кижи бар. Бо саннарны эп көөрге бүзүрелдиг-даа. Оон-биле чергелештир помчаан лекцияларның, кылган беседаларның, чоруттуган янзы-бүрү хевирлиг кемнээлерниң болгаш оске-даа хой-ниитя ажылдарның санын айтыр болза, масса-политиктиг ажылды чорудар күш-даа бар, ындыг ажыл чоруттунун турар.

Районнуң партия организациязы идей-политиктиг ажылды үениң негеддезиниң дешелиинге чедир тургузаар дээш, оваэш эвес күжениишкинни үндүрүп, ону ажыл-агыйлыг сорулгаларын шиитпирлээрибиле сырый хозбаштырып келген. Колхозтарда, совхозтарда, бүдүрүлге, албан чергелериндө партия организацияларының баштайгы партия организацияларының болгаш делегейниң чамдык айтырыгларывыңда-даа талазы-биле эки хемчегларни ажылдап кылып, боттандырып келген. Ынчалза-даа чамдык таварылгада оларның доштин чогуур эчизиниге четпейн турар.

Илеткелден, сананалдардан аң көөрге, ындыг байдалдың кол чылдагааны — партийжи-политиктиг ажылдың байлак, хой-ниитя хевирлерин билдирии-биле, кызымаа-биле ажыглаарынчо четче сагыш салбайн турарында. Кижилер-биле ажылды кижи-кижиниң бригада, ферма, цех, чурттакчылыг чергелериниң ажыл-биле тус-тузунда кайчаар, кандыг хевирлиг чорутса ажил дээр принципти чедип албаанында.

Көрүп көрээл. Партактивке бир дугаарында «Кызыл тараачын» колхозтуң партком секретары Ф. Лебедев санал бергеш, «Бисте ийи СБФ бар. Туран фермазында байдал бүгү талазы-биле чогумчалыг: күш-ажылды органнастааны эки, чурум-сагылга база багай эвес, а Билелиг фермазында байдал эки эвес. Ында байдалды район организациялары-даа эки билир» — деп, чогеннп чугаалаан. Ол дээрге четпес, байдалдың чыдагаанын тодарадып, опу чайладыр дээш колхоз баштаар черидээ, партком-даа ынзар ханыыдан кирбээнинің хереглизидир.

Ыаус ажыл-агыйының планнарын күүседирнге, күш-ажылдың будурукчулуун белидерниге эң шиитпирлиг бырa — социалистиг чарыш дээрзин үргүлчү чугаалап турар болгай бис. А херек кырында районда ону организастаанны ёзу барымдаалап чоруттунган дээрзин илеткелчи-даа, санал бергеннер-даа мнинип демдеглээн. Социалистиг хүзээлгелерни алырда, оон экономиктиг санаашкынын кылбас, чүгле кабинетке толевилээр, а ону күүседиэнн дээш кымдаа кандыг-даа моральдыг харыысалга хүзээлэйн турар.

Күш-ажылчы коллектив дээрге — социалистиг шиитиледиг кол ээзэ болгай. Совет кижилериң күш-ажылчы болгаш хой-ниитичи идепкейин бедидер дээш демисел мында чоруп турар, маңаа ажылчы чоннарның чаа, социалистиг мозу-шынары хевирлеттинип турар. Кижизидилго ажылчынга коллективтиг күжү олзаа ольдуг. Ынчалза-даа партия организацияларының опу четче ажыглаш шыдаавайн турарын активке демдеглээн.

Коллективке кижизидилге ажылынын бир кол четпес чүвеин — бүгү хемчегларни күш-ажылдың, сагылга-чурумун үреп, коммунизм тургузукчуларының моральдыг дүрүмнерин сагывайн турарлар-биле ажылдавайн турар, кижизидилгелиг хой-ниитя хемчегларине оларны хаара туттпас, ол бүгү ажылга чүгле идепкейлиг, ак сеткилдиг ажылчынчо киржир болуп турар.

Массалар-биле политиктиг ажыл дээрге кижилерниң үгаан-бодалы, сеткил-сагыжы-биле холбашкан херек-тир. Ынчангаш маңаа моральдыг идиг бериишкиннери шиитпирлиг ужур-уткалыг. Ол дугайын чамдык удуртукчулар үттүп турар. Харын-даа чамдыктары үлегерин көргүспейн турар.

Хуралга санал бергеннер культура албан чергелериниң, спорторганизацияларының ыракта четпес ажылдап турарын бала шыгыы шүтүмчүлээн.

Чурттакчы чонуң ортузунга интернационалдыг кижизидилгени күштелдирер — районнуң партия организацияларының кичээнгейинде турар дээрзин айыткаш, бо талазы-биле ам-даа үре-түнелдиг ажылдаарын чүве чугаалаан эштер демдеглээн.

Районнуң партия активиниң хуралы ажылчы чонпарның ортузунга идей-политиктиг ажылды күштелдирер талазы-биле партия организацияларының ажылын шүтүмчүлелдиг ёзу-биле аналитеп көргеи болгаш ында ам-даа бар улуг четпестерни чайладырынче угланган шиитпирни хүлээп алган.

Актив хуралыпга СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы К. С. Шойгу киришкеп болгаш чүве чугаалаан.

О. ПРГИТ.

Делгелге ажыттынган

ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң IV съездизинге тураскаатkан Тываның чурукчуларының акварель-биле чураан ажылдарынын делгелгезя республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге байырлыг байдалга дүүн ажыттынган.

Тываның Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин даргазы С. Е. Ланзы делгелгеи ажыдып тура, бо болза Тываның чурукчуларының акварель-биле чураан ажылдарының шүтүмчүлелдиг ёзу-биле аналитеп көргеи болгаш ында ам-даа бар улуг четпестерни чайладырынче угланган шиитпирни хүлээп алган.

Актив хуралыпга СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы К. С. Шойгу киришкеп болгаш чүве чугаалаан.

ЧЕРНИ КАМГАЛААР, ЧӨП АЖЫГЛААР

(«Чер—бистиң байлаавыс» деп чүүлдүң түннелинге холбаштыр)

«Бистиң партиявыстың XXIV съездизинге черниң ажыглал участокталрын камгаар дугайында чугаа чоруп, черни карак огу дег камнап, хумагалаар дугайында ленинчи бодал ында күштүү-биле дыңналып турган» деп, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, республиканың алдарлыг агроному, амгы үеде «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң даргазы О. П. Чуева бистиң солунывуска чер дугайында чугааны 1971 чылдың сентябрь 8-теги үнген номеринге шак ынчаар эгелээн. Бүдүн чыл ажыг үевиң дургузунда дыка хөй эштер агрономнуң эгелээн чугаазынга киришкен, 16 чүүлдү, хөй санныг корреспонденцияларны ында хамаарыштыр редакция парлаан.

Тыва АССР-ниң колхозтарынга болгаш совхозтарынга чер хөйлүүвүн сагыырының дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ооң докталын Кодээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязынга чугаалажып көргеш. «Чер — бистиң байлаавыс» деп чүүлдү болгаш анда хамаарышкан материалдарны республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозунга чугаалашкаш, солунга айыткан четпестерин эдер талазы-биле чорудар ажылдарның дээштит хемчеглерин тургускан. Ону ёзугаар республиканың колхозтары болгаш совхозтары чер ажыг-халын эжиндер талазы-биле 1972 чылда боттарының девискээринге эвээш продуктулуг сиген шөлдерин болгаш одарларны чарып, тараанының ачызында 9,9 гектар тарыяга шөлүн немей алган, хатка алыр чорукка удур 119 мун гектар шөлдүң хөрзүнүн диликтерге чарган, 51 гектар черге мын олуртуушкунун чоруткан.

ТАРЫЛГА ЭЭЛЧЕШТИРИЛГЕЗИ

«Бодаарга, черни ажыглап турарывыс эки кылдыр сагындырар. Шынында оңу ыракта-ла чедир ажыглавайн турар болдур бис ийин. Чижээ, тарылга ээлчештирилгезин шиңгээдип ап турарывыс кончуг оожум» деп, инженер-чер тургузукчузу Н. Г. Сычев солунга чөптүү-биле шүгүмчүлээн. Ындыг четпестерни илередип, эдип алыр талазы-биле Кодээ ажыл-агый министерствозу чоокку үеде Таңды районнуң Дүрген кодээ Соведи кодүрүн үндүрген болгай. Ол талазы-биле чамдык эштер солун арлынарынга боттарының санал-онаалдарын номчукчулар-биле үлешкеннер. Бүга шазында, оруктар хажыызында тарыттынмаан черлерни, кодээ ажыл-агыйга хамаарышпас организациялар тудут-суур кылырда кайы хамаанчок аажылап турарын ында шүгүмчүлеп турар. Кодээ ажыл-агый министерствозу райкүүскомнарның эргелелдери-биле кады ажыглаттынмайн турар, азы шын эвес ажыглап турар черлерни илередип тывар, даңзылаашкынны чорудар. Ол дээрге кодээ ажыл-агыйның ажыглал черлерин алгындарынга улуг ужур-дузалыг болуру чугаажок.

Бо чугула айтырыгны чогумчалыг шинтпирлээринге база Донец областың ажылчы чонпарының кыйгырыынга хамаарыштыр ажылдарны чорударынга бистиң республиканың чер-чер Советтери кошкак киржип турарын маңаа айтыпас арга-ажок.

Кодээ ажыл-агыйга хамаарышпайн турар организациялар болгаш бүдүрүлгелер черни чөп ажыглап турар бе дээрзин министерство база ынап көөрүн планнап турар. Ол хынаалга бо чылдың ийиги болгаш үшкү кварталдарында бүрүн доозулган турар. Ооң түнелинде кандыг-даа чылдагаан чокка черни шын эвес ажыглап, чөпшээреп чок эвелеп алган организациялар турар болза, ук черни ажыл-агыйларга доп-дораан дедир эгидер апаар.

ЧЕРНИ ЧЕМГЕРЕР, СУГГАРАР

«Черден чемни алгаш, ооң дүжүдүн катап тургусе» деп принцип-биле ажылдаар ужурлуг. Бисте ынчангаш часкы тарылга доостуру билек, ирвинди одекти шөлдерже сөөртүүру-биле бригаданы организастаары чаңчыл апарган» дээрзин Кара-Хем районда чер ажылының бедик культуразының ажыл-агыйы деп атты эдилеп турар «Тиилелге» колхозтуң кол агроному А. А. Мусихин бодунуң түүлүнде бижээн. Шынап-ла чемшчидилгелерни ажыглаары бисте ам-даа бедик деңнелде тургустунмаанын фактылар бадыткап турар. Республиканың агрохимиктиг лабораториязының директору Д. К. Серякова база-ла од дугайын тодаргай чижектерге көргүскен. Органиктиг чемшчидилгелерни ой-шаанда төгер, хөй чыл улаштыр ажыглаан тарылга шөлдериңге минералдыг чемшчидилгелерни янзы-бүрү хевирлиг ажыглаарын министерство боттандырып чорудар хемчеглерни ажылдап кыдаан.

О. П. Чуеваның чер дугайында чөптүг саналдыг түүлүн деткээн авторларның хөй нуруузу суггаттыг черлерни чөп ажыглаарының дугайында бижип турар. Бо айтырыгны шинтпирлээринге идиглиг болдуп дээш Кодээ ажыл-агый министерствозунуң талазындан түгле бо чылын безин 18 мун га черни суггаттыг болдурарын, ооң дузазы-биле 1700 га черни тараа шөлүү, 1600 га черни суггаттыг одар кылдыр шиңгээдип алыр. Ынчалза-даа борта дорт хамаарылгалыг Мелиорация болгаш сут ажыл-агый министерствозу (министри М. Б. Достак-оол) кандыг хемчеглерни боттандырар деп турары тодаргай билдинмес. Редакцияга кээп турган чагааларда болгаш солунга үнгүзээн түүлдерде бо талазы-биле четпестерни айыткан дээрзин демдеглээр херек.

Бижикчилерниң чагааларынга, специалистериң түүлдеринге хөрзүнүүн хаттаң, сугдан үрелир чоруунга удур хемчеглерни боттандырарын көдүрүп келген. Кодээ ажыл-агый министерствозунуң шүгүмү-биле бо чылын ажыл-агыйларга хөрзүн камгаалаар ыят олуртуулгазының диликтерин кылыр. Хөрзүнүү хат алырынга удур ыят олуртур диликтериниң кол схемазын ажылдап кылып эгелээн болгаш Тыва АССР-ниң бүгү-ле ажыл-агыйларын-га хөрөүн үреливишкинниг удур демнеглиг хемчеглерин 1974 чылдың январь 1-ге чедир доозарын көрген.

Ол ышкаш база-ла ындыг соруулга-биле черни аңдарбайн чардырарын ажыглаар апаар. Эрткен чылын ындыг арга-биле 5 мун га черни аңдарып, чардырган болуп турар. Ынчалза-даа бо ажылды чорударынга хөрзүнүү ынчаар ажылдап кылыр техника, ылаңгыя ширикти аңдара кагбас аңдазыннарның колхозтарда болгаш совхозтарда чедишпес болуп турары шаптыктап келгев.

Черни чөп ажыглаарының, ооң культуразын бедидеринің айтырыгынга мал одарларын, сиген шөлдерин акижидерн хамааржыр. Херектиң бо чугула талазы ам-даа чедир шинтпирлеттинмейн турар. Ылаңгыя сөөлгү чылдарда чоок одарларның оъдун мал таптай базып турар, ыраккузак чайлаглар, тайгалар чылчылы-биле ажыглаттынмайн чыдарын таарымча чок деп санаар херек. Мал чеминиң белеткелин акижидеринге сиген шөлдериниң дүжүткүрүн бедидерн улуг рольлуг. Олче база-ла чогуур черлер кошкак кичээнгей салып турар.

Чер дугайында чугула чугаа доозулганы бо. Ынчалзада-даа ол айтырыг бүрүн шинтпирлеттинмегн ол деп санаар болза, шын эвес. Черни эки ажаагаң тудум, ону бок үнүштерден адырып, хайыралап, чемгерип, суггарып, чөп ажыглаан тудум, ол хөй продукцияны бээр дээрзин кажандаа сагыыр болза чогуур. Кандыг-даа байлактың, элбекшилдиң үнер дээ чогуы-на черде дээрзин эртемниг коммунизмниң үндезилекчизи К. Маркс мынчаар үнелээнин сактып алыыл: «Байлактың адазы — күш-ажыл-дыр, а неэн — чер-дир».

Мал ажылы шалыпчы фронт

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫЫНДАН КӨВҮДЭЭН

Бай-Тайга районнуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шинтпирлиг чылында мал ажылынган алыр продуктуларны бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир талазы-биле боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Ол хүлээлгелериниң бирги кварталда кол көргүзүглери күүседттингген.

Шинтпирлиг үшкү чылдың баштайгы кварталында районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге зът садар планныг онаалдазын 121,5 хуу күүседип, плангын ажыр 198 центнер, эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, 71 центнер хөй зътти сатнан. Зът садарының талазы-биле эки көргүүгну «Тээли» совхоз (директору Ө. Карадоңган) чедип ап, эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, 181 центнер хөй зътти күрүнеге киирген.

Чурттанчылларның хуузунда малын сыып алыр талазы-биле планын Тээли кодээ Совет (даргазы В. Очур-оол) 3 катап, Бай-Тал, Кара-Хөл кодээ Советтери (даргалары С. Очур-оол, С. Карандаш) 150—175 хуу күүсетнен.

Сүт садар талазы-биле район планныг онаалдазын 153,4 хуу күүсеткен, азы эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, 196 центнер сүттү хөйнү сатнан. Сүт будүүлерниң болгаш садарының талазы-биле районнуң планының 95 хире хуузу «Тээли» совхозна онаамыш турар. Ук ажыл-агыйның Найырал болгаш Зэрлавак сүт-бараан фермалары бо чылдың баштайгы кварталында боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле ажыр күүседип шыдаан. Нинтизи-биле, олар 72 тонна сүттү будүүлер планныг тургаш, 143 тонна 393 килограмнны сагган болгаш планын 47 хуу ажырыпкан. Бир саар инекке онааштыр сүтүмээ-биле 457 кг, азы эрткен чылдыындан 170 кг хөйнү сагган чорук, бо чылын саанчыларның бедин кедүрүүшкүнүг ажылдаанын хереченлер турар.

Совхозтуң мурнакчы саанчылары Сара Мандып, Сагды Нараш, Сайчак Севильбаа олар саар инек бүрүзүнге онааштыр 545—636 кг чедир сүттү саап, тиилекчилер болуп үнгеннер. Ол ышкаш бо чылдың баштайгы кварталында ук совхозтуң сагган сүдүнүң шынары дыка бедээнин мындыг фактылар бадытпап турар. Сүттүң ажыыр, бөлүүг, хирлиг болур чоруунуң кудулааны дээш совхоз бирги кварталда күрүнеден 379 рубль немелде төлевирни ап, ооң үскүрүн көвүдеткени дээш 64 центнер сүттү немей кииир санаттырып алган. Ол ферманың ажыл-ишчилериниң мал продуктуларын ышкы үеде көвүдедир дээш социалистиг чарыжын эки организастаанының ачызы деп санап болур.

Районда нинтизи-биле бирги кварталда мал продуктуларын бүдүрүп турарында болгаш оны күрүнеге садар талазы-биле чедиишкиннер-биле чергелештир, четпестер чок деп болбас. Ылаңгыя малдың база санын көвүдедири дээш демиселди бо ныжын кошкак чоруткан. Районнуң ажыл-агыйларындан эртнен үш айларда 108 баш бода, 2087 баш шээр мал өлүп хораан. Ылаңгыя «Тээли» совхоз биле «Кара-Хөл» колхозта малдың өлүп хораар чоруу эртнен чылдың бо үезинден көвүдээни дүвүренчиг. Ол ышкаш районда күрүнеге садар малдың семиртилгезин кылыкы үеде багай организастап келген. Чаа төл алыры база-ла когаралдыг болуп турар.

Бо бүгү четпестерин дарый эдип алырының хемчеглерин партия, совет, ажыл-агый органнары алыр ужурлуг.

О. МАНЗЫРЫКЧЫ.

Хүндүлүг мергежил

Кызыл-садыг ажылдакчыларының чөвүлел хуралы

«Совет улустуң чаагай чоруун бедидеринге садыгжының ролюнуң дугайында» ылеткелди ук организацияның ажылдакчыларының хуралынга Кызыл-садыгның директору Х. А. Мамедов кылган.

СЭКП-ниң XXIV съездизинең шинтпирлеринде болгаш СЭКП Төп Комитединиң база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Садыгланаашкынны болгаш ооң техниктиг хандырылгазын улам мыят экижидер хемчеглер дугайында» докталында бараан саарылгазын экижидеринге магазиннерни, базаларның болгаш складтарының четкилерин амгы үениң чаа деңгелеринде хандырып тургаш, күрүнениң планныг даалгаларын ажыр күүседиринің тодаргай соруулгазын салган.

Партияның болгаш чавактың салган соруулгазын Кызыл-садыгның ажылдакчылары удуртулга болдургаш, тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының планныг даалгаларын ажыр күүседирин хүлээнген. Кызыл-садыгны 1973 чылда бараан саарылгазының планы 52 миллион рубль. Эрткен чылдыыбиле деңнээрге, ол 6 хуу хөй.

Бо чылгы соруулганы амыдыралга боттандырары садыг ажылдакчыларындан улуу-биле хамааржыр. Часкы, чайгы үелерде барааннарны садыглаарын дүргедедириниң таарымчалыг аргалары болза ярмаркаларны, базаарларны организастаары, садыг алыкчыларының конференцияларын чорудуп, санал-онаалга үнделээн, садыглаарының культуразын экижидери болур.

Бөгүн дүүнгүзүнден-даа артыкка ажылдаар деп негелдени детквишпаан, бистиң садыг ажылдакчыларывыс шинтпирлиг үшкү чылда калбарган социалистиг чарышка киржип, бирги кварталда түрмөктеп садар бараан саарылгазының планын 102,7 хуу күүсеткен. Хоорайның чурттакчыларынга 12 миллион 223 мун рубльдиң бараанын саткан. Ол дээрге эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, 670 мун рубль хөй болганы ол. Ол ышкаш орулга планын 102,6 хуу күүседип, планнан ажыр 8 мун рубльдиң орулгазын алган.

Садыг организациялары, садыгжылар бирги кварталда чонга бараан садарын дургедедириниң хемчеглерин алыр соруулганы салгаш ийик, хеп. пос, иштики хеп, борт, галайтерей болгаш өске-даа бараайнарны садарының 19 долгелгезин, садыгжылар-биле ийи удаа семинарны организастаан. Ол ышкаш «Магазинниң эң эки санитарлыг байдалы» деп дуржулга содчулгазының аймы эрттирген.

Бирги кварталда хоорайның бот-оруулга-чарылгалыг 15 магазининден № 12 магазин планый 112,6 хуу. «Саян» универмаг — 108,6, № 11 магазин — 107,5, № 9 магазин — 105 хуу күүсеткен. Ол ышкаш № 22, 5, 18, 34, 35, 40 магазиннер планныг даалгазын күүсеткеш, эки түнеледи чедип алган.

Бараанны кижи садып аза-даа, чамдыкта сеткил ханмайн баар таварылгалар бар. Ындыг чүүлдер садыгжының кичээнгей чок, садып алыкчыларга каржы чоруундан бооп турар. Хереглекчилериниң негелдезин ёзугаар бараанны сүмелеп билир, биче сеткилдиг садыгжыларның эвлүлүктер хөй болуп болгаш өөрүшкүзүн оларга илереткен турар. Ындыг садыгжыларның ажыл-херээ чедишпекининг даэрзин билдингир.

Эки ажылдыг садыгжылар бистө хөй. Оларның кызымаккай ажыл-ижинин түнелинде Кызыл-садыг эрткен үш айларда чедишпекининг ажылдаан.

Чонга шынчы бараан болуп, бүгү күжүн харам чокка берип турар мурнакчы садыгжыларга № 11 магазинде садыгжы О. Елашкова, № 13 магазинде П. Гривина, К. Артеменкова, № 6 магазинде Л. Данышева, ол ышкаш садыгжылар К. Мякинна, К. Негулева, В. Оюн болгаш оскелерни-даа хамаарыштырып болур. Садыг коллективтериниң ажыл-ишчилери шинтпирлиг үшкү чылда боттарының күжүн, билинн, арга-дүржулгазын чонга бараалгадыр болгаш мурнуунда салдынган планныг даалгазын ажыр күүседир дээрлинге бүзүрел улуг.

«Детский мир» магазинниң коллективи өскелерге мурнакчы үлегер-чижээн көргүзүп турар. Бо магазинде садыгның технологтуг аргазын бедик деңнелге тургускан. Барааннарны шилип бээр, сүмелээр, ооң ужур-утказын тайылбырлап, садып алыкчыга эвилеп, эълдек чоруун ол магазинниң садыгжылары көргүзүп турар.

Чедишпекиннер-биле чергелештир шинтпирлеттинмейн турар айтырыгларны болгаш соруулганы, чыдып каап турар чамдык коллективтерни ыыттавайн барып болбас. Коллективтиң бот-оруулга-чарылгалыг 15 бүдүрүлгелери 1-ги кварталда планын күүсетпээн. Садыглаарының чурумун каржызы-биле үреп, садыгны чугула хереглелдиң бараанпары-биле четчелээринче кичээнгей салбас, садып алыкчыларга каржыланыр, ажылга орай келир, эрте чанар чоруктар план күүседнрине шаптыкты чедирип келген. Ылаңгыя № 31 магазинде 4 садыгжының орнунга херек кырында чаңгыс кижи ажылдап. өскелери хуу херээн бүдүрүп ёлыры-биле чоруй барганы хынаалдадып илереэн.

Бот-оруулга-чарылгалыг № 20 магазининиң директору М. К. Серебрянников шынары куду бараанпарны садыглап, чонга каржы чоруун көргүзүп турарының хомудалдары садып алыкчылардан хүн бүрү кээп турар. Магазин директору М. К. Серебрянников ажылды экижидерниң улуу, харын ажылдаар кабинединге арагалаашкынны организастап турган.

№ 26 магазинниң садыгжызы Сафорова, № 29 магазинде Горбачева, № 2 магазинниң ажылдакчызы Копленко, ол-ла магазинниң садыгжызы Блудова чамдык продуктуларны көрүнеп ортээнден улгаттыр садып турганы илереэн. Ындыг фактыларны хөйнү көргүзүп болур. Садып алыкчыларны мегелээр, шынчы эвес, ажылынга харыысалга чок кижилер-биле ажылды ында партия, профэвилел, комсомол организациялары барык чорутпаанының уржуу ол.

Апрель — байырлал бүдүүзүнүң айы. Май 1-ге күш-ажылчы чедишпекиннериг ужуражыр дээш Кызыл-садыгның организациялары бедиткен хүлээлгелерни алган. Чамдык чыдып каап турар организациялар эки ажылдыг коллективтериниң үлегерин эдерип, планныг онаалдаларны күүседиринче бүгү күштү организастаары чугула.

№ 9 аъш-чем магазинниниң садыгжызы В. Быкова санал бергеш, 30 чылдарда садыглап турганын сактыш, ооң бээр садыгның хөгжүүн сайзыраанын, кадрларга таарымчалыг байдалдың тургустунуп келгенин чугаалаш, аныяктарга бодунуң арга-сүмезин чугаалаан. Эң ылаңгыя бусталып үнер ёзугаар болгаш өскедаа продуктуларга таарымчалыг кадагалал — сооцукчуларны ажыглап тургаш, ооң амданныг шынарын хевээр арттырып, дүргеп сайгарарының хемчеглерин алырын ол садыгжы өөрүнге сүмелээн. Ол ышкаш үлелге кылып, тускай хаптаар аппараттарның болгаш продукция шилип алыр шаарап корзинналарның чогун ол шыңгыы шүгүмчүлээн.

Садыгда чамдык бараанпарның ажык чок чыдып турарының чылдагаанды —таныылбыр ажылының четпээн. Чижээ, далай бааны аъш-чем магазиннеринде хөй, ынчалзада ол продукт бо хүннерге чедир сайгарылга чокка чыдып келген. Ону чемге каапаар белеткээринин дугайында таныылбыр кылыры чугула деп, 1938 чылдан бээр ажылдап келген хоочун садыгжы С. Караппова саналынга чугаалаан.

Хуралдың киржикчилери тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында салдынган соруулганы күүседиринге бүзүрелин плередип, республиканың садыг ажылдакчыларынга кыйгырыгны хүлээп алган.

А. СОДУНАМ.

Кызылдың № 14 магазинииниң садыгжызы Зинаида Григорьевна Балыко коллективинде мурнакчы ажылдыг кижилерниң бирээзи. Ол үүгле планын ажыр күүседип турар эвес, харын-даа садып алыкчыларга культурлуг, эптиг-эвилел чоруун көргүзүп, төлептиг ишчилерниң бирээзинге санадып турар.

ЧУРУКТА: Зинаида БАЛЫКО.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

133 ХУУ КҮҮСЕТКЕН

Өвүр районнуң белеткелдер конторазының коллективи (директору М. Шойдан) шинтпирлиг үшкү чылдың планын декабрь 25-те күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Белеткелдер конторазы дүк, сүт, ээт, алгы-кеш садып алыр планын амыр күүсеткен. 11368 рубльдиң белетиел продукциняларын садып алыр тургаш, 15121 рубльдиң продукциязын садып алган. Ынчангаш бирги кварталдың планын 133,1 хуу күүсеткен.

Амгы үеде контора дүк хүлээп алыр пунктунуң септелгезин чорутпушаан, түлемди дуктерни чидириг чокка ажаап алыр талазы-биле хемчеглерни ап турар.

Д. АГБААН.

ШЫННЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭР ДЭЭШ

Мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарышынга киришкеш, Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының саанчылары, кадарчылары сорук киришкиннииг ажылдап турар. Беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында ферманың саанчылары алган социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседир дээш, бүгү күжүн олче үгландырган.

Коллективтин күш-ажылга тура-соруктуг саанчылары сүт будүүлерин көвүдеткеш, бирги кварталда күрүнеге сүт садар планын 172,3 хуу күүсеткеш, эрткен чылдын ол үезинден 32 тонна сүттү хөйнү сатнан. Эрткен үш айларда ферма бир саар инекке онааштыр 416 кг сүттү саагнан.

Саанчыларның чарыжынга Анай Иргит, Чылбак Күулар олар шылгарап, бир инектенне 447-461 кг сүттү саап алган.

С. МОНГУШ.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕТТИНЕР

«Чыраа-Бажы» совхозтуң мурнакчы хойжузу Күулар Кокпалдай хойжулаа-ла 16 чыл чеде берген, дуржулгалыг малчын. Ол тоску беш чылдың эрткен пйи чылын эки көргүзүглер-биле демдеглээн. 1971 чылда Күулар Эзир-оолович төрүүр чүс хойга онааштыр 98 хураганны менди ап, бир хойдан-на 2,5 кг дүктү кыргаан. Эрткен юбилейлиг чылда ооң көргүзүү чүс хойга онааштыр 107 хураган, бир хойдан-на 2,7 кг дүк болган.

Ам бо шинтпирлиг чылда Күулар Кокпалдайның бодунга алган бедиткен хүлээлгези улуг: 100 хойдан-на 107 хураганны менди доруктурар, бир хойдан-на 2,5 кг дүктү кыргып алыр. Бо хүннерде ооң коданыда хой оолдаашкыны адакталган. Ам безин ол төрүүр чүс хойга онааштыр 101 хураганны менди алган. Бо малчын сөзүн ээлээр аргазы бар.

М. ЧАШ-ООЛ.

ХАВАН АЖААКЧЫЛАРЫ

«Большевик» совхозта А. Т. Моңгушка удурткан хаван фермазының ажылдакчылары тоску беш чылдың шинтпирлиг чылында төрүүр улут хаван бүрүзүнден 8 дуңгужун төрүүрүнден — 6 хаван оолдарын менди ап, семиртилгезин чедишпекининг чорударын хүлээнген. Бо хүннерге чедир ында 9 хаван оолдаан, ооң 68 хаван оглун менди алган.

Бирги кварталда ук ферма 60 хаванны семиртн азыраан, эът планнига киирген, оларның бирээзи-ле ортумактап ору деңээлиг болган. Хаван ажаакчылары Моңгуш Серенмаа, Нина Доңгак кызымаккай ажылдап турар.

К. ОЧУР-ООЛ.

АДАКТАЛГАН

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозта хой оолдаашкыны адакталган. Ажыл-агыйда 5510 хойнуң 4867-зи оолдаан, ооң 4909 баш чаш хураган менди алдынган. Колхоз төрүүр чүс хойга онааштыр 90 хураган алыр социалистиг хүлээлгезин күүседир четкен.

Мурнакчы хойжулар Күулар Машпак 331 хоюндан 356, Ондар Аяк 297 хоюндан —304, Күулар Шагдыр 275 хоюндан —275 хураганны менди алганнар.

О. САЙЫН.

МЕНДИ АЛДЫНГАН

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаяда хой оолдаашкыны үргүлчүлевишаан. Салбырда 6 мун ажыг хой 12 коданда кыштаан. Бо хүннерге чедир ооң 5000 ажыг хирези оолдаан. Малдың чаш төлүн менди алыр талазы-биле хойжулар аразында чарышка Моңгуш Доңгус-оол, Сарыглар Чыртаан-оол олар эки көргүзүглерни чедип ап, төрүттүнген чаш хураганнарын менди алган.

О. МОҢГУШ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

Школачыларның болгаш школа назы четпээн уруглар албан черлериниң чаа өөредилге чылынга белеткелинде шыңгыы четпестер барын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

Таңды, Эрзин, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнарның школачыларынга, уруглар албан черлеринге одаар түүл белеткээри болгаш сөөртүп чедирери ковчут багай чорун турар. Өвүр, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Бии-Хем, Таңды районнарда чыридышкын албан черлериниң объектилериниң тудуунар темпизи куду. «Тыва кодээ-тудуг» трест Таңдының Балгазын суурда, Кызыл хоорай Совединиң Кара-Хаак суурда школаларның тудуун эгелевээн. Ол-ла трест Өвүр районнуң Солчурда школаның, Бии-Хем районнуң Туранда уруглар садының тудуун ажок оожуи чорудуп турар.

Өвүр, Бии-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик районнарның күүскомнары чыридышкын черлериниң объектилериниде тудуг ажылдарын дүргедедир талазы-биле ол ажылды чорудуп турар тудуг организацияларының, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга негелдени кылбайн келгеп.

Улуг-Хем, Каа-Хем, Эрзин, Тес-Хем районнарның школаларының хөй пуруузунда өөренпикчилерге буфеттер база пэпг чемнер организастаатынмаан, школаны шефке алган колхозтар, совхозтарның күселп-биле столоваялар тудуун чорутпайн турар.

Чыридышкын министерствозу, хооррайкүүскомнар чаа өөредилге чылынга белеткелче хөйниитиниң болгаш ажыл-агый организациняларын кошкак хаара тудуп келген.

Тыва АССР-ниң Чыридышкын министерствозунуң коллегиязының болгаш чыридышкын, дээди школа болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң Президиумунуң киирип келгени 1973—1974 өөредилге чылынга школаларның болгаш школа назы четпээн уруглар албан черлериниң эң эки белеткеля дээш социалистиг чарыштың негелделерин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чүүлдүгүнүү деткээн.

Школалар болгаш уруглар албан черлериниң тудуунун байдалын тодаратказ, бо чылдың бирги кварталында тудут ажылдарының түнелдерин хооррайкүүскомнар хуралдарынга чугаалашкаш, чаа өөредилге чылы эгелээр бетинде ажыглаага киирер объектилериниң тудуун доозар талазы-биле тодаргай хемчеглерни алырын Чыридышкын министерствозунга (эш Ондар) хоорай, райоп күүскомнарынга, «Тыва кодээ тудуг» (эш Кандауров), «Тыва септелге-тудуг» (эш Емельянцев) трестерниге Министрлер Чөвүлели дааскан.

Республиканың Министрлер Чөвүлели өөредилге чылының эгезинге чедир школаларга, школа-интернаттарга, урутлар албан черлеринге, башкыларга одаар чүүл сөөртүүрү долузу-биле хандырарын районнар болгаш хоорай күүскомнарынга хүлээткен.

Өөредилге номнарын болгаш методиктиг литератураны ном үндүрер черниң планын ёзугаар хуусаазында үндүрерин хандырарын Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле эртелелге (эш Будук-оол), 1973 чылдың август 15-ке чедир кадыкшылга школаларын болгаш школа-интернаттарны эмчи ажылдакчылары-биле долу хандырарын Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунга (эш Сизых), өөредилге номнарын, методиктиг литератураларны, школачыларның янзы-бүрү херекселдерин, хепперин август 1-ден орайтатпайн садыг четпилеринче киирерин республиканың Садыг министерствозунга (эш Салчак), респотребсоюзка (эш Катков), чыридышкын албан черлериниң акпаландырышкынын үзүктел чок хандырарын Тыва АССР-ниң Сан министерствозунга (эш Будегечиев) Министрлер Чөвүлели дааскан.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнелеп чыгып турар

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл апрель 19 четверг № 22 (9158). Өртээ 2 көп.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң үлегерин көргүзүп турар социалистиг чарыштың мурнакчыларынга алдар!

(СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИН КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫН ТӨП КОМИТЕДИНИН 1973 ЧЫЛДЫН МАЙ БИРГЕ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

Сөөлгү шактарда

ПРЕЗИДЕНТИНИН АЯН-ЧОРУУ

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Совет Эвилелиниң Министрлер Советиниң аян-чоруун кылып келген Мексиканың Каттыжыкан Штаттарының Президентизи Луис Эчеверрия Альварес апрель 17-де Москвадан чорупкан.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидат Ю. В. Андропов, албанның өскедаа кижилери Л. Эчеверриниң болган ооң надайын Внуково аэродромунга үдеп каапкан.

Внуково аэродромунга хүндүлүг таныжылды чыскаалга болгаш наймыылалдың ажылчы чонуларының төлээлекчилери база-ла аалчыны үдээн.

Хүндүлүг аалчыны самолёдуң Иркутскиже утпаан ужудупкан. Ол анаа баргаш, Братскиго баар болгаш ооң удаштыр КУР-же ужудуптар.

Мексиканың Президентизи ол-ла хүн Иркутскиде чеде берген.

ВУР-ГА СОҢГУЛДАЛАР

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Эрткен дыштанып хүнде ВУР-га чер-чер Советтерниге болгулаан соңгулдалар венгр улустуң социалистиг национал чаңгыс эвилиниң демдээ болуп эрткен дээрээн күрүненің соңгулда комиссиязының даргазы, күрүне секретары Лайош Пап чугаалаан. Хооран, суур болгаш наймыылалдың район Советтерниге болган соңгулдалар политика талазы-биле эки байдалга, хамаатыларның идепкейи улуг болуп эрткен деп, ол база демдеглээн. Саңзашкының өзугаар алырга, соңгулдага соңгукчуларның 96 хире хүүзу киришкен.

БУРУУ ШАПКАН

КАИР. (СЭТА). Израильдиң дайынзырак политикалыы Каттыжыкан Нациялар Организациязынга ол күрүненің кежигүн болуруңга таарышпас деп, КНО-нуң чиңгине секретарыга болган Аббыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазынга Азия база Африка улустарының чиңгине каттыштырылгазының организациязының чиңгине секретары Юсеф эс-Сибаиниң чоруткан телеграммаларында чугаалаан.

Кем-буруу чок кижилерни кырып хыдаан, КНО кежигүнү —Ливанның бүрүн ергенинге халдаан өлүрүкчүлерни израиль удурткучуларның мактаан медеглелдерин Ю. Эс-Сибаи ол телеграммаларга бүрүү шапкан.

ДЕТКИМЧЕ

БАНГИТ. (СЭТА). Чадтың даштыкы херектер министри Баба Хассан Мурнуу Африкада колониализминиң болгаш апартеидтиң айылымга таварышканнарны деткинир талазы-биле Ослога эрткен конференциянның түгүла ужур-дузалыын демдеглеп, Форт-Ламинниң радиозузуга интервезю бергеп. Б. Хассан ооң ажылынга Африканың чаңгыс ээ организациязының даргазы эргелиг киришкеп.

Боттарының хосталгазы дээш демисел чорудуп турар африкан улустарга АЧО-нуң моральдыг, политиктиг болгаш материалдыг дузалаачызы улам улгадып турар деп, ол демдеглээн. Африкада национал-хосталгалыг шимчээшкинниер чедиишкинниг хогжуп турар: олар улуг девискээрлерни контролдап турар, социал болгаш медицина талазы-биле ажылдаар организацияларлыг, ынчангаш оларны чон деткип турар деп, Б. Хассан айыткан.

БОМБАЛААШКЫН ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың шериг-агаар күштеря Лаосту катап бомбалай бергеп. АКШ-тың Оожум океан девискээрлеринде чепсектиг күштериниң командылалының медегелелин барымдаа болдургаш, информация агентилели Гавайя оргудуктарда Гоноолудан ынчалдыр дыпнаткан. Халдакчы ужудуушкуннарга стратегтиг бомбалакчы B-52 самолеттар киржип турар.

Лаоска дайындажырын соксадыр дутаныпда дугуржулгага ат салган соонда Лаостуң хостанган районнарынга америк ужар чүүл Камбоджаның хостанган девискээрлерин бомбалаарын үргүлүдеп турар.

БҮГҮ КҮШТҮ ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИНЧЕ

Бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү ажылчы чонунары-биле бир дөмей, Тываның ажылчы чонунары СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин, тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш күженишкинниг ажылдавышаан, чамдык түңнелдерни чедип ап турар.

Беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының бирги кварталының түңнелдери республика солуннарынга чоокта чаа парлаттынган. Тываның үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг, транспорт болгаш садыг организацияларының база чонуң амыдырал хандырылга кавыының ажылдакчыларының эрткен кварталда шалыпкын ажылдаанын ол түңнелдерден көрүп болуур. Үлетпүр продукциязын сайгарарының планы 103,7 хуу, а ниити продукция бүдүрериниң планы 102,7 хуу күүсеттинген. Квартал планындан ажыр 682 муң рубльдин янзы-бүрү продукциязын республиканың ажылчыннары бүдүргеп. Электроэнергия, даг-дүгү, тудуг материалдары, эът, саржат дээш ооң-даа өске продуктуларны пландан мяктаа ажыр бүдүрген. Күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн бедидериниң планы 101,6 хуу күүсеттинген.

Моон алгаш көөрге, эрткен үш айларда республика үлетпүрүнүң чедип алган чедиишкиннери чыл планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле алдынган бедиткен хүзээлгелерин боттандырарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан ышкаш бооп турар. Ынчалзаажок бир дээш бүдүрүлге коллективтериниң ажылын ханызы-биле аналитеп, оларның ажыл-чорудулгазын партияның XXIV съездиниң шиитпирлериниң, СЭКП ТК-ның декабрь (1972 чыл) Пленумунуң доктаалының негелдеринге дүүштүр алырга, үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылында четпестер болгаш чедир ышдынмаан түүлдер хой.

Коммунизм тургузуушкунувуң талазы-биле партияның XXIV съездиниң салган сорулгалары ажыл-агыйны бүгү талазы-биле хогжүдерин, ону интенсивтиг арга-биле чорударын болгаш экономиканың амыктыг чоруун доктаамал бедидерин негеп турар. Күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн бедидерин, эртем-техниктиг дешпилгенин дүргедирип, бүдүрүлге күүлерин долузу-биле ажыглаары —амгы үениң эң чугула айтырыы.

Ниитизи курлавырларын дилеп тыварының, бүдүрүлгеле пиицгээдириниң база бир чугула түүлү болза, коллективтериниң алганы бедиткен социалистиг хүзээлгелерите үнделеп-ээп күженишкинниг планнарны чогаадыры, оларның күүседелин чедип алыры болуур. Ол дугайында айтырыгны партия Тыва обкомунуң январь айда болган олемунунга чугаалашкан болгаш бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидериниң ээл көргүзүлгеп болза, шиитпирлиг үшкү чылда продукция бүдүрериниң хемчээлин болгаш күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүнүң дециелии эрткен ийи чылдарда турганындан көскүү-биле бедидери болуур деп айыткан. Чүге даарге бистиң бүдүрүлгелеривистеп элээн коллективтер күрүне планының чамдык көргүзүглерин эрткен чылдарда чедир күүсеттиэзп.

1973 чылда алдынган бедиткен хүзээлге ёаргаар 1972 чылда турганынга дециээрге бо чылын республиканың үлетпүр ажылдакчылары продукция бүдүрериниң ниити хемчээлин 8,6 хуу, а күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн —9 хуу бедидер үжурлуг. А бирги кварталда продукция сайгарарының хемчээлин 1972 чылдың ол үезинге дециээрге чүгле 1,8 хуу, күш-ажылдың бүдүргүкчүлүү —2,2 хуу өөүдедиг болгаш. Бо чурагайларны сайгарарга, бистиң үлетпүрүвүс квартал планын ажыр күүседкен-даа болза, ол ниити көргүзүтүүн хелегээнинде улуг четпестерниң бары тодаран келир. Чыл планының болгаш алдынган бедиткен хүзээлгелериниң күүседеэи чылдың баштайгы айларында кайчаар ажылдаанывыстан кол хамаарыкыр. Эрткен кварталда чедип алган көргүзүглериниве бедиткен хүзээлгелериниң негелдезиниге четпээп. Одалга болган чиик үлетпүрлериниң бүдүрүлгелери ниити продукция бүдүрериниң хемчээлин эрткен чылдың ол үезинде тургамындан кудузатканнар. Бирги кварталда продукция сайгарарының күрүне планын 8, а продукциниың хемчээлин өөтүрериниң планын 11 бүдүрүлге үскеп. 19 бүдүрүлге черм (бүгү бүдүрүлгелериниң барык 40 хуузу) күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн бедидериниң планын күүсеттиэзп, үгүле ооң уламындан чуртка 432 муң рубльдиң үлетпүр продукциязы чедир бердиннээп.

Чер-черде партия, профсоюзтар болгаш комсомол организациялары, бүдүрүлге коллективтериниң удуртукчулары бирги кварталдың түңнелин болур-чогууру-биле аналитеп, бар арга курлавырларыны, күштү шиитпирлиг чылдың күрүне планын эрткен чылдарда чедир күүсеттинмээн үүлдер-биле кады ажыр күүседиринче мобилизастаар үжурлуг.

Беш чылдың шиитпирлиг чылында бистиң мурнуувуста улуг сорулгалар туруп турар. Бирги кварталдың планын үгүле 87 хуу күүсеткен «Тудуг кезектери» комбинат эрткен чылдарда чедир күүсеттээп бир миллион ажыг рубльдиң продукциязын, а квартал планын база-ла күүсеттээп Кызылдың даарапызга комбинады чыл планынга неметтир 276 муң рубльдиң продукциязын бо чылгы планынга немей бүдүрер үжурлуг. Республиканың үлетпүрү эрткен ийи чылда чедир кылдыныпаан 4 млн. ажыг рубльдиң продукциязын бо чылдың планныг онаалдазы-биле катай күүседир апаар. Ону чедип алыр болзувусса, беш чыл планының чылдар аайы-биле үлеттингеп даалгалары бүрүн күүсеттинип болуур.

Бо сорулганы чедиилекиниг боттандырарынга түе-түе ажылчынарнын, бригадаларның болгаш коллективтериниң аразында социалистиг чарышты калбартыры улуг рольду ойнаар. Бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары, партия организацияларының чарышты калбартыпаан, күш-ажылды организастаарын экижидерянче, материал-техниктиг хандырылгавы үзүктелдирбезинче, материалдыг база моральдыг идит берипшкининиң эки аргаларын долу ажыглаарынче хүн бүрүнүң кичээнгейин салыр үжурлуг.

ШИИТПИРЛИГ ҮШКҮ ЧЫЛДЫҢ ЧАЗЫ

ЭДИКЧИ МАСТЕРЛЕР БЕЛЕН

Часкы хүн чылды чемгерер дижирии шын. Шак ол хүнге эрткен чылдан бээр белеткенил келген бис: чайгы болгаш нүскү чер аңдарылгазы, техника септелгези, үредин арыглаашкыны, чемишчидилге дээш, чүнү кылбадывыс дээр. Ам ол хүннүң келгени бо: чер-черде тараажылларның социалистиг чарымы калбарган, машина-техника шимээни диңмиттелген...

Часкы тарылганы кыска хуусаада дөвээрынга техника кол рольду ойнаар, ону бичии-даа нада халас тургуспас умурлуг. Бир эвес үрели базар болза, ол-ла черинге септээш, дораан ажылче киирер. Улуг-Хемде «Ак-Туруг» совхозтуң септенчи слесарлары Бегзи Смирнов (чурукта оң талазында) биле Шойдаа Шаалы олар Май мурнунуң бо шалыпчы хүннеринде боттарының хүзээлгезин кызымак күүседип турарлар. Олар — септекчи-эдинчилер, ынчангаш часкы хову ажылының үезинде кайы-бир агрегатка үредиишкин болуур болза, олар ол дораан чеде бергеш, үредиишкинни эдип, техниканың үзүктэн чок ажылдаарын хандырарынга белеңнер.

ТУКТУ ТЫВЫСКАН

1973 чылдың бирги кварталында мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле ,районнар аразынга калбарган социалистиг чарышка Тес-Хем районнуң малчыннары бирги черни алган. Үк районга СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тутуп база акша шаңналын тыпсырын шиитпирлээн.

Шаңналды хүзээп алырыбиле районнуң мурнакчы малчыннары, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери хүүн Самагалдайга чыгып келген. Анаа шаңналды байырлыг байдалга тыпсырынга турасказаткан хурал болган.

СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары В. Н. Филиппов ол хуралга түве чугаалаан болгаш шилчиир Кызыл тукту чарыштың тиилекчилеринге тывыскан.

Мурнакчы малчыннарга шаңналдарны база тывыскан.

МУРНАКЧЫЛАРДАН ҮЛЕГЕРНИ АЛЫР

Чөөн-Хемчик районнуң «Тыва», «Сут-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтарының тараажылары тоску беш чылдың шиитпирлиг чыланында часкы шын базырыышкынын кыска хуусаада доосканнар. Ол ажыл-агыйларның механизаторларының 1973 чылда тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көөдедирип дээш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарымынга идепкейлиг кирипип, олар бо хүннерде часкы чер аңдарыгазынче калбаа-биле кирипиннеңнер.

Районнуң чамдык ажыл-агыйларында шын базырыышкыны хомудап турар. Ылаңгыя 2950 гектар черниң 660 гектарын илиртээн «Искра» колхозта, 3660 гектарның 400 гектарын илиртээн Партияның XXII съездизи аттыг совхозта үк ажылды организастааны сула. Оларның болгаш өскедаа хомудап турар ажыл-агыйларның уржуундан районнуң шын базырар планының түгле чартыы бо хүннерге чедир күүсеттинген. Хар шагда эрээн, хөрзүн мургап эгелээн. Артыкан 11 муң ажыг гектар черниң шыгын дарый базырарынче бүгү күштү мөөңнээри чугула.

Район бо чазын 22961 гектар черни удур аңдарар. Бөгүн ол ажылда 124 агрегат хаара туттунган. Чер аңдарылгазы база-ла шын базырыышкынын дооскан ажыл-агыйлардан чедиишкиннинг. Өске ажыл-агыйлар олардан үлөгер алыр үжурлуг.

Май мурнуның хүннеринде тарыяга шөлүн чемишчидери Чөөн-Хемчиите түлүнтеп турар. «Большевик» совхоз 1700 тонна, «Сут-Хөл» совхоз 5000 тонна органиктиг чемишчидиягени ховуларже үндүрген болгаш 500—200 тонна өдектн пландан артынна чашкан. Ажыл-агыйларның дөгерези шак мынчаар ажылдаар болза, районнуң 32950 тонна өдек төгер планы май 1-ге чедир күүсеттинге берип болур.

М. СЕВЕН.

Коммунистиг субботникке

САЛЫЫШКЫННЫ КИИРЕР

В. И. Ленининиң торуттунген хүнүнде коммунистиг субботник чорудар дугайында москвачылардың ажеэлөшкининиң Ак-Довурак хоорайның ажыл-ишчилери бир эң-сеткилиг деткээн. Коллектив буруу хуралдар эрттиргеш, анаа апрель 21-де кылыр ажылдарын төлаадып чугаалашкан.

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң тудугчулары субботник хүнүнде бажынар тудар: туйбу салыр, өрөөдер кылыр, соңга, хаалгалар эптээр болгаш өске-даа ажыктыг ажыллагыны кылыр. Олар ажылдаан акшазының 1.200 рубльди бөлүк чылдың фондузунче шилчилер.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттан коммунистиг субботникке 1600 хире кижи киржир. Ажыл-ишчилер ол хүн камнап алган электроэнергиязы, одаар чүүлү, чиг-эзи-биле ажыллаш хүзээр. Цех, бригада бүрүзүнүң кылыр ажылы пляныныг. Рудниктиң коллективи 15 тонна шилиттинген руданы тывар, 15 тонна кара металлды чыгган, соортуп чорудар.

Транспорт цехиниң чолаачылары апрель 21-де чээрби муң тонна даг массазын соортур, септекчилер беш автомашинаны, ийи бульдозерни септээр.

Комбинаттың арыглал фабриказының коллективи 800 тонна руданы белбазыраар, 100 тонна даг-дүгүн чүүдүүп чорудар.

Комбинаттың ажыл-ишчилери коммунистиг субботник хүнүнде 6.300 рубльди беш чыл фондузунче киирерин шиитпирлээн.

Ленинчи коммунистиг субботникке алды мун ажыг акдовуракчылар киржир, олар тоску беш чылдың фондузунче 10.300 рубльди шилчиңнп, ниити херекке салыышкының киирер.

ШУПТУ ЧАҢГЫС КИЖИ ДЕГ

Ыраккы Тожунуң ажылчы чону Коммунистиг субботникке, бүгү совет улус-биле бир дөмей киржир дээш шудургу белеткеңнп турарлар. Үк ажылды организастаар талазы-биле тускай штаб шагда-ла тургустунган. Ол штабтың удуртугазы-биле бүгү-ле ажыл-агыйларга, албан организацияларынга субботникти канчаар эрттиреринин дугайында хуралдар эрткилээп, кылыр ажылдар планнаттынган болгаш хүвааттынган.

Совет эрге-чагырганың бешенги чылында болган Коммунистиг субботникке Тожу районнуң ажыл-ишчилери база идепкейлиг киришкен. Ол хүн 2000 ажыг кижи 5012 рубльди ажылдаан, сескн беш чылдың фондузунче шилчиттинген. Иичан бедик кодурлуушкунунуг болгаш бүдүргүкчүлүг ажылдаарының, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коорунун үлегер-чижээн районнуң аннаыр ажыл-агый чери. «Тоора-Хем» совхоз, ыяш ажыл-агый чери болгаш өскеээ организациялар көргүскеннер.

Апрельдиң 21-ге чедир даш-ла хонук артkан. Субботникче 2500 кижи үнер. Олар 5000-даан үзээш эвес акшаның ажылын кылырлар. Чугле «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыннары бөзин 1200 рубльди беш чыл фондузунче шилчиттинген шиитпирлээнер.

Коммунистиг субботникче шупту чаңгыс кижи дег үнүптер бис.

К. АРАЙБАН.

ШАЛЫПЧЫ БАЗЫМНАР

Овур районнуң Хандагайтыда орук-будурулге участогунуң ажыл-ишчилери Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишээн, тоску беш чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш бо чылдың бирги кварталында эки ажылданнаар.

Коллектив бирги кварталда 19500 рубльзиин капитал септелге ажылларын кылып хуулээлгезин 24758 рубль чедирип, планын 127 хуу күүсеткен. Капитал тудуглар планын будун чартык катап ажыртан, а орукчун орттмак болгаш үүрмек септелгези база-ла акы чоруттунган.

Бульдозерист Кулар Белекоол, тракторист Григорий Монгуш олар социалистиг чарыштың мурнакчылары болгулаан.

И. МААДЫ.

ХҮНДЕ ИЙИ НОРМА

БАЙ-ХААК. (Телефон-биле). Республиканың дүрзүлге станциязының механизаторлары часкы хову ажылларын хүн келген түдүм-на улам калбартып орар. Бо хүннерге чедир 6 муң гектар ажыг шолдун шыгы базыртынган.

Хову бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги одуруунда аш К. Петраковка улуктан № 5 бригаданың тараажылары чорун турар. Ол бригаданың кежигүннери А. Глыбин, Д. Червянев хүнде 32 га черним орнугна 70 ганы илиртеп, ажыл нормазын ийи ажыг катап ажыр күүседип турарлар.

О. КОДУР-ООЛ.

АЙМЫЫРЛЫГНЫҢ ТАРААЖЫЛАРЫ

А. Н. КОСЫГИН ИРАННЫҢ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРИ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

Апрель 17-де Лондондан төрээн чуртунче чанып бар чораан, Иранның Премьер-Министри А. А. Ховейда Москвага доктаагаан.

Иранның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гуктарыбиле шимээни Шереметьево аэродромунга А. А. Ховейданы ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы А. Н. Косыгин уткаан.

Аэропортка доктаагаан үеэивде А. Н. Косыгин биле А. А. Ховейданың аразынга ийи талага сонуургалдыг айтырыглар талазы-биле пайыралдыг беседа болган. Ол беседага ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министриниң орадакчылы С. П. Ковырев биле Иранның ССРЭ-де элчизи М. Р. Амир Теймур олар база киришкеп.

А. Н. Косыгин А. А. Ховейданың аддары дээш пайзалга тургусмаа.

Ол-ла хүн Иранның Премьер министри Москвадан чуртунче чорупкан. (СЭТА).

Аймырлыг. Ол черниң сураа илиргиз күскү дүжүт ажаалдаалының үеэинде бистиң Тывага дыргын турарын билир бис. Республиканың тараалаң черлериниң бирээн ол. Бо хүннерде ында ажыынып база-ла хайныкпан.

Аймырлыгда хову-трактор бригадазының турлаан көөрге, суурлуган сагышка киирер: кудумчузу арыт-силиг, бажынарның тутканы чурумнуг, чамдыызының даштын чугайлап каап. Столоваяга, механизаторлар чурттаар өрөөлдерге, кызыл-булуңга карерге оларның чырык, чылыг, делгем болгаш арыг деп чүвеэи аажок. Кызыл-булуңу эки. Ында-мында плакаттар, социалистиг чарыштың негелделери, стол кырында—номнар, солуннар.

— Удаваа библиотека, кино база келир. Сезоннуг ажыл үеэивде черле ышдыг—деп. бир механизатор тайылбырлады. Хову турлаанга мультурамассалыг болгаш политмассалыг ажылдарны эвилиндерин дугурушкаңыз, совхозта партия болгаш комсомол организацияларыр кластапа, шимелде черелиг чамдык ажылдарны кылып эгелей бергенин бригаданың агроному Ак-Лама Коккелдейден сонуургап дыңнадым. Бо бүгүнү бодап көөрге, часкы тарылга үеэинде механизаторларже сагыш салыышкын мында багай эвес. Үк ажылдың түңнелин үе көргүзе бээр.

Турлагның келээзинде — улуг шаң. Ында үрединиге хереглээр тарааларны оналалагылап каан.

— Үредин догереэи белен. Дуу ол — «Комбайнер» дээр арбай, а бо — «Саратов-29» дээр кыыла-тас — деп, совхозтуң код агроному Василий Чоржей-оол сорттуг үрединнерни көргүзүү —Ам түлүк хораннап тур бис. Анаа ажылдаар улус эмчи шивчилгезин эртекеп, противогаз болгаш өскедаа тускай хеп-биле хандырганган. Дуң-хуп чок ажылдаар болзувусса, чаңгыс-ла неделя дургузунда доозуптар бис.

Ишкээр ховуда ийи трактор көзүлүү: бирээзи терге сөөрткен «Беларусь», өскези — чер аңдарган ДТ-75. Комсомолчу механизаторлар Артына Мунзуктуң кукуруза шолдун чемишчидип турары, Толя Кенденниң эзлээнде аңдарылгаже киргени ол. 87 гектар черде суперфосфат чаштынган, даарта 540 гектар кызыл-тас шолдунче кириптер. Ол-да чорун турумда, чыскаал тургускулап каан ДТА-100 деп, чер суггарар агрегаттар чанында от кызаанай-дыр. Эдикчи слесарылар Бегзи Смирнов, Шойдаа Шаалы олар бир агрегаттың суг сордурар хоолайында хоорулган демирюи дуцзаалап турар болдулар. Оларның ачылында бирээзиниң-не суг чаштырар чалгынының узуну 100 метр дурттуг үш агрегаттың септептингеви ол.

Совхозтуң кол агроному-биле кады Ортаа-Кызыл-Даг ховузунга келдивис. Оон тулаазы ховү турлаанда механизаторларнынмындан шоолуг мынгашпас болду:

— Совхозтуң дирекциязы, партия болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының биске бүгү-ле эки байдалдарны тургузарынче сагыш салып турар. Изиг чемни беземи маадаа, бо ховуга хүнде ийи катап тракторист бүргүүнге аккеп бээр-дир. Ындыг болганда хей-аът кирбес арга чок. Үлүүмнү үргүлүү-ле ийи катап аажок күүседип тур мен.

Аймырлыг бригадазы тоску беш чыл планын күүседиринің шиитпирлиг чылында тараа культураларының гектардан ортумак дүжүдүн эрткен чылдаазындан 2,2 центнер хөйүү азы 11 центнерни алырыл хүзээгеш, Ак-Туруг хозяйство-трактор бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган. Хүзээлгени күүседир дээш аймырлыгжылар шудургу ажылдаар турарлар. Шөвчалаада оларның мурнунда бергетер хей, ажылда четпестер аваш эвес. Оон чижектерни «механизаторлар болгаш тускай эртемниглер боттары чугаалап турарлар. Оларның 2000 гектар чер илиртээн планын дүүн күүседип алганы эки-ле хирим. А бир эвес ам шимчеп турар тракторларны баштайгы хүнүнде-ле дегерезин киргеп болза, илиртээшкин ооң эрте доостур ийик. Мен баарым мурнунда хүннерде чүгле 2—3 агрегат шын базырып турган болду. Өске тракторларның септелгеден үнүп, хову турлаанга кээп турган шаа ол диштилер. А чер хүн келген тудум курган турар.

Бригадада агроном Ак-Лама Коккелдейниң чугаазы-биле алырга, удур аңдарар чер 1160 гектар, аңаа 6 трактор ажыллаар азы трактор бүргүүнге-ле 200 хире гектар чер ойлаажыр. Ол дээрге, ай дургузувда кылыр ажыл-дыр. Үредин чажарынга база тракторлар херек болгай. Ынчал кээрге, тракторлар чедишпес аңаар. Техника септелгезин суза организастаавының ургажуу мындыг-дыр. Оз хүн ылчырбе дугуйлуг 8 тракторнуң 3-жү, дугуйлуг 9 тракторнуң 6-ы бригадада, өскези келбээн.

Аймырлыг бригадазының ховуларының дүжүдү сөөлгү чыдларда көзүлдүр-ле кудулаан. Оон кол чылдагаанныры-ның бирээзи хөрээнүүң үредигинидо болуру чугаажок. Ындыг турбуже бо чылын шнаар одек төкпээн. Оны тараажылар чаа организастаттынган «Ак-Туруг» совхозтуң техниказының чедишпезинче чүүй каап турарлар.

Механизаторлар бот-хүзээлгелерни ылгылаан, аразында социалистиг чарыш салган ажылдаа турарлар. Чарыштың баштайгы түңнелин бо хүннерде, үндүрер. Ындыызында коммунист Кызыл-оол Шооп, Калчыма Конгар олар мурнуку одуругда чорун турарлар. Ажыл-ишгин хүн болгаш шак келген тудум-на улам калбарып, улам шапкынчыл турарының төречиин ол.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

ЛЕНИНЧИ ПАРТИЯНЫҢ МААДЫРЛЫГ ОРУУ

Бистиң улустуң бүгү-ле тиилелгелериниң хей-аът кирикчизи болгаш организатору, ооң шылгаттынган дайынчы авангарды — Коммунистиг партия төөгүде денгеежир чок маадырлыг орукту эрткен. Дүүн «Правдага» «РСДРП-ниң II съездизиниң 70 чылының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын парлаан. Ук доктаалда бистиң партиябыс болгаш чүрттүү, коммунистиг болгаш ажыктыг шимчээшкинивиниң төөгүзүнге ол алдарлыг хүннүң ролюн хынызы-биле коргүскен. Съездиниң бүгү делегээтейге төөгүлүг ужур-дузазы чүдел дээрге, революстуг марксизмче организацияларыңы каттыжышкыныңы ол дооскаш, В. И. Ленининиң ажыдаан ылганы идей-политиктиг болгаш организастыг принциптерге үндезилээш, Россияның ажылчын аңгыламының партиязын тургусканыңда. Ооң түңнелинде чаа хевирдиң пролетаржы партиязы, большевиктер партиязы, улуг ленинчи партия тывылган.

Делегей хогжулдезинге бо хире улуг салдарын чедирип турар бистиң партиявыс шыкаап, өске ыдыг партия төөгүге турбаан. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле Октябрьның Социалистиг Улуг революциязы тиилээш, кижи төрелгетениң төөгүзүнге чаа үе-чаданы — капитализмден социализмче болгаш коммунизмче шилчириниң үе-чадазын ажыткан. Ленинчи партияның удуртулгазы-биле ханызының, хемчээлиниң, темпилериниң талазы-биле шеглүп көрбээн, социалистиг чаартылгалар боттанган. Партияны долгандыр совет улустуң чаңгыс аай сырый каттыжышкыны Ада-чурттуң Улуг дайынының доңгуу чылдарында илерээн. Делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнениң күүш-нүжү, СЭКП-ниң ленинчи политиказы Европаның болгаш Азияның чамдык чурттарынга улусчуу-демократтыг, социалистиг революцияларның чедиишкинниг болурунга, империализмниң колониалдыг системазының бууран дүжеринге дузалаан.

СЭКП-ниң удуртулгазы-биле бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннарының тиилелгелиг демиселиниң кол түңнели — сайзыраңгай социалистиг нииттилекти тургусканы.

Кижилериниң төөгүлүг чаа нииттилежилгези — совет улус тыптып келген, ниитти эрге-ажыктары-биле болгаш сорулгаларыңы-биле, чаңгыс аай марксизмче-ленинчи идеологиядыг болганы-биле каңнаттынган чүе ажыг пациялярның, бичe улустарның бузукбас аксы-дүңмалышкы чоруу тургустунган. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бүгү улусчу байырлалы — интернационализмниң болгаш улустарның найырлының уттундурбас көргүзүү болган.

Амгы үе-чадада коммунистиг тургузуушкунның шын политиктиг шүтүмүн айыткан СЭКП-ниң XXIV съездиниң партияның болгаш совет улустуң амыдыралында шылгарангай болдуушкун апарган. Съезд амгы үениң эртем-техниктиг революциязының чедиишкиннериң ажыл-агыйның социалистиг системазының артык күштүү-биле бүрүн каттыштырар, нииттилел будүрүлгезиниң шапкын болгаш бүгү талазыңы хогжудуп турган, ажылчы чоннарының амыдыралының материалдыг база культурлуг деңнелин улам бедидерин хандырар төөгүлүг сорулганы салган. Съездиниң шиитпирлерин ажылчын аңгы, колхозчу тараачыннар, интеллигенция күш-ажылчы одуругда турупкан чедиишкинниг боттандырып турар.

Ажылчын аңгының революстуг организацияларының дээди хевири болур партия дугайында Ленининиң өөредин, ажылдан кылганы, партияның теоретиктиг болгаш организастыг үндезинниерн партийжи амыдыралдың чижек-нормалары база партийжи удуртулганың принциптери бодунуң кайгамчык күштүүн бүзүрелдиг бадыткаш коргүскен. Бистиң партиявыс коммунистериниң күчүлүг, сырый каттышкан, барык оң беш миллион кежигүннерлиг арминзы боол хуулган. СЭКП болунуң бүгү организацияларының дайынчы арга-шинчээнин бедидеринче доктаамал сагыш салып, четпестерге большевикчи бөзү-биле эптеш чок болурунга коммунистерни кижизидип турар. Партия документтерин солуурунга холбаштыр чорудуп турар политиктиг болгаш организавчы ажыл партия хүрээлерин улам ыңай быжыглаарынга, нииттилелдиң бүгү амыдыралын удуртурунуң арга-методтарын сайзыраңгайжыдарынга, коммунистерниң идепкейин улам бедидеринге дузалап турар.

Революстуг демиселди, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунун удуртур талазы-биле бистиң партиявыс байлак дуржулгазы, партияның бодунуң хогжудезинин дуржулгазы делегейниң революстуг шимчээшкинниниң чедиишкинин апаргаң. СЭКП-ниң теоретиктиг ажыл-чорудулгазын, ооң принципиалдыг ленинчи политиказын, марксизм-ленинизмге үндезилеттинген социалистиг дем каттыштырылгазының сырый каттыжышкыны дээш, делегейниң бүгү коммунистиг шимчээшкинниниң чаңгыс эви дээш, буржуаз идеологияга, реформизмге, барыын болгаш «чөөн» оппортунизмге удур ооң чайгылыш чок демиселин акы-дүңмалышкы марксизмче-ленинчи партиялар түүлдугзунун көрүп, деткин турар.

XXIV съездиниң ажылдан кылганы тайбыңнаң Программазын боттандырар талазы-биле СЭКП-ниң даштыкы политиктиг угланышкынны бистиң чуртка коммунистиг тургузуушкунга, делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазын бижыглаарынга даштыкы талазы-биле таарымчалыг байдалдарны хандырын, ажылчын болгаш национал хосталгалыг шимчээшкинге дузаны коргүзүп турар. Ол угланышкын империализмниң агрессчи политиказынга удур, удурланышкак социал-системалыг күрүнелер-биле кожа-хелбээ догуиларының болгаш бот-бодунга ажыктыг ыллыр кады ажылдаарының принциптерин бижыглаарынче, бүгү делегейге социал чоптүг чорукту хандырарынче угланган. Ол угланышкын бүгү улустарның, бүгү кижи торелгетенинң эрге-ажының дүжүп турар.

Алдарлыг юбилейге — РСДРП-ниң ийги съездизиниң 70 чылынга белеткенин тура, партия организацияларының бүгү кежектеринің ортузунга пропаганда болгаш масса-политиктиг ажылды идепкейлиг калбартып чорудар ужурлуг. Бистиң парлаага, телевиденне, радио, нииттилел эртемнери бо талазы-биле хей ажылды кылып чорудар. Төөгүлүг юбилейге холбаштыр ацаа тураскаатынган уран-чечен, документалдыг болгаш эртем-тайылбырлыг фильмнерни коргүзерин, тематиктиг кежээлерин болгаш делгелгелерин организастаар херек. Ол ышкаш партия дугайында ленинчи өөредингге, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунун удуртур талазы-биле СЭКП-ниң бүгү делегейге төөгүлүг дуржулгазын, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниниң чаңгыс эви база сырый каттыжышкыны дээш ооң демиселин хамызы-биле тайылбырлаар ужурлуг.

Октябрьның 50 чылы-биле болгаш В. И. Ленининиң төрүттүнгениңден бээр 100 чыл ою-биле СЭКП-ниң XXIV съездизи-биле холбашкан документтерни калбаа-биле ажыглавышаан, бүгү идеологтуг ажылды «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бежен чылының дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде тодаргайлаттынган сорулгаларга дүүштүр ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин күштелдиреринче, 1973 чылдың улус ажыл-агый планнарын болгаш тоску беш чылдың ончалдарын хуусаа бетинде күүседнри дээш бүгү улусчу социалистиг чарышты калбартырыпче угландырар.

Совет кижилерни чаа-чаа ажыл-херектерже сорук киирбишаан, бүгү-ле х[illegible]нинти күштерни мобилизастап, Коммунистиг партия бистиң улустуң ленинчи угланышкынывыбиле коммунизмче бурунгаар бүзүреллиг аппар чоруур.

(«ПРАВДАНЫҢ» апрель 14-те мурнуку чүүлү).

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

болгаш облпрофчөвүлелде

ЧААГАЙЖЫДЫЛГАНЫ УЛАМ ЭКИЖИДЕР

«Чурттакчылыг черлерни чагаайжыдар болгаш арыг-шевер тургузар талазы-биле ажылдарны эң эки чорудары дээш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның, хоорайларның, национал округтарның болгаш районнарның Бүгү-россия социалистиг чарыжының дугайында» РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын күүседип, чурттакчылыг черлерниң чагаайжыдылгазының болгаш арыг-шевер байдалының деңнелин улам экижидер дээш база будүрүлгелерниң, албан организацияларының коллективтерниң, совхозтарның, колхозтарның болгаш чурттакчы чоннуң бо херекке калбаа-биле киириштирер сорулга-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлелин районнарның республиканың социалистиг чарыжын организастаар деп шиитпирин хүлээп алган.

Чурттакчылыг черлерниң чагаайжыдылгазының болгаш арыг-шевер байдалының талазы-биле тодаргай социалистиг хүлээлгелиг турар сорулга-биле район бүрүзүнүң девискээринде кодаа болгаш суур Советтерниң, колхозтарның, совхозтарның кудумчу болгаш аскедаа аттар дээш социалистиг чарышты организастаарының, чурттакчылыг башыңнарже газ киирип, газты аварий чок эдилээриниң, оруктар, көвүрүглер, тротуарлар, үер чайладыр буталар болгаш кудумчу чагаайжыдылга объектилерин тудар болгаш септээр талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш улус ажыл-агыйының планнарын күүседиринге эң бедик коргүзүглерин чедип алыры: башыңнар чанының, ылаңгыя кодаа суурларда кодан чанының участоктарын чуртаарыңга олар таарыныңаанар. Бижиктиг-хаяжыларга Бай-Тайгада «Тээлэ» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бөөраан фермазының инектерни хайдактап саап турары сонуургавчыг болган.

Дуржулга солчулгазының үезинде ийи районуң саанчыларының арагында социалистиг чарыштың кереэзи чардынган болгаш ацаа ат салдынган. Беш чыдың шиитпирлиг чылында ол кереэни күүседир дээш саанчылар ажылдан киирипкеннер.

Т. ТАЛГАНЧИК.

стволарының акша-хөрөңгизин ынаар киириштирерин чедип алырын Советтерниң Кызыл хоорай болгаш райкүүскомнарга дааскан.

Чурттакчылыг черлерни чагаайжыдар болгаш арыг-шевер тургузар талазы-биле ажылдарны эң эки чорутканы дээш районнарның Бүгү-россия социалистиг чарыжының мооң алдында негелделерни күүседир ужурлуг.

Чаагайжыдылга ажылдарын чедиишкинниг чорудуп, хоорайларның, суурларның болгаш кодаа чурттакчылыг черлерде чуртталга бажыңнарының капитал болгаш агар септелгезинин херек кырында акша түңү-биле коргүзүглерининң, чуртталга фондузун ажыглаарының (водопровод болгаш канализацияны бажыңнарга кииргени, төп одалганы тургусканы, чада клетказының чылыглаанны дээш оске-даа ажылдар); бажыңнарның көскү талазын хевир киирериниң, бажыңнар девискээрлериниң арыг-шеверин чогуур деңнелге тургузарының, чуралгы аварий чок эдилээриниң, оруктар, көвүрүглер, тротуарлар, үер чайладыр буталар болгаш кудумчу чагаайжыдылга объектилерин тудар болгаш септээр талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш улус ажыл-агыйының планнарын күүседиринге эң бедик коргүзүглерин чедип алыры: бажыңнар чанының, ылаңгыя кодаа суурларда кодан чанының участоктарын чуруумчудуп, оларны кажаалаары;

кудуктарны, суг дамчыдылгазының колонказларын тавырымчалыг байдалга тургузары;

девискээрлерни ногаанчыдары болгаш ногаан үнүштерни будүп тургузары;

хоорайларның, суурларның болгаш чурттакчылыг кодаа черлериниң арыг-шеверин санитар хайгаараалының органнарының негелделеринге дүүштүр чогуур деңнелге тургузары;

будүрүлге, организация албан черлериниң коллективтерни, колхозтарны, совхозтарны болуш чурттакчы чоннуң чагаайжыдылга ажылдарынга калбаа-биле киириштирери.

Республика социалистиг чарыжының түңнелин чылда кварталдан дөрт катап үндүрер болгаш бирги черни эзлээн районга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун 1500 рубль акша шаңналы-биле катай тыпсыр.

Шаңналга үндүргөн акшаның 70 хуузун будүрүлге, организацияга, албан чери болгаш совхозтарның чагаайжыдылга ажылынга эң идепкейлиг киришкен ажылчын болгаш албан-хаакчыларынга, колхозчуларга тыпсыр. Ооң 30 хуузу-биле ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүскомнарының, чуртталга-коммунал организацияларының ажылдакчыларын, хей-нииттн организацияларының активтерин база бажың болгаш кудумчу комитеттер кежигүннерин шаңнаар.

Районнарның социалистиг чарыжын удуртур болгаш түңнээри-биле республика комиссиязын тургускан.

НЕМЕШКЕН ОЛЧА

Төскү беш чылдың шиитпиринг үшкү чылында совхозтуң хойжузары Ооржак Омчаа, Сарыглар Хапылак, Сат Чүдүүмаа, Кара-Сал Дүкей-оол, Сат Сүге олар төрүүр 100 хойга онаалтыр 100 хураганны алырын хүлээнген.

Май мурнуңу күш-ажылчы ээлчээнде берген созүүге төлептиг ээ боор дээш малчыннар кызымак ажылдан турар. Бирги кварталдың түңнели-биле Ооржак Омчаа төрүүр 100 хойдан-на 101 хураганны алган. Төрүүр 100 хойга онаалтыр Сарыглар Хапылактың олчазы О. Омчаанының-биле ден. Ооң коданында 325 хураган онча-менди.

— Бис хойжулваш, чаа-ла часче шилчип турарывыс бо. Моон мурнунда сүт-бөөраан фермазынга ажылдап турдувус. Мен тарып боозадыгга пунктузунга техниктеп-даа, фермага саанчылап-даа турдум. Мал ажылы эң чымыштыг деп билир мен. Ам дузалакчы болуп хойжулавышаан, улуг уруум-биле сакманщиктеп ажылдап тур мен. Мал оолдаашкыдының үези чайшөлээн чок-ла болду. Дүне база уйгу чок тура ховар— хураганнар баскылажып калаптайн-на, төрээн хой хураганын базыптайн-на дээш ээлчежип дежурныйлаар. Эртен, кежээ хураганнарны иелеринге ыдар, тоттур эмзиртир. Оътка киргеннерин-даа, чаштарын-даа хүндүс ажаан хайгаараар. Өске сакманщиктер-даа хереглевейн 325 хураганны доруктурдувус. Ам-даа 23 хойнуң хураганнарын манавышаан бис. Малга, ылаңгыя чаш малга час берге болур ажыктыг дээрзин билгеш, малга хайгаараалывысты күүптелдирип турар бис — деп, Вера Чүдүүмовна Байлак чугаалап орар.

Чүдүүмаа Чыракаевич, Мандарый Доржуевна Саттар мал ажылынга үр ажылдаан, арга-дуржулгалыг өг-бүле Кулузуннуг-Өдектиң девискээр одарларын хойжу өг-бүленің хойларының деңнел-күжү багай эвес, коданның малы дөгере ооллаңкан. Алдынган 320 хураган менди доругуп, харын эки ажаалгалыы-биле силиг-даа, ботхуру аажок. Олар 100 хойдан-на 100 хураган ап, хүлээлгезин күүсеткен.

Кара-Сал Дүкей-оол биле Сат Сүгенің коданнарындап ам-даа хей хой хураганнавр. Малдаан коданнарының ажаалдазып экижитпишаан, чаш хураганнарның доруулгазынче кичээнгейин кошкатпайн турар. Бо хойжулар 100-тен-не 91-92 хураганны онча апкан.

Бо үстүнде ады киргеи хойжулар Май 1-ниң байырлалын толептиг ижи-биле уткуур дээш тура-соруктуг ажылдап, коданнарда немешкен арбын олчазынга менээргенмейн, часкы кавыскага малды алыспас дээш хол дыңзыг ажылдап турарлар.

М. СЕВЕЙ.

КЕЛИР ҮЕНИҢ МЕХАНИЗАТОРЛАРЫ...

Кызылдың автошколазын доозган чолаачыларга республиканың булуң бүрүзүнге ужурашып болур. Бөгүн ында база хей ооллар болгаш кыстар өөренип турарлар. Олар тоску беш чылдың үшкү чылының часкы, чайгы болгаш иүскү хову ажылдарынга үлүүн идепкейлиг киириштирер деп сорулганы салып алган өөренип турарлар.

ЧУРУКТА: автошколаның курсантылары Кара-Сал Кыргыс-оол, Владимир Бөдей-оол, Байыр-оол Чаш-оол олар башкызы Дадар Бегзиниң тайылбырын дыңнап турлар.

А. КРИВОНОШКИННИҢ фотозу.

ХООЧУН ТУДУГЖУ

Тываның кодаа черлеринде бооп турар социал чаартылгалар тудугжу, бызаңчы деп сестер-биле ханы харылзаалыг. Чөөн-Хемчик районнуң Баян-Талада «Октябрь 30 чылы» колхозта сес чыл школазын 1973—74 өөредилге чылынга чедир ортумак школа кылдыр алгыдар дээш ажыл бо хүннерде хайныышкыныг чорүп турар. Кодаа тудугжулар ук тудугну ораанчок төгүде бергеннер.

— Бүгү колхозчуларның нииги хуралынга бар арга, курлавырларны санап көргеш, суурувустуң культурлуг амыдыралынга база бир чугула тудуг болур бо объектинни июль 1-де ажыглалга киирер деп бедиткен хүлээлгени алган бис. Бистиң тудугжуларывыс-биле барып, чугаалажып көрүнер. Чижээлээрге, Кертик-оол Күүлар бодунуң мергежилинге хей аныяктарны өөреткей кижи—деп, колхоз даргазы эш М. Мирчининиң чагыын ёзугаар колхозтуң тудугжуларының ажылдап турган черинге чедип келдим.

Школа тудуунда ажылдап турар 20 хире бызаңчыларның хей кезии аныяктар. Оларның ажылын углап-баштап турар хоочунчаларның бирээзи Кертик-оол Күүларның күш-ажылчы намдары-биле каксы аарак-даа бол танижарга, аныяк салгалга амыдыралчы үлегер-чижек болуру черле тодаргай.

Узун дурт-сынныг, делгем эгиннерлиг, чазык шырайлыг тудугжу эш Бууларны Баян-Таланың улуг, бичe чоңу чүгле таныыр эвес, харын хүндүлээрлер. Оны аңаа адыбиле эвес, Начын деп адаарлар. Чүге дээрге, ооң назы-харыы бежен ажа берзе-даа, байыр-наадым хүннеринде аныяк мөгелернин аразынга олуруптар, тыва хүрежин ам-даа кагбааны ончуг-солун.

Чаа школа тудуунга аңаа ужуражы бергеш, чугаа кадында:

— Тудугга нииттиги-биле каш чыл ажылдап тур силер, Кертик-оол Сувур-оолович?— деп, оон айтырдым.

Томаанныг болгаш күш-ажылга топтуг аажы-чаңныг тудугжум кезек бодангаш:

— 1938 чылдан бээр—дээш, эрткен күш-ажылчы оруун допчулай аарак чугаалап берди.

... 1938 чыл. Баян-Тала сумузунуң чону чаа школа тудуп эгелээн. Амгы суурнуң орнунга хуу араттарның диливдек-диливдек тарыгга шеддери, өглери көстүр турган. Школаны долгандыр суур тургустунуп эгелээн. Оя үеде тудуг ыяжын тайгалардан сөөртүп алыры дыка-ла берге турган. Күүлар керек өөрү-биле кады кыш-чай чок тайгага чымчак ыяшты дилдиргеш, ону шанактыг аяттар-биле үндүр сөөртүп турган. Баян-Тала суурнуң эге тавага ынчан салдынгаш, 1947 чылда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң төвү болган. Оя үеден эгелээш бо хүннерге чедир суурнуң кол-кол тудугларын эш Күүлар тутчуп, кылчып келген.

— Суурувус ыынчаар-ла өзүп келдя. Ынчан дыка улуг деп турганывыс эге школа ам ортумак школа апарганы олдур. Спорт залдыг бо школаны өөредилге эгелээринин бетинде күүне комиссиязынга дужаптарынга бүзүреллиг бис—деп, хоочун тудугжу чугаалады.

К. МОНГУШ,

Баян-Тала 8 чыл школазының башкыты.

Саанчылар керээ чарган

Бай-Тайга биле Барыын-Хемчик районнарның саанчылары эрткен пииттаныр хүнде Бижиктиг-Хая сүт-бөөраан фермазынга чыглып келгеннер. Барыын-Хемчиктиң ол мурнакчы фермазынга олар бот-боттарының дуржулгазын солушканнар. Аңаа саанчылар, партия, комсомол болгаш Советтер ажылдакчылары, ажыл-агыйларның удуртуучулары ферма ажылында чедиишкиннерни болгаш четпестерни тодаргайбиле чугаалашканнар.

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бөөраан фермазы бо чылдың бирги кварталының сүт будүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалдазын ажыр күүсеткеп. Фермаяың саанчылары кварталда бир инекке онаалтыр ортумаа-биле 315 килограмм сүт саар тургеш, 361,5 килограммны сагганнар. Инектеп ажаалдазының болгаш чемгерилгезинин ачызында чедип алдынган бо түңнелди алчылар мактап тургыннар. Ынчалза-даа ында механизацияны ажыглавайн турарынга олар таарыныңаанар. Бижиктиг-хаяжыларга Бай-Тайгада «Тээлэ» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бөөраан фермазының инектерни хайдактап саап турары сонуургавчыг болган.

Дуржулга солчулгазының үезинде ийи районуң саанчыларының аразынга социалистиг чарыштың кереэзи чардынган болгаш ацаа ат салдынган. Беш чыдың шиитпирлиг чылында ол кереэни күүседир дээш саанчылар ажылдан киирипкеннер.

Т. ТАЛГАНЧИК.

ЧАРЫШ КАЛБАРГАН

Мал ажылының продуктуларын будүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозунуң ажыл-ишчилери беш чыдың шиитпирлиг үшкү чылының баштайгы айларындан бээр шудургу ажылдап келген.

Бирги кварталда совхоз күрүнеге эът садар планын 161 хуу күүсеткен. Сүт садарының даалгазын — 117,7 хуу боттандырган.

Ажыл-гыйның / сүт-бөөраан фермаларындан Көк-Чар фермазы социалистиг чарышка бирги черни эзлээн.

К. АРАЙБАН.

Суггаттыг черлерни долу ажыглаар

Часны суггарылганы 44 муң гектар черге, ийиги суггарылганы 30 муң гектар черге чорударын болгаш суггаттыг черлерден тараанның 15 центнерден, картофельдиң 120 центнерден, ногаанның 200 центнерден, силос культураларының 250 центнерден, хей чылдыг үнүштерниң 25 центнерден эвээш эвес дүмүдүн алыр. Бо дээрге, республиканың суггатчыларының 1973 чылда, тоску беш чыл планын күүседиринің шиитпирлиг чылында алган социалистиг хүлээлгезин-дир.

Ол хүлээлгени алдарлыыбиле күүседир дээш Улуг-Хем районнуң суггатчылары частын бо хүннеринде шуурургы ажылдап турарлар.

Улуг-Хем районнуң ажылагыйларында 8730 гектар суггаттыг чер бар, ооң 7120 гектары тарылга шолу. Ол шолден 106800 центнерден эвээш эвес тараанны өстүрүп ап болур. Эрткен чылын «УТКА 25 чылы» совхозтуң суггатчы звенозу бир гектарга онаалтыр арбайның 27 центнер хүмүүн алган. Ооң деңнели-биле алыр болза, Улуг-Хемчилерниң чүгле суггаттыг черден алыр тараазы 20 муң тонна чеде бээр. Ону «Х Улуг хүрал» колхозтуң, «Куш-ажылдың хостуу» совхозтуң болгаш оске-даа ажылагыйларның суггатчыларының дүжүлгазы бадыткап турар. Ынчыг түрбүже, суггаттыг черлерни чоп ажыглавайн турар бис. 1972 чылда 400 гектар черге каныг-даа культура тарыттынмаан. Чаа-ла чашпанга үгленип чайлаан. Часкы-даа, чайгы-даа суггарылганың планы күүсеттинмээн. Ылангыя чайын суггарган черниң хемчээлиниң 1300 гектарын ашпайн барганы үе ажылдың организае чогуу көргүскен. Чамдык черлерни суггарганының шынары коңчуг кулу. Мынчыг харыысалга чок чоруктуң түңнелинде чүс-чүс тонна тараанны чедир албайн турар бис.

Улуг-Хемде суггарылга системазының эргелели алаан ажылдарны кылган. Чүгле эртикен чылын безин бугалар ишпинге тырылган 52 муң кубометр довуракты болгаш бөкту аштаан, суггарылга системазының капитал септелгезинге 12,5 мун рубльди үндүргеп. «Куш-ажылдың хостуу» совхозтуң 120 гектар суггаттыг черинге тарылга эвлечештирилгезин шингээткен. «Найырал» совхозтуң 40 гектар ногаа шолун суггарылга агрегады ажыглаарынга таарыштырган. Бистиң эргелеливистиң кылган ажылдарының моон-биле кызыгаарлаттынмазы биидингир. Бир эвес ажыл-агыйлар биске үргүлчү хүзалашкан болза, түңнел ооң-даа ээре болур ийик.

Районнуң суггаттыг черлериниң бир гектарынга эртикен чылдың өртүмаабиле 24 килограмм минералдыг, 4 центнер органиктиг чемиштидилге төктүнген. Бо чылгы байдал база-лз өөрүнчүг эвес: ховуже үндүрзе чогуур 14,5 муң тонна өдектиң 300 тонназын «Куш-ажылдың хостуу» совхоз, 600 тонназын «Улуг-Хая» совхоз совөткен.

Ажыл-агыйларда четчир санныг керексел болгаш түскай ишик-зеп чок. Ол түржүк суггатчыларның дазызызы безин амдыгаа чедир кылдынмаан. Ооң уламындан доктаамал звенолар организастаары берге. Үредген бугаларны септээринче база чаа буганы казарынче ажыл-агыйларның удуртукчулары чогуур сагыш салбайн турар. Ооң чижээн, «УТКА 25 чылы» совхозтуң ол ажылдарга үгле 730 рубль чарыгдаарын планда көргени херечилеп турар.

1973 чылда чер ажылының тараа болгаш оске-даа продуктуларын будүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш чер ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришкен ажылдың организае чогуу көргүскен. Чамдык черлерни суггарганының шынары коңчуг кулу. Мынчыг харыысалга чок чоруктуң түңнелинде чүс-чүс тонна тараанны чедир албайн турар бис.

Улуг-Хемде суггарылга системазының эргелели алаан ажылдарны кылган. Чүгле эртикен чылын безин бугалар ишпинге тырылган 52 муң кубометр довуракты болгаш бөкту аштаан, суггарылга системазының капитал септелгезинге 12,5 мун рубльди үндүргеп. «Куш-ажылдың хостуу» совхозтуң 120 гектар суггаттыг черинге тарылга эвлечештирилгезин шингээткен. «Найырал» совхозтуң 40 гектар ногаа шолун суггарылга агрегады ажыглаарынга таарыштырган. Бистиң эргелеливистиң кылган ажылдарының моон-биле кызыгаарлаттынмазы биидингир. Бир эвес ажыл-агыйлар биске үргүлчү хүзалашкан болза, түңнел ооң-даа ээре болур ийик.

Районнуң суггаттыг черлериниң бир гектарынга эртикен чылдың өртүмаабиле 24 килограмм минералдыг, 4 центнер органиктиг чемиштидилге төктүнген. Бо чылгы байдал база-лз өөрүнчүг эвес: ховуже үндүрзе чогуур 14,5 муң тонна өдектиң 300 тонназын «Куш-ажылдың хостуу» совхоз, 600 тонназын «Улуг-Хая» совхоз совөткен.

Ажыл-агыйларда четчир санныг керексел болгаш түскай ишик-зеп чок. Ол түржүк суггатчыларның дазызызы безин амдыгаа чедир кылдынмаан. Оон

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«Шын» солуннуң шериг-патриоттуг үндүрүлгези

№ 6 (12)

Дайынчының чагаазы

ТЫВАДАН БАРГАН ООЛДАР

Шериг албаны эрттирип турар ооларга хостуг үе бо-ла туруп кээр. Ону аңгы-аңгы ажыглап турар бис. Мен бодум биспин кезектин үрер хөгжүмүнде өөренип турар мен, өскелеривис ном номчуурунга көнчүг ынактар, оларны библиотекага кижи бо-ла көөр, а чамдыктарывыс спорттуң янзы-бүрү хевирлери-биле «өннүктежип» турарлар.

Дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиинцери болуп шылгарап турар тыва ооллар биспин кезекте, хөй. Чөөн-Хемчик райондан келген механик-чолаачы Петр Донгак, зенитчик Юрий Монгуш, артиллерист Валерий Куулар. Эрзинден келген артиллерист Сергей Сам, Барыын-Хемчик чүрттүг, артиллерист Василий Хомушку оларга чоргаарланып турар бис. Оларны командирлери туржук, а кезектиң командылал чери мактап турар.

Боттарывыс чүрттүң аңгы-аңгы районнардан келген-даа болзувусса, аравыста найыралывыс аажок. Биспин ооллар кадыг-бергени ажып эртип чанчыккан.

Биспин ооллар дайынчы хүлээлгемни эки эртиреринге улуг идигни берип турар.

Чоокта чаа биске болуп эртен шериг өөредилгезинге база багай эвес кириштим.

С. ЧАДАМБА,
Н кезектиң дайынчызы.

Спортка ынак мен

Хабаровскиде шериг албан-хүлээлгемни эртирип турар мен. Шеригге келге-ле, ам ийи чыл чоокшулап, бо үеним иштинде дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергинии болур дээш кызып келдим. Артиллерия шерининиң взвод командиринин оралакчызы болбушаан, шеригге чаа келдирткен аныяк дайынчыларны өөредип турар мен.

Хостуг үе-шагымны шын ажыглап, кезектиң библиотеказындан янзы-бүрү номнарны номчуп, шеригден халашкан дээди өөредилге черинче киреринге белеткенип эгелээн мен. Оң ышкап спортка ынак мен. Ылангыя кезекке болгулаан боке маргылдааларынга киришкеш, эки түннелдерни чедип ап келгим. Бо чорук мээн дайынчы хүлээлгемни эки эртиреринге улуг идигни берип турар.

С. ЧАДАМБА,
Н кезектиң дайынчызы.

Кызыгаарчы Николай Савинцев бодунуң ыдыктыг хүлээлгезин ак сеткилдиг эртирип турар. Ол кезекке келгеш бир чыл чаа чедип турар болза-даа, командирлерниң мактаалын ол келген.

Комсомолчу Савинцев чүле шериг албан хүлээлгезин кончуг эки өөредилге, чүрүмбиле эртирип турар эвес, а хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг. Ол кезекте журналчы пропагандистерниң бирээзи.

ЧУРУКТА: кызыгаарчы Николай Савинцев.

Төрээн чүрттү карак өөд деп камгалаар ыдыктыг хүлээлгезин кызыгаарчылар эрестив күүседип турар. Оларның өөредилгези янзы-бүрү. Чамдык дайынчылар радиохарылзаанның нарын техниказын мергежилдии-биле шинээзидип ап, ону дайынчы хүлээлгезин эртиреринге билдилиг ажыглап келгеннер.

Бичө сержант Николай Тухненконуң (чуруктан) аныяк кызыгаарчыларны радиохарылзаага өөредип турары.

Бо хүннерде кызыгаарчы-харылзаачылар Тишелге хүнүге үткүштүр чарлаттынган социализмге чарышка идепкейлиг киржип турарлар. Оларның хөй кезии «Совет Армиязының тергиилиг деп хөрек демдээн чедип алыр дээш дайынчы болбаш политиктиг белеткелге идепкейлиг чоруур көргүзүп келгеннер.

Кызыгаарчыларның хөй кезии комсомолчулар. Олар хөй-ниитиниң ажылдарынга идепкейлиг киржип, спортка хандыкшылдың көргүзүп турарлар.

А. ЧАРАШ-ООЛДУҢ фотолары.

ТУРАСКААЛ

Новелла

Аңаа дайынчы Күдерек чагаазын төндүр бижээш, чаңчыккан аайы-биле номчаан.

«Биспин шериг албаны эртирип турар кезээвистиң чанында суурга Совет эрге-чагырга дээш аңы-тынын берген кызыл партизаннарга моңге тураскаалды бөгүн ажыттыр. Оон ажыдыышкынының хүндүлүг таныышларынга турар аас-кежиин онаашкан алды дайынчының бирээзи болганымны сонуургадырыл.

Тураскаалды байырлыг байдалга ажыттыр. Шоолуг улугда эвес, биспин Туранывыста тураскаал ышкаш, бажында беш адыр кызыл сылдыстыг тураскаалдың баарынга, автоматтарывысты хөрекке чыпшыр тутказ, шериг ёзу-биле шимчеш-даа дивейн турдувус. Менче үткүй көрүп турган пионер ооллар, «Дүргеи-не солдат болуп, Төрээн чүрттү камгалаар ыдыктыг хүлээлгени багай эвес өөредилге, чүрүм-биле эртирип тур мен. Ылангыя үрер хөгжүмүге мени өөредип каан башкым—Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Константин Чүлдүмович Дамдынга өөрүп четтиргенимни илередип чоруур мен. Оон ачызында мен кезектиң үрер хөгжүмүнде албан-хүлээлгемни багай эвес эртирип чор мен.

Николай ОНДАР,
Н кезектиң дайынчызы.

Амгы аас-кежиктиг үе дээш амы-тынын артынга каггаш тулчуп чораан хоочуннар чүве чугаалап турда, орден-хавыязы хөрээн долган бир акый шаанда Кочетовтуң шерии-биле кады тулчуп чорааның, бодунуң дүнмазын Сталиниң мурнуу эдектеринге өскүнганын чугаалады. Оларакый-биле ужуражып, көөрежир дээш четтикпедим. «Силерни биспин Тыва чон утпаан, мадырлыг кызыл партизаннарга моңге тураскаал мээң чараш хоорайым Туранда база чоргаар кестүп турар» — деп, бир хостуг үеже ол кижиге ужуражып чугаалаар

ЧУРУКТА: Туран хоорайда кызыл партизаннарга тураскаал.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Эрес-маадырлыг чоруктар

ЧИТКЕН АҢЧЫЛАР

Кызыл туктуг ырамны Чөөн-чүүтүң шериг округу. Кожа суурдан штабче телефоннап келген. Ол суурда дүвүрээзин болган: аңчылар Владимир Сысоев биле Борис Яковишин тайгадан өөп келбейн барганнар.

Командир дораан-на дилээшкинни организастаан. Орукче ийи болук дайынчылар үнүпкен. Дээрже вертолёт база-да үжүпкан. Дыка хөй үе кандыг-даа түңнелди бербээн. Бир болук кандыг-даа чедишкин чок өөп келген. Ийиги балыктеп чамдык дайынчыларны кезекче дедир чорудупкан. Оларның удуртукчузу лейтенант В. Матюх кезек болүүнүң санинструктору, моон мурнунда альпинист чораан биче сержант Наседкинни болгаш өм-не шыдамык дайынчыларны, сержантыларны бодунга арттырып алган.

Бедик дагның бир ийемдик черинге чораап олар кижилерниң дуза дилээн үннерин болгаш чүглүп баткан даштарның даажын дыннап каапнар. Аңчылар кошкеге таварышкаш, чүглүп баткаш, дагның ортузунда чалым хаядан түттүнүп алган бо турганнар.

Сержант В. Тухачев шөйген хендир дамчыштыр донуп-дожаан кижилерже бадыпкаш, оларны турган черинге арай деп чоруап экелген. Бирги класстың ужудукчузу, вертолёт спортунуң мастери майор П. Лебединский вертолёдун чалым-хаялыг черге мергежилдии-биле хондурупкаш, айыылга таварышкан аңчыларны аалынга чедирери-биле ужушкан.

Капитан В. КАВЕРИН.

УЖУДУКЧУЛАР ДУЗАЛААН

Колхозтуң балык-тывышчылары хөлден балыктаары-биле эртен эрте чорупканнар. Олар балыктап чаңчыккан черлеринге чеде бергеннер.

Дал дүшт турда, агаар хенертен бакшырап эгелээн. Күштүг хат хадып келген. Дош чарлып эгелээн соонда, балыкчылар аңгы дошка артқан. Оозу эриктен ырап чорупкан.

Айыыл болганының түскай медээзин ёвүгаар балыкчыларга дузалаар дээш офицерлер Л. Попов биле В. Меркулов оларның удуртулгазы-биле вертолёттар дээрже ужуп үнүпкен. Олар биче бедикке ужудуп чораап, дош кырында кижилерни тып алганнар.

Удаваанда командирге олар онаалганы ак сеткилдиг күүсеткенииниң дугайын дыннатканнар. Балыкчыларның амытыны ынчалар камгалаттынган.

Лейтенжовник Ю. ОРЛОВ.

ХЫП ТУРГАН БАЖЫҢДАН

Шериг кезээниң болуктеринге өөредилге кидин түлүк чоруп турган. Чамдык дайынчылар шериг чыскаалын, а өскелери массалыг үзүткаашкынның чепсээнден канчаар камгаланырының аргазын өөренип турганнар. Хенертен бирже кижи алгырган:

— Өрт!

Каш-ла секунда эрткенде сержантылар болгаш дайынчылар хып турган бажыңга чедип келгеннер. Чалбышталган бажыңга бир-ле дугаарында ефрейтор Виктор Корнев хадып келген. Өртténген бажыңда бичии кижиниң алгызын ол дыннап каан. Дуза көргүзери-биле ол далажыпкан. Ыш каракгарны дүй ап, тынып бачыдадып турган. Ынчалза-даа дайынчы бурунгаар чүткүвүшаан. Удаваанда ол холунда бичии кижини тудуп алган өөрүшкүлүт маңнап үнүп келген.

Капитан Н. КИСЕЛЕВ.
(«Красная звезда» солуундан).

«Красная звезда»

«Красная звезда» солуп бо чыдыын ийиги чартыында чүүү бижиирил? Ол дугайын билип алыры артык эвес.

Ук солуп — ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң төп органы, биспин чүртүвүста сураглыг солуннарның бирээзи. Оон бирги номери 1924 чылдың январьда үнген.

«Красная звезданың» төөгүзү биспин армияның болгаш флоттуң төөгүзү, оон эртнеи оруу-биле тудуп холбашкан. Ол — совет дайынчыларының, фронтучуларының ынак солуну. Ону ам ажылчын-даа, колхозчу-даа, тудугжу-даа, кадарчы-даа, эртемдеп-даа чагыдып алган номчуп турар.

Шериг эртемииниң болгаш совет шериг тургузуушкунуңуң чугула айтырыгларының, шериг хереженге эртем-техниктиг дешилгенииң саадарының дугайында солуп чүүлдерии доктаамал парлаар. Ол ышкап совет дайынчыларының амыдыралын, оларның дайынчы база политиктиг өөредилгезин номер бүрүзүнге чырыдар. Ол дугаймында чуруктарны, репортажтарны, корреспонденцияларны, очерктерии үргүлүү үндүрер.

Офицер болукаап чоруур ооллар ол талазы-биле кандыг дээди шериг училищезинче кирее эки дээрзин солуидан билип алыр.

Солуннуң ажылында чугула угланышкынының бирээзи — аныктарны революсчу, дайынчы чаңчылдарга кижизидери. Бо талазы-биле солуи материалдарны «Дайынчы алдар» деп рубриканың адаа-биле парлаар.

«Даштыкы армиялар болгаш флоттарда», «Даштыкыда шериг херээ» деп рубрикаларны уламчылаар. Оон номчукчу хөй-хөй чаа чүүлдерни билип алыр. Пятницада үнер номер бүрүзүнүң бир арыын куш-культурага болгаш спортка тураскаадыр.

Бо солуннуу чагыдып алыгар.

И. КРАВЧЕНКО.

АДЫГЕЙ БО ХҮННЕРГЕ

МВР РТЧ-ниң дыңнадыы

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаа улустар аразының Вьетнам талазы-биле конференциязының киржикчилери чүрттарның чазактарынга дыңнадыын чорудуп берген. Париж дугуржулгазынга болгаш оон капсырыда протоколдарынга ат салганының соонда МВР-нин Революстуг түр чазаа база ВДРнин чазаа-даа од документилернин бүгү негелделерин шыңгыы сагып келген. МВРниң Революстуг түр чазааның чагыргазында турар девискээрлерде национал чөпшээрежилгениң политиказын чорудуп турар болгаш улустуң эргe-шөлээлиг түрары магадыраттынган. МВР-нин Революстуг түр чазаа түттурган 128 шериг болгаи хамааты кижини АКШ-ка, Вьетнам Республиканың чазаанга — 5433 кижини Париж дугуржулгазының 8 дугаар түүлүнге дүүштүр эгидип берген деп, дыңнадыгда чугаалаан.

АКШ болгаш Сайгон администрациязы Париж дугуржулгазының хөй-хөй чүүлдерин үргүлүү үреп турар деп, дыңнадыгда оон ынай демдеглээн. Сайгон талазы 1973 чылдың январь 28-тен март 28-ке чедир үениң дургузунда үк дугуржулганы 67762 катап үрээн. Ол үүлгедиглер, ылангыя МВР РТЧ-ниң чагыргазында турар девискээрлерии боолап, бомбалаанындан, ол девискээрлерге удур черге дайылдажышкыннар чорудуп келгениден көзүлген. Сайгон администрациязы түттурган ийикпе хоруглалда турар бүгү шериг албанныларны хүлээдип баэриинден база ойталаан,. МВР РТЧ-ге чангыс-даа хамааты кижини эгидип бербээн болгаш түс-чүс муң хамаатты кижилерни чандырып баэрин боогдап турар. Ындыг турбуже оон МВР РТЧ-ге чорудуп берген дазызында 5000-на кижини кирген.

Сайгон администрациязы дөрт талалыг каттыжкан шериг комиссиязының база контроль болгаш дайгаарал талазы-биле улустар аразының комиссиязының ажыл-чорудулгазын боогдап, бодунуң контрольдап турар девискээрлериниң күчүлелдии албан чөрлерин быжыглап, чоннуң эргелерин бадымчалап, ийи вьетнам талаиың аразында сүмележилгелерде оон төлээлериниң чүкээлажышкыннар чорударынга шаптыктаар дээш чүүл-бүрү оралдажышкынларны кылып турар. АКШ Мурнуу Вьетнамны шериг күжү-биле долгаараазарын чүүл-бүрү хевирлиг уламчылап турар. Ылангыя, америк шериглер ында чепсегелиин арттырып каан, шериг базаларын дужүрбээн. АКШ Мурнуу Вьетнамче шериг техниказын октаарын үргүлүүлеп турар деп, дыңнадыгда демдеглээн.

Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын үрээрин АКШтың болгаш Сайгон администрациязының соксадырын, үк дугуржулганың база «Улустар аразының Вьетнам талазы-биле конференциязының актызының» бүгү негелделерин шыңгыы хүндүлеп, боттандырарын дыңнадыгда негээн.

МВР РТЧ Париж дугуржулгазының 60 ажыг хүн дургузунда күүсетиниип келгении «Улустар аразының Вьетнам талазы-биле конференциязының актызынга» ат салган чазактарга дыңнатканы болгаш үк дугуржулганы үреп турар үүлгедиглерии шинитпирлиг буруу шаварын база ол дугуржулганы болгаш «Улустар аразының Вьетнам талазы-биле конференциязының актызын» шыңгыы сагыырынче утпанган хемчеглер алырын түс-түс чазактарга саналдаан.

Кубаның төөгүзүнде чугула үе-чадалар

ГАВАНА. СЭТА-ның корр. В. Фесенко дамчыткан:

Куба бо хүннерде политиктиг болгаш куш-ажылчы улуг кодураүүшкүнүүр чурттап турар. Кубаларга апрель —тураскаалдыг хөй-хөй хүнмерлиг ай. АКШ-тың девискээринге хоргадап турган контрреволюсчуларның самолёттары 1961 чылдың апрель 15-те Кубаның тайбын хоорай, суурларын араатанзыг бомбалаан. 1961 чылдың апрель 16-да ол чепсектиг халдаашкынның айылынга таварышканнарның тураскаалын демдеглээринин митингизи болган. Анаа Фидель Кастро чүве чугаалаан. Куба улустуң тура-соруун илергейлеп чугаалаан, куба революциянын социалистиг утка-шынарлыын ол чарлаан.

АКШ-ка өөреткен болгаш ан чаа америк боо-чепсек-биле чепсеглээн контрреволюстуг дээрбечилер апрельдин 17-де Плайя-Хиронге дүжүртүнүп алган. Ол дүржок үүлгедиг бүүрап дүшкен.

Плайя-Хиронга тиилелге куба улустуң чангыс эвиниг болгаи сырый каттыжышкынының тодаргай херечизи болган. Революцияның чаалап алышкыннарын оон түүлүнга чедир камгалаар чайгылыш чок шинитпирлиин ол көргүскен.

Кубаның ажылчы чону Плайя-Хиронга тиилелгении 12 чыл оюн социалистиг тургузуушкунуун бүгү участоктарында малыпчы ажыл-биле үткүп турар. Бо хүннерде үлетпүрге, көдээ ажыл-агыйга, транспортка бүдүүлгениң ажыктыын бедиидери дээш демисел калбаа-биле нептерээн. Сафраның шинитпирлиг уе-чазы — апрельде чурттуң кол байлаз — чигир бүдүрерин соксаал чок кандырарынче оназа кичээнгейни салып турар.

Кубалар алдарлыг хүнүү байырлап, республикага берге хүннерде анаа Совет Эвилелиннин көргүскен деткимчезин бедии-биле үнелеп турар.

ЧӨПТҮГ ЭВЕС ҮНДҮРҮГГЕ УДУР

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корр. В. Шеховцев дамчыткан:

Үндүруг онаарының чөптүг эвес, дорамчылалдыг системазынга удурланырын массалыг илергейлээринин чалгыы Каттышкан Штаттарга калбара хона берген. Олча-ажык үндүрүүн үзе төлээринин сөөлгү хүнү — апрель 16-ны сенат кежигүнү Г. Белямон «бакчаланныг понедельник» дээн. Американнар ол хүн федералдыг иштинги орулгалар бюрозунуң Нью-Йоркта, Бостонда, Лос-Анжелесте, Портлендиде, Чикагода, Хьюстонда болгаш АКШ-тың өске-даа хөй-хөй хоорайларында салбырларының чанынга чыылган. Олар үндүруг онаарының барымдаалаттынып турар хоойлужудулгазын боттарының хүлээвейн турарын тодаргай медеглээн. Ук хоойлужудулга үндүрүгнүң кол үүргезин чоннуң эң ялыларынга, ортумак ыдылдыгларынга онаагаш, хөй-хөй үндүруг төлевиринден байларны болгаш улуг-улуг америк бүдүүлге каттыжышкыннарын «хос эрттирип» турар. Сенат кежигүнү Маскинин чижеглей санап көргенин баугаар алырга, америк миллионерлер болгаш монополиялар «хос үштүнарының» ол кажарлаашкыннарын ажыглаан, боттарының төлээр үжүрлүг үндүрүү — 9 миллиард долларны чылдыңна шингээдип ап турар.

Гэллап институду болгаш Луис Харристиң удуртуп турар шинчилел черии хөй-ниитиниң сагыш-бодалын бүгү чуртка айтырып көргеи. Үндүруг онаарының барымдаалаттынып турар системазынга американнарның хөй нуруузунуң таарыынмайн, ону буруу шаап турары оон билдингеи. Америк ажыл-ишчилерниң удурланышкын илергейлээри бүгү чуртка чалгып үгеш, ол бодалды балыткаан. Удурланышкын илергейлээри калбарышкынныг болгаш организастыг эрткен.

УРАН ЧУРУЛГА НЕДЕЛЯЗЫ

Тыва АССР-ниң Чуруукчулар эвилели республиканың 60 маадыр аттыг музейинде тыва чуруукчуларның чураан чуруктарының долгелгезин организастаан. Ол — апрельдиң 17-ден 22-ге чедир ажылдаар.

Бо болза удавас ажыттынар ССРЭ-ниң Чуруукчулар эвилелиниң IV-ну съездизинге турасхаттаан тыва чуруукчуларның акварель ажылдарының долгелгези болур. Мындыг долгелгени бистиң республикада бирле дугаар организастаан.

1970 чылда Москваның, Ленинградтың болгаш эвилелдешкен республикаларның акварель чурулгазының белүк мастерлери Тывага чораан болгай. Оларның-биле кады бистиң чуруукчуларывыс районнар кезип, бир ай ажыт ажылдаан болгаш оон түннелин түскай долгелгеге көргүскен. Ол чуруукчуларның биске келгени, кылган ажылдарын дамгызыры — Тывага акварель чурулгазының сайзыралынга эгени салган.

Оон бээр үр эвес үе эрткен-даа бол, аны долгелгеге М. А. Петров, Ю. Г. Курский, Л. Р. Спрыгин, Т. Е. Левертовская, Г. Л. Торлук, Л. Д. Протасов, И. Я. Кузнецов, И. Н. Игнатенко, Ю. М. Данилов болгаш өскө-даа чуруукчуларның 50 ажыт ажылдаорны киргеген — улуг чедишкин болур. Ында тематиктиг чуруктар, бистиң черивис бойдузунуң чурумалдары, портреттер болгаш натюрморттар бар.

Бистиң бо долгелгевис 1974 чылда Томск хоорайга эртер «Социалистиг Сибирь» деп улуг долгелгеге белеткелдиң эге базымы болур.

Апрель 16-22 хүннеринде Россия Федерациязының Чуруукчулар эвилели уран чурулганың неделязын база эрттирер. Бо хүннерде Кызылдың кинотеатраарынга Совет Эвилелиниң чурулга уран түүвүнүң мастерлеринге, оларның чогаадыкчы ажылынга турасхаатткан киноочеркилерни болгаш журналдарны көргүзер.

Оон аңгыда, Тыва АССР-ниң алдарлыг чуруукчузу М. А. Петров, чуруукчулар Т. Е. Левертовская, И. Ч. Салчак болгаш чоннуң ус-шевелери, РСФСР-ниң Күрүне шаңналынның лауреаттары Р. А. Аранчаа, Б. С. Байыңды оларга-биле ушуражыылгалар бөлүп.

С. ЛАНЗЫ.

РСФСР-ниң алдарлыг чуруукчузу, Тываның Чуруукчулар эвилелиниң баштаар чөрениң даргазы.

ЧОННУҢ КАДЫКШЫЛЫ ДЭЭШ

Республиканың Кадык-камгалал министерствозунуп удуртукчуларының база эмнелгелериниң кол специалистериниң парлалга конференциязынга журналистериң салган чамдык айтырыгларынга харыыларын бистиң солунувустуң номчукчуларынга сонуургадып парладывыс.

Айтырыг: — Республикада медицина кадрлары четчап турар бе?

Кадык камгалал министериниң оралакчызы О. Х. Ондар: — Эмчи кадрларын белеткээринче, оларны шын шилип, тааржыдып тургузарынче улуг кичээнгей салдынып турар. 1965 чылдан эрткен чыга чедир дээди артемниг 164 эмчи немешкен. Амгы үеде республикада 577 эмчи ажылдап турар, оларның иштинде 150 тыва эмчи бар. Районнарда 127 тыва эмчи чоннуң кадык дээш туруккун турар. Биске чылдың-на институттуг дооскан 90—95 кире аныяк эмчилер кээп турар. Чурттакчы чонга эмчи дузазын чоокшулаары сорулга-биле оларның хөй кезии кедөө эмнелгелерже чорудуп турар бис.

Эмчилериң мергежилин бедидеринче доктаамал сагыш салдынып турар. 1972 чылда үүле республика эмнелгезинге янзы-бүрү мергежилдиг 23 эмчиден баштайгы специализация эрткен.

Республикада 2000 чыгаа ортуман эртемниг медицина ажылдакчылары бар. Оларны белеткээринге 1945 чылда тургускан Кызылдың медицина училищезин улуг рольду ойнаан. Анаа 2136 медицина ажылдакчылары белеткеттингеп. Бо чылдың февральда училищеден 120 фельдшер болгаш акушер доозуп үнген, а июльда дииш аарының баштайгы 28 эмчилери доозар болгаш оларның хөй кезии районнарга барып ажылдаар.

Бо чылын республикага 80 эмчи келир, оларның 75-и Кызылга биле чыл иштинде специализация эрттирип алгаш, чүүле келир чылын районнарга барып ажылдаар.

Медицина ажылдакчыларының төй кезии ак сеткилдиг, мергежилдиг ажылы-биле адырыг хемчээлиниң хүндүткелин тедип ялаан. Оларның арасында РСФСР-ниң алдарлыг эмчизин атты 7 кижи, Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи деп атты — 24 кижи адилеп чоруур, 88 медажылдакчы чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаңналган.

Ниитизи-биле республикада эмчи кадрлары четчир, ыпчалаа-даа-коваа мергежилдиг эмчилери херегледиттинип турар. Оттуңар, эртемниг, специалистер бисте четчир.

Айтырыг: — Амбулатор-поликлиниканың дузазын эжеңдер болгаш коваа мергежилдиг эмчилериве кирер адырыг кижилериң бодуңуун деэштеңдер талазы-биле кандыг темаларга лекциялар турарыл?

Республика эмнелгезиниң кол эмчизиниң оралакчызы Д. К. Куулар: — Кызылдың поликлиниказы чүгле хоорайның чурттакчыларын эвес районнардан келген адырыг кижилерни хүлээп ап турар. Районнардан адырыг кижилер эмчиниң бергеен түскай бижик-биле кээп турарынга чылдагааны — уролог, невропатолог, кулак, думчук боостаа аарыының эмчизи дээп ышкаш ховар мергежилдиг специалистери чыда чок болуп турарында. Ынчангаш ол специалистерге ооруг улуг болур. Ону эвээжедир сорулга-биле ковар мергежилдиг эмчилериниң санын бо чылын ковүдедири көрдүүп турарбыс.

Моон соңгаар үүле хоорай чурттакчыларынга түскай поликлиникавы ажылдаар айтырыг тургустунуп келген.

Айтырыг: — Адырыг кижилерни бажынга эмнээриниң дугайында тайылбырлап көрүнерем.

Харыы: — Кызыл хоорайның 11 участокка хуваагаш, ында эмчи бүрүзүн бижыглаан. Ол дээрге чурттакчыларның хуузда эмчилери-дир. Адыгын кижи эң баштай-ла бодунуң участогунуң эмчизинге баар ужуруг. Ол эмчи аарыгны тодаралып, кандыг мергежилдиң эмчилиниже баарын сүмелээр. Чамдык кижилер бодунуң күзели-биле туралаан эмчизинге баарга, ында ооруг улут, үр маңнаар ужурга таваржыр. Участок эмчизи аарыг кижини ковар мергежилдиг эмчилерже шуут чорудар хүлээлгелиг.

Аарыг кижилерни бажынга чыттырып эмнедир, аңаа дуза чедирер сорулга-биле түскай, патронажныг дээр сестраларны бижыглаан.

Айтырыг: — Тывада аржаавнар болгаш дустуг хөлдер дугайында тайылбырлап көрүнерем.

Красноярскиниң курорттар ковуунунуң даргазының оралакчызы Н. Ч. Любутин: — Тыва АССР-ниң девискээринде минералдыг 34 суглар (аржаавнар) болгаш дустуг 11 хөлдер билдиниң турар, оларның хөй кезиниң шинчилээн болгаш суунуң химиктиг составын тодаткан. Олардан Үш-Белдир, Тарыс аржаавнарын, Чедерни, Дус-Хөлүү улус эки билир болгай. Соолгу чылдарда Бай-Тайга районда Шивилиг болгаш Өвүр районда Улаатай аржаавнарже улус сонуурган турар.

Шивилиг аржаавы Бай-Тал суурдан 12—15 км черде, таңга эдээнде, дээдей деңнелиптеп 1800 метр бедикте. Оон родонуңуг суу янзы-бүрү составтыг. Ону эң баштай-ла 1952 чылда шинчилээн. Бир литр сугла 360 эман хемчээлдиг родон бар, ол дээрге сураглыг Белокуриха курорттуңуг аржаан суунда бар родоннан 3,5 катап хөй. Сугнуң температуразы +4,5 градус (Белокуриханың аржаавы +37 градус). Ужуру болза ону чылдың аңгы ажыглаар, шинчээ-даа ону үр чылдыр болза родону бустарып хораар. Ол аржаанны ижиш болур.

Улаатай аржаавы Хандагайтыдан 20 километр черде, Таңды-Уулаңның мурнуу эдээнде, дээдей деңнелиптеп 1600 метр бедикте. Аржаан родон суглуг. Оон бир онза үүлү — суу чигирзиг амданыг болгаш минералдыг бедик. Аржаанның родону бир литр сугда 120—200 эман хемчээлдиг болгаш соогу +4,4 градус.

Шивилиг биле Улаатай аржаавнарында чаагайжыткан тудуглар чок, аарыг кижилер боттары эмнедип турар. Ол кийи аржаанның суун чем хайындырар органнары аарыг кижилер ижеринге тааржымчалыг (Үш-Белдир биле Тарыс аржаавнарында фтор хөй болганындан ону ижерин сүмелевейн турар) болгаш нерви системаазы, чүстери, чүрээ, бестери аарыг болгаш полиомиэлит аарааның салдарын аржаанга кактырып эмнедип болбур.

Айтырыг: — Тарыс аржаанында тудуг талазы-биле кандыг ажылдар чоруттунуп турарыл?

Харыы: — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шийтпирин ёзугаар Тарыс аржаанынга курорттуң тудуп эгээзин. Анаа эмнелгенин 4 павильону, чурттаар 5 корпус, 96 олуттуг столовая, магазин, пекарня тудары планнаттынган. Эртиен чылын электри станциязы тудуп дооскан. Бо чылын медпункт болгаш 48 орунныг чуртталга корпузун тудар.

Бо чылын Тарыс аржаанынга барып эмнедириниң чугурмун Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозу түскай шийтпирлээр.

Айтырыг: — Дус-Хөлге медицина хандырылгазын кандыг янзы организастаарыл?

Кызыл хооркүүкомнуң кадык камгалал килдизиниң эргелекчизи Л. М. Меткина: — Дус-Хөл — дыштаныр болгаш эмнеңир талазы-биле сураттжаан черинң бирээзи. Хөлде эм шынарлыг рапа деп үнүп болгаш малгаш, гелиотерма болгаш дустуг суг хүннүң радиациязы-биле катай чүс, нерви системаазы болгаш херээжеллер аарыгларын эмнээрининг бергеен түскай шийтпирлээр. Дус-Хөлдүң долгандыр тудуглар көвүдел, чоорту культурлуг хевирже кирип турар.

Бо чылын аңаа будун дүжүүн дургузунда ажылдаар медицина пунктузу ажыттынар болгаш Кызыл эмнелгезиниң дүржүлгелиг эмчилери үргүлүү консультация кылып барып турар апаар.

Аңаа кол-ла чүве — санитария, арыг-шевер чурумун шыңгыы сагыырыл чедип ыларыз болур, шинчээнгаш хоорайның санитар албаты контрольдуу күүтелиирер апаар.

Моон соңгаар Дус-Хөлгө дыштанып, эмнээрин организастыг болдурар талазы-биле хемчеглерни Кызыл хооркүүскому ажылдап кылып турар.

Ак-көк экранда...

Кызылдың телестудиязы айда ийи катап «Мергежил талазы-биле эң эки кижи» деп дамчыдылга организастап, чангыс аай мергежилдиглериниң маргылдаазын телеэкран дамчыштыр чорудуп турарын бистиң солунувус бижээн болгай. Оон түңнелин телекөрүкчүлер ундүрүп турар.

— Ындыг маргылдааларны моон соңгаар-даа телевизорга көргүзүп турар бис — деп, телевиденияниң кол редактору А. Ч. Дүгержаа биске чугаалаан. — Телекөрүкчүлерниң чагаалларындан ап көөрге од программа солун болуп турар.

Аныяк чолаачылар аразынга болган маргылдааның соонда ам аныяк медицина сестраларының аразынга чарыш болган. Эртиен дыштаныр хүнде оон ийги эвилчээн теледамчыдылга көргүскен. Маргылдаага Кызылдың эмнелгелериниң шилиңнек медсестралары боттарының мергежилин көрүкчүлерге бараалгаткан.

Бо чурукта бөжүүр бажынның сестразы Людмила ЗАЙКИНА республика эмнелгезиниң кулак, боостаа болгаш думчук аарыглар салбырының сестразы Мария ШИРИНДҮ болгаш анастезиология салбырының сестразы Татьяна КОРНЕЕВА оларның маргылдаага киржип турарын көргүскен.

О. ТЕМИР.

Ш. СЕДЕН-ООЛДУҢ фотозу.

Эргим номчукчулар!

1973 чылдың ийиги чартыында парлалга чагыдылгазы уламчылап турарын утпаңар.

„Шын“ солунну чагыдып алыңар!

Чагыдылганың ортээ чартык чылда 3 рубль.

ЭРТЕМ МУЗЕЙИНДЕ ДЕЛГЕЛГЕ

ХАБАРОВСК. (СЭТА-ның корр). Хабаровскиниң эртем музейинде «Ленинчи партияның маадырлыг оруу» деп пом долгелгезин ажыттынган. Долгелгени РСДРП-ниң II съездизиниң 70 чыл ооңга турасхаатткан. Ында В. И. Ленининиң «РСДРП-ниң II съездизиниң дутаймында рассказ» деп ажылы, оон өске-даа чогаалдарын, «РСДРП-ниң II съездизиниң 70 чыл ооңуң дугаймында» СЭКП Төп Комитединиң докладының долгеп көргүскен.

Келгеннер Ленининиң «Ажылчын партияның аграр программазын эдс көргенден, 1906 чылда парламттының үнген, хоочун чогаалынын болгаш Владимир Ильичиниң чурттап турган үезинде үнген өске-даа помкарының чанынга доктаар. Фондуларда Коммунистиг партияның тургузукчузуңуң чурттап турган үезинде парламттының үнген чогаалдарының чедеп хире номун кадгалап турар.

Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга болгаш В. И. Ленининиң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чыл болган ооңга турасхаатткан партияның докумсиндерин; СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын, «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чылының дутаймында» СЭКП ТК-ниң Чиңгиле секретары Л. И. Брежневтиң плеткелиг база ында долгеп.

Амгы үе-чадага партияның политиктиг болгаш организаксы ажылының ында чыында материалдарын пропагандистер, агитаторлар, даадыл өөредилге черлеривиниң, школаларның болгаш техникумнарның башкылары калбаа-биле ажыглап турар.

ДЕЛЕГЕЙ КОНКУРУЗУ

Москвага балет артистериниң II делегей конкурузуун эртиреринин организастыг комитеди ол чогаадыкчы маргылдаанны эртирер хуусаалдарының дутаймында шиитпир үндүрген. Конкурс ССР Эвилелиниң Күрүненнің академиттиг Улуг театрынга июнь 19-ка чедир эртер.

(СЭТА-ның корр.).

МОСКВА.

Мергежил дээш демисел

Республика найысылалының шыдыраа клубунда мергежил бедидериниң шыдыраа маргылдаазы эгелээн. Ында ийиги разрядтың бең, үшкү разрядтың он ийи — шуптуг оң чеди шыдыраачылар киржип турар. Маргылдаа эгелээнден бээр дөрт салыг эрткен. Седен Хертек — 4 санныг болуп, амгыларында мурнап чоруп турар.

Маргылдааны хоорайның күш-культура болгаш спорт комитеди организастаан. Ойнакчы бүрүзү ийиги разрядтың нормазы — 11 санныг, үшкү разрядтың — 7 санныг ойнап алыр ёзугаар күжениишкинниг туружур апаар.

Шыдыраа салыглары среда, четверг, суббота, воскресенье хүннеринде болуп турар.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

Телевидение

АПРЕЛЬ 19-ТА

МОСКВАДАН

14.00 — Дамчыдылгалар программазы. 14.05 — Медээлер. 14.15 — Өөнүут телекөргүзүт. Школачыларга. «Буратинониң делегедгези». 14.45 — Миллионарның ленинчи университеди. «Социалистиг утка-шынарлыг, хөй национал хевирлиг, интернационалчы шынарлыг совет культура дугаймында». 15.15 — Й. Ойстрах ойнап тур. 15.30 — ССРЭ-ниң иштинги керектер министриниң оралакчызы Б. Т. Шумилиниң телекөрүкчүлериниң айтырыгларынга харыылап тур. 16.10 — Өөнүут телекөргүзүт. Хөзинчилериң телетеатры. «13 санныг ой». 17.15 — «Балет дугаймында». Дамчыдылганы Львов-Анохин чорудар. 18.00 — «Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — «Когурчакбоз». Телефильм. 19.05 — «Кодээниң амыдыралы». Дамчыдылга. 19.35 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар, реклама. 19.55 — «Амыдыралдың херээ». Телефильм. 20.40 — «Музыкалыг программа». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

21.25 — «Чурттуң ховуларында». 21.40 — Куба республиканың телевиденнезиниң программазы. 23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.30 — 00.45 — «Эртиен чылдарның кинолентелары». «Мисс Менд». Ураң-чеген фильм. 1-ги серия. (М. Шагинияның романы киножуткаңы).

ачаар

Кызылдың ачаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттаар, чагбас. Барыңа утпаңышкыныг хаттың дүргени сеңкудада 5—9 метр чедер.

Агаарның температуразы дагаар районнарга 6—10, өскелериге 10—14, Кызылга 12—14 градус чылыг болуур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ТЫВЫНГЫР, ЧОГААДЫКЧЫ ЧОРУКТУ ДЕТКИИР

Бистиң ат-сураглыг артистеривистиң бирээзи, хөөрем чокка соглээрге, «көрбээн чүвели, четпээн чери чок» деп чугаалаан болур Күжүгет Хензиг-оолдуң «Чугаажө чалаашкынын» улут сонуургал-биле ноомчуп танышкам, оон төптүт саналын түүлдүгзүнүп деткидим.

Тураскаал белек. Ону сөңнээри тыва улустуң тоолларында-даа, ыры-кожамнында-даа бурун шагаа бээр чоннуң чагай чанчылларының бирээзи боон келген болгаш ам-даа хевээр артып каап турар-ла болгай. Ындыг болганда керектиң үжүру чогум-на бо айтырыгны канчаар чогутса акыл дээрнин бистиң ыын шиитпирлээривисте ышкажыл. Шынап-ла, кайыын-даа аянчоруукчулар Тываже көкпазын шагаа-ла шөө берген, бистер база-ла аалчы, аянчы-туйсчи боон, кандыг-даа черлерге барып чедип турар апаргандыр бис. Келгеннерге сөңнеп сунуптар, барган черге тураскаалга тудуптар белектеривистиң чегейн-даа ыын.

Бо керектиң холга ап, чеп организастап, ховар, онзагай эдилел кылыларывысты тураскаал белектер (сувенирлер) садыларынга делген алгаш, чонувуска, аалчыларывыска бараалгадып турган болзувусса, эки-ле-дир ийин. Чүүдэн чүү кылып болурун санап каапкан чүве болганда, ону организастап аайлап ап болурунун чамдык аргаларын маңнаа саналлаксадым.

Тыванын чонар-даа чонукчуларынын ат-сураа Эвилелде безин неперенгей апар чыдары биске чоргаарланчыг керек. Шаажак аяк адыр дээш холуун суна бээрге, чылан кээп дүшкеи. Уруг кышкырыпкан. Од арааында чыланче моортан халый бергеп. Тутчула бервейнер. Бажыңның ээзи база түгүрүп келген. Шачалаа-даа чылан тиилоттиргеп болган: моортан ооң мойнуун одура ыырып каапкан.

Чылан аажок хораныг болган, ол ыырган болза, кижидаа, моортан-даа олур турган.

Ындыг чыланнар коллуунда бабатаг дээр дагның соңгу талазынга хаяы үнүрлерге чоруурлар. Артыыла-ла кыжын ол чыланың аңаа чедип келгенин ховар таварылга дижип турар.

ДУШАНБЕ.

Я. ШУДЕЛЬ.

*Бо материалларны «Труд» солунудан алган.

СОЛУН ҮҮЛДЕР

ЧАРТЫК ТОННА

Азербайжанда С. М. Киров аттыг балык комбинадының М. Искандеров удурткан бригадазының межигүннериниң балыкчылар коллективи, балыкчыларның күн нормазын бүдүн чартык катап ажыр күүседкен.

(СЭТА-ның корр.).

КЫМНЫҢ ТЕВЕЗИ ДҮРГЕНИЛ?

Алма-Атаның ипподромунга бистиң чуртта бир-ле дугаларында ийи могоннуг тевелер чарыжын кылган. Кургаг ховулар чуруттуг ол амытаннарны кижилер мунгулап алгаш, аңаа орукка маннадып өөредип алган, харын терге, шанак-даа соорту маңнап туражаар.

Ипподромга ол шенелдени эртемденнер сонуургай бергеп. Тевелериниң организминиң быжыын, поселядан ажыт-даа үе иштинге тевениң суг ишпейн чорун болурунун чылдагааны чүдел дээрзин эртемденнер билип алыксаң турар. Тевелер изигге база шыдамыктар, кадыг, тонниг үнүштер-даа читкеп ажырбастар. Алма-Атаның ипподромунда тево мунуп маңнадырының школазы бар, ону 55 харлыг казах малчын Бахиджан Кустубаев удуртуп турар.

АЛМА-АТА.

В. ИВАНОВ.

АК АДЫГЛАР ЧИЗЕЗИ

Арктикада Врангель ортулукта ак адыгларның санын оларның ижээнгерин чиземеп бүрүткээри-биле эртемденнер ында чеде бергеп. Сонгу чүктүң Доштуг далайының ол эзеринниң чиземп «ИЛ-14» самолёттуң дузазы-биле чорудар.

Шинчилелге эртемденнерниң бо үеже шилип алганы таварылга эвес. Олар харынна бо өйде дош ижээнгерин-деп үнүлээп, боттарының олдарып дошкаар үндүрүп келиргер.

ЧЫЛАН-БИЛЕ ТУДУШКАН

Таджикистанның Ленин районунда колхозчу Д. Алиевтиң моортайы чылан-биле сегиржип алган, аажок кажар болган.

Бажыңның эр ээзи уруу Мастурну кужаадан саваардан экпеп, чеменнеп деп айбылапкан. Уруг шкафтан хонек, шаажак аяк адыр дээш холуун суна бээрге, чылан кээп дүшкеи. Уруг кышкырыпкан. Од арааында чыланче моортан халый бергеп. Тутчула бервейнер. Бажыңның ээзи база түгүрүп келген. Шачалаа-даа чылан тиилоттиргеп болган: моортан ооң мойнуун одура ыырып каапкан.

Чылан аажок хораныг болган, ол ыырган болза, кижидаа, моортан-даа олур турган.

Ындыг чыланнар коллуунда бабатаг дээр дагның соңгу талазынга хаяы үнүрлерге чоруурлар. Артыыла-ла кыжын ол чыланың аңаа чедип келгенин ховар таварылга дижип турар.

ДУШАНБЕ.

Я. ШУДЕЛЬ.

*Бо материалларны «Труд» солунудан алган.

Кинотеатрларга

АПРЕЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Чедер чери — Чер» (2 серия катай) 9.30, 12.20, 15.10, 18.00, 20.50 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Кашмирге ынакпыл» (2 серия катай) 15.00, 17.45, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Пала кудумчуундан келген ооллар» 15.00; «Эрги хоорайга алгыш-кыыш» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хуулгаазын халат» 9.00, «Рустам биле Сухраб» 10.50, 12.40, 14.40, 16.40, 18.40, 20.30 шактарда.

АНЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭГЕЙИНГЕ!

Часкы анаалыныңнар үезинде күрүненин аныыр тывыш хайгаралынын ажылдакчыларының хайгаралы-биле, эр кара-куштарны бо чылдың апрельдиң 28-тен ийи 9-ка чедир аңаарын чоппаарзөөн. Аларның нормазы: куштарның эртенги ооңуунун үезинде ийи эр кара-куштуң адар ужурлуг.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында аныыр-тывыш ажыл-агыйының эргелези.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, болза ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информацияга база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаза 32-75 телефониже болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер нер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00153

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453 Чагыг № 1227

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдо үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл АПРЕЛЬ 20 ПЯТНИЦА № 93 (9169). Өртээ 2 коп.

Ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның эвилели делгерезин! Совет ниитилелдиң бузулбас идей-политиктиг чаңгыс эви быжыгып турзун!

(СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНИҢ 1973 ЧЫЛДЫҢ МАЙ БИРГЕ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН)

ЧАСКЫ ТАРЫЛГА, МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛ

Бо чылым бистиң чурттуң тараажылаарының мурнунда кажангызындан-даа улуг, ап харысалгалыг сорулга салдынган — тараның шинти чылдазын 197,4 миллион тонна чедирер. Ол дээрге чурттуң тоогузүнде ап улуг дүжүттүг болган 1970 чылдагы чылдадан 11 миллион тонна тараны ажыр алыры дээнин ол-дур. Биргээр сөглээрге, чүгле республика, область, край бүрүзү эвес, а харын-даа колхоз болгаш совхоз бүрүзү, салбыр болгаш бригада бүрүзү бодунуң тоогузүнде көстүп көрбээн бедик дүжүттү ам бо чылын алган турар ужурлуг.

Бо соруланы херек кырынга чедип алыр дээш мурнуку чылдардан артык белеткеп алган чүвевис түл, ам түнү кылыр бис дээрзин хову турлагларында ишчи бүрүзү билип турар бе, бодунуң сагыш-сеткилиң, арга-мергежилиң ынаар угландырган бе? Шак бо айтырыглар тараажылар ортузунга масса-политиктиг ажылдың бөгүнгү кол угланыышкынын, кол утказын тодарадып турар.

Райком болгаш партком, эге организация болгаш партбөлүк часкы тарылга үезинде бодунуң масса-политиктиг ажылын планнап тура, ол ажылдың сан талазын барымдаалап көөрү-биле кады, оон утказыпарынче код кичээнгейин салып, оны тодаргай чорудар апаар. Дынап пат болган, ниити кыйгырыглардан тургустунган бееда дээрзин болгаш политинформациялар кижилерни ажыл-ишче мобилизастаарынга дээштиг салдарны чедирбес. Ылачангаш салдынган соруулгаларны күүседиринин аргаларын тодаргай айыткан, мурнакчы дүржүлгээны билдилиг тайылбырлаан, хаы идей-политиктиг бееда дээрзин, информацияларны, плеткелдерин чорудары негеттинип турар.

Маңаа хөлбаштыр часкы хову турлагларын көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлерин-биле дерип, каастап, оларны масса-политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдарның төвү болдурарын чамдык партия организацияларының чедип ап эгелээн. Ылаңгыя Таңды районнуң «Коммунизминиң хереэн» колхозунда Онгар-Хөвүда турлагны часкы тарылгага бат удур белеткээн. Механизаторлар чурттаар чернин, столованы, кызыл-булуңнуң янзы-бүрү дөзүң-плакаттар-биле дерээн. Күпі-ажылчы аадар тугунуң стеидизин, көргүзүлгелер самбыраларын кылган. Колхозтуң партому (секретары К. Ооржак) часкы тарылга үезинде чорудар партийжи-политиктиг ажылдың планын тургускан. Бригада бүрүзүнде партия, комсомол бөлүктерин, үдүскү контроль постуларын тургузуп, политинформаторларны, агитаторларны быжыглап, хана солуннар, «молниялар», агитхуудустар редакторларын бадылаан. Ол ышкаш социалистиг чарыштың негелделерин тодаргай ажылдап кылгаш, көскү черлерде асылыаан. Социалистиг чарыштың түңнелин беш хонуктап үндүрер, типлекчилерге шилчиир вымпелдерни болгаш акша шаңналын тыпсыры көрдүнген. Бо бүтү хемчеглер ажыл-ишчилерниң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин үзам бедидип турар.

Хову турлагларынга масса-политиктиг ажылды күштелдирип чорударынга бир чүгүла негелде болза, бо ажылды кымга дагзырыы ыын шиитпирлеп алыры болур. Бедик мергежилдиг, дуржулгалыг агитаторну, политинформаторну шилип алгаш, оларны механизаторлар, суггаччылар, септекчилер, чолаачылар, сөөртүкчүлер, склад, шаң, столовая ажылчыннарывың ортузунга быжыглаар херек. Оларның политиктиг ажыл чорудар түс-түе участоктарын тодараткаш, кылыр бееда, информацияларының темаларын планнаш, берип каары чугула.

Райкомнуң болгаш парткомнуң эге организациялың талазындан бо ажылды доктаамал удуртур бедик мергежилдиг кижини аңаа томуйлаза экп. Оон соруглаазы — партийжи журналдарны болгаш солуннарны, республика солуннарын база радио-телевидение дамчыдылгазын үргүлүү хайгаарап тургаш, агитаторларга, политинформаторларга бедик утка-шынарлыг консультацияларны хүнүүл-не бээри.

Масса-политиктиг ажылдың бир кол соруглазы болза, социалистиг чарышты дээштиг организастаары. Часкы тарылганың онзагай чүүлү чүдел дизе, хүүсал дээш, шынар дээш шудургу демиселл аңаа шиитпирлиг рольду ойнаан турарын чедип алыры болур. Мону чаржыкчыларның ортузунга чедиишкин тайылбырлаары — агрономнарның база бригадирлериң идеология ажылдакчыларының соруглазы. Чижээлээрге, бистиң республика ышкаш, шыгы чегей девискээрге үрезинин чогум кандыг үеде чажарыл, алы агрономнарның сөвүү-биле, кажан ону хорзүнге чаптырарыл деп айтырыг часкы тарылганың чугула айтырыы дээрзин механизаторларның ылап билгеп турарын хандырар херек.

Бо хүнде агитас-массалыг ажылдың бүтү хевирлерин ажыглавы чугула. Хана солуп, агитхуудус, социалистиг чарыштың бюллетени, «Молниялар», шоодуг-шүүмчүлелдерниң хүүдустар — хана парлалгазының бо бүтү янзы-бүрү хевирлерин харыылаар кижилер кыынарыл, көргүзүг самбыразын кым хүнүүл-не долдурарыл, лозүң-кыйгырыгларыны кым чаартырыл, вымпелдер, туктар, шаңналдарны кым харыылаарыл, иштики радиодамчыдылганы кым чорударыл, агитбригадалар ажылын кым удуртурул, оларның маршруттарын, программаларын кым даапкы алганыл — бо бүтү райкомнуң болгаш партогранизациялың доктаамал контролюнга турар ужурлуг.

Шиитпирлиг, үшкү чылда Тываның ишчилериниң мурнунда соруулгалар улуг. Эрткен ийи чылдың ортумак чыылдазындан 64 муң тонна хөй тараапы азы 300 муң тонна шинти чылданы чедип алырда, гектардан-на 12,5 центнер дүжүт алыры чиик соруулга эвес, ол болза бүтү күштү, бүтү аргаларны, дуржулганы мөөнүзөрин негээр. Ол соруулганы боттандырар дээш масса-политиктиг ажылдың бүтү арга-хевирлерин ажыглаар херек. Оон-биле чергелештир көдээ ажыл-агыйның оске участоктарынга — малчыннар ортузунга, ногаажылар аразынга, тудугжуларга, септекчилерге, дүзалал будурүлгелерде ажылдап турарларга плеткелчилер, политинформаторлар база ой-шаанда четкилеп, партийжи состу болгаш салдарны чедиргеп турар ужурлуг.

МАЙ 1-НИҢ ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЭЭНДЕ

Кызылдың алгы заводунуң коллективи май мурнунуң чарыжының эгелекчилери болгаш болгай. Бо коллектив хоорайывыс будурүлгелерин социалистиг чарыштыг кыйгырган, беш чылдың үшкү чылының баштайгы дөрт айларында сайгарылга планын апрель 18-те күүседир дээш бедиткен хүлээлгеакп бир ховук бурунгаар, апрель 17-де күүседипкен.

Тодаргайларга, бо завод дөрт айларда 357 муң рубльдиң продукциязын сайгарар үжурлуг тургаш, оны 361 муң рубль түңнүг кылдыр сайгарган. Продукциязы будүрүп үндүрериниң даалгазы база чедиишкиниг күүсеттиниң турар. Бедиткен хүлээлгелерни күүседиринге эштер Казанцев, Вендерлых оларның удуртказ кидис болгаш хөй идиктер кылыр цехтерн шалыпты күш-ажылчы салымчыының кирген.

А. ЖАРОВ,
заводтуң кол инженери.

Часкы ажыл-иш

Хамнаарактар ырлажып турда...

Аймырлытның тараа шөлдеринге бо чылын хар кылын дүшкенинден черниң шыгы магалыг.

«Ак-Туруг» совхозтуң ында № 2 трактор-хову бригадазының тараажыларының өөрүшкүү-даа хөлчок. Олар апрельдиң ортан үезинге чедир ийи муң ажыг га черниң шыгын базырып доскан. Ам 20 ажыг трактор чер андырылгазынче кирген. Олар бо чазын 1160 га черни андырар.

Аймырлытның болгаш Ак-Дагның тараа шөлдеринде ажылдап турар механизаторлар ол планны айның төнүүзүнге чедир бүрүн доозар аргалыг. «Беларусь» тракторлуг трактористер хүнде 6 га черни андырар тургаш, 10-12 га чедирип турар. Олар чаңгыстап эвес, а бөлүктежип ажылдаар арга-биле черни аңдарып келген. Баштай илиртээшкинге, а ам андырылгага хүнүүн маадыры аныяк коммунист Лопсан Маадыр-оол болуп келген.

Бистер аңаа чорун турувуста, Улуг-Хемниң ишчилери чарыштыг Чөөн-Хемчик районнуң төлээлерин манап турган. Хову турлагларынгаааа, мал фермаларынга-даа баарга, белеткел шыгыны. Көргүзүг материалдарын чаартказ, мурнакчыларны төзаратказ, демин каттыштырып, улам шалыпчы ажылдаан турар.

— Чаржып тургаш, соруктуг ажылдаар апаар. Кожалардан хожудаар болза хоржок болгай. Эки дуржулганы өөренир, дээрелерге чедер, соруулга ыңдыг — деп, Л. Маадыр-оол чугаалады.

Чарышка ылап-ла ыңдыг. Бригадада агитатор, партия бөлүүнүн организакчызы ол аныяк коммунист эш-өөрүнге үлегер-чижекти көргүзүп, чүгле боду эки ажылдап турар эвес, эштерниңе база күзелдин-биле дузалажып турар.

Оны тараажылар эки билир. Механизатор стажы 13 чыл ашкан, ам бирги класстыг тракторист-машинист Л. Маадыр-ооллуң баштайгы тараажы өөрүшкүүү көргеп черинда ол, ынчангаш оон агаар-бойдүзүн, шолдуг, даглыг черниң онзагай будуштерин-даа ол эки билир. Чүгле Лопсан Маадыр-ооллуң эвес, а база ол ышкаш Даваа Шофер-оол, Самба Санчы, Даржай Килинг-оол олар ышкаш аныяк, ынчалза-даа механизатор мөргежилиңге дуржулгалыг апарган, ак-сеткилдиг ишчи кижилер дугайында мактадыг сөстерни хөйү чугаалап болур.

Аймырлытның болгаш Ак-Дагның тараа шолдеринде часкы ш бо хүннерде хайнышкынныг. А кедээр даглар эдектеринде, чоокта чаа-ла судактар шудураңып, бадып чыткан оргулааштарда часкы чечектер чаа-ла үнүп, черниң кырын каастап эгелээн. Тараажыларның часкы ижин алгап-йөрээген ышкаш, хамнаарактарның өткүү үннери ак-көк дээрден кыңгыртказыңдыр чаңгыланып келгилээр.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: мурнакчы механизатор Л. Маадыр-оол болгаш трактор агрегаттарының чер аңдарып турары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

1973 чылдың бирги чартыының планының күүселдези

(АПРЕЛЬ 16-НЫҢ МЕДЭЭЗИ. ХУУ-БИЛЕ)

Районнар	Сүт	Эът
Бай-Тайга	64	24,5
Моңгун-Тайга	—	—
Барыын-Хемчик	53,4	35,9
Овур	44,1	34,7
Чөөн-Хемчик	54,4	39,8
Улуг-Хем	54,9	54,0
Таңды	54,6	55,7
Бии-Хем	52,1	58,4
Тожу	49,8	110,8
Каа-Хем	48,5	45,6
Тес-Хем	39,0	36,4
Эрзин	50,5	30,7
Кызыл х/с	77,0	51,7
Республика	**54,0**	**45,1**
Эрткен чылдың апрель 16-да	49,7	43,5

1973 чылдың беш чылдың шиитпирлиг чылының эрткен үезинде Тываның көдээ ажыл-агый ажылдакчылары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжында киришпишаан, күженишкинниг ажылдааннар. Оон түңнелинде күрүнеге эрткен чылдың бо үезиндээзиниден 5222 центнер сүт, 2022 центнер эът хөй саттыгаан. Ылаңгыя сүт садарының талазы-биле Кызыл хоорай Советти, Бай-Тайга район, а эът садарының талазы-биле Тожу, Бии-Хем районнар чедиишкиниг ажылдааннар. Бирги кварталда күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле социалистиг чарыштың тиилекчиин болгаш Тес-Хем районну алзары өөрүшүг.

1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын будүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарышы июль 1-де түңнээр. Анда чедир ам-даа 4985 тонна сүттүг, 4393 тонна эът күрүнеге садар ужурлуг бис. Индыг турбаан Овур, Тес-Хем, Эрзин болгаш оске-даа чамдык районнарда-байдал чедиишче чок. Бар аргаларны болгаш курлавырларны ажылдап тургаш, бүгү күштү чартык чылдың планыг оваалдаарын доодур күүседиринге угландырары — көдээ ишчилериниң чугула сорулгазы болур.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

ТЕМПИНИ БЕДИДЕР

Дүүн Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниге республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, совхозтарының будүрүлге каттыжышкынының, Мелиорация болгаш сүт ажыл-агый министерствозунуң «Сельхозтехника» каттыжышкынының, көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының болгаш оске-даа чамдык ведомстволарның удуртукчуларының чогуудел хуралы болган. Анда республиканың колхозтарында, совхозтарында часкы хову ажылдарының чоруң турарының байдалын чугаалашкан.

Бо чазын республикага хову ажылдары апрель 2-де эгелээн. Апрель 17-ге чедир медээ-биле алырга, 105 муң га черниң шыгын базырып, илиртээн. Ол дээрге илиртезе тогуур черниң чүгле 55 хуузу болуп турары ол-дур. Шак базырыышкынында 480 агрегат ажылдап турар. Олар хүнде чүгле 10 гектар черниң шыгын базырып, эң куду будурукчулуг ажылдап турар. Барыын талаку районнарга марттың эгезинде-ле хар эрээн. Шак базырар ажылдарны узамдыктырып турганы-биле ол районнарда чер барык курган болгаш ында таранны мажып эгелээн.

51 муң тонна үрезиниң 33 муң тонназын хораанаан белеткээн. Тогуур кондициязынга чедир белеткээн үрезин 82,7 хуу болуп турар. Органиктиг чемиштиглиг чүгле 47 муң тонназын токкен.

Часкы тарылгага ажылдаар тракторларның 85 хуузу белеп. Андазын болгаш сеялка чамдык ажыл-агыйларда ам-даа четчелеттинмээн.

Бо чылын 132 муң га черни андарып, тарыыр. Ол дээрге улуг ажыл. Чамдык районнарның тарылга шөлдеринде арткан чылгы савак артып калган, ону болуп, сыраттаар, пресстээр ажыл база чоруурвайн турар. Малдың ол бодуун чемиш белеткээриниң орнунга ССРЭ-ниң 50 чылы, аттыг, «Бүрен» совхозтарның «Коммунизминиң хереэн» колхозтуң шөлдеринде савакпы орттедип турар.

Районда суггарылга системазының эргелелдерн суггатпайн, организастыг ажылды чоруттайн келген. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарның колхозтарында суггатпыг шөлдер хөй-даа болза, херек кырында суггарылга ажылынче киргээн.

Бо бүгү байдалдарны төвүлел хуралга сайгаргаш, шык базырышкынның чоокку хүннерде доозар, майның 5-ке чедир часкы чер аңдарылгазын доозар, чер суггарылгазынче дораан киргер болгаш оюу дүн-хүн чок, шынарлыг чорудар талазы-биле дарый хемчеглерни алыр херек.

Бүгү күштү мобилизастап тургаш, республикага тарылгашы 10-12 хоюк шиитпирде доозар дээш бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг деп, төвүлел хуралга шиитпирлээн.

ШАЛЫПЧЫЛАРНЫҢ СЛЁДУ

Дүүн Шолатиктиг чырыдышкын бажыңынга шайысылаа Кызылдың үлетпүр будурүлгелериниң, тудуг, транспорт болгаш амыдырал хандырылга организацияларының арасында социалистиг чарыштың мурнакчыларының болгаш коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының слёду болуп эрткен.

Слётка алгы заводунуң ажылчыны Г. Семина, Каа-Хем разрезинг экскаваторщиги В. Андрианов, «Кок-Тей» совхозтуң сааңчызы П. Маңчык, дояркалыга фабриказының ажылчыны К. Сат, «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелелиниң бульдозеристи А. Берзников, универмагтың садыкчызы Г. Лукьянова, № 3 АТБ-ниң чолаачызы П. Чмаров олар ажылдап турар коллективтериниң беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планын күүседир дээш кайчаар ажылдап турарының дугайында саналдарны кылган.

Бирги кварталдың түңнелин саңгаар СЭКП Кызыл хоорхомунуң болгаш хоорхүүскомнуң шилчиир Кызыл туңгарын алгы заводунуң, «Тыва тудуг» трестиң автобазазының, «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелелиниң, «Сукпак» совхозтуң, Кызыл-садыгның, хеп дээрээд фабрикаларның коллективтерине тывыскан.

АЯН-ЧОРУК

БРАТСК. (СЭТА). Азбаның аян-чорууң кылып Совет Эвилелинде чоруп турар Мексиканың Каттыжыкан Штаттарының Президентиниң Луис Эчеверрия Альварес апрель оң сесте Братскиге чоралаш барган.

Бистиң чурттуң эң анаан болгаш улуг дээн будүрүлге чери — алюминий заводунга Президент чоралаш. Оон продукциязы даштыкыда бөлүп дыка сураглаан. Оон соонда Л. Эчеверрия ыяш үлетпүр комплекизинин ажылы-биле танышкан.

Од-ла хүн мексикан күрүпеңиң баштыңы Братскиниң Улуг Октябрьның 50 чылы аттыг ГЭС-ке база баргаш. Хүндүлүг аалчыларның демдеглел дептеринге ол мынча деп бижээн: «Бо кайгамчыктыг тудугну — Братск ГЭС-ти дыка-даа сонуургал-биле көрдүм. Бо дээрге, чурттуң чайгаар бүткен байлакшылыг канчаар ажыглаза эвил дээрзиниң чайынаанчак чижээ-дир деп санаар мен».

Од-ла кежээ Л. Эчеверрия биле ону үдеп чоруур кижилер Братскиден үшкеп, Иркутскиде чеде бергеннер.

КЫЗЫЛ ТУКТАРНЫ ТЫВЫСКАН

СЭКП Барыын-Хемчик районунуң бюрозу болгаш райкүүскомун мал ажылының продукциязын будурер болгаш күрүнеге садар талазы-биле бо чылдың бирги кварталында социалистиг чарыштың түңнелин чугаалажып көргеп. Районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бирги кварталда планныг онзагаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле багай эвес ажылдааннар.

Күрүнеге эът садарының планын район ниитизи-биле 114 хуу, сүттүүн — 129 хуу күүседип, плаидан ажыр 265 центнер эът, 529 центнер сүттүг саткан. Бирги кварталда күрүнеге сүт садар планын 141 хуу, эът-тиин — 116 хуу күүседип, плаидан ажыр 162 центнер эът, 135 центнер сүт садып, эки көргүзүглер чедип алган. «Шекпээр» совхозка (директору Н. Ильенков, партком секретары В. Монгуш) СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Эрткен чылдың бо үезинбиле децпээрге, сүт будурерин көвүдедип, бир инектен 568 кг сүт саттаан «Шекпээр» совхозтуң Сүт-Кажаа сүт-бараан формазынга (бригадири Раиса Монгуш) СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Соолгу шакта ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Кыйгырык

ЛОНДОН. (СЭТА). Мурнуу Уэльстиң барык бүгү шахталарын толээлээн 150 делегат консерваторларның улуска удур экономиктиг политиказынга удурланышкынын Май бирде илергейлээриниң бүгү-ниити ажыл соксадымышкынынга киржирипче Англияның хомур-дашчыларын кыйгырган доктаал үндүрген. Шотландияның тредъюнионнарының бо хүннерде эртип турар съездизиниң индиринден бээ ындыг кыйгырыг дыңналып үнген. Бир хүн дургузунда бүгү-ниитиниң ажыл соксадыышкынынга киржирипче Англияның хомур-дашчыларының 250 муң ажылчының толээлээн 300 цех эргелекчилерге дөткиир деп саналдаан.

ТК-ның пленуму

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң ында ажыттынган пленумунда делегей айтырыгларга, а ол ышкаш иштики политикапы-даа айтырыгларын чугаалажып турар. Ол ышкаш ВСАП ТК-ның ноябрь (1972 ч.) пленумунуң тодаратканы улус ажыл-агыйжы соруулгаларның күүсеттиниң турарын база аңаа көөр.

Найыралдыг ужуражыышкын

САНТЬЯГО. Чилиниң Социалистиг партиязының тургустунганының 40 чыл ооң байырлаарынга киржир дээш СЭКП Төп Комитединиң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү Г. А. Жуковка баштаткан СЭКП-ниң төлээлери Сантьягода чедө бергеп. Төлээлер ЧСП-ниң удуртукчулары-биле ужурашкан. Ол найыралдыг ужуражыышкынга Социалистиг партиянның ТК-зының Иницгиве секретары Карлос Альтемирапо болгаш партияның оске-даа удуртукчулары киришкеп. Ужуражыышкынның үезинде СЭКП-биле Чилиниң Социалистиг партиязының аразында харылзаалардың дугайында саналдар-оналдарны чугаалашкан. ЧСП-ниң удуртукчулары партияның ажыл-чорудулгазын чугаалаан.

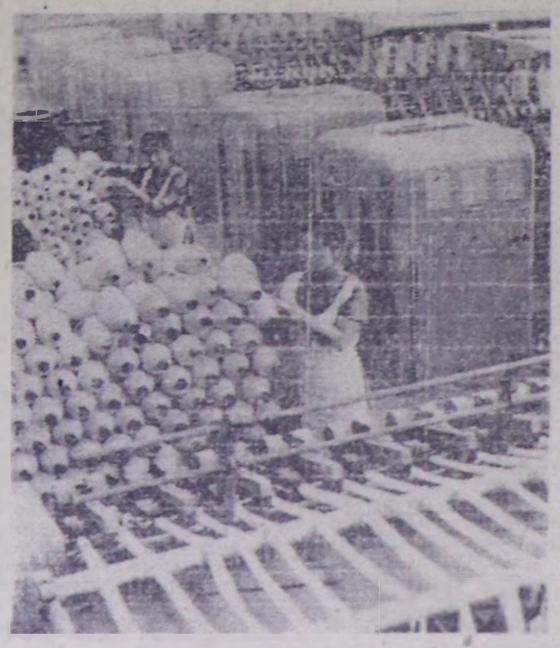
Чилиниң Президентизи Сальвадор Альенде Социалистиг партияның тургустунганының 40 чыл ооюун байырлалына келген даштыкы чурттар делегацияларынга алдар болдурган хүлээп алышкын тургускан.

Парламент сессиязы

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАР-ның Улустуң Улуг Хурадының сессиязы ында ажыттынган. Моол парламентиниң депутаттары ажылчы чоннарның саналдарынга, билдиришкиннеринге болгаш хомудалдарынга хөлбашкап айтырыгларын чугаалажып көөр.

Ажылчы чоннарның саналдарын, билдиришкиннерин болгаш хомудалдарын чугаалажып көөр ажыл дугайында плеткелди МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Т. Ragчаа кылган.

МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал баштадыр партияның болгаш чазактың удуртукчулары ол хуралга киришкеннер.

МАР-ның пөс аргычылары совет хереглемчилергс чоокку үш чылда 2,9 миллион рубль түңнүг 840000 метр пөсту дүктен аргып бээр.

ЧУРУКТА: пөс-таасы фабриказының аргыг цехинде.

МОНЦАМЭ — СЭТА-ның фотозу.

ЧУРТТУҢ ПОЛИТИКТИГ АМЫДЫРАЛЫНГА

Б. Ш. ДОЛЧАҢМАА,
Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы

Бо чылдың июнь 17-де ССРЭ-ниң әвилелдешкен өске республикалары-биле чергелештир Россия Федерациязыңа ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң чаа составын сонгуур ыглыр доктаатка. Ол хүн Тыва АССР-ниң сонгукчулары районнарның 745, хоорайларның 390, көдээ Советтерниң 1939, суур Советтериниң 91 депутаттарын сонгуур апаар.

Советтерге сонгулда — бистиң чурттуң политиктиг амыдыралынга эң чугула болуушкын дээрзи билдингир. Ол — бүгү улустуң байырлалы, социалистиг демократияның, совет тургузугнуң тиилелгезинниң көргүзүү, бистиң Төрээн чуртувустуң аку-дыка бүгү улустарының төрээн Коммунистиг партиязың долгандыр улам сырый каттыжышкынының көргүзүү боон әртер.

Партияның XXIV съездизиниң, СЭКП ТК-ниң декабрь (1972 ч.) Пленумунуң тоогуулуг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш кызымаккай ажылдап турар бүгү ажыл-ишчилерниң политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүнүнүң үезинде сонгулдага белеткел ажылдары калбарып эгелээн.

Тоскү беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылының даалгаларын хуусаазындан әрте күүседири дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, бистиң республиканың ажылчы чоннары амыдыгаштан өгелеп чамдык эки түннелдерни чедип ап турар. Бистиң хөй мун кижилиг ажылчын аңгывыс боттарының патриоттуг хүлээлгелерин күүседири дээш демиселдиг мурнуу одуруунда чоруп, үлегер-чижээн көргүзүп турар.

1973 чылдың бирги кварталында республиканың үлетпүрү продукция сайгарарының планын 103,7 хуу күүсеткени оон боттуг чижээ боон турар. Пландан ажыр 682 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүргеш, сайгарган боон турар. Республиканың үлетпүр бүдүрүгелериниге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн осторериниң ниити планы 1,6 хуу ажыр күүсеттинген. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, Терлиг-Хаяның мөңгүн суу будурүлгезиниң, Кызылдың алгы заводунуң, Шагаан-Арыгның саржаг заводунуң, «Тыва көдээ тудуг» трестиң тудуг материалдарының бүдүрүлгелериниң коллективтери чедишкинниг ажылдаан. Ол ышкаш харылзаанның, садыгның, автотранспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа әлээн каш адырларының ажылында өөрүшкүлүг түннелдер чедип алдынган демдеглээр херек.

Көдээ ажыл-агыйының ишчилери ниитизи-биле эки ажылдаан. Бо чылдың бирги кварталында колхозтар болгаш совхозтар күрүнеге 399 тонна сүттүг, 198 тонна эттиг эрткен чылдың ол-ла үезинден хөйнү саткан. Беш чылдың үшкү чылының хүжүдү дээш кызымаккай ажыл чер болганда кидин түлүк калбарган. Бо хүннерде часкы тарылгага нарын, хөй талалыг белеткел доостур чыгаан болгаш малдың кыштаглаашкынын организастыг доозар, алдынган чаш малды бүрүн камгалап, остүрер дээш шудургу демисел чоруп турар.

Ол ышкаш чүргтакчылыг черлерни чазагайжыдар ажылда, школаларның, культураалбан черлериниң база республиканың хөй-хөй чогаадыкчы организацияларының-даа ажылында әлээн чедиишкиннер чедип алдынган. Ажылчы чоннарның амыдырал болгаш эмчи хандырылгазы әлээн экижээн. Бо бүгү болза партия организацияларының удуртулгазы-биле чер-чер Советтериниң, олардың күүскомнарының, депутаттарның болгаш совет активтиң улуг организакчы ажыл-чорудулгаларының ачызында чедип алдынганың айытпайн барып болбазы билдингир.

ЧЕР-ЧЕРДЕ күрүне әргелиг чагыргазының бүрүн әргелиг органнары болур Советтериниң **ат-алдарын недуреринче**, олардың әргелерин калбартырынче болгаш ажыл-чорудулгазын тодарадырынче угланган әлээн хөй хемчеглерни партия соолгу үеде ап чоруткан дээрзи билдингир болгай. Эң иланғыя районнар, хоорайлар, көдээ болгаш суур Советтериниң дугайында, депутаттарның бүрүн әргелериниң дугайында Хоойлуларны хүлээп алган.

Ол бүгү Тываның Советтериниң ажылынга, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга олардың ролюнга, улустуң сонгутканнарының идепкейин кодуреринге болгаш олардың сонгукчулар-биле харылзаазын быжыглаарынга ажыктыг салдарыш чедирген.

1972 чылда республиканың чер-чер Советтериниң депутаттарының отчёттуг ажыл-чорудулгалары әлээн өкижээн, калбарган. Чижээ, чер-чер Советтериниң 3076 депутадының 98 хуузу боттарының сонгукчуларының мурнунга отчёттуу кылганнар. Каа-Хем, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга болгаш Улуг-Хем районнарның Советтериниң барык бүгү депутаттары бир удаа, а Өвүр районнуң Советтериниң депутаттары — ийи болгаш оон-даа хөй катап отчёттарын кылгылаан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Каа-Хем, Өвүр, Улуг-Хем районнар болгаш Кызыл хоорай Советтери депутаттар-биле семинарларны, сургаалдалыг хуралдарны хөйү-биле кылып турар апарганының түннелинде депутаттарның Советтерге болгаш сонгулда округтарынга ажыл-чорудулгазы дыка идепкейжээнин база айтыр херек.

Чижээ, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң депутады, «Кызыл тудуг» тудуг әргелелиниң тудугжулар бригадири Семен Баянович Санлан сонгукчулар-биле үргулчу ужуражып, оларны хүүзүндә хүлээп ап, Дээди Советтиң сессиязынга-даа, Дээди Советтин Президиумунуң хуралынга-даа чоннуң амыдырал хандырылгазын әкижидер дугайында саналларын идепкейлиг киирип турар, Оон удуртқан бригадазы ай санында план-даалганы ажыр күүсеедип турар.

Каа-Хем, Тожу, Улуг-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорай Советтериниң депутаттарының шүгүмчүлелдиг саналларын үргулчу көрүп, Советтерниң сессия бүрүзүнге депутаттарның саналларының канчаар күүсеттинип турарын дыннадыры быжыг чаңчыл болу берген. Сессияларга чугаалажыр айтырыгларга депутаттарның киржилгези калбарган. 1972 чылда чер-чер Советтериниң 3076 депутадының 2222-зи сессияларга чүве чугаалап, саналдарын бергеннер. Республиканың Советтер сессияларынга депутаттарның 47 негелдерин чугаалажып корген.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ бүгүле чер-чер Советтеринде 626 доктаамал комиссияда 2286 депутат, 1201 сан-ныг активчилер хаара түттүнган, идепкейлиг ажылдап турар. Кызыл хоорай Соединиинiң, Улуг-Хемниң, Каа-Хемниң чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары эки районнарның болгаш Кызыл хоорай Советтериниң депутаттарының шүгүмчүлелдиг саналларын үргулчу көрүп, Советтерниң сессия бүрүзүнге депутаттарның саналларының канчаар күүсеттинип турарын дыннадыры быжыг чаңчыл болу берген. Сессияларга чугаалажыр айтырыгларга депутаттарның киржилгези калбарган. 1972 чылда чер-чер Советтериниң 3076 депутадының 2222-зи сессияларга чүве чугаалап, саналдарын бергеннер. Республиканың Советтер сессияларынга депутаттарның 47 негелдерин чугаалажып корген.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ бүгүле чер-чер Советтеринде 626 доктаамал комиссияда 2286 депутат, 1201 сан-ныг активчилер хаара түттүнган, идепкейлиг ажылдап турар. Кызыл хоорай Соединиинiң, Улуг-Хемниң, Каа-Хемниң чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары эки

Апрель 21—коммунистиг субботник

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ФОНДУЗУНЧЕ

ӨВҮР районнуң комсомолчуларын болгаш аныяктарын апрель 21-де субботникке идепкейлиг киришпишпээр дугайында айтырыгны районнуң комсомол комитединиң бюрозунга чугаалашкан. Комсомол организацияларының иниити хураадарынга ол хүнде кылыр ажылдарны баш бурунгаар тодарадып чугаалашкан.

«Кызыл туң» колхозтуң комсомолчу аныяктары 25 га тараа шолуунуң дажын аштап, 68 га черни чарып, илиртээр болгаш арык тыртар. Ол ышкаш шээр малга кажаа кыдыр 1400 чудукту белеткээр.

«Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырының комсомолчу-аныяктары 80 кубометр одаар ыяшты белеткээр болгаш кажаа кылыр 70 чудукту кезип, машина оруунче киирер.

Районнуң харылзаа бедидиринiң коллективинде комсомолчулар үзүн дурту 2 метр 60 кире чагы маштарын удур кескеш ажыглалга киирер. Районнуң тудуг, орук-сеспелге тудуунуң комсомолчулары тудуг материалдарынга хереглээр 88 кубометр дашты белеткээр.

Ол хүн районнуң комсомолчу-аныяктардан 735 кижи суурлар чаагайжыдыгазынга ажылдаар. Иниитиин-биле коммунистиг субботникке 1190 ажыг комсомолчу-аныяктар киржир, олар ажылдаан акшазындан тоскү беш чылдың фондузунче 2210 рубльди шилчидер.

К. ДАРЖАЙ,
ВЛКСМ райкомунуң секретары.

Районда «Торгалыг» совхозтуң Чоза, Кара-Тал хойжу бригадаларының коллективтери ленинчи субботникти организастыг эрттирер дээш баш удур чылдың чугаалашкан. Чозачылар ол хүн хойжу Донгак Кызыл-оолдуң кыштаанга хойга болгаш хураганга бир-бир кажаа тудар ышты кескеш, кыштаг тудар черге чедирер. Ыяш соортуур 4 машинаны быжыглаан.

Т. ДАМБАЖЫК.

УЛУГ-ХЕМ районнуң Ак-Туруг суурунуң ажыл-ишчилери Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң үндезилекчизин Владимир Ильич Ленинниң төрүттүүгеи хүнүге тураскаатқан коммунистиг субботникте кыдыр ажылдарының хемчээлин тодаратқан. Ол хүн суурнуң чурттакчылары эң бүдүрүкчүлүг ажылдап тургаш, ажылдаан акшазын беш чылдың фондузунче 500 ажыг рубльди шилчидер.

—◆—

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бедик дүжүттү өстүрүп алыр дээш «Ак-Туруг» совхозтуң тараажылары часкы хову ажылдарынга багай эвес белеткеген. Бо күннерде совхозта часкы тарылгага ажыглаар үрезин арыглаашкыны доозулган. Ол ажылды склад эргелекчизи Алексей Чылбак билдилиг удуртуп, ажылчынларны олче хаара тудуп тургаш, иниитиин-биле 1000 тонна янзы-бүрү тараа культураларының үрезинин арыглаан.

Тараа шолдеринче органиитиг, минералдыг чемиичидилгелер соортулгазы совхозта идепкейжээн. Бо күннерге чедир совхоз иниитизиниге 250 тонна минералдыг чемиичидилгени хову толдерде төккен.

К. КОМБУ.

ТАДЖИК МОНОКРИСТАЛЛДАР

ДУШАНБЕ. Бо монокристаллдарны Таджик ССР-ниң Эртемнер академиязының С. У. Умаров аттыг физика-техниктиг институдунуң полупроводниктер лабораториязынга алган. Эртем ажылдакчылары ол монокристаллдарны таллий-теллурнуң, селена-индияның болгаш теллур-сурьманың каттыжышкынынарындан кылып алганнар. Ол монокристаллдарны термистрлер кылырының материалдары кылдыр приборларга чедиишкинниг ажыглап турар.

Амгы үеде ол институттуң эртемденнери нарын тургузуглуг моно (хөй тургузуглуг) кристаллдарны алыр дуржулганы кылып турарлар.

ЧУРУКТА: Улуг лаборант Хайрулла Шарипов, биче эртем ажылдакчызы Рафика Кариева, биче эртем ажылдакчызы Александр Турчанинов, улуг лаборант Матлуба Умарова хөй шынарлыг кристаллдарны кылырының аргазын чугаалажып көрүп турлар.

К. КАРЕНСКИХТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХООРАЙ— КӨДЭЭГЕ

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының Кызылда бүдүрүлге коллективтери «Тиилелге» совхозка чылдың-на шефтээр чаңчылдыг. Бир эвес эрткен чылларда шеф ажылы чүгле мал чемнинiң белеткелинге киржири-биле база дүжүт ажаап алышкынынга дузаларыры-биле кызыгаарлаттынып турган болза, бо чылын ону элээн эде көөр деп шиитпирлээн. Шефтеп турар ажылагыйга чорудар ажылдарның планын ажыдап кылган. Чижээ, техниктиг номнарның библиотеказын чыыры, ону чедирери, көдээ ажыл-агый техниказын ажыглаар талазы-биле дүржулгалыг 10 комбайнерни болгаш дүжүт ажаар техниканың техниктиг ажаалдазын кылыр автомашиналыг 2 эдикчи мастерни чорудуп бээр.

Мал чеминиң белеткелиниң үезинде 40—50 кижи составтыг үнүүшкүннерни организастаары база көрдүнген. Сеспелге мастерскаязынга 8 дериглиг база 60 эжеш комбайн тургузар черлерни кылып бээр деп турар.

И. ОЛДЫРЕВ.

ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫ БЕДИК ДЕҢНЕЛЧЕ

(Чөөн-Хемчиктиң партия активиниң хуралындан)

«ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге дүүштүр идей-политиктиг ажылды улам күштелдиреринге болгаш ажылчы чоннарның интернационалчы кижиндилгезинниң талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында илеткелди партия райкомунуң секретары эш Т. Ш. Сарыглар кылган. Эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш юбилейлиг хуралдың өске-даа документилерин ажылчы чоннуң ортуузунга таныштырарының болгаш өөренириниң тодаргай планныг хемчеглерин партия организациялары боттандырып турарын илеткелчи болгаш саналбергеннер демдеглээн.

Идей-политиктиг ажылдың чугула сорулгаларының бирээзин улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга социалистиг чарыштыг дээштиг организастаарыг болур. Ынчангаш чер-черде партия организациялары чарыштыг организастаарынче, түннелдерин деннеп көөрүнчё база оон ыңгыреңгей, чонга көскү болуруп чедип алырынче кичээнгейни күштелдиргеп. Ферма, бригада, ажыл-агыйларның аразында чарыштыг түнээр хуралларга төлээлер олуруп, дуржулгаларын солуварын партия организациялары организастап турар.

Чарыштыг коллективтер бот-боттарының ажыл-чорудулгазын улур-дедир хынажып турары улуг ажыктыг болган. Чижээ, «Чыраа-Бажы» совхозтуң төлээлекчидери «Большевик» совхозта техниканың септелгезинде эш Л. И. Брежневтиң 100 чылдыг юбилейиниң бедик дүжүттү өстүрүп алыр дээш «Ак-Туруг» совхозтуң тараажылары часкы хову ажылдарынга багай эвес белеткегеннери. Бо күннерде совхозта часкы тарылгага ажыглаар үрезин арыглаашкыны доозулган. Ол ажылды склад эргелекчизи Алексей Чылбак билдилиг удуртуп, ажылчынларны олче хаара тудуп тургаш, иниитиин-биле 1000 тонна янзы-бүрү тараа культураларының үрезинин арыглаан.

Тараа шолдеринче органиитиг, минералдыг чемиичидилгелер соортулгазы совхозта идепкейжээн. Бо күннерге чедир совхоз иниитизиниге 250 тонна минералдыг чемиичидилгени хову толдерде төккен.

К. КОМБУ.

Идей-политиктиг ажылдың чугула сорулгаларының бирээзин улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга социалистиг чарыштыг дээштиг организастаарыг болур. Ынчангаш чер-черде партия организациялары чарыштыг организастаарынче, түннелдерин деннеп көөрүнчё база оон ыңгыреңгей, чонга көскү болуруп чедип алырынче кичээнгейни күштелдиргеп. Ферма, бригада, ажыл-агыйларның аразында чарыштыг түнээр хуралларга төлээлер олуруп, дуржулгаларын солуварын партия организациялары организастап турар.

Чарыштыг коллективтер бот-боттарының ажыл-чорудулгазын улур-дедир хынажып турары улуг ажыктыг болган. Чижээ, «Чыраа-Бажы» совхозтуң төлээлекчидери «Большевик» совхозта техниканың септелгезинде эш Л. И. Брежневтиң 100 чылдыг юбилейиниң бедик дүжүттү өстүрүп алыр дээш кадагалалынга четпестерни, «Сүт-Хөл» биле «Алдан-Маадырының» комиссиялары, «Алдап-Маадырда» техника септелгезиниң шынарын багай чорутқаның, «Сүт-Хөлдүң» Ишкин салбырында хову турлаанын белеп эвезин, ында андазыпларның септелгеже шуут карбээнин тодаратқап. Ындыг хынажылгалар «Искра» колхозка, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозка, Ленин аттыг колхоз биле «Октябрь 30 чылынга» болган. Удур-дедир хынажылгалар бар четпестерни илередиринге, ону чайладырынга дузалаан.

Социалистиг чарышты организастаарын «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарда, Каа-Хемниң хомүр-даш разрезинин Чадаана участогунда партия, профэвилел организациялары экижиткен. Көскү агитациялың хевирлери ол черлерде чогуур деңнелде тургустунган болгап ажыл-агыйның, оон күш-ажылчы кижилериниң корувүүр болган.

Оон-биле чергелештир социалистиг чарышты организастап, түннелдерин үндүрүп турарында четпестер ам-даа бар дээрзин актив хуралында демдеглээн. Чамдык ажыл-агыйларда, бүдүрүлге черлеринде чарыштың ай, квартал түннелдерин хожудан үндүрүп турар. Чамдык партия болгаш хөй-ниити организациялары хүндүлел, көргүүт самбыраларын үр үе иштинде долдурбас, шуут кылбасдаа таварылгалар бар. Ажылнпчилер чаржың турары коллективти тиилээн бе ааы-ажаа аштырган бе дээрзин билбейн баар таварылгалар база бар. Ындыг чижектер «Искра», Ленин аттыг колхозтарда, «Чыраа-Бажы», «Тыва» совхозтарда, № 463 механолонната, ыяш ажыл-агый черинде, хлеб, саржаг заводтарында, райпода бар.

«Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтарның Доң-Терезин, Кара-Чыраа фермалары сүт будүрериң ковудедир аргаларлыг турбуже, эрткен чылгы түнелдеривдеп чавыс хүлээлгелерни алтаа. Улуг күжениишкин негеттинмес, чиик хүлээлге алыр кадарчылар, саавчылар, фермалар, бригадалар коллективтеринде бар. Райпо коллективи 1973 чылда алган хүлээлгезинге: «Бүгү садыг четкизинниң 75 хуузу саарыга планын күүсеткен турар» деп айытқан. Моон ап коөрге, садыг четкизинниң 25 хуузу планын күүсетпезин баш удур коргенн ол аңаардыр. Будүрүлге черлериниң инженер-техниктиг ажылдакчыларының хууда чогаадыкчы планнары, хүлээлгелери чок. Колхоз, совхозтарда, будүрүлге, транспорт, тудуг, садыг черлеринде күш-ажылды коммунистиг бэзу-биле коор дээш шимчээшкин четпес организастаттынып турар. Коммунистиг күш-ажылдың бедик алыш эдилээн чамдык коллективтер оскелерден онзаланып ылгалбайн турар.

Районда партия чырыдыышкынының четкизинде 1583 коммунистер болгаш активчилер, комсомол ооредилгезинде 1570 аныяктар чаара түттүнген. 37 эге болгаш 15 оргумак авеноюнуң политшколалары, 19 теоретиктиг семинарлар, комсомол ооредилгезинде 34 поаштболгүннер ажылдап турар. «Алдап-Маадыр» совхозта, райөмнлгеде, № 1 школада партия организациялары коммунистериниң болгаш партия кежигүнүү эвес активтиң политиктиг ооредилгезинче кичээнгей салып, политшколаларның ажылынга практиктиг удуртулганы берип турар. Районнуң кижи эмнелгезинде теоретиктиг семинар үш чыл доктаамал ажылдап турар. Оон киржикчилери литератураларны ажыглап, ооренип турарын темаларга дүүштүр рефератгарыны белеткеп, кичээлдерни ханызы-биле сайгарып турар. Оон удуртукчузу В. Бородин кичээлдерниң бедик деңнели дээш сагыш салып турар.

Политооредилгениң бүгү хевирлеринде 100 ажыг пропагандистер ажылдап турар, оларның шынар составы элээн экижээн. Пропагандистериниң хөй теория-биле чеңсеглентеп, арга-дүржулгалыг кижилер.

Инженер-техниктиг ажылдакчыларны экономиктиг ооредилгеже хаара тударын № 463 механолоннада партия организациязы (секретары Ч. Сендажы) кошкак тургускан. Коллективтиң ажыл-ишчилериниң ортуузунда масса-политиктиг ажыл куду деңнелде. Оон хараазы-биле механолонна 1972 чылда 227 муң рубль, а бо чылдың бирги кварталында —32 муң рубль карылгалыг ажылдаан.

Аныяктарның политиктиг ооредилгезиң бедик деңнелге тургузарын, оларга партийжи удуртулганы күштелдиреринде «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтарда, «Искра» колхозта партия организациялары, ажыл-агыйларның удуртукчулары кошкаткан. Оон хараазы-биле ында кежээки школаларның ооредилгези эрегтей чорун, кичээл шагы үзер чоруктар бар дээрзин санал берген эштер чидин-биле шүгүмчүлээн.

Чээрби ажыг папияларның толээлери районда ажылдап, чурттап турар. Оларның-биле ужуражылга кежээлерни эртирери чаңчыл болган. «Алдан-Маадыр» совхозка, Чадаанының № 1 школазынга, районнуң Культура бажыңынга интернационалчы кежээлер бедик идейлиг деңнелге эртикеп. Интернационалчы кижиндилгени күштелдиреры чугула дээрзин актив айытқан.

Районнуң ажыл-агыйлары бирги кварталда сүт, эът белеткээринiң планын ажыр күүсеткен. Ынчалза-даа партия организациялары, ажыл-агыйлар удуртукчулары, тускай эртемниглер малдың уксаазын экижидериниче, мал ажылын механизастаарынче, продукциянын бот-үезин чигедиринче, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүлүп бедидеринче четпес кичээнгей салып турар. Районнуң колхозтары болгаш совхозтары 1972 чылда орулгалыг ажылдаар туржук 2 миллион 66 муң рубль карылгалыг болган.

Идеологиин ажылынга четпестерни чайладырының тодаргай хемчеглерин айытқан доктаалды партия активиниң хуралы хүлээп алган.

М. СЕВЕН.
«Шынның» корр.

ХӨЙНҮ КЫЛЫР

Пассажирлер АТБ-зи пайысылалдың хоочун, улуг будүрүлгелериниң бирээзи. Ында беш чүе чеден кире янзы-бүрү мергежилдиң ишчилери чонга бараан болуп, оларның ыңай-бээр аргыжылгазын хандырып турар.

Партияның XXIV съездизиниң тоогуулуг шиитпирлерин амыдыралга боттандырышаап, тоску беш чылдың үшкүзүнүң планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш пассажирлер автобудурүлгезиниң коллективи база ында цех, бригада, ажылчын бүрүзү боттарында бар арга, курлавырларны сайап коргеш, бедиткен хүдээлгелерни алгыдаап, оларын багай эвес боттандырып турар. Будүрүлгеде партия, профэвилел организациялары социалистиг чарышты дээштиг организастап, оон чаа-чаа хевирлерин ажыглап, көскү агитациянын дуваазы-биле чарыштың корүп турарын коргүзүп, түннелдер коллективтиң кежигүн будүрүлгеге билдингир болурун чедип алган.

АТБ-де 490 ажыг кижи коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде хаара туттунган. Чүс үжен хире кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, чеди бригада коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының дыл бедик аттың эдилекчилери. Чээрби бригаданың кежигүнүлери бо бедик ат дээш демисежин, коммунистиг ёзу-биле чурттап, ажылдап, өөренип, бүгүн дүүнден, даарта бүгүнден эки ажылдаар сорулганы салган ажылдан турарлар. Ол ышкаш «Эң эки чолаачы», «Эң эки септекчи» деп ат дээш конкурс чорун турар. Моон түнелиин квартал санында үндүрүп, тиилекчи болган кижилерге дыштанырга бажыңынче баар халас путёвканы бээри, чылдың кайы-даа үезинде ээлчеглиг шолээзин мүзээнин ёзугаар алыр эргени тыныары, будүрүлгениң хүндүзел самбыразынга киирери чаңчыл апарган.

Бо ажыл-агый чылының эрткен айларында автотранспортчулар багай эвес ажылдаан. Будүрүлгениң ниити планы күүсеттинген. Ылангыя бирги кварталдың планын В. Лубягинниң бригадазы 113,8 хуу күүседип, 3558 литр кывар-чаар материалды камнап ап, социалистиг чарыштың бирги черин ээлээн. Ол ышкаш Г. Рыжеиков удуртқан бригаданың коллективи будүрүлге планын ажыр боттандырып, 4889 литр кывар-чаар материалды камнап алгаш, ийиги черни ээлээн. Тиилекчи, коллективтерге администрацияның, партия, профэвилел организацияларының шилчиир ыңгыларын болгаш акша шапналларын тывыскаан.

Ажылынга бердинген, хөй-ниитиниң даалгазын ак сеткилдиг күүседип турар хоочун, мурнакчы ишчилер мында хөй. Владимир Викторовия Лубягин маңаа он бир чыл бурунгаар ажылдап киргеп. Ол ам бирги класстың чолаачызы, коммунистиг күш-ажыл бригадазының удуртукчузу. Владимир Викторовичиниң баштаан коллективи эрткен чылдарда ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип келгеп. Оон болуунуң хууда ажыл-ижин, амыдыралы кады ажылдап турар өөрүнге үлегер-чижек апаргап. Ол эрткен үеэки беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүсеткеп, тоску беш чылда база ыпчаар ажылдаарын шиитпирлээн. Бо күннерде мурнакчы ишчи 1974 чылдың үлүүнде ажылдап турар.

Чонга барааи болуру дээрге, эң-не хүндүткелдиг, улуг харыысалгалыг хүлээлге. Пассажирлер автобудурүлгезиниң найыралдыг, ишчи коллективи ол хүлээлгезин тозептии-биле күүседил, улуг ажыл-агыйын хогжүдүрүнүң тоску беш чыл планын хуусаа бетинде боттандырарынга улуг-хуузун киирип турарлар.

Ю. БАЙ-КАРА.

—◆—

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажылагыйының мебель цехинин бүдүрген бажың иштинин дериг-керекселдерин чазап, квастап кылганын улус мактаар. Бүдүрген керекселдерниң эң соолгу квасталгазын шеверлекчилер бригадазы күүседип турар. Бригаданы Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң депутады Надежда Алексеевна Сарачакова удуртуп турар.

Н. Сарачакова ол будүрүлгеге он чыл ажылдап келген болгаш ам бедик мергежилдиң мастери апарган. Шалыпчы, чүткүлдүг күш-ажылы дээш «Шылгаранғай күш-ажыл дээш» деп медаль-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Надежда Сарачакова ажыл үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

—◆—

Совхозтуң малчыннары

«Бурунгаар» совхозтуң малчыннары беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының кыжын багай эвес эрттирген. Биликти Ардышпан, Назыты Назынчап болгаш өске-даа хойжулар малдың чаш толуп онча-менди ап турар. Совхозта амга чедир 2 муң ажыг чаш хураган менди алдынган. Инек кадарчызы Григорий Уйнук-оол тос ай чедир назылыг шарыжыктарның бирээзинден-не хонукта ортумаа-биле 756, а Иван Даваалай—661 грамм немелде деңнинi ап турар. Бызаа ажаакчызы Анай Базыр бир бызаага онаштыр хонукта 648 грамм чедир немелде деңнинi ап. эки ажаап турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ХҮЛЭЭНГЕН

«Коммунизмниң херели» колхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи О. Б. Хылдыгбайның кыштаанга келдивис.

— Кыш берге-даа болган болза, хөй оолдаашкыны эки эртип тур. Шупту 557 хойдан 461 хөй оолдаан, чаш толу менди алдынды—деп, Ондар Баянович биске чугаалады.

— Малга бээр чем четчир шиинаан?—деп, мээн-биле кады чораан бригадир Оюн Шараевич хойжудан айтырды.

— Сиген, силос, саван, концентрат часкы үеде четчир. Сакманиктерим база дыка эрес уруглар-дыр. Ам арткан хойнуң оолдарын менди аптар арга бар.

О. Б. Хылдыгбай бо чылын төрүүр чүс хойга онаштыр чүс хураганны менди алырын хүлээнген.

А. КААДЫР-ООЛ.
Таңды район.

ИЖИВИС ТҮННЕЛИ

Мурнакчылардан дуржулга болгаш үлегер алыры четпестерни чайладырының бир аргазы болгай. Ынчангаш «Чаа орук» колхозтуң чамдык мурнакчыларын адаар бодадым. Колхоз шынап-ла, оларның ачызында тоску беш чыл планын күүседиринiң үшкү чылының баштайгы кварталында күрүнеге сүт садарының планын ийи катап, эът садарын база ажыр күүсеткен. Ылангыя саанчылардан Севилбаа Анай. Маназай Ангыр оларның киирген үлүү улуг.

Малдың чаш толуп камгалап алыры—эң-не чымыштыг болгаш харыысалгалыг ажыл. Малчыннарның, сакманиктерниң болгаш тускай эртемниглерниң демниг ижинiң түннелинде амга чедир терээн 9760 хойдан 9780 хураган менди алдынган. Соян Алдын-оол удуртқан № 1 хойжу бригада социалистиг чарышка бирги черни алган. Шаптың Комбүй, Дамчай Дамдын-оол, Шулуу Чаш-оол болгаш өскедаа хойжулар кызымак ажылдааннар. Бызаалар, кулуннар болгаш бодаганнар база менди доругуп турар.

Бистиң колхозта четпестер әвээш әвес. Оларны чайладырда мурнакчылардан үлегер алыр, оларның деңнелинге чедер ужурлуг. Ынчан колхозтуң мурнунда салынган сорулгаларның күүсеедээи чедиишкинниг болур.

Ч. СЕРЗЭДАР.

ЧУГУЛА БОЛУУШКУН

ажылдап турарын демдеглээр керек. Олар сессияларга болгаш Советтерниң күүскомнарының хуралдарына айтырыглар белеткээринге база идепкейлиг киржин турарлар.

Сонгулда кампаниязының чоруп турарының үезинде болгаш күүскомнарның, оларның килдистерииң база депутаттарының-даа ажыл-чорудулгазында чедиишкиннер-биле кады четпестерни болгаш шиитпирлеттинмээн сорулгаларны илередири чугула. Эрткен болгаш амгы он дөрткү чыыштың Советтериниң ажылында чамдык четпестер амдаа бар бооп турар. Ынчангаш бо чылдың июнь 17-де сонгудар Советтерниң сорулгазы чүл дээрге, эрткен Советтерниң ажылында чедиишкиннер-биле кады оларның ажылында четпестерни, чаштырыгларны болгаш чедир кылдынмаан чүүлдерни база өөренип көөрү болур. Партияның XXIV съездиниң Резолюциязында мынча дээн: «Советтер болза боттарының албан-хүлээдгелерин улам долузу-биле боттандырып чорудар, экономиканың болгаш культураның хогжүүрүнге, улустуң чаагай чоруун бедидиринге боттуг салдарын чедирер, чонның социал-амыдырал хандырылгазының, ниитиниң корумчурумүн камгалаарының айтырыгларын шынгыы ажылдап кылыр үүрлуг. Күүсекчи органнарның төлөөлекчи органнарга отчёттуг болур чоруунун принциптерин амыдыралга уламчайгыыш чонма боттандырар, депутаттарның ат-алдарын болгаш идепкейлиг чоруун, оларның сонгукчулар мурнунга харыысалгазын бедик көдүрер керек. (СЭКП-ниң XXIV съездиниң материалдары. М. 1971. Арын 203-204). Съездиниң бо дугайында шиитпирин барымдаалаары эң чугула бооп турар-дыр.

Моңу барымдаалааш, чамдык күүскомнар хөй-ле шиитпирлерни хүлээп алган хирезинде, оларның күүселдезин хынавас, Советтериниң болгаш чонуң мурнунга отчёттуг ховар кылыр, районнуң, хоорайның азы кодээнин культурлуг амыдыралын уттупкаш, чангыс талалап ажылдаар чоруктарны болдурбас үүрлуг. Танды, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш Өвүр районнар Советтериниң күүскомнарының сонгукчуларның чагыын күүсеттизинче сонгукчулар сонгулдага белеткел үезинде кичээнгей салыры чугаажок. Ол шыкаш депутаттарның отчёт кылып турар үезинде сонгукчуларның кылган чагыгларын күүсеединг хемчеглерни республиканың чер-чер Советтериниң хөй нуруузу ажылдап кылбайн турары улуг четпестериниң бирээзи-дир. Советтерниң сессияларын белеткеп, оларны эрттиреринің практиказында улуг четпестер база бар. Тандының, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем районнарның чер-чер Советтериниң чамдык сессиялары баш удур белеткел чок эртип тургулаан болгай. Бии-Хемниң Севи кодээ Советиниң, Бай-Тайга районнуң Шүй кодээ Советиниң сессиялар эрттиреринің конституциязында айыткан хуусаалариың үреэн таварылгалар тургулаан. Тандының, Чөөн-Хемчик районнар болгаш Кызыл хоорай Советтериниң депутаттары отчёттарны дыка аваш кылып турар. Ол Советтерге отчёт бээрин каш-ла санныг сонгукчуларның хуралынга багай шынарлыг организастаг турар. Чамдык депутаттар боттарының хүлээлгезин күүсединрин харыысалга чок көрүп, Советтиң үндүрген шиитпирлерин күүсединр дээш сонгукчулар ортузунга организакчы ажылды чоруттырбас, боттарының сонгукчулары-биле ховар уҗуражып турар. «Тыва кобальт», «Тудуг кезектери» комбинаттар, Ак-Довуракның болгаш Байхаактың хлеб заводтары, даараныла комбинады, автосентелге заводу, «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкыны болгаш өске-даа чамдык будурулгелер бирги кварталдың планын күүсетпейн, 379 мун рубльдин продукциязын чедир бербээн. А эът комбинады, Чадаананың, Ак-Довуракның, Хову-Аксының хлеб заводтары, «Тудуг кезектери» комбинат пиво заводу, Тараа продуктулар эргелели дээш өске-даа чамдык черлер бо чылдың үш айларының иштимге күш-ажылдың будурукчүлүүн улгаттырар планны база боттандырбаан.

Моңгун-Тайга, Тандының, Барыын-Хемчик районнарга болгаш Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйларына малдың чудан өлүр чоруу хөй болган. Бо бүгү болза чер-чер Советтериниң оларга хамаарышкан күүсединрин база четпес ажылының түңнелидир.

ЧЕР-ЧЕР Советтериниг сонгулда — күүскомнарның ажыл-чорудулгаларының база калбак көрүлдези бооп турар. Чогум-на оон уҗурунда сонгулда кампаниязының эгезинден тура-ла организас-массалыг ажылдың хевирлерин болгаш аргаларын байлакшыдыр, Советтерниң бүгү талазы-биле ажылын экижидери чугула.

Сонгулда кампаниязын чорудары-биле чергелештир часкы тарылганы чедиишкиннинг арттырер, ниитиниң малының баш санын камгалап, улам остүрери, школаларга өөредилге чылын организастыг воозары, дүжүт ажаап алышкынынга болгаш мал чемнерин белеткээринге амыгааштан ыяк белеткел дээш өске-даа чугула ажылдарны Советтериниң күүскомнарының кичээнгейинге алыр үүрлуг. Ол бүгү-биле кады бо чылдың ийиги кварталының бүгү адыр талазы-биле планнарын күүсеазынган эрте дооскан турар үүрлуг.

Сонгулда кампаниязының ян чугула үе-чадазының бирээзи — чонның идегелинге эң-не төлептиглерни депутаттарның кандидаттары кылдыр хөй-ниити организациялары-ның болгаш ажылчы чонналарның депшидери болур. Сонгулда мурнунуң хуралдарын, кандидаттарның сонгукчулар-биле уҗуражышкыннарын, келир үеним депутаттарынга чагыгларны белеткээрин ыяк кылдыр, баш удур организастаар керек.

Делегейде эң демократтыг Совет сонгулда системазының кол-кол бүгү принциптерин Сонгулда дугайында дүрүмде тодаргайлап айыткан. Оон бүгү иегелделерин чер болганга болгаш чайгыыш чок сагаан турар үүрлуг. Пропагандистер биле агитаторларның улуг хүрээлеңи марксизм-ленининиҢ идеяларын масса-ларга хүн бүрүде нептередир, партияның политиказын, СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин хаңы, тодаргай тайылбырлаар, коммунизм дээш шудургу ажылдаарынче массаларны сорук киирер, улустарның найыралын быжыглаар. Партияның, чазактың болгаш аҢы-дунма республикаларның Тывага хүн бүрүде дузаламчы көргүзүп турарын чонга тайылбыраар үүрлуг.

Тыва АССР-ге 3165 сонгулда округун тургузар. Оларның саны 1971 чылдаазындан 124 ажыг. Совет тургузуунуң байдалдарында республиканың чонунуң ролюн, чурттакчы чоннуг чаа-чаа пунктуларның тургустунганын, оон социал-экономиктиг болгаш культурлуг дешилгеенин ол илергейлеп турар. «ССРЭ-ниң улустарының кайгамчыктыг чедиишкиннери — оларның каттышкан күш-ажылының, СЭКП-ниң национал политиказын амыдыралга чайгылыш чок боттайдырып турарының түңнели ол болгай» — дэн, партияның XXIV съездиниң Резолюциязында дэмдеглээн. Совет Тываның ажылчы чонуң социалистиг Ада-чурттуңга, төрээн Коммунистиг партиязынга өндүр үүлүг чоргаарадыыбле, болгаш оон ачылыг аптыышкынарын амыдыралга боттандырар, коммунистиг тургузуушкунга бодумун үүлүг-хүүзүн улгаттырар дээш шиитпирлиг сорук-биле күрүне эрге-чагыргазының чер-чер органнарының сонгулдазын үткүп турар. Бүгү сонгулда кампаниязының эртери болгаш оон түңнелдери Коммунистиг партия биле совет улустуң бүүдүбас-чангыс аптиин база катап көргүзер деп бүүрелди илергейлеп болур.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

АРГА-АРЫГНЫ ӨРТТЕН КАМГАЛААРЫН КҮШТЕЛДИРЕР ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели арга-арыгны өрттерден камгалаарын күштелдирер хемчеглер дугайында доктаал үндурген. Арга-арыгны өрттерден камгалаарынче Ыяш ажыл-агый эргелелиниң, райхооркүүскомнарының, кодээ болгаш суур Советтериниң талаазындан кошкак кичээнгей салыр турарының хараавы-биле республиканың девискээринге арга-арыг өрттери ам-даа хөй бооп турар деп, доктаалда демдеглээп.

1972 чылда арга-арыг өрттери болур таварылгалар эвээжезе-даа, өрт болган шолдер хемчээлиниң калбаргаңы 54 гектар болган. Арга-арыгны камгалаар ажылды Таңды, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарда болгаш Кызыл хоорай Советиниң девискээринде амдыгаа чедир багай чорудуп турар.

Өрт болгап девискээрлерни доктаамал хайгаараарын боттандырбайн, ооң уламындан өрттер катап хөрлээлээш, улам улуг девискээрлерге өөскүп турар. Өрт болу бээрин баш бурунгаар чайладыр хемчеглер алырын хөй-хөй ажыл-агыйлар четпес боттандырып турар. Ыяш белеткээр ажыл-агыйларның, колхоз, совхозтарның ыяш белеткээр черлеринде өртке удур эргежок чугула чепсек-херекселдерни безин чок.

Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы ыяш кезиң алган черлерин багай арыглап, өртке удур дружиналар тургузуп албайн турар. Ыяш ажыл-агыйларының өрт ажүрер химия станциялары ажылчын күш-биле болгаш транспорт-биле хандыртынмаан.

Ыяш ажыл-агыйының эргелели ыяштыг черлерге өрт аймылы бодурбазының чурумун сагымрын контрольдаарын кошкак боттандырып, өрттерден арга-арыгны камгалаар суртаал-массалыг ажылды кошкак чорудуп турар. Өрт үндүргенинге буруулуг кижилерни илередир болгаш келген материалдарны хынап көөр ажылды Иштики хереглер министерствозу кошкак чорудуп турар. 1972 чылда 172 өрт болган турда, аңаа бурууллуг 11-ле кижини тыпкан болгаш 8 кижини кеземчеге оваагаан.

Заимнерге өрт болу бээр чылдагаанарны чогуур өйүнде чайладыр болгаш оларны шалыпкын чок кылырын хандырар хемчеглерни республиканың Министрлер Чөвүлелиниң 1971 чылдың июнь 18-те үндүрген доктаалынга дүүштүр алыры эргежок чугула деп, доктаалда айыткан.

Өртке удур бүгү хемчеглерни республикага алырынга болгаш арга-арыг өрттеринге удур демиселди организастаарынга харыысалгалыг болурун Министрлер Чөвүлели Ыяш ажыл-агыйының эргелелиниге, райхооркүүскомнарга, боттарының удуртулгазында тооруктаар девискээрлериниң болгаш чиг-эт болур ыяш сайгарар баазаларының аайы-биле — Оттулар үүлүг үлетпүрүнүң эргелелиниге, Аңныыр-тывыш ажыл-агыйының эргелелиниге, Респотребсоюзка, ИХМ-ге база «Тыва көдээ тудуг» треске даскан.

Доктаалда айыткының ёзугаар Ыяш ажыл-агыйының эргелели арга-арыг орттерининге удур демиселди болгаш арга-арыг ыяжын камгалаарын күштелдиреринче угламган хемчеглер алырын төлевилээш, боттандырар.

Өрт талазы-биле ондактыг үеде совхозтарның, өске-даа организациялардың болгаш хамаатыларның куу сиген, хоорза, шавагалар өрттедирин, ыяштыг черге одаг салырын, кыпкан серецги, таакпы сывы октаарын, частыы-чал материалдардан кылган тараа-ок бөөпкүннерин ажыглаарын хоруур деп, доктаалда айыткан.

Өртке удур эргежок чугула хемчеглер алыр ажылдарны чорударын, арга-арыг өрттү болу бөрүнде оларны чок кылыр хемчеглерни доп-доораан ап турарын ыяш белеткээр болгаш арга-арыгта ажыл боттандырып турар өске-даа организацияларга даскан.

Райхооркүүскомнар, көдээ болгаш суур Советтери, бүдүрүлге черлериниң болгаш колхоз, совхозтарның удурткучулары арга-арыг өрттерин узуткаарынга эргежок чугула санныг кижилерни, техниканы бээр хүлээлгелиг; өрттер өжүреринче ажылчын күштүү организастаарынга болгаш киришпирериңе шуут харыысалгалыг.

Арга-арыг өрттерин-биле демисежириниң мобилизакчы планнарын бо чылдың апрель 20-ге чедир хуусаада бадыларын, өрт талазы-биле ондактыг үеде күрүнениң ыяш камгалалының ажылдакчыларын болгаш транспорт чепсек-херекселдерни ыяш камгалалы-биле холбашпаан ажылдарже алаактырбазын республиканың Министрлер Чөвүлели хооррайкүүскомнарга даараскан.

Ыяш ажыл-агыйының эргелели, райхооркүүскомнар, көдээ болгаш суур Советтери арга-арыгны өрттерден камгалаар тайылбыр ажылын чон ортузунга күштелдирер, аңаа парлагаңы, радио, телевиденмени ажыглаар.

Арга-арыг өрттерин өжүрер мобилизациянга баарындан былдаар кижилерни доктаатынган чурум ёзугаар шынгыы харыысалгага онаар.

Иштики хереглер министерствозу (эш Чакыр) арга-арыг өрттериниң дугайында хөрөктерни чогуур өйүндө истеп-хынаарын хандырар, оларның тыптып келгенинге бурууллугларны харыысалгага онаар хемчеглерни алыр.

Тыванық авиабүдүрүлгези (эш Лавренко) Красноярскиниң арга-арыг камгалаар ужар түүл кезээ-биле чаргап дугуржулганы ёаутаар, республиканың девискээринге өрт талазы-биле ондактыг бүгү үеде самолёттарны база вертолёттарны чогуур өйүндө үндүрүп бээрин болгаш оларның соксаал чок ажылдаарын хандырар.

Хову-Аксы суурнуң эвим девискээринге хөй удаа өрттер болгулап келгенин барымдаалааш, эвим орттерн-биле демисежир механизастаттынган отряд организастаарын «Тыва кобальт» комбинаттың дирекциязынга (эш Ванжа) доктаалда даскан.

Арга-арыгны камгалаарын дээштиг удуртур район комиссияларын, көдээ болгаш суур Советтериниң чанынга — шалыпкын ажылдаар болуктерни тургузар деп Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели доктаатган.

Айтырыг — часка белеткел

Улуг-Хем районнуң Кок-Чыраа көдээ Совединиң эҗелетчиг сессиязынга «Улуг-Хая» совхозтуң часкы тарылгага белеткелиниң дугайында айтырыгны чугаалашкаш, совхозтуң кол агроному И. Ивановтуң илеткелин дыцнаан.

Совхозта септезе чогуур 52 тракторларның 30-ун септээн, көдээ ажыл-агый машиналарының септелгези доозулган. Автомашиналарга үрезин урар херекселдерниң хөй нуруузу белеп, машиналарда салып белеткээн. Хову турлагларын септеп дооскан.

Часкы хову ажылдарынга Арыг-Бажы салбырының № 1 болгаш № 2 бригадаларында белеткел совхозтуң оске бригадаларындан эки болганын сессиянга демдеглээн. Ол бригадаларда трактор болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгези эки шынарлыг болган. Үрезин арылаарын чогуур үезинде чоруткап.

Совхозтуң чамдык бригадаларында часкы хову ажылдарны эгелээн-даа болза, ам-даа чедир кылдынмаан чүүлдер бары сессиянга илереэп. Андазыннар болгаш чамдык көдээ ажыл-агый машиналарында үүрмек септелгелер артпышаан. Картофель үрезини четпес. Орнап солуур үрезинер база дегеттинип турар. № 2 бригадада часкы хову ажылы эгелээн турда-ла, ооң столованязында аҗыл-чем аймаан чедир белеткевээн. Эҗне баштай часкы хову ажылынче кирген № 3 бригадада ажыл ам-даа шуудавааш, механизаторларны аҗыл-чем-биле чогуур үе-шагында хандырбайн келгенин санал бергенер демдеглээн.

Сессия чугаалашкан айтырыг талазы-биле тодаргай шиитпирни хүлээп ап, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында элбек дүжүттүг остүрүп алыр дээш совхозтуң тараажылыралының мурнунда салдыгаан сорулгаларны ында тодаргай айыткан.

О. ТАВАА.

«Шынның» көдээ корреспондентизи.

МАЛ АЖЫЛЫ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

ЛИТВА ССР. Ширвинт районда чыл дургузунда 4500 хаван семиртип азыраар колхозтар аразының комплекизинин баштайгы эҗлээн тудуп тургускан. Чымыштыг ажылдар шупту механизастаттынган.

Бо чылды совлзуредир комплекстиг ийиги ээлчээн тудары дооспур. Ынчан аңаа чылда 15 мун хире хаванны семиртп азырап болур апаар.

ЧУРУКТА — оң талада: хаван оолдарынга чем бээрин хынап турар башкарыкчы-механик Л. Дамбраускас болгаш хаван азыраакчызы Г. Шлейкене. Оң талазында — чем үлээр дериг чанында башкарыкчы О. Бабраускас (солагай талада) болгаш чем белеткээр черниң эргелекчизи Я. Пучинскас.

М. КУРАЙТИСТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Серджо Сегрениң интервьюзу

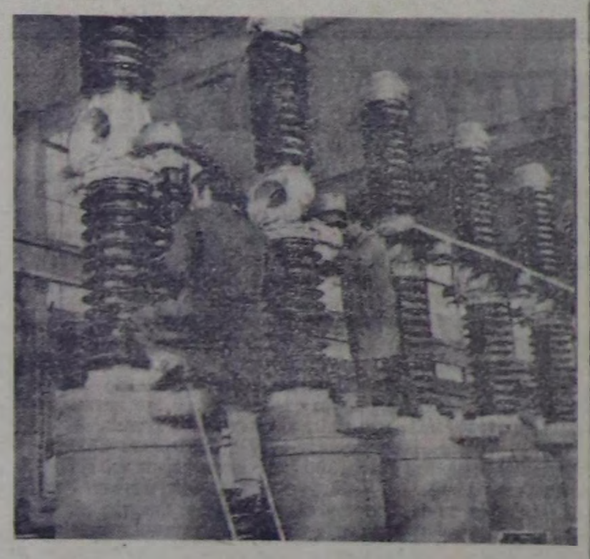
РИМ. (СЭТА-ның корр). Италияның Коммунистиг партиязының делегей килдизиниң эргелекчизи, ИКП ТК-ның кежигүнү Серджо Сегре СЭТА-ның корреспондентизи-биле чугаалашкаш, Совет Эвилелиниң интернационалчы даштыкы политиказын болгаш СЭКП-ниң XXIV съездиниң айытканы, амыдыралга чайгылыш чок боттандырып турар Тайбыңның программазын бедии-биле үнелээн.

XXIV съезд бодунуң тайбың программазы-биле делегейде дүшкүүрүг байдалды чавырымдырарынга эң чугула болгаш шиитпирлиг үлүг-хуулу киирген. Ол съездиниң болган үезинден бээр эрткен ийи чылдың түңнелдерин үндүргеш, делегей байдалын ол съездиге амалзатээминиң ылгынын ам бүрүн бүүредирдиг бадыткап болур. СЭКП-ниң XXIV съездиниң даштыкы политиказының талазы-биле хөй-хөй эң чугула саналдарны төлевилээрде, түр үеде тургустунган байдалдарны барымдаалаар дивейн, харын хамык чүвениң өскерилп турарын шын үнелеп көөрүн үндезин болдурган. Аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң аразынга чугаалажыышкыннар чорудуп болур тодаргай үе-чадаларны ол саналдарда оваалап айыткан. Тайбың кожа-хелбээ догуннаарын хандырары болгаш кижи төрелгетенге амыгаа чедир салдарлыг, нарын база чидиг айтырыгларны таарыштыр дугуржуру чогум-на оон хамааржыр деп, Серджо Сегре медеглээн.

Эрткен ийи чылдың дургузунда улустар аразынга чаа-чаа харылзаалларны тайбың кожа-хелбээ догуннаашкыныиың принциптеринге үндезилей тургузарынче угланган, эң улуг базымнарны Европага кылган. Делегейниң ийиги дайынының үезинден бээр маргылдаалыг бооп келген айтырыгларны шиитпирлээри бистиң дипкс чедип алдынган. Совет Эвилели биле ГФР-ниң, Польша биле ГФР-ниң, Герман Демократтыг Республика биле ГФР-ниң аразында керээлер чижектиг, хөй-хөй дугуржулгаларны болгаш керээлерни чарган, кызыгаарларга дээп болбазының айтырыы таарыштыр шиитпирлеттимген, тодаргайлап чугаалаарга, делегейниң ийиги дайынының түңнелинде Европага херек кырында тургустунган байдалды хүлээп көргеп. Ол безиң демдеглээр үүлдерниң чамдыызы болур. Политиктиг, экономика, культура талазы-биле, эртем-техниктиг — бүгү тала-биле дем каттыштырып ажылдаарының чаа-чаа харылзаалар системазын тургузары эргежок чугула, ооң-биле чергелештир чепсегленишкинии болгаш чепсектиг күштерни бүгүдениң чоорту кады кызырын эгелээри база эргежок чугула деп көөрүн Европа улустары улам медерелдии-биле үнелеп турар деп, С. Сегре уламчылап чугаалаан.

Хельсинкиде хөй талалыг сүмележилгелерниң база Венада белеткел сүмележилгелериниң эртип турарын бүгү чурттарның кайы хире сонуургалдыг хайгаарап турарын, айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажыага айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын бо чылын чыылдырар деп турарынга чоннуң кайы хире улуг ынанышпышын көрүп турар-дыр бис. Европаның ниитизи-биле дем каттыштырып ажылдаарының келир үеде хөй-хөй чылдар дургузунда барымдаалаар программалыг болган турар политиказының дугайында айтырыгны чугаалажып көөрү-биле тургускан болгай. СЭКП-ниң XXIV съездиниң хүлээп алганы тайбыңның программазы болгаш ону барымдаалааш хүн бүрүде чорудуп турар дээштиктиг совет уламыышкын шылгараңгай ужур-дузалыг бооп, чугаалажыр тодаргай айтырыгларны херек кырында саналдап турар. Ол айтырыгларның талазы-биле ям безиң Европага ажыл-ишчи деп каттыштырылгазын тургузуп, сагып-бодалдарның чаңгыс аай болган турарын чедип ап болур. Ылаңгыя энергия үндүрүп алыр байлактарның дугайында айтырыг, долгандыр турар бүгү бойдусту камгалаары, эртем шынчилелдериниң каттышкан программаларын төлевилээри, чоннуң кадымын камгалаары, берге аарыгларга удур ниити демисел чорудары ындыг айтырыгларга хамааржыр деп, С. Сегре оон ыцай чугаалаан.

Ындыг болганда, Совет Эвилелиниң күжениишкиннери улустарга улам идегелдиг тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту делегейге тургузуп бээрин хандырар чүүлдериң тургузарынче болгаш быжыглаарынче чайгылыш чок угланган деп, С. Сегре түңнелинде чугаалаан.

Социалистиг Федеративтиг Югославия Республика.

Белград чоогунда Рипни деп электротехника заводунуң цегинде. Ол будүрүлге черинiң продукциязы—трансформаторлар, боттары болгаш үс кужу-биле ажылдаар улакчылар.

ТАНЮГ—СЭТА-ның фотозу.

Советтиң сессиязы

БРАТИСЛАВА. (СЭТА). Словак Национал Советтиң сессиязынга ССР-ниң чазааның даргазының оралакчызы К. Мартинки республиканың 1973 чылда улуг ажыл-агый планын күүсединр хандырар хемчеглер дугайында илеткел кылган.

Бешки беш чылдың баштайгы ийи чылында словак үлетпүр барык 750 миллион кронакшавык продукциязын, көдээ ажыл-агый 180 миллион кронакшавык аҗыл-чем аймаан пландан ажыр будүргенин илеткелчи демдеглээн.

Тулчуушкуннарга төрүттүнген

ГАВАНА. СЭТА-ның корр. В. Глобаның дыңнатканы: Куба Шериг-агаарга күштериниң болгаш агаардан камгалалдың хүнүн байырлап эртиргеп. Ол хүнүү он ийи чыл мурнунда Плайя-Хиронга контрреволюстуг саттыныкчыларны чылча шапкан үеден бээр куба улустуң байырлалы кылдыр демдеглеп келген.

Алдарлыг хүнге тураскаатканы митингилер, байырлыг хуралдар бүгү чуртка эрткен.

Дугуржулганы үреп турар

ХАНОЙ. (СЭТА). Сайгончу эрге-чагырга АКШ-тың күткүүшкүну-биле Вьетнам талазы-биле дугуржулганы үреп турар деп ийи таланың шериг комиссиязында Мурнуу Вьетнам Республиканың революстуг Түр чазааның төлөөлекчизи полковник Дуонг Динь Тао парлалга конференциязынга медеглээн.

Март ай дургузунда сайгончу эрге-чагырга Куангнам, Куангнгай, Биньдинь, Контум, Тайнинь, Киентмонг, Беньче можуларда болгаш № 4 орун девискээринде хостаттынган чергелрин эжелээр деэш хайдашкиннарны кылганын ВИА агентилел дыцнаткан.

Совет делгелге

ИСЛАМАБАД. (СЭТА). Пакистан пайысылалдың төп кинотеатрында «Совет чуруктуларның чогаалдарында В. И. Ленинниң өвүр-хевири» деп темалыг делгелге ажыттынган. Делегей пролетариадының баштыңчызының амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын көргүскен чуруктарны калбаз-биле делгээн.

ПЕКИН ТӨЛЭЭЛЕРИНИҢ КАЖАРЛААШКЫНЫ

ТОКИО. (СЭТА). Япон чазактың албан черлериниң сагыш-бодалын илергейлээр «Джапан таймс» солун КНО-нуң Азияга болгаш Ыраккы Чөөн чүкке хамаарышкан экономика комиссиязының сессиязында Кыдаттың төлээлериниң туружун ынчгыы шүүмүүлээн чүүлүн парлап үндурген. Ол комиссияның ажылынга чаа-чаа согуушкуннар таварыштырарынга ажыглаар сылдаглаашкын кылдыр Пекинниң төлээлериниң эп-найыралыг бүзүр дээр кажарлаашкын кылыр дей бергени илден-дир, деп солун демдеглээн. 1947 чылда ук комиссияның тургустунган үезиниден бээр ол регионалдыг организацияны аңаа келгеп кыдаттар дег кылдыр чүү-даа чүве силгип көрбээн дээринде бичии-даа чигзиниишкин чок. Ук девискээрниң экономиктиг хереглелдеринче ол организацияның сагыш салырынга чогумчалыг тайбын ажылдаар байдалга боогдал тавырышкан.

Комиссияның сессиязының ниити хуралынга кыдат төлээ кандыг-даа кедилиг бодал чок чугаазын дораан чүлчүруп үнген. Ол чергелештирилгеп. Кыдат төлээ ук комиссияның кежигүннериниң ажыл-ишчи бодалынга окта-ла таарышпас өжээнниг өнчүктерин оларга удур чүлчүраан. Аш-чутка, ядаралга удур демисел чорудар айтырыглар делегейнин ол девискээринин хөй-хөй черлеринде тургустунуп турбуже, ук айтырыгларны шиитпирлээрииге ол чүлчүрүүшкүнүнүн бичии-даа ажыы чок болган деп, «Джапан таймс» айыткан.

Пекинниң төлээдери Совет Эвилелин болгаш сайзырангай оске-даа чурттарны балдырлааш, дузаламчы берип турар күрүнелер биле ону ап турарларның аразында эп-найыралды бузарын көзүлдүр-ле ораладашкан. Ындыг турбуже Кыдат хогжуп орар чурттарга экономика талазы-биле дуза чедирер дивейн турар хирезинде, ол девискээрнин биче чурттарынга тергиндекчи болукшаарындан чалданчайн турар деп, солун бадыткаан.

Ол девискээрде хамаарыштыр чурттарны Кыдаттың мырынай хүндүлевейн турары пекин төлээзининг ол чугаазындан билдинген. Ындыг болганда, оске күрүнелерге хамаарыштыр кандыг-бир чурттуң туразында хажылаттырын болбас деп, солун түңнелинде бижээн.

СПОРТТУ МАССАЛЫГ БОЛДУРАР

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлеринде күш-культураны болгаш спортту сайзырадырын онза чугулалап айыткан. Коммунистиг түргүзүшкүнүүн салгап соруглаларын чедиишкинниг шиитпирлээринге ол дүвээлер болгаш совет кижилерни быжыг тура-соруктуг чорукка, төлептиг ажыы-чаңга кижизидер. Ынчангаш күш-культураны болгаш спортту сайзырадыры онза чугулалап айыткан. Коммунистиг түргүзүшкүнүүн салгап соруглаларын чедиишкинниг шиитпирлээринге ол дүвээлер болгаш совет кижилерни быжыг тура-соруктуг чорукка, төлептиг ажыы-чаңга кижизидер. Ынчангаш күш-культураны болгаш спортту улам ынай сайзырадыр хемчеглер дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң IV сессиязынга тугаалашкаш, тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган.

Коммунистиг партиниң болгаш Совет чазактыг спортту сайзырадыр талазы-биле салган соруглаларын амыдыралга бодаттыгпар дээш Эрзин районнуң Советтери болгаш хой-ниити организациялары чамдык хемчеглерни алган. Спорттуң материалдыг базазы чыл келген тудум-на быжыын. күш-культурчуларның саны олуг орар. Районда волейболдуң 15, баскетболдуң 9, футболдуң 2 шөлдери, бир спорт залы бар. Спорттуң янзы-бүрү секцияларында 829 кижини хаара туткан. 1972 чылда районнуң күш-культура комитеди болгаш чер-черде организациялар разрядтыг спортчуларны белеткээринге кичээнгейни салып, элээн ажылдарны чоруткан. Ол багай эвес түннелдиг болган. 87 кижи ийиги болгаш үшкү разрядтың нормаларын күүсеткен.

Күш-культура ажылын экижидип чорудары бодуунуң херээн эки билир кадрлардан улуу-биле хамаарыжыр чүве болганда, оларны шилип алырынче база билиг, мергежилин бедидеринче кичээнгейни салган бис. Амгы үеде районда штаттан дашкаар 60 хире инструктор, тренер, 56 судыя ажылдап турар. Эрткен чылын 26 тренериниң, инструкторунуң, 14 судыяның билиин бедидип өөреткен. Олар мергежилдиг спортчуларны белеткээр, чоннуң күш-культураже хаара тудар талазы-биле ажылдарны чоруткан.

Районда волейбол, баскетбол, спорттуң национал хевирлери элээн сайзырап турар. Эрзинде волейбол эң-не нептереэн, аңаа хандыкшыдыларның саны хөй, ол талазы-биле мергежилдиг кижилер эвээш эвес. Районнуң эр улузунуң болгаш хереженнеринииң шилиндек командалары республиканның «Урожай» эки тура спорт шиитилелиниң маргыылдаалдарында киришкен, чаңыс удаа эвес шаңналдыг черлерни эзелеп келген. Тыва хүрештиң төлээлери район болгаш республиканың маргылдаалдарында идепкейлиг киржип, чамдык эки түннелдерни чедип алган. Районнуң төлээлер командазы Кызылга болган улуг маргылдаалдарга ийиги-үшкү черлерни эзелеп келген. Бисте Самдан Анай-оол, Михаил Калин шыгаа талантылыг, аныяк төлээлер бар.

Спортту сайзырадыр, массалыг болдурар дээш ажылчы чоннуң ортузунга пропаганда болгаш организакчы ажылды идепкейлиг чорудуп турар күш-культурчудар бистиң районда эвээш эвес. Оларга Барын ортумак школазының башкылары эштер Бүрбүчап, Чунарев хамаарыжыр. Коллективте спорт ажылын эки тускананыңдан школа район маргылдаалдарынга каш удаа тиилекчи болуп келген. Шыдыраа талазы-биле бичии оолдарның республиканың маргылдаазынга Барын школазының өөреникчилери Олег Дүтер киришкен, эки ойнаан.

ГТО-нуң чаа күш-культура комплексиниң нептередир талазы-биле ажылдар чоруттунуп турар. Районда болгаш черчере комплекстиң нормаларын хүлээп алыр комиссиялары тургускаан, олар чамдык ажылдарны кылган. Бирги эдлегге ГТО-нуң ужуурдузавын ажылчы чонга таныстырган, оон нормаларын дүжаар талазы-биле организастыг хемчеглерни алган. ГТО-нуң нормаларын дүжаарынга ниитизи-биле 846 кижи киришкен, оон кышкы хевирлеринин нормазын 175 кижи күүсеткен. Эрзинниң аслы-садының, район эмнелгезиниң, районнуң коллективтери, Эрзин ортумак, Кызыл-Сыдыс сес чыл школалары күш-культураның комплексизин дүжаарын өскелерден идепкейлиг чоруткан.

Күш-культураны болгаш спортту сайзырадыр, ону массалыг болдурар дээш райкүүском, оон күш-культура комитеди бала хой-ниити организациялары чамдык ажылдарны чоруткан. Районда спорт ажылынын байдалын, ону улам ынай сайзырадыр хемчеглер дугайында айтырыгны райкүүсномнуң хуралында ынчап чугаалашкаш, 1973—1975 чылдарда районга күш-культураны хөгжүдериниң перспективтиг планын бадыладан. Ынча район төвүнге стадионнуң капитал септелгезин кылыры, суурларга болуун стадионнарны тудары болгаш өске-даа хемчеглер көрүнгеч. Ону ажыдыралга боттандырып эгелей берген.

Районнуң күш-культура ажылында улуг четпестер байын демдеглээр ужуурут. Бирги эдлегге он-ноо көргүзүг — спорттуң массалыг болуруун ам-даа чедип албаан. Оон чылдагааны — чамдык колхозтарның, албан организацияларның удуртукчулары күш-культураның херээн ам-даа чедир ынелевей турары. Районнуң амыдырал хандырылга комбинадында, харылзаа белдириниге, райкүүсномнуң иштики хереглер килдизинде мынчага чедир ГТО-нуң чаа комплексизиниң нормаларын дүжаар эгелевээн маңаа барымдаа болур. Район төвүнге, ажыл-агыйларга болуп турар маргылдаалардың шынары куду, оон кижижчилериниң саны эвээш, спортчуларның көргүзүглери чавыс болгулаар. Ол доктаамал белеткелдин чогуһдан ыңдыг.

Районнуң садыларында спорт барааннары кончуг эвээш, ону сөөртүр хемчеглерни райпо алыр ужуурут.

Күш-культура болгаш спорттуң ажылын улам экижидип, оон массалыг болурун чедип алыр дээш боттуг хемчеглерни алыры районнуң Советтериниң болгаш хой-ниити организацияларының соруглаары болур.

С. ӨРТЕН,
Эрзин райкүүскомунуң даргазының оралакчызы.

Музейде чаа түүлдер

Кижилер дугайында ырлар

Ажылдан киирптерингге чугула хереккелдерни белеткеп алган, амыдырадыг чогум кандыг адырын чырыдарын, ында чүүл онзалап иоргузерил дээш ханы бодал-биле жогадыгчы хей-аът киргеп кижи бодаашы орар. Од кымы? Чоңда сураглыг даш чоңукчузу Монгүш Черээдир. Ону чурукчу Гаврал Торлук чураан.

Республикаашын Алдан-Маадыр аттыг музейинге Гаврал Торлуктуң соолгу чылдарда чураан чуруктарының делгелгеан ажыттынгавыдан бээр ай аажок. Бо үелиг дургузунда делгелгеан хөй коруктулер коруу, сайал-оналдарын демдеглел дептеринде биижээн.

Чурукчуның амыдыралдың агымындан алгылаан янзы-бүрү темаларыг чуруктары кижилерни бодандырып, Төрооп черинниң ыаас, чараан бойдузунга, оон шудургу, чырык кузел-соруктуг кижилеринге ынакшылды, хүндүлелди алачайгаар-ла хорлээлерин кежип..

«Одарда кежээ. Бо чурук тургузуунуң талазы-биле сагыш-сеткиге чоок. Чайгы кызыл-хүн. Бедик сыпынарның баштарынче ужуларын күзеп, сайыраан турар суурнуң бажыңнарының хоолайларындан аттыкылаан ак-чок мыстар дудускектер-биле холуу-биле хереглээр. Ынчангаш ам-ноок мыстар аттыкылаан ак-ноок мыстар дудускектер-биле холуу-биле белеткээн.

ЧУРУКТА: школаның уруг тренери, делегейниң болгаш Европаның чемпиону Монгүш Черээдир. Ону чурукчу Гаврал Торлук чураан.

Чурукчуның 90 ажыг чуруктарының үндезинин алган чергери — бистиң Тываның эң-не ырак-узак булуңнары — Тожу, Моңгүн-Тайга, Күнгүртүг боон турары — авторлуң могаг чок ажылынчизин, мазыдырларынга чедер дээш шудургузун хереченлеп турар.

Гаврал Торлук театр болгаш номнар каасталгаларынга хамаарышкан чуруктарны хөйү-биле чураанын билир бис.

Бистиң хоочун чоргаадымыс Степан Сарыг-оолдуң «Амыдырал — демисел», «Моңгүш Кенин-Лопсанның «Хереженнің чоргаараалы», Алдын-оол Даржаанның «Эрниң эрезиэ дээш оон-даа оске номнарның чурук каасталгазын чедимчелиг чураанын номчукчулар билир.

Моон алган көөрге, чурукчу амыдыралдың агымындан янзы-бүрү аялгаларны тып ап, тыпкан эртинелерин чонугга барааладып, чогаадыкты дилээшкинилерин тургулуу кылып, мергежилин улам баймдын турары илдиг.

М. ДОРЖУ.

БИРГИ КВАРТАЛДА

Тываның Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң эртем ажылдакчыларының бирги кварталда кылып чоруткан ажылдарын коллективтиг ниити хуралынга чугаалаашкан. Ол хуралга масселзыг ажыл чоруттуур кижилерни эртем ажылдакчылыы Зинаида Григорьевна Торлук илеткел кылган. Бо чылдың январь айдан эгелээш, музейин дыштанып хүн чок ажылдаар кылдыр доктаатkан. Ол үеден эгелээш, бо хүнге чедир 11115 кижи музейни сонуурган корген.

Музейни сонуурган келген 2459 кижиге 128 экскурсияны организастаан. База музейнин хуралдаар залынга янзы-бүрү темалыг 7 лекцияны номчаан болгаш алдыг ужуражмышкыны кылган.

Ыдамгыз РСФСР-ниң болган Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, Москвада тыва цирк болуүүнүң удуртукчузу Владимир Базыр-оолович Оскал-оол-биле хоорайныг школачыларының база студентилериниң ужуражмышкыны кончуг солун болуп эртken. Ол шыгаа хоорайныг садыг болгаш ниитиниң чеменнигге чедерининг хоочуп ажылдакчылары-биле садыг-кооперацияның училищезиниң сургуулдарының ужуражмышкыны организастыг эртken.

Бирги кварталда музейниң залдарынга 5 ажыг темалыг делгелгелерни организастаан. Аныяк чурукчулар Надя Русшеваның болгаш Гаврил Торлуктуң чуруктарының делгелгелерини көрүкчүлер улуу-биле сонуургааннар.

Ужуражмыга болгаш лекция өткеннинг соонда хроникти болгаш документадыг фильмнерни үргүлүү коргүүн турган.

В. ЧАЛБАА.

ДАГ-АЛТАЙ АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЬ. Сезбер дуктуг, оорлоор бода маадыр Алтайның бедик даг десиектерниге бо-ла костун чоруур. Оң сарлыктар. Олар кыштың соогунга шыдамык, черге халажок одарлап кыптаар.

Коп-Агач районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда сарлык азырарлары — эң оруглыг адырларның биржээн. Ажыл-агый муң хире сарлыктыг. Колхоз шөөлуг чарыгдалдаа үндүрбейн, муг-чүг пептер сарлык эдин чылдыг-на ап турар.

ЧУРУКТА: мартта төрөөн сарлыктар.

В. САДЧИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧУГУЛА СОРУЛГА

Спорт ажылын хогжүдүп, ону массалыг болдурары — үениң чугула соруглаларының бирээзи. Моңгүн-Тайга районда совет чылдарда күш-культура болгаш спорт ажылы элээн ажыжээн. Районнуң күш-культура болгаш спорт комитеди турустунга-ла чаа үш чыл ажыыт турар. Ынчалза-даа бо үениң дургузунда улуг өскерилгелер болгаш чаарыгалар болгулаан.

Спорт ажылын хогжүдүп, ону массалыг болдурар дээш районнуң партия, совет болгаш хой-ниити организациялары чугула хемчеглерни ап чоруткан. Оон түннелинде спорттуң янзы-бүрү хевирлерни цептерен, массалыг болуп бар чылар. Ам районда ийи күш-культура коллективи, 6 эге коллектив ажылдап турар, ында муң ажыг кижини хаара туткан.

Эрткен чылын спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге 35 маргылдаалны эрттирген. Анаа 1500 хире кижи киришкен. Районда спорттуң хевирлери: тыва хүреш, волейбол, мачилиг хоккей, тыдыраа эң-не нептереэн аңар чыдар. Спортка мергежилдиг аныяктарны өстүрүп, оларның мергежилин доктаамал бедидер соруглаа-биле районнуң спорт комитеди волейболдуң, баскетболдуң, хостуг болгаш тыва хүрештиң секцияларын ажыктан.

Районнуң школаларынга күш-культура болгаш спорт ажылын улам экижидер соруглаа-биле кичээлден дашкаар спорттуң маргылдааларны, эш хүүзүнүң ужуражылгаларын, класстар, школалар аразында чорудуп турар.

1972 чылдың майда партияның район комитеди болгаш районнуң күүсекчи комитеди организация, ажыл-агый бурууунге ГТО-нуң нормазын дүжаар талазы-биле каттышкан доктаалды үлээн алган. Бо үениң дургузунда ГТО нормазын дүжаар ужуурдуг 1106 кижиден 723 кижи спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге ГТО-нуң нормазын дүжаагаан. Анаа Мугур-Аксы ортумак школазының, райкүүсномунуң, Моген-Буреп 8 чыл школазының, харылзаа салбырының коллективтери эки киришкен.

Беш чыл планында көрдүнгенин өзугаар алырга, район төвү — Мугур-Аксы суурга спорт шөлдерин көрдүнген. Районда ам дээрезинде бөдүүн хевирнин 3 спорт шөлү бар. Ол шыгаш Мугур-Аксы ортумак школазында спортзал чүгле школачыларга эвес, кышкы үелерде район масштабтыг маргылдаалар эрттиреринге улуг үжүр-дүзелеег болуп турар. 1973 чылда хой-ниитиниң эгелээшкини-биле районнуң ажылагый, албан организацияларын черлериниң чанында спорт шөлдерин, бир бөөдәргә черии тудары көрдүнген.

Чон ортузунга спорт ажылын иештерелир дээш агитае-массалыг ажылдар база чоруун турар. Спорт комитединиң чанында 7 кижиден тургустунган лекторлар бөлүүн тургускаан.

Кызылганан ажылдар-биле чергелештир районнуң спорт ажылынга четпестер ам-даа хей. Эрзин турар спортчу маргылдаалардың шынары чавыс, хой кижинин хаара түгпайн турар. Чиик атлетиканын болгаш спорттуң оскө-даа хевирлерин ам-даа пептерлеп эвес. Ынчангаш спорттуң янзы-бүрү хевирлерин ам-даа иештерелин сайзырадыы турган, спорттуң массалыг болуур чоруун чедип алыры үениң чугула иеги-лелии апарган.

О. МАСПЫЙ-ООЛ

ХЕМЕЖИЛЕР БЕЛЕТКЕЛИ

Волхов хемниң делгем хараалчаларында байдаркалыг хемежилер көстүп турар апарган. Хемелээр талазы-биле Новгородтуң уруглар-аныяктар ооредир тускай-життынган школазының сургуулдарының эжиндирип турары ол. Ында 30 хире школачы өөренип турар.

Школа догуннан келген үеэнинг дургузунда делгемниң болгаш Европаның 10 чемпионун, ССРЭ-ниң 20 ажыг чемпионун белеткээн.

ЧУРУКТА: школаның уруг тренери, делегейниң болгаш Европаның чемпиону чораан, делегейниң спорт мастери Ю. Е. Кабанов сургуулдарының аразында (солагай талдаан оң талазже): П. Митясов, С. Макаров, С. Горбунов болгаш В. Потахин олар-биле кады.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Спорт

Аныяктар командалары ужурашкан

ОДЕССА. (СЭТА). ССРЭ-ниң болгаш Румыниянның аныяктарының шыңгыдек командаларының аразында бут бөлүүнүң талазы-биле аңаа болган ужуражмышкыны 2:0 сап-биле совет спортсменнериниң тиилелгези-биле доозулган.

Оюн эгелээш чүгле он бир минута боон чорда, Евгений Жуков аалчыларның хаалгазынче бомбукту киир тескен. А 60 минута эртип турда, Давид Кипиани бистиң командаңның чедиишкинин улам быжыглаан.

Берге тиилелге

ЧЕЛЯБИНСК. (СЭТА). Чуртка бирги чер дээш маргыдаага ук черинге «Трактор» командазының кежиктүнери Свердловскиниң «Автомобилистин» хоккейжилерин 7:6 сапка тиилээнер.

Шолдуң эдлери чаңгыс-ла минута иштинде аалчыларның хаалгазынче ийи шайбаны киргеп, сапны баштай ажыктаапкаар. Ол үеде челябинскилерниң саны база эвээш турган. Оон соонда «Тракторуун» хоккейжилери оожургай бөөр аразында свердловчулар сапны дениештирип апкан. Оюнуң чүгле үшкү кежээнге челябинчилер арай дээш турган, тиилээр аргалыг болганнар.

«Трактордан» Белоусов (3), Егоркин, Природин, Картаев болгаш Бец бир-бир, «Автомобилистен» — Малыко, Великанин, Лузин, Краев, Игошин болган Кутерин олар шайбаны киргеп.

Уругларның чогаадыгазы

Таңдының ,школаларының техниктиг чогаадыгга деателлеган бо чылын организастыг эрткен. Эге классчыларның кылган ажылдары, математика, химия, физика эртемелериге ажыглаар көргүүг материалдары, ыяштан болган демиреп кылган кылыглар, фотостеидилер, чуруктар, янзы-бүрү модельдер дээш барык 500 ажыг экспонатты ааска делгээн.

Межегей оруумак школазының делгээн ажылдарын мактап болур. Бүгү школа иштеп кирипкеени онлагай. Ынчангаш ук школа бирги черни алган. Ийиги черии Владимировка болган Сосновка школалары, үшкү черии Балгазын болган Күр-Чер школалары эзээн.

Таңдының школачылары эрткен чылгы республика деателлеганиге бирии черии алганнар. Бо чылгы деателлеге кичээлдерго коргүүг материалдарны кылыр ажылаар үүлдер хей болган.

В. СЫРАТ.

Доозукчулар-биле ужуражылга

Эрзин школазының сес болгаш он класының өөренекчилери-биле ужуражылга кежээзин организастаан эртиргеп. «Кым болуруа?» деп айтырыг хей-хей аныяк өскенниң мурнунга тургустунуп турар. Башкыларның, специалистерниң, будурулгенниң мурвакчыларының арга-сүмези оларга кончуг чугула.

Ужуражмышкын кежээзинге районнуң ажыл-ишчилериниң тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында канчаар ажылдап турарын, эрес-кежээ мурнакчыларның дугайын ЭЭКП райкомунуң бирги секретары А. Ч. Монгүш уругларга таныштырган.

Эмги Р. Чывырал, башкы З. Дажинмай, прокурор К. Оруспай, сааныы З. Кезегети дээш өскелер-даа школаны доозуп үнер ооллар, кыстарга ажыктыг арга-сүмезин берген.

А. АРАНЧАА.

ИЖИН-ШӨЙҮНДҮ ААРЫГЛАРЫ

Ижин-шөйүндүүн эң-не нептерээчел халдавырдыг аарыгларыг болза: **ижин тиви, дизентерия болгаш уругларның кыжык аарыы болур.** Ижин-шөйүндү аарыгларыг ыланчыя ийи хар чедир уругларга дыка аймаалдыг. Халдавырыг ижин-шөйүндү аарыгларының микробтары болза, кижиниң организминге чүгле аас дамчыштыр, хирлиг азымчеден азы суглан тыптыр. Ижин-шөйүндүүн халдавырлыг аарыгларының микробтары аарыг кижиниң албаныга, а ижин-тифоэтүглар сидикте туруп турар.

Халдавырлыг ижин-шөйүнду аарыгларын тараптаас дээш баш бурүүгаар чорудар хемчеглер болза, аарыг кижиниң дүрген-не эмнелге черинге чыттырэр болгаш оон чүүртаан турган орап-бажыңнарга дезинфекциялыг чорудары чугула.

Медицинна дузаламчызы чогуур ойүнде коргүүтинге тураар болза, аарыгның нарыындаажыларының тыптырын баш бүрүүгаар болдурбас. Ынчангаш кузуп, куду оорлуп, азы аарыы турган үеде эмчиниң доп-дораан чаган келдирер херек. Ижин тивиин болгаш дизентерияны хирлиг холдарның аарыы дээр. Ынчангаш хамыктың мурнунда холдарны үргүлүү арыг-шевер болдурар дээш кичээнгей салыр. Чемненнириниң мурнунда болгаш арыгланыр черге бартаныныш соолгуде холдарны үргүлүү савап-биле чудар.

Аъш-чемниң артыын стол кырынга чарттырбаңар, сээктерни бүгү-ле чүүлдер-биле чок кылыңар. Чиг сүт болгаш хаһыйдырбаан суг ишпеңер. Нотаалары, каттарны болгаш чымистерни хайыдырган сугбиле чуп, арыглаан чидер. Чүүртаага базыңнырын, казакхермины болгаш шинти ажыглал, черинниң арыг-шевэрин сагыңар. Ижин тивиниг болгаш дизентерияга удур камгалаттынарының тарыынын кылыңар.

Ижин тиви-биле болгаш дизентерии-биле демиселдиң чурумун сатыышпаан, силер болза, бот-боттарыңарны, уругларыңарны болгаш долганнар турар кижилерни од аймылдыг аарыгдан камгалаар ужуруг силер.

Республиканың санитар-чырыдымшкын бажыңы.

ЧЕМДЕН ХОРАННАНЫРЫН БОЛДУРБАС

Чиэ-эттэн, балыкты болгаш белен продуктуларны чаңгыс-ла столдуң, балбак мыштың кырында кезип, белеткеп болбас ужуруг. Ынчангаш од ажылдың соонда үк столдуу болгаш калбак мыштың-даа шелочуруг нанг сүт-биле мяк чүп, арыглаар херек. Од шыкаш балыкты болгаш балыктың дузаан чемни-даа солувас, чаңгыс-ла од сутта дараазаштыр чуп болбас. Балык дузун чидирери-биле шыгыдып каан суглу эң баштай 1 шак болганда, ийиги удаазында — 2 шак болгаш үшкү удаа — 4 шак соонда болгаш оон ынай 6 шак болганда-ла солуур херек. Шыгыдып арыглаан балыкты болгаш дузаан азымчемни чүгле мяк хайындырып каанда ам чиэ болур. Белен кыздыр тыртып каан (хээндектээн-даа) эттэн хаарын, быжырарынга чедир 6 шак чедир кадагалап болбас. Ыңдыг эттэн, балыктан котлета кылырда азы быжырарда-даа кыдыглары хаартынар кыдыыр эптеп салып турган белеткээр. Белеткеп каап, тыртпан эттэн соок черге кадагалаары эргежок чүгүзе. Бир эвес соодуккуузуг чер чок болур болза ону дой-дораан чем кыдыыр быжырар херек. Куйга-дүүт хайыттыкшын (холодец), үүрмек сооктерни болгаш оске-даа чүүлдерни арыглап каанкан соонда база ийиги удаа мяк хайындырар үжүрүүг. Чемненнекчилерге ол белен болганынын соонда 12 шак ажа берген (соок черге-даа кадагалаан турганда) болза берии болбас. Оон ынай ону чемненнекчиге сууган, үрели бергенде база берии болбас. Соодуккуу чок столоваларга быжыглап белыктыг, хайындырган колбасаның болгаш сосискаңы, сардельканы-даа даартагы хүнге артыырарын чөпшээрбес. Ол шыкаш котлетаны, суфлени соок чер чокка 6 шактан эрттир аңаа чыттырып черле болбас. Эттэн, балыктан кылган чемнерин, ижин-хырын болгаш хайдан кылган колбасаларны чаңгыс черге болуп кадагалаабас болгаш сосискаңы, сардельканы-даа даартагы хүнге артыырарын чөпшээрбес. Ол шыкаш котлетаны, суфлени соок чер чокка 6 шактан эрттир аңаа чыттырып черле болбас. Эттэн, балыктан кылган чемнерин, ижин-хырын болгаш хайдан кылган колбасаларны чаңгыс черге болуп кадагалаабас болгаш соодуккуузуг — 24 шактан эрттир шыгжаабас, хереглекчилерге чедир хайындырбайн, берии болбас. Колбасаны ыяап-ла илбектер-биле дезинзээри эргежок чугула.

Республиканың санитар-чырыдымшкын бажыңы.

Садыш алыкчыларга

Апрельдиң 22-де, 11 шакта Октябрьская кудумчузунга болур частыг баштайгы садыш ярмарказынче силерни чалап тур бис. Аңаа ынзы-бүрү посгер, уктар, часкы-куску тоокнар, шаштар, куштар, куртакалар, эр-хөрөөжен улустуң часкы, чаңгы идиктери болгаш оске-даа, силерниң часкы, чайгы сезонга хереглээр бараанарыдарны садар.

Ярмарказта азып-чем аймаанын бараанын база садар.

Частың баштайгы ярмарказынга киржирипче чалап тур бис.

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

Ленин дугайында

УЛЬЯНОВСК. (СЭТА-ның корр.). Россияның чурукчуларының чураан чуруктарының делгелгеаи-биле капсырлаштыр Ульяновскиге чуруга чураан чүүлүүнүң неделязы эдеп. Сураглыг чурукчулар болгаш скульпторлар Н. Жуковтуң, Н. Томскийнин, өскелериниң-даа чогаадырында деятиячи, революстуг-тоогу темаларын кызыга-биле көргүскөн. Хоорайның кинотеатрларында, культура баскыларында, школаларында болгаш ләзди оюредлиг черлериите орус, совет чурукчуларының чураан чуруктарының делгелгелерии организастаан. Областтың Новомаликлинск, Цильнинск, Мелекеес районнарында Ульяновск чурукчуларының көлер делгелгелери ажыдап турар.

Телевидение

АПРЕЛЬ 20-ДЕ
МОСКВАДАН

14.00—Дамчыдылгалар программазы. 14.05—Медээлер. 14.15—Оңдуг телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы. 14.45—«Эртемниң болгаш культураның чугула айтырыгтары». Эртем-техниктиг информация. 15.15—А. Фадеев — «Чыл ча шаңгырыылыкпы». Москвадың Вл. Маяковский аттыг академиттиг театрының шинаи. 16.00—Документалдыг фильм. 16.40—«Чылча шаңгырыылыкпы» деп шинии уланчызы.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Уругларга мультфильмнер. 18.10—Телемедээлер. 18.25—Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30—Оюн-телекөргүзүг. «Далайже орун». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

19.40—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.50—«Дилээшкин». Дамчыдыгаиы С. Смирнов чогуур. 20.25—П. И. Чайковский Оркестр-биле фортепианога бирги концерт. 21.00—00.30—В. И. Ленинниң төрүттүнгеэден бээр 103 чыл болганынга турасканган байыгыыл хурал. Концерт. Кремльдиң Съездилер өрдүүзүндан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

АГААР

Богун республикага болган Кызылга бүргеп, ажыыр, Республикаашын чамдык черлеринге хар, чаңгыс чуп. Хаттың дүрген сөскүлдада 5—9 метр, бөрлыын районнарга 10—14 метр чедир дыдымыр.

Агаарның температуразы дагаар районнарга 7—10, өскелеринге 14—18, Кызылга 12—14 градус чыыш болур.

КИНО

АПРЕЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чедер черге — Чер» (2 сериязы катай) 9.30, 12.20, 15.10, 18.00, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дайзын сеи бе, оңнук сеи бе?» 10.00, «Рустам биле Сухраб» 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сэйха» (2 сериязы катай) 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мультфильмнер» 10.00, «Сагыш ыыткаш чүве кайдаа» 11.00, 12.50, 14.40, 16.40, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харылзаалгалыг секретарының 23-35, партийжи эмчыларга кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-51, көлеэ ажылагый кылдызының 21-47, үлеттүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информасия база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1228

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле арелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00155

ЛЕНИННИҢ ХЕРЭЭ МӨҢГЕДЕ ДИРИГ!

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ АПРЕЛЬ 21 СУББОТА № 24 (9170). Өртээ 2 көп.

„Партия—бистиң үевистиң үгааны, ат-алдары болгаш арын-нүүрү“.

(В. И. ЛЕНИН.)

Ленинниң тугунуң адаа-биле — коммунизмче!

МОСКВАГА БОЛГАН БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнү — апрель 22-ниң хүнү бистиң улустуң төөгүзүнге моңгеде-биле кирген. Коммунистиг партиянның болгаш ажылчы чоннарның делегейге баштайгы күрүнезиниң тургустунганы, бистиң улустуң, акы-дүмә социалистиг чүрттарның бүгү чедиишкиннери, делегейде ондуг үлүг чаартылгалар Ильичиниң ады-биле чарылбас холбоолуг.

Ильичиниң төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл болганын алдарлыг хүннерде демдеглеп турар. Бистиң улус чоокта чаа ССРО-ниң тургустунганының чартык үс чыл ыбылейин байырлап эрттиргеп. Амгы үеде бистиң чүрт база бир төөгүлүг хүнге — РСДРП-ниң II съездиниң ажыттынган хүнүнден бээр 70 чыл болурунга белеткенип турар. Ол съездиге ленинчи партиявы тургускан. Оон бээр бистиң партияның эртеп орүүлүг төөгүзүнде дениежир үүре чок деп «РСДРП-ниң II съездиниң 70 чылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында демдеглээн. Ол ам барык он беш миллион коммунистерлиг боолу, бүгү совет улустуң дайынчы авангарды апарган.

Коммунистер партиязының күжү дениежирге шынчы чорукта. Оон база бир сеткил оорушчут илереп партийжи документилериниң солуушкуунувуң чүртта эгелээп эгээн болур. № 1 партбилетти СЭКП Төп Комитединге Владимир Ильич Ленинниң адынга бижээн.

Апрель 24-де Бүгү-ойнаарлыг коммунистиг субботнигинге халас ажылдаарын улус Владимир Ильичиниң төрүттүнген хүнүнге тураскаадып турар. Тоску беш чылдың онаалдаларын толептиг күүседиринге кирер чүгүлә үлүг-хуу ол болур.

Чүс-чүс чылдар эртсе-даа, Владимир Ильичиниң тураскаалын кижилериниң чаа-чаа салгалдары база-ла амгызы дерээн хүндүлээр. «Күш-ажыл кижилериниң аас-кежиктиг болурунга, бистиң Төрээн чүртувустуң хосталгазынга, чечектелиргинге болгаш чаагай улут аддарлыг болурунга, бүгү делегейде дарлаткан, мөлчүткен кижилерниң хосталыгынга ол дег хөй үүдерни кылган кижи чок» — деп, Ульяновскидо тураскаал комплексин ажыттывын турда, Владимир Ильичиниң дугайында СЭКП ТК-ның Чиргизие секретары Л. И. Брежнев мынчадыр чугаалаан.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл оожа тураскаатқан байырлыг хурал Кремльдиң Съездилер ордуузунга дүүн болган. Залга найысылардың партия, совет, профовилех болгаш комсомол организацияларының толээлекчилери, үлетшүрүүн чаартыкчылары, Москва тоокавызының ажыл-ишчилери, эртем, культура ажылдакчылары, Совет Армиявың болгаш Флоттуң дайынчылары чыылган. Даштыны чүрттарның дипломатгары, совет болгаш даштыны журналистер турган.

Байырлыг хуралды СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партияның Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришин ажыттыкан.

Кремльдиң Съездилер ордуузунга Совет Эвилелиниң гимнини чаңгыланган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Д. Ф. Устинов «Ленинизм коммунизмче орукту чырыдып турар» деп илеткел кылган.

Илеткелди чыылганнар улуг кичээнгейлиг дыңнаан болгаш ядып таскаашкынары хөй катап үзе кирип турган.

Хуралды хадыңнаан деп чарлаан. Оон киржикчилөрге бут кырынга тура, партийжи гимн «Интернационалды» ырлаш күүсеткен.

Оон соонда байырлал концерти болган. (СЭТА).

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының төлээлекчилериниң болгаш хоорайның шерии гарнизонунуң дайынчыларының Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнге тураскаатқан байырлыг хуралы дүүн, апрельдиң 20-де, Политиктиг чырдышкын бажыңынга болуп эрткен.

Байырлыг хуралды СЭКП Кызыл хооркомунуң нйнги секретары **С. М. Нудажи** ажыттыкан.

Хуралдың киржикчилери хүндүлүг президиумга СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозунуң составын улуг көдүрүүшкүн-биле соңгаан.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл оонуң дугайында илеткелди СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары **В. Б. Добромыслов** кылган.

ЛЕНИНИЗМ КОММУНИЗМЧЕ ОРУКТУ ЧЫРЫДЫП ТУРАР

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 103 чылынга холбаштыр Москвага болган байырлыг хуралга эш Д. Ф. УСТИНОВТУҢ илеткели

Эштер! Геналдыг үгааның болгаш чаңыш-сыныш чок революционер, большевик партияның үндезилекчизи, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның баштайгы күрүнезиниң тургузукчузу, делегей пролетариадының баштыңчызы — Владимир Ильич Ленинниң амыдыралчы маадырлыг чоруу чылдың-на, он-он чылдар эрткен тудум-на, бистиң мурнувуска улам улуг чаагайбиле кеступ кээп турар.

Күш-ажылдың кижилериңге Ленинниң ады ышкаш, ол хире улуг үнелиг кижи төөгүге чок турган болгаш чок-даа. Делегей хөгжүдезинииң бүгү чорудулгазынга марксисчи-ленинчи өөредиг ышкаш ындыг улуг салдарын чедирген ескө өөредиг төөгүге турбаан болгаш чок-даа. Совет улус ленинчи туктуп адаа-биле чораап сайзырангай социализмни тургускан болгаш коммунизмче орук-биле бүзүредиг бар чоруур. Акы-дүмә социалистиг чүрттарның ажылчы чонгары ленинчи өөредигге ужуртурбушаан, чаа амыдыралды тургузуп турарлар. Бүгү чүрттарның пролетарийлери, социализм болгаш национал хосталга дээш демиселчилери революстуг күштү болгаш сорук киришкинни ленинизмден ап турарлар.

I. Ленинниң партиязының угланыышкыны — коммунистиг тургузуушкун

Эштер! Бистиң партиявысты ленинчи деп адап турарывыс-даа чөтүт. Владимир Ильич оңу үндезилеп тургускан. Ол марксизмнин чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүтпүшаан, ажылчын ажыгның дайынчы партиязын организастаарының теоретиктиг үндезиннерин болгаш принциптерин. большевизмнин стратегиязын болгаш тактиказын ажылдап ышкан. Ленин чогум-на ындыг партияны тургускан, ону социалистиг революцияның тиилелгези болгаш чаа ниитилелди тургузары дээш демиселче дидими-биле, шиитпирлиг утлап баштаан.

Делегейниң ажылчын шимчээшкиннериге эргилделиг үеэдә болган РСДРП-ниң II съезиниңиң 70 чылы бо чылын болур. Делегейге чаа хевириниң баштайгы пролетаржы партиязының тургустунганы чогум-на ол төөгүлүг съезд-биле холбашкан. Ажылчын ажыгның революстуг организацияязының дээш хевири болур партия дугайында, коммунистиг тургузуушкунга оон башкарыкчы ролюкүй дугайында ленинчи өөредигнин ёзулуг шынныын ажыы демиселиинин болгаш социалистиг тургузуушкуунук-даа практиказы бүгү талазы-биле херек кырынга бадыткаан.

СЭКП болза Төрээн чүрттүн салым-хуузунуң харысаалазын бодунга алган башкарыкчы партия болбушаан, бистиң чүрттү коммунизмче бүзүредиг баштап бар чоруур. Совет улустуң бүгү-ле чедиишкиннери партияның могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазы-биле, оон улуг организакчы болгаш политиктиг ажылы-биле холбашкан. Совет ниитилелди хөгжүдериниң уг-шиин партия ленинчи ёзу-биле мерген болгаш баш удур көрбүшаан, социализмниң саңнан четпес аргаларын ленинчи ёзу-биле мергежилдиг ажыглап, эвилеглиг сорулгаларны ленинчи ёзу-биле боттуг тодарадып, оларны чедиишкиниг күүсединиң кызымаккай чедип ап турар. СЭКП болуунуң бүгү ишгики болгаш даштыкы-даа политиказын чорударда ленинчи чагыларын чайгылыш чокка барымдаалап турар. Партия кажан-даа Ленин-биле, Ленин — кажан-даа партия-биле. Чогум-на ында — партияның күжү, ында — Ленинниң одуг чок чоруу үндезилеттингеп.

Партия документилериниң солуушкуунда — № 1 партия биледиң Владимир Ильич Ленинниң адынга бижип каан-биле эгелээн од төөгүлүг болгаш байырланчыг болуушкунда — барык он беш миллион совет коммунистерниң ленинизмге чайгылыш чок бердингени, бодунуң башкылынга болгаш баштыңчылынга кызыгаар чок шынарлы болгаш үндүткели илергейлеттингеп.

Коммунистиг тургузуушкунуун чорудулгазының үеэниде партияның ролю доктаамал бедиир деп, партияның XXIV съездиниңде айыткан. Партия организацияязы, коммунист бүрүзүнүң идепкейи бедээн болгаш партия хүрээлелиниң чаңгыс оон үзүм сыгый болган тудум дүрүм ёзугаар болур ол боттуг түүл долузу-биле илергейлеттинер. Партия документилерин солуур-биле холбашкан организас-политиктиг ажылдың баштайгы түмнелдери бо чүтүлә ажылдың партийжи амыдыралдың бүгү талааларынга, коммунистерниң инициативазын, чурумсагылгазын бедиирлерге кайы хире эки салдарны чедирип турарын көргүскеп. Амгы үеде коммунист бүрүзү бодунуң ажыл-чорудулгазын ханызы-биле аналитеп көрүп, ленинчи улуг үүле-хереглиг кирженкчиэн мен деп үгаан медереп турар.

Чаа хевириниң партия биледиң ажыңкаш, коммунист «Партия — бистиң үевиниң үгааны, ат-алдары болгаш арын-нүүрү» деэн кайгамчык ленинчи сөстерни ёомчуур. Ындыг партияның кежигүнү болуру улуг аас-кежиктиг, улуг идегел болбушаан, улуг харысалга болур. Ленинчи коммунист болуру дээрге, ажылчын ажыгның болгаш күш-ажылчы бүгү улустуң хөрээнге идегелдиг болгаш шынчы бараан болуру, коммунизмни дээш демисеңге бодунуң күжүм болгаш аргаларын харам чокка бээри болгаш партия кежигүнү деп бедик атка кеэзээ, чүү-даа үүвеге төлептиг болуру-дур. Ынчангаш коммунистер Ленинниң кыйгырыы чоруазының бүүгаар боттарының инициативазы, боттарының хууда үлегери-биле, чалбыыштыг партийжи сөзүг-биле күш-ажылдың кижилерин сорук кылырын, бистиң бүгү-ле ажыл-херээвиске коммунистиг идепкейи киирип турарлар.

Партия массалар-биле бижыг харылаалыг. Оларның сонуургаддарын чайгылыш чок илергейлеп турар болгаш бодунуң удуртукчу база башкарыкчы ролюн чедиишкиниг күүседип турар. Совет кижилер Коммунистиг партиязга болгаш оон даймычы штабы — ленинчи Төп Комитетке долузу-биле бүзүреерлер. Олар СЭКП-ниң политиказын бүгүнү-биле чүүлдүгүнүп, бүгү талаалыг деткип турар. Оон тодаргай хереглиг болза, ажылчы чонгарының партия кежигүнүүнге кирер дээн ышкаш дивес чүткүлү болгаш алдарлыг ажылчын ажгының, колхозчу тараачыннарның база улус-чу интеллигенциянның эң эки төлээлекчилери-биле оон хүрээлелиниң доктаамал долдуртунун турары болур. Партия биле чоннуң чаңгыс эвиэ —совет ниитилелдиң тиилекчи күжүнүң үнер дээш.

Социалистиг демократияны хөгжүдер, ниитилелди эргелеп-башкарырыга ажылчы чонгарның калбак кезектерин киргиштирер шугумну СЭКП амыдырылгага чайгылыш чок боттандырып турар. Бистиң күрүнезистиг политиктиг үеэлиин болгаш оон демократтыг чорууның эң-не долу илергейлеэшкини болур Советтериниң ажылы хөй талаалыг болгаш идепкейлиг апарган.

Хөй-ниитиниң профовилел, комсомол дээш ышкаш массалыг организацияларының бистиң күрүне, ажыл-агый болгаш үгаан-бодал амыдыралыстың янзы-бүрү адырларынга хамаарылгазы коскузуп, Ленинниң өөредиг идеязы-биле бедээн. Ленинчи идеяларның амыдыралга бадытпаттынган салдарлары коммунистерниң болгаш кежигүн өөрестериниң тургузукчу күш-ажылында, массаларның идепкейинде, инициативазында болгаш эртүлбээнинде илергейлеттинип турар.

Эштер! Коммунизм дээш демиселдиң эң кол талазы — экономика тургузуушкуну болур деп Ленин сананып чораан. Хамаатты даймы чапчаа-ла доозулган 1922 чылда Владимир Ильич тайбың үеде чүрттүүн хөгжүдезин тодарадып турган «ам бүгү-ле чүүлдү экономикаже угланыырар» деп демдеглээн. (В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыыдыгы. Т. 45, арын 440). Чаа социалистиг ниитилелдиң быжыг материалдыг үндезинин, чоннуң чаагай амыдыралын көдүрериниң идегелдиг үвер дээш. Совет күрүнениң хамаарышпас чоруунуң болгаш камгаланыр аргазының магадылалы түгле күштүг болгаш сайзырагай экономика болур дээрзин Ленин тугулаан көрген. Ол бистиң чүртувуска социалистиг экономиканы тургузарының стратегтиг планын ажыдап кылгаш, ону боттандырарының талазы-биле нарын ажылды баштап эгелээн.

Экономиктиг тургузуушкунуун ленинчи принциптери — улус ажыл-агый планнаашкыны, демократтыг центризмни, чаңгыс аай удуртулганы болгаш эргелеп-башкарыгга ажылчы чонгарның боттуг киржилгеэнин холбаштыроры, күш-ажылага материалдыг болгаш моралдыг деткимчелериниң хаңы холбаазы, боторулга-чарыга болгаш массалыг чарыш — социалистиг экономиканың хөгжүдезиниң күүлүг быралазы болуп бергеп.

Бистиң чүртувус төөгүлүг кыска хуусаада буржуаз-помешик тургузуудан, экономика болгаш культура талазынга

(Улаштыны 2-ги арыда).

ШУПТУ—КОММУНИСТИГ СУББОТНИКЧЕ!

— Совет Эвилелиниң амылчы чонгары! Партияның XXIV съездиниң шиитпирлерин боттандырар дээш, бистиң Төрээн чүртувустуң экономиктиг болгаш мамгалаа күчүзүн улам ыңай быжыглаар дээш идепкейлиг демисеңиңер! Беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының онаалдаларын чедиишкиниг күүсединиң дээш социалистиг чарышты калбаа-биле нептередиңер. — деп Май 1-ге СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыгларының чалбыыштыг сөстери бегүн, коммунистиг субботник хүнүнде, бистиң чүртувустуң ажылчы чоннарын улам-на күш-ажылчы сорук киирер.

Бистиң совет кижилер апрель хүннериниң бирээзинде күш-ажылдың байырлал хүнүн демдеглеп эрттирери үениң чаагай чаңчылы апарган. Улуг эгелээшкиниң 50 чылын демдеглеп эрттирген үеден бээр ажылчы чонгарның боттарының инициативазын бүүгаар чыл бүрү субботниктерни эрттирип турар. Бо чылын ол субботникту Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чылынга тураскаадып тӧрар.

Бистиң Төрээн чүртувустуң пайысылалы — Москваның мурнакчы будурулгелериниң — Лихачев аттыг автозаводтуң, 54 чыл мурнунда чүртке бир-ле дугаарында коммунистиг субботник эргелээшкинин Москва-Сортировочная депозунуң, Алексеев аттыг фабриканың, «Мосжилстрой» трестиң коллективтери «Кызыл субботаны» эрттирер дугайында патриотчу эгелээшкинни үндүрген болгаш ону Совет чүрттүң улус ажыл-агыйының ажыл-ишчилери изиг күзел-биле чүүлдүгүнгеп. Совет Армиязының болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчылары деткээн. Ынчангаш бо хүн — апрельдиң 21— байырлал хүнү, күш-ажылдың Бүгү-эвилел байырлал хүнү болуру ол. Башкы Ленинниң чүрту — Советтер чүртүнүң ажылчыннары болгаш колхозчулары, эртемденнери болгаш специалистери, бүгү совет кижилер ынчалыр шиитпирлээни ол.

Индустриалдыг Москваның ажыл-ишчилериниң патриотчу эгелээшкиннерин бүгү чүрт кезээде деткип келген. «Улуг эгелээшкин» деп сураглыг чүүлүнге Владимир Ильич Ленин москвачыларның эгелээшкинин онза бедик үнелеп, оларның ниитилелге халас ажылдап бээр күш-ажылчы эгелээшкинин коммунизмниң өзүмнери кылдыр көрген. Башгайы субботниктиң чаштанчызындай бүгү улустуң социалистиг чарыжының чалбыжы кыптыгып үнген.

Амгы субботникти тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында эрттирери бо. Чүртте хөй-хөй будурулгелер боттарының камнап алган чиг-эдинге, материалдарынга, электроэнергиязынга ажылдаар болгаш аналаа ажыл хүннеринге бодаарга, күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчулуун чедип алырлар.

Совет Тыванын ажыл-ишчилери, чүрттүн бүгү ажылчы чоннары-биле бир демей. москвачыларның патриотчу эгелээшкинин сагыш-сеткилдиң хамыдылаан чүүлдүтүзүнүп деткээн болгаш коммунистиг субботникке идепкейлиг белеткенген. Республиканың улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының мунмун ажыг ажыл-ишчилери бо хүн «Кызыл субботаже» үнер болгаш чүс-чүс мун рубльдиг чүүл-бүрү продукциязын бүдүрүп, 170 мун ажыг рубльди беш чылдың Фондузунче шилчилер.

Тываның үлетпүр, тудуг, транспорт будурулгелериниң ажылчы чоннары тудутта, септелгеге, орукчар болгаш көвүрүүлер кырынга, сөөртүлгеге, тудуг материалдарын белеткээринге, чоннуң амырал хандырылга будурулгелериниң шугумунга, а кедээнин ажыл-ишчилери чаъскы хөвү ажылдарынга, организитиг болгаш минералдыг чемиишчидилгелерни шөлдерге аппарып төгериинге, мал кажаалдарын туларынга, өөредилге черлериниң коллективтерй болгаш кыдаа албан-лакчылар хоорайларының база сууларының чавгайжылыга ажылдарынга ажылдаар. Субботник эрттиреринин бүгү коллективтерде тургустунган штабтары бөгүн кылыр ажылдарны ыяк планнаан.

Чоннуң коммунистиг субботник хүнүнде ажылдаар, беш чылдың фондузунче шилчидер акша-хөреңгизи бистиң социалистиг ниитилелливистиң алыс будужунге таарыштыр бистиң чүртувустуң ажылчы чонгарының материалдыг болгаш культура деннелиң улам бедидиринге, улус өөредилгезин болгаш кадык камгалалын улам экижидиринге чарыгаттынар дээрзин чон билир. Ынчангаш олар бедик медеролдиг, патриотчу ёзугбиле эң бедик будурукчулуг ажылдаарлар.

Коммунистиг субботникке идепкейлиг кириштинээн. Совет Тыванын ажылчы чонгары СЭКП-ниң XXIV съездизининг төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш быжыг тура-соруктуун. Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр улам-на сырый каттышканын база улгун көргүзер.

ШУПТУ — КОММУНИСТИГ СУББОТНИКЧЕ!

ЛЕНИНИЗМ КОММУНИЗМЧЕ ОРУКТУ ЧЫРЫДЫШ ТУРАР

(Уламчызы. Эгезин 1-ги арында).

биле хожудангай чоруктан амгы үеним экономикалыг, күүзүг эртем-техниктиг арга-шинээлиг болгаш улустуң бедык культуразын чедип алган сайзырангай социализмниң пинтиделинче шилчээн. Совет эртемниң чедишкинивери бүгү делегейге хүлээп көрүүшкүнүү чедип алган. Черде, сугда болгаш агаарда — кайда-даа бистиң чурттуң эң тергиин машинаалары болгаш аппараттары ажыдап турар. Атомнуң энергиязын кижиге бараан болдурган. Космосту шинээдиривис чүгле шинчилелдерге эвес, харын улус амыдыралын, эр-кежээнин, эмчилеринин, башкыларның болгаш ажылчы чоннарның чамдык категорияларының ажыл төлевирин улаткан. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның пазылаа кыраанын, даапкы алыр пенсиязының эң бичe хемчээлин өстүргөн; колхозчуларның пенсия хандырылгазын экижиткен; даапкы өөредилге черлериниде болгаш техникумнарда студентилерниң стипендиялары улаткан. Пинтиделдиң хереглел фондузундан чурттакчы чоннга көргүскен чинеглелер болгаш төлевирлер бүрүн барык 15 хуу ковудээн.

Эрткен чылдың төнчүзүндеи бээр беш чылдың чугула социал-экономиктиг хемчегелерин боттандырып турар — үлетүргүнүң, транспорттуң, харылзаанның, көдээ ажыл-агыйның күүзүнде бүдүрүлгелерииниң болгаш еске-даа чамдык бүдүрүлге адырларының ортумак ажыл төлевирлиг ажылдакчыларының шалыңнарын болгаш төлевирлерин харыүгда бедидин тургаш, эң эвээш дээш ажыл төлевирин улгаттырып келген. Ол хемчег 50 миллион ажыг кижиниң хаара тудар болганы оон кайы хире улуг хемчээлдиин чугаалап турар. Оны боттандырганының түнелиинде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның орулгазы чыда-да 9 миллиард рубль хире өзер. Күн-ажыл төлевириниң чаа чуруму бо чылын-на Уралды кииришгирбишаан, чурттуң соңгу болгаш чоон рапоппарында ажылдап турарларга пенгереп турар.

Ажылчы чоннарның үлам озуп турар акша орулгазы хереглел түүлдерин бүдүрүп үндүрүнүң чогуур углаашкыны-биле хандырганының дээш хөйүү кылып турар. Үүрмектеп садар бараан саарылгазы ийи чыл дургузаанда 14 ажыг хуу оскеп, чоңга амыдыралдың ачыдузазын чедирери — 23 хуу улгаткан. Беш чылдың эгезинден тура 4,5 миллион ажыг чаа квартираны туткай. Өөредилге черлериниң, культура, медицина болгаш уругларның азбан черзеринде четкизи калбарып, совет киижилериниң амыдырал байдалын экижидер талазы-биле оске-даа улуг хемчегелерни ап чорудуп турар.

Партияның ажилдап ыяланы көдээ ажыл-ажыйны моон соңгаар үлам хогжүдериниң комплекстиг программазын боттандырар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Экономиканың бо адырында 1971—1972 чылдарда капитал салыышкыннарының хемчээли эрткен беш чылдың баштайгы ийи чылдарынга деңнээрге 1,7 катап улгаткан. Көдээни техника, минералдыг чемиштидилгелер, тудуг материалдарыбиле хандырары элээн эвээш амыжан. Чурттуң кандааштыкыныг районнарын суггат-биле хандырар дугайында Ленинниң күзели амыдырапда боттанып турар. Ам чылда ортумаа-биле 600 муң гектар суггаттыг чаа черлерни ажыглалга киирип турар — ол болза сескн беш чылда бир чылга оныаштыр ажыглалга киирип тургапындан 1,7 катап хөй болуп турарыбыр.

Агаар-бөдүүс талазы-биле эрткен чыл оң берге болган, мынчаган чер ажылыкчын продукциязының чамдык код хевирлерин алыр талазы-биле планныг көргүзүлгөр чедип алдынмаан. Харын ол-даа байдалдарда көдээ ажылагийның материал-техниктиг базазын бижиглээр талазыбиле партияның бижиг үзаалыышкынын ачызында, көдээ ииичилериниң улуг күжениишкиниинин болгаш бедик мергежилиинин, тараа дээш бүгү улустуң демиселивиниң ачызында» гектар черден-ие ортумаа-биле 14 центнер тараны ажаап алган. Ол дээрге мурнундагы бет чылдың чылда ортумак дүүлүүдеи хөй-дүр. Оон түнелиинде тарааның чылда чыылдазы эрткен пяи чылда 175 миллион тонна, азы 1966—1970 чылдарның чылда ортумак чылдаазындан 7 миллион тонна хөй болуп турар. Ристи кажангызыдыл-даа хөйүү белеткээн, чурттуң тоогүзүнде кажан-даа турун корбээн хевеч дүүлүү алдынган.

Ам часкы тарылганың иинг түүлк ойүү. Чер ажылдакчылары дүүттүү бедидер болгаш техниканың бүгү-ле түүлдерин, эртемниң болгаш техниканың бүгү-ле чаа чеднишкиннерин бараан болдурарын В. И. Ленин шинчилизы-биле иегеп чорвап. Техниктиг дешилгенниң айтырыгларын шуут эртем болгаш революстуг ёзу-биле кайчаар көорүнүң чайынначак үлегер-чижээн ол биске көргүскен.

Ленин мурнакчы техниктиг базазага — ГОЭЛРО планынга үндезилээш, экономиканы хөгжүдериниң тоогүтө эң-не баштайгы перспективтиг планның ажылдап кылдырының эгелекчиин болган организакчызы болган. Ол план амгы-даа үеде болза, эртем-техниктиг болгаш социал-экономиктиг сорулгаларны чаңгыс-аай холбаалыг кылдыр шинээлиг техниктиг дешилгенниң пайгамчыктыг үлегери боол турар. Ленин партия болгаш күүнге күш-ажылчы болганда, чаа түүлдү бедик чергези-биле үнелеп билир, эртем-техниктиг идеяларның тыптып турган үезинде-ле оларның хогжүдезиниң болгаш херек кырында ажыглалының перспективазын көрүп билир мергежилдиг турган.

Бистер шупувус эртемни болгаш техниканы ленинчи ёзу-биле көоргүнге оорелир ужурлуг бис. Ол чорук кажан партия болгаш улус боттарының күштерин СЭКП-ниң XXIV съездиниинің салганы — эртем-техниктиг революцияның чедишкинин ажылагийның социалистиг системазының артык күштүү-биле ханы холбаштырар сорулганы үгландырып турары амгы үеде оваа чугула боол турар.

Хамыктың мурнунда эртем шинчилелдериниң ажыктыын бедидеринге болгаш оларны херек кырынга ажыглаарын дүргедедиринге эң улуг хемчээлдин-биле деткимчелиг чыдыг экономиктиг болгаш организастыг байдалдарны тургузары эргежок чугула. Бо талазы-биле эртемни, техниканы болгаш бүдүрүлгени хогжүдерин үр хуусаа дургузында көөрү, а ол ышкаш адырлар аразының планнары бодунуң ролюн ойнаар ужурлуг. Ол чорук чаа техниканы тургузарының болгаш ажыглалга киирериниң бүгү үе-чадаларының үезинде эртем аңбан черлериниң, үлетүүр бүдүрүлгелериниң болгаш каттыжыышкыннарның ботботтарынга холбаалыг ажылдаарын хандырар.

Күштерни болгаш акша-хөреңгинин-даа кедилиг шинчилелдерге болгаш эртемниң хогжүдерииге база улус ажылагийының техниктиг деценин көдүреринге бурунгаар базымны ылыыр артыны бээр ындыг ажылдарга моөцнээрии ажык-дузалыг деп партия Төп Комитеди санап турар. Эң-не сайзырагай машиналарны болгаш дериг-керекселдерни, чоңга эки шынарлыг бараанларны бүдүрүп үдүреринииң ажылынга, чиг-этти болгаш материалдарны комплексилиг ажыглашкынзын, бедик бүдүрүмчүүр технологтуг ажылдарны калбаа-биле чорударынга бүдүрүлге черлериниң шалыңкын чорууп бедидерин чедип алыры онаа чугула.

Бистиң үлетпүрбүс XXIV съездиниң соонда ол углаашкыннарга илдең бурунгаарлаан. Эрткен беш чылда бир чыл дургузында үлетүүр продукциязының 1700 хевирин бүдүрер ыылдыр ортумаа-биле шиңгээдип ап келген турбуска бо беш чылда оон 3500 хевирии шиңгээдип ап турар. Ам эргижирээн продукция бүдүрериин улам шинтиирлиг сонсадып турар. Продукция шынарын тодарадырыныи-күүнге үнелээшкиниинің чаңгыс-аай системазын тургускан. Ада-чурттуң үлетпүрүүн эң-не ииң 1700 ажыг кылыгларынга күүнеиинің шынар демдээн ам бээрин тывыскап. Ынчанмыже техниктиг дешилгенни дүргедедир база продукциязының шынарын оранчок бедидер дугайында ук съездиинің негелделерии амыдырапга боттандырар дээш партия комитеттерн болгаш ажыл-агый органнары, бистиң бүгү кадрларывыс ам-даа ээлээп эвес ажылдарны кылыр апаар.

Эштер! Бүдүрүлгеии эргелеп-башкарыр улам экижидерии, бүгү ажыл-агый механизминиң шын болгаш дедескп ажылдар деңнелип бедидерии партия бодунуң экономиктиг политиказының нол углаашкыннарының бирээзи деп саман турар. Планнарны төнчүдерии сайзырангайжыдар, техниктиг болгаш экономиктиг үндезилиидии бедидер, күүнге оиаалдаларын күүседир дээш сагылга-чүрүмну быжыглаар, харылсалганы бедидер дугайында айтырыг СЭКП ТК-ниң декабрь (1972 чылда) Пленумунга тургустурган. Чүгээиың ужуру болза, цехтерден болгаш бүдүрүлге черлериидеи министерстволар биле төп ажыл-агый органнарынга чедүүшкүн төлазы-биле партияның кол негелделиин ол Л. И. Брежневтиң—«ажыл-ишке утшигии шалыпкын оскерткеш, кол күженнишкинии ажылагыйны башкарарының ажыктыг аргаларынче утландырган, экономиканың ажыктыын ыцыгны улгаттырарын хандырары болуур»—деп тодаратканын ёзутаар боттандырын чорударывыс эргежок чугуда.

Коммунизм тургузаушкунунга кижиийиң угаан-бодалының тургускаиы бүгү-ле түүлдерии, эртемниң болгаш техниканың бүгү-ле чаа чеднишкиннерин бараан болдурарын В. И. Ленин шыцгыызы-биле иегеп чорвап. Техниктиг дешилгенниң айтырыгларын шуут эртем болгаш революстуг ёзу-биле кайчаар көорүнүң чайынначак үлегер-чижээн ол биске көргүскеп.

Ленин мурнакчы техниктиг базага — ГОЭЛРО планынга үндезилээш, экономиканы хогжүдериниң тоогүтө эң-не баштайгы перспективтиг планның ажылдап кылдырының эгелекчиин болган организакчызы болган. Ол план амгы-даа үеде болза, эртем-техниктиг болгаш социал-экономиктиг сорулгаларны чаңгыс-аай холбаалыг кылдыр шинээлиг техниктиг дешилгенниң пайгамчыктыг үлегери боол турар. Ленин партия болгаш күүнге күш-ажылчы болганда, чаа түүлдү бедик чергези-биле үнелеп билир, эртем-техниктиг идеяларның тыптып турган үезинде-ле оларның хогжүдезиниң болгаш херек кырында ажыглалының перспективазын көрүп билир мергежилдиг турган.

Бистер шупувус эртемни болгаш техниканы ленинчи ёзу-биле көоргүнге оорелир ужурлуг бис. Ол чорук кажан партия болгаш улус боттарының күштерин СЭКП XXIV съездиниинің салганы — эртем-техниктиг революцияның чедишкиниин ажылагийның социалистиг системазының артык күштүү-биле ханы холбаштырар сорулганы үгландырып турары амгы үеде оваа чугула боол турар.

Хамыктың мурнунда эртем шинчилелдериниң ажыктыын бедидеринге болгаш оларны херек кырынга ажыглаарын дүргедедиринге эң улуг хемчээлдин-биле деткимчелиг чыдыг экономиктиг болгаш организастыг байдалдарны тургузары эргежок чугула. Бо талазы-биле эртемни, техниканы болгаш бүдүрүлгени хогжүдерии үр хуусаа дургузында көөрү, а ол ышкаш адырлар аразының планнары бодунуң ролюн ойнаар ужурлуг. Ол чорук чаа техниканы тургузарының болгаш ажыглалга киирериниң бүгү үе-чадаларының үезинде эртем аңбан черлериниң, үлетүүр бүдүрүлгелериң болгаш каттыжыышкыннарның ботботтарынга холбаалыг ажылдаарын хандырар.

Күштерни болгаш акша-хөреңгинин-даа кедилиг шинчилелдерге болгаш эртемниң хогжүдерииге база улус ажылагийының техниктиг деценин көдүреринге бурунгаар базымны ылыыр артыны бээр ындыг ажылдарга моөцнээрии ажык-дузалыг деп партия Төп Комитеди санап турар. Эң-не сайзырагай машиналарны болгаш дериг-керекселдерни, чоңга эки шынарлыг бараанларны бүдүрүп үдүреринииң ажылынга, чиг-этти болгаш материалдарны комплексилиг ажыглашкынзын, бедик бүдүрүмчүүр технологтуг ажылдарны калбаа-биле чорударынга бүдүрүлге черлериниң шалыңкын чорууп бедидерин чедип алыры онаа чугула.

Бистиң үлетпүрбүс XXIV съездиниң соонда ол углаашкыннарга илдең бурунгаарлаан. Эрткен беш чылда бир чыл дургузында үлетүүр продукциязының 1700 хевирин бүдүрер ыылдыр ортумаа-биле шиңгээдип ап келген турбуска бо беш чылда оон 3500 хевирии шиңгээдип ап турар. Ам эргижирээн продукция бүдүрериин улам шинтиирлиг сонсадып турар. Продукция шынарын тодарадырыныи-күүнге үнелээшкиниинің чаңгыс-аай системазын тургускан. Ада-чурттуң үлетпүрүүн эң-не ииң 1700 ажыг кылыгларынга күүнеиинің шынар демдээн ам бээрин тывыскап. Ынчанмыже техниктиг дешилгенни дүргедедир база продукциязының шынарын оранчок бедидер дугайында ук съездиинің негелделерии амыдырапга боттандырар дээш партия комитеттерн болгаш ажыл-агый органнары, бистиң бүгү кадрларывыс ам-даа ээлээп эвес ажылдарны кылыр апаар.

Эштер! Бүдүрүлгеии эргелеп-башкарыр улам экижидерии, бүгү ажыл-агый механизминиң шын болгаш дедескп ажылдар деңнелип бедидерии партия бодунуң экономиктиг политиказының нол углаашкыннарының бирээзи деп саман турар. Планнарны төнчүдерии сайзырангайжыдар, техниктиг болгаш экономиктиг үндезилиидии бедидер, күүнге оиаалдаларын күүседир дээш сагылга-чүрүмну быжыглаар, харылсалганы бедидер дугайында айтырыг СЭКП ТК-ниң декабрь (1972 чылда) Пленумунга тургустурган. Чүгээиың ужуру болза, цехтерден болгаш бүдүрүлге черлериидеи министерстволар биле төп ажыл-агый органнарынга чедүүшкүн төлазы-биле партияның кол негелделиин ол Л. И. Брежневтиң—«ажыл-ишке утшигии шалыпкын оскерткеш, кол күженнишкинии ажылагыйны башкарарының ажыктыг аргаларынче утландырган, экономиканың ажыктыын ыцыгны улгаттырарын хандырары болуур»—деп тодаратканын ёзутаар боттандырын чорударывыс эргежок чугуда.

Коммунизм тургузаушкунунга ки

ЛЕНИНИЗМ КОММУНИЗМЧЕ ОРУКТУ ЧЫРЫДЫП ТУРАР

(Төнүүзү. Эгези 2-ги арыда).

Бижыгып турар совет-индий найырал, Совет Эвилелиниң Япония-биле, а ол ышкаш Азияның өске-даа күрүнелеринбиле экономиктиг болгаш культурлуг харылзааларының хөгжүлдезин улуг ужур-дузалаңгы.

Айыл чок чорукту бижыглаарының болгаш улустар аразының калбак кады ажылдажылгазын таарыштыр түргузарының чаа аргалары Европада ажыттынып турар. Европаның айыл чок чоруунуң айтырыы биске чугула чүүл болур. Европаның дал оргуузундан эгелээн фашистиг агрессияның дугайы, 20 миллион ажыг совет киижилериң амы-тынын ыпкынганы чүүш-биле-даа деңнеттинмес оскүндүруг болуп турарының дугайы, он-он муң төрөөл хоорайларывысты болгаш суурларывысты үрегден каапканының дугайы чонуң сагыш-сеткилиндеп ам-даа арлып читпээн. Ынчангаш харын Совет Эвилели социалистиг аксы-дүңмалары-биле кады Европага тайбыңның бижыг магадылалдарын түргузар дээш демиселди хөй чылдарда чүтүлдүг чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар.

Бистиң боттуг политикавысты чүвени чөптүг бодаар киижилер улам улуг-биле билип бар чылдар. Европага даймн соонгдагы хөгжүлдениң түнелдери туруп турар кызыгаарларның бүзүлбазын албан хуузу-биле хүлээп көөр чорук-биле ам бижыглаттынып турарын сеткил ханышкын-биле айтып болур. Совет Эвилелиниң болгаш Франция биле ГФР ышкаш ыдыг салдарлыг күрүнелериниң аразында харылзаалар йдепкейлиг калбарып орар. Барыын Берлин талазы-биле дугуржулга чардынган. Герман Демократтыг Республиканы дипломаттыг талазы-биле бүзээлээр дээр политика бүрүүбиле бууран дүшкен. ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң аразында харылзаалар үндезиннериниң дугайында керээге ат салдынган. Диптиң бүгү күрүнелериниң айыыл чок чоруунуң болгаш деп эргелиг кады ажылдажылгазының байдалдарында Европаның келир үеде тайбың хөгжүлдезиниң үндезинерин айтыр хүлээлгелиг ниити-европа чөвүлел хуралының практиктиг белеткели чоруп турар.

Чепсегленишкинин дүжүреринің айтырыын шинтпирлээрин тайбыңны хандырарының эрге-ажыктары чүткүлдүг негеп келген. Ону чедип алырының оруу белеп эвес-даа болза, стратегтиг чепсегленишкиния кызыгаарлаар дугайында совет-америк дугуржулгалар, бактериологтуг чепсегленишкинниң хорудаар болгаш дугайында конвенция ыдыг чугула практиктиг шинтпирлер чүвенин алыс ужурун боттуг ёзу-биле көөр болза, ол талазында дугуржууштуқун болдунар аргалыг дээрзин көргүзүп турар. Бир эвес ам бистиң-биле чугаалажышкынар чорудуп турар талалар угаан-сарыылыы көргүзүп, кайы-даа таламның аймыл чок чоруунуң принцивин деңге хүндүлеп көөр болза, чепсегленишкинин эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының оруу-биле улам ыңайгы чугула базымнар ылдынган турар дээрзинге идегеп болур.

Эрткен чылдың майда Москвага совет-америк чугаалажышкынналарның соонда делегейде политиктиг байдал көскүзү-биле экижип келген деп чүвени ам бүгүде хүлээп турар. Ол чугаалажышкынар АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң аразында харылзаалар чогумчударынга эргиглеглиг чүүл болган деп чугаалап болур.

Совет-америк харылзаалар ны экижидеринің курлавырларын көрүп турар бис. Ынчаарга Каттышкан Штаттарда ол түүлгө удур хөделиш турар күштер база барын көрүп турар бис. Ынчаарга Совет Эвилелиниң туруш-бодалы билдингирп-биле тодаргайлаттынган. «Бир эвес ийи күрүне — ССРЭ биле АКШ—Москва чугаалажышкынарының үезинде кады төлевилеп алган оруу-биле шынап-ла бурунгаралаар болза, бистиң бодап турарывыс-биле алырга, моон соңгаарғы харылзажылгаларным-даа үезинде совет-америк харылзаалар ны ийи чурттуң улустарының болгаш бүгү-ниити тайбыңның чаагай чоруунга таарыштыр хөгжүдер талазы-биле чаа дыка улуг базымнар болдунар аргалыг болган туруп болур» деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Тайбың догуиаашкының харылзааларын хөгжүдери дээрге экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культурлуг талаларга боттуг кады ажылдажылганы калбартырыы-дыр. Совет Эвилелиниң болгаш бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының экономиктиг күүзүнүң шапкын өзүлдезиниң байдалдарында ол кадыы ажылдажылганың аргалары демнээл чок калбарган. Социалистиг чурттар-биле харылзааларны хөгжүдериниң оруунга моондактар тургузар дээр оралдажышкынналарның кеди чогуи билир чорук делегейде өзүп турар. Ылгай көрүүшкүден болгаш иштики херектерни холгаалаар чоруктан бүрүн ойталап тургаш, харын ол харылзааларны кайы-кайызынга ажыктыг болурунуң болгаш аразында харылзааларны чогумчударынга эргиглеглиг чүүл болган деп чугаалап болур.

Эштер! Термоядролуг дайынның аймагын болдурбас болгаш улустарның тайбың кады ажылдажылгазын хандырар дээш соолгу үеде хөй чүүдлер кылдынган. Ынчаарга империалистиг болгаш Пекинчи пропагандаңың «совет шериг кыжаанышкынының» дугайында даап бодаашкыннарын үрдүндүрер дээр ораалдажышкынналар хоозун чүве-дир. ССРЭ-ниң камгалал күчүзү харын социализмнің, улустарның хозяалгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалаар дээш, демократтыг болгаш тайбыңның чаагай буянныг херээн камгалаар дээш туруп турарын бүгү чурттарның улустары билир болгаш ол дугайын база дагын онзалап демдеглээрин күзээр ийик бис.

Эштер! Коммунистерге, ажылчын ангыга Ленинниң ең ыдал чагыларының бирээзи болза пролетаржы хүрээлениң чаңгыс эвин бижыглаар дугайында чагыг болган. Бистиң партиявыс бодун делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкинниниң чарылбас кезээ кылдыр көрүп турар. Пролетаржы интернационализмниң шылгаттынган марксизчи-ленинчи принциптерин партия амыдыралга чайгылыш чок боттандырып, бүгү антиимпериалистиг фронтунуң, хамыктың мурнунда оон коммунистиг авангардының хүрээлеңнерин сырый каттыштырар дээш идепкейлиг демисежип турар.

Ол амыдыралчы сорулгаларны шинтпирлээрінге соолгу чыыдарда чаа-чаа болгаш дыка улуг чедишкиннер бар болуп турар. 1969 чыадың Москва чөвүлел хуралының соонда коммунистиг болгаш ажылчын партияларның аразында чүүл-баазын хандыкпылдыг идегеттерінге көнчүт сергедекчи салдарын чедирип турар.

Совет Чепсектиг Күштер бистиң тайбың, тургузукчу ажыл-ижинисти камгалап турар. Ынчаарга империалистиг болгаш Пекинчи пропагандаңың «совет шериг кыжаанышкынының» дугайында даап бодаашкыннарын үрдүндүрер дээр ораалдажышкынналар хоозун чүве-дир. ССРЭ-ниң камгалал күчүзү харын социализмнің, улустарның хозяалгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалаар дээш, демократтыгның болгаш тайбыңның чаагай буянныг херээн камгалаар дээш туруп турарын бүгү чурттарның улустары билир болгаш ол дугайын база дагын онзалап демдеглээрин күзээр ийик бис.

Эштер! Коммунистерге, ажылчын ангыга Ленинниң ең ыдал чагыларының бирээзи болза пролетаржы интернационализмниң принциптерин ап октанканы, чүден-бүжээр болгаш дерзин чүве-дир. Пекинниң даштыкы политиказында антисоветизм болгаш коммунистиг база национал-хосталгалыг шинчээшкинниге хамаарыштыр чарыдырыкчы үзел сицинкиени, ол политика коммунизмниң калчаалыг дайзынналарының үүлгедишкиннери-биле херек-мырында холбажып турары, чүдек-бүжар болгаш дерзин чүве-дир.

Ол антиленинчи курс делегейниң ажылчын ангызының, делегей социализмниң эрге-ажыктарыга, кыдат улустуң боттарының эрге-ажыктарыга улут когаралды чедирип турар. Ынчангаш маожу курска удур, амгы үениң бүгү революсчу күштерінің чаңгыс эвин дээш бистиң партиявыстың бүгү чурттарда ленинчи коммунистерниң демисежип келгенінің база демисежир апаарының ужуру мында. ССРЭ-биле болгаш өске социалистиг күрүнелер-биле кады ажылдажылганың оруунга шенин удуртулганың тургускаңы ылымал моондактар алмыында барып узуткаттынар дээрінінге, ыыдат улус ак-дүңма чурттарның ог-бүлөзінге, империализмге удур демисеичилерің ниити одуруунга төлептиг орнун эалээр дээрзинге бүзүрей турар бис.

Делегей социализминиң, делегейнің коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкинниниң чаңгыс эвин, бүгү дарлаткынарның, демисели-биле оларның сырый харылзаазын бистиң революстуг херээвистиң тиилелгезинің үндезини кылдыр Ленин санап чораан. Ол ленинчи шүтүмга неезеде шинчы боон келген болгаш хамаанда оон чаңдыр баспас бис!

Улустарның, демократтыг хөй-ниитиниң дайынга удур шинчээшкинің калбаргаң түдүм, тайбың херээнің үчис тиилелгезинге бистиң бижыг бүзүреливис улам өзүп турар. Бис делегей политиказынга улус массаларның боттуг болгаш улам идепкейлиг хөделиишкини дээш туружуп тур бис. Ынчангаш тайбыңга инак-шылдыг күштериң Бүгү-делегей конгрезии чымыдыр дугайында идеяны совет ниилер деткип турар.

Амгы үениң төөгүлүг хөгжүлдезиниң делгем оруун эргий көргеш, өөрүвес аргавыс чок. Аңгы-аңгы чурттарның социал дешилгеже оруунда удурламышкак түүлдер, бергелер турза-даа, делегей Ленинниң айыткан оруу-биле хөгжүп орарын тодаргай көрүп турар бис. Владимир Ильичниин бүгү амыдыралында ол дээш демисежип чорааны социализмниң болгаш коммунизмниң, хосталганың болгаш харылзаалар улам-на сырый, а оларның иштики-даштыкы политиктиг ажыл-чорудуагазы — улам-на түнелдерлиг апаргаң. Франциядга болгаш Чилиге өске-даа чөөн үеелдиг күштер-биле кады коммунистерниң чоокта чаа чедип алган улуг чедишкиннери ол дугайын чугаалап турар. Акыдуцма партиларның ийи талалыг болгаш хөй талалыг кады ажылдажылгазының хөгжүдезіи база ол дугайын хереченлеп турар.

Пекинниң антиленинчи, социал-шовинистиг туружу амдыгаа чедир империализмге удур демисеиге шынгыы моондак болуп артып турарын демдеглеевейн барып болбас. Бир эвес Ленинниң сөстери-биле чугаалаар чүве болза, Кыдаттың кандыг-ла бир онзагай революсчурак түткүү салып турар амгы удуртукчуларының пролетаржы интернационализминиң принциптерин ап октанканы, чүдеи-бүжээр болгаш дерзин чүве-дир. Пекинниң даштыкы политиказында антисоветизм болгаш коммунистиг база национал-хосталгалыг шинчээшкинниге хамаарыштыр чарыдырыкчы үзел сицинкиени, ол политика коммунизмниң калчаалыг дайзынналарының үүлгедишкиннери-биле херек мырында холбажып турары, чүдек-бүжар болгаш дерзин чүве-дир.

Ол антиленинчи курс делегейниң ажылчын ангызының, делегей социализминиң эргеажыктарынга, кыдат улустуң боттарының эрге-ажыктарынга улут когаралды чедирип турар. Ынчангаш маожу курска удур, амгы үениң бүгү революсчу күштерінің чаңгыс эвин дээш бистиң партиявыстың бүгү чурттарда ленинчи коммунистерниң демисежип келгенінің база демисежир апаарының ужуру мында. ССРЭ-биле болгаш өске социалистиг күрүнелер-биле кады ажылдажылганың оруунга шенин удуртулганың тургускаңы ылымал моондактар алмыында барып узуткаттынар дээрінінге, ыыдат улус ак-дүңма чурттарның ог-бүлөзінге, империализмге удур демисеичилерің ниити одуруунга төлептиг орнун эалээр дээрзинге бүзүрей турар бис.

Делегей социализминиң, делегейнің коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкинниниң чаңгыс эвин, бүгү дарлаткынарның, демисели-биле оларның сырый харылзаазын бистиң революстуг херээвистиң тиилелгезинің үндезини кылдыр Ленин санап чораан. Ол ленинчи шүтүмга неезеде шинчы боон келген болгаш хамаанда оон чаңдыр баспас бис!

Улустарның, демократтыг хөй-ниитиниң дайынга удур шинчээшкинің калбаргаң түдүм, тайбың херээнің үчис тиилелгезинге бистиң бижыг бүзүреливис улам өзүп турар. Бис делегей политиказынга улус массаларның боттуг болгаш улам идепкейлиг хөделиишкини дээш туружуп тур бис. Ынчангаш тайбыңга инак-шылдыг күштериң Бүгү-делегей конгрезии чымыдыр дугайында идеяны совет ниилер деткип турар.

Амгы үениң төөгүлүг хөгжүлдезиниң делгем оруун эргий көргеш, өөрүвес аргавыс чок. Аңгы-аңгы чурттарның социал дешилгеже оруунда удурламышкак түүлдер, бергелер турза-даа, делегей Ленинниң айыткан оруу-биле хөгжүп орарын тодаргай көрүп турар бис. Владимир Ильичниин бүгү амыдыралында ол дээш демисежип чорааны социализмниң болгаш коммунизмниң, хосталганың болгаш харылзаалар улам-на сырый, а оларның иштики-даштыкы политиктиг ажыл-чорудуагазы — улам-на түнелдерлиг апаргаң. Франциядга болгаш Чилиге өске-даа чөөн үеелдиг күштер-биле кады коммунистерниң чоокта чаа чедип алган улуг чедишкиннери ол дугайын чугаалап турар. Ынчангаш маожу курска удур, амгы үениң бүгү революсчу күштерінің чаңгыс эвин дээш бистиң партиявыстың бүгү чурттарда ленинчи коммунистерниң демисежип келгенінің база демисежир апаарының ужуру мында. ССРЭ-биле болгаш өске социалистиг күрүнелер-биле кады ажылдажылганың оруунга шенин удуртулганың тургускаңы ылымал моондактар алмыында барып узуткаттынар дээрінінге, ыыдат улус ак-дүңма чурттарның ог-бүлөзінге, империализмге удур демисеичилерің ниити одуруунга төлептиг орнун эалээр дээрзинге бүзүрей турар бис.

Делегей социализминиң, делегейнің коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкинниниң чаңгыс эвин, бүгү дарлаткынарның, демисели-биле оларның сырый харылзаазын бистиң революстуг херээвистиң тиилелгезинің үндезини кылдыр Ленин санап чораан. Ол ленинчи шүтүмга неезеде шинчы боон келген болгаш хамаанда оон чаңдыр баспас бис!

Улустарның, демократтыг хөй-ниитиниң дайынга удур шинчээшкинің калбаргаң түдүм, тайбың херээнің үчис тиилелгезинге бистиң бижыг бүзүреливис улам өзүп турар. Бис делегей политиказынга улус массаларның боттуг болгаш улам идепкейлиг хөделиишкини дээш туружуп тур бис. Ынчангаш тайбыңга инак-шылдыг күштериң Бүгү-делегей конгрезии чымыдыр дугайында идеяны совет ниилер деткип турар.

Амгы үениң төөгүлүг хөгжүлдезиниң делгем оруун эргий көргеш, өөрүвес аргавыс чок. Аңгы-аңгы чурттарның социал дешилгеже оруунда удурламышкак түүлдер, бергелер турза-даа, делегей Ленинниң айыткан оруу-биле хөгжүп орарын тодаргай көрүп турар бис. Владимир Ильичниин бүгү амыдыралында ол дээш демисежип чорааны социализмниң болгаш коммунизмниң, хосталганың болгаш харылзаалар

маарышпас чорухтуң, улустарның ыкы-дүңма ёзузуның болгаш ээ-пайбалыының идеалдары массаларга шенгээттингени, кижи төрелгетенниң чыыртыкылыг келир үезинче орукту иген турар күүлүт материалдыг күш апаргаң.

• • •

Эштер! Ленинниң улуг өөредиишкинде төөгүүнүң эдыс шыны, чер кырында чонуун хөй нуруузунуң амыдыралчы эрге-ажыктары, • ниитилеадп коммунистиг ёзу-биле чаартырының боттуг негелдо сииликкеп.

Бистиң партиявыстың программыг сорулгазы, совет улустуң тургузукчу ыыш-ажылын Владимир Ильич ыыт-чаар тодаргайлаан: «Дыка хөй үр чылдарның ажылы-биле коммунизмче шилчилгени белеткээр» (көр. т. 44, арыы 151). Ам ол сорулгаже орукту улуг кезиин эрткен бис. Чедип база чаалап алган чүүлдеривиске даянмышаан, бис моон соңгаар-даа ленинчи ёзу-биле ажылдаар болгаш чурттаар, боттарывыстың бүгү сеткилбодалывыс болгаш херектеривис-биле, күш-ажылывыс болгаш демиселивис-биле Ленинниң херээнің, Коммунистиг партияның херээнің өлүм чогун бадыткаар бис.

Бистиң бүгү тиилелгелеривистің сорук шиирикчиин болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы делгереэнн!

Коммунизмниң тургузукчузу —маадырлыг совет улус делгереп, чечелелин турзун!

Көөзөдө дириг, улам-на тиилелгелиг, интернационалчы ефедиг — марксизм-ленинизм делгереэнн!

• • •

Илетиелди улуг кичээнгейбиле дыңнаан болгаш удаадарап адыыр часкаашкынпары-биле үзе кирип турган.

СЭТА-ның дыңнадыы

„ИНТЕРКОСМОС-КОПЕРНИК 500“ УЖУДУУШКУНДА

Космос делгемин тайбың сорулгага шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазының программазын ёзугаар «Интеркосмос» болуктуң тоску спутнигин — черниң «Интеркосмос-Копериик 500» деп кылынал спутнигин 1973 чылдың апрель он тоста Совет Эвилелинден салып үндүрген.

Польша болгаш совет специалистериниң белеткеп кылганы космоска ол дуржулгазы улуг польша эртемден Николай Коперниктиң төрүттүнген хүнүнден бээр 500 чылынга турасказаткан.

Спутникте эптеп тургускан эртем аппаратуразыбиле 0,6-0,6 мегагерц частоталыг чалгыга хүнүнүң радиохередерии болгаш 0,6-0,6 мегагерц частоталыг ноннарның байдалын база, черниң ионосферазының байдалын шинчилээр.

«Интеркосмос-Копер н и к 500» спутниктиң дараазында параметрлерже салып үндүрген:

— Черниң кырынче эң чоокшулаары (перигелга)— 202 километр;

— Черниң кырындан эң ыраары (апогелга) —1551 километр;

— орбитаның йилеииишкини — 48,5 градус;

— долганырының уези —102,2 минута.

Спутниктиң эртем аппаратуразының составында кирип турар түүлдер: польша Улус Республикага ажылдан кылган радиоспектрограф; Совет Эвилелиниң ажылдап кылган, белеткээн чавыс болгаш бедик частоталыг ионосфера хереккелдери.

Совет Эвилелиниң чер кырында командылал-хемчээшкин черлери спутниктен кээр медээлерни үзүкоксаал чокка хүлээп ап турар.

Бо спутник-биле дуржулганы кылыф уе дургузунда социалистиг чурттарның астрофизика болгаш геофизиктиг обсерваториялары чалгыгларның янзы-бүрү хемчээлдеринге хүннүң байдалын болгаш чернин ионосферазының-даа байдалын хары угда хайгаарап шинчилээр.

Польша Улус Республиканың болгаш ССРЭ-ниң специалистериидеп тургустунган түскай бөлүк спутниктиң эртем аппаратуразымын ажылын углап, башкарып турар.

ШАЛЫПЧЫЛАРНЫҢ ЧЫЫЖЫ

— Социалистиг чаршыдың мурнакчыларының болгаш коммунистиг, күш-ажылдың шалыпчыларының чеди дугаар слёдүн, партия хооркомунуң бюрозунуң болгаш хооркүүскомунуң даасканын ёзугаар ажыттынган деп санаарын чөпшээреп көрүнер — дээш, СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары эш Ю. С. Путинцев:

— Шилчиир Кызыл туктарны киирип кээр-дир — дээрге, маңгы ажылгазы база-да чаңгыланып үндү. Музыкага, адыш часкаашкыныига удеттирген 6 тукту президиум столунуң артында чалап кагды. Слёт ажылын эгелээн. Ону № 2 АТБ-ниң чолаачызы Николай Осипенко башкарып эгеледи.

Үрер хөгжүм чиртиледир ойнай бээрге залга олурган улус адыш часкавышаан, шупту-зуу туруп келген. Олар каасшиник кылдыр кеттингеп, арыннарында өөрүшкү чайынаан. Дыка хөй кижиниң хөрөөн орденнер, медальдар каастаан. «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп демдекти барык кижи бүргүү кадап алган.

Слёттуң башкарыкчызы Кызылдың алгы заводунуң төлээлекчиэн Т. Семинага сөс берди. Тываның үлетпүрүүнүң эң хоочуннарының бирээзи ол заводтуң ажыл-ишчилери беш чыл планын чыл санында-ла ажыр күүседип чоруп орарын ол дыңнатты. Завод бирги кварталдың планын бүгү көргүзүлгээр талазы-биле ажыр күүседип, пландан ажыр 8 муң рубльдиң продукциязын бүдүргеи.

Бүдүрүп турар продукциянын шинары экижээн. Чижээлээрге, кидис идиктиң бирги сортун кылыры пландан 4 хуу ажып турар. А хөм идиктериниң 80 хуузун бирги сорт-ка кылыр турган болза, бо хүннерде ол продукциянын 97,6 хуузу бирги сорт-биле садыг черлеринче кирип турар. Камнаага чурумун ажылчыннар боттарының контролюнга алган. Ылангыя хром болгаш быятаар артыпчылары үүрмек продукцияларны кылырынга, каастаарынга ажыглап турар.

— Май мурнуңуң социалистиг чарыымның эгелекчизи бистиң коллектив болган болгай. Апрельдиң планын 18-те күүседир дээн хүлээлгевисти чедишкиннииг күүсеткенивисти ол хүнде СЭКП Кызыл хооркомунга болгаш хооркүүскомга рапорттадывыс.

База катап чугаалайн. Продукциянның шынары дээрге бүдүрүлгенің ажыл-чорудуагазында эң чугула айтырыг. Ынчангаш Кызылдың бүдүрүлге черлеринің ажылчынларының кылдаи продукциязын садыл алыкчылар мактап алыр кылдыр ажылдаалынар— деп, ол чугаазын доосту.

Индирде Тываның дагжыларының төлээлекчизи эш **И. Андрианов.** Ооң саналы бүдүрүлгенің ажыктыг чорууп бедидиринге экономиктиг оорединиң кайы хире ажыкдуалыг боон турарынче угланган болду.

— Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, бистер, тускай мергежилиивисти, ниитии билиивисти бедидип тургаш, өскелерге үлегер-чижек болур ужурлуг бис. Маңаа экономиктиг ооредилге онза ужурдуалыг болуруи бистиң коллективтиң амыдыралындап көрүп болур—деп, ол чугаалаан, дараазында чижектерге доктаады.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң ажылчыннары мурнакчы дуржулганың 5 школазында хаара туттунган. «ЭКГ-4, б» экскаваторлуг улуг машинизи А. Нехорошковтуң удурткан школазының дыцнамчылары чер ажылдарын чорударының чаа технологиязын чогаатkан. Транспортчулар болгаш хөмүр-даш чүдүрүп турар экскаваторларның ажылдакчылары боттарының кичээлдериниг септелгени организастарының, белен продукцияны чүдүрүп чорударының айтырыгларын хамаязы-биле санарганнар. Ооң чамдык чүүлдерин бүдүрүлгеге шиңгээткен. Моон мурнунда чылдарда айда-ла кайы бир экскаватор план ёзугаар үш хонук септелгеге туруп турган. Ам септелгеин бир азы ийи хонук дургузунда чорудуп турар. Ниитизи-биле коллективтен 42 кижи мергежилин бедиткеп, 8 кижи чаа мергежилди чедип алган.

— Бистиң коллектив кожавыс Хакасиядың «Исых» хөмүр-даш разрези-биле чаршыгыг. Бистер чыл планын декабрь 21-де ажыр күүседип. Төрөөн чуртка 28 тонна хөмүр-даштыг пландан ажыр бээрииге бүзүрелдиг бис. Чаурышка Тываныстың адыш сыхнас бис—деп, ол чугаалаарга, слёттуң киржикчилери адыш часкаш, байыр чедирдиг.

«Кок-Тей» совхозтуң мурнакчы саанчызы **И. Манчик** бодунуң саналынга мал болгаш куш продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээп совхозтуң ажылчыннарының кайы хире күжениишкинниг ажылдап турарының дугайын чугаалады.

Ажыл-агыйның эзлчеглиг ажылдарын боттандырарынга социалистиг чарыш эң-не дээштиг дээрии ол онзалап демдегледи. Бо совхозтуң саанчылары республикада эң мурнакчы ферма «Межегей» совхозтуң Кара-Булуң фермазының саанчыларын-биле чарыштыг. Аңаа бирги чер дээп кайы-даа коллектив эрестиг ажылдап турар.

«Кызыл ЦЭС тудуг» эргелиниң ажылчыны, бульдозерист эш **А. Бердников** слёттуң киржикчилерине тудугжуларының мурнуидан ниит байырны чедирип, коллективиниң чедип ап турар чедишкиннерине доктаадап, электростанциядап хоорайже тудуп турар ниит сут дамчыдар ф т к и н и ң тудуунга идбкейлиг киржиринче слёттуң киржикчилерин кыйгырды.

— Найысылаывыс Кызылды культурлуг, арыг-шевер хоорай болдурар дээп ооң чаагайжыдыгазын экижидер херекче бүгү чурттакчыларны мобилизастаар ужурлуг бис. Электростанциязындап ниит сут дамчыдар четкинин тудуун дүрген доозуп, ажыглаага киперивиске хоорайвыстың санитар байдалы экиживир. Кызыл суббота хүнүнде аңаа эң күжениишкинниг ажылдаалынар!—деп ол чугаалады.

Хоорайның мурнакчы бүдүрүлгелериниң төлээлекчилери даараныкчы **О. Сат**, садыгжы **Г. Лукинова**, чолаачы **П. Чиаров** олар санал бергеннер.

Партия хооркомунуң бюрозунуң болгаш хооркүүскомнуң шиитпирин ёзугаар мурнакчы бүдүрүлгелерге тукгарны тывыскан соонда, слёттуң киржикчилери Кызыл хоорайның ажылчы чонгарынга кыйгырыгны хүлээп алган.

ЧУРУКТА: № 35 профтехучилищенің сургуулдары байыр чедирип тур.

КОЖАЛАРДА

Каа-Хемниң тараажылары эрткен юбилейлиг чылда тараяны бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле республикада эң эки көргүзүтлерлиг болганывыга шуптуу ооруп турар. Ол чедишкиннерни улам быжыглаар дээш шудургу демиселди районнуң тараажылары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының чазыныда, бедик дүжүт дээш демиселдің баштайгы үе-чадазында улам күштелдирбишаан турар. Районнуң тараалаң шөлдери Ажык биле Саргалда, Копту биле Бай-Сөөтте, Кара-Суг биле Баян-Колда база ооп өске-даа чөрлерде часкы ажылыш хайныкпан.

Чер ажылынын талазы-биле мурнакчы районнуң кожа турар ийи ажыл-агыйында ажылдың бир девирииниң ийи бригадазынның часкы хову ажылынның канчаар эгелээнии болгаш ам канчаар чорудуп турарын ол чөрлерге баргаш көөр кааптарта байдал ажыы-бүрү көстүп келр.

ЧЕДИ-ПАШТА

«Совет Тыва» совхозтуң № 2 хову бригадазы часкы хову ажылдарынче чогуур өй-шаанда эгелеп кирген болгаш хөй боттуг ажыл-херектерни бүдүрерининг күүседикчи чери болган. Бригада бо чазын 2900 гектар черинің шыгын базырар турган, ону 2300 гектар кылдыр күүседипкен болгаш ол талазы-биле ажыл уламчылавышаан. Часкы чер ажыдарлгазын 550 гектар шөлге чорудар ажылдың деп кезиин күүседип алган. Минерадлыг чемишчидилгелерни 43 тонналы 212 гектар кукуруза шөлүнге төккен. Оон ынай 170 гектар черге улдуредимишкинии чорутткан.

Бригада тараяны чажып кириптерінге мык белеткенип алган.

Тараажыларның болгаш механизаторларның кылып бүдүрген ажыл-ижи социалистиг чарыштың түнелел үндүрген черинден йлези-биле көстүп кээр болгай. Мырынай чоокта эрткен беш хонуктуң түнелин турлагның ажыл-ишчилеринге чарлаан. Совхозта партком секретары Я. Доржу дирекциянын, парткомнуң, профэвилелиниң ажылчын комитединиң социалистиг чарыштың беш хонуктуң түнелин үндүргеш, тиилекчилерни шаңнап мактаан. Мурнакчы механизаторлар Кимм-оол Деагер, Анатолий Мандараа, Балчырбай Довдупай олар шык базырымышкынына болгаш часкы чер андырылгазынга онза шылгараанар. Николай Шарайбан, Даваа Лопва, Көк-оол Дээскин оларның илиитээшкин кылырынга база часкы чер андырылгазын эки чорударынга үлегерлиг болганын түнелел болган хуралга демдеглээн, чаршыка тиилээн кижилерге оларның гус-тузуунга акша шаңналдарын база кылып турар ажылынын аайы-биле шилчип чоруур чүкчугаштарны тывыскан.

Моон алгаш көөрге, «Совет Тыва» совхозтуң үстүнде айытkан бригадазында часкы хову ажылдары багай эвес чоруп турары йлеп-дир.

Механизаторларның ажылдаарынга, чурттаарынга база культурлуг дыштанылгазынга тааржыр байдал ол бригадада бар хире-шаа-биле тургустуусган.

Ажылда чедир кылдыныайн турар чүүлдерин амыдырал чогуур ойүнде чайлаадып ап турар. Социалистиг чарыштың беш хонук түнелинин үндүрген черге бригадир А. Сендажы мынча дээн: «Черим кыдыра андара бээр багай чаңмвыс бар. Оны бир янзы көөр керээ. Бир-тээ бригадир мичаар чугаалап турар болганда чер ажылынын культуразында четрес чүүл бары йлеп-дир.

Совхоз төөгү-биле бригадазының дөрт харылзаазын, ылангыя эргежок чугула чүүлдерин чедирери Каа-Хемниң суу чара кирип турар. Ынчалзада бойдустуң могадылыга хамаарышкан моондактың чиик ажыр арга бар.

— Совхоз эрткен чылын 267 муң рубль орулгалыг болду. Оода моторлуг хеме сала ап шыдавас болганывыс ол бе? —деп, тараажыларның чемелеп турары шын.

ХАЙЫРЛЫГДА

«Бурунгаар» совхозтуң № 1 хову бригадазында часкы ажыл-иш өй-шаанда эгелээш, хайныкпышаан. Бригаданың механизаторлары 2300 гектар черинің шыгын базырган азы ол талазы-биле ажылды күүсеткен, минералдыг чемишчидилгелерни 120 гектар черге төккен, шык базырар ажылды дооскан агрегаттар ам часкы чер андырылгазынче шилчип кирген болгаш 200 ажыг гектар черин андырган. Допчулап чугаалаарга, бригада 25-те азы агаар-бойдустуң таарымчалыг үезинде тараа культураларын чажып киргиниге белеткел ажылын доозуп алган. Моон алгаш көөрге, Хайырлыгның тараажылары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылынын берииелиг болур хире чазын ыш-ажылчы улут кодураүшкүн-биле үткүп турар.

Ооң-биле кады Хайырлыг бригадазында чедир үнелеттинмейн турар бир чугула чүүлдың дугайын чугаалаза чогуур

Башкылар—уругларывыстың кижизидикчилери

ХИРБЭЭ БАШКЫ

Конга кагары билек. Хирбээ башкы класска кирип келдп. Ийнги классчылар-биле мендилешкеш, дораан-на аас саналашкынарын эгелей берди. Чүгле үш минута иштинде уругларга 6 чижектиг, ийи-үш кылдыныглыг үш бодалганы бодай каапты. Оон оваалганы кымның, канчаар күүсселкиниң чүгүрту хынаашы, чаа бодалгаларже кирдилер. Ол кичээлге башкы өөреникчилериниң ажылын кичээнгейлиг хайгаравышаан, бодалгаларвы улай-улай берип, удур хынап-па турду. Түнелиинде шыырак уругларга 8—9, арткаларга 5—6 бодалгалар бодады. Оон соңгунде кижи бүрүүй ада-иелериниң, дөргүл-төреддериниң ажылжижинге хамаарышкан бодалгаларны боттары чогаалтылар. Башкы оваалганы тайылбырлап, кичээлди түнээш, 11 өөреникчиге демдектер салды. Чаңгыс сек-биле, кичээлдиң бир минутазы-даа халас эртпээн, өөреникчилер күжениишкин-биле ажылдап турдулар.

Надежда Николаевна Хирбээ 14 чыл дургузунда башкылап келген болгаш ажылдыг «чажыттарын» биле бергеп. Башкы кижи канчаар белеткенир болдур, кичээл ол хире эртер дээрзин И. Хирбээ сагып чоруур. Ынчангаш ол оорединге программазыг болгаш номнарын, көргүзүг пособиелерин катап-катап көрүп, кичээлдиң бүгү кезектерин хандыр бодап, ыяк планнап ап турар. Оон өөреникчилериниң биилиг чылдан чылче улам шыңаржып орарының чыдаганы ында. Башкы чүгле кичээлдер-биле кызыгаарлатыпаайн турар. Өөреникчи бүрүзүнүң шинээлиг өөренир, кошкак уруглар-биле шынгыы системалыг ажылдап турар. Оларның биилиниң денволиш шын тодарадып, аңаа үүдезилээш, немелде кичээлдерни эрттирип, кошкактарынга шырактарын дузалаштырып келген.

Надежда Хирбээ ада-иелерни школаже чалап, кичээлдерге олуруштуруп, уругларыга кандыг дузалы, канчаар көргүзериң сумелеп турар. Ада-ие хуралдарынга оон кылганы «Бажыңга хүн чурумуу», «Класстан дашкаар номчулга», «Кижизидилгеге ада-иениң роли» деп шинкаш плеткелдер соңуургалды хайыкыктырып, дээштиг болгулаан. Ада-иелер хүнүн оргинизастап, ол эки кыдыраактарның, ярыг-силиг номнарының делгелгезин кылганы уругларның кижизидилгезинге улуг идиг болганы чугаажок.

Надежда Николаевна октябриттар-биле солун ажылдарны чоруткан. В. И. Ленинниң чаш болган школачы чылдарынга хамаарышкан фото-чуруктарлыг стендини класста эскээн, «Тыва төөлдер, тывыскактар кежээзинге» эрттиргеп. уругларга кичээлден дашкаар ырларны, танцыларны, оюнпарвы оореди турар.

Хирбээ башкы суурнуң Комсомолскаң кудумчуунуң чурттакчыларының концертин улдуртуп, белеткээн, колхоз клубунга көргүскен. Школада эге класстарның орус, тыва дылдар башкыларының методиктиг каттыжышкынның база удуртуп турар.

Н. ДАКАА.

Эрзин район.

БҮЗҮРЕЛДИГ БИС

Салчак Кокович Көнгар республиканың школдарынга 32 чыл дургузунда ажылдап келген. Ол Монгун-Тайганың Мугур-Аксынга, Тес-Хемниң Самагалдайга, Чөөн-Хемчиктиң Чадаанага, Барыын-Хемчиктиң Аянгаты болгаш Хөнделенге ажылдап чораан. А 1961 чылдан эгелээш, Ийме школазынга төрээн дыл биле литератураны башкылап турар. Ол кичээлдерни солун эрттирип, өөреникчилерге быжыг билигни берип, оларны бедик сагылга-чүрүмга киживилдер дээш, бүгү күжүн салып турар. Башкының ажылының дүржүлгазында кол чүүл: кичээл бүдүүжүнге ыяк белеткенири, эрткен чүүлдерни системалыг катаптаары, өөреникчилерге янзы-бүрү бот ажылдар, грамматиктиг сайгарылгалар кылдырары, словарьлыг ажылдар болгаш чүгаз сайгыралдыгазы, солун болгаш ээй янзы көргүзүг материалдарын ажыглаары, кошкак өөреникчилерге хүн бүрү дузалаары болгаш оон-даа ооң. Салчак Кокович бодунга-даа, өөреникчилерге-даа негелделиг оон-биле чергелештир оларга чоок болгаш хүндүткелдиг.

Ол районда тыва дыл башкыларының методиктиг каттыжышкынының ажылынга, педагогиктиг номчулгаларга, эртем-практиктиг конференцияларга идепкейлиг киржип, башкылаашкын талазы-биле бодунуң арга-дүржүлгазын аныяк башкыларга дамчыдып турар. «Өөреникчилерниң бижимел ажылга частырыларын, «Кичээлге өөреникчилерниң биилиг дыңзары болгаш грамматиктиг сайгарылганың чамдык айтырыгларын» ап оон идеткелдери бедик үнелелди алгылаан.

Школалар чаа программаларже шилчип, аныяк эскешин өөредилгези болгаш кижизидилгези дээш харыысалга улгадып турар амгы үеде Салчак Кокович өөреникчилерниң билиминиң шынарын экижилер дээш, кызымакай ажылдап турар. Эрткен өөредилге чылында 8 классчым 33 дөвүүчүлерниң хей кезии тыва дылга хынада ажылды 4—5 демдектерге бижээн.

Хөөчүн башкы хей-иитининң ажылынга бала идепкейлиг. Ол-даа чыл улаштыр пропагандист болуп ажылдап, суурнуң библиотека чөвүдели-биле номнежип турган, коллоз клубунга М. Шолоховтуң «Кадарчы», С. Токаның «Ада көрбээнин өглүү көөр», Б. Кудажының «Ыржым бүлүң» деп номнарынга номчулга конференцияларын организастаан. Улустуң аас чогаалынга тырасказаткан солун кежээлерни школага баштаан уламдыртып турган.

Салчак Кокович башкылаашкынның ярганарын улам сайгырангайжыдып, ам-даа үреттүнелиг ажылдар дээрзинге коллективте эш-өөрү бүүредиг.

Х. АЛДЫН-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

ТОБОЛЬСКИДЕ ЧАА ШИИ

ТЮМЕНЬ ОБЛАСТЬ. Тобольскиниң шиит театры Петра Дарненконуң «Озалдаан ырлар» деп чаа хөгжүмүчү шинизин чонга көргүскен.

Чечен бодалдыг болгаш катқы-хоглуг ол шинде хүнүзектээн Молдавияның кодаа ажыл-ишчилериниң амыдыралын болгаш ажыл-херектерин—бистиң үениң кижилерн өөргүскен. Оларның ажылдан турары эки, дыштанып турары хоглуг.

Хоорайның улуг эвес ол театрының артистер бөлүү нургулайында аныяктардан тургустунган. Олар чалыннанчак, сонуургаачыг шиит көргүзүүн тургускан. Шиниң чурумалдыг кол бодалдары төрээн чуртунга чоннуң инакшылы болгаш бистиң улустарывыстың найыралы болган.

ССР Эвилелиниң тургустуганының 50 чыл ооңга уткуштур Тобольск театрының белеткээн дөрт шинизиниң бирээзи ол.

Комедияны тургузарын театрның кол режиссёру Владимир Волкоморов боттандырган, хөгжүм аранжаын Шандор Каллош чогаалткан, чурукчузу—Александр Иванов, балетмейстери— Валерий Прохоров.

ЧУРУКТА: шинден алган көргүзүт. Водэ—артист И. Киндяков, Ольга Ивановна—артист А. Игнатьева.

И. РУДОВСКИЙНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АЖЫКТЫГ ужуражыышкыннар

ПИОНЕРЛЕР БАЖЫНЫНГА

Республиканың культура ажыддакчыларының биилиг бедидер семинар-курузунга чораан, көрүп биилип алганым чүүлдер дүтээнында каш сөстү бижикседим.

«Клубтуң уруглар-биле ажылы». «Эстетиктиг кижизидилге». Ук темага илеткелдя Кызылдың Пионерлер бажыңының директору номчаан. Уруглар-биле ажылды чорударда микрорайоннар аайы-биле организастап турары онзагай.

Пионерлер бажыңы кеску агитацияның янзы-бүрү хевирлерин дээштиг организастаан. Аңгы-аңгы бөлүмнериниң ажылын сонуургаан бис.

ТЕХНИКУМНУҢ ЗАЛЫНГА

Тываның кодаа ажыл-агый техникумунга чораашывыс база уттундурбас. Зоотехния салбырының 3-ку курсчулары дыштанылга кежээзин организастап эртиргеп. Хана солун дээш өске-даа шоодуглуг чуруктар-биле залды шимээн.

Концертке «Ава» деп шүүлүтүг Надежда Черепанова солун номчуду. «Ожишкилер», «Хуниээректээн Кызыл» деп ырларны бөлүк оолдар, кыстар тааланчыг кыдыр күүсеттилер. «Чаагарын чөпшээреңер!» деп бал танцызы-биле коңперт доозулган.

«Че-ве, оолдар!» деп шеригжиткен оюнну улуг сонуургал-биле көрдүвүс.

ЛАУРЕАТТАР-БИЛЕ

Кодээнин бот-тывыңгыр уран чүүлүнүң көрүүдениң лауреаттары Кара-Сал Ак-оол, Куулар Монгур-оол, Онзар Седей-Дамба олар-биле ужуражыышкынывыс солун болган. Кремльдиң Съездилер ордузунга болган улуг концертке киржип. Тываның бот-тывыңгыр уран чүүлүн төлээлеп чораанын дээш оларның оорушкузу улуг. Чүртүвүстүң чүрээ Москва, хөй янзы аймаксоок уран чүүл төлээлекчилерн-биле ужуражыгга үттүндурбас.

Москва чораан бот-тывыңгыр артистерниң сыгыт-хөөмейин база сонуургаан бис.

Семинарның киржикчилери бистер ажыл-ижиниске ажыктыг, солун чүүлдерни өөренип, билип алдывыс. Агитбригадаларга тазырыштыргаан «Тываның чазы» деп сценарийни өөренип алган бис. Кодээнин ажыл-ишчилеривиге хайнышкынывыг үелериниң бирээзи — часкы хову ажылдары эгелээн. Культура фронтузунуң төлээлекчилери бистерниң аңаа киржилгевис улуг дээрзин медереп билип турар бис.

М. БИЛЕЙ-ООЛ.

семинарның киржикчизи.

Улуг-Хем район.

Доозукчуларга профессия дугайында

КҮЗЕЛИН ЧЕТКЕН

«Кым болурул?» деп айтырыг школачы бүрүзүнге, ылаңгыя ортумак школа доозукчуларынга, бо-ла тургустунуп каап турары чугаажок. Оны шинтирлээри белен эвес болбайн аан. Башкыларның, улуг кижилерниң, хоочуннарның, ада-иелериниң арга-сүмези маңаа негеттиңер. Аныяк оскен боттары эчис күзедиг, быжыг сорукчуг, бергелерге торулбас болуру база артык эвес деп бодап чоруур кижи мен.

...Элээн каш чылдар мурнупда болган чүве. Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозка малчыннап чораан Байкара Сотпар-оолдуң бажыңынга болган чугааны сактып, күзелдин күштүүнге бүзүреп, моңу бижипр ужурга таварыштым.

Чайның бир эки хүннериниң бирээзинде Сотпар-оолдарның (олар ынчан бызаа ажаап турган) аалынга чеде берген бис. Кырганнар бажың хөлегезинде шайлап ордулар. Ол-бо чугаа аразында ачазы уруу Лизаның дугайын чугаалай берди: «Сиген кезип тур бис. Лизавыс тосту доозкан. Биске ажоктуңда дузалажып тур. Черле кызымак кижи болур хире-дир...»

Удатпаанда Лиза бо чедип келди. Сигенге ажылдаан соонда бызаалар ажаап турган болзу. Оон эчис күзеля ынчан-на тодарап келгенин каксы чугаадап билип алдым. Мал эмчизи болзунза чүл дең саналга ол өскээр харылады. «Болук уруглар эмчи болур деп шинтирлээн бис» дижип олурганың хөй чылдар эрткенде. Бүгүнде дег, бала каган сактып келдим. Ынчан улуг кижилер бистер уругну деткип каан бис.

Изиг күзел-чүткүлдүг уруг онгу класска ол күзүл өөренип кирген. Сотпар-оолдарның өгбүлезинге таварышкан ажыгтовулан (акызы, авазы, ачазы удаа-дараа мөчээн). Лизаның алыс соруунга моондак болбаан. Школа доозкан соонда медицина институдунче киреривин экзаменнерин чедишкинниг дужаагаш өөренип кирген. Дээди эртем чедип алырынга оон изиг күзели аңгы бергелерни ажып эртеринге дузалап турганы чугаажок.

Ол уеден бээр сес-тос чыл арте берген. Ажыл, амыдырал аайы-биле Улуг-Хемниң Арысканга чурттай берген бис. Эрткен чылдың күзүнүнде хевертен аар эрааш, медерелим оскунуп турган мен. Бир-ле миниң кээримге эмчиде чыдар болдум. Мээң чанымда аалым иштп болгаш эмчи бала олурду. «Кандыг тур силер?» деп, эмчиниң айтырыгына харылаалаш, тоштап көре бээримге, шагдагы бичии Лиза улуг кижи апарган, эмчи болу берген бо тур.

Аар аарыгдан ур эмнедип тура сегий берген мен. Чаа-Хол эмнелгезиниң сагыш човангыр коллективи, ол ышкаш бичизинден тура-да эмчи болуруи күзеп чораан Лиза мени ажыктеп. Шагда эрткен таварылгаларны база катап сактып чугаалажып, сеткил ханыштыкын-биле көргенивер. Тудугжу Кулактай Оюн, саанчы Тамара Болук, пенсионер Чамзырын Хөвалыг, хойжу Ховалыг Аранзол дээш өске-даа көрүкчүлер концерти ханы сонуургаанын чугаалап турганнар.

Уран чүүл ажылдакчылары кодээнин ажыл-ишчилерин

М. ДӨНГУР-ООЛ,

пенсионер.

Улуг-Хем район.

ЧАА ФИЛЬМ

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Барыын Берлинниң Социалистиг чаңчыс-аай партиязының районнар организацияларының эгелээшкини-биле аңаа «Владимир Ильич Ленин» деп документалдыг совет фильмин көргүскен. Фильмни хоорайның ажыкчыннары болгаш онзагай бүдүүлүг-биле көрүп, ынчангаш ооң түңнелиинде, чижээ. Сат Байыр-оолдуң оглу Кан-оол, Сергей Түлүштүң оглу Василий кичээл үзүп, багай өөренип турар. Ишкин кодээ Совези, салбырның удуртукчулары болгаш партия организациязы бо ада-иелерге хамаарыштыр кандыг-дыр хемчег албаан.

Колдөзүүларның, совхозтар ажылчыннарының уругларынга интернаттарны ажыдып, оларны күүне хандырылгаынга удуртуп турары — Коммунистиг партиниң бичии уруглар дугайында чаагай сагыш салыышкынының бир херечизин. Оон-биле чергелештир ол чүгле уруглар кижизидилгезинге эвес, харын ада-иелерге деткимче боолу турар болгай. Ынчангаш бо талазы-биле саналывысты борта чугаалакпаан бис. Уругларны күүне хандырылгазынга хүлээп алырза, кодээ Советтиң күүскомуу ада-иелерниң билдириишкиннерин боттары олуржуп турза, башкыларның, ада-ие комитеттериниң кежигүннериниң киржилгези-биле шиитпирдезе чогуур. Оон башка чамдык кижилер, уругларның күүне хандырылгазынга киирип каарга, оларның кижизидилгезинден ойталып турары чажыт эвес болгай.

Школа, интернат болгаш ада-иелер кады бир, деминг ажылдаар болза, чүгле ынчан уругларның өөредилгезин болгаш кижизидилгезин чедишкинниг шиитпирдеп болуур.

О. ХАЛБЫШ-ООЛ,

школа директору.

Интернат болгаш ада-ие

Чөөн-Хемчик районнуң Кызыл-Тайга сес чыл школазының интернадында «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының малчыннарының болгаш ажылчыннарының 53 уругларының чурттап, өөренип турар. Оларның амыдырал-чурттагазынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, кижизидилге ажылын күнтелдиргенинден өөредилгезинин шынары элээн экижээн.

Интернатта уругларның ада-иелери, чижээлээргө, совхозтуң хоочун ажылчыннары Ондар Нимажап, Ооржак Натпит-Доржу, Ондар Чылбак-Бок сугнар школага ада-дараа кээп. уругларының өөредилгезин болгаш чурттагазын сонуургап, чагыг-сүмезин берип турар. Ада-иелерниңдиг сагыш човангыр өөреникчилер кызымак кичээлээр, сагылга-чүрүмнүг болгаш артында омак-хөглүг чоруурун башкылар бистер эскерип турар бис.

Ынчалза-даа чамдык ада-иелерниң күүне хандырылгазында уругларынче шүүт сагыш салбас, сураг баргылдар чоруу элдептиг, харааланчыгдаа. Хойжу Сат Байыр-оол, инек кадарчызы Сергей Түлүш, участок эмнелгезиниң фельдшери коммунист Монгуш Доржу, саанчы Сат Дыртык-Бок, хойжу Ондар Чылбар-оол ышкаш кижилер бо өөредилге чылында школаже болгаш интернатче баш суп көрбээн, бистер каш удаа чалаарывыска-даа школага келбээн.

Оон түңнелиинде, чижээ. Сат Байыр-оолдуң оглу Кан-оол, Сергей Түлүштүң оглу Василий кичээл үзүп, багай өөренип турар. Ишкин кодээ Совези, салбырның удуртукчулары болгаш партия организациязы бо ада-иелерге хамаарыштыр кандыг-дыр хемчег албаан.

Колдөзүүларның, совхозтар ажылчыннарының уругларынга интернаттарны ажыдып, оларны күүне хандырылгазынга тургузуп турары — Коммунистиг партиниң бичии уруглар дугайында чаагай сагыш салыышкынының бир херечизин. Оон-биле чергелештир ол чүгле уруглар кижизидилгезинге эвес, харын ада-иелерге деткимче боолу турар болгай. Ынчангаш бо талазы-биле саналывысты борта чугаалакпаан бис. Уругларны күүне хандырылгазынга хүлээп алырза, кодээ Советтиң күүскомуу ада-иелерниң билдириишкиннерин боттары олуржуп турза, башкыларның, ада-ие комитеттериниң кежигүннериниң киржилгези-биле шиитпирдезе чогуур. Оон башка чамдык кижилер, уругларның күүне хандырылгазынга киирип каарга, оларның кижизидилгезинден ойталып турары чажыт эвес болгай.

Школа, интернат болгаш ада-иелер кады бир, деминг ажылдаар болза, чүгле ынчан уругларның өөредилгезин болгаш кижизидилгезин чедишкинниг шиитпирдеп болуур.

О. ХАЛБЫШ-ООЛ,

школа директору.

Өөрүп четтириишкин

Тываның хөгжүм-шинн театрының болгаш күүненнин ыр, танцының «Саян» ансамблиниң артистериниң оюн көргүзүүлерин бээп-кольлар хөй удаа көрүп келдивис.

«Саян» ансамбльдиң концертинин ийнги кезээ бүрүн чаартканн соонда база катап улуг сонуургал-биле көрдүвүс. «Чайлагда» деп көргүзүүге куданың болуп турарын, от тип, ыт мунуп турарын бистиң колхозтуң хоочуннары бөлүк сеткил ханыштыкын-биле көргенивер. Тудугжу Кулактай Оюн, саанчы Тамара Болук, пенсионер Чамзырын Хөвалыг, хойжу Ховалыг Аранзол дээш өске-даа көрүкчүлер концертти ханы сонуургаанын чугаалап турганнар.

Уран чүүл ажылдакчылары кодээнин ажыл-ишчилерин

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Чарлакчының баштактаныышкыны

Бирги классчы оол таксини дозуп алган:

— Акый, оолдадым-на, мени дүрген-не школага чедирип көрүнер!— деп дилээн.

Такси школа ажынге доктаай бергенде чолдачы төлевир негээн. Оол автобуска халас чоруур бижинн көргүскеш, школаже маңнапкан.

• • •

— Силерниң кадырган хөөнүңер план бүүгаар дөрт хураганы чедир албаан-дыр силер. Оон чылдагааны чүл?

— Хойлар кызырай бергендир.

— А хууда хойларывыкарның дөртү ийистепкени элдеп-тир аа?

— Ону сакманчдык — мээң калайымдан айтырып көрүнер.

• • •

— Бо лекция силерге чалгаараачыг-дыр бе?

— Чок.

— Ынчаарга чоп ээел, удуп орар силер.

— Мээң уруум чаа сес харлаан. Мынза он беш харлаан өрү уруглар дугайында чугаа чоруп турар ышкажыл.

— А силерниң уруунар өзе бээр, а бо лекция силерге ажыктыг апарбас чүве бе?

— Ынчага чедир ол мээң бажымдан хадып үне бээр ийнзин.

Х. СЕРЗЭ.

Шии конкурузунга киржиңер

Совет ажылчын аңгы дугайында

Совет ажылчын аңгы дугайында бедик идепкейлиг, чаа шин чогаалдарын тургузар сорулга-биле ВЦСПС-тин доктаалынга үндезилээш, ол ышкаш бот-тывыңгыр уран чүүл коллективтериниң репертуарын байыдар ниитиг чангыс кежегелиг эң эки шиит талазы-биле республика конкурузун бо чылдың августт 1-те чедир чорударын областтың профсоюзилер чөвүзелиниң президиумуу болгаш Тываның Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черн доктаатқан.

Моон мурнунда кайа-даа парлаттынмаан, ажыглаттынмаан чангыс кежегелиг шилерни конкурска киирер. Конкурска профессионал чогаалчылар болгаш бот-тывыңгыр ансамбльдер киржип болур.

Эң төөре шилерниң авторларынга тыпсыр кылыр дараазында шанналарны доктаатқан:

Бирги шаннал (бир)—100 рубль.

Ийнги шаннал (бир) — 80 рубль.

Үшкү шаннал (ийи)—60 рубль.

Совет ажылчын аңгының тургузукчу ажыл-ижинн, ооң сагыш-сеткил байлакшылын тодазы-биле көргүскен эң төөре шилерге шанналарны тыпсыр. Шаннала киргеп шилерни улусчу театрларның болгаш театр коллективтериниң репертуарына киирери-биле саналзаар.

Ийи хүү кылдыр машинага парладып каап ажылдарны конкурстуң жюрилзинче дараазында адрес-биле чорудар: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 30, областтың профсоюзилер чөвүзелиниң культура-массалыг ажылдар чорудар кылдзи.

Шанналарны областтың профсоюзилер чөвүзели тыпсыр.

Солун чүүлдер

ОНЗАГАЙ УРАН ЧҮҮЛ

Округтуң культура бажыңында бот-тывыңгыр чурукчударның болгаш бурят улустуң уран-шевеерлериниң чогаалдарының делгелгези ажыттынган. Ында чуруктар, графика, демирден кылган, ыяштан болгаш сооктен сиилбирлээн ажылдарны калбак-биле киргеп.

Кутулик даар ажылчын суур (Алар район) чурттуг Александр Куригановтуң ажылдарының чанында көрүкчүлер ур-ле доктаап тургулаар. Ыяк чурукчу карандаштыг болгаш бийирин бүдүүлдин-биле ажыглап турар. Оон «Тараапы — Төрээн чуртка» деп чуруу болгаш «Час», «Бистиң бажыңывыс чаңы» деп чурумаллары улуг шынныы-биле, авторнуң бодаа-көрүүжүүн чаазы-биле, ажжок мергежилдин-биле кичээнгейни хаара гудуп турар.

Бохан районда Бильчир деп улуста эмнелге санитарказы Людмила Бертакова делгелгеге бодунуң чаңгыс чер-чурттугларының — кодээ ажылагый бүдүүлгезининң мурвакчыларының — портреттерни киргеп. Пенсионер Б. Д. Халданов бурят огнуң бичии хевирин, огнуң эң-не ажыглаттынгыр херекселдерин шевергини-биле кылган.

Делгелгеге 13-теп 80 хар чедир кижилер киржип турар. Оларның чогаалдыгга ажыдынын кол темазы — Ангара хем чанының сопиалистиг чаартыдгалары, янзы-бүрү аймаксоок кижилерниң эп-найыралы. Төрээн чуртгун чаагай чорууунга күш-ажыл бооп турар.

А. ТИРИКОВ,

СЭТА-ның корр.

Усть-Ордынскиң Бурят национал округу.

ТУНДРАДА ЭМНЕЛГЕЛЕР

Беккерев аттыг балыкчы колхозта — Беринг далайның эриинде Ивашка дээр суурда — чаа эмнелге черлери ажыттынган. Ында орустағы адыы миллион ажыл турар колхозчарыг кижилерни шинчилир болгаш чыттырар эмнелгелерни бодунуң хөрөнгүзү-биле тудкан.

Ам Коряк национал округтуң көдээ суурларында амгы үениң эмнелге техниказы-биле дериттинген 27 эмнелгелер болгаш он үш хире эмнелге пунктулары ажыдган турар. Тундрашың үиделин чурттакчылары — коряктары, чукчилер, эвенкилер, ительмендер 150 ажыг эмнелге ажылдакчылары эмнеп турар.

Тундрада кодаң-кодаң нимелерн-биле олар сүрген ниижилерин хандырары-биле кожуун чоруур эмнелге отрядтарын тургускулаан. Олар вертозёттар-биле кадарчыларже доктаамал ужуп турар. Эмчилер баш удур шинчиледдерин кыыш, ларыг кижилерге тайылбырны берип турар, а суурларда медицина темаларынга радиолекторилдар болгаш амыдырал-чурттагга школалары ажылдап турар.

М. ЖИЛИН.

СЭТА-ның корр.

Коряк национал округ.

Телевидение

АПРЕЛЬ 21-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00— Ламчыдыл гадар программазы. 12.05— Медээдээлер. 12.10— Өдүүт телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы. 12.05—«Хөрөнгитеннер делегейниде». «Үлетпүр шпионажы». Тоң телекидеминиң болгаш Бүгү-эвилел радиозуунуң политиктиг тайылбырлакчызы В. Дунаев ламчыдылганы башкарар. 15.20—Музыкалыг программа. «Телекөрүкчүлериниң чагааларын даугаар». 15.50—14.00— Чаңсыл. 14.00— «В. И. Ленин». Вл. Маяковскийниң чогаалдарын дүүгаар композиция. Л. Филатов күүседир. 14.45—«Кадыкшылга программазының почтазы». 15.15— Өдүүт телекөргүзүг. Концерт. 16.00—«Ульяновскиде ленинчи мемориал». 16.30 —«Кызыл шуурган». Ураң-чечен фильм. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Тываның неделязы». Информастыг программа. 18.50— Мультфильм. 19.00 —«Бистиң авлчылырывыс». Ламчыдылга. 19.35— Телемедээлер. 19.50— Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—Х. Луйк—«Сылдыстыг шак». Телешинниң баштайгы көргүзүү. 21.10— Кемеровоңуң телестудиязының программазы. 22.05—«Аныяк үнер». Совет ырының бот-тывыңгыр күүседиичилериниң концертн. 23.30—«Үе». Информастыг программа. 00.00 —02.00— Футбол талазы-биле СССР-ниң чемпионазы. «Спартак»—«Арарат». (Ереван).

АГААР

Бөгүн республиканың булуттаар, соңгу районнарга бичеэр. Соңгу-барыын угланышкынывыг хаттың дүргени секундада 5—9 метр, барыын районнарга 15—19 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы даглыг районнарга 6—10, өскелериве 14—18 градус чылыг болуур.

Кызылга булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—9 метр, чоорту 14—19 метр чедир дыңзыыр. Агаарның температуразы 14—16 градус чылыг болуур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кинотеатрларга

АПРЕЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чедер чери —Чер» (2 сериязы катай) 9.30, 12.20, 15.10, 18.00, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рустам биле Сухраб» 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сайхы» (2 сериязы катай) 20.00. «Прокурорнуң өглүү» (2 сериязы катай) 15.00, 17.40 шактарда.

«ШИНЭР»: «Чапайның элирлери» 9.00, 14.40, «Сагыш ишкаш чүве кайдал» 10.50, 12.40, 16.40, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда килизиниң 23-54, чарымсалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килизиниң 37-13, культура килизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килизиниң 21-47, үлетпүр килизиниң 22-64, чагаа килизиниң 41-27, информацина база совет гургузут килизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-11. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1229.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографазы. (Бызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС-0958

ЛЕНИНИЗМ ДЕЛГЕРЕЗИН!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдезиллеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ АПРЕЛЬ 22 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 85 (9471). Өртээ 2 коп.

Бөгүн — Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл ою

Владимир Ильич ЛЕНИН

Кезээде дириг, революсчу, интернационалчы өөредиг, социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш империализмге удур бүгү чурттарның ажылчы чоннарының демиселиниң тугу — марксизм-ленинизм делгерезин!

(СЭКП ТК-НЫҢ 1973 ЧЫЛДА МАЙ 1-ГЕ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН)

КРАСНОЯРСКИДЕ ССРЭ-НИҢ 50 ЧЫЛЫ АТТЫГ ГИДРОЭЛЕКТРОСТАНЦИЯНЫ ТУТКАНЫ ДЭЭШ 1973 ЧЫЛДЫҢ ЭРТЕМ БОЛГАШ ТЕХНИКА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЛЕНИНЧИ ШАҢНАЛЫН ЭЭЛЧЕГ ЧОККА ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-НЫҢ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДОКТААЛЫ

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртем болгаш техника талазы-биле ленинчи болгаш күрүве шаңналарының комитединиң киирип келген саналын чугаалажып көргеш, 1973 чылдың ээлчег чок ленинчи шаңналын:

Красноярскиниң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг гидроэлектростанциязының түдүүнүн начальниги турган Андрей Ефимович **БОЧКИНГЕ**, ССРЭ-ниң Энерготика болгаш электрофикация министерствозунуң Эртем-техниктиг чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Александр Алексеевич **БЕЛЯКОВКА**, Ленинградтың СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг металл заводунуң конструктор бюрозунуң начальниги Сергей Сильвестрович **КУЗМИНСКИГЕ**, Красноярскиниң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг гидроэлектростанциязының түдүүнүн кол инженериниң оралакчызы турган Евгений Ефимович **ЛИСКУНГА**, Ленинградтың С. М. Киров аттыг «Электросила» электромашина түдүүшкүнүнүң каттыжышкынының кол инженери Василий Васильевич **РОМАНОВКА**, Красноярскиниң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг гидроэлектростанциязының төлевиллелиниң кол инженери Николай Васильевич **ХЛЕБНИКОВКА** — Красноярскиниң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг гидроэлектростанциязын түдүп тургускавы дээш тыпсыр деп доктаапкан.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ СЕКРЕТАРЫ Л. БРЕЖНЕВ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДАРГАЗЫ А. КОСЫГИН

Михаил КИЛЬЧИЧАКОВ, хакас шүлүкчү.

ЛЕНИН

Даады хаттыг бедиктерде булуттарны
Таскыл бажы алмаз ышкаш көзе шаапкан,
Азий диптиң ортузунда Саян сыны
Ак-көк дээрде чөленипиен чоргаар турар.
Маны дашка чүгле хүнүң чырыы шөнар,
Маңгаиндыр хар-ла ону наастай дүмер.
Енисей хем оң чүрээн дамырлангаш,
Тоо-санчоп хемнериниң суун доза чүткүп,
Доштуг далай тереңинче шурап батқан.
Енисей хем, чалгыыңдан-даа арыг чаагай,
Үелерниң делгемнерин өттүр көргеи
Эргим, улуг генийни биэир чордуң.
Улуг, биче өргүн хемнер катчып киргеш,
Үөрленип, энип батқан Енисей дег,
Угаанының күшү-биле башны Ленин
Улустарны чаңгыс бүлээ каттыштырган.
Шахталарны чырыдар дээш, чула эвес,
Часны хүннүң хөрелдерин кыпсып бөргөн.
Саян сыны звирээштиң төнгүже-даа,
Ленинниң чаагай ады мөңге артар.
Шапкын хемнер сыыган, сөглүп калгыже-даа,
Ленинни чоннуң чүрээ черле утпас.

Очулдурган Юрий КЮНЗЕГЕШ.

«Коммунистиг күш-ажылдың тиилелгезинге чеде бээр бис» (В. И. Ленин)

КҮШ-АЖЫЛ БАЙЫРЛАЛЫНГА БҮГҮ ТЫВА КИРИШКЕН

Совет эрге-чагырганың эге бажында-ла революсчу кодурлуушкүн-биле, боттарының социалистиг Төрээн чурттунга ажылчы чоннарның ынакшылы-биле төрүттүнген субботниитер бистиң амыдыралывыстан чарылбас чаагай чаңчыл апарган. Бистиң совет кижилерге болгаш бүгү депшилгелиг кижи терелгетенге эң-не эргим үнелиг кижиниң — Коммунистиг партиявыстың болгаш Совет күрүневистиң удурдукчузу, делегейниң ажылчы чоннарының улуг баштыңчызы болгаш башкызы Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл ооңга, беш чылдың үшкү, шимтиргиниг чылында партияның салган соруглаларын күүседиринге тускаадып, дүүн эрттиргеи коммунистиг субботниитн бүгү чурттаазы-биле бир демей, Совет Тываның ажылчы чоннары база улуг байырлал кылдыр уткуп, күш-ажыл кижилериниң оң өөрүшкүлүг байырлалынга эң идепнейлиг киришкен.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айытқан оруу-биле чурттуң бүзүрелдиг базымы, Май 1-ге СЭКП ТК-ныҢ дайынчы Кыйгырыглары ажылчы чоннарның күжүнүң болгаш чогаадыкчы энергиязының улам бедик кодурлүүшкүнүн хайныктырган. Беш чыл планнарының салым-чолу дээш боттарының харыысаялгазын, ол планнарга боттарының хам-дамырындан кирмилгелиг болур ужурлуун медереп билбишаан, бистиң республикавыстың ажылчын аңгызы, колхозчу тараачыннары, интеллигенциязы Төрээн чурттуң күчүзүнүң болгаш чонның чаагай байдалын чайгыяш чок өстүреринің үндезини — социалистиг экономиканы улам ыңай кодурерингe шыдаарла үлүг-хуузун киирер дээш чүткүлдүг демисежип турар.

Коммунистиг субботниктер Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш маңгалаа күчүзүн улам быжыглаар, ажылчы чоннуң амыдырал деңнеэнин чайгыяш чок бедидерингe, аныяк өскенниң өөредилге, инжизидилгезин улам күштелдирерингe бараан болур дээрзин чон ханы билип турар. Ынчангаш Ленин орденниг Совет Тываның ажылчы чоннары дүүн, коммунистиг субботник хүнүнде, боттарының коммунистиг бедик модерелдиин, улуг эгелээшиниинiң чагыларынга шыңчызын. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шимтиргилерин, беш чылдың үшкү чылының планнарын болгаш хүлээлгелерин күүседир дээш демисеелге төрээн ленинчи партиязын долгандыр уламы сырый каттышканын база дагын көргүзүп, эң бедик будурукчулуг амыдырал, эки шынарлыг хөй продукцияны будуруп, беш чылдың фондузунче чүс-чүс муң рубльди шилчиткен.

Тываның үлетпүр, транспорт болгаш кодээ ажылагый будурүлгелериниң коллективтеринге «Кызыл субботага» манчаар эрткенiниң дугайында материалдарны бо сонуунуң бирги болгаш үшкү арыннарында парлядывыс.

Кызылчыларның патриотчу көдүрлүүшкүнү

ҮЛЕТПҮР будурүлгелериниң девискээрлеринде, кудумчуларда ленинчи коммунистиг субботникче кыйгырган лозуңнар, кызыл туктар... Найысмаал субботник будурүлгеде байырлал шинчи кирер каастанып-ган.

Дүүн — апрель 21-ниң дан бажындан эгелээш, Тыва АССР-ниң найысмалының кудумчуларынга кажангызындан-даа чон хой болган. Олар шупту субботник штабтарының айыткан черлерinче даламаш чорун турганнар.

Ленинниң чагыларынга, ооң улуг эгелээшкинiниң быжыг чаңчылдарынга чайгылыш чок шынчызын субботник хүнүнде херек кырынга көргүзери — боттарының патриотчу хүлээлгелерин деп үвеин кызылчылар эки билирлер. Ыпчангаш «Бөгүн күш-ажылдың будурукчулуун эң бедик деңнелге чедирер бис!» деп кыйгырыгның адаабиле хоорайның будурүлгелериниң, колхоз, совхозтарының, ажыл-ишчилери, аянбан-хаакчылары, өөредилге черлериниң коллективтери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге тускаадткан коммунистиг субботникче ажылдап кирген.

Эртенинiң 8 шакта хоорайның будурүлгелеринге, тудугларынга, транспорт будурүлгелеринге болган өске-даа черлерго ажыл-ишке хайныышкынныг эгелзэн. Ол үеде Кызылдың тудуг кезектер комбинадынга чедип келдивис. Арматура цеги. Дааш-шимовдаа диңмиттир. Мында сес кижи ажылдап тур. Цехтиң мастери Клавдия Горбунова кижи бүрүзү эки ажылдап турарын дыңнаткаш, бөгүн 3 тонналап эвээн эвес арматураны бээрин чугаалады. Ол аразында комбинатта партия организациязының секретары П. Курченко чедип келди.

— Комбинаттың ажыл-ишчилери коммунистиг субботникче бир демиг үгеп. Шупту 375 кижи ажылдап тур. Олар 70 кубометр демир бетонну, 20 кубометр дылаг материалын, 20 кубометр бараанныг бетонну болгаш өскелер-даа ажылдарны кылыр—деп, ооң биске чугаалады. Ажылдың темпиавиден алырга ону түгле күүседир эвес, харын ажыр кылыры тодаргай.

«Кызыл суббота» хүнүнде тудугжулардан сес чүс хире кижи ажылдап хүнзээп. Бистер чаа чурттарга бажыңнары тудуп турар № 4 микрорайонга барлывыс. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады С. Сандаанның удуртканы тудугжу бригадазы № 5 бажыңның хавазын салып турлар. Ниитизи-биле 600 рубльдиг тудуг ажылын кылырын бригадирден биилип алдывыс. Тудугжулар бердинген онаалдазын ажыр күүседкен. Бо бригаданың чанында № 4 чурттарга бажыңында ажылдап турар В. Наволокинниң бригадазы хөй хемчээлдиг ажылды кылган. Тудугжулар 13 кубометр хавазы салган. Труйбу салыкчылары Алексей Түлүш, Валентина Дубинина, Николай Кузнецов болгаш өскелер-даа хүн нормазын ыракта ажыр күүседкеннер.

«Тыва сеттелге тудуг», «Тыва кодээ тудуг», «Тыва тудуг» трестериниң участоктарының, бригадаларының тудугжулары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары бердинген даалганы чедиишкинниг күүседип, ниити херекке боттарының төлептиг үлүгүн киргеннер.

Кызылдың сүт заводунга өске будурүлгелер-биле бер дөмей ажыл-ишке хайныккан. Заводка 11 шакка чедир 20 хире тонна сүт колхозтардан болгаш совхозтардан киргеп. Коммунистиг субботник будурүлгеге эгелеп турда, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараалың» колхозтан, «Саян» совхозтан, Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязындан бир дугаарында сүт сөөртken машиналар келген.

Сүт заводунуң коллективи күш-ажылдың байырлалының хүнүнде эң-не будурукчулуг ажылдаарын хүлээнгеп. Олар соглээн сөөүн эгелеп пыдаан. Мороженное кылыр цехтиң кижилери душке чедир бешин 500 килограмм мороженное садыгларже чорутканын чугаалаарга-ла эки ажылдап турары тодаргай. Бо цехте Вера Сумеикова, Клавдия Шома өске оруңдеи шыгаран, планныг онаалданы ажыр күүсеткен.

Сүт заводунуң директору Татьяна Павловна Черновага ужуражы бергеш, коллективтиң коммунистиг субботникке киргилгезин сонуурган айтырдывыс.

— Коллективиис кежигүннери «Кызыл суббота» хүнүнге организастыг киржип, бедик күш-ажылчы кодурлүүшкүнүнүт ажылдап турарлар. Ындыг болбас аргажок. Бистиң сорулгавыс болза В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге тускаатkан коммунистиг субботник хүнүнде эң-не будурукчулуг ажылдаары болгай. Ону боттандыгары-биле 140 кижи ажылдап турар— деп, директор кысказы-биле тайылбырлады.

Сүт заводунуң ажыл-ишчилери дүүн 4 тонна язы-бүрүү сүт продуктуларын, бир тонна мороженноени, бир тонна ак сарыгны, 700 килограмм творогту будургеш, хереглекчилерже чоруткан. Беш чыл фондузунче киирер ажашын санаап көөрге 400 рубль болган.

Хлеб заводундан 152 кижи коммунистиг субботникке киржип, хлеб, булочка кылыларын будурүп, чаагайжылдыгага болгаш өске-даа ниитиге ажыктыг ажылдарны кылган. Будурүлгенiң дехтеринге баарга, ажыл кажангызындан-даа ортык шалыпкын чоруп турар. Анна Красовскаяның удуртkан бригадазы өскелерден шыгараан. Бердинген даалгазын 130 хуу боттандырган. Заводтуң субботник хүнүнде ажылдаан үезинде 10 тонна хлебти быжырган болгаш өске-даа продукцияны будургеп. Коллектив беш чыдың фондузунче 350 рубльди шилчиткен.

Күш-ажылдың байырлалының хүнүнде пиво заводунуң ажыл-ишчилери шалыпкын ажылдап тургаш, 4 муң декалитр эзиртпес суксуунну кылган. Моңу кылырынга Вера Блянкина, Мария Ведякина, Людмила Кардюгова ажы ажылдаан.

Найысмаладың автотранспорт будурүлгелериниң коллективтери коммунистиг субботникке идепкейлиг киржип, алды муң ажыг топна хире улус ажыл-агыйының чүктерин сөөртken, «Кызыл субботага» киришкен коллективтериниң чагыларын чедиишкинниг күүсеткен.

«Кок-Тей», «Сүктүкө», «Кара-Хаак» совхозтарының механизаторлары часкы хову ажылдарын чоруткан, өскелерин ниитиге ажыктыг ажыл-бүрүү ажылдарны кылырынга кыымак ажылдаан.

Хоорайның албан организацияларының ажылдакчылары, өөредилге черлериниң студентилери, сергүүлдери өөреничилери тудугларга, колхозтарга болгаш совхозтарга ажылдап, хөй хемчээлдиг ажылды кылган.

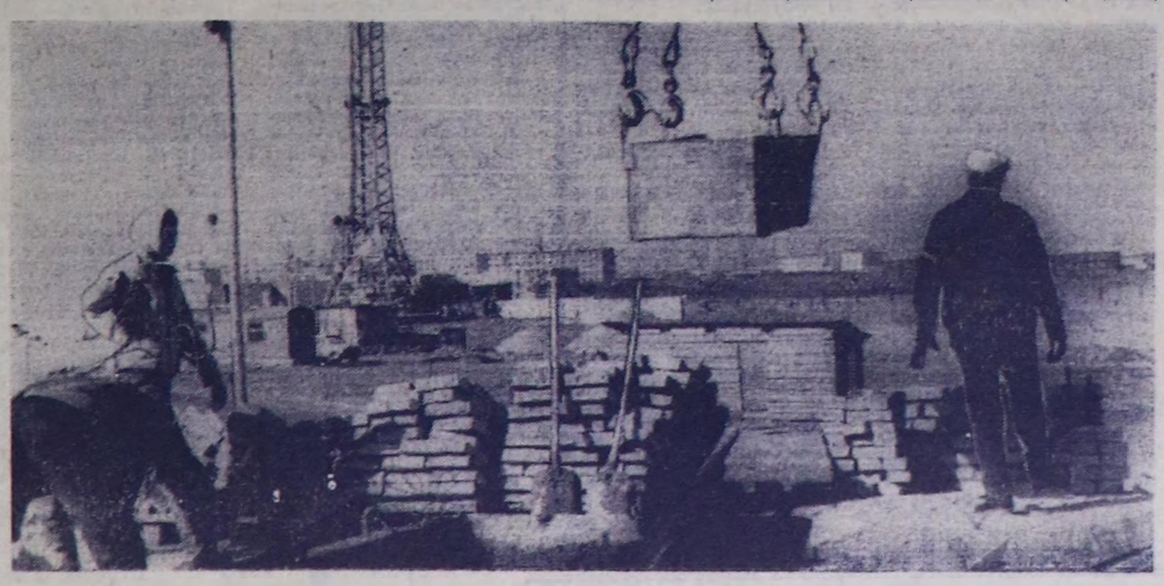
Хоорайның коммунистиг субботник арттырер штабының баштайгы саналымнарын үзүтаар алырга, күш-ажылдың байырлалынга 19 муң ажыг кижи киришкен.

В. И. Ленинниң төрүттүген хүнүнге тускаатkан дүүн Кызылга эрткен коммунистиг субботник күш-ажылдың, совет патриотизмниң эң-түңмальшкы найырадың үзүлүт байырлалы болган.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТАРДА: Кызыл хоорайның ажыл-ишчилери ленинчи субботник хүнүнче бир демиг үгеп, чаа тудугларынга эгелээн кварталда беш каът болур чурттарга бажыңнарын тутчуп турарлы. Оң талакы чурукта кызылчылар Таңды аллеязының чаагайжыдылгазында.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ЛЕНИНИЗМ—СОВЕТ УЛУСТУҢ ТИИЛЕЛГЕЛЕРИНИҢ ТУГУ

ЧУРУКТА: В. И. Ленининҥ Смольныйда кабинеди. Н. ПАУМЕНКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ныҥ фотохрониказы).

«ИСКРА». Чурукчу Д. НАЛБАНДЯННЫҢ чураан чуруу. (В. И. Ленин аттыг Төп музейниҥ делгелгезинден). (СЭТА-ныҥ фотохрониказы).

ЛЕНИННИҢ ТӨРЭЭН ЧЕРИНДЕ

Ульяновскиге хүннүҥ-не он муҥ чедир туристер эвилелдешкен бүгү республикалардан кээп турар. Анаа, В. И. Ленининҥ төрээн черинге, ооҥ төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл болурунуҥ будуузүүнде Волгоградтан болгаш Хабаровскиден ажылчыннар, Алтайныҥ болгаш Кулунданыҥ тараажылары, Чебоксарыдан балык башкылар, Москва чоогунуҥ тудугжулары-даа чораан барганнар. Фрунзеден туристчи поезд база чораан. Ол Ульяновскини, Казаньны, Ленинградты тавартыг, ленинчи черлерни кезиир.

Хоорайныҥ чурттакчылары чобкта чаа Герман Демократтыг Республиканыҥ делегациязын база утканнар. Ооҥ мурнуу чарыында Болгарияныҥ, Польшаныҥ, Чехословакияныҥ, Италияныҥ, Финляндияныҥ, Францияныҥ, Японияныҥ дашты ыг төлээлери база-да Ульяновскиниҥ аалчылары боол чораан барганнар.

Ленинчи музейдерниҥ эҥ хөөчүнү—Владимир Ильич Ленининҥ музей-бажыңынга чон үзүк-соксаал чокка кээп турар. Анаа ульяновтарныҥ аг-бүлэзи 1878 чылдан бээр чурттаан турган. Бо чылдыҥ декабрь айда музейниҥ бежен чыл ою болур. Ону бо үеге чедир чедиҥ миллион ажыг кижи кээп көрген.

Ленининҥ мемориал-тураскаавыл угаан-бодалга уттундурбас кылдыр артар. Ында Коммунистиг партияны тургускан төрүттүнүгүн көргүскен делгимирлер онаа сонуургадыг болдуруп турар. Ында кол-ла черни РСДРП-ниҥ II съездизиниҥ материалдары эзлеп турар. Ооҥ чеден чыл болуруп бистиҥ чурт демдеглээринге белеткенин турар.

Ленининҥ төрээн черинде уран чүүлдүҥ чаҥчыл болган часкы фестивалы база эгелээн. Ында алдарлыг ойнакчылар, уран чүүлдүҥ сурагжаан коллективтери чеде берген. Оларныҥ концерттери улуг чедиишкинниг эртип турар.

Россия Федерациязыныҥ чурукчуларыныҥ ажылдарыныҥ инда ажыттынган делгелгезинден ульяновчулар-даа, аалчылар-даа чурулганыҥ болгаш скульптураныҥ чогаалдарын улуг сонуургал-биле көрүп турарлар. Шылгарацгай совет мастерлерниҥ ол чогаалдарында ленинчи болгаш революция төөгүзүнүҥ темалары калбаа-биле коргустүнген.

Ой-бавзыр, каас-чараш чечектериниҥ хоорайда удам хөй анаргаңы Ульяновскиге ленинчи хүннерниҥ эгелээнинниҥ чазыг чок демдээ болур. Хоорайныҥ сонуургап көрген туристтериҥ ленинчи мемориалдыҥ байырлал залынга пионерлер чыыжынче бар чоруур школачыларныҥ-даа холдарында чечектер-де, чечектер болур. Хоорайныҥ төп шөлүнде В. И. Ленинге тураскаадыҥ баарында янзы-бүрү чечектер айыраңчайт-ла чүве кылдыр көстүр.

Коммунистиг партияныҥ болгаш Совет күрүнениҥ үндезилекчизиниҥ төрүттүнген хүнүн Ильичиниҥ төрээн черн чырыткылыг, улут-чаагай байырлал кылдыр уткаан.

В. ЗЛОБИН,
СЭТА-ныҥ корр.

УЛЬЯНОВСК.

ЛЕНИНЧЕ

Улай-улай чылдар шуужуп эртип турар,
Ye-шаг-даа бурунгаарлап бар-ла чыдар.
Ынчалза-даа чуртум төвү — Москваже
Ырак-чоокта аалчылар кээп-де турар.
Кызыл шөлде чыылган чонныҥ далайында
Кыргыс, негр, узбек дээш кымны чок дээр.
Базым санай ханы болбй бодавышаан,
Башкы Ленин — Мавзолейже олар шуужар.
Кремльдиҥ улуг шагы чаҥгыланыр.
Кижилерниҥ чүректери дыңзыг согар.
Аас-кежиин айтып берген башкызынче
Ажылчы чон мөгейиишаан эртип турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Ленининҥ Төп музейининҥ амгы хүннери

Барык дөртен миллион кижи! В. И. Ленининҥ Москвада Төп музейин ажыттынган үеден бээр аҥаа барык янза кижи көрүп чораан-дыр. Чүгле чаҥгыс эртиен чыхын бээнин бистиҥ Төрээн чурттуҥ бүгү-де булуҥнарындан барган бүдүүчартык миллион ажыг кижи, даштыкы аалчылар ооҥ аалдарын көрүп эртиннер.

Музейде 34 зал бар. 12 муҥ ажыг делгинир көргүзүлгелер—Ленининҥ чүүдериниҥ бижимелдери болгаш ооҥ эртем ажылдарынныҥ хөвар номнары, партия документилери, революстуг болуушкуннарныҥ хөвар барымдаалары, баштыңчыга белестер, ооҥ оныр-хевирин көргүскен уран чүүл чогаалдары аалдарда делгеттиниген. Залдарда Владимир Ильичиниҥ хууда өг-херекселдери — доҥгуу, кочалчыгаш, кадыыр, дырбаашпар, хеме хүүрээ болгаш ооҥ Разливие ажыглап турганы еске-даа чүүлдери база бар. Фото-чурүттерден хөй миллион кижилерге таныттынгыр хептер—ооҥ хөректээжи, бөргү, дайзыныҥ огу ede берген болгаш Надежда Константиновнаныҥ мин чаналгыларын даарап каан тону...

Ында барган кижилер чыпчак хевистер кыры-биле оожум кылаштавышаан, залдарны улуг сонуургал-биле көрүп чоруп турар. Олардан чыл бүрүзүндө-ле баштыңчыныҥ маҥчаар амыдырап чорааны, ооҥ тургусканы коммунистериҥ улуг партиязыныҥ, бистиҥ Совет күрүнениҥ төөгүзүү тодаргайы-биле шеглүп келир.

Амгы үеде, канаан Ильичиниҥ төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чылын демдеглеп, «РСДРП-ниҥ II съездизиниҥ 70 чылыныҥ дугайында» СЭКП ТК-ныҥ доктаалы парлаттынган бо хүннерде ол музейге эҥ хөй кижи чыглып турар апаарган. Россияга революстуг шимчээшкиниҥ болгаш маршизиниҥ нептерел эгелээниниҥ дугайында чугаадап турар делгимирлерни ажылчы чоннар улуг сонуургалбиле көрүп турар. Революстуг пролетаржы партияныҥ идейлиг болгаш организастыг белеткелинге, оппортунистерни сойгаларынга ленинчи «Искра» солуунуҥ шылгарацгай очы-кадмазын делгеен материалдарны олар дыка сонуургап таныпкарлар.

Большевизм болза политиктиг угаан-бодалдыҥ агымы болгаш политиктиг партия кылдыр 1903 чылдан бээр тургустунуп келген». РСДРП-ниҥ II съездизиниҥ документилерин делгеен залда ол ленинчи сөстерин улуг үжүттербиле бижээш аскан. Ол төөгүлүг съездиниҥ белеткеп, эрттирер үезинде Ленининниҥ кылган улуг ажылыныҥ дугайын ында делгеп, көргүскен чүүлдер, хөй санныг бижимелдер херечилеп турар. Ол съезд үезинде революсчу марксчечи организацияларныҥ катгыжыышкынын доозулган болгаш Россияныҥ ажылчын аҥгызыныҥ партиязы тургустунган.

Музейниҥ делгимирлери үргүлчү немежип турар. Чүгле сөөлгү чыл дургузунда бээн дөрт чүс ажыг чаа документилерни болгаш материалдарны алган. Ол бүгү РСДРПниҥ II съездизиниҥ үезинден бээр ленинчи партияныҥ эртиен маадырлыг оруун калбаа-биле көргүзер. СЭКП-ниҥ болгаш ооҥ баштыңчызы В. И. Ленининҥ ССРЭ-ни тургузар талазы-биле ажыл-чорудулгаларын долузу-биле чырыдар арганы берип турар.

В. КНЯЗЕВ,
СЭТА-ныҥ корр.

Ленинге тураскааткан байырлыг хуралдар

СОФИЯ. Аҥаа В. И. Ленининҥ төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл болганынга тураскааткан байырлыг хуралга болгар найысылаадыҥ хөй-ниитизиниҥ төлөөлекчилери кирашкеннер.

БУР-нуҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазыныҥ оралакчызы М. Данов «Ленининиҥ делегейни революстуг дөзүбиле чаартыры дээш демселге түҥ» деп илеткелди кылган. Марксизм-ленинизмниҥ тугунуҥ аҥаа-биле чораап төөгүлүг тиилелгени чедип алган болгаш сайзырацгай социалистиг нииттиледи бүзүрелдиг тудуп турар болгор Коммунистиг партинге баба бүгү болгар улуска Ленининиҥ ады кызыгаар чок үнелиг деп ол демдеглээн.

ССРЭ—империализмге удур, тайбың, демократия дээш, социализм болгаш коммунизм дээш демселге бүгү улустарныҥ идеглелдиг багаалаазы болзурун илеткекчи демдеглээн.

Совет Эвилели социализм болгаш коммунизмни тургузары дээш демселдиҥ оруунга бүгү-де төөгүлүг чедишкиннерни Ленининиҥ улуг партиязыныҥ удуртулгазыныҥ өчүзында чедип ап турар деп М. Данов айыткан. Ол партия бүгү чурттарныҥ революсчуларынга кажан-кеззеде үлегер-чижээн көргүзүп, марксизм-ленинизмге, пролетаржы интернационализмге шынчы чоруктуҥ үлегерин көргүзүп турар.

БУХАРЕСТ. Хоорайныҥ Румын-совет шайырал базыңарынга В. И. Ленининиҥ төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чылынга тураскааткан байырлыг хурал болган. Аҥаа Румынининиҥ Коммунистиг партиязыныҥ болгаш Румынияныҥ ажылчын шимчээшкининиҥ хоочуннары, партияныҥ болгаш күрүнениҥ ажылдакчылары, Бухарестининиҥ бүдүргелериниҥ ажылчы чонпарыныҥ төлөөлекчилери, эртемниҥ болгаш культураныҥ аймаадакчылары олурушканнар.

РКП ТК-ныҥ кезигүүнү, нииттилеп болгаш политиктиг эртемнер академиязыныҥ президентизи М. Георгиу В. И. Ленининиҥ амыдыралыныҥ болгаш ажыл-чорудулгазыныҥ дугайында илеткел кылган.

Румын-совет шайырал базыңарынга В. И. Ленининиҥ амыдыралыныҥ болгаш ажылчорудулгазыныҥ дугайын чугаалап турар делгеене база ажыттынган.

ПРАГА. В. И. Ленининиҥ төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл болганынга тураскааткан байырлыг хурал ацаа боол эртиен. Ук хуралга ЧКП ТК-ныҥ Чиңгине секретары Г. Гусак, ЧССР-ниҥ Президентизи Л. Свобода, ЧССР-ниҥ чазааныҥ даргазы Л. Штроугал болгаш өске-даа чевослевак удуртукчулар киришкеннер.

ЧКП ТК-ныҥ секретары Я. Фойтик хуралга илеткел кылган. 70 чылдар мурнунда РСДРП-ниҥ II съездизиниҥ Ленининиҥ ачы-хавыяазында тургустунган чаа хевирнин партизы — большевик партия үш орус революциязыныҥ тулгуушкуннарынга улам быжыгыы, каҥналган болгаш төөгүге бир-ле дугаарында делегейни херек кырында шуут чаартын эгелээн деп ол онзаган демдеглээн. Ленининиҥ тургусканы ол партия делегейниҥ коммунистиг шимчээшкининиҥ бүгү партияларынга үлегер-чижек болбушаан, ол шимчээшкининиҥ каратаҥгыс авангардызы апарган.

Чогум-на ол, чаа хевирнин партиязы дээрге, делегейниҥ революстуг шимчээшкинниҥге, социализмниҥ болгаш коммунизмниҥ тургузукчуларынга Ленининиҥ арттырып каан өндүр-улуг эртине салгалы болур деп В. И. Ленининиҥ төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылыныҥ дугайында илеткелинге СЭКП ТК-ныҥ Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиҥ чугаалазынын Я. Фойтик айыткан.

Оратор дараазында делегейниҥ амгы болуушкуннарынга ленинизминиҥ идеяларыныҥ салдарыныҥ улам озуп турарыныҥ дугайын, Совет Эвилелиниҥ чедишкиннериниҥ, ленинчи СЭКП-ниҥ алдарлыг ажыл-херектеринин дугайын, улуг Ленининиҥ чагыгларын чехословак коммунистериҥ кайы хире шынчы боттандырып турарыныҥ дугайын чугаалаан. Бистер олум чок ленинчи ооредигин удуртулга болдуруп келген болгаш аҥаа удуртуруп турар болганывыста келир үе дээш, коммунизм дээш ажылывыска бүгү шаптыктаашкыннарны эртип шыдаар бис деп Я. Фойтик түҥнелиппде чугаалаан.

В. И. Ленининиҥ төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл болганынга тураскааткан байырлыг хуралдар Чехословакияныҥ өске-даа хоорайларынга база боол эртиен. Праганыҥ Октябрь Революциязы аттыг шөлүнде В. И. Ленининиҥ тураскаалынга чечектер салыышсыны база болгаш.

(СЭТА).

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

ССРЭ-ниҥ үлетпүрүнүҥ 1973 чылдыҥ бирги кварталынга күрүне планын күүсеткенининиҥ түҥнелдери

Үлетпүрүнүҥ ажылдакчылары беш чылдыҥ шиитпирлиг үшкү чылыныҥ планын хүүсаадан эрте күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткаш, үлетпүр продукциязын сайгарарыныҥ болгаш ол чугула кылыгларыныҥ хөй кезиин бүдүрүп үндүреринин талазыбиле 1-ги кварталдыҥ планын чедишкининг күүсеткен деп ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниҥ чанында Төп Статистика Эргелелиниҥ дыннадымында чугаалап турар. Пландан даш-каар 2 миллиард рубль түҥнүг үлетпүр продукциязын сайгарган.

Эрткен чылдыҥ 1-ги кварталында турганы-биле деннээрге, үлетпүр бүдүрүлгезиниҥ немелде өзүлдези 6,4 хуу болган. Эрткен чылдыҥ ол-ла үезиндээзи-биле деннээрге, үлетпүрге күш-ажылдыҥ бүдүрүкчүлүү 4,8 хуу оскен.

Үлетпүрүнүҥ чамдык адырлары 1972 чылдыҥ 1-ги кварталы-биле деннээрге, продукция бүдүрүп үндүрерин мынчаар көвүдеткен: электроэнергетика —4 хуу, оттулар чүүл үлетпүрү—6 хуу, кара болгаш өнүүг металлургия—5 хуу, химия болгаш нефть-химия үлетпүрү—9 хуу, машина тудуушкыну болгаш демир болбазырадылгазы — 12 хуу, ыяш болбазырадылгазыныҥ болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрү—5 хуу, тудуг материалдарныҥ үлетпүрү—8 хуу, чиик үлетпүр—3 хуу, аҥш-чем үлетпүрү—1 хуу. Культураамыдырал хереглелиниҥ болгаш ажыл-агый ажыглалыныҥ барааннарын бүдүрүп үндүрери 11 хуу көвүдээн.

Ынчангаш-аамдыр Ленининиҥ ажыл-ижин улаштаваскаш, ССРЭ-ниҥ Коммунистиг партиязы, Совет дөзү-биле ажылдакчылар ооҥ тургусканы коммунизмге чедип алыр дээш ажыл-чорудулгаларын чедишкиннерлиг кылдыр чорудуп турар.

Ынаа-биле ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазыныҥ оралакчызы М. Данов «Ленининиҥ делегейни революстуг дөзүбиле чаартыры дээш демселге түҥ» деп илеткелди кылган. Марксизм-ленинизмниҥ тугунуҥ аҥаа-биле чораап төөгүлүг тиилелгени чедип алган болгаш сайзырацгай социалистиг нииттиледи бүзүрелдиг тудуп турар болгор Коммунистиг партиязы баба бүгү болгар улуска Ленининиҥ ады кызыгаар чок үнелиг деп ол демдеглээн.

ССРЭ—империализмге удур, тайбың, демократия дээш, социализм болгаш коммунизм дээш демселге бүгү улустарныҥ идеглелдиг багаалаазы болзурун илеткекчи демдеглээн.

Совет Эвилели социализм болгаш коммунизмни тургузары дээш демселдиҥ оруунга бүгү-де төөгүлүг чедишкиннерни Ленининиҥ улуг партиязыныҥ удуртулгазыныҥ өчүзында чедип ап турар деп М. Данов айыткан. Ол партия бүгү чурттарныҥ революсчуларынга кажан-кеззеде үлегер-чижээн көргүзүп, марксизм-ленинизмге, пролетаржы интернационализмге шынчы чоруктуҥ үлегерин көргүзүп турар.

БУХАРЕСТ. Хоорайныҥ Румын-совет шайырал базыңарынга В. И. Ленининиҥ төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чылынга тураскааткан байырлыг хурал болган. Аҥаа Румынининиҥ Коммунистиг партиязыныҥ болгаш Румынияныҥ ажылчын шимчээшкининиҥ хоочуннары, партияныҥ болгаш күрүнениҥ ажылдакчылары, Бухарестининиҥ бүдүргелериниҥ ажылчы чонпарыныҥ төлөөлекчилери, эртемниҥ болгаш культураныҥ аймаадакчылары олурушканнар.

РКП ТК-ныҥ кезигүүнү, нииттилеп болгаш политиктиг эртемнер академиязыныҥ президентизи М. Георгиу В. И. Ленининиҥ амыдыралыныҥ болгаш ажыл-чорудулгазыныҥ дугайында илеткел кылган.

Румын-совет шайырал базыңарынга В. И. Ленининиҥ амыдыралыныҥ болгаш ажылчорудулгазыныҥ дугайын чугаалап турар делгеене база ажыттынган.

ПРАГА. В. И. Ленининиҥ төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл болганынга тураскааткан байырлыг хурал ацаа боол эртиен. Ук хуралга ЧКП ТК-ныҥ Чиңгине секретары Г. Гусак, ЧССР-ниҥ Президентизи Л. Свобода, ЧССР-ниҥ чазааныҥ даргазы Л. Штроугал болгаш өске-даа чевослевак удуртукчулар киришкеннер.

ЧКП ТК-ныҥ секретары Я. Фойтик хуралга илеткел кылган. 70 чылдар мурнунда РСДРП-ниҥ II съездизиниҥ Ленининиҥ ачы-хавыяазында тургустунган чаа хевирнин партизы — большевик партия үш орус революциязыныҥ тулгуушкуннарынга улам быжыгыы, каҥналган болгаш төөгүге бир-ле дугаарында делегейни херек кырында шуут чаартын эгелээн деп ол онзаган демдеглээн. Ленининиҥ тургусканы ол партия делегейниҥ коммунистиг шимчээшкининиҥ бүгү партияларынга үлегер-чижек болбушаан, ол шимчээшкининиҥ каратаҥгыс авангардызы апарган.

Чогум-на ол, чаа хевирнин партиязы дээрге, делегейниҥ революстуг шимчээшкинниҥге, социализмниҥ болгаш коммунизмниҥ тургузукчуларынга Ленининиҥ арттырып каан өндүр-улуг эртине салгалы болур деп В. И. Ленининиҥ төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылыныҥ дугайында илеткелинге СЭКП ТК-ныҥ Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиҥ чугаалазынын Я. Фойтик айыткан.

Оратор дараазында делегейниҥ амгы болуушкуннарынга ленинизминиҥ идеяларыныҥ салдарыныҥ улам озуп турарыныҥ дугайын, Совет Эвилелиниҥ чедишкиннериниҥ, ленинчи СЭКП-ниҥ алдарлыг ажыл-херектеринин дугайын, улуг Ленининиҥ чагыгларын чехословак коммунистериҥ кайы хире шынчы боттандырып турарыныҥ дугайын чугаалаан. Бистер олум чок ленинчи ооредигин удуртулга болдуруп келген болгаш аҥаа удуртуруп турар болганывыста келир үе дээш, коммунизм дээш ажылывыска бүгү шаптыктаашкыннарны эртип шыдаар бис деп Я. Фойтик түҥнелиппде чугаалаан.

В. И. Ленининиҥ төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл болганынга тураскааткан байырлыг хуралдар Чехословакияныҥ өске-даа хоорайларынга база боол эртиен. Праганыҥ Октябрь Революциязы аттыг шөлүнде В. И. Ленининиҥ тураскаалынга чечектер салыышсыны база болгаш.

(СЭТА).

А. Н. Косыгин Тунистиҥ Даштыкы херектер министри-биле беседа кылган

ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазы А. Н. Косыгин апрель 20-де Кремльге Тунис Республиканыҥ Москвада албанныҥ аҥа-чоруун кылып келген Даштыкы херектер министри Мохамед Масмудиниҥ хүлээп алган.

Найыралчы ёзу-биле боол эртиен беседа үезинде совет-тунис харылзаалларыны улам хөгжүдериниҥ айтырыглары, а ол шиикаш кайы-кайызыныга-даа сонуургадыг делегей айтырыглары чугаалажыкан. Ийи тала Совет Эвилели биле Тунистиҥ аразында кады ажылдажылганыҥ байдалынга сеткил ханыышкынын илередип. ийи чүрттүн аргаларын делегейниҥ дүшкүүрдүг чорууп чавырыдырып, тайбыныны быжыглаарынга ажыглаарыныче чүүкүп турарын демдеглээн.

(СЭТА).

„Коммунистиг күш-ажылдың тиилелгезинге чеде бээр бис“
(В. И. Ленин)

КҮШ-АЖЫЛ БАЙЫРЛААЛЫНГА БҮГҮ ТЫВА КИРИШКЕН

АК-ДОВУРАК

Тываның үлетпүрлүг аныяк хоорайының чурттакчылары дүүн кажангызындан-даа эрте туруп келгеннер. Чеди шак ажып чорда ажылдаарынга таарыштыр кеттинипкен улус хоорайның кудумчуларын дола берген. Сес шак чоокшулап орда субботникке тураскаатканмитингилер бүдүрүлге, тудуг шөлдеринге эрткилээн.

Субботник эрттирер штабтың планнап каанын ёзугаар ак-довуракчылар ажылдаар черлеринге тургулапкан. Ажыл-даа хайныышкыныг эгелээн. Бүдүрүлге, тудуг черлериниң ол хүн ажылдаар ээлчеглери боттарының ажылын үргүлчүлээн. Кудумчуларда ажылдаан улус дыка хөй болган.

Комбинат биле Постоянный суурнүң аразында хаттан камгалаар ногаан зонаны кылган. Изиг суг дамчыдар трассаны база-ла хөй кижи септээн. Чаа асфальт заводунуң тудуу эгелеттинген.

Ажыл шагы доостур чоокшулап турда, Ак-Довуракче телефоннаарывыска субботник штабындан биске:

«...Ак-Довурактың ажылчы чоннары Кызыл субботникке эң идепкейлиг чоруун көргүстүлер. 6 мун ажыг кижи 35 мун рубльдиң продукциязын, ажылын кылды. Оон 10 мун 300-зүн беш чыл фондузунче шилчиттивис» деп допчу болгаш өөрүнчүг харыны берди.

ХОВУ-АКСЫ

ХОВУ-АКСЫ. «Кызыл субботаның» күш-ажылчы хүнүнде ажылчын ангының бо суурунуң металлургтары, тудугжулары, автотранспортчулары болгаш өске-даа ажыл-ишчилери боттарының хамаарышкан участоктарынга ажыллап хүнзээннер. «Тыва кобальт» комбинаттың цехтеринге болгаш дузалаар ажыл-агыйның ангы-ангы адырларынга 1530 кижи, а суурнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң участоктарынга 3370 ажыг кижи янзы-бүрү хевириниң ажылын кылган. Суурнуң албан, организация черлериниң ажылдакчылары, ортумак болгаш сес чыл школаларының өөреникчилери, башкылар, эмчилер суур чаагайжыдылгазынга база идепкейлиг киришкеннер.

Кобальт комбинадының металлургтары, дагжылары бо хүнде 4 мун ажыг рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрүп үндүргеп. Төөгүлүг ленинчи субботникте Хову-Аксының «транспорт тудуг организацияларының болгаш амыдырал хандырылга комбинадының ажыл-ишчилериниң нити күжү-биле 7230 ажыг рубльдиң продукциязын белеткээн.

Комбинатта металлург Александр Ефименконуң, тудугжулардан Иннокентий Карповтуң, Сат Экер-оолдуң, Михаил Глуховтуң бригадалары бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, хөй түнүг ажылдарны бүдүргенин субботниктиң түнелдерин үндүрүп тура, тодараткан. Хову-Аксының тудуг участогунуң дашчы, бызанчы бригадалары 5 мун 500 рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын шалыпкын күүседкен. Таңды сының тепкен ажылчын суурнуң ишчи кижилериниң бо хүнде бүдүрүп каан ижиндеп кирген акшадан 3953 рубльди беш чылдың фондузунче киирген.

ТУРАН

Бии-Хем районнуң ажылчы чоннарындан 4 мун хире кижи коммунистиг субботникке киришкен. Оон аңгыла 2 мун 200 ажыг өөреникчи нииттилелге ажыктыг ажылды кылган.

Тараажылар, малчыннар, бүдүрүлге, тудуг организациляларының ажылчыннары боттарының ажылдан турар черлериниге ажылдаанар. Колхозтар болгаш совхозтар төптеринің **кадрэ интеллигенциязы од хүн шөлдерде савааңны** сөөртүп, пресстеп хүнзээн.

Субботникке киришкеннер нииттизи-биле 23 мун рубльдиң продукциязын бүдүрген.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

ЧАДААНА. (Телефон-биле). «Шынның» корреспондентизи **М. Севеннің** редакцияга дыннатканы:

Ленинчи субботникке нииттизи-биле районнуң 7200 күш-ажылчы кижилери база үстүкү класстарныц 6 мун ажыг өөреникчилери киржип, нигебүрү ажылдарны кылган. Тудуг ажылынга, ыяш белеткелинге, көвүрүг, орук септелгезинге 1370, хоорай, суурлар чаагайжыдылгазынга—1808, тараа шөлүнге дес кажаалар кылырынга, даш, харааган, буга уннары аштаарынга, суг бадырарынга 1092, металл чыырынга 2 мун кижи ажылдаан.

Ол хүн нииттизи-биле 26 мун рубль хемчээлдиг ажылды кылган. 1972 чылда ленинчи субботникте беш чылдың фондузунче 7 мун рубльди киирген болза ам 8.400 рубльди киирген. Районнуң колхозтар, совхозтары 9574 рубльдиң ажылык будүргеш, оон 4162 рубльди беш чыл фондузунче киирген.

Районнуң мурнакчы ажылагыйларының бирээзи—СЭКПиниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери 1060 кубометр ыяш дилдирер нормазын 10 кубометр кылдыр күүсеткеннер.

Каа-хемчилер күш-ажылдың байырлалы — коммунистиг субботниктиң хүнүн бедик көдүрлүүшкүн-биле ажылдап эрттирген. Олардың тургузукчу күш-ажылы беш чылдың планныг даалгаларын күүседирииге төлептиг салыышкын болур.

ТУРАН

Бии-Хем районнуң ажылчы чоннарындан 4 мун хире кижи коммунистиг субботникке киришкен. Оон аңгыла 2 мун 200 ажыг өөреникчи нииттилелге ажыктыг ажылды кылган.

Тараажылар, малчыннар, бүдүрүлге, тудуг организациляларының ажылчыннары боттарының ажылдан турар черлериниге ажылдаанар. Колхозтар болгаш совхозтар төптеринің **кадрэ интеллигенциязы од хүн шөлдерде савааңны** сөөртүп, пресстеп хүнзээн.

Субботникке киришкеннер нииттизи-биле 23 мун рубльдиң продукциязын бүдүрген.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

ЧАДААНА. (Телефон-биле). «Шынның» корреспондентизи **М. Севеннің** редакцияга дыннатканы:

Ленинчи субботникке нииттизи-биле районнуң 7200 күш-ажылчы кижилери база үстүкү класстарныц 6 мун ажыг өөреникчилери киржип, нигебүрү ажылдарны кылган. Тудуг ажылынга, ыяш белеткелинге, көвүрүг, орук септелгезинге 1370, хоорай, суурлар чаагайжыдылгазынга—1808, тараа шөлүнге дес кажаалар кылырынга, даш, харааган, буга уннары аштаарынга, суг бадырарынга 1092, металл чыырынга 2 мун кижи ажылдаан.

Ол хүн нииттизи-биле 26 мун рубль хемчээлдиг ажылды кылган. 1972 чылда ленинчи субботникте беш чылдың фондузунче 7 мун рубльди киирген болза ам 8.400 рубльди киирген. Районнуң колхозтар, совхозтары 9574 рубльдиң ажылык будүргеш, оон 4162 рубльди беш чыл фондузунче киирген.

Районнуң мурнакчы ажылагыйларының бирээзи—СЭКПиниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери 1060 рубль түнүг ажылды кылып будүргеш, оон 500 рубльди, «Чыраа-Бажы» совхоз — 717, «Алдан-Маадыр» совхоз—550, «Искра» колхоз — 514 рубльди беш чылдың фондузунче киирген. Районнуң өскелээ ажыл-агыйларының ажылишчилери субботникке организастыг үнүп, улуг ажыл-херекти будүргеп.

Чурттакчылыг көдээ суурлар Хайыракан, Шеми, Бажын-Алаак суурларның болгаш Чадаана хоорайның будүрүлге, албан организация черлериниң ажылчын, албан-хаакчылары хоорай, суур чаагайжыдылгазынга киришкен.

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң **механизаторлары шык базырыышкының** дооскаш, кызыл-тас чаштырылгазынче киирипкен. Чаштырылгада 4 «Беларусь», 2 ДТ-75 тракторлар ажылдап, Ак-Шатта 300 га ажыг чердс кызыл-тасты чаштырган. Механизаторлар У. Маадыр-оол, М. Бак-оол, К. Деспил-оол, К. Стай-оол олар хүнде 14,5 ганы чаштырар тургаш, 20—25 ганы чаштырып турар.

ӨВҮР

ХАНДАГАЙТЫ. (Телефон-биле). Районнуң суурларының чурттакчылары апрель 21-де лозунг, плакаттыг, кызыл туктарлыг кудумчуларже үнгүлээн. Коммунистиг субботникке районга 2691 кижи киржип, 15.188 рубль түнүг акша-хөрөнгини тоску беш чылдың фондузумче шилчиткен.

Ажыл-агыйларның тайгага одаар ыяш белеткээр улуву апрель 20-де аъттангаи. Олар ыяш кезер участоктарынга эрте-ле барып чедеп берген.

Районнуң колхозтарының болгаш совхозунуң ажыл-ишчилери часкы хову ажылдарын чорудуп хүнзээн. «Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери субботникке 960 хире кижи киржип, 5101 рубльди тоску беш чылдың фондузунга киирген. Чүтле шалың фондузаундан безин олар 1308 рубльди шилчиндер.

Район төвүнүң дыка хөй коллективтери суур чаагайжыдылгазынга киришкен. Өвүрүнүң тудуг-септелге участогу 1073 рубль түнүг тудуг-монтаж ажылдарын чорудуп, шупту 61 кижи аңаа ажылдаан.

БАЙ-ТАЙГА

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнге тураскаатканкоммунистиг субботник хүнүнде Бай-Тайга районнуң ажылчы чону **организастыг** болгаш бедик **көдүрлүүшкүнүнүг** ажылдаан — деп, партия райкомунуң ийиги секретары К. С. Севек редакцияга дыннаткан.

Районга нииттизи-биле 3500 ажыг кижи шалыпчы ёзу-биле ажылдап хүнзээн. «Тээли» совхозтуң ажыл-ишчилери эң-не будүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнгеш, сөглээн сөзүн херек кырынга күүседип шыдаан. Ылаңгыя часкы хову ажылдарынга механизаторлар үлетерлиг ажылдап, 200 га чернн чарган, 350 гектар черге тараапны чаштырган. Суггатчылар 30 га тарылга шөлүн суггарган.

Ажыл-агыйның Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының коллективи Тээли суур-биле ферма аразынга телефон шугумун киирериңге хереглээр 59 чагыны тургускан болгаш өскедаа ажыктыг ажылдарны кылган.

«Мурнакчы» колхозтан күш-ажылдың байырлалынга 400 кижи киржип, ажылдаан акшазындан 650 рубльди беш чылдың фондузунче киирген.

Албан организация черлериниң ажылдакчылары школа, эмнелге, культура албан черлеринге одаар 500 кубометр ыяшты белеткээн.

Бай-Тайганың ажыл-ишчилери коммунистиг субботник хүнүнде сорук киришкиниг ажылдап тургаш, 3200 рубльди беш чылдың фондузунче шилчилер аргалыг болган.

ТООРА-ХЕМ

Коммунистиг субботник хүнүнде Тожу район төвүнүң будүрүлгелери эң бедик будүрүкчүлүг, шалыпчы ажылдаан. Амыдырал хандырылга комбинадының даараныкчылары, септекчилери болгаш өске-даа мергежилдиг ажылдакчылары чоннуң чагыгларын хуусаа бетинде күүседир дээш ажылдап хүнзээн. Чаа электростанциянын дөжээн салырынга район төвүнүң албан организация черлериниң ажылдакчылары идепкейлиг киришкен.

«Тоора-Хем» совхозтуң малчыннары боттарының коданнарын аштаарынга, кажаалар септээрниге киржип, чамдыктары көвүрүглер кылган.

Сыстыг-Хеминиң күрүне аныыр ажыл-агый черинин ажылчыннары школага, эмнелге пунктузунга одаар ыяш белеткээн.

Районнуң башкылары эрткен дыштаныр хүнде коммунистиг субботник хүнүнүң санынга киириштир ажылдааш, 460 рубльди беш чылдың фондузунга киирген.

Район төвүнүң чамдык албан организация черлериниң кижилери дөрт бригадага үстүп алгаш, тайгага тудуг болгаш одаар ыяш белеткеп, шалыпчы ажылдаан.

Районнуң ажылчы чоннары В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнге тураскаатканкоммунистиг субботникке улуг көдүрлүүшкүн-биле киришкеш, 5500 рубльди беш чыл фондузунче шилчиткен.

Д. ДАРГАН,
районнуң субботник эрттирер штабының начальныгы.

МӨҢГҮН-ТАЙГА

Ыраккы Мөңгүн-Тайга районнуң колхозчулары, албан-хаакчылары болгаш школачылары күш-ажылдың байырлалы — коммунистиг субботникке эки белеткенген. Кижи бүрүзү будүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнген.

Эртенгинин 8 шакта субботник эрттирериниң штабтарының айыткан участоктарынга ажыл-ишчилер чедип келген. Олар бердинген даалганы күүседир дээш кызымак ажылдаанын оон түнелдерни тодаргай чугаалап турар.

Район мал ажылдыг, ынчангаш мал кажааларын тударымче кол кичээнгейни угланмал байыдып, ол кайгамчык эгелээшкиннерниң каш удаа инициаторлары болуп келгеннер.

Депонуң амгы үеде күш-ажылчы чедишкиннериниң дугайын чугаалап тураф кезээ база солуп. Депонуң ролик цегинин аныяктарының чуртка бир дугаарында тургускан коммунистиг күш-ажыл бригадазының солуп ажылхерээнге тускай стендини тураскааткан. Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп адаткан бо бригаданың ооллары 15 чыл бурунгаар бедиткен хүлээлгелерни алган. Олар чугле будүрүлге дугайын, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерининдугайын, материалларны камналгалыг ажыглаар дугайын әвес, харындаа коммунистиг нииттилелдиң тургузукчузунуң моральдыг мөзү-шынарынче улуг кичээнгейни салып турган.

Коммунистиг күш-ажылдың бир дугааргы ол коллективиниң «чагыгларын» сүрээдээшкин-биле номнаан тур мен. Оларның бир чамдыызы бо: «Аар, чиик-даа, ажыктыг, ажык чок-даа — кандыг-даа ажылдан ойталап болбас, ону сонуургалдыы-биле' кылыр херек, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, күш-ажылды амыдыралдың болгаш өөрүшкүнүн хереглели кылдыр көөр үжүрлүг. Чаңгызы—шуптузу, шуптузу — чаңгызы дээш демисежир херек. Шак мынчаар санаар: бир чалгаа — бригадага чүттүг; ажыл шагы үскен кижи — шуптузунга хөө; ажылды үрей кылган кижи—бүдүн коллективти куду тыртканы ол. Бодуңнуң билиглерин харамнанмайн, шуптузунга чедиштир. Ажылды бодуң кылып шадывазынза — ажынма, эштериңден дуза дилe. Кожан хожудап турза — дузалаш.

Ажылдап каапкан болзуңза, үени халас чидирбе. Сени школа, техникум, институт манап турар. Хостуг үе-шагың бар болза, номдан номчу. Моон соңгаар-даа бодуңнуң чонуңга дуза көргүзер дээш, өөрен».

Ынчан — роликтер цегининдугайын чугаалап, ол коллективти

ШЫН дөртүү арын 1973 ч. 22 апрель

Совет көдээ-нин кижилери

БЕДИК ИДЕГЕЛ

— Тоску беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү удустуң чарыжы калбарган бо хүннерде коммунистерниң партия документилерин солуурунга белеткел ажылдары бисте база-ла чоруп турар. Ол политиктиг ужурдузалыг ажылды партия ажылын экижидериниң, коммунистериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедиреринде негелдерниге дүүштүр чорудуп келдивис. Ынчангаш коммунистер улуг Ленининиң партизы дээш ажыл-ишке-даа, хөй-нийти ажылыңгаа өөредилгеге болгаш амыдырал-чүрттелгага-даа үлегерчижектиг, деңнинчи партияның кежигүнүнүң бедик адынга төлептиг болурун данғыраглап турарлар — деп. «Кара-Хөл» колхозта партия комитезиниң секретары чугаалады.

Шынап-ла партияның күжү, дайынчы шинээзи оон кежигүн бүрүзүнден шуут хамааржыр дээрзин эки билип, ажыл-ишке хүүда үлүг-хүүлүг салгыш-сеткилиниң ханызындан киирип, үлегерлиг салгыла-чуруму-биле хүндүткелди чедип алган коммунистерни партком секретары чижек кылдыр адаглыдады.

Оларның бирээзи Байыр-оол Седен-Дамбаевич Хертек. Ол колхозтуң чазанар мастерскаязында ажылдап турар. Канчап быжанчы болу бергенниң дугайында ол мынчаар чугаалаан:

— Тудугга чөрбөн ажыг чыл ажылдап, быжанчылап келдим. Чүү-даа чүвээ өөренирде оны карак-биле көөр, хол-биле тудар, дижири шын. Шаанда маңаа быжанчы Хертек Сыйдыгыр дээрзи чурттап чорган. Оон янзы-бүрү ат-херекселдерни чазаарын көнчүү төптап көрүп чорзам мен. Ол кижи маңа быжанчы болуксап чорууруумну билип каамы ол боор чазавас, чазанар херекселдерин меңээ берип каар, чүү-хее чүве чонзурар, кылдырар апарган. Оон мынча дээр: «Ажырбас, ажырбас. Ужур бар-дыр, сээн холуң шеверя илдең-дир» деп, мени деткиир-даа кижи.

Чонуң иштинде хе-шеверлер аразында үнген башкызының дугайын каш сеспбиле ынчаар илередип чугаалаан. Ёзулуг быжанчы болгуже чедир Б. С. Хертек узун болгаш берге оруктуг эрткен. Ынчалза-даа изиг бүзелдин быжыг улуг чүткүдүүн ачызында ховар мергежилги шингээдип алган.

Б. Хертек чөрбөн ажыг чыл иштинде чаа телевилелдин хөй тудугларынга киржип, чаа хевирнин хөй ат-херекселдерин быларган. Байыр-оол Седен-Дамбаевич амгы үеде колхозтуң чазанылга мастерскаязында звено удуртукчузу. Ол болдуңун хүүда үлетер-чижээн звенода колхозчуларга көргүзүп, коммунистиг күш-ажылдың коллективин деп ат дээш демиселди чорудуп турар. Байыр-оол—колхозтуң баштаар черниң кежигүнү. Ажылчы чоннар депутаттарының Бай-Тайга район советиниң депутады. Колхоз төвүнүң квартал комитединиң даргазы. Байыр-оол Седен-Дамбаевичиге чонның изегели ол хире улуг.

— «Эткен сөс—кеткен мяш» деп үлегер чугаа бар болгай. Чазанықчылар звенозунда 4 кижи бис. Бистер Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киржип, алган хүлелгелеривисти күүседир дээш сызын ажылдап тур бис. Эрткен чылын 2700 рубльдин арыг орулгазын Төрээн колхозувуска киирип бээр дээнивистин 3000 рубль кылдыр күүсеттивис. Ам бо чылын базала шак ынчаар ажылдаарывысты хүлээлгенивис — деп, эш Хертек болдуңун звенозунуң дугайын чугаалады.

Б. Хертектиң кылыышкан чүүлдери школада, эмнелгеде, селиң-садта, культура албан черлеринде хөй. Стол, сандай, викаф, парта, ном садыр этажерка, антара-хааржак, ор кыяжы, шанак дээш хөй-ле чүүлдерни кылган. Колхозчуларның, колээ интеллигенциязының чагыгларын база хөй киргизээр.

Коммунистер эрткен чылын Б. Хертекти Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының кежигүнүнге хүлээп ап, аңаа бедик идегелди көргүзкен. Ол уругларының кижизидилгезинге база улуг сагыш салып турар. Өг-бүленниң амыдыралы эки болгаш культуразы.

— Колхозтуң тудуг бригадазы бо чылын бүдүүйгенин, чурттелгенин, культураның чаа-чаа немелде тудугларын кылыр болгаш капитал сеткелдерни чорудар. Ол бүгү ажылдарга Байыр-оол Седен-Дамбаевич Хертектиң удуртканы чаныкчылар звенозу бөлүк салыышкынын киирер—деп, тудуг бригадири Хертек Сынакович Баадыр-оол бүдүрелдин чугаалады.

М. КАРА-ТОННУГ.
Бай-Тайга район.
«Кара-Хөл» колхоз.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Тыва АССР-ниң капитал тудуунга идепкейлиг киржип келгени дээш база 50 харлааны-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Аар индустрия будурулгелериниң тудуг министерствозунуң Главкрасноярск тудуунуң начальниги Владимир Петрович Абовский Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлүг бижээ-биле шаңнаткан.

ОРЛАН-ООЛ

Рассказ

Часкы хүнүүк чылыы ажок. Кудумчуда бижилер мырнай эңдерик. Аай-дедир шаарданайчып-ла турар. Базаар, садыг кезээн ачазын эдерер дээш, Орлан-оол нат могапкан хевирлиг. Кино чарлалының чанында доктаап, кезе кайтаап туруп берген.

— Чаа, оглум, базып олур —деп, ачазы чугаалаан.

Орлан-оол шимчеш-даа дивээн. Чүгле буттарын солуй баскылаан.

— Дөө акый аътты—деп, чарлалче салаазын айыткан.

— Ййе. Аътты кижи-дир. А бис чадаг-дыр бис. Чаа, базып олур, оглум—деп, ачазы катаптаан.

— Мени уучак...— деп бар чыткаш, Орлан-оол шак дүшкен. Ачазының бир холунда улуг кара сумкаже, өске холунда сүт кутkан баалыңныг дөмбүлче багайтыр хыйыртап ваан.

Часкы соок талаар дээш, ачазы бертен ону чылыгландыр хепкерип каан. Хүн көөрөп келгенде, изин кончуг апарган. Ачазы ону маңап, сорук киирип чораан.

Ном садыңга чоокшулап келгеннер. Эжен-не бо. Омак дээр чыкпак хаба бо өргеленип халып келген. Ол болза Орлан-оол сүтүүң кожазының ыды чүве-дир. Улуг бажында бичии уруглар шуптузу ону билир. Омак база оларның дөгерезин таныыр, оларның-биле ойнаар, эдерер ыт. Борта база бир-ле кижи-биле кады келген болбайн аан. Эдерген ээзи садыже кире бээр аразында, ам Орлан-оолду көрүп каапы бо ышкажыл.

Орлан-оол карманыңдан конфета ужуглаш, сазының картааш, октап берген. Омак каракчиве аразында өрү шураап, конфетаны агаардан-на дозуп апкан. Ол дээрге оон көп эртеми. Чигирни ажыра каапкаш, бүдүрүүн чайып, оглааргаары-даа хөлчок.

А нат чораан Орлан-оол база дирлип-ле үнген. Кудумчу кыдыын өрү маңнаан Омак-биле барык деңге чыгы тошкуп орган. Ам ачазы херни-херии басса-даа, оларга четпестээн. Чүгле бүдүү хулумзуруп, дөрт харлыг оглуңуң хенертен сергеп үнгенинге амырап чораан.

Тротуарда чыпшыр базып каан шоколад чыткан. Омак ону чылгай каапкаш, хемирил эгелээн.

— Ой, чүдек. Черге дүшкен чем чивес—деп, Орлан-оол сургаан аяның чугаалаан.

Ынчалза-даа Омак дүшкедаа какпаан. Харын тротуарны каларты чылгаап, бажын көдүрүп, думчуун борбаңнаткылаан.

— Көрем, ачай! Омактың чүдээн.

— Ыт черле ыңдыг чоор.

Оон чүге ыңдыызын Орлан-оол ачазындан айтырыксаан. Ынчалзажок белдиреннедя аарак маңнап чорупкан Омактың соонче далажыпкан. Оларның бирде бирээзи, бирде өскези мурнап, маңажып каап, бар-ла чорааннар. Шак ынчалдыр, бажыңының чанынга чедир барык-ла тура дүшпейн келгеннер.

— Че, кирээли, оглум—деп, ачазы чугаалаан.

— Чок. Мен бичии ойнаармен. Шүве?

— Дем чаа шаам төңдү деп турдуң чоп?

— Чок. Ам шаам төнмээн.

Ачазы чассыг оглуңуң бажын сүйбааш, чаптанчыг хаваже өргелелиг көргеш, бажыңынче чорупкан.

Орлан-оол ында өске өөрүнге баттыжып, омак-хеглут, алгы-кышкылыг маңнап турган.

Б. ОНДАР.

ЧАРАШПАЙ

Ава сөзүп дыңнаар,
Аантадып ыглавас,
Хеви, боду арыг
Кемзэнней сен, Чарашпай
Анай-хенче ытчыр,
Аяк-сава чугжур,
Күзел-сөрүү ажыы,
Хүндүлзчел, Чарашпай.
Домак сөстү дыңнап,
Топтуг өзүп орар,
Эрге-чассыг эвес,
Эрес-хей сен, Чарашпай.
Чарашпай,
Чарашпай
Чараш-тыр сен,
Чарашпай.

С. СОКСАЛДАЙ.

Чаш анай-хураган туткан шак бо чаптанчыг чаштар арбын малды азырап, кадарып чоруур ада-иелерин салгап, алдарлыг малчыннар-даа болу бээри чадавас.

Чурукта: келир үениң малчыннары.

М. Сыгыр-оолдуң фотозу.

Чурттуң бут бөмбүүнге чемпионнарын плередирииң XXXV ойлаашкыны эгелээн. Бо маргылдааның баштайгы ужуражышкыны хары угда чурттуң сес хоорайынга чоокта чаа болгулаан. Маргылдааның алдын медальдарын чаалап алырыбиле чурттуң эң шилиидек он алды командазы ужуражыр ужурлуг. Бо чыдың маргылдааның онзаланчак үүлдериниң бирээзи — хайыыжажышкын чок болурунда. Донецкиге чоокта чаа ук хоорайның «Шахтёр» командазы биле Москваның — «Спартагы» ужурашкан. Шилдүң эглери москвачыларны 2:1 санга тиилээн.

ЧУРУКТА: оюн үезинде.

Л. САМСОНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭРТКЕН ОРУК ДУГАЙЫНДА

С. М. Буденныйның төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чыл болурунга

Хамаатты дайынның алдар-сураглыг полководчузу, Совет Эвилелиниң үш дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү, Совет Эвилелиниң Маршалы С. М. Буденныйның «Эртиен орун» деп сактыышкыннарының үшүү номун ССРЭ-ниң Кампалаа министерствозунуң ном үндүрер чери парлаан. Ында 1920-ден 1933 чылга чедир үениң белүүшүүннарының дугайын төөгүп турар.

Семен Михайлович ол номунда В. И. Ленин-биле умуражыышкынынарының дугайын делгереңгейн-биле бижээн. Талантылыг полководчу М. В. Фрунзениң, бодунуң дайынчы эжи К. Е. Ворошиловтуң дугайын база автор бижээн.

Ол номну улусчу маадырның төрүттүнгенинден бээр 90 хар хаалаарынга хөлбаштыр чоокку хүннерде парлап үндүрген.

(СЭТА).

—◆—

ССРЭ-ниң Чөпсентиг Күштериниң Төп музейинде С. М. Буденныйның 90 харлаарынга таварыштыр делгелгени амыткан. Ында эң шылгараңгай организанчы шынарларының, хууда эрес-дидим чоруунуң дугайында, социалистиг Төрээн чурттуң кампалаарынга эң улуг ачы-хавыязының дугайында көргүзүп турар.

Делгелгени ажыдарынга Бирги аътты шеригниң хоочун кижилери киришкеннер.

(СЭТА).

АРМЯН ЧЕЧЕН ЧУГААЛАР

ЯЗЫТЫ-МЕЛЕГЕЙ

Языты-мелегей ыяшаа үнер деп пиинтирлеп ап-тыр эвеспе. Чеди чыл иштинде ол ынаар халбактанып келгей иргин.

— Далажып черле болбас. Далаш чорук кедиңинде барып, багай чүүлге чедирер болдур пиин—деп, «мертен угаанныг» языты-мелегей хейде-де сеткилин ооржуктурган дижир түве.

КААРГАН

Пуги дээр оол каарган тудуп алган, бажыңынга аккелгев.

— Каарганы чоорун ол? Оон ажыы чүл?—деп, кожазы эпчоксунган.

— Эң, күжүрүм, сен харын алдеп кижи-дир сен. Меңээ эвес, а элчигенге канчап бүэүрээр кижи боор сен.

ЯЯН ЭЛЧИГЕН

— Пуги, мээң оглумну номчуп билир кылдыр өөредип каап көрем.

— Өөредип-ле каггай мен.

— Ол дээш төлевиси чеже ирги?

— Үжен рубль.

— Орта сен бе? Ынча акша-биле элчиген-даа садыш ап болгай.

— Садыш-да алгай сен! Ийи мелегей элчигенниг-ле болур сен ыйнаан.

«Мурзилка» журналдан.

ПУГИНИҢ ХАРЫЫЗЫ

— Элчигениң берем, дээрбеге четпеш келийп—деп, Пугиден кожазы дыңнаан.

— Бээрин бербейн ааш, а хараалаан кулугуруң чок болбас ийикпе—деп, ол харыылаан.

Ол өйде даштың турган элчигени алгыра бергеп.

— Чок деп чүүл? Кончүүнү аа, өңнүк?—деп, кожазы эпчоксунган.

КИШТИГ ОРАННЫҢ РЕКОРДУ

Эвенкияның дээре иеңнээ Михаил Курейский бо ацныыр сезонувда 225 киш олчалы болган. Округтуң бүгү төөгүзүнде чаңгыс-даа эвенк акчы ыңча хөй олча тып көрбээн. Курейскиниң эш-оорум база чодимшкининг аңнап, үүс болган оон-даа хөй киштерлиг болгулаан.

Иеңилериниң олча-омактыының «чажыды» үүгле оларның шуптузуунуң таңганы болган ацнарның ажыы-чаңыы эки биларинде эвес, харын аңнаарының организас-техниктиг деңеелин бедидикеңинде.

Революция мурнунда үеде эвенк тайгазында киштерни барыкла долуу-биле узуткаарынга четкен турган. Ол черлерге киштиг оран деп алдарны катап эгидер толээде, совет эргеленнерге каш-каш он чылдар иеткеттингеп.

А. ШИГЛЕЙКО,
(СЭТА-ның корр.).
Эвенк национал округ.

БАШКЫЛАРНЫҢ САЛГАЛЫ

Девятковтарның ог-булезинин ниити башкы стажы — 250 чыл. Ол дээрге Коми-Пермяк национал округта башкыларның эң улуг салгалы боол турар.

Амгы чүс чыдың эгелевде Артемий Петрович Девятков бөрта башкылап кээп турда, чүс эр кижиден чүгле алды кижи номчуп, бижип билир, а чүс хөрээжен кижиниң чүгле чаңгызы ат салып билир турган. Коми-пермяктарның боттарының ужук-бижии чок, а орус дылды база барык билбес турганнар. Ынчангаш башкы боду өөренип эгелээр ужурга таварышкан башкылаар болганда, комидылды билирин чугула апаргап.

Девятковтар уругларны өөредип, тараачыннарга делегейде болуушкуннарының угказын таныылбырлап, а Октябрь революциязының соөлүведе бижик билбес чорукту тудуткаарынга, колхозтар организастаарынга киржип турганнар.

Оларның уруглары — Вячеслав, Константин болгаш Раиса база башкылар болган. Алышкылар ийилээ — РСФСРниң школаларының алдарлыг башкылары, идепкейлиг хөй-иматчылер. А амгы үеде Девятковтарның үш дугаар салгалы башкы ажылын чедиишкиниинг үргүлчүлеп турар.

Бир шагда ырак-узак аргаарыг аразы боол турган черде ам бижик билбес кижи чок. Чүгле Девятковтар бээп каш-каш мүн коми-пермяктарга амыдыралче путевкаңы бергеннер. Оларның хөй-хөй өөредикчилерн инженерлер, агрономнар, эмчилер, башкылар апаргылаан.

А. КИПРЯНОВ.
(СЭТА-ның корр.)

Коми-Пермяк национал округ.

НАРЬЯН-МАРНЫҢ КЫРЫНДА ХҮН

Ненец чогаалчылар ВЕНГР чогаалчылар-биле чөрбөн чыл ажыг найыралдажып келген. Совгу чүк улустарының чогаадыгга ажылын Сегед университединиң улуг эртем ажылдакчызы Пэтр Домокш сонуурган, ненец дылдан оңуга кыларының ураң аргазын конгуг эки шиигээдип алган. Ол округтуң хоорайларынга болгаш суурларынга каш удаа чоруп, Россияның кадыг-берге булунунда чурттап турар кижилер-биле танышып алган. Ынчаар чоруп турган, ол инженерниң, анчылардың, балыкчыларның амыдыралының, совет болгаш венгр улустарның найыралының дугайында шүлүктерни база чечен тугаалларны очулдурган. Соңгуже Будапештиң журналдарынга болгаш ненец чогаалдарының чыындыларынга парлаттывган, олар венгр номчукчуларның сонуургалын чаалап алган.

Чоокта чаа Будапештиге ССРЭ-ниң Соңгу чүк улустарының чогаалдарының чаа чыындызы үнген. Ол болза Россияның Соңгу түүвүн үжен хире улустарының амыдыралының дугайында, шаанда болтарының үжүк-бижии безин чок чораан кижилерни культурлуг амыдыралында удуртаскерлегелериниң дугайында коллективтиг ураң-чечен чугаа боол турар.

Чыл бүрүде ненецтерниң иштинден эртемденнер, литература болгаш ураң чүүл ажылдакчылары немежип турар. М. Бармия филология эртемериниң кандидады, В. Лехков, А. Пичков олар ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүннери болгулаан. Гундраның чурттакчылары П. Лаптандер биле С. Явтысый амгы үениң чаа профессияларын шиигээдип алганнар. Биргиз — геолог, ийигнаан — үжүдүкчү болган. Ненецтериң арааында ам эмчилер, башкылар, инженерлер эвээ эвес. Советтер чурттуңун бүгү улустарының акы-дуңма деткимээзининг ачызында округтуң чурттакчылары амгы үеде улуг болгаш чугула хереглерни бүдүрүп турарлар.

Ю. ИЛКОНОВ.
(СЭТА-ның корр.).
Ненец национал округ.

КИНО-ЧУРУКТА—ЧУКОТКА

Москваның «Төө артемфильм» кино студиязының Чукоткада турар чогаадыкчы бөлүү «Дош оруу» деп документалдыг фильмин тыртпырып эгелээн.

...Бистиң чуртувустуң эң соңгу-чоон чүгүнде ол орук бүгү чартык ортулукту кежилдир дөрт чүс километр шөйүлген. Авр деңнелиг автопоездтер боттарының узун оруун Оожум океанның эриниде Эгвекинот порттан эгелээр. Мурнунда—дош-биле шыптынган хемнер болгаш холдер, үжүкдыы чок тундра. Орук Полюс дээрбээн эрткеш, өске океанның—Соңгу Доштуг далайның эринине келир. Маңаа, Шмидт шенээнге, Арктиканың чагырып алыкчыларынга—дагжыларга, шикилерге, далай болгаш кургаг чер анчыларынга—эртежок чугула бүгү чүктерни эккеп турар.

Дош оруунуң, оон ээлериниң—өрес-дидим профессияның кижилериниң — чолаачыларының, механизаторларның, орук ажылдакчыларының амыдыралының дугайын Москваның кинохуралы боттарының чаа ажылында чугаалап турар.

Е. ДЕНИСОВ.

(СЭТА-ның корр.).
Чукот национал округ.

Телевидение

АПРЕЛЬ 22-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдылгалар программазы. 12.05— Медээлер. 12.10— Школачыларга «Будильник». 12.40— Д. Кабалевский— «Оркестрлиг сырнакага концерт». 13.00— Өөнүг телекөргүзүг. «Кино ааң-чоруктарының клуубу». 13.50—14.00 Чапсар. 14.00 «Правда» солуунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. Жуков телекөрүкчүлерниң айтырыгларынга харымнап тур. 14.45—«Правда» солуунуң шаңналы дээш Бүгү-эвилел кроссунуң түңнели. 15.15—«Музыкалыг киоск». 15.45—Совет Арминиң болгаш Флоттуң дайынчыларынга. «Ырак гарнизон». «Шаптаразынналар дилиндээ». 1-гн дамчыдылга. 16.15— «Нениң чүрээ». Уран-чечен фильм. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга. 19.00— Мультфильм. 19.15—«Маадырлыг соната». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00— Өөнүг телекөргүзүг. «Совет Казахстан». Документалдыг телефильм. 21.00—«Футбол таллазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Заря» (Ворошиловград)—«Днепр» (Днепропетровск). 2-гн оюн. Ворошиловградтан дамчыдылга. 22.00— «Дириг Ленин». Документалдыг фильм. 22.30— Концерт. 23.00 «Үе». Информастыг программа. 23.30—00.30—«Эрткен чыларның кинолеңталары». «Мисс Менд». Уран-чечен. фильм. (2-гн серия).

АПРЕЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хереженнер оюнда чок» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Пала кудумчуудан келген оолдар» 15.00, «Сагыш ышкаш чүве кайдал» 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ээй, Кроха!» 9.00, 11.00, 12.50; «Чедер черн — Чер» (2 сериязы катай) 14.40, 17.40, 20.40 шактарда.

АПРЕЛЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чедер черн — Чер» (2 сериязы катай) 9.30, 12.20, 15.10, 18.00, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дайзын сен бе, оңнүк сен бе» 10.00, «Руетам биле Сухраб» 11.10, 13.05, 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аваның шынчызы» 11.00, 13.00, «Прокурорнуң сөзү» (2 сериязы катай) 15.00, 20.20; «Сайха» (2 сериязы катай) 17.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультфильмнер 9.00, «Алдын идикчигештиң төөгүзү» 10.50, «Сагыш ышкаш чүве кайдал» 12.40, 14.40, 16.40, 18.40, 20.20 шактарда.

АПРЕЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хереженнер оюнда чок» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Пала кудумчуудан келген оолдар» 15.00, «Сагыш ышкаш чүве кайдал» 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ээй, Кроха!» 9.00, 11.00, 12.50; «Чедер черн — Чер» (2 сериязы катай) 14.40, 17.40, 20.40 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-21, пропаганда киллизиниң 23-51, чарыысалгалы секретарьның 23-35, партийжи чергирел киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-51, кээге ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаг киллизиниң 11-27, информацин база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-11. Солун келбейн барганда 32-75 телефоние болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1231.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелдиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының таласы-биле эргеленнинг типографизы, (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00159

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үдезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл АПРЕЛЬ 24 ВТОРНИК № 96 (9172). Өрээл 2 хол.

Совет Эвилелиниң хамаатылары! Соңгулда кампаниязынга идепкейлиг киржиңер! Ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш интеллигенцияның эң дээре төлээлекчилерин ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгуулу!

(СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИН КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫН ТӨП КОМИТЕДИНИН 1973 ЧЫЛДЫН МАЙ БИРГЕ КЫИГЫРЫГЛАРЫНДАН).

МАЙ БИРГЕ УТКУШТУР

АЖЫЛ-ИШ ХАЙНЫККАН

Фоторепортаж

Таңды районда «Революцияның чалбыжы» колхозта часкы хову ажылдары хайныышкынныг чоруп турар. Колхозтуң тараа шөлдери тайга эдектеринде болгаш часкы шык базырыышкының районда орай эгелээн. Ынчалза-даа механизаторлар шудургу ажылдап, чер илиртээшкинин доозар чыгаан.

Колхозтуң № 2 хову бригадазының бригадири Сергей Герасимович Кудрявцевтеп ажыл-иштиң кандыг чоруп турарыл айтырдывыс. Бистиң айтырыывыска мынчаар харыылады.

— Бистиң бригадавыс тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының чазынында 2254 га. черге кызыл-тасты, 900 га-га чиңге тараанны, оон-даа өске тараа культураларын тарыыр планныг. Моңу ап көөрге, ажыл чиик эвес. Оны барымдаалаар, баш бурунгаар часкы ажылдарга эки белеткенип алган бис.

Бригаданың механизаторлары 1800 га чернин шыгын базырган. Ол ажылды 7 агрегат шалыпкын чорудуп турар — деп, бригадир харыылаан, шык базырыышкынында эки ажылдап турар трактористерни адады. Оларның арасында эрткен чылын дүжүт ажаап алышкынынга күш-ажылчы» шылгараазы дээш Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаннаткан Анатолий Горбатовский база «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаннаткан Владимир Кенден олар бар болду. Олар чарыштың мурнакчылары болуп турар.

— Тараа культуралары чажар шөлдеривистиң ыяк белеткеп, болбаазырадып ап турар бис. Кызыл-тас чаштырылгазын делегейниң ажылчы чонунуң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге чедир доозар дээш бүгү күжүвүстү олче угландырар бис. Часкы тарылгага ажылдаар үредин бисте четчир. Оны чажар шынарынга чедир арыглаап, хорааналаап бригадада эккеп теп алган бис. Ынчангаш ам чүгле чажары арткал. № 2 хову турлаанда ажылдаарынга, чурттаарынга бүгү таарымчалыг байдалдарны тургускан — деп, бригадир чугаалады.

Бригада төвүнге дүштеги чем чапсары доозулган. Идик-хевин үс, довураккa борашкан механизаторлар бот-тарының аразында хөлүт, омак чугаалашпышаан, тракторларынче углай чорупту-лар. Бригадир Сергей Герасимович оолдарның сооядан көрүп тура, арнынга чалык хулумзуруг чайнавышаан, арай чоргаарланган хевирлиг чугаалады.

— Бистиң шалыпчыларывыс бо-ла болгайлар. Доо ол тракторунда олуруп чыдар Владимир Кенден-дир, а бо бар чыдар Иван Арнак-лыр. Хүн нормазын үргүлчү бүдүн чартык катап ажыр күүседип турар эрлер-ле болгай. Олар «ДТ-75» маркалыг тракторларынга олурупкаш, тарылга шөлүнче үглай хаптылар.

— Эрткен чылын силерниң бригадаңарның тараажылары чеже хире дүжүт ажаап алганыл, Сергей Герасимович?

— Бир га черден 13 центнер дүжүт аяыр хүлээлгевисти 13,8 центнерге күүседткен бис. Бо шиитпирлиг чылда 1 га черден 14 центнер дүжүттү өстүрүп алыр деп бодаткан хүлээлгени алгаш, амдан эгелеп улуг күжениишкинниг ажылдап турарывыс бо-ла болгай—деп, ол чугаазын төндүрдү.

Бригаданың механизаторлары бо хүннерде часкы чер аңдарылгазынче организастыг, бир деминг киргеш, ону киска хуусаада доозкаш, тараа культураларының чаштырылгазын майның баштайгы он хонуунда бедик агротехниктиг деңнелге доозарынга бүзүреллиглер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: хүн бүрүнүң эвилеп нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар мурнакчыларның бирээзи Владимир Кенден (үстүнде); № 2 бригаданың хову шөлдеринде шык базырыышкынының чоруп турары (аданында).

Шакпынчаан

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында часкы хову ажылдары түлүктээн. Район 22.125 га черниң шыгын базырар, ам бо хүнперге чедир оон 7.400 ажыг газын күүседип алган. Ажыл-агыйларда олче 42 агрегат киргеп. Чаян удур аңдарар чер 22.961 га, оон 1956 газын аңдарган. Амдыызында чер аңдарылгазында 108 агрегат киржип турар. «Чыраа-Бажы» совхоз 540, «Тыва»—500, «Октябрь 30 чылы» колхоз — 100 га черни аңдарып алган. Районнуң оон өске ажыл-агыйлары база олче шилчип киргеп.

Ажыл-агыйларда часкы суггарылга база чедиишкинниг чоруп эгелээн. Ниитизи-биле ында 125 суггарыкчы хаара туттунган болгаш бо хүннерге чедир 418 га черни суггаргаан. Суггарылга «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр», «Тыва», «Чыраа-Бажы» совхозтарда эки чоруп турар.

«Большевик» колхоз бо чаяын 3490 га черге тарылга чорудар. Ам ында 5 агрегат 1100 га ажыг черни илиртээн, 13 агрегат чер чардырып киргеп болгаш 305 ганы аңдарып алган. Тарылганың эгезинден чура-ла, мурнакчылар тыптып келгилээн. Ылаңгыя шык базырыышкынында хүн нормазы 47 га турда, ону 60 га чедириш келген Куулар Арбан-оол, Моңгуш Намчал-оол, Ооржак Ким-оол олар ышкаш шалыпчылар бар. Совхозтуң Чолдак Кара-Сутта, Кара-Тейде шөлдерининг суггарылгазын Моңгуш Сенгилдээрге удуртка. 16 кижи составтыг суггатчы авено суггарып эгелээн. Картофель, ногаа, кукуруза тарыыр шөлдерге 1500 тонна өдеспи төккен.

М. СЕВЕН.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТУГУН УЛАМ БЕДИК ТУДААЛ!

1973 чылдың I кварталында Тыва АССР биле Хакас Автономнуг областың социалистиг чарыжының түннелдери

	Тыва АССР		Хакас авт. обл.	
	План күү селдези (хүү-биле)	1973 чылдың од үезинге деңнезиге	План күү селдези (хүү-биле)	1973 чылдың од үезинге деңнезиге
УЛЕТПҮР				
Продукция сайгарылгазы	103,7	101,8	102	112
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	101,6	102,2	100,1	109
ТУДУГ				
Бүгү дестерден капитал салыышкыны	71,4	93,7	94,3	115
Кереэлиг ажылдарның хемчээли	101,1	102,1	103,3	101,8
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	99,9	101,4	97,3	92,5
ТРАНСПОРТ				
Ниити ажыглалдың транспорту-биле чүк сөөртүлгези тн/км.	102,4	115,6	100	115
АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ				
Чоңга ачы-дуза чедирери	107,3	115,2	103,6	109,4
оон иштинде көдээ черге	103,6	121,3	106,6	118,6
САДЫГ				
Үүрмектеп садар ёаразы саарылгазы	102,1	105,3	100,5	106,3
КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫН САДАРЫ				
(Немелде план-биле). Эт	115,3	106,1	119	99,0
Сүт	117	108,6	95,0	95,0
Дагаа чүргазы			105	108
МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛУУ				
Бир инектеп сагган сүт кг.	335,	104	497	
Планга удур хүү-биле	19,9		22	90
Бир дагаадан чүргэ кезек	38	102,7	52	
Планга удур хүү-биле	22,4		24	102
Эътке дүжээган бир бода малдың ортумак деңнизи	284	100,7	405	101,3
—«—хаванның	88	103,5	104	103
—«—хойнуң	27	117,4	28	89
Шөлче өдек сөөртүлгези		105,9	111,1	112

Францияның элчини-биле А. Н. Косыгинниң беседазы

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин апрельдиң 23-те Кремльге Францияның Совет Эвилелинде элчизин Ж. Вимонну хүлээп алган.

Найыралдыг байдалга эрткен беседага совет-француз кады ажылдажылганы бүгү тала-биле улам калбартырының айтырыгларын чугаалашкан.

Беседага ССРЭ-нин ДХМ коллегиязының бежингүзү Ю. В. Дубинин болгаш Францияның ССРЭ-де элчин черниң чөвүлекчи-төлээзи Б. Де Назель киришкен.

(СЭТА).

1000 рубльди шилчиттивис

(Телефон-биле). Шуурмактың тудуг ыяжы белеткээр пунктузунуң ажыл-ишчилери ленинчи субботник хүнүнде чаңгыс демниг, нүмениишкинниг ажылдап хүнээзин. Ниитизи-биле 140 кижи киримикчилиг бригадаларның күжү-биле 70 кубометр тудуг ыяжын удур иезип, чаңгыс черже үндүр сөөртүвүс. Хайныышкынныг ажыл-иживистиң аян ыры сайзыралдыг Шуурмактың ыялын энчексиг кара ногаан арга-зэмнин кежилдир тайга-сыннарже дыңналып чоруп турду. Узун болгаш чоон уннуг, согун дег хөнү дыттарны умуруп, ажылдаан ажылчыннарның хирээлери шаяып иштиң шактарында үрелиишкин чонка ажылдады. Ол бояа бистиң пунктунуң ажылчыннарының ленинчи субботник хүнүнге бүгү тала-биле ыяк белеткенип алганының бадыткалы-дыр. Зэмм иштимден кесиен чудуитар үндүр сөөртүрүнге тракторларывыс долузу-биле ажыглаттынган. Амыы-биле чугаалаарга, Шуурмактың ишчилериниң бо «кызыл» субботникте ажыл-ижи механизацияның ачызы-биле, шалыпчы кижилерниң дузазы-биле будунгур-ле болду.

Субботада дилиичилериниң бригадазы дүштеги шакка чедир безин 75 кубометр манзыны дилип хаапкан. Арткан бригаларның ажылчыннары 30 кубометр брусту, 14 муң кезек штукатура дранказын, 30 дөрбелчин метр чазанылга кылыгларын болгаш оон өске-даа ажылдарны шуурмакчылар кылып будурдулер.

Бистиң ажылчын суурувустуң албан-хаакчылары, шөлөчылары база янзы-бүрү хевирниң ажылдарын кылырынга идепкейлиг киришкилер. Оларны матай санаарга, субботникке 250 ажыг кижи киришкен. Беш чылдың фондузунче 1000 рубльди шилчиттивис.

В. ДАВАА.

Көдээ ажыл-агый будурүлгезинге үр чылда үре-түүнелдит ажылы дээш база төрүттүнген хүнүндэн бээр 30 харлаазы-биле холбаштыр «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының эргелекчизи Лударап Лопсанович ОПДАРНЫ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаан.

Бедик шаңнал

БАРЫЫН-СИБИРЬНИҢ ХЕМ ПАРОХОДСТВОЗУН КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕНИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Барыын-Сибирьниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге киирген улуг үлүг-хуузу база чүүк сөөртүлгелериниң талазы-биле онаалдаларны чедиишкинниг күүседип келгени дээш Барыын-сибирьниң хем пароходствозун Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Н. ПОДГОРНЫЙ.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **М. ГЕОРГАДЗЕ.**

МОСКВА, КРЕМЛЬ.
1973 чылдың апрель 23.

Төлевир аартаан

⊙ НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корр. **Н. Сетунский** дамчыткан:

АКШ-тың дээди өөредилге черлеринге өөредилге төлевири сөөлгү ийи-үш чыл дургузунда орапчок улгатkан. Университетке ийикке дээди өөредилге черинге ургуларын кашла чыл мурнунда өөредип болур аргалыг турган америк өгбүлелер безин ам ийи хамаанчок чаңгыс уруун безин аңаа өөредип шыдавас апарган деп, «Нью-Йорк пост» солун бижээн.

Солуннуң чижек кылдыр көргүскен барымдаларын ёзугаар алырга, хүү кижилерниң дөрт чыл хүүсаалыг өөредир дээди өөредилге черинге безин өөредилге төлевири сөөлгү үш чыл дургузунда 6,6 хүү улгатkан болгаш чылда 1765 доллар боон турар. Студентилерниң университетке өөренириниң төлевири оон-даа оранчок аартаан. Өөредилге төлевири ындыг кончуг чиик эвес Чикаго университединге безин эрткен чылын ол төлевир 300 доллар улгатkаш, чыл-ын-на 2625 доллар болур апарган деп, ол өөредилге черинин президентизиниң илеткелинде айыткан.

Штаттарның эргелинде өөредилге черлери моон мурнунда арай «чиик» төлевирлиг деп сапаттырып турган. Ам анаа безин «ынчанманар» деп, дээди эртем чедип алыксап турар американнарга «Нью-Йорк пост» солун сүмелээн.

Кыйгырык

● ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның башкарыкчы Индий национал конгресс партиязы улустуң эрге-ажыктарынга дүүштүр социал-экономиктиг чаартылгаларның оруу-биле республиканың бурунгаардаарынга шаптыктыг реакцияга болгаш чоон үзелдиг авантюризиге удур чайгылыш чок демисел чорударынче чурттуп бүгү дешпилгелиг болгаш демократтыг бүгү күштерни кыйгырган. Барыын үзелдиг реакцияның күштери-биле шиитпирлиг демисежиринче болгаш барыын үзелдиг партияларның, организацияларның улуска удур үзелин сойгалаарынче партия кыйгырып тур деп, ИНК-тиң ажылчы комитединиң чоокта чаа болган хуралының политиктиг доктаалында чугаалаан. Доктаалды Делиге чарлап үндүрген.

ИНК-тин даргазының медеглели

ДЕЛИ. (СЭТА-ның корр.). Индий нинтилелге «монополияларның күчүлелиниң дазылын тура тыртарының, мелчүлгени болгаш социал деп эргелиг эвес чорукту үзүткаарының» херээнге ИНК-тин бердингенин ИНК-тиң даргазы Ш. Д. Шарма бинчаарыкчы индий национал конгресс партиязын Уттар-Прадеш штатка болган конференциязынга бадыткаан. ИНК партия «ядаралды үзүткаал» деп лозун чарлаан. Ук лозун хамыктың мурнунда «ядаралга болгаш хожудаашкынга удур чурттуп демисел чорударын, индий национал экономиканы талазы-биле хамаарышпас чорукту болгаш чаагай амыдыралды чедип алырын» айыткан деп, ИНК-тиң даргазы ол медеглелинге холбаштыр демдеглээн дээрзин ЮПИ агентилел дамчыткан.

Ш. Д. Шарма «чурттуң социализмче бурунгаарлаарын боогдап турар» барыын үзелдиг реакция күштериниң болгаш хамыктың мурнунда социал-шовинистиг «Джан сангх» партияның үүлгедиглерин шыңгыы буруу шаптаан. «Чоннуң ядыларының болгаш хожудаңгайларының экономика талазы-биле дең эргелиг эвезиниң база социал мелчүлгениң дазылын тура тыртарынга шаптыктыг, барыын үзелдиг партиялар нарияга удур үзелдиг» — деп ИНК-тиң даргазы демдеглээн.

Дерзии үүлгедиглер

● ДУБЛИН. (СЭТА). Англияның парламентизи Соңгу Ирландияга «онза хемчегленин» боттандырар дугайында чаа хообилуну ийи катап чугаалашкан соонда бадылаан. Ол хообилуну Ирландияның Компартиязының органы, неделя санында үнер «Жириш уоркерс войс» журнал «күчүлел күштелдиреринин чепсээ» дээн. Ам Ирландияга англи армияның, полициянның болгаш суд органнарының чорудуп турар дерзии үүлгедигдерин ынчалдыр хообилужуткан, тайбын чурттакчыларга удур террор болгаш күчүлел кампаниязын күткүп турар. Оя хообилуну ёзугаар кандыг-даа хамаатыг эргелерни үзүткаан туруп болур деп, журнал демдеглээн.

Лодондерниден (Соңгу Ирландияның социал-демократтыг партиязындан) соңгуткан парламент кежигүнү А. Купер Белфастың католиктер чурттап турар кварталдарынга англи армияның дерзии үүлгедиглер кылып турарын дэлиараан сокcадырын негээн. Соңгу Ирландияга соңгулда хааржактары эвес, харын октар болгаш бомбалар колрольдуг апарган турар байдал тургустуна берип болур апарган деп, ол чугаалаан.

ЛЬВОВ. Медицинаның радиоэлектрон аппаратуразын будурер заводунуң кылып үндүрүп турар приборлары шинчилел ажылында, медицинаның албан черлеринде калбаа-биле ажыглаттынып тирар. Будурулге черинге бо чылын кылыгларның чеди янзы чаа хевирин будурерин шиңгээдип алыр.

ЧУРУКТА: эптелге цегиниң шуштурулгалыг участогу.

К. ТАРУСОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

План күүселдези дээш харыысалга

КЕРЭЭНИ ЧАРДЫВЫС, ТҮҢНЕЛИ КАНДЫГЫЛ?

1973 чыл — тоску беш чылдың эң шинтпирлиг чылы. Бистиң республиканың үлетпурүнүм, тудуунуң болгаш транспортунум ажылдакчылары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыынга кириштинаан, боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырар дээш хайныышкынныг ажылдап турарлар. Чылдың күрүне планын болгаш бедиткен күлөөлгелерин күүседириниң эң дээштиг аргазы социалистиг чарыш болур. Ынчангаш партия болгаш чазактың талазындан ол айтырыгче онза кичээнгей салып турары таварылга эвес.

Чыл эгелеп турда бистер, Кызылдың тудугжуларының кезек талаалекчилери, «Кызыл тудуг» эргелелиниң өмүнээзинден Ак-Довурак хоорайга чордувус. Республиканың эң улуг тудуг организациялары болур «Кызыл тудуг» болгаш «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелери шинтпирлиг чылда бот-боттарын чарышка кыйгырышкан. Оон негелде, чурумнарын дугуржуп, керээ чарып чораапывыс ол.

Бистерден эргелелдиң начальниги И. Остапец баштадыр 5 кижи, Василий Наволокин биле мен ийи бригадирлер оларның араазынга чордувус.

Ак-Довуракты тудуг эргелелинде партком секретары В. Бакулин, тудуг эргелелиниң начальниги Г. Гунин база комбинаттың ажылдакчылары бистиң чылы-биле үткүп ап, аныяк хоорай Ак-Довуракты ажыдучын ангызының кылып, бүдүрүп турар бүгү ажыл-ижин коргузуп сонуургатты. Комбинаттың даг-дүгүн канчаар болбазырадып турарын көөрге, ында нарын техниканы башкарып турар кижилер-биле танышып чугаалажырга. Тывавыстың сөөлгү каш чылдарның дургузунда кайы хире өзүп сайзыраанын каракка кестүп, кижиниң сеткил-сагыжынга чугаалап четпес өөрүшкү кыптыгын кээр чорду. Түттүнүп турар ийиги эзлчегниң тудуунга баргаш, оон 12-ги кадынга база четтивис. Оон тудуунга 21 миллион рубль кордүнген, 1975 чылда ол чыдда-за 205 муң тонна даг-дүгүн бээр деп биске тайылбырлады.

Барганывыстың ийиги хүнүнде тудугжуларның ниити хуралы болган, аңаа чыл планын хүүгээ бетинде күүседир талазыбиле ийи эргелелдиң алганы бедиткен хүлээлгелерин чугаалажып, чарыжывыстың негелделерин дугуржуп, керээни чаргаш, ол документиге аттарывысты салдывыс.

Ийи эргелелдиң, түс-түзүнде алган хүлээлгелерин доңчулап чугаалаарга мындыг:

«Кызыл тудуг» эргелели — тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын декабрь 29-та күүседир, пландан ажыр 14 муң рубльдиң ажылын кылыр, күн-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден 0,5 хуу бедидер, чер ажылдарын механизастаарын эрткен чылда турганындан 7 хуу бедидер, алдарлыг тудугжу эш Злобинниң ажылынын аргазынче 2 бригаданы шилчидер, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдардан 25 муң рубльдиң камналгазын алыр, 20 кижиге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты тыпсыр, 3 бригада ол ат дээш демисежир болгаш оон-даа өске. .

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели — тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын декабрь 25-те күүседир, 6 млн. рубльдиң ажылдарын кылыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландазындан 0,5 хуу өстүрер, чогаадыкчы болган чаартыкчы саналдардан 50 муң рубльдиң камналгазын алыр, 2 бригаданы эш Злобинниң дуржулгазынче шилчидер, 65 кижиге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты тыпсыр, 125 кижини ол шинчээшкинге хаара тудар дээш оон-даа өске.

Эргелелдерниң социалистиг чарыжын 6 айларның болгаш чыл түнелдерин ёзугаар барып хынажыры, квартал санында түнелдер солужары дугуруштунган.

Чаржып турар бистиң ийи эргелелиристиң кайызының-даа квартал планын күүсетпээнин солуннардан билип алдывыс. Тодаргайлаарга, «Кызыл тудуг» эргелели квартал планын чүгле 92 хуу, а ак-довуракчылар 89-ла хуу күүсеткен болду. Күрүне планы чүге күүсеттинмейин барганыл деп айтырыг тургустунуп кээр. Бистиң эргелелиристе ажыглалга кирбестеп туруп берген объектилер бөвүдээн, а Ак-Довуракты тудугжуларының бо чылын кылыр ажылының планы эки тодаруттунмаан, каш катап өскерилген деп чугаа дынналым. Ол боттуг чылдагаан эвес, а бистиң хүлээнген ажыл-херээвиске харыысалга чок чоруувус деп саналар мен.

Эгелээн тудугларның саны ковудеп, ажыглалга кирбестеп ары чылда кылыр тудуг-монтаж ажылдарының планы каш катап өскерилип туруп бээринге, материал-техниктиг хандырылганың четпес организастаттынганынга хамаарыштыр эргелелдерден эгелээн «Тыва тудуг» треске чедир харыысалгалыг ажылдакчыларның — экономистерниң, сан болгаш план ажылдакчыларының, бүдүрүлге кылдыстериниң начальниктеринең, көд инженерлериниң, чүнүң-даа мурнунда удуртукчу ажылдакчыларывыс чүнү бодап турарыл?

Күрүне планының күүседези дээш ажылчын-даа, инженер-даа, удуртукчу-даа кижи партия болгаш чазактың мурнунга бир домей харыысалгалыг. Ынчангаш бистиң ийи эргелелиристиң бирги кварталдың планының күүсеттинмээнинден чогуур түнелдерни тудуг эргелелдериниң, трестиң удуртукчулары, партия организациялары кылыр боор деп күзел бар. Чүге дээрге болдунган четпестерни узуткаан, чылдың бирги чартыынын планын долу күүседир ужурдуг бис.

Мээң бо саналымны Ак-Довуракта тудугжу эш-өөрүм деткинр боор деп саналдыг мен.

С. САНДАН,
бригадир, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

Партдокументилер солуурун

СОЛУУШКУН ЭГЕЛЭЭН ЧЕРДЕ

республикага мурнай эгелээн черлериниң бирээзи бистиң Барыын-Хемчик районнуң партия организациязы болгаш. Бо дээрге бистиң бүгү парторганизацияларга болгаш коммунистерге бедик аддар болуур болгаш оон-биле оларга улуг харыысалганы хүлээндирип турар.

СЭКП райкому партия документилерин солуурун график ёзугаар баштай-ла «Большевик» колхозта партия организациязындан эгелээн. Ол чорук коммунистерниң политиктиг болгаш күш-ажылчы чаа-чаа көдүрүүшкүнүн хайныктырган. Олар кажан-кезээде, каяа-даа коммунистиг идын бедик кадагалаарын, ленинчи партияның идепкейлиг дайынчызы болуурун, Төрөөн чуруун улам ынайгы чечектелишкинин дээш моон соңгаар-даа улам күжениишкинниг ажылдаарын аазап турарлар.

Партияның чаа биледин бир дутаарында Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг база Ленинниң юбилей медалының эдилекчизи, хоочун коммунист Очур Сүүр-оолович Саая алган. Ол 1951 чылдан эгелеп «Большевик» колхозтуң мал ажылынга ажыдап, чыл бүрүде бедик көргүүлдерни чедип ап келген. Эрткен юбилейлиг чылда 327 хураганны хүлээп алган, оларны бүрүн мөңги доруктуруп, өстүрүп турар. О. С. Саая чаа биледин ап тургаш: — Моя бөгүн СЭКП-ниң чаа биледин алыр улуг аас-кежиктиг болдум. Улуг башкы Ленинниң чуруун сиилбин киирген партбилетти карак оту дег хумагалап, коммунистиг бедик адын кезээде арыг чаагайындыр кадагалаар мен. СЭКП-ниң XXIV съездиниң шинтпирлерин амыдыралга боттандырарынга бүгү күжүмүү, билиимни берип ажылдаар мен —деп . чугаалаан.

Оон дараазында саанчы аныяк коммунист Саая Көк-кыс Белек-ооловнага чаа партбилетти тывыскан. Коммунистиг бедик адын шудурлуг күженишкинниг ажыл-херээ-биле бадыткап чоруур кижилериниң бирээзи ол. Эрткен чылын саар бир инекке оналаттыр 1820 литр сүттү сагган. Колхозта партком кежилүүн, суурда агитквартира удуртукчузу хүлээлгениң ол идепкейлиг күүседип турар.

«Большевик» колхозтан партиниң чаа биледин баштай алганнарының арааныда янзыбүрү мергежилдиг кижилер бар. Олар дээрге тудугжу Саая Толгар, чылгычы Саая Попуй-оол болгаш оон-даа өскелер. Чаа билет алган коммунистер тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында улам күженишкинниг ажылдаары-биле бедиткен хүлээлгени база ап турар. Чижээ, хоочун чылгычы Саая Попуй-оол Сынаевич төрүүр чүс бере онаалтыр 90 кузунну алырын хүлээнген.

Партдокументилерниң солуушкуну колхозчу коммунистерни чаа-чаа күш-ажылчы херектерже сорук киирген. Олар СЭКП-ниң XXIV съездиниң шинтпирлерин, тоску беш чылдың үшкү чылының планның сорулгаларын күүседири дээш демисеглиг мурнуку одуруунга туржуруп, парторганизациянның амыдыралынга идепкейлиг киржирин дангыраглап турар.

Амгы үеде ол колхозта партком болгаш партия эге организациялары партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылды күштедирбишаан, фермалар база бригадалар, тус-тус кадарчылар, саанчылар, тудугжулар болгаш тараажылар оруузунга социалистиг чарыштыг калбак иевтерилдиг, дээштиг кыдыр организастан турар. Оон баштайгы түнелдери багай эвес. Колхозтуң сүт-бараан фермазында сүт сааладазы эрткен чылдың бирги кварталы-биле дениээрге хүн бүрүде 57 кг өзүп турар. Эрткен чылдың бо үезинде 16 тоннадан хөй сүттү күрүнеге сатканболза, ам 18 тонна ашкан. Саанчыларның чарижыга амдыжында Светлана Монгуш тиилеп турар. Колхозчу хойжулар база багай эвес түнелдери чедип алган. Олар баштай төрээн 4772 хойдан 4767 хураганны алган. Ылаңгыя хойжулар Саая Долума, Доңгак Оолак, Саая Очур, Хомушку Базыр олар төрээн хөйларның чаш төлүн бүрүн камгалап алган болгаш кыштагларын улам-биле ажыглалгаш, ферманың материал-техниктиг хандырылганын чедиишкинниг ажылдаары-биле бедиткен хүлээлгелерин күүседип турарлар.

Партком болгаш колхоз баштаар черн социалистиг чарыштың негелделериниг дүүштүр чарыштың түнелдерин үндүрүп, мурнакчыларга хамаарыштыр материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинниң чоп ажыглаарынче улуг кичээнгейни салган. Чарыштың негелдезин ёзугаар оон тиилемчилеринге эвер, чүгенниг аътты, чадаг тергени, приёмникти, хол шагын шаанап тыпсырын көрүп турар.

Сөөлгү үеде мал ажылынга коммунистерни болгаш комсомолчуларны бижыглаар талазы-биле колхозтуң партия, комсомол организациялары улуг кичээнгейни салган. 5 коммунисти болгаш 37 комсомолчуну сакивидиктедип, кадарчыладып чорутк.

Мында коммунистерниң хөй-шуруузу колхоз будурүлгезинге, хөй-янзы амыдыралывга авангардчы ролюн, идепкейин көргүзүп, төлептиг сагыыта-чурумнуг болуп турар. Ындыгларга кадарчылар Саая Очур, Доңгак Хирлиг-оол, Саая Бора-оол, тудугжулар Хомушку Долума, Иргит Севээн, Кара-оол Хунан-оол, Доңгак Кыыза-оол, механизаторлар Саая Кош-оол, Саая Достак-оол, Николай Сондаш, саанчылар Саая Көк-кыс, Зоя Ламажык база хөй-янзы чичи активчилер Хомушку Кенешпей, Александра Карасал. Куулар Сериң болгаш оон-даа оскелерни хамаарымчыгыны болур. Ындыг коммунистер организацияларга болгаш политиктиг ажылды чорударынга партия организациязының код даянар күжү боон турар.

Партдокументилерни солуурунга белеткелдиг үезинде партком коммунистерниң даанзыдыган ажылга харыысалгазын бедидеринче, сагыыга-чурумун бижыглаарынче үлгенган ажылдарны чорутседаа, мында М. Кара-оол, Р. Доңгак ышкаш корум-чурум үрээр чамдык кижилер аң-даа бар. Ындыг коммунистерге хамаарыштыр колхозта партком болгаш партия эге организациялары шинтпирлиг хемчегерин ап, негелделеп удам күштелдирер ужурлуг.

Ниитизи-биле районда партия документилерин солууру организастыг бедик деңнелге чоруттунуп турар. Бо чугула хемчегни партия эге организацияларының бүгү ажыл-чорудулгазын удам ажыжидеринге, коммунистерниң авангардчы ролюн база идепкейин бедидерииге ажыглаан туруун дээш, моон соңгаар-даа довтаамал сагыш салыр хүлээлгелиг бис.

О. МОНГУШ,
СЭКП Барыын-Хемчик районнуң организастыг инлдизиниң эргелекчизи.

Кыштагда аал

БО ЧУРУКТА Эрзин районнуң «Коммунизмче өрүк» колхозунуң хойжузу Ш. Б. Хүмбүннүң моданында төрүүр 400 хой бар. Бо хүннерге чедир ол моданда 378 хойнуң чаш хураганы менди алдынган. Ол чаш хураганның 168-зин Шмитси Беловна боду санмандиктеп өстүрген.

С. ЧАЖИН-ООЛДУҢ фотозу.

КАРА-САЛЫРНЫҢ хорумдаштыг оруу-биле ажып келген машина Ак-Довуракта кыштагга чедип келгеи. Кодан кыдыында коошпалардан суг ижип, амданныг чем дайнап, оттап турган хураганнар дүрт-ле дээн. Олардың маңынга кургап чыдар хүреңсарыг көржең оваалар-даа, үе-дүптеп бээр бараан боон келгеи болгаш чер-биле деңнежи берген чывыт кажаалардаа шаптык болбадыл ышкаш. Коданның ужунда чеде берген, чүү болду бо дээн ышкаш, баштарын кедейтип, карактарын хере көрбеш, кулактарын калбанадып турлар. Оон база-ла дүрт дээр, өске черге баар: бичии кадаа-даа аңаа турбас—турум сутта янзы-бүрү куруттар аъш байлаңнар ындыг боор ийин.

Ажылдан кедер кара халадың чиңге пос-биле куржай тыртып алган, чолдакымаардаа болза, шырак мага-боттуг хереэжен кижи одекте чай чок ажылдап тур. Ооң ажжы-чаңының чамдык талаларын билир апарган болгаш бистиң мендивиске мүн-ле харыыдаап, ажылдаарын үргүлүлеп турарынга эдепсинмедим. Баштай көөрге, черле ындыг кижи: чазык, чугаакыр эвес ышкаш көстүр. Ынчалзаада аъш-хөөрежин, идиштиг ажыл-агый дутайын чугаалажы бээрге, арны чырыш дээ ышкаш боор. О. Шиваанның хоочун кадарчыларының Хорлуу Араажы кедергей кежээ кижи болбаныпле дижип органын дыңнаан мен. Ооң бир бадыткалын ол ышчы үгбайның биске чугаазы көргүстү:

— Чаңгыс ог, дузалакчыларыл чок бе?

— Турган чүве, ам кожуп чоруй биргеи. Дузалакчын турган уруг-биле ийилээ доруктуруп алган хураганнарывыс даштын ол ийин.

— Каш хураган барыл?

— Үш чүс алды.

— Ийи-ле кижээ берге-дир аа?

— Чо-ок, барыктыг-ла чүве... Сакманчылар чедишпес, ажылдаар күзелдиг улус ховар боор чүве ышкажыл. Канчаар боор ажылдаар апаар. Часкаан азырап-ла чордум—дээш, дайзазын хыйлалады сора берди.

Оонуң ээзи дүне чаш-хураганнар хүлээп ап, эртен эмзиргеже дузалашкаш, хоюн кадарын чоруттар. А одар — кадыр-берт мээстерде, ат-даа, бот-даа хүзедир патталаашкынны хүр-чаагай эрттирип турар.

Партком болгаш колхоз баштаар черн социалистиг чарыштың негелделериниг дүүштүр чарыштың түнелдерин үндүрүп, мурнакчыларга хамаарыштыр материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинниң чоп ажыглаарынче улуг кичээнгейни салган. Чарыштың негелдезин ёзугаар оон тиилемчилеринге эвер, чүгенниг аътты, чадаг тергени, приёмникти, хол шагын шаанап тыпсырын көрүп турар.

Сөөлгү үеде мал ажылынга коммунистерни болгаш комсомолчуларны бижыглаар талазы-биле колхозтуң партия, комсомол организациялары улуг кичээнгейни салган. 5 коммунисти болгаш 37 комсомолчуну сакивидиктедип, кадарчыладып чорутк.

Мында коммунистерниң хөй-шуруузу колхоз будурүлгезинге, хөй-янзы амыдыралывга авангардчы ролюн, идепкейин көргүзүп, төлептиг сагыыта-чурумнуг болуп турар. Ындыгларга кадарчылар Саая Очур, Доңгак Хирлиг-оол, Саая Бора-оол, тудугжулар Хомушку Долума, Иргит Севээн, Кара-оол Хунан-оол, Доңгак Кыыза-оол, механизаторлар Саая Кош-оол, Саая Достак-оол, Николай Сондаш, саанчылар Саая Көк-кыс, Зоя Ламажык база хөй-янзы чичи активчилер Хомушку Кенешпей, Александра Карасал. Куулар Сериң болгаш оон-даа оскелерни хамаарымчыгыны болур. Ындыг коммунистер организацияларга болгаш политиктиг ажылды чорударынга партия организациязының код даянар күжү боон турар.

Партдокументилерни солуурунга белеткелдиг үезинде партком коммунистерниң даанзыдыган ажылга харыысалгазын бедидерииче, сагыыга-чурумун бижыглаарынче үлгенган ажылдарны чорутседаа, мында М. Кара-оол, Р. Доңгак ышкаш корум-чурум үрээр чамдык кижилер аң-даа бар. Ындыг коммунистерге хамаарыштыр колхозта партком болгаш партия эге организациялары шинтпирлиг хемчегерин ап, негелделеп удам күштелдирер ужурлуг.

Ниитизи-биле районда партия документилерин солууру организастыг бедик деңнелге чоруттунуп турар. Бо чугула хемчегни партия эге организацияларының бүгү ажыл-чорудулгазын удам ажыжидеринге, коммунистерниң авангардчы ролюн база идепкейин бедидерииге ажыглаан туруун дээш, моон соңгаар-даа довтаамал сагыш салыр хүлээлгелиг бис.

О. МОНГУШ,
СЭКП Барыын-Хемчик районнуң организастыг инлдизиниң эргелекчизи.

Хүндүлел бижиктериниң бирээзинде мынча деп бижээнин номчудувус: «Удус ажылагыйын хөгжүдеринге чедиишкиннери дээш...» УАЧДниң хүлер медалын 1971 чылдың декабрьде алган болду. Хойжуларның кодан сыңмас хураган алган чылы од. А чедиги беш чылдың төнчүүзүнде ажыл-ишчи өг-бүлеге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп атты тывыскан. Бир чыл болганда 1986 чылда «Күш-ажылчы шимагарал» деп кадымыр-иеска сиилбээн мөңгүннелчек медаль улуг хойжунуң көрээн каастаай.

— Сакбирда малчыңнарывыс шуптуну силер-биле домей байдалга чурттап, ажылдап турар болгай. А көргүзүлгер аңгы. Төрүүр чүс хойга оналаттыр 50—60-даа хураган алыр шилчиивер бар боор-дур. Мөңги үнүүру чүдэл?—деп, ёйтырдывыс.

— Ол-ла шын, оолдар. Сиген, шырбыын-даа, өске чаңдан доңгө үлеттиивер чүве. Кажаалар-даа домей-ле болгай. Харыы-даа сөөлгү ийи-үш чылдарда бригаданың кыптагларының улуг кезиинде чаа кажаалар кылдырган. Бистиң ээлчээвис база келген боор... Чамдык кижилер арай салдынчак, кызыыган эвес-тир ийин. Харыысалгазы кошкак. Карак шилээ ажыжидавас чүве болза, мал кадарган кижи эки түүлел кажан-даа көрбес.

Малчыңның сагыжы саарыыталып, бодунга таарымайын турар чүүлүн чеже чажырбас кижи. Во удамда база ындыг болду. «Дүк планы чамдыкта күүсеттинмес-тир. Кыжы, чазын мал суттарыгазы бүгү. Ооң улампадан дүк дүжер, хойнуң нүүт коштаа болур. Ямзы-бүрү хемчегер ап-ла турар улус тур бис, ынчалза-даа берге-дир. Аны бирле чүвеин чедир кылбайн тур ирги бис бе?»—деп, дувурен, сагыжы човаң, чугаалап орар болду.

Чугаа кадында малчыңнывыстың ындазында далажын орары илдең: хүүге-даа ноорт. Бистер база далажы бердинбес. «Тес-Хем» совхозтуң О. Шиваа салбырының хоочун хойжузу Ярбил Араажының аллынга чоравыывыс ол.

А. ДЕМБРЕЛ,
Тес-Хем район.

Политөөредилгениң дээштии — организастыг чорукта

ЛЕНИНЧИ КИЧЭЭЛГЕ ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИР

Ниитилел хөгжүдөөнниң амгы үе-чадазында комсомолчуларны болгаш аныяктарны марксизм-ленинчи теория-биле хандыр чепсегзөөри—комсомол организацияларының код соругаларының бирээзи. Шиваа-ла, эртемнит коммунизмниң үндезинлери, Коммунистиг партияның төөгүүнү, марксизм-ленинчи теорияның чугула айтырыглары хынзы-биле өөренип, шинчээдин албаан аныяк кижиге амгы үениң парын политиказын тода сайгарып, шын биилеп алыры берге. Ынчангаш оларны революсчу теория-биле чепсегзөөриниң эргежок чугузазы ында.

Муң-муң оолдар, кыстар бо хүннерде марксизм-ленинчи өөредиглеп комсомолдуң политиктиг чырыдымышкынының четкизинге шинчээдип ап, боттарының политиктиг билиин бедидип турарлар. Сөөлгү чылдарда комсомолдуң политөөредилгезиниң системазын улам сайгырангайжыдар талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Ооң структуразын дыңнакчыларның эртем-биилиинниң деңнелиниң айбы-биле үш кезеңке чарын, таарымчалыг кылдыр тургускан болгаш тускай өөредиглер программаларын, өөредиглер номнарын парлагылаан. Бо чорук пропагандистерниң ажылын чиигедин, өөредилгеии организастаарынга дузалыг болгаш.

1972—1973 өөредиглеп чылында республикада 340 болгум, чизы-бүрү 50 клуб болгаш өөредилгениң өске-даа хевирлери ажылдап турар. Политөөредилгеде 6700 аныяктар хаара туттунган, ол шинаш партия өөредилгезинде 3078 комсомолчу бар.

Бо өөредилге чылының онзагай чүүлү чүл дизе, бүгүде политболгумнериң кичээлдериниг хамаарыштыр көрдүнгеи программа-биле чергелештир СЭКП-ниң XXIV съездиниң материалдарын, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга турескаткан байырлыг хуралга Л. И. Брежневтиң чугаазын хандыр болгаш амыдырал-биле холбаан өөренирин уламчылаары болур.

Тургустунган политболгумнериң хөй кезиниге «Партия дугайында беседалар», «В. И. Ленинниң донгу намдары», «Бистиң ленинчи комсомолубус», «Политиктиг билиглериниң үндезинниери», «Социалистиг экономиканың үндезинниери» база теоретиктиг семинарлар хамаарыжыр. Аныяктар бо политболгумнерге өөренип турган, марксизм-ленинчи теорияның чугула айтырыгларыл, партия, чазактың шиитики, даштыкы база экономиктиг политиказын шинчээдин алырынга эргежок чугула алыктыг чүүлдерни билип ап келгеннер.

Аныяктарның политиктиг өөредилгезин ВЛКСМ-ниң Улуг-Хем, Овур, Чөөн-Хемчик райкомнары багай эвес организастаан. Ылаңгыя Кызыл хоорайда күрүне филармониязында, даараныыга комбинадында, күрбанкыда, Барыын-Хемчикте «Бардык» совхозтуң Бижиктиг-Хөлда, Чөөн-Хемчиктиң «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтарында база СЭКП-ниң XXII съездизин атыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазында болгаш ооң-даа черлерде комсомол өөредилгезин организас талазыбиле бедик деңнелде эртип турар.

Үстүнде адм кирген комсомол организациялары өөредилге чылының эгезинде дыңнакчыларның совнуургалын, эртем-биилиинниң деңнелиниң, ажыл-агыйдың байдалдарын өөренип көрүп турган, политбөлгүмнерин организастаан база пропагандист кадрларны шилээн. Бо өөредилге чылының октябрь, ноябрь айларында республиканың комсомол организациялариига «Бистер патриоттар болгаш интернационалистер бис» деп Ленинчи кичээлдер эрткилээн. Аңаа белеткел үезинде аныяктар национал айтырыг талазы-биле В. И. Ленинниң ажылдарын конспектилеп өөренгеннер. Ол Ленинчи кичээлдерни эрттирериге партияның, комсомолдуң болгаш дайынның, күш-ажылдың хоочуннары база идепкейлиг киришкеннер.

Республиканың чамдык комсомол организациялары аныяктарның политөөредилгезин экижидер талазы-биле амдаа четпес ажылдан турар. Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Тожу районнарда, Кызыл хоорайның чамдык комсомол организациялары бо чылын политиктиг өөредилгеии дыка кошкатканнар. Комсомол обкомуның политөөредилге талазы-биле тускай доктаалы бар турда-ла, үстүнде айыткан райкомнар аныяктарның политөөредилгезинде четпестерни чайладып шыдаваан.

Тожуның комсомол райкому бо өөредилге чылында комсомолдуң политөөредилгезинге удуртулганы кошкаткан. «Тоора-Хем» совхозта чамдык аныяктар кандыг-даа өөредилгеже хаара туттунмаан. Шак мындыг байдаа Ырбанның мяш пунктузунда, Хам-Сыраның аңныыр-тывыш черинде бар. Эрзиниң «Чаа оруу» колхозунда, «Чыраа-Бажы» совхозта политөөредилге куду деңнелде чоруп турар. Бо черлерде комсомол организациялары политиктиг өөредилгеге удуртулганы сулараткан. Ам удавас түңнел кичээлдер эгелээр болгай. Ынчангаш комсомолдуң политиктиг өөредилгезин экижидерииче үлгенган хемчегерин дарый алыр ужурдуг.

Политболгумнуң ажылынын чедиишкинин, кичээлдерниң бедик идей-политиктиг деңнели пропагандист кадрлардан хамаарыжыры билдиңгир. Бо өөредилге чылында чер-черде партия организацияларының сагыш салышкынының ачызында комсомол өөредилгезинче партия кежигүнү, байлак дуржулгалыг пропагандистерни хаара тутткан.

Комсомол өөредилгезинде ажылдап турар 340 пропагандистиң 83 хуузу партия кежигүнү, барык 86 хуузу дээш болгаш дооспаан дээди эртемниг, чартык кезии үш чылдан өрү пропагандист стажтыг. Оларның хөй кезии пропагандист даалганы ак сеткилдиг болгаш бедик харыысалгалыг күүседип, аныяк өскенниң коммунистиг инжандилгезинге боттарының билиин, арга-дуржулгазын харамнанмайн, улуг улуг-хуузун киирип турарлар. Чоокта чаа комсомол Төп Комитединиң «Эң дээре пропагандист» деп медальдары-биле аныяктарның политөөредилгезин чорударынга улуг чедиишкиннери дээш республика типографиязының пропагандист Ирина Достан-оол, күрүне банкызында пропагандист Александра Данчай-оол, Бии-Хем районнуң пропагандизи Мария Селина олар шаннатканнар.

ВЛКСМ райкомнары комсомолдуң политиктиг чырыдымышкынынга түңнел кичээлдерни организастыг эрттирер дээш амдыгаштан шыңгыы хемчегерни алыр ужурлуг. Өөредилге чылын «Беш чылдың шинтпирлиг чылында сээң салымшкының чүл?» деп Ленинчи кичээлдер-биле доозар. Ол кичээлдерге программа ёзугаар өөренип эрткен чүүлдерни түңнеевишаан, «Беш чылдың шинтпирлиг чылын шалыпчы күш-ажыл-биле, кончуг эки өөредилге-биле алдаржыдар бис» деп аныяктарның Бүгү-эвилел комсомол хуралынга хүлээп алганы социалистиг хүлээлгезин дыңнакчылар каңчаар күүседип турарын база «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин амыдыралга!» деп Ленинчи зачётка комсомолчуларның болгаш аныяктарның кирижилгезин анализтеп чугаалажып көөр апаар.

Ам удавас комсомолдуң политөөредилгезинге түңнел кичээлдер эгелээр. Ынчангаш аңаа баш удур белеткенип, ону организастыг доозары комсомол организацияларының чугула соругазы болур.

Д. САЛЧАК,
ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары.

КАЛУГА ОБЛАСТЬ. Козельск районнуң «Россия» колхозунга мал ажылы улуг орулганы берип турар. Ында малдың баш саны чылдын-ла улам ковудеп, сүт будурери арбыдап турар.

Эрткен чылдың кышкы үезинде турганыига деңнээрге, бир инектен-ле саап алыр сүттүң ковудээни 9 килограмм болган. Ажыл-агый планнан ажыр хүнүүн-не бир тонна сүттү будурүп турар.

ЧУРУКТА: быаза азыраар цехте.

П. МАСЛОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Хоорай-көдээге

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының Кызылда будурүлге коллективтери «Тиилелге» совхозка чылдың-на шефтээр чанчылдыг. Бир эвес эрткен чылдарда шеф ажылы үүле мал чеминиң белеткелинге киржирибиле база дүжүт ажаан алышкынынга дузалаары-биле кызыгаарлаттынып турган болза, бо чылын ону элээн көөр деп шинтпирлээн. Шефтеп турар ажыл-агыйга чорудар ажылдарының планын ажыддан кыпган. Чижээ, техниктиг номнарның библиотеказын чыры, ону чедирери, көдээ ажыл-агый техниказын ажыглаар талазы-биле мурнакчы дуржулга дамчылар тускай автомашинаны квартал аайы-биле ынаар үндүрери, электри-биле хой кыргыыр пунктуларның техниктиг хандырылгазын тургузары дээш, оон-даа ында.

Мал чеминиң белеткелиниң үезинде 40—50 кижи составтыг үңүшкүннерни организастаары база көрдүнген. Сентелте мастерскаязынга 8 дериг-ни база «60 эжеш комбайн тургузар черлерни кылып бээр деп турар.

И. ОЛДЫРЕВ.

Беш чылдың кижилери

БУЯННЫГ КИЖИ

№ 2 автотранспорт бүдүрүлгезинде херээженнер чөвүделиниң даргазын сураглап чеде бээримге, Матрёна Пантелеевна Плотницкихтиң ажылдаар өрээлинге секретарь чедирип кагды. Электри-биле даараар машинага майгын ышкаш аажок улуг материал даарап орган үгбай бисче уткуптур туруп кээп, ээдек медицинскиже, бодунуң өг-бүлезинге келген ажылдар-биле демей уткуп алды. Пантелеевна-биле моон мурнуунда чаңгыс-даа көрүшпээн, таныштас хевээнсе, кайывыс-даа магда-ла биличир өнүктер ышкаш ажыл-агый амыдырал дугайында хоорежи бердинис.

Матрёна Пантелеевна... Бо ат безиң улуг орус чогаалчы Н. А. Некрасовтуң бир чогаалының мээдиры — орус тараачын херээжен ишчиниң, буяның шеңи сагындырып келир. Пантелеевнаның ажылдаар өрээлинде дааранып машинадан ацтыда, верстак, ыыптырып, септедип, чамадыр дээш эккелгилеп каан автобустар, машиналарның олурар сандайлары, хааржактарда өстүрүп каан чечектер рассадазы болгаш өске-даа чок-ла чүве чок. Найысылаттың улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи — № 2 автобүдүрүлге тургустунган хүнден эгелеп, бо өрээлге Матрёна Пантелеевна шыбыкчы-даараныкчы болуп ажылдап келген. Үжен ажыг чылдар бурунгаар Тывага автотранспорт конторазы чаа үндезилеттиниң турар үеде Матрёна Пантелеевна аңаа ажылдап, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында өөрүң ээзин дайынче үдепкеш, чаш оглун азыраашаан, шакла ындыг салым-чоолдуг миллион-миллион совет херээженнер ышкаш, бодунуң-даа, аппаның-даа үлүүнге дүн-хүн чок ажылдап турган.

Ам Матрёна Пантелеевна Плотницких бежеп чеди харлыг. Бедик сыныыг, чазык, ээлдек-эвилең бо бодүүн ишчи, хөглүг-омак нениң буянныг шырайын көөрге кырыыр деп безиң бодаваан, пенсиялап дыштаныр-даа чайы чок хире кылдыр сагындырар. Шынап-ла, ындыг кижилер кайын кырыыр. Пантелеевна он ажыг чыл дургузунда бүдүрүлгеде херээженнер чөвүделин удуртуп, партбюронуң кежигүнүнге, улус судунуң төлээзиниң каш удаа сонгудуп, чүгле мурнакчы ишчи эвес, идепкейлиг хөй-ниитичи, төлептиг коммунист диртип келгеп. Кожаавиң мурнунда хүндү дижир болгай. Бодүүн ишчи Матрёна Пантелеевнаның кызымак күш-ажылы «Күш-ажылчы шылгарал дээш» база Ленинчи юбилей медальдары-биле, автотранспорт ажыллакчыларының хөрек дөмдээ-биле үнелеттингеп.

Кижи болуру — чажыдан... Пантелеевна бичезинде-ле адазындан чарылгаш, авазының бет чаа уругларының эң улуу болганындан тос харлыында-ла незинге дузалажып, күш-ажылды үнелеп, хүндүлеп чаңчыга берген. Ынчангаш Матрёна Пантелеевнаның кырыыр-даа, пенсияже үнүп дыштаныр-даа чайы чок, тургузукчу улуг ишке аныяктардан калыш чок кирипшиваа, бүдүрүлгениң хөй-ниити амыдыралындан база чыдып калбаан. Оон удуртканы беш кижи составтыг херээженнер чөвүделя бүдүрүлгениң планныг онаалдаларын күүседирипче коллектив кежигүннериң мобилизастап, автотранспортчуларның ортузунга кижилиделге, культурамассалыг ажылды чорударынга улуг үлүг-хуузун кирип, ында партия организациязының шынчы дузалакчызы апарган.

Херээженнер чөвүделиниң идепкейи-биле бо чылын бүдүрүлге девискээриниң чаа-тайжыдылгазын улам эжиндип, алды клубаларга чечектерни тарып, ийи муң дес чадаң ыяштарны, бежеп дос ыяштарны олуртуруп планнап хүлээнгеш, ам алды хааржакта чечектер рассадазын Матрёна Пантелеевнаның ажылдаар өрээлинде өстүрүп турар. Бо бүдүрүлгениң боттарынды бот-тывынгыр артистерин база бар. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективи чыс-каал-байырлал санында өөрүнге солуп программалыг концерттерни бараалгадыры чаңчыл апарган. Май айда бир дыштанып хүнде транспортчулар солуп программалыг конперт белеткеп алгаш, нефтевиңаан, бир колхозче аалдап чедерин шинтпирлээн. Бо база-ла херээженнер чөвүделиниң эгелээшкинин-дир.

Коллектив кежигүннериниң өөренип, өөренмейн турар ургуларының дандыын херээженнер чөвүдели тургускаш, кижиниидилгезинче кичээнгей салыраны тодаргайлаан. Бо ажылды профвиилел организациязы-биле кады боттандырып турар.

Хар-назыны улуг-даа болза, Матрёна Пантелеевна өөрүшкүнүң-даа, муңгаралдың-даа үезинде кады ажылдап турар улут-биче эш-өөрүнүң өг-бүлезиниң күзенчиг аалчызы, сүмелекчизи. Пантелеевна аныяктарга неви дег, боду ышкаш назылай бергеннерге энне чоок оңнүү дег сеткилиниң ханызындан чылыг сөзүн, сүмезин берип, дуза чедирер болу берген таварылгада каяа-даа, кажан-даа четтингип, чоруурун кижи кайгаар-даа, магадаар-даа. Ынчангаш Матрёна Пантелеевнага коллективтиң аныяк-даа, хоочун-даа ишчилери чүгле бүдүрүлге ажылхерек айтырыгларын шинтпирээр дээш эвес, харын амыдыралында, ажылында өөрүшкүнү, а чамдыкта хомудалын үлежир дээш база чеде бээр. Бир эвес буруулут болзуңза шыгны сургап, нениң чагыын берип, еске кижиниң өөрүшкүзүн-даа, мүңгаралын-даа деңге үлежип билир кижилериниң бирээзи.

Могаг чок бодүүн ишчи, чаагай сеткилдиг, кезээде чалыы, буяныыг чүректиг Матрёна Пантелеевна Плотницких беш чылдың шинтпирлиг, үшкү чылының планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседирипче төлептиг үлүүн киирер дээш ажылдап турар.

Х. ЮМБУУ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

- Шынныг угланыышкынга деткимче
- Лаоста, Камбоджада америк бомбалаашкыннар үргүлчүлеп турар.

Сүмележилгелер үргүлчүлеп турар

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң ГФР-ге аян-чоруук кылып баар деп турарын Барыын Германияның политиктиг, хөй-ниити хүрээлеңнеринге, бүдүрүлге черлериниң болүктеринге калбаа-биле тайылбырлаары үргүлчүлеп турар. Дээми денелге совет, барыын-герман сүмележилгелерни үргүлчүлеп турарын политиктиг эң улуг ужур-дүзалыг болуушкун деп үнелеп турар. Л. И. Брежневтиң федералдыг канцлер В. Брандт-биле чугаалажышкыннары Европага болгаш оон өске черлерге дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының херээнге база бир чүгула үлүг-хуузу киргени болур. Боннуң даштыкы-политиктиг угланыышкынындан улам тодаргай билдинип турар үгшиглерни быжыглаарынга дуза чедирер ийик дээримге чигзининг чоп деп, парлалга демдеглеп турар.

Быжыг туруштуг ол угланыышкыннарны чүртүүн политиктиг эң улуг партизы — социал-демократтыг партияның (ГСДП) Ганноверге эрткен съездизи база катап бадыткаан, оларны барыын-герман хөй-ниитиниң калбак хүрээлеңнери деткип турар.

Съездиниң киржикчилери «Бүгү делегейге быжыг тайбың болгаш кады ажылдажылга дээш» бадылаашкыннарының хөй нүрүүзү-биле доктаал үндүрген. Ол доктаалга социалистиг чүртүүр-биле харылзаалларны моон сонгаар-даа экижидерин, дүшкүүрлүг байдалды нииитизи-биле чавырылдырарын, күрүнелер аразында бүзүрежилгени быжыглаарын дүргедиприпче күжениишкиннер салырын эргежок чугула деп демдеглээн.

Съезд ГФР-ниң ССРЭ-биле болгаш ПУР-биле керээлерин дээди чергелиң-биле үнелээн. ГДР биле ГФР-ниң аразынга харылзаалар үндезиннериниң дугайында керээни түүлдүг деп көргеш, Төөн Европаның чүрттары-биле бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганы улам калбартыр деп шинтпирлиг саналдаан. Ындыг кадыг ажалдажылганың үре-түнелдиниң чижээн херечилеп турар сан-түңнер мындыг: ССРЭ-биле ГФР-ниң аразынга садыглажырының ниити хемээлиң чүгле 1972 чылда безиң 24 хуу улгаткан болгаш 3,7 миллиард марка түңнүг боягаш.

Мында чугаалаан барымдаалар болза, «соок дайынның» ГФР-де талалакчыларының үүлгедиглерин соксадып каапкан дээнү ол эвес. Дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарын сонуургавайн турар түстүг болуктериниң салдары Ганноверге эрткен съездиниң ажылынга база уржуктуг болган. Ук съезд «НАТО-нуң принциптерин ГСДП барымдаалаар» деп саналдаан. Ынчалза-даа дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынче болгаш тайбыңче чүткүл Барыын Германияда, база-ла Европаның чер болганында дег, чоорту, чайгылыш чок тинилеп турар деп чүве демдеглексенчиг.

ДЕТКИМЧЕ ДЭЭШ ӨӨРҮП ЧЕТТИРГЕНИН ИЛЕРГЕЙЛЭЭН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Бо чылдың апрель 10-да Израильдиң халдаашкынының дугайында Ливанның хомудалын Айыыл чок чорук Чөвүделинге чугаалажып турда, Ливанны деткээн чүрттарга ханы өөрүп четтиргенин Ливанның даштыкы херектер министри Халиль Абу Хамад илергейлээн медеглелин кылган.

Израильдиң соксавайн турар агрессиязын буруу шапкан Совет Эвилелиниң найыралдыг туружун министр онаалап демдеглээн. Айыыл чок чорук Чөвүделинге боттарының чөптүг демиселин Ливанбиле кады камгалаан Египеттиң болгаш өске-даа араб чүрттарының төлээлериниге өөрүп четтиргенин министр илергейлээн.

ЛЕНИНИЗМ—ҮЕНИҢ ТУГУ

Делегейниң парлалгазы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл болган оюнга хамаарышкыр янзыбүрү материалдарны парлап үндүргеп. Тураскаавлыг ол хүнүң социалистиг дем каттыштырылгазының чүрттарының парлалгазы, делегейниң өске-даа күрүнелериниң депшилгелиг солуннары онзалап демдеглээр. Олар Ленинниң юбилейниге таварыштыр Кремльдиң Съездилер ордузунга болган байырлыг хуралдың дугайында, СЭКП ТК-ның Политбюроо кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Д. Ф. Устиновтуң ол хуралга кылган илеткелиниң дугайында дыңнадыгларны калбаа-биле парлаан.

Болгарияның, Польшаның, Чехословакияның, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чүрттарының солуннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл болганынга алдар кылдыр ол чүрттарга эрткилээн байырлыг хуралдарның, чоруткан өске-даа ажылдарның дугайында дыңнадыгларны база парлап үндүрген. Софияның солуннары ол материалдарны мындыг улуг-улуг эгелерлиг кылдыр парлаан: «Ленинизм — үениң тугу», «В. И. Ленин — делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниниң баштынчызы, башкызы». Братиславаның «Правда» солуннуга парлаттынган чүүл «Бистиң күжүвүс, шылгарангай утаанывыс, чепсээвис» деп эгелиг үнген.

Варшаваның солуннары оон-биле кансырлаштыр Найырал, дузалажылга болгаш кады ажылдажылга дугайында совет-польша керээге ат салганының хүнүнден бээр 28 чыл болган оюнче база улуг кижээнгей салган. Солуннар ийи чурттуң улустарының найыралының быжыг үндезинни тургускан ол керээниң кайгамчык улуг ужур-дузалының айыткан. «Трибуна люду» солуун «Эвилел, найырал, чангыс эп» деп үүлүнге социалистиг дем каттыштырылгазын калбартырынга, делегейге оон туруштарын быжыглаарынга үк керээнин чугула ужур-дузалының бижээн. Солуннуң база бир үүлүнде мынча деэн: «совет-польша дем каттыштырылгазының түңнелдери болгаш ажыктыг улам тодаргай кестүп турар. Ам ССРЭ биле Польшаны эвилелдештирип турар экономиктиг болгаш политиктиг харылзааларны быжыглаарының чугуласын медереп билбес дег кижи ол ийи чуртта чок».

Индий-Кыдат: дүшкүүрлүг чоруктуң үндезиннери

Индий-Кыдатта бәйдалдың нол өзээ болур айтырыг даштыкының кандыг-даа холгаарлаашкыннарын бүрүн соксадыры. Вьетнам болгаш Лаос талазы-биле дугурмулгаларның негелделерин бүрүн база чогуур ойүнде боттандырары бооп турар деп чүвени эртиен неделяда ол девискээрге болган болуушкыннар база катап бадыткаан.

Вьетнам талазы-биле парим дугурмулгазынга ат салган үеден бээр үш ай, Лаос талазы-биле дугурмулгага ат салганының соонда — ийи ай эрткен. Ындыг турбуже, шынында дайындажырын чогум соксадыры Мурнуу Вьетнамга, Лаоска-даа чедип алдынмаан. Сайгон шериглери МВРниң Революстуг түр чазаның контрольдап турар девискээрлериниң чамдыызын эжелеп алыксаааш, дайындажыышкыннар чорударын үргүлчүлеп турар. Ындыг ораалдажыышкынарны Лаоста барыын үзелдиг нуштер база кылып турар. Оон турлуук америк ушар чүүл Лаостуң девискээрин катап бомбалай берген. «Туттурган америк эң сөөлгү шериг кижилер болгаш эң сөөлгү америк солдат Мурнуу Вьетнамдан чоруй барган соонда ийи неделя эрткенде бомбалакчы «B-52» самолеттарны Лаосче база катап өктаан. Америк ушар чүүл Камбоджаны барык бүдүн чартык ай дургузунда уламаттыр бомбалап келген деп чүвени аңаа немей чугаалаар болза, бистиң хүлээгелеривисти үрел турарыыстың ондактыы улам тодаргайы-биле бижингир апаар» — деп, «Вашингтон пост» солун харааадап бадыткаан.

АКШ шериг күжүү-биле холгаарлаашкын кылырын чүгле Лаоста болгаш Камбоджада үргүлчүлеп турар эвес. Оон ол холгаарлаашкыны Мурнуу Вьетнамда база соксавайн турар. Мурнуу Вьетнамдан үнүп чоруткан эң сөөлгү америк шериг кезектерин алгаш барбаан, боттарының шериг баазаларын узутнаваан. Мурнуу Вьетнамда 10000 ажыг америк «чөвүленчилер» база артып калган.

Солун үүлдер. Болуушкуннар.

Киттерниң өлгени

РИО-де-ЖАНЕЙРО. Сөөлгү үеде Бразилияның парлалгазынга киттерниң өлүп турарының дугайында медээлер көстүгүлеп келген. Ылаңгыя чаңгыс үгда эвээн каш дириг амытаннарның билдинмес чыдагаан-биле өлгениниң дугайында медээ мырыңай эдептиг болган. Чамдык эртемденнер далайның ол улуг амытаннары «коллективтиг-биле бот-боттарын өлүрүшкен» дээр бодаады илереткеп. Чогум-на ындыг таварылга эртиен чылдың ноябрьда Бразилияның мурнуу түгүнге болган, ынчаш далай чалгыы эриче үжен өлүг киттерни үндүр октапкан. Ону чамдык эртемденнер болза «олар бот-боттарын өлүрүшпээн» деп, чамдыктары — киттер күштүг шуургага таварышкаш, амы-тынындан чарылган боор дээп, чамдыктары — олар Антарктиданың доштарынга кыстырган болгаш далай чалгыы-биле мында келген-дир деп тайылбырлап турганнар.

Ынчаарга Рио-Гранди-Ду-Суэ штаттың университединде океанография профессору Сесар Менна Баррего ол бодаларны шын эвес деп саналаш, боду шинчилел чорудар деп шинтпирлээн. Киттериң үндүр октаткан эриниң чоогундан алган сугларның шуптузунда полютиден плёнкалар союндактары тывылгылаан. Далайның улуг эвес девискээринден ол эртемден бир тонна хире плёнкаларны уштуп алган. Оларны ындыг шоодайлар бүдүрүп турар фабрикаларның бирээзи океанче октаан хевирлиг. Плёнкалар суг-биле кады киттериң тынын оруктарынче кирген оларның хинилиечектиг өлүмүнүң чылдагаана болган.

(СЭТА).

Санкциялар айтып турары

Чыл бүрүде-ле 15 муң берлинчилер сонуургактарының автошкодаларын доозуп турар, ынчаарга чолаачылаар эрго алганнарының 40 хуузу херээженнер болуп турар. «Берлинер пайтунг» солуннуң анкетазынга чоокта чаа харыылаан автомобиль херээниң тускай эртемниглериниң (олар шуптузу-ла эр улус болдур ийин) бодалы-биле алырга, эр чолаачыларга көөрде, херээжен чолаачылар эң-не ядегелдиг боол турар. Руль тутқан херээженнер алээн кичээнгейлиг, бодамчалыг болгаш оваарымчалыг болур чорду дээрээн анкетага харыылааннар чаңгыс үн-биле демдеглээн. Ынчалзажок, ол бүгү төлептиг шынарлары турза-даа, ГДР-ниң найысылалының херээжен чурттакчылары такси чолаачыларынга сундулуун нөргүспейн келгеп: Берлинде муң такси чолаачыларының иштинде чүгле он херээженнер бөр.

(СЭТА).

«Шынның» материалдарының изи-биле

ЧУРУМЧУТКАН

Мергелдейниң булуңунга бөлүк материалдар аразынга «Бышкактар кайнаар чидип турарыл?» деп эгелиг шүтүмчүлелдиг материал февраль 27-де үнген «Шынга» парлаттынган. Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң күрүнеге дужаап турар ивилериниң бышкактарының чеп ажыглаттынмайн турарын ында бижээн.

Ол совхозтуң директору В. Тамдын-оолдуң редакциядың дыңнатканы болза:

Эът комбинадының төлээзиниге совхоз малды дириг деңзизи-биле документ ёзугаар хүлээдип турар. Совхозка эът комбинады өкпе, баар, чүрек, баш, дуюг чандырып бээрге ону складтап, сайгарып турган.

Сөөлгү үеде иви бышкаанга негелде улгаткан. Ынчангаш эрткен чылдың октябрьда чемге хереглээн болгаш халдамырлыг аарыг чок, кемдеп өлген малдарның бышкактарын кежи-биле кады дужаар чурумну доктаатка.

Бир эвес амгы үениң буржуаз үзел-бодалдыгларын кижи дугайында айтырыгны прагматиктиг бодалдарны (оларны олче бүдүрүкчү күштериниң хөгжүзүзи, эртемтехниктиг депшилге чыгап турар) барымдаалап шинтпирлеп турар болза, а марксизм-ленинизм кижиниң бүгү талазы-биле болбаазырангайжыдар дугайында парын хөй-хой айтырыгларны социализм болгаш коммунизм тургузуушкунуңуң үезинде ниитилел хөгжүлдезиниң эргежок чугула негелдези болгаш оон алыс угланыышкыны кылдыр көрүп турар.

Эртем-техниктиг депшилгениң байдалынга кижи дугайында айтырыгны марксизм-ленинчи бөзү-биле шинтпирлээриниң бо принципиалдыг онзагай чүүлү социализм үезинде ниитилел амыдыралының бүгү-ле талаларынга бодуңуң салдарын чедирер. Материалдыг бүдүрүлгеге, социал харылзааларга, эртем болгаш техника хөгжүлдезинге, а ол ышкаш социалистиг ниитилелдиң ниити культуразынга болур-чогууру-биле дүгжүп турар бедик гуманныг сорулгаларны ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга ол киирип турар.

Чаа кижини хевирлеп кижиздерге — коммунистиг тургузуушкунда партияның чугула сорулгаларының бирээзи дээрзин партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның отчёт плетказинде демдеглээн. «Чогуур материал-техниктиг бааза чокта коммунизмниң болдунмазы ыяшкаш, кижилериниң бедик культурлуг деңнели, эртем-билигли, хөй-ниити медерелдиг, угаан талазы-биле четчип бышканы чокта коммунизм база болдунмас» — деп, Л. И. Брежнев чугаалаан.

Кижиниң алыс бүдүшшынарын илередип көргүзүп келир кол чүүл — күш-ажыл болганда, кижиниң бүгү таладыг кылдыр кижиздериниң кол негелдези — күш-ажыл чорудулгазының техниктиг үндезинин чаартыры, оон туруш-байдалын утка-шынарлыг тургузуп, чогаадыкчы чорук-биле сыңныккен турарын чедип алыры. Күш-ажылды кижилериниң амыдыралының эң чугула чүүлү болдуруп хуудуларының оруу чогум-на ында.

Амгы үеде бүдүрүлгени чаартырының кол-кол хевирлери амдан эгелеп тодарап кел чыдар: ажылчын кижи кедизиде барып, бүдүрүлге чорудулгазын долу автоматчыткан үеде бүдүрүлгеге холбиле кылыр аар ажылдан шуут хосталыр, оон кылыр ажылы бүдүрүлге чорудулгазын башкарары-биле кызыгаарлаттынар. Ынчан чогаадып кылыры, төлевилээри, планнаары, чүвени баш удур биллип алыры кол черии зөлей бээр. Ындыг байдалдарга эртемден болгаш инженер кижиниң ролю бедип, фундаменталдыг-бойдус болгаш техниктиг эртемнериниң түңнелдерин бүдүрүлгеге ажыглаары калбарар. Эртемге үндезилеттингед, келир үениң алыс ындыг сорулгаларын барымдаалап көрбүшаан, партия бодуңуң политиказын экономикажө болгаш социал-хөгжүлдеже, чаа кижини хевирлеп кижиздерипче углавдыр чорудуп турар.

Чугаа болза, хамыктың мурнунда чаа техниканың болгаш технологияның хөгжүлдезин бодуңуң ниити темизин-биле ажып турар. ажылчы чоннарның биликин болгаш профессионалдыг мергежилин бедидерининг дугайында болуп турар. Экономистерниң санап турары-биле алырга, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларыңга бедик мергежиидиг специалистерин, материалдыг бүдүрүлгеге эртем-биликтиг болгаш культурлуг ажылдакчыларны белеткээри эң ажыктыг курлавыр болуп турар. Ортумак билиглиг ажылчын ортумак билиг чедип албаан, ажыл стажы ооруу-биле бир дөмей ажылчындан беш катап хөй чогаадыкчы санаадарны киирип турары билдингир болгай.

БҮДҮРҮЛГЕНИ кол нуруузунда интенсивтиг методтар-биле хөгжүдериниң эргежок-чүүлазы ажылчы чоннарның биликин болгаш культуразын, профессионалдыг мергежилин улам ыңай бедидерин негеп турар. СЭКПниң XXIV съездизиниң айтыканы улус ажыл-агыйынга кадрларны белеткээриниң планнары — үениң чугула негелдезиниге харыы-дыр. Бо беш чылда профтехучилищелерге 9 миллиондан эвээш эвес кижи эртем-биликтиг чедип алырлар.

Ынчалзажок кижиниң угаан-бодалының сайзыразынга чүгле биликтиг болгаш прогрессивтиг мергежилиг бедидерин, чаа техниканы, күш-ажылдың чаа-чаа хевирлерин шинчээдип алыры кижиге эвээш болур. Кижиниң ажыл-херекчи болгаш моралдыг мөзүг-шынарларынга негедде чер болганта бедикир. Оон түңнелинде кижиниң арга-мергежилиг бедикир, оон ажылга чогаадыкчы чоруу, угаан-бодал талазы-биле херегледеря үлүдыр.

И. ФРОЛОВ,
философия эртемперинин доктору, профессор.
(Үзелчилиг).

ЭРТЕМ-ТЕХНИКТИГ ДЕПШИЛГЕ БОЛГАШ КИЖИ

Амгы үе-чадада эртем-техниктиг депшилге биле кижиниң угаан-бодал чечектелишкинии-биле дугайында айтырыг чугула черии ээлеп турар. СЭКП болза, эртем-техниктиг депшилгени коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының кол быраазы кылдыр көрүп турар. А кижи — тургузукчу күш, эртеминиң болгаш техникажың чалакчызы болгай. Оон идепкейлиг ролюнден эртем-техниктиг депшилгениң дүргедээшкини кол хамаарыжыр. Эртем-болгаш техниканың чедиишкини бодуңуң ээлчээнде кижиниң угаан-бодал сайзыралынга салдарны чедирип, кижиниң мурнунга чаа-чаа сорулганы тургузуп келир.

Марксизм-ленинчи теория болгаш коммунистиг тургузуушкунуп практиказы ол айтырыгларны канчаар шинтпирлеп турарыл? Бүдүрүлгениң болгаш ниитилел амыдыралының капиталистиг хевирлеринче угландыр бо талазыбиле суртаал ажылын чорудуп турар буржуазчы бодалдан оон принципиалдыг ылгалы чогум чүдел?

I.

Марксизм-ленинизм эртем-техниктиг депшилгени кижиниң угаан-бодал чечектелишкинии-биле тудуш холбап анализтээр талазы-биле байлак дуржулгалыг апарган. Чогумпа К. Маркс күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бодидериниге эртемниң чаа ролюн теория талазы-биле бир-ле дугаар үндезилеп тургускан. Эртеминиң бүдүрүкчү күш кылдыр шуут шилчий бээр оруун дүрүм ёзугаар ол айыткан. Коммунистиг ёзу-чурумга ниитилелди революсчу ёзу-биле эде чаартырының чугула факторларының бирээзи эртем болу бээр дээрзин ол көргөн. Марксизм-биле алырга, коммунизм дээрге, ниитилелдиң күш-ажылының бүдүрүкчү күштериниң канчаар-даа аажок улуг чечектелишкинии болгаш кижиниң бүгү талалыг сайзыралын бүрүн хандырып турар ниитилел-дир.

Ынчангаш эртем-техниктиг болгаш социал депшилгени, коммунизмниң оруктап ниитилелдиң шимчээшкинин бириктир холбаштырбышаан, марксизм-ленинизм болза, бүгү талазы-биле сайзырангай кижиниң кижиздериниче ниитилелдиң кичээнгейин утлап турар. Оон уламындан кол шимчедикчи күжүү кижи болур эртем-техниктиг депшилгенің перспективалары тодарап келир.

Бир эвес амгы үениң буржуаз үзел-бодалдыгларын кижи дугайында айтырыгны прагматиктиг бодалдарны (оларны олче бүдүрүкчү күштериниң хөгжүзүзи, эртем-техниктиг депшилге чыгап турар) барымдаалап шинтпирлеп турар болза, а марксизм-ленинизм кижиниң бүгү талазы-биле болбаазырангайжыдар дугайында парын хөй-хой айтырыгларны социализм болгаш коммунизм тургузуушкунуңуң үезинде ниитилел хөгжүлдезиниң эргежок чугула негелдези болгаш оон алыс угланыышкыны кылдыр көрүп турар.

Эртем-техниктиг депшилгениң байдалынга кижи дугайында айтырыгны марксизм-ленинчи бөзү-биле шинтпирлээриниң бо принципиалдыг онзагай чүүлү социализм үезинде ниитилел амыдыралының бүгү-ле талаларынга бодуңуң салдарын чедирер. Материалдыг бүдүрүлгеге, социал харылзааларга, эртем болгаш техника хөгжүлдезинге, а ол ышкаш социалистиг ниитилелдиң ниити культуразынга болур-чогууру-биле дүгжүп турар бедик гуманныг сорулгаларны ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга ол киирип турар.

Чаа кижини хевирлеп кижиздерге — коммунистиг тургузуушкунда партияның чугула сорулгаларының бирээзи дээрзин партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның отчёт плетказинде демдеглээн. «Чогуур материал-техниктиг бааза чокта коммунизмниң болдунмазы ыяшкаш, кижилериниң бедик культурлуг деңнели, эртем-билигли, хөй-ниити медерелдиг, угаан талазы-биле четчип бышканы чокта коммунизм база болдунмас» — деп, Л. И. Брежнев чугаалаан.

Кижиниң алыс бүдүшшынарын илередип көргүзүп келир кол чүүл — күш-ажыл болганда, кижиниң бүгү таладыг кылдыр кижиздериниң кол негелдези — күш-ажыл чорудулгазының техниктиг үндезинин чаартыры, оон туруш-байдалын утка-шынарлыг тургузуп, чогаадыкчы чорук-биле сыңныккен турарын чедип алыры. Күш-ажылды кижилериниң амыдыралының эң чугула чүүлү болдуруп хуудуларының оруу чогум-на ында.

Амгы үеде бүдүрүлгени чаартырының кол-кол хевирлери амдан эгелеп тодарап кел чыдар: ажылчын кижи кедизиде барып, бүдүрүлге чорудулгазын долу автоматчыткан үеде бүдүрүлгеге холбиле кылыр аар ажылдан шуут хосталыр, оон кылыр ажылы бүдүрүлге чорудулгазын башкарары-биле кызыгаарлаттынар. Ынчан чогаадып кылыры, төлевилээри, планнаары, чүвени баш удур биллип алыры кол черии зөлей бээр. Ындыг байдалдарга эртемден болгаш инженер кижиниң ролю бедип, фундаменталдыг-бойдус болгаш техниктиг эртемнериниң түңнелдерин бүдүрүлгеге ажыглаары калбарар. Эртемге үндезилеттингед, келир үениң алыс ындыг сорулгаларын барымдаалап көрбүшаан, партия бодуңуң политиказын экономикажө болгаш социал-хөгжүлдеже, чаа кижини хевирлеп кижиздерипче углавдыр чорудуп турар.

Чугаа болза, хамыктың мурнунда чаа техниканың болгаш технологияның хөгжүлдезин бодуңуң ниити темизин-биле ажып турар. ажылчы чоннарның биликин болгаш профессионалдыг мергежилин бедидерининг дугайында болуп турар. Экономистерниң санап турары-биле алырга, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларыңга бедик мергежиидиг специалистерин, материалдыг бүдүрүлгеге эртем-биликтиг болгаш культурлуг ажылдакчыларны белеткээри эң ажыктыг курлавыр болуп турар. Ортумак билиглиг ажылчын ортумак билиг чедип албаан, ажыл стажы ооруу-биле бир дөмей ажылчындан беш катап хөй чогаадыкчы санаадарны киирип турары билдингир болгай.

БҮДҮРҮЛГЕНИ кол нуруузунда интенсивтиг методтар-биле хөгжүдериниң эргежок-чүүлазы ажылчы чоннарның биликин болгаш культуразын, профессионалдыг мергежилин улам ыңай бедидерин негеп турар. СЭКПниң XXIV съездизиниң айтыканы улус ажыл-агыйынга кадрларны белеткээриниң планнары — үениң чугула негелдезиниге харыы-дыр. Бо беш чылда профтехучилищелерге 9 миллиондан эвээш эвес кижи эртем-биликтиг чедип алырлар.

Ынчалзажок кижиниң угаан-бодалының сайзыразынга чүгле биликтиг болгаш прогрессивтиг мергежилиг бедидерин, чаа техниканы, күш-ажылдың чаа-чаа хевирлерин шинчээдип алыры кижиге эвээш болур. Кижиниң ажыл-херекчи болгаш моралдыг мөзүг-шынарларынга негедде чер болганта бедикир. Оон түңнелинде кижиниң арга-мергежилиг бедикир, оон ажылга чогаадыкчы чоруу, угаан-бодал талазы-биле херегледеря үлүдыр.

И. ФРОЛОВ,
философия эртемперинин доктору, профессор.
(Үзелчилиг).

СОВЕТТЕР БОЛГАШ ЧААГАЙЖЫДЫЛГА

Аныяк хоорайывыс сайзыра-ла!

Тываның чоргаараалы Ак-Довурак—аныяк хоорай. Кат чыл мурнунда Кара-Даг базырынга чангыс-чангыс каът бажыннарлыг суур турган. Бежен чылдарда келир үеним хоорайының үндезини салдынган.

Амгы Ак-Довурак 15 муң чурттакчылыг, Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызының төвү. Хоорай түгле бодунуң назыны-биле аныяк эвес, а оон чурттакчыларының негелделери доктаамал бедип турар.

Комбинаттың дирекциязы, түдүг әргелели, партком болган хоорай Соведи чоннуң хереглелин хандырар дээш бүгү хемчеглерни ап турар. Мында бирги ээлчегге хоорайны чаагайжыдарының хемчеглери база хамаарыр.

Аныяк назынның хоорайы чыл келген түдүм экижип турар. Эң ылангыя арткен юбилейлиг чылда бо талазы-биле төй ажылдар кылдынган. Ээн даазыр шөлдерде сесерликтерни кылып, анаа яңзы-бүрү өтүгенини тарып, ону долгандыр чадан үнүштерни, ыяштарны олурткан. Ам дээрге хоорай погаанжаан, чечектерлиг сесерликчигештер чаттыган. Квартал бүрүзүнде уруглар шөлү бар. А кыжын уруглар чүнгүүлаар черден, хар дагжыгаштан чүнгүлап бадып, хөглеп турар. А улгады бергеннери стадионга конькилээр.

Келир чылын төрээн хоорайывыстың он чылы болур. Ак-Довуракчылар ону төлептиг үткүүр дээш, хоорайны чараш-чаагай, оон хевири көрүштүг болдуун дээш чаагайжыдылга болгаш ырыг-шевер талазыбиле улуг хүлээлгелерни алган.

Чурттакчыларның саналыбиле бирги ээлчегге Постоянный биле Строительный суурларның аразында социалистиг чарышты чарлаан. Чарыштың негелделерин ёзугаар хоорайга ам-даа чогуур санныг ыяштарны олуртур, чечек болгаш ногаан сигении тарыыр. Чурттакчыларны сүбботниктер болгаш воскресниктерге хаара тудуп, чуртталга квартал арыг-шевер талазы-биле ажылдарга киириштирерин планнаан, ону ёзугаар ажылды организастаан.

Хоорайның участоктарын будурулгелер, организациялар аайы-биле хүваагаш, аңаа бүгү ажылдарны олар чорудар кылдыр дааскан. Олар аңаа улустар дыштанар серилиг беседаларны, ыятыг сандайларны кылыр, уруглар ойнаар төлчүгештерни дерип. Чайын ындыг участоктарга чурттакчыларга лекция, беседа-даа, чыыш-даа кылып болур.

Квартал, кудумчулар аразында чарышты база калбартыр. «Эң ногаан кудумчу», «Үлегерлиг квартал», «Чечектелип турар садик» деп аттыг чедип алыр дээш чарыш болур. Ону эң эки бажың, балкон, палисадник дээш деп көрүлделерден эгелеп түнээр.

Бисте база бир чанчыл калбарып эгелээн: школа доозукчулары хоорайже кирер орук дургаар кижи бүрүзү ыяш олуртур болган ону моон соңгаар Доозукчулар аллеязы деп адаар. Комсомолчулар чайгы үеде воскресник организастап турган, Хемчик кыдыынга сугга эштир чер кылып алыр деп шиитпирлээн.

Хоорай Советиниң шиитпирин ёзугаар Хемчик хемниң бир чараш, чаагай, таарымчалыг арыынге дачалар тударын чөпшээрээн болган оон ачызыбиле хоорайжылар арыг ыштынге дыштанып, огород сайзырадыр аргалыг болур.

Хоорайның мурнуу районунга часкы, чайгы үеде сесерликтерни, газоннарны әде кылып, автобус доктаар черлерни, хоорайның оруктарын септээр болган арык-буга суггарылгазын чогумчалыг кылган, оларны кежир көвүргүжүгештерни тудар.

Социалистиг чарыштың түнелии үндүрүп тура чурттакчыларның фондузунга чурттакчыларның камныг болганын, бажыңнарының ишти-даштының арыгшеверин, хевирлимин база өөренип көөр.

Бо бүгү ажылдарга хоорай Советинин депутаттарының киржилгези онза улгадыр. Ону барымдаалаан, депутат болуктери аңдан эгелээн белеткел ажылдарын калбарткан. Бажыннар, кудумчулар комитеттери ажылын идепкейжидип эгелээн. Мичээнгаш ак-довуракчыларның күжели чаңгыс: аныяк хоорайның он чылын төлептиг үткүп, ону ногаан, арыг-силиг, чаагайжыткан хоорай болдун дээш бүгү күжүн бөөрп. Моңу шиитпирлээри депутаттардың, хой-ниитиден улуу-биле хамаарыр.

З. МАНЧИНА.

Ак-Довурак хоорай Советинин күүскомунун даргазы.

Елена Владимировна Грищенко Кызылда № 13 магазинниң бакалея (хлеб булочка аймаа) салбырында ам беш чыл садыгжылап тирар. Бараан садар планын доктаамал ажыр күүседип келген. Ол чүгле мергежилдиг садыгжы эвес, харын коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган. Шылгараңгай ажыя-ижи дээш Кызыл садыгның Хүндүлел бижии-биле база шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Елена Грищенко ажыл үезинде.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу

БАШКЫНЫҢ ЧЫМЫЖЫ

Очерк

Коридорну дургаар конга үнүү узун, чиңге кыңгырткайны берген. Кажиминута эрткенде, школаның улуг эжин калбаш кылдыр ажыттынган оняр, дүштүң хүннээректиг чырыы куттулган кудумчуже сөөлгү өөреникчи үнүгжеге, ол-ла хевээр хагдыймаан. Чүгле чаңгыс класста өөреникчилер арткан. Олар башкызының ам кандыг солун, чаа үүл чугаалаарын, кандыг билдинмес, көзүлбес чажыттыг ажыларын манап, илым-чылым олурганнар. Оларның карактарын көөрге, даштың магалыг яяс хүнүү-даа, төрээн сууру Арыг-Бажың-даа, маңаа турар өөрүп-даа үттупкан дег сагындырар...

Бөгүнгү төрээн чогаал кичээлиниң темазы — тыва улустуң тоолдары. Кичээл үезинде бичии оолдарның болгаш уругларның чүректеринге чаа чырык арыннарны эң баштай ажыткаш, оларның өөрүшкүлүнге хаара туттура бээрин Алдын-оол Түлүшевич мөңээ чугаалаан чүве. Ол өөреникчилер-биле кичээлдер эрттиреринге ынак. Ынчан уругларның бодаар, чогаадыр шинээ, тускайлап чоруу илереп келир. Ындыг кичээлдерге өөреникчилериниң карактарында угаанның отчугажын, оларның бодалының уг-шиин эскербишаан, уругларның сагыш-сеткилиниң байдалын Алдын-оол тода билип орар.

Алдын-оол Түлүшевич уругларга улустуң аас чогаалының мерген угаанының, оңмас чаражын, хөгжүм айлгалыын замчыдарын, эрткен төөгү биле амгы үеки холбаштырарын, келир үеним каракка көзүлдүр чуруурун оралдажыр. Башкының бодамчалыг үнү класска аяның чаңгыланып үнгеи: «Эрте шагның эгезинде, бурун шагның мурнунда болган чүве-дир. Дустуг-Хемниң эриинге Буура-Баштыг деп бай чурттап чораан. Ол улут ак өглүг, мүн-мүң баш малдыг, өмгежок хөй чалчаларлыг турган. Чалчаларның аразында бир кырган аңчы, оон оглу Кодур-оол болгаш ядыы уруг Бичө-кыс бар...» Серинн салгынның оттуг хөрлээлеңнитерии дег, тоолдуң чечен сөстери, ханы утказы уругларның угаанбодалынга чурумалдарны тургузуп, ёзулуг киижи дээрге дайзынмарга эптеш чок, эжиңге шынчы болур дээрзин угаадып кээр болдуу.

Ындыг кичээлдериниң соонда өөреникчилер боданып, томаарый бээрин Алдын-оол шагдала эскерген. Оларның мурнунга эки болгаш багай, күштүг болгаш хошкак, шынчы болгаш мегечи дээн ышкаш сөстер-биле холбашкан айтырыглар чүдин-биле тургустунуп келирнден-не ыдыг боор оң. Тоолдар уругларның чүректеринге ларлакчыларга хорадаалдың болгаш көөр хөөн чок чоруктун, а бүгү-ле бүянныг үүлдерге өөрүшкүнүн болгаш мактадын сеткилин оттуруп турар дээрзин-ле чигзининг чок.

Кичээл төнерге, бис уругларбиле кады шыпшың коридорлап кылашташкаш, суурнуң төп кудумчузунга үнүп келдивис.

Ынчан мен, чүгле бодунуң эртеминге ынак киижи ёзулуг башкы боор болур деп, база катап бодаанган мен. Оон аңгыда, уругларның сеткил-сүзүкчи хаара тударда, улуг дуржулга, салым-чаяан херек.

Мүгүр он чыл мурнунда, доозукчулар кежээзиниң соолунде, Алдын-оол Хендергеде колхозтуң малын кадарып турар кырган-ачазының аалынче хапкан. Таңды-Уула сыныың пөштер үнген бедиктериңде кежээкиниң кызыл хүнү ойнап, чайлагларның кырында куузумаар туман көжүп чоруп турган. Ырак орук бо удаада кызырлы берген дег сагындырган. Кызылдың башкы институдунуң төөгү-филология факультединдоосканының дутайында диплому болгаш көдээ школага удавас ажылдап эгелээриниң дутайында өөрүшкүлүг бодалы орукту чыыра тыртып-ла орган. Караңгы имир дүжүп, дээрге сылдыстар четчип чорда, кырган-ачазының делгеп өөгө чоок-кавының кадарчылары чыглып келген. Суттуг шайны аартавышаан, Шарап Серен бодунуң оглунуң оглун — дорт сыныг, астычак кирбиктерлиг, ак хөйленгнинг Алдын-оолду магадаанзыг көрүп орган. Ол сеткилге сиңип турар, ханы утказыг сөстерин сөглеп орган:

— Сен бистиң аалдан бир дугаарында-ла эртем-билигиниң бединге четкен-дир сен. Ынчалза-даа кижиниң эртеминде кызыгаар чок. Оон бир бединге үнгеш, өскезиниден халбактанып апаар сен. Ону доосказ, Яша профтехучилищеде кирип алган. А бир-ле борээнниг хүн школаны шуут кааптар деп турганын Яша чүгле сөөлүнде билингеп.

—Башкылар өрээлинниң эжин аяар ажыттына берген. Иликхевн куу довурак Анай-оол Андакпан стол чанында улуг споп кызыл-тасты тургускаш, чугаалаан.

— Мээң белээмни хүлээп ап көрүңөр, башкы!

Сноптан ховунуң агызыг чыды үнүп, алдынналгак сыгтарда ажыл-ишчи холдарның чылыы хевээр артып калган дег болган.

— Четтирдим, Анай! Бодунуң өстүрген тараазыдан амданны чүве кайда боор! — дээш, Алдын-оол аңгадаан Андакпанны куспактаткан. Даштың машинаның даажы ырап чоруй барганда, башкы кашчыл нуриунда болган болуушкуннарны сактып келген.

БАШТАЙГЫ ЧЫМЫЖЫ

Очерк

Баштайгы хар үрүп, орук-чиркитти, оцтул-чиңгилдерни, бажың-балгаттарны дүй чаап-ла турган. Башкы-даа дүвүреп-ле үнгеп— Яша Калын-оол кичээлге келбээн. Ол — өөредилгезиниге хирелиг, кичээл үзеринге-даа туралыг оол. Дүүн Яша Алдыы-Шынаада ада-иезинин аалынга баар шөлээ дилеп алгаш. Дедир кел чыткаш, бо бораанчотканда аза берген чадавас. Бирээзи бирээзинден дүвүрээзининг бодалдар Алдын-оолду олуртпастаан. Арткан кичээлдерни эрттирип каарын өске башкыдан дилээш, ол харлыг бораан аразынче базыпкан. Алдыы-Шынаага арай боорда чедип кээрге, аас-кежин бооп, Яша бажыңында олурган. Хат аяскан соонда, кады чанып келгеннер. Башкыга болуу соруг киирип, кежээлерде өскө кичээлдер шаг бээрин. А бистий-ла «беш» темдек алгаш, оолдуң амырап турганын чүү дээр! Яшаның эки киижи болуксаар күзелин Алдын-оол билип, ону өжүрбес дээш, деткип турган. Сески классты ...Тараз ажаалдазының изиг түлүк үезинде школачылар совхоз шаңынга барып, дузалажып турган. Бир-ле катап орайга чедир ажылдаашнар. Арыглаар, чүдүрер машиналарны дүүскн эзлчегге белеткеп эгелээн. Өөрү шупту чоруй барза-даа, Анай-оол лалашпазын хүнге чылаан кызылтасты, адыжыңга саарып, шөңны эргип чорун турган. «Анай-оолдуң салыы-хүүзу мында эвеспе» деп, хажыызындан көрүп турган Алдын-оол бодангаш.

Даартазында башкылар өрээлинге бир-ле киижи Анай-оолду бактай бээрге, Алдын-оол улурланган:

— Ону эчизиңге чедир көрүп ыыдавайн барбаан бис бе, эштер?

— А силер көрүп шенеңер даан. Бис дузалажыр бис — деп, Валерий Намчак-оол саналдаан.

Олут чок, чымыштыг каш чылдар эрткен. Башкыының сес бүрүзүнден Анай-оолдуң сеткилинге чаа үүлдер, бүзүрелдер өзүп орган. Сестн дооскаш, Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунга өөренгеш, Арыг-Бажынга агроном боон чанып келген. Ам бо-дур, баштай тарышкан тараазының сновун башкызынга эккелген!

Техникумнар болгаш училищелерни дооскаш, төрээн черинде чедип келген, эки херектери база чаагай сеткилди дээш, башкызынга өөрүп четтиргеин плередип чоруур аныяк оолдарның, кыстарның кайызын ол дээр!

Ынчаларга Алдын-оол Түлүшевич болгаш оон өөреникчилери суурнуң төөгүзүн, дайынның болгаш күш-ажылдың маадырларының амыдыралчуртталгазын өөренир талазыбиле эвээш эвес ажылдарны кылгылаан. Оларның бичии суурундан чоруткаш, Тываның эки тура эскадронунуң дайынчызы болуп, фронтуга тулчуп турган, амы-тынындан чарылган Хопалыг Балчыйоолдуң намдарын олар бижээнер. Өөреникчилериниң саналы-биле көдээ Советтиг күүскому фронтучунуң шаанда чурттап чораан кудумчузун ам соң ады-биле адаан.

Ындыг ажылдар класстың коллективин каттыштырарынга, өөреникчи бүрүзүнүң күзелдерин эки билип алырынга дузалап турар. Башкы биле өөреникчилерниң аразында ботботтарынга бүзүрел болгаш хүндүлел барда, уруглар башкызынга дөмей болурун күзеп чорда, ындыг класска багай өөредилгелиглер барык-ла турбас болгай.

Алдын-оол Түлүшевичиниң амыдыралынга бир өөрүшкүлүг хүн болган. Ынчан школа директору Ян-оол Оюн чүс хуу өөредилгени чедип алганы-биле ацаа байыр чедирген.

— Силерниң чедишкиниңер дээрге өөредилге-биле холбаштыр чорудуп келгениңер улуг кижизидилге ажылының түңнели-дир — деп, директор онзалап демдеглээн.

Ол бодалды Арыг-Бажы сес чыл школазынга Алдын-оол Түлүшевичиниң ажылының дуржулгазының талазы-биле эрткен район школаларының төрээн дыл болгаш литература башкыларының семинарынга онзалап демдеглээн. Башкының ажылының кол түнелэп — өөреникчи кандыг үзел-биле, сагыш-сеткилдиг болгаш угаан-бодалдың кандыг курлавыры-биле школаны доозуп, амыдыралче киргенинде болур дээрзин Алдын-оол Түлүшевич ынчан өөрүвге хөтап-катап чугаалап турган.

Ол семинарга көдээге башкының ролюнуң, оон хөй-ниити ажылының дугайында чугаа база болган. Алдын-оол бодуның дуржулгазы-биле эш-өөрүн таныштырган. Бир-ле катап ону ферма эргелекчизи Алексей Дугаржап чалаан. Саалда сөөлүнде улус кызыл-булунга чыглып келген. Школачы уругларның өөредилгезиндеп эгелээш, делегей байдалының айтырыгларынга чедир дыка ур чугаалашканнар. Оон сөөлүнде Алдын-оол партийжи даалга-биле каш чыл улаштыр фермага пропагандистеп келген. Ол фермага чүгле кичээлдер эрттирери-биле кызыгаарланмайн, бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмүн тургузуп, концерттерни болгаш шпилерни белеткеп, чонга сонуургадып турган. Башкының сүмеэн-биле библиотекэрь Көпеек Монгуш фермага удаа-дараа кээп турар апарган. А кино-чурук база доктаамал үнүп эгелээн.

Көдээге башкының ажылындаа чай чок, хүннериниң эртип турары-даа билдиртпес. Кежээликтей, школада Алдын-оолдуң баштап турары профэвилел комитединиң хуралының соонда, библиотекага кады барган бис. Башкы, кижизидикчи болуру чүүл-даа мурнунда кижиниң иниити культуразындан, билиглериниң деңнелиидеп хамаарыжыр дээрзин Алдын-оол билип, эки чаа ном бүрүзүн соора көрбейн чоруур. А бажыңынга кээрге, чаа солуннар, журналдар эндерлиг келген, маңаа чыткылаан. Оларны номчуур, өөренир болгай.

Алдын-оолдуң кырган-ачазы Шарап Серен шаанда: «Кижиниң эртеминде кызыгаар чок. Оон бир бединге үнгеш, өскезинден халбактанып апаар сен» деп, шынын сөглээн-дир ийин.

Шак орайтаан-даа бол, номчулгаже сундуккан Алдын-оол Түлүшевич Серенни көрүп ора, иштимде бодадым: «Башкы кижи хөй-хөй нарын болгаш берге айтырыгларны шиитпирлээр ужурга таваржыр-дыр. Бодунуң билиглерин хүн бүрү бедидерн, чаа үүлдерни дилеп тывары негеттинер-дир».

В. КУЛИКОВ.

Улут-Хем район.

Культура болгаш амыдырал

Бот-бодувуска

Моссовет аттыг театрның артистери биле Күрүнеевин Москвада бирги подшипник заводунуң ажылчыннарының аразында чогаадыкчы харылзаа үжен сес чыл үргүлүүлел турар.

Найыралчы ол харылзаанның эгелээнии сакты-дыр мен. Үжен чылдар. Баштайгы беш чылдар Заводтан делегация келгеш будурулгеде бот-тывынгыр уран чүүл болгүмнериниң ажылын үдуртуруп, суме кадып дузалажырын бистеп, театр ажылдакчыларындан дилээн. Ону өөрүшкү-биле хүлээп алган бис. Заводтуң шин болгүмү бистиң караавыска-ла өзүп сайзырады, ам ол дээрге хейге билдиңгир театр коллективи кылдыр чазартырган. Ол улуг херекте бистиң үлүүвүс киргенин сеткил ханышкынбиле демдеглеп болур.

Сөөлгү үеде подшипник заводунуң ишчилери Александр Островскийниң «Өөчү чок кыс», «Иэиг чүрек», Максим Горькийниң «Зыковтар», Нодар Думбадзениң «Дувүреведавай», шүлүкчү Роберт Рождественскийниң «Реквием» дээн чижектит нарын шиилерни тургускан.

Театр коллективинде япзыбүрү мергежилдерниң кижилери: шуткукчулар болгаш конструкторлар, лабораитылар болгаш хоюглакчылар, слесарьлар, контролёрлар, албанхаакчылар улуг тандыкшылбиле ажылдап турар. Дүүнгү школа доозукчузун-даа, бажының дуту моңгүннели бергеи хоочуңиу-даа — кыргаңныдаа, чалыыны-даа оон көрүп болур.

Артистер биле ажылчыннарның чогаадыкчы найыралы эгелеп турар үеде завод бичии клубтуг турган. Ам ында улуг залдыг, артистер ажылдаар өрээлдерлиг, шиидеп аңгыда өске-даа болгүмнер ажылдаар черлерлиг улуг Культура бажының тутқан. Артист мергежилди бедидерииге хамаарышкан кичээлдерни бистиң театрның эң шыырак артистери, режиссерлары эрттирип турар. Ажылчыннарның бот-тывынгыр артистери-биле Моссовет аттыг театрның уран чүүл удуртукчузу, ССРЭ-ниң улустуң артизи Юрий Завадский бо-ла ужурашкан турар.

А. Островскийниң «Өөчү чок кыс» деп шинзин ажылчын артистер белеткээн. Ук шинии бистиң театрывыста көргүзүп турар. Профессионал эвес театр коллективинге сценавысты берип турарывыс баштайгы дуржулга-лыр. Шииде ролларын чаңдык күүседикчилерии адаайн. Заводта шуткукчу Василий Голиков, техниктиг контроль кылдызының ажылдакчызы Анна Демичева черле бүзүренчиг ажыл-чанны тургузуп шыдаан. Кол рольду — Ларисаны 17 харлыг Тамара Полуяненко ойнаан. Тамара профессионал артист болур күзелдиг. Заводтуң театр коллективи улуг сценаже оруккамагазыг белеткелдиң школазы болбайн ам.

Завод бодуу театрлыг!.. Оон ужур-дузазы ажок улуг. Театр уран чүүлүн ниитизи-биле шоолуг-сонуургавас-даа кижилер бодуңун кады ажылдап турары, хөй-хөй чылдарда таныжары кижиниң оңнап турар шинзиниге ынан-ла баар, оон оюнун сонуургаар-ла болгай.

Шефтеп турарывыс заводтуң Культура бажынынга ССРЭниң улустуң артизи Любовь Орлова, РСФСР-ниң улустуң артизи Серафима Бирман ойнап чеде бээрге, олардың-биле ужуражыр дээн кижилер улуг залга безин сыкышпас болур. Артистер-биле ужуражылгалар ялзы-бүрү хевирлиг: олар шиилерден үзүлдүүү ойнаар, боттарының чогаадыкчы амыдыралын, келир үеде күзелии чугаалаар дээш, оске-даа.

Культура бажынында «Заводтуң рецензентилер болгүмү» база каш чыл улаштыр ажылдап келген. Ында инженерлер, ажылчыннар, техниктер, — белик культурлуг, театрны болгаш уран чүүлүү ханы билир, анаа янак кижилер киржип турар. Олар шиилерии сайгарып, күүседикчилерге болгаш тургузукчуларга ажыктыг сүмелерии кадып турар. Олар бистии чаа шиилериниствң белеткелии сонуургап, оларның дугайында чугаалажылгага база киржип турар. Ажылчыннар-даа, артистер-даа күшажылчы кижилер, мичээнгаш ол бистии чоокшулаштырып турар.

Бистиң театр Күрүнеевии бирги подшипник заводунуң ажылчыннарының дугайында шии белеткээр сорулгалыг. Бистиң ол бодалывыс аныяк башкир драматург Азат Абдуллиның хей-ъат киргеп. Шиинии ол бижиир. Драматург ам завод-биле, оон кижилер-биле танышып киришкеп. Оон ажыл-үүлези үре-түнелдиг болзун деп өөрээп турар бис.

Ажылчын коллектив-биле бистиң харылзаавыс моон соңгаар-даа улам бижытарында бүзүреп болур. Чүге дээрге бот-бодувуска херек бис.

Вера МАРЕЦКАЯ,
ССРЭ-ниң улустуң артизи.

ОЛЧАЛЫГ АҢЧЫ

Каа-Хемнин девискээринде ажыл-агыйларның одарлаан мал-маганынга халдап, чамдыкта оларны түүп чип турар араатан аннар эвээш эвес. Ол районнуң дуржулгалыг аңчылары оларны узуткаар дээш, үнүүшкүнниерии организастап турар.

Чоокта чаа районнуң аңнаыр-тывыш черинин хоочуң аңчызы Гаврил Ефимович Шнырев тайгадан улуг олчалыг азп келген. Ол, Дерзиг темнин тайгазындан 3 улуг бөрүнү болгаш 3 дырбактыгны какпалаш өлүргеп. Бо районнуң оске-даа тывышчылары удаа-дараа олчалыг кээп турарлар. Олар чазын бөрүлер оолдап эгелээр үеде бөрзектерни узуткаарынга база идепкейлиг киржип сорулганы салганнар.

А. САНЧАТ.

Маркалар чугаалап тур

Маркаларның күрүне коллекциязын шыгжап турар эвээш эвес чурттарның аразында Болгария кирип турар. Болгар маркаларының күрүне коллекциязы 80 чыл бурунгаар тургустунган. Ук коллекцияны Информация министерствозунуң чанында почта музейинде шыгжап турар.

1920 чылда үндүрген маркалар солун. Болгарияның улустуң шулүкчүзү Иван Вазовтуң чогаал ажыл-чорудулгазының 50 чылынга тураскаатkан маркаларны оон көрүп болур. Чогаалчыларга тураскаатkан делегейде эң баштайгы маркалар ол болган.

Шүлүк кыдыраажындан

ЧОРГААРАЛ

Эрээн ногаан ыяш үнген
Эрии черниң делеминде,
Алдар-ады моңгежирээн
Адаларга тураскаал бар.
Партияга, совет чонга
Бадыы шынчы даңгыраглаш,
Комсомолдуң биледии маа
Хөлгө тутпан ынан черим.
Улуг-Хемниң даажын дыңнап,
Чараш чечек чыдын тынып,
Уруг эшке дүшкан черим —
Чалыы чүрээм ханызында.
Аас-кежиик, хосталга дээш
Амы-тынын харамнанмаан
Маадырларның нүзел-сөруу
Базым сана боттанып тур.
Орус-тыва партизаннар
Оңмас, моңге тураскаалы —
Улузувус чаагай ады,
Уттундурбас төөгүвүс ол.

К. САРЫГ-ООЛ.

Сесерлиимге чечек тарыын

Частың чылыг хүниинде
Частың үнүп, айыраннаар,
Салгын үүнге оюн-әреп,
Сагланайндыр чайгангылаар
Черим кааны — чечектерни
Сесерликке тарып алыйн.
Шүлүкчүүнүң бодалдары
Чүглүг сөске алган ырлаар,
Чүрүккүнүң шевер холу
Чүзүн-аныг оортан шилеп —
Черим кааны — чечектерни
Сесерлиимге тарып алыйн.
Чаны биле эрткен кижи
Чарашсынар, магазынар,
Ховаганнар үжүп келгеп,
Хона дүжүп, долгангылаар —
Черим кааны — чечектерни
Сесерликке тарып алыйн.
Бирги классчы дунмаларга
Ционер мээн белээм кылдыр
Күзүн түтсүп, сөөнаар бодаан
Күзелимни боттэндырып,
Черим кааны — чечектерни
Сесерлиимге тарып алыйн.

Онаар ДОПУШКА.

Кидин хөлзеп чоргужемге...

Алдын сарыг хүниүн дээрбээн
Күлаан орта сырга кылгаш,
Айыыл моңгүн хөрелдерии
Күүрүн кылдыр хуулдургаш,
Ынакшылым ажыдар дээш,
Ылап черле дилиимээн мен.
Чүге дизе аалдарывыс
Кады, кожа чораан болгаш
Чүректерде чажыды чок
Алышкы дег апарган бис.
Анай чаштан найыралга
Анчыг ышкаш сагындырган.
Ыры-биле чалгынналгаш,
Ынакшылым сөглептер дээш,
Кидин хөлзеп чоргужемге,
Кижиге сен барып-алдың —
Кыдырыктыг карактарың
Кылаң чаштар тегеттээнин!

Л. МОНГУШ.

«Телевидение»

АПРЕЛЬ 24-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.10—Уругларга. «Михаэла». Мультфильм. 19.20—«Ниителел амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 19.50—Телефильм. 20.20 —«Школа, ог-бүзе, хөй-ниити». Дамчыдылга. 20.50—Киноочурнал. 21.00—Телемедээлер. 21.15 —Чарлалдар, реклама. 21.20— «Бистиң валчывыс». Дамчыдылга.

ааар

Бүгүн республикага бүргеп, аязыр, чагбас. Барыын чүк утланыштыкының хаттың дургени секундада 10—14 метр чедер. Агаарның температуразы 3—7, эрткеннерынга 8—12 градус чыдыг даглыг районнарга 3—7, эрткеннерынга 8—12 градус чыдыг болур.

Кызылга адыр булуттаар, чагбас. Хаттың күжү секундада 10—14 метр чедер. Агаарның температуразы 8—10 градус чыдыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЯ.

КИНО

АПРЕЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Херээженнер оюнда чок» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Нала кудумчузундан келген оолдар» 15.00, «Сагыш ышкаш чүве кайдал» 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Рустам биле Сухраб» 15.00, 20.30; «Өөчүлүг куда» 16.50, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ээй, Кроха!» 9.00, 11.00, 12.50, «Чедер чери —Чер» (2 серпязы катай) 14.40, 17.40, 20.40 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-21, пропагандз кылдызының 23-54, карыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи ажылырга кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көдээ ажылагый кылдызының 21-47, улетпүр кылдызының 22-64, чаагай кылдызының 31-27, информацияга база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун неделяда 6 катап үнер. Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1232.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиинин Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиинин типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00572.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнделгеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
АПРЕЛЬ
25
СРЕДА
№ 37 (9173).
Өртээ 2 кеп.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МАРШАЛЫ ЭШ СЕМЕН МИХАЙЛОВИЧ БУДЕННЫЙГА

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хамаатты дайынның маадыры, Совет Чепсектиг Күштериниң идепкейлиг болгаш шылгараңгай тургузукчуларының бирээзи, Силерниң төзан харлаан хүнүкерде Силерге изиг байыр чедирип тур.

Силерниң ажыл-чорудулгаңар — эрес-дидим болгаш маадырлыг чорумтуң, Коммунистиг партиягa, совет удуска, коммунизминиң херээнге кызыгаар чон бердиниишкинниң төлептиг үлегер-чижээ боон турар.

Эргим Семён Михайлович, Силерге, эки надыкшыларды болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң чаагай чоруунга хөйхөй чылдарда чурттаарыңарны чүректиң ханызындан күзеп тур бис.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ. ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ. ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МАРШАЛЫ С. М. БУДЕННЫЙНЫ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет күрүнениң болгаш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң мурнунга ачы-харыылаазы дээш база төрүттүнген хүнүнден баар төзан харлааны-биле хөлбаштыр Совет Эвилелиниң Маршалы Семен Михайлович БУДЕННЫЙНЫ ЛЕНИН ордени-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ.
1973 чылдың апрель 24.

МАЙ 1-ге УТКУШТУР

ГТО-НУ МАССАЛЫГ БОЛДУРАР

Амгы үениң әрбем-техниктиг бурумчаар дениилгези, улустуң культурлуг деңнелиниң бедээни-биле чергелештир ажыбүрү назы-харлыг кижилерни хаара тудар, дужаар нормаларының нетелделеря мурнукузундан бедик чаа күш-культура комплексизин тургузарын амыдырал берген келген. Ынчангаш 1972 чылдың март 1-деп ГТО-ныӊ чаа комплексизин бистиң чуртувуска боттандырып эгелээн. Бо болза совет күш-дамыр кижизидилгезиниң программазыг үндезини болур.

Баштайгы чылдың түңнелиндем аъмрга, Бүгү-эвилелдиң чаа күш-культура комлексиң калбаа-биле иептерел, амыдыралче ханылап кирип, кижилериң омак-сергек, надык-шыырак болурунга база будурукчулуг ажылдаарынга, чедишкинниг өөренирииге дузалап турар.

ГТО-ну иептередир дугайында партия болгаш чазактың үндүрген чугула шиитпирлериниң соонда спорт-массалыг ажылдың деңнели элээн бедээ. Ону пропагандалап иептедиреринге партия, совет органнар, профэвилел, комсомол болгаш күш-культура организациялары, ДОСААФ комитеттери идепкейлиг киржип турар. 1972 чылдың апрель 17-де СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели ГТО-ныӊ чаа күш-культура комплексизин республикага иептередир хемчеглер дугайында доктаалды хүлээп алган. Бо чугула ажылды күштедиреп, ону калбаа-биле пропагандалаар хемчеглерин ажылдап кылырын партия хооррайкомнарынга, райхооркүүскомнарга, облпрофчөвүдеге, ВЛКСМ обкомунга, республиканың күш-культура болгаш спорт, ДОСААФ комитеттеринге, хамаатты кампалал штабынга болгаш өске-даа организацияларга ол доктаалда дааскан.

Ук доктаалды боттандырар талазы-биле боттуг хемчегленя чер болганга ан чоруткан. ГТО-ныӊ нормаларын дужаарыга белеткелди болгаш хүлээп алыр комиссияларын тургускулаан. Олар эрткен үениң дургузунда чамдык ажылдарны кызган. Оон түңнелиниде 1973 чылдың январь 1-де мелээ ёзугаар алырга, бистиң республикада 3922 кижи чаа комплекстиң нормазын күүсеткен. Бо ажылды Кызылдың чамдык будурукче, өөредилге черлеринде, «Тыва кобальт» комбинатта, Таңдыда өске черлерден дээре организастаан.

ГТО-ныӊ нормаларының кышкы хемчеглерин дужаарынга ажылачы чонну калбаа-биле киириштирер хемчеглерин эрткен кыжын ап чоруткан. Анаа профэвилел-комсомолдуң хаак кросу вол рольду ойнаан. Оон бирги, ийиги чадаларының маргылдааларынга үлетпүр, тудуг, транспорт коллективтериниң, албан организацияларының, өөредилге черлеринин, колхозтарының болгаш совхозтарының дыка хөй спортчулары киржип, ГТО-ныӊ нормазын чедишкинниг дужааганнар. Спортка хандыкшылдыг, талантылыг аныяктар хөй-биле илерээн. Оларга Николай Чуруто (Улуг-Хем), Александр Комендант (башкы училишезин), Александр Бабкин (Хову-Аксы) болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Профэвилел-комсомолдуң хаак кросу Кызылга, Хову-Аксыга, Улуг-Хемге, Таңдыга организастыг эрткен. Найысылалга хаак маргылдаалары баштай коллективтерге, оон соонда адырлар аайы-биле профэвилел обкомнарынга, совлуңде оларның аразынга эрткен. Анаа хөй кижилер киришкен, оларның дыка хөйү ГТО-ныӊ хаак талазы-биле нормазын күүсеткен алган. Таңдының Бай-Хаак суурга профэвилел-комсомолдуң хаак кросунуң ийиги чадазының маргылдаазының түңнелинде 158 кижи күш-культураның чаа комплексизиниң нормазын дужаагаан, оларның инитинден 80 кижи алдын демдектиг нормазын күүсеткен.

ГТО-ныӊ чаа комплексизин иептередир талазы-биле чамдык хемчеглер алдынган, ынчалза-даа ол улуг ажылдың чугле эгезии-дир.

ГТО-ныӊ хаак талазы-биле нормазын дужаар ажылды Өвүр, Тожу, Эрзин, Барыын-Хемчик районнарга, Ак-Довурак хоорайга четпес организастаан. Моон алгаш көөрге, бо черлерде партия, совет болгаш хөй-ниити организациялары бо күрүне ужур-дузалыг чугула хереги чедир үнелеевейн турар. Кызылдың даараныла комбинадында, ураи чүүл үчилишезинде байдал база-да шоолуг эвес.

Хаакка маңнаарыйын республика маргылдаазының түңнелинден алырга, көдээ спортчуларның киргүзүүдери дыка куду. Районнарда хаакчыларның белеткелинче кичээнгей салбайн, секцияларны организаставайн келгении ол бадыткан турар. Бо четпести чайладып болурунуң арга, нурлавырлары бистe бар.

ГТО-ныӊ чаа комплексизин иептередир талазы-биле чамдык даар, бо талазы-биле мурнакчы ажылдыг коллективтериниң дүржулгазын иептередири болгаш кесик агитацинны ажыглаары бистe негелдете четпес.

1973—1974 чылдарның дургузунда ССРЭ-ниң улустарының үшкү кышкы спартакиадазын эрттиреринге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитедин шиитпирлээн. Оон кол соруглазы совет кижилерни спортуң кышкы хевирииге үргүлчү киржириинге хаара тудары, ГТО-ныӊ нормаларын дужаарынга оларны белеткээри болгаш спортчуларның мергежилин улам бедидери болур. Ынчангаш аңаа идепкейлиг киржири-биле белеткелди амдыгаштан эгелээри чугула.

ГТО-ныӊ нормаларын дужаары кампания, түр үениң хереэ эвес. Кадык кижи бүрүзү чаа комплекстиң нормаларын дужаарынче чугле кирер эвес, харын спорт хереэнге доктаамал киржир ужурлуг. ГТО-ныӊ чаа комплекизи ажылы чоннуң болгаш аныяктарның ажылга база өөредилгеге идепкейин бедидер, Төрээн чуртун камгалаарынга белеткээр.

Спорттуң чайгы сезону келген. Ынчангаш стадионнарны, шөлдерни ГТО-ныӊ нормаларының чайгы хевирлерни дужаарынга таарымчалыг кылдыр дерип хылыр, оларны кесиктиг агитация-биле дерип. Чаа күш-культура комплексизиниң ужурдузаазын чон ортузунга доктаамал пропагандалаар, оон нормаларын дужаар кижилерниң белеткелин экижидеринче ынчаңгай салыр. ГТО-ныӊ нормаларын дужаарының белеткелин болгаш маргылдаалар эрттирериң баш бурукчаар планнаар. Бо бүгүнү спорт болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларга амыдырала боттандырар сорулгалыг. Анаа чер-черде партия, совет органнар чогуур деткимчени болгаш дузаламчыны хүн бүрү көргүзер хүлээлгелиг.

ГТО-ныӊ нормаларын дужаарын массалыг болдурар дээш ажылдаары — бүгү-ниитиниң хереэ.

НИИТИЛЕЛДИҢ ПЛЕНУМУ

Дүүн, Политиктиг чыдыышкын бажыңында республиканың «Билиг» ниитилелиниң III пленуму болуп эрткен. Анаа «Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында салдынган сорулгаларны күүседиринче ажыктыг чонну эвилелдээринге лекцин пропагандазының ролюнуң дугайында» иletкелди республиканың «Билиг» ниитилелиниң баштаар черииниң даргазы В. А. Копеел кылган.

Иletкелге хамаарыштыр саналдарны Кызыл хоорайның «Билиг» ниитилелиниң баштаар черииниң даргазы О. А. Толгар-оол, Ак-Довуракта «Билиг» ниитилелиниң эге организациязының даргазы Т. С. Казанцева, Чаа-Холдо «Билиг» ниитилелиниң эге организациязының даргазы, хоочун лектор В. С. Кызыл-оол, Тес-Хемниг «Билиг» ниитилелиниң баштаар черииниң даргазы Т. Ч. Ликтан болгаш өскелер-даа берген.

Пленумнуң ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң секретары Г. Ч. Ширшин киришкеш, доктаамалды түвө чугаалаан.

Республиканың «Билиг» ниитилелиниң харыысалгалыг секретарынга С. И. Шуклинни пленумдан соңгаан.

Мурнакчы коллективтерде

Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының бирги кварталында Эрзин районна «Чаа орук» колхозтуң Кочетов аттыг сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери күрүнеге сүт садар онаалдазын 206 хуу күүсеткеш, районга социалистиг чарыштың бирги черин алган, коллективке СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчилер вымпелин тывыскан.

Коллективтиң саанчылары болгаш кадарчылары бирги кварталдың түңнелдерин чугаалашкаш, моон соңгаар улам эки ажылдарын дүгүрүшкан. Ийиги кварталдың күрүнеге сүт садар планныг онаалдазын июнь 20-де күүседирин саанчылар хүлээнген. Бо хүнге чедир фермада 89 инек төрээн, оон бызаалары менди.

Колхозтуң Соян Алдын-оолга удуртқан № 1 хойжу бригадазында 2816 хөй төрээн, оон 2826 хураган алынган. Бригада төрүүр чүс хойга онаалтыр ам белии 92 хураганны менди дорукчуруп турар. Хойжулар Ч. Шулуу, М. Дапаа, Д. Каржал, Б. Сагаачы, Б. Бумбажай төрээн малының чаш төлүнүң чаңгыс-даа бажын хораттпаан. Бо бригадага алдар болдуруп, районнуң Күш-ажылчы алдар түгүн болургеи.

Мурнакчы коллективтер Май бирии күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш ажылдап турарлар.

А. АРАКЧАА.

ХҮН КЕЛГЕН ТУДУМ-НА

Улуг-Хем районда часкы хову ажылдары хүн келген тудум-на калбарып турар. «Ак-Туруг» совхозтуң Аймырлыгда ееш, Улуг-Ховуда дөрт агрегат ажылдап, баштайгы ийи хүн иитинде 1100 га черии шыгын базырган. Ында тракторист Балчыма Контар-оол, Кечил-оол Биледий-оол, Докмит Партизан олар эки ажылдап. Май мурнунуң социалистиг чарыжының мурнакчылары болуп турарлар.

«Пайырал» совхозтуң Шанчы бригадазында алды агрегат 500 га черии илиртээн.

К. МААДЫ.

ЭЛЕГЕСТЕ АЖЫЛ-ИШ ТҮЛҮК

Таңды районда «Элегес» совхоз беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында 8550 гектар черге ыяштыг чорудар. Оон 3950 гектарын кол культура болур кызыл-тас аалдаар. Совхозтуң тараажылары шык базырыышкынын организастыг чорутканнар. Ол ажылга социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Иван Колгуин, Николай Подшивалов, Владимир Кыргыс, Николай Дрючков олар чоруп турар. Ылгырбелиг трактормга шык базырарының нормазы аалчеде 60 гектар турда, мурнакчы механизаторлар 80—100 гектар чедир күүседип келгеннер. Шак мындыг ажылдың түңнелинде илиртээшкин чогуур хүүсаазында доозулган.

Бо хүннерде совхозтуң ховуларында чер андырган тракторларның даажы ыяштыг. Бо ажылга Хертек Хелин-оол, Түлуш Белек-оол болгаш өске-даа механизаторлар ышлараан турарлар.

«Элегес» совхоз бо чылын сүттатыр черге 350 гектар кукуруза, 2170 гектар хөй чылдыг сигең, 100 гектар картофель, 400 гектар кукуруза болгаш 20 гектар ногаа аймаа тарыыр. Сүттатчыларның дөрт-дөрт кижи составтыг тос звеновзу организастаттынган. Олар бугалар уннарынга тырылган алединии болгаш иринии аштап дооскаш, шөлдерии суттарып эгелээннер. Бо чылын совхозтуң 3000 ажыг гектар сүттаттыг чери бүрүн ажыглаттынар. Сүттатчы звенолар түс-түзунда онаалдалыг. Олар бот-орунга-чарыглалыг. Александр Оюн, Виктор Оюн, Григорий Овчинников болгаш өске-даа дурзулгалыг звено удуртукчулары бир гектар черге онаалтыр 15 центнерден эвээш эвес дүүгүтү алырын шиитпирлээннер.

Совхозтуң ховуларында ажыл-иш түлүк: механизаторлар-даа, сүттатчылар-даа ышла. Оларның аразында Май мурнуңуң социалистиг чарыжы калбарган, байырлал бүгүүдүүр түңнели үнер ол чарышка оларның чедишкинниг болуру чугаалыг.

Н. ВАҢЬКОВ.

СУГГАРЫЛГА — МАГАДЫЛАЛ

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының чаагай дүүгүдүп өстүрүп алырынга часкы суттарылганы чеп ажыттаары чугула дээрии чөөнхемчикчилер эки билип турар. Бо чазын районнуң ажыл-агыйларынга шиитизи-биле 4300 гектар тарылга шөлүн суттарары көрдүнген. Ангы хүннерде ол ажыл хову-шөлдерде белеткелдиг эгелээн. Районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында 169 кижи суггарылгада хаара тутгунган, 1235 гектар чер суггартынган.

Тус-тус ажыл-агыйлардан ону эки чорудуп киргеи черлерге «Сүт-Хөл» совхозту алап болур. Анаа чазын шупту 1596 гектар тарга шөлүн суттарар. Бо хүннерге чедир 30 суттарыкчы 460 гектар шөлдү суттарган. Суттатта ажылдап турарларны совхоз ирекшизиз дериг-хереклеби-биле болгаш ишк-хеп-биле эки хандырган.

Районда аң-не хөй — 2309 гектар шөлдү чазын суггарар «Алдан-Маадыр» совхозтуң суттарыкчылары бо хүннерге чедир 200 гектарны суггарып дооскан. Ында 44 дүржулгалыг суттарыкчы ажылдап турар.

Чөөн-Хемчикте суттарылгага хереглээр техниканың ажыгдалы эки. Ылаңгыя СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта чашкынналдырып суттарар машиналарны ажыглаи эгелей берген. Ында бо хүннерде ДТА-100М дээр 3 ширии агрегат ажылдап турар.

Биетиң корр.

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

Барыын-Хемчик районнуң земдырал хандырылга комбинадының ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг чылының бирги кварталында чонга ачы-дуза чедиреринии даалгазын 101 хуу, оон иштинде көдээ чоннуң хандырылгазын — 101,7 хуу күүседип, планнаи ажыр 570 рубльдии бараанныг продукциязын будурген. Апрель айның баштайгы он хонуунуң планын база ажыртан.

Байырлалга утказутур бөдиткен социалистиг хүлээлгелерии күүседир дээш үнүүшкүнүүт чурук тыртыпар В. Шмаенков, хереэжен улус хеен даарар цехте даараныкчылар А. Сенокосова, А. Бурланова, А. Хицкова, быжыкчылар Ш. Даваадай, Д. Монге-Баир олар эки ажылдап турарлар.

Т. ТЮЛЮШ.

ПАРТИЯ БИЛЕДИН ТЫПСЫП ТУРДА...

Улуг-Хем районнуң партия организациязының амыдыралында чугула болуушкун — партия документилерии солууру эгелээн. Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш районнуң коммунистери идепкейлиг ажылдап турар. «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилери бирги кварталда мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле кескү чедишкиннерлиг болган. Ажыл-агыйга СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчилер Кызыл тугун тывыскан. Партдокументилерни солуурун бо совхозтан эгелээн.

СЭКП райкомунуң бюро кежүүнери, кандис эргелекчилери олуржуп турда, ажылагыйның хөнжузу М. С. Чашоол, кол зоотехник И. М. Матвеенко, хоочун ишчи, персоналдыг пенсионер Б. Д. Сереэжикпей оларга партия кежигүнүнүң чаа хевириниң биледии партия райкомунуң бирги секретары С.К. Буянды байырлыг байдалга тывыскан.

— Партия кежигүнүнүң чаа биледии районда бир-ле дугаарында алыр аас-кежиктиг болдувус. Улуг Ленининиң партиязывың адын карак огу дег камгалап, оон шынныг хереэ дээш моган-шылаг чокка туржур мен. Совхозтуң экономиказын быжыглаар дээш ажылдаарын хүлээшиир тур мен — деп, хөйжу эш Чаш-оол партияның кызыл биледии хүлээп ап тура чугаалаан.

Совхозтуң кол зоотехниги И. М. Матвеенко В. И. Ленининиң овур-хевирии сиилбин чураан партия документизин хүлээп алгаш, моон соңгаар иитинии малының баш санын өстүрер, оон продуктулуг чорууи бедидер дээш улам кызымак ажылдаарын аазаан.

Совхозтуң хоочун ажыл-ишчизи, идепкейлиг хөй-ниитичи, персоналдыг пенсионер Б. Д. Сереэжикпей биледии ап тура, өөрүп четтиргенин илереткен.

Д. АРАКЧАА.

ЧУРУКТА: СЭКП райкомунуң бирги секретары С. К. Буяндының коммунист Б. Д. Сереэжикпейге партияның чаа биледии тыпсып турары.

Г. АФАНАСЬЕВТИҢ фотозу.

БОТ-БОДУНГА АЖЫКТЫГ

Чарышты хынап тур бис

Чарыштыг кожа районнар Улуг-Хем биле Чөөн-Хемчиктиң ажыл-ишчилериниң төлээлекчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг чылының баштайгы кварталын түңнешкен. Түңнел үндүрерде бот-боттарының аразынга төлээлер солуушары оларның эки чаңчылы апарган. Бо удаада Чөөн-Хемчиктиң көжалының ажлучылары болганнар.

— Бистиң коллективнис бо кварталда кол көргүзүү болур чүүк соөртүрүүнүң планныг онаалдазын 18 хуу ажырып, чүүк эргилдезиниң болгаш пассажирлер дажыглаарының планчын база-ла ажыр күүседип алган. Чалазына автоажылагыйында техника эдилели мурнундаагызындан дыка экижээн, коллективтиң сагыпга-чуруму бедээн. Кожаларывыс силерниң-биле аравыста чарыш ыяңыг чедишкиннерлиг болурунга биске улут дузалыг болган — деп, ажылчыларның төлээлериниң бирээзи Чадаамаңның автоажыл-агый черииин начальнигы Б. Ф. Изосимов Шагаан-Арыг АТБ-зиниң коллективи-биле ужуражышкынга сес ап чүве чугаалаан. Социалистиг чарыштың керээзинии бо пункт талазы-биле тиилектиг чиги чадаанажылар болганы ол хуралга илереэн.

Даразыында ажылчылар районда мурнакчы коллективтерниң бирээзи «Найырал» совхозтуң Кара-Тал сүт-бараан фермазынга чораан. Фермаңың ыяшл-будунунга болганхуралга СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары С. К. Буянды биле СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары Ш. Д. Куулар чарыштыг ийи районнуң ажылчылери бирги кварталда канчаар ажылдаанын түңнеп, анализтээннер. Ылаңгыя көдээ ажыл-агый талазы-биле ийи кожаларның кайызы-даа ачырдачыр чедишкиннерлиг болганын секретарлар дыңнадырга чыыланнар алыш часкыланкынныг уткаан. Мал продуктуларын будурери болгаш белеткээри кескүү-биле өскен.

— Бистиң малчынарывыс кышкы үеде малдан алыр продукцияларны кудулатпас дээш эрестиг демисешкен. Эът будурерин эрткен чылдың бо үеиинге болдаарга 48,1 хуу өстүрген бис. Силериимнде ол база-ла 15,2 хуу өскен-дир — деп, ажылчыларның төлээлерин баштап чораан эш Куулар түңнээн.

— Ындыг болза-даа, бөгүнгү ужуражыш турарынар — кара-талчылар ышкаш районнуң шалыпчы саанчыларының сүт-кудулуун ачызында биске сүт болгаш эът садарының планныг онаалдазының күүселдези кожаларывыстан ажыл турарын айтыр херек. Улуг-Хемчилер бирги кварталда күрүнеге сүт садарын 128, эттикии — 118 хуу күүсеткен. Кожалар база-ла оларны ажыр күүсеткен, ынчалза-даа биске 2—2 хуу чедирбээн — деп эш Буянды хуралга дыңнаткан.— Ажыы-биле чугаалаарга, бо чылдың баштайгы кварталында бистиң көргүзүүлериивис колдуунда деп болган деп түңнелге келдивис, -эштер. Ылаңгыя малдың баш санын өстүрер талазы-биле чедишкиннеривис-даа, четпестеривис-даа деңзи чайбаан. Анаа чижек кылдыр, эрткен үш айда төрүүр чүс баш малга онаалтыр Улуг-Хем 16 бызаапы, 62 хураганны менди алган болза, Чөөн-Хемчик—11 бызаапы, 77 хураганы алганын көргүзүп болур. Шээр мал кайы-даа районда хорлачага тавармышпаан, оон баш саны өскен, а мыйыстыг бодаг малдың баш саны эрткен чылдың бо үезинге тургунунга Чөөн-Хемчикте — 39,3 хуу, Улуг-Хемде—14,9 хуу четпеен барган болуп турар—деп, ол уламчылаан.

Ол ышкаш үлетпүр продукциязын сэйгарарының планын Чөөн-Хемчик район 106,7 хуу, Улуг-Хем — 100,8 хуу күүсеткенин ол эштер демдеглээн. Сайгарган продукцияның өзүлдезин Улуг-Хемде 13,8, а Чөөн-Хемчикте — 9,9 хуу болган.

Кара-Тал сүт-бараан фермазының коллективиниң мурнундан С. Ш. Самый-оол аалчыларга байыр чедиргеш, боттарының бирги кварталда чедишкиннерин дыңнаткан.

— Бистиң коллективтиң кежигүннери бо чылын сүт саалдазын кышкы үеде кудулатпас дээш боттарының аразында чарышты мурнундагызындан дээре чоруткан — деп, Сат Шөмбүлович чугаазын эгелээн.—Бир саар инекке онаалтыр эрткен чылын бо үеде ферма 268 кг сүт сагган болза, а бо чылын 89 кг хөйүү саап алган бис. Шупту бирги кварталда бистиң саап алган сүдүүс 114 тонна 468 кг, азы эрткен чылдың бо үезинге деңнээргe, 12 тонна 840 кг сүттү хөйүү сагган. Дэмдин Чечек Конзап Чолдак-Оң, Түлуш Шогжал, Санчат Дайыыкыс олар саанчылар аразынга калбарган чарышка тиилекчилер болуп шылгараан. Фермаңың коллективи кварталда сүт будурер планын 127, ону күрүнеге садарын 147 хуу күүседип алганы чогум-на бо мурнакчылар ышкаш шалыпчыларның ачызында чедип алдынган. Чаржып турарывыс район-биле түңнелдериниң элээп чедишкиннерлиг болганынга бистиң ферма коллективи төлептиг үлүүн киргеи — деп, ферма эргелекчизи демдеглээн.

Аалчылар, районнуң удуртукчулары болгаш корреспондентилер Кара-Тал сүт-бараан фермазының саанчыларының, кадарчыларның ажыл-ижибле таныжып, кажаалары кедий көрүп, чурттарга бажыңнарынга барын киргилээн. Оон ынай олар Шанчыда, Аймырлыгда хову турлагларын база сонуургаан.

Чаржып турар ийи районнуң төлээлери бирги кварталды түңнээни дег, чарышты мынчаар хынажыры бот-боттарынга ажыктыг дел демдеглээн моон соңгаар ийи район тус-тус ажыл-ишчилериниң база коллективтериниң аразынга социалистиг чарыштарының керээлерии чарып, организастаарын практикалаары ажыктыг дел дугурушкан.

О. НАМЧЫЛАК.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ГФР-ЖЕ АЯН-ЧОРУУНУҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ныӊ Чиигиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежнев ГФР-ниң федеральдыг канцлери В. Брандтыңның чалаанын ёзугаар Германияның Федеративтиг Республиказынче аян-чорук кылыр. Аян-чорук бо чылдың май 18-тен 22-ге чедир болур деп турар.

Л. И. БРЕЖНЕВ АМЕРИК СЕНАТОРЛАРНЫ ХҮЛЭЭП АЛГАН

СЭКП ТК-ныӊ Чиигиие секретары Л. И. Брежнев апрель 23-те Кремльге АКШ-тың сенадының садыг талазы-биле комиссиязының кежигүннериниң В. Хартке, Г. Кэннон, Ф. Мосс, Дж. Пирсон, Г. Бейкер, Дж. Билд болгаш Р. Гриффин составтыг белүүн хүлээп алган.

Беседа үезинде Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарының аразынга харылзаалардың, ол ышкаш садыг-экономиктиг харылзаалардың хөгжүдериниң хөй-хөй айтырыглары чугаалашкан.

Л. И. Брежнев Каттышкан Штаттар-биле садыг-экономиктиг харылзаалар-ны калбартып, быжыглаарынга Совет Эвилелиниң беленин демдеглээш, ону быжыг үндезин-биле, үр куусаа дургузунда чорударының чугулазын айыткан. Ол болгаш өске-даа адырлар талазы-биле совет-америк харылзааларны чүгле дең эргенин болгаш кайыкайызынга-даа ажыктыг болурунуң принциптеринге кылып болурун оң база онаалап демдеглээн.

Америк сенаторлар боттарының талазындан садыгны болгаш ССРЭ биле АКШ-тың аразынга экономиктиг харылзааларның өске-даа хевирлерин хөгжүтсе чогуурун илергейлээн. Беседага ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, СЭКП ТК-ныӊ Чиигиие секретарының дузалакчызы А. М. Александров олар киришкеннер.

„ЛУНОХОД-2“: ПРОГРАММАЗЫН КҮҮСЕТКЕН

Ырак космос харылзаазының төвү. (СЭТА). Боду чоруур «Луноход-2» аппаратты дөрткү ай хүнүнде ажылы доозулган. Ол үени аппарат болза Лемонье кратериниң мурнуу кезээзе ханы чарык оңгарны шинчилүүрүнге эртиргеп.

Боду чоруур аппаратты ай хүнү эгелеп турда, ук оңгарның чанынга четкеш, оон «барыын эрии» дугаар мурнуу чүкче, а оон соонда — төөн таланы деңнелчек черге үүлү келгеш, ону кырладыр солгу чүкчө шимчээшкинии үргүлчүлээн.

Боду чоруур аппаратты эртер оруктары берге болган. Оон орунга ийиүш метр хемчээлдиг даштар-биле шыптынган болгаш хөй санныг оңгарлар база тавармышкылаан.

Луноходтуң доктаашкыннарының үезинде телевизия камераларының дузазы-биле оңгарны ыяшпинчилеп көрген болгаш оон кыдыгларын, дүвүн телескоп-биле чурукка тыртыпган.

Даштарның магниттыг байдалын шинчилээр үеде боду чоруур аппарат оңгарның кыдыынган 500 метр ырааи болгаш эрткен орууи таварбышаан, дедир оон келген. Ындыг аргабиле магниттиг хемчээшкиннерни чазыг чокка кылып болур. Оңгарның кыдыгларындан 150—200 метрде даштарның магниттиг шынары улгадып турары ол хемчээшкиннериниң түңнелдеринден көстүп турар.

«Луноход-2»-ниң айга ажылдап эгелээн үезинде бээр эрткен ниити оруу 36200 метр болган.

Апрель 22-де кылыглаан харылзаа сеансыларының үезинде айның ол девискээринге май 7-го чедир үргүлчүлээр дүнеге боду шимчээшкинии хереккелии тавармышпыр тургускан.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГЛЕР БОЛГАШ ХАРЫЫСАЛГА

Бистиң районда үлетпүр адырларында чәрби ийи дээди, 65 тускай ортумак эртемниг специалистерниң иштинде 25 коммунист бар. Олар ук черлерде партийжи өзек боон турар.

Беш чылдың баштайгы ийи чылында районуң үлетпүр бүдүрүлгелери продукция бүдүрелиниң база сайгарарының планын чедиишкиннииг күүсетиен, тодаргайларга, 571 муң рубльдиг продукциязын пландан ажыр сайгарган. Планныг онаалдаларны күүседир талазы-биле Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң Чадаана участогу, тараа хүлээп алыр чер, «Сельхозтехниканың» район каттыжышкыны, районуң амыдырал хандырылга комбинады эки ажылдаан. Оон-биле кады көжүп чоруур 463 дугаар механизастаттынган колонна тудуг-монтаж ажылының талазы-биле планын чедиишкиннит күүседип турар.

Районуң чер-черде партия организациялары инженер-техниктиг ажылдакчылар техниктиг дешилгеге талазы-биле салган сорулгаларын күүседирииче, күш-ажылды эртемге үдезилеп организастарыиче, бүдүрүп турар продукциининг шынарын экижидериие утланган ажыл-чорудулгазын билдилиг башкарып турар.

Хөмүр-даш участогунуң коллективи (начальниги А. Осин, партия организациязының секретары С. Потехин) инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле ажылды эки тургускан. Коллективтиң инженер-техниктиг ажылдакчылары партия, профсоюзтар организацияларының, чаа техниканы шиҥгээдип ажыглаарының, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидериниң, продукциянын бот-үнезин чиҥгедириниң айтырыгларын чедиишкиннииг шиитпирлеп турар.

Бо бүдүрүлге бедик бүдүрүмчүлүг экскаваторларны, мук рубльдиг продукциязын пландан ажыр сайгарган. Планныг онаалдаларны күүседир талазы-биле Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң Чадаана участогу, тараа хүлээп алыр чер, «Сельхозтехниканың» район каттыжышкыны, районуң амыдырал хандырылга комбинады эки ажылдаан. Оон-биле кады көжүп чоруур 463 дугаар механизастаттынган колонна тудуг-монтаж ажылының талазы-биле планын чедиишкиннит күүседип турар.

Районуң чер-черде партия организациялары инженер-техниктиг ажылдакчылар техниктиг дешилгеге талазы-биле салган сорулгаларын күүседириие, күш-ажылды эртемге үдезилеп организастарыиче, бүдүрүп турар продукциининг шынарын экижидериие утланган ажыл-чорудулгазын билдилиг башкарып турар.

Хөмүр-даш участогунуң коллективи (начальниги А. Осин, партия организациязының секретары С. Потехин) инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле ажылды эки тургускан. Коллективтиң инженер-техниктиг ажылдакчылары партия, профсоюзтар организацияларының, чаа техниканы шиҥгээдип ажыглаарының, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидериниң, продукциянын бот-үнезин чиҥгедириниң айтырыгларын чедиишкиннииг шиитпирлеп турар.

Бо бүдүрүлге бедик бүдүрүмчүлүг экскаваторларны, бульдозерлерни болгаш техноогутут транспортту ажыглап турар. Механизаторларның совсаал чок ажылын хандырар, хол-биле кылыр аар ажылдарны чиҥгедир сорулгабиле бүдүрүлгеде биче механизацияны база ажыглап турар. Ынчангаш ол бүдүрүлгеде ажылдың 99 хуузу механизастаттынган. Ук бүдүрүлгеде техниктиг информациинын болгаш экономиктиг авалиэтиг бюрозу доктаамал ажылдап турар. Ол-ла бүгү хөмүрлериниң түҥнелиндe Каа-Хеминиң хөмүр-даш разрезиниң Чадаанада участогу күүрүне планын үргүлүг ажыр күүседип турар. Разрезте партия организациязы инженер-техниктиг ажылдакчыларның отчёттарын партия хуралдарынга ап, оларның ажылын үргүлүг контрольдап турар.

№ 463 механизастаттынган колоннада партия организациязы ук бүдүрүлгениң удуртукчулары-биле техниктиг дешилгеге тускай эртемниглерниң ролюн бедидериниң айтырыгларын шиитпирлеп турар. Партияның район комитеди колоннаның тускай эртемниглериниң мурнунгу бо чылын бетон хоюдугларын болгаш эзилдиргилерни хол-биле белеткээрин солаап, ону механизастыг арга-биле чорударын чедип алырының талазы-биле даалганы берген. Ук колоннаның инженер-техниктиг чогаадыкчы ажылдакчылары ол даалганы күүседип киришкен болгаш амгы үеде тудуг-монтаж ажылының элээн хөй хевирлерин механизаставарын боттандырган.

«Транссельхозтехниканың» автотранспорт бүдүрүлгезинде (начальниги эш Дуреев, партия организациязының секретары эш Селиң) тускай эртемниглериниң өзүлдезиниче улут кичээнгейни салып турар. Ук бүдүрүлге техниктиг болгаш экономиктиг билии шырак кижилерни ажылдың эң шиитпирлиг участокторында таарыштыр тургускан. Чижээ, дээди эртемниг үш специалист—кол инженер, улуг экономист болгаш автоколонна начальниги болуп ажылдап турар.

Бистиң районда бодунуң чогаадыкчы ажыл-ижи-биле чонуң хүндүткелин чедип алган тускай эртемниглер хөй. Оларга хөмүр-даш участогунуң начальниги эш Осин, ыяш ажыл-агый черинiң кол инженери Н. Каменев, райпо даргазы Д. Сат, «Сельхозтехниканың» район каттыжышкыныныың кол инженери В. Куулар, хлеб заводунда будүрүлге кылдыныың эргелекчизи К. Донгак, харылзаа белдириниң начальниги В. Камзалаков болгаш өске-даа хөй эштер хамаарыжыр.

СЭКП райкому, партияның чер-черде организациялары шиҥгээдирии болгаш чаартыкты, чогаадыкчы сананы идип үндүрериниг идепкейлиг киришкен турарын чедип алыры болур.

Партиянын XXIV съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның оон дараазында болган Пленумнарының доктаалдарын күүседир, чогаадыкчы идепкейни кодүрер, будүрүлге черлериниң удуртукчуларын ыяа парторганизациялар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар бодунуң будүрүлгезиниң үндүрүп турар продукциязының шынарын экижидериниң хемчеглерин албайн турар. Бистиң районуң тудугжулары тудуг-монтаж ажылының шынарын элээн экижиткен болза-даа, ажылды үрей кылыр чоруктар амдаа таваржып турар.

Чамдык партия эге организациялары администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргени ам-даа ыракта четпес боттандырып, тускай эртемниглериниң харыысалгазын бедидериие кичээнгейни четпес салып турар. Оон харазы-биле будүрүлгениң продукциязының шынары куду, бот-үнези аар болур чоруктар таваржып турар. Чиг-эттиг болгаш материалдарның камналгазы амдаа четпес.

Тудуг черлериие баргаш, ажыл-агыйжы эвес чорукту дораан эскерип каап болур. Бистиң тудуг төлдериниге цемент, чугай, тууйбу болгаш өске-даа материалдар ажык черде кандыг-даа кадагалаа чок үрелип чыткылаар. Ол чорук күрүнеге улуг каржаны чедирип турар.

Чоокта СЭКП райкомунуң бюрозунга көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның удуртукчуларының отчёдун дыҥнаап, ук будүрүлгеде камналга чок чоруктар доп-дораан чайладырын дээскен.

Партияның район комитеди, оон чер-черде организациялары тускай эртемниглериниң ортузунга организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды күштелдирип тургаш, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг сорулгаларын, СЭКП-ниң XXIV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседирииге төлептиг үлүг-хүүзүн киирер.

«Череповецкиниң металлургия заводунуң удуртукчу болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының коллективиниң кежигүннериниң идей-политиктиг кижизидилгезиниң киржилгезиниң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы инженер-техниктиг ажылдакчыларга хөй түүдерии хүлээдирип турар. Олар маркизм-ленинизмниң, СЭКП-ниң политиказын пропагандаларынга, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның экономиктиг билиин бедидериие, коммунистиг күш-ажылдың школаларын удуртурунга киришкен, лекцияларны, илеткелдерни кылган, беседаларны болгаш политинформацияларны боттары эрттирген, оон-биле коллектив кежигүннериниң идей-политиктиг кижизидилгезиин күштелдирген турары эргежок чугула дээрзин айыткан.

СЭКП ТК-ның бо доктаалы үлетпүр будүрүлгелериг бистиң районга бүрүн хамаарыжыр болгаш ону чайгылып чок күүседир ужурлуг бис.

А. РОДЧЕНКО,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң ийиги секретары.

ДОКТААМАЛ КОМИССИЯНЫҢ ХУРАЛЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа талазы-биле доктаамал комиссиязы (даргазы депутат Д. Бузур-оол) бодунуң эдлегелиг хуралынга республика будүрүлгелериниде улустуң хереглел барааннарын болгаш тураскаалдыг белектерии будүрүп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле информацияны депутат В. Ухов кылган.

Республиканың чамдык будүрүлгелери чоннуң хереглел барааннарын болгаш тураскаалдыг белектерии будүрер талазы-биле кандыг белеткел ажылдарын кылып турарыл, илангыя бо талазы-биле хостуг болгаш эвээш күжениишкиниг будүрүлге шөдерии ажыглап, анаа немелде продукция будүрелиниң талазы-биле ажылдар дугайын эш Ухов дыҥнаткан.

«Тыва даг-дүгү» комбинатка чамдык детальдарны септээр чаа цех ажыткан. Анаа тураскаал белектериниң болгаш кадарчыларының ог-ниитиниң дериглериниң баштайгы чаа хевирлерин кылып үндүрген. Шоодайлар артынчызындан чонга садары-биле белеткээн чугай хавын, даг-дүгү арыглаар фабриканың тогланчыларындан тудуг элезиниң болгаш асфальт-бетонга холуур түүдерии белеткел турар.

Комиссияның кежигүннери болгаш оон ажылынга киришкен өске-даа эштер чоннуң хереглел барааннарын болгаш тураскаалдыг белектерни будүрер талазы-биле ажыглаттынмайн турар курлавырлар хөй дээрзин демдеглээн.

СӨЗҮН ӘЭЛӘЭР

Тоскu беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында «Көк-Тей» совхозтуң ажыл-ишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгаш, ону чедиишкиниг күүседирибиле социалистиг чарышты калбарткан ажылдап турарлар.

Ажыл-агыйның малчыннары бирги кварталда багай эвес ажылдаан. Мал ажылының продуктуларын будүрерии болгаш садарын эрткен чылдың бо үезиниң деннелиниден дыка көөдетккен. Күрүнеге 130 тонна сүт садар онаалдазын 174 тонна чедирип, планын 116,5 хуу күүсеткеи. Саанчыларның аразында социалистиг чарыштың бирги черии Валентина Долганова ээлеп, эрткен үш айларда бир саар ишкеже онаштыр ортумаабиле 924 килограмм сүттүг саап алган. Сүт-бараан фермазы Кызылдың сүт заводунга эки шынарлыг сүттү дужаап келген, ол дээш 800 ажыт рубльдиг немелде шаанал төлевирии совхозка берген. Күрүнеге эът садарының даалгазын ажыл-агый 109 хуу күүсеткеи.

Күштүң баш саны өскеп, продуктулуу элээн бедээп, оон түҥнелиниде эрткен чылдың бирги кварталынга бодаарга 389 муң борбак дагаа чуургазын хөйнү алган.

Кызылдың мурнакчы будүрүлгелериниң эгелээшкинин деткип, делегейниң ажылчы чонунуң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге төлептиг ужуражыры-биле совхозтуң ишчилери бо хүнүерде күжениишкиниг ажылдап турар. Саанчылар сүт саалдазының апрель онаалдазын дөрт хонук эрте доозарын, күш ажаакчылары ай планындан ажыр бир чүс муң борбак дагаа чуургазын алыр хүлээлгелерии күүседир чоокшулай бергеи. Көк-тейжилер сөглээп сөзүн эзлеп шыдаарлар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Күш-ажылчы коллектив

Мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарышына Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының ишчилери идепкейлиг киржип турар. Оларның коллектива тоскu беш чылдың шиитпирлиг чылының бирги кварталында 603 центнер сүт будүрер планындан 303 центнерии хөйнү будүрген болгаш күрүнеге 530 центнер сүт садар планын 712 центнер кылдыр күүсеткеи. Бо дээрге фермаиың бүгү ажылчыннарының демниг ажыглыг ишчилгези-дир.

Сөөлгү чылдарда фермада күш-ажылды организастаарын эжиидеп, эртемниг болгаш мурнакчы дүржүлганың чедиишкиннерии мурнукузундан дээре ажыглаттынып турар апарган. Ылангыя саванны изиг бүсбиле чымчадыры, инекти саарда чарба-биле чемгерип алыры чурумчаан. Оон түҥнелиниде Дугар Эник-кыс, Катя Төмүр-оол ышнаап мурнакчы саанчылар саар ишкеже онаштыр 451—363 килограмм сүттүг кварталда сагганнар.

Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында амгы байдал база чогумчалыг: саанчылар, инек кадарчылары, бызаа ажаакчылары — кижи бүрүзү Май мурнунуң социалистиг чарыжында киржип турар.

Т. ОНДАР.

Коллективтиң чедиишкини

«Востоксантехмонтаж» трестиң механизастаттынган көжүп чоруур колонназының ажыл-ишчилери тоскu беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының бирги кварталында багай эвес көргүзүглерлиг ажылдаан. Коллектив эрткен үш айларда 225 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылыр даалгазын 255 муң рубль чедирген, планныг онаалдазын 113 хуу күүсеткеи. Ол үениң дургузунда күш-ажылын бүдүрүмчүлүүн 101,4 хуу четкеи. Эрткен чылдың бирги кварталы-биле деннээрге күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн 1,2 хуу өзүлделиг болган.

Трестиң участоктар аразында калбарган социалистиг чарыжында аныяк коммунист Валерий Шатровтуң Кызылда удуртқан участогунуң ажылчыннары тиилекчи болуп үнгеи. Олар кварталдың бүдүрүлге планын 102,5 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн 136,5 хуу боттандырган.

Владимир Иванович Шпагиниин удуртқаны ажылчыннар бригадалар аразында калбарган чарышка тиилекчи болуп, эрткен үш айларның тудуг-монтаж ажылының планын 145 хуу чедиргеш, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн 133 хуу күүсеткеи.

ЧУРУКТА: бирги кварталда тиилекчи болган бригаданың бригадири **В. ШПАГИН.**

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Квартал түҥнелдеринден

Тоскu беш чылдың шиитпирлиг чылының бирги кварталында Барыын-Хемчик районнуң үлетпүр бүдүрүлгелери продукция бүдүрүп үндүрер планын 104,9 хуу, сайгарылганыын—109,2 хуу күүсеткеи. Районда Ак-Довурак хоорайның бүдүрүлгелери күрүне планнарын күүседиринге шалыпчы үлүүн киирген. Планнан ажыр 886 тонна сөрттүг даг-дүгүн, 223 кубометр чыып эптээр демир-бетонну, 125 муң санныг тууйбуну, чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи чонга ачы-хуза көргүзериниң планын 101, оон ниитинде кодээнин чонунга ачы-хуза көргүзериниң планын 101,7 хуу боттандырган.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының арыглакчылары планнан ажыр 121 муң рубльдиг бараанныг продукциязын белеткээн. Олар эрткен чылдың бо үези-биле деннээрге, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидериин 15,9 хуу бо чылдың бирги кварталдың планынга удур 4,8 хуу бедиткеи. Үүрмектеп-сорттаар комплекстe эш Звенов удуртқан № 3 эвлечег, арыглал фабриказында Деспи Дүктен-оол начальниктээн цех алган социалистиг хүлээлгелерин ай санында чедиишкиниг боттандырып келген.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң партия, профэвилел, комсомол организациялары калбарткан. Ол шимчээшкинде комбинаттан 447 кижи киржип турар. Комбинаттың электри дегинде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары хөй. Ол цех электри энергиязын бүдүрүп үндүрериниң квартал планын мартың 13-те күүседипкеи. Квартал планындан ажыр 1236 муң киловатт-шак электри энергиязын бүдүрүп үндүрген. Электри дегинии удуртқучулары күш-ажылдың байдалын экижидериие доктаамал кичээнгей салып келген. Оон түҥнелиниде бүдүрүлгее озалөндүктиг чаҥгыс-даа таварылга болбаан.

Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводу мурнунда чылдарда чамдык көргүзүглер талазыбиле хожуудаашкыннарлыг ажылдап келген. Бо чылдың бирги кварталында ол коллектив чедиишкиниг ажылдаан. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразынга шилчинр Кызыл түгүн бо түүйбу заводунга тывыскан.

Эрткен чылда чедиишкиннерлиг ажылдап, шалыпчы коллективтиң аразынга туруп келген «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелеп бо удаада хожуудаашкыннарлыг болганын чоокта чаа болуп эрткен районнуң партия активиниң хуралынга шыҥгыяа шүгүмчүзээн. Ол тудуг организациязы керээ үзүгаар болгаш бодунуң күжү-биле тудуг-монтаж ажылдары кылырының планнарын күүсетпээн. Салган сорулгаларны чедир күүсетпейн барганының чылдагаанны—тудуг участоктарында күш-ажылдың организастаашкыны багай. Бригадаларда ажыл шагы үзер, прогул кылыр, арагалаар чоруктар эвээш эвес.

Контролёрлар семинары

Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарында, совхозтарында, будүрүлгелериниде, албан организация черлериниде улусчу контроль бөлүктериниң удуртқуларының семинарын районнуң улусчу контроль комитеди эрттирген. Улус ажыл-агыйының планныг даалгаларын чедиишкиниг боттандырарынга улусчу контролёрларның киржилгезин экижидериие угланган илеткелдер, лекциялар семинарга болган.

«Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың директиваларын күүседириие улусчу контролёрларның киржилгези» деп илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. Куулар кылган. Будүрер продукцияның шынарын бедидер дугайында партия, чазактың айтыышкыннарын боттандырар дээш контрольду организастаар дугайында көдээ ажыл-агый продуктуларын будүрериниң болгаш белеткээриниң шынарының талазы-биле районда күрүне инспектору А. Базыр-оолдуң, районда ниитилиниң мал ажылын улам ынай хөгжүдер дээш демиселге улусчу контролёрларның сорулгаларының дугайында районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң экономизи И. Шөмбүлдүң, социалистиг өнчүнүң камгалалының байдалынга контрольду күштелдиреринин дугайында район прокурору Х. Даҗы-Сегбенниң кылган лекцияларын семинарның киржикчилери кичээнгейлиг дыҥнаан.

Семинарның ажылынга СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң даргазы М. К. Шыырап киржип, мал ажылын хөгжүдери дээш харыысалганы бедидериие хамаарыштыр илеткелди кылган.

Семинарга «Алдан-Маадыр» совхозта, «Искра» колхозта, Чыраа-Бажы ажылчын кооперациязында улусчу контроль бөлүктериниң даргалары С. Моҥге-Назын, М. Дамба, К. Бора-Көже олар дүжүттүг бедидер, мал ажылын хөгжүдер, садыг-саарыганы экижидер дээш ажылдап турарының дүржүлгаларын чугаалаан.

Семинар оон киржикчилериниң моон сонгаар ажылларынга чугула билигни берген.

М. СЕВЕН.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

Хемчеглерни алган

Март 27-де үнген солунга «Чөптүг негелде» деп эгелиг материалга «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырында чунар-бажың ажылдавайн турарын шүгүмчүлеп бижээн.

Совхозтуң директору **А. Шаалының редакцияга дыҥнатканы болза:**

Чунар-бажыңның сүт дамчыдар системазын доңдуруп алганындан бо чылдың эге айларында ол ажылдавайн турган. Бо хүннерде чунар-бажың доктаамал ажылдап турар. Дирекция черинiң болгаш совхоза парткомунуң хуралынга салбыр эргелекчизи Моҥгуш Досун-ооллу ажылга ээ-харыысалга чок болганы дээш чогуур хемчегни үлүзеткеи.

• • •

Ол-ла айның 30-де үнген № 75 солунга Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң Кужур-Чыраа сүт-бараан фермазында четпестерни илеткел «Кол кичээнгейни—фермаже» деп эгелиг чүүл парлаттынган.

Колхоз даргазы К. Ш. Донгактың редакцияга чоруткан харыызында бижээни:

Ферма ажылында четпестерни авторнуң илёреткени шын. Колхоз баштаар черии четпестерни чайладырының хемчеглерни алган. Амгы үеде фермада радио чугаалап турар, электри чырыы бар. Колхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмүнүң коллективи фермага барып концерт көргүскеи.

Мал чеми ылбырадың хайындырар черде болгаш чунар-бажың чанында хөмүр-даштың дүжүрген. Чунар-бажың доктаамал ажылдап эгелээн.

Ферма коллективи бирги кварталда сүт будүрериниң планын 104 хуу күүсеткеи. Ферманың чыида, кварталда, айда кылыр ажылының планындан эгелээш, саанчы, кадарчы бүргүзүнүң ылыыр ижиниң графигин парлаап кызыл-булуңда аскан.

КАПИТАЛ САЛЫЫШКЫННАРНЫ ЧӨП АЖЫГЛААР

Тоскu беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бистиң республиканың капитал салыышкыннарының хөй кезиин 1973-74 чылдарда ажыглалга киирер тудугларны кылырынга чарыгдаарын көргеи. Ол соруганы боттандырарыбиле республиканың тудуг организациялары кылыр ажылдарны планнап, бо чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседириие кичээнгейни утлап, бедиткеи хүлээлгелериниң нетелделерин хүлээп алган.

Күжениишкиниг планнарның болгаш бедиткеи хүлээлгелериниң аммыдыралга боттанымышкыны багай эвес байдалдыг эгелээн. Бо чылдың бирги кварталында Тываның тудугжулары боттарының күжү-биле тудуг кылырының планын 101 хуу күүсеткеи. 1972 чылдың бирги кварталының түҥнели-биле деннээрге, керээлиг организациялар тудуг кылырының планын бо чылдың баштайгы кварталында ийи хуу ажыр күүсеткеи. Республ и к а д а 34 тудуг организацияларының 17-си бодунуң күжү-биле тудуг тударының көрекгиин база үндүрүп берген. Амгы үеде совхозтарда 100 баш инек, 2300 баш хой кирер кажааларны ажыглалда киирген.

Чурттаалга тудуун кылырынга бо кварталда 5095 муң рубльдиг шиҥгээдип алган. Эрткен чылдың бирги кварталында ажыглаан түҥнел ол 6 хуу хөй болган. Чурттаалга тудугларын тударынга эрткен чылдынына деннээрге, хөй ак-шаны чарыгдаан-даа болза, бо чылдың январьдан мартка чедир 14671 дөрбелчин метр чурттаалга шолуп ажыглалга киирген. Бо коргүзүг болза эрткен чылдың бирги кварталдынына бодаарга, 13 хуу өзээп болган. Республикада чурттаалга тудугларын ажыглалга киирериниң талазы-биле кварталы планы ниитизин-биле 111 хуу күүсеттинген. Ол даалганы «Тыва тудуг» трест—75 хуу, «Тыва кодээ тудуг» трест 137, «Тыва сөптелге тудуг» трест—155 хуу күүсеткеи.

Ынчалза-даа, тудуг организацияларының январь, февральда ажылдарының түҥнелдерин ёзугаар күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүнүң болгаш ажыл төлевириниң өзүлдезиниң темпилериниң аразында шын эвес карышкактар тургустувуп келген. Чүл дизе, чаҥгыс кижиге онаштыр алырга, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидериниң планы 98 хуу күүсеттинген. А тудуг-монтаж ажылдары күүседип турар болгаш бүдүрүлгениң дузалаар ажылында бир ажылчынның ортумак ажыл төлевириниң күүседези 104 хуу болган. Эрткен чылдың бо үезиниң деннели-биле алырга, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүнүң өзүлдези 0,3 хуу кудулаан. А бир кижиге онаштыр шалыш төлевири 1 хуурга оскеи. Тудуг коллективтеринде күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидериниң планы чедир күүсеттинмейн келген. Ол чугула экономиктиг көргүүлүг 18 бүдүрүлге күүсеттинээн. Бо бүгү хожуудаашкыннар капитал тудуг ажылында улуг четпестериниң бар болуп турарын бадыткап турар-дыр.

Бо чылдың январь, февраль айларда тудуг-монтаж ажылдарың кылганының үнези 391 муң рубльге улгатткан. Ол үе дургузунда тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези 6 хуу улгаткан. «Тыва тудуг», «Тыва кодээ тудуг» трестериниң тустузунда тудуг кылырының бот-үнези 207 болгаш 117 муң рубль болган.

Үстүнде айыткан бо бүгү четпестер ажыглалга киирер объектилерни дүрген тударыпга шаптыктап турар. Бо чылдың бирги кварталында күрүпиниң капитал салыышкыннарының күсели-биле 4019 муң рубль түҥнүг кол фондуларны киирген. Ол болза квартал планының чүгле 69 хуузу болган. Эрткен чылдың бо үези-биле деннээрге, кол фондуларны ажыглалга киирери 22 хуу кудулаандыр.

Январь-март айларда тудугжулар ол капитал салыышкыннарының чүгле 71 хуузуң шиҥгээдип алган, а тудут-монтаж ажылдарының планы 32 хуу күүсеттинген. Бо көргүзүглер болза, эрткен чылдың баштайгы кварталында чедип алган көргүзүглерден куду боон турар. Ылаҥгыя культура-амыдырал хандырылга объектилерии тударының чылыш чок байдалдыг. Эрткен кварталда ниити өөредилгениң школаларын тударының планы чүгле 22 хуу, культура албан черлериниң—35, уруглар албан черлериниң—52, коммунал ажыл-агыйының—58 хуу күүсеттинген.

Бистиң республиканың тудугжуларының амгы соруганы болза, бирги кварталдың хожуудаашкыннарындан чогуур түҥнелди үндүрүп, бар арга-курлавырларны тыва ажыглаарынче кичээнгейни салып, тудуг объектилерии планнаан хуусаазында ажыттарга киирери болур.

Э. ДВОРЯДКИНА,
Республиканың статистика эргелелиниң тудуг килдизиниң начальниги.

ЧОННУҢ МААДЫРЫ

(С. М. Буденныйның 90 харлаанынга)

Бистиң Будённыйывыс, бодап көөрге, аттыг шеригниң делегейде чайыныанчак начальнигни кылдыр санаттынар умурлуг ышнаш... Ол стратегия талазыбиле кайгамчык чаянныг кижи... Ол боду чаасказанна будун эскадронну солуур.

В. И. ЛЕНИН.

Мергежилдиг полководчу, ёзулуг чоннуң маадыры, Совет Эвилелиниң бүгү улустарының аразында сураглыг болгаш ынакшылдыг Семен Михайлович Будённыйның төрүттүнген хүнүнден бээр бөгүн 90 чыл болуп турар. Ол болза даштыкы эжелекчилерге болгаш актарга удур Советтер чуртунуң кадыг-дошкун демиселиниң чылдарында Бирги Аъттыг Армияның командылакчызы болу берген. Ол армияның тиилелгелери бистиң Төрээн чуртувустуң дайынчы төөгүзүнге алдын үжүктер-биле кирер бижиттинген.

Бирги Аъттыг Армияның Революсуг шериг чөвүлелиниң кежигүннери К. Е. Ворошилов биле Е. А. Щатенко турган. 1919 чылдың ноябрьда ол — Коммунистиг партияның кежигүнүнге кирген болгаш И. В. Сталин, К. Е. Ворошилов болгаш Е. А. Щатенко олар партия талазыбиле аналаа рекомендацияа берген.

1918 чылдың күзүнүнде—1919 чылдың баштайгы чартыында Царицынның чоогунга буденныйжыларның дайзынарга удур маадырлыг демиселиниң дугайында алдар кажан-даа оңмас. Бирги Аъттыг Армия болза Деникинниң ак-гвардейжи шериглеринге удур Кызыл Армияның шавар халдаашкынына болгаш оларны Донга чылча шаварынга чугула рольду ойнаан, ынчаарда Бирги Аъттыг Шериг Таганрогту, Новочеркасскини болгаш Донда-Ростовту хостаарынга киришкен. Деникинчилерниң шериг бөлүктерин 1920 чылдың апрельде түүлүнга чедир чылча шапкан. Дайзынның Егорлыкскиге бөлүүн үзүткап, Майкопту хостаарынга Бирги Аъттыг Армияның киришкени улуг дайынчы төөгүге кирген. 1920 чылда Совет чуртка ак-поляктарга удур демиселдин фронтузу кол болгаш шиитпирлиг чер болуу бээрге, Бирги Аъттыг Армияны Кавказтан Украинаже чоруткан. Ынчаарда Житомирниң чоогунга польша фронтуну чаза таварып киргенде база Ровно-Дубногa тулчуушкуннар болуп турда болгаш Львовтуң, Замостьениң чоогунга тулчуушкуннарга Бирги Аъттыг Армияның дайынчылары маадырлыг чоруун көргүскен.

1920 чылдың чайынында Врангельдиң шериглери Крымга чаштының алгаш, Украинаның мурнуу талазынче шавар халдаашкынны кыла бээрге, В. И. Ленинниң саналын ёзугаар Бирги Аъттыг Армияны ынаар октаан. Ынчангаш ноябрьның 28-те Бирги Аъттыг Армия Каховка чоогунга Днепрни кешкен болгаш чедиишкиниг шавар халдаашкынналрның ачызында октябрьның 28-тен ноябрьның 2-ге чедир Кызыл Армия Украинаның районнарын хостаан болгаш удатпаанда врангельчилерни шуут чылча шапкан. Крымны хостаан, ол тулчуушкуннарга аъттыг-шеригжилериниң ролю улуг болган. Дайынчыларның дайынчы аргазын бедидеринге С. М. Будённыйның шылгаттынган аргазы болза бодунуң хууда маадырлыг чоруун көргүзери болуп турган.

Хамааты дайынының чылдарында С. М. Будённый ийи катап балыглаткан, оон тулчуушкуннарга мунуп чораан дөрт аъдын дайзыннар өдүрген, оон азерин алды ок өттүр деттен болган.

1923 чылда С. М. Будённый — Кызыл Армияның кол командылакчызының аъттыг шериг талазы-биле дузалакчызы апарган. Ынчаарга 1924 чылдан 1936 чылга чедир ол — Кызыл Армияның аъттыг армия талазы-биле инспекторуу турган, ону моторизастаар, механизастаар талазыбиле, аът заводтарын организастаар болгаш удуртур талазы-биле улуг ажылды ол кылган, хөй чылдар иштинде ажылдың түңнелинде будённыйжы болгаш терскийжи дээр уксаанын чаа аъттарын өстүрген.

1932 чылда С. М. Будённый М. В. Фрунзе аттыг Шериг академиязын дооскан, анаа 1935 чылда Совет Эвилелиниң Маршалы атты тывыскан.

1937 чылдан эгелээш, ол Москва шериг округунуң командылакчызы, а 1940 чылдан эгелээш — ССРЭ-ниң камгалал улус комиссарының бирги оралакчызы болган.

РСФСР-ниң Советтериниң VIII съездизинден эгелээш, Бүгү-россияның Төп Күүсекчи комитединиң кежигүнүнге Будённый үзүктел чокка соңгудуп келген болгаш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң бүгү чыылдаларының депутады болуп келген, а 1938 чылдан эгелээш — ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң кежигүнү.

ВКП(б)-ниң XVII съездизинге ВКП(б)-ниң Төп Комитединиң кежигүнүнге кандидат кылдыр, а XVIII съездиге — ТК-ның кежигүнүнге соңгуткан, 1952 чылдан эгелээш — СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат.

Ала-чуртту Улуг дайынының чылдарында Дээди Кол командылал черинин Ставказының составынга ол турган болгаш 1941 чылдың июль—сентябрьда Мурнуу-Барыын угланыышкын шериглериниң кол командылакчызы, 1942 чылдың апрель — сентябрьда — Соңгу-Кавказ фронтузунуң командылакчызы турган.

Аъттыг армияның каттыжышкыннарын организастап тургузар талазы-биле организастыг улуг ажылды С. М. Будённый кылган.

Ада-чуртту Улуг дайынынга фашистиг Германияны Кызыл Армия тиилеп, рейхстагтың кырынга Тиилелгенин түгүн кадаан соонда, удатпаанда антигитлерлиг коалициянын шылгараңгай дээн 22 полководчуларының аттарын «Правдага» парлаан түңнелинде, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Маадыр Алдарлыг болгаш Ленин орденин, «Алтыг Серп» биле «Алтыг Сомбул» медальдарын алган.

Маадырлыг чаагай чоруун, ажыл-ишиниң, ооң ышкаш Ленинниң партиязының ажыл-ишиниң чугула үлегерлиг чанында Будённый 1965 чылдың октябрьда Москвада ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Президиумунуң кежигүнү болган.

Ооң ышкаш Будённый — Ленинниң партиязының Төп Комитединиң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң бүгү чыылдаларының депутады болган.

Ооң чижээн бистиң аэропорттан безин көрүп болур. Бисте экономиктиг билиглериниң үндезинниерин өөренир 8, марксизм-ленининзминиң үндезинниерин өөренир 4 школа, теоретиктиг бир семинар, коммунистиг күш-ажылдың алдын каш школалары ажылдап турар.

А бодум авиотехниктер ортузунда тургустуунган экономиктиг билиглериниң үндезинниерин өөренир политшколамның пропагандизи болуп ажылдап турар мен. Ында авиотехниктер, инженер-техниктиг ажылдакчылар, нииттизи-биле — 16 кижи хаара туттунган.

Пропагандистиң ажылын 1970 чылда Кызылда марксизм-ленининзминиң кежээки университединиң доосканым соонда эгеледи. Ол мээн ажылымга улуг дузаны көргүскен.

Баштайгы хүннерден эгелээш, бо хүнге чедир чаңгыс-даа кичээлди үспединивис. Программа ёзугаар 22 кичээлди эрттирдинис. Кандыг-бир кижи чылдагаан чокка кичээлге келбейн барган болза, ооң-биле шыңгыызы-биле чугаалажыр бис. Ооң түңнелинде дыңнакчыларның кичээлге келири эжижээн.

Пропагандист кижи чурттап, ажылдап турар черинде ажылагыйның иинти байдалын болгаш политиктиг, культурлуг амыдыралын кончуг эки билген турар ужурлуг. Ону кичээлге холбап чугаалаар. Чүге дээрге, дыңнакчы бүгүдези чүгле Совет Эвилелинде болган даштыкыда болуушкунарны билген турар эвес, а чурттап, ажылдап турар черинде чүү болуп турарын хаы билген турар болгай.

Дыңнакчыларның кичээлге сонуургалдыг болуру болгаш өөредилгенин шынары, дээштии пропагандистең кол хамааржыр. Ынчангаш башкы кижи бодундан, дыңнакчыларындан улуг негелделиг болуру чугула. Темаларны бөлүктеп өөренгеш, түңнелинде зачётту үүдээп алыр, азы дыңнакчылар-биле тус-тузунда ажык чугаану кылыр. Ынчан дыңнакчыларның өөренген теманы кайы хире билип алганы тодарап келир боор-дур.

Пропагандист ажылымга методиктиг болгаш уран-чечен литератураларны билдилиг ажыглап, кичээл бүрүзүн ажыктыг, солуң кылдыр эрттиреринче кичээнгейни салып турар мен. Ол ышкаш солуннарга, журналдарга парлаттынган материалдарны тус-тус темалар айбы-биле чыып ап, хүүда библиотекамдан К. Маркстың, Ф. Энгельстиң болгаш В. И. Ленининиң чогаалдарын доктаамал номчуп турар мен. Кичээлге эки белеткеңип алырындан анчыда, көргүзүг материалдарың, плакаттарны, схемаларны, чурт картазың, диафильмнерни тема аайы-биле ажыглаары кончуг ажыктыг.

Чоокта чаа партбюрога мээң удуртуп турар школамның ажылын хынап чугаалашкаш, мээң чедер, четпестеримни анаа илереткен. Зачёт хүлээп алырында четпестеримни барын дуржулгалыг пропагандистер орта шүтүмүүлээп. Темаларны шыырак, биллиглиг кижилерге үлеп бергеш, кичээлди ажык чугаа хевиринге эрттиреринден аки деп үнелээн.

Бүгү-ле политшколалар-биле бир дөмей, бистиң школавыстың дыңнакчылары СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң каттышкан байырлыг хуралынга «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинин 50 чыл ойнуң дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелин өөренип доосканнар, зачёттуу шүптү эки дужаганнар.

Бистиң школаның дыңнакчыларындан коллективте мурнакчыларга санаттырып, хөй-ниитизиниң ажылдарынга идепкейжи чоруун көргүзүп, харын-даа политинформатор, агитатор, лектор хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип турарлар хөй. Ылаңгыя коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, авиотехниктер Владимир Шахматов, Дмитрий Тогочаков, Владимир Павлов, Виктор Данилов олар өскелерге бүгү талада-биле үлегер-биче көргүзүп турарлар.

Өөренип турар хүнүвүстеп аңгыда, среда санында политинформацияны эрттирери бисте шуут чанчыл апарган.

Бистиң школаның кичээлдеринге партбюро секретары Леонид Чикишев каш удаа олурушкан болгаш ажыктыг арга-сүмен берген. Ол мынаш аэропорттуң тускай эртеминглериниң болгаш удуртукчу ажылдакчыларының ортузунда тургустунган теоретиктиг семинарның пропагандизи Леонид Макаров мээң улуг дузаны доктаамал көргүзүп келген. Ол бистиң коллективте эң-не дуржулгалыг пропагандистерниң бирээзин. Оон кичээлдеримден пропагандист ажылымга ажыглаары-биле дыка хөй чүүлдерни билип ап турар мен.

Ам чыл дургузында өөренип, билип алган чүүлдеривисти чугаалажыр түңнел кичээлдерниң болуп эртер үезин чоокшулаан болгай. Ынчангаш оны организастыг доозары-биле чергелештир чаа өөредилге чылынга белеткелди эгелээр ужурлуг бис. Маңаа хамыктың мурнунда келир өөредилге чылынга өөредилгениң кандыг хевирлерин, каяа тургузарын база оларга кымнар пропагандистеп ажылдаарын баш бурукгаар тодарадыр апаар. Чүге дээрге, чаа өөредилге чылынга хынамчалыг белеткелден өөредилгениң организастыы, дээштии, ажыктыы база кол хамааржыр болгай.

В. ИШУК,
пропагандист.

Пропагандистиң булуңу

ДУРЖУЛГАДАН КАШ СӨС

Марксизм-ленининчи теорияны ханызы-биле өөренип алыр арганы коммунист бүрүзүнге берип турар идеологтуг ажылдың чугула звеназу — партия өөредилгезиниң системазы болур. Бистиң республикавыста партия өөредилгези, бүгү чурттаазы-биле бир демей, марксизм-ленининчи теорияны шингээдип алырынын ёзулуг университеди апарган. Ооң чижээн бистиң аэропорттан безин көрүп болур. Бисте экономиктиг билиглериниң үндезинниерин өөренир 8, марксизм-ленининзминиң үндезинниерин өөренир 4 школа, теоретиктиг бир семинар, коммунистиг күш-ажылдың алдын каш школалары ажылдап турар.

А бодум авиотехниктер ортузунда тургустунган экономиктиг билиглериниң үндезинниерин өөренир политшколамның пропагандизи болуп ажылдап турар мен. Ында авиотехниктер, инженер-техниктиг ажылдакчылар, нииттизи-биле — 16 кижи хаара туттунган.

Пропагандистиң ажылын 1970 чылда Кызылда марксизм-ленининзминиң кежээки университединиң доосканым соонда эгеледи. Ол мээн ажылымга улуг дузаны көргүскен.

Баштайгы хүннерден эгелээш, бо хүнге чедир чаңгыс-даа кичээлди үспединивис. Программа ёзугаар 22 кичээлди эрттирдинис. Кандыг-бир кижи чылдагаан чокка кичээлге келбейн барган болза, ооң-биле шыңгыызы-биле чугаалажыр бис. Ооң түңнелинде дыңнакчыларның кичээлге келири эжижээн.

Пропагандист кижи чурттап, ажылдап турар черинде ажылагыйның иинти байдалын болгаш политиктиг, культурлуг амыдыралын кончуг эки билген турар ужурлуг. Ону кичээлге холбап чугаалаар. Чүге дээрге, дыңнакчы бүгүдези чүгле Совет Эвилелинде болган даштыкыда болуушкунарны билген турар эвес, а чурттап, ажылдап турар черинде чүү болуп турарын хаы билген турар болгай.

Дыңнакчыларның кичээлге сонуургалдыг болуру болгаш өөредилгенин шынары, дээштии пропагандистең кол хамааржыр. Ынчангаш башкы кижи бодундан, дыңнакчыларындан улуг негелделиг болуру чугула. Темаларны бөлүктеп өөренгеш, түңнелинде зачётту үүдээп алыр, азы дыңнакчылар-биле тус-тузунда ажык чугаану кылыр. Ынчан дыңнакчыларның өөренген теманы кайы хире билип алганы тодарап келир боор-дур.

Пропагандист ажылымга методиктиг болгаш уран-чечен литератураларны билдилиг ажыглап, кичээл бүрүзүн ажыктыг, солуң кылдыр эрттиреринче кичээнгейни салып турар мен. Ол ышкаш солуннарга, журналдарга парлаттынган материалдарны тус-тус темалар айбы-биле чыып ап, хүүда библиотекамдан К. Маркстың, Ф. Энгельстиң болгаш В. И. Ленининиң чогаалдарын доктаамал номчуп турар мен. Кичээлге эки белеткеңип алырындан анчыда, көргүзүг материалдарың, плакаттарны, схемаларны, чурт картазың, диафильмнерни тема аайы-биле ажыглаары кончуг ажыктыг.

Чоокта чаа партбюрога мээң удуртуп турар школамның ажылын хынап чугаалашкаш, мээң чедер, четпестеримни анаа илереткен. Зачёт хүлээп алырында четпестеримни барын дуржулгалыг пропагандистер орта шүтүмүүлээп. Темаларны шыырак, биллиглиг кижилерге үлеп бергеш, кичээлди ажык чугаа хевиринге эрттиреринден аки деп үнелээн.

Бүгү-ле политшколалар-биле бир дөмей, бистиң школавыстың дыңнакчылары СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң каттышкан байырлыг хуралынга «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинин 50 чыл ойнуң дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелин өөренип доосканнар, зачёттуу шүптү эки дужаганнар.

Бистиң школаның дыңнакчыларындан коллективте мурнакчыларга санаттырып, хөй-ниитизиниң ажылдарынга идепкейжи чоруун көргүзүп, харын-даа политинформатор, агитатор, лектор хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип турарлар хөй. Ылаңгыя коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, авиотехниктер Владимир Шахматов, Дмитрий Тогочаков, Владимир Павлов, Виктор Данилов олар өскелерге бүгү талада-биле үлегер-биче көргүзүп турарлар.

Өөренип турар хүнүвүстеп аңгыда, среда санында политинформацияны эрттирери бисте шуут чанчыл апарган.

Бистиң школаның кичээлдеринге партбюро секретары Леонид Чикишев каш удаа олурушкан болгаш ажыктыг арга-сүмен берген. Ол мынаш аэропорттуң тускай эртеминглериниң болгаш удуртукчу ажылдакчыларының ортузунда тургустунган теоретиктиг семинарның пропагандизи Леонид Макаров мээң улуг дузаны доктаамал көргүзүп келген. Ол бистиң коллективте эң-не дуржулгалыг пропагандистерниң бирээзин. Оон кичээлдеримден пропагандист ажылымга ажыглаары-биле дыка хөй чүүлдерни билип ап турар мен.

Ам чыл дургузында өөренип, билип алган чүүлдеривисти чугаалажыр түңнел кичээлдерниң болуп эртер үезин чоокшулаан болгай. Ынчангаш ону организастыг доозары-биле чергелештир чаа өөредилге чылынга белеткелди эгелээр ужурлуг бис. Маңаа хамыктың мурнунда келир өөредилге чылынга өөредилгениң кандыг хевирлерин, каяа тургузарын база оларга кымнар пропагандистеп ажылдаарын баш бурукгаар тодарадыр апаар. Чүге дээрге, чаа өөредилге чылынга хынамчалыг белеткелден өөредилгениң организастыы, дээштии, ажыктыы база кол хамааржыр болгай.

В. ИШУК,
пропагандист.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

А. А. ГРЕЧКО — РУМЫНИЯДА

БУХАРЕСТ. (СЭТА). ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречкога алдар кылдыр Совет Эвилелиниң Румынияда элчини В. И. Дрозденко шайлалга тургускан.

Шайлаглага РКП ТК-ның Доктаамал Президиумунуң болгаш Күүсекчи Комитединиң кежигүнү, РСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Трофин, РКП ТК-ның Күүсекчи Комитединиң кежигүнүнге кандидат, РСР-ниң национал камгалал министри И. Ионицэ, Румыниянын Чепсектиг Күштериниң генералдары болгаш улуг офицерлери, РСР-ниң даштыкы керектер министерствозунуң харыысалгалыг ажылдакчылары киришкен.

Шайлаглага үезинде Совет Эвилелиниң Румынияда элчини В. И. Дрозденко болгаш ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко база РСР-ниң национал камгалал министри, армия генералы И. Ионицэ чүве чугаалаан.

Шайлаглага найыралдыг байдалга эрткен.

СОВЕТ-ГЕРМАН НАЙЫРАЛ НЕДЕЛЯЗЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). Бодунуң хүрээлениңде 3 миллион ажыг кижини каттыштырган герман-совет найырал иниитилели иниитилел амыдыралының чүүл-бүрү адырларынга талазы-биле Совет Эвилели-биле дуржулга солчуушкунун калбартыры ук иниитилелдиң ажылынын эң чугула чүүлү боп турар деп иниитилелдиң Төп баштаар черинин чиңгине секретары К. Тиме АДН агентилелдин айтырыгларынга харыылаап, демдеглээн. Ол май 7-ден 13-ке чедир герман-совет найыралдын неделязы болурунга холбаштыр ынчаар чугаалаан.

- *В. И. Ленинниң хүнүн калбаа-биле демдеглээн.*
- Өңнүктерниң чурттарындан медээлер.
- Москвага болур конгресске уткуштур.

Тайбыңга ынак күштерниң шуулганы

СОФИЯ. (СЭТА). Тайбыңга ынак күштерниң бүгү-делегей конгрезин келир күзүн Москвага чыылдырары бүгү кижи төрелгетенге эң чугула айтырыгларны тайбың шиитпирлээри дээш туржун турар демиселчилерниң тайбың дээш шимчээшкин төөгүзүнге көстүп көрбээн шуулган болур деп, Ада-чурт фронтузунуң национал Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызы Л. Левчев СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн. Ол конгрессти ССРЭ-ниң найысылалыңга эрттирери чүгле алыысыдан чогумчалыг эвес, харын ханы тураскаалдыг. Бүгү делегейде тайбыңның кол чөленгижи—күчүлүг Совет Эвилели чокка, Совет Армияның дайынчы күчүзү чокка, совет кижилериниң, совет эртемниң, техниканың болгаш культураның тургузукчу ажыл-ижи чокка быжыг тайбыныың догуинаар аргазы чок.

Бистиң тайбың чурттап турарывыс, соок дайынның артынчыларын узуткаары дээш, чепсегленишкиннерни болгаш шериг чарыгдалдарын, айыыл чок чорук база кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле иниити-европа чөвүлел хуралын чыылдырары дээш, Индий-Кыдаттың болгаш Чоокку Төөн чүктүң айтырыгларын тайбың шиитпирлээри дээш туржун турар ССРЭ-ниң болгаш ооң Коммунистиг партиязының даштыкы-политиктиг угланыышкынының түңнели болгай. Быжыг туруштуг тайбыңның догуинаарын хавдырып шыдаар, тодаргай ыңдыг күш бөгүн бар. Социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазы болгаш улустарның аразынга кады ажылдажылгаже база билчиишкинче угланган оларның тайбыңга ынак политиказы ол деп, Л. Левчев ооң ынай чугаалаан.

Тайбың талалакчыларының келир шуулганынга белеткел Болгария Улус Республикада делегерегей калбергаш деп, Л. Левчёв медеглээн. БУР-ниң чоңунуң барык чартык кезиин, 4 миллион хире кижини каттыштырып турар, чурттуң массалыг иниитилел-политиктиг организациязы — Ада-чурт фронтузу тайбың камгалалының хуралдарынга болгаш митингилеринге идепкейлиг киришириниче ажылчы чоннарны кыйгырган. Тайбың айтырыгларывыл, тайбыңга ынак күштерниң бүгү-делегей конгрезиниң кайгамчык улуг ужур-дузалыының дугайында бүгү улустуң чугаазы, херек кырында бүгү болгар улустуң үнү ол болур. Болгарияның ажылчы чоннарны тайбың талалакчыларының национал съездизинге баар делегаттарын массалыг хуралдарга соңгуур. Тайбыңга ынак күштерниң бүгү-делегей конгрезинге баар болгар төлөөлөрниң составын ол съезд тодаргайлап бээр деп, Ада-чурт фронтузунуң национал Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызы демдеглээн. Москва шуулганы дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынга, бүгү делегейге быжыг тайбыңны болгаш кады ажылдажылганы тургузарынга улуг салдарлыг болур деп, Л. Левчев түңнелинде чугаалаан.

ЭРТЕМ-ТЕХНИКТИГ ДЕПШИЛГЕ БОЛГАШ КИЖИ

(Төнчүзү. Эгези № 96 «Шында»).

2.

Бүдүрүлгениң техниктиг чаа базизин ажылдакчыга, ылаңгыя ооң канчаар-даа ажок көвүдээн информацияны (бүдүрүлгеден дашкаардаа амыдыралга) шиңгээдиринге, ону таарыштыр шилиналарынга база ажыглаарынга ажок шыырак психологтуг, физиологтуг негелделерни тургузуп турар. Херек кырында кижи боду «ийнги бойдусту» — амыдыралдың техниктиг делегейин тургускан, ооң уламыдан кижиниң анаа бойдус-биле харылзаазы чаартынган. Амыдыралдың болгаш ажыл-чорудулганың байдалдарының оскерлиишкиннерин ап коор болзувусса, кижиниң күш-дамыр база психика талазы-биле аргаларын, ооң медерелиниң болгаш тура-соруунун кызыгаарларын каш катап ажыл турар чүүлдер-биле шылгап турары кылдыр чамдыкта үнелеттинер. Ол болза шыңгыы чүүл болур.

Бистиң үевистиң бодунуңа негелделери янзы-бүрү адырларның эртемдеңнериниң кичээнгейин кижиже, ооң биологтуг, психофизиологтуг янзы-бүрү талаларын медерелдиң иниитилел ужур-утказы-биле болгаш кижиниң ажыл-чорудулгазы-биле тудуш харылзаалыг кылдыр угланадырын шиитпирлээриниче мооңнээрин көрүп турар. Ол чүүл эртемде тодаргайы-биле илереп турар: күш-ажылдың психология, эстетика, физиология талазы-биле негелделерин шиитпирлээри калбаргап, биосфера биле биогеоцензтерин дүүштүрериниң аргаларын тывар дээш шиитпирлелдер күштелген, кижиниң биология, психика болгаш генетика талазы-биле сайзыралынга үржүктүг чүүлдерни чидирер, кошкадыр, башкарар арганы тыварында чедиишкиннер бар. Ооң-биле кады иниитилел амыдыралын өөренир, психология болгаш педагогика талазы-биле шиитпирлелдер эжижип орар. Ол эртемнер болза ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинниң эртем талазы-биле баазазы болур.

Эртем-техниктиг революсиянның хөгжүлдези бөгүн техника-биле кижиниң аразында харылзааларны шуут оскертип болуру болгаш ооң эргежок чугулазы-биле капсырлажып турар. Ол өскерлиишкиннің угланыышкыны болаа, чүгле машинаны кижиге таарыштыр тургузары эвес, а техниканың хөгжүлдезин ёзугаар кижиниң бодунуң арга-шинээзин улам бедидери болуп турар. Ук айтырыгны инженержи психология болгаш эргономия дээр чаа эртем шиитпирлеп турар. Ук эртем күш-ажыл үезинде кижиниң арга-шыдалдарын болгаш ооң онзагай чүүлдерин өөренип турар. Күш-ажылдың ажыктыын бедитпишаан, кижиниң угаан-бодалын, күш-дамыр сайзыралын бүгү талалыг хөгжүдер дээш ындыг шиитпирлелдерни чорудуп турар. Амгы үеде эртем «биология үезиниче» кирип турар деп чугаалап болур. Аңаа эгени молекула биологиязы болгаш генетика (ылаңгыя кижиниң генетиказы), биокибернетика болгаш өскедаа биология эртемнери салган. Эртеминиң кижини бүгү талалыг өөренип эгелээнинден долгандыр турар чүүлдүң негелдезинге дүүштүр кижиниң таарыштыр тургустунарының хөй аргалары ажыттыынын турар. Ынчаза-даа ындыг янзылыг шиитпирлелдер үндезини чугула, ооң иштинде социал айтырыгларны шиитпирлээри-биле холбашкан.

Кижиниң хөгжүлдезинге биологтуг (ооң иштинде генетиктиг) чүүлдериниң ужур-дузалыын хүлээп көрбүшаан, марксизчи-ленинчи эртем социал байдалдар болгаш үндезиннер аң чугула ажыр бис. Ооң түңнелинде дыңнакчыларның кичээлге келири эжижээн.

Пропагандист кижи чурттап, ажылдап турар черинде ажылагыйның иинти байдалын болгаш политиктиг, культурлуг амыдыралын кончуг эки билген турар ужурлуг. Ону кичээлге холбап чугаалаар. Чүге дээрге, дыңнакчы бүгүдези чүгле Совет Эвилелинде болган даштыкыда болуушкунарны билген турар эвес, а чурттап, ажылдап турар черинде чүү болуп турарын хаы билген турар болгай.

Дыңнакчыларның кичээлге сонуургалдыг болуру болгаш өөредилгенин шынары, дээштии пропагандистең кол хамааржыр. Ынчангаш башкы кижи бодундан, дыңнакчыларындан улуг негелделиг болуру чугула. Темаларны бөлүктеп өөренгеш, түңнелинде зачётту үүдээп алыр, азы дыңнакчылар-биле тус-тузунда ажык чугаану кылыр. Ынчан дыңнакчыларның өөренген теманы кайы хире билип алганы тодарап келир боор-дур.

Пропагандист ажылымга методиктиг болгаш уран-чечен литератураларны билдилиг ажыглап, кичээл бүрүзүн ажыктыг, солуң кылдыр эрттиреринче кичээнгейни салып турар мен. Ол ышкаш солуннарга, журналдарга парлаттынган материалдарны тус-тус темалар айбы-биле чыып ап, хүүда библиотекамдан К. Маркстың, Ф. Энгельстиң болгаш В. И. Ленининиң чогаалдарын доктаамал номчуп турар мен. Кичээлге эки белеткеңип алырындан анчыда, көргүзүг материалдарың, плакаттарны, схемаларны, чурт картазың, диафильмнерни тема аайы-биле ажыглаары кончуг ажыктыг.

Чоокта чаа партбюрога мээң удуртуп турар школамның ажылын хынап чугаалашкаш, мээң чедер, четпестеримни анаа илереткен. Зачёт хүлээп алырында четпестеримни барын дуржулгалыг пропагандистер орта шүтүмүүлээп. Темаларны шыырак, биллиглиг кижилерге үлеп бергеш, кичээлди ажык чугаа хевиринге эрттиреринден аки деп үнелээн.

Бүгү-ле политшколалар-биле бир дөмей, бистиң школавыстың дыңнакчылары СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң каттышкан байырлыг хуралынга «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинин 50 чыл ойнуң дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелин өөренип доосканнар, зачёттуу шүптү эки дужаганнар.

Бистиң школаның дыңнакчыларындан коллективте мурнакчыларга санаттырып, хөй-ниитизиниң ажылдарынга идепкейжи чоруун көргүзүп, харын-даа политинформатор, агитатор, лектор хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип турарлар хөй. Ылаңгыя коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, авиотехниктер Владимир Шахматов, Дмитрий Тогочаков, Владимир Павлов, Виктор Данилов олар өскелерге бүгү талада-биле үлегер-биче көргүзүп турарлар.

Өөренип турар хүнүвүстеп аңгыда, среда санында политинформацияны эрттирери бисте шуут чанчыл апарган.

Бистиң школаның кичээлдеринге партбюро секретары Леонид Чикишев каш удаа олурушкан болгаш ажыктыг арга-сүмен берген. Ол мынаш аэропорттуң тускай эртеминглериниң болгаш удуртукчу ажылдакчыларының ортузунда тургустунган теоретиктиг семинарның пропагандизи Леонид Макаров мээң улуг дузаны доктаамал көргүзүп келген. Ол бистиң коллективте эң-не дуржулгалыг пропагандистерниң бирээзин. Оон кичээлдеримден пропагандист ажылымга ажыглаары-биле дыка хөй чүүлдерни билип ап турар мен.

Ам чыл дургузында өөренип, билип алган чүүлдеривисти чугаалажыр түңнел кичээлдерниң болуп эртер үезин чоокшулаан болгай. Ынчангаш ону организастыг доозары-биле чергелештир чаа өөредилге чылынга белеткелди эгелээр ужурлуг бис. Маңаа хамыктың мурнунда келир өөредилге чылынга өөредилгениң кандыг хевирлерин, каяа тургузарын база оларга кымнар пропагандистеп ажылдаарын баш бурукгаар тодарадыр апаар. Чүге дээрге, чаа өөредилге чылынга хынамчалыг белеткелден өөредилгениң организастыы, дээштии, ажыктыы база кол хамааржыр болгай.

В. ИШУК,
пропагандист.

ЧЕР БОЛГАНДАН

● **ДЕЛИ.** Индияның депшилгелиг хөй-ниитизи В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл болганын калбаа-биле демдеглээн. Ол тураскаалдыг хүнге таварыштыр Калькуттага байырлыг митинг болган. Калькуттаның муң-муң чурттакчылары ол митингиниң соонда В. И. Ленинге тураскаалче чорупкан. Школачылар тураскаал барынга моондак-моондак чечектер салгаш, кызыл туктарын мегейткен.

● **САНТЬЯГО.** Шылгарангай латин-америк революсчу Эрнесто Че Геварага алдар кылдыр чили найысылалдың пролетаржы Сан-Мигель районунда тургускан тураскаалдың баарынга фашист идеегеттер бомба чазылдырган. Чазылдырышкынның түңнелинде тураскаалга улуг когарал таварышкан. Ол араатанзыг үүлгедигни чурттуң хөй-ниитизи килеңнеп буруу шаап турар.

● **БОНН.** Барыын-герман ажылчын, албан-хаакчыларның шалыңындан тыртар үндүрүт 1966 чылдан 1971 чылга чедир үеде ийиден ажыг катап улгаткан. ГФР-ниң эң улуг компаниялары-ның арыг оруглазынга онаар үндүрүт ол-ла үениң дургузунда 7,1 хуу-ла улгаткан.

● **СИНГАПУР.** АКШ делегейниң каучук рыногуна хора чедирер өртек-үне өскертир чоруктарны кылбас ужурлуг деп, Сингапурнуң каучук садыглаар каттыжышкынын медеглел кылган. Каттышкан Штаттарның каучук болгаш коргулчуң курлавырларын төтчеглей садып турары хөгжүү орар чурттарның экономиказынга таарымча чок уржуктарлыг болур деп, Сингапурнуң «Тамил мурасу» солуну бижээн.

БҮЗҮРЕЛДИ БАДЫТКААР

Кижи болгаш хоойлу

Бүзүрел дээрге оске кижиниң ак сеткилдиг, шынчы чоруунга идегел болгай. Бо дээрге чүгле кижилер аразының харылзаалары эвес. Ынчалза-даа социалистиг нииттилелге кижилер болгаш күрүне аразынга доктаамал түрүп турар. Оон бир хереченизин амыдыралдан көрүп көрээл.

Кем-херек үүлгеткеш, кеземчеге кирип, хосталгазын казыдып, алып-чазаар албан черлеринге хереэн эртпирип турганнарны ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумуу үе-үе болгаш-ла хуусаа бетинде хостап үндүрүп турар. Ол хосталарда аңаа-ла чүк-быдаа салып кагбас, хостатканнарның мурнунга түскай негелде турзүзүп турар. Хостатқан кижи ыяп-ла айыткан черге, доктаатқан хуусаа иштинде канып-даа албадашкын чок, совет хамаатызы оске кижибиле бир дөмей дең әргелиг ажыдаар ужурлуг. Ол дээрге, кайы хире бүзүрел-дир! Күрүне дүүнү кем-херек үүлгедикчизин хостаап, аңаа совет хамаатызы кижиниң бүгү әргелерин эгидип берген. Өг-бүлези-биле кады чурттаар, күш-ажылга бүгү күжүн бээр арганы ол алыр. Аңаа, аза-нелиңге, өг-бүлезиниң кежигүнеринге ындыг болуушкун кайы хире өөрүнүг болбазыл. Совет гуманизминиң, кижини кижизиг ёзу-биле хүндүлеп көөр чорукту ол бадыткап турар.

«Социалистиг әрге-хөөйлүнүн кеземче харыысалгазының талазы-биле кол принциви—кем-херек үүлгеткеннерге кеземчени ыяп-ла онаары болур. Ынчалза-даа кеземче харыысалгазын онаары дээрге, өжепкызаар сагыштыг сорулга эвес, харын аңаа онаашкан кижиниң кижизидериниң чепсәә болуп турар.

Кеземче харыысалгазын чүүдээри—аар-берге херек. Ынчалза-даа ооң утказы—совет чуртуунга тежээдикчи, маңгыстаачак амыдырал-биле чүүртап болбас, хамааты кижи бүрүзү күрүнениң доктаатқан корум-чүрүмүн хажык чок сагыыр ужурлуг дээрзинге шынгы сагындырыг, негелде-дир.

«Күш-ажылчы оруктан үнген кижи бүрүзү социализминиң байдалдарында ажыктыг ажыл-чоруулгаже ээп кирген туруп болур»—деп, СЭКП-ниң Программазында айыткан. Ол дээрге кижите ханы бүзүрел, оон хүтайында сагыш салыышкын-дыр, ол дээрге, кем-херек үүлгедикчизин ак сеткилдиг кижи кылдыр аде бижизидил, социалистиг нииттилелге ажыктыг кижи кылып болуур дээрзинге бүзүрел-дир.

Ооң херечизи—кем-херек үүлгедикчилерин оларның кылган үүлгедиглеринге хүүштүр, бүрүзүнүң хемчээлин өөренип каргеш шенелдеге шиидер ийикпе, хосталгазын шенелдеге үндүргеш, улус ажылагыйының чүгүла ажырларынче чоруткан. Бо дээрге ол хостатқан кижилерге хамаарыштыр улуг бүзүрел дээрни кымгадаа билдингир.

Ындыг идегелге таварышканнар ону кайы хире шынзыып турарыл? Оларның барык шупшузу аңаа төлептиг болуп турар—деп, дорт харыылап болур бис. Оларның казыдып шиитпиргеннери хуусаа бетинде шенелдеге хостап үндүрери болур. «ССРЭ-ниң гүргүстүнганының 50 чылынга холбаштыр келдерел дүтайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1972 чылдың декабрь 28-те үндүрген Чарлыы ону база катап бадыткап турар.

Ол Чарлык ёзугаар әдип-чазаар күш-ажыл албан черлеринден хөй кижилерни шуут хостаап ийикпе азы кеземчезиниң хуусаазы төнмээнде шенелдеге үндүрер-дир.

Ооң херечизи—кем-херек үүлгедикчилерин оларның кылган үүлгедиглеринге хүүштүр, бүрүзүнүң хемчээлин өөренип каргеш шенелдеге шиидер ийикпе, хосталгазын шенелдеге үндүргеш, улус ажылагыйының чүгүла ажырларынче чоруткан. Бо дээрге ол хостатқан кижилерге хамаарыштыр улуг бүзүрел дээрни кымгадаа билдингир.

Ындыг идегелге таварышканнар ону кайы хире шынзыып турарыл? Оларның барык шупшузу аңаа төлептиг болуп турар—деп, дорт харыылап болур бис. Оларның

казыдып шиитпиргеннери хуусаа бетинде шенелдеге хостап үндүрери болур. «ССРЭ-ниң гүргүстүнганының 50 чылынга холбаштыр келдерел дүтайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1972 чылдың декабрь 28-те үндүрген Чарлыы ону база катап бадыткап турар.

Ол Чарлык ёзугаар әдип-чазаар күш-ажыл албан черлеринден хөй кижилерни шуут хостаап ийикпе азы кеземчезиниң хуусаазы төнмээнде шенелдеге үндүргеш, улус ажылагыйының чүгүла ажырларынче чоруткан. Бо дээрге ол хостатқан кижилерге хамаарыштыр улуг бүзүрел дээрни кымгадаа билдингир.

Ындыг идегелге таварышканнар ону кайы хире шынзыып турарыл? Оларның барык шупшузу аңаа төлептиг болуп турар—деп, дорт харыылап болур бис. Оларның

Кижи болгаш хоойлу

казыдып шиитпиргеннери хуусаа бетинде шенелдеге хостап үндүрери болур. «ССРЭ-ниң гүргүстүнганының 50 чылынга холбаштыр келдерел дүтайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1972 чылдың декабрь 28-те үндүрген Чарлыы ону база катап бадыткап турар.

Ол Чарлык ёзугаар әдип-чазаар күш-ажыл албан черлеринден хөй кижилерни шуут хостаап ийикпе азы кеземчезиниң хуусаазы төнмээнде шенелдеге үндүргеш, улус ажылагыйының чүгүла ажырларынче чоруткан. Бо дээрге ол хостатқан кижилерге хамаарыштыр улуг бүзүрел дээрни кымгадаа билдингир.

Ындыг идегелге таварышканнар ону кайы хире шынзыып турарыл? Оларның барык шупшузу аңаа төлептиг болуп турар—деп, дорт харыылап болур бис. Оларның

Кижи болгаш хоойлу

казыдып шиитпиргеннери хуусаа бетинде шенелдеге хостап үндүрери болур. «ССРЭ-ниң гүргүстүнганының 50 чылынга холбаштыр келдерел дүтайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1972 чылдың декабрь 28-те үндүрген Чарлыы ону база катап бадыткап турар.

Ол Чарлык ёзугаар әдип-чазаар күш-ажыл албан черлеринден хөй кижилерни шуут хостаап ийикпе азы кеземчезиниң хуусаазы төнмээнде шенелдеге үндүргеш, улус ажылагыйының чүгүла ажырларынче чоруткан. Бо дээрге ол хостатқан кижилерге хамаарыштыр улуг бүзүрел дээрни кымгадаа билдингир.

Ындыг идегелге таварышканнар ону кайы хире шынзыып турарыл? Оларның барык шупшузу аңаа төлептиг болуп турар—деп, дорт харыылап болур бис. Оларның

Бай-Тайга районнуң Кара-Хөл чурттуг Бежемов Хертек 1972 чылда автомашинаа оорлап мунган хереэ дээш, бир чыл алды айга шиитпиргеп турган. Бо чылның февраль 14-те ону хуусаа бетинде хостаап, тудугга ажылдадыр каарга, каш-ла хонганда дургунаап чоруткан.

1950 чылда Өвүр районнуң Сагдыга төрүттүнген Саая Болат-оол, 1932 чылда Тес-Хем районнуң Чыргаландыга төрүттүнген Оюн Удумбора, 1941 чылда Таңды районнуң Элегеске төрүттүнген Монгуш Май-оол оларны милиция органнары дилеп турар.

Кем-херек үүлгедиң чорааннарга Совет күрүне келдерел көргүзүп, оларны чоннуң каалама оруунче киирип каарга, ол бүлүүнү чоруткы өскээр ажыглааннар катап кеземче хүлээр апаар хаарзин үгаары чүгүла. Ооң-биле чергелештир хуусаа бетинде хостатқанналрның ажылдап турар черинде хөй-иимти организациялары олар-биле кижизидиге ажылын күштедирип, нииттилелдиң чедиргеп бүзүрелин шынзыдарынче ындыг кижилерни хаара тудары чугула.

А. РУМЯНЦЕВ,
милиция майору.

УАЧД-НИҢ ШАҢНАЛДАРЫ

Чурттуг ажылчы чоннар депутаттарының көдээ болгаш суур Советтериниң аразынга «Черни үнелээр болгаш кампаанар» деп аттыг конкурсту әрткен чылын ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиниериниң делгелгеен чарлаан. Аңаа бистиң республикадан Таңды районнуң көдээ Советтери база киришкен.

Конкурстуң түңнелин ёзугаар УАЧД-ниң мөңгүн медалы болгаш акша шаңналын Дүрген көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы Г. Иванова, хүлер медаль-биле Межегей көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы И. Кудрявцев олар шаңнаткан.

Ол Советтериниң 13 депутады болгаш активчилери делгелге баар путёвкалар-биле база шаңнаткан. Оларның аразында ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң трактористи Д. Шлейгель, «Тиилелге» совхозтуң комбайнери Кызыл-оол Карасал болгаш өскелер-даа бар.

Шаңналдарны ажылчы чоннар депутаттарының Таңды район Совединиң ээлчегзиг сессиязынга баймаяг байдалга тыныскан.

УАЧД-ниң Кол Комитединиң шиитпирии ёзугаар бо чылгы мындыг конкурска Таңды районнуң Кур-Чер, Межегей, Дүрген, Каа-Хем районнуң Ильинка болгаш Кундустуг база Бии-Хем районнуң Өөк көдээ Советтери киржир эргени алган.

Бистиң корр.

БҮГҮ-НИИТИ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕ ДЭЭШ

Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем деп чүгүла сорулганы партияның XXIV съездизи салган. Бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгени 1975 чылда доозар. Бо чүгүла сорулганы амыдыралда канчаар боттандырып турарының дугайын ССРЭ-нин чыргыышкын министриниң орлакчызы Михаил Иванович Кондаков моон адаанда чугаалаан.

«Аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезинче шилчилгени доозар болгаш нииги билиг школазын улам ынай сайзырадыр дугайында» доктаалды СЭКП ТК болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүдели әрткен чылын хүлээп алган. Улус өөредилгезиниң талазы-биле партияның XXIV съездизиниң айыткаңы чугула сорулгалаарын боттандырарының практиктиг хемчегларин доктаалда тодараткан. 1972—1973 өөренилге чылының эгезинде 8 класс доосканнарның 86,5 хуузу ортумак өөредилгениң бүгү хевирлери-биле хаара түштүнген. Бүдүрүлгеде ажылдап турар өөлдер, кыстарның ортумак эртем чедип алырынга аныы-бүрү арганы ажыглап турар.

Бүгү-нииттиниң он чылдыг ортумак өөредилгезинче шилчилгени бистиң чуртувуска моон мурнунда-ла боттандырып болур турган: 1939 чылда-ла шак ыңныг турган, ону амыдыралга боттандырарынга фашистиг Германия-биле дайын шаптык болган.

Бистиң школавыс амгы үеде бодунуң хөгжүлдезинин элээн бедик чадазында четкен. Өөредилгенин бодунга улуг чаартылгалар болгулаан: шуптуг эртемнерге чаа программаны тургускан, уругларның үзүн ажыл-чорудулгазын сайзыradырынче онза кичээнгейни салып турар. «Уругларны өөренирингге өөредири» деп чүүл школаның чугула сорулгаларының бирээзи болуу берген. Эртемнериниң үндезинниерин эки биларын материаллыг делегейниң хөгжүлдезинин хөөйлуларын ханызы-биле шингээнирингге болгаш нииттилел бодуушкуннарын марксизчи-ленинчи ёзу-биле көөрүнге улуг салдарлыг. Амгы эртемнин сөөлгү чедиишкиннеринче школага өөредилгени улам чоокшулаткан, ынчангаш уругларның бот-тускайлан, сонуургачал болурунга, билиглерни идепкейлиг шингээдиринге ол дузалыг.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының болгаш Педагогика эртемнериниң академиязының сураглыг артемденнери, дуржулгалыг методистер болгаш байкылар чаа программаларны, өөредилге номнарын тургускан. Математиканың, физиканың, биологиянын, төөгүүнүң өөредилге номнарын сураглыг артемденнер бижээн.

Үш чылдың эте өөредилгезинче шилчилге чедиишкиннииг дооступ турар.

Ортумак школаның шуптуг башкылары лабораторлуг ажылдарны биилдиг чоруттушаан, өөредилгениң техниктиг херекселдерин —приборларны, саналга машиналарын, телевидение, кинону ажыглап билиринин амгы эртем болгаш техника негеп турар.

Бистиң школаның сорулгазы —бүгү тала-биле сайзырангай, социалистиг нииттилелдиң хамаатызы болгаш коммунистиг нииттилелдиң тургузукчузу кижини кижизидери. Ол чүгле эртем-билиглиг специалист болгулаан аңгыда, ёзулуг төлептиг мөзүг-шынарлыг кижи болур ужурлуг. Ол бедик культуралыг, күш-ажылга ынак, организастыг, кадык болгаш күш-дамыр талазы-биле сайзырангай кижи болуру чугула. Ук сорулганы школа-даа, өг-бүле-даа кады шиитпирлээр. Ада-иелериниң уруглар кижизидилгезинге пионерлер бажынналары, уругларның техниктиг станциялары, аныяк натуралистер станциялары, спорт, музыка, чуруула школалары дузалаар.

Ам чүртте 47 мун ортумак школа бар. 1975 чылга чедир 6 миллион кижи өөренир чаа школаларны ажыглаага киирер. Кандээ школаларның баззарынче онза кичээнгей салып турар.

Бо бүүдэн алгаш көөрге 1975 чылда бүгү-нииттиниң он чыдыг ортумак өөредилгезинче шилчириниң бүгү барымаазы бисте бар.

(ПМА).

ОРАН БАЙЛААН КАМГАЛААР

Б. Забелиннин «Шынга» үнген «Тогдук—хову күжү» деп эгелиг чүүлүнде шаанда тогдуктарның хөй турганының дугайын кончуг шын чугаалап турар-дыр.

Шынап-ла каш чылдар мурнунда Тывага чүгле тогдуктар хөй турган эвес, харын торлаа, кара-куш, бас, өдүрск дээш оон-даа оске ховунун, тайганын, шынаанын болгаш сугнун янзы-бүрү куштары ыяк элбек турганын билир бис. Чүгле куштар эвес, ол ышкаш тайганың, даглараның, алаактарның янзы-бүрү аңнары элбек турган-на болгай.

Ачам анчы чораан болгаш ан, куштуу. Балык-байланны кайгаарап, оларны камгалап өстүрериңе сагыш салып келдим.

Чазактың доктаалы казаа аңнаар, дииннээр үелерде маан ачам хөй ан, олуктуг күрүнеге дужаап келген. Алды-Ишкинниң сургулуу анчыларының бирээзи чорду.

Арыг-алаактар долу койтуннар, ховү-шолдерниң чоргаараалы, семизиниг ужуп өскин албас тогдуктар, кастар канчап барган? Кыңгыртхайдыр ырлап чыдар кылаң кара хемнерден ейлеп үштүр балыктар чүге ховартаанын? Эрзин. Тестиң ховуларын эргий кезип халдыш чорда, ховү каастаан коъдан хөй дет, чээрешнер база ховартаан.

Шаандакының анчылары дыка-ла чурумнуг чораан. Аңаа хамаарыштыр чүгле бир чижек чугаалаайн. Бир-ле катап ачам мени: «Ан-менге шору сундулуг ышкаш-тыр сен, аңнаарда элертип алыр мен, оглум» диди. Мен-даа амырай-ла бердим.

Чайлаавыс Үстүү-Соор деп хемнин бажынга барган, кежээки оларда аңнап чоруттувус. Кара хаак аразындан өлик тура халаап ыңай-ла болду. Оон соонче чаражы аа-жок бичии шокар азырнакчигеш база-ла маннаптыг. Элик дооралдыр тура дүжер орта, мен боомну шыгай-ла бердим. Ачам мени сөкседип каап, чугаалай-дыр. «Чаш оолдуг кыс ак олурбес чоор, бис ону боолап ыжар болгаавусса, бичии оглуу чүүү-биле амыдырап өзер деп, хоржок болгай».

Шынап-ла бис ынчаарда сыын аңнаар дээш келгеш, кайы-хамаан чок аңнар боолаап чоруп бээривиске таарышпас болбайн аан деп бодадым. Кежээ одага келгенивисте ачам ынча дей-дир: «Аңнаар үелер турар, ону күрүнеден доктаадып каан. Баңлыг аңны аңнаын дээнил, чүгле ол аңны аңнаар боор чүве. Кайы-хамаан чок, таварышкан-на аңны өлүүп туруп бээр чүве болза, ораннын ан-кужу кайын артарыл эан. Ол база өөрүп ковүдээр, эвээжеп төнер сан-түннүг чүвелир».

Ачамның ол сөстери шын дээрзин. Тожунуң Азаска туристеп барганымда, ол черниң бир кырганы бадыткаар чорду.

— Азастың балыы хөй-ледир за, акый?—деп, мен оон айтырдым. Ашак болганын чоруй, менче көргеш:

— Сен моңу хөй деп олурар-дыр сен, шаандагызында бодаарга эвээжээн-дир. Чамдык кижилер янзы-бүрү аргалар-биле кырып алыр, улугларын өйлеп өдүрерин бодаваас боор-дур. Оон ынай аң эвээжээн болдур ийин—дидир.

Аң-меңниң узуткакчылары болур араатан аң, куштарны өлүрериңе кичээнгейни салып, бойдустуң байлактарын кайы-хамаан чок төтчегларын чамдык кижилерни кижи бүрүзү өөаарындырар ужурлуг.

Д. МОНГУШ.
Эрзин район.

Сыстыг-хемчилерде

Сыстыг-Хемде күрүненин аныыр-тывыш ажыл-агыйының ажыл-ишчилери май байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш келир аңнаыр сезонга белеткел ажылдарын ажыгаштан эгелеп кылып эгелээннер. Тайгаларже аңнап үнер оруктарны септеп, чамдык черлерже чаа оруктарны ажыдарынче кижи күжүн болгаш машина-техниканы мооннеп, бар күштүг долузу-биле ажыглап турар бис.

Ажыл-агыйга хамаарыжып турар анчылар турлагларынга бажыннар тударынга болгаш тудуг ыяжын белеткээринге Саны Саражай, Виктор Берзин, Карычагай Кол. Ондурай Мерген баштаан анчылар болгаш ажылчыннар аки көргүзүглерни чедип ап келгеннер. Үстүнде ады кирген анчылар хөй чылдар улаштыр план ёзугаар аңнаашкында киржип, боттарының планнарын 2—5 катап ажыр күүседип турганнар. Сыстыг-Хемниң ол мурнакчы ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы чедиишкиннериң үнелеп, ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезиниң медальдары-биле шаңнаан.

В. ПОЛУХИН.

Кожаларындан

Чадаананың улусчу театрының бот-тывынгыр артистери Улуг-Хемниң Ак-Туруг суурга С. Шюрбю биле В. Көкоолдуң «Найырал» деп шинзин бараалгаткан. Ойнакчыларның идик-хеви болгаш шиинин чурук каасталгазы көрүкчүлерниң сеткилинге таарышкан. Шиңге ойнап турарларның аразындан Б. Тамдың, Б. Оюң, З. Монгуштуң, Б. Диңспей оларның күүселдези солун.

К. КОМБУ.

Тестиң чыжырганазы — Москвада

Чыжыргана—үнелиг үүш. Оон кадында медицина болгаш аъш-чем үлегдүрүнге хереглээр каротинниг болгаш устуг витаминнер база бар.

Тыва АССР боду үнген чыжырганалыг хемнерлиг, шынаалыг болгаш оон кадын чыып бедеткээр талазы-биле ССРЭ-де база бир кеску черни эзлеп турар.

Ыяш ажыл-агый институдунуң ыяш урезиннерни өстүрериниң болгаш ажыглаарының киидиим 1967—68 чылдарда Тес-Хем районнуң ыяш ажыл-агый черинге хамааржып турар чыжырганалыг черлерни чөп ажыглап, ону улам өстүрүп, хөгжүдериниң талазы-биле шинчилел төлевилел ажылын чоруткан. Ол төлевилелли болгаш Тес-Хемниң чыжырганазын ССРЭ-нин улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинге киирген.

Тес-Хемниң шынаалыгына ол шинчилел ажылдарын кылып чоруурда институттуң кидиизиниң болгаш техниктиг чөвүзелгелиг тургузуп бадылап каанын план-төлевилелди ажыглаан. Тес-Хемниң ыяш ажыл-агыйының шолу 5212 га. арга-ыяш-биле шыптынган шолу — 3664 га. оон иштинде чыжырганалыг черлерниң шолу 1214 га (33,1 хуузу) болган.

Ол черниң чыжырганазын өстүрериң болгаш оон катчыжызын чыырын удуртуп организастаарынга ажылчын күш, машина-техника кайы хире негеттинер болганын ол төлевиделеде көрген. Ынчангаш Тес-Хем районнуң ыяш ажыл-агыйының ажылдаар 7 кижиниң немей кирип алыр, оон иштинде, улуг инженер — садовод, лесничийниң дузалакчызы — сад ажылчыны, лаборант, участок техниги болгаш ийи ажилдакчызы кирип турар.

Чыжыргана өстүрер ол ажыл-агыйга шинчилел-төлевилел ёзугаар ажырга, 200 хире ажылчын херек, оларның 35-ин доктаамал ажыллаар. Аңаа ажыглаар машина-техника садып алырынга 94,6 мун рубльди, капитал тудуг кылырынга — 612,4 мун рубльди чарыгдаарын төлевилээн.

Ол ажыл-агыйның өстүрген чыжырганазының хүүдүн саарылгаже кииргенинден чылда ортумаа-биле 161,7 мун рубльдиң орулгазын алырын тодараткан. Аңаа үндүрген капитал салыштырынарының чарыгдалын 11 чыл иштинде эгидип алыр.

М. ЛАРЬКИН,
ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиниериниң делгелгезиниң методизи.

Эзим-арга хайгааралда

Час дүшкени-биле холбаштыр арга-арыгларны болу берип болур ёрт аймылындан камгалаарын күштелдирер үе келген.

Бо хүннерде ёрт өжүрениниң дайынчы отрядтарын белеткеп, оларның хуралларын эрттирип турар. Кызыл хоорайның «АН-2» самолеттарга болгаш «МИ-1» вертолеттарга үжүдер оперативтиг отряды Кызылдың, Туранның, Балгазының, Тес-Хемниң болгаш Таңдының арга-эзимнерин, арыгларын эрттеп камгалаар хүлээлгелиг. Ол делгемнериниң шолу катай алырга, оон хемчээлй 2 мян. 220 мун га чеже бээр. Болу берген ёрттерни десантниктер самолеттан парашют-биле черже дүшкеш, өжүрүп каап турарлар. Эрткен чылын чамдыкта хүнде 4—5 кезек черге ёрт өскүп турган, ону өжүрериге тус черлерниң ыяш ажыл-агыйының ажылдакчылары ажылдап, суурларының чурттакчы чонун дузалаштырып келгеп. Эрткен чылын Таңды районнуң Хову-Аксы суурунуң тоогунда үзимге. Бии-Хемниң Өөкке болгаш Севи тоогунга болгулаан улуг ёрттерни пилти куш-биле дүрген өжүрген бис.

Чамдык будүрүлгелериниң, ажыл-агыйларның удуртукчулары ёрттүү дүрген чок кылырынче кошкак кичээнгей салып турар. Аңаа хамаарыштыр кап чижектен көргүзүп-даа болур. Өрттү өжүрерин организастаар хемчеглер дутайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң доктаалында айыткаңы ёзугаар «Тыва кобальт» болгаш өске-даа будүрүлгелер ёрт өжүрерииге дузалаар техниканы, кижи күжүн үндүрүп бээр ужурлуг. Ол будүрүлгениң удуртукчу ажылдакчылары четчир саанныг кижини, техниканы берип турза-даа, тускайлаан улузуун удуртуп башкарар кижиниң томуйлавайн турар.

1972 чылдың чазынында Хову-Аксының чанында өөскээн өрттү өжүрериңе киришкеп ажылчыннар ажыл доозулбаанда-ла уурук-сууруктап, боттарының туразы-биле тараа, чана бергилээннер.

Кара-Хаак суурнуң кедээзинде Шивилиңге болган өрттү өжүрериңе дузалаштырарыбиле «Кара-Хаак» совхозтан чоруткан ажылчыннарны ол совхозтуң директору В. Ц. Евтушков өжүрүүшкүн ажылы доозулбаанда, машинага олуртканыш, чаңа берген. Күш эвээш болган ужурунда бистиң парашютистер, десантниктер арга-эзимнин хөрлээлел кыварын уудукаарынга элээн бергедээн.

Барык 150 га черниң миязы кыпкан. Ол совхозтуң удуртукчузу ёрт айымын дүргеп чайладырының хемчегларын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң доктаалында айыткаңын билир турган-ла, шак ындыг харыысалга чок болган.

1972 чылдың май 25-те Шуурмактың девискээрииге кыпкан ёрт «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң малчыннарының одаанган өөскүп үнгенин тодараткан. Оон материалдарын истелге органнарынче киирген-даа болза, буруудут кижилерин илередип, оларны харыысалгаже киирбээн.

Чурттуң арга-ыяжын камгалаарын, ону өстүрүп, хөгжүдериниң чугулазын СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлериниде чугулалап айыткан. Арга-эзимнер орттенирге, үнелиг аңнар, куштар, ажыктыг курттар кырлып каар. Тудуйга хереглээр дыттар, пөштериң даңылдарындан бээр кыва бээр. Чаш ыяштар, үнүштер удуттаттынар. Ынчангаш кыпкан оттуң айылын дүрген чайладыры—бүгү кижилериниң хереэ болур.

Р. ХАЛИКОВ.
ужудукчу-хайгааракчы.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1233.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

телевидение

АПРЕЛЬ 25-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.10—«Памир альбомуу». Телефильм. 19.40—«Ниитилел аймыдарының экраны». Дамчыдылга. 20.05—«Дарган Отше». Документалдыг фильм. 20.15—«Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылга. 20.25—«Любитель» фотоклуб. 20.55—Телемедээлер. 21.10—Чарлалдар, реклама. 21.10—22.50 «Могейниишкиниң ёзугалары». Урап-четок фильм.

ачаар

Бүгүн республикага булуттаар, барыын-чүүл районнарга бичче чаар. Янзы-бүрү утгалыышкыныг хаттың дүргени секундада 5—9 метр, чоорту 10—14 метр чедир күштелир, а барыын районнарга 15—19 метр чедир дыңзыыр. Агаарның температуразы даглыг черлерге 3—7, оскелериге 8—12 градус чылыг.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын утгалыышкыныг хаттың дүргени секундада 5—9 метр, чоорту 10—14 метр чедир дыңзыыр. Агаарның температуразы 12—14 градус чылыг болур.

КИНО

АПРЕЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Коруунчу» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шала кудумчузумдан келген оолдар» 15.00; «Прокурорнуң оглу» (2 сериязы катай) 17.10, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сагыш кыскан чүве кайдал» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эй, Кроха!» 9.00, 11.00, 12.50; «Чедер чери—Чер» (2 сериязы катай) 14.40, 17.40, 20.40 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, баазын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи аймыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетүүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет түргүзүт киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаала 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном сатыыныг талазы-биле ергелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу баазын № 1). ТС—00583.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттингеи.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

АПРЕЛЬ
26
ЧЕТВЕРГ
№ 98 (9174).
Өртээ 2 көп.

Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Черни, техниканы, күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаңар! Чер болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрериң база күрүнеге садарын көвүдеди иер, ооң бот-үнезин чиигедиңер!

(СЭКП ТК-НЫҢ 1973 ЧЫЛДЫҢ МАЙ 1-ГЕ КЫЙГЫРЫГЛАРЫН ДАА).

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

БАРЫЫН-ХЕМЧИКТИҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

Барыын-Хемчик районунуң колхоз, совхозтары тоску беш чылдың үшкү шиитпиргиниң чылында 21222 га тараа болгаш мал чеми культураларның тарылгазын чорудар, азы ол эрткен чылдыңдан 2000 га көвүдээр. Ооң иштинде тараа культураларын 12730 га черге чорудар.

Ажыл-агыйлар 8073 га черни илиртээшкинин 7—8 ажыл хүнүнде чедиишкинниг дооскаш, чер аңдарылгазынче массалыы-биле кирген. Амга чедир 3121 ганы аңдарган.

«Барлык» совхоз 1346 га, «Шекпээр» совхоз 1000 га черни аңдарып, ажылдың темпизин өске ажыл-агыйлардан бедиткен. Трактористер Күжүгет Деснижек, Күжүгет Шапан-оол («Барлык» совхозта), Михаил Моигуш, Ооржак Оюта («Дөң-Терезинде»), Иван Ооржак, Ооржак Кара-оол, Ооржак Шойнар, Григорий Сарыглар («Шекпээрде») чер аңдарар хүн нормазын 140—150 хуу күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнда чоруп турар.

Бо чылын районга хар эрте эрээниниң түнелиинде «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык болгаш «Шекпээр» совхозтуң Бичe-Тей салбырының шөлдеринде баштай илиртээн черлер хат-салгындан кургап эгелээн. Ынчангаш ол черлерге дораан чаштырын киирери чугула.

Барыын-Хемчикке бедик дүжүттү өстүрериниң база бир кол аргазы суггарылга болур. Колхоз, совхозтар бо чазын 9000 га черге тарылга мурнуңуң суггарылгазын чорудары планда көрдүнгеи. Бөгүнге чедир 696 га черни суггарган. «Барлык» совхозта Шыдыраа, Очур-оол, «Дөң-Терезин» совхозта хоочун суггарыкчы Сайын-Белекке удурткан 7 кижи составтыг звено дүрген болгаш эки шинерлиг ажылдап турар.

Ынчалза-даа №1 КМК (начальниги В. Поставков) Барлыктың суггарылга системазының дөзүнүң тудуун доозарын үш чыл дургузунда аазап келгеш, ам-даа дооспаан. Моон уржуу-биле бугаларже суг эвээш кээр, суггарыгның темпизи оожуи болгаш шинары куду болуп турар. Ол шыкаш план ёзугаар суггарылгага 300 кижи ажылдаар ужурлуг, а херек кырында 86 кижи ажылдап турар. Тарылгазының барык-ла 60-70 хуузун суггаттыг чер аэлеп турар «Большевик» колхоздан, «Барлык» совхозтан суггарылгада үгле 15—25 чедир кижи ажылдап турары канчап-даа тааржыпас.

Эрткен чылын тарылга мурнуңун суггарыгазын хождаашкынныг чорудун, чайгы суггарыганы багай организастаанындан тараа болгаш мал чеми культураларның, ылаңгыя кукурузаның та бүрүзүнден эң чавыс дүжүт алганындан ажыл-агыйларның удуртукчулары, түскай эртемнилери чогуур түшпел үндүрбээн.

«Большевик» колхозтуң тараажылдары суглу бадырарының мурнуңда бугалар иштинин богун, сигенин, даржын аштап алган, а «Барлык» совхозтуң ажылчыннары ону суггарылга үезинде удур аштап, шүүдеп турар.

Эрткен чылларга бодаарга, суггатчылар резина идиктер, майгыннар, демир-күүректер болгаш арыктар, кулактар дуглаар маңзылар, шиттер-биле эки хандыртынган. Барымкта суггарылга системазының эргелели (начальниги Н. Горошников) суггарыгның депшилгелиг арталарын ажыглаар талазы-биле колхоз, совхозтарга кошкак дузалажып турарын айтыр херек.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары, кол агрономнар часкы тарылганы кыска хуусалда, бедик агротехниктиг деннелге эртиирер төлээде, май 1-ниң байырлалынга чедир бетя-ле дээрге, 7000 га черни аңдарары негеттинип турар. Райкомуң партия, совет болгаш ыдээ ажыл-агый органнарыңар чер аңдарылгазынче, суггарылгаже, ында ажылдап турар кижилерже сагыш салып, хүн бүрүнүң ынчээнгейинге алза чогуур.

ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корр.

Муң гектар кызыл-тас

ТЭЭЛИ. (Телефон-биле). Тоску беш чылдың шиитпиргиниң үшкү чылында Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң тараажылары шык базырыышкының чогуур хуусаазында дооскаш, агаар-бойдустуң байдалын көрүп тургаш, тараа чаштырылгазынче кирген. Апрель 23-те медээ ёзугаар алырга, 2200 га тараа культураларын чаштырган. Ооң иштинде кол культура — кызыл-тасты муң гектарга тараап, бердинген планны күүседкеп. Кызыл-тасты совхозтуң эң эки хөрөнүүт, суггатгыг шөлдеринде чашкан.

Тараа чаштырылгазында 7 агрегат ажылдап турар. Трактористер Хомушку Кончук-оол, Серээдир Чимит чаштырылганы шынарлыг чорудуп, бердинген онаалдаңы хүн бүрү 150 хуу күүседип, социалистиг чарыштың мурнуу одурүүнда киргеннер.

Чаагай дүжүттү өстүрүп алырының магадылалының бирээзи суггарылгаже кичээнгейни күштедиргеп. Суггарылга бугаларын шуптуун септеп кылган. Амгы үеде 29 кижи суггарылганы чорулуп турар. Олар 633 гектар черни суггаргаи. Хомушку Бичe-оол, Хертек Хүлер-оол, Хомушку Хоштак-оол оларның авенозу өскелердең шылгаран, 87 гектар черни суггарган.

Часкы чер аңдарылгазын механизаторлар шалыпкын чорудуп турарлар. Бо хүнге чедир 1141 га черни чаргап, ында 8 илчирбе дугуйлуг тракторну бижыглаан.

Х. БИЧЕ-ООЛ,

Кызылдың № 2 автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи тоску беш чылдың шиитпиргиниң үшкү чылының биргн кварталында республиканың автотранспорт бүдүрүлгелериниң арагында социалистиг чарышка тиилекчи болган. Коллектив ол чедиишкинни кварталда 294 муң хире тонна чүк сөөртүр хүлээлгеэин 31 муң тонналга ажыргаш, тонна-километр талазы-биле даалганы 105,2 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 108,1 хуу күүседкеш, чедип алган.

Владимир Иванович Решетовтуң удурткаиы № 3 колоннаның чолаачылары бүдүрүлгениң колонналар арагында социалистиг чарыжылга биргн черии алган. Ол колоннада үеии мурнаан чолаачыларның саны хөй. Оларның бирээзинге комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадири Евгений Жуковту (адаанда чурукта) ап болур.

Бригадалар арагында социалистиг чарыштың биргн черии Борис Николаевич Маровка удурткан чолаачылар бригадазы эрткен үш айларның бүдүрүлге планын 248 хуу күүседкеш, алган. Бригаданың чолаачыларындан Тыва АССРниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы Сонам-оол Көкоолович Аг-оол (үстүнде чурукта) багай эвес түнелдиң чедип алган. Ол ам 1974 чылдың апрельдиң үлүүнде ажылдап турар.

В. ЧАДАМБА.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының доктаамал комиссияларының хуралы

Апрель 24-те ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң садыг, эмылырал хандырылга болгаш коммунал ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссияларының каттышкан хуралы боол эрткен. Анаа үлетүүр бүдүрүлге черлериие иилтиниң чемненилгезин экижидериниң талазы-биле күрүнениң планда көрдүнгеи даалгаларының канчаар күүсеттиниң турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Од айтырыгны чугаалажыры-даа чөптүг. Чүге дээрге, ону партияның XXIV съездиниин, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлериие ооң мурнунда-ла айтып турган болгай. СЭКП ТК-ның Чиигзие секретары эш Л. И. Брежиев съездиге отчёт илеткелиинге иилтиниң чемненилгезиниң дугайын онзалап чугаалаап, бо талазы-биле ажылды экижидериниң чугулазын айткан. Ооң соонда үлетүүр черлериге иилтиниң чемненилгезин улам экижидер дугайында тодаргай сорулгаларны СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың шиитпирлериие база айтып тургаи.

Комиссия кежигүнзери депутаттарның саналдарынга бо талазы-биле чогуур министерстволар болгаш албан черлери эвээш эвес ажылдарны кылып чорутканын демдеглээн. Ыячалза-даа ажылчыннарның негелдезин долдур хандырары-биле ам-даа эвээш эвес ажылдарны кылып чорудары негеттинип турарын хуралга олар демдеглеп турганнар. Эң ылаңгыя депутаттар ажылчыннар столоваяларынга чем белеткээриниң, ажылчыннарны аъш-чем-биле хандырарының улам экижидериниң чугулазын айтып турганнар. Оларның саналдап турары-биле алырга, кежээки болгаш дүнеки эвлүүлелерде ажылдап турар ажылчыннарның аъш-чем хандырылгазынче оиза кичээнгей сагыш чогуур.

Комиссияларның хуралынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң амыдырал хандырылга талазы-биле салган сорулгаларының канчаар күүсеттиниң турарының дугайында айтырыгларны база чугаалажып көрген болгаш чурттагга-коммунал тудуунга техниканы база механизацияны калбаа-биле ажыглаарының дугайында айтырыгны чугаалажыкан.

(СЭТА).

УЛУГ САЛЫЫШКЫН

Тываның хоорай, суурларынга ленинчи коммунистиг субботник сорук киришкинниг ажыл-иштиң ёзулуг байырлалы болган. Үлетүүрүнүң, транспорттуң, тудугнуң, чоннуң амыдырал хандырылгазының ажылчыннары, кадаа ажыл-агыйның ажыл-ишчилери, албан черлериниң болгаш организацияларның ажылдакчылары ак бедик бүдүрүкчүлүр ажылдаарынче чүткүлүн салып, бистиң Төрээн чуртувустуң күчүзүн бүгү хемчеглер-биле быжыглаар дугайында совет улустуң ленинчи чаагай чанчылынга шынчызын. СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин, беш чылдың онаалдаларын болгаш ооң шиитпирлиг, үшкү чылының планнарын чедиишкинниг боттандырарын тургузукчу ажыл-ижи-биле хандырарынче чүткүлдүүн база катап илергейлеп көргүскен.

Коммунистиг субботникке шупту 105.442 кижи киришкен. Олар эрткен чылда субботникке амылдап алганындан 38581 рубль ажыг, 161.182 рубльди амылдап алгаш, беш чылдың фондузунга киирген.

Коммунистиг субботникке үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары бедик организастыг чоруктуг, медереллиниин үлегер-чижээн көргүскен.

Боттарының бүдүрүлге черлериие эрткен чылдаазындан оранчок хөй, 9.662 кижи ажылдаан. Олар беш чыл фондузунга эрткен чылдаазындан база барык оп муң рубль ажыг, 30.499 рубльди киирген. Бүдүрген үлетпүр продукциязы 114 муң рубль түңнүг болган.

Тываның тудугларынга ажыл-иш сорук киришкинниг болган, аңаа 9.708 кижи ажылдаан. Олар беш чыл фондузунга эрткен чылдаазындан барык 4.800 рубль ажыг, азы 27.892 рубльди киирген.

Транспорт коллективтериие субботник хүнүнде 4.631 кижи ажылдаан. Эрткен чылдаазындан ийи муң ажыг кижилиг болганы ол. Олар беш чыл фондузунга эрткен чылдаазындан оранчок хөй, 49.405 рубльди киирген.

Беш чыл планның күүседириие 40 муң ажыг рубль — эвээш эвес улуг-хуулу бот-оруулга-чарылгалыг янзы-бүрү болгаш өске-даа албан черлериниң, организацияларның ажылдакчылары киирген.

АКШ-тың туруштарын буруу шаап турар

ДАМАСК. (СЭТА). Ливанның хомудалын Айыл чок чорук Чөвүлелиниге чугаалажып турда, израиль агрессорлары Каттышкан Штаттарның камгалай бергенин Сириянның чону калбаа-биле буруу шаап, аңаа килеңнеп турар.

Ол айтырыгны чугаалажырын шүүт хоруң каапкан бис деп кыжаныл тургаш, Каттышкан Штаттар, Англияның болгаш Франциянның киирип келгеи шиитпир төлевилелиин хүлээп алыр кызагдалды кылган. Төлевилелде киирген өскерүүлегер араб чурттарга улуг бодунуң дайынзырак үүлгедиглерин үргүлчүлээр арганы Израильге шынап-ла берип турар-дыр деп, Дамаскының «Аль-баас» солуун демдеглээн.

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдиң Ливанга удур дайынзырак үүлгедиглериие хамаарышкан шиитпир төлевилелиниң талазы-биле бадылаашкын чорудуп турда, Каттышкан Штаттарның Айыл чок чорук Чөвүлелиниге ээлээн туружун Ливанның «Аш-шааб» солуну шыңгыы шүүмжүлээн.

Каттышкан Штаттарның чааза израиль дайынзырактарга бүгү талалыг деткимче көргүзериниг бодуңун бүгү күжөвиишкиниерив угландырган деп, «Аш-шааб» бижээн.

Күрүне министриниң медеглели

ИСЛАМАБАД. (СЭТА). Азия диитиң мурнуу кезээнге таарыштырылга дутайында Индия биле Бангладештиң кады кылган медеглелин Делиге чарлап үндүрген. Ол медеглел «ынаныш бар деп бодаар тодаргай барымдааны берип турар», ынчангаш талаларның ийилдиран чаагай күзел-соруктуг болган турар болза, туттурган шериг кижилериниң дутайында айтырыгны шиитпиртээриие кандыгбир бергелер таваржып болур дээриниң чылдагаану бээп чок дээрин Пакистанның даштыкы херектериниң болгаш камгалалының күрүне министри Азиз Ахмад телевидениеге бергеи интервьюзунга медеглээн. Тургустунуп келгеи чорудалгылг байдалдан уштунарының аргазын медеглелде айткан деп, ол чугаалаан болгаш Индия-биле чугаалажыыпкын ара соксай берген турза-даа, катап эгелээр деп бүзүрединиң илергейлээн.

Пакистан, Индия болгаш Бангладеш дип девискээриие таарымчалыг харылаалары база быжыг тайбыңны тургузарынга боттарының каттыштырган күжениишкиннери-биле дуза чедирер ужурлуунга бүзүрединиң билчип турар деп, күрүне министри демдеглээн. Пакистанның чаазал Индия биле Бангладештиң кады кылган медеглелиндеге кедилиг факторларның барын барымдаалаан, улам ыяш чугаалажыыпкынынар чорудары-биле индий чазактың толээлекчилериң чалаар деп шиитпиразон дээрбин А. Ахмад демдеглээн.

Египеттиң саналын деткээн

КАИР. (СЭТА). «Египеттиң Чоожку Чөөн чүүте байдалды тодаргай чугаалажып көөр саналын АКШ-тан аңгыда. Айыл чок чорук Чөвүлелиниң кежигүннери чурттар шупту деткээн» деп, ЕАРның даштыкы херектер министри М. Х. Эз-Зайят Нью-Йорктан чаныш келгеш, Каир аэродромунга медеглээн. Ол Нью-Йоркка ККО-нуң Айыл чок чорук Чөвүлелиниң сессиязынга киржип чораан келгеи.

Каттышкан Штаттар херек кырында агроссорну, агрессиянның айылынга таварышканнарыңдаа дөмей кылдыр көөр деп сылдаглап алган. Чоожку Чөөн чүүке «бак-чаның күш дегээр үзелди» хевээр артыргын күзеп турар. Ындыг политика АКШ биле Израильдиң арагында сырый эвилелдиин база катап бадыткап турар-дыр деп, министр демдеглээн.

ДҮЖҮТ БОЛГАШ ЧЕМИШЧИДИЛГЕ

Бии-Хем районнуң «Саян» совхозу тараа өстүрериниң бедик аргаларын эрткен чылын чедип алган болгаш моон мурнунда авваа туруп көрбээн чаагай дүжүттү ажаан ап шыдаан. Совхоз күрүнеге 2300 тонна тараанын садар планын 4985 тонна кылдыр күүсеткеи.

Эът-сүт угланыышкынныг совхоз тараа культураларын өстүрериниң талазы-биле чанап мындыг бедик чодуиишкиннерииг болгаиын?

— Чемишчидилге, чемишчидилге болгаш база катап чемишчидилге — деп, совхозтуң кол агроному Виктор Николаевич Виницков чугаалап турар. Йол агрономуң бо ханы бүзүрел сиңиишкен сеспериие кижи шыпаашкыже арга чок.

Маңаа чижеп кылдыр чоокку ийи чылды дедиеи каапталды. 1971 чылда совхоз шөлдериичe 550 тонна минералдыг чемишчидилгени киирген (1969 чылда ол сан чүүле 195-ке дененжип турган) болгаш гектар бүрүзүндеи-не 8,1 центиер дүжүттү ажаан алган. Эрткен 1972 чылда шөлдерже 763 тонна минералдыг чемишчидилге төккеи. Ооң аңгыда 8100 тонна өдекти база киирген. Ынчангаш гектар бүрүзүндеи-не 20 центиер дүжүт алдынган. А фосфор биле калийни одурүглай киирип, дуржулга шөлүидеи совхоз бир гектардан-ка 40 центиер чедир дүжүттү алган.

Кандыг-даа тайылбыр негеттинмес деп чүве бо-ла болгай. Кара угаан-биле-даа бодап көөрге, чемишчидилгениң дузазын кижи үнелеп четпес. Ооң аңгыда кукурузаның вогаан массазы гектардан-на 110 центиер турган болза, ам 403 центиер чедип турар апарган. Чемишчидилге дүжүтке кайгамчыктыг өскериликкиннерии киирип турарының херечээн бо-дур.

Тываның ажыл-агыйларының бүрүзүнде өдек-даа, минералдыг чемишчидилге-даа четпес болгай. Ындыг турбуже, чамдык колхоз-совхозтар чүге эвээш дүжүт ап турарыл? Харыы чүгле чаңгыс — минералдыг чемишчидилгеии шын эвес ажыглаи турарында болгаш ооң чижек-хемчээлии хамыдып турарында.

Минералдыг чемишчидилгени шөлге тарадыр октаар арга шагда-да эргижирээн болгаш ооң ажыы эвээш деп чүвени билзе чогуур. Бистиң байдалывыска минералдыг чемишчидилгени тарылга үезинде одурүглай киирери мурнакчы дуржулга болуп турарын үстүнде адаанывыс «Саян» совхозтуң чижээ» бадыткап турар. Үк совхозтуң агровомнары республиканың зоналдыг агрохимлабораторииязы-биле быжыг харылаалыг. Бүгү ажылдарны ооң тургузуп бергеии картограмма ёзугаар чорудуп турар.

— Будурулгениң эртем-биле сырый харылаалыг болуру — чёдиишкиннериниң үндезини деп чүвеге бис каш чылдарның дургузунда бүзүредивис. Агрохимлабораторияк бистиң шөлдеривисте дуржулгалар чорудуп турар, бис боттарывыс база эртем үндезиниг дуржулгаларны чорудуп турар бис—деп, кол агроном Виктор Николаевич биске чугаалаан. — Чижээ, бистиң шөлдеривиске суперфосфатның чаңгыс бодун киирерге, дүжүттү 2 центиер улгаттырар, а фосфор, калий дээш чемишчидилгелерии комплексиниг ажыглаарга, дүжүт 6 центиер улгадыр. Ооң аңгыда тарылга чорудар үеии шын шилип алыры чугула. Эрткен чылын бис тарылганы апрель 12-де эгелээн бис. Бо чылын хөрөүнде шыктың курлавырларын өөреиип көрбүшаап, тарылганы апрель 28-те эгелээр деп шиитпирлеп алган бис.

«Саян» совхозтуң шөлдери республиканың өске ажылагыйдарының шөлдериидеи мындыг-ла дээредевес. Чүге дээрге, ооң хөрөүнериниң байдалы аңгы-аңгы: үш зонага чарлып турар — Кызыл чоогундан эгелээш, Саян дагларының чоогунда тонуп турар. Хөрөүн зоназы тускай негелделиг. Бир зонага фосфор хөй негеттинер, а өскезинге азотту киирерге-даа, киирбеске-даа дөмей: дүжүтке немелде бербес. Ынчангаш совхозтуң тараажыларының зона бүрүзүидеи-не иилтизибиле дески дүжүт ажаан ап турарын ооң тускай эртемнилери билдилии-биле тайылбырлаар апаар.

Чыядың-ла совхозтуң механизаторлары черииң кыры бичии эриш чорда-ла (эриг, доң аразы турда) шык бапырышкының эгелей бээр. Мында хөрөүнүң хатган үрелир чоруу чөк болганда, илиртээшкинии ийи катап чорудуп турар (хөрөүнүң үстүкү катдыы кургадыр сорулга-биле).

Ажыл-агыйда тус-тузунда үш муң гектар хире чер бижыглаттынган 5 бригада бар. № 1 болгаш № 2 бригадалар чер ажылывың бедик культуралыг бригадалары деп атты чедип алган. Эрткен чылы «Ажаада-72» деп чарыштың маадырларының аттары бо: Леонид Быков, Виктор Галактионов, Марат Салчак, Алексей Бобров, Валентин Говчаров.

Республиканың дыка хөй ажыл-агыйларында ышкаш, «Саян» совхозта механизатор кадрлар эвээш. Ынчангаш бо чылын мында механизаторлар белеткээр филиал ажыттынган. Ында 32 кижи өөреиип турар.

Мынчангаш республиканың үүле чаңгыс ажыл-агыйының чижээнге минералдыг чемишчидилгеии шын ажыглаарын көрдүвүс. «Саян» совхозтан аңгыда «Элегез», «Өөк», «Бурүүлаар» болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның база «Ленинчи орук», «Революцияның чазбыжы» колхозтарның удуртукчулары минералдыг чемишчидилгеже улуг кичээнгейни салып, ол ажыл-агыйларның тараажылары чылдан чылче доктаамал бедик дүжүтту ап турары өөрүнчүт. Оларның мурнакчы дуржулгазын республиканың өске-даа колхоз-совхозтары шиигээдип алыр ужурлуг.

К. ОЮН.

Кызыл хоорай Совединиң сессиязы

Дүүн ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң эвилелиг XII сессиязы болуп эрткен.

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединге соңгулда талазы-биле № 156 соңгулда округунга 1973 чылдың апрель 15-те Кызыл хоорай Совединиң депутадынга соңгуткан Сулчум-оол Санчапович Саттың депутат бүрүн эргелерин сессиига бадылаан.

Сессия Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы С. Х. Красныйның өске ажылчо шилчээни-биле ол хүлээлгезинден хостаан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң кежигүнүнге болгаш ооң даргазынга депутат Сулчум-оол Санчапович Сатты соңгаан.

Сессиига «ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутатта-рының эрге-хүлээлгелериниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлуунуң» күүселдезиниң чоруп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле плеткелди хоорхүүскомнуң секретары Е. В. Мосийко кылган.

Сессиига саналл берген депутаттар Макаренко, Тараачы, Маадырова, Омеленчук болгаш оскелер-даа Хоойлуну амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунган болза-даа, ында ам-даа улуг четпестер бар, депутаттарның идепкейии бедидер талазы-биле Советтиң организасмассолыг ажылы ам-даа чогуур негелдеининге четпес дээрзин демдеглээн.

ССРЭ-де Советтерии депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлуну амыдыралга боттандырар талазы-биле хемчегларни күштелдирериие угланган шиитпирии хүлээп алган.

Совлагу шакта

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯАР

Партийжи амыдырал

Күүселдени организастаары — кол чүүл

Амгы үеде бистин өвүр районнуң бүгү коммунистери болгаш ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизинин төөгүдүг шиитпирлерин, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының онаалдаларын чедиишкинниг боттандырар дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар. Районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының мурнунда салдынган соруглгадар улуг. Өвүрнүн экономиказының кол адыры—мал ажылы болганда, ол адырны хогжүдеринче чүгүлә кичээнгейни салып турар. Бо беш чылда шиитиниң малының баш санын 25 хуу, эът садарын — 45 хуу, сүттү — 20 хуу, дүктү — 27 хуу өстүрери көрдүнген. Ол чиик эвес соругга.

СЭКП райкомунуң, партия организацияларының чорудуп турар организастыг болгаш политмассалыг бүгү ажыл-чорудулгазы үстүнде соруглгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге чагырткан. Партия эге организацияларының амыдыралында бир кол чүүл мурнунда хүлээп алган доктаал, шиитпирлериниң амыдыралга боттанган турарын чедип алыры, азы олардың күүселдезин организастаары дээш доктаамал контрольду тургусканы болур.

Чамдык партия организацияларында партия хуралдарын устав ёзугаар ой-шаанда доктаамал эртирип, аңаа өйү келген чүгүлә айтырыгларны чүгаалажып, кончуг эки доктаалдарны хүлээп алгаш, ында айыттынган чүүлдерни күүсетпес таварыылгалар тургулаан. Соолгу үеде СЭКП райкому ындыг четпестерни болдурбас дээш чогуур хемчегларни алган. Партияның үстүкү органнарының директиваларының база болдуунун үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин хандырарда хамыктың мурнунда партийжи сагыыга-чүрүмну чогуур бедик-деннелге тургузуп, коммунист бүрүзүн быжыг сагыыга-чүрүмга өөредириндеп хамаарыжыр. Ленинчи принципиниң алырга, шиитпирни ажылдап кылырда болгаш хүлээп алырда коллективтиниң шиитпирлээр, а оон күүселдезин харылаарда хууда харыысалгалыг болур болгай.

СЭКП райкому, партия организацияларының партияның директиваларын, райкомнуң пленумнарының, бюроларының болгаш коммунистерниң хуралдарының үндүрген шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, аңаа контрольду чүрүмчүдүп тургузар талазыбыле соолгу чылларда чамдык ажылдарны кылган. Райкомга доктаалдар күүселдезиниң талазы-биле контроль карточкаларны иштин киличиске төп-чүдүп тургускан болгаш ону долдурарын хамаарышкан кижилер чорудуп, үк доктаалдың күүселдезиниң дугайын контрольдан үштурун райкомнуң секретарьларының чөп-шээрели-биле кылып турар. Күүсеттинмээн шиитпирлериниң талазы-биле айтырыгларны бюроларга болгаш киллистерге чугаалажып турар. Чижээлээрге, 1972 чылда райком бюроларынга чугаалашкан айтырыгларының үштүң бир кезии доктаалдар күүселдезиниң хынаалдазынга хамаарышкан. Ол ышкаш аппараттың ажылдакчылары шиитпирлер күүселдезиниң хынаалдаларын чер-черге чоруткаш, оон түнелдерин хамаарышкан партия организацияларының бюроларынга чугаалажып, илереттинген четпестерни эдериниң аргаларын айтып, практиктиг дузаны көргүзүп турар.

Пленумнарга мурнунда үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин информастаарын доктаамал организастап турар апарган. Баштайгы үеде информацияларны райком секретарьларының кайы бирээзи кылып турган болза, 1971 чылдан эгелээш, оон күүседикчилери — ажыл-агыйларның удуртукчулары, партия эге организацияларының секретарьлары кылып турар апарган. Информацияны нүргулайында-ла ийи кижи кылыр болгаш оларны пленум болурунун мурнунда ай бүрүнгаар организастыг киллистен дыңнадып турар. Ол чорук информация кылыр кижиге чүгле информация кылырынга эвес, күүселдени организастаар дээш немелде хемчегler алыр арганы берип турар. Районнуң партия конференциязы болуп эрткенинден бээр болгулаан пленумнарга 20 хире кижи ындыг информацияларны кылганнар.

Райондың партия эге организацияларының хой кезии коммунистериниң хуралдарынга мурнунда үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин информастап турар. Бо практика коммунист бүрүзүнүң даандырган ажыл-херек дээш харыысалгазын бедиткен. Ылангыя бо ажыл «Торгалыг» совхозтуң партия комитединде, «Коммунизмче орук» колхозта, райкүүскомнуң сан киллизинде, райпода, райкүүскомнуң иштики херектер киллизинде партия эге организацияларында багай эвес тургустуунган.

Бо чылдың эгезинден бээр райкомнуң пленумнарынга болган самаларында болгаш шүгүмчүлелдерни бюрога сайгарып көргеш, ол талазы-биле кандыг хемчегler алдынганының дугайында дараазында пленумга райком кежигүнеринге илетиээрин чүрүмчүткен. Ындыг практика райком кежигүнериниң, активтериниң талазынган шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди идепкейжилеринге тодарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Шиитпирлер күүселдезинге хынаалда-контрольду алдан күштелдиргенин ажыл-агый болгаш культура тургузуушкүнүнүң талазы-биле районнуң мурнунда салдынган соруглгаларны шиитпирлээринге тодарымчалыг салларны чедирип турар. Оон бир хереглиэн, тоску беш чылдың баштайгы ийи чылдарында районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге эът, сүт садарының планнарын күүсеттинмээн, дүк садарын 7 хуу өстүргени база район төвүнде бүдүрүлгелер, организациялар боттарының планныг даалгаларын күүсеткени болуур. Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылы — 1973 чылдың баштайгы кварталының планнарын шупту ажыл-агыйлар күүседип, шиитпирлээринге холбаштыр кылып турар чамдык ажылдар-биле чергелештир үндүрген шиитпир бүрүзүн күүседир дээш чорудуп турар организастыг ажылларывыста четпестер ам-даа бар деп чүвени миннир апаар.

Районда тоску беш чылдың чамдык соруглгалары күүсеттинип турза-даа, шиитпирлиг малының баш санын өстүрериниң планнары күүсеттинмейн турар. Оон продуктулуун бедидери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белдинп, бүдүрүп турар продукциянын бот-үнезин чингедириниң, мал болгаш чер ажылында хой күш үнер ажылдарны механизастаарының планнары күүсеттинмейн турар. Райком, оон бюрозу ындыг четпестерни эдер дээш партия организацияларының кичээнгейлиг олче угландырып турар.

Бо шиитпирлиг чылда бистин боттандырар соруглгаларывыс хөй. Мал бажын өстүрерин 13 хуу, эът бүдүрериң— 12, сүттү — 17, дүктү —17 хуу өстүрер. Бо соруглгаларны шиитпирлээри — күш-ажылчы улуг күжениишкинни, энергияны болгаш организастыг чорукту, тургустунуп кээп турар айтырыгларны шиитпирлээринге чогаадыкчы базаландырым чорукту негеп турар. Бир кол чүүл—чоннуң чогаадыкчы бот-идепкейни кодурер болгаш оларның ортузунга социалистиг чарыкты организастап, оны организастыг ажыл-херек-биле быжыглаары болур. Бо хүннерде районнуң бүгү коллективтери, ында ажылдап турар ажылчыннар болгаш колхозчулар бот-боттарының аразында чаржып турар. Ажыл-агыйларда партия организацияларының нинти чарыш-биле кады коммунистерниң авангардчы ролюн улам бедидер соруглганы салып турар.

1973 чылдың планныг даалгаларын чүгле чедиишкинниг күүседир эвес, харын база оны дыка ажыр күүседип тургаш, дараазында чылдарга эргежок чүгүлә магадылалды тургузар ужуруг бис. Бо соруглганы шиитпирлээр болгаш оон-биле партияның XXIV съездизинин шиитпирлерин, тоску беш чыл планының соруглгаларын күүседирин хандырар двош өвүрүнүң коммунистери болгаш ажылчы чоннары бүгү чүүлдерни кылыр.

К. ШУЛУУ,
СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары.

Шуурмактың ыяш кезикчилери

Көк-Мооруктуң бедииндеп эртенги хүн хереп үнүп кээри билек, Шуурмак тайгазының дүнеки шугуй шуургаңы сөмүргап, аъргага ажыл-ишчи хүн эгелээр. Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының баштайгы кварталында эрестиг ажылдап, бараанныг продукция бүдүрериниң планын 118 хуу күүседип, пландан ажыр 46 муң рубльдиг продукцияны берген. Бүдүрүлге чери оон-биле чергелештир бараанныг продукцияны сайгарарын 118, дилиг материалдарын 246, тудуг ыяны белеткээрин 144, соңга блоктарын 140 болгаш шала рейказын бүдүрерин 164 хуу кылдыр тус-тузунда күүсеткилээн. Бо дээрге тайгада ажылдап турар кижилерниң үлетпүрнүң, тудугнуң болгаш транспорт ажылдакчыларының Бүгүзавилея социалистиг чарыкка киришкеш, чедип алган күш-ажылчы тиилелгези-дир.

Шуурмактың тайгазында тудуг ыяны белеткээр үш бригаданың чарыкка Александр Кабановтуң бригадазы тергиндээн. Олар квартал планын 152 хуу күүсеткеш, бирги чеонга ап үнген. Мурнакчы бригадага шилчил чоруур вымпелди болгаш чүс чээрби беш рубль түңнүг акша шаңналын тывыскан. Бригаданың күш-ажылчы чедиишкинниг ыяш ужурукчузу Ч. Түрген-оолдуң киирген үлүг улуг (чурук № 1). Ол хүн үлүүн үргүлчү 130—150 хуу күүседип турар. Ийиги черде Алексей Яновлевтиң бригадазы. Ында ыяш кезикчилери Илья Малышев биле Владимир Омельян тергиннеригге санадып турар (чурук № 2).

Ыяш белеткээр пунктуның төвүнге чеде бээрге, ында диилиг материалдары белеткээр, чазаныяга, манза кылыр цехтерде ажыл-иш хайнынган турар. Ыяш белеткээр пунктуның начальниги Виктор Дайынович Сүгдүр мурнанчыларның иштинден белен кылыглар бүдүрер цехтиң бригадири Кирилл Радостевтиң адын улуг чоргаарал-биле адады. Ол чүгле мурнакчы бригадир-ажылчын эвес, ыяш белеткээр пунктуда бүгү-ле ажыл-ишке сонуургалдыг, цехтерде станоктарны чаартып, хөй-хөй үнелиг саналдарны кииргеш, ажыл-херекке оон үлегерлиин көргүзүп турар. Бо чылдың эгезинде ол пилорамадан үнген хыртың ыяштарны тонпактай кезер станокту янзы-бүрү кезектерден чыып, наңнап тургаш тургускан. Оон тургузуун, ажылдаар аргазын ол ажылчыннар Г. Косолапова биле Н. Желобовага өөреткен (чурук № 3). Олар үш ай иштинде 990 кубометр тонпак ыяшты белеткээн. Чиик өртектиг оттулар ыяшты республиканың чоок-навыда ажыл-агыйлары, хууда чон-даа күүседип-биле садып эп турар.

Шуурмактың ажыл-ишчилери ам Май 1-ниң байырлалынга утпуштур социалистиг чарышты нилбарткан.

Ш. КУУЛАРНЫҢ фотолары.

Политөөредилгениң дээштии — организастыг чорукта

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХОЛБААРГА

Эрзин районнуң партия чырыдыышкынының бүгү хевирлериниң 28 школа ажылдап турар болгаш ында 533 дыңнакчы хаара туттунган. Оларның 288-и коммунист. Партия өөредилгезиниң эге звенозунда 13 школа бар. Ол школаларда экономиктиг билиглериниң үндезиннериниң өөренип турар. Ортумак звеноның 6 школазы тургустунган. Бо школалардан 4 школа бо чылын өөредилгезин доозар болгаш СЭКП-ниң амгы үе-чадада экономиктиг политиказын өөренип, түңнел кичээлдерге белеткенип эгелээн.

Район төвүнде, хойжу бригадаларда, фермаларда бо чылын ажыткан коммунистиг күш-ажылдың 14 школазында 291 кижи боттарының нинти билиглерин бедидип ап турар. Партия өөредилгезиниң дээди звенозунда теоретиктиг 9 семинар ажылын уламчылавышаан. База теоретиктиг 5 семинарны районнуң школаларында ажыткан, олар «Чаа кижини хевирлеп кижизидери — коммунистиг тургузуушкунда партияның чүгүлә соруглгаларының биргээзи» деп теманы өөренип турар, а «СЭКП-ниң амгы үе-чадада экономиктиг политиказы» деп теманы 4 семинар удавас өөренип доозар.

«Мөрен» колхозта партия организациязы (секретары С. Ондар) партияның болгаш комсомолдуң политөөредилгезин партбюрога 3 удаа, коммунистерниң нинти хуралынга бир удаа чугаалажып келгенинден түңнелинде, колхозта партия өөредилгезиниң политиктиг эге, ортумак школаларының дыңнакчыларының чедиишкинниг өөренип турар. Кижилерниң политиктиг болгаш нинти билии бедээн тудум, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү улам бедидир дээрзин дараазында фактылар көргүзүп турар. Колхоз тоску беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылының бирги кварталында күрүнеге 23 тонна эът, 7 тонна сүт дужаар планныг тургаш, эътти —108,7, сүттү —110 хуу күүсеткен. Колхоз мал бажын өстүрер талазы-биле квартал планын база күүседип шыдаан. Ынчангаш «Мөрен» колхозка бирги кварталда социалистиг чарыштың түңнелинде СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң колхозтар аразынга шилчинир Кызыл тугун 100 рубль-биле кады тывыскан.

Ол-ла колхозтуң № 3 хойжу бригадазынга коммунистиг күш-ажылдың школазын чыл эгезинде тургускан. Ында пропагандист, колхозтуң кол зоотехниги Бадарчы Минчеймаа кичээлдерни хүн бүрүнүң амыдыралы-биле холбап келген. Бригаданың кежигүннери кичээлдерге идепкейлиг кээп, боттарының теория кырынга өөренип, билип алган чүүлдерин практиктиг ажылга ажыглап турарлар. Дыңнакчыларның хөй кезии — мурнакчы хойжулар. Оларга Тыва АССРниң алдарлыг малчыны коммунист Намдал Орус-оол—100, аныяк коммунист Иван Сади—97, Учурал Марсуу—99, Доржу Сурүн—95, Очур Балы—95 хураганны төрүүр чүс башка онаалтыр камгалап алганнар. Ол бригаданың мурнакчы хойжузу аныяк коммунист Сади Чеченке ВЛКСМ райкомунуң аныяк хойжулар аразынга шилчип чоруур «Эң дээре көргүзүүлүг аныяк хойжуга» деп вымпелин бирги квартал түңнелинде тывыскан.

Бригаданың мурнакчы хойжуларының бирээзи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны коммунист Намдал Орус-оолбиле ужурашкап:

— Бо өөредилге чылында партияның политшколазынга чугула чүнү өөренген силер? — деп, оон айтырган мен.

— Эрткен чылын СЭКП-ниң XXIV съездизинин материалдарын өөренип дооскан улус бис. Бо өөредилге чылында коммунистиг күш-ажыл школазында өөренип турар бис. Бо школаның программазын ёзугаар колдуунда-ла экономиканы өөренип тур бис — деп, ол кыска харыылады.

— Соолгу кичээлдин темазы чүү болду?

— Бис соолгу кичээливиске Л. И. Брежневтин «ССРЭниң 50 чыл ойнун дугайында» илеткелин өөрендивис.

Партия активиниң хуралының соонда «Мөрен» колхозтуң хойжу бригадаларында партия өөредилгезин улам экижиткен. Ам ында эр-даа, хереэжен-даа малчыннар партия өөредилгезинде хаара туттунган болгаш кичээлдерниң организастыы болгаш дээштии бедээн.

Ол ышкаш «Чаа орук» колхозтуң № 1 хойжу бригадазында коммунистиг күш-ажылдың школазы бар. Ону аныяк коммунист Соян Алдын-оол удуртуп турар. Пропагандист Алдын-оол ол бригаданың бригадири болганындан кичээлдерни бригаданың ажылагыйы-биле билдилиг холбаштырып келген. Бригадада амгы үеде нинтизи-биле 2816 хой төрээн болгаш оон 2822 хураганны менди камгалап алган.

Соян Алдын-оолдуң бригадазы мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжында идепкейлиг киришпишаан, бо хүннерде бедик көдүрүүшкүнүүр ажылдап турар. Бригада бирги кварталда төрүүр чүс хойга онаалтыр 92 хураганны камгалап алгаш, районнуң мурнакчы хойжу бригадаларының бирээзи болган. Ол бригадага СЭКП райкому Күш-ажылчы алдарының түгүн тураскаадып көдүрген болгаш акша шаңналын тывыскан.

«Чаа орук» колхозтуң Бочетов, Ленин аттыг колхозтуң Сайыр-Аксы сүт-бараан фермаларында экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир политшколалар кошкак ажылдап турган. Ында партия организацияларының экономиктиг өөредилгеге удуртулганы күштелдиргенинден ол черлерде саанчыларның ажылынын бүдүрүкчүлүү көскүзү-биле бедээн. Фермалар күрүнеге сүт садар квартал планын март 1-де-ле күүседипкен. «Чаа орук» колхозтуң Бочетов аттыг сүт-бараан фермазы күрүнеге сүт садар квартал планын 106 хуу күүсеткен. Ынчангаш фермага СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң фермалар аразынга шилчип чоруур вымпели-биле кады акша шаңналын тывыскан.

Районда комсомолдуң политиктиг өөредилгези мурнуку чылдарда турганындан экижээн. Бо өөредилге чылында политиктиг өөредилгенин 25 болгумүнде 623 аныяктар хаара туттунган. Комсомолдуң политиктиг өөредилгезинге аныяктарны болгаш комсомолчуларны идепкейлиг киириштирип, оларның политиктиг билиглерни шиңгээдип алырынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар комсомол организацияларынга «Мөрен» колхозта, Нарын, Кызыл-Сылдыс, Мөрен 8 чыл школаларында комсомол организациялары хамаарыжыр. Ол организацияларда «Социалистиг экономика дугайында беседалар», «Бистиң ленинчи комсомолувус». «Коммунистиг күш-ажылдың школазы» деп бөлгүмнер бедик утка-шынарлыг эртип, дыңнакчыларга быжыг билиглерни берип турар.

Райкомнуң политчырыдыышкын кабинединде түс-түс черлер аайы-биле пропагандист кадрларга эртемнер аайы-биле консультацияларны кылып чоруткан. Бо чылын республикага болган семинарларга 24 пропагандист киржип, билиин бедиткен. Ол ышкаш районнуң радиочеткизин дамчыштыыр экономиктиг школаларның дыңнакчыларынга болгаш пропагандистеринге дузалаачы кылдыр район амыдыралын хөлбаан 4 беседаны чоруткан.

Районда 12 кижи составтыг методиктиг чөвүлелдиң кежигүннери пропагандистерге консультацияларны кылып, кичээлдерге олурушкаш, боттарының ажыктыг сүмелерин пропагандистерге берип келгеп. Политөөредилгени экижидер сорулга-биле райкомнуң пропаганда болгаш агитация киллизи бо чылын үш удаа рейдилиг үнүшкүннерни чоруткан. Политөөредилгеде илереттинген четпестерни киллиске партия организацияларының секретарьларының киржилгезибиле чугаалажып, оларга четпестерни дарый чайладырын сүмелээн.

Партияның болгаш комсомолдуң политөөредилгезинин амгы үеде байдалын чөкта чаа партия райкомунуң бюрозунга база чугаалашкаш, бар четпестерни эдериниң болгаш политөөредилге чылын чедиишкинниг доозарының талазы-биле түскай шиитпирни хүлээп алган.

С. ЧАЖЫН-ООЛ,
СЭКП Эрзин райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизиниң эргелекчизиниң орлалчызы.

В. И. ЛЕНИН АТТЫГ

Белорүс ССР-ниң Министрлэр Чөвүлели Могилёвтуң удазын синтезтеп бүдүрер комбинадынга В. И. Ленинниң адын тывыскан. Ол комбинат чурттуң болгаш Европаның-даа база бир эң улуг бүдүрүлге черлериниң бирээзи. Комбинат бо чылын 50 муң тонна удазыны синтезтеп бүдүрер.

Могилёвтуң химиктери продукция бүдүрүп үндүрериң чылдын-на улам көвүдедип, оон шынарын бедидип турар. Олар штапель бүдүрериниң төлевилеттинген күчү-шыдалынның бүдүүзүнде комбинаттың баштайгы эзлчээнии соолгу бүдүрүлгези — комплекстиг пөс удазыннары бүдүрер блок төлевилеттинген күчү-шыдалының деннелин хуусаазынган ийи ай мурнадыр чедип алган.

Комбинаттың ийиги эзлчээн түдүп турар. Ол ажыглалга бо беш чылда кирер.

(СЭТА-ның корр.).
МОГИЛЁВ.

МОЛДАВ ССР. Новоанен районнуң хөвү-шөлдеринде часкы ажыл-иш кидин түүгүн хайнығып турар. «Ильичиниң чагыглары» колхозтуң механизатөрлары часкы тарылганың чарыжының мурнуку одуруунда чоруп турар. Мәсса-политиктиг ажылды мурнакчыларның дуржулгазын бүгү механизатөрларга нептередиринче угландырган. Майның бирниң авары дээш социалистиг чарыш улам калбарган.

ЧУРУКТАРДА: партия организациязының секретарыныңораланчызы А. Паланчика социалистиг чарыштың тиилеичизи — мурнакчы ажылдыг трактерист Г. Цурканга (солагай талазында) вымпелди тыпсып тур. Солагай талазында чуруктa — тарымал тоорүүтүң үрезинин чаштырып тур.

Е. ДРАЙШНЕРНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Октябрьдан төрүттүнген литература

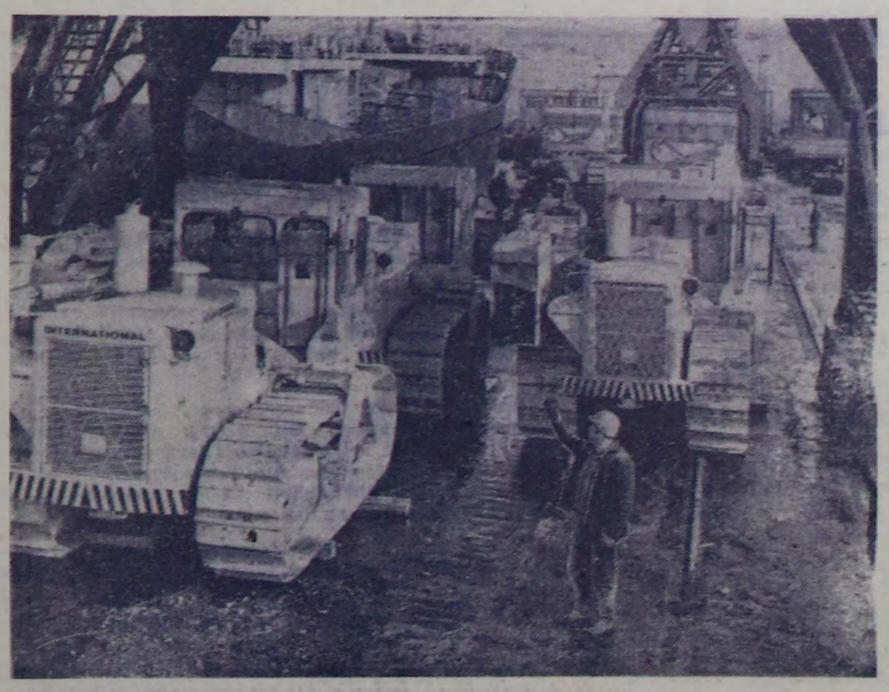
Юрий Рытхэу, Владимир Санги, Григорий Ходжер, Иван Шесталов — Кыдыкы Соңгу чүктүң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң улустарының чогаалчыларының ол болгаш өскө-даа он-он аттары ам бистиң чуртувустан дашкаар черлерде безин ажок сураглыг апарган. Россия Федерациязының Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинден апрель 24-те Москвага болуп кылбак секретарьвадывың киржикчилериниң кол кичээнгейнге оларның чогаадыкчы ажылы турган.

— Амгы ужуражышкынывыстың темазы таварылга-биле шилип алдынмаан. Чоокку үеге чедир-ле боттарының ужук-бижин чок чораан улустарның төлээлекчилери болуп турар чогаалчыларның номбары ам миллион-миллион номчукчуларга калбак сураглыг апарган. Литератураларның чедиишкиннери бистиң чуртпан турарывыс төрээн чурт дээш магадаашкынывы, чоргаарланышкынывы хайыктырып келирдир—деп, РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Мавзыры С. Михалков бодунуң эге сөзүнге демделээн.

Бистиң улустарывыстың хөгжүдези, чүс-чүс чылдарда хожудаашкындан социализмче шилчимишкин ленинчи национал политиканы амыдыралга чайгылыш чок боттандырып келгени-биле, бистиң хөй национал культуравыстың хөгжүдер дугайында партияның сагыш салымышкыны-биле хандыртынган. Кыдыкы Соңгу чүктүң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң литературалары ам-даа аныяк: найлларның, мансилерниң, чүкчилерниң, нивхилерниң чогаалчыларының баштайгы номнары чүгле 50 чылдарда көстүп келген. Олар делегей болгаш орус литератураның эртинелериниң күсели-биле байып келген болгаш социалистиг культураның хөгжүдезиниге боттарының салымышкынын киирип турар. Ол дугайын Е. Данилов, Ю. Шесталов, Г. Ходжер, В. Санги чугаалап турганнар.

Л. Татьяничева, В. Федоров, В. Липатов, Г. Коновалов болгаш өскелер-даа Кыдыкы Соңгу чүктүң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң улустарының чогаалчыларының чогаадыкчы өзүлдезиниң дугайын чугаалап, бистиң чуртувустуң ыракузак районнарының улустарының амыдырал-чуртталгазынга болгаш ажыл-чорудулгазынга тураскаадыпкан чаа номнарны демделээннер.

(СЭТА).

Кольск мугулдурунда Мурманскиниң порту бистиң чурттуң соңгу чүкте далай хаалгазы боон турар. Ооң ертээдеринге он-он судноолар чүүл-бүрү чурттардан хүннүң-не иээп доктаап турар.

ЧУРУКТА: күчүлүг тракторларны дүмүрүп турары.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникиазы).

Чурттуң парторганизацияларында

ПАРТКОМ, КҮШ-АЖЫЛДЫҢ САГЫЛГА-ЧУРУМУ

Ленинградтың кан прокат заводунуң ажыл-ишчилери күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының күселиибиле бо чыдыҥ үш айларының онаалдазында немештир чүе муң рубльдиҥ продукциязын бүдүрүп үндүрген. Ында сагылга-чурум үрээр, ажыл шагы үзер кижилер-биле шудургу болгаш докталамал демисел чорударының эгелекчиң парторганизация болган.

Ийи чыл бурунгаар заводтуң иниң партия хуралының «күш-ажылдың сагылга-чурумунуң байдалы болгаш партия организациязының сорулгазы» деп айтырыгны чугаалашкан. Ында коллектив кежигүннери шыңгыы чугаалажышкынынарны кылган. Бүдүрүлге дескн эвес ажылдап, ажылчыннар прогулдаар, бүдүрүлгениң сагылга-чурумун үрээр чоруктар удаа-дараа боон турган.

Башгай заводтуң, а ооң соонда цехтериниң коммунистериниң хуралдарынга күш-ажылдың сагылга-чурумунуң кошкаанының чылдагаанын тодараткан. Ооң кол чылдагаавы—чамдык коллективтериниң удуртукчуларының сагылга-чурум үрекчилери-биле эптежип, олар-биле шиитпирлиг демиселди чорутпайн турарында деп түңнелди ында кылган. Ында чижектерни бүрүнү-биле чайладыр деп хуралга шиитпирлээн.

Партком бо талазы-биле чорудар ажылдың бүгү талалыг планын ажылдап кылган. Цехтериң болгаш салбырларның коммунистери ол планга үндезилээш, участок, бригада бүрүзүнге чорудар ажылдың программазын чогаадып кылган. Балтийск болгаш өскедаа заводтарның кижизидилге ажылының дружжулгазын парткомнуң даалгазы-биле партия организациязының активчилери өөренип көрген. Одессаның кан прокат заводунда база Москваның «Кадыыр болгаш маска» заводунда ажылдап турар боттарының эш-өөрүндеи олар хөй түүлдерни билип алганнар.

Сагылга-чурумну быжыглаар талазы-биле күш-ажылчы коллективтериниң ролюнуң дугайында, ажылчы чоннарны кижизидериниң дружжулгазының база лекцияларны партизиның район комитединиң дузазыбиле партия эге организацияларының секретарьларынга болгаш партбөлүктериниң организацияларынга чоруткан. Сагылга-чурум үрээн барымдаа бүрүзүнүң үчёдувуң шыңгыы системазын парткомнуң инициативазы-биле тургускан. Кижизидилге ажылынга заводтуң хөй тиражтыг солунун, радиону, дүрген үнер «Чаңнык» ханазолунун калбаа-биле ажыглап турар. Удаазында сагылга-чурум үрекчилерн, харын-даа ажылдан бичии озалдааннар безин дораан-на бүгү коллективке биидинге бээр апарган.

Ынчалзажок чамдык кижилер күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле парткомнуң чорудуп турар ажылын кандыг-бир түр үениң кампания кылдыр бодаап, сагылга-чурум үрекчилерин тоовас чоруктар база турган. Ынчаарга парткомнуң саналы-биле бо чугула ажыл-херекти тоомчага албас бир цех начальнигин ажылындан хостаан, ол-ла цехте партбюро секретарынга чаа эштн соңгаан.

Сөөлгү үеде парткомнуң хуралдарынга: «Заводта эки түрачы улусчу дружина болгаш аҥаа коммунистериҥ ролю», «Заводтуң хоочун кижилериниң аныяктар ортузунга ажылы», «Күш-ажылга коммунистиң хууда үлегер-чижээ» деэш, өске-даа айтырыгларны чугаалашкан. Юристер, эмчилер, башкылар ажылчы чоннарга лекцияларны, илеткездерни үргүлчү кылып турар. Ында-гыы юристер заводка юридика талазы-биле декторийни организастаарынга дузалаан.

Бо коллективте активчилер кижилерниҥ ажылдан үнер кирер чоруун аналитеп, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилери-биле цехтерде кандыг демиселди чорудуп турарын, күш-ажылдың байдалын экижидер дээш чүнү кылып турарын контрольдап турар.

Заводтуң администрациязы болгаш хөй-иинти организациялары эҥ ики бүдүрүлгечилеринге моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинниҥе улуг кичээнгейни салып турар. А күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилери санаторийлерже база дыштанылга бажыңнарынче баар путевкалар албас, оларга пемелде «он үшкү» шалыңны база бербес. Ындыг кижилерге чаа бажыңнарны сөөлгү эллегде бээр. Шак ындыг шыңгыы, принципиалдыг чорук коллективке байдалды үндезинн-биле өскерткен. Ак сеткилдиг мурнанчы бүдүрүлгечилер шаңнал, мактапды доктаамал алыр, а чалгаа болгаш сагылга-чурум үрээр кижилер ону албас .

Парткомнуң ажылдакчылары Ленинград университединиң эртемденнери-биле ханы харылзааны тургускан. Заводтуң партия комитединиң дилээ-биле ол дээди өөредилге черинниҥ психология кафедразы бо бүдүрүлгеде күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп турарының социал болгаш психологтуг чылдагаанарын сайгарып эгелээн, коллективте ажылчы чоннарның кижизидилгезинниҥ талазы-биле чорудуп турар хемчегларинҥ ажыктыын аналпзтеп көрген. Ол ажылга башкыларны болгаш эмчилерни киирштирген.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаарының талазы-биле заводтуң партия организациязының дружжулгазын СЭКП-ниҥ Ленинград хооркомунуң бюрозу деткээн.

Д. ПОЛИЩУК,
(СЭТА-ның корр.).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Кады ажылдажылга

БРАТИСЛАВА. ЭДЧ кежигүннери чурттарның социалистиг экономика интеграциязы-биле чергелештир эртем, техникага кады ажылдажылгазы чылдың-на улам калбарып турар. Совет Эвилели биле Чехословакияның аразында ол талазы-биле сырый харылзаалар тургустунган.

Совет эртемденнер-биле болгаш техниктер-биле дем каттыштырып ажылдап турарының ачызында түгле Словакияга безин антибиотиктер бүдүрүлгезин, Жара-над-Гронмга алюминий заводун болгаш өске-даа амгы үениҥ бүдүрүлге чергелерин тудуп тургускан. Гуменне хоорай Словакияның химия үлетпүрүнүң улуг төвү болу берген. Ында совет түскай эртемниглериниҥ дузазы-биле кылымал удазыннар бүдүрүп үндүрериҥ шуудаткан. Халас хүлээдип берген совет эртем, техниктиг документилер, мурнакчы технология, совет дуржулга чүс-чүс миллион кроину камнап алыр арганы Словакияның улус ажылагыйынга берген.

Совет Эвилелиниге болгаш өске-даа социалистиг чурттарта 1966-70 чылдарда күүлүг автокраннар, кедергей аар преостер, агаар базыышкыны-биле ажылдаар моторлар бүдүрериниҥ документилерин берген. Словакияның муң-муң түскай эртемниглери дуржулга солчур дээш Совет Эвилелиниге чораан, Словакияның институттарынга болгаш бүдүрүлге чергелеринге база ынча совет түскай эртемниглер ол республикада өңүктериниҥ дуржулгазын өөренип алган. Ам ЭДЧ кежигүннери чурттарның эртем-техниктиг кады ажылдажылгазының комплекстиг программазын төлевилээриге болгаш боттандырарынга Словакия Чех Социалистиг Республика-биле кады идепкейлиг каржип турар. Чехословак заводтар социалистиг чурттарга электрон-савалга машиналарының артык кеэектерин бүдүрүп бээр. Оларны ССРЭ-ге бүдүрүп үндүрүп турар апаар. Куртаг арга-биле цемент бүдүрериниҥ айтырыын шиитпирлээриге - ЧССР-ниҥ ГДР-биле; ыяш болбаазырадыр үлетпүрге ажылдарны механизастаарының болгаш автоматчыдарының айтырыгларын шиитпирлээриге — Польша-биле; кедээ ажылагый болгаш тудут талазы-биле эртем-шинчилел ажылдарынга — Венгрия-биле сырый дем каттыштырып ажылдаарын сөөлгү дугуржулгада айтыкан.

Венгрияда чаа тудуглар

БУДАПЕШТ. Венгрияның социалистиг чурттар-биле болгаш хамыкты мурнай Совет Эвилели-биле сырый дем каттыштырып ажылдап турары—чурттуң тудут үлетпүрүн улам сайзырадырының үндезини—деп, ВУР-нуң тудут үлетпүрүнүң болгаш хоорайлар сайзырадырының министри Й. Бондор ВУР-нуң Күрүне хуралының тудут-транспорт комиссиязының хуралынга медеглээн. Ам Будапештиде, Веспремде болгаш Кечкеметте бажыңтудар комбинаттар тудуу түлүктеп турар.

Чаа тудутларның калбаргаы—чурттуң чүүл-бүрү булуңнарында амгы Венгрияның аян-аяынчизи болу берген. Үлетпүрүүг улуг-улуг хоорайларда болгаш чоннуң чурттарга девискээрлериниде улус ажыл-агыйының улуг-улуг объектилерин, шил-биле бетоңдан албан черлериниҥ чаа бажыңнарын, ажыл-ишчилерге бээр таарымчалыг бажыңнарны тудуп турар деп, Й. Бондор чугаалаан.

Комиссияның хуралынга дем-деглээнин ёзугаар алырга, бо чылын күрүнениҥ тудут үлетпүрүнүң бүдүрүлге черлеринің күүсеткен тудут-монтаж ажылдарының хемчээли арткан чылдаазынган барык 6 хуу уламдыр. ВУР-га бо чылын тудут кылырынга шупту 84 миллиард форинтини үндүрүп бээр.

Чыл дургузунда ажыл-ишчилериниҥ 81 муң ажыг өг-бүлези чаа бажың алган туруп болур. Чурттапга тудуу Будапештиде, Мишкольцта, Дьерде болгаш чурттуң өске-даа улуг-улуг хоорайларында онза калбаргаш. Тудутнуң мурнакчы үлетпүр аргаларын ажыглаары улам калбарган.

Польшаның байлактыг черлери

ВАРШАВА. Польшаның геологтары сөөлгү 25 чыл дургузунда чурттуң девискээринге ажыктыг казымал байлактарлыг эвээш эвес черлерни тыпкан. Чер иштиниҥ ол-эртинелериниҥ хөй нуруузу Силезияда тывылгай. «Чернҥ иштики каъттарын хандыр шинчилеп көөрге, ол девискээриҥ чер иштинде хөмүр-даш куржаанғыларының кылын хемчээлин өскертир түүнелдерлиг болган. Хөмүр-даштыг чаа-чаа черлер Люблин воеводствозунга база тывылган. Хүрең хөмүр-даштыг черлер тывар шинчилелдер үргүлчүлеп турар. Районнарда ындыг хөмүр-даштыг черлер тывылган болгаш ең баштайгы оттуулар түүл, энергетика комбинаттарын туткан.

Сөөлгү чылдар дургузунда Польшага бойдус газының тывыжы оранчок улгатkан. Карпаттар болгаш Судет чоок-кавызының девискээринге байлактыг чаа-чаа черлер тывылганының ачызында ындыг болган. Польшаның күрүнениҥ геология институту нефть тывыжының институтуунда дем каттыштырып тургаш, геофизиканың, ылаңгыя чер шимчээшкинниҥ шинчилелдерин улам калбартырын планнап турар. Аҥаа электрон-саналта техниказы калбаа-биле ажыглаттынар.

Демир рудазының болгаш өңүг металлдарның: цинктиҥ, коргулчуннуң, честиҥ курлавырларын геологтар оранчок көвүледир деп шиитпирлээн. Күүгүр байлактыг чаа-чаа девискээрлер тыптып кээрге, ол чиг-этти болбаазыладыр улуг комбинатты Тарнобжегпе тургузуп ап болур апарган. Ооң өске ажыдыышкынынарның чамдыктары керамикага ажыглаар порлуг шил бүдүрер болгаш шуткулга хевш бүдүрер элезинниг, чайгаар үүрмек даштыг черлерни тыпканынга хамаарыжыр.

Улусчу Польшаның үлетпүрү ажыктыг казымал байлактарлыг, ниитизи-биле үүс-чүс чаа девискээрлерни геологтардан алган. Оларның ниити курлавырлары чүс миллиард тонна.

НАЙЫРАЛ КЕЖЭЭЗИ

ДЕЛИ. (СЭТА). Джамуга индий-совет найыралдың байырлыг кежээн болган. Индия биле Совет Эвилелиниҥ аразында тайбыҥның база шынныг чоруктун идеаддарынга үндезилеттинген ёзулуг чалбыштыг харылзаа туруп турарын штаттың губернатору Бхатван Сахей ол кежээге түвө чугаалаан, онзалаан демдеглээн. Индий-совет найыралдың буузулбас быжыынның бадыткалы Индия биле Совет Эвилелиниҥ тайбың, найырал, кады ажылдажылга дугайында 1971 чылдың керээзи болурун ол чугаалаан.

ЧОН САНЫ

МАДРИД. (СЭТА). Испанияның чонунуҥ саны 1973 чылдың январь бирде 34.857 кижи болган. Бо түе чылдың эгезинде ол чурттуң девискээринге 18.616 кижи чурттап турган.

Буруу шапкан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ам Африканың чаңгыс эң организациязының даргазының хүлээлгезин күүсединп турар, Марокконуң хааны Хасан II Мурнуу Родезияның сөөк-язы ылгаар үзелдиг ёзу-чурумунга удур шиңгыы хемчегларн алыр чурумну быжыглаар хемчегларни Айыыл чок чорук Чөвүлели дамчыштыр алырынче КНО-нуң чиңгине секретарын кыйгырган. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниҥ айтыышкынынарын шуут пйикпе, азы сылдаг-биле үреп, сөөк-язы ылгаар үзелдиг ёзу-чурумунуң экономика болгаш политика талазы-биле быжыгарынга дуза чедирип турар чурттарга чогуур сагындырыгларны бээр деп, ол саналдаан.

Ол кыйгырыгны КНО-нуң колониализм узуткаар талазы-биле тускай комитединиң хуралынга номчуп дыңнаткан. Ол комитет ам Мурнуу Родезияда байдалды чугаалажып турар.

Комитетке Мурнуу Родезияның африка партияларының төлээлекчилери чүве чугаалаан.

Мурнуу Родезияда сөөк-язы ылгаар үзелди пептерелиринге Англияның колониалдыг политиказы дуза чедирип турар деп, Зимбабвениҥ африкан улус эвилелиниҥ (ЗАПУ) төлээлекчизи Дж. Силундика медеглээн. Солсберинің сөөк-язы ылгаар үзелдиг ёзу-чурумуң-биле харылзаа тутушпаан турар АКШ-тың, Англияның болгаш барыын чүктүң өске-даа күрүнелериниҥ үүлгедиглерин ол шыңгыы шүгүмчүлээн.

В. Брандтының интервьюзу

ВАШИНГТОН. (СЭТА). ГФР-ниҥ федералдыг канцлери В. Брандт «Юнайтед стейтс ньюс уорлд рипорт» журналга интервью бергеш, делегей аймдыралының чугула хой-хой айтырыгларының талазы-биле бодунуң бодалдарын чугаалаан.

Ылаңгыя, «Барыын чүк биле Чөөн чүктүң 20 чыл дургузунда ажылдапчын келгенинден чогуур түңнел кылырынче» ол кыйгырган. Аҥаа хамаарыштыр барыын-герман канцлериниҥ демдеглээнин ёзугаар алырга, социалистиг чурттар-биле садыглажырынга, экономика, эртем болгаш культура талаларынга хамаарыштыр дем каттыштырып ажылдаарын, харылзаалар тударын калбартып турган, «бурунгаарлаары» эргежок чугула.

Барыын Берлин талазы-биле дөрт талалыг дугуржулга «бурунгаарлаашкын боон турар». Барыын Берлин моон соңгаар канчи-даа ниижи-хөңүүжок болуушкуннарның оваа болбас. Ынчалдыр бодаарының бүүреалиг барымдаалары бар деп, В. Брандт демдеглээн.

Англияның конееряторлар чазаа «Европаның ядролуг чепсек күштерин туруза» идеазын саналдап турар. Оны ГФР кандыг деп бодап турарын деп айтырарга, В. Брандт мынчалдыр медеглээн:

Ам чүвениҥ хирезин бодап көөрге, аҥаа Англия биле Франция чаңгыс аай туруштуг болурун чедип алыр дээрниҥ барымдаазы бешин чок. Олар эвилелдешкен талазы-биле мырыңай дүүшпее сагыш-бодалдыг. Англия НАТО-нуң чиңгине кежигүнү, Франция дээрге ол эвилелдиҥ шерит талазы-биле эвес, харын чүгле политиктиг кежигүнү боон турар ужурунда ындыг апарган.

«Делегейниҥ валюта системазының реформазын келир чылын чоруткан туруп болур» деп, делегейниҥ валюта-сан кризизиниҥ катап түлүктей бергенинiҥ уламындан тургустунуп келген айтырыгларга хамаарыштыр ГФР-ниҥ кавцлери демдеглээн.

Каттышкан Штаттар боттарының «төлевир хөрецгизинге хамаарыштыкан айтырыгларын шиитпирлеп» аптар деп бодунуң идеген турарын В. Брандт илергейлээн.

«Моон соңгаар валюталарның чаңгызы-даа доллар дек тергиндекчи рольдуг болган турбас» деп, В. Брандт аҥаа капсырлаштыр онзалап демдеглээн.

Оруктарда өлүм-чидим

ПАРИЖ. Франциаяның оруктарынга арткен суббота биле воскресеньеде автомобильдиҥ озал-ондактыг таварылгаларындан 63 кижи өлген болгаш 573 кижи балыгланган. Франс Пресс агентилел ол дугайын дыңнаткан, балыгланғандардан 253 кижи аар келдээшкиннерее таварышкынын айтыкан.

●

МАДРИД. Пасха байырлалының үезинде Испаниаяның оруктарынга болган автомобиль аймылындан 121 кижи өлген болган 82 кижи балыланган.

●

БОНН. Пасха байырлалының хүннеринде ГФР-ниҥ оруктарынга автомобиль аварязындан болгаш ондактыг таварылгалардан дыка хөй кижи өлген. Үүле Соңгу Рейн-фестивалиның черинде безин дөрт-ле хүн 18 кижи өлген болгаш 996 кижи балыланган.

Ооң өске черге—Баварияга ол хүннерде барык 1.000 хире ондактыг таварылгалар болгулаан. Ол үеде 19 кижи өлген.

Африкада ыяштан ында-бүрү дүрөү-хевирлерни чазаар шевер кижилериҥ уран чүүлү онзаланчак болгаш чүүл-бүрү хевирлиг. Олар ыяштан чүү-даа дыка каас-чараш, уран-шевер болгаш онза хевирлиг чазаар.

Африканың улустарының уран чүүлүнүң эң пептерээн болгаш үевиг хевири скульптура болуру таварылга эвес. Ында херек кырында чүүлдерни аҥы-аҥы бөлүк чоннуң аажы-чаңнарын ыяк илередип коргускен болгулаар.

ЧУРУКТА: аныяк шевер чонукчуның кылгаҥы ыяш скульптуразы.

Камера Пресс-СЭТА-ның фотозу.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениҥ алдары“ орден-биле болгаш „Иениҥ медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуң өөрүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Тос уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҤ АЛДАРЫ»
ОРДЕННИҤ
I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Балдановна Допаа — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Сайын Дашовна Күжүгет — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Дыртаа Севээновна Куулар — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Анчымаа Салчаковна Сарай — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҤ АЛДАРЫ»
ОРДЕННИҤ
II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Севден Допгаковна Будуп—«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Чедн уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҤ АЛДАРЫ»
ОРДЕННИҤ
III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Белек Иргитовна Арапган—Бай-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Ыыйган Анзатовна Бораш — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Бичип-Уруг Монгушевна Кандан — Тээли сес чыл школазының ажылчыны.

Күжүгет Серотовна Кимей — район эмнелгезиниҥ ажылчыны.

Кара-кыс Дойнуровна Күжүгет — «Кара-Хөл» колхозтуң ажылчыны.

Тамара Дугановна Күжүгет — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Өнер Сүрүновна Күжүгет—Бай-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Чылбак Мижитейовна Ооржак — Кызыл-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Болат Допаевна Салчак — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чылбак Хертековна Салчак —районнуң ажаалга кассазының ажылчыны.

Бичии Хертековна Сумба—Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Карбыы Хомушкуевна Сүрүн —«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Татьяна Хертековна Үешүн —«Тээли» колхозтуң колхозчузу.

Дыртыыма Донтугуевна Хомушку — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Хертек Даспааповна Чопаа—«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Хочут Кокевна Чүскүк — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Аракчаа Донгур-ооловна Шнин-Байыр — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҤ МЕДАЛЫ»
МЕДАЛЬДЫҢ
I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Нанзын Салчаковна Артай-ооп — Кара-Хөлде уруглар садының кижизидикчизи.

Алдай Иргитовна Даржаа — Бай-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Сендажы Донгаковна Дамбыл — Шуйда киночеткиниҥ киномеханиги.

Копсек Хертековна Иргит—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Базырмаа Дупчаевна Күжүгет — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Күжүгет Достаковна Очур — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Болат Амырсатовна Хертек — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Манчаа Сотпаевна Хертек—Кызыл-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Анай Салчаковна Шыдыраа — Тээлиде район эмнелгезиниҥ ажылчыны.

Беш уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҤ МЕДАЛЫ»
МЕДАЛЬДЫҢ
II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Допгак Допчаевна Бопаоол—Бай-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Анаш Күжүгетовна Бораоол —Бай-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Чайка Хертековна Дылгижек — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Хураалбай Хувулгановна Калинова — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Бадарчы Күжүгетовна Капшыына — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Кара-кыс Күжүгетовна Кара-оол—Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Александра Иргитовна Ламазан — Тээли сес чыл школазының ажылчыны.

Чылбак Күжүгетовна Маскыр-оол — Тээли ортумак школазының башкызы.

Бора Данай-ооловна Мюрзю — районнуң суггарыга системазының эргелелиниҥ кассири.

Хураган Хертековна Салчак — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Анчымаа Чылбаровна Хертек —«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Дуктуг Лопсановна Хертек —Найырал суурда өг-бүле ээзи.

Күнзенмаа Кудукпайевна Хертек — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Караш Салчаковна Чаранчык —районова секретарь-машинакчы.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҤ АЛДАРЫ»
ОРДЕННИҤ
I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Очур Лавзуруновна Куулар —«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Александра Номчутовна Күжүгет — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Хорлуу Сенгилдиговна Ооржак—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Бакай Сюрюновна Сарыглар —«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Руза Бөрашовна Хомушку—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҤ АЛДАРЫ»
ОРДЕННИҤ
II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Номчутовна Күжүгет — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Долгарчап Диибидековна Монгуш—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Дайбына Арын-Хереловна Ооржак —«Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Дыпчай Ооржаковна Ооржак —№ 741 КМК-ның ажылчыны.

Дыртык Доржуевна Хомушку—«Барлык сохвозтуң ажылчыны.

Чедн уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҤ АЛДАРЫ»
ОРДЕННИҤ
III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Норжуннмаа Комбу-Сюрюновна Саая — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Кылдар Кокеевна Хомушку —«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҤ МЕДАЛЫ»
МЕДАЛЬДЫҢ
I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Димит Хереловна Дойбаа — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Калдар Аракчаевна Допгак —«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Билчитпа Күжүгетовна Күжүгет —«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Чозар Бадыпойовна Күжүгет — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Монгуш Бугажыковна Куулар — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Ак Көрей-ооловна Монгуш —«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Манчыт Чадамбаевна Монгуш —«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Куусалчы Хирбейовна Ооржак —«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Беган-ооловна Сарыглар — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Шура Амаргатовна Хомушку —«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҤ МЕДАЛЫ»
МЕДАЛЬДЫҢ
II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичии Хертековна Аракчаа — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Кертик Чимитовна Болат — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Маапгай Анайовна Допгак «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Алдын-кыс Каң-ооловна Жуковл —«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Намзырaевна Карамонгуш —«Барлык» совхозтуң мал эмчизи.

Ичиндей Бичө-ооловна Күжүгет —«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Бора-кыс Өктек-ооловна Куулар—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Наташа Дангытовна Куулар —«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Хоңкеш Салчаковна Монгуш —Ак-Довурак эмнелгезиниде медицина сестразы.

Нина Сарыгларовна Октээ—Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Анна Шагдыр-ооловна Ооржак— Дөң-Терезин суурда өг-бүле ээзи.

Торокмаа Намзырайовна Ооржак — СЭКП райкомунуң ажылчыны.

Кара-Урут Иргитовна Очуроол — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Чысынмаа Лавыновна Салчак — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Хирлиг Тараачыевна Сарыглар —«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Лина Хирбеевна Сат — Дөң-Терезин суурда өг-бүле ээзи.

Долзат Мыныевна Хертек — районо ажылчыны.

Анай Допгураковна Хомушку — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Бопай Шыраповна Эрес-оол — Аксы-Барлык ортумак школазының башкызы.

(Үзанчылыг).

КУЛЬТУРА амыдыралынын

Хоочун-биле ужуражыышкын

Шүй ортуман школазының интернадынга солуп ужуражылгалар, бесседалар, кежээлер бо-ла болгулаар. Партия, совет органнарга хөй чылдарда ажылдап келген, Ленин орденинин адыленчизи, хоочун коммунист Хертек Чүдекеевич Кудурукпай-биле ужуражылга кежээге болган.

Амгы амыдыралдың кайгамчык чедишкиннерин, хостуг шөлээн чуртталганы; шаландагы амыдырал-чурттаганың каринги-дүмбейин ол уругларга тодартай кылдыр чугаалап таныштырган. Амгы Шүйүүң чурумалы кандыг апарган-дыр, шагда кандыг турганыл деп чүве уругларның медерелинге чуруттунуп артып калган. Күш-ажылдың, дайынның хоочуларыбыла шак мындыг ужуражылгалар школачыларның идейлиг кижизидилгезинге чаагай салдарлыг.

«Мурнакчы» колхозтуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шинтипрлиг чылында карак кылыл ажылдап турарлар. Интернатта чурттап турар уругларның ада-иелери ниитиинең малын ажаан, өстүрүп, тудуг-суурну чаартып тудуп турар. Колхозчуларның аразында күш-ажылдың тергиннери хөй. Оларның аттарын Хертек Чүдекеевич адаан. Колхозтуң мурнунда перспективтиг чугула сорулгалар, сан-чурегайларга от база доктаалган.

С. САЛЧАК.

Бай-Тайга район.

Солун болган

Мөңгүн-Тайганың Мугур-Аксының Культура бажыңында бот-тывынгыр артистер чогаалчы С. Шорбю болган Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. Кок-оолдуң «Найырал» деп шинээн тургузукан, «Мөген-Бүреп» колхозтуң ажыл-ишчилеринге көргүзүп чораан. Кызыл-Хая суурлуң чурттакчыларынга ук шинээн үш удаа көргүзкен. Ролдарны ойнап турарын онза сонуургадывыс. Ызаңгыя Саяа Соскалдай, Карсал Маташ, Зоя Куулар, Сотпа Чапай оларның күүселдерин көрүкчүлерге онза таарышкан.

Райкүүскомуның культура шаңдының эргелекчизи Саяа Саяна ук шинээң дугайында көрүкчүлерге сонуургадып тура чайгы үеде мырак одарларда малчыннарга база көргүзер деп чугаалаан.

И. УШУН-ДОРЖУ.

Мөңгүн-Тайга район.

Көдээ артистер

Ол хүн Суг-Аксы Культура бажыңының залын көрүкчүлер долдур олурушкан. Аныяктарның хөгүүр, оюн-күлүүшкүнү, хөгжүм үнү чаңгыланып турган. Совхозта партия комитеди, Суг-Хөл көдээ Советиниң Суг-Аксы суурнуң коллективтериниң концерт көрүлдезин арттырып турганы ол.

Суг-Хөл көдээ Совет коллективиниң бот-тывынгыр артистери көрүлдеге эки бететкелдиин көргүскен болган бирги черни алган. Олар Хову-Аксыиче экскурсиялаар эргени чаалап алган.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

Республиканың 60 маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинде чурукчуларның акварель ажылдарының делгелгези ажыттынганын номчукчулар моон мурнунда дыннаан. Ук делгелгеде кирип турар ажылдардан—чурукчулар Т. Левертовскаяның «Лимбилиг кыс», Ю. Курскийниң «Хову турлаанда» база Г. Торлуктуң «Сургуул кыс» деп ажылдарын фотокорреспондент С. Феоктистовтуң тырттырганыбыла бараалгаттывыс.

Чолаачы-садыгжы

Беш чылдың шинтипрлиг үшкү чылының бирги кварталында Улуг-Хем районнуң Арыт-Үзүү ажылчы кооперациязы бараан саарыгазын ажыр күүселткеш, районнуң содуг организациязының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган. Ында СЭКП райкомунуң болган райкүүскомуң шилчилер Кызыл тутуп тывыскан.

Коллективтиң планныг онаалдазын күүседиргеге автолавкаңың чолаачы-садыгжызы Ф. И. Ерофеев бодунуң салымшыкының киирип турар. «Ак-Туруг» совхозтуң Кара-Суг, Ооруг, Ак-Хем девискээрлеринде малчыннарны Федор Иванович график ёзугаар доктаамал кезип, үлетпүр болган аъш-чем барааннарынга чагыгларын хүлээп алган, оны үзүктел чок чедирип бөрүп келген.

Мурнакчы чолаачы-садыгжы бирги кварталда бердинген онаалдадан ажыр ийи муң рубльдиң бараанын саарган, планын 110 хуу күүселткен.

К. КОМБУ.

ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДА

ЭРТЕ ЭГЕЛЭЭН

Оренбург областтың Акбулак районунуң колхозтары болгаш совхозтары чазың эрте чажыр тараа культураларын—арбайны, суланы, а ол ышкаш тарымал тооруктуг, чачак-тараанны чаштырып эгелээн. Кааш, чылыг хүннер боор турарындан аңаа часкы хову ажылдары мурнунда чылдардан он хонук бурунгаар эгелээн.

Бо чылын Оренбург ховузунга тараа шөлү мурнунда планнап турганындан 167 муң гектар хөй—4 миллион 600 муң гектар чедер.

ОРЕНБУРГ.

АККУРГАНЧЫЛАР ДООЗАР

ЧЫГААН

Үзбекистанда хөвең өстүрер кол чер—Аккурган районнуң ажыл-ишчилери 29 муң гектарда хөвең үрезинин чаштырып доозупканнар. Оны чеже ажыл хүнүнде күүседкен.

Республиканың көдээ ажыл-агый министерствозу СЭГА-ның корреспонденти-зинге Үзбекистанда бир миллион гектарда хөвеңни тарып четтигипкен деп дыннаткан. Ол дээрге эрткен чылдың бо-ла үезинде түңнелдеп ийи чүс муң гектар хөйдүр. Ында кааш чылыг хүннер хову ажылдарын үзүк-соксаал чок кылыр арганы берип турар.

Мурнакчы агротехниктиг аргаларны болгаш үрезинин чаштырарының дешилгелиг технологиязын часкы хову ажылдарының үезинде калбаа-биле ажыглап турар. Чижээ, 280 гектар шөлге калбак одурутлуг чаштырыганы 150 муң гектарга тускай арыглаан үрезиннерни чаштырып тараан. 380 муң гектарда хөвең үрезинин гербицидтер болгаш чемишчилгелер-биле кады чаштырып тараан.

Сурхандарья, Наманган, Андижан областтарның ажыл-агыйларының чазын эрте чаштырар участоктарында хөвеңниң сывы нөгаарарын үнүп келген. Механизаторлар оларның одурутлар аразын болбаазырадып киирипкеннер.

ТАШКЕНТ.

КАРТОФЕЛЬ ОЛУРТУУШКУНУ

Брест областтың колхозтары болгаш совхозтары картофельди массалыы-биле тарып эгелээн. Бо чылын оң культураны тарыыр шөл база-ла мурнукуу ышкаш 70 муң гектарда чаттылган. Ынчалза-даа сорт хевирлерни өскерилгеп. Эң чаагай дүжүттүг болгаш үк черге таарышкан «Темп», «Огонек», «Детско-сельский» дээр сорттарны колдадыр тарып турар. Ол сорттарны бүгү шөлдүң барык чартык кезиинге олуртур. «Белоруссияның эрте тарыыр» картофелин база хөйүг олуртур.

БРЕСТ.

ШАЛЫПЧЫ БРИГАДАЛАР

Кустанай областтың районнары шуптуу черниң шыгын базырып киирипкен.

«Рассвет» совхозтуң ажыл-ишчилери хову ажылдарының баштайгы үе-чадазын мергежилдиг чорудуп турарлар. Оон механизаторлары шөлдөрже нлиирлерни долуу-биле үндүрген. Черя кадыг шөлдерде лущильниктерни ажыглап турар. Оларның сооңдан дораан-на бистерлиг катоктар артып, хөрөңүнүң кырын быжыдыр дескилеп, шыкты улаштыр базырып чоруп турар.

Областтың совхозтарының болгаш колхозтарының ажыл-ишчилери чүс-чүс муң гектар черниң шыгын базырып алган.

КУСТАНАЙ.

ЛЮЦЕРНА КЕЗИЛДЕЗИ

Таджик ССР-де Вахш шыналаашының бүгү районнарының механизаторлары люцернаны кестирип эгелээн. Гектар санындан-на 80—100 центнер ногаан массаны ап турар. Республиканың барык 40 муң гектар шөлүндеп ыңгыг мал чемин кезип белеткээр ужурлуг.

Ол хөй чылдыг сигенин мурнукуунда дыка эрте кестирип эгелээн. Баштай ону шуут-ла фермаларже сөөртүп турган болза, ам оон сенажты массалыг белеткеп эгелээн.

Ол черниң ажыл-ишчилери люцернаны чеди-сес катап кестирер төлээде, баштайгы кезилдени эң кыска хуусаада эртиргеш, апрель айда-ла хөй хемчөлдүг мал чемин белеткеп аптар дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Республиканың өске-даа девискээрлериниң чамдык ажыл-агыйлары люцерна кезилдезинче кирип турар. Олар ниитиндибиле 254 муң тонна сенажты белеткээр дээш ажылдап турар.

(СЭТА).

КҮЗЕЛДИҢ КҮЖУ

Кижилерниң күзелдери янзы-бүрү болгулаарын билир бис. Кандыг-даа мергежилди шилип алыксаар аныяктар хөй. Эвчи-даа болуксаарлар бар-ла, башкы артемин чедип алыксаарлар база арбын, трактор, машина башкарар күзелдиглерни кайызын ол дээр. Ким кандыг артемни чедип ап, аңаа бүгү мергежилин, билиин харам чок бараалгадырыл — ол бистиң бөгүнгү чурттаптавысты чаартыр, чоңга ачы-дузалыг, хүндүткелдиг кижи болур.

Бо талазы-биле чаңгыс чижек кылдыр бир аныяк кыстың дугайын маңаа чугаалап көрейн.

Ийи чыл бурунгаар «Тыва тудуг» трестиң тудуг материалдары кыйыр комбинатка чаэрби хар чаа четкен аныяк кыс Юлия Оюн ажылга хүлээп алыр дугайында биллириишкин киирип келген.

Биллириишкинниң ээзи тудугжу болур изиг күзелин илереткен. А ынчаарга, кадрлар кидизиннің эргелекчизи мында тудуг эвес, а оон материалын белеткеп турарын уругга чугаалаан.

— Биилер мен. Школа дооскаш тудугга ажылдап турдум. Ол талазы-биле эвээш-бичe практикам бар. Ам тудугнуң материалын канчаар белеткээрин карак-биле көрүп, сударлыг холум-биле тудуп көрейн дээш келгеним бо—деп, шинтипрлиг харыынны Юлия берген.

Оюнну арматура белеткээр цехке киирип каан. Баштайгы үеде ужу-бажы билдинмес түүдер-ле хөй. Кылыр ажыл шуптуу-ла демир-дес аймаа-биле холбашкан. Станоктар-ла хөй, оларга чоон-даа, чиңге-даа демирни тударга үзе кезип-ле, чона шаап-ла турар, черле нитизи-биле цехтиң даапшинчитиин ажок болган.

Оюн ийи хүн хире-ле ажыглаан ол бүгү даапшинээнге танчыга берген. Чеже-даа ажылы бачым, даапшыг болза аныяк кыска арга-сүме бадып кээр кижилер цехте хөй болган. Изиг күзелдин девим бар болганда каза-даа, кандыг-даа ажылды кылырга, болгандыр турар эш-өөр кижиге дузалап, «чону чоорган, хөйү хөйдеп» болу бээр деп чүвени Юлия чүректиң ханызындан угаан, коллективте эш-өөрүнге өөрүп четтиргенин кажан-даа унпас. Оюн ол ажылынга улам-на хандыкшып, чаа-чаа түүлгелерни хүнүн-не өөренип ап турган. Бир ай ажып чораан-ла, цехте бүгү амыдыралды ол биле бергеи. Кыпган ажылынга эзарыысаалгалыг, кызымаккай, эш-өөрүнге аптиг-ээдек аныяк кыстың коллективтиң кежигүнүнерн база хүндүлээр апарган. Комбинатка ажылдап келген үезинин дургузунда Юлия Оюн болуунга даалдыргаи онаалдаларын чедишкинниг күүседип келген.

— Херек кырында хол-биле түүп, практиктиг билиимни алаан дегүүп алгаш, кайы-бир хоорайның тудуг талазыбыла даапшөөредиирге черинге кирер мен. Бо үеним дургузунда ажылдап келгеним маңаа өөрениримге улуг идигни бээрн чугаажок — деп, Юлия Оюн чугаалаан.

Күштүг күзелдиң девим-биле ажылдап турар сорукку кыстың ажыл-үүлеин халас барбаан. Бо үеним дургузунда комбинаттың директция черинден ортектиг бараапнар-биледа шаннадып келген. Бо хүннерде оон чүрүү комбинаттың Хүндүлел самбыразында база кирген.

Д. ЧЫДЫМ.

КЫМ ШҮГЛҮР ЭВЕС!

Мөгелерни чалап тур

Тыва хүреш—бистиң национал оюнувус. Чайгы үеде кандыг-даа байыр-наадыкнар мөгелер хүрешни чоокка эртпес.

Делегейниң ашыычы чонунуң эп-сетиин каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ниң байырлалынга тураскааткан «ШЫН» СОЛУННУҢ ШАҢНАЛЫ ДЗЗШ тыва хүреш талазы-биле чамчыл болган маргылдаа майның 1-де «ХҮРЕШ» стадионга 14 шакта эгелээр.

Маргылдаага спорт ниитилелдериниң төлээлекчилери—32 шилиидеп мөге хүрежир. Аңаа киржир күзелдиг мөгелер АПРЕЛЬДИҢ 28-КЕ чедир хоорайның муш-культура болгаш спорт комитединге баш удур адын бижиткен турар. Дамзыладып алган мөгелер АПРЕЛЬДИҢ 29-ТА, воскресеньеда, 12 шакта «ХҮРЕШ» стадионга чыглыр.

Бо маргылдаага шүүлген, үмүүрлешкен болгаш үшкү-дөртку черлерни алган мөгелерге «Шын» солуннуң шаңналдарын тыпсыр.

Хоочун болгаш аныяк мөгелерни бо маргылдаага киржиринче чалап тур бис.

Тыва хүрештиң аргаларын эки биилир, муш-дамыр талазы-биле дадыкпан, авазынгыр, эрестиг чоруунарны бо маргылдаага көргүзүңер, эштер мөгелер!

телевидение

АПРЕЛЬ 26-ДА

МОСКВАДАН

14.00—Дамчыдыктыгалар программазы. 14.05—Медээлер. 14.15—Школачыларга. «Ырывыс, үжүт!». 14.45—Миллионнарның ленинчи университеди. «Камналгалыг чорук—коммунистиг моозу-шинарының хевири». 15.15—«Эр-хейлер!». Аныяктарга спорттуг программа. 16.45—«Пароходтар медээлевишаан чоруп турар». Уран-чечен телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.15—Телефильм. 18.30—Телемедээлер. 18.40—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.45—Оңдуг телекөргүзүг. Конверт. Улуспу чогаадылганың Бүгү-эвилел фестивалының лауреаттары ырлап тур. 20.15—Оңдуг телекөргүзүг. Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүг. «1914 чылдың аныяк хереженнери». ГДР. 1-ги серия. 21.25—Г. Свиридов. Фортепианого соната. Р. Керер күүседир. 21.45—«Коми черниң аныяк наадыны». Сыптывкарның телестудиязының программазы. 22.30—«Көрүнчүлериниң чогаалларын ёзугаар музыкалыг программа. 23.00—«Ут». Информастыг программа. 23.30—01.45—Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо»—ЦСКА. В. И. Ленин аттыг Төп стадионуң Спорт ордузуундан дамчыдыгга.

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзи ёзугаар адырга, богун республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар. чагбас. Барыын утпаныышкынның хаттың дүргени секундада 5—9 метр чедер.

Агаарның температуразы дыгыг районнарга 9—13, оскелерниве 14—18, Кызылга 16—18 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 26-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Көрүнчүк» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чедер черн—Чер» (2 серия катай) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сагыш ышкаш чүве кайдал» 15.00, 20.30, «Төп-төрээн кижилер» 16.50, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эй, Кроха!» 9.00, 11.00, 12.50, 14.40, «Хереженнер оюнда чок» 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

Ажалга кассаларында ойнаашкынның шыгжамырларының 1973 чылдың апрель 10-да Вологда хоорайга болган ойнаашкынының тиражының ДУЛГАШТЫРАР ТАБЛИЦАЗЫ.

РСФСР-ниң бүгү ажалга кассаларында ойнаашкынның шыгжамырларының моон адаанда дугаарлары таварышкан.

Шыгжамырның №№	Шыгжамырның ортумак түңүнге онаалтыр ойнап алган хуузунуң хемчээли	№ №	хуузунуң хемчээли.
33	чаэрби беш	536	чаэрби беш
46	—«—	574	—«—
97	—«—	622	—«—
141	—«—	672	—«—
169	—«—	703	—«—
230	—«—	733	ийи чүс
272	—«—	783	чаэрби беш
282	—«—	837	чүс
322	—«—	877	—«—
376	—«—	909	чаэрби беш
419	бешеэн	933	—«—
441	—«—	982	—«—
487	чаэрби беш		—«—

Шыгжамырының дугаары 1000-даң ажар болза, үстүнде айыткан саннарга ол нөмерни немеп алыр. Чижээлээрге, салыкчының шыгжамырының дугаары 3733 болза, ол 200 хуузга таварышкалы болур.

Улуг-Хем райпозунга доктаамал ажылдаары-биле:
1. Товароведтер
2. Сынап эргелекчилери
3. Столовая директору
4. Пекарня эргелекчиси
5. Ревизорлар
6. Садыгамнар хереглеттинип турар.

Ажылдарыны күзээнер Улуг-Хем райпозунуң надр киидезинге келир.

Адрези: Шагаан-Арыг хоорай, Интернациональная 63.

РАЙПО БАШТААР ЧЕРИ.

АЛДЫН-САРАЛА АҢГЫРЛАР

Рассказ

Алдывыс чылдың-на Сайлыг-Хемге чайлаар. Ол-ла чайлагга бистиң-биле кожа чайлаар алдын-сарала аңгырлар бар чүве. Чайлагалап, көжүп чеде бергенивис дорзан, кадывыс өгнүң уруу Сайлык-биле чүнү-даа мурнай аңгырларывысты барып көөр дээш халчыптар бис.

— Бичен биле Сайлык, аңгырлар-биле холуң эрттир үреллешпенер, уругдар, ол дээрге чуртувустуң ыдыктыг куштары-дыр — деп, ада-иелеривис биске чагып турган.

Аңгыр терээн чуртуң кажан-даа ээн кагбас. Ол дугайында кырганнарның ыңдыг чугаазын дыннаан мен: «Шаанда бир кижи ийи аңгырның бирээзин өлүрүп каан. Өскүссүрээн аңгыр чем чыл уламтыр чайлаанга чедип келгеш, ыглаан, хомудаан чүве дег эдип, хемни өрү, куду ужуп турган. Эжинге шак ындыг шынчы куш-тур ол. «Бак сагыш башка халдаар» дээн ышкаш, биеэги кижиниң коланы хоозурап, аңгырының аагырыңга ыңдашпайн, бо хемден дезип көже берген дижир чүве. Ынчан аныяк өскен: «Алаак черде аңгыр эдер, аза берген аңгыр боор бе?» деп ырлажып турганы ол ыйнаан».

Сайлык-биле кады хөй кадарып, ойнап өскен черлеривис магалыг. Хөлбеңнээн өзү-сиген, айыраннаан чечектер аразындан хүн-эдерер дээр кызыл-сарыг чечектер ээ-не коскү. Арыг агаарны хөрек долдур тынып, оң-баазым чечектер-биле дээрбектер өрээш, баштарывыска кетиклеп алыр бис.

Үүргене чечектелген, дөңгеликтерлиг чиндиңнээш шыктың ортузунда кара суг бадып чыдар. Бистиң аңгырларывыстың ынак аал-ораны, турлаа мында. Чылдың-на олар маңаа төрүп, алдын-сарала аңгыржыгаштарны өстүргеш, күскээр изиг чуртгарже ужуп чоруй базар. Амдыы чылын ол черге чүгле биеэги улуг аңгырлар чаныы көөр. А ажытолу, улуг делген чуртуң кайы-бир будуңнарынга туруумчуп, турлаглай бээр чүве боор ол. Сайлык-биле бис мынчаар бодап турган бис: чазын чүгле ийнээн келзедаа, чайын өөрлежи-ле бээр болгайлар.

Шык ортузунда хөлбекте аңгырларның ооржум, шөлээн «ырр-ырры, ырры» дээн үнү дыңналы-дыр. Бүжүрлер амыдырал дугайында ооржум хөөрежип, дыштанып ордулар ыйнаан.

— Көрем, Сайлык. Сээң төрелдериң дөө өтүрлар — дээш, кызыл-шокар аржыылчыган ышкаш куштарже айттым.

— Чүү төрелдерим? — деп, уруг кайгап айтыра-дыр.

— Чүү деп билбээченневе даан. Олар аңгырлар, а сен сайлык ышкажык сен — деп, удам өнемчиң баштактандым.

— Аа, төрелдерим болуру шын, Бичен. Эжим, төрелдер, экии, алдын-сарыг аңгырларым!— дээш, Сайлык өрү шурагылаарга, ооң чени чок аякөк платьезининң эдектери аайлар аразында түүле кыпкаары, ыыктың суу чайтылаар. Этерек бистен дезиптп. Экизи көрген, суг куштарының ооллары болгаш-ла, чалгыны чедиишээн аңгыржыгаштар Этерекке алдырбааннар.

Аалдар иштикче көжер чөөкшулаан. Аңгырлар оолларын база ужудуп эгелээн. Та кайы хире ырак, кандыг ораниче ужудар дээш белетээнин турар чүве. «Менди чаагай, эки четкеш, келир чылын дагын ээп келзиннер» деп, Сайлык-биле йөрээп турган бис.

—⊙—

Оон бээр хөй-ле чылдар эрткен. Чоокта чаа төрээн хемнивисни эргип, Сайлыг-Хемге база чордум. Чайлагда аңгырлар өткенин дыннап кагдым. Сагыш-сеткил кодурлуп, аас-кежиктиг чаш назынны, сөглеттинмээн байтайгы ынакшылымны, Сайлыкты-даа сактып келдим.

Алаак шыктың эртинези—
Аңгыр куштуң хөөспанар.
Ал-ла болгун ынакшылы—
Ажылынга улам-на хандыкшыл.

Анай карам чаңчаванар — деп химиреиш ырлавышаан, аңгырлар турлаа суглуг шыкка чеде бергенимни эскербээн болдум. Биеэги-ле черээн алдын-сарала аңгырлар ужуп үндү. «Экии, аңгырлар, Сайлыктың ынак куштары!» деп бодандым. Бо «ырры-ырр, ынакынак» деп этпишаан, мени долгандыр ужуп турар куштар Сайлык биле бистиң чаш үевистиң куштары эвес-ле ыйнаан. Оларның салгакчылары, чуртун туткан төлдери-ле боор. Амыдырал кеззээде мөңге деп чүве ыңдыг кончуг.

«Куш төлү кала-даа ужар, кижи төлү кала-даа чоруур» деп, бистиң улус чугаалажыр. Сайлык шагда-ла менден сагыш четпес ырай берген, ырак район төвүнүң улуг эмчизи болуп ажылдап, ог-бүделиг, ажы-төлдүг чуртаап чоруур. Ында-хаая ужурашканда алдын-сарыг аңгырларлыг чайлагны, Сайлыг-Хемни сактып чугаалажыр бис.

Ш. КУУЛАР.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киидизининиң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киидизининиң 37-13, культура киидизининиң 23-54, көдээ ажылагый киидизининиң 21-47, үлетүүр киидизининиң 22-64, чагаа киидизининиң 41-27, информацияның база совет тургузуг киидизининиң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганыз 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1234.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00589.

Бүгү туттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдээшкиннээн.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ч. АПРЕЛЬ 27 ПЯТНИЦА № 99 (9179). Өртээ 2 кп.

СЕМЕН МИХАЙЛОВИЧ БУДЁНЫЙГА

Эргим Семен Михайлович!

Силерниң 90 харлаан хүнүңерде революстуг тулчуушкынарыңар алдарлыг хоочуну, улусчу маадыр, Ада-чурттуң улуг дайынының кадыг-дошкун хүннеринде дайынчы эжим Силерге юбилей болгаш бедик шаңнал дээш чүректиң ханызындан байыр чедирдим.

Бистиң эргим өнүүвүс, Силерге, омак-сергек боор, хей чылдарда аас-кежиктиг чурттаарыңарны сагыш-сеткилимниң ханызындан күзеп тур мен.

Силерни нуспантадым.

Л. БРЕЖНЕВ.

1973 чылдың апрель 25.

Ооллар болгаш кыстар! Марксисчи-ленинчи өөредигни, эртемниг, техниканың болгаш культураның чедиишкиннерин чүткүлдүг шингээдип алынар! СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш идепкейлиг демиселчилер болунар!

(СЭКП ТК-ниң 1973 чылдың май бирге кыйгырыгларындан).

ЧАРЫШТЫҢ ДЭЭШТИИ, ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИИ ДЭЭШ

Тоску беш чылдың шиитпирлиг, үшүү чылының планның онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш хоорайларның болгаш көдээниң ажыл-ишчилери Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга удам-на идепкейлиг киржип турар апарган. Бо хүннерде бүгү чурттавымда ышкаш, бистиң республиканың ажылчы чоннары күш-ажылдың болгаш тайбыңның байырлалы — Май 1-ге уткуштур күш-ажылчы шалыпчы эзингеге күжениишкиннер киржип турар. Ылаңгы апрель 21-де болган ленинчи коммунистиг субботник Төрээн чурттуң чечектелиишкинин дээш чоннуң чогаадыкчы күш-ажылының өндүр-чагайын база катап чаа күш-биле коргускен.

Партия болгаш өске-даа хей-иниити организациялары социалистиг чарышты удам массалыг, дээштиг болгаш үре-түңнелдиг кылдыр организастаар талазы-биле күжениишкиннииг ажылдарны чорудуп турар. Оон түңнелдинде чарыш удам калбак иештерелдиг апарган болгаш оон киржикчилериниң саны озуп турар. Амгы үеде республикада чарыштың янзы-бүрү хевирлеринде 51 муң ажыг кижи хаара тутунганын, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле өөрү дээш шимээшкинде 21270 хире кижи киржип турарын, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты 9 муң ажыг кижи чедип алганын макада чижек кылдыр чугаалаарга-ла четчир.

Хүлээлгелерин болгаш планның сорулгаларны күүседиринге социалистиг чарыш дээштиг салдарны чедирип турар. Ажыл-ишчилер ортузунга чарыштыг удам калбартып, дээштиг кылдыр организастап тургаш, хей-хей коллективтер боттарының берген сөзүн алдарлыы-биле эдилеп турар. Оон ачызында республиканың үлештүрүүнүң ажылдаачылары бирги кварталдың планын ажыр күүсеткен, колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери күрүнеге эът садар планын 115,3 хуу, сүттүүн — 117 хуу күүсеткен.

Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга продукция бүдүрериниң көвүдедири база чыл планын хуусаа бетинде күүседиринде дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр талазы-биле СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ниң докпаалдарын партия организациялары боттарының ажыл-чорудулгазының калбак программазы болдургаш, чарышты ажыл-херекчи ёзу-биле организастап, олче доктаамал кичээнгейни салып турар. Ылаңгы СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Улуг-Хем болгаш өске-даа райкомнары районнарының болгаш ажыл-агыйларының аразында чарышты бот-боттары ыяжыкшыл, түңнелдерни үндүргеш, деңнелгелерни кылып, дүржүлгелер солчулгазын организастап турар.

Чижээ, чоокта чаа Чөөн-Хемчиктиг партия, совет, профсоюзтар болгаш ажыл-агый организаларының төлээлекчилери улуг-хемчилерге келгеш, ийи районуң чарыжының бирги кварталда түңнелин үндүрген. Саналгалыг түңнелдеп алырга, ийи районуң көргүзүүлөри барык-ла деп болган. СЭКП Каа-Хем райкомунуң бюрозу чамдык ажыл-агыйларының аразында чарыштың чедиишкиниг-даа, четпес-даа талааларын ий-ийде сайгарып көөр, оон түңнеалдеринге деңнелгелер кылыр, моон соңгаар чорудар ажылдарга угланышкыннар бөөр хемчеглерни ап турар. Бо үеттүнде хемчеглер чарыштыг организастап турарында четпестерни ий-шаанда илередиринге, кайы-бир ажыл-агыйда эки дүржүлганы өскелерге нептередиринге ажыктыг боон турар.

«Коммунизмче оруу», «Алдан-Маадыр» совхозтарының, Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинатының, Кызылдың алгы, түүйбу заводтарының, № 2 АТБ-ниң болгаш өске-даа хей-хей коллективтериниң күш-ажылчы чедиишкиннерине социалистиг чарыш дээштиг салдарны чедирип, улуг ужурдулалыг боон турар. Ол коллективтер бирги кварталдың планнаг онаалдаларын чедиишкиниг күүсеткилээн. Ылаңгы «Алдан-Маадыр» совхозтуң парткому болгаш ажылчын комитедиң бригадалар, фермалар аразында чарышче улуг кичээнгейни салган, ында бүгү ажылчыннар түе-түзүнде база социалистиг хүлээлгени алган, ол бүгүзү фермаларның, бригадаларның кызыл-будуңнарында шеверген кылдыр бижээш эскен, чарыштың түңнелин тускай комиссия ай санында үндүрүп, мурнакчыларны хүндүлеп самбразынга киирип, Күш-ажылчы алдарының түгүн оларга тураскаадып көдүрүп турар болгаш мурнакчыларга выпнездерни, шаңналдарны тыскып турар. Бо дег таварымчалыг чижектерни өске-даа хей-хей коллективтерден көргүзүп болур.

Оон-биле чергелештир чамдык коллективтер социалистиг чарыштың керээлерин чаргаш, оон күүседеэнин хандырар талазы-биле организастыг хемчеглерни чогуур ойүнде албас, ынчангаш олар күүсеттиннимейн артар таварылгалар бар. Чижээ, республикада эң улуг тудуг организациялары — «Кызыл тудуг», «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелдери бо чыл эгелеп турда социалистиг чарышка киирбишкан. Ак-Довуракка Кызылдың тудугжуларының төлээлери чораап, чарыштың негеделерин дугуржүп, керээни чаргап, А бирги кварталдың планын кайы-даа тудуг эргелели күүсеттиин. Ол дээрге хүлээлгеин күүседиринге харыысалганын кошкаандан, организастыг хемчеглерниң четпезинден болган дээрээн «Кызыл тудугчуң» хоочун тудугжуу С. Сандан редакциягa дыңнаткан. Ынчайгаш ол ийи эргелелдин удуртукчулары, оларда партия организациялары моон чогуур түңнелди кылып ужурлуг.

Өске бир чижек. «Тере-Хөл» колхозта чарыштыг организастаан болза-даа, оон дээштиң, үре-түңнелдиг дээш мында партком кошкак сагыш салган дээрээн Кызыл хоорайның партия активиниң хуралдарында каш удаа шүгүмчүлел келген, ынчалзажок мында партком оңу эдер талазы-биле хемчеглерни коңчуг оожум ап келген. Ажыл-агыйда байдал дуурениг болгаш малдың өлүп хоорай чоруу ам-даа уламчылаавышаан. Ол ышкаш «Шивилиг», «Тыва» совхозтарда, Кызылдың «Тудуг механизированный комбинадында болгаш өске-даа чамдык коллективтерде социалистиг чарышты организастап турарының деңнели ам-даа чаяыс.

Тоску беш чылдың ийи кварталының баштайгы айы дооступ турар, социалистиг хүлээлгелериниң болгаш планнарның күүселдиринге хемчеглерни хандыр аналитээр, социалистиг чарышка ёзу барымдаалаар чорукту чайгадып, кол кичээнгейни оон дээштиин, үре-түңнелдиин бедидеринче угландырар ужурдут. Чарыштың түңнелин үндүрүп турган деңнелгелерни кылыры, мурнакчыларның дуржүлгазын нептередири, хожудан туралрында оларның деңнелиннге чедирер дээш бүгү талалыг хемчеглерни алыры эргежок чугула. Оон-биле кады чарыштың киржикчилериниң чогаадыкчы идепкейин улам хөгжүдер, оон түңнелчилеринге материалдыг болгаш моральдыг пдиг берииишкиннерни калбаа-биле ажыглаар дугаймызга доктаамал сагыш салыр хереек.

Бистиң партиябыстың Төп Комитединиң Май бирге Кыйгырыгларының мындыг олуруглары бүгү ажылчы чоннарны чарышче улам сорун киирип турар:

— СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ!.. БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ҮШКҮ ЧЫЛЫНЫҢ ОНААЛДАЛАРЫН ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫ КАЛБАА-БИЛЕ НЕПТЕРЕДИННЕР!

МАЙ 1-ге УТКУШТУР

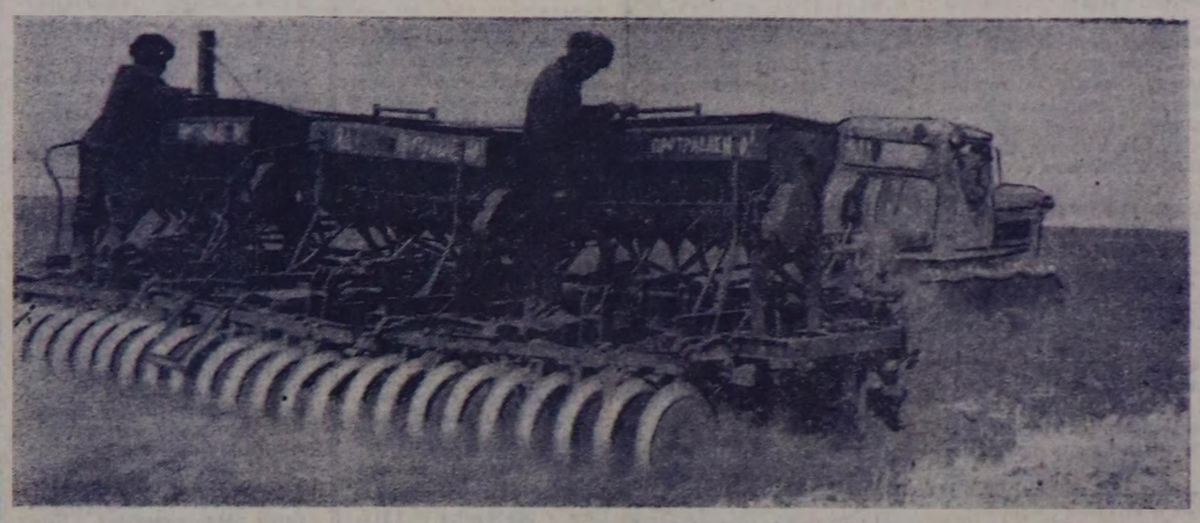
КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Кызылдың пассажир автобудурузгезиниң клубунга Тыва автотранспорт эргелелиниң тудуг-монтаж участогунуң ажылынчилери чыглып келген. Республиканың тудуг организациаларының социалистиг чарышынга бирги черни алган бо участокка СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофсоюзтуң шилчиир Кызыл тугун Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орадакчызы Г. Н. Долгополов тывыскан.

Бо коллективке өл бедик шаңналды ук тудуг-монтаж участогунуң бирги кварталда тудуг-монтаж ажылдары кылырының планын 178,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн өстүрериниң планын 129,1 хуу күүседип, планнан ажыр 7 муң рубльдин орулгазын ап чедиишкиниг ажылдаанын дээш, тывыскан.

Шаңнал тывысканының хуралынга ол тудуг-монтаж участогунуң чазаныкчы-бетонщиктер бригадири Петр Бедарев, экскаватор башкарыкчызы Виктор Банников мурнакчы коллективтиң ажыл-ишчилериниң мурнундан май байырлалынга төлептиг ужуражып, ийнги кварталда база чедиишкиниг ажылдарын бүзүредип чугаалаанар. Бистиң корр.

ЧЕДЕРНИҢ ТАРАА ШӨЛҮНДЕ

Таңды районда «Тинилелге» совхозтуң № 9 трактор-хозяйственной бригадазының механизаторлары болгаш тараажылары тараа культураларының чаштырылгазынче бир дугаарында киргеннер.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының часкы тырылгазын кыска хүсээлде, бедик агротехниктиг деңнелге орттирер дээш механизаторлар улут белеткел ажылдарын чоруткан. Техниканы ий-шаанда болгаш шынарлыг сеңгээни 2890 га черниң шыгын алды ажыл хүнүвде базырар арганы бергеп. Оон ыңай механизаторлар 300 гектар черниң часкы аңдырылгазын база дооскан.

Ол бригаданың мурнакчы механизатору Май-оол Назын-оол эрткен он хонукта механизаторлар ортузунга калбарган социалистиг чарыштың тинилекчизи болган. М. Назын-оолга 670 гектар черниң шыгын базырган. Совхозтуң дирекция черн, партком болгаш профсоюзтуң ажылчын комитедиң ук бригадага шилчиир Кызыл тугну акша шаңналы-биле кады тывыскан.

№ 9 бригаданың механизаторлары ам тараазын чаштырып киринпкен. Механизаторлар чажылданы «СЗС-2,1» селялка-биле чорудуп турар. Ук селялканың хүнде чажар нормазы 18 га, ынчалза-даа механизаторлар хүнде ийи нормаңы күүседирин хүлээнип алган ажылдан турар.

— Черниң шыгы ий-шаанда базыртынган. Бо чылын чаагай дужуут алдыбары чугаажок. Бистиң бо хүннерде салып турар сорулгавыс болза тараа культураларының чажылданың майның тоста, Тинилелге хүнүнде доозары, ол төөгүдүгүр хүнү күш-ажылчы тинилелге-биле демдеглээрге болдур — деп, бригадир Ооржак Чамырыкпай эш-өөрүнүң мурнундан чугаалап турар.

Социалистиг чарыштыг организастаанының дутаймында бригаданың учетчиги Седип Бине-оолдуң чугаазы база соңгуп:

— Совхозтуң эң шыырак № 8 бригадазы-биле чарыштыг бис. Ол коллективти Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Василий Оюнович Янчат удуртуп турар болгай. Бир-тээ чаржыр дээш чүве болганда, мурнакчылар-биле чарышканы эки ыйнаан, оларның деңнелинге чедир өрү көдүрүү берип болур болгай бис. Ол дээрге бистиң иниити чедиишкиниивис болдурдур.

Бригаданың механизаторларының чурттаарыңга болган ажылдаарынга тааржыр байдал тургустунган. Иниити чурттаага черн арыг-силиг, ойнаар хереклелдер бар, ринюну дыңнап турар. Социалистиг чарыштың негеледелерин улгатыр бинээш эскен, механизаторлар оон күүседизин чедип алыры дээш кызымак ажылдан турар.

Хову турлаанда иниитиниң чемненилгезин эки организастаан. Повар Капиталина Ондар чемнерни амданныг, содул кылдыр белеткеп турар. Эрткен он хонукта совхозтуң бүгү поварларының аразынга чарышка ол тинилекчи болган.

Чедерниң тараажылары келип чыдыңы чаагай дужуудуңуң тараазын ий-шаанда үнүп киринпкен болганда, ажыл-иш улам хайныгар болгаш часкы тырылганың темпизи улам-на бедирер.

Т. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: селялка кырында (солагай талазында) чаштырыкчы Николай Монгуш, он талазында бригадир Ооржак Чамырыклай, тракторист Сарыглар Парын-оол болуун кабиназында.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

СУГГАРЫП КИРИПКЕН

Бедик-Эл болгаш Кара-Булун бүгаларының Баян-Колда аңнаар узун дүрттүг. Оларның таварын арткан девискээрлериниң тараа, сиген шөлүн оон шаандан бээр суггарып, ээлбек дужуттуг өстүрүп ап, ажыглап келген. Чоокта чаа Улуг-Хем районда «Х Улуг хурал» колхозтуң тараажылары ол бүгаларның бирээнинден 15, өскезинден—12 километр хемчээлиг черлерни аштаан, суун бадырган.

Кара-Булунда 12 кижилиг 3 звено, Бедик-Эдеде 6 кижилиг 2 звено тараа тарыыр шөлдерни суггарып киринпкен.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Малчыннарның чедиишкини

Мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга «Тинилелге» совхозтуң малчыннары идепкейлиг киржип, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының бирги кварталында багай эвес көргүзүүлерлиг болган. Күрүнеге 890 центнер эът садар тургаш, 899 центнер чедирген, 2 066 центнер сүттү саткаш, планны 116 хуу күүсеткен.

Салбырлар аразында социалистиг чарышка № 1 салбыр (эргелектиин Э. Кейдей) тинилекчи болган. Мал ажылынын продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар даалгазын салбырның чыңчилери ыракта ажыр бөттандырган. № 1 сүт-бараан фермазының коллективи эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге көргүзүүлерин дыка бедиткен. Кварталда 128 тонна сүттү саап алыр тургаш, 191 тонна чедирген. Саанчылардан Ондар Норжунмаа бир саар инекке онааштыр эрткен үш айда 546 килограмм сүт саап алган, чарыштың тинилекчизи болган. Эктек Монгуш ийнги черни эзлээн.

Бызаа ажлакчызы Монгуш Чечекмаа онаашкан ажылын ак сеткилдиг күүседип, бызаалардың ажаалда-чемгерилгезин мурнукузулдап эккижиткен. Оон түңнелинде хонукта бир бызаадан ортумаа-биле 800 грамм немелде деңнии ап турар.

Совхозта хей оолдаашкыны ам-даа доозулбаан, ынчалза-даа баштайгы түңнелдер эки. Коммунист Ондар Дажы-Серең беш чүс хоюндан ам безин 470 хураганны мендилеп алган, социалистиг чарыштың мурнакчызы болган.

Совхозтуң малчыннары чедиишкиннерин улам быжыглап, ийнги кварталда эки ажылдаар сорулганы салганнар.

С. ОНДАР.

Таңды район.

Чер-чер Советтеринге соңгулдага уткуштур

МОСКВА

Найысылалдың бүдүрүлгелеринде, албан, организация черлериндеге районнарының соңгулда комиссияларынга төлээлекчилерни депшидиринің хуралдары эртип турар.

Ажылчы чоннарның хоорай Советиниң депутаттарының соңгулда талазы-биле ында округтарын тургузуп турар. Найысылалдың девискээрининге ындыг 1.160 округту тургузар деп шиитпирлээн.

Ажылчы чоннарның Москва хоорай Советиниң күүскомунуң удуртукчулары, райсоветтериң күүскомнарының кол эргелелдериниң болгаш кылдыстериниң, албан черлериниң болгаш ажыл-агыйларының начальниктери бүдүрүлге коллективтерине отчеттарын кылып турар.

Депутаттар соңгукчулар мурнунга боттарының отчеттарын үргүлчү кылып турар. Чүгле эрткен чылын ындыг 10238 ужуражышкынар болган.

Найысылалдың дыка хей районнарында соңгукчуларның клубтары, агитпунктулар ажыттынган. 183.500 агитатор ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылыла тураскаатқан байырлыг хуралга СЭКП ТК-ниң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң идеткелиг, партияның даштыкы болгаш иштики политиказын чонга таныжырлап турарлар.

(СЭТА-ның корр.).

АЗЕРБАЙДЖАН

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда чорудериниң 47 муң соңгулда округтарын Азербайджанда тургускан. Ол дээрге, эрткен соңгулда төзинде турганыңдан барык будун чартык муң хей боон турар-дыр.

Ол-ла үе дургузунда республиканың чер-черинин 41 чаа органнарын тургускан.

Республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Г. А. Абилованың дыңнатканы-биле алырга, ам болур соңгулда түңнелинде республиканың 48 муң хире мурнакчы кижилери депутаттың мандаттарын алыр.

Азербайджан, орус болгаш армян дылдар кырында соңгулданыр янзы-бүрү документацияларын чоруткан. Азербайджан ССР-ниң Конституциязын, соңгулда дутаймында дүрүмнерни болгаш өске-даа документилерни чүс-чүс муң экземпляр кылдыр парлап үндүргеш, чер-черже чорудуп турар.

Бүгү-де черлерде депутаттар соңгукчулар мурнунга отчеттарын кылып турар.

Бакунун будүрүлгелеринде болгаш албан черлеринде ажылчы чоннарның чер-чер Советтеринге соңгулдалар талазы-биле хоорайның соңгулда комиссиязының составынга төлээлекчилер депшидери чоруп турар. Кишиневскиниң машина тудуунуң заводунуң коллективиниң хуралынга комиссиниңг составынга сураглыг фрезеровщик О. Багировту сүмелээн. Цемент заводунуң ажыл-ишчилери боттарының төлээлекчиин кылдыр ээ дээре машиниктерниң бирээзин В. Селехтинаны, а «Азнабековнефть» эргелелдиң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары — мурнакчы оператор Т. Дадашевти депшиткеннер.

Республиканың хоорайларында болгаш районнарында соңгулда комиссияларының составынга депшидиишкиннер база чоруп турар. Агитколлективтер боттарының ажызын идепкейжиткен.

(СЭТА-ның корр.).

КОМИ АССР

Усогорскида, Благоевте болгаш Междуречьеңде агитпунктулар ажыттынган. Ол хоорайларда күүне эрге-чагыргазының чер-чер органнарынга соңгулда чорударының үзөрбү беш чаа округтарын тургускан. Коми автономнуг республиканың чүрт чуруунга ол хоорайлар ийи чыл мурнунда турбаанын демдеглээр хереек. Кыска уе дургузунда ол ээ ырак соңгу черге механизастаттыштан ыяш үлетпүрүнүң черин, чаагайжыды тутпуганга ажылчын суурларны тудуп тургускан, культура-өмүдырал черлерин кылган. Ыяш белеткелчилериниң квартираларынче сугну, бус чылдыдыгазын, газты база киирген.

Ажылчы чоннарның хоорайлар, суурлар болгаш көдээ Советтеринге соңгулда талазы-биле округтарны Эжете ыяш-химиктер суурунда, Коми АССР-ниң өске-даа нефть болгаш газ тывыкчыларының суурларында база тургускулаан.

(СЭТА-ның корр.).

М. М. ПРИШВИН АТТЫГ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели Елецтиң № 1 школазынга М. М. Пришвинниң адын тывыскан. Ында революция болгаш хамаатты дайынын чылдарында М. М. Пришвин башкылап ажылдап турган дугайында тураскаал самбраазын тургускан. Школа музейинде чогаалчының дугайында делегелеген ажыттын.

М. М. Пришвинниң чурттап турган бажыңында база-ла тураскаал самбраны тургускан.

Елец. (СЭТА-ның корр.).

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Беш чылдың үшкү чылында колхозтар болгаш совхозтар 360 муң гектар шөлде тарылганы чорудуп турар. Оон иштинде түгле тараа культуралары 268 муң гектар. Бо хүннерде колдуунда түгле тараа культураларын тарыыр шөлдерни тараа чажарынга ыяк белеткеп, шыгын базырып, чардырып, суггарып турар. Өске культураларны чажып тарыыр ий база-ла келген.

Байдал ам кандыгыл? Ажыл-агыйлар шупгузу часкы хову ажылдарын эгелээннер-ле харын. Чижээ, республикага 203,6 муң гектар черниң шыгын базырар тургаш, ону 180 муң гектарга чоруткан. Барыын-Хемчиктиң ажыл-агыйлары, ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг, «Тинилелге», «Элегес» совхозтар ону чогуур ойүнде доосхан. Улуг-Хемниң, Каа-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң ажыл-агыйлары ону доозарының кырында келген. Чылыг хүннерни ажыглап алгаш, дыка хей колхозтар, совхозтар чер-ан-дарылгазынче кирген. Апрель 25-ке чедир медээ-биле алырга, ол ажыл 30 муң гектар шөлде чоруттунган. Ону Таңды районнуң болгаш Кызыл хоорай Советиниң совхозтары, Чөөн-Хемчиктиң колхозтары мүн-не чедиишкиниг чорудуп турарлар.

Ынчалза-даа тарылга мурнунуң суггарылгазы, шөлдерге чемнишчидилге төгери, эрте чажар тараа культураларын чажары, ногаа болгаш картофель тарып өлүртүлгезинге белеткел дээн чергелиг ажылдар четпес чоруттунуп турарын айтыр хереек. Амгы баштым-чымыштыг хүннерде чамдык ажыл-агыйлар өдек сөөртүлгезин чорудуп, бо хүннерге чедир ону 52 муң ажыг тоннаны алшарын төккен. Ол талазы-биле план 200 муң тонна, а хуусаа барык-ла доозулган. Бо талазы-биле дыка четпес ажылдап турарывыс оон-на илдең. Бо ажыл Барыын-Хемчикте эки. Од ышкаш Тес-Хемниң болгаш Чөөн-Хемчиктиң колхозтарында байдал чүгээр. Өдек төгери дыка саалап турар черлерге Бии-Хемниң ажыл-агыйларын айтып болур. Олар 26.500 тонна планының түгле 700 тонназын, азы 2,6 хуузун күүседип алган. Ол ышкаш Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхоз, «Россия», «Тинилелге», «Элегес» совхозтар мынчага өлче кирбээнин чүнүн-биле тайылбырлап болдурул? Минералдыг чемнишчидилгелерни сөөртүп төгер талазы-биле байдал оон дээредевес. Ону республиканың ажыл-агыйлары 10 муң тоннаны төгер планның тургаш, амга чедир түгле 2500 тоннаны, азы 25 хуузун, чок болза 16,8 муң гектар черге төккен.

Минералдыг чемнишчидилгелерни хей чылдыг сиген тараан база ярте чажар тараа культураларының шөлүнге тускай звеноларны быжыглап, түгээр чорудуп эгелээн черлерге ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Найырал», «УТКА 25 чылы», «Барлык» совхозтарны хамаарыштырып болур. Чемнишчидилгелерни шөлдерге төгерниче, өске бүгү ажылдар-биле бир домей кичээнгей салыры негеттинип келген.

Бо хүннерге чедир хову ажылдарында 800 ажыг агрегат хаара туттунган. Олар колдуунда чер аңдарып, илиртеп, культивизация чорудуп база чамдыкы чаштырып турар. Ажыл-агыйлар 3000 гектар ажыг шөлде тараа культураларын болгаш силоска хереглээр 500 гектар хире тарымал тоорукту чаштырган. Эрте чажар тараа культураларын массалыы-биле чаштырып киирер ий чогум-на бо. Ол ышкаш дүржүлгелиг спецпалистер мал чемн тарымал тооруктуң, чочак-тараа болгаш оон сула-биле холушкак үрезиниң, морковь, согуна, арбуз, кызылтастың орай быжар (мильтурум-553) спорттарын чаштырып эгелээн. Олче киреде кол чүүл—хөрүзүнге ол-шыкты арттырып алыры. Майның баштайгы он хонуу чамдык черлерге кааң болур деп турар. Ынчангаш түе черниң байдалын барымдаалап тургаш, спецпалистер болгаш удуртукчулар бо чүгүлө кампанияны беиих деннелде чорудар деп боттуг хемчеглерни алыр ужурлуг.

Улусчу контроль

ХӨЙНҮҢ КАРАА

Улусчу контролёрларның ажыл-хераан база биетин партиявыс удуртуп, оларның ажылынга чогуур уланышкынны берип, кылган ажылының планын көруп, оларга аргасүмени кадып, контроль уламна дээштиг болзун дээш администрация черинин ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргени боттандырган.

1968 чылдың декабрь 19-та СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң бадылааны «ССРЭ-нин улусчу контроль органнарының дугайында дүрүмде» улусчу контроль органнарының кылып чорудар ажылының дугайын тодаргай айтыкан. Ол дүрүмнү бадылаан доктаалда улусчу контроль органнарынга партия организациялары боттуг дузаны көргүзерин чугаалап турар.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң ол доктаалын совхозта партия организациязы багай эвес күүседип турар. Чоокта чаа болган парткомнуң бюро хуралынга улусчу контроль бөлүүнүң даргазы эш Иванов-туң арткан чылын болгаш бо чылдың үш айларында чоруткан ажылының дугайында отчёдун дыннаан.

Совхозта улусчу контроль бөлүүнүң кежигүннери болгаш оон постулары ажыл-агыйжы эвес болгаш тоттеглекчи, күрүнеиниң болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чүрүмүн үрээр база социалистиг хөйлүнуу хажыыр чоруктар-биле тыныгы кретары эш Котосов) ук коллективте улусчу контроль бөлүүнүң болгаш постуларынын ажылын боттуу-биле удуртуп турар. Партком улусчу контроль бөлүүнүң ажылының планын көрүп, оларга аргасүмени кадып, контроль уламна дээштиг болзун дээш администрация черинин ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргени боттандырган.

1968 чылдың декабрь 19-та СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң бадылааны «ССРЭ-нин улусчу контроль органнарының дугайында дүрүмде» улусчу контроль органнарының кылып чорудар ажылының дугайын тодаргай айтыкан. Ол дүрүмнү бадылаан доктаалда улусчу контроль органнарынга партия организациялары боттуг дузаны көргүзерин чугаалап турар.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң ол доктаалын совхозта партия организациязы багай эвес күүседип турар. Чоокта чаа болган парткомнуң бюро хуралынга улусчу контроль бөлүүнүң даргазы эш Иванов-туң арткан чылын болгаш бо чылдың үш айларында чоруткан ажылының дугайында отчёдун дыннаан.

Совхозта улусчу контроль бөлүүнүң кежигүннери болгаш оон постулары ажыл-агыйжы эвес болгаш тоттеглекчи, күрүнеиниң болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чүрүмүн үрээр база социалистиг хөйлүнуу хажыыр чоруктар-биле тыныгы

хову ажылдарының шынарын хынаар кылдыр тургускан.

Улусчу контроль бөлүү болгаш оон постулары арткан чылын 20, бо чылын 13 хыналаданы чоруткан. Хыналаданы чорударда кол кичээнгейни семиртилгеге малдың шын ажаалдазынче, немелде дёзүнүн алырынче, малды нигеп-демдектээринче болгаш ону четче менди тургузарынче салып турар.

Маңаа каш чижектен көрээли. Малды хайгаарал чокка салып чорудар чоруктуң түнелинде тараана болгаш эске-даа мал чемнерин тоттеглээр, чыттыр базар чорук совхозка карааны чедирип турган. Бо талазынга бүрүүлүг кижилерден 1437 рубльди улусчу контролёрларның дузазы-биле төлеттиргей.

Улусчу контролёрларның чоруткан хыналадаларын амыдыралга боттандырганының түнелинде арткан чылын бир баш инекке онаалтыр хонукта немелде деңзи 483 грамм болган ийикпе планнаанындан 12,3 хуу хөй болган, шээр малдың 71 грамм болган ийикпе планнаанындан 29 хуу хөй болган. Совхоз 350 мун рубльдиң ырыг оруглазын киирип алыр турган, оны 1515,2 мун рубль чедирген.

Улусчу контролёрлар ажыл-агыйның эске-даа ажыл-чорудулгазынче ханылап киирип турар. Чоокка чедир-де малың фондузун чарыгдап турарында, тодаргайларга, нелде деңзи алганы дээш төлевирни улгаттыр чорудуп турганы, оон-биле кады семиртир мал ажаар кижилерниң ажылын нормадан ажыр аартадыр турганы хыналадан илереэн. Хыналаданың түнелинде администрация чери чогуур хемчегни алган.

Совхозта ажылдап турар улусчу контролёрлар чөнүң хүндүткелин чөнүүү-биле чедип алганнар. Улусчу контроль бөлүүнге билдирипкинчер үргүлчү кирип турар болгаш бөлүктүң кежигүннери ону чогуур өйүнде хынап турар.

Улусчу контроль бөлүү социалистиг өнчүнү камгалаар талазы-биле ажылды база чорудуп турар. Чижээ, арткан чылын чоруткан хыналадаларның түнелинде 169 килограмм концентраттыг мал чемнерин, ийи хаван оглуң, 1,2 тонна шарыглыг сигенни бүрүүлүг кижилерден алгаш, күрүнеиниң ажыл-агыйжы черинге эгиттирген. Оон ынай ийи баш инек мал санда кирбейн турганын илереткен болгаш оларны учётка алган. Бо чылдың январь айы улусчу контролёрлар ниитиниң мал чемнибиле боттарының хүүда малын чемгерип турган кижилерни илередип тыпкан, бүрүүлүг кижилерге мал чеминиң өртээн төлеттиргеш. Ол-ла хыналадаа чамдык кижилер электри энергиязын халас ажыглап турганын база илереткен. № 1 хову бригадазында столованың саң-хоо ажыл-чорудулгазын улусчу контролёрлар хынап көргеш, поварның боду ажыглаанны 329 рубльди төлеттиргеш.

Улусчу контролёрлар машина-трактор мастерскаязының ажылында улуг четпестерни база илереткеш. Мастерскаяның девискээри бокту болгаш техниканы ында-мында октапкан чыдарын улусчу контролёрлар илереткеш болгаш ону чайладыр талазы-биле хемчегни алган. Оон

Улусчу контроль бөлүү социалистиг өнчүнү камгалаар талазы-биле ажылды база чорудуп турар. Чижээ, арткан чылын чоруткан хыналадаларның түнелинде 169 килограмм концентраттыг мал чемнерин, ийи хаван оглуң, 1,2 тонна шарыглыг сигенни бүрүүлүг кижилерден алгаш, күрүнеиниң ажыл-агыйжы черинге эгиттирген. Оон ынай ийи баш инек мал санда кирбейн турганын илереткеш болгаш оларны учётка алган. Бо чылдың январь айы улусчу контролёрлар ниитиниң мал чемнибиле боттарының хүүда малын чемгерип турган кижилерни илередип тыпкан, бүрүүлүг кижилерге мал чеминиң өртээн төлеттиргеш. Ол-ла хыналадаа чамдык кижилер электри энергиязын халас ажыглап турганын база илереткеш. № 1 хову бригадазында столованың саң-хоо ажыл-чорудулгазын улусчу контролёрлар хынап көргеш, поварның боду ажыглаанны 329 рубльди төлеттиргеш.

Улусчу контролёрлар машина-трактор мастерскаязының ажылында улуг четпестерни база илереткеш. Мастерскаяның девискээри бокту болгаш техниканы ында-мында октапкан чыдарын улусчу контролёрлар илереткеш болгаш ону чайладыр талазы-биле хемчегни алган. Оон

Апрельдиң планын ажырар

Н. Шербининге удуртқал бригада Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйында мурнакчы ажыддыг бригадаларның бирээзи. Ол бригаданың кежигүннери ай планын деңгеемнээ ажыр күүседип турар. Май 1-ге белек кылдыр бригада кежигүннери апрельдиң планның 130 хуу күүседирин хүлээнгеп. Оларның хүлээлгеан чедимшининг боттанып турар. Эрткен неделяның хүн бүрүзүнде-ле бригада 20 кубометр ыяшты нормадан ажыр диледирип келген.

ЧУРУКТА: бригадир Н. Шербинин (оң талазындан ийи дугаар) бригадазының кежигүннери-биле ажылдаар черинде.

С. Федоровтуң фотозу.

Картада— чаа округтар

ТАШКЕНТ. Үзбек ССР-нин ажылчы чөнүнар депутаттарының область, район, хоорай, суур, кишлак болгаш аул Советтеринге сонгулдаларга организас-техниктиг белеткелдин чаа чугула үе-чадазы болур сонгулда округтарын тургускулап турар. Чер-чер Советтеринин күүскомнары оларның кызыгаарларын ылавылаан. Ташкентинин бүгү тос район Советтеринге сонгулдалар талазы-биле округтар тодаргайлаттынган.

Республиканың административтиг тургузуунда, моон мурнунда эрткен сонгулдага бодаарга, боттуг ескерлиишкиннер болган, ол болза улус ажыл-агыйының улуг хогжулдезин-биле болгаш чурттакчы чөнүнүң өзүлдези-биле холбашкан.

Чүгле сөөлгү ийи чылда Үзбекистанның чурт чүрүүнга чаа он сес хоорайны болгаш хоорай хевирлиг он тос суурну немей кирирген.

Шаандагы бичин кишлак Шерабад хоорай болу берген. Оон өзүлдезин болза Шерабадтың, ховузун шингээдип алыр талазы-биле партияның XXIV съездизинин айыткан калбак программазын боттандырары-биле холбашкан. Хөвең ажыл-агыйының улуг шөлүн белеткеп турар трестер болгаш аргелелдер ол чаа хоорайда түрүп турар. Ширин дээр суурну база хоорайга деңнээн. Ортаакы Азияда энергетика талазы-биле улуг тудугну —Сыр-Дарья ГРЭС-ти тудары-биле холбаштыр ол хоорай төрүттүнген. Ол станциязының үш чүс мун киловатт күчүлүг баштайгы агрегаттарын шагда-ла ажыглалга киирген.

Сөөлгү ийи чылда республикада он чаа кедээ районнар бар апарган. Республиканың мурнуу талазында болгаш Кургаг хөвүда каш районну база немей тургускан, ол черлерде кургаг черлерни суттарган соонда хөвең ажыл-агыйының аныяк ажыл-агыйлары тургулап келген. Чаа 23 кишлак Советтерин тургускулаан — оларның хөй кезии база кур черлерни шингээдип алган зонада тургустунгулаан.

(СЭТА-ның корр.).

АЖЫГЛАЛЫН УЛАМ ЭКИЖИДЕР

(Чолаачылар слёдундан)

Чөөн-Хемчик районнуң бүдүргелеринде, тудуг, кооператив, албан организация черлеринде, колхоз, совхозтарында автопарктарның хемчээли улгадып, автомашиналар ковүдеп, башкарыкчы составтың саны өзүп турар. Чоокта чаа районнуң мурнакчы чолаачыларының слёду болуп ярткан. Слётка киретке кылган СЭКП райкомунуң ийиги секретары А. А. Родченко болгаш санал бергеннер тоску беш чылдың планныг ойнаалдаларын чедимшининг күүсеринниң чүвәйлыкчы болчөөнде чолаачылар туржуп, районнуң улус ажыл-агыйынга хереглеттинер түктерни соортүрүн дүргедедип турарын дамдеглээн.

Районда автотранспорт бүдүргези, «Транссельхозтехниканың» автобазазы, республотребсоюзтуң № 2 автоколонназындан ангыда бүдүргүге албан черлеринде, колхозтар, совхозтарда хөй санныг автомобильдерлиг паркчылар бар. АТБ, автобаза 1971—1972 чылдарда планнаан ажыр 75 мун тонна чүктү районнуң ажыл-агыйларынга чедирип бергеп.

СЭКП ТК-ның декабрь (1972 ч) Пленумунуң шиитпирлеринге күүседир дээш ажыл-бартан Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжынга киришкен Чадаана АТБ-зинниң коллективи (начальнигни эш Иоосимов, партия эге организациязының секретары эш Золотухина, профэвилел местокомунуң даргазы эш Жаткина) бо чылдың бирги кварталында багай эвес ажылдаан. Коллектив бүдүргүге онаалдазын тонна-биле 119,8 хуу, тонна-км-биле 105,2 хуу күүседип, планнаан ажыр 7 мун тонна чүктү соорткеп, пассажирлер аргыптырарының планын 101,2 хуу күүсеткеп.

Бо чедиишкин чайгаар-ла чедип алдынмаан. Бүдүргүге чорудулгазын ажыгдер, автомашиналарның ажыглалын плын чорудар, күш-ажылдың организастыын ажыгдер дээш администрация, партия, профэвилел организациялары социалистиг чарышты дээштиг организастап, чолаачы, септекчи бүргүзүнүң ажылынга учёттуг болгаш контроллу шиитпирлеткеп. Коллективтиң чоргааралдары —мурнакчы чолаачылар эштер Уюсов, Володин, Дарь-Суу, Шаутдинов, Шоев, Ярош олар планныг даалгаларын ажыр күүседип, кывар-чаар материалдарга камналганы чедип ап турарлар. Чолаачыларның мергежилин бедидеринче ингээнгей салдынган. Ам ында бирги чолаачы класстыг 26, ийигизинде—22 кижи бар.

Респотребсоюзтуң № 2 автоколонназы (начальнигни А. Михайлов) ажылчы чөнүнүң үлетпүр болгаш аъш-чем бараанналырынга хереглелинь доллуу-биле хандырарынга бараан болур хүлээлгезин эки күүседип турар. Ында автолавкалар башкарыкчылары В. Ростовцев, Ф. Шурышев, Н. Чертков ыраккы одарларда малчынарның доктаамал ажылчылары. Чолаачылар эштер Баазыр, Кара-Сал болгаш оскелер-даа кыымак ажылдап турарлар. Колоннаның башкарыкчыларының шудургу ажылының ачызында коллектив сөөртүлгениң квартал планын тонна-биле 101,1 хуу, тонна-километр талазы-биле 106 хуу күүсеткеп. Каа-Хемниң хомүр-даш раазезиниң Чадаана участогу, харылзаа белдири, «Искра» колхоз, «Алдан-Маадыр» совхоз, район эмнелгези автомашиналарның ажыглалынга чурумну шиитпирлеп, чолаачы кадрлар-биле ажылды күштелдирип, автомашиналарның техниктиг белениниң коэффициентизин эки-життеп.

Чамдык коллективтерде, ажыл-агыйларда автотранспорт ажылының чедиишкиннериниң хөлегезинде четпестер хөй. «Транссельхозтехниканың» Чадаанада автобазазында (начальнигни эш Дураев, партия эге организациязының секретары эш Селин) күш-ажылдың сагылга-чүрүмү багай, социалистиг чарышты организастаарын экижиттээн, чолаачылар ортузында кижизидилгө ажылы куду деңнелде тургустунган. Ол коллектив бирги кварталда чүк сөөртүр планын 40,6 хуу күүсеткеп иийикке 20 мун тонна чүктү чедир сөөртүээн. Коллективте мурнакчы ажылдыг Цибульский, Доржу, Данзычы, Зыряков, Иванов ышкаш чолаачылар хөй. Оларның дуржулгазын нептередир ажылды четпес чорудуп турар. «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизиң аттыг, «Большевик» совхозтарда автомашиналарны камнаг, бедик будүрүкчүлүг ажыглаар, чолаачылар-биле ажылды экижидер талазы-биле организастыг ажыл суда тургустунган, оон хараазы-биле ол ажыл-агыйларда чүк сөөртүлгезиниң бот-үнези бедик.

Ажыл-агыйларның автопарктары техниктиг белениниң коэффициентизин 40 хуудан бедиптейн турар. Бир тонна-километриң бот-үнези улуг болуп артыпшаан. Чолаачылар оргузунга партийжи-политиктиг ажылды чаныс деңнелде тургускан. Оон хараазы-биле чамдык будүрүлге, албан черлеринде, ажыл-агыйларда чолаачы кадрларның квалификациязы, нинти политиктиг бижин эспейн турар. Арагаалар, ажыл шагы үзер, аварии кылыр, автомашиналарга, кывар-чаар түүлдерге камналга чок чоруктар чок эвес. Автобазада, № 463 мехколоннада, «Алдан-Маадыр», СЭКП-ниң XXII съездизиң аттыг, «Большевик» совхозтарда, Ленин аттыг колхозта авария кылыр чорук хөй. Бо чылдың бирги кварталында районга 10 удаа авария болган. Автомашиналар башкарыкчыларының хуралдарын район масштабы-биле эрттирбейн турган. Бир дүгээр-ла болуп турар слёттуң ужур-дузазын санап бергеннер демдеглээш, чолаачы кадрлар-биле ажылды улам экижидеринге хамаарышкын үнелиг саналдарын бергеп.

Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын чедиишкиннииг күүседиринге чолаачылар улуг рольду ойнаар. Слёттаа районнуң чолаачыларынга кыйгырыгны хүлээп алган.

М. СЕВЕН.

Кады ажылдажылгага үндезилээш

«Киргизмебель» каттыжышкынның бир цегинде ол хереселдерни кылырының чаа шугуму ажыглалда киргеп. Оон дериг-хереселдерин ГФР-нин бир фирмазы ССРЭ-же чорудуп бергеп.

— Бо автоматтыг шугумнуң дузазы-биле бир чылда-ла үш милиард ажыг рубльдиң продукциязын кылып үндүрер аргалыг болур бис—деп, каттыжышкынның начальнигни Э. Сарбагышев чугаалаан. — Аңаа үндезилээш, каттыжышкынның техниктиг специалистастаашкыны доозулган. Ам бир цех ыяшты механиктиг арга-биле чазап, сомнаар болгаш өскезинге—ону эштеп, будуп турар.

Бедик мергежилдиг дериг-хереселдиң бүдүрүлгениң түгээ культуразын бедиткен эвес, харын-даа 20 кижини эске ажылче шилчидер арганы бергеп.

ФРУНЗЕ.
(СЭТА-ның корр.).

* * *

Литваның далайга эжиндиришкинниң флодунда «Николай Ярошенко» дээр хөй түүк дажыглаар судно немешкеп. Ону Совет Эвилелиниң чагыын ёзугаар Финляндиягa кылган. Ол дээрге «Игорь Грабарь» ышкаш хевиринде эөлчеглиг суднозу болур. Ол теплоход шарыгылап каан дилиг материалдарындан аңгыда түүл-бүрү хааржактарлыг түктерни база дажыглаарынга таарышкан.

Чыл төнчүзүнге чедир Литваның далай пароходствозу ам-даа ыңдыг беш суднону алыр ужурлуг. Оларны «Вазмет» дээр фин фирма кылып бөрр.

КЛАЙПЕДА.

(СЭТА-ның корр.).

Колхозтуң мал чеминиң цегинде

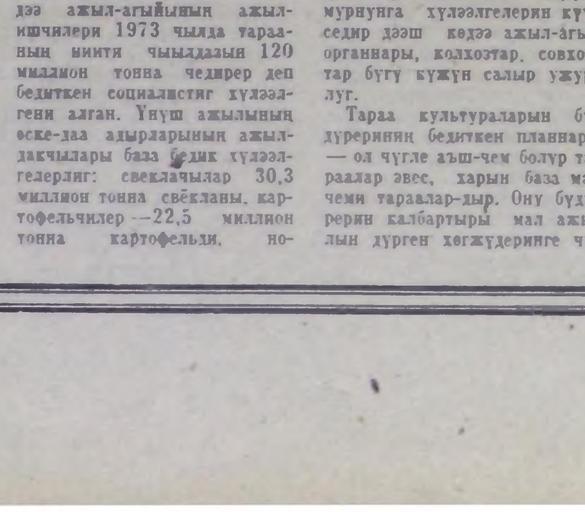
КРАСНОДАР КРАЙ. Тбилисси районнуң «Кавказ» деп колхозунуң төп суурунуң кыдыында шилден болгаш демирден кылган бажыңында мал чеми кылып, белеткээр тускай цех тургустунган. Ында мал чеминиң үнелиг культуразы болур хлорелланы өстүрүп турар. Ол чангыс клеткалыг үнүш аймаан мал чеминге немээр болгаш ол малдың бөдүүн чемнерни шингээдип алырынга дыка дузалыг, оларның продуктулуун бедидеринге ажыктыг.

Чижек саналганы ёзугаар алырга, ол цехти болгаш лабораторияны тударының чарыгдалы чангыс-ла чыл болгаш дедир эгиттинер.

Алды культиваторлар электри чырыы-биле хлорелланы өстүрүп турар. Хонук дургузунда бүдүн чартыктан ийи хуу чедир кургаг бүдүмелдиң 50 тонна чедип турар мал чемин ол цех кылып турар.

ЧУРУКТА: хлорелланың микро үнүштерин өстүрер цехтың ниити хевири.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Беш чыл боттаныышкында

ТАРААЛАҢ РОССИЯ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Н. Ф. ВАСИЛЬЕВ-биле беседа

Чуртуң мурнуу талакы районнарының тараажылары часкы хову ажылдарын калбарты берген. Амгы 1973 чылдың чазы — онзагай. Беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылында 197,4 миллион тонна тараану алыр, көдээ ажыл-агый продукциязының бүгү хевирлерин бүдүрерин дыка ковүдедир деп харымсаалгалыг сорулганы тараажыларның, механизаторларның, көдээниң бүгү ажылчиларының мурнунга партия тургускан.

«Моон мурнунда-даа ышкаш, көдээ ажыл-агыйга кол сорулгаларның бирээзи тараа бүдүрерин ковүдедири болуп артар — деп, СЭКП-ниң XXIV съездизинге эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.— Тараага бистиң хереглелдеривис чылдын-на өзүп орар. Чүгле аъш-чем болур эвес, харын мал чемин тараану база барымдаалап турар бис, мал ажылын дүрген өстүрерининг эргежок чугулазын өөренип көргеш, ону бүдүрерин калбартса чогуур».

Россия Федерациязы — чуртуң эң улуг тараалан чери. Ниити Эвилелдиң тараа чыылдазының 60 чыгам хуузун Россияның ховуларындан бүдүрүп турар. Алдынган хүлээлгелерни күүседир, черниң гектар бүрүзүнден эң хөй продукцияны алыр дээш социалистиг чарышты бүгү колхозтарга болгаш совхозтарга калбартыр деп кайгамчыктыг инициатива республикага, Кубаньга төрүттүнген, ону партияның ТК-зы үүлдүг деп көргеп.

Россияның тараажыларының хүлээлгелериниң дугаймын, партияның көдүрген сорулгаларын күүседиринге республикада төлевилеттимнген хемчеглериниң дугайын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Н. Ф. Васильев СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлеринге ханы кыдыр республиканың көдээ ажыл-агыйының ажылчилери 1973 чылда тараанын ниити чыыддазын 120 миллион тонна чедирер деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Үнүш ажылының эске-даа адырларының ажылдакчылары база бедик хүлээлгелерлиг: свеклачылар 30,3 миллион тонна свёкланы, картофельчилер —22,5 миллион тонна картофельди, ноогазылар — 7,5 мун тонна капустаны, помидорларны, огурецтерни болгаш эскеда ногаан продукцияны өстүрерин хүлээнген.

Республиканың ажыл-агыйлары круна болгаш үстүг культураларны бүдүрер база садар талазы-биле күрүне мурнунга улуг өрелиг арткан. Чонга ол эргежок чугула продуктулар талазы-биле күрүне мурнунга хүлээлгелерин күүседир дээш көдээ ажыл-агый органнары, колхозтар, совхозтар бүгү күжүн салыр ужурлуг.

Тараа культураларын бүдүрериниң бедиткен планнары — ол чүгле аъш-чем болур тараалар эвес, харын база мал чеми тараалар-дыр. Ону бүдүрерин калбартыры мал ажылын дүрген хөгжүдеринге чугула. Республиканың малчынары 7,6 миллион тонна эът-ти, 27,8 миллион тонна сүтү, 15,7 миллиард чүүрганы бүдүрер деп бедик хүлээлгелерни база алган.

Ол дээрге кончуг улуг хүлээлгелер. Бистиң көдээ ажыл-агыйывыс ону күүседип шыдаар бе? Көдээ ажыл-ишчилериниң область, край, автономнуг республиканың бүрүзүнге бо чылга хүлээлгелер алгылаан хуралдары ол хүлээлгелер черле чөптүг саналгаларга үндезилеттинген, бөгүн бистиң колхозтарывыс болгаш совхозтарывыс, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, механизаторлар, хову ажылдакчылары ындыг сорулгаларны күүседип шыдаар дээрзин көргүскен. Чижээ, Краснодар крайның тараажылары бүгү курлавырларын ыяк аналитеп көргеш, гектар бүрүзүнден дүжүттү 36 центнер, Кабардин-Балкария биле Соңгу Осетия—31, Москва область —26, Курск область —25, Тюмень область —17—18 центнер чедирерин шиитпирлээн.

Кубаньның Динск районунуң «Октябрь 40 чылы» колхозунуң тараажылары гектардан-на 45, а сураглыг «Кубань» колхоз —55 центнер тараану өстүрүп алырын хүлээнген. Кабардин-Балкар АССР-ниң Майск районунуң «Красная нива» колхозунуң кукурузачылары 950 гектарның тус бүрүзүнден-не 70 центнер кукуруза тараазын алыр дээн. Тараа бүдүрериниң төлевилеттинген сорулгаларын чедип алырынга республиканың бүгү колхозтары болгаш совхозтары төлептиг салыышкынын киирип шыдаар.

— Тараа бүдүрерин дыка өстүрерин чүнүң нүсели-биле, ындыг аргалар-биле хандырарыл, колхозтарга болгаш совхозтарга күрүне ындыг дуза чедирип турарыл?

— Төлевилеттинген сорулгаларны чедип алырынга шиитпирлиг түүл шөлдериниң дүжүткүрүн бүгү хемчег-биле бедидери болур. Тараанын дүжүттерин өстүрериниң курлавырлары херек кырында Россия Федерациязының бүгү ажыл-агыйларында бар. Ажыл-агыйларның байдалын ханы аналитеп көргениниң түнелинде көдээ ажыл-агыйның бүгү культураларының дүжүткүрүн бедидериниң улуг аргалары район, область, край, автономнуг республика бүрүзүнде бары илерээн. Зоналарның чаа арткилээн агрономиктиг чөвүлел хуралдарының түнелдери база ол дугайын хереглелеп турар.

Көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының академиктери В. Д. Панников, И. С. Шатилов, Н. В. Турбин, И. И. Синягин оларның илеткелдеринде, чөвүлел хуралдар киржикчилериниң чугааларында агротехниканың деңнелин бедидип, чемишчидилгелерни, техниканы эки ажыглап, тарылга шөлдеринин тургузуун сайзырадгайжыдып, черлерни калбаа-биле мелиорастап, үрезин ажылын экижидип турган, Россия шөлдериниң үнүш-дүжүткүр чоруун улгаттырарының аажок улуг курлавырларын тодаргай чижектерге көргускен. Ол чөвүлел хуралдар колхозтарның болгаш совхозтарның удуртучуларының, база специалистеринин дуржулга солчуруунда эки школазы болган.

Сорулга чүл дээрге, бо чылын чүгле мурнакчы эвес, харын бүгү ажыл-агыйлар эң бедик дүжүттү алган турары болур. Бүгү бригадаларны, ажыл-агыйларны, районнарны мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрер — көдээде бөгүнгү чарыштың үткази ол, бо чылдың эң чугула курлавырларының бирээзи ында.

Тараану болгаш чер ажылының эске-даа продуктуларын бүдүрерин ковүдединиң улуг үндезини болза суттарыглыг черлерни үре-түнелдеп ажыглаары болур. Бо чылын

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Уламчылыг. Эгези № 98 «Шында»).

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

КАА-ХЕМ РАЙОН

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Зоя Салчаковна **Ананды**— «Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Сырбыкай Сергеевна **Ооржак** — Белбейде кадыкпылга школазының повары.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Мария Кунгаевна **Ажаймаа** — Буренниң инвалидтер базыдының ажылчыны.

Ажайма Ивановна **Мөнге**— Бүрен-Бай-Хаак суурда өг-бүле ээзи.

Нончатмаа Топгаковна **Салчак** — Суг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Васса Федоровна **Зацепина** — Ильинка эмнелгезиниң санитарказы.

Евдокия Сайчатовна **Лопаа-Саннаа** — «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Клавдия Иосифовна **Неволина** — «Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

ӨВҮР РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чылбаанай Дондук-ооловна **Монгуш** — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кадзар Анар-ооловна **Саая** — Саглы эмнелгезиниң повары.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бакуу Балчын-Даваевна **Саая** —«Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫН I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Мария Сенденовна **Монгуш** — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Дугурмаа Октековна **Ооржак** — Саглыда уругларга садының ажаакчызы.

Раиса Сенден-Намчаловна **Хомушку** — Хандагайты ортумак школазының ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ноябрь Максимовна **Араптан**—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Анастасия Назытовна **Куулар**— Ак-Туругда ясли-садтың кижизидикчизи.

Александра Ховалыговна **Сарым-оол** —«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Дыртык-кыс Думатовна **Шойдук** — Арыг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Васса Федоровна **Зацепина** — Ильинка эмнелгезиниң санитарказы.

Евдокия Сайчатовна **Лопаа-Саннаа** — «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Клавдия Иосифовна **Неволина** — «Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

ӨВҮР РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чылбаанай Дондук-ооловна **Монгуш** — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кадзар Анар-ооловна **Саая** — Саглы эмнелгезиниң повары.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бакуу Балчын-Даваевна **Саая** —«Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫН I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Мария Сенденовна **Монгуш** — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Дугурмаа Октековна **Ооржак** — Саглыда уругларга садының ажаакчызы.

Раиса Сенден-Намчаловна **Хомушку** — Хандагайты ортумак школазының ажылчыны.

Вера Сумбаевна **Чадамба** — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Көк-кыс Байкараевна **Чымба** —«Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Тоорук Кыргысовна **Шивит-Дамба** — Арыскан суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Зоя Даваевна **Анай-оол**— «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Александра Кыргысовна **Бегзи** — Торгалыг суурда өг-бүле ээзи.

Мария Тюлюшевна **Даспаан** —«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Ондаровна **Доспан** —«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Оказанчыковна **Орус-оол** —«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Монгушевна **Сарыг-Нава** —«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Александра Донгаковна **Серен** — Ак-Тал школазының интернадының повары.

Монгуш Ламаевна **Сандак** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Кызыл-Уруг Шара-Хооевна **Саян** — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Адыйа Монгушевна **Чатпак** —«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Шажутпаа Анай-ооловна **Шыырап** — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Таисья Дамбыевна **Хертек**— «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Галина Сечиевна **Мөнге** — Күнгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дизинмаа Күжүгетовна **Сенай** — хлеб заводунуң ажылчыны.

Дооктура Дупчуровна **Удуксай**— Күнгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬНЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чайган Мокурашовна **Ооржак** — Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.

Валентина Ивановна **Юрьева** — Чербинде харылзаа салбырының почтачызы.

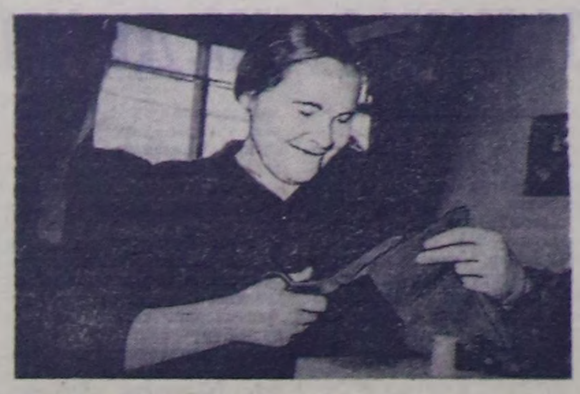
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАҢМАА.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретарының хүлээлгезин күүседип турар. **С. КРАСНЫЙ.**

Кызыл. 1973 ч. март 30.

ЧОНГА ШЫНЧЫ БАРААН БОЛУУШКУН

Каа-Хем районнуң амыдырал хайдырыга комбинадының даваржыкчылары беш чылдың шиитпиринг үшкү чылында шалыпчы ажылдап турарлар хөй. Чижээ, даваржыкчы Надежда Арсентьевна Вихрова мурнуку одуругга чоруп, бодумуң бүдүрүлге планым үргүлчү 150 хуу чедир күүседип турар (солагай талакы чуруктуң солагай талазында, ооң чанында — чагыкчы).

Ооң эжи Зинаида Мироновна Пышкина анаа 1951 чылдан ажылдап эгелээн болгаш бүдүрүлге планын ам үргүлчү 110 хуудан өрү күүседип турар (оң талакы чуруктуң).

Оларның кайызы-даа мактал-шаңналды үргүлчү ап келген, боттарының дуржулгазын аныяктарга өөрүшкүлүү-биле дамчыдар болгаш бүтүн ажыл-ишчилер-биле бир дөмей бүгү улусчу социалистиг чарышка кирип, бедиткен хүлээлгелерни алган ажылдап турарлар.

Чоннуң хереглелин хандырып, оларга хептя бедик шынарлыг кылдыр даарап баарын олар бедик хүлээлгени кылдыр көрүп турар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

ПАРЛАМЕНТИГЕ МЕДЕГЛЕЛ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның чазаа Индия биле Совет Эвилелиниң улустарының арасында найыралды быжыглаары дээш, ССРЭ-биле сырый кады ажылдажылганы болгаш найыралдыг харылзааларны калбартыры дээш туржуп турар деп, Индиявың даштыкы херектер министри Сваран Сингх парламентиниң удусчу палатазынга даштыкы политиканы чугаалашканының түңнеңдерин үндүрүп тура демдеглээн. Совет Эвилели Индияның национал эргө-ажыктарынче чаагай сеткилдиг сагыш салып турар, ооң ёзулуг өңдүү боор турарын бүзүредип көргүзкен деп, министр медеглээн.

Сваран Сингх «Индия биле Бангладеш Улус Республиканың араазында найыралдыг харылзааларның болгаш кады ажылдажылганың калбарып, улам ханылап турарын» чүректиң ханызындан үнелеп чугаалаан. Йөн чурттуң улустарының улам чаагай байдалдыг болурунга дүүштүр ол харылзаалар моон соңгаар-даа калбарып, быжыгар деп бүзүредилгин министр илергейлээн. Сваран Сингх Бангладештиң КНО-га хүлээп алырын болгаш каяа-даа каттышпаан чурттарның Алжирге болур конференциязынга ол аныяк республиканың киржирин эртежок чугула деп айыткан.

Пакистанга америк боо-чепсекти катап берип эгелей бергени «йөн чурттуң араазында харылзааларны чогумчалыг болдурарының база Азия диптиң мурнуу кезээнге тайбыңны катап тургузарынын оруунга аажок шаптык боор турар» деп, индий-америк харылзаалырга хамаарыштыр Сваран Сингх демдеглээн.

ХӨЛЕЗИЛЕНИКЧИЛЕР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттар патриоттуг күштерге удур Камбоджага болгаш Лаоска ажыглаар хөлезилениктилерин белеткеп алырын боттандырып турар. Камбожаның 300 кире болгаш Лаостуң хөй-хөй бөдүк шериг албаннылары американнарның удурткулгазы-биле Таиландыда тускай белеткелди артып турар. Ылаңгыя, хыдыкчы самолёттарны база вертолёттарны башкарып, оларга техниктиг ажылдар кылырынга база янзы-бүрү шериг техниказын ажыглаарынга оларны өөредип турар деп, АКШ-тың күрүне департаментиниң медээлерин барымдаа болдургаш, Ассошиэйтед пресс агентилел дыыпкан.

Даштыкыда

Аргентинаның чазааның шиитпири

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның чазаа күүлүг америк «Интернэшнл телефон энд телеграф» корпорацияби-ле (ИТТ) садыглажыр талазыбиле кандыг-даа харылзаа тударын соксадыр деп шиитпир үндүрген. Ону күрүменниң телефон компаниязының баштыңы Орасио Сидере парлалга конференциязынга медеглээн. Корпорацияның Аргентинага ажыл-чорудулгазын хынап көрген тускай комиссия америк бүдүрүлге ээлериниң талазындан чурттуң хоойлужудулгазын үреп турганының хөй санныг фактыларын илереткен соонда ол хемчегни алган. Аргентинага телефон дериглерин бүдүрүп бээр дутайында 1968 чылда чарган садыг дугуржулгазының негелдеринден ИТТ хөй-хөй чылдар дургузунда үреп келген деп чүве бүзүредилгин илереэн. Америк хөреңгитеннер Аргентинаның телефончу күрүне компаниязы «Энтелдин» хөреңгизин оптуг кажарлаашкыннар-биле холгаарлап ап, каайлы чурумун үреп келген.

Ол үүлгедиглерниң түңнелинде ИТТ миллион-миллион долларны олчалап алган. Аргентинаның национал экономиказын аажок когараткан деп, америк концернин кара сагыштыг самчыгдалын истепхынаарынга киришкен, сураглыг юристериң бирээзи медеглээн.

«Интернешнл телефон энд телеграфтың» нациға удур ажыл-чорудулгазының фактылары илереэрге, хөй-иниитиниң калбак болуктери анаа шынгы удураашкынын илергейлеп турар. ИТТ-ниң харгаачылары АКШ-тың төп разведка эргелери-биле харылзаалыр тургаш сойгалаткан деп, чурттуң парлалгазы анаа холбаштыр демдеглээн. Америк монополистер олча-ажык сүргеш, кандыг-даа бем-херек үүлгедириндеп далдаравайн турар деп, парлалга айыткан.

МАР-ның Дээди Шаңналын — С. М. Буденныяга

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Чарлыы-биле Совет-моол найырал иниитилелиниң Төп баштаар черинiң даргазы С. М. Буденный Сухэ-Батор ордени-биле шаңнаткан. Моол улустуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камталап, быжыглаарынга, МАР биле Совет Эвилелиниң аразынга ачы-дүүмда найыралды болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдүп, быжыглаарынга шылгарангай ачы-хавыязы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр тоозан харлаанынга холбаштыр ону МАР-ның Дээди шаңналыбиле шаңнаан.

Консультация

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле иниитилевропа човулел хуралды белеткээринiң хөй талаалыг консультациязының дөрткү үеэдазы ында ажылдап эгелээн. Консультацияда Европаның, АКШ-тың болгаш Канаданың 32 чурттары киржип турар.

Фашизмге удур демиселчилерниң негелделери

БОНН. (СЭТА). «Удурланыышкынының дайынчылары чоргаараның — немецтер иниитилелиниң» эвилел конференциязынга киришкеннер ГДР биле ГФР-ниң аразынга харылзаалар үндезиниериниң дугайында кереэни күштүг болдуруп бадыгаары дээш чайбынның, дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының чайгылыш чок политиказын чорударын үргүлчүлээрин санаадаан. Конференция Саарбрюкенге болган. Конференцияга Совет Эвилелиниден, ГДР-ден, Венгриядан, Болгариядан болгаш Франциядан барган ажылчылар база ГФР-ниң демократтыг барык 20 организациязының төлөөлекчилери киришкен.

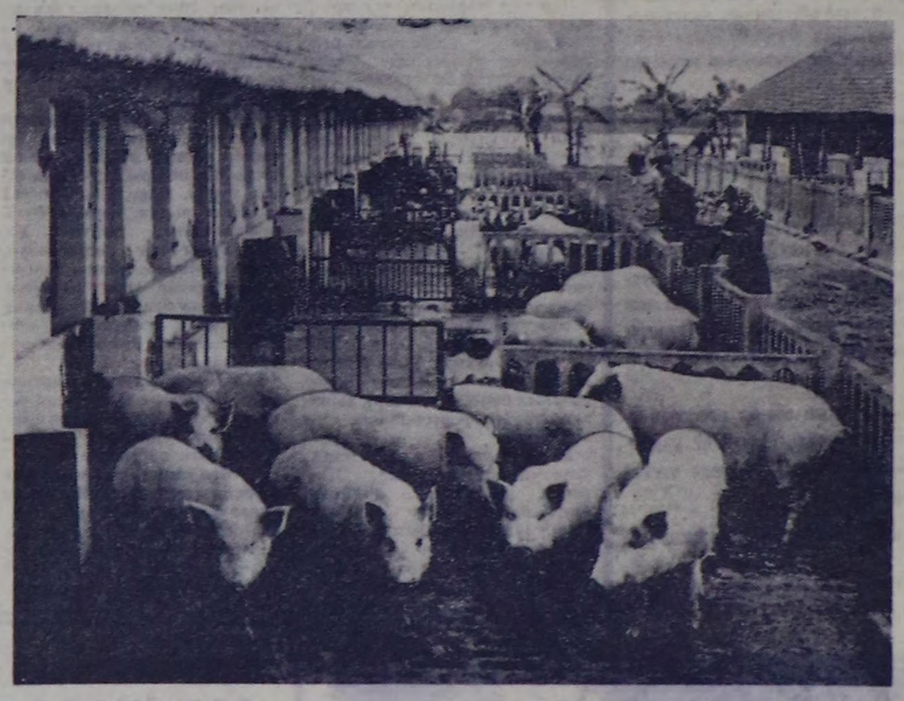
Совет Эвилели, ПУР болгаш ГДР-биле кереэлер чарлынганынга үк иниитилелдиг даргазы О. Нибергаль байыр чедирип чүве чугаалаан. Ол кереэлерге ат салганының соонда «Европага тайбың улам быжыккан» деп, ол онзалап демдеглээн.

Неонацизмнин кандыг-даа илерелдеринге удур, иниитилел амыдыралын демократчыдары дээш бүтүн демократтарның болгаш фашизмге удур демиселчилерниң идепкейлиг демисел чорударын үргүлчүлээринiң чугулазын О. Нибергаль оон ынай демдеглээн.

Конференцияның делегаттары «өжээнзирек үзелге болгаш неонацизмге канчап-даа таарышпас байдалды тургузарының» эрежок чугулазын чугааларынга демдеглээн.

Чаа чазакты тургускан

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның премьр-министри Амин Аль-Хафез апрель 25-тө чаа чазакты тургускан. Ооң составынга 17 министрлер киргеп. Халиль Абу Хамад дантыкы херектер министринде хевээр арткан. Национал намгалал министринге Фуанд Госину, иштики херектер министринге — Башир Аль-Ауырны томуйлаан.

Бо чылын ВДР-ниң малчыннарының мурнунга улуг сорулгалар тургустунган. Хаван ажылынче онза улуг кичээнгейни салып турар. Хөй-хөй можуларда амгы үениң чаа дериглери-биле чепсегленген күрүне фермаларын тудуп тургузуп турар. Малчыннарның шудургу ажылдан турарының ачызында Тхайбинь, Намха можуларга база Ханой болгаш Хайфон чоогунуң суурларының фермаларынга хаваннарының баш саны орнучок көвүдээн.

ЧУРУКТА: Ханойнуң ноорай чоогунда суурунуң мал фермаларының бирээзинде. ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Фашизмге удур демиселчилерниң негелделери

БОНН. (СЭТА). «Удурланыышкынының дайынчылары чоргаараның — немецтер иниитилелиниң» эвилел конференциязынга киришкеннер ГДР биле ГФР-ниң аразынга харылзаалар үндезиниериниң дугайында кереэни күштүг болдуруп бадыгаары дээш чайбынның, дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының чайгылыш чок политиказын чорударын үргүлчүлээрин санаадаан. Конференция Саарбрюкенге болган. Конференцияга Совет Эвилелиниден, ГДР-ден, Венгриядан, Болгариядан болгаш Франциядан барган ажылчылар база ГФР-ниң демократтыг барык 20 организациязының төлөөлекчилери киришкен.

Совет Эвилели, ПУР болгаш ГДР-биле кереэлер чарлынганынга үк иниитилелдиг даргазы О. Нибергаль байыр чедирип чүве чугаалаан. Ол кереэлерге ат салганының соонда «Европага тайбың улам быжыккан» деп, ол онзалап демдеглээн.

Неонацизмнин кандыг-даа илерелдеринге удур, иниитилел амыдыралын демократчыдары дээш бүтүн демократтарның болгаш фашизмге удур демиселчилерниң идепкейлиг демисел чорударын үргүлчүлээрiниң чугулазын О. Нибергаль оон ынай демдеглээн.

Конференцияның делегаттары «өжээнзирек үзелге болгаш неонацизмге канчап-даа таарышпас байдалды тургузарының» эрежок чугулазын чугааларынга демдеглээн.

Чаа чазакты тургускан

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның премьр-министри Амин Аль-Хафез апрель 25-тө чаа чазакты тургускан. Ооң составынга 17 министрлер киргеп. Халиль Абу Хамад дантыкы херектер министринде хевээр арткан. Национал намгалал министринге Фуанд Госину, иштики херектер министринге — Башир Аль-Ауырны томуйлаан.

ЧОГААДЫКЧЫ ЧЕДИИШКИННЕР

БҮГҮ-РОССИЯ КӨРҮЛДЕЗИНГЕ БААРЛАР ШИЛИТТИНГЕН

Бистиң республиканың улус-чу театрларының болгаш шин коллективтериниң чоокта чаа болуп арткен көрүлдеэн болза көдээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болган оюнга тураскаатканы Бүгү-россия көрүлдезинниң бир кезээ болур.

Республика көрүлдезинге 15 бот-тывынгыр театр коллективтери киришкен. Көдээ интеллигенцияның төлээлекчилеринден, ажылчыннар, колхозчулар болгаш өөреникчилерден тургустунган 179 артист боттарының мергежилиг көргүскен. Көрүдде ажылчы чоннуң коммунистиг кижиларилгезинге чугула рольдуг улусчу театрларның репертуарының идея, уран-чечен талазы-биле деңнелин бедидеринге, көдээ чоннуң культурлуг хандырылгазының талазы-биле оларның ажылын экижилеринге, чаа театр коллективтериниң тургустунарынга болгаш өзүлдезинге идегин берген. Улусчу театрларның репертуары тыва чогаалчылар В. Кок-оолдуң, О. Саган-оолдуң, С. Пюрбюнүң болгаш өске-даа авторларның чогаалдары-биле элээн долдунган. Ында совет драматургтар А. Арбузовтуң, В. Катаевтиң шилдери база бар. А олар даштыкы чогаалчыларның шилдерин көргүзүп турар апарганы—чаа болгаш эки чүүл болур. Чижээ, фашистерниң холундан өлген испан шүлүкчү, драматург Федерико Гарсия Лорканың шинзин Сарыг-Септи улусчу театры тургускан.

Эрткен көрүдде көдээниң бот-тывынгыр театрларның хөгжүлдезинге чугула базым болбушаан, чогаадыкчы ажылы коскү черин ээлеп турар чаа шин коллективтерин илереткен. Оларга Өвүр районлуң «Кызыл туң» колхозта, Барыын-Хемчик районнуң Шекпээр суурда, «Тыва дагдуң» комбинаттың Ак-Довуракта Культура ордузунда коллективтер хамаарыжыр. Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта, Монгун-Тайга районнуң Культура бажыңында шин коллективтери улам озуп, чогаадыкчы мергежилии бедидип турар. Кедээ черлерде бот-тывынгыр коллективтериниң тыптып, сайзырап турары—улустуң сагыш-сеткил байланыың өзүлдезин, театрга болгаш уран чүүлге ажылчы чоннуң сонуургалдын керечилеп турар. Моон мурнунда көрүлдеге чүгле шин шин бөлүүмү киришкен турган болза, ам 11 шин коллективтери бар апарганы ол дугайын бадыткап турар. Киржикчилерниң социал байдалы янзы-бүрү апарган болгаш оларның күүседикчи мергежилии база өскен. Милодора Зайцева («Бернарда Альбаның бажыңы» деп шинде Мария Хосефаның ролюнда. Сарыг-Сеп), Лена Монгуш («Өскүс-оолда» шинишкин, «УТКА 25 чылы» совхоз), Опал Шулуу («Аптарада азада» Яндапова. Хандагайты), Саая Арат-оол («Аптарада азада» Тардат, Хандагайты), Оюп Кара-кыс («Найыралда» Маңмаа. Чадаана), Саая Апай-оол («Өскүс-оолда» кадын, «Шекпээр» совхоз), Чүлдүм-Сүрүн Базыр-оол (Чечекте» кыдат садыгжы, Тээля), Оюдар Успеск («Хуулгаазын шыгжамырда» Галсан, Самагалдай), Галина Чозупай («Хуулгаазын шыгжамырда» Галсаның кадайы, Самагалдай) олар угаап-сагышка артып калыр янзы-бүрү мөзүшпаларлыг овур-хевирлерни тургузуп шыдааннар. Ынчангаш чедиишкин бар.

Шиниң чурук кавасталгазы, ойнакчыларның идик-хеви чугула ужур-дузалыг болгай. Бүгү коллективтер бо талазыбиле эвээш эвес ажылды кылган, ынчалза-даа Тураниың, Хандагайтының улусчу театрлары арай чедимче чок болгулаан, а Тээлиниң улусчу театры тергиин эки чуруктарны кылып алза-даа, ниити шимелде хиреллг болган.

Көрүлдениң жюриэи Сарыг-Септиң, Кызылдың, Шагаан-Арыгның болгаш Эрзинниң улусчу театрларында режиссёрларыңг эки ажылын демдеглээн. Оон-биле чергелештир Тээлиниң улусчу театрының режиссёру М. Мүрзү чогуур дешелиглге чедир ажылдап шыдаваанын. Кызыл-Мажалыктың улусчу театрының көргүскен шинзинің шынары куду болганын айтыр херек. Республиканың улусчу театрларының удуртукчуларында чүгле үш кижи дээди эртемниг боон турары, бүгү коллективтерде чогаадыкчы өөреникчилериниң доктаамал чоруваын турары—ажылда четпестерниң кол чылдагааны ол. Оон аңгыда, республикада улусчу чогаадылга бажыды болгаш Бүгү-россияның театр ниитилелиниң тыва салбыры улусчу театрларга практиктиг дузалыг четпес көргүзүп турар.

Республика көрүлдезинниң жюриэи улусчу театрларның болгаш бот-тывынгыр шин коллективтериниң шилдерин көргевинниң соонда, чогуур түңнелдерни үндүрген. Ф. Лорканың «Бернарда Альбаның бажыңы» деп шинзин тургускаңы дээш—Сарыг-Септиң улусчу театрын, В. Кок-оол биле С. Пюрбюнүң «Найырал» деп шилзин тургускаңы дээш—Эрзинниң улусчу театрын, О. Саган-оолдуң «Оттуушкун» деп шинзин тургускаңы дээш—Саглының шин коллективин 1-ги чергенниң дипломнары-биле шаңнаан.

К. Чаш-оолдуң «Өскүс-оол» деп шинжиткен тоолуң тургускаңы дээш—«Шекпээр» совхозтуң шин коллективин II чергенниң диплому-биле шаңнаан.

Хандагайтының улусчу театры-биле, «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң шин коллективи III чергенниң дипломнарын алган.

Ол шыгаш чогаадыкчы чедиишкиннери дээш, алээн хөй улусчу театрларның режиссёрларын, шин коллективтериниң удуртукчуларын, бот-тывынгыр композиторларны, чүрүкчүларны, артистерни жюри мактап демдеглээн.

Көдээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болганынга тураскаатканы Бүгү-россия көрүлдезинниң июль айда Улан-Удэ хоорайга болуп зова көрүлдезинге киржирибиле Эрзинниң улусчу театрының «Найырал», Саглының шин коллективиниң «Оттуушкун» деп шилдерни жюри саналдаан.

Улусчу театрлар болгаш шин коллективтери эрткен көрүлдеден чогуур түңнелдерни кылып, улам күжениишкиниг ажылдаар дээран чигаавиг чок.

Л. АРТЫША,
Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң уран чүүл инспектору.

Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының 1973 чылдың Май 1-де байырлыг чыскаалының дугайында

Ажылчы чоннарның делегей эң-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ниң байырладынга холбаштырган, Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының чыскаалы артенгилиэ 10 шакта агеэлээр.

Ажылчы чоннар чыскаалга чыылган колонналар саугаар келир. Колонна бүрүзү аңаа айытkан черин ээлээр:

№ 1 колонна — ДОСААФ-тың эвилелдешкен республикаларның туктарын туткан мотоциклистери — Ленин кудумчузунга, Пушкин аттыг библиотеканың чанынга чыглыр. Харыысалгалыг кижизи —Л. Г. Ефимов.

№ 2 колонна — спорт ниитилелдериниң төлээлекчилери. Интернациональная кудумчуда Кадык камгалал министерствозунуң чанынга чыглыр. Харыысалгалыг кижи — М. Д. Биче-оол.

№ 3 колонна — хоорайның бүгү школаларының өөреникчилери болгаш башкылары, Чырыдыышкын министерствозунуң коллективи, уругзар садтарының болгаш ясли-дериниң ажылдакчылары. Комсомольская кудумчуда ИХМ-ниң бажыңының чанынга чыглыр. Харыысалгалыг кижи — А. Ф. Безыязыков.

№ 4 колонна — педагогика институдунуң, техникумнарының, училищелериниң коллективтери. Ленин кудумчуда уран чүүл училищезиниң чанынга чыглыр. Харыысалгалыг кижи—В. И. Даниленко.

№ 5 колонна — Май мурнунуң социалистиг чарыышының тимлекчилери: алгы заводунуң, «Тыва көдээ-тудуг» трестиң автобазазының, «Кызылдаг-тудуг» тудуг эргелелиниң, «Сукпак» совхозтуң, даваныла фабриказының, Кызыл-садыгның, № 2 автотранспорт будурүлгезиниң, Тывтранспорттуң тудугмонтаж эргелелиниң коллективтери, Ленин кудумчузунга, Культура болгаш дыштанылга парыгының ажиннге. № 4 колонналың соонга чыглыр. Харыысалгалыг кижи—Ф. Т. Селигеев.

№ 6 колонна — үлетчүрүкүн, тудуг материалдарының, аыш-чем, оттулар чүүл үлетпурүүнүң эргелелдериниң, парлалга хөрээниң талазы-биле эргеледдин, эът комбинадының, Тыва электри четкилериниң, Каа-Хемниң хөмүрдаш разрезиниң, Каа-Хем септелге-тудуг эргелелиниң, сүт комбинадының, даваныла комбинадының, балык заводунуң, «Демир-бетон» трестиң тудуг кезекter комбинадының коллективтери. Интернациональная кудумчузунга Музейиниң чанынга чыглыр. Харыысалгалыг кижи—С. К. Красноперов.

№ 7 колонна — Тыва транспорт эргелелиниң, аэропорттуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Автомобиль оруктар тудуунуң болгаш ажыглаарының эргелелиниң, Енисей пароходствозунуң Кызылда ажыглал участогунуң коллективтери. Культура болгаш дыштанылга парыгының чанынга, № 5 колонналың соонга чыглыр. Харыысалгалыг кижи — Ф. Г. Крутовой.

№ 8 колонна — «Тыва-тудуг» трестиң, «Тыва көдээтудуг» трестиң кереэлиг организацияларының, «Красноярскгражданпроект» институдтуң комплекстиг төлевилел салбырының, № 2 «КрасГИСИЗ» экспедициязының, тудуг болгаш архитектура эргелелиниң, «Сельхозтехника» тудугмонтаж эргелелиниң, № 72 механолонналың коллективтери. Комсомольская кудумчузунда «Тувинская правда» солун редакциязының чанынга чыглыр. Харыысалгалыг кижи—В. К. Казак.

№ 9 колонна. Көдээ ажылагый министерствозунуң, Совхозтарның республиканга будурулгө каттыжыышкынының, «Сельхозтехниканың» республика, болгаш Кызыл каттыжыышкынының, «Мал сөмүрилге» трестиң, зооветснабтың, ыяш ажыл-агый эргелелиниң, тараа белеткеп эргелелиниң, «Кок-Тей» совхозтуң, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң, агрология экспедициязының коллективтери. СЭКП хооркомунуң чанынга чыглыр. Комсомольская кудумчуда ИХМ-ниң бажыңының чанынга чыглыр. Харыысалгалыг кижи — Д. А. Попов.

№ 11 колонна — Садыг министерствозунуң, роспотребсоюзтуң, күрүне садыг инспекциязының, нефть базазының, стандарттарны болгаш хомчээлго техниказын күрүнеден хайгаарал талазы-биле лабораториязының, харылаа эргелелиниң, Амыдыралхандырылга министерствозунуң будурүлгелериниң коллективтери. Тывареспотребсоюзтуң бажыңының чанынга чыглыр. Щетинкпа—Кравченко кудумчулап чыскаалче үнгеш. Интернациональная кудумчуда, Кадык камгалал министерствозунуң чаны-биле, № 2 колонналың соо-биле чорууp. Харыысалгалыг кижи—Б. Т. Санчи.

№ 12 колонна — «Хүндүледин демдээ» орденнит, тываның комплекстиг геология экспедициязының, хандырылга болгаш сагырлга эргелелиниң, материал-техниктиг хандырылга калдызының, ДОСААФ-тың, гидрометобсерваториязының, даг-техника инспекциязының аныыр-тывыш эргелелиниң, күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң коллективтери. Интернациональная кудумчузунга Музей бажыңының чанынга чыглыр. № 5 колонналың соо-биле чорууp. Харыысалгалыг кижи—А. Ф. Кириченко.

№ 13 колонна — Саң-хөө, юстиция министерстволарының, башкыларның, ажаалга кассаларының, статэргелелдиң, суд, прокуратураның, Социал хандырылга министерствозунуң, Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң коллективтери. Интернациональная кудумчуладп, № 12 колонналың соо-биле чыскаалга үнер. Харыысалгалыг кижи—Ф. И. Кылия.

№ 14 колонна — Кадык камгалал министерствозунуң болгаш аптека эргелелиниң коллективтери. Кадык камгалал министерствозунга чыылгаш, Интернациональная кудумчуладп, № 11 колонналың соо-биле чыскаалга үнер. Харыысалгалыг кижи—О. Х. Ондар.

Бүгү колонналар чыглыр черинге 9 шак 30 минутада четкилеп бээр. Чыынды колонналарны чыскаал тургузарынга болгаш тыскаал үезинде оларның шимчээшкинниг хамаарыштыр харыысалгалыг кижи — И. А. Нечаев.

Чыскаал үезинде хөй-ниитиниң турумун тударынга харыысалгалыг кижи — ИХМ-ниң хоорай килдизиниң начальниги М. Н. Акимов.

Музейде чаа чүүлдер

Улустуң уран чүүлүнде башкы Ленинниң овур-хевири улам байып, чаа-чаа утка-шынарлар-биле долдунуп турар.

Республиканың 60 маадыр аттыг музейинде «В. И. Ленин—улустуң уран чүүлүнде» деп делгелге ажыттынган. Ында делгеттинген ажылларның дөгерези — Тываның ажылчы чоннунга аңы-дуцма улустарның белектери.

«Социалистиг Тываның чоннунга, улусчу революциянның 50 чыл оюн холбаштыр Красноярск крайның ажылчы чоннундан» деп допчузу-биле бижип каанын оларның бирээзиндеп номчуур бис. Ук белекте Ленинниң көрек чуруу делгем чаагайы-биле болгаш келир үеге хаңы бүзүреливиле оңзаланыр турар.

Ол шыгаш Ленинниң олүм чок овур-хевирин сициктиргеп портрет чуруктарны Хакас болгаш Даг-Алтай автономнуг областарның база бистиң пайыралдыг кожавыо Моол Арат Республиканың ажыл-ишчилерин хүндүткелдиң демдээ кылдыр тураскаалга бергеннер.

Ол делгелгени В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн таварыштыр организастаан болгаш хөй-хөй көрүкчүлер көөп көрүп турар.

Д. МОНГУШ.

«Авазының ак платьези»

Хакас автономнуг областың М. Ю. Лермонтов аттыг шин театрының хакас бөлүүнүң артистериниң Тыванын телекөрүкчүлери-биле ужуражылгазы арткен вторникте болган. Олар татар драматург Шамиль Хусаиновтуң «Авазының ак платьези» деп шинзин көрүкчүлерге бараалгаткан.

Шиниң кол үтказы—ава болгаш Төрээн чурт деп дээди бодаллар болур. Авазынга болгаш Төрээн чурттунга кижиниң хамаарылгазындан ооң бүгү мөзү-шынарын тодарадып болур дээрзин шиинде бадыткап турар. Ук шиинде 75 харлыг аваның ролюн Новосибирскинин театр училищезиниң доозукчузу, бөлүктүң эң аныяк артизи Клара Тогучакова күүседкен. Оон өске кол рольдарны РСФСР-ниң алдарлыг артистери Анастасия Тодикова, Анатолий Шувин, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Вера Чебодаева, Дмитрий Кляжеков болгаш хоочун артистер Гаврил Чамков олар ойнаан.

Театр уран чүүлүнүң А. В. Луначарский аттыг бүрүне институдунуң режиссёр факультединиң доозукчузу, М. Ю. Лермонтов аттыг театрның режиссёру Василий Ивандаевтиң чугаалааны болза:

— Татар драматург Шамиль Хусаиновтуң шинзин репертуарга шилип алганывыс таварылга эвес. Акы-дунма республикаларның драматургтарының шилиндек чогаалдарын чоңга бараалгадыры бистиң коллектививистиң эң эки чаңчылы болу берген. Бо шиини бөлүктүң артистери хакас болгаш орус дылдарда ойнап турар. Бистиң шиивисти Кызыл болгаш Шагаан-Арыг хоорайларның чурттакчы чоннуңу, телекөрүкчүлериниң чылыы-биле хүлээп алганынга канчаардаа аажок өөрүп турар бис.

Хакасияның шии театрының артистери «Авазының ак платьезы» деп шинзин Даг-Алтай областың ажылчы чоннарынга бараалгадыры-биле удабас аътаныптар.

Ч. АЛЕКСЕЕВ.

КӨРҮЛДЕ ЧОРУП ТУР

(СТУДЕНТИЛЕР, СУРГУУЛДАРНЫҢ БОТ-ТЫВЫНГЫР АРТИСТЕРИ—СЦЕНАДА)

Кызыл хоорайның дээди болгаш ортуман өөредилге черлериниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүлдези апрельдиң 25-те хөгжүм-шии театрында эгелээн. Ында ниитизи-биле сес коллективтен 700 ажыг бот-тывынгыр артистер кижип турар.

Көрүлдениң байырлыг ажыдыышкынынга Кызыл хоорүүскомнуң даргазының оралакчызы Е. Д. Удуракина чүве чугаалап, көрүлдениң киржикчилерингө улуг-улуг чедимшиккиннерлиг болурун күүзээн.

Көрүдде эртнен чылын ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болган оюнга тураскаатнан бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге бирги черни алган башкы училищезиниң сургууулдарының концерти-биле эгелээн. Оларның концертинде хөйнүң ырларын, танцыларны чогаадыкчы ёзу-биле тургусканы эки. Концерт жанрлар, номерлер талазы-биле янзы-бүрү, солун болган.

Башкы училищезиниң сургууулдарының соонда кооперация, медицина болгаш № 3 көдээ профессионал-техниктиг училищелериниң сургууулдарының концерти болган. Көрүлде үргүлчүлеп турар. Бөгүн түңнел концерт болур.

Чурукта: Кызылдың кооперация училищезиниң сургууулдарының ырнап турары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Кубаньның аалчылары

Чурттуң тараазан черлериниң бирээзи — Кубаньның культура амыдыралынга апрельдиң хүннеринде чаа, солун чүүлдер болгулаан.

Тыва болгаш Бурят АССР-лериниң литературазының база уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Леонид Израйлевичиге баштаткан Ростовтуң болук композиторлары аңаа чеде борген. Олар Краснодар хоорайның, оон чоокка-вызында колхоз, совхозтарның ажыл-ишчилеринге ужурашкылаан болгаш түңнелинде крайның телевидениезинниң дамчыдылгазынга киришкен. Орта Л. Израйлевич планда Тыва АССР-ге ажылдап турганын хандыкпыл-биле чугаалаан, тыва аялгаларны фортепианого ойнагылаан.

Бо хүннерде ССРЭ-ниң улустуң артизи Олег Поповка болгаш РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-оолга удуртkан цирк артистери Кубаньда аалдап барган. Оларның оюннары майның 20-ге чедир уламчылаар болза-даа, кырыдай ол хүнге чедир билеттер шупту саттынган, ойлаадаан кижилер ам артык билеттер айтырар ужурга таваржып турар.

Цирк ареназынга Владимир Оскал-оол баштаан тыва артистер көстүп кээрге, адыш часкаашкыннары шуут дүмбиреп турду. Олар каш минута иштинде ойнап, согаан бала, саваштарны хартыга дег кашпатайы-биле олуп-солуп, чиге демир кырынга танцылап турдулар. Оон соолунде краснодаржылар Владимир Оскал-оолга хүндүлелдин демдээн — дириг чечектерни түдүстүлер.

ССРЭ-ниң улустуң артизи Олег Поповтан тыва цирк болуүнүң дугайында бодунуң бодалларын чугаалап бээрин диледримге ол мынча дидим:

— Мен цирк училищезинге өөренип турумда-ла, Владимир Оскал-оолдуң болүүнүң ат-сурва алгый берген турду. Тываларның оюну национал хевири, каас-чаанын алыы, бедик мергежилги-биле ылгалыр турар. Оон чараш музыказын шээйл-биле билир апаргам мен. В. Оскал-оол чүгле бедик мергежилдиг артист эвес, харын салым-чаванныг башкы кижи. Ол чүгле моон билирим үеним иштинде бешки дыка хөй ашыктарны цирк уран чүүлүше өөредип кагды. Аныяк артистер Юрий Оскал-оол, Зелим Ензак, Александр Товуу болгаш хоочуннар Дүзенмаа Оскал-оол, Борис Оюн, Белек-оол Хомушку суглар-биле иштикиге-даа, даштыкыга-даа ажылдап чордум. Олар чүгле мергежилдиг артистер эвес, а ёзулуг-ла кижизиг артистер чүвс...

Боттарының моон соңгаарғы планнарының дугайын Владимир Оскал-оол чугаалады:

— Келир тылым, Тыва АССР-ниң 30 чыл оюнун бүдүүзүнде, көжер цирк Кызылга чеде бээр. Бир эвес чайлыг болза, сураглыг артист Олег Попов биске чедерин планнап турар.

А. ЧАРАШ-ООЛ,
Краснодар—Кызыл.

«Телевидение»

АПРЕЛЬ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

16.25—А. болгаш О. Лавровтар—«Истелгени билдилиглер чүрүдүп тур». Телешиң 4-кү хөрек. «Бүрүүзүн миннип келгеш».

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.15 Урутларга. Мультфильм. 18.25 —Телемедээлер. 18.35 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.40—«Че-ве, оолдар!» 20.15 —Оңнуг телекөргүзүг. Уранчечен телефильминиң баштайгы үндүрүлгези. «1914 чылдың аныяк хераженнери». 2-ги серия. 21.35—«Музыкалыг ужуражылгалар». Композитор А. Новиковтуң ырлары. 21.55—«Дилээшкин». Дамчыдылганы С. Смирнов чорудар. 22.35—Р. Ватнер. «Леонгрин» деп операдан үзүндүлер. 23.00—«Ут». Информастыг программа. 23.30 —01.45—Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионадыңг. «Крылья Советов»—«Спартак» В. И. Ленин аттыг Топ стадионунуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛААШКЫН

Улуг-Хем райпозунга доктаамал ажылдаарм-биле:

1. Товароведтер
2. Склад эргелекчилери
3. Столовая директору
4. Пекарня эргедекчизи
5. Ревизорлар
6. Садыгжылар хереглеттинип турар.

Ажылдаарын күзээнвер Улуг-Хем райпозунуң кадр килдизинге келир.

Адреэи: Шагаан-Арыг хоорай, Интернациональная 63.

РАЙПО БАШТААР ЧЕРИ.

Аңчыларга

Аннаашкынның болгаш балыктаашкынның баштайгы хүннеринден агелээш июль айның 1-ге чедир кежигүн ладывырын хавырткан турарын республиканың бүгү аңчыларынга дыннадып тур.

Аңаа чедир ладывырын хавыртнаанналарны аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң кежигүүнүнден үнген деп санаар, олар кежигүнге катап кирер апаарлар.

Республиканың аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң баштаар чери.

ИСКУССТВО

АПРЕЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ» «Айрик» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Салтан хаан дугайында тоож» 10.00, «Чедер чери—Чер» (2 сериязы катай) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чүрекче орук» 15.00, 18.40; «Буланка» дээр панамон» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ээй, Кроха!» 9.00, 11.11, 12.50, 14.40, «Херээженнер оюнда чок» 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

Аагаар

Республиканың аагаар станциязының мелээзин өзүгаар алырга бөгүн республиканга шокар булуттаар, тамдык черлерге чаар. Барын чүк угланышкынның хаттың дүргени секундада 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 8—12, арткынарыгга 13—17 градус чылыг болур.

Кызылга радир булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы 13—15 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-51, кодээ ажылагый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче золгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1235.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС —00592.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдезиледиттингеи.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 г.
АПРЕЛЬ
28
СУББОТА
№ 100 (9176).
Өртээ 2 кеп.

Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле— коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар!

(1973 ЧЫЛДЫН МАЙ БИРГЕ СЭКП ТК-НЫН КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

Л. И. Брежнев ГФР-ниң элчинии хүлээп алган

СЭБШ ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев ГФР-ниң ССРЭ-де элчиии У. Замиы апрель 26-да хүлээп алган. Л. И. Брежневке ол алчын ГФР-ниң федералдыг канцлери В. Брандтының чагаа бижиин дамчыдып берген.

(СЭТА).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында

ИНФОРМАСТЫГ ДЫННАДЫГ

1973 чылдың апрель 26-да СЭКП Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленуму ажыттынган.

Пленум СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш **Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ** «Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерии боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның делегейге ажыл-чорудулгазының дугайында» илеткелин дыннаан.

Илеткел талазы-биле санал берген эштер болза: **Н. В. ПОДГОРНЫЙ** — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, **Г. В. РОМАНОВ** — СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары, **М. С. ИВАННИКОВА** — Москваның М. В. Фрунзе аттыг хөвен-саазын фабриказының ажылчыны, **Г. А. АЛИЕВ** — Азербайджанның Компартия ТК-ның бирги секретары, **А. Н. КОСЫГИН** — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, **Я. П. РЯБОВ** — СЭКП-ниң Свердловск обкомунуң бирги секретары.

• • •

1973 чылдың апрель 27-де СЭКП Төп Комитединиң Пленуму ажылын үргүлчүлээн.

«Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның делегейге ажыл-чорудулгазының дугайында» СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң талазы-биле санал берген эштер болза: **М. А. СУСЛОВ** — СЭКП ТК-ның секретары, **Д. А. КУНАЕВ** — Казахстанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары, **В. В. ЩЕРБИЦКИЙ** — Украинаның Компартиязының ТК-ның бирги секретары, **А. А. ГРОМЫКО** — ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри, **Т. УСУБАЛИЕВ** — Киргизияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары, **А. А. ГРЕЧКО** — ССРЭ-ниң камгалал министри, **Т. Н. ХРЕННИКОВ** — ССРЭ-ниң Композиторлар Эвилелиниң баштаар черииин бирги секретары, **Ю. В. АНДРОПОВ** — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чапында Күрүнеиң айыыл чок чорук комитединиң даргазы, **П. М. МАШЕРОВ** — Белоруссияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары, **Ш. Р. РАШИДОВ** — Узбекистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары, **А. Ю. СНЕЧКУС** — Литваның Компартиязының ТК-ның бирги секретары, **Н. С. ПАТОЛИЧЕВ** — ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри, **М. И. КЛЕПИКОВ** — Краснодар крайның Усть-Лабинск районунуң «Кубань» колхозунуң комплекстиг бригадазының бригадири.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш **Л. И. БРЕЖНЕВ** Пленумга түннел сөс чугаалаан.

Пленум ол айтырыгның талазы-биле бир үн-биле доктаал хүлээп алган.

Пенсиялап үнгенинге холбаштыр эш **П. Е. ШЕЛЕСТИ** Пленум СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү хүлээлгезинден хостаан.

Пенсиялап үнгенинге холбаштыр эш **Г. И. ВОРОНОВТУ** Пленум СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү хүлээлгезинден хостаан.

Пленум эш **Ю. В. АНДРОПОВТУ** СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттан кежигүнүнче шилчиткен.

Пленум эш **А. А. ГРОМЫКОНУ** СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге сонгаан.

Пленум эш **А. А. ГРЕЧКОНУ** СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге сонгаан.

Пленум эш **Г. В. РОМАНОВТУ** СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидатка сонгаан.

СЭКП ТК-ның Пленуму ажылын оок-биле дооскан.

Майның Бирге уткуштур КЫЗЫЛ ТУКТУГ БҮДҮРҮЛГЕДЕ

БУРУНГААРЛААШКЫН- БИЛЕ

Кызылдың даарапыла фабриказының соруглазы чонуң хууда чагыгларын хүлээп алгаш оны даарзары азы сеткээри болгай. Фабрика тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында күжениишкиниг ажылдаарын хүлээнген.

Фабрика Кызыл хоорайда эллэп каш салбырларлыг. Ол коллективтер шупту бедиткен даалгаларлыг, араазында чарыштыг, оон түнделдерин ай, квартал санында-ла үидүрүп келген. Тиилекчилерге шилчиир Кызыл тукту, акша шаиналын тыпсып турар.

Беш чылдың үшкү чылын эки эгелевис. Февральда будурүлге хүралын чымылыргаш, хандырылганың культуразын бедиктерин, чонуң чагыгларының шыпарын улам бедиктерин, айыткан хуусаа бетинде күүседирин дугурушкан бис. Оон эгелээш, ажылда тургулаан чамдык четпестерни чайлаттывыс.

Салбырлэр болгаш цехтер араазының чарыжы планнар күүседиринге улуг идигин бергеи. Оон дузазында бирги кварталда 75 муң рубльдың продукциязын сайгарарын 79,6 муң рубльге күүсеттивис. Салбырлар араазының социалистиг чарыжынга «Чечек» ательезин бирги черни алган. Оон-биле чарыштыг Каа-Хем суурда салбыр йогги черде. Шупту 89 ажылдакчылыг «Чечек» ателье сайгарылга планын 112 хуу, продукция будүрерин—108 хуу күүсеткеи. Каа-Хеминиң салбырында 30 кижи бар. Олар сайгарылга планын 125 хуу боттандырган. А продукцияны будүрерин түгле 84 хуу күүсеткеи. Бо коллективтерде ажыл-ишти кижи санының, механизациялының деңнелиин, күүү-күжүн барымдаалын планнарны бергеи.

Од ийи коллективтиң кайызы-даа бирги черге туруп болур турган. Оларның каймызында-даа ажыл шагы үзер азы арагалаар кижи чок. Каа-Хеминиң даарапыла салбыры чылдың баштайгы айында хожудаан. Хожудашкынының кол чылдагаапы болза, ол айда 201 кижи-хүнүүн үзүлгеии болур. Ынчан оон даараныкчылары аарыг-аржыкка, чаш үруглар эмзирер, азыраар ужурга таварлашкан. Ындыг боттуг чылдагаанарның ужурунда продукцииии будүрүп үидүрери хожудаан.

Бригадаларның чарыжынга Анна Золотухинаның бригадазы бирги черни алган. Олар чиик платьелер даараарының планын ажыр күүсеткеннер. Бистиң даараныкчыларывыс бо хүннерде май мурнуунуң социалистиг чарыжынга идекелиг киржип, апрель планын 28-те күүседир соругга салган. Од соругганы боттандырарынга идигин бээр бүгү курлавырлар, аргалар бисте бар.

СЭКП Кызыл хооркомуиуң, хооркүүскомиуң шилчиир Кызыл тугун бирги квартал түнелиивде чаалап алган бис. Ук шаиналы бистиң улам сорук киирип турар. Бирги кварталдыидаи-даа бедик көргүзүттерии чедип алыр хүлээлгелерии күүседир дээп шудургу ажылдаарынга бистиң коллектив шиитпирлиг.

Т. МОРДВИНКОВА.

Кызылдың даарапыла фабриказының директору.

Угбаларның ачызында

Кызылдың даарапыла фабриказында чеди чылдың иүүрүнде ажылдап, дурзулгалыг мастерлериин арга-мергежилин шиигээдип ап келдим. Бо үеиин дургузунда эр, херээжен улустуң даштыкы чүвүрлерин даарап келдим.

Тываның пайысылалының чурттакчыларының хөй кезии хеп даарадыр чагыгларны бо фабрикага киирип турар. Оларга бис эр, херээжен хептерии, платьелерии, бөрттерии, трикотаж кылыгларын даарап, үрелгөвнерии септеп, трикотаж хептн аргып, эр, херээжен топиарны, костюмнерии септеп, эде кылырын база оон өске-даа хевириң чагыгларын күүседип берип турар бис.

Бо чылдың бирги кварталында чонга ачы-дуза чедирериниң база бир хевирин шиигээдип ап эгелээн бис. Ол хевирге галстуктар, жабо, солуп алыр мөөндуктар, моюн-ораарлар болгаш платьелер, хөйлеңнер мурнуиуң үтүлгазыг кластагларын даарзары хамааражыр. Ачы-дуза чедирериниң оон өске бөза бир хевирин шиигээдип алыр соругладыг бис. Оиу боттандырарынга бир чаа сеткөөшү ажыдары негеттиниип турар. Ол болза, эң бичии чаштарга ачы-дуза көргүзери болур. Аиаа удуг улустуң эртн хевин сөкпеш, чаштарга таарыштыр эде даарап берил эгелээр. Бичиилериниң ыидыг салону ажыттынарга, ада-иелериниң ажыглаттынмайн аиаа чыдар тоннары, костюмнери урутларга таарымчалыг хептер болуп, хуулар апаар-дыр.

Бо хүиверде май мурнуиуң чарыжы цех, бригада бүрүзүиде чоруп турар. Оон-биле холбаштыр чамдык чогаадыкчы ажылдарны кылырынче база чүүдүүп турар бис. Бистс аммыдыраа хандырылгазының айыл чарлаан. Од конкурстуң негелдезиниде бир быжыкчы ийи чаа модельди чогаадып, оиу тургускаш, комиссиига хүлээдир ужурдуг. Эң дээре модельдерии чогаатканнарга тыпсыр үш шаиналы тургускан. Од үеиин дургузунда чогаадылгага киржип турарлар график ёзугаар иүүседир чаштыларны айыткан хуусаазында дооэар ужурлуг. Оон түнелиинде чаа модалар делгезиии организастаар.

Бодум хуумда хеп даараар хүлээлгемни кызымак күүседир деэш, кызымак ажылдап турар улузунга Нина Якутжинаны, Нина Суховерхованы, өске-даа мурнакчыларны алдым. Оларның шупгузу 15 чылдан 25 чыл чедир бо фабрикага даараның келгеи. Шупту коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларыдыр. Мында 16 кижи платьелерии даараарын бригада аргазы-биле күүседип турарлар. Олар бир хүнде ортумаа-биле санаарга, 16 платьени даараар ужурлуг. Кижи бүрүзүи шалыпчы ажылдаарынче кыптырып турар социалистиг чарыштың девии-биле олар 20 платьени даараптарлар-дыр.

Кол инженер Нина Петрянова бирги черни алган Анна Золотухинаның бригадазы-биле бистн таныштырды. Оон бригадазы өскелер ышкаш, база-ла май мурнуиук социалистиг чарыжынга киржип, бедик көргүзүттерии чедип ап турар. Күжениишкиниг иштиң хүннери чедиишкинии ажыглеиин дыннаттылар: Эш Золотухинаның баштаан бригадазы апрельдиң планын ол айның 23-те 140 хуу күүсеткеи! Эштер Ильичева, Пенькова, Калабина олариың бригадалары апрельдиң даалгазын бо айның 24-те база ажыр күүсеткеи.

Анна Золотухинаның бригадазында 9 даараныкчы бар. Бир хүнде олар 9 платье даараарын үшкок ажырып турар. Планнар күүселдеашиин талазы-биле айтырыг-даа салган хереэ чок, айның, хүнүн-даа көргүзүттерии бижээп, хаиада азып каан. Оон бирээзии номчуулуцар: «Эш Золотухинаның бригадазы январьның планын—453, февральдың — 100, мартының —136 хуу күүсеткеи». Ында даараныкчылар ол-ла айларда кылыр үлүүн 166-дан 227 хуу чедир күүсеткилээн болгу.

Шалыпкын, гудунгур, ураишевер кижилер турда, оларның күштүг күзел-соруу турда, будүрүлгеиің күжениишкиниг планнары ажыр күүсеттиии-даа турбайн канчаар.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың даараныкта фабриказының чонуң чагаан хептерии шыгжаар өрөэлде (солагай талаДан) белеи продукция хүлээп алыкчызы Валентина Молотокова биле быжыкчы Татьяна Шагдырның даараан хептерии дугаар зайы-биле азып турары; адаанда чурукта (солагай таладан) чиик платьелер цехиниң даараныкчылары Мария Елисеева, Нина Кураева даараныларга белеткел үеинде.

Авторлуң фотолары.

ЧЕЧЕК КААСТААН ЦЕХТЕРДЕ КИЖИЛЕР

Кызылдың даараныла фабриказынга хамааржыш турар «Чечек» ательезиниң турар бажыңы үш каът делгем, чырык-даа болду. Оон ийиги, үшкү каттарында даараныла цехтерии ажыктаан. Ол өрөэлдерде столдарда дерип тургускан машиналар болгаш оон өске-даа чүүлүл дериглелер. Ак-көк дээр дег чырык соңгалар чанында болгаш столдар кырын дургаар кызыл, көк, ак оңнерлиг чечектер база бээрек сыптыг иогаан үнүштер делгем цехтерии аяи киирип турар. Делгем өрөэлдерде ажылдаан кижилерии көөрге, олар эвээш болгаш бичии ышкаш сагындырар. Бажыңны ажылдаарынга таарымчалыг кыздыр улгаттыр тудуп каанындан ыидыг-дыр. Бо хире магалыг бажыңдан районнарның амыралаа хандырылга комбинаттарынга тудуп бээр болза, магазыг-ла-дыр аа деп бодал сагышка кире дүжер.

Аяс хүнүң чырыы чер-чери-биле ажык соңгаларны өттүр харам чокка куттуулуп көөп турар бир цехтиң ужунда ханада «Мында коммунистиг күш-ажылдың бригадазы ажылдап турарә деп бижии каан. Оон чанында столда бригадир Мария Николаевна Ильичеваның одуду. Оон удуртқан бригадазында 16 кижи даараныл турар. Бо чылдың бирги кварталының социалистиг чарыжынга дээре көргүзүттерии чедип алгаш, ийи дугаар черни алган.

Мария Николаевна план күүседир деэш, кызымак ажылдап турар улузунга Нина Якутжинаны, Нина Суховерхованы, өске-даа мурнакчыларны алдым. Оларның шупгузу 15 чылдан 25 чыл чедир бо фабрикага даараның келгеи. Шупту коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларыдыр. Мында 16 кижи платьелерии даараарын бригада аргазы-биле күүседип турарлар. Олар бир хүнде ортумаа-биле санаарга, 16 платьени даараар ужурлуг. Кижи бүрүзүи шалыпчы ажылдаарынче кыптырып турар социалистиг чарыштың девии-биле олар 20 платьени даараптарлар-дыр.

Кол инженер Нина Петрянова бирги черни алган Анна Золотухинаның бригадазы-биле бистн таныштырды. Оон бригадазы өскелер ышкаш, база-ла май мурнуиук социалистиг чарыжынга киржип, бедик көргүзүттерии чедип ап турар. Күжениишкиниг иштиң хүннери чедиишкинии ажыглеиин дыннаттылар: Эш Золотухинаның баштаан бригадазы апрельдиң планын ол айның 23-те 140 хуу күүсеткеи! Эштер Ильичева, Пенькова, Калабина олариың бригадалары апрельдиң даалгазын бо айның 24-те база ажыр күүсеткеи.

Анна Золотухинаның бригадазында 9 даараныкчы бар. Бир хүнде олар 9 платье даараарын үшкок ажырып турар. Планнар күүселдеашиин талазы-биле айтырыг-даа салган хереэ чок, айның, хүнүн-даа көргүзүттерии бижээп, хаиада азып каан. Оон бирээзии номчуулуцар: «Эш Золотухинаның бригадазы январьның планын—453, февральдың — 100, мартының —136 хуу күүсеткеи». Ында даараныкчылар ол-ла айларда кылыр үлүүн 166-дан 227 хуу чедир күүсеткилээн болгу.

Шалыпкын, гудунгур, ураишевер кижилер турда, оларның күштүг күзел-соруу турда, будүрүлгеиің күжениишкиниг планнары ажыр күүсеттиии-даа турбайн канчаар.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың даараныкта фабриказының чонуң чагаан хептерии шыгжаар өрөэлде (солагай талаДан) белеи продукция хүлээп алыкчызы Валентина Молотокова биле быжыкчы Татьяна Шагдырның даараан хептерии дугаар зайы-биле азып турары; адаанда чурукта (солагай таладан) чиик платьелер цехиниң даараныкчылары Мария Елисеева, Нина Кураева даараныларга белеткел үеинде.

Авторлуң фотолары.

СОВЕТ РОССИЯНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

Үлетпүр бирги кварталда

Россия Федерациязының үлетпүрүүиүң ажылдакчылары беш чылдың шиитпирлиг чылы—1973 чылдың планын хуусаазындан эрте доозар дээш чарышпышаан, үлетпүр продукциязын сайгарар болгаш эң чугула ыылыгларның хөй кезиин будүрүп үидүрер талазы-биле 1-ги кварталдың планын чедиишкиниг күүсеткеннер деп, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң дыннадынга чугаалап турар. Үлетпүр будүрүлгезиниң немелде өзүлдези арткеи чылдың бирги кварталында тургаиыбиле деңнээрге оон 6 хуу артык болган. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедиткенииің күсели-биле үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезиниң 83 хуузун алган.

Үлетпүрүүн эң чугула адырзары продукция будүрүп үидүрерии мынчаар көөдеткеи: электроэнергетика — 3 хуу, оттулар чүүл үлетпүрү — 5 хуу, карақболгаш өөнүт металлургия — 6 хуу, химия болгаш нефть-химия үлетпүрү — 8 хуу, машина тудуушкуну болгаш демир болбазырадыры— 11 хуу, ыяш, ыяш болбазырадыр болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрү — 4 хуу, тудуг материалдарының үлетпүрү — 7 хуу. Культура-амыдырал хереглелииің болгаш ажыл-агый чүүлдериниң барааннарын будүрүп үидүрери 10 хуу өскеи.

1972 чылдың 1-ги кварталынга деңнээрге: электри энергиязын — 6 миллиард киловатт-шак, нефтинн — 3,9 миллион тонна, шөйну — 446 муң тонна, каңды — 580 муң тонна, кан хоорааларыиы — 32 миллион метрии, демир рудазын — 456 муң тонна, минералдыг чемиитчидилгелерии (чижек саналга) — 315 муң тонна, приборларны, автоматчыдылга хереклерии болгаш оларның артык кезектерии — 50 миллион рубль, саналга техниказының хереклерии болгаш оларның артык кезектерии — 64 миллион рубль, автомобильдерии — 57 муң кезекке, тракторларны — 5,2 муң кезекке хөйнү будүрүп үидүрген.

Улустуң хереглел барааннарын будүрүп үидүргенин эрткеи чылдың бирги кварталында турганы-биле деңнээрге дараазында байдалга көөдээн: пөс аймаа —19 миллион дөрбелчии метр, мал саржаа—12,5 муң тонна, аъш-чемниң, балык продукциязы — 56 миллион рубль, шаажаң-шил сава аймаа— 8 миллион кезек, соодукчулар — 46 муң кезек, электрилиг доозуи содургукчулары — 46 муң кезек, мебель — 41 миллион рубль.

Үлетпүр иилтизи-биле квартал планын күүсеткеи-даа болза чамдык будүрүлге чергелери берген даалгаиы боттандырбаанын РСФСР-ниң ТСЭ-ниң дыннадынында айыткан.

Эртем-шинчилел, төлевилел болгаш конструктор организациялары-биле кады үлетпүр будүрүлге чергелери чаа-чаа хевирииң үлетпүр продукциязын тургузуп, будүрүп үидүрер, дешилгелиг технологияны ажыглаар, будүрүлге ажылдарын улам-на механизастап, автоматчыдар талазы-биле ажылады үргүлчүлээн.

(СЭТА).

Сайгарылга планын күүседипкен

Республика типографиязының коллективи Кызылдың алгы заводунуң ажылчыиарының май байырлалынга төлептиг ужуражыр дээн эгелээшкинин иэин-биле деткип, апрельде күжениишкиниг ажылдаан. Май мурнуиуң социалистиг чарыжын калбартып, оон түнелии хүиүң-не үидүрүп, ажылда чедер, четпестерни тодарадып, будүрүлгеде бар курлавырларны долу ажыглаарынче улуг сагыш салдынган турган.

Цехтерге, бригадаларга дээштиг организастаан чарыш эки түнелди берген. Депгерлээр цехте комсомолчу Надя Петровага удуртқан комсомолчуаныяктар бригадазы болгаш параараар база орүүр цехтерде бригадалар будүрүлге планын апрель 25-те күүседир дугайында алган хүлээлгелерин чедиишкиниг боттандырган.

Шалыпчы ажылдаан бригадаларның ачызында республика типографиязы продукция сайгарарының ай планын апрель 26-да 103 хуу күүсеткен.

Май байырлалының будүүзүнде эге болгаш ортумак школаларның өөредилге номнарын эки белеткээн, оларны сайгарылгаже киирген. Тыва дылче очулдурган үруглар номнарын болгаш сураглыг чогаалчыларның чечен чогаалдарын база белеткээн. Үруглларга таарыштыг чечен чогаалдарны янзы-бүрү чараш өөнүт будуктар-биле нарлаан.

Типография коллективи бо чылдың баштайгы айларының хожудаашкыннарындан үштүнүп, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планыг даалгаларын хуусаа бетинде күүседиринин орүүнче кирип, бедиткен хүлээлгелерии чедиишкиниг боттандырарынче бүгү күштү мөөнней турар.

В. ЧЕМКОВ,
республика типографиязының директору.

Апрель чээрби беште

Тыва автотранспорт аргелелиниң чолаачылары, септекчилери май байырлалының чарыжынга киржип, бо шиитпирлиг чылдың дөрт айларының дургузунда чүүк соөртүрүнүң планын айыткан хуусаазындан 8 хонук бурунгаар күүседипкенин ол автотранспорт аргелелиниң начальнигимин оралакчызы эш Круговой дыннаткан.

Тываның автотранспортчулары пландан ажыр улус ажыл-агыйының 25 муң тоина янзы-бүрү чүктерии чедиргеннер. Автобүдүрүлгелерден Ак-Довуракты, Кызылдың № 2 АТБ-лери апрель 25-те бүгү көргүзүттер талазы-биле дөрт айларның планын күүседипкен.

Кызылдың № 1 болгаш Чазаананың АТБ-лери чүүк соөртүлгезиниң планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле база чедиишкиниг ажыллаан.

Бистиң мөөр.

Кызыл-тасты чаштырып киripкен

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң механизаторлары часкы хову ажылдарын кыска хуусада агротехниктиг чүрүмнер ёзугаар доозар дээш социалистиг чарышты идепкейлиг калбартқан.

Шык базырышкынын дооскаш, 800 гектар черге чангыс чылыг сигенин болгаш мал чеминге хереглээр өске-даа культураларны тараан.

Ажыл-агыйның тараажылары кызыл-тас чаштырылгазынче киripкен. Районнуң «Ленинчи орук», «Октябрь 14 чылы» колхозтары болгаш өске-даа ажыл-агыйлары чажып эгелей бергеннер.

И. АЛЕКСЕЕВ.

1973: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИНИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

Социалистиг чарыштыг ийи районда байдал

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

Тоску беш чылдың шинитпирлиг чылының бирги кварталын ажылдап, чурттап эрттирдивис. Ыя эрткен үеним дургузунда кылган чүүлдеривисти аналитеп көрүп, чедир ажыглаваан аргаларны санап көөрү ажыктыг деп санап турар бис.

Кожаларывыс Улут-Хем районнуң ажыл-ишчилери-биле чарышты калбартып тургаш, бистиң районнуң ажылчы чоннары кварталда чамдык эки көргүзүглерин чедип алган. Ылаңгыя районнуң үлетпүр бүдүрүлгелерин продукция сайгарарының планын ажыр күүседип, эрткен чылдың бо үезинге дең-нээрге, оны 10 хуу остүрген. Оон иштинде Чадаананың амыдырал хандырыга комбинады ол көргүзүгүнү 103,5 хуу чедирип, продукция сайгарар планын эрткен чылдың бо үезинге бодаарга 25 хуу остүрүп алган. Ол ышкаш Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу, ыяш ажыл-агый чери база-ла багай эвес түүнелдериг болган.

Чарыштың түүнелдерин өй-шаанда үндүрүп турар апарганывыстың ачызында чамдык хожудангай коллективтер бегин ажыл-херээн акжыдып турар болу берген. Оон чижээнге Чадаананың автобүдүрүгезин адап болур. Моон мурнунда ук коллектив хожудангай бүдүрүлгеге санадып келген. Ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның ортузунга кижиндилге ажылын экижидип, социалистиг чарышты тодаргай болдурганының ачызында, нинти коллективтиң болгаш тус-тус кижилериң күш-ажылчы чедиишкиннери көскүзү-биле экижээн, а бо кварталда харын-даа мурнакчы бүдүүлгелериниң санынга кирген. Чүгө өөрүтүүнүң планныг онаалдазын 118, пассажирлер дамчыдарының онаалдазын ажыр күүседип алган. Ында автомашиналарның эдилеп экижээн, озалдак кылыр чорук эвээжээн. Ол күш-ажылчы көргүзүглерин дээш бо АТБ (начальниги эш Изосимов, парторганизация секретары эш Золотухина) СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Район төвүнүң садыг, нинтиниң чеменилге черлери база чедиишкиниг ажылдаан.

Кодээ ажыл-ишчилер кварталда эки көргүзүглери-биле бисти өөрткен. Күрүнеге сүт садарының планын район 126 хуу күүседип, пландан ажыр 110 тонналы, эътти — 115 хуу чедирип, азы пландан ажыр 50 тоннаны сатказ. Эрткен чылдың бо үезиндеп сүт бүдүрери 16,2, а эътти— 48,7 хуу өскенин өөрүп демделеп турар бис.

Ол ышкаш бистиң малчыннарывыс социалистиг чарышка сорук кирип, малдың чаш төлүн менди алырып эрткен чылдаазындан ковудедир артадыг болган. Шээр мах биле хаванның баш саны эрткен чылга бодаарга өскен. Мыйыстыг бода малдың өлүп хораар чоруу эвээжээн. СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхоз бүгү көргүзүглер талазы-биле районга дээре чериң алгаш, партия райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугунуң эдилекчиин болган.

Чер-черде партия организациялары ажыл-ишчилериниң удуртукчулары-биле кады сүт-бараан фермаларының түүнелин бир фермага чыыш хевирлиг эрттиреринь практикалап турар. Ынчаар организастаарга ацы-ацы коллективтиң кайы бирээзинде чедиишкин, азы чаа арга-дүржүлга бүгүдеге чедиишкин болу бээри бадыткаттынган. Чижээ, бо кварталдың түүнелин «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында эртиргеп. Анаа чарыштың түүнелдерин үндүрери-биле, тиилекчилерни илередири-биле кады экономиктиг конференцияны, дүржүлга солчуушкунуң база организастаан бис. Кварталда чарыштың тиилекчизи ол-ла Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы болган. Ук коллектив күрүнеге сүт садар планын 172 хуу күүседип, ону бүдүрери эрткен чылдың деңнелинден 2 катап остүргеш, СЭКП райкомунуң, райүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Хойжу бригадалар арасында калбарган чарышка төрүүр чүс хойга онааштыр 102 хураганы камгалап алган «Алдан-Маадыр» совхозтуң Шекпээрде Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Ооржак Серенниң бригадазы тиилекчи болган. Бо талазы-биле «Октябрь 30 чылы» колхозта байдал база эки.

Чарыштыг кожаларывыста ышкаш, бо чылдың баштайгы айларында бисте мурнакчыларның саны эрткен чылдаазындан өскен. Чижээ, эрткен чылын бо үеде чүс хойга онааштыр 90-дан өрү чаш хураганны менди алган хойжулар 31 турган болза, бо кварталда олар 40 кижи четкен. «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжулары Ооржак Доржу төрүүр чүс хойга онааштыр 122, Сарыглар Эртине — 111 хураганны менди алган. Ол ышкаш хойжулар К. Маншак («Октябрь 30 чылы колхоз), М. Очур-оол, К. Седен («Чыраа-Бажы» совхоз), О. Омчаа (СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхоз) бедик көргүзүглериг болган.

Чадаана АТБ-зиниң чолаачылары Н. Шоов, А. Ярош олар Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга кирипкеш, бирги кварталда беш чылдың үшкү чылында планын күүседип, улуг тиилелгени чедип алганы борта демделээри өөрүнчүт. Районда «Сельхозтехника» каттыжышкынының слесары Санчат Дадар-оол квартал планын 165 хуу күүседкеш, шылгараан. Ай санында планныг онаалдазын 120—130 хуудан кудулаттайын келген амыдырал хандырыга комбинадының двараныкчызы А. Дигик дээн ышкаш мурнакчылар районда өвээш апес.

Улут-Хем районнуң ажылчы чоннары-биле чарыжывыста үстүнде тугаалаан эки түүнелдер тура-даа ажыл-агыйжы четпестеривисти ыыттаавайн барып болбас. Районда малдың өлүп хораар, ону оорлап самчыгдаар чорук ам-даа артпыштаан. Бо талазы-биле байдал «Алдан-Маадыр» совхозта черле дүвүренчиг. Чүгле эрткен кварталда бо ажылагыйдан 545 хой, өшкү хораан, 407-зин оорладып, самчыгдаан. «Сүт-Хөл» совхоз кыштагларашкынды дыка кошкак организастаан, малдың хорамчазы улуг болган. Чадаанада № 463 КМК, «Сельхозтехника» каттыжышкынының автоколонназы планныг онаалдаларын чедир күүсетпээн. Бо дээрге, социалистиг чарышты ол черлерде партия организацияларының эрегтей удуртуп турарының хереченаи-дир.

Тоску беш чылдың бо шинитпирлиг чылында районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунда улуг сорулгалар туруп турар: үлетпүр продукциязын сайгарарының нинти хемчээлин 4,3 миллион рубль чедирер; тудуг организациялары болгаш колхоз, совхозтар 5,5 миллион рубльдиң капитал салыышкынын шингээдип алыр; 31 муң тонна тараанны бүдүргеш, 5130 тоннаазын күрүнеге дужаар; 3400 тонна эътти, 2550 тонна сүттү, 373 тонна дүктү күрүнеге садар. Ол улуг сорулгаларны күүседиринге социалистиг чарыштың түгүн бедик түдүп, ону дээштир организастаары бистен негеттиниң турар.

Ш. КУУЛАР,
СЭКП райкомунуң бирги секретары.

УЛУГ-ХЕМ

Кедер ажыл-агый, үлетпүр, тудуг, транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришкиннээн, районнуң ажылчы чоннары тоску беш чылдың үшкү чылының баштайгы кварталында боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен. Ындыг чедиишкиннерни чедип алырынга сорук кириккчи күш —социалистиг чарыш. Бистиң район кожавыс Чөөн-Хемчик район-биле чаржыр эки чаңчылдыг. Бо чылгы чардынган керээни ёзугаар, оон баштайгы түүнелин үндүрүп, чөөн-хемчикчилер боттарының төлээлерин чорудуп, бирги кварталда чарыжывыс хынаштывыс. Кварталда колкол көргүзүглериввис деп болган — мурнаавыыс, социаавыыс-даа чок.

Бо шинитпирлиг чылда баштайгы түүнелдериввис кандыг болганын аналитеп көрээли. Районнуң ажыл-агыйлары эрткен үш айда күрүнеге сүт, эът садар планныг онаалдаларын ажыр күүседип алган. Эрткен чылын бо үеде ындыг чедиишкиннег турбаан бис. Кварталда күрүнеге эът садарының планын 117, эътпиш — 139 хуу күүсетиккен «УТКА 25 чылы» совхозтуң (директору И. П. Гончарюк, партком секретары К. Л. Кыын-оол) ажыл-ишчилери районда ажыл-агыйларның арасында чарыштың тиилекчизи болган. Ол бедим көргүзүглери дээш СЭКП райкому биле райүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Ол ышкаш планныг онаалдаларын Жданов аттыг совхоз чедиишкиннег күүседип пыдаан.

Күш-ажылчы коллективтериң социалистиг чарыжын чер-черде партия эге организациялары, партбелүктер чедиишкиннег удуртуп турар апаргаанын айтыр херек. Ынчангаш чарышка тиилекчи болганнарның, хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсеткеннериниң мурнуку одурүүнде коммунистер болуп турар. «УТКА 25 чылы» совхозта коммунист Моңгуш Чаш-оолга, Шаравии Базыр-оолга, «Ак-Туруг» совхозта Виктор Мактарга удурткан хойжу бригадалар төрүүр чүс хойга онааштыр 87—100 чедир чаш хураганны менди ап, эки ажылдаан. Хой оолдаашкыны доостурунга чедир оларның көргүзүү оон-даа бедик болурунга бүзүрел улуг.

Элбек сүт дээш демисел бистиң фермавыска кышкы үеде бешин кошкавайн келген. Бистиң районда сүт бүдүреря эрткен чылдың бо үезинде турганындан өскен чорук партия организациялары, фермалар, салбырлар, ажыл-агыйлар удурткучулары бүтү масса-политиктиг болган организакчы ажылды малчынар ортузунга күштелдирип келгенинің херечизи болуп турар. Бирги кварталда сүт-бараан фермаларының арасында чарыштың тиилекчизи «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем сүт-бараан фермазының (эргелекчизи Чайбаа Шыңгыраа, парторганизация секретары Т. Б. Дарыы-Сюрюн) коллективи болган.

Ол ышкаш районнуң үлетпүр, тудуг болган садыг организациялары чылдың баштайгы кварталында планныг онаалдаларын чедиишкиннег күүседип, кожавыс чарыштыг районнуң ындыг организациялырындан калыш чок ажылдаан. Чижээ, Терлиг-Хаяның моңгуш-суу бүдүрер бүдүрүлгезиниң (Г. Я. Крицкий, О. К. Гречишев) коллективи продукция сайгарарының, металл бүдүрүп үндүрериниң планнарын 104-106 хуу, капитал салыышкынын болган иүш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 102-102 хуу күүседип пыдаан. Ол көргүзүглери дээш ук бүдүрүлге партия райкомунуң, райүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун бо кварталга чаалап алган. Шагаан-Арыгның саржат заводу болгаш ыяш ажылагый чери кварталды эки көргүзүглери-биле демделеп. Районнуң садыг организацияларының арасында чарышка «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязы тиилекчи болуп үнген.

Социалистиг чарыштың ачызында бистиң районда бодунуң ажыл-херээнiң ёзулуг мастерлери тыптып турар. Оларга «УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжулары Түлүш Доржу, Шююн-Нава Седип, «Күш-ажылдың хоотуу» совхозтуң Инвокентий Санчы, «Улуг-Хаяның» — Моңгуш Седеп, Шыырапай Куңгаа олардың хамаарыштырып болур. Олар бирги кварталдала социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседип, төрүүр чүс хойга онааштыр 100—105 хураганны менди камгалап алган. «УТКА 25 чылы» совхозтуң мурнакчы саанчылары Дажы Суван-оол, Зинаида Доржу, «Найыралдың» —Дамдың Чочек, «Күш-ажылдың хоотуу» совхозтуң — Кертик Тадар-оол, Кара-кыс Санчай-оол болгаш өскелер-даа кварталда бир саар ишекке онааштыр 500—600 кг сүттүг саап ап, саанчылар арасында чарыштың тиилекчилери болганнар. № 586 КМК-ның тудугжулары Д. Тыкыы-оол, М. Доспан, АТБ-ниң мурнакчы чолаачызы С. Килин, Чаа-Хөл школазының башкызы М. Чолдак-оол, шөкүп чоруур харылзаа начальниги Л. Горбунова, амыдырал хандырыга комбинадында баш таарыкчызы Т. Коробейникова болгаш өске-даа мурнакчыларга бистиң районнуң ажылчы чоннары чоргаарлаыр.

Парткомнар, эге организациялар ажыл-агыйларның удурткучулары-биле кады ажылчыннарның, малчыннарның арасында социалистиг чарыжын база түүнээн. Чижээ, «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының базазында «Күш-ажылдың хоотуу» совхозтуң Торгалыг, «Найыралдың» Кара-Тал фермалары бирги кварталдың чарыжының түүнелин үндүрген. Бо үш ферма боттарының арасында чарыжын түүнээп чугаалашкан. Ындыг түүнелдерни үндүрүп тура, бистиң ажыл-ишчилериввис ында ханы аналитеп кылып, чедиишкиннерни быжыглап, бар арга-курлавырларыны улам илереңнип тып ап турар.

Амгы үеде Улут-Хемниң кодээ ажыл-ишчилери шинитпирлиг чылдың бедик дүжүдүүнүң үнелезинин салыр часкы тарылганы чедиишкиннег эрттиреринге бүгү күүнү мээңнеп турар.

С. БУЯНДЫ,
СЭКП райкомунуң бирги секретары.

ЧАРЫШТЫГЛАР БИРГИ КВАРТАЛДА

	Чөөн-Хемчик (хуу-биле)	Улут-Хем (хуу-биле)
Малдың баш санының өзүлдези:		
Мыйыстыг бода мал	88	93
Хой	123,4	124,8
Хаван	95	88,5
Чылгы	85	83
Төрүүр чүс малга онааштыр чаш төл алганы:		
Быжа	11	16
Хураган	77	62
Эрткен чылдың бо үезинге дең-нээрге продукция бүдүреринiң өскени:		
Эът	48,1	15,2
Сүт	22,2	23,7
Бир инекке онааштыр сатган сүт	18	11,9
Нинти саалда	16,2	23,7
Эът бүдүрери	46,7	15,2
Кодээ ажыл-агый продуктуларын садары:		
Сүт	126,1	128
Эът	116,0	118
Үлетпүр продукциязын сайгарганы (шупту)	106,7	100,8
Оон иштинде:		
Амыдырал хандырыга комбинады	103	100,7
Сүт заводу	105	119,8
Ыяш ажыл-агый чери	106	44,7
«Сельхозтехника» салбыры	101,9	101,8

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

АҢНЫЫР ЧУРУМНАРЫН ШЫҢГЫЫ САГЫЫР

Республиканың Министрлер Чөвүлели аңнымыр чурумнарын үрээр чоруктар-биле демиселди күштелдирер талазы-биле немелде хемчегларинiң дугайында доктаалды хүлээп алган.

Соолгу чылдарда райкүүскомнарның аңнымыр хайгаралының талазы-биле охотоведтери, егерлери, аңнымыр инитилелдериниң дарегалары аңнымыр чурумнарын үрээр чоруктар-биле демиселди кошкаткан. Оон чылдагаанды-биле браконьерлер хой аңны (элик, сыын, буур, хаван болгаш үнелиг кештиг аңнарны) өлүрүп, тотчегленп турар болгаш хуу кижилерниң талазындан өлүктү дүрүм чок садыглаар чорук ковудээн деп, ол доктаалда айтып турар.

Күрүнениң аңнымыр фондузун камгалаар талазы-биле аңгыя Барыын-Хемчик, Өвүр, Бай-Тайга, Эрзин районнарында онза багай организастаттынган.

Аңнымыр чурумнарын үрээр чоруктар-биле демиселди күштелдирер, Тыва АССР-ниң депутаттарының чугаар хемчегларин районнарның болгаш Кызылдың байдалдарынга хамаарыштыр ажыдап кылгаш, ону боттандырарын Аңнымыр-тывыш ажыл-агый эргелелиниге, райкүүскомнарга дааскан.

РСФСР-ниң 1973 чылдың февраль 23-те хүлээп алган доктаалның ёзугаар амыдырал хандырыга комбинаттары болгаш ательелер хуу кижилерден аң кештерин эттээри болгаш будударын күрүне таңмазы чокта хүлээп албас дээрзин министерстволар, ведомстволар болгаш районнар, хоорайлар, кодээ болгаш суур Советтериниң күүскомнарының кичээнгейинге дыңнатпышаан, ону күүседирин даазкаан. Ындыг кештер эккелгенде азы аң кештерин түрүм чок сатказ, садыл алган, солаан болгаш эттээн таварылгаларда оларны ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң шинитпирин ёзугаар хавырар болгаш белеткел органнарынга акт ёзугаар дамчыдып бээр.

Хуу кижилерниң өлүк болгаш аң кежин эттээрин, будуурун хоруур.

Аңнымыр продукциязын тывар болгаш ону дужаар дээш аңчылар керээ чарарда ыяап-ла аңнымыр билеттиг болуур ужурлуг.

БАЛЫК КУРЛАВЫРЛАРЫН ӨСТҮРЕР

Бии-Хем биле Каа-Хем болгаш оларның адырыктарында үнелиг балыктарның курлавырларының эмин арттыр аваскижээнин барымдаалаап, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели мооң адаамда шинитпирни хүлээп алган.

1973 чылдың май 1-ден 1975 чылдың май 1-ге чедир Бии-Хем биле Каа-Хем болгаш оларның адырыктарынга амык-тывыштыг балык тударын хоруур.

Хемнерниң чурттанчылыг суурлардан 10 километр зонаныт участогунга сонуургалдыг балыктаашкынны «Красноярск крайның болгаш Тыва АССР-ниң балык амыл-агыйлыг суг делгемнеринге балык тударының чурумнарын» шыңгыы сагывышаан чорударын чөпшээрээр.

Бии-Хем биле Каа-Хем болгаш оларның адырыктарының үнүшүн, дириг амытанын болгаш балыын камгалаарын нүүтелдирерин Тоңу, Каа-Хем, Бии-Хем райкүүскомнарынга, Аңнымыр-тывыш ажыл-агый эргелелинге (эш Башанов), Ыяш ажыл-агый эргелелинге (эш Воронков), Иштики хөрөнтөр министерстволарынга (эш Чамар), балык камгалаа инспекциязынга (эш Тверянов) даазкаан.

Тиилекчилерни шаңнаан

Бо чылдың бирги кварталында Таңды районнуң ажыл-агыйлар арасында калбарган социалистиг чарыжынга Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы бедик көргүзүүнү чедип алган. Станцияның ажыл-ишчилери күрүнеге сүт садарының планын 106 хуу, эътти—124 хуу күүсеткеш, СЭКП райкомунуң болгаш райүүскомнуң ажыл-агыйлар арасында шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Тукту СЭКП райкомунуң ийнги секретары Т. С. Тюлюш байырлыг байдалга тывыскан. Станцияның директору В. С. Сапелкин бөлүк мурнакчылар-биле кады Кызыл тукту ап тура, моон соңгаар улам күжениишкиннег ажылдаарын хүлээнген.

• • •

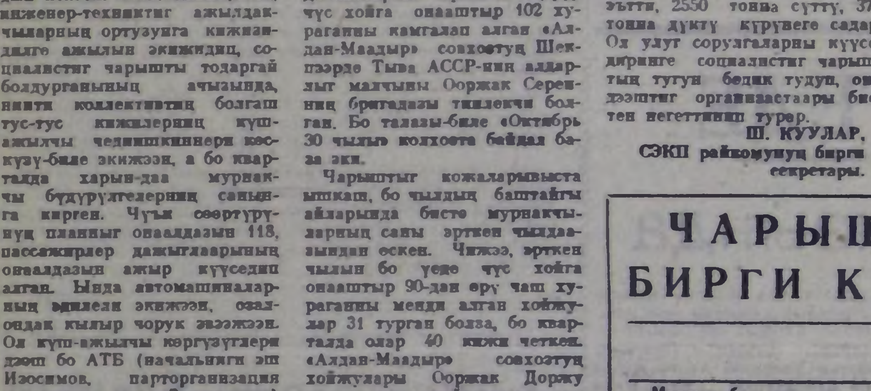
Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының хойжулары болгаш сакманщиктери малдың чаш төлүн менди доруктуруп өстүрүп алыр дээш кыдымак ажылдааннар. Бирги кварталдың социалистиг чарыжының түүнелдерин үндүрген. Коданнарында төрээн хойларының хураганнарын бүрүнү-биле доруктуруп алган малчыннар Оюн Седен-оол, Моңгуш Хонук-оол болгаш өскелерге-даа өртектиг белектерни берген.

Сакманщиктерден чаш хураганнарны ажаап, чемтерер талазы-биле эки ажылдааны база бижыглаан хураганнарны онча-менди доруктуруп өстүргени дээш бирги шаңнал—«Рекорд» деп телевизорну Оюн Дүүдарыйга тывыскан. Ийнги шаңнал—«Саратов» деп соодукчуну Моңгуш Долумага берген.

М. САЯ.

Таңды район.

ШЫНАР—ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

Иркутскиниң медицина институдунуң доозукчузу биохимик эмчи Наталья Петровна Мантахаева Барыын-Хемчик районнуң эмнелгезинде беш чыл ажыг ажылдап турар. Ол үенин иштинде аныяк эмчи эки специалист, чазык-чаагай, сагыш-човаңгыр кижи дең үнелээшкиниг чедип, эш-өөрүнүн-даа, ажыг кижилерниң-даа хүндүткелин чаалап алган.

ЧУРУКТА: эмчи Наталья Петровна МАНТАХАЕВА.
С. ФЕДОРОВТУҢ фотозу.

Бистиң Тываның ажылчы чоннары «Эки шынарлыг, хөй продукцияны Төрээн чуртка бүрээлиңер!» деп кыйгырыгның адаа-биле ажылдавышаан, боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин эки күүседип турарлар. Ол дугайын эрткен кварталдың түүнелдериниден көрүп болур. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары шинитпирлиг чылдың эрткен үш айларының бүдүрүлге планын 104 хуу күүсеткен.

Бистиң чуртувустуң хөгжүдезинiң бүгү үе-чалазында партия болгаш чазак бүдүрүп турар кандыг-даа продукцияның шынарын экижидерин бирги чергенин айтырыы кылдыр санаан келген. Шынар — күрүне ужур-дузалыг айтырыг. Ону экижидери дээрге —бисте ажыглаттынмайн турар курлавырларның бир үнер дозу болур. Машина-техниканың, тудуг материалдарын, чоннуң хереглеп бараннарын болгаш өске-даа продукцияларны чүгле эки шынарга бүдүрерин чедип алыр болзувусса, улус ажыл-агыйынга канчаар-даа ажок хөй чиг-эт, курлавырлар камнап алдынар.

Республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң коллективтери продукцияның шынарын бедидеринче кичээнгейни доктаамал салып, ол талазы-биле боттандырар хемчегларин социалистиг хүлээлгелеринге киирип турарлар. Чижээлээрге, Кызылдың сүт болгаш алгы заводтарының, Хову-Аксының кобальт комбинадының, Терлиг-Хаяның моңгуш-суу бүдүрүлгезиниң коллективтери бирги кварталдың планын сан болгаш шынар талазы-биле ажыр күүсеткеннер. Ылаңгыя алгы заводунуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары бүдүрүп турар хөм-даа, кидис-даа идиктериниң бирги сортунуң улуг хуузун 90—95 хуу чедиргени черле эки.

Ынчалзажок продукцияның шынарынче кичээнгей салбас, күрүне планның чүгле сан талазы-биле күүседирин болзаар коллективтер бисте чок деп болбас. Ындыг бүдүрүлгелериниң удуртукчулары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары өөренген эрги чаңы-биле канчап-чоол турган-ла нинти продукция бүдүрериниң планын ажыр күүседириниче кичээнгейни салып турарлар.

Кызылдың түүйбү заводун чижек кыдыр көргүзүп болур. Бо республикада мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Оон ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары администрация черинин, парткомнуң болгаш хөй-нинти организацияларының удуртулгазы-биле тудуг материалдарын бүдүрерин көвүдедир дээш күжениишкиннег ажылдап турарлар. Ол талазы-биле оларның чедип ап турар чедиишкиннерин мактаар апаар. Эрги бүдүрүлгезиниң ажыл-чорудулгазын механизастап тургаш, бүдүрүлге шөлүүн төлевилелде көрдүнген күчүзүн долузу-биле ажыглаарын чедип алганы черле улуг чедиишкин. Завод бирги кварталдың планын 106 хуу күүсеткенин-даа таварылга эвес, Кызылдың тудугжулары пландан ажыр хөй түүйбүну алганнар.

Ынчалзажок бо коллектив бүдүрүп турар продукциязының шынарын экижидериниче кичээнгей салыр үе келген.

Түүйбү заводунуң кылып турар продукциязынга күрүне хыналдазын чоруткан. Тудуг объектилериниде дужуртүнген болгаш заводта белен продукцияның быжыын, стандарт негелделерин хынап көөрге, оон 30 хире хуузу куду шынарлыг болган. Заводтуң ажылчыннарының өртедип турар чугайының 40 хуузу чогуур негелдеге дүүшпейн турар. Түүйбү заводунуң удуртулгазы, ында партия организациязы, ылаңгыя улусчу контролёрлар моон чогуур түүнелди сеттеп турар. Автомашиналарның моторларының сеттелгеп багай дугайында завод эрткен чылын 26 хомудалды алган болза, бо чылдың бирги кварталында ындыг хомудал 27 бүдүрүлге болгаш транспорт организациялырындан келген. Колхозтардан, совхозтардан ындыг янзылыг хомудалдар «Сельхозтехника» черинге үзүктел чок кээп турар.

Бир эвес үстүнде адаан организациялырывыс, ылаңгыя сеттелге черлери бүдүрүп турар продукциязы дээш харылсалганы бедиткен болза, республиканың амыдыралынга онза чугула херектиг хөй чүүк соөртүнген болгаш кодээнин ажыл-ишчилери ажыл-агыйның эдлечглиг кампинияларын чедиишкиннег боттандырган турар ийик.

Продукцияның шынарын бедидери чүнүн-даа мурнунда будүрүлге коллективтериниң ден-дескн ажылдарындан хамаарыжыр. Бүдүрүлге планнарын чогаадып турар үеле продукцияның шынарын экижидер хемчегларин катай планнаар принципти сагыры чугула.

Г. ГРЕШНЫХ,
Күрүне хайгаралының республика лабораториязында кылдыс начальниги.

Мурнакчылар илереп келген

Улут-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң дирекциязы, партия болгаш профсоюзтар комитеттери часкы хөвү ажылдарында киржип турар механизаторларның ортузунда социалистиг чарыштың соолгу он хонукта түүнелин үндүрген. Кара-Чыраа хоңу бригадазында чер чарып турар Хомушку Буян он хонукта 56 гектар черни андарар тургаш, 81 га чедирген, бирги черни алган. Мурнакчы тракторвске шилчиир ыыпнедип болгаш акша шаңналын тывыскан.

Арыг-Узуу бригадазында Мандан-оол Лопсаңчап, Иштии-Хемде Моңгуш Дере олар база шаңналга четкен.

Бо хүннерде часкы чер андырылгазын механизаторлар шалыпкын чорудуп, 1233 гектар черни чарган. Суггатчылар база суггарылгажке киргеп.

К. МААДЫ.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединге соңгулда талазы-биле Кызыл хоорай соңгулда комиссиязын бадылаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

«Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтеринге соңгулда дугайында Дүрүмүнүң» 34 болгаш 35 чүүлдеринге үндезилээш, ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединге соңгулда талазы-биле Кызыл хоорай соңгулда комиссиязын хөй-ниити организацияларының болгаш ажылчы чоннар ниитилелдериниң дараазындагы төлөөлекчилерин составтыр кылдыр бадылаар:

Соңгулда комиссиязының даргазы Сарытаар Максырова Кудажи—Кызыл хоорайның коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының секретары—Татьяна Сергеевна Слабодчукова— чырыдымышкын, дээди школа болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилелиниң Тыва область комитединден.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Борис Донгакович **Байыр-оол**—«Красноярскгражданпроект» институдунуң Кызылда комплексиглиг төлевилел килдизиниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Александр Николаевич **Кравцов**—№ 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Константин Родионович **Зуев**—«Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелиниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Лидия Алексеевна **Монастырщина**—Кызылдың дараанызга комбинадының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Валерий Петрович **Насюрюп**—Кызылдың республика эмнелгезиниң медицина ажылдакчыларының коллективинден;

Эрес-оол Хаянгырбавович **Ооржак**—Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң хоорай организациязындан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретарының хүлээлгезин күүседир турар С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1973 чылдың апрель 26.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының районнар Советтеринге соңгулда талазы-биле районнарның соңгулда комиссиязын бадылаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

«Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтеринге соңгулда дугайында Дүрүмүнүң» 26 болгаш 27 чүүлдеринге үндезилээш, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район Советтеринге соңгулда талазы-биле районнарның соңгулда комиссияларын хөй-ниити организацияларының болгаш ажылчы чоннар ниитилелдериниң дараазында төлөөлекчилерни составтыр кылдыр бадылаар:

Ажылчы чоннар депутаттарының Бай-Тайга район Совединге соңгулда талазы-биле районнуң соңгулда комиссиязы

Соңгулда комиссиязының даргазы Ламажык Хертекович **Донуп**—районнуң коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының орлакчы Иргит Араптанович **Седип**—ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профессионал Эвилелиниң организациязындан.

Соңгулда комиссиязының секретары Зинаида Салчаковна **Хертек**—районнуң хереглекчилер ниитилелиниден.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Яков Езутуевич **Базыр**—«Тээли» совхозтуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Сергей Хертекович **Дугап**—«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчуларындан;

Кара-кыс Салчаковна **Кумбаадан**—район эмнелгезиниң медицина ажылдакчыларының коллективинден;

Эрес-оол Сүүр-оолович **Күжүгет**—Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң район организациязындан;

Вера Хертековна **Кочаа**—Шуй ортумак школазының башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының коллективинден;

Мира Байыртыевна **Оюн**—Тээли суурнуң коммунал болгаш амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединге соңгулда талазы-биле районнуң соңгулда комиссиязы

Соңгулда комиссиязының даргазы Кенден Монгушевич **Ак-ыыс**—районнуң коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы Виктор Абрамович **Бакулин** — Ак-Довуракты коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының секретары Елизавета Норбу-Самбуевна **Хертек**—Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң район организациязындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Монгуш Допушович **Даржаа** — «Дөң-Терезин» совхозтуң коммунистиг организациязындан;

Күжүгет Балбыр-оолович **Маизырыкчы** — «Барлык» совхозтуң хөнделең салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Тав-оол Кертикпеевич **Монгуш** — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Мөңгүн-оол Майдыр-оолович **Монгуш**—«Барлык» совхозтуң кодээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профессионал Эвилелиниң организациязындан;

Көк-кыс Белек-оловна **Саая** — «Большевик» колхозтуң колхозчуларындан;

Көк-кыс Белек-оловна **Саая** — —Аянгага суурнуң хамаатыларындан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Чөөн-Хемчик район Совединге соңгулда талазы-биле районнуң соңгулда комиссиязы

Соңгулда комиссиязының даргазы Тоңшак-оол Шодук-оолович **Сарыглар**—районнуң коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы Хуна Широолович **Ооржак**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының секретары Доруг-оол Очур-оолович **Саая**—Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң район организациязындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Иван Иванович **Илькин**—Чадаанның «Трансельхозтехника» транспорт бүдүрүлгезиниң кодээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профессионал Эвилелиниң организациязындан;

Хунажик Мамык-оловна **Монгуш**—Профессионалдар Эвилелдериниң район Чөвүлелиниден;

Евдокия Донгак-оловна **Монгуш**—СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Мария Андреевна **Монгуш**—Бажың-Алаак ортумак школазының башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының коллективинден;

Клара Чүдүм-оловна **Монгуш**—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Анай Сусугбейевна **Ондар**—Ленин аттыг колхозтуң колхозчуларындан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Каа-Хем район Совединге соңгулда талазы-биле районнуң соңгулда комиссиязы

Соңгулда комиссиязының даргазы Шулун-Бадыр Хайдыпович **Сереэдар** — районнуң коммунистиг организациязындан;

Соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы Анна Федоровна **Поминова**— районнуң хереглекчилер ниитилелиниден;

Соңгулда комиссиязының секретары Аркадий Никандрович **Габышев** — ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Анатолий Хертекович **Артаа** — район эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден;

Оюмаа Содуновна **Монгуш** — Мугур-Аксы суурнуң хамаатыларындан;

Өрге Сагаанович **Салчак** — Мөгең-Бүрен сес чыл школазының башкыларының болгаш техниктиг ажылдакчыларының коллективинден;

Хаттыг-оол Делгер-оолович **Салчак**—районнуң хереглекчилер ниитилелиниден.

Ажылчы чоннар депутаттарының Өвүр район Совединге соңгулда талазы-биле районнуң соңгулда комиссиязы

Соңгулда комиссиязының даргазы Чылбаа Хелеович **Ооржак**—районнуң коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы Сара Андреевна **Балдан** — Хандагайты суурнуң хамаатыларындан.

Соңгулда комиссиязының секретары Николай Чолдак-оолович **Монгуш** — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң район организациязындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Мария Шойгаровна **Донгак**—«Коммунизмче оруу» колхозтуң колхозчуларындан;

Дажы Ынче-оолович **Куулар**—районнуң хереглекчилер ниитилелиндеи;

Светлана Санчат-ооловна **Куулар** — ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң культура килдизиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан;

Маадырбай Санчаевич **Монгуш** — Хандагайтының септелге-тудуг участогунуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Сергей Владимирович **Лихтин** — Туранның септелге-тудуг участогунуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Анатолий Алексеевич **Нестеров**—районнуң хырызаа белдириниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Антонина Кызыл-ооловна **Оюн**—ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профессионал Эвилелиниң организациязындан;

Геннадий Борисович **Шафеев** — «Оок» совхозтуң төп суурунуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Танды район Совединге соңгулдалар талазы-биле районнуң соңгулда комиссиязы

Соңгулда комиссиязының даргазы Тансык Санчаевна **Тюлюш** — районнуң коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы Борис Иванович **Мистрюков**—№ 585 КМК-ның ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Соңгулда комиссиязының секретары Татьяна Михайловна **Семенова**—районнуң хереглекчилер ниитилелиндеи.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Людмила Васильевна **Кимова** — Бай-Хаак ортумак школазының башкылар болгаш техниктиг ажылдакчылар коллективинден;

Николай Николаевич **Ростов** — Хову-Аксының перигяткен, камгалал кезээнин ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Тамара Антоновна **Семранова** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булун сүт-бараан фермазының ажылчыннарындан;

Георгий Иванович **Трифонов** — «Революцияның чалбыжы» колхозтуң колхозчуларындан;

Мария Михайловна **Тас-оол** — Сосновка ортумак школазының башкылар болгаш техниктиг ажылдакчылар коллективинден;

Кара-оол Санчаевич **Ховалыг** — «Тайлелге» совхозтуң машина-трактор мастерскаязының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Тес-Хем район Совединге соңгулдалар талазы-биле районнуң соңгулда комиссиязы

Соңгулда комиссиязының даргазы Николай Васильевич **Чыпыгыр** —районнуң коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы Бичe-оол Балганович **Ламажаа** — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң район организациязындан.

Соңгулда комиссиязының секретары Сесенмаа Салчаковна **Тюлюш** — районнуң хереглекчилер ниитилелиндеи.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Луиза Сандыповна **Аймыы** — Кызыл-Чыраа суурнуң хамаатыларындан;

Чедей Хурагандаевна **Баткар** — «Чодураа» колхозтуң колхозчуларындан;

Лариса Ондаровна **Кудряшова** — район эмнелгезиниң медицина ажылдакчыларының коллективинден;

Кирилл Емельянович **Радостев** — Шуурмакта ыяш белеткел чериниң бүдүрүлгелериниң чурт үлетпүр болгаш коммунал-амыдырал бүдүрүлгелериниң профессионал Эвилелиниң организациязындан;

Чүргүй-оол Намгаевич **Хомушку**—«Тес-Хем» совхозтуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Мөңге Чоодуевич **Юша** — «Сельхозтехниканың» Самагалдай салбырының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Ажылчы чоннар депутаттарының Тожу район Совединге соңгулдалар талазы-биле районнуң соңгулда комиссиязы

Комиссияның даргазы Доржу Оювович **Дарган** — районнуң коммунистиг организациязындан.

Комиссияның даргазының орлакчызы Михаил Федотович **Селин** — ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профессионал Эвилелиниң организациязындан.

Соңгулда комиссиязының секретары Светлана Алексеевна **Орлова** — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң район организациязындан.

Комиссияның кежигүннери:

Иван Григорьевич **Биков**—Сыстыг-Хем суурнуң хамаатыларындан;

Татьяна Шыраповна **Кол** — «Тоора-Хем» совхозтуң «Совет Тыва» салбырының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Дадар-оол Хомушкуевич **Мыдык** —чырыдымышкын, дээди школа болгаш эртем албан черлериниң профессионал Эвилелиниң район организациязындан;

Анатолий Илларионович **Мельниченко** — Ырбанның ыяш белеткел чериниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Валентин Петрович **Новиков** — Тожунуң ыяш ажыл-агыйының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Александра Манмаровна **Серенчик**—Ий суурнуң хамаатыларындан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Совединге соңгулда талазы-биле районнуң соңгулда комиссиязы

Соңгулда комиссиязының даргазы Хажытпаа Кожараповна **Норбу** —районнуң коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы Владимир Фомич **Прудников** — Шагаан-Арыгның чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Соңгулда комиссиязының секретары Светлана Алексеевна **Ершова** — ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Совединиң сак-хөө килдизиниң ажылдакчыларындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Башин Монгушевич **Бараа** — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Хертек Кадан-оловна **Дойнур**—«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Тюлюш Ажыевич **Куускайлы** — «Найырал» совхозтуң кодээ ажыл-агый болгаш белеткел ажылдакчыларының профессионал Эвилелиниң организациязындан;

Светлана Афанасьевна **Минакова** — район эмнелгезиниң медицина ажылдакчыларының коллективинден;

Серенмаа Санчыевна **Тетпес-оол** —«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Үйнүк-Кара Дарый-Хуураковна **Чап**—Чааты ортумак школазының башкыдар болгаш техниктиг ажылдакчылар коллективинден.

Ажылчы чоннар депутаттарының Эрзин район Совединге соңгулда талазы-биле районнуң соңгулда комиссиязы

Соңгулда комиссиязының даргазы Донгак Бадыевич **Чамзырай** — районнуң коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы Татьяна Намгаевна **Сая** — Эрзин суурнуң хамаатыларындан.

Соңгулда комиссиязының секретары Зоя Кимовна **Сагаан-оол**—Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң район организациязындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Минчеймаа Сайчыевна **Бадарчы**—«Мөрен» колхозтуң колхозчуларындан;

Соян Сокпаевич **Даваа** — Ленин аттыг колхозтуң колхозчуларындан;

Базыр Лопсанович **Сан-Хээ** — «Коммунизмче оруу» колхозтуң колхозчуларындан;

Дайтараза Самбуевич **Соян** — СЭКП райкомунуң күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профессионал Эвилелиниң организациязындан;

Галина Чамзыевна **Тойбаа** — «Чаа оруу» колхозтуң колхозчуларындан.

Наталья Борбак-ооловна **Үйнүк**—район эмнелгезиниң медицина ажылдакчыларының коллективинден.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы. Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретарының хүлээлгезин күүседир турар. С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1973 ч. апрель 26.

Белеткелди доозар

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң куралы айыыл чок чоруу болгаш кады ажыдажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралынга белеткенирибиле холбашкан айтырыгларны чугаалашкан. ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының чанында парлалга эргелелиниң дыцатканын өзугаар алырга, Министрлер Чөвүлели айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралынга белеткенирине хамаарышкан хөй талалыг сүмележилгелерде ажыл-херектиң амгы байдалының дугайында даштыкы херектер министри Отто Винцериниң илеткелин чугаалашкан. Хельсинкиде хөй талалыг сүмележилгелериниң эгелел турар дөртку үе-чадазы ниити-европа чөвүлел хуралынга белеткедги доозарының аргазы бар деп илеткелде демдеглээн. Европага тайбыңны быжыглаарын болгаш деп эргелиг кады ажылдажылганы калбартырын барымдаалаваш, бо чылдың июльду сөөлүгүредир ол чугула шуулганны чыыдырып болур арга ооң-биле хандырып турул болур ийик деп, илеткелде айыткан.

САНТА-ИСАБЕЛЬ. Экваторлуг Гвинеяның шайысалымның төп кудумчуларының бирээзинде ССРЭ-ниң улустарының амыдыралының дугайын, Советтер чуртунда эртемниң болгаш техниканың чедишкиннериниң, уран чүүдүүн болгаш спорттуң чедишкиннериниң дугайында чугаалап турар фотографиларлыг докладал делгелге ажыттынган.

В. СНЕГОВСКИЙНИҢ фотозы.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бүгү-ниити сонуургал

БОНН. ГФР-ниң федералдыг канцлери В. Брандтының чалаалыын ёзугаар Германияның Федеративтиг Республиказынче СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневтиң баар деп турарының дугайында албан ёзувунуң дыцаадыын Москвага болгаш Боннга чарлап үндүрген соонда улустар аразының ол эң улуг болуушкунунга белеткелдиң боттуг үе-чадазы эгелей берген. ГФР-ниң найысылалында политиктиг хайгаракчыларының болгаш солуп таймылбырлакчыларының ниитизи-биле бодап турары ыыдыг. Ынчангаш Л. И. Брежнев биле В. Брандтының аразында болур чугаалажышкыннар парлалганын, радио, телевидениениң хөй санныг үүлдериниң, дамчыдылгаларының болгаш политиктиг тайылбырларының бол темазы боон турар.

Л. И. Брежневтиң аян-чорук кылып келир деп турары Совет Эвилели биле ГФР-ниң аразында харылзааларга чаа үе-чадазы ажыдар ужур-дузалыг деп, ол аян-чоруктуң дугайында таймылбырлалдарын кесиү черлериниге парлаш, солуннар демдеглеп турар. «Ол аян-чорук «Чөөн чүк политиказының» келир база бир үе-чадазының эгезин салыр. ГФР биле Совет Эвилелиниң аразында харылзаалары чогумчалыг болдурарынче ийи талаяның түткүлдүүнүң барымдаазы кылдыр оны мында чон үвелеп турар» — деп, Боннуң «Генераль-анцейгер» солуну бижээн.

«Рейнише пост» солуннуң демдеглеп турарын ёзугаар албаты, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының Федералдыг Республиканга келир эң башгайгы аян-чоруу «Чөөн чүк политиказын» боттандырарынга чедип алдынган чедишкиннерин быжыглаар болгаш «Совет Эвилели биле ГФР-ниң аразында кады ажылдажылганың база бир үе-чадазын ажыдар» деп, федералдыг чазак ыдегеп турар.

БУДАПЕШТ. Л. И. Брежневтиң ГФР-ге баар деп турарының дугайында түүлүүнге «Непсзабадшаг» солуннуң бижээни болза:

Дээди деңнелге эрттирер совет, барыын-герман ужурашкыннарның практиказын барымдаалап көөрге, сагыш-бодалдарны ам чугаалажыры ийи талаалыг харылзааларны улам калбартырынга база бир идигин бээр деп бүүреддиг чугаалап болур. Ол идиг хамыкты мурнай экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле боттуг дугуржулгаларны чарган турарындан чоокку үеде ылереп көстүр. Аймыы чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралының бүдүүүнде ол ужуражышкыны күрүнелериниң аразында бүүрежилгени быжыглажырынче үгланган базымнар кылыр дугайында бодалдарны чугаалажып болур арганы Л. И. Брежнев болгаш В. Брандтыга баар деп чүве ооң-биле капсырыштыр база билдингир.

ВАРШАВА. Л. И. Брежнев биле В. Брандтының залчегиг ужуражышкынны Европада дүшкүүрлүг байдалды чавырыдырарынга улуг ужур-дузалыг болган турул болур деп, «Жиче Варшавы» солун демдеглээн.

ССРЭ биле ГФР-ниң аразында экономиктиг кады ажылдажылганы калбартыры болгаш быжыглаары бүгү күрүнелериниң девискээр туружундан болгаш нииттилел системазындан хамаарылга чоокка оларның эрге-ажыктарынга дүгжүр.

ПРАГА. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң ГФР-ге аян-чорук кылып баар деп турары европа динке дүшкүүрлүг байдалды чымчадырынга улам ыңайгы базым болур түүнелдерлиг болган турул болур. Ында маргыдаа чок. Социалистиг чүрттарның европа политиказының эң көскү талазын — ооң шалыкын хөгжүүдениин ол база катап демдеглеп турар-дыр деп, «Руде право» айытkан.

Од аян-чоруктуң Европага ужур-дузалыы хөй талалыг болур дээр болза, хөөредиг болбас. Бистиң динке дайын сөөлүүде тургустуунган байдалды ГФР-ниң мооң мурнунда чазактарының хүлээп көрбейн турган политиказы Европага байдалдың үргүлүү дүшкүүрлүг турарының кол чылдагаавнарының чогум-на бирээзи боон келген деп солуп ооң ыңай бижээн.

(СЭТА).

Компартияның хүрээлеңи өзүп турар

РИМ. (СЭТА). Партия биллеттерин солуурунун болгаш партия хүрээлеңинге чаа кежигүннер хүлээп алыр талазы-биле чылдын-на болур кампаниянын үезинде Италияның Коммунистиг партизы улуг чедишкиннерни чедип ап турар. ИКП-ниң Таранто хоорайда каттыжышкынынга 1.200 кижи, Пизеде — 1.570 ажыг кижи Компартияның хүрээлеңинге кирген.

НОРИЛЬСК ДУГАЙЫНДА ДЕЛГЕЛГЕ

Күргенниң Төөгү музейинде апрель 25-те ажыттыпган делгелгениң Сөңгү түкту ажыглалга киргенинниң дугайында тооҗу эки долузу-биле адап болур. Ол поляр мындыга чуртта эң улуг дээн дагметаллургия комбинадының болган Норильск хоорайы канчаар тутканын төөгүп турар.

Чартык түе чыл мурнунда Советтерниң аныяк республиказы чурттуң Сөңгү чүгүүрүн байлактарын ажыглалга киргерип шиитпирлиг эгелээш. Тундрага улуг будурулге черин болган хоорайны тургузуп эгелээн.

Ол ажылды канчаар кылып турганының дугайын макеттер болган фото-чуруктар чугаалап турар. Аңгы үениң каае-чараш калбак-делгем кудумчуларының эрткен черинге геологтарның эң баштай тудуп тургускан бажыңчыгажының дүрүү-левири, чаныт барактарның фото-чуруктары -ында бар. Оларга комбинаттың цехтери түр када тургулаан. А оларның чанында —ооң аңгы үеде бедик, чыркычаагай цехтериң өрээлдери, рудниктери, электри станциязы, мурнакчы техника-биле дериттинген причалдары көстүп турар.

38 чыл дургузунда ол будурулге черже чурттуң ооңгуг металлургиязының кадрларын белеткээр чер болу берген. Норильскиде ажыттынган институт муңмуң металлург специалистерни белеткээн. Сөңгү чер чурттуглар СЭКП-ниң XXIV сыездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бир демнег, эки ажылдан турар: комбинат беш чылдың ийи-ле чылының дургузунда продукция будурерин 18,6 хуу, күш-ажылдың будуруккүлүүн 18,1 хуу улгаттырганнар.

Ол бүгүнүң дугайын «Чалбыштыг параллель» деп аттыг делгелге чугаалап турар. Ында комбинаттың боттанган хоорайының хогжүдезинниң эң чугула үелериниң, оларның даартагы хүнүнүң дугайын көргүскен документилер, будурулгениң эң дээре кижилериниң портреттери бар. Дыка хөй делгилиргер 160 муң чурттакчылыг Норильскиниң амыдыралының дугайын чугаалап турар. Ында бедик бажыңнар түттүнген, дыштанылга бааларлары болган культура ордулары, бассейиннер болган библиотекалар бар айтырган.

Ол делгелгеге комбинаттың болган хоорайның дугайында Норильскиниң телевидение студиязының тыртырган фильмин көргүзер. Делгелгени ажыдарынга Норильскиниң металлургтарының төлээлекилери пайысылада чедип келгеннер.

Комбинаттың төлээзи Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. С. Шереметов беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының шалыпчы эдлээнин дугайын чугаалап, москвачыларга сөңгү чер-чурттуудан байыр чедирерге чылгааннар диңмиттиг адыш чоскашкыны-биле утканнар. Ол алдарлыг ажылчын кижи кызыл кожаану одура кескеш, делгелгени ажыттынган деп чарлаан. Демдеглел дептеринде баштайгы бижимелдер көстүп келген.

Б. ГРИЩЕНКО,
(СЭТА-ның корр.).
МОСКВА.

Меню

Прага зоопарыгының дириг амытаннарының чылдагаан чемининиң хемчээли 2,5 километр узун демир-орук составынга деңнежир. Ооң «чурттакчылары» он ийи ай дургузунда 200 вагон ногаа чимистеп, барык 20 вагон хире эттиг, балыктыг, 40 муң чүүргааны, 20 муң литр сүттүг ижер.

Зоопаркының «столовазының» жепкузунда чемпернии белеткээринге 160 хире янзы-бүрү продукт хереглеттинер. Өске чемнерден ацгыда клетказында дириг амытаннар оларга чем кылдыр азырап өстүргеп 2200 хире янзы-бүрү аңчыгаштыг, 700 кг шерги болгаш чартык тонна хире курт чимир.

(СЭТА).

ЯК-40: ОНГУ МИЛЛИОН ПАССАЖИР—КЛУШИН

Апрель 18-те Москваның «Быково» аэропортундан Москва—Кострома маршрут-биле ЯК-40 деп самолёду рейсче үжүп үнген. Аңаа олурганнарның бирээзи онгу миллион пассажир болган. Ол кымыл? Москва чурттуг инженер Евгений Клушин-дир.

Умдуушкун үезинде ПМА-ның корреспондентизи Алексей Горохов ССРЭ-ниң Хамааты ужар-түүлүнүүн министерствозунуң коллегия немигүнү Валентин Сушкодам ол таварылганы тайылбырлап бээрин дилээн.

— 1973 чылда аэрофлот 87 миллион пассажирлерни дажыыр үжүрлүг—деп, Валентин Сушко чугаалаан. Агаар оруу-биле дажыыр чүүктериниң хөй кезии түе черниң оруунга хамаарлыр. Бистиң чуртувуста улуг-улуг хоорайларны бичии хоорайлар болган суурлар-биле база район төптери-биле тудуштуруп турар агаар оруктарының четкизи сөөлгү үеде улам калбарган. Түе черлерниң агаар оруктарында өн-өн чаа аэровокзалдарны тудуп тургускан. Авиацияның чаа техниказының ажыглалы амгы үеде түе черлер харылааларының кол чүүлү апарган. Иштики оруктарга ЯК-40 самолёттарның тыптып келгени-биле чергелештир агаар оруунга чорууру дыка дүрген болгаш таарымчалыг апарган. ЯК-40-ни аэрофлотка 1965 чылдың сентябрь 30-дан эгелеп ажыглап эгелээн. Ооң пассажирлер-биле баштайгы рейизи база-ла Москва—Кострома аразынга болган. Ынчангызы дег ам бөгүн ол-ла машинаны бирги класстың ужудукчузу Федор Новосельцевтиң экипажы башкарып турар. Александр Сергеевич Яковлев удуртқан конструктор бюрозунуң коллективи самолёттуг чогаадып кылып тура, берте соруулгаларны шиитпирлээр ужурга таваржып турган. Дүрген ужар болгаш пассажирлерге эптиг чер оруунган ужуп үнер болгаш аңаа хонар самолёттар биске чүгүлә херек. АН-2, ЛИ-2 болгаш ИЛ-14 деп «хоочун» самолеттар ам эргижээн. Амгы үеде ЯК-40 деп самолёттарны Украинада болгаш Прибалтикада, Ортаакы Азияда болгаш Сөңгү Чөөн чүкте, Ыракты сөңгү чүкте болгаш Сибирьде калбаа-биле ажыглап турар апарган. Олар хүннүң-не 250 рейстерни кылып турар. Найысылаадың «Быково» аэропортундан

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар! 1925 чылда үдезиктиргеш.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ч. АПРЕЛЬ 29 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 101 (9177). Өрээл 2 коп.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң үлегерин көргүзүп турар социалистиг чарыштың мурнакчыларынга алдар!

(СЭКП ТК-НЫҢ 1973 ЧЫЛДЫҢ МАЙ 1-ГЕ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

СЭКП-НИҢ ТӨП РЕВИЗИЯ КОМИССИЯЗЫНДА

Апрель 27-де СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының хуралы болган.

СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының ажылының дугайында информацияны оон даргазы Г. Ф. Сизов кылган.

Хуралга СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының ажылының планын чугаалажып көргеш, бадылаан.

СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының даргазының оралакчызын сонгаан. СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының даргазының оралакчызынга СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, ССРЭ-ниң Юстиция министри В. И. Теребиловту сонгаан.

ПАРТИЯНЫҢ XXIV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН БОТТАНДЫРАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СЭКП ТК-НЫҢ ДЕЛЕГЕЙГЕ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ниң Пленумунуң 1973 чылдың апрель 27-де хүлээп алган доктаалы

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ниң делегейге ажыл-чорудулгазының дугайында эш Л. И. Брежневтиң илеткелин дыннап, чугаалашкаш, СЭКП ТК-ниң Пленуму бүгү делегейге быжыг тайбынны база коммунизм тургузуп турар совет улуска илеглиг айыыл чок чоруктуң хандырар талазы-биле Политбюронуң кылган ажылын бүрүн болгаш долузу-биле чүүлдүг деп көрген база ол сорулгаларны шиитпирлээринге эш Л. И. Брежневтиң хууда киирген улуг улуг-хүүзүн демдеглээн.

Пленум СЭКП ТК-ниң Чингине секретарының илеткелинде делегей бәйдалының бердинген анализи-биле бүрүн чөпшээрешкенин илергейлеп, СЭКП-ниң делегейге ажыл-чорудулгазының талазы-биле ында тургустунган сорулгаларның үениң байдалынга чогумчалының демдеглээн.

Совет күрүнениң күчүлүг күжүнге болгаш ат-алдарынга, бүгү улустуң деткимчезинге таянган СЭКП-ниң делегейге идепкейлиг, болгаш инициативтиг политиказы делегейге быжыг турушту бүрүнгаралаар депшилгете дуза чедирип турар. Социализмниң акы-дүнма чурттарының туруштары болгаш оларның чаңгыс эви оранчок быжыккан, делегей болушкунарынга оларның дугуржулгалыг политиказының салдары улгатkан, тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптери аңгы-аңгы социал тургузуглуг күрүнелерниң харылзааларының чижек хемчээлдери кылдыр хүлээп көрүнген турарын чедип алган, «соок дайыннан» дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынче эргиле бооп турар, Вьетнамга удур империалистиг агрессияны соксатkан.

Империализмниң дайынырак, реаксылыг болуктериниң кандыг-даа чимчеништикиннериниге хамаарыштыр доктаамал серемчиледдиг болгаш ойтур шавышкын баэринге белен турарының өргежок чугулазынче Пленум кичээнгейин үгландырган.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткан даштыкы политиктиг угланышкынын моон сонгаар-даа чайгылыш чок боттандырарын, бо Пленумга өш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң кол бодалдарын болгаш кылган түннелдерин удуртулга болдургаш, Тайбынның программазын амыдыралга бүрүн боттандырары дээш демисежирин, делегей байдалынга чедип алдынган таарымчалыг өскерлиптикиннериниң чайгылыш чок быжыг турарын чедип алыр ТК-ниң Пленуму Политбюрога даасkан. Өскө күрүнелерниң төлээдекчилери-биле бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң удуртукчуларының ээлээн демнеге шуут харылзаалар тударыг улаштылаары аңаа хөй тала-биле дуза чедирер.

Социалистиг күрүнелерни улам сырый каттыштырарынга, олар-биле бүгү талалыг акы-дүнма харылзааларны быжыглап, калбартырынга өргежок чугула бүгү чүүлдерни СЭКП кылыр. ЭДЧ чурттары-биле экономиктиг кадыг ажылдажылганы сайзырангайжыдары оныза ужур-дузалыг боолуп турар, ук кадыг ажылдажылга амгы үе-чадала социалистиг экономика интеграциязының болдунар аргаларын эң улуг хемчээлдни-биле ажыглаарын негеп турар, социалистиг дем каттыштырылгазының экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улам быжыглаарынга ол дуза чедирер.

СЭКП совет улустуң выетнам улус-биле чаңгыс эң-сеткилдиин бадыткаан болгаш ол ышкаш Индий-Кытатка тайбынны тургузарынга бүгү хемчегдер-биле дуза чедирер.

Европага айыыл чок чоруктуң болгаш кадыг ажылдажылганың быжыг системазын тургузарынга баштайгы таарымчалыг байдалдар тургустунган, ук система тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның дириг болгаш хандыдыкчы үдегер-чижээ болган туруп болур ийик деп чүвени СЭКП ТК барымдаалап турар. Аңаа холбаштыр нинти-европа чөвүлел хуралын чеднишкинниг эрттирери принципиалдыг үжур-утkалыг деп Пленум үнелээн.

Пленум тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптерин барымдаалаан, өске социал тургузугуг күрүнелер-биле Совет Эвилелиниң харылзааларын калбартыр талазы-биле чорудуп турар ажылды чүүлдүг деп көрген болгаш делегей политиказында быжыг туруш болур угланышкынларны калбартырының база быжыглаарының чугула негелдези ол деп санаан. ССРЭ-ниң ол чурттар-биле хаштыкы-экономиктиг, бот-боттарынга ажыктыг харылзааларын идепкейжидери, ол орукка чаа-чаа аргаларны ажыглады тайбынны быжыглаарынга дуза чедирер болгаш бистиң улузувустуң эрге-ажыктары-биле йүгжүп турар.

Пленум Азиянын, Африканың, Латин Американың күрүнелери-биле кадыг ажылдажылганы моон сонгаар-даа калбартырын өргежок чугула деп санаан; Израильдиң эжелекчи хайынынга удур демиселге араб улустарның чөптүг өрлерин деткиринче, чоошкы чөөн чүк чоруктаазын КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң сураглыг шиитпирининге хүүштүр тазыштырарынче угланган шугумнитүн бадыткаан.

Пленум Тайбынның программазын боттандырар талазы-биле СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң ажыл-чорудулгазы-биле марксисчи-ленинчи партияларның база хөй-нинтинин массалыг шимчээшкиннериниң эң-сеткил каттыштырылгазын сеткил ханып демделээн. СЭКП моон мурнунда турганы ышкаш, бодунун даштыкы политика талазы-биле бүгү-де ажыл чорудулгазын империализмге удурланыштыр, социалистиг, ленинчи угланышкын өзүгаар быжыы-биле боттандырып чорудар болгаш бодунуң түскай хамаарышпас чоруу база социал депшилге дээш туржуп турар улустарга деткимчени көргүскен. СЭКП ТК марксизм-ленинизмниң принциптерин барымдаалап, коммунистиг шимчээшкинниң политиктиг болгаш идей талазы-биле сырый каттыжыышкыны дээш чайгылыш чок турушпушаан, ол сорулгаже угланган, боттуг инициативаларны боттандырарынга акы-дүнма партиялар-биле кадыг киржиринге белениң илергейлээн.

Социалистиг чурттарның болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң сырый каттыжыышкынына удур, делегейниң дүшкүүрлүг байдалын чавырылдырарын күзеп турар тайбынга ынак күрүнелерниң болгаш улустарның күжениишкиннеринге удур КҮР-нуң удуртукчуларының дерзии демисели, Пекинниң антисоветчи угланышкынын тайбынның база делегейде социализмниң хереэнге хора чедирип турар деп, Пленум демделээн. Быдатка хамаарыштыр СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткан шугумун бистиң партиявыс моон сонгаар-даа барымдаалаарынга шиитпирлиин Пленум бадыткаан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткан бүгү планның сорулгаларын долдур болгаш ажыр күүседириниң быжыг үндезинин беш чылдың шиитпиринг үшкү чылында шалыпчы ажыл-ижи-биле тургузарынче, улус ажыл-агыйының бүгү ыдырларының ажыктыын улам белдирип база бүдүрүп үндүрер продукциянын шынарын экижидерин чедип алырынче бүгү коммунистерни, ССРЭ-ниң бүгү ажылчы чоннарын Пленум кыйгырган.

Совет улус Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш, бодунун төлептиг ажыл-ижи-биле, бедик медерелдии-биле, ленинчи партияны долгандыр сырый каттышкыны-биле тайбынны болгаш кижи төрелгетеннин социал депшилгезин хандырарынга чаа чаагай үлүг-хүүнү киирер.

Мурнакчыларга шаңналдар

Чөөн-Сибирь зоназында — ТЫВА АССР

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгүавилел Төп Чөвүлели автономнуг республикаларның, крайларның, областарның болгаш автономнуг областарның мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири база малдың, куштуң продуктулуун белидери дээш Бүгүроссия социалистиг чарыжының 1973 чылдың 1-ги кварталында түннелдерин чугаалажып көргеш.

Моон аданда автономнуг республикаларны болгаш областарны чарышка бирги черни эзлээн тинилекчилер кылдыр санаан: Төп зона талазы-биле — Калуга болгаш Орёл областар; Волга-Вятск зона талазы-биле — Киров область; Төп кара хөрзүнүг зона талазы-биле — Курск область; Повольже зона талазы-биле — Башкир АССР; Урал зона талазы-биле — Удмурт АССР; Чөөн Сибирь зона талазы-биле — Бурят АССР болгаш Тыва АССР; Сонгу зона талазы-биле — Коми АССР болгаш Якут АССР.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын болгаш акша шаңналыг Башкир АССР-ге, Бурят АССР-ге, Коми АССР-ге, Тыва АССР-ге болгаш Удмурт АССР-ге, Калуга, Орёл, Киров болгаш Курск областарга тыпсыр. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тутун Якут АССР-ге хевээр арттырган, акша шаңналын бээр деп шиитпирлээн.

Белгород, Ленинград, Липецк, Магадан, Рязань, Свердловск болгаш Челябинск областарга, Чуваш болгаш Татар АССР-дерге акша шаңналдарын бербишаан, чарышка ийнги черни эзлээн деп санаан.

Соңгулдага белеткел

Дүүн ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советтинге соңгулда талазы-биле хоорайның соңгулда комиссиязының бирги хуралы болуп эрткен. Хуралды соңгулда комиссиязының даргазы, СЭКП Кызыл хооркомунун секретары С. М. Кулажы ажыткан.

Комиссиянын хуралынга Кызыл хоорай Советтинге соңгулдага белеткелдин айтырыгларын чугаалашкан. Черчер Советтеринге соңгуллалар дугайында Дүрүмде көрдүнген соңгулда комиссиясының хүлээлгелериниң дугайын комиссияның даргазының оралакчызы И. А. Ильин таныштырган.

Кызыл хоорай Советинин күүскомунун секретары Е. В. Мосийко хоорай Советинге соңгулдага белеткелдин дугайында дыннадыны кылган. Кызыл хоорай Советинге соңгулданы чорудары-биле 191 округ комиссиязын тургускан. Амгы үеде найыыллалын бүдүрүлге, албан организация черлеринде ынаар төлээлекчилерни депшилериниң хуралдары эртип турар. Хоорайда 24 агитпункт ажыттынган болгаш оларның эргелекчилериниң хуралын кылган. Хооргүүсков соңгуланың участок комиссияларын тургузарының белеткел ажылын эгелээн.

Соңгулда комиссиязының хуралынга комиссияның ажыл планын бадылаан.

Бистиң корр.

ШИИТПИРЛИГ ҮШКҮ ЧЫЛДЫҢ ЧАЗЫ

СӨГЛЭЭН СӨЗҮН ЭЭЛЭЭРЛЕР

Бистиң колхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында тараа база мал чеми культураларындан чаагай дүжүттүг өстүрүп алырын хүлээнген. Ынчангаш часкы хову ажылларынга мурнуку чылдардан ынамчалыг белеткенген.

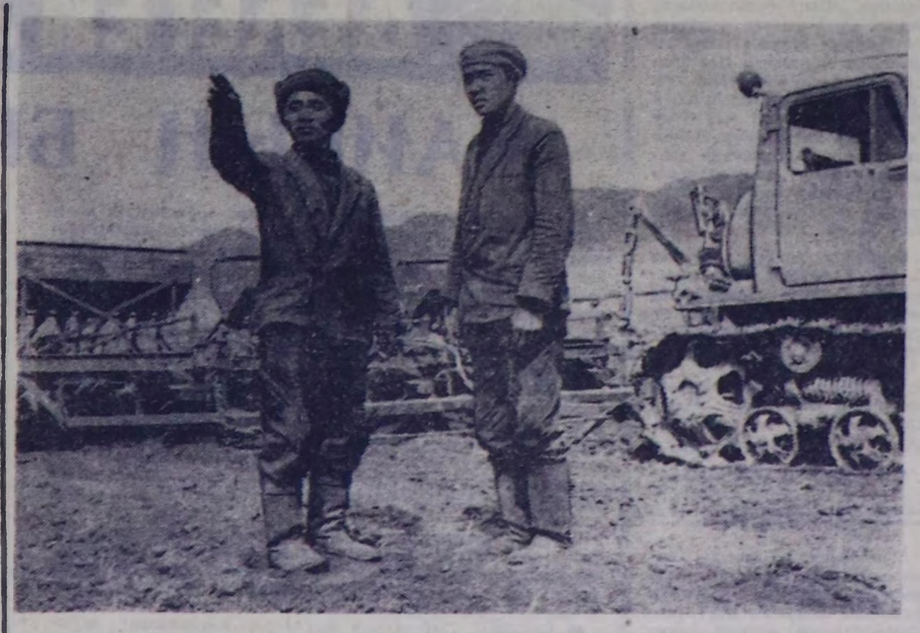
Часкы тарылга эгелээнинин баштайгы хүннеринден бээр механизаторлар кызымак ажылдап келгеннер. Амгы үеде тараа чаштырылгазында 5 агрегатты, чер чарылгазынга 6 тракторну быжыглаан. 522 гектар черде тараа культураларын чашкан, оон иштинде 280 га кызылтас тарыттынган. Тараа чаштырылгазында механизатор Хомушку Кызыл-оол хүн нормазын 130—140 хуу күүседип, өске өөрүнге үлегерин көргүзүп турар. Колхоз бо чазым бир муң га черни чарар тургаш, апрель 26-га чедир 690 гектар черни андырган. Трактористер Иргит Көкоол, Саая Доштуг-оол чер чарар даалгазын үргүлчү ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунда кирген.

Колхозтуң механизаторлары тараа культураларының чажыдазын делегейнин ажылчы чоннарының эң-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге чедир доозар дээш социалистиг чарышты калбарткан ажылдап турарлар. Бистиң ажыл-ишчилеривис сөглээн сөзүн амыдыралга боттандырып шыдаарлар.

Х. АДЫГ-ООЛ,

«Мурнакчы» колхозтуң даргазы.

Бай-Тайга район.

ЧАШТЫРЫЛГАДА 9 АГРЕГАТ

Эрлинде «Чаа-орук» колхоз бо чылын 2831 гектарга тарыпа чорудар. Оон 1023 гектарын тараа культуралары эзлээр. Ажыл-агыйның кол угланышкыны мал ажылы болганда, 1400 гектар черге чаңгыс чылдыг үнүштер тарырыгы шиитпирлээн. 210 гектарны кукуруза, оон артканын — картофель болгаш ногаа аймаа эзлээр.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында бедик дүжүттүг алыр сорулга-биле бистиң тараажыларывыс көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришишкаан, шудургу ажылдап турарлар. 1115 гектар шөлдүң шыгын чогуур үезинде баазырганы, часкы чер андырылгазының чогумчалыг чоруп турары болгаш тараа чаштырылгазын 9 агрегатбиле организастыг эзлээни — оларның хөй-аътты ажылының бадыткалы.

Колхозтуң хову-трактор бригадаларынга часкы хову ажылдары эзлээндеп бээр Байыр Янко, Хорлуу Өлзей, Михаил Соян, Толя Сагды олар чарыштың мурнуку одуруун эзлеп келгеннер. Шак ындыг ажылгыр механизаторлар бистеге хөй болганда, сорулгавыстың күүсеттиверя албан.

В. ХЕМЕР-ООЛ,

агроном.

«Совет Тыва» совхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары Каа-Хем районда бо чазым тараа чаштырылгазынче баштай киргеннериниң бирээзи болганнар. Чеди-Пап бригадазында тракторист К. Делгерниң агрегады олче мурнап киргеп. ДТ-75 трактор-биле хүүде-ле 18 гектарны чаштырар нормазын ол баштайгы хүннерден эзлеп 20 гектар ажырып, бедик будурукчулуг ажылдап турар.

К. Делгер трактористеп ажылдаа-ла 8 чыл ажа берген. Бо чазын ол баштай шык базырыышкынынга он хонукта ажылдаап, 300 ажыг гектарны илиртээн, оон соонда чер андарарынче киргеп.

ЧУРУКТА: тракторист Кижи-оол Делгер биле чаштырыкчы Валерий Ендан тарылга шөлүнде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

АЛДАР ТУГУН КӨДУРГЕН

Тес-Хемде «Чодураа» колхозтуң төвүнде Күш-ажылчы алларның Кызыл тугу киискип турар. Ону колхоз баштаар чери, ында партия болгаш комсомол организациялары тракторист Манзырмаа Көгел-оолга алдар кылдыр. Май 1-ниң бүтүзүнде кедүрүп үнүргеп. Ол мурнакчы механизатор шиитпирлиг чылдың часкы хову ажылларының эгезинден бээр социалистиг чарыштың мурнуку одуруун эзлеп келген. Оон трактордуңдан шилчип чорувр вымпел чаңгыс-даа катап дүшпээн. Колхозтуң бүгү механизаторлары «Көгел-оолга чедер!» деп лозун салган ажылдап турарлар.

«Чодураның» механизаторлары шык базырыышкынын чогуур хуусаазында доосказ чер андарылгазынче киришкеннер. Бегүнге чедир 1300 гектар черниң 750 гектары андартынган. Баштайгы агрегаттар тарааны чаштырып эзлээн.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Делегей хөй-нинтизиниң кичээнгейин хаара туткан

СЭКП Төп Комитединиң эзлчеглиг Пленумунче делегейниң бүгү хөй-нинтизи кол кичээнгейин салып турар. Делегейниң дыка хөй чурттарының солуннары Пленумунуң ажылдап эзлээнин дораан дыннаткан. «Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазыбиле СЭКП ТК-ниң делегейге ажыл-чорудулгазының дугайында» илеткелди СЭКП ТК-ниң Чингине секретары Л. И. Брежневтиң кылганын олар онзалап демдеглеп турар. Пленум дугайында материалдарны мындыг эглер-биле парлаан: «СЭКП ТК-ның Пленуму. Эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ниң делегейге ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелди кылган» («Работническое дело»). «Леонид Брежнев СЭКП ТК-ниң Москвага болган Пленумунга делегей байдалының дугайында илеткел кылган» («Морининг стар»). «СЭКП ТК бодунуң Пленумунга Л. И. Брежневтиң делегей байдалының дугайында илеткелин дыннаан» («Дейли телеграф»). Даштыкының информация агентиледдери Пленумунуң ажылын бирги чергениң чугула болуушкуну кылдыр көрүп, олче онза кичээнгейин салып турар. Дыка хөй радио болгаш телестанциялар боттарының дамчыдылгаларын ара үскүлээш, СЭКП ТК-ниң Пленумунуң дугайында дүрген дыңнадыгларны кылган.

Ол Пленумунуң ажыттынганы — политика талазы-биле лыка улуг ужур-дузалыг доозаин солуннар чаңгыс үнбиле онзалап демдеглеп турар. Съездиниң салгавы Тайбынның төөгүүг программазын СЭКП-ниң XXIV съездизиниң соонда эрткен үйи чыл дургузунда Совет Эвилели чайгылыш чокка, шиитпирлин-биле боттандырып келген деп, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының солуннары Пленумунуң ажылынга холбашкан үүлдериниде онзалап айтып турар. ССРЭ-ниң ленинчи даштыкы политиказы дээрге тайбынның болгаш улустар ораазында пайыралдың политиказы, империализмге, реаксылага болган дайынга удур демисежин турар бүгү чүштерни каттыштырарының политиказы болурун солуннар бижип турар. Франциянның «Юманите» солуннуун бижээни болза: «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң 1971 чылдың чазынында ажылдап кылганы Тайбынның программазынга шынчы ССРЭ бодунуң тайбың дээш ажыл-чорудулгазын идепкейлиг үргүлчүлеп турар. Делегей харылзааларын чаартырынга бо хире ындыг таарымчалыг байдал кажан-даа турбаан...».

ССРЭ-ниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының еске-даа чурттарының, делегейде тайбынга ынакшылдыг бүгү күштериниң күженишкинниг ажыл-чорудулгазының ачызында дүшкүүрлүг чоруктуң улам чавырылдырарынга, политиктиг байдалды өжиидериниң таарымчалыг түүлдер быжыглыг турарын солуннар онзалап демдеглээн. Ындыг өжиишкиннерге СЭКП ТК-ниң Чингине секретары Л. И. Брежневтиң Германиянын Федеративтиг Республиказынга баары улуг идигин бээри чугаа чок деп, солуннар демдеглеп турар. Польшаның «Дзенник людовы» солуну мында холбаштыр бижээн түүлүнге Москва-биле Боннуң арааныда харылзаа дээрге, делегей харылзааларынга чугула үечада-дыр деп айтыкаш, ол чорук — тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының ленинчи принциптерин херек кырынга боттандырарынче ССРЭниң чайгылыш чок чүткүл турарының база бир херечензи-дир деп демдеглээн.

Америк «Нью-Йорк таймс», англи «Таймс» болгаш өскедаа даштыкы солуннар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чингине секретары Л. И. Брежневтиң Германиянын Федеративтиг Республиказынынче аян-чоруу болза Тайбының совет программазын, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга чугула базым болурун айыткан үүлдерни бижээн.

Герман Коммунистиг партиязының Даргазы Курт Бахман «Унзере пайт» солунга мынчаар бижээн: «СЭКП ТК-ниң Чингино секретары, бистиң өөрүүвүс болгаш эжиниз эш Л. И. Брежневтиң Германиянын Федеративтиг Республиказынга келири Европага тайбының болгаш дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырарының эргеажыктарынга улуг ужурдузалыг болуру». ГФР-ниң ажылчы чоннары эш Л. И. Брежневтиң мында кээринге байыр чедирип турарлар, чүге дээрге социалнам чурттарыбиле тайбың болгаш чогумчалыг харылзаалар оларның эң ханы амыдыралчы эргеажыктарынга дүжүүп турар деп ол демдеглээн.

СЭКП ТК-ниң Пленумунуң ажылы, аңаа СЭКП ТК-ниң Чингино секретары Л. И. Брежневтиң илеткели Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказының үзүлүг утка-шынарын, чаагай угланышкынын илергейлээн деп, делегейниң хөй-нинтизи онзалап домдеглеп турар. СЭКП ТК-ниң ээлчеглиг Пленумунуң материалдарынче делегейниң солуннары улуг кичээнгейни салбышаан.

(СЭТА).

Баштайгы шылгалда

Кызылда марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң журналистика салбырының дыңнакчылары доозарының баштайгы шылгалазын дужааганнар. От баштайгы шылгалдага дыңнакчылар журналистика талазы-биле багай эвес билигин чедип алганын көргүскеп. Бөлүктүң 30 дыңнакчызы билеттерге долу харынны бергеннер. Ылаңгыя ол салбырның дыңнакчылары Р. Зыкова, К. Бижек, К. Дружинкина, А. Глазырин, З. Ондар болгаш өскелер-даа быжыг билиин көргүскеннер.

К. САТ.

ПАРТКОМ. МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДАР

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында чаагай дүжүт дээш демисел чер-черде калбарган. Бо хүннерде республиканың колхоз, совхозтарында шын базырыышкыны дооступ, тарылга кидин-түлүк чоруп турар. Хову-шөлдерде ажыдап турар ажыл-ишчилерниң ортузунга масса-политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдарны партия организацияларының чөрүдүп турар.

Бо чорук ажыл-ишчилерге часкы тарылганы бедик агротехниктиг деңнелге, кыска хуусаада доозарынга улуг идигни бээр. Ынчангаш тараажылар ортузунда масса-политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдарны чамдык совхозтарның партия организацияларының канчаар чөрүдүп турарын моон адаанда парладывыс.

СЭКП-НИҢ XXII СЪЕЗДИЗИ АТТЫГ СОВХОЗТА

Чөөн-Хемчик районунуң бо совхозунуң Бора-Холде № 1, Хөндергейде № 2 болгаш боторуулга-чармылгалыг суттатчылар бригадаларының хову турлагларын кескү агитацияның явзы-бүрү хевирлери-биле шимеп кааптаан. Тараажыларны беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында чаагай дүжүттү чедип алырынче кыйгырып турар лозуң, плакаттарны, стендилерни ында кылгылаан.

Партком хову турлагларынга массә-политиктиг ажылды тускай план ёзугаар чорудуп турар. Партком кежигүннери, агитаторлар, политинформаторлар, лекторлар бригада тептеринде тускай график ёзугаар дежурнийлап турарлар. Олар барган-на черлеринге лекция, беседаны кылып, агитхуудусту, «чаңнык-тарны» үндүреринге ядепкейжи чоруун коргузуп эгелээннер. Ылаңгыя улуг башкы В. И. Ленинниң торуттунген хүнүнде «В. И. Ленин—улуг башкы болгаш баштыңчы» деп лекцияны совхозта комсомол организациязының секретары С. Куулар тараажыларга солуп кылдыр чомчаан. Оон эртенинде хову турлаанга Ленин дугайында уранчечен кинону көргүскен.

Ол ышкаш социалистиг чарыштыг механизаторлар ортузунга калбартып чорудар талазы-биле ажылды партия организациязы күштелдиргеп. Социалистиг чарыштың түнелин он хонуктан үндүрер. Аңаа тиилекчи болган бригадага шилчиир Кызыл-тукту 15 рубль-биле кады тыпсыр.

Сөөлгү хүнде үнген агитхуудуста мынчаар бижээн: «Социалистиг чарыштың он хонуунуң түнелинде бирги черни трактурист Людмила Ландык чедип алган. А ийиги черде — Монгуш Дөнеп-оол. Мурнакчылардан үлегер ап, оларга деңнежиңер!».

Бо ийи трактористе Күш-ажылчы алдарның тугун тураскаадып кедүргеп. Ол ышкаш Культура бажыңының директору Olя Сатка удуртқан агитқультбригада хову турлагларынга солун программалыг концертти көргүскен.

«УТКА 25 ЧЫЛЫ» СОВХОЗТА

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының чаагай дүжүдүн өстүрүп алырынга чугула кампания — шык базырыышкыныңче болгаш часкы тарылгажө улуг кичээнгейни совхоз салган. Хову-төлдерде ажыдап турар ажыл-ишчилерге тааржымчалыг байдал тургустунган. Часкы ажылдар үезинде чорудар ажылдарның планын партия организациязы баш удур белеткеп кылган.

Совхозтуң төп бригадазы Улуг-Хемниң Кара-Чыраада тургустунган. Турлагны кескү агитация-биле дерээн. «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!», «Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бедик коргузуглер дээш!», «Чарыштың түгүн бедик тудаалыңар!», «Май бирни төлептиг уткууру!» дээн болгаш өскедаа лозуң плакаттар ажылышчилерни улам сорук киирип турар. Ол ышкаш чаржып турар бригадаларның звеноларның, түс-түс кижилерниң түнелдерин коргүзүп бижирип түскай коргузуг самбыраларын кылган. Бо ажылды түскай график ёзугаар ажылдап турар партком кежигүннерин, агитаторлар, политинформаторлар кыжын турарлар. Хүннүң мурнакчыларын агитхуудустарга чырыдып, ажылга чалгаа кижилерни шоодугаут хана солуннарга шүгүмчүлээри мында чаңчыл апарган.

Часкы тарылганы кыска хуусаада доозар дээш ажылдап турар механизаторларның чарыжын беш хонгаш түнээр. Тиилекчи болуп шылгараан бригадаларга, звеноларга түс-түс кижилерге шилчиир Кызыл туктарны, вымпелдерни болгаш акша шаңналын тыпсырын чурумчуткан.

Сөөлгү он хонуктуң түнелинде социалистиг чарышка хоочун тракторист Хомушку Идам бирги черни алган. Ол хүнде 56 га чер ажадар нормазын 61 га кылдыр күүседткен. Ынчангаш аңаа Кызыл тукту 7 рубль шаңнал-биле кады тывыскан.

Хову турлагларында ажылышчилерниң ортузунга масса-политиктиг ажылды чорудары-биле партком (секретары Н. Кылын-оол) 15 агитаторну, 7 политинформаторну, 5 лекторну болгаш партком кежигүннерин быжыглаан. Олар бо хүннерде хүлээнген ажылдарын ак сеткилдиг күүседип турарлар.

«ЭЛЕГЕС» СОВХОЗТА

Таңды районда «Элегес» совхоз беш чылдың пиитпирлиг үшкү чылында 8550 гектар черге тараа культураларын тарыыр. Совхозтуң механизаторлары бир гектар черге онаалтыр 15 центнер чедир дүжүттү алырын хүлээнгеннер. Соруулга улуг. Ынчангаш механизаторларны салдынган соруулганы күүседиринче эвилелдеп, оларның ажылдаарынга таармычалыг байдалды тургузарын совхоз багай эвес тургускан.

Партия организациязы тараажылар ортузунга чорудар ажылдың планын тургускаш, ол ёзугаар ажылдап эгелээн. Агитаторлар, политинформаторлар, активчи коммунистер бо хүннерде Совет Эвилелинде болгаш даштыкыда болуушкуннардан аңгыда, республикада, районда болгаш совхозта байдалды тараажыларга чедиңгир таймыбырдап берип турарлар.

Социалистиг чарышты баштай түнээнинiң соонда, оон тиилекчилери илерээн. Мурнакчы механизаторлар Иван Колчин, Владимир Кыргыс, Хертек Хилиң-оол, Түлуш Белек-оол, Николай Подшивалов оларга шилчиир Кызыл туктарны, вымпелдерни ортектир шаңналдар-биле кады тывыскан. Оларга Күш-ажылчы алдарның тугун тураскаадып кодүргеп.

Совхозтуң парткому (секретары Д. Монгуш) ажыл-ишчилерниң ортузунга масса-политиктиг ажылды ам-даа күштелдирип чорудар дээш боттуг хемчеглерни ап турар.

Партшижи ИНФОРМАЦИЯ

НИИТИНИҢ КҮЖҮ-БИЛЕ

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эрткен чылдың июньда үндүрген доктаалын боттандырар дээш, Өвүрүң партия организациялары чамдык ажылдарны чорудуп, ол чугула ажыл-херекче бүгү хөй-ниитиниң кичээнгейин утландырган. Үстүнде адаанывыс чугула доктаалды Саглының болгаш Соңчурүң девискээринде канчаар боттандырып турарының дутайында ол үедэ Советтерниң күүсэмнарының даргалары В. С. Дагбын биле М. Д. Мижит-Доржу оларның илеткелдерин чоокта чаа СЭКП Өвүр райкомунуң бюрозунга дыңнап, чугаалаткан.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирериниң холбаштыр бо черлерде хөй-ниити организациялары элээн ажылдарны чорудуп турар. Кедээ Советтер чанында ол талазы-биле тускай комиссиялар бар, арагалаар, хөй-ниитиниң корум-чурумун үреэр кижилерниң үчёдүн кылып, тускай ажылды чоруткаашкынның түнелинде Саглыда арагалаар чорук эвээжээн.

Ынчалзажок Солчур кодээ Совединде бо талазы-биле ажыл ам-даа кошкак тургустунганындан, оон девискээринде арагачыларның саны эвээжевээн. Ол ажылга чамдык хөй-ниити, организацияларын, ылаңгыя удусчу дружина коллективтерин, эш-хуузунуң судтарын кошкак киириштирип турар. СЭКП райкомунуң бюрозунга ол-даа база өске-даа четпестерни демдеглээп, арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди улам күштелдирериниче партия, совет органнарның болгаш бүгү хөй-ниитиниң кичээнгейин уландырган.

КОММУНИСТЕРНИҢ ОТЧЕТТАРЫ

Сөөлгү үеде чер-черде парторганизациялар даандырган ажыл-херек дээш коммунистерниң харысалгаазын бедидер соруулга-биле оларның отчеттарын, дыңнадыгларын алырын калбаа-биле практикалап турар. Чоокта чаа Кавказ-Хем хөмүр-даш разрезиниң партия хуралынга коммунистер В. В. Еременко (даг участогунуң начальныгы), Л. И. Новиков (автотранспорт цехиниң начальныгы) оларның дыңнадыгларын алган. Олар колдуунда-ла ол коллективтерде техниканы ажыглап турарының, оларны озал-ондак чокка ажылдадырының болгаш бо чугула херекке коммунистерниң, ылаңгыя инженер-техниктиг ажылдакчыларның ролюнуң дугайын чугаалаанар.

Бо коммунистерниң харыылап турар участогунда болгаш цехинде техниканы озал-ондак чок ажыглаарының байдалы ниитизи-биле чүгээр эки дээрзин хуралга демдеглээн. Ынчалзажок чамдык инженер-техниктиг ажылдакчылар бо чугула херекке контрольду кошкадып турарын, коммунистер хуралга шүгүмчүлээш, четпестерни чайладырының оруктарын айыткан.

ДАЙЫНЧЫ АРГА-ШИНЭЭНИ БЕДИДЕР

ДЭЭШ

Партия документтилерин солуурун бистиң республикага бир дугаарында эгелээн Барыын-Хемчиктиң партия райкому партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээнин бедиделиринче, оларның бүгү ажыл-чорудулгазын улам экижидерингче угланган хемчеглерни күштелдирип турар. Ол соруулга-биле СЭКП райкомунуң бюрозунга Ак-Довуракта АТБ-ниң партия эге организациязының секретары В. Б. Петровтуң отчёдун дыңнаан. Ол коллективте бүдүрүлге чорудулгазынга партийжи удурутулганың күштелгенин, коммунистерниң идепкейинин бедээнин аңаа демдеглээн.

Мында хуралдар Устав ёзугаар эртип, ниитиларынын күүселдээпп коммунистерге информастап турарын чурумчуткан. Коллективте политинформаторлар, агитаторлар, пропагандистер ажылдарын чорудуп турарын, ажылдың планын, социалистиг чарыштың түнелдерин, ажыл-ишчилерниң ортузунга массә-политиктиг ажылды чоруд

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНГА АЛДАР!

Шиитпирлиг чылдың бирги кварталының тергиннери

Кыа-Хем районда «Октябрь 14 чылы» колхозтуң саанчыларының оргузунга калбарган социалистиг чарыштың мурнакчыларының бирээзи район Советиниң депутады Е. В. Куртугбай болган. Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Елена Викторовна бодунуң мурнунда улуг соруглаганы салган: саар инек бүргүзүнге онзаштыр чыда ийи муң литр чедир сүттү саап алыр. Ол беден эвес соруглаганы күүседир дээш, мурнакчы саанчы ай санында бодунуң планның онаалдазын оравчок ажырып келген.

Бодунга быжыглаан 33 инээнин бирээзинге онаштыр кышкы үеде безин бо мурнакчы саанчы бир хүнде-де 10 литр чедир сүттү саап ап келген. Амгы үеде ооң коргузүү улам бедрээн. Май 1-ни Елена Куртугбай бедик күш-ажылчы чедишкиплерлиг уткуп турар.

ЧУРУКТА: саанчы Елена Куртугбай.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Шылгарааан хойжулар

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	100 хойдан алган хураган
Дорму О. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	120
Эртине С. Д.	—«— —«—	—«— —«—	111
Чимит-оол С. Б.	—«— —«—	—«— —«—	110
Оскур С. Н-Х.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	109
Дажы-Намчал О. Ч.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	108
Настын-Дорму М. Б.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	107
Машпак К. Ч-Х.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Чөөн-Хемчик	105
Өктек-оол М. Б.	«Алдан-Маадыр» с-з	—«— —«—	105
Шыдыраа М. Д.	«Шекпээр» с-з	Барыын-Хемчик	105
Седен М. Ч.	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	105
Шыырапай К. Ш.	«Улуг-Хая» с-з	—«— —«—	104
Адыг-оол Х. А.	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	104
Баадаң Х. М.	«Мурнакчы» к-з	—«— —«—	102
Серен О. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	102
Очур-оол М. Ч.	«Чыраа-Бажы» с-з	Чөөн-Хемчик	102
Тойбу С. С-Д.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	101
Аяк-Хээ О. Д.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Чөөн-Хемчик	101
Мөдээ М. К-Х.	«Алдан-Маадыр» с-з	—«— —«—	101
Омчаа О. Л.	СЭКП-ниң XXII съездизи с-з	—«— —«—	101
Хапылак С. Ш.	—«— —«—	—«— —«—	101
Биче-оол С. Т.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	101
Шоюң-Нава С. Т.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	101
Дорму Т. Э.	—«— —«—	—«— —«—	101
Кенден К. Л.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Чөөн-Хемчик	100
Аяк-Хаа О.	«Алдан-Маадыр» с-з	—«— —«—	100
Чыртак-Хуна О. К.	—«— —«—	—«— —«—	100
Седен К. У.	«Чыраа-Бажы» с-з	—«— —«—	100
Чудуймаа С. Ч.	СЭКП-ниң XXII съездизи с-з	Чөөн-Хемчик	100
Төгүс-оол М. С.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	100
Чымба К. Т.	«Шекпээр» с-з	—«— —«—	100
Бопур-оол С. А.	—«— —«— с-з	—«— —«—	100
Шываан О. К.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	100
Саичы И. Д.	«Күш-ажылдың хостуу» с-з	Улуг-Хем	100
Сувандии М. Д.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	100
Серен Д. Д.	—«— —«—	—«— —«—	100

Дээре саанчылар

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	1 инектен саг-тан сүт (кг)
Долганина В. А.	«Көк-Тей» с-з	Кызыл хоорай/с	924
Курастикова З. А.	—«— —«—	—«—	900
Прокопьева Е. Р.	—«— —«—	—«—	864
Фенина Г. Ф.	ССРЭ-ниң 50 чылы с-з	Таңды	855
Иванова Ф. К.	—«— —«—	—«—	834
Тимшина М. П.	«Саян» с-з	Бии-Хем	823
Конобеевская Т. З.	«Көк-Тей» с-з	Кызыл хоорай/с	823
Реодько З. С.	ССРЭ-ниң 50 чылы с-з	Таңды	786
Корзун Г. Г.	—«— —«—	—«—	786
Бушуева Е. А.	—«— —«—	—«—	771
Семиранова Т. А.	—«— —«—	—«—	762
Тамара Оюн	—«— —«—	—«—	761
Алдын-кыс М. С.	СЭКП-ниң XXII съездизи с-з	Чөөн-Хемчик	742
Биче-Уруг О. С.	«Көк-Тей» с-з	Кызыл хоорай/с	727
Романова Л. Г.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	725
Ошлакова Н. Н.	«Россия» с-з	Таңды	721
Матина Т. И.	«Саян» с-з	Бии-Хем	719
Кочкина А. В.	«Кызыл тараачын» к-з	—«—	690
Корниенко Н. С.	—«— —«—	—«—	689
Торму Н. А.	ССРЭ-ниң 50 чылы с-з	Таңды	677
Хайдывай Г. И.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	673
Валентина Моңгуш	«Элегес» с-з	Таңды	668
Долзат К. А.	—«— —«—	—«—	664
Федорова Н. Н.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	654
Дажы С. Т.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	652
Иргит Н. П.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	650
Попова М. К.	—«— —«—	—«—	639
Моңгуш Ы. М.	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	635
Мария Оюн	Дуржулга станциязы	Таңды	633
Майя Оюн	«Элегес» с-з	—«—	628
Дюбина А. И.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	620
Седипей З. А.	—«— —«—	—«—	617
Чамбал А. В.	«Саян» с-з	—«—	614
Ондар Д. Д.	СЭКП-ниң XXII съездизи с-з	Чөөн-Хемчик	612
Васильева У. А.	«Элегес» с-з	Таңды	610

Хойжу бригадалар

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	100 хойдан алган хураган
Серен О. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	101
Шаравии Б. Д.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	98
Оттук М. Д.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	97
Кошкар-оол М. Ш.	«Октябрь 30 чылы» к-з	—«—	94
Алдын-оол С. С.	«Чаа орук» к-з	Эрзин	92
Моң А. Т.	«Мөрен» к-з	—«—	91
Маадыр Ы. С.	СЭКП-ниң XXII съездизи с-з	Чөөн-Хемчик	88
Чаш-оол М. С.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	88
Өлзей-оол Х. Ч.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	86
Чикей С. Н.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	85
Макай-оол М. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	85
Мактар В. Ч.	«Ак-Туруг» с-з	Улуг-Хем	85
Дамчан С. Д.	«Коммунизмче орук» к-з	Эрзин	85
Данзурун И. С.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	84
Машпак К. Ч-Х.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Чөөн-Хемчик	84
Базыр-оол А. И.	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	84
Дадар-оол Х. Ш.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	83
Чамзырай А. М.	«Тээли» с-з	—«—	83
Дамдын Л. Б.	«Мөрен» к-з	Эрзин	83
Өктек-оол М. Б.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	82
Моңдуп Д. Н.	Ленин аттыг к-з	Эрзин	82
Хорлуу В. С.	«Чаа-орук» к-з	—«—	82
Балчыт С. С.	«Ак-Эрик» к-з	Тес-Хем	81
Кончук О. М-Х.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	81
Норбу С. С.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	81

Хөй сүт алган фермалар

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	1 инектен саган сүт (кг).
Махмутов М. М.	ССРЭ-ниң 50 чылы с-з	Таңды	729
Пичугун Н. С.	«Көк-Тей» с-з	Кызыл хоорай/с	650
Бардинов В. И.	«Элегес» с-з	Таңды	623
Доронин Д. С.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	583
Шубин В. И.	«Саян» с-з	—«—	581
Мацепко А. П.	«Элегес» с-з	Таңды	517
Иванова Р. В.	«Кара-Хаак» с-з	Кызыл хоорай/с	469
Летуновская А. А.	ССРЭ-ниң 50 чылы с-з	Таңды	467
Смирнов В. А.	«Тинлелге» к-з	Каа-Хем	467
Чамыы О. М.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	466
Ооржак К. К.	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	465
Алдын-кыс М. Б-С.	СЭКП-ниң XXII съездизи с-з	Чөөн-Хемчик	460
Фогель Я. И.	«Саян» с-з	Бии-Хем	459
Рудаков Н. С.	Дуржулга станциязы	Таңды	450
Сувдуй В. М.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	440
Дурнова З. Г.	ССРЭ-ниң 50 чылы с-з	Таңды	434
Моңгуш Р. Б.	«Шекпээр» с-з	Барыын-Хемчик	425
Чалбаа Ш. Т.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	425
Күдер-оол И. Д.	«Большевик» с-з	Чөөн-Хемчик	416
Оюай-оол О. Д.	«Россия» с-з	Таңды	394
Ламанна Н. С.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	391
Щенов И. М.	«Саян» с-з	Бии-Хем	374
Моңгуш В. Э.	«Большевик» к-з	Барыын-Хемчик	365
Ойнаров Н. О.	«Барлык» с-з	—«—	363
Шайзат Т. И.	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	357
Сиирии Х. К.	«УТКА 25 чылы» с-з	—«—	354
Сагоян И. П.	«Революциянын чалбыжы» к-з	Таңды	352
Моңгуш К. К.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	350
Попков А. Г.	«Ленинчи орук» к-з	Каа-Хем	341
Дороиин К. С.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	335
Горбатов А. А.	«Коммунизмче орук» к-з	Каа- Хем	323
Шериг-оол М. К.	«Чыраа-Бажы» с-з	Чөөн-Хемчик	333
Натпит-оол К. Ч.	«Күш-ажылдың хостуу» с-з	Улуг-Хем	319
Ондар Оттуг-оол	«Тинлелге» с-з	Таңды	313
Кара-кыс О. К.	«Сүт-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	308
Кызыл-оол Х.	«Октябрь 14 чылы» к-з	Каа-Хем	304
Кара-оол А.	«Улуг-Хая» с-з	Улуг-Хем	297
Чалзып З. Д.	Жданов аттыг с-з	—«—	279
Шишигина П. Г.	«Хадыы» к-з	Бии-Хем	276

Хөй немелде деңзи алган бызаа ажаакчылары

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	Хонукта ортумак немелде деңзи (грамм).
Лыцалина И. С.	«Көк-Тей»	Кызыл хоорай/с	930
Никифорова М. П.	«Кызыл тук» с-з	Каа-Хем	900
Шабалина М. И.	«Көк-Тей» с-з	Кызыл хоорай/с	887
Болот А. Х.	ССРЭ-ниң 50 чылы с-з	Таңды	880
Михайлова М. С.	—«—	—«—	877
Гончарова М. Г.	«Саян» с-з	Бии-Хем	860
Светлана Оюн	«Революциянын чалбыжы» к-з	Таңды	835
Сизина П. Н.	«Саян» с-з	Бии-Хем	820
Чечекмаа М. Б.	«Тинлелге» с-з	Таңды	817
Агапова А. Г.	«Көк-Тей» с-з	Кызыл хоорай/с	808
Галина Ооржак	«Революциянын чалбыжы» к-з	Таңды	806
Черниговцева С. Г.	«Көк-Тей»	Кызыл хоорай/с	801
Савула А. Н.	«Революциянын чалбыжы» к-з	Таңды	775
Норбу В. И.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	772
Горилая А. И.	«Тинлелге» к-з	Каа-Хем	727
Фисенко А. М.	«Саян» с-з	Бии-Хем	710
Казанцева А. М.	«Өөк» с-з	—«—	710
Кыимскаяк С. О.	«Кызыл тараачын» к-з	—«—	708
Лыцалина И. С.	«Көк-Тей»	Кызыл хоорай/с	930
Никифорова М. П.	«Кызыл тук» с-з	Каа-Хем	900
Шабалина М. И.	«Көк-Тей» с-з	Кызыл хоорай/с	887
Болот А. Х.	ССРЭ-ниң 50 чылы с-з	Таңды	880
Михайлова М. С.	—«—	—«—	877
Гончарова М. Г.	«Саян» с-з	Бии-Хем	860
Светлана Оюн	«Революциянын чалбыжы» к-з	Таңды	835
Сизина П. Н.	«Саян» с-з	Бии-Хем	820
Чечекмаа М. Б.	«Тинлелге» с-з	Таңды	817
Агапова А. Г.	«Көк-Тей» с-з	Кызыл хоорай/с	808
Галина Ооржак	«Революциянын чалбыжы» к-з	Таңды	806
Черниговцева С. Г.	«Көк-Тей»	Кызыл хоорай/с	801
Савула А. Н.	«Революциянын чалбыжы» к-з	Таңды	775
Норбу В. И.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	772
Горилая А. И.	«Тинлелге» к-з	Каа-Хем	727
Фисенко А. М.	«Саян» с-з	Бии-Хем	710
Казанцева А. М.	«Өөк» с-з	—«—	710
Кыимскаяк С. О.	«Кызыл тараачын» к-з	—«—	708

Инек кадарчылары

Николай Кол	«Кызыл Тук» с-з	Каа-Хем	930
Шведов П. Д.	«Революциянын чалбыжы» к-з	Таңды	860
Тожу Б. А.	«Кызыл-Тук» с-з	Каа-Хем	763
Гавриил Уйнукай-оол	«Бурунгаар» с-з	—«—	756
Терешин В. И.	«Октябрь 14 чылы» к-з	—«—	750
Попова Е. А.	«Революциянын чалбыжы» к-з	Таңды	690
Даваалай И. К.	«Бурунгаар» с-з	Каа-Хем	661
Рябец В. В.	«Тинлелге» к-з	—«—	656
Кудрящев А. С.	Дуржулга станциязы	Таңды	613
Вдовин С. И.	—«—	—«—	613
Тушкан-оол Б. Х.	«Хадыы» к-з	Бии-Хем	503
Бабкин М. А.	Дуржулга станциязы	Таңды	535
Усков Н. М.	—«—	—«—	535
Вячеслав Долзат	«Тинлелге» к-з	Каа-Хем	524

Хаван ажаакчылары

Фамилиязы, ады адазының ады	Ажыл-агый	Район	Хонукта немелде деңзи (гр).
Бурнакова Ф. С.	«Октябрь 14 чылы» к-з	Каа-Хем	600
Яковлева В. И.	«Революциянын чалбыжы» к-з	Таңды	489
Макарова Е. А.	—«— —«—	—«—	460
Степанова И. Н.	—«— —«—	—«—	435
Логинов П. А.	«Ленинчи орук» к-з	Каа-Хем	405

Куш азыракчылары

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	1 дагаадан алган чуурга
Лыткина Л. Е.	«Көк-Тей» с-з	Кызыл хоорай/с	51
Абрамова Л. Х.	—«— —«—	—«—	51
Пономарева А. С.	—«— —«—	—«—	43
Бояркина Р. А.	—«— —«—	—«—	43

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМ

Улуг ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле тоску беш чыл планын күүседириниң шиитпирлиг чылының чедишкинниг болуру баштайгы күш-ажылчы базымдан — бирги кварталдың соруглаларының күүседезинден улуг хамаарыжыр. Көдээ ажыл-агый ажылакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга хей-аът кирген бистин малчыннарывыс болгаш саанчыларывыс — көдээнин бүгү ишчилери хүлээлгелерин багай эвес күүсеткенер. Оларның ачызында республика бирги кварталда күрүнеге сүт садарының планын 117 хуу, эътинин —115,3 хуу күүсеткен.

Республиканың колхозтары 1230 тонна сүт садар тургаш, оон 1500 центнерни хөйнү садып, план күүселдезин 112,2 хуу чедирген. Ылангыя Чөөн-Хемчикте «Искра», Таңдыда «Революциянын чалбыжы», Бии-Хемде «Кызыл тараачын» колхозтар чедишкинниг болган. А совхозтар сүт садар планын 118,9 хуу күүсеткен. «Большевик», «Тээли», «Барлык» совхозтар күрүне мурнунга алган планныг онаалдаларын 130-ден 172 хуу чедир күүсеткенер. Ынчангаш эрткен чылдын бо үезинге деннээрге, республика сүттү 8,6 хуу хөйнү күрүнеге киирген.

1972 чылдын баштайгы үш айларында сүт садарының планын он ажыл-агыйлар күүсетпээн турган болза, бо чылын ындыгларның саны чеди чедир кызырылган, а ындыг совхозтар 50 хуу эвээжээн. «Россия» совхоз 6,5 тонна, «Бурунгаар» — 3 тонна, «Бүрен» —200 килограмм сүттү планга чедир дужаап шыдаваан. Каа-Хем районда ниитизи-биле байдал чогумчалыг-даа болза, дөрт ажыл-агый онаалдазын күүсетпээн.

Республика эрткен чылдың бирги кварталында сатканындан барык-ла 200 хире тонна хөй эътти күрүнеге дужааган. Эът планын күүсетпээн ажыл-агыйлар чүгле дөрт, а эрткен чылын он ажыг турган. Мал семиртир «Тыва», «Совет Тыва», «Дон-Терезин» совхозтар эрткен чылдын бо үезинге ышкаш, бо чылын база-ла планынга чедир эът дужааваан. Оонбиле чергелештир чамдык ажыл-агыйлар күрүнеге күжү кошкак малдар дужаап турган.

Ийиги кварталдың планныг онаалдаларын күүседириниң темпизин баштайгызындан кошкатпаза чогуур. Көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының болгаш шынарының талазы-биле республика база районнар инспекцияларының ажылакчыларының күрүнеге садар продукциязының шынарывче сагыш салырын ам-даа күштелдирер, көдээнин бүгү ишчилери бар күрлавырларны, аргадуржулганы ажыглаар ужурлуг.

З. КҮЖҮГЕТ,
Тыва АССР-де көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының болгаш шынарының талазы-биле күрүне инспекциязының улуг экономизи.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

«РАДИО ЫЫТТАВАСТААН...»

Л. Кыргыстың бижээнин мындыг эгелиг шугумчүзелдинг чагаа бо чылдың апрель 7-де үнген «Шынга» парлаттынган. Эрзин районуун «Мөрен» колхозунуң төвүнде радио ыыттавайн турарын ында илередикен.

Тыва АССР-нин харылзаа эргелелиниин будурулге-техниктиг эргелелиниин улуг инженери В. Чуликовтуг редакцияга дыннатканы:

Электри шугуму шөйген чагыларның үрелгелиндеги суурнуң Мөрем кудумчузунуң чурттакчылары радиону дыцнавайн келген. Чүге дээрге радио удазының ол чагыларда катай шөйген деп, районда харылзаа белдириниң начальнигни эш Т. Кызыл-оолдуң биске берген бижиниже таныжыбрлаан. Электри дамчыдар шугуму колхозка хамааржып турар. Амгы үеде колхоз чагылар кылыр ыяштарны белеткеп эгелээн. Ынчангаш чоокку үеде радио шугуму ажылдап эгелээр.

ПАРТИЯГА ЙӨРЭЭЛ САЛЫП

Көрүлдеден демдеглелдер

Кызылдың өредилге черлерининг бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринин «Партия — бистин баштыңчывыс» деп темалыг чаңчыл болган көрүлдези 3 хүн дургузунда үргүлчүлээн.

Тываның улус ажыл-агыйының келир үеде кадрлары — башкылар, садыгчылар, эмчилер, тудугчулар, механизаторлар болгаш кодаа ажыл-агыйның өске-даа специалистери болур ооллар, кыстар уран талантызын хөгжүм-шин театрының сценазынга көргүзүп, бараалгатканнар.

Уран чүүлге салым-чаланныг кижилер чеже-даа хөй болза, оларга чогаадыкчы идиглиг мурнунагы чылдарга болгаш бөөрү чугула деп бодал бо-ла сагышка кирер болду.

Сургууллардың концерттеринде Коммунистиг партияга шынчы, бердинген чорук, улуг Төрээн чуртун алган-йөрээл, Владимир Ильич Ленинге ханы ынакшылын илередип көргүскен ыры-шуудук, танцы кайы хөй; программа бүрүзү, «Хлеб быжырыкчыларының танцызы» көрүкчүлерни баттыртып, хөй адыш часкаашкынарын чаалап алган.

Башкы училищелеринде ниитә ырның болгаш ыры ансамбльдери онзаланып, улуг үнелелди алган. Бо үеде башкы училищези концерт программазын уздып, уткалыларны кошкак номерлерни колдадыпкан. Кедээнин № 3 профтехучилищезининг улуг өвес программазында база-ла танцылар хөй болган, шүлүк номчукчулары-биле кошкак ажылдааны илереэн.

Тываның кодаа ажыл-агый техникуму бедик идеялыг концерт программазын көргүскен. Ынчалза-даа чогаадыкчы белгүмнернин бо өредилге чылында доктаамал ажылдаваанындан номерлериниң күүселдезя кошкак болган.

№ 35 профтехучилищенин болган политехникумнуң концерт программаларында үстүнде алаттынган четпестер колдап турар.

Өредилге черлериниге ёзулуг бот-тывынгыр уран чүүлдү сайзырадыр дизе, доктаамал ажылдазы чугула. Ол ышкаш танцы белгүмнеринде чугле үргүлер киржип турар, а ооң күүседикчилер көңгүс әвээл. Хылдыг хөгжүм, шин, уранчечен сөстүң белгүмнери көрүлдеге шуут киришпейн барганы улут четпес-тир.

Бот-тывынгыр уран чүүл идеологтуг ажылдың чүгүлә хевири, ол аныяк өскенниң политиктиг болгаш эстетиктиг кижилидилгезинге улуг салгарыны чедирер.

Бо чылдың көрүлдезининг четпестерин өредилге черлериниң удуртукчулары хандыр сайгарып көргеш, дараазында көрүлеге чаа хевирлиг, өскелерге демейлешпес концерт программаларын тургузар боор деп идегээр апаар.

Көрүлденин жюризи оон түңнелин үндүрген. Бирги черни Кызылдың пединституту алган, ийиги черде — башкы училищези, үшкү черни № 35 профтехучилище болгаш медицина училищези үлешкен.

Сергей БАИР,
уран чүүл училищезининг башкызы.

ЧУРУКТА: Кодаа ажыл-агый техникумунуң сургуулдары Таня Сат биле Таня Куулариның «Шолбаным сен» деп ырны күүседип турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ *кажа, чүү* БОЛУРУЛ?

МАЙ 1-ДЕ

Хооранның ажылчы чоннарының Май 1-инің байырлалынга тураскаатканы чыскаалы эртемнериң 10 шакта эгелээр. Культураның болгаш дыштанылганың парыгы 14 шакта ажыттынар, анаа янзы-бүрү оюннар, спортчу маргылдаалар болур. 14.00 шакта «Хүрөш» стадионунга «Шын» солунунуң шаңналы дээш тыва хүрешке 32 мөгенниң хүрежи эгелээр. Кежээкиниң 19.30 шакта хөгжүм-шин театрынга «Үнмээн» деп шин үнер. Культура бажыңнарыгга дыштанылга кежээлери 20.00 шактарда эгелээр.

МАЙ 2-ДЕ

Культураның болгаш дыштанылганың парыгынга ажылчы чонуң массалыг седгүүстээшкини, янзы-бүрү оюннар 10 шакта, Ногаан театрга боттувынгыр уран чүүл коллективтериниң концерти 15 шакта, Парктың шаңналы дээш баскетбол, бат кагарывың маргылдаазы 11 шакта спорт төлүүге эгелээр. «Хүрөш» стадионунга футбол талаазы-биле эш хуузунуң ужуражыгазы 16 шакта болур. Хөгжүм-шин театрынга 19.30 шакта «Үнмээн» деп шин үнер. Культура бажыңнарынга Май 1-ге тураскаатканы кежээлер 20 шакта эгелээр.

Кызылга

АПРЕЛЬ 29-ТА

Культураның болгаш дыштанылганың парыгынга хүндүскүнүң 12 шактан аттракционнар, чайганыштар, самолеттар болгаш оюн шөлдери ажылдап эгелээр. Ол ышкаш танцы шөлү 20 шакта ажыттынар.

АПРЕЛЬ 30-ДЕ

Политиктиг чырыдыышкын бажынынга Май 1-инің байырлалынга тураскаатканы найысыладың ажылчы чоннарының байырлыг хуралы 18.00 фессионал-техниктиг училищакта эгелээр. № 3 профтехучилищеге тайбыңның болгаш күш-ажылдың байырлалы деп темалыг кежээ 19.00 шакта эгелээр. Культураның болгаш дыштанылганың парыгынга аттракционнар, чайгы танцы шөлү доктаамал ажылдаар.

Хөрээйниң дыштанылга күн штабы.

Уруглар библиотеказында

Кызылда К. И. Чуковскийн аттыг уруглар библиотеказының номчукчулары неделяның кайы-даа хүннеринде хөй болур. Ылаңгыя воскресеньеде маңаа номчукчулар дыка хөй чыглыр. Угаанныг, шынчы өөнүк — ном уругларны библиотекада маңап турар, ынчангаш оларның ыңаар мурнун былаажып турарыдаа ол.

Уругларның бир чамдыызы бистиң улуг Төрээн чуртувустуң эрткен үезинден маадырлыг арыннарны, бир чамдыызы солун үжүралдарны, а өскелери дириг амытаннар орамында чүүлдерни сонуургап номчуксаар. Бичии номчукчуларывыстың хереглээн номнарын хандырар аргалар бисте бар.

Бирги классчы Лена Соловьева эрткен күскээр кыжын номчуттар кылдыр өөренип апкан дораан библиотекага келген. Кончуг хөй номну көрүп каапп, Лена аңгадай берген. Ол эң баштай эвээш сөстүг, хөй-ле чараш чуруктарлыг номнар шилип ап турган болза, ам А. Бартонуң, С. Маршактың дээш өске-даа чогаалчыларның номнарын ап номчуп турар апарган. Бо хүннерде библиотекаларда дыка хөй номчукчулар көөп, күзээни номнарны бижидип ап турарлар.

Бистиң библиотекавыста 6 чыл үзештир номчукчу болуп турар уруглар бар. Ылаңгыя Оля Еремчук, Ира Голикова, Вадим Яковленко, Надя Бекасова оларар эң идепкейлиг номчукчулар. Ылаңгыя Надя Бекасова Владимир Ильич Ленин дугайында номнарны болгаш тоолларны хөйүү ап, номчуп турар. Слава Ооржак хамааты дайының болгаш Ада-чуртуң Улуг дайынының маадырларының дугайында номнарын ап номчуп турар. Ол темаңың номнарын Слава план бөлүгээр номчуп турар, чижээ, Л. Кассиль «Сээң хамгалакчыларың», А. Лиханов «Командирниң алдын селемезин», «Өлүм чок сигналчы» дээш оон-даа өске.

Н. ПРОКОВЧУК,
библиотекарь.

„Челээш“ тиилээн

Эрзиниң Культура бажыңынга агитбригадаларның көрүлдези эрткен. Анаа 66 кижи составтыг беш коллектив киржип, янзы-бүрү жанрлыг оюннарны көргүскөн.

«Коммунизмче орук» колхозтуң «Челээш» деп агитбригадазы (удуртукчузу Чыргал-оол Доржу) уран-чечен дениели болгаш идейлиг утказы бедик программаны тургускаш, көрүлдеге бирги черни алган болгаш СӨКП райкомунуң база райкүүскомнуң Хүндүлел бижии-биле шаңналган. Ийиги черни «Чаа орук» коляозтуң «Тарлашкын» агитбригадазы алган.

Эң эки ойнаазы дээш, агитбригадаларның киржикчилери — 20 кижиниң өртектиг белектер-биле шаңналган.

Ам бүгү агитбригадалар колхозтарның малчыннарынга болгаш хову туралгаларынга концерт көргүзүүри-биле үнүпкен.

С. ЧАЖЫН-ООЛ.

Ленинградтың Бичө опера болгаш балет театрының сценазынга «Клитеместра» деп балеттиң баштайгы көргүүзү болган. Ол балет Христоф В. Глюктуң «Ифигения» деөр операзынга ийиги көргүүзү кылдыр кирип турар. Ол шинин сураглыг совет танцычы, ол-ла театрның солиси, Делегей конкурузунуң болгаш Парижтиң танцы академиязының лауреады Никита Долгушиниң тургускан «Клитеместра» деп биледиинден көргүүзүү.

ЧУРУКТА: Христоф В. Глюктуң музыказынга Никита Долгушиниң Ленинградтың Бичө опера болгаш балет театрынга тургускаңы «Клитеместра» деп биледиинден көргүүзүү.

В. БАРАНОВСКИЙНИҢ фотозу.

Улуг-Хемге чораан...

Чоокта чаа Чадананың улусчу театрының артистери Улуг-Хем районга оюн көргүзүп чораан, чана берген. Олар конга В. Кок-оолдуң болгаш С. Пюрбюнүң «Найырал» деп шимэнин көргүскүлээн. Шимнин тургузукчу-режиссёру Зоя Монгуш, а музыказын Маадыр-оол Борбаанды бижээн. Чуруктузу — Михаил Чульдум.

Бо шинээн Бай-Тайга, Барыын-Хемчик болгаш Чөөш-Хемчик районнарның көрүкчүлери шагда-ла көрүп каапкан. Көрүкчүлер артистер Борис Диспей, Константин Тамдын болгаш Борис Байыр оларның ойнаарын онза сонуургаан.

(Бистиң корр.).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 29-ТА
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10 — Өөнүг телекөргүзүг. Школачыларга. «Будильник». 12.40 — «Төрелдешкен хоорайларның делегей хүнү». 13.10— Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Хоочун мастериң чагыы». 1-ги серия. 14.15 — Өөнүг телекөргүзүг. «Кино аян-чоруктарының клуу». 15.15 — «Совет Армиязың болгаш Флоттуң дайынчыларынга». 15.45 — Өөнүг телекөргүзүг. «Музыкалыг киоск». 16.25—Өөнүг телекөргүзүг. Хөй серилиг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Улуг чаартылга». 1-ги серия. 17.30—«Үе». Информастыг программа. 18.00— Хоккей талаазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА—СКА (Ленинград). В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

20.15 — «Челээш». Дамчыдылга. 20.45 — Телефильм. 20.55—«Майның бири, экии!». Дамчыдылга. 21.25 — «Чечен биле Белекмаа». Хөгжүм-шин театрының шимэн.

МОСКВАДАН

23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.30 — 00.30 — «Эрткен чылдарның киноселестералары. «Мисс Менд» Уран-чечен фильм. 3-кү серия.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Петерс» 9.30, 11.25, 13.30, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Көрүнчүк» 15.00, 16.45, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ээй, Ирохаі» 11.30, 13.15, «Чүү-даа дишкей-лер-ле» 15.00, 18.40, «Тарымал тоорулар» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Отчуганнар» 9.00, 11.00, 13.00, 15.00, «Айрик» 17.00, 18.50, 20.40 шактарда

УС-КУШКАШ УЯЗЫ

(Рассказ)

КУСКЭЭР кыжын хар чаапкан. Ачавыс хөй малын сүрүп алган, быштагдыва үне берген. Акыларывыс ынаалап чоруй баргап. Аваавыстың чанынга дангаар бичии уруглар арткан бис. Эзи күзетге кежээлерде кылыр чүве бар эвес, аваавыс одуп дыызыладыр одап ортаан, тоолдаар, тывызыктаар. Бир-ле катап ол:

Кергиекке кутқан ышкаш,
Кезек талга аскан ышкаш,
Бопуякка кутқан ышкаш,
Борбак талга аскан ышкаш деп тывызык ымрга, оны чаптаан, каттыржып, өг иштинде борбак-сарбак чүвелерни дөгере адаан, чадажы бээривиске, аваавыс алдээртинг: «Мынчаагы арыгга көрген чүвевис ааң» — деп сагындырды. Мен: «Аа, ус-кушкаш уязыбе?» — деп, ам-на сактып келдим.

Бистиң черге Ак-Кодан деп кижи турган. Бир-ле катап бола хөлүйтү чортуп келди. «Эзер чазадыр хадын кезип алыйн, баллынар берикер» — деэш, чөпшээрел-даа маңаайын, каштыгаа ыяш чарар черге чыткан ачамның чидиг балдызын алган, шаап ынай болган. Ур-даа болбаанда, аалывыс мурнунда судак үүнда оон ужурган ыяжының тизигрээн даажы арга-арыгга чангыланы берди. Эрес-оол, Конгар-оол суглар ынаар салчыпла калдывыс.

Ус-кушкаш уязы турган хадыныывыс көк дээр дег кыламаның кырында чанчара дүжүпкен чыдыр. Баштарывыс халайтып, карактарывыс мөңгүйүтүкен, ыыт чок көрүп тур бис. Ус-кушкаш уязын бир мөзүр будук салбаразартыр базып алган чыдыр. Сеткил кадыг кижилер бойдусту чарашсынар деп чүүү билир: Ак-Кодан хадыңның чоон черин одуруп алган чоруй барган болду.

Ус-кушкаштың уязын каныг алган, холга тудуп көрдүвүс. Аксы ыяш хумуң эмискин ышкаш болур чүве чорду, ында «үне калбаң . кире калбаны» база бар, яштын бакылап көөрүвүске, янзы-бүрү өңнүг чүглер-биле «хээлеп» алган, бир-ле тоолда орду ишти-биле демей!

«Кууларган Хемчиивисте кушкаш оглу кээргенчиг» деп аваавыстың ырлап олурганын сактып келгеш, хадыңче үнгеш, оон дош кырындыва ээккен будуунуң ужунга ус-кушкаш уязын баглап каапп, чана бергивис.

Бир чыл эрткенде, дуңмаларым-биле балыктап чораан күзээвистиң дужунда судакка бардывыс. Камгалап каанывыс ус-кушкаш уязы хадыңында хевээр тур. Эргек бажы ышкаш, хензиг бора кушкаш суг кырының имилээн хүлүктерин чемнеп-чемнеп, бопутур ак уязының карак ышкаш үдүндүве караш кылдыр кире халыырга, чинге будук селеп лиди. Ус-кушкаш уязында оолларын азырап, ажаанзырап турар-дыр деп биздивис. Чайгы сырындан хадыңның бүрүлери сылдыражып, хүнге кыланнаштылы. Чинге будуктуң ужунда ус-кушкаштын ак көгээржик дег чаптанчыг уязы база чайганып тур. Бойдус оон оолларын өпейлеп турары ол-дур.

Бис база бойдустуң ус-кушкаш ышкаш ураң-шевер, угаанныг уруглары-ла болгай бис. Чаптанчыг чараштарның уязын камгалап каанывыска сагыжывыс аажок-ла өөрү.

Куулэр ЧЕРЛИК-ООЛ.

ШЫДЫРААЧЫҢА БУЯЧ

Олимпиада

Шыдырааның бодалгалары болгаш этюдтары, чечен чогаалдың маадырларының овур-хевирлери ышкаш, ханы уткалыг. Шыдырааа бодалгаларының чогаалдары аңаа сонуургалдыларга болгаш ынакларга кончуг үнелиг. Делегейниң алдарлыг чоравн шыдыраачылары Ласкерниң, Ретинин, Троицкийниң болгаш Лайтаның угаая-бодалдары шыдыраада сиңген. Тос болгаш он вектерде безин ойнап турган шыдыраачыларның бодалгаларының чогаалдары бистиң үеге чедир дамчып келген.

Бистиң республиканың шыдыраа федерациязы «Шын» солунну дамчыштыр «Шыдыраа төөгүзү» деп олимпиаданы чорударын дугурушкан. Оон кол соруглазы — шыдыраанны чон ортузунга иештередип, ону массалыг болдурары болгаш ол спорттуң төөгүзүн өөренири болур.

Олимпиадага ийи, үш болгаш оон-даа хөй көштеп мат кагар бодалгаларны болгаш ынзы-бүрү этюдтарны киирер. Солунга парлаттыкар бодалгаларны шуптуузун шын тыпкан шыдыраачы бо чылдың сентябрьда болур Бүгү-авилеллиң XI шыдыраа төөгүзүнүң олимпиадазынга киржир эргени чедип алыр. Бодалгалар солунга парлаттынарга, оон харыызын он дөрт хонук иштинде чорудуп болур силер.

Ынчангаш олимпиаданың бирги онаалдазы — ийи көштен мат кагар бо ийи бодалгаларны парладывыс.

Н. ШИШИГИН,
республиканың шыдыраа федерациязының даргазы.

Диаграмма №1

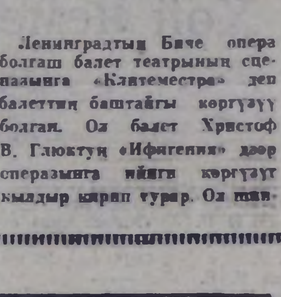

Диаграмма №2

Шыдыраа школазының үндезилекчизи

Шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдааларга бистиң чурттан бир-ле дугаарында Михаил Иванович Чигорин киржип эгелээн. Ол XIX векпиң 70 чылдарының ортаа үезинден эгелээш, Потербурггуң маргылдааларынга коскү черни ээлеп турган болгаш удавааннда Европаның шылгаракчай шыдыраачылары-биле демисежип эгелээн.

1888 чылда Гавананың шыдыраа клуву делегей чемпионну В. Стейницке эң-не шыпырак дээш шыдыраачыдан шилип алган, ооң-биле маргылдаа чорударын сүмелээргө, ол бичии-даа чайгылышкын чокка Чигорининг адаан. 1889 болган 1892 чылдарда оларның аразынга делегейниң бирги черн дээш болган маргылдаларга чемнион болдунун адып улуг берүдээпкинбиле камгалап алган. Ооңгу ужуражыгазында В. Стейниц харын-даа уттуруп аар часкан. 1890—1891 чылдарда ол ийи шыдыраачы телетраф дамчыштыр ийи салыг ойнаннар. Ынчан М. Чигорин В. Стейницти бүзүрелдин-биле удуп алган.

Бо ийи улуг шыдыраачының аразында болган оюн бүрүзү-ле шыдыраа өөредиинге үндезиледдег болуп турган. Чигорин Стейництиң үлүгүрлеп барымдаа чок «дүрүмнериге» удурланмышаан, эрткен, дуутай бодалдыг орнунга тодаргай сайгарылганың ураң аргазын, мергежилип шиңээдип алырынче кыйгырып чораан. «Тургустунуң келген байдал бүрүзүнде-ле эң-не ажыктыг көшту тывары, ону таарыштырып каттыштырарын билири дээрге-ле — бодап алган бодалдың боттапырының башкарыкчы күжү болур болгаш ол кандыг-даа дүрүмден артык иликпе, ааы харыңдаа шыдыраа оюнунуң кара чаңгыс кол аргазы болур» — деп. Чигорин бижээн.

1889 чылда Нью-Йоркка, 1895 чылда Гастингске, 1896 чылда Будапештиге болгаш 1903 чылда Венага болгулаан улустар аразынга маргылдаларынга М. Чигорин улуг спортчу болгаш чогаадыкты чедиишкинчиг болган. Шылгаракчай мастер болгаш теоретик болурундан ыңгыда, ол шыдыраа клубтарын организастап, солуннарга болгаш журналдарга шыдыраа бүлүңнарын ажыдып, баштайгы Бүгү-россияның чемпионаттарын удуртуп келген.

Н. ЛИНДЕР.
(«Спорт» деп календарьдан).

Аъттаныпкан

МАР-ның Баян-Үлегий аймааның спорт организациязының чалаакын сүзүүр Тыва АССР-киң болук шыдыраачылары Үлегий хоорайже чорупкан. Олар аймактың шырак шыдыраачылары-биле эш тургузуңуң ужуражыгазынга киримдер. Тыва АССР-ниң командазының составында гр улустан республика чемпиону Николай Шишигин, бирги разрядчылар Монгуш Адыг-оол, Кан-оол Саян, хереэженнерден республика чемпиону Лариса Пономарева, ийиги разрядчы Зимаида Ооржак олар кирип турар.

(Бистиң корр.).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизининг 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи аймыраа киллизининг 37-13, культураа киллизининг 23-54, кодаа ажыл-агый киллизининг 21-47, үлетпүр киллизининг 22-64, чагаа киллизининг 41-27, информация база совет тургузуг киллизининг 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн баргавза 32-75 телефонче полгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1237.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиннин Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелединиң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчуу бажың № 1). ТС—00598.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнелеп эдилгенден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ч. АПРЕЛЬ 30 ОНЕДЕЛЬНИК. № 102 (9178). Өртээ 2 коп.

Тайбың, демократия болгаш социализм күштериниң чөленгижи—бистиң улуг Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели быжыгып, чечектелип турзун!

(СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНИҢ 1973 ЧЫЛДЫН МАЙ БИРГЕ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМНИҢ ЛЕНИНЧИ УГЛАНЫЫШКЫНЫ-БИЛЕ

1973 чылдың апрель 26—27-де СЭКП Төп Комитединиң Пленуму болуп эртти.

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның делегейге ажыл-чорудулгазының дугайында эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң Пленум дыңнап чугаалашкан. Бүгү делегейге быжыг тайбыңны хандырып, коммунизмни тургузуп турар совет улустуң идегедиг айыыл чок чоруун хандырар талазы-биле Политбюроның кылган ажылын бүрүн болгаш долуузу-биле чүүлдүгүзүүн көргөн доктаалды Пленум бир үн-биле хүлээп алган. Пленумуның киржикчилериниң чугааларында болгаш оок доктаалында ол сорулгаларны шиитпирлээриниге эш Л. И. Брежневтиң бодунуң киирген улуг салыышкынын демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының илеткелинде делегей байдалын анализтээни-биле бүрүн чөпшээрежип турарын Пленум илереткен болгаш СЭКП-ниң делегейге ажыл-чорудулгазының талазы-биле ында айыткан сорулгаларның үениң байдалынга чогумчалыын демдеглээн.

Коммунистиг партияның удурткылгазы-биле совет улус СЭКП-ниң XXIV съездизиниң соонда коммунистиг тургузуушкунга, социалистиг Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш кажгалал күчүзүн, оок делегей талазы-биле турушкун, делегей хөгжүдезинге саадарын быжыглаар талазы-биле чаа-чаа кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алган.

Бистиң партиявыс бодунуң XXIV съездизинге улустар аразының харылзаалардың эки-кидериниң, тайбыңны быжыглаарының тодаргай болгаш реалистиг программазын ажылдап ылган. Тайбыңның совет программазы деп чер болганда ынчаар адап турар ол программаны улустар изии-биле утпаан, хөй чурттарның чазактары ону удуу-биле сонуургаан. Бистиң социалистиг нүрүневистиң тайбыңга ынакшылдыг болгаш оок-биле кады бодунуң шынары-биле революсчу, ажылчы чон массаларның амыдыралчы эрге-ажыктарын илергейвээн турар политиказының дугайында улуг Ленинниң чагыгларын бүгү даштыкы политиказынга удуртууга болдурбушаан, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның Политбюрозу улуг ажылды чоруткан.

Совет күрүнениң күчүлүг шүүлгезинге болгаш - аңдарынга, бүгү улустуң деткимчезинге даянып турар СЭКП-ниң идепкейлиг, инициативтиг даштыкы политиказы делегей байдалынга боттуг бурунгаарлаашкыннарга идигни берип турар. Быжыг тайбың болгаш улустар аразының кады ажылдамчылгазы дээш бистиң демисеймисти моон соңгааргы перспективаларын болгаш сорулгаларын Пленум тодаргайлаан. Доктаавда чугаалазы болза: «СЭКП-НИҢ XXIV СЪЕЗДИЗИНИҢ АЙЫТКАН ДАШТЫКЫГ ПОЛИТИКТИГ УГЛАНЫЫШКЫНЫҢ МООН СОҢГААР-ДАА ЧАЙГЫЛЫШ ЧОККА БОТТАНДЫРАРЫН, БО ПЛЕНУМГА ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ИЛЕТКЕЛИНИҢ КОЛ БОДАЛДАРЫН БОЛГАШ КЫЛГАН ТҮҢНЕЛДЕРИН УДУРТУЛЫГА БОЛДУРГАШ, ТАЙБЫҢНЫҢ ПРОГРАММАЗЫН АМЫДЫРАЛГА БҮРҮН БОТТАНДЫРАРЫ ДЭЭШ ДЕМИСЕЖИРИН, ДЕЛЕГЕЙ БАЙДАЛЫНГА ЧЕДИП АЛДЫНГАН ТААРЫМЧАЛЫГ ӨСКЕРЛИИШКИННЕРНИҢ ЧАЙГЫЛЫШ ЧОК БЫЖЫГ ТУРАРЫН ЧЕДИП АЛЫРЫН ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ ПОЛИТБЮРОГА ДААСКАН».

СЭКП-ниң даштыкы политиказының ажыл-чорудулгазының эң чугула угланыышкыны — делегейге социализминиң туружун быжыглаары, социалистиг чурттар-биле бүгү талазыг кады ажылдажынганы хөгжүдеми дээш демисел болур. СЭКП-ниң болгаш социалистиг дөл каттыштырылгазының аңы-дуңмалышкы партияларының кайызының-даа күжениишкиннери-биле аңы-дуңмалышкы чурттарның күчүзүү болгаш чаңгыс эви, делегей эрыкозынга боттуг өскерииишкиннерниң болурунга шиитпирлиг рольду ойнап турар оларның политиказының дугуржулгалыг политиказының салдары улгаткан деп. Венгрияның «Мадьяр немзет» солуну бижээн. Пленумнуң хүлээп алган доктаалында демдеглеп турарын ёзугаар алырга, СЭКП социалистиг күрүнелерни улам сырый каттыштырарынга, олар-биле бүгү талалыг акы-луцма харылзааларны быжыглап, калбартырынга эргежок чугула бүтү чүүлдерни хынар деп, болгар «Работническо дело» солун демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Политбюрозуның бүгү делегейге бижыг тайбыңны болгаш совет улуска идегелдиг айыыл чок чорукту хандырар талазы-биле кылган ажылынче база ол сорулгаларны шиитпирлээринге Л. И. Брежневтиң киирген хүүда улуг-хуузунче кичээнгей угландырыгаш, Берлинниң «Нойес Дойчланд» солуну Пленумнуң докгаалын тайылбырлаан. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткан даштыкы-политиктиг угланыышкының моон соңгаарда чайгылыш чок боттандырарын, тайбыңның программазын амыдыралга бүрүн боттандырары дээш демисежирин, делегей байдалынга чедип алдынган таарымчалыг өскерлиишкиннерниң чайгылыш чок болган турарын чедип алырын Пленум Политбюрога даасқан деп, солун айыткан.

Даймнаырак, реаксылыг бөлүктерниң кандыг-даа чимсенишкиннерин ойтур шаварынга Совет Эвилелиниң шиитпирлиин Пленум база катап бадыткаан деп, солуннар айыткан. Вьетнамның маадырлыг улузу-биле совет улустуң чаңгыс эп-сеткилдиин Пленум бадыткаан деп, Италияның «Унита» солуну аңаа холбаштыр демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң түңнелдерин бүгү совет улус чүректиң хавыырыңдан чүүлдүг деп үнелеп, деткип турар.

(СЭТА).

ТЫВАНЫҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИ БАЙЫРЛАЛДЫ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИННИГ УТКУП ТУР

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннары инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаанчылары, бүгү совет кижилер-биле бир демей, улуг кедүргүшкүн-биле ажылдап турарлар. Комбинаттың цехтериниң, туспу ажыл-ишчилериниң аразында социалистиг чарыш калбарган, оок түңнелдерни үргүлчү үндүрүп, мурнакчыларны плередип, оларның дружулгазын нептередир дүрүм болган.

Комбинадтың гидрометаллургия цеги — бүдүрүлгениң кол черлериниң бирээзи. Ында база-да мурнакчыларның саны улам көвүдеп турар. Ол цехте социалистиг чарыштың бирги одуруунда СЭКП кежигүнүне кавдидат, бешки черениң ашаратчыгы Даш-оол Ондарович Лопсан чоруп турарларның бирээзи. Ол бодуунуң профессиязын шык шиңгээдип алган, эш-өөрүнге эптиг эдилек ишчи. Чоокта чаа өөрү-биле кады бодуунуң хуузда бедиткен социалистиг хүлээлгезинге ол алгаш, ам ону күүседир дээш кызымнаай ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Даш-оол Лопсаның түскай шүүлде дерилгелерни хайгаарап, бодуунуң эдилээн эртиирин турары.

В. ХУДЯШЕВТИҢ фотозу.

Кызыл туктуг ферма

Тосну беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхоттуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының комсомолчулары болгаш аныяктары планныг онаалданы болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседир дээш чыл эгезинден бээр кызымак ажылдап турарлар. Социалистиг чарышты дөмүтиг организастап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, инектериниң ажаалда, чемгерилгезин экижидер боттуг хемчегларни алган түңнелинде бо чылдың бирги кварталында эки көргүзүглерлиг болган.

Кварталда күрүнеге 360 центнер сүт садар турган. Сүт саалдазы көвүдээнинден бир муң центнер чедирип, планныг онаалдазын 179 хуу күүседкен. Бо ферма республиканың, комсомолчу-аныяктарның сүт-бараан фермаларының аразында социалистиг чарыжынга эрткен кварталда тиилекчи болган. Коллективке ВЛКСМ Тыва обкомунуң шилчпир Кызыл тугун тывыскан.

Сүт саалдазын көвүдедирип болгаш күрүнеге сүт садарының планын чедиишкинниг күүседиринге ферманың саавчылары Ыыра Мандыт, Салчак Севилбаа, Караш Сайны, Роза Биичей болгаш өскелердиң биче эвес үлүгүн кииргеннер.

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май Бирге күш-ажылчы чедиишкиннердиг ужуражыр дээш коллектив кежигүннери кызымак ажылдаан. Одар апрельдың сүт саар болгаш күрүнеге садар даалгазын хуусаа бетинде күүседкеш, ажыл уеде май айның түүнүнге киириштир ажылдап турарлар.

Х. БИЧЕ-ООЛ.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭННЕР

Төөгүлүг тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының күрүне планын хуусаа бетинде ажыр күүседир дээш демисел чер болганда калбарган. Планны база алдынган бедиткен социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиннинг боттандырар дээш калбарган ол шимчээшкинге Май мурнунуң социалистиг чарыжы улуг илигни берген. Май байырлалынга үткүштүр алган хүлээлгелериниң чедиишкиннинг күүсеттингенин түс-түс коллективтер бо хүнерде Төрээн чуртка рапорттап турар.

Кызылдың түүйбу заводунуң коллективи найысылалдың өске бүдүрүлгелери-биле бир демей бедиткен хүлээлгени алган турган. Оок чедиишкиннинг күүсеттингенин апрель айның 19-та СЭКП хоорком-унга болгаш хооркүүскомга айыткадывыс. Бистин коллективтин ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының бо чылдың баштайгы айындан эгелээш хайныышкынныг ажылдап турарын демдеглээр херек. Продукция бүдүрелиниң ай планнарны доктаамал ажыр күүсеттинип келген. Дөрт айларның планы ниити продукция бүдүрелиниң болгаш сайгарылганың талазы-биле чартык ай бурунгаар күүсеттинген.

Эрткен чылдың ол үеэн-биле деннээрге 418 муң кезек түүйбүнү хойну бүдүрүп үндүрген, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 8,9 хуу өскен. Продукция сайгарылгазы 16 муң рубльге ковүдээн.

Түс-түс бригаларның аразында калбарган социалистиг чарышка эштер П. Черепанов, И. Багров оларга удурткан бригалалар эң эки түңнелдерни чедип ап турар. Чижээлээрге, И. Багровтуң бригадазы беш айларның планын апрель 15-те азы бүдүн чартык ай бурунгаар чедиишкиннинг күүсеткен. И. Черепановтуң бригадазының кежигүннери дөрт айларның бүргүзүнде пландан ажыр 331 муң чиг түүйбүнү бүдүргеп. Бисте мурнакчылар-ла хей. Ажылчыннар эштер Н. Оленин, П. Шайбин, Н. Мамышева, А. Медьчаков болгаш оон-даа өскелерниң кызымаккай күш-ажылының ачызында Майга турасказаткан бедиткен хүлээлге ажыр күүсеттингеп.

Кызылдың түүйбу заводунуң ажылчыннары 1973 чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш моон соңгаар-даа күжениишкиннинг ажылдаарлар.

С. КРАСНОПЕРОВ, заводтуң директору.

Төлептиг үлүг

«Востоксантехмонтаж» трестиң механизастаттынган кежүр чоруур колониязының ажыл-ишчилери Делегейниң улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май 1-ге турасказаткан социалистиг чарыжынга ыдепкейлиг киржип, байырлалды күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан.

Социалистиг чарышты бригадалар, түс-түс кижилер аразында эки организастаалының түңнелинде коллектив эрткен дөрт айларның тудуг-монтаж ажылдарының планын 110,1 хуу күүсеткен. Од үениң дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5 хуу өскен.

Бригадалар аразынга калбарган социалистиг чарышка СЭКП кежигүнүнге кандидат В. Шпагинниң удурткан бригадазының ажылчыннары тиилекчи болган.

Сергей Коневтиң удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазының ажыл-ишчилери хоочуннардан дудак чок ажылдап, апрель айның графигин оранчок мурнай берген. Бригада бо хүннерде республика найысылалының № 12 кварталында 64 ак-бүле чурттаар бажыңның тудуг-монтаж ажылдарын кылып турар.

Белек

Кызылдың чер ажылы кылыр тудуг эргелелиниң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының бирги кварталында эки түңнелдерни чедип алган. Коллектив керээ ёзугаар 310 муң рубльдиг ажылын кылып чорудар хүлээлгезин 435 муң рубль чедирип, планын 140,3 хуу күүсеткен. Эргелел бодунуң күжү-биле кылыр хүлээлгезин 107,8 хуута боттандырган, 2 муң рубльдиң арыг орулгазын алган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедидерииниң талазы-биле планын 111,3 хуу боттандыртан.

* * *

Эки звено

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Барыын-Хемчиктиң хөвү ажылдакчылары Май 1-ге күш-ажылчы белектерни соңгоп. Районда ниитизи-биле 1937 гектар тараа толуп суттарган. Ол талазы-биле «Большевик» колхоз биле «Барлык» совхоз мурнуку одуругда чоруп турар. Ол совхозта хоочун суттарымчы Х. Шыдыраага удурткан звено байырлал хүнүнге чедир 140 гектарны суттарып, тиилекчилерге саналган.

Районуң колхозу болгаш совхозтары кызыл-тас чаштырылгазынче киргеп. Бо хүнерге чедир ниитизи-биле 1417 гектар тараа культураларын, оон ниитизинде 983 гектар кызылтасты чаштырган.

ТАЙБЫҢНЫҢ ТУГУНУН АДАА-БИЛЕ

Делегейниң бүгү хөй-ниитизи болгаш парлалгазы СЭКП ТК-ниң Пленумунуң түңнелдериниче кол кичээнгейин салып турар. «Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ниң делегейге ажыл-чорудулгазының дугайында» ук Пленумуның докгаалын парлалга бирги ажыл-ишчилерлиг кылдыр бүрүнү-биле парлап, азы тайылбырлап турар.

СЭКП ТК-ниң бижыг тайбыңны хандырар талазы-биле кылган ажылын Пленум бүрүн болгаш долузу-биле чүүлдүг деп көргөн дээрзин парлалга демдеглеп турар. Совет күрүнениң күчүлүг күжүнге болгаш ат-алдарынга, бүгү совет улустуң деткимчезинге даянып турар СЭКП-ниң делегейге идепкейлиг болгаш инициативтиг политиказы делегей байдалында бижыг туруштуг депшилгеге дуза чедирип турар деп чүге демдеглеттинип турар. Ол сорулгаларны шиитпирлээрииге Л. И. Брежневтиң хууда улуг улуг-хуузуну киргенин парлалга айтып турар. «СЭКП ТК-ниң Пленуму Политбюрочуң делегейге тайбыңны быжыглаар талазы-биле ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле деткээш, ол сорулганы шиитпирлээринге Леонид Ильич Брежневтиң киирген улуг улуг-хуузун айыткаш»—деп, Англияның «Морнинг стар» солуну бижээн.

Хей-хей солуннар социалистиг дем каттыштырылгазының күчүзүнүң болгаш чаңгыс эвиниң улам быжыгканын демдеглээн. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң соонда эрткен үйи чылда социализминиң аңы-дуңма чурттарының туруштары, оларның бузулбас чаңгыс эвиниң улам быжыккан, улустар аразының болуушкуннарынга оларның дугуржулгалыг политиказының салдары улгаткан деп. Венгрияның «Мадьяр немзет» солуну бижээн. Пленумнуң хүлээп алган докгаалында демдеглеп турарын ёзугаар алырга, СЭКП социалистиг күрүнелерни улам сырый каттыштырарынга, олар-биле бүгү талалыг акы-луцма харылзааларны быжыглап, калбартырынга эргежок чугула бүтү чүүлдерни хынар деп, болгар «Работническо дело» солун демдеглээн.

СЭКП ТК-ниң Политбюрозуның бүгү делегейге бижыг тайбыңны болгаш совет улуска идегелдиг айыыл чок чорукту хандырар талазы-биле кылган ажылынче база ол сорулгаларны шиитпирлээринге Л. И. Брежневтиң киирген хүүда улуг-хуузуне кичээнгей угландырыгаш, Берлинниң «Нойес Дойчланд» солуну Пленумнуң докгаалын тайылбырлаан. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткан даштыкы-политиктиг угланыышкының моон соңгаарда чайгылыш чок боттандырарын, тайбыңның программазын амыдыралга бүрүн боттандырары дээш демисежирин, делегей байдалынга чедип алдынган таарымчалыг өскерлиишкиннерниң чайгылыш чок болган турарын чедип алырын Пленум Политбюрога даасқан деп, солун айыткан.

Даймнаырак, реаксылыг бөлүктерниң кандыг-даа чимсенишкиннерин ойтур шаварынга Совет Эвилелиниң шиитпирлиин Пленум база катап бадыткаан деп, солуннар айыткан. Вьетнамның маадырлыг улузу-биле совет улустуң чаңгыс эп-сеткилдиин Пленум бадыткаан деп, Италияның «Унита» солуну аңаа холбаштыр демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң түңнелдерин бүгү совет улус чүректиң хавыырыңдан чүүлдүг деп үнелеп, деткип турар.

(СЭТА).

Семинар

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому чер-черде партия эге организацияларының секретарьларының семинарын эрттирген. Оок киржикчилери «СЭКП-ниң XXIV съездизи партия эге организацияларының ролюн бедидериниң дугайында» СЭКП райкомуның бирги секретары Ш. П. Кууларның, хана парлалгазынга партийжи удурткулганың дугайында «За асбест» солуннуң редактору А. Чычаан-ооллуң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соцгулдага холбаштыр партия эге организацияларының сорулгаларының дугайында партия райкомуның организастыг кылдызының эргелекчизи О. Моигуш оларның илеткелдерни дыңнаан.

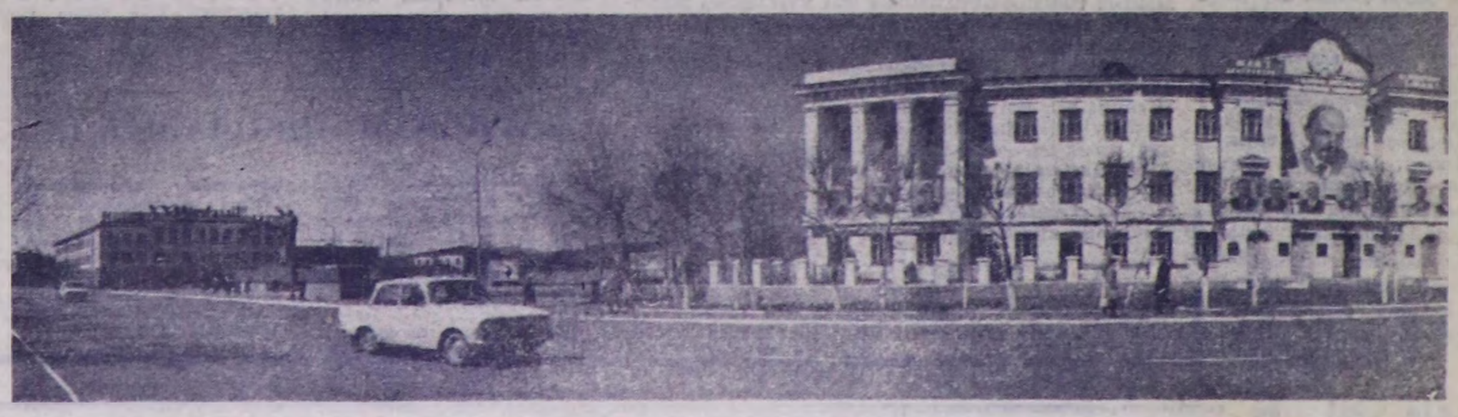
Деткип тур бис

Бистер, тараажылар партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле коммунистиг партияның долегейге ажыл-чорудулгазының дугайында СЭКП ТК-ның Пленумунун бо хүнерде хүлээп алган докгаалын улуг өөрүшкү-биле таныыштывыс. Ол докгаалды чүректиң хавыырыңдан ийин-биле деткип тур бис.

Тайбыңның частын болгаш күш-ажылдың байырлалының хүнеринде колхозтуң тараажылары шүдүргү ажылдап турарлар. Эрткен күскү дүжүт ажаалдазынга шылгараап, Ленин ордең-биле шаңнаткан Арнак Комбал, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан Виктор Кочега, Хүндүткелдиң Демдээ орденнин Николай Ефимов болгаш өске-даа механизаторлар боттарының үлегерин шиитпирлиг чылдың часкы ажылдарынга база-ла, көргүзүп турарлар. Ам бистерни СЭКП Төп Комитединиң докгаалы күш-ажылчы чедиишкиннерже улам-на хей-аът бингеп.

О. ЧҮЛЕВА, СССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Тыва АССР-ниң алдарлыг агроному.

Танзыда «Революциянның чалбыжы» колхозтуң даргазы.

Кызыл байырлал бүдүүзүнде

С. ФЕОКТИСТОВТУН фотозу.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМНИҢ ЛЕНИНЧИ УГЛАНЫЫШКЫНЫ-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

дан бээр найыралдыг чаңчылдарынга үндезидеттинген совет-француз харылзааларның чайгыһал чок хөгжүлдезин Европада байдалды чогумчалыг болдурарынга эки салдарын чедирип турар. Эш Л. И. Брежневтиң Парижке чорааны болгаш Францияның президентизи-биле оон чоокта чаа Заславльга умуражыышкыны ийи күрүне аразынга харылзааларны моон соңгаар-даа хөгжүдеринге кайы-даа талазының сонуургап турарын база катап бадыткаан.

Совет Эвилели Европаның оске-даа чурттары-биле чазгай ноома-хелбээнин харылзааларын база калбартып турар. Ол чүгле садыг-экономика талазы-биле эвес, харын-даа күрүнелер аразында харылзааларны калбартырындан, делегейниң чугула айтырыгларының дугайында политиктиг сүмелешилгелерни кылып турарындан база тодаргайы-биле илереп турар.

Бистиң партия Европа дипте дүшкүүрүүг чорукту чавырыдырарынче болгаш тайбыңче үндезин эргилдени кылырының, күрүнелер аразынга харылзааларга тайбың ноома-хелбээ дөгүннээшкынының боттуг болгаш хаара тудуучу үзегер-чижээ апаар шаа ындыг системаны тургузарының төөгүлүг эргемон чугулазын барымдаалап көрүп турар. Европаның улустары шуптузу быжыг тайбыңны күзеп турар. Олар Европага айыыл чок чорун дээш Совет Эвилелиниң дешселиниге эп-сеткил каттыштырылгазын улам идепкейлиидип турар.

Айыыл чок чорун болгаш кады ажылдажылгага айтырыгларының талазы-биле нинти-европа човулел хуралын эрттиреринің сорулгазы амгы үеде европа политиказының неезэ болу берген. Совет Эвилели оске социалистиг чурттар-биле кады нинти-европа човулел хуралы Европаның бүгү чурттарының идегелдиг айыыл чок чоруун болгаш тайбың ёзу-биле кады ажылдажылгазын хандырарынга бараан болзун дээш турлуп турар. Ол ышкаш Төп Европада чепсеитиг нүштерни болгаш бөө-чепсекти кызырар дугайында айтырыг чугула үшүр-дузалыг деп ССРЭ санап турар.

Совет удуртукчуларның, АКШ-тың президентизи-биле 1972 чылда ушуражыышкынны совет-америк харылзааларны хөгжүдөринге эргилдеинг үе-чада болган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш АКШ-тың Президентизи Р. Никсонуң 1972 чылдың май 29-та Москвага ат салганы «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели биле Американың Каттыжылган Штаттарының аразынга харылзааларның үндезиннери» деп биядингир документиде совет-америк харылзааларны чаа байдалдарга хөгжүдөринге принципиалдыг тодаргай туруштарын айыткан. Хей иезы адырларга бот-боттарынга ажыктыг ийи талалыг кады ажылдажылганың үндезини ол документиде быжыглаттынган. «Ядролуг дайбының осказүүрүн бай удур чайладыр болгаш шорек үсүлешиннинниерин болдурбас дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр» дугайында ийи таланың хүлээлгелери ында айыттынган. Совет-америк харылзааларның моон ыңайгы хөгжүдезинниң үндезини ында салдынган. ССРЭ биле АКШ-тың аразында ээзин хей дугурмуулалар чардынган, политиктыг, экономиктыг болгаш эртем-техниктиг база культура харылзааларының талазы-биле чамдык чүүлдер чедип алдынган. ССРЭ биле АКШ-тың аразында тайбың быжыг харылзаалар — тайбың ноома-хелбээ дөгүннээрлиниң принципиалдыг боттанизин дээш СЭКП, Совет күрүне бүгү чүүлдерни кылып турар. Ол чорун АКШ-тың талазындан база-ла ынчаар көөрүн негеп турар болбайнаан.

Совгүү үеде совет-япон харылзаалар ээзин эниизэн. Совет Эвилели биле Японияның аразынга бот-боттарынга ажыктыг, үр хуусаалыг, улуг масштабтыг кады ажылдажылганы калбартыры, а политиктиг планга — чогуур керзини чаргаш, бот-боттарының аразында харылзааларны долузубиле чогумчудары ийи чурттуң сонуургалынга дүгүүр турар. Бистиң партиябыстың улуртукчуларының оске чурттарның төлөэлекчилери-биле бедик дакпаага дорт ушуражыышкыннарын үргүлүүлээри ССРЭ-ниң даштыкы политиказының талазы-биле улганыышкының боттандырарынга дузалаар.

Совет улуска Болгаш делегейниң ыш-ажылчы бүгү кижилеринге үнелиг болгаш чугула херек болур тайбыңны быжыглаарының база камгалаарының талазы-биле бистиң ленинчи политикабыстың эң-не дээштиг идепкейлиидер дээш СЭКП моон соңгаар-даа бүгү-ле аргаларны ажыглаар.

Реаксылыг идеологиялга болгаш пропагаңдага удур чайгыыш чок демиселди чорударының, империалистиг болуттөрниң чимзенижишкинниерине удур доктаамал серемчилелдиг болурунче болгаш ойтур шавыышкын бээринге доктаамал белен турарының чугулазынче СЭКП ТК-ниң Пленуму ынчаргейни утпандырган. Совет чурттуң амыдыралының дугайын, оон идеалдарының, чедишкинниерининг болгаш делегей ажыл-чорудулгазының дугайын бүгү делегейниң хей-ниитизинге калбаа-биле чедиңгир тайыбырап дыңнадыры эргемон чугула. Ол дээрге миллион-миллион кижилерниң угаан-бодалын болгаш сеткил-сагыжын бистиң талазывыче чайгыдырып алырының күштүг чепсээ-дир.

Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттары-биле ССРЭ-ниң аразында харылзааларны быжыглаарынче бистиң партиябыс улуг кичээңгейни салып турар. КНО-ның Айыыл чок чорук Човулелиниң хөйге биядингир резолюциязынга дүүштүр Чөөнүү Чөөн чүкте чорудулдэлерни таарыштыр шимтирлээрин база израиль агрессиягa удур демиселяге араб улустарының дүрүм ёзугаар эргелерин детиниир талазы-биле чайгылыш чок улганыышкынны Совет Эвилели боттандырып турар. Тайбың болгаш кады ажылдажылга дугайында Совет-индий карзаго даянып алгаш, бистиң чуртувус Индия-биле бот-боттарынга ажыктыг харылзааларны хөгжүдүп, Мурнуу Азияга дүшкүүрүүг чорукту ношпадырынга идепкейлиг салдарны чедирип турар. Совет Эвилели Латин Американың чурттары-биле харылзааларны улам-на калбаа-биле хөгжүдүп турар. Дарыалдан хосталыр, хосталга болгаш демократтыг хөгжүлдө дээш демиселядиң соолгу үеде делегейниң ол районунда күштеягенин фактылар бадытнал турар. Ол дугайын Чилиде, Перуда болгаш делегейниң оске-даа чурттарында болуушкуннар херечиляп турар.

Хосталга болгаш боттарының хамаарышпас чоруун тургузуп алыр, экономиктиг болгаш социал депшияге дээш демисежип турар Азия, Африка база Латин Америка чурттарының чөптүг демиселин идепкейлии-биле деткип турары Совет Эвилелиниң ол чурттарга хамаарыштыр чайгыыш чок политиказының херечизи болур.

Тайбыңның Программазын боттандырар талазы-биле СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң ажыл-чорудулгазынга марксисчи-ленинчи партияларның болгаш хей-ниитиниң массаныг организацияларының эп-сеткилин каттыштырып турарын Төп Комитеттиң Пленуму сеткил ханыышкын-биле демдеглээн.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининде оон улам сырый каттыжарынче, революстуг демиселяге оон идепкейни бедиңерининче, делегей хөгжүлдезинге, тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун камгалаарынга оон релюнүң улгадырынче улганган таарымчалыг болуушкуннар калбаап турар. Ол бүгү болуушкуннар коммунистиг болгаш ажылчын партияларның 1969 чылда болган делегей Човулел хуралыбиле чавыыбас холбаалыг.

Империализмге удур демисешпишаан, СЭКП бодунуң бүгү делегей политиказынга социалистиг ленинчи улганыышкынны мооң мурнундаазы дег быжыы-биле боттандырар, хамаарышпас чорукка, социал депшиягеге боттарының эргезин камгалап турар улустарга детиимчени көргүзер апаар. Марксизм-ленинизминиң принциптеринге коммунистиг шимчээшкининиң политика болгаш идея талазы-биле сырый каттыжышкыны дээш чайгыыш чок турушпшаан, СЭКП ТК ол сорулганы чедип алырынче улганган боттуг инициативаларны боттандырарынга ажы-дүңма партиялар-биле кады киришириңге белениң илергейлээн.

Тайбыңга ынак күштерниң бо чылын Москвага эртер бүгү-делегей конгрези хей-ниитиниң делегейге чорудар чугула ажылдарының бирээзи болур. Ум конгресс тайбыңны быжыглаары болгаш дүшкүүрүүг байдалды чавырыылдырары дээш демисежип бүгү диптериниң улус массаларын мобилизастаарының боттуг фактороларының бирээзи болур сорулгалыг. Бистер ол конгрессти улуг үшүр-дузалыг деп үнелевишаан, оон чедишкинниг болурунга дуза чедирер бис.

Социалистиг чурттарның болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжышкынына удур, делегейниң дүшкүүрүүг байдалын чавырылдырарын нүзел турар, тайбыңга ынак күрүнелериниң, улустарның күшенишкиниерининге удур КУР-нуң удуртукчуларының дерзии демисели, Пекинниң антисоветчи улганыышкыны тайбыңның болгаш делегейде социализминиң херээнге хөрэ чедирип турар деп Пленум демдеглээн. Пленум СЭКП-ниң XXIV съездизининиң айыткан шугумун Кыдат-биле харылзааларга бистиң партиябыстың моон соңгаар-даа барымдаалаар шимтирлиинин бадыткаан.

СЭКП-ниң делегей политиказы оон ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкунну удуртур хей талалыг бүгү ажыл-чорудулгазыбиле сырый холбаалыг. Улус ажыл-агыйын хөгжүдөринің төску беш чыл пляның чедишкинниин-биле долдур болгаш ажыр күүседири бөгүн бистиң иштики амыдыралывыска-даа, делегейге улам чедишкинниерлиг болурувуска-даа база найгамчын улуг үшүр-дузалыг. Партия, бүгү улус СЭКП ТК-ның декабрь (1972 чылда) Пленумунуң айтыышкыннарын болгаш ССРЭ-ниң бешен чыл оюнуң дугайында эш Л. И. Брежневтиң илеткелиинде айыткан кол бодалдарны, үндүрген түңнелдерни удуртулга болдурбаш, беш чылдың онаалдаларын чедишкинниг боттандырары дээш социалистиг чарыштыг налбарткан. ТК-ның Пленуму СЭКП-ниң XXIV съездизининиң тодаратказын бүгү планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседириниң быжыг үндезинин шалыпчы ажыл-ижи-биле беш чылдың шимтирлиг үшкю чылында тургузарынче, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының амыктыын улам бедиерин база бүдүрүп үндүрер продукцияның шынарын бедиерин чедип алырынче коммунистерни, ССРЭ-ниң бүгү ажылчы чоннарын ныйгырган.

Бистиң партиябыстың ленинчи стратегтиг улганыышкыны—шын улганыышкын ол деп чүвени СЭКП ТК-ның апрель Пленуму бүрүн чаңгыс эп-сеткилдиг бадыткаан. «Делегей политиказынга бистиң социалистиг революстуг улганыышкынывыстың принцип болур үндезиннерин улуг Ленин тургускан. Оон айтыышкыннарынга, оон чагыгларынга чайгыыш чок шынчы бис. Марксизм-ленинизминиң чогаадыкчы ёзузунга, оон принцип болур эчис сорулгазынга ындыг шынчы чорук—бистиң шынныг херээвистиң чаа-чаа чедишкинниерииг, чаа-чаа тиилелгелериг болурунуң үндезини болгай»—деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның Пленумунга демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң шимтирлери политиктиг болгаш теоретиктиг кайгамчын улуг үшүр-дузалыг. Олар чаа-чаа чагагай үүле бүдүреринче коммунистерни, Совет Эвилелиниң бүгү ажылы чоннарын сорук кирирп, тайбың болгаш социал депшиге дээш демиселяге коммунистерниң, делегейниң депшилгелиг бүгү күштериниң хей-аъдын көдүреринге бараан боор турар.

Совет улус СЭКП-ниң ленинчи иштики болгаш даштыкы политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг бүрүн детиип турар СЭКП Төп Комитединиң Пленумунуң шимтирлери болза, партия улустуң бедик бүзүреелин алдарлыы-биле шынзыктырып турар дээрзиниң чаа бадыткалы болур. Совет улус Төрээн чурттуң чагагай чоруу дээш кызыгаар чок шудургу ажыл-ижи-биле, бедик медерелдии-биле, ленинчи партияны долгандыр сырый каттыжышкыны-биле тайбыңны болгаш кижи төрелгетениниң социал депшилгезин хандырарынга чаа-чаа үлүгхууну киирер. (Апрель 29-та «Правда»).

Кызылдың пиво заводунуң аныяк ажылчыны Мария Витякина ижер сүкеуннар саваадаар хүнде үлүүн доктаамал ажыр күүседип турар. Май байырдалынга төлептиг үжүражырының социалистиг чарыжының тиилекчилериниң бирээзи ол.

ЧУРУКТА: В. Витякина ажыл үезинде.
О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Тараажыларның чарыжы

«1973 чылда тараа болгаш чер ажылдының оске-даа продуктуларын бүдүрерин болгаш белетиккээрин көөдедирип дээш моодэ ажыл-агыйн ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын кадбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалында партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларындан моодэниң ажыл-ишчилериниң ортуузунга социалистиг чарышты дайынчы ёзу-биле организастаарын негеп турар болгай. Тоску беш чылдың шимтирлиг үшкү чылының чазы көдээниң ажыл-ишчилериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының база тускай эртемнигилериниң мурнунга бедик негелдеви салып турар.

Таңды районда «Тиилелге» совхоз эрткен чылдың тараа бүдүрериниң болгаш ону күрүнеге садарының талазы-биле эрестиг ажыддааны билдингир болгай.

Бистиң совхозтуң механизаторлары көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга кирипкеш, часкы тарылгага кирер техниканы ёй-шаанда болгаш бедик шынарлыг белетээн. Ынчангаш механизаторлар чер эриирин четтикпейн манап турган. Совхозта партия комитеди болгаш профэвилелиниң ажылчы комитеди часкы хову ажыддарыы калбарып эгелээриниң мурнунда бүгү механизаторларның хуралын эрттирген. Анаа социалистиг чарыштың негелдерин механизаторларга таныштырган болгаш материалдыг база моральдыг идиг бериишкинин канчаар боттандырар дугайында айтырыгларны чугаалажып көргөн. Ол-ла хуралга эрткен чыдың часкы тарылгазының үезинде кандыг четпестер турганын база оларны катаптавас дугайында хемчегларын айыткан. Ылаңгыя дуржулгалыг хоочун механизаторлар аныяктарга боттарының арга-сүмезин берип, санаадаш турганнар. Механизаторларны часкы хову ажылынче үдеп үндүрериниң хуралы байырладыг байдалга эртиен. Оон киржикчилериге үлетүр болгаш аъш-чем бараанарын садарын организастаан, эки амданыг чемнерин белеткээн болгаш бот-тывыгыр артистериң концертин бөөа кинону көргүскен.

Хей-аъды көдүрүлгөн механизаторлар часкы хову ажылдарынче улуг көдүрүүшкүнбиле киргеш, дорааи-на ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн көргүзе берген. Совхозтуң трактор-хову бригадаларының тос турлагларын механизаторларның чүрттаавытта болгаш культурлуг дыштавырыга тааржыр кылдыр дерээн. Оларда радиолюли, чамдык черлерде телевизорлары тургускан. Кайы-даа турлагда стол кырының ойнаар чүүлдери бар.

Социалистиг чарыштың негелделерин ёзугаар механизаторлар аразында чарыштың түңнелин бөш хонуктан, бригадалар аразында—10 хонуктан үндүрүп турарын доктаатkан. Бирги, иштин, үшкү черни алган бригаданың механизаторларынга шаңналмактадарны дораан тыпсын турар. Бригадалар аразында чарышка тиилээн коллективке шилчимир Кызыл тукту акша шаңналы-биле кады тыпсып, Күш-ажылчы алдарның тугун ол бригадага тураскаадып иодүрүп турар.

Часкы тарылга доозулган сөөлүнде материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинин үламчылаар. Бирги чер алган бригадага 150 рубльдиң акша шаңналын тыпсыр болгаш бригаданың кежигүннеринге Хову-Аксинда «Тыва Кобальт» комбинатче экскурсияладып чорудар, иштин черни алган бригадага 100 рубльдиң шаңналын тывыспышаан, Каа-Хем орук экскурсияладыр болгаш үшкү черни алган бригадага 70 рубльдиң шаңналын тыпсыр болгаш Кызылдың будүрүлгелеринче экскурсияладып чорудар.

Часкы хову ажылдары эгелээдеп бээр бригадалар аразында чарыштың түңнелин ийи удаа үндүрген. Баштайгы он хонуктa аңаа № 9 трактор-хову бригадазы (бригадири Ооржак Чамыракпай, учётчиги Седип Бичe-оол) тиилээн. Ол бригаданың механизаторлары алды ажыл хүнүнде 2890 га черниң шытын базырган. Түс-түс механизаторлар аразынга чарыштың тиилекчизи ол-ла бригаданың кежигүнү тракторист Май-оол Назын-оол болгаш. Ол алды ажыл хүнүнде 670 га черниң шытын базырган. Механизаторлар аразынга чарыштың ийиги черни № 8 бригаданың механизатору Монгуш Хүреш-оол алган. Оон-биле кады хову турлаанда ажыддан турар поварларның чарыжының түңнелин база үндүрген. Бирги черни № 8 бригаданың повары Кашталина Ондар алган, ийиги черге сескн бригаданың повары Зоя Ооржак киргеп.

Бригадалар аразында социалистиг чарыштың ийиги он хонуунуң түңнелинде тиилекчи бригада (бригадири Ховалыг Базыр, учётчиги М. Сереп) болган. Ийиги он хонукта чарыштың тиилекчизи болган механизаторлар: № 7 бригадада Леондуп Кызыл-оол, № 6 бригадада Иван Дюжев, оон дараазында үшкү черде Ондар Оттук-оол олар алган. Ийиги хонукта часкы чер ажарылгазынга Ондар Дей-оол, Донгак Кызыл-оол, Ондар Күчун олар чарыштың тиилекчилери болган. Поварларның чарыжынга Рада Сарылар, Серетмаа Чүүдүм болгаш Тамара Ойдупаа олар тиилекчилер болган. Ийиги он хонукта чарыштың тиилекчилери болганнарга шаңналт-маңтаалы социалистиг чарыштың негелдезин ёзугаар тывыскан.

Механизаторларның болгаш тараажыларның күш-ажылчы идепкейин көдүрер организассаллыг ажыддың бүгү хевирлерин ажыглап турар бис. Бригадаларга лекцияларны болгаш бесседаларны эртиреп, агитхүүдүстарны болгаш «чаңчыктарны» үндүрери бот-тывыгыр артистерниң концерттерин көргүзери болгаш оске-даа хевиринң организас-массалыг хемчегларни чорудары ында ёзугаар эртип турар.

Социалистиг чарыштың дээштиг организастаарының бир чугула чүүлү болза чарыштың тиилекчилеринге материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинин көргүзери болур. Совхозтуң планнаан ажыр арыг орулгаларының күсели-биле 24 муң рубльди чарыштың тиилекчилерин шаңналар кылдыр көргеп. Хову турлагларына көргүзүг самбыраларындан ангыда Хүндүлел самбыраларын база тургузар болгаш оларның ёй-шаанда дерип, долдуруп турар.

Совхозта профэвилелиниң ажылчы комитеди культурамассалыг ажылды чорударын көдээ интеллигенциянын күжүнге даянып турар. Моон соңгаар-даа ажылчын комитеди ол ажылды үргүлчүлээр.

Тоску беш чылдың шимтирлиг үшкү чылының часкы тарылгазын калбарткан үеде организас-массалыг ажыл күүнү барып бедик дүжүттү алырынга дээштиг салдарлыг болур, бүгү чонну болгаш тараажыларны база механизаторларны механизаторлардың часкы кампаниязын кыска хуусаада бедик агротехниктиг эрттирер дээрзинге бүзүреп болур.

А. МААДЫР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ШАЛЫПЧЫ И Ш

«Чыраа-Бажы» совхозтуң салбырымың Дагыр-Шеңже иженитериниң трактор-хову бригадазы тоску беш чылдың шимтирлиг үшкү чылының планнаг онаалдазын чедишкинниг күүседир дээш шалыпкын ажыддан турар. Бригаданың нурунда соруулга улуг—3040 гектар черге ажы-бүрү культураларны тарып, суттаттыг чердеи ортумаа-биле 15 центнер, а суттаг чок чердеи — 10 центнер дүжүттү алыр.

Хүзээлгеңи ажыр күүседип, часкы тарылганы чогуур үезиндэ бедик агротехниктиг дешселге дамыр дээш, хөлмыкпан ажыл-ишпиң аялгазын Дагыр-Шеминиң шөлдеринде чаңгыландырган. Аныяктарның трактор бригадазы 2000 га черге тараа культураларын, 572 гага чеңгес чылдыг сигенин, 415 га черге кукурузаны болгаш оске-даа культураларны чажы турар. Бо онаалдаларны бригаданың аныяк механизаторлары шалыпкын доозуп, чер-чер Советтериниң сонгуудаларынга күш-ажылчы алдар-биле ужуражыр дээш сорудуктуг ажылдан кирээнеп. Механизаторлардан Иван Куулар, Николай Монгуш, Ооржак Адыыр-оол, Күжүгет Эзир-оол, Владимир Ооржак эки ажылдан, мурнакчылар болуп турар.

• • •

Он-ла совхозтуң Культура бажыңының бот-тывыгыр артистери хову-шөлдүң ажылчыларынга солун концерти көргүзүп, лекция, бесседаны кылып турар. Олар аныяктарның трактор бригадазынга солун программалыг концертти көргүзекен. Н. Хайдан-оол, М. Сайн оларның таңцыларын, Т. Иргитниң ырааларын механизаторлар сонуургап, катап-катап алыш часкан дилеп турган. Москвага болуп эрткен Бүгү-эвилелдиң ураң түүл көрүлдезинниң киржикчизи Куулар Мекүр-оолдуң Москвага чоруп чораанының дугайында чугаазын механизаторлар сонуургап дыңнааннар. Бот-тывыгыр артистерге оорүп четтиргенин илереткишаан, моон соңгаар-даа аалдан келирин механизаторлар күзээн.

Куулар ЭРТИНЕ.
Чөөн-Хемчик район.

• • •

«Найырал» совхозтуң № 1 трактор-хову бригадазында часкы ажылдар кидин түгүл. Ам бо хүннерге чедир 1400 га черниң шыгы базыртынган, 240 га шөлге часкы ажарылгалы көрүткен. Бригадада иштин-биле 3100 га черге, оон иштинде 1700 га черге тараа культураларының чаштырылгазын чорудар.

Механизаторлар ортуузунда социалистиг чарышты организастаан. Оон негелделерин көөдү черде аскан, түңнелин 5 хонгаан-да үндүрүп турар. Эртиен беш хонукта Бурундукай Ховалыг, Николай Чамзырын, Кандар-оол олар хүн нормавын 120—140 хуу күүседишен мурнакчылар болуп, акша шаңналын алганнар.

Часкы суттарылгада 9 ижи составтыг звено ажыддап турар. Амдыгыында 35 га черни ажарган. Суттатчылар Нуруун-оол Дыртый-оол, Василий Садый олар суттарыкчыларның мурнуку одуруунда чоруп, көкелерге үлегерин көргүзүп турарлар.

Комсомолчу поварлар Л. Очур-оол, Е. Токаш амданныг аъш-чемнең белеткээн, шөлде трактористерге чедирип турарлар. Кара-Талдың механизаторлары часкы кампаниянны кыска хуусаада бедик агротехниктиг эрттирер дээрзинге бүзүреп болур.

А. МААДЫР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ЧАЗАНЫКЧЫ

Чадаанада күрүнениң Хемчин аттыг аңмыыр-тывыш ашыл-агыйының ажылчыны Ховалыг Сундуй хөвар моргенмидик ниитизи. Ол ог ыяны чазаарының мастери.

Х. Сундуй бө эртиен айларда 14 харавчаны, бир ог хамазын, 36 балды сывын кылган. А эртиен чылын үш ог хамазын, 43 харавчаны, 100 аңыг балды сывын кылган. Оны чагыгларга садып, саврганындан аңыл-агыйга ээзин ээвес орулга киргеп.

Назы дегүп, алдан аскa-даа, ог ыяны чазаарынга таарыгчалыг тускай оран-сава чон-даа болза, Ховалыг Аанмович янзыбүрү аргаларны хереглеп тургаш бодунуң ынан ашылын ыяыбышаан турар. Башкының чанында харавча чазаар хадыңнар чыгчадыр бодуун, бичии «цехти» кылган.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Делегей бо хүннерде

СОРУЛГАНЫ ЧУГААЛАШКАН

ПРАГА. (СЭТА). Прага чоогунда Розтеж деп черге Европаның социалистиг чурттарының парлалгазының болгаш радио, телевидениезиниң даштыкы-политиктиг хайгаракчыларының тайылбырлакчыларының база журналистер эвилелдериниң төлөэлекчилериниң ужуражышкыны болган. Болгариянын, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румыниянын, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның журналистери нинти-европа човулел хуралының белеткел үезинде Европага айыыл чок чорукту быжыглаарының база кады ажылдажылганы калбартырының херээнге массалыг информациянын чепсек-херекселдериниң сорулгаларын чугаалашкан.

Журналистерниң делегей организациязының саналын ёзугаар болган ол ужуражышкынының киржикчилери тайбыңга ынак күштерниң бүгү-делегей конгрезин Москвага чыылдырарының идеязын бүрүн деткип турарын илергейлээн.

САГЫНДЫРЫГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Айыыл чок чорук Човулелиниң даасканын ёзугаар ук Човулелдиң даргазы Израильдиң КНО-да доктаамал төлөэлекчизин келдиртип алгаш, израиль чазактың май 7-де Иерусалимге шериг парадын эрттирер деп турар сагыштынының дугайында дыңнадыгже, ук хооранның израиль шериглерге ажалеткен араб неезэнге ол парадтың эртер деп турарынче оон кичээнгейин утпандырып сагындырыг кылган.

Ындыг чыскаадлар эрттирерин организастап болбас деп, Айыыл чок чорук Човулелиниң 1968 чылда үндүрген шимтирлиинде айытканың Израильдиң төлөэлекчизинге база сагындырган.

МАРКСИЗМ ШКОЛАЗЫНДА

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязының баштаар черинин чанында кежээки марксизм школазынга өөредилге чылы чедишкинниг доозулган.

1970-71 өөредилге чылында школаның лекцияларынга болгаш семинарларынга 437, 1971-72 чылда —760 кижи кээп турган, ынчаарга эрткен 1972-73 өөредилге чылында школаның беш факультединге иштин-биле муң ажыг дыңнакчы өөренген.

ЧИЛИ. Улусчу Чаңгыс ыа чазаа чили ажылчы чоннуң амыдырал деңелелин бедидер улуг ажылды чорудуп турар. Национал орулгаы таарыштыр хуваап турган, чазак ажыл төлевирин, пенсия, дузалаачыларының хемчээлин улгаттырып шыдаан. Чуртталга бажыңнарын болгаш школалар тударынга ажыттлар акша-хөрөңгинин немей үндүрүп берген.

ЧУРУКТА: президент Сальвадор Альенде Салгыгода чаа чуртталга тудуунун девискээринге чораан үезинде.

Пресса Латина—СЭТА-ның фотозу.

Ужуражыышкын

ПАРИЖ. (СЭТА). Париж чоогунда Жиф-Сюр-Иветт суурга ВДР-ниң даштыкы хереглер министриниң орадакчызы Нгуен Ко Тхать биле АКШ-тың күрүне секретарының орадакчызы Уильям Салливеннің араазынга ужуражыышкын болган. Париж дугуржулгазын күүседип турарын ол ужуражыышкынга чугаалажыр.

„ШЫНГА" ЧАГААЛАР

КОЛХОЗТА ЧӨВҮЛЕЛ

Көдээ ажыл-агый ажылданчыларының бүгү чуртта кайбарган социалистиг чарыкынга «Чодураа» колхозтуң ажыл-ишчилери кириишкеш, бирги кварталда күрүнеге сүт садар планын 128 хуу, эттиин—106 хуу күүсеткен. Бо планны күүседиринге колхозтуң херээженнери үлүг күш болуп, эвээш эвес үлүг-хуузун киргеп.

Хараал-Тей сүт-бараан фермазы бирги кварталда райониуң фермалар арасында социалистиг чарыкынга бирги черни алган. Ол фермага СЭКП райкомунуң болгаш районнуң күүсекчи комитединиң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Бисте херээженнер кириишпейн, ажылдаавайн турар ыңдыг участок чок. Колхозтуң 318 херээженнеринден күш-ажыл ышкан шыдаар 222 кижи колхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адырларында ажылдап турар.

Колхозта 12 кижи составтыг херээженнер чөвүлели ажылдап турар. Чөвүлел ажыл планныг, ооң кежигүннери ажыл хүнээлдалыг. Суурда 8 агитквартира бар. Чөвүлел колхоз бүдүрүлгезинге херээженнерни хаарғ тудар талазы-биле ажылдарны ышкаш чорутпан.

Чөвүлелдиң бүдүрүлге биле арыг-шевер секцияларының ажылы мактанчыг. Агитквартиралар айыл-биле малчын коданнарга шефтерни организәдеган. Аңаа 70 хире херээженнер кириишкен. Суурнуң 67 херээженнери школага одаар ыяш белетизэринге база идепкейлиг кириишкен. Школа-интернаттың, ясли-садтың болгаш чуртталга башкынарының арыг-шеверин хынап, түзнеңди ышкаш турар.

Агитквартиралар арасында социалистиг чарыштыг. Тус-тус агитквартиралар ажыл планныг, шевер, чараш утка-шынарыг дерзин булуңнарлыг, хана солунпары ай санында үнүп, четпестерни илередип, мурнакчы дуржулганы көптередип бижип турар. № 2, 3 агитквартираларның пропагандистери А. Маскыр, С. Бичен уруглар кижизидилгезиниң, делегей байдалының дугайында лекцияларны болгаш партияның, чазаптың доктаал, шиитпирлериниң дугайында тайылбыр ажылын үргүлчү чорудуп, эки пропагандистерге санадып турар.

Суурнуң херээженнериниң ниити хуралын бо кварталда ийи катап эрттирген. Аңаа суур чаагайжыдылгазының, уруглар кижизидилгезиниң дугайында болгаш вскеда айтырыгларыны чугаалашкан.

Алган хүлээлгезин ажыр күүседип турар, идепкейлиг хей-ниитичи херээженнер хей. Хараал-Тей фермазының саанчылары А. Хавак—453, М. Нурзат—427 литр сүттү бирги кварталда сагганнар. Колхозтуң малчын херээженнери ниитиниң малын онча-менди кыш ажырар дээш кызымак ажылдаанныр. Мурнакчы хоймулар Е. Данзүрүн, О. Сувандии, С. Долума төрүүр 100 хойдан 100 хураганны онча-менди доруктурган. Хой оолдаашыны ам-даа үргүлчүлевишаан. Малчынарның идегелдиг дузалакчылары сакманщиктер Н. Бадарчы—114, Х. Наадым—116, Т. Долгар—135, Ч. Сувалчай—102 хураганнарны остүрүп берген.

Республиканың херээженнериниң VII съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш «Чодураа» колхозтуң херээженнери үлүг сорук киргеп ажылдап турар.

М. БОЛАТ-ООЛ,

колхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Тес-Хем район.

Номчукчулар саналдап, сүмелеп, шүгүмчүлеп тур

Эрзин районуң «Мөрен» колхозунуң үндезиленчилериниң бирээзи, коммунист Намбырай Кунгаевич Чамзырың Смын-Мыйыс сүт-баран фермазында бызаа ажаап турар. Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг доозар дээш Намбырай Кунгаевич төрүүр 100 инектен 90 бызаанны алырын хүлээнген. Амгы үеде ооң азырап турар 50 молдургаының күш-деңгели дыка эки.

Н. К. Чамзырың коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик аттың эдилекчизи. Ферма коллективи эртип турар өөредилге чылында эге политшколага Экономиктиг билиглериниң үндезинин өөренир болгүм ажыткан, бызаа ажаакчызы ооң дыңнакчызы Намбырай Кунгаевич Чамзырың колхозтуң хей-ниити ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Ол — фермада үзүсчү контроль болгүүнүң даргазы.

ЧУРУКТА: коммунист Н. К. Чамзырың.

С. ЧАЖЫН-ООЛДУҢ фотозу.

ХОЙЖУНУҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Балдан Санчытович Лузу партияның чаа биведин районда баштай-ла алганарның бирээзи. Ол тавар-ылга эвес. Б. Лузу «Тоора-Хем» совхозтуң мурнакчы малчыны. Төрээн совхозунуң экономиказын быжыглаарынга бараан боон, үлүг-хуузун киргип келген.

Партияның чаа биледин ап тура, Балдан Санчытович шүдүргү ажылдаарын хүлээнген. Шиитпирлиг үшкү чылда төрүүр 100 хойдан 100 хураганны, бир хойдан 2,5 кг дүктү кыргып алыр. Алган хүлээлгезин ажыл-херек кырынга бадыткаар дээрзин баштайгы көргүзүглер көречилеп турар.

Хойжунуң коданында төрүүр 368 хоюндан амдыызында 316 хей төрээн. Оон 353 хураганны менди намгалап алган. Оон эртнен чыңгы көргүзүү база багай эвес болган. Төрээн 100 хойдан 97 хураганны, бир хойдан 2,3 кг дүктү кыргып алган. Ол дээрге Төмунуң байдалынга эки дээн көргүзүг.

К. АРАЙБАН.

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРГЕ

ПРОПАГАНДАНЫҢ БИР ХЕВИРИ

Тываның колхозтарында болгаш совхозтарында көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниг кадрлары улам-на ковүдеп, олар биликтиг мергежилиң доктаамал бедидип турар. Ол бүгү тускай эртемниглер-биле бистер—Кызылда А. С. Пушкин аттыг библиотеканың көдээ ажыл-агый салбыры доктаамал харылзаалыг бис.

Колхозтарда болгаш совхозтарда агрономнар, механизаторлар болгаш зоотехниктерниң ажылдакчылары боттарының хереглээн номнарын чыскаай бижээн, биске чагыдып турар, а бистиң талавыстан оларга хереглиг номнарны ап номчуурун база сүмелеп турар бис. Шак мындыг харылзаа мурнукузундан улам-на ажыктыг түңнелдя берип турар.

Көдээде тускай эртемниглер-биле бистиң харылзаавыстың хевирээри хей янзы. Оларның чагааны база бистиң сүмелээнивис номнарны ол девискээрде библиотекаже чорудуптарывыска, оон ап номчууру чурумчаан. Биливи улам бедидиринге болгаш ажыл-ишке ажыглаан номнарын олар боттарының хамаарыжыш турары библиотека дамчыштыр бисче дедир аңадиш турары база чаңчыл апаргай. Оларның хереглээни кандыг-бир ном биске чок болган тавармылгада, ону бистиң библиотека чагыдып тывары база чүүлээ көрүп келген, моон соңгаар-даа ол арганы ажыглаары үнелиг.

Бистиң салбырдан оларның ажыглап турары номнар хей янзы, ооң чамдык чижектерин айтып болур. Агрономнар — хөрээш камгалалыңга, үнүш-дүжүттүг бедидиринге, органиктиг болгаш минералдыг чемшчидилгениң чөп ажыглаарынга, малчыңгы чер ажылының культуразын улам бедидиринге холбаалыг номнарны чагыдып номчуп турар. Зооветеринария ажылдакчылары — мээдиң продуктулуун бедидиринге, уксаазының экижидиринге, тарып боозадылганы шын организастаарынга, малды зооветеринария чурумнарын ёзугаар ажаап чемгерериниге хамаарыштыкан номнарны ап турар.

Кодээ ажыл-агый темаазынга хамаарышкан чаа номнар бистиң библиотекага ай санында чаңгыс эвес удаа кээп турар. Олар кодээ ажыл-агыйның бүгү адырларынга хамаарышкан кандыг-даа чогаалдар болур. Бистиң салбыр номчукчуларның чагыын ёзугаар кодээ ажыл-агый талазы-биле янзы-бүрү журналдарны болгаш солунпарны база бижидип ап турар. «Ветеринария», «Сибирьниң болгаш ыраккы Чөөн чүктүң чер-хөрээнүү», «Хой ажылы», «Кодээ механизатор», «Колхозтарда болгаш совхозтарда сад-хоо ажылы» дээш, оон-даа өскө журналдар бистиңже чагыдылга ёзугаар кээп турар. Ол ышкаш «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныктары» солунпарга пархыланган, тускай эртемниглериниң чүүлдерин база чыып турар бис.

Биливиң бедидиринге база бир чугула — номну пропагандалаарынга холбашкан бистиң сорулгавыс болза, библиотекага номнар делгелгезин ай санында организастаары болур. Бо чылдың баштайгы кварталында ээлээ наш темаларга делгелгелер болган: «Мал фермазын комплекстиг механизастаары», «Кодээ ажыл-агыйны хөгжүдүринге чогаадыкчы чорук», «Мелиорация — бедик дүжүттүг үндезинин», «Социалистиг чарыш — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиринің кол бызазы» дээш оон-даа өскө. Номчукчулар конференциязын библиотекага аазы чер-черниң айыы-биле ой-ойде организастап турары ажыктыг.

Тываның ном үндүрөр черинниң кодээ ажыл-агый темаларынга парлаан номнарын бистиң салбыр номчукчуларга база күзелдин-биле дамчыдып, олардан эки үнеледелерин ап турар. Ветеринария эртемниринің кандидады И. Т. Кызыл-оолдуң «Хойжунуң номчугажын» малчыннар сүмележир өнүүн кыдыыр көрүп турар. Хойнуң уксаазын экижидирин, шын ажаап өстүрериң инда эртем ёзугаар айыткан. Илья Төңгүр-ооловичиниң «Немелде деңгі — эът бүдүрериң көвүдедириниң үндезини» деп номчугажын малчынар база үнелеп турар. Тываның журналистериниң «Кодээде чаартыгаадар» деп очериглиг кодээ ишчилер улут сонуургалдыг уткаан.

А. С. Пушкин аттыг библиотеканың кодээ ажыл-агый салбырында дөрт кижи бар. Олар республиканың бүгү районнарын доктаамал эргип, инда библиотекаларның ажылынга хүн бүрү дузалажып четтиктиг. Мурнакчы дуржулга даянгаш, бистиң чорудуп келген ажылывыстың чамдык хевирлерин плереттивис. Моон соңгаар улам солун, кодээниң ишчилеринге ажыктыг хомчегларын чорударын база көрүп турар бис.

Н. ХОМУШКУ,

улуг библиотекарь.

Каа-Хем районнуң төвү Сарыг-Септе хонуушкан бараанныр магазининде Елизавета Степановна Коледова ай 15 чыл дургузунда садыглап турар. Бо чылдың баштайгы кварталында ол бүдүрүлге планын 120 хуу күүсеткен.

Е. Коледова идепкейлиг хей-ниитичи. Ол район Совединиң депутады.

КЫШ ХҮР БОЛГАН

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының малчыннары эрткен кыштан менди болгаш хүр ашкан. Зоотехник Ойдар Базыр-оолдуң ажыл стажы эвээш, аныяк-даа болза, малчыннар-биле доктаамал харылзаалыг, шудургу ажылдап келген. Салбырның малының отчёт, үчёдүн зоотехник кончуг эки тургузуп, малга чем бээрин, ооң өдек-кыштаан үргүлчү хайгаарап келген. Ооң кызымаккай чоруу малчын бүрүзүнге малды кыштан хүр ажырарынга улуг ужур-дузалыг болган.

Бо хүннерде салбырда шээр болгаш бода мал оолдаашкыны адажталган. Чаш төл онча-менди доругуп турар. Кара-чыраажылар төрээн 3480 хойдан 3492 хураган алганнар.

Кызыл-Тайгада Ондар Дажы бригадирлээн № 1 хойжу бригадада Монгуш Сертен-оол төрээн 384 хоюнуң хураганын, ол-ла бригаданың кежигүнү Монгуш Диңмей 293 хоюнуң чаш төлүн четче алган. Бригадирниң коданында төрээн 284 хойдан 295 хураган менди доругуп турар.

Салбырның мурнакчы хойжулары Монгуш Сертен-оол, Монгуш Диңмей олар арасында социалистиг чарышты салып, кайызы-даа төрүүр 100 хойнуң чаш төлүн четче ап, бир хойдан-на 2 кг дүктү кыргып алырын хүлээнгеннер. Ол ышкаш малчыннар кезиир кышка уткуштур 15—15 тонна сигенни, 15—15 тонна одекти белеткээрин болгаш кыштагларын сөптеп алырын хүлөлгелериниве кивргеннер.

Үстүү-Ишкинде өшкү кадарчызы Ондар Белек-оолдуң коданында 300 ажыг өшкүү шупту оолдапкан. Оларның чаш төлү бүрүн менди. Ооң-биле чарыштыг Монгуш Дугаар-оол төрүүр 385 өшкүүнүң чаш төлүн четче алган.

Салбыр баштаар черн, мал ажылынның тускай эртемниглери малчынарга 24 сакманщикти быжыглаан. Оларның иштинде ажылынга кызымактар база бар. Аныяк сакманщик Клара Донгак 84 хураганны, Ховалыг Долука 103 хураганны чидириг чок доруктурганнар.

Салбырның бода малы кыштан база хүр ашкан. Хемчик арынга кадарчы Күжүгет Дугур-ооддуң коданында төрээн 83 инектиң бызаатары бүрүн. Чес-Булуңда Монгуш Дажының инектеринден 43-үү бызаалаан, чаш төлү четче, менди доругуп турар.

Кара-Чыраанның малчынары ажыл-ишке карак-кызыл, эрес-кежээ улус. Ниитининг малының чаш төлүн чидириг чок алыр дээш шудургу ажылдап турарлар.

Б. ОНДАР.

ТЕХНИКАГА МЕРГЕЖИЛ

Тарылгага, мал ажылынга, тудугга-даа —майда-даа техниканың чугулазы үнелеттинмес. Ону каныыг, шын башкарып, будүрүкчүлүүг ажыглап билир мергежилдиг кижилер база херек. Шак ыңдыг кадрлар эвээш эвес.

● **ТРАКТОРИСТ:** Александр Даржай механизация училишезин чедиишкинниг дооскаш, «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырының механизаторунда макталдыг ажылдап турар. Ооң башкарган трактору шагның кайы-даа ээлчээнде эдиг чок, ажылче үнерингe кезээде белен болур. Чер андарар, мал чеми болгаш түдүг материалы сөөртүр, кандыг ажыл онаашпас дээр А. Даржай ол бүгүнү ак сеткилдиг, өй-шаанда күүседип турар.

А. ЧИГДЕН.

Улуг-Хем район.

● **ТОКАРЬ:** Дамбуу Кызыл-оол бичезинден түра техникага ынак, аңаа улуг сонуургалдыг чораан, күзелин ол чедип алган, көдээ ажыл-агый машиналарында ооң башкарбас техниказы барык чок. «Ак-Туруг» совхозтуң трактуризинге тос чыл ажылдаан. Д. Кызыл-оол ам совхозтуң мергежилдиг токары, идепкейлиг хей-ниитичи, өг-бүлезинге төлептиг.

К. КОМБУ.

Улуг-Хем район.

● **МЕХАНИК:** Степан Балдан баштай одакчылап турган. Ол бөдүүн иштин кижизин Ак-Довуракты чурттакчылары бо-ла мактаан турар С. Балдан ам хоорай чүнар-бажыңының кол механигинде сее чыл болган. Ооң хары алдан чоокшулаан, назыны улгатсада ажылы үлегерлиг, кижилерге эвилең.

К. МАРК-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

ХАЙЫРААН ТАРАЛЫ

Тараа барда — эът-даа, сүт-даа албек болур. Аъш-чөмниң үндезини ол чугула культураны албекшидир тарын өстүрериндеп аңгыда, ажаап алган тараалы камнап кадагалаары чугула. Хайыраан тараа, хайыра чок ээ дугайында чижекти «УТКА 25 чылы» совхозта байдалдан көргүзеер бодадым.

Арыг-Узүүнде төп шаң. Ооң ол-бо талаларында тейлендир оргаланы берген тараалы ээ баштай көрген кижи шынап-ла кайгаар. Ол болза эртнен чылдың дүжүдү — харга, бокка боражып, куш, күске дою болуп, карасагыштыгларга оорладыы кыштаан тараа.

Ам часкы харның суу-биле холужуп, ол дөң апарган ол тараа-оорганы суурнуң малы, хавыннары будаңнап, туралаан-на кижи савалап ап турар. Ол дугайын совхозтуң директору ээ Гончарюк биле тургаш-ла, боттуг хемчег алырын организаставаанны элдептиг.

Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, сураглыг тараажы ээ А. Гиталовтуң бодалдарын бүгү чурт деткеп турда, «УТКА 25 чылы» совхозтуң удуртукчулары ол чугула айтырыгже кичээнгей салбайн келгени канчап-даа таарышпас. Бо дугайын районнуң улусчу контроль комитеди сонуургап өөрү күзенчиг.

К. ТОҢГАК.

КАДЫКШЫЛ ДЭЭП

Аарыгны эмнээриндеп, ону баш бурунгаар болдурбазы белен дээрзин амыдыраа бадыткап турар. Ол сорулганы совет эмнелге чедиишкинниг боттандырып турар. Бир эвес медицина ажылдакчылары кижилерни эмнээрин, ылаңгыя аарыгны болдурбас хемчегларын чоңдан хоорук, активке даянмайн, чежемейнин-даа идепкейлиг чорудар болза, ооң дээптин кошкак, салдынган сорулганы чедиишкинниг боттандырары берге болур.

Чоннуң кадыкшылынга холбаалыг бир чугула айтырыг арыг-шевер болур. Кижилерниң чурттап, ажылдап турар девискээри, базып кылаштаар чер-хөрээнүү, тынар агаары, ижер суу кезээде арыг турар үжүрлүг. Хоорайларның болгаш суурларның, чурттакчылыг эске-даа чергерниң чону, инда кудумчу, квартал комитеттери, ылаңгыя Советтерниң удуртукчулары, санитар эмчилер бо талазы-биле кичээнгей салыры чугула.

Часкы үеде арыг-шеверниң айтырыы чылдың кайы-даа ээлчээнден артык негелделиг болур. Кыштадыр харга холужуп чыылган хамык бок, чууңду, хирлиг эске-даа түүлдер чазын коптарлып келир. Ол бүгүнү чогуур ойүнде арыгларын бичии-ле олалдыдыр болза, түгле чер-хөрээнүү бужартадыр эвес, одар-белчиирни, ижер суг-ну болгаш тынар агаарны база хирлендирип баксырадыр.

Чурттагга бажыңнарыныңалбан организацияа, бүдүрүлге чергерниинг чанында аштаттынмаан хир-чамга, оваа-бокка, ылаңгыя частың хүннеринде, янзы-бүрү аарыг тарадыкчылары дүрген тыптыр, өзуп көвүдээр. Ооң-биле чарыштыг Монгуш Дугаар-оол төрүүр 385 өшкүүнүң чаш төлүн четче алган.

Салбыр баштаар черн, мал ажылынның тускай эртемниглери малчынарга 24 сакманщикти быжыглаан. Оларның иштинде ажылынга кызымактар база бар. Аныяк сакманщик Клара Донгак 84 хураганны, Ховалыг Долука 103 хураганны чидириг чок доруктурганнар.

Салбырның бода малы кыштан база хүр ашкан. Хемчик арынга кадарчы Күжүгет Дугур-ооддуң коданында төрээн 83 инектиң бызаатары бүрүн. Чес-Булуңда Монгуш Дажының инектеринден 43-үү бызаалаан, чаш төлү четче, менди доругуп турар.

Кара-Чыраанның малчынары ажыл-ишке карак-кызыл, эрес-кежээ улус. Ниитининг малының чаш төлүн чидириг чок алыр дээш шудургу ажылдап турарлар.

Б. ОНДАР.

Эмчиниң сүмези

күүселдеэнн организастап турар. Моон чижээнге Кызыл, Ак-Довурак хоорайларны айтып болур. Үйдүрген шиитпирниң күүселдеэнн хынаар, чаагайжыдылга, арыг-шевер дээш чурттакчы чоннуң, коллективтериниң күжүн хоорай Совединиң күүскомнары, инда кудумчу болгаш квартал комитеттери шын организастап, ашталгаларны, воскресниктерни доктаамал чорудуп турары таарымчалыг.

Бо айтырыг шупту черлерде дески эвес дээрзин база демдеглээр херек. Чадаана хоорайда, Чөөн-Хемчик районнуң чамдык суурларында, Таддының төвү Бай-Хаакта ышкаш арыг-шеверн багай черлер бар. Чамдык удурткучулар бо чугула ажылды башкарарын ийиги-үшкү чергенниң хөрээ кылдыр көрүп, боттары ол херектиң түгле хайгааракчылары болуп турарны канчап-даа таарышпас. Шак ыңдыг байдал Бии-Хемде болгаш эске-даа чамдык районнарда илереп турар.

Артынчы боң, чууңду үндүр сөөртүр тускайжыткан машиналар чурттагга ном-муналл ажыл-агый черлеринде чедишпес, а бар машиналарны чогумчалыг база ажыглаавайн, оларны ёй-шаанда дезинфекциялап чугбайн турары таарымча чок. Шак ыңдыг машиналар Каа-Хемниң, Бай-Тайганың, Өвүрүңү болгаш Монгун-Тайганың коммунал ажыл-агыйлар будүрүлгелеринде шуут чок. Бо айтырыгже дарый кичээнгей салыры, тодаргай хемчегни организастаары чугула.

Санитар эмчилерниң беш бүрүнгаар сүмелери, сагындырыглары турда-ла районнарыныц, ажыл-агыйларының, будүрүлге черлериниң чамдык удурткучулары арыг-шевер айтырыынче кошкак сагыш салып келген. Дезинфекцияга ажыглаар хлорлуг кылымалдарны, шак ыңдыг эске-даа будүмелдерни бат бурунгаар чагыдып белеткээнинден чуунду оңгаларын, арыгланыр черлерни ымыраа-сөөк үглээп тургулаар. Шак ыңдыг байдал янзы-бүрү аарыгларның тыптырын болдурар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бүгү-ле чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга бараалгадып турары өөрүнчүг. Ооң боттанылгазы чурттуң булуң бүрүзүнде бодарап, бистиң чонувусту коммунизмниң чаагай херээнче улам сорук киргип турар.

Арыг-шеверниң айтырыы бүгү-ниитининг чугула хөрээ. Бистиң кудумчуларывыс, чурттагга девискээриниве силиг, кылаптап базар чер-хөрээнүүвүс чечектиг, тынар агаарывыс, ижер суувус арыг болуп даэш демисежир хамааты бүрүзүнүң хүлээлгээн болур.

Д. ОНДАР,

республиканың санэпидстанциязының кылдыс эргелекчизи.

КИЧЭЭНГЕЙНИ—ШЫНАРЖЕ

Рейд

Алгы-кеш үлүтпүрге чугула чиг-эт, ооң ишик-хеп болгаш ээлчелдиң эске-даа янзы-бүрү барааннарын кылып бүдүрер. Ол бүгү чүүлдерниң эки шынары алгы-кештен, ону белеткеп турар совхоз, колхозтарның ажылындан, көдээ ишчилерден улуу-биле хамааржыр. Бүрүнеге шынарлыг алгы-кеш белеткээр соруглга Бай-Тайга районда дыка четпес чоруп турарын «Шынның» рейд бригазазы илереткен.

Эрткен чылын районнуң хуу чонундан киргеп 687 улуг, 2547 биче алгы-кештин хей кезии бирги болгаш ийиги сортка хүлээп алынган. Совхоз болгаш колхозтардан киргеп ниити кештин чүгле 16 хуузу 1—2 сортка, а 84 хуузу 3—4 сортка алдынган. Тодаргайлаарга, 178 улуг, 2404 биче алгы-кеш негелдеге дүүшпес, багай болган.

Шак ыңдыг байдал ажыл-агыйның бодунга-даа улуг каржа, ооң бүдүрген бараанның шынары-даа куду болур. Чижээ, «Кара-Хөл» колхозтуң эрткен чылын киргеп биче алгы-кежинден 352 кеш хүлээп алдынмаан, ооң бирээзиниң өртээн 2 рубль дээш санаарга, колхозтуң од талазы-биле каржазы 700 ажыг рубль болган.

Күрүнеге алгы-кеш белеткелин чүрүмчүдер, шынарын экижидер хемчеглер дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1971 чылда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1972 чылда үндүрген доктаалын чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары четпес боттандырып турар. Совхоз, колхозтарга мал өлүрер чергерни чүрүмчүдер, алгы-кештиң шын ажаар, дузап таарыштырар кижилерлиг, ону шыгжап кадагалаарынга тускай оран-савалыг болуру чугула. Ол ышкаш ферма эргелекчилериниң, мал бригадирлериниң, склад эргелекчилериниң од талазы-биле семинар өөредилгезин, ажыл дүржүлгазы солчур хуралдарын организастаары ажыктыг. Шак ыңдыг хемчеглерни райпо баштаар черн, районнуң көдээ ажыл-агый эргеледи боттандырбайн турары четпес.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш белеткел черлери илереэн четпестерни чайладыр тодаргай хемчеглерни албайн турар. Моон уламыдан алгы-кеш белеткелинде четпестер ам-даа үргүлчүлеп турарын рейд хынаалдазы тодаргай көргускен.

Бо чылдың бирги кварталында районнуң совхоз, колхозтарының кииргеп 40 улуг алгы-кежинин 18-зи багай шынарлыг болган. «Тээли» совхозтуң 794 биче алгы-кежинден 457 кештин бирээзинин өртээ 1 рубль белин четпээн. Ыңдыг байдал «Кара-Хөл», «Мурнакчы» колхозтардан база илереэн. Районнуң хуу чонундан киргеп 466 улуг алгы-кештин бирээзин-не алды рубльден куду эвес өртекке хүлээп алган. Моон кол чылдагааны совхоз, колхозтарда кешти эът-тиг, ойбактарлыг кылдыр союп, од-шыкка каап, довуракты багай складтарга кадагалап турарында дээрзин рейд бригадазы илереткен.

Бо айтырыгны эрткен чылдың мартта райкүүскомнуң хуралынга чугаалашкан, ооң дараазында районнуң улусчу контроль комитединге база көргеп. Бир эвес берген даалганың, үндүрген шиитпирнин күүселдеэнн доктаамал хынаан, кижилерден негелдени күштелдирген болза, районнуң белеткел органнарында, ылаңгыя совхоз, колхозтарда амгы ышкаш ыңдыг четпестер болбас турган.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында кол сорулга болза, эвээш чарыгдал-шүүдел үндүрүп тургаш, хей продукцияны шынарлыг будүрери болур. Хереглел кооперациязының белеткел черлери, ажыл-агыйлар болгаш көдээ Советтерниң күүскомнары бо айтырыгже — үлетпүрге хей, эки шынарлыг алгы-кештиң белеткээринче кичээнгей салыры чугула.

«Шынның» көдээ бижикчилериниң рейд бригадазының кежигүннери: **С. БЕЛЕК**—«Кара-Хөл» колхозтуң ревизия комиссиязының даргазы; **З. ХЕРТЕК**—Бай-Тайга район Совединиң депутады. «Тээли» совхозтуң ажылчыны; **С. ТОЙБУ**—«Мурнакчы» колхозтуң хой-жузу; **А. АДЫГБАЙ**—көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринин, садып алырының болгаш шынарының талазы-биле районда күрүне инспекторуу.

НАЙЫРАЛДЫҢ ХАРЫЛЗААЛАРЫ

„Эртемнериниң эки ап-найырал“ деп моол үлегер домак бар. Бистиң чурттуң болган моолдуң улустарының араазында найралы чүс-чүс чылдарның ханызындан каңналып келген. Ынчаарга ооң ан-не чырыткылыг арыннары Октябрьның социалистиг Улуг революциялыңның тиилелгезинден соонда бижиттинген.

Боттарының шылгаттынган авангарды — МАРН-ның удуртулгазы-биле моол улус улуг болган алдарлыг оруктуң эртил, экономиканың база культурының хөгжүдезинге кайтамчык чедишкиннерни чедип алган. Чуртка феодалдарның ангызын болган хүрээ-хиттиң тергиделин узуткаан, ажылчын аңы өзүп үнүп, улусчу интеллигенция тыныткан.

Революция мурнунда Моолга ёзулуг өөредилге системазы турбаан. Хүрээхиттер чанында чүге каш школаларга өөредилгени төвүт дылга, амыдыралдан хоорук байдалга чорудуп турган. Чурттуң чонунуң чүге бир хуузу бижик билир, а олар дөрге колдуунда тергиндекчи ангының төлээлекчилерн боон турган. Улустуң хөй нуруузу карагы-бүдүүлүк, ядамык чурттылгага түреп чораан.

Улусчу революция байхөреңгитеннерниң өөредилге талазы-биле артык эргелерни казаап, эртемниң, культураның болган уран чүүлдүң бүгү чедишкиннерин улус чонуң эртинези болдурган. 1921 чылда, улусчу революциянның тиилээнинең соонда, удаваанда, школалар организастаар дугайында арат чазактың шинтпирни ёзугаар Улан-Баторга 40 өөреникчилиг чаа хевириң бир дугаар же школазы ажыттынган.

1923 чылда Улан-Баторга башкылар, культура ажылдакчылары белеткээр түр курстар, улусчу университет ажылдап эгелээн. Ол-ла чылын чаа хевириң долу авес ортумак школазы тургустунган. 1923 чылдың төнчүзүнде ындыг школаларның саны 16 четкен. Бир дугаар түскай ортумак школа 1924 чылда ажыттынган. Ооң соон дарый чонуң хөреңгизиниң күзели-биле 23 школалар немежик, оларга 219 өөреникчи өөренип турган.

1924 чылда башкылар белеткээринде түр курстарын Улустуң дөрди училищезин кылдыр эде организастаан. А 1928 чылда ооң баазазынга башкы училищезин тургускан болган кадрлар белеткээринең херээнге ол улуг роазыдут болган.

Улус өөредилгезинге күрүлениң ажыглаңдырышкыны чыл бүрүде көвүдеп орган. Анаа 1924 чылда күрүне бюджединиң 3,22 хуузун үндүрген болза, 1926 чылда 6 хуузун чарыгдаан. А 1971 чылда социал-культура хемчеглеринге, ооң иштинде улус өөредилгезинге бюджеттиң 42,4 хуузун үндүргенин борта демдеглеп каалы.

Культура тургузуушкунуңуң ужур-дузазын барындаалаш, МАРН-ның IX съездизи (1934 чыл) болган Улустуң VII Улуг Хуралы культураны база чырыдышкынны хөгжүдериниң калбак программазын бадылаан. Ында кол черни бижик билбес чорукту узуткаар, школалар санын көвүдедир, башкы кадрларны белеткээр талазы-биле хемчеглер эгелээн. Моолдуң ажылчы чону культура тургузуушкунунга партияның политиказын бүрүү-биле деткээн. 30 чылдарда эки тура барымдаалаш чыган акша-хөреңги-биле улусчу школалар тудар дугайында күш-ажылчы араттарның аразынга массалыг шимчээшкин эгелээн.

1940 чылдың июньда хүлээп алган МАРН-ның Конституциязы чуртуң хөгжүдезимйде иштиг демократтыг үениң чедишкиннерин дурумчудун бадыткаан. Чижээ, өөреним эрге болза, өөредилгениң халас болуру, школаларның, техникумнарның, дээди өөредилге черлериниң четкизин калбартыры, школаларга төрээн дылга өөредилге болгаш күрүне стипендиаларының системазы-биле хандыртынар деп, ол Конституциядa бижээн.

Делегейиниң иштиг дайынының сөөлүнде акы-дүкма Моолдуң чазаа бүгү-иштиниң эге өөредилгезин боттандырар дугайында шинтпирни хүлээп алган. Дээди өөредилгениң сууру база чоорту салдының эгелээн. МАР-ның найысылалынга Сухэ-Батор аттыг партияның дээди школазы болгаш күрүне университедин ажыттынгылаан. 1951 чылда анаа башкы институду, ооң соонда көдээ ажылагый, медицина, политехниктиг институттар ажыттынган. Улус өөредилгезиниң талазы-биле бирги беш чыл планында (1948—1952 чылдар) көрдүнген соруглалар чедишкиннинг боттанган. Иштиг билиг школаларының, техникумнарның болгаш дээди өөредилге черлериниң четкизин калбартырының планнары күүсеттинген. 1952 чылда чонуң оргузунда бижик билбес чорукту узуткаарының соруглазы колдуунда шинтпирлеттинген: улуг кижилериниң 99 хуузу иомуп, бижик билир апарган.

Ийиги беш чылдың (1953—1957 чылдар) дургузунда улус өөредилгезин улам сайзыраан, илаңгыя ортумак болгаш дээди техниктиг өөредилге черлериниң кадрлар белеткээрин, ажылчынарның бот-өөредилге-биле моргежилээ бедидери күштелгеп. 1940 чылгаа дегпээргe, 1960 чылда иштиг билиг школаларының саны 26,6 хуу, а өөреникчилер саны 4 катап улгатган.

Школаның амыдыралбиле харылзаазын быжыглаар соруглага-биле 1963 чылда улус өөредилгезинге реформаны чоруткан. Чырыдышкынның чаа системазы өөредилгениң амыдырал-биле харылзаалыг болурун, күш-ажылчы кижизидилгени болгаш өзүп орар салгалдың бүгү талалыг сайзыралын хандырып турар.

1961—1965 чылдарда Моолдуң иштиг билиг школаларының өөреникчилери 45 хуу өскен, башкыларның составы элээн эжиксээн, оларның 97 хуузу дээди болгаш ортумак түскай эртемниг.

1961 чылдың майда МАР-га Эртемнер академиязы тургустунган. Ам чуртта 20 эртем-шинчилел институттары, ооң иштинде педагогиканың эртем-шинчилел институду ажылдап турар.

1970 чылда Моолдуң ажылчы чону улус ажыл-агыйын болгаш культураны хөгжүдериниң IV бөш чыл планын доозкан. Бүгү-иштиниң долу авес ортумак өөредилгезин боттандырар ажылчы чонуң иштиг билиниң деңгээлин кадүрер улус ажыл-агыйының ажы-ажгы адырларын мергежилдиг ажылчыннар-биле хандырар дугайында МАРН-ның XV съездизиниң салган соруглалары чедишкиниг күүсеттинген. Амгы үеде 10 муң чурттакчы бүрүзүнге дээди эртемниг 360, ортумак түскай эртемниг 530 кижилер болгаш кандыг-бир өөредилге черинде өөренип турар 2160 аныяктар овааскып турар.

Моолда уруглардың школадан дашкаар янзы-бүрү албан черлери ажыдап турар. Оларга пионерлер болгаш школачылар ордузу, аныяк техниктерниң болгаш натуралистерниң станцизилары, урутларның шин болгаш кино театрлары, библиотекалар, чайгы пионер лагерьлери хамааржыр. МАР-да школа турдуу калбарган. Бо талазы-биле Моолга Совет Эвилелди доктаамал дузалап, чижээ, Моолдуң улусчу революциязының тиилээнинден бээр 50 чыл болганывга алдар бүдуруп, моол улуска белек кылдыр Архангай, Гоби-Алтай, Завхан, Мурэуу-Гоби, Сүхэ-Батор аймактарының төвүнде бирээзи-ле 960 өөреникчи өөренир школаларның чанында интернаттары, башкылар чурттаар бажыңнары-биле кадыг тудуп берген.

Ийи чурттарның улустарының харылзааларын быжыглаар болгаш хөгжүдер талазы-биле Совет-моол найырал ниитилели база ооң чер-черде салбырлары улуг ажыыды чорудуп турар. Совет-моол найырал ниитилелиниң тыва салбыры 1962 чылда тургустунган болгаш МАР-ның Убсанур, Завхан, Баянулгий аймактары-биле найыралчы харылзааларны доктаамал түдүп келген. Эрткен чылын Убсанур аймактың бөлүк башкылары бистиң республикага келгеш, кабинет системазы-биле кичээлдеп турар ортумак школаларның ажыглыңның дуржулгазы-биле хандыр танышкан. Олар Туранның № 1 школазында өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазының ажыл-херээн база сонуургап көргеп.

1972 чылда бистиң № 35 профтехучилищезиниң бөлүк ажылдакчылары Завхан аймакка баргаш, өөредилге мастерскаяларын дериир талазы-биле моол эштерге дузаны көргүзүп, өөредилге-кижизидилгелиг ажылды организастарының дуржулгазын солушкан.

Аныяктарның интернационалчы кижизидилгезиниң херээнге моол-тыва пионерлерниң чаңчыл ёзугаар кады эрттирип турар сборлары чугула рольду ойнаан. 1972 чылдың майда В. И. Ленин аттыг пионер организациязының тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга тураскаатказын сбор бистиң республикага эрткен. Ындыг найыралчы харылзаалар бо чылын база улам чылдыр.

МАР-га социализм тургузуушкунуның үезинде улус өөредилгезиниң мурнунда чаа-чаа соруглалар салдынган. Акы-дүкма Моолдуң ажылчы чону бодуунуң шылгаттынган авангарды—МАРН-ның удуртулгазы-биле, Совет Эвилелиниң болгаш өске социалистиг чуртталгаларның найыралчы дуаламчызынга даянмышаан, ол соруглаларны чедишкиннинг күүседир дээрзинге чигзинниг чок.

П. КИСЕЛЕВ.
Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар черинин секретары.

ТУРАСКААЛ БЕЛЕКТЕРГЕ ХАМААРЫШТЫР

Апрельдиң эгезинде «Шын»-солунга «Чугааже чалап тур мен» деп эгелиг чаага парлаттынган. Сураглыг артист Күжүтет Хензиг-оолдуң ол материалы номчукчуларга солуп бооп, санал-онал солчурунче чалапкан. Ол дугайын сөөлгү үеде «Шынның» арыннарынга үзүглээн инженер Ч. Доспаңның, чогаалчы Л. Чадамбаның, башкы Ч. Чалтың үүлдери болгаш редакциягa келген база ам-даа кээп үргүлүлевишаан турар хөй санныг чагаалар тодаргай херечилеп турар.

Бүгү авторлар К. Хензиг-оолдуң илереткен бодалдарын бүрүү-биле деткип, бистиң республикага кандыг тураскаал белектерни, канчаар кылырының дугайында санаалдарын бижиглээн.

Бай-Тайганың Кызыл-Дагда, Чөөн-Хемчиктиң Сүт-Хөлде мөңгүнден болган өске-даа металлдардан, даштан, ыяштан, сөөктен, мыйыстан, алгы-кештен янзы-бүрү эдилелдер болгаш белектер кылыр чазаныкчылар, дарганнар, даараныкчыларның барын, оларны организастап, мастерскаялар ажытса чогууруп партия ажылдакчылары Б. Баган-оол, Д. Одан-оол, ажылчын О. Бораш олар боттарының чагааларында санаалдап турар. Ак-Довуракта «Тыва даг-дүү» комбинаттың сепителге-механиктиг шегинде дашты хөрээлээр, чондурар, хоюглаар түскай станокту тургускаш, анаа солуп, көрүштүг үүлдерни кылдаш, Март 8-те будурулгенин мурнакчы херээженнерине белек кылдыр түтсүп турганын эш Д. Одаң-оол үүлдүдүзүнүп бижээн. А Ак-Довурак хоорейның чанында Кара-Даштан болгаш Шаңгырдан ол станокка чондуруп болур шинарлыг чүзүн-бүрүн даштар база тывылган.

Ол шынаш тодаргай саналдыг чагааларны Чөөн-Хемчикте башкы М. Көжелдей, ажылчын Ш. Дүвенлей, О. Ховалыг, Тес-Хемде өөреникчи Т. Седи, ажылчын Ч. Өөлет, Кызылда башкы С. Байыр, Тоожуда Х. Кызыл-оол болгаш өске-даа эштер чоруткулаан.

Национал хевирлиг кылыглар болза, чүгле өске черлерден келген залчыларга сунар тураскаал белек болур эвес, харын улустуң, илаңгыя аныктарның эстетиктиг кижизидилгезинге чугула рольду ойнавышаан, республиканың чонунга эдилеп, каастала-даа кылдыр ажыглаттынар алаарын авторлар ёзалап демдеглеп турар. Ооң-биле чергелештир амгы үеге чедир бистиң республикада тураскаал белектер будурулгезинiң организастаттынмайн турарынга, оларны чүгле музейден көөр боордан башка, түскай садыгның чогунга хомудалы база илереткээн.

«Чугааже чалап тур мен» деп чагаа солунга парлаттынганзын бээр ай ажыы, номчукчулар ону сонуургап, санал-онал берип турарындан алырга, тургустунган айтырыг чептүг болгаш ону шинтпирлээр үези келген. Ынчалза-даа орта хамаарыжылыг албан чергилериниң удуртукчулары ол дугайында редакциняже чаңгыс-даа чагаа биживайн турары элдептиг.

Тураскаал белектер будурулгезиниң болгаш черле сиилбирлиг уран чүүлдү улам сайзыраадыр талазы-биле санаалдар моон мурнунда чылдарда база ында-удаа үнүп турганы биллингир болгай.

Көдүрген айтырыгны хамаарышкан черлер сүмележип, дарый шинтпирлээр дээрзинге идегеевишаан, оларның харылзарын алырын манап турар бис.

Конакованың М. И. Калинин аттыг фарфор заводунуң продукциязы. Үстүнде—столованың «Мотылёк» дээр компот-субсун кудар аяк-савалары. Чурукчу Валерия Шинкаренко (солагай талазында) сиилбээн болгаш чурукчу Вячеслав Беляков тааржыткан сиилбиш кылган.

Аланда — скульптор Владимир Сергеевтиң чогаадыл кылган ойнаарактары болгаш чурукчу Валерия Шинкаренконуң сиилбиш каастааны «Күдээ биле кат-не» деп аттыг шайлаар аяк-сава.

ПМА-ның фотозу.

телевидение

АПРЕЛЬ 30-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдыкчылар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Оңнуг телекөргүзүг. Школачыларга. «Будильник». 12.40—«Чурт—Май мурнунда». Май мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилери—будурулге, тудуг коллективтериниң кыйгыржылгалы». 13.10—Уран-чечен телефильминиң баштайгы көргүзүг. 2-ги серия. 14.15—Бүгү-россияның көдээниң бот-тывынгыр үрен үүлүнүң түңнел концерти. Кремльдиң Съездилер орду-зундан дамчыдылга. 15.30—Оңнуг телекөргүзүг. Телеөрүкчүлерниң чагыын бүзүгаар. Мультфильмнер программазы. «Адыр, мана!» 16.20—Делегей панорамазы. 16.50—Оңнуг телекөргүзүг. Хөй сериялыг уран-чечен телефильминиң баштайгы көргүзүг. «Улуг эртелде». 2-ги серия. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.40—Уругларга фильмнер. 19.40—Концерт. 19.30—«Шалыпчы чылдың Май Бирия». Дамчыдылга. 19.50—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.00—Оңнуг телекөргүзүг. «Россия Федерациязы». Документалдыг телефильм. 21.00—Оңнуг телекөргүзүг. «Музыкалыг ужуражылгаларның почтазы». 21.40—«Ыдыктыг Портенниң байырлалы». Уран-чечен фильм. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—02.00—Хоккей талазы-биле СССР-ниң чемпионады. «Спартак» (Москва) — «Динамо» (Москва). В. И. Ленин аттыг Топ стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

Редактор В. С. ПАРАВИН.

КИНО

АПРЕЛЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Пала кудумчузундан келген ооглар» 10.00, «Алдын мыйыстар» 11.55, «Ынакшыл болгаш олум» 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дон-Кихоттуң уругларының» 11.20, 13.10; «Корунчук» 15.00, 16.45, 18.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эй, Кроха» 11.00, 13.00, «Хереженнер оюнда чок» 15.00, 16.50 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Отчугаштар» 9.00, 11.00, 13.00, 15.00, «Айрик» 16.30, 18.40, 20.40 шактарда.

ХОВУ ДАҢГЫНАЗЫ

Чечен чугаа

Часкы шык базырышкынының кидин-не үези чүве. Ажыл дээрге хайнышкынның. Шай аартап, чугаа шөйүп орар харык-даа чок. Бистиң бригаданың механизатор оолдары үйгу-дыжын үттүпкан ажылдап тургулаан. Мен база-ла өөрүмнең чыын калбайн чоруп турдум.

Бир-ле хүн дүшү эртип турда, трактурум алдаңга кошкай берген эриндер дыңзыдып чыттым. Чанымга кижи былаштап келген шыкаш болду. Оон боду менээ кайын көстүр нйик. Чүгле ол-шыкка келер, кылагар кызыл өңнүг сапыктар көзүлдү.

— Кым сен?— деп айтырдым.

— Мен-не мен — дээн кижиниң харыызы дыңналды. Кижи адын айтыраргa, «менне мең» дээр чүзүл деп иштимде боданым. Оон үнү чиңгe, танывазым-на арга чок.

— Сеңээ чүү херегил? Чүү кижи сен?—дёп, база катап айтырдым.

Харыы сураг. Чүгле кызылкызыл сапыктарлыг бүттар олуй-солуй бастының түрлар.

— Кызыл сапыктар сен бе? —деп салдыкпайн бардым.

— Ййе, кызыл сапыкчыгаштар-дыр мен—деп, хөлчок баштак харыы дыңналды.

Трактурум алдаңдан үне халып келдим. Мээң мурнумда арай бедик дурт-сынныг, шевергин кырлан думчуктуг, ак арынныг, эресиннээр уруг шала сыгырымаар кара-кара карактары-биле көрүп тур. Хулумзуруй кааптарга, чүрээм шимирт кылынган. «Мындыг чараш ховү даңгыназы кайын көстүп келин?» дээн бодалым-биле даш көжээ уг алаврган түр мен.

— Экии!—деп, уруг чазык менидиеди.

— Экии, экии-и!—дээш, база-ла үнүм читтi. Ол та канчаарым ол. сүрээдекээрим-не хөлчок. Хейде-ле үс борбакшан холумну үүштаан түр мен.

Черле эрес уруг. Ыржымны үреп, шөлээп чугаалап үнүп:

— Мени Мария дээр. «Чодураа» колхозтуң клубунда ажылдап келдим.

— А мени...—деп, адым аларар деп чорумда, Мария үзе кирди:

— Силерни Хонг-оол дээр. Колхозтуң мурнакчы трактористер-дир силер.

Аймаарап, хөлээп сеткилим ооңурагай бергеи. Ам харыы эр шинчи кирип, хөделип үнүүм:

— Силерни дыңнап түр мен, ховү даңгыназы! Кандыг херектиг келдиңер?

—, Силер сыгыртып турунарда амыр болгай силер але?

— Харын аан... Чүү дээр чүвел — дээш. Марияның арныиче база катап топтай берлүмзүруй кааптарга. чүрээм шимирт кылынган. «Мындыг чараш ховү даңгыназы кайын көстүп келин?» дээн бодалым-биле даш көжээ уг алаврган түр мен.

— Экии!—деп, уруг чазык менидиеди.

— Экии, экии-и!—дээш, база-ла үнүм читтi. Ол та канчаарым ол. сүрээдекээрим-не хөлчок. Хейде-ле үс борбакшан холумну үүштаан түр мен.

Черле эрес уруг. Ыржымны үреп, шөлээп чугаалап үнүп:

— Мени Мария дээр. «Чодураа» колхозтуң клубунда ажылдап келдим.

— А мени...—деп, адым аларар деп чорумда, Мария үзе кирди:

— Силерни Хонг-оол дээр. Колхозтуң мурнакчы трактористер-дир силер.

Аймаарап, хөлээп сеткилим ооңурагай бергеи. Ам харыы эр шинчи кирип, хөделип үнүүм:

— Силерни дыңнап түр мен, ховү даңгыназы! Кандыг херектиг келдиңер?

—, Силер сыгыртып турунарда амыр болгай силер але?

— Харын аан... Чүү дээр чүвел — дээш. Марияның арныиче база катап топтай берлүм. Уругнуң чаъс соонда чодураа ышкаш кара-кара карактары үткүүп келди. Эх! Шыны херек, чырык өртемчейге чуруттап келген бо назыным иштинде ол дег чараш карактар, ынчаар хүннээректеп хулумзурээн шырайны черле корбээн мен!

— Силер мени чуге ховү даңгыназы диңмнер?—дээш. Мария менче көдүү.

— Силерни ыыба-ла чараш кылдыр чалаган-дыр. Ёзулуг ховү даңгыназы-дыр силер. Мария!

Чингир көк дээрде хамнааракче уруг кайгай берди. Уругнуң арныи үлам төптап магаладым. Оон он талакы чаагныиы бичии-ле алаанда хензиг кара мен, карактары артында кыдырык, кирбиктери үзүн-үзүн.

Уруг менче көрүп келгеш, чугаалады:

— Тенек болбанаа, акый. Кежергей чараш куш—хамнаарак ол-дур.

Мария мээң хөрээлеп бар чыткан чугаамны шак ынчаар үзе кирип кагды.

— Кежээ силерниң бригаларга суурнуң аныктары концерт көргүзер. Силер ол концертке база киржир силер. аа.

Уругга чөпшээрештим.

— Ажылынарга шапыктай бердим. Мени бурчулагайн көрүнер — дээш, Мария үламчылады.— Силерге шалып иштi күзеп, механизаторлар ортузунда чарышка тиилекчи болурунарны күзедим.

Бригада турланче бар чыткан Марияны көөрүмге, шынап-ла, хуулгаазын хову даңгыназы дег болду. Ол менче чангыс катап хая көрүнгеш, холунда сарыг торгу аржыылын чайып кагды.

Мария бистиң суурнуң клубун эргедекчилел ажылдаап. дөрт ай ашкан. Ёзулуг культура ажылдакчызы ол болган. Клубтуң ажылы хайнышкы-ла үнген. Имиртиннеп. кежээ дүжер. Ыр-шоор, оон-тогаа диниттелир. Аныяктар хамаан чок, пазы-хары улгатканкырганнар безин кежээ клубче шуужарлар. Олар аныяктар-биле ужуражып, солуп үүлдерни чугаалап берип-даа тургулаан.

Мария шак ынчаар бистиң улус кара шооча ыравас клубувустуу бүт кырынга тургузуп каан.

Марияны көскээр чайын Ленинградтың культура институдуңче өөренип чорупкан. Ону шупту аныяктар үзээн. Мен база-ла оларның аразында тур мен. Марияга чангыс-даа сес соглеп четтикпээн мен. Ховү даңгыназынга ынакшаан чалыы чүрээм дынзыг-дынзыг соп хөй-ле чүвелерни бокап, хөрээм көвүдеп көөрге. Мариядан айтырдым:

— Чагаа бижиир сен бе. Мария?

— Оруккa чораан бижиир мен. Уругчуу бижиир мен—дээш, чараш уруг хоюг карааныле үүлен эргим, чымчак кылдыр көрдү. Ол менээ база-ла ынак. Ону шагда-ла билген мен.

Мария чорупкан. Мээң бодалымга оон чаптанчыг чараш аажы-чаны, ажылга кызымак будуүг артын калган.

Бичии кара меңниг хөөг ак арынчыгаштыг, эрестиг карактарны, чугажак шевертин эриннерни — ындыг чараш Марияны кайын үттүр мен. Бола бүгү бодалдарымга харыы кылдыр мээң чүрээм ырлап турду:

Хөреп-чүрээм хөлзээе-даа,
Хөңнүм сеңээ ажытпаан мен.
Часкы, чайгы үлуг ишке
Чарлыныштың четтикпээн мен.
Ырак-узак чөрүк чөрүүр
Ынан сарыым, менди чаагай!
Чаныл келир муштар ышнаш,
Чагааларың иэзл-ле турзун!

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ОЗАЛ-ОНДАК ЧАЙЛАЙ БЕРГЕН

МИ-1 вертолеттуң башкарыкчызы Владимир Шейко биле ужудукчу-хайгаракчы Леонид Перминов Сарыг-Септе ырак эвесте боттарының хулээнген девискээрлериниң кырынга тегээрип ужуп чоруп турганнар. Ол дээрге арга-ыяштыг часкы өрт халавыннан камгалаар аймаар хайгыылчыларыдыр. Аразар-даа тергиин эки вертолеттуң алаанда кадыр хая-даштыг, ыыргай аргаыяштыг тайга. Бир шак ажыг үеде ужуп келгеннер. Бүгү байдал тайбык, өрт-даа көзүлбес.

Хемертен мотор дыңзыг дагжаан соонда, вертолёт ынай-бээр чайгангаш, черже дыка дүрген бадып эгелээн. Мотор шуут ажылдавастаан. Владимир Шейко ындыг берге байдалда аңгалап: дүвүреевйи, ыны шиитпирни кылып, хөделиби чугула хевирзин эки билир. Ынчангаш ол машинаның ыыдаар аргаларын болгаш чер-девискээрнин-даа байдалын сөөлгү секундага чедир ажыглаар деп шиитпирлээн. «Бельбейже» хонар черге чедир 3—4-ле километр арткан. Бир авес аңаа четпейн баргаа, Каа-Хем ол чарыында далырга хонарын орааңнаңыр!» — деп. Владимир шиитпирлээн. Ол үеде вертолёт ыка бедик чораапкаан Каа-Хемни озал-ондак чокка ужуп эрткеш, 300 метр бедиктен дескн черже углаан, чоорту-ла кудулаарынче вертолёдүн бүгү күштиле утландыр эккел чораан. Машина шалчугешче чоорту кудулап чоруй хонуп-баан соонда, ооң иштинге олурган ийи кижиге шыпшынка чүве ыыкаш апарган.

...Төп баазадан келген комиссия уредилгинниң чылдагаанын тодаргайлап илереткен: ийиги пилиндрнин, азаа сыйылганындан, машинаның моторун ажылдавасташ, доктаай берген.

Ужудукчу В. Шейконуң болгаш хайгаараакчы Л. Перминовтуң коргуш чок. тывынгыр болгаш мерген чоруунун ачызында айыыл ынчаар чайлаан, улуг өртектиг машина камгалаттынган. Ооң моторун септеп кылган соонда агаар хайгыылынче база катап унупкен!

Л. МАКАРОВ.

ХҮНДҮЛҮГ КЫЗЫЛЧЫЛАР!

Тыва хүреш — бистиң республикада спорттуң эң нептерелгей хевири дээрзин билир силер. Даарта хүндүскүнүң 14.00 шакта «Хүреш» стадионунга «Шын» солуннуң шаңналы дээш тыва хүрештин маргылдаазынга эрес-кашпагайларның сегиржип алышкынын көөрүн утпаңар.

Культурада болуушкуннар

УЖУРАЖЫЛГА

Кызылдың уран чүүл училищезинге тывaның хоочун чурукчузу Юрий Курский-биле солун ужуражылга болган. Ол «Тыва чурулга уран чүүлүнүн хөгжүдели» болгаш Владимир Ильич Ленинниң овур-хевири совет чурулга уран чүүлүнде» деп солуи лекцияны сургуулдарга номчуп берген.

Ооң соонда чурукчунуң боду-чуп лекцияи темага чураан «Ленин Шушенскиде» деп бөлүк ажылларын сургуулдар улуг сонуургал-биле көргеннер. Эң ыдангыя «Дуруялаар чанып турда», «Ленин хостуг шагында» деп линогравюрада улуг башкы Ленинниң овур-хевирин Юрий Григорьевич дыка-ла онза көргүскен чорду.

Н. ШОЙДАА.

АЛДАП ЧОРААН

Хандагайтының улусчу театрының болгаш «Чадаган» аттыг агиткультбригада сураглыларының бирээзи, ол Бурят АССР-ге болган көдээниң агиткультбригадаларының көрүүдезинге чедишкиннинг көрүжеш шаңнаткан. Оларның көргүскен концертин эрэмчилер сонуургаан.

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРГЕ

Улуг-Хем райкүүскомунун культура килдизиниң Бичии-Уруг Дараага удуртказ агиткультбригадазы район болгаш республика көрүүдезинге хынамчалыг белеткеннп, аңаа көргүзер концертин хову турлагларында механизаторларга, тараажыларга, суурларның чурттакчыларынга көргүзүп чоруп турар.

Бот-тывынгыр артистер «Ак-Туруг» совхозтуң Аймырлыг, «Найырал» совхозтуң Терезин бригадаларының төптериге, Чаа-Хөл, Кок-Чыраа суурларга концерттерни көргүскен. Башкы Виктор Давидын ажыл-ишчилерге делегей байдалының болгаш чурт иштинде болуушкуннар дугайында лекцияны-концерт эгелээриниң мурнунда чылганнарга номчаан.

К. МААДЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакториң 24-63, редакторяның орлакчыларының 35-24, пропаганда килизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжа амыдырал килизиниң 37-13, культура килизиниң 23-54, көдээ ажылагый килизиниң 21-47, үлетпүр килизиниң 22-64, чагаа килизиниң 41-27, информация база совет тургузуу килизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаза 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1238.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдекчиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле ергелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Бравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00606